Anul VI
nr.258
9-15 ianuarie 1998
16 pagini 1500 lei

INTERNET:
http://www. netside.net/romanian_lobby/dilema.html
http://www.sfos.ro/culture/dilema

DILEMA

SĂPTĂMÎNAL DE TRANZIŢIE

DIRECTOR: ANDREI PLEŞU

SE DISTRIBUIE ÎMPREUNĂ CU SUPLIMENTUL GRATUIT **VINERI**

Fundaţia culturală româno-germană Petra Stoica Jimbolia
Biblioteca

RADICALITATE ȘI PROIECT

© D. Stanciu

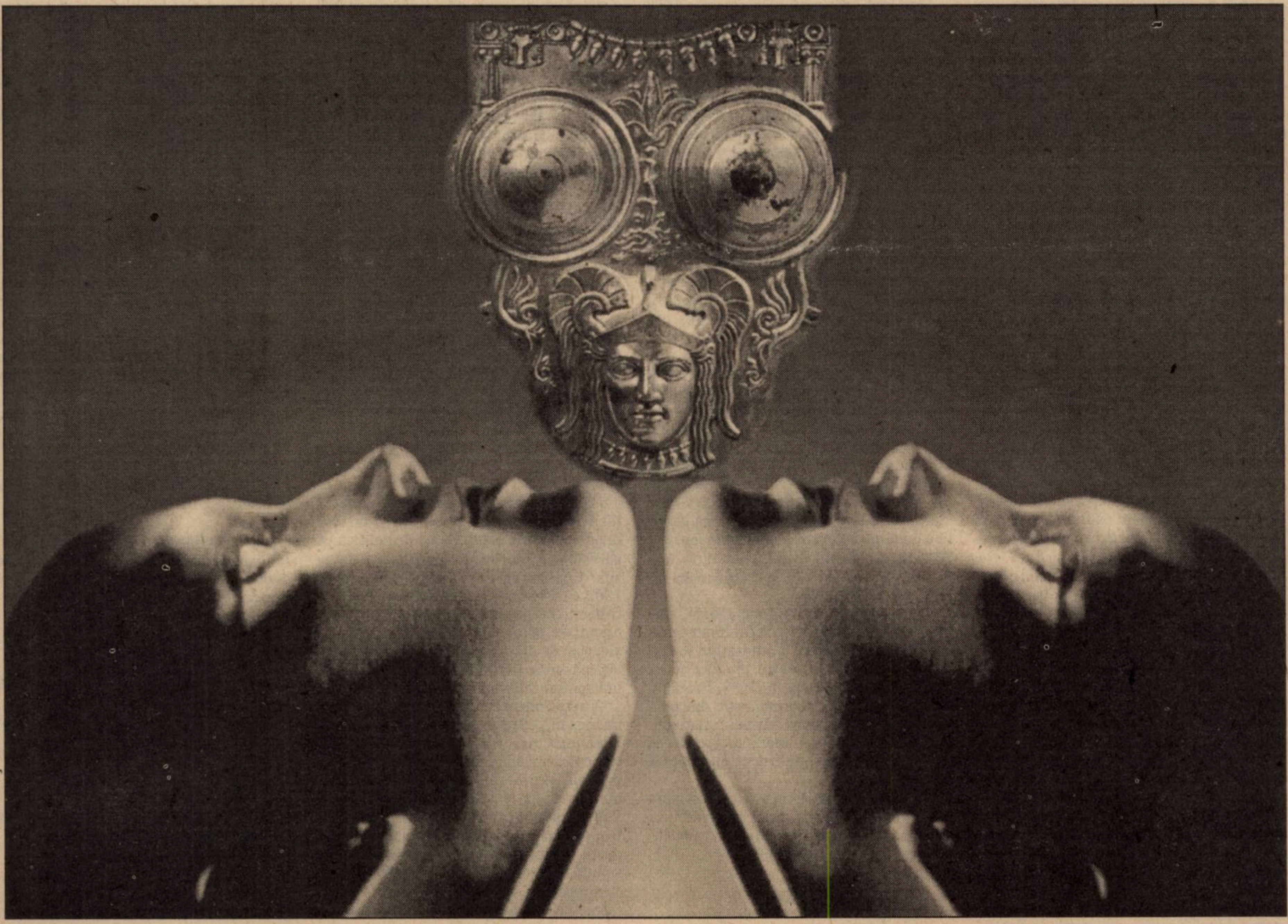

EDITOR: FUNDAŢIA CULTURALĂ ROMÂNĂ

În acest număr:

Sever AVRAM, Cătălin AVRAMESCU, Adrian CIOROIANU, Andreea DECIU, Claude KARNOOUH, Aurora LIICEANU, Cristian PREDA

– Interviu cu Petre ROMAN, președinte al Senatului României –

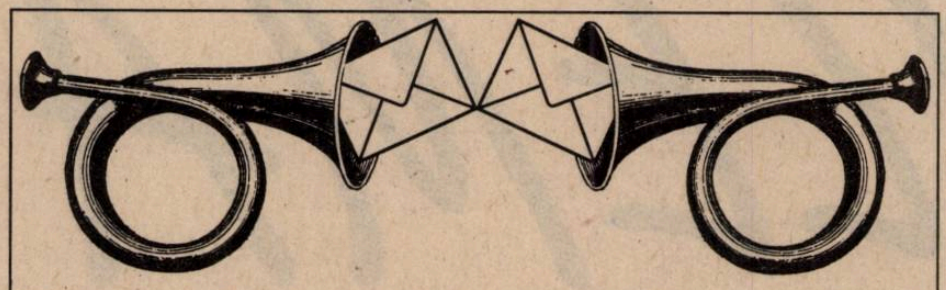

Dilematici din toată ţara, vă ascultăm...

„– Adevărul nu se confundă întotdeauna cu dreptatea.
– Unde ai citit asta?
– În toate cărţile bune...“
(WILLIAM FAULKNER – „LECŢIA DE CHIMIE“)

Două zile de luni

Titlul de mai sus nu este inspirat de dramaturgia lui Arthur Miller*), ci de cea a tranziţiei pe plaiurile carpato-danubiene. Prima zi de luni a acestui decembrie a căzut chiar pe data de întîi, sărbătoarea naţională a României tranziţionale. A doua zi de luni avută în vedere a survenit după trei săptămîni, pe 22, şi nu reprezintă oficial nici un fel de sărbătoare – nici naţională, nici trans-naţională.

De ce oare?

Prima zi de luni

Nedumerirea menţionată este inseparabilă de altă nedumerire: de ce atunci cînd nu aţîţă învrăjbirile politice şi etnice, noua sărbătoare rămîne claustrată în festivităţi oficiale, prea puţin racordate cu starea de spirit a populaţiei?

Presupunerea că rigorile tranziţiei taie cheful concetăţenilor noştri pentru sărbătoriri este infirmată de pregătirile pentru Crăciun şi Revelion, dar mai ales de spontana fiesta populară care a salutat rezultatul alegerilor din noiembrie 1996. Tranziţia ne dijmuieşte mijloacele, dar nu disponibilitatea pentru sărbătoriri. O altă presupunere, delicată, dar greu de evitat, ar privi însuşi evenimentul care face obiectul noii sărbători naţionale. Însemnătatea istorică a actului unirii este, evident, în afara oricărei discuţii. Ceea ce se poate – şi chiar se cere – discutat în schimb ar fi momentul, contextul, iniţiatorul şi implicaţiile convertirii acestui memorabil eveniment istoric în sărbătoare naţională.

Asumarea unirii ca simbol central al istoriei naţionale nu are loc chiar în 1918, sub impactul direct al înfăptuirii ei şi nici în puţinii ani următori de-a lungul cărora România Mare continua să fie o realitate geo-politică, ci abia la o jumătate de veac după ce această realitate fusese mutilată de vicisitudinile istoriei. Pînă în 1940 tratarea zilei unirii ca sărbătoare naţională ar fi exprimat satisfacţia şi mîndria românilor pentru o înfăptuire epocală. Iniţiat în 1990, acelaşi tratament exprimă în cel mai bun caz nostalgia – dacă nu chiar dezamăgirea – unei oportunităţi pierdute. Se poate evoca izbînda unirii ignorînd frustrarea dezunirii? Înfăptuirea unirii este o amintire a trecutului, frustrarea – o realitate a prezentului. Iar frustrările nu se sărbătoresc.

Implicarea populară în această sărbătoare naţională nu e stînjenită numai de obstacole psihologice, ci şi politice. Învestirea atît de tîrzie a acestui eveniment cu o asemenea încărcătură simbolică lasă să se întrevadă o speranţă, dacă nu cumva o voinţă nemărturisită, de recuperare a oportunităţii pierdute. Invocată ca justificare a alianţei cu Germania hitleristă în contextul celui de al doilea război mondial, în contextul actual această voinţă ar face imposibilă integrarea României în comunitatea internaţională. Chiar şi numai în expresia ei simbolică, o astfel de aspiraţie contravine obligaţiilor asumate de România în termeni juridici prin semnarea Acordului de la Helsinki. Pe de altă parte, orice intenţie recuperatoare ar pune atitudinea Bucureştiului faţă de principiul inviolabilităţii hotarelor existente într-o lumină ambiguă, flexibilitatea ei prezumtivă către Est riscînd să submineze inflexibilitatea ei absolută către Vest. Şi, în sfîrşit, parcă pentru a complica şi mai mult circumstanţele, aspiraţiile recuperatoare nu întîlnesc numai rezistenţa stărilor interesate în *statu quo*, ci şi pe aceea a majorităţii populaţiei româneşti din una dintre provinciile pierdute.

Instituirea sărbătorii naţionale la 1 Decembrie era o hotărîre în plan simbolic purtătoare a multiple conotaţii politice. Iniţiatorii acestei hotărîri nu îi reprezentau nici pe făutorii unirii, nici pe continuatorii lor politici, ci copleşitoarea majoritate parlamentară configurată de alegerile din mai 1990. Cu timpul însă, după ce încetase să mai fie copleşitoare, această majoritate a încetat şi să fie majoritară, dar opţiunea ei simbolică rămîne în vigoare şi pentru cei care nu i-au aparţinut. Oficialităţile, inclusiv cele actuale, rămîn cu sau fără voie fidele acestei moşteniri. Cetăţenii de rînd însă se arată mai curînd indiferenţi, o deosebire care nu are cum să apropie noua putere de cei care au ales-o.

Puterea înfiripată în decembrie 1989 s-a grăbit să înzestreze ceea ce urma să devină noul stat cu noi simboluri: un drapel de pe care dispărea orice stemă, un imn al cărui text are nu puţine conotaţii problematice şi o sărbătoare naţională care, prin forţa împrejurărilor, nu putea fi decît inedită. Spre deosebire de Cehoslovacia, Ungaria ori Polonia, care putuseră reveni după 1989 la simbolurile naţionale din perioada interbelică, noua putere din România era obligată, prin natura ei politică, să inoveze. Ţări ca SUA sau Franţa au aceleaşi sărbători naţionale de peste două secole. România, dimpotrivă, s-a distins şi pe acest plan printr-o pronunţată instabilitate. După 10 Mai, ziua întronării dinastiei Hohenzollern, sărbătoarea naţională a fost deplasată la 8 Iunie, ziua cînd Carol al II-lea s-a întors să-şi reia tronul la care renunţase. După 1944 a fost instituită cea mai longevivă sărbătoare naţională: 23 August, ziua loviturii de palat – transfigurată ulterior într-o iluzorie insurecţie populară – care a scos România din alianţa cu Germania hitleristă şi din războiul împotriva Naţiunilor Unite. Treptat, către anii '80, degenerarea dictaturii staliniste a impus celebrarea concomitentă a două sărbători naţionale: una legală – 23 August, şi alta ilegală, dar mult mai fastuoasă: insuportabilele aniversări de ianuarie ale cuplului.

Exceptînd această ultimă sfidare, sărbătorile naţionale au certificat importanţa istorică excepţională a anumitor evenimente chiar în momentul producerii lor sau îndată după aceea. În 1989, România cunoştea un astfel de eveniment, dar pentru instituirea viitoarei sărbători naţionale noua putere nu se îndrepta spre el, ci spre un act istoric petrecut cu peste 7 decenii în urmă.

De ce a preferat noua putere să confere acest rol simbolic de prim rang actului Unirii din 1 Decembrie 1918 şi nu revoluţiei din 22 decembrie 1989?

A doua zi de luni

Un ţel posibil al acestei preferinţe l-ar fi putut constitui evitarea unei sărbători naţionale care să atribuie revoluţiei o însemnătate istorică mai mare decît cea avută de fapt. Ipoteza ar putea explica eventual căutarea unei alternative la ziua de 22, dar nu explică opţiunea pentru ziua de întîi, în trecutul istoric al ţării putînd fi găsite şi alte date susceptibile să îndeplinească un asemenea rol.

Decurgînd din cea de mai sus, a doua ipoteză ar fi că la originea acestei opţiuni stau nu atît considerente simbolice cît calcule politice şi ideologice. În sprijinul acestei supoziţii vin anumite tendinţe conturate ulterior. O astfel de tendinţă, vădită mai ales în primii 7 ani ai tranziţiei, a constat în dedublarea discursului oficial. Sub aspect strategic acest discurs se raporta cu precădere la democratizare, la reforma economică, la integrarea europeană. „Ideologic însă, şi mitologic – observă Lucian Boia – raportarea se face la tradiţia anterioară şi îndeosebi la România Mare“. (Lucian Boia, *Istorie şi mit în conştiinţa românească*, Ed. Humanitas 1997, pp. 290, 291) Potrivit acestei interpretări, stabilirea sărbătorii naţionale la 1 Decembrie participă la improvizarea unei noi ideologii cu ajutorul reactualizării unui vechi mit. Sub aparenţa noutăţii, această ideologie preia din belşug retuşîndu-le numeroase clişee naţionaliste ale ideologiei ceauşiste, încropind o mixtură destinată să devină ideologia tranziţiei. Unul dintre reperele acestei improvizaţii ar putea fi şi celebrarea noii sărbători naţionale. Distanţîndu-se de aceste celebrări, opinia publică şi-ar manifesta impermeabilitatea faţă de respectiva ideologie.

Axată pe redimensionarea simbolică a actului unirii, această ideologie redefineşte indirect „Vîrsta de aur“ a României – unul dintre cele patru mituri contemporane fundamentale alături de cel al Conspiraţiei, de cel al Salvatorului şi de cel al Unităţii, conform lui Raoul Girardet. Pentru o societate în tranziţie definirea „Vîrstei de aur“ are valenţele adoptării unui model şi deci ale unui obiectiv pentru prezumtiva strategie a procesului în desfăşurare „...România Mare, prosperă şi democratică, deşi nu a durat decît două decenii... pare a fi modelul – inclusiv în planul extinderii teritoriale – în raport cu care se judecă istoria anterioară şi ulterioară“. (*Ibid*, p. 286)

În măsura în care imitarea acestui model rămîne dezirabilă, dar implauzibilă, asumarea ei imprimă ideologiei în chestiune un caracter preponderent mitologic. Acesta este şi motivul pentru care promotorii ei politici nu o transferă din registrul retoric în cel programatic. Toate formaţiunile politice, indiferent dacă se află la putere ori în opoziţie, îşi unesc glasurile în omagiul adus României Mari – nici una nu îşi anunţă însă în mod explicit intenţia de a o restabili. Nici una, exceptînd partidul lui Vadim, a cărui popularitate a crescut după noiembrie 1996. Ce fel de politică îşi găseşte sprijinul în ideologia descrisă mai sus? Coalizarea PDSR după septembrie 1992 cu PRM şi cu celelalte partide extremiste nu era determinată prin urmare numai de evidente calcule circumstanţiale, ci şi de mai discrete interferenţe ideologice menite să confere legitimitate naţionalismului celui mai exacerbat.

Pretutindeni unde s-a produs, cotitura istorică din 1989 a fost cauzată de acumularea unor mari tensiuni sociale şi politice cărora li s-au adăugat tensiunile naţionale în ţările care au rămas sub ocupaţia URSS pînă la capăt. Nu acesta era cazul României pe al cărei teritoriu nu se mai aflau trupe ocupante de peste trei decenii. Datorită acestei împrejurări particulare revoluţia română din decembrie '89 a avut cu precădere motivaţii de ordin politic, economic şi social, şi nu de ordin naţional. Puterea instaurată sub auspiciile acestei revoluţii a intervertit însă acest raport încă de la primii săi paşi. Dacă la Paris, în 1789, primul nucleu al noii puteri şi-a luat numele de Comitet al Salvării *Publice*, la Bucureşti în 1989 el s-a intitulat Front al Salvării *Naţionale*. În prima sa proclamaţie către ţară datată 22 decembrie şi asumată ulterior ca program de guvernare, embrionul viitoarei puteri foloseşte termenul „social“ o dată şi termenul „naţional“ de douăsprezece ori. De la accente retorice, această orientare avea să treacă în strategii politice şi guvernamentale: asocierea cu partidele extremiste în ultimii ani ai puterii şi exhibarea unui şovinism dezlănţuit în primul an de opoziţie.

Precum este bine ştiut, după trecerea a opt ani, numeroşi locuitori ai acestei ţări continuă să creadă că cele petrecute atunci în România nu au reprezentat o revoluţie. Argumentul suprem: natura puterii născute din acel eveniment. Opinia contrară se întemeiază în principal pe trei fapte: primul – agentul hotărîtor al schimbării intervenite nu a fost vreun grup politic sau militar, ci sute de mii de locuitori ai principalelor oraşe; al doilea – spre deosebire de alte ţări est-europene, aci dictatura stalinistă nu s-a prăbuşit ca urmare a propriei sale dezagregări, ci a trebuit să fie răsturnată – şi a fost răsturnată cu preţul a peste o mie de vieţi; al treilea – desfăşurarea evenimentului pe două planuri neintersectate: lupta maselor urbane pentru răsturnarea dictaturii, fără vreo preocupare pentru înlocuirea ei, şi activitatea grupului de reformişti din PCR care pregătea înlocuirea dictaturii fără a participa la răsturnarea ei. Ca aspirant la putere, acest grup era vital interesat în succesul revoluţiei populare; ca deţinător al puterii, el nu putea fi decît jenat de iradiaţiile acestei revoluţii şi chiar de simpla recunoaştere a faptului că ea ar fi avut loc. Această inaderenţă a îmbrăcat felurite forme, mergînd de la penibila instituţionalizare a certificatelor de revoluţionari pînă la sterilitatea cercetărilor menite să îi sancţioneze pe responsabilii represiunilor.

Desigur, sărbătorile naţionale nu pot fi schimbate odată cu guvernele. Pentru a-şi îndeplini funcţia consensuală, ele ar trebui, dimpotrivă, să exprime ataşamentul la valori situate mai presus de conjuncturile politice, absorbind ele însele ceva din patetismul evenimentelor celebrate. Altminteri, ele riscă să fie respectate, dar nu trăite; să fie omagiate, dar nu să trezească aşteptatul fior de solidaritate; indicate cu litere roşii, să rămînă sărbători calendaristice, dar nu sărbători cu adevărat naţionale – adică ale naţiunii.

Pavel CÂMPEANU

---

*) Arthur Miller, *Amintire despre două zile de Luni*.

N. red.: *Abundenţa de material ne face să renunţăm, pentru o dată, la tradiţionalul nostru dialog cu cititorii. Suntem convinşi că dilematicii din toată ţara vor fi incitaţi oricum de textul publicat astăzi.*

Propuneri de *Dileme* pentru viitor:

- **Străini stabiliţi în România**
- **Tîrgul de la Leipzig**
- **Fascism = comunism?**
- **Puterea politică, puterea presei**

Constituţie şi sentimente

Aproape intrat în deprinderi după zbuciumatele evenimente de la sfîrşitul lui '89, armistiţiul politic tacit ce funcţionase, de bine, de rău, în zilele de sărbătoare ale trecerii dintr-un an în altul, a fost de această dată încălcat. Puterea şi opoziţia s-au confruntat în termeni vehementi, atît prim-ministrul cît şi preşedintele ţării fiind nevoiţi să intervină prin iritate declaraţii oficiale de clarificare. Ei au răspuns unor solicitări în regim de urgenţă, venite atît dinspre opoziţie, cît şi din interiorul coaliţiei de guvernămînt. Cu toate acestea, la originea conflictului nu se aflase o iniţiativă sau o acţiune a puterii.

Confruntarea a fost declanşată de un discurs al fostului suveran, regele Mihai, prin care acesta şi-a anunţat decizia de a-şi desemna un succesor în persoana primei sale fiice. Dar nu un succesor în ordinea personală a familiei sale, ci în ordinea prerogativelor şi a responsabilităţilor regale, aşa cum sînt acestea prevăzute de o Constituţie adoptată în 1923, abrogată în 1938, readoptată în 1944 şi reabrogată în 1947.

Interpretată ca o reafirmare a refuzului niciodată abandonat al fostului suveran de a accepta ca definitive îndepărtarea sa de pe tron şi abolirea monarhiei în România, această desemnare i-a făcut pe liderii unor partide, atît din opoziţie cît şi de la putere, să ceară intempestiv guvernului şi preşedintelui să-şi precizeze poziţia.

În sine, această solicitare apare ca exorbitantă. Toate familiile princiare, indiferent de statutul lor, indiferent dacă se află ori nu în fruntea vreunui stat, îşi reglează succesiunea în conformitate cu propriile coduri şi tradiţii. În statele republicane, foste cîndva monarhii, desemnarea unui succesor nu echivalează cu emiterea de pretenţii la tronuri imaginare. Asemenea momente alimentează de obicei cronicile mondene ale publicaţiilor, nu fac nicidecum obiect de confruntări politice.

Dar o asemenea seninătate nu există în România. De ce?

Nu există, în primul rînd, pentru că numeroşi actori ai vieţii publice româneşti, majoritatea politicieni şi publicişti, au avut şi au în mod explicit şi manifest puternice sentimente monarhice. Nostalgiile monarhice au fost o componentă importantă a discursului politic al unei mari părţi a actualei puteri, în perioada cînd se afla în opoziţie, iar un recent apel în favoarea revenirii la monarhie a fost de altfel semnat şi de trei miniştri ai actualului cabinet. Un fost lider al principalului partid de guvernămînt, acum doar senator, a declarat că majoritatea partidului său are convingeri monarhiste.

Statul fostului suveran este apoi, din punctul de vedere al atitudinii autorităţilor, unul ambiguu. Regele a redevenit cetăţean român şi face dese călătorii în România. Nu este însă primit ca un cetăţean oarecare (nici nu e!). Fiecare călătorie şi fiecare moment al călătoriilor în România sînt privite şi tratate ca evenimente **politice**. Autorităţile intră în alertă şi se mobilizează energic, de la preşedinţi de partide la parlamentari de vază şi de la miniştri la prefecţi şi primari. Anunţul despre succesiune nu a fost un eveniment al familiei regale, ci s-a făcut în prezenţa unor foarte înalţi demnitari ai statului român, încît a căpătat, vrînd-nevrînd, un caracter de demers politic măcar oficios, de nu şi unul oficial. De altminteri, aşa a fost interpretat şi de presa străină, nu doar de cea autohtonă. Regele este, desigur, o figură proeminentă a istoriei româneşti, o personalitate a cărei importanţă este incontestabilă. Este însă numai atît? Nu este şi o figură sau măcar un simbol aparţinînd **prezentului** politic? Sondajele de opinie publică arată, este adevărat, că opţiunea monarhică ar avea puţini aderenţi. Da, dar cei mai mulţi dintre partizanii revenirii la monarhie nu sînt „simpli cetăţeni", ce-şi exercită neîngrădit libertatea de opinie. Monarhiştii cei mai numeroşi sînt personaje aflate pe scena vieţii publice, unele chiar în prim plan. Există, cine ar putea să o conteste?!, şi povara amintirii fervorilor pro-monarhice ale multora dintre politicienii aflaţi cîndva în opoziţie, iar acum ajunşi la putere. Unii şi-au bemolizat, este drept, atitudinea promonarhică, alţii s-au angajat public, pentru a-şi păstra demnităţile, să nu mai militeze pe faţă în favoarea monarhiei. Dar dubiul persistă. Căci una este să fii învăţător cu opinii monarhiste la Mizil şi alta să ai atitudini pro-monarhice fiind ministru, deputat, senator sau factor de decizie la o instituţie publică de informaţii. Fractura dintre „lumea publică" şi societate se vădeşte şi din perspectiva atitudinii faţă de monarhie.

În aceste condiţii, intervenţia premierului şi a preşedintelui deveneau oricum necesare, chiar dacă nu ar fi existat solicitările în ton excesiv şi alarmist cărora ei le-au dat curs. Nu atît somaţiile venite de la PD şi PDSR şi nici anunţurile făcute de fostul suveran îi obligau să se autosesizeze, cît monarhismul explicit şi militant al unei părţi a actualei puteri.

Fiindcă sentimentele monarhice ale unor demnitari şi ale unor parlamentari din majoritatea guvernamentală intră inevitabil în conflict cu Constituţia. Este oare compatibilă nerecunoaşterea sau contrazicerea legii fundamentale cînd te afli la putere? Desigur, cu condiţia ca în programul electoral pe baza căruia ai fost ales să figureze modificarea acesteia. Revizuirea actualei Constituţii este posibilă, dar forma de guvernămînt nu poate face, conform articolului 148, obiect de revizuire. În treacăt fie spus, Constituţia României nu este singura în care există asemenea restricţii; şi **legea fundamentală** a Germaniei prevede imposibilitatea revizuirii unor anume articole. Şi atunci? Ar fi oare constituţional un referendum pe această temă? Dacă da, organizarea lui ar duce la o soluţie şi ar anula o sursă permanentă de agitaţii. Dacă nu, discuţiile despre oportunitatea sau inoportunitatea unei asemenea consultări sînt inutile, fiindcă singura cale eventuală de modificare a formei de guvernămînt ar consta, pur şi simplu, în abrogarea Constituţiei în vigoare. Dar poate fi, atunci, întreprins un asemenea act pe căi democratice?

Oricum, veritabila dispută nu se duce, deocamdată, între putere şi opoziţie, ci între datoria puterii, public asumată, de respectare a Constituţiei şi sentimentele unor proeminenţi reprezentanţi ai săi contrare prevederilor legii fundamentale.

Mircea IORGULESCU

Întrebări şi... dileme

Anul 1998 începe şocant. **Dilema** a rămas fără directorul ei, devenit între timp şef al diplomaţiei. Chiar dacă revista, în ansamblu, nu va fi nici mai pro-, nici mai antiguvernamentală decît pînă acum, această pagină va arăta *altfel,* cel puţin încă un ciclu de tranziţie.

Guvernul remaniat în prag de sărbători după un trimestru de agitaţie negociatoare e din nou în plină criză politică. Ministrul Transporturilor a demisionat la cererea premierului şi e susţinut de sindicate, de presă, de minoritatea maghiară, ba chiar şi de unii fruntaşi ţărănişti. Ministrul Culturii demisionase de bunăvoie pentru a-i da o lecţie lui Victor Ciorbea, dar şeful executivului e convins că Ion Caramitru trebuie să rămînă titular de portofoliu. Liderii UDMR afirmă că vor ieşi din coaliţie dacă modificările la Legea învăţămîntului nu sînt aprobate. Liderii social-democraţi pun pe un taler menţinerea coaliţiei majoritare şi pe altul înlocuirea actualului prim-ministru. Modul în care încă evoluează „scandalul spionilor" (cu Vadim în rol principal) sporeşte neîncrederea în partide şi în instituţiile-cheie, lăsînd impresia că dezinformarea, capcanele pe bază de dosare şi ciocnirile între grupări subterane fac de fapt viaţa politică. „Rebelul" senator Radu Vasile irită o anume parte din PNŢCD prin declaraţii care relansează lupta pentru putere în formaţiunea majoritară. „Învingătorul" deputat Adrian Severin îşi reasumă public intenţia de a scinda Partidul Democrat. PDSR se declară încă o dată de partea lui Corneliu Vadim Tudor, iar liderul PRM nu se sfieşte să-l treacă pe Emil Constantinescu în categoria „trădătorilor de ţară", acolo unde în legislatura precedentă îl înscrisese (după îndelungi ocoluri profitabile) şi pe fostul lider de la Cotroceni.

Conflictelor vechi şi disputelor diversioniste specifice ultimilor ani li se adaugă – pentru prima dată în mod făţiş – războiul absurd dintre monarhiştii şi republicanii din tabăra puterii. Tot mai multă lume se întreabă dacă România e guvernabilă, tot mai puţini oameni politici cred în reuşita programului Ciorbea. Puse cap la cap, scandalurile anului 1997 duc spre efecte dezastruoase, adîncesc şi generalizează criza, favorizează alunecarea spre extreme, îmbracă în haine de sezon nostalgia după regimul de mînă forte. Întîmplătoare sau provocate din „raţiuni superioare", stupide sau calculate în laboratoare de partid, acţiunile prin care liderii şi instituţiile puterii se compromit reciproc sînt de nestopat, de vreme ce prea multe tabere le alimentează de dragul ipoteticului capital electoral. Cauzele scapă de sub control şi scenariile se întretaie. Efectele îmbată pe toată lumea şi fiecare competitor politic îşi face iluzia că poate valorifica ameţeala celorlalţi, evitînd să-şi pună în discuţie propriile tulburări de echilibru. Chestiunea formei de guvernămînt, problema naţională, regimul proprietăţii, arhivele fostei Securităţi şi pericolul loviturii de stat continuă să fie, din 1990 încoace, surse de conflict politic, arme de şantaj şi argumente finale pentru cei care susţin că regimul pluripartit nu convine specificului românesc. Faptul că aceleaşi subiecte „fierbinţi" ne fac s-o luăm în fiecare an de la capăt nu pare să-i înspăimînte pe oamenii politici care ar fi trebuit, fiecare la rîndul şi cu puterile sale, să contribuie la risipirea definitivă şi democratică a focarelor de nevroză post-totalitară şi de blocaj restaurator. Perpetuarea lor riscă să devină catastrofală. Ce partide sau parlamentari ar aştepta catastrofa după ce au ajuns responsabili de soarta naţiei prin alegeri libere? Căror forţe politice le foloseşte cu adevărat faptul că economia românească merge din rău în mai rău, că revoluţia şi alternanţa la putere sînt pe punctul de a intra în lista şanselor istorice ratate, că dezamăgirea, degringolada şi sărăcia au devenit caracteristici sociale ale tranziţiei? Ce staff, camarilă sau serviciu secret ar putea tînji la legătura cu chei a Palatului Cotroceni în situaţia în care libertatea de expresie şi de opoziţie ar fi limitate sau abolite, pe motiv că prea multă democraţie duce la haos şi lupta politică stimulează corupţia exploatată de puteri străine?

Elena ŞTEFOI

© S. Gheţie

Statul de drept

UDMR

Există, în România, o binecunoscută organizaţie care prin ambiguitatea naturii ei, ca şi prin mijloacele pe care le utilizează pentru a-şi atinge scopurile produce neînţelegeri, dispute şi, la limită, enervări: Uniunea Democrată a Maghiarilor din România. Recent, o mică furtună a tulburat apele şi aşa agitate ale coaliţiei de guvernămînt. UDMR, nemulţumită de votul Senatului în privinţa amendamentelor propuse de Guvern la Legea învăţămîntului, dar şi de desfăşurarea evenimentelor din 8-9 decembrie de la Odorheiu-Secuiesc, a ameninţat cu ieşirea din coaliţie. Toată lumea a aşteptat cu sufletul la gură decizia Congresului de la Cluj din 13-14 decembrie. UDMR nu a părăsit guvernarea, dar a impus o serie de condiţii aliaţilor săi. Cred că merită să ne oprim puţin asupra percepţiei pe care o are organizaţia reprezentativă a maghiarilor din România asupra evenimentelor susamintite pentru că de aici putem desprinde cîteva învăţăminte pentru efortul nostru de realizare a statului de drept.

UDMR susţine că există în cadrul coaliţiei majoritare un curent naţionalist. Trecînd peste polisemia atît de discutată a cuvîntului *naţionalism*, credem că UDMR înţelege prin acest cuvînt, cel puţin în aserţiunea supusă analizei, şovinism, xenofobie, tendinţe deliberate de asimilare din partea majorităţii. În acest context, mă tem că UDMR comite o gravă greşeală de analiză. Indicarea domnilor Pruteanu şi Opriş drept naţionalişti pare, mai degrabă, o glumă. Să ne amintim că senatorul nu a făcut decît să-şi spună părerea, în calitate de şef al comisiei senatoriale de specialitate, în legătură cu **cîteva aspecte tehnice** ale exercitării dreptului minorităţilor la învăţămînt în limba maternă, iar ministrul este cel care a semnat celebra Hotărîre de Guvern nr. 158/8 mai 1997 (moment important al încercării Guvernului de a detensiona situaţia de la Odorhei) şi a răspuns, în numele executivului, la moţiunea Harghita-Covasna formulată recent de opoziţie. Cu atît mai hazlie pare poziţia UDMR cu cît ea este rezultatul unei gîndiri colective la care au contribuit şi domni precum Tokes Laszlo, Katona Adam ori Verestoy Attila.

În general UDMR are următoarea schemă de acţiune: solicită ceva, creşte tonul solicitării, face din satisfacerea pretenţiei o problemă de viaţă şi de moarte, anatemizează pe cei care formulează îndoieli asupra temeiniciei cererii, ameninţă teribil pe cei care se mai gîndesc. Dacă cererea le este, finalmente, satisfăcută, totul este în regulă, iar cererea rezolvată nu este decît un etern prim pas în acordarea drepturilor care se cuvin minorităţii. Dacă cererea este respinsă înseamnă că naţionalismul şi fascismul au pus stăpînire pe minţile noastre neexersate în democraţie. Cînd cere, UDMR este un fel de Goe impaţient şi cînd nu primeşte un fel de Ionel agasant. Vreau să spun că UDMR nu se comportă deloc ca un partid/uniune de partide şi mişcări civice ajuns(ă) la maturitate, pentru că nu admite să piardă, politic vorbind, şi nici nu ştie să negocieze, adică să caute un eventual compromis.

Sever VOINESCU

(totul de vînzare)

Piaţa

Rubrica de faţă împlineşte trei ani. Exact în momentul în care *Dilema* împlineşte cinci. Momentul, ca atare, e mai curînd unul de cumpănă. Din motive pe care, deocamdată, nu le dezvălui, nu voi mai putea să rămîn multă vreme titularul acestei rubrici. O pauză, cel puţin, se impune, dacă nu o trecere definitivă spre altceva. Din punctul de vedere al vieţii televiziunilor noastre, momentul – pentru că, de la început, tot despre acest misterios „moment“ este vorba – este, însă, unul aproape captivant, demn, în tot cazul, de a fi urmărit. Este ceea ce mă opreşte să întrerup, pînă una alta, exerciţiul acestei rubrici. După o perioadă de doi ani în care, practic, Pro TV a acaparat piaţa, Antena 1 s-a consolidat, Tele 7 abc a intrat, treptat, în involuţie, iar TVR a început să dea, într-un tîrziu, semne de oarecare mişcare, iată că în arenă a apărut Prima TV şi se anunţă intrarea pe piaţă a celui mai puternic canal de programe prin cablu din lume, americanul HBO. Putem începe să vorbim, aşadar, despre existenţa tot mai hotărîtă a unei *pieţe de televiziune* în România. Competiţia este, deocamdată, mai mult una, cum să-i spun, *ingenuu-mimetică*. Televiziunile se copiază, mai discret sau mai pe faţă, una pe cealaltă, ceea ce, culmea, are darul de a le asigura chiar succesul. Originalitatea nu pare a constitui, încă, la noi, o *normă* de existenţă şi de dezvoltare. Organizează Pro TV un teleton, hop şi TVR cu un „teledon“! Primul cu denumire canonică dar cu scop original (aşa-numitul Colegiu Pro), cel de-al doilea cu denumire „jucată“ dar cu obiectiv, să-i spunem, tradiţional. Concurenţa aceasta mimetică, chiar neinteresată, în momentul ei secund, fireşte, de originalitate, are, însă, darul de a creea o *piaţă a acţiunilor caritative*, ceea ce, pentru o societate atomizată de sărăcie ca a noastră, nu-i deloc puţin lucru, şi, în acelaşi timp, de a da o pîine artiştilor: trupele rock româneşti, aceleaşi, cîntă cînd azi în Piaţa Universităţii, pentru Pro TV, cînd mîine, în ograda TVR. De ce abia după ce Pro TV a ocupat, literalmente, timp de o lună (decembrie), Piaţa Universităţii, TVR şi-a adus aminte că are studiouri enorme şi o curte de invidiat – *ale ei, toate*? Copiatul o fi ruşinos, dar e, iată, nu mai puţin folositor – pentru ceilalţi, pentru public, care, se pare, în materie de televiziune, nu originalitate pare a aştepta. Un public obişnuit să cumpere cartea poştală Pro TV, fapt care este departe de a-l împiedica să cumpere, în acelaşi timp, şi cartea poştală TVR. Dimpotrivă, chiar.

Anul a început fără Marius Tucă, dar cu Adriana Bahmuţan, în noul studio al „Stării de veghe“. În curînd, nopţile vor deveni din nou neîncăpătoare, „Timpul dialogului“ de la Pro TV migrînd înapoi, la ora lui firească, după nefericitul experiment din toamna trecută, cînd toate *talk-show*-urile acestei televiziuni au fost ascunse la sfîrşit de după-amiază.

Pro TV a mai reuşit – poate inconştient – ceva: să realizeze, dacă pot să mă exprim astfel, creştin-democraţia. Combinaţia de gînd creştinesc şi de promovare de sine (îi mulţumesc colegului Alex. Leo Şerban pentru observaţie) susţinută, sub denumirea „Dăruieşti şi cîştigi“, de-a lungul întregii luni decembrie, este demnă de toată analiza.

Pe 24 decembrie, în Ajun de Crăciun, am rămas, însă, la Antena 1, admirînd un foarte bine filmat şi montat concert Phoenix.

După ce, în zilele de Crăciun, Pro TV a difuzat, pînă la saţietate, cunoscutul, de-acum, hit al lui Andrea Boccelli, la tarabele care vînd, mai mult sau mai puţin legal, casete audio nu se mai poate auzi decît această melodie. Pro TV a făcut, aşadar, campanie promoţională pentru alţii, pe gratis!

La fel, imediat după Revelion, la aceleaşi tarabe din centrul Capitalei am auzit solicitîndu-se discuri ale formaţiei Era, invitată de Pro TV la concertul din noaptea de Anul Nou, din Piaţa Universităţii. Evident, nu se poate găsi nimic. Produsele respectivei formaţii nu există pe piaţa românească, deşi cererea a fost, foarte eficient, creată!

Se poate, destul de serios, vorbi de o „filosofie“ Pro. În ce-ar consta ea? În a spune, ţie şi celorlalţi: sînt cel mai bun, şi nu ascund – dimpotrivă – acest lucru. Sînt cel mai bun, şi mă laud! Sînt cel mai bun, şi tocmai arăt/dovedesc acest lucru! Narcisism pozitiv...

Există, totuşi, momente, deloc puţine, cînd îmi spun: ce bine că există televiziunea! Iată lucruri care, fără televiziune, ar fi citite, şi care, de fapt, nu merită demnitatea literei tipărite. Televiziunea re-sacralizează, indirect, scrisul. Încet încet, cititul (re)devine un atribut exclusiv al elitelor. Televiziunea e pentru cei mulţi, pentru „cei mulţi“ din fiecare dintre noi. Trăiască televiziunea!

Bogdan GHIU

Economie

Şi în ’98 vom continua să pierdem bani la ruleta inflaţiei

Am încheiat, acum cîteva zile, un an ce s-a dovedit a fi fost plin de paradoxuri. Nu numai în economie, dar cu deosebire în economie.

În plan economic, unul dintre cele mai evidente paradoxuri îl constituie o inversare de roluri între BNR şi băncile comerciale. În mod obişnuit, Banca Naţională este împrumutător de ultimă instanţă pentru băncile comerciale. Ceea ce înseamnă că, în raport cu băncile comerciale, joacă rol de creditor. Ei bine, în 1997, începînd din vară rolurile s-au inversat: BNR a apărut, faţă de băncile comerciale, în postură de debitor.

Cum s-a ajuns aici? În ’97 Banca Naţională nu a mai alimentat cu bani băncile comerciale pe canalele clasice. Dimpotrivă, au fost deschise depozite la BNR (noutate absolută) în care au fost atrase surplusurile monetare ale băncilor comerciale. În contrapartidă, Banca Naţională s-a înscris în debit faţă de băncile comerciale, datorîndu-le dobînda cuvenită.

De ce a procedat aşa? Pentru că pompele din economia reală, acele pompe destinate să absoarbă banii în afaceri şi investiţii eficiente, n-au funcţionat bine: În ’97, această fugă a banilor în preţuri a fost una dintre cauzele fluctuantului nostru proces inflaţionist, cu urcuşuri şi coborîşuri spectaculoase.

De ce n-au funcţionat bine pompele de absorbţie din economia reală? Una dintre cauze, poate cea mai importantă, a fost faptul că nu toate motoarele au fost turate cu aceeaşi viteză, fapt care a produs discordanţe ce adeseori chiar au pus în pericol mişcarea economiei.

Sigur, a fost un an cu multe schimbări spectaculoase. Principalele motoare, pe care s-a mizat mult, au fost (şi sunt) CONCURENŢA şi PIEŢELE LIBERE. Pînă anul trecut, tocmai blocarea concurenţei şi sufocarea pieţelor ne-au tras înapoi. Pentru că au încurajat somnul economiei, risipa de resurse, determinînd ineficienţa şi sărăcia. În ’97, s-a trecut la înlăturarea acestui obstacol. Noile programe au pornit de la realizarea unui sistem integrat de pieţe libere: de consum, de producţie, monetară, valutară, de capital. Pe toate aceste pieţe a început să-şi spună cuvîntul concurenţa.

Au fost, desigur, numeroase reuşite. Operaţiunea „adevărul preţurilor“ a demarat în forţă la 18 februarie. Am îndurat un salt inflaţionist de 18% în februarie, altul de 30% în martie, dar în aprilie inflaţia a început să piardă vizibil din altitudine.

Piaţa monetară a cunoscut şi ea realizări notabile. Decizia privind dobînzile a fost transferată pieţei. Iniţial, am resimţit un urcuş alarmant, dar apoi dobînzile au pornit să se regrupeze spre cote rezonabile. A demarat şi piaţa liberă a titlurilor de stat.

Piaţa valutară ne-a oferit schimbările cele mai spectaculoase. Pe această piaţă se aştepta la coadă săptămîni sau chiar luni. Acordul cu FMI a prevăzut realizarea conversiei în numai 3-4 zile. Din vară, încă, schimburile valutare se fac pe o piaţă tot mai fluidă, tot mai funcţională. Oferta de valută a crescut, principalele motive fiind un mai mare aflux de investiţii străine şi graba unor exportatori români de a-şi repatria încasările în valută, de îndată ce BNR a mizat pe leu.

După ce „au căzut“ dobînzile, s-a zvonit că vom asista la o nouă fugă spre dolari. Cine a făcut aşa a pierdut. Pentru că ’97 a fost anul leului.

În ’97, România n-a reuşit să se adapteze la această lume grăbită, în continuă mişcare, în care trăim. Vedem, astăzi, cum în prim-plan trece avantajul competitiv. Acel avantaj pe care ţi-l dă ceea ce numim, în prezent, efectul informaţional: produse cu tot mai puţină materie brută (fier, oţel, lemn, mase plastice, resurse energetice) şi cu tot mai multă inteligenţă încorporată în substanţa finală. Atît timp cît, în economie, avantajele noastre competitive rămîn minime – în vreme ce „avantajele comparative“ nu mai constituie avantaje, fiindcă în lumea de astăzi tehnologiile avansate fac să nu mai conteze distanţele pînă la sursele de materii prime iar firmele stimulează cu bani tot mai mulţi munca performantă –, România a continuat să deţină lanterna roşie a nivelului de trai în Europa. În consecinţă, hrana populaţiei a fost necorespunzătoare, starea spitalelor a continuat să fie jalnică, alocaţiile pentru învăţămînt şi pentru educaţie s-au dovedit a fi neîndestulătoare. Cît priveşte economia, deşi s-a trecut decisiv la adevărul preţurilor, dobînzilor, ratelor de schimb, fără să fi fost însă lansată o provocare decisivă în direcţia adevărului costurilor de producţie, am continuat să ne lovim de un sistem conjunctural, lipsit de eficienţă şi, în consecinţă, incapabil să producă bunăstare. În consecinţă, şi în ’98 românii vor continua să piardă bani la ruleta inflaţiei.

Adrian VASILESCU

Presa despre...

Republicani, monarhişti, degringoladă...

Şah la rege sau la preşedinte?

● **Radu Vasile, secretar general al PNŢCD**: „Eu aş spune că soluţie *(a problemelor economice şi sociale ale României)* nu există. Nici preşedinţia, nici monarhul nu au soluţii practice pentru marile probleme economice şi sociale. Oamenii implicaţi în sistem contează." (**Declaraţia lui Mihai I a dăunat mult ideii de monarhie!** – interviu în *Cronica română*, 6 ian. 1998) ● „Chiar şi cei mai înfocaţi monarhişti, care nu-şi ascund această opţiune, deşi sunt membri – unii dintre ei marcanţi – ai unor partide aflate la putere (PNŢCD şi PNL) au primit declaraţia fostului suveran, de la 30 decembrie, ca un duş rece, grăbindu-se să afirmă că, în actualele condiţii, provocarea unei crize constituţionale ar echivala cu o catastrofă naţională." (Eugen Ovidiu Chirovici – **Regele şi criza**, în *Curierul naţional*, 5 ian. '98) ● „ Dacă s-ar ţine un referendum, mai mult ca sigur majoritatea cetăţenilor s-ar pronunţa acum pentru republică. Ţin să subliniez cuvîntul *acum*, deoarece nu-i exclus ca mai tîrziu, pe măsura degradării vieţii noastre politice şi economice, alta să fie opţiunea românilor. Un referendum ţinut acum ar pune capăt pentru totdeauna nu numai ambiguităţii create de existenţa a doi şefi de stat, ci şi confruntării pe viaţă şi pe moarte dintre regele Mihai şi Emil Constantinescu. Preşedintele a evitat însă această tăiere a nodului gordian. El a creat astfel premisele ca lucrurile să se complice pînă la dramatism pe scena noastră politică." (Ion Cristoiu – **O confruntare pe viaţă şi pe moarte,** în *Naţional*, 5 ian. '98) ● „Emil Constantinescu a cîntat o bună perioadă partitura monarhistă a PNŢCD, afirmaţiile domniei sale din 1991-1993 fiind elocvente în acest sens. Este evident că, în pofida tuturor încercărilor, nici Constantinescu, nici PNŢCD nu se pot debarasa de responsabilitatea acelei atitudini. Oricît ar încerca să demonstreze PDSR-ului şi opiniei publice că monarhismul lor a fost unul de conjunctură – ceea ce nu diminuează gravitatea chestiunii, ci doar o plasează pe coordonatele morale – nu vor reuşi. Dacă preşedintele s-ar fi manifestat de la început ca republican, mai mult ca sigur că reacţiile de acum ar fi fost ceva mai ponderate. Aşa, ele lasă senzaţia unei permanente nevoi de deculpabilizare. Nu e necesar să fii monarhist că să-ţi dai seama că preşedintele se simte «cu musca pe căciulă»." (Andreea Pora – **Preşedintele cade în plasa antimonarhistă**, în *Cotidianul*, 5 ian. '98) ● „Rău s-a mai înşelat Petre Roman cînd şi-a imaginat că poate participa la un dineu cu familia regală, fără ca acesta să aibă conotaţie politică. Şi dacă Mihai I ar fi tăcut mîlc toată seara, tot un sens politic ar fi avut. Cu atît mai mult cu cît, în seara zile de 30 decembrie, Regele Mihai a făcut un anunţ important. Garanţi şi chiar autori ai actualei Constituţii primeau astfel mesajul fostului rege care îşi exprima dorinţa de a reveni pe tron." (Cornel Nistorescu – **Altă boroboaţă**, în *Evenimentul zilei*, 5 ian '98) ● „Povestea lui Musorgski spunea că un rege pierdea totul pentru că-şi alesese drept sfătuitor un purice. De la Londra, de la Versoix sau de cine ştie unde sloganul «Monarhia salvează România!» o părea mai actual ca oricînd. La Bucureşti, însă, răspunsul e nu. Mai clar, mai prompt şi mai ferm ca niciodată. Morala: ascultaţi Musorgski, Sire!" (Horia Alexandrescu – **Morala puricelui**, în *Cronica română*, 5 ian. '98) ● Preşedintele Constantinescu a pus foarte bine la punct lucrurile în scurta sa declaraţie de presă din seara de sîmbătă. Pentru mine, o asemenea declaraţie nu era necesară, dar trebuie să recunoaştem că, pînă la restituirea adevărului istoric, pînă la asanarea morală a societăţii româneşti, foarte mulţi dintre concetăţenii noştri mai sunt încă manipulaţi de forţele de inspiraţie totalitară, aşa că o limpezire a apelor totuşi se impunea." (Bogdan Ficeac – **Bun venit acasă, Majestate!**, în *România liberă*, 5 ian. '98) ● „Emil Constantinescu a ales să fie în continuare preşedinte." *(Jurnalul naţional*, 5 ian. '98) ● „În acest moment, singura lege fundamentală a României este Constituţia din 1991! Elaborată şi aprobată de Adunarea Constituantă şi ratificată prin Referendum naţional. În rest, declaraţia fostului Suveran are calitatea unui barometru al permeativităţii româneşti la ideea Monarhiei. Atît şi nimic mai mult." (Daniel Uncu – **O declaraţie hazardată!** , în *Curentul*, 5 ian. '98) ● „Orice observator lucid al scenei politice româneşti va rămîne surprins de o ciudată coincidenţă.: cei mai înverşunaţi «republicani» se identifică de fapt cu nostalgicii comunişti şi cu naţionaliştii extremişti. Cu cei care au cufundat România în bezna ultimilor 50 de ani, terminaţi cu cei şapte ani apocaliptici ai epocii Iliescu. În bezna stagnării. În bezna izolării faţă de valorile democraţiei. Faţă de valorile şi instituţiile euro-atlantice." (Sorin Roşca Stănescu – **Curajul Regelui Mihai şi tripla victorie a lui Iliescu împotriva preşedintelui Constantinescu,** în *Ziua*, 5 ian.'98) ● „ Dincolo de aspectele de moralitate, exhibarea opţiunii monarhiste, după ce respectivii au obţinut importante poziţii în stat prin înşelarea bunei credinţe a cetăţenilor, *este de natură să submineze grav autoritatea statului*.Ce încredere poate exista în instituţii în care nu cred chiar cei care le reprezintă? Cu ce ochi priveşte instituţia prezidenţială, parlamentul, guvernul, cel ce se simte supusul regelui? Ce valoare mai are jurămîntul lui pe Constituţia republicană, cînd el se prosternează în faţa unei constituţii regale?" (Dumitru Tinu – **Monarhiştii – reduşi la tăcere,** în ***Adevărul***, 5 ian. '98) **(E.Ş.)**

De jur împrejur

Disciplină

Lionel Jospin, prim-ministrul francez, foloseşte formula „majorităţii pluraliste" pentru a explica de ce negocierile cu privire la forma şi conţinutul legilor prezentate de socialişti sînt întîi negociate între învingătorii din alegerile parlamentare de anul trecut. Diversele curente socialiste nu au aceleaşi opinii despre politicile de diminuare a şomajului, despre lichidarea deficitului protecţiei sociale, despre integrarea europeană. Cu cît majoritatea este mai importantă numeric, cu atît este mai diversificată, devenind o imagine a societăţii şi nu partea îmbrăcată civil a unei organizaţii militare. Dezbaterile din parlamentul francez cu privire la articolele legii despre naţionalitate şi drepturile emigranţilor sînt dificile: dreapta din opoziţie le găseşte prea permisive, stînga de la stînga lui Jospin le consideră prea restrictive, asemănătoare în fond cu mult hulitele legi Pasqua-Debré. Fiecare maşină incendiată, orice abuz din localurile poliţiei împotriva unui francez de altă religie sau culoare sînt argumente care intră în dezbaterea parlamentară cu o forţă depăşind cu mult importanţa oratoriei. Toată lumea agită efectul Le Pen, avertizînd că orice eroare în rezolvarea unei probleme atît de sensibile (nu e vorba doar de emigraţie, ci şi de influenţa ei asupra delincvenţei şi în special a şomajului) va juca în favoarea formaţiunii politice extremiste.

Şi în Marea Britanie idila unanimităţii din majoritate se transformă treptat într-o căsnicie cu probleme. Premierul Blair s-a dovedit un tactician strălucit impunînd adoptarea unor măsuri cu adevărat revoluţionare pe valul victoriei electorale, cînd şi alegătorii şi deputaţii majorităţii erau încă prea ameţiţi de victorie şi prea îndatoraţi solidarităţii, pentru a face caz de interese specifice. Înainte de Anul Nou, vopseaua a crăpat. Încercarea de a diminua deficitul bugetului de asigurări sociale pe seama celor mai săraci beneficiari ai săi s-a lovit de rezistenţă chiar în cadrul cabinetului, dar şi pe băncile parlamentului: 47 de deputaţi au votat împotrivă, nefiind de acord să se taie din sumele pe care le primesc de la stat familiile în care copiii sînt crescuţi de un singur părinte. Demnitarii din guvern şi-au exprimat în mod public opoziţia şi Tony Blair a trebuit să facă uz de autoritate pentru a introduce disciplina. N-a fost prea greu: el are un ascendent natural, a condus Partidul laburist la victorie, programul său reformist a fost limpede formulat, discuţiile din sînul majorităţii sînt pînă la un punct firesti. Reforma (deoarece nu există ţară evoluată care să nu se reformeze permanent) nu poate avea succes în absenţa unei înţelegeri din partea electoratului. Cînd este raţională şi nu temperamentală, dezbaterea are darul de a arăta direcţia, sensul şi durata sacrificiilor pe care guvernanţii de peste tot le cer celor mai necăjiţi dintre cei pe care îi guvernează.

Contradicţie care nu dispare nici cînd problema principală a ţării pare a fi una de interes naţional. Şi premierul Israelului, Netanyahu, se sprijină pe o coaliţie formată din partide cu ideologii şi interese divergente. Ministrul de Externe David Levy a demisionat pentru că bugetul era extrem de zgîrcit cu dezmoşteniţii economiei, pe care partidul său îi reprezintă în Knesset, în timp ce sume semnificative erau repartizate pentru consolidarea coloniilor din teritoriile care conform acordurilor semnate ar trebui în curînd eliberate. Dl Netanyahu şi-a însuşit şi portofoliul Externelor şi bugetul a fost aprobat cu sprijinul partidelor de extremă dreaptă, care se împotrivesc oricărui proces de pace. Noua majoritate îi va impune ea o altă disciplină domnului Netanyahu şi nu invers. Complicatele ierarhii ale coaliţiei conduse de Netanyahu – unde fiecare grupare, dacă nu fiecare membru vrea în fond altceva –, reordonate periodic de declaraţiile ordonatorilor de credite din SUA, trebuie să se supună unui factor de indisciplină imposibil de redus la tăcere într-o ţară democratică: electoratul. La ultimul sondaj, dl Netanyahu se bucura de 27% din intenţiile de vot.

Magdalena BOIANGIU

Viitorul zonei cenuşii

Dinamica integrării euro-atlantice este urmărită cu atenţie de toate ţările implicate, fie că sînt parte în proces, fie că examinează de la distanţă noile frontiere economice şi securitare. Departe de a fi mări liniştite, tulburate doar de noile valuri, structurile comunitare au tensiuni (dacă nu conflicte) pe care nou-veniţii – reali sau virtuali – ar trebui măcar să nu le accentueze. Din această perspectivă a fost alcătuit grupajul „Frontierele vagi ale Europei" în revista **Le Courrier International** (24 dec. '97 – 7 ian. '98) din care reproducem fragmentele unde este pomenită România.

Spre Est, la nimereală

„Pentru ţările Europei centrale şi orientale, decizia Uniunii Europene de a începe negocierile cu cele cinci «avansate» – Polonia, Republica Cehă, Ungaria, Slovenia şi Estonia – semnifică startul «reîntoarcerii în Europa» aşteptat de atîta timp. Din fericire, a fost evitat un scenariu: acela prin care Uniunea Europeană s-ar fi limitat la cele trei ţări acceptate şi de NATO pentru extindere. Incluzînd Estonia şi Slovenia, UE a transmis un semnal clar indicînd că este – şi va rămîne – deschisă pe flancurile nord-est şi sud-est. Şi totuşi, rezultatul de la Luxemburg nu este deloc entuziasmant. Nu se compară cu 1989: dimpotrivă, extinderea în Est suscită acum scepticism şi dezamăgire. E departe de a fi rezolvată chestiunea finanţării. La Tallin şi la Bucureşti a devenit evident că drumul integrării va fi mai lung şi mai dificil decît s-a crezut. În ţările în care rolul minorităţilor este mare, apare şi ameninţarea consacrării unei noi linii de demarcaţie între cei care au aderat şi cei care aşteaptă. Şi există temerea ca Uniunea Europeană să nu adopte un ton prea rigid în confruntarea cu provocările strategice ale extinderii." *(Frankfurter Allgemeine Zeitung* – Barbara von Ow-Freytag)

Ce a fost o să mai fie

La sfîrşitul lui 1997, László Lengyel publica în *Népszabadság* un articol destul de şocant pentru ţările care aşteaptă cu nerăbdare al doilea val al integrării euro-atlantice: „Frontierele trasate de Clinton nu sînt la graniţele între civilizaţii: ele sînt plasate acolo unde se găseşte punctul terminus al capitalurilor şi intereselor de securitate americane şi europene. Europa Occidentală extinsă va fi separată de Rusia printr-o zonă dublă, de la statele baltice pînă la Balcani. Ţările din acest coridor nu sînt legate între ele prin nici un acord politic, economic sau militar, nici prin vreun pact care să le asigure coeziunea. Este zona lui «nici, nici»: nici utile pentru Occident, nici utilizabile pentru Rusia. Nici una din marile puteri nu poate şi nu vrea să investească bani în vederea dezvoltării şi consolidării acestei zone. Situaţia e asemănătoare întrucîtva cu aceea dintre cele două războaie: în anii '20, zece ţări mici s-au găsit blocate între Germania şi Rusia sovietică şi nici Societatea Naţiunilor, nici marile puteri n-au fost în stare să le garanteze frontierele. După extindere, 13 ţări vor fi între Europa Unită şi Rusia. Ele vor avea patru opţiuni: să ducă o politică de «elev bun» faţă de Occident; să accepte intrarea în zona de influenţă rusă sau ruso-balcanică; în aşteptare să opteze pentru autosuficienţă; să se trezească sub influenţa islamică sau turcească. Dar aceste ţări sînt astăzi neomogene, fiind divizate în regiuni economice, culturale şi naţionale rivale, supuse unor influenţe diverse şi probabil că aşa va fi şi în viitor. Cele nouă ţări balcanice de la sudul acestei zone prezintă doar un slab interes strategic atît pentru Europa cît şi pentru Statele Unite. Ca şi în trecut, ele nu vor putea atrage atenţia decît în sens negativ, prin conflictele între ele. În această parte a zonei tampon, se va vedea (dacă nu va interveni imprevizibilul) cum minorităţile naţionale se constituie în entităţi autonome sub controlul unei patrii-mume statale, şi nu lingvistice sau etnice.

Am fost în România la începutul lui aprilie. Am explicat într-o conferinţă că ţara are puţine şanse de a deveni membră NATO, că e puţin probabil că va exista un al doilea val şi că Occidentul nu are un interes real să-şi extindă zona de securitate pînă în România. Publicul n-a vrut să mă creadă... şi, în timp ce vorbeam, mă întrebam dacă n-ar fi mai bine să mint, să spun că Washingtonul o să se răzgîndească, că încurajările Parisului vor da roade şi că frontiera Europei nu va trece între Ungaria şi România, ci la estul României. Dar de ce să mint? De pe acum Occidentul acordă prietenilor noştri români aceeaşi protecţie de care beneficia Iugoslavia lui Tito. Este mai bine pentru ei? Desigur. Dar nu este ceea ce ei (sau noi) considerăm a fi ideal". **(M.B.)**

Argument

Momentul de radicalitate din decembrie '89 care ne-a scos din utopie a pus o concluzie: nu se mai poate trăi într-o lume cu proiect static, formulat o dată pentru totdeauna şi incapabil de devenire în funcţie de semnalele realului. S-ar fi putut crede, atunci, că în lunga experienţă totalitară prin care am trecut, fiecare dintre noi a avut timp să-şi pună toate întrebările, mergînd la rădăcina lucrurilor şi imaginînd un proiect de viitor. Fiindcă avea de modificat din temelii o lume întreagă şi un mod de existenţă, proiectul însuşi reclama radicalitate în gîndire şi în atitudinea morală faţă de scop. După opt ani, observăm că radicalitatea mai mult a frînat proiectul decît să-i dea liniile de forţă necesare. Sîntem, parcă, mai degrabă fascinaţi de concluzii grăbite decît apţi pentru întrebări şi examinarea atentă, în profunzime, a unei situaţii sau alteia în care ne pomenim la un moment dat, lipsiţi de alternativă. Una din explicaţii ar fi că ne complacem într-o radicalitate verbală ce pare să ne dispenseze de efortul necesar faptei coerente. Plăcut impresionaţi de formula „a explodat mămăliga" şi de libertatea de-a spune „jos" (dar adeseori ceea ce a ajuns „jos" s-a aşezat la „bază" şi ne-a întîrziat evoluţia), am ajuns experţi în soluţii de criză, rezolvate printr-o mare plasticitate de expresie. Trăim în verbe dure şi în termene ultimative. „A rupe pisica" sau „a arunca pisica" pare să fie o ocupaţie curentă, „a tăia coada cîinelui" – un proiect. A „rade", a „rupe", a „sparge" (buba) a „azvîrli", sînt propuse ca singurele moduri de acţiune, iar lichidarea unei probleme gingaşe se spune că nu are nevoie de mai mult de „48 de ore". Dar climatul de fermitate anunţat de declaraţii nu se regăseşte atunci cînd e vorba de un program decis. Războindu-se cu „restitutio in integrum", propunerea de „schimbare a schimbării" oferă mai degrabă o viziune de trecut apropiat asupra lucrurilor decît una de viitor conturat în spirit modern, atentă la modificările produse în societate în ultimii ani. Radicalităţii noastre pare să-i lipsească proiectul şi este adesea confuză, ca o noţiune ce nu-şi găseşte niciodată traducerea exactă, necesitînd mereu retractări şi adaosuri de precizare. Mult discutata apariţie simultană a celor 15.000 de specialişti, de pildă, un fel de comando al competenţei ce-ar fi trecut imediat la treabă, a suferit o amînare care a deziluzionat multe speranţe. Întrebarea firească „unde sînt ei acum?" ar fi trebuit precedată de o alta nu mai puţin importantă: unde stătuseră ascunşi pînă în clipa decisivă şi nu-şi dăduseră măsura înzestrării, pentru conturarea unui program general de mai bine? Prezenţa acestora ne fusese garantată, ca o soluţie de radicalitate. Mai în firea lucrurilor ar fi fost, poate, să ni se aducă la cunoştinţă criteriile de selecţie a lor: asta ar fi garantat nu numai apariţia unui număr mult mai mare de persoane gata să acţioneze în spiritul viitorului, dar şi existenţa unui proiect, nu doar a unui algoritm. Privită din acest unghi, radicalitatea ar fi putut fi un mod de realizare a proiectului. Dar nu cumva, aşa cum se întreabă unul din colaboratorii invitaţi să-şi spună părerea în acest număr al revistei, radicalitatea nu este posibilă decît ca proiect? Trecut în operă, confruntat cu realitatea, programul cere flexibilitate, adaptare şi compromis; dar atunci, supus scopului, modul de abordare a lucrurilor nu-şi pierde implicit ceva din necruţarea iniţială? Suferim de prea multă radicalitate sau de prea multe proiecte ce se anulează reciproc, înainte de a examina lucrurile în profunzime pînă la capăt? Iată numai cîteva din întrebările la care *Dilema* de faţă încearcă să contureze un răspuns, cu ajutorul celor pe care i-a reunit acum în paginile sale. **(T.C.)**

Adrian CIOROIANU
asistent la Facultatea de Istorie, Bucureşti

Autoritatea ca proiect, miraj şi decepţie

Îmi găsesc pretextul într-o fişă de lectură: fostul ambasador al Statelor Unite la Moscova, Jack F. Matlock îşi publică în 1995 memoriile despre cei patru ani de misiune diplomatică (1987-1991) sub un titlu legitim: „Autopsy on an Empire". Care imperiu, este clar; de ce autopsie, la fel. Cum se întîmplă de regulă în literatura politică americană, nici un termen nu este folosit la întîmplare, spre satisfacţia lectorului clarificat. Clarificat, dar nu neapărat şi încîntat, mai ales dacă se întîmplă ca cititorul să fie est-european în general, sau român, în particular. Pentru că, vorbind fără regrete despre criza statului sovietic, despre proiectele eşuate şi despre lipsa de radicalitate reformatoare imputate lui Gorbaciov de către chiar susţinătorii săi, cartea (fără intenţia autorului, aş spune), bate, cu toate proporţiile păstrate, şi la uşa noastră. Vorbindu-ne despre o maladie la care şi tipul nostru de societate pare a fi etern predispusă: criza autorităţii, cu premisele şi consecinţele sale. Altfel spus, faptul că o criză a autorităţii poate fi la fel de periculoasă ca şi un exces de autoritate.

Mi se pare mai adevărat pe zi ce trece: societatea românească rămîne consecventă cu ea însăşi, drept care tînjeşte încă după autoritate, după o conducere dispusă la proiecte ambiţioase şi care să *dea imaginea* unei radicalităţi intransigente. România postdecembristă s-a născut, aş spune, cu acest handicap – de unde şi concluzia firească, în opinia mea, că istoria crizei globale din ultimii şapte ani, este, printre altele, şi o istorie a crizei puterii. Perspectiva noastră despre ceea ce s-a întîmplat după 22 decembrie 1989 poate nu a fost cea corectă: s-a invocat un vid de putere, de la a cărui rezolvare s-a legitimat ascensiunea celor care au preluat frîiele. Nu despre un vid de putere a fost vorba, pentru că soluţia sa a fost repede găsită; ci despre un vid de autoritate. Dispariţia lui Ceauşescu nu a însemnat şi dispariţia condiţionării inerţiale de care ţara suferă de foarte mult timp, condiţionare pe care regimul comunist a moştenit-o la rîndu-i şi a exploatat-o foarte bine. A dispărut actorul principal, dar nu şi reflexele personajelor mărunte care, în definitiv, continuă scenariul.

Acestea spuse, se cuvin cel puţin două precizări. În primul rînd, trebuie, evident, făcută distincţia pe care orice enciclopedie de ştiinţe sociale o face: autoritate în politică, dar nu autoritarism politic. Să nu pierdem din vedere că, în cursul istoriei noastre din acest secol, confuzia s-a produs de cîteva ori, cu consecinţe amare. Nevoia de autoritate s-a tradus uneori prin acceptarea autoritarismului. În anii speculei de după război, paginile „Scînteii" cuprindeau sute de mesaje prin care talpa ţării cerea ca măsurile să fie radicale. Ar fi bine ca totul să fi fost propagandă şi fals, dar mă tem că nu a fost aşa. (Nu e cazul de noi lamentaţii, nu este un defect naţional; confuzia **autoritate – autoritarism** este facilă şi, la drept vorbind, nu există popor european care să fi fost imun la aşa ceva în vremuri de criză.) În al doilea rînd, aş spune că acceptarea autorităţii are la noi o tradiţie demnă de luat în seamă şi este un capitol solid al *volkerpsychologie*-ei naţionale. Grila după care se produce rememorarea trecutului nostru a ajuns, după patru decenii de ideologizare făţişă, la un conservatorism aparte. Binomul ţărănime-boieri, de exemplu: contaminaţi încă de discursul de tip antagonic dus pe culmi de către Marx şi compania, rămînem cantonaţi exclusiv în descrieri istorice de tip conflictual, în care segmentele sociale par condamnate, prin firea lucrurilor, la confruntare. O confruntare în care, evident, nu poate avea loc ideea că, deseori, boierul reprezenta pentru ţăran *apărătorul* său împotriva ameninţărilor ipotetice sau reale ce puteau veni de *dincolo*, din afara moşiei boiereşti. Iar atunci cînd boierul decepţiona, rămînea domnul ţării, protectorul suprem. Din acest motiv, pare mai greu de separat astăzi ce a fost excepţie şi ce a fost regulă în trecutul nostru social. În lunga istorie a convieţuirii şi interdependenţei, episoade de tipul răscoalelor au fost excepţiile, şi nu regula. A-i retrasa trecutul numai în concordanţă cu un roman al lui Rebreanu, cu un tablou al lui Băncilă şi cu cîteva articole ale lui N. D. Cocea, plus botniţa de rigoare dintr-un roman al lui Zaharia Stancu, înseamnă a o falsifica prin reducere. Între Moş Ion Roată, cel care vine la domn pentru că numai acesta poate să-i spele ruşinea făcută asupra-i de către un boier neînţelegător, şi cei 50.000 de români care, în ultimul an, i-au trimis scrisori preşedintelui Constantinescu, asemănarea, din perspectiva raportării la Conducător şi Autoritate, nu este forţată. La pălmaşii care veneau la domn cu jalba-n proţap şi la sindicaliştii care-l roagă pe preşedinte să le medieze conflictele cu guvernul acţionează acelaşi model mental al Instanţei supreme, rod al unei culturi politice care transcende epocile şi regimurile politice.

Un alt conservatorism mental se manifestă şi la celălalt capăt. În discursul naţional pe marginea faptului politic – ceea ce se cheamă, uneori cam pretenţios, *analiză politică* –, se repetă frecvent o idee pe cît de frumoasă, pe atît de falsă: ce oameni politici am avut odată, ce oameni politici avem azi. Cu alte cuvinte, ce caricaturi prezente la un aşa trecut de aur! Ideea, repetată des şi de către oameni cu greutate, mulţi absolut stimabili, tinde să devină o axiomă. E drept că fauna politică pare a fi, de şapte ani încoace, peste orice mandate şi schimbări electorale, un nesecat izvor de decepţii. Dar nu altfel au stat lucrurile altădată. O lectură, oricît de grăbită, a presei noastre parlamentare din ultimul secol ne oferă, de la un capăt la altul, acelaşi tablou: de la frumoasele dar contrazisele de istorie articole politice ale lui Eminescu şi pînă la editorialele deceniului trei, dezamăgirea este aceeaşi şi doar numele şi epocile diferă. Să nu ne facem iluzii şi nici false alibiuri: oamenii politici care au făcut istorie nu au fost îngeri niciodată, la noi ca şi aiurea. Parlamentul de acum, ca şi cel de la începutul secolului, avea unele nume de rezonanţă şi restul de umplutură. De la Gustave Le Bon citire, media lor contează, şi nu vîrfurile de morală sau jertfă. Statistic/procentual măcar, şi tot nu putem crede în generaţii de iluminaţi şi în generaţii de rebuturi. Reproşurile de azi nu sînt rostite pentru prima dată sub naltul cer al ţării noastre. Fără a încerca o comparaţie sau asimilare între personajele la care voi face trimitere, voi spune totuşi că modelul comportamental al clasei politice româneşti străluceşte prin conformitate, şi nu prin inovaţie. Iau în mînă un cotidian „de centru" de la mijloc de decembrie '97: pe prima pagină, cu litere mari, i se cere premierului să fie mai dur, mai ofensiv şi mai decis; în pagina a treia, şeful opoziţiei, el însuşi fost şef de stat, acuză actualul regim de „tendinţe autoritariste, antidemocratice şi anticonstituţionale". Nu altfel stăteau lucrurile acum şaptezeci de ani: la fel, guvernului i se cerea să fie mai drastic şi acelaşi guvern era acuzat de porniri antidemocratice. Mai zilele trecute, poetul minor ajuns şef de partid parlamentar spunea, la conferinţa-i de presă, că domniei-sale şi partidului său le este „ruşine că fac parte din actuala clasă politică"; cu ceva mai mult talent, la fel spuneau în anii '20 socialiştii noştri; la fel au spus-o, la cîţiva ani după ei, justiţiarii de la celălalt capăt al spectrului, falanga noastră de extremă dreaptă.

Dar problema, în esenţa ei, rămîne. Însuşi faptul că toate aceste lamentaţii ne însoţesc cel puţin pe parcursul istoriei noastre parlamentare ne demonstrează că, în fond, modernizarea noastră rămîne în construcţie de un secol şi mai bine, că proiectul reformei româneşti globale nu a fost niciodată dus pînă la capăt. Aş spune că aceasta este provocarea, mare, căreia trebuie să-i facem faţă. În condiţii normale, mai devreme sau mai tîrziu, integrarea noastră instituţională în Europa şi în structuri de securitate se va face. Dar ar fi preferabil ca acestui fapt să-i preceadă reuşita proiectului nostru de reformare. Scop în care o rigoare şi o radicalitate decizională, chiar o autoritate puternic implicată, sînt binevenite şi nu constituie, cred, ameninţări la adresa democraţiei. Ameninţarea stă exact în opusul ei. Toate sondajele, de şapte ani încoace, repetă pînă la exasperare obsesia naţională a *ordinii*. În numele ei s-au cîştigat şi s-au pierdut pariuri politice. Normal este, la noi ca şi în toată lumea, ca masa electorală să se teamă de deciziile prea ferme şi ofensiv reformatoare ale conducerii, decizii care, printre altele, ar putea pune în pericol şi *ordinea* existentă. Dar dacă tocmai masa electorală, prin majoritatea ei, cere guvernului să fie mai drastic decît este, atunci ceva nu este în regulă şi înseamnă că tocmai guvernul este cel care se subapreciază. Şi dacă această masă va observa reţineri ale autorităţii în a acţiona conform menirii sale, s-ar putea ca alternativa aleasă să nu fie cea mai fericită cu putinţă, cu atît mai mult cu cît nu ducem lipsă de grupări şi partide care promit ordonarea societăţii în 48 de ore şi reinstituirea autorităţii depline acolo unde aceasta pare a fi dispărut. De la absenţa autorităţii am ajunge la preaplinul ei malign. Catastrofa ar veni, iarăşi, sub masca salvării. N-ar fi prima dată, dar ar fi prea devreme după ultima „salvare" impusă, a cărei deconstrucţie o sărbătorim, din ce în ce mai amorţiţi, în decembrie.

Bogdan GHIU

Vis de început, vis de sfîrşit

„Radicalitate – proiect“ reprezintă termenii vizibili ai unei ecuaţii cu mai multe, nu ştiu exact cîte, necunoscute, fără determinarea sau, măcar, marcarea ori doar cît de cîta poziţionare a cărora ei înşişi, ca termeni prezenţi şi aparent evidenţi, rămîn, de fapt, nişte simple necunoscute, chiar dacă mascate „pozitiv“.

Se presupun, măcar, cei doi termeni unul pe celălalt? Univoc sau biunivoc (era să spun: „bionivoc“, în viaţă, în realitatea vieţii, în desfăşurarea „logicii vîrstelor“)? Proiectul presupune neapărat radicalitate? Radicalitatea implică întotdeauna, mai mult sau mai puţin, existenţa unui proiect? Trebuie începutul să fie radical, să dea la o parte sau, măcar, să „pună între paranteze“ ceea ce există deja, să facă *tabula rasa* sau să presupună/viseze că, înainte de el, nu există nimic, ori că tot ce a fost făcut a fost prost, imperfect făcut? Pot merge împreună proiectul şi ameliorarea? Pot exista proiecte de îmbunătăţire, de îndreptare, de *reformă* care doar se prezintă, ipocrit, ca atare, avansînd sub mască dar fiind, de fapt, proiecte de a lua totul – altfel – de la capăt? Cît de radicală e radicalitatea afişată şi cît vis de radicalitate efectivă se ascunde în aşa-zisele proiecte de corectare, de corijare „pe ici pe colo, prin punctele esenţiale“? Cît reuşeşte, în general, un proiect radical să vizeze *esenţa* existentului, şi în ce măsură nu face el altceva decît să se agaţe de amănunte, de aparenţe?

Orice proiect, oricît de pozitiv, de „constructiv“ în pretenţiile lui, de nebăgător în seamă faţă de deja-existent, este, în fapt, *şi* critic, *implicit* critic. Dacă lucrurile ar sta bine, dacă locul ar fi, tot, construit, şi bine construit, nu ar exista proiecte de amplasare, de „îmbunătăţiri funciare“. Proiectele se înarmează, chiar dacă o disimulează, cu – pardon! – radicalitate, au nevoie de ea, dar, de fapt, *în realitate,* nu există – din fericire? din nefericire? – proiecte cu adevărat radicale. Dacă ar exista, acestea ar închide – cel puţin în unele puncte – istoria. Radicalitatea nu este posibilă decît ca proiect. Radicalitatea existentă nu este decît un reziduu al visului, al voinţei de radicalitate. Radicalitatea trebuie imaginată ca fiind intern contradictorie: dacă vrea să fie, încetează de-a fi. Nici un proiect, oricît de utopic, nu este cu adevărat radical, suficient de radical (exprimarea aceasta reprezintă o contradicţie în termeni: radicalitatea nu se măsoară – e sau nu). Nu există, de fapt, *în realitate,* radicalitate – decît, cel mult, visată. Iar un proiect este cu adevărat radical numai în măsura în care rămîne în stadiul de proiect, în măsura, tocmai, în care, invers radicalităţii, se neagă pe sine devenind altceva – realitate. A fi radical, cu adevărat radical, înseamnă a te plasa *în afară*. Numai marginalii sînt, dar tot între ghilimele, radicali. Radicalismul este al extremistului care vrea să ajungă (la) centru, dar aducîndu-l la sine însuşi, fără a se deplasa, el, ci făcînd din el însuşi centru: răsturnînd. A fi radical înseamnă, repet, a nu voi să *intri,* ci să se *vină,* eventual, la tine. Radicală – şi violentă – este tăcerea. Nu există discurs cu adevărat radical decît în măsura în care nu intră în dialog, ci propune tăcerea.

© C. Bumbuţ

Radicalitatea e geometrie? Cultura, în raport cu „natura“, e radicală? Există, desigur, radicalisme politice, şi o istorie a lor. Ele sînt, cum le spune şi numele, radical*isme* tocmai pentru că radical*itatea* lor este una jucată, pur *proiectivă:* joacă de-a radicalitatea, invocare a radicalităţii, chemare la radicalitate (a celorlalţi, a celor cît mai mulţi), radicalitate forţată (chiar dacă negată) tocmai pentru că imposibilă. Ele pot fi interesante, şi vizitabile, numai în măsura în care, cum se spune, nu au făcut, şi nu fac, efectiv, istorie. În măsura în care au rămas de ordinul discursului. În raport cu limbajul verbal, radicale sînt exprimările a-verbale, dar ele îşi pierd din radicalitate pe măsură ce – şi în măsura care – produc discurs, adică istorie.

Proiectul este momentul de necesară radicalitate a facerii, care, în măsura în care „se face“, devine, adică, realitate, nu are cum să nu-şi piardă radicalitatea. Radicalitatea trebuie avută şi (imediat) pierdută, părăsită. „Trebuie“ logic, nu moral: pentru că aşa se şi întîmplă. Radicalitatea e, dar se pierde. Radical e doar începutul, şi acesta rămîne radical dacă nu intră în realitate. Dacă, totuşi, intră (şi, cel mai adesea, aşa se întîmplă), radicalitatea dispare. Sau, dimpotrivă, abia facerea, intrarea în realitate, oricît de modestă, e cu adevărat radicală? Dacă, de fapt, orice trecere între nivelurile realităţii (care? cîte?) presupune o anumită formă de radicalitate?

Proiect de radicalitate: cum să devenim cu adevărat radicali. „Sînt radical, adică proiectez?“ Sau: „Sînt radical, adică realizez proiecte(le), oricare, oricît de modeste, sau oricum, oricît de greu, de încet, prin oricît de multe şi de anevoioase negocieri şi ajustări“? Nu ştiu. Voi proceda radical: voi tăcea. Voi curma acest text care riscă să înceapă să-şi scrie istoria. Şi poate că numai *voinţa de sfîrşit* are nevoie, cu adevărat, de radicalitate: *ieşirea.*

Cătălin AVRAMESCU
doctorand în filozofie

Proiectul radical modern

Înainte de a îi sesiza contururile precise, cu putinţă de aşezat într-un discurs sistematic, diversitatea universului radical ne izbeşte printr-un „aer de familie“ a cărui unitate poate fi sesizată destul de direct, prin apelul la o intuiţie, la o imagine sau la un cuvînt de ordine. Aşa se face că dacă ar trebui să alegem, în ordinea unei cunoaşteri preliminare a subiectului, numai două noţiuni pentru a indica fondul de idei al radicalismului, atunci este foarte probabil că acestea vor fi extrem şi global. Radicalismul, de orice speţă al fi el, este mai înainte de orice un ansamblu (nu întotdeauna coerent) de gesturi şi atitudini extreme. Acestea indică un scop cu o cuprindere totală: nici măcar în rarele sale momente de modestie, atunci cînd se concentrează asupra unui element precis, radicalismul nu nutreşte o speranţă secretă că un întreg univers de destine este legat de succesul său. Astfel, unitatea de referinţă esenţială a radicalismului este lumea. Proiectul său este extrem şi global totodată pentru că vizează nu mai puţin decît înlocuirea unei întregi lumi cu o alta, a cărei geografie curioasă se află înscrisă doar pe hărţile sale.

Lumea de aici nu a dus niciodată lipsă de asemenea sisteme disperate. Este însă ironic să vedem cum doctrinele care predică intersecţia la verticală a realităţii dobîndesc în epoca modernă o subtanţă şi o formă specifică tocmai sub apăsarea acestei realităţi.

Mai întîi, proiectul radical modern este, în nucleul său, o tentativă de a rezolva într-un chip categoric problema statului. Se pot indica multe puncte comune între mişcările radicale pre-moderne şi acelea moderne: ideologie apocaliptică, cultul liderului charismatic ori al elitei de „aleşi“, mitul „vîrstei de aur“ ar fi numai cîteva exemple. Dar este de netăgăduit că statul – o entitate relativ recentă – a devenit un punct de referinţă obligat şi central în structura problematicii radicale. De la anarhism, pentru care Satana este statul, şi pînă la totalitarism, trecînd prin pledoaria pentru teocraţie a fundamentalismului religios, această formulă eminentă a puterii contemporane care este statul a captat aproape toate resursele discursive ale radicalilor. Distrus complet, înlocuit cu o reţea de cooperaţii locale, gardian al valorilor transcendente ori acumulînd la nesfîrşit putere şi cunoaştere precum în utopiile totalitarismului tehnologic, este tot statul acela care îşi împrumută materialitatea sa gîndului extrem. Puterea de stat este aceea care trebuie combătută şi eventual preluată. Dincolo de orice detalii privitoare la modalităţile de acţiune, la orizontul radicalismului modern se iveşte mereu lovitura de stat. Scena sa predilectă este, de regulă, oraşul cu instituţiile sale.

În al doilea rînd, versiunile moderne ale discursului radical sînt, atît în mesajul cît şi în forma lor, adaptate unui spaţiu definit de prezenţa reţelei de înaltă energie a publicului. Un predicator vorbind gloatei curioase şi tematoare, un filozof trimiţînd epistole nonconformiste, oameni de stat, negustori sau artişti reuniţi în conspiraţii îndrăzneţe – iată tot atîtea cadre ale sensibilităţii care nu dispar dar devin marginale în raport cu noile reguli ale jocului, care presupun o majoritate a populaţiei receptivă la cuvîntul scris şi, mai nou, la codurile audio-vizuale. Individul care are în mînă un ziar popular: acesta este judecătorul şi, în unele cazuri, agentul influenţei radicale în epoca modernă. De aici rezultă şi un gen nou al literaturii radicale, jurnalismul profetic. Seduşi de posibilitatea convertirii maselor la crezul vehemenţei, purtătorii de cuvînt ai noului radicalism elaborează un stil nou, extrem de direct, lipsit de înfloriri retorice, cu propoziţii scurte şi inventive, tipic marginalilor urbani, mulat pe o sensibilitate vulgară şi, prin urmare, nu odată obscen, redus adesea la o serie de sloganuri repetate. Ocuparea spaţiului public este de acum nu numai o condiţie a reuşitei ci, mai mult, un scop în sine.

S-ar părea însă că am trecut prea repede peste un element care nu poate lipsi din tabla de materii a nici unei prezentări a radicalismului – chestiunea proprietăţii. Instituţie de bază a societăţii, proprietatea este cu certitudine un punct de aplicaţie privilegiat al majorităţii doctrinelor radicale. Numai că şi în acest caz realitatea ne determină să regîndim un conţinut în funcţie de context.

Înainte de a fi orice altceva, radicalismul este, şi se doreşte a fi, o prezenţă aparte. Formula existenţei sale o cere: el este şi nu poate decît să fie, în mod primordial, o deschidere a simţurilor şi a gîndurilor către un altfel, care trebuie să se distingă dintre umbrele actualului. Iar cum epoca modernă este, de asemenea, era acţiunii la distanţă, radicalismul suferă un relativ proces de de-materializare, care îi permite să nutrească visul unei stranii omniprezenţe chiar în situaţia existenţei unui cotidian ale cărei ritmuri complicate şi adesea superficiale nu ar putea susţine simplitatea solidă a valorilor radicale. În acest fel, chestiunea proprietăţii devine secundă. Mai întîi, pentru că proprietatea asupra mijloacelor de comunicare nu este obligatorie în situaţia în care, prin eveniment, se pot ocupa canalele de comunicaţie în chiar virtutea raţiunii lor de a fi. Mai apoi, pentru că nici proprietatea asupra acestui mijloc suprem de control care este statul nu mai este indispensabilă atîta vreme cît acţiunea sa poate fi parazitată şi deturnată de constrîngerile impuse de manifestările zelului radical. Secretul pare să fie o logică a exorbitantului, care debordează stabilitatea categoriilor familiare şi care prin imponderabilitatea sa artificială face ca radicalismul să devină membru cu drepturi depline al societăţii vitezei.

Însă chiar această sublimă elecţiune este cea care semnalează încă o dată subvertirea radicalismului. El se pomeneşte în acest moment pe o scenă unde nu mai are monopolul rolului principal, fie şi pentru că piesa pare să se desfăşoare fără nici un scenariu. Aproape totul a intrat astăzi în regimul exorbitantului: arta, morala, tehnica, limbajul, vieţile noastre. O reclamă pretinde că unul din obiectele mărunte ale lumii noastre e înzestrat cu virtuţi miraculoase, un politician îşi schimbă măştile exagerării nu numai după cum îi dictează nevoile dar şi pentru a stoarce noi nevoi emoţionale dintr-un auditoriu dezabuzat, iar cinematograful şi-a făcut un obicei să înfăţişeze în mod obişuit doar neobişnuitul, pînă la saţietate. S-ar părea că totul este propulsat, natural, către cerul luminos al extremei. Radicalismul este şi el captat de această mişcare ce îl fixează într-un imaginar al stridenţei. Cît nu inventează repede ceva nou, el se va găsi, împotriva eforturilor sale de a se ridica la suprafaţă, sau poate chiar datorită acestora, acoperit de viiturile banalităţii.

Radicalismul a început prin a dori să răstoarne lumea, şi iată că lumea va sfîrşi prin a răsturna radicalismul. În cele din urmă, se dovedeşte că este însăşi existenţa aceea care este, prin natura sa, exorbitantă. Poate că în faţa ei, condiţia noastră este să ne regăsim cu toţii, printr-un reflex lăuntric, conservatori.

Andreea DECIU
scriitor

Radicalitate şi subversiune

Există cîteva atitudini identificate astăzi drept foarte de „bun gust“ pentru un intelectual, şi ca atare aplaudate cu entuziasm şi de cele mai multe ori fără prea mult discernămînt. Mă gîndesc la acele atitudini precum non-conformismul, cosmopolitismul, versatilitatea profesională (sau disciplinară, ca să fim foucaultieni), scepticismul, ironia, radicalitatea. În principiu, greu s-ar putea susţine că ele nu ar fi într-adevăr benefice spiritului, pentru că toate presupun detaşare critică, dar mai ales o anumită vioiciune, o stare de luciditate, de alertă intelectuală. Cultivate însă ca simple gesturi, ca poză – cum din păcate e atît de uşor să o faci – aceste atitudini devin facile, pentru că îţi asigură acel minim periculos de confort, ba chiar de amorţeală mentală, ca o mănuşă călduroasă care te face inevitabil să uiţi gerul de afară. Astfel, din garant al treziei şi vigilenţei intelectuale, fiecare dintre stările de mai sus se poate preschimba într-un soi de drog dătător de speranţe deşarte şi de jalnica iluzie a datoriei împlinite.

Dintre aceste atitudini „prielnice“ intelectualului despre care vorbeam, radicalitatea mi se pare a fi cea mai căutată, cea mai preţuită. Cumva, este şi cea mai la îndemînă, pentru că nu solicită modificări esenţiale în stilul de viaţă (ca non-conformismul, de pildă), nici o oarece abilitate reală profesională (ca voiajurile interdisciplinare), ba nici măcar înclinaţia spre *Witz* pe care o cere ironia. E suficient să vrei să cîrteşti, să bombăni întruna, să te revolţi împotriva a ceea ce pare ordine, canon, prejudecată, să propui demolări măreţe, chiar dacă de multe ori propunerile tale nu au nici un fel de substanţă, ci sînt simple propoziţii care încep cu un „nu“ (nu le spun negaţii, pentru că negaţiile îşi au, totuşi, logica lor, ori radicalitatea poate fi complet ilogică şi haotică în chip steril). Radicali sînt, Slavă Domnului, mai toţi intelectualii români în ultimii ani, dar radicalitatea lor e una păguboasă, inutilă în ultimă instanţă, atîta vreme cît ea nu înseamnă de cele mai multe ori nimic altceva decît un exerciţiu în trăncăneală. Nu voi aminti decît de un singur exemplu, cel al de-acum faimoasei „critici a revizuirilor“, care, mai mult decît un proiect intelectual, reprezintă de fapt prilejul unor răfuieli personale, ori e supapa prin care izbucnesc frustrări şi resentimente adunate de-a lungul timpului de criticii „marginalizaţi“.

Să nu fiu înţeleasă greşit: nu îndemn la conservatorism, la supunere şi cuminţenie. Asta pentru că opusul radicalităţii bombănitoare nu este conservatorismul, ci tot radicalitatea, dar una coerentă, elaborată, calmă şi constructivă. Radicalitatea benefică nu e subversivă decît într-o primă, şi scurtă, fază, după care devine sobră lucrare, proiect organizat, ofertă intelectuală concretă şi precisă. Evident, nu întîmplător metafora asociată îndeobşte radicalităţii este cea a prăbuşirii, a dărîmării asurzitoare şi grandioase, pentru că ea semnifică tocmai *pre-construcţia*, căutarea şi aflarea temeliilor, a fundamentului pe care trebuie durată o altă construcţie. La Descartes, în *Discursul asupra metodei* (despre care prea uşor uităm că nu era nimic altceva, în intenţia autorului, decît o *prefaţă* la trei tratate ştiinţifice, de geometrie, optică şi astronomie), radicalitatea sistemului său filozofic este descrisă metaforic ca demolare a edificiului filozofiei şi cunoaşterii de pînă atunci în scopul clădirii unui nou edificiu, unul solid şi adecvat. Dar odată pornită dărîmarea, dacă nimic nu îi ia locul, nu înseamnă oare că rezultatul radicalităţii e ruina, pustiirea totală, sumbrul spectacol al dizolvării intelectului? Să iau un alt exemplu, de data asta din tehnică: leacul suprem, cel mai eficient, pentru un computer virusat este formatarea hard-disk-ului său, adică ştergerea a tot ceea ce conţine acel calculator în memorie. Dar odată reformatat hard-disk-ul, trebuie reintrodus un nou software în acel computer, altminteri el nu există, e nul, gol, deşi perfect „curat“. În matematica modernă, metoda reducerii la absurd (o altă formă de radicalitate: prin negarea soluţiei ajungi la demonstrarea ei) începe să fie pusă sub semnul întrebării (vezi Hilbert şi grupul de la Erlangen), tocmai pentru că ea mizează pe o riscantă identificare a construcţiei cu de-construcţia. Ca gest preliminar, radicalitatea demolatoare înseamnă curăţare, purificare, stabilirea unui început; rămasă însă în acest stadiu, radicalitatea e iresponsabilă.

Fireşte, există (şi a existat de altfel dintotdeauna) şi un soi de meta-radicalitate, sau de radicalitate extremă, care susţine că nici nu există construcţii reale, că totul e doar o utopie, un mit zadarnic. Cu alte cuvinte, radicalitatea devine subversiune sistematică, uzurpare periodică şi încăpăţînată, nemaiavînd timp şi încredere pentru a oferi proiecte. Mai ales în această epocă a istoriei noastre intelectuale o asemenea poziţie se aude din ce în ce mai des. Nu ştiu ce li s-ar putea replica celor ce cultivă acest tip de radicalitate în chip lucid şi deci deliberat. Lui Derrida, unul din campionii ei, i s-a reproşat (ca să folosesc un eufemism) nici mai mult nici mai puţin decît că este un „terorist intelectual“, un distrugător rău-intenţionat şi periculos. Derrida, răspunzînd acuzei (în eseul care încheie *Limited Inc.*, „dosarul“ disputei cu John Searle), s-a revoltat împotriva calificativului „terorist“, încercînd să demonstreze că deconstructivismul e altceva decît... de-construcţie. Indiferent de cît de convingătoare e pledoaria pro domo a lui Derrida, un lucru e limpede: un terorist nu e terorist decît dacă îşi revendică actele.

Dar chiar dacă Derrida s-ar declara un terorist, unul în buna tradiţie a lui Nietzsche, Sextus Empiricus, ori Pyrrhon (sînt conştientă că, dincolo de radicalitatea lor, multe îi despart pe aceştia), subversiunea lui sistematică rămîne un gest individual. Nu există colecţii de Derrida, după cum nu există o şcoală a lui Nietzsche. După sceptici, radicalitatea ca program a devenit o chestiune de... talent personal. Cultivată în grup însă, ea este mai curînd apanajul neputinţei şi al crizei de idei.

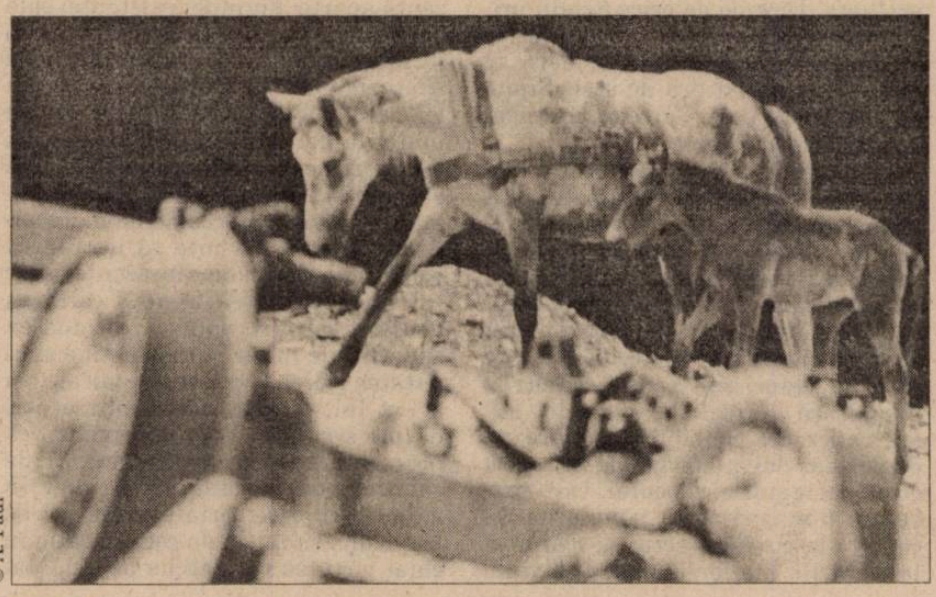

© A. Paul

Cristian PREDA
asistent la FSPA, Bucureşti

Radicalii şi ridicolii

Radicalitatea e o chestiune care priveşte mijloacele, nu scopurile. Dacă acest truism ar fi luat în seamă, atunci poziţiile politice ar căpăta contururi mai precise. E greu totuşi să speri într-o asemenea clarificare, mai întîi de toate pentru că politicienii noştri au o imaginaţie atît de săracă încît ei trec rareori de la enunţarea scopurilor la indicarea mijloacelor. Paradoxal e faptul că sînt preocupaţi (uneori obsedaţi) de mijloace mai ales marginalii de tipul Vadim Tudor sau Funar, care nu ezită, de pildă, să propună drept instrumente ale conservării românismului folosirea armelor de către „detaşamentele patriotice“. Comparaţi aceste mijloace cu cele propuse recent de senatorul Pruteanu, cel care, urmărind acelaşi scop (conservarea fiinţei naţionale) cere maghiarilor să înveţe geografia şi istoria în limba română! Veţi descoperi astfel nu numai ce înseamnă radicalitatea, ci şi care e distanţa care o separă de ridicol: e vorba chiar de diferenţa dintre chemarea la arme a patrioţilor şi propunerea predării doar în română a afluenţilor Oltului.

De fapt, afirmarea radicalismului şi a ridicolului reprezintă o urmare a asumării ficţiunii imorale care este statul naţional. Radicalii şi ridicolii sînt interpreţii naţionalismului românesc. Pentru a înţelege acest lucru, e nevoie de o precizare care are ca obiect istoria recentă.

Aşa cum a arătat Daniel Barbu într-o excelentă carte apărută zilele trecute, comunismul românesc, „colectivist şi internaţionalist prin definiţie şi din ambiţie“, a produs două efecte perverse: individualismul (mai exact spus: egoismul) şi naţionalismul. Societatea românească de azi este compusă aproape exclusiv din inşi „care se descurcă“, din indivizi care nu respectă nici o regulă comună (fie ea legală ori morală), pe scurt din egoişti ireductibili. În acelaşi timp, forma politică cea mai proeminentă în care se exprimă sensibilităţile acestor inşi absolut separaţi unul de celălalt este naţionalismul. Coexistenţa egoismului şi a naţionalismului este pe deplin inteligibilă. În opinia noastră, naţionalismul actual se naşte tocmai din refuzul de a lua în seamă starea anarhică produsă de egoismele individuale. Naţionaliştii preferă să nu vadă ceea ce poate vedea oricine: absenţa legăturii sociale. Ei postulează în schimb o unitate fundamentală a corpului politic, cu rădăcini în trecut (în Istorie) şi cu un viitor sigur. Statul naţiune, o formulă aflată la îndemînă, devine astfel scop.

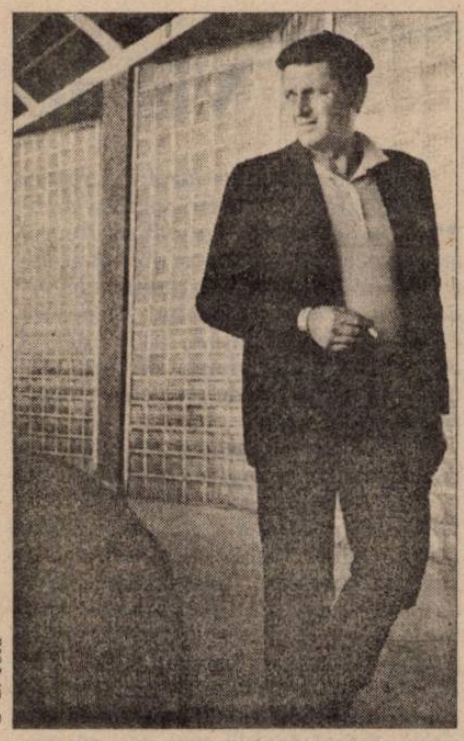

© S. Tétu

Să analizăm acum din nou mijloacele propuse pentru atingerea acestui scop. Primul mijloc – chemarea la arme a patrioţilor – nu poate apărea egoiştilor care îşi păstrează luciditatea decît ca unul radical. Într-adevăr, starea de anarhie în care se complace societatea românească poate fi comparată cu un război al tuturor împotriva tuturor. Dar asta este o metaforă, ea e acceptabilă ca figură retorică şi numai astfel. Tocmai pentru că e egoist, insul nu va accepta (sau va accepta foarte greu) să transforme confruntarea sa solitară cu ceilalţi într-un război în înţelesul propriu al termenului. Cei care o acceptă formează publicul electoral al lui Vadim Tudor. Mijloacele sale sînt radicale, dar impopulare. Publicul larg, adică lucid, se mulţumeşte cu substitute: el redescoperă parada militară sau face din visul aderării la o alianţă militară de felul NATO o grijă cotidiană.

Cel de-al doilea mijloc – impunerea limbii române pentru învăţarea geografiei sau a istoriei – e mult mai popular. Nu e greu de văzut de ce. Egoiştii pot descoperi că au totuşi ceva în comun: ei vorbesc aproximativ aceeaşi limbă. Micile diferenţe ar putea fi, la urma urmei, corectate, dacă un exerciţiu zilnic (de pildă: o emisiune televizată) ar veni fiecăruia în ajutor. De aici pînă la mimarea unei solidarităţi pure, întrucît întemeiate din punct de vedere lingvistic, nu mai e de făcut decît un singur pas. Pasul ar putea fi coerent, dar s-ar apropia de o soluţie radicală: s-ar putea cere, de pildă, ca în primele patru clase să se înveţe exclusiv în română. Pentru a evita radicalismul, poţi să te mulţumeşti cu o soluţie incoerentă, dar şi ridicolă: elevul va învăţa vreo 60-70 de ore geografia şi istoria în limba d-lui Pruteanu.

Statul naţional e o ficţiune imorală. Ca scop, el nu mai este în stare să-şi asocieze astăzi decît radicalism şi ridicol. În numele statului naţional se cer simultan formarea detaşamentelor patriotice şi predarea în română a unor discipline. Contestarea formală a statului naţional e împiedicată de clişeele care vehiculează un sens eroic al istoriei naţionale. Întrebările la care naţionaliştii ar trebui să fie invitaţi să răspundă de urgenţă sînt de felul următor: care sînt limitele autorităţii politice? Trebuie să se pronunţe ea asupra limbii? Mai poate fi conceput statul ca o instanţă care separă, cum zicea Carl Schmitt, amicii de inamici?

Aurora LIICEANU
psiholog

Flexibilitatea ca detaliu

Într-o carte recent apărută, dedicată cuplului Robert şi Sonia Delaunay, autorii povestesc o petrecere dată de Brâncuşi la atelierul lui. Se aflau acolo persoane cunoscute ca Nina Kandinsky, Natalia Dumitrescu şi soţul ei, Sonia şi Robert Delaunay etc. Vorbindu-se, la un moment dat, despre ce să facă un artist cu lucrările pe care le are, cui să revină după moarte, Brâncuşi a zis, după afirmaţia autorilor cărţii, că nu-şi face testament, că amînă. Autorii continuă spunînd că el ţinea la superstiţia românească după care făcutul testamentului „cheamă moartea". Cititorul-străin, mi-am închipuit eu, poate că se miră, spunîndu-şi: Ia, uite, ce ciudaţi sînt românii! Trăiesc aşa, fără a se gîndi la administraţia vieţii. Astăzi am spune că n-avem planning. Pentru moarte, pentru familie, pentru carieră. Planning, în general. Şi totuşi nu este aşa. O ştim cu toţii, dar *planning*-ul nostru e mai altfel. Tot similar cu povestea cu Brâncuşi ar fi şi faptul că părinţii nu cumpără nimic pentru copil înainte de a se naşte, pentru că nu e bine. Amîndouă ideile par să susţină faptul că ne gîndim că ne organizează altcineva. Astăzi, sîntem puşi în situaţia de a trebui să ne organizăm. Vrînd-nevrînd.

Dacă preluăm ideea după care cultura este un „logiciel" mental colectiv propriu unui grup uman, înseamnă că în practicile existenţiale cotidiene apar particularităţi în acţiunile pe care le gîndesc şi desfăşoară membrii ei. Să fie oare mentalul colectiv construit astfel încît să se fi structurat în timp o selecţie în ordinea proiectelor şi a modului de desfăşurare a lor? Orice acţiune este precedată de un proiect mental: am să fac aşa, sau aşa, sau aşa... Dar, înainte de proiect este intenţia, dorinţa, aspiraţia, nevoia. În acest lanţ, care începe cu una dintre acestea şi se termină cu acţiunea, fiecare etapă are rolul şi importanţa ei. Rigoarea este un lucru care se învaţă, după cum se învaţă prin interiorizare şi ceea ce numim proces şi procesualitate. Concepte noi – management, algoritm, evaluare, proiect – apar în cultura noastră, mai ales în cea legată de profesiune. În multe domenii se poartă proiectele. Multe instituţii şi structuri pretind proiecte. Uneori auzi cam aşa: sînt bani, dar nu sînt proiecte. Sau, oamenii nu ştiu să facă proiecte. În dialogul cu străinătatea, în comunicarea interculturală s-au descurcat cei care au învăţat rapid limbajul lor. Aceştia ştiu să facă proiecte aşa cum cer normele de facere. Sigur că este dificil să faci proiecte şi este şi mai dificil să urmezi regulile de concepţie. Am asistat odată la conceperea unei activităţi care se desfăşura sub îndrumarea unui străin. Venise, evident, cu *logiciel*-ul lui. Cînd s-a trecut la punerea pe hîrtie a proiectului, ne-am împotmolit cu toţii la distincţia între scop şi obiectiv. Acest lucru mi-a adus aminte de un coleg de facultate care o „hărţuia cognitiv" pe o asistentă, cerîndu-i să-i lămurească distincţia dintre deprindere şi obişnuinţă. Ca şi asistenta mea, şi cei la care mă refer, intrau în ceea ce am putea numi stress-ul de discriminare. La maimuţe îi zice nevroză experimentală şi se obţine prin punerea maimuţei în situaţia de a primi mîncare în funcţie de discriminarea făcută între o elipsă şi un cerc, cînd aceste două figuri geometrice încep să fie nediscriminabile. Deci, anumite operaţii de discriminare în concepţia unui proiect nevrozează individul. Şi, totuşi, peste tot se cer proiecte. Chiar şi simpatica abreviere SMART – specific, măsurabil, capabil de ai fi atins/realizat, temporizat –, nu ne scoate din impas. Se spune că managementul prin obiective şi evaluările determinate în funcţie de rezultate sînt legate de etica protestantă. Pentru latini, se zice, structurarea metodei de rezolvare a unui proiect/ activitate/ muncă se face nu în funcţie de finalităţi, ci după directivele ierarhiei. De aceea ei nu se pot înţelege cu englezii. Relaţia om-metodă nu este aceeaşi.

Expresia noastră „merge şi aşa", adică altfel decît este proiectat ceva, ne face să fim foarte mîndri de creativitatea noastră. Noi ne descurcăm. A te depărta de algoritm este o nimica toată. Există însă indivizi pentru care abaterea de la drum nu este permisă. Aceştia sînt structuri radicale, perfecţioniste. Ei sînt rigizi şi radicali. Dar voi da un exemplu cînd nu este bine să fii aşa. Poate unii îşi amintesc de un film de mare succes, făcut după o carte, care se chema aproximativ (sau chiar) *Podul de pe rîul Kwai*. În film ţi se propunea un caz, pare-se adevărat, şi, bineînţeles, incredibil. Într-un lagăr era ţinut un grup de top-experţi în probleme de construcţii. Nişte tehnicieni extraordinar de buni, admiraţi şi respectaţi de cei care îi păzeau. Erau nişte minţi strălucite şi nu nişte prizonieri ordinari. La un moment dat, li se cere să facă un pod, lucru dificil în condiţiile acelea şi ridicînd probleme tehnice. Conducătorul proiectului, realizat în grup, era un specialist şi mai eminent ca ceilalţi. Podul s-a făcut şi s-a făcut bine, pas cu pas, conform proiectului. În ciuda opoziţiei celorlalţi, el nu s-a abătut de la proiect nici măcar pentru duşmani. Putem spune că precizia obligă la fidelitate, dar nu numai asta.

Radicalitatea în care se poate aşeza un proiect este necesară în multe situaţii. La noi se aude din ce în ce mai mult expresia „algoritm de guvernare", algoritm de a face o acţiune sau alta. Impresionează mult, acest cuvînt algoritm. Dacă ai algoritm, nimic nu e mai uşor decît să-l urmezi. Atunci de ce nu se finalizează ceva? Pentru că n-a fost bun algoritmul. Poate că nici nu era algoritm, poate că erau euristici etc. Uneori este necesară radicalitate pentru că face posibilă, deşi nu asigură, finalitatea. A nu te abate, a fi rigid apare cîteodată ca o necesitate. Tendinţa generală pare să fie inversă. Va dispărea oare flexibilitatea ca detaliu?

© S. Gheţie

Claude KARNOOUH
profesor de filosofie

Radicalitatea productivităţii

Cam de două secole, de cînd este folosită energia aburilor în locul forţei umane sau animale la extragerea materiilor prime, la fabricarea obiectelor, la transport, lumea occidentală mai întîi şi apoi restul lumii sînt dominate de noţiunea dezvoltării infinite a forţelor productive, enunţată într-un singur cuvînt – progresul. Nu exagerăm afirmînd că istoria omenirii se identifică cu măsurarea unei productivităţi în continuă creştere. Există, fără îndoială, un proiect imposibil de disimulat, nici măcar de discursurile pline de imbolduri ale unui neo-kantian ca Rawls. Proiect care a înglobat toate sferele activităţii umane, de la cele mai triviale la cele mai nobile, şi care în cele din urmă i-a prins pe oameni în laţ, transformîndu-i, la rîndul lor, într-o materie primă la fel ca oricare alta (acum ei se numesc „resurse umane"). Aceste „resurse umane" sînt folosite şi la producţia de masă şi la crimele în masă, la război sau în lagărele de concentrare: în ambele cazuri, secolul nostru a dovedit că provoacă mereu excese de „productivitate". Unii autori, nu dintre cei mai neînsemnaţi, Jünger, Heidegger, dar şi un istoric de stînga cum e Eric Hobsbauwm tratează războiul modern ca pe un exemplu perfect a ceea ce se numeşte în germană *Materialschlect* (bătălie industrială) şi care, în prezent, se defineşte ca război comercial. Cîteva exemple vor fi suficiente pentru a dovedi adevărul acestei observaţii pertinente. Astfel, la sfîrşitul primului război mondial, industria franceză producea 200.000 de obuze pe zi (în 1806, Napoleon a cîştigat bătălia de la Jena, prin care a pus capăt supremaţiei prusace, cu 1.500 de ghiulele de artilerie). În timpul celui de al doilea război mondial, armata Statelor Unite a comandat 519 milioane de perechi de şosete şi 219 milioane de perechi de pantaloni; în acest timp armata germană ordona fabricarea a 4,4 milioane de foarfeci şi a 6,2 milioane de ştampile pentru poşta militară (Eric Hobsbauwm *Epoca extremelor. Secolul XX pe scurt* – 1914-1991, Abacus, 1995). Războiul, cald sau rece – şi secolul nostru a oscilat între aceşti doi poli –, se dovedeşte a fi un formidabil instrument politic de mobilizare economică, poate adevărata încarnare a proiectului global de dezvoltare, atît de adecvat, încît astăzi nimeni nu ezită să vorbească despre războiul comercial dintre ţările industrializate şi cele în curs de dezvoltare care vor să le ajungă din urmă pe primele.

Este vorba despre un proiect explicit, asumat conştient de oameni pentru care progresul se dovedeşte a fi încarnarea modernă a Binelui, Frumosului şi Adevărului. În acelaşi timp, mai radical, proiectul se realizează prin oameni impunîndu-le legea lui: proiect al lumii – spaţiu de dezvoltare infinită. Acest proiect nu este decît împlinirea filosofică a subiectului, decodat pentru prima oară de Descartes, înscris în formula lapidară, dar atît de eficace a lui *cogito ergo sum*, a cărui cartă este doar cea a matematicilor şi a infinitelor lor posibilităţi de calcul, cînd obiectivarea se elaborează în certitudinile lui *ego cogitans*. Să ne amintim celebra formulă a lui Aristotel „Nu infinitul domină" şi vom înţelege cu uşurinţă în ce măsură acest proiect şi radicalitatea lui sînt chiar esenţa modernităţii.

Or, procedînd astfel, Descartes propune ca sens al lumii „ceea ce poate fi reprezentat cu uşurinţă". Aşa „începe devenirea inginerească a lui *ingenium* instalînd gîndirea într-un univers de artefacte şi transformînd cunoaşterea în infinite încercări de simulări teoretice". (1) Astfel „elucidării naturii lucrurilor i se substituie naraţiunea metodic elaborată şi conştient fictivă a unei «fabule a lumii» (2), fabulă care a funcţionat peste toate aşteptările, reducînd totalitatea lumii şi a oamenilor la unicul adevăr al proiectului productiv.

Acest proiect împlinit ca un adevăr revelat sieşi în indiferenţa unui progres infinit, apare acum ca o otravă pentru lume. Pămîntul se răzbună, el nu mai poate recicla deşeurile întreprinderilor umane care produc, entropia lui se răzvrăteşte, şi mimesisul contemporan a căpătat denumirea efectului de seră. Nu este vorba despre un simplu accident ecologic, fie el şi grav, cum ar fi, de exemplu, epava unui petrolier de unde se deversează în mare încărcătura de petrol, omorînd peştii şi păsările, într-un spaţiu pînă la urmă limitat. Astăzi este vorba despre supravieţuirea planetei însăşi, despre o mutaţie climatică declanşată de activitatea industrială a oamenilor, despre încălzirea calotelor glaciare, despre ridicarea nivelului apelor mărilor care riscă să acopere cu apă ţări întregi, să transforme sub-continentele în deşerturi. Dacă oamenii de ştiinţă, de astă dată de acord între ei, au lansat semnale de alarmă au făcut-o pentru că au sesizat primejdia fără seamăn a evoluţiei tehno-industriale, care nu mai poate fi oprită. Desigur, avertismentele sînt severe, dar nimeni, cu excepţia unor voci izolate, n-a observat public că maşina îşi vede netulburată de treabă pentru că *motto* şi *télos* se sprijină pe noţiunea progresului infinit. Trebuie regîndit ansamblul relaţiilor internaţionale. Dacă la banchetul dezvoltării Occidentul şi Nordul, în general, sînt bine servite, nu acelaşi lucru se întîmplă cu restul ţărilor, lansate în cursa bezmetică a dezvoltării, deoarece doar aşa pot obţine garanţia puterii. Aici se află contradicţia tragică a producţiei infinite. Cei care au venit mai tîrziu la agapa productivităţii se pregătesc să devină puterile de mîine: China, India, Brazilia nu pot să accepte nici o limită pentru etalarea potenţialităţilor industriale. Iar Statele Unite sesizează că orice piedică în calea marşului lor inexorabil înainte, le va mina poziţia de imperiu mondial. E adevărat că acolo inundarea sutelor de mii de kilometri pătraţi nu are aceeaşi importanţă vitală ca în Olanda sau Bangladesh. Aceasta este esenţa dezbaterii conferinţei de la Kyoto dedicată efectului de seră. Dar dezbaterile unde se confruntă diversele ţări în legătură cu măsurile necesare pentru reducerea emisiilor de gaz carbonic în atmosferă lasă să se presupună un subtext nerostit; toate semnele unui viitor conflict sînt prezente. De astă dată, nu va mai fi vorba de naţionalismul agresiv, de extinderea zonelor de influenţă sau de războaie comerciale, ci pur şi simplu de supravieţuire.

La Kyoto se evidenţiază fără nici un fel de prefăcătorie împlinirea cultului absolut a lui *anthropos* în certitudinea subiectivităţii matematice a obiectivărilor infinite. Astfel, lumea îşi arată adevărul esenţial al modernităţii, adevărul lui *thanatos*. Niciodată atît de puternic ca astăzi, radicalitatea unui proiect uman nu l-a constrîns pe om cu atîta violenţă să-şi semneze propriul certificat de deces.

Budapesta, 10 decembrie 1997

1. Gérard Grenel „Anii treizeci ne aşteaptă" în *Les Temps modernes*, februarie 1993, Paris, pp. 60-86. Republicat în *Études*, Galilée, Paris, 1996. Ţin să reamintesc cît datorez gîndirii lui Gérard Grenel în ceea ce priveşte descoperirea acţiunii infinităţii în modernitate. Cf. p. 65.

2. *Op. cit.*, p. 67.

Z. ORNEA

Radical şi radicalitate

În a doua jumătate a secolului trecut în România nu a putut funcţiona cum trebuie un partid radical. În condiţiile existenţei votului censitar, în care imensa majoritate a populaţiei n-avea drept de vot, fireşte că radicalismul pe scena politică nu se putea organiza. Mai ales că – să o mai spun? – tocmai păturile de jos n-aveau, de fapt, drept de vot. Ţăranii, grupaţi, din 1883, în ceea ce se numea Colegiul al treilea, votau, prin reprezentanţi (unul din 50), conduşi de primarul comunei şi de jandarm, la secţia de vot, acordau sufragiul, de regulă, candidaţilor guvernului, încît acest Colegiu era denumit Colegiul minciună. Iar tîrgoveţii cu drept de vot, în acelaşi Colegiu, traficau opţiunea în funcţie de oferta candidatului. Gh. Panu a întemeiat, totuşi, un Partid Radical (continuînd militantismul radical al grupării lui C.A. Rosetti din Partidul Liberal), avînd şi un bun organ de presă în ziarul *Lupta*. Dar de o pondere în scena vieţii politice a Partidului Radical nici că putea fi vorba. De abia după primul război mondial, cînd s-a înfăptuit universalizarea dreptului la expresie politică, s-au putut organiza partide radicale. Exponentul cel mai autorizat al radicalismului politic în anii douăzeci a fost, negreşit, Partidul Ţărănesc al lui Ion Mihalache şi, apoi, al dr. N. Lupu şi C. Stere care, apărînd interesele sociale ale ţărănimii, predica pînă şi lupta de clasă împotriva moşierilor şi a burgheziei urbane. Prin fuziunea din 1926 cu Partidul Naţional, condus de Iuliu Maniu şi Al. Vaida-Voevod, radicalismul ţărăniştilor s-a surdinizat, pînă a se estompa cu totul. După 1930, prin părăsirea P.N.Ţ. de către C. Stere şi Grigore Iunian, s-a organizat un Partid Radical Ţărănesc, fără mare influenţă politică, dar care izbutea să-şi trimită mereu liderii (Iunian şi Stere) în Camera Deputaţilor. De o renaştere oarecare a radicalismului ţărănesc de odinioară se poate vorbi în perioada 1934-1937, cînd Ion Mihalache, ajuns preşedinte al P.N.Ţ., agită şi pregăteşte teoretic programul statului ţărănesc. De alte forme de radicalism politic de stînga în interbelic nu se poate, de fapt, vorbi. Gruparea legionară, cu tot radicalismul său populist, a fost o grupare politică de extremă dreapta, ţintind să nimicească democratismul, instaurînd dictatura după modelul Italiei mussoliniene şi, apoi, al Germaniei naziste. Încît, repet, n-aş include în albia radicalismului programul mişcării legionare, pentru că, de fapt, nu merită o astfel de încadrare.

Dar, deşi neorganizat în partid, se poate incontestabil vorbi de expresii ale radicalismului politic de la începutul României moderne. Ce alta este mişcarea cărvunarilor de sub conducerea lui Leonte Radu, cu proiectul unei Constituţii, decît o primă luare de atitudine radicală în viaţa politică românească? Apoi, toate societăţile secrete dinainte de 1848, în Muntenia, ("Societatea Filarmonică", "Frăţia") ce alta sînt decît forme preludive ale mişcării din anul revoluţionar 1848 în Ţara Românească? Revoluţia din 1848 în Ţara Românească şi în Moldova sînt, cum altfel?, expresii concludente ale radicalismului politic şi social. Asta, cu toate deosebirile de program dintre mişcarea revoluţionară moldoveană şi cea munteană. Desigur, mişcarea paşoptistă munteană – prin aripa Bălcescu – C.A. Rosetti, I.C. Brătianu, Golescu-Negru – ocupa poziţii de avanpost întru radicalism. Nu preconiza proiectul de Constituţie munteană ("Proclamaţia de la Islaz"), celebrul articol 13 care postula, atunci, încă în 1848, o dreaptă reformă agrară care să dea ţăranilor pămînt în proprietate? Aceasta, şi încă altele, constituiau elemente ale unui radicalism de nimic îngrădit. S-ar putea obiecta că acest radicalism s-a manifestat numai în planul ideologiei momentului. Aş răspunde că radicalismul aparţine, prin statut, sferei ideologiei. Şi, apoi, de ce am ignora faptul că dezideratul înscris în articolul 13 al proiectului Constituţiei muntene de la 1848 a constituit obiect de discuţie, în contradictoriu, în Comisia Proprietăţii, în care reprezentanţii ţăranilor şi-au apărat, demn şi cu argumente, punctul de vedere. Că nu s-a trecut dincolo de proiect şi controverse – e adevărat. Dar întreaga mişcare revoluţionară era menită înfrîngerii datorită împotrivirii armate a Puterii suzerane (Imperiul otoman) şi a Puterii protectoare (Imperiul ţarist). Dar ea a existat, admirabil, ca fapt istoric şi ideologic, marcînd, pentru totdeauna, punctul de început în procesul evoluţiei României moderne spre europenism şi înnoire structurală. De aceea, tocmai, a fost paşoptismul, cu ideologia sa înnoitoare, oaia neagră a orientărilor de dreapta şi extrema dreaptă, toate tradiţionaliste şi potrivnice înnoirii europenizante. Că mai tîrziu, din 1860 încoace, unii dintre exponenţii radicalismului paşoptist (ca, de pildă, I.C. Brătianu) s-au domolit, devenind oameni politici pragmatici, e incontestabil. Dar pragmatismul domolit al lui I.C. Brătianu, pliat pe realul conjunctural, a contribuit esenţial la crearea, între 1876-1888 (lunga guvernare liberală), a fundamentelor României moderne. Şi nu poate fi eludat faptul că, în structurile Partidului Liberal (întemeiat în 1875), dintre legatarii paşoptismului, C.A. Rosetti, directorul ziarului *Românul*, ministru de Interne în guvernele I.C. Brătianu sau preşedinte al Camerei Deputaţilor, rămăsese un radical (ironizat şi injuriat pe nedrept de M. Eminescu în *Timpul*) care a determinat la revizuirea, în 1883, a Constituţiei, prin crearea a trei Colegii electorale în loc de patru cîte fuseseră pînă atunci. Iar neînţelegerea, devenită inimiciţie, cu I.C. Brătianu şi ai lui era notorie în acei ani, Rosetti afişînd un radicalism ascuţit, sfîrşind practic prin a abandona Partidul Liberal, ziarul *Românul* devenind al său personal, încît, mai tîrziu, partidul şi-a întemeiat propriul său oficios, *Voinţa naţională*. Gesticulaţia lui C.A. Rosetti părea, atunci, la prima vedere, bine instalată în donquijotism. Dar nu era. În el se trezise mai vechiul radicalism şi înţelegea să-l apere neînduplecat, chiar cu riscul înfruntării cu prietenul de o viaţă, I.C. Brătianu. Dar atitudinea sa, sublimă în articulaţiile profunde, a rodit. Pe urmele ei, s-a întemeiat acea grupare radicală condusă de Gh. Panu care, aşa anemică precum a fost, a reprezentat, totuşi, o orientare în spiritul public. Şi cum aş putea uita să pomenesc, la acest capitol, mişcarea politică socialistă, de prin 1875 pînă în 1899, radicală prin convingeri, mai importantă ca orientare culturală în spiritul timpului decît ca partid politic, care a trimis, totuşi, de cîteva ori, un deputat-doi în Cameră? Iar relaţiile amicale dintre mişcarea socialistă şi Partidul Radical şi, mai înainte, cu C.A. Rosetti erau, în epocă, îndeobşte cunoscute.

Aş voi să închei prin a releva un fapt care, de fapt, riguros vorbind, nu se încadrează în limitele radicalismului ideologico-politic. E vorba, mă grăbesc să precizez, de un radicalism moral. Mă refer la intransigenţa lui Iuliu Maniu, în anii treizeci ai veacului nostru, împotriva lui Carol al II-lea şi a Camarilei sale. Maniu îi cerea, imperativ, suveranului să domnească asemenea unui monarh constituţional, îndepărtînd-o din ţară pe metresa lui, Elena Lupescu. Cum regele nu a dat ascultare exigenţelor lui Maniu, acesta a înţeles să demisioneze, de două ori, din demnitatea de premier (octombrie 1930 şi ianuarie 1933), punînd, din 1934, P.N.Ţ. în situaţia de a nu mai primi investitura guvernamentală. S-a spus, nu fără dreptate, ca această intransigenţă morală radicală a lui Iuliu Maniu a fost fatală – şi neproductivă – unui om politic. Aşa, cred, că este. Dar ce probă de intransigenţă morală radicală a dovedit acest probabil mare caracter care a fost, atunci, Iuliu Maniu, care nu a pregetat să-l înfrunte, pentru principii, pe însuşi suveranul ţării! Cu orice preţ. Chiar dacă acest preţ a fost foarte mare şi fatal Partidului Naţional Ţărănesc, pe care îl conducea.

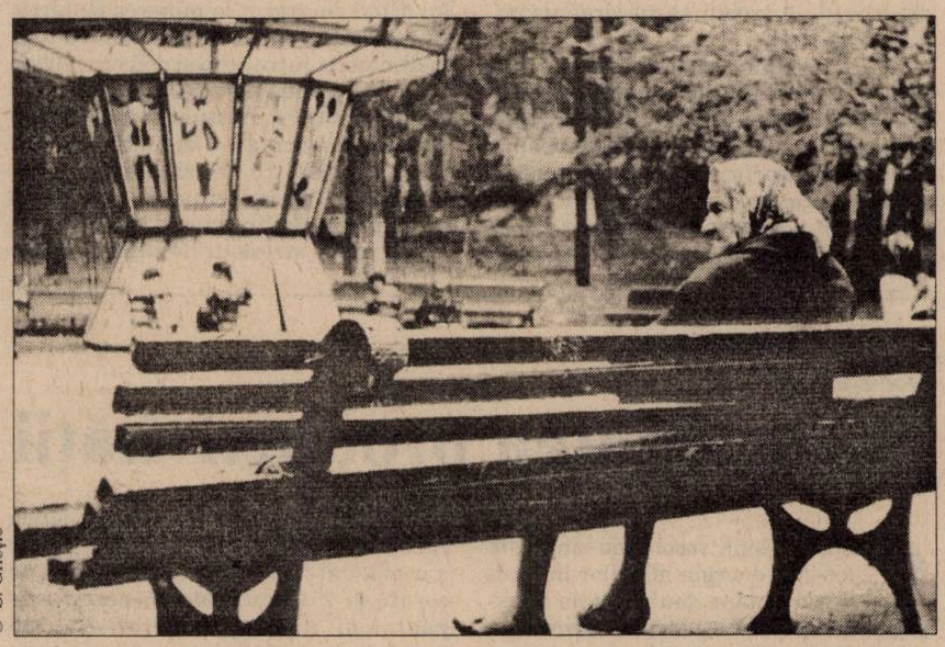

© S. Gheţie

Sever AVRAM
eseist, preşedinte al Fundaţiei EUROLINK

Arcadia: nostalgie a dogmelor *vs.* juisare browniană?

Singurul radicalism legitim pe care contez, cel mai anevoie de adeverit însă, rămîne acela al joncţiunii, devenită rarisimă, între necesitatea căutării unui **mai-presus-de-orice,** inoxidabil la orice sondare abisală, pe de o parte, şi putinţa – exasperant nuanţabilă – a coagulării acelei **ultime exigenţe,** pînă în cele mai mărunte tînjiri, întîmplări ori transpuneri existenţiale, de cealaltă parte.

Nu este mai puţin evident că modernitatea, mai cu seamă cea tîrzie, ne-a inoculat pînă în profunzime o percepţie a radicalismului mai degrabă sub semnul isteriei performative, a esteticii spasmului, a rictusului, dezordinii elocvente, a unei deja acceptate apologii a **şocului ca blazon.** Nimeni nu spune că motivaţiile lipsesc. Atunci cînd auzul colectiv s-a imunizat demult cu alarmele şi exploziile de tot soiul, numai violentarea receptării mai pare să aibă şanse să tulbure dulceaţa apatiei globalizate. Adepţii acestui tip de „poetică" tind s-o asume, făcînd abstracţie tocmai de exigenţa măsurării, a desuetei – pasămite – „măsuri a tuturor lucrurilor". Uitarea lor nu ţine atît de domeniul amneziei accidentale, cît de resemnarea, fie şi vehement negată, faţă de ceea ce ei încă resimt ca o umilire din partea originarului, a obscurantismului, a eticilor obedienţei, noţiuni deliberat învălmăşite. Această agresivă spaimă a modernităţii nu dă impresia că s-ar putea trata altfel decît prin dinamitarea sistematică a nevoii de minimal consens axiomatic, de care vorbea Anton Dumitriu, printr-o politică a de-contextualizării mesajelor, prin reificarea fără cîrtire a oricărui sîmbure de nostalgie metafizică. Unicul radicalism acceptat de corifeii mai noi sau mai vechi ai ideologiilor modernităţii este, oricum, nu în gama unei energii a catharsis-ului sau măcar a unei soteriologii individuale, ci, totdeauna, a stridenţei, demolării fără remuşcări, a unei exaltări a fiziologiei/patologiei senine a speciei şi, mai cu seamă, a mulţimii confuze. În consecinţă, n-ar fi cazul să ne mire atît predilecţia şi fervoarea pentru utopiile ideologice şi misticismul scientist, cît şi discreditarea ori răstălmăcirea definitivă a oricărei forme de profetism spiritual. Adoptarea snoabă, apoi diversiunea citatelor l-au zeificat rapid, de pildă, pe Nietzsche, ca aşa-zis profet al nihilismului, dar foarte puţini au putut sesiza, cu atît mai puţin valoriza, intransigenţa sa de adîncime, miza – tragic etalată – a zguduirii canoanelor unei lumi demult cufundate în arbitrariul presupus anticanonic. Reluarea lecturilor din Nietzsche l-a consacrat ulterior şi mai mult ca precursor al hedonismului consumist şi al libertarianismului fără frontiere, în loc să ducă la o revizuire a germenului profund critic îndreptat de el împotriva declinului spiritual al elitelor, tiraniei unei majorităţi buimace, conspiraţiei clericale etc. Nici Rimbaud şi nici măcar Dostoievski sau Kafka n-au avut parte încă de o soartă mai bună a receptării decît acest gen de manipulare a laturii amare sau cinice a dilematicii şi retoricii lor aparente. Din toată zvîrcolirea conştiinţei lor premonitorii, noi mai reţinem doar fascinaţia unui extremism de limbaj, flatant pentru apetitul nostru de enigmă şi aventură.

Cu gînditorii de sorginte esenţialistă, precum Heidegger, Jung sau Eliade, lucrurile stau chiar mai rău, pentru că din ei receptarea occidentală dominantă focalizează doar obscuritatea, transcentalismul, pronazismul sau acceptarea „lumii paranormale". Nu de o criză a soluţiilor ne putem plînge, aşadar, ci de prevalenţa gustului pentru anti-profeţi, anti-eroi, anti-retorici, de instaurarea unei cacofonii cu aparenţe onorabile. În plină apologie a informaţiei, ignoranţa nu mai constituie defel inamicul public nr. 1, ci arme mult mai perfide de manipulare precum prostia instrumentalizată, canonizarea specializării căznite, delirurile mediatic sponsorizate şi diseminate. În loc de a se da o şansă educării subiectivităţii, în fine scăpată de zăbale, de a se prilejui o confruntare belicoasă între sfera publică şi sfera privată a vieţii, de a se reabilita intimitatea, fără a exclude grija pentru Sufletul comunităţii, cum spera Jan Patocka, noi ne căutăm doar scuze procedurale pentru semeţele noastre evazionisme. Cum să arate atunci altfel decît devorator interesul nostru pentru Celălalt, altfel decît goale de miez – singurătăţile noastre, altfel decît maladiv-aseptică – protecţia noastră faţă de orice menţionare a morţii?!

Cu măştile astfel smulse, radicalismul modern nu este absolvit, de fapt, de problematica salvării, ba dimpotrivă. Însăşi ciocnirea dintre tradiţionalism/fundaţionism şi modernism apare ca o fugă în raport cu *iminenţa evaluării,* nu neapărat a Verdictului. Sterilitatea de fond a polemicilor duse pe acest teren favorizează, pînă la urmă, tot energiile puse în slujba asumării valorilor spirituale, tot exerciţiul **trăirii la limită** a acelei comoţii transfigurante pe care doar neînduplecarea fragilă a Spiritului o propulsează şi o aşează în centrul oricărei dibuiri a noimelor lumii. Fără această cristalizare şi obiectivare a originării, radicalitatea noastră ar sfîrşi prin a se rezuma la o exasperare atonală, la aroganţă – în plină agonie a autenticităţii valorilor.

NOPȚILE DE RAMADAN

Calendarul liturgic al Islamului fiind lunar, *ramadanul* (literal luna „foarte caldă") cade diferit de la an la an. În 1989, ea nu şi-a contrazis denumirea: atunci, spre deosebire de anul acesta (cînd credincioşii au trebuit să împace sărbătoarea laică a Anului Nou cu observarea unuia dintre cei cinci „stîlpi" ai Islamului), postul a avut loc în miezul verii. Gazdele mele din 2 Mai, Afet şi Veledin, ne-au chemat pe toţi cîţi ne aflam acolo să mîncăm, după apusul soarelui, din berbecul proaspăt fript, iar copiii au mers cu fetiţa lor să colinde familiile turce şi tătăreşti pentru a schimba urări şi daruri.

O analogie stranie

Cînd am întrebat-o pe Afet ce înseamnă *ramadan*-ul, mi-a spus că e, într-un fel, sărbătoarea de Crăciun a musulmanilor. Corespondenţa aceasta, destul de curent invocată, e, într-un prim moment, dificil de înţeles: Islamul respinge cu hotărîre posibilitatea ca divinul să-şi comunice transcendenţa printr-o „întrupare". Fiind un mesaj riguros centrat pe Unitatea divină, perspectiva islamică nu acceptă ca un aspect *intern*, constitutiv al acestei Unităţi, să iasă din omogenitatea ei şi să-i afecteze rotunjimea, pogorîndu-se în domeniul creat. „Cînd Coranul respinge dogma trinitară, înţelege prin aceasta: nu există ternar în «Dumnezeu ca atare», adică în Absolut, care este dincolo de toate distincţiile" (F. Schuon, *Comprendre l'Islam*).

Un mesager divino-uman e aşadar inconceptibil; pentru musulmani, *Isa* (Iisus) e Cuvîntul creator al lui Dumnezeu, proiectat asupra Mariei, şi Spiritul ce purcede din El (cf. *Coran*, IV, 171), Spirit asimilat Suflului ori Respirului divin care animă fiinţa umană (cf. Ibn Arabî). Însă *sura* IV adaugă: „Credeţi în Dumnezeu şi în trimişii săi şi nu spuneţi: «Trei»... Dumnezeu e un Dumnezeu unic. Slavă Lui în transcendenţă".

Afirmarea extrem de viguroasă a Unităţii transcendente e corelativă, în Islam, cu un la fel de viguros realism în ce priveşte posibilităţile condiţiei umane. Exagerările de orice fel (printre care chiar cele ascetice) sînt privite de aceea, în genere, cu mefienţă. Coranul ca şi riturile iau în calcul limitele, slăbiciunile, failibilitatea acestei condiţii şi îşi construiesc exigenţele ţinînd seamă de terenul accidentat pe care lucrează: „O, fii ai lui Adam! Puteţi să purtaţi podoabe în toate locurile de rugăciuni. Mîncaţi şi beţi, dar nu faceţi excese!" (*Coran*, VII, 13). „Cea mai bună daniè este cea care nu te sărăceşte. Începe cu aceia pe care trebuie să-i întreţii" – sună un precept citat de Azzedine Guellouz în *Religiile lumii* (volum colectiv sub conducerea lui J. Delumeau, 1993; excelent tradus şi editat de Humanitas, 1996, în a cărui versiune n-ar fi fost inutilă, poate, o scurtă prezentare a autorilor de capitole).

Fundamentalismele ce se pretind stindarde ale lumii musulmane sînt aşadar condamnate, în rigiditatea lor extremistă, de chiar litera Cărţii şi de tradiţia de la care se reclamă; cît despre crimele care au îndoliat anul acesta începutul Ramadanului în Algeria, ele sînt nu numai un specimen de barbarie, ci şi o ofensă adusă Islamului.

Cumpănirea, dozajul despre care vorbeam operează şi în privinţa postului; el durează, se ştie, de la răsăritul şi pînă la apusul soarelui, noaptea fiind impusă o suspendare a restricţiilor lui: „este, de asemenea, prescris ca ultima masă să fie luată cît mai tîrziu, către sfîrşitul nopţii: ea e prezentată ca o «binecuvîntare a lui Dumnezeu» la care se cuvine să nu se renunţe" (Azzedine Guellouz, *ibidem*).

Dacă abstinenţa diurnă este reţinută, în genere, drept trăsătura definitorie a Ramadanului, ea nu comunică totuşi decît aspectul de *pregătire*, de necesară purificare pentru a participa la substanţa sărbătorii: chiar dacă mai discret afirmată, ea constă de fapt în celebrarea revelării *Coranului*.

Dincolo de atmosfera nocturnă festivă – agrementată, pe lîngă plăcerea mesei, de o sporită ospitalitate şi dărnicie –, întunericul nopţii absoarbe simbolic distincţiile şi diversitatea, inerente lumii create, furnizînd mediul potrivit pentru concentrarea pe Textul sacru.

A da trup Cărţii

Se evocă astfel acea *laylat al-qadr* („noaptea Hotărîrii", „noaptea Destinului" ori, mai degrabă, „noaptea Puterii destinale") în care *Coranul* îşi situează începutul propriei Revelaţii. E noaptea din luna *ramadan* (neprecizată ca dată) cînd, în peştera unde îşi petrecea recluziunea anuală, Muhammad a fost vizitat de mesagerul prin excelenţă *inaugural* care e arhanghelul Gabriel: el i-a pus în faţă Cartea deschisă şi i-a cerut „Citeşte!" sau „Rosteşte!". Ca mulţi alţi profeţi şi „trimişi" dinaintea sa, Muhammad s-a declarat inapt să perceapă şi să comunice Textul divin. Abia la al patrulea îndemn, cînd – cu violenţă – îngerul i-a apăsat „Cartea pe nări şi pe buze", el şi-a acceptat rolul şi a dat glas surei XCVI (1-5). „Apoi m-am trezit", spune Muhammad, „şi eram ca şi cum cineva ar fi scris în inima mea" *(apud* M. Eliade, *Istoria credinţelor şi ideilor religioase)*.

Pentru Islam, *ceea ce se revelează* propriu-zis – vehiculul şi totodată depozitul revelaţiei, teritoriul *dezvăluit* al întîlnirii între divin şi uman – este însăşi Cartea. Iar faptul că ea se *imprimă*, cu violenţă, pe buzele, nările şi în inima Profetului începe să facă de înţeles analogia cu *întruparea* şi cu „naşterea" în sens creştin. *Laylat al-qadr* este momentul cînd Cartea începe să prindă *trup* sonor, să se manifeste şi să opereze în imediatul lumii, prin mijlocirea glasului unui muritor. Muhammad nu îşi părăseşte condiţia, nu devine atît corp al Revelaţiei (cu toate că, utilizînd un comentar al lui Ibn Arabî, R. Guénon spunea că ea „e primită nu în mentalul, ci în trupul însuşi al Profetului" şi infera imediat legătura cu *Et Verbum caro factum est* al Evangheliei); Muhammad devine mai ales canalul ei de transmitere şi paradigma primirii ei eficace. Vreme de douăzeci de ani (aproximativ 612 – 632), *Coranul* i se va revela progresiv, fiind notat de apropiaţi pe suporturi deseori friabile, rapid perisabile. Însă atît el, cît şi comunitatea credincioşilor vor avea conştiinţa că atitudinea esenţială în faţa divinului constă în a se lăsa *imprimat* (prin memorare, interpretare şi realizare intelectuală) de conţinutul Cărţii. „Întrebată care erau trăsăturile de caracter ale Profetului, „Aïcha – soţia sa preferată – a răspuns: «Trăsăturile sale erau demne de *Coran*». Şi nu a mai adăugat nimic... Dhû-n-Nûn a fost întrebat cine sînt depozitarii *Coranului*... «Sînt cei ce şi-au uns privirea interioară cu colirul vegherii, oprind-o să ia în seamă altceva decît pe Dumnezeu şi silind-o să dobîndească cunoaşterea intuitivă prin meditaţie...» Ei s-au făcut însoţitorii intimi ai Cărţii, lăsînd-o să se interpună între ei şi bunăstarea fiinţelor prospere, acest *Coran* care e ultima speranţă a celor ce suspină din dorinţă după Dumnezeu" (Ibn Arabî, *Tratatul despre iubire*).

Un comentator actual – autoritate universitară în materie de Islam, solidară cu perspectiva internă a tradiţiei sale –, Seyyed Hossein Nasr, a putut spune de aceea că „musulmanul trăieşte într-un spaţiu definit de sunetul Coranului" (S. H. Nasr, *Islamic Spirituality*). Prin rostirea şi meditarea sa, Cartea deschide *locul posibilităţilor*, al dimensiunilor pe care musulmanul trebuie să le realizeze pentru a-şi întîlni partenerul divin; şi aşa fiind, Cartea este în acelaşi timp modelul cu care omul tinde să obţină o asemănare din ce în ce mai profundă. Nasr, pe urma multor altor interpreţi, insistă asupra facultăţii *intelectuale*, asupra aspectului de *cunoaştere* pe care le solicită, din perspectivă islamică, revelaţia. Sursa ei fiind arhanghelul Gabriel identificat cu Intelectul universal, omul poate răspunde adecvat şi asimila această revelaţie prin activarea propriului intelect *('aql)*. „El este cel care menţine pe credincios în calea cea dreaptă şi îl împiedică să rătăcească. De aceea, numeroase versete ale *Coranului* îi desemnează pe cei ce rătăcesc drept cei ce nu sînt în stare să-şi utilizeze intelectul, înţeles totodată ca *intellectus* sau *nous* (capacitate de contemplare a Prezenţei) şi ca *ratio* sau raţiune. El e totodată soarele divin care străluceşte în om şi reflexul acestui soare în plan mental" *(ibidem)*.

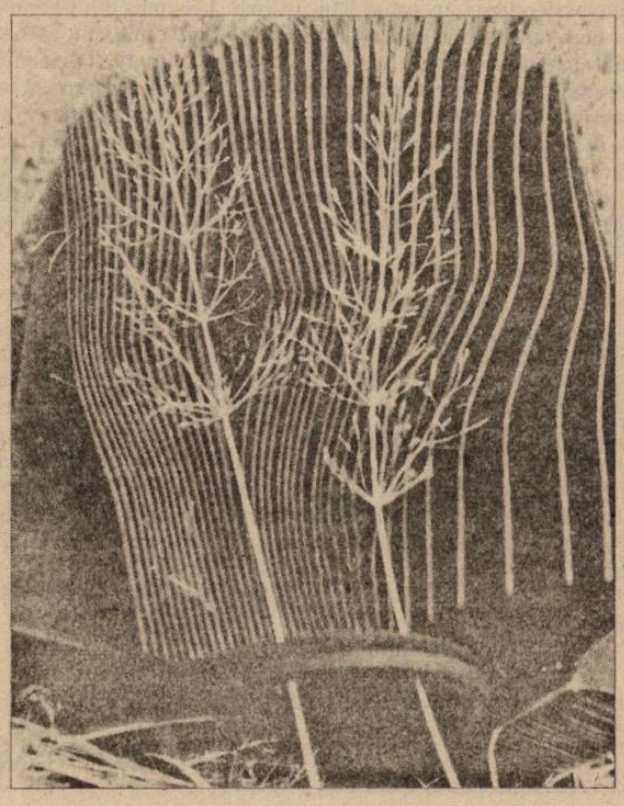

În registrul ei nocturn, sărbătoarea Ramadanului solicită şi pune la lucru tocmai această aptitudine. După exemplul Profetului – care rememora şi recapitula, în luna *ramadan*, tot ceea ce i se dezvăluise din Text –, musulmanul poate participa de-a lungul nopţilor acestei luni (fără obligaţie rituală) la o lectură integrală a *Coranului*. Este vorba despre o lectură comunitară, mai precis despre o *recitare:* împărţit în secţiuni de lungime egală pentru fiecare veghe, Textul este rostit de acei membri ai grupului, reunit în moschee, care sînt capabili de cunoaşterea, memorarea şi intonarea unui atare, vast, pasaj coranic.

În felul acesta, *Coranul* este actualizat ca principiu de coerenţă şi solidaritate al comunităţii credincioşilor *(umma)*, ca mesaj viu şi anglobant ce le defineşte destinul comun. Însă lectura nocturnă integrală onorează, mai ales, numele însuşi al Cărţii, care înseamnă, literal, tocmai „lectură", „recitare". Ceea ce, în anumite interpretări – dezvoltate de R. Guénon, F. Schuon ori T. Burckhardt pe urmele unor magiştri ai Islamului – implică ideea unei rostiri incantatorii care vizează orientarea spre prototipul etern al Cărţii, înscris pe „tabla păstrată", „prototip care se întinde între cer şi pămînt, asemenea scării lui Iacov, reunind toate gradele Existenţei universale" (R. Guénon, *Limba păsărilor*). În acelaşi articol, cuprins în volumul *Simboluri ale ştiinţei sacre*, Guénon insista asupra funcţiei *ritmului* – coextensiv recitării Cărţii sacre: „pe limbajul ritmat, corespondent, în lumea umană, al «limbii îngerilor» şi pe «ştiinţa ritmului» se bazează toate mijloacele utilizabile pentru comunicarea cu stările superioare. De aceea, o tradiţie islamică spune că Adam, în Paradisul terestru, vorbea în versuri, adică în limbaj ritmat".

„Noaptea destinului"

În credinţa comună, există tendinţa de a considera *laylat al-qadr* ca noaptea în care se decid şi se împart destinele musulmanilor, cel puţin pentru ciclul anual următor. Pentru interpretarea internă *(bâtin)* a datelor coranice, sensul acesta *destinal* operează pe un alt plan, cu referinţă iarăşi la *Coranul celest*. Acesta e rezultatul primei dualităţi cosmice *(Calam* sau „pana divină" care înscrie pe „masa păstrată" totalitatea posibilităţilor ce se vor manifesta pînă la Ziua Învierii şi, ca atare, destinul tuturor creaturilor). Conform doctrinei Islamului, Cartea este arhetipul manifestat, dar supraformal al cosmosului şi al devenirii sale. În *Coran* se spune: „Nu am trecut nimic cu vederea în Carte" (VI, 38). Or, spune Titus Burckhardt *(Introduction aux doctrines ésotériques de l'Islam)*, în acea noapte privilegiată care e *laylat al-qadr*, „Cartea *descinde* în mod global, ca o stare non-diferenţiată de cunoaştere divină" asupra lui Muhammad. Revelarea treptată, fragmentată, întinsă în decursul a douăzeci de ani nu ar fi, din acest punct de vedere, decît trecerea de la o *stare* sintetică a Mesajului – şi a destinelor cuprinse în el – la una distinctivă, orizontală, sensibil manifestată.

De altfel, printre multiplele sensuri pe care tradiţia le consideră conţinute de versetele Coranului, există şi un sens *destinal – mottala'* sau *matla'*, literal „proiectul divin", ceea ce îşi propune Dumnezeu să realizeze în om, prin fiecare verset" (cf. Henry Corbin, *Histoire de la philosophie islamique*). T. Burckhardt aminteşte de semnificaţia conexă a termenului care indică „locul unde se înalţă soarele" şi, ca atare, interpretează *sensul destinal* drept „loc al ascensiunii". Pentru cel care recită, meditează şi asimilează intelectual *Coranul*, el constituie un suport de *înălţare*, de parcurs vertical către Autorul Cărţii.

Pagină realizată de
Anca MANOLESCU

Album

Cuvente den copii

6-XII-1979 – Recensămînt total

PĂPUŞI
1) Peppy
2) Antoine
3) Alice
4) Wendy
5) Oana-Frumoasa (Iugoslavia)
6) Lola-Poloneza
7) Madam Fiţ Mare
8) Dana junior-Raluca
9) Dana senior
10) Mireille Mathieu-Dorotheea
11) Pixoţica
12) Emma-Eliza (sora Pixoţicăi)
13) Kate-Ramona (chinezoaică)
14) Anne-Lee, 15) Suzan-Emmelina } de la Martha, mici, raftul de sus
16) Nellie
(păpuşă mică, păr mai lung decît capul, rochie roz)
17) Melany (blondă, raft sus, coadă cal, mică)
18) Rozalia (bebe roz chinezesc)
19-21) Aurora, Sun, Moon
(surori chineze de agăţat)
22) Coca (păpuşă fără păr)
23) Charlotte (cozi blonde, cîrpe)
24) bebe mic galben
25) păpuşă care se sparge – raft 2

URŞI
1) Gălbioru (galben care behăie)
2) Ghiţulina (albă cu rochiţă)
3) Mor-mor (galben cu vestă verde)
4) Meda (în baie, de la Oca)
5) Medvedo (cu biberon)

VACI
Arabella

VULPI
Lina

MĂGARI
1) Măgările (gri, mare, ureche ruptă)
2) Lear (gri, pufos, mic, de la Irina)

CONT. PĂPUŞI
26) Peter (ascuţitoare, fratele surorilor Heidi)
27) Matroşca (păpuşă verde tare drăguţă care se umple)
28) Herman – fotbalistul din cauciuc
29) Coco Mexicanul

(din jurnalul unei fetiţe de 10 ani)

Începeţi anul cu o dihotomie sănătoasă!

Omul anului '97 e – în optica mea demascată dintotdeauna ca împăciuitoristă – dl Gilles Bochu din ţara cunoscută sub numele de Franţa; fiindcă de-a lungul anului toţi sîntem intransigenţi, incoruptibili, inexpugnabili la milă, am aşteptat, ca un ticălos ce sînt, să treacă Sărbătorile, să vină Anul Nou, sperînd să rămînă în fiecare ceva graţie, aşa cum se mai găseşte în casă un deget de Ballantine, după sfîntul Ion.

Dl Gilles Bochu a fost judecat, la 18 şi 19 noiembrie 1997, pentru 6 jafuri şi alte tentative de jaf comise, între '89 şi '96, în cîteva agenţii bancare din Besançon, Dijon şi Chambéry, din care s-a ales cu suma deloc fantastică de 128.000 de franci. El a explicat tribunalului, cu o exactitate care a dat senzaţia sincerităţii, că „am vrut să-mi finanţez studiile şi să nu-mi cost părinţii". Dl Bochu are 29 de ani, e încă student după ce a obţinut cu brio cîteva diplome în drept comunitar şi imobiliar, provenind dintr-o familie solidă şi înlesnită. Tatăl său a fost funcţionar de bancă şi acuzatul însuşi cunoştea acest mediu, lucrînd, în timpul vacanţelor, la o agenţie a prestigioasei Societăţi Generale; ştia, prin urmare, una din regulile cele mai respectate ale sistemului: în caz de agresiune, nici un amploaiat să nu opună rezistenţă; şi-a procurat cîteva peruci, şi-a băgat batiste de hîrtie în gură pentru a-şi umfla obrajii, intra în modeste sedii bancare şi scotea revolverul. Un revolver niciodată încărcat – după cum a ţinut, fără fală, să precizeze, ceea ce era întru totul adevărat. Primul succes nu i-a adus mai mult de 15.000 de franci, cînd el avea nevoie – conform calculului său foarte strîns – de dublu, pentru a-şi plăti chiria şi taxa de înscriere la noi cursuri. „Cu un bun simţ dezarmant" – după expresia corespondentului de la „Le Monde" – dl Bochu a explicat judecătorilor săi că „aşa cum se ştie, odată făcut cu bine primul pas, eşti ispitit să încerci din nou". Şi va încerca, avînd în vedere că logodnica sa, Aurora, aparţinînd unui mediu de oameni bogaţi, nu trebuia decepţionată cînd primeşte inelul de logodnă (20.000 de franci) sau că se apropia scadenţa unui împrumut, sau, în fine, că de nenumărate ori contul său din bancă semnaliza pe roşu. Şapte ani de zile, Gilles Bochu – umflîndu-şi obrajii cu hîrtie şi ţinînd în mînă un revolver neîncărcat, să fiu iertat pentru această repetiţie care, încîntîndu-mă, sper să nu ţină povestea în loc – jefuieşte nesmintit (pentru a ne exprima corect) şi decent (pentru a fi cinstiţi); nu era un Clyde, ţinea mai degrabă de neuitatul Biggs, cel care cu grupul său a devalizat cîndva trenul poştal Glasgow-Londra, fără să omoare pe nimeni, dotat doar, ca armă, cu o cheie franceză cu care l-a ameţit puţin pe mecanicul locomotivei; nu l-au prins niciodată; asemenea ingenioşi nu trebuie decît să fie temperaţi, nu altceva.

Preşedintele tribunalului l-a întrebat foarte frumos pe mizerabil: „Nu v-aţi gîndit că funcţionarii puteau fi traumatizaţi de gestul D-voastră?" La care acuzatul a răspuns cu o politeţe înmărmuritoare: „Sînt emoţionat de mărturiile lor şi le prezint scuzele mele". Urmează momentul cel mai circumflex al procesului, dincolo de grav sau ascuţit; se ajunge la arestarea lui în '96, la eşecul ultimei sale performanţe, în sediul băncii Credit Lyonnais din Chambéry; de fapt, nu în sediu, ci în zilele de după reuşită: unul din pachetele îngrămădite în buzunare şi în geantă era „otrăvit"; biletele erau însemnate cu o culoare roşie indelebilă; dl Bochu încearcă să le albească şi trimite o sumă printr-un mandat pe numele lui, expediat de la un oarecare oficiu poştal; e ceea ce se numeşte, în toate filmele şi cărţile bune sau proaste, „the end", „fin", „koneţ", „sfîrşit". Dar în care din ele s-a putut citi sau auzi această afirmaţie liniştită? „Domnule preşedinte, în clipa arestării mele, m-am simţit eliberat sufleteşte".

Experţii psihiatrici au constatat „o dihotomie stranie, aproape ireală, între capacităţile intelectuale şi actele comise de acuzat". Ei s-au declarat perplecşi – după o expresie elegantă şi foarte îndrăgită la *Dilema*, atunci cînd dihotomiile acţionează ca toate dihăniile. Avocatul d-lui Bochu a pledat pentru imaturitatea clientului său, dar Gombrowicz şi „Ferdydurke" al său n-au ajuns să facă legea şi niciodată nu o vor face, spre binele literaturii şi tristeţea lumii. Juraţii – „stupefiaţi" de parcursul acestui student dotat cu atîtea diplome – l-au condamnat la 7 ani de închisoare incluzînd şi 5 ani de privare a cetăţeanului de orice drepturi civile. Personal, fără să mă înalţ la protest, mă simt condamnat la dihotomie.

Dar, în clipa asta de „the end", sună telefonul – o voce de departe mă întreabă, v-o jur:

– Alo, poliţia judeţului Ilfov?

– Greşeală! Aici e Casa Albă – răspund.

...Mai aveţi cumva, în casă, un strop de Ballantine?

Radu COSAŞU

Poveşti

Frişca Mov

A fost odată un căţel pe care-l chema Billey-Trilley şi care se plictisea. Aşa că Billey a hotărît să plece în Cosmos.

Întîi a plecat în căutarea rachetei, „sixy-mily" care o cunoştea de cînd era mic. Era o rachetă foarte frumoasă, făcută din îngheţată de zmeură cu picăţele şi din flori de ananas.

Căţeluşul nostru a găsit racheta la racheto-postul „New Gogsland". După ce i-a dat „bună ziua", a tras-o de sforicica ei de aur pînă pe muntele Chilly Willy pe roţile ei de caramele.

Billy-Trilly s-a urcat în rachetă şi şi-a luat cu el următoarele: un cîrlig de aterizare; o pijama gri; o fundă de aur; apă pentru stins stelele; un spray „Faun"; un pix pe nume George şi atît. A apăsat pe butonul „Oprire" şi racheta „Lixy-mily" a plecat. Au trecut întîi pe calea Lactee. Acolo s-au oprit la lactoria „Laptele e bun" şi au cerut 2 sticle verzi de lapte + 2 borcane albe de iaurt cu zmeură.

După urcarea lor în rachetă au dat drumul la radio unde s-a anunţat:

– Marele criminal avionul „Black Iky" a evadat din închisoare! E acum pe drum spre calea Lactee! Locuitori, sticle, borcane şi lapte, ascundeţi-vă! Locuitorii erau capace de sticle de lapte! Călători, plecaţi!

Auzind aceasta, „Lixy-mily" a luat-o la goană, fiindu-i frică ca criminalul să nu-i mănînce aripile care erau din frişcă mov (criminalului îi plăcea f. mult frişca mov, întîmplător).

(scrisă de o fetiţă de clasa a IV-a
în decembrie 1979)

Bazar

De prin nămeţi...

Industria de Crăciun se complică pe an ce trece. Anul acesta, pe lîngă decoraţiile în formă de stea, brad şi clopoţel, industria în cauză l-a scos în faţă pe Moş Crăciun. Pe vremea lui Ceauşescu, ştim cu toţii că moşul se numea Gerilă şi vindea, pe alocuri, loz în plic. Rareori îţi mai oferea daruri din depozitul magazinului Unirea, dacă le comandai la telefon şi spuneai că ai fost cuminte. Acum moşul, devenit, firesc, Crăciun, a devenit ubicuu. Stînd în faţa unui magazin de bijuterii de pe Magheru, degera vizibil de frig, şi-ţi oferea ceva material publicitar – pe muzică de colinde americăneşti. A apărut, în dublu exemplar, în reclama de la *Dialog* şi şi-a oferit cîte un mobil. A fost evocat de Ioan Gyuri Pascu în clipul firmei concurente, Connex. În faţa altor buticuri, Moş Crăciun şi-a trimis sosiile de plastic; substituţii de Moş arătau subţiri în hainele roşii, mult prea largi. Mitul rubicondului şi jovialului moş a căpătat aici faţa mai prelungă a tranziţiei. Şi moşii de la *Dialog* au fost lungi, slăbănogi şi ochelarişti. Nici bărbosul ProTV-ului, care a pus stăpînire pe Piaţa Universităţii (cu capitalul ei politic cu tot) nu s-a arătat mai împlinit. Obişnuit, probabil, cu programele televiziunii române de Revelion, de pe vremuri, moşul făcea glume ieftine cu copiii: am prins una cu Fecioara Maria, care a fost cea mai cuminte dintre fete... Moşul din Cişmigiu a fost şi el destul de suplu. Cînd a apărut pe scenă, el a strîns mîinile copiilor din preajmă, à la Michael Jackson. În Cişmigiu, bătrînul Crăciun de pe scenă nu era singurul: mai existau cîţiva şi mai costelivi, care te invitau la o poză. Dacă nu aveau chef să meargă în parc sau în Piaţa Universităţii, copiii îşi puteau lua acasă un Moş Crăciun de jucărie: acesta era într-adevăr jovial, rubicond şi cîntăreţ. Ştia să cînte, de pildă *„Santa Claus Is coming to Town"* şi avea nişte ochi glacial de albaştri.

Ca în fiecare an, nici agenţiile nu s-au lăsat mai prejos. Puteai închiria un Moş Crăciun prin telefon sau (jos cu discriminarea!) o Moş Crăciuniţă de la o firmă de strip-tease din Ploieşti.

Iaromira POPOVICI

„Nebunia capetelor“

Nu am citit **Nebunia tăcută,** cartea Lenei Constante. Pentru mine, mărturisesc, „literatura memorialistică“ rămîne literatură: printr-un efect secundar pervers, cuvintele care stau la baza „strategiilor de supravieţuire“ reintegrează – după un prim şoc al realităţii – cavaleria superbă a invenţiilor româneşti, unde adorm împăcate... Adusă din amintire (adesea, dureroasă), fraza gîfîie; aşternută în pagină, ea-şi filfîie panaşul. Secole întregi de respectabilitate atîrnă de fiecare virgulă. Emoţia este „literară“, sau nu este deloc.

Prezentat recent la Institutul Francez, filmul lui Thomas Ciulei **Nebunia capetelor** este ilustrarea unor *dovezi*. Spre deosebire de literatură – unde strategiile retorice ţin loc de adevăr –, filmul are nevoie de dovezi. Dovezilor construite din minciuni de fraze, din „procesul Pătrăşcanu“, le răspund dovezile – în imagini – ale filmului: stivele de haine purtate de deţinuţi (cu chitanţa doveditoare), maldărul de cizme de cauciuc, vrafurile de documente, fotografiile (faţă şi profil), amprentele celor condamnaţi... Pentru a ajunge la adevărul simplu, dar tulburător al acestora – şi care readuce în memorie materialitatea acuzatoare din **Nuit et brouillard:** muntele de ochelari ai unor oameni deveniţi săpun –, filmul schiţează zone de acces, începînd cu înaintările interminabile prin coridoare de penitenciar, cărora le răspund intonaţiile „poetice“ ale Lenei Constante, pusă să citească din cartea sa: ezitări, accente false, déjà-vu-uri... Dacă „travellingul este o chestiune de morală“, este pentru că îţi trebuie *un timp* – o durată anumită – pentru a accede la adevăr; după acest timp, un ritm este găsit (aparent lent, analitic), şi „nebunia capetelor“ poate începe!

Vocea Lenei Constante începe să vibreze. În această „echilibristică“ vocală fără plasă, odată cartea închisă, filmul îşi găseşte tonul. În inflexiunile unei voci care, dacă la 87 de ani are *aceste* inflexiuni, este pentru că, la 40, a trebuit să tacă vorbind în minte – sau, odată „transferată“, a povestit altora, iar şi iar, ceea ce tăcuse. Din cînd în cînd, în tăcerea relativă a acestei voci necontenite, travellingurile iluminează „exterioarele“ detenţiei – culminînd cu un travelling absolut antologic, care anticipează o istorisire a Vocii: acela din gară, cu un poem „gîndit“ de Lena Constante în închisoare şi rostit de vocea din off a regizorului...

Nebunia capetelor – titlul trimite la „jocul“, atroce-leonardesc, al Lenei Constante care ajunsese să vadă, peste tot în celulă, capete de oameni! – este şi filmul unei *odihne*: dacă Vocea nu poate tăcea – pentru că a tăcut prea mult: 12 ani de tăcere silnică! –, Trupul, în schimb, tînjeşte după odihna patului. Un trup „la orizontală“, aşadar: filmul începe şi este punctat de această imagine a Lenei Constante, ridicîndu-se în capul oaselor spre a povesti. Ne amintim de Graţian – personajul celuilalt film al lui Thomas Ciulei, care se încheia cu imaginea acestuia în pat, învelindu-se cu zeci de pături şi „numărînd infinitul“... Şi Lena Constante a numărat, în celula ei, „infinitul“ rămas; şi a numărat kilometrii – 650, cu totul – pe care a fost obligată să-i calce între patru pereţi înaintea semnării unei declaraţii. Între extraordinarul film al unei „strategii de supravieţuire“ rurală **(Graţian)** şi acest film – al unei „strategii de supravieţuire“ carcerală –, Thomas Ciulei a parcurs drumul (atît de singular, la noi) al unei aprofundări tematice. **Nebunia capetelor –** sobru, interiorizat, esenţializat – este un film exemplar tocmai pentru că nu seamănă cu exerciţiile de emfază ale unor documente gen **Memorialul durerii.** Spectatorul rămîne în minte nu cu vocea realizatorului, ci cu aceea a Lenei Constante, cu cele cîteva percuţii aleatoare ale muzicii lui John Cage şi cu imaginea – emblematică – a patului de postav construit de mîinile încarceratei şi aşezat, în final, în macheta în miniatură a celulei sale... Dovada ultimă a faptului că, atunci cînd ai supravieţuit, trecutul se îndepărtează de tine pînă la dimensiunile unui penitenciar de păpuşă.

Alex. Leo ŞERBAN

INSTITUTUL EUROPEAN
NOUTĂȚI

Alain Graf — Colecția MEMO
Marile curente ale filosofiei antice
Traducere de Nicolae Popovici
Din sumar: *Interogaţia socratică*, *Cinismul*, *Scepticii*, *Idealismul platonic*, *Umanismul sofiştilor*, *Stoicismul* etc.

Alain Graf
Marile curente ale filosofiei moderne
Traducere de Felicia Dumas
Din sumar: *Revoluţia galileană*, *Empirismul englez*, *Revoluţia kantiană*, *Filosofiile luminilor*, *Idealismul absolut* etc.

Jacques Généreux
Politici economice
Traducere de Ioana Aura Ardeleanu
Din sumar: *Obiectivele politicii economice*, *Politica monetară* etc.

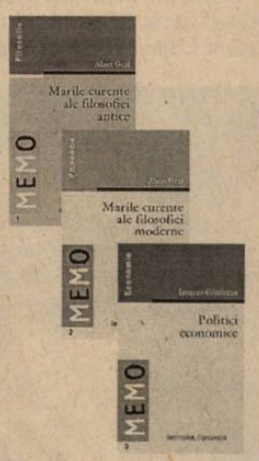

În aceeaşi colecţie, în pregătire:
• Frédéric Teulon, *Sistemul monetar internaţional*
• Alain Graf , *Lexic de filosofie*

Iaşi • Str. Cronicar Mustea nr. 17 • C.P.: 161 • cod 6600
Tel-fax: 032-230197• tel 032-233800
e.mail: rtvnova@mail.cccis.ro • http: //www.nordest.ro/home.htm

Cronica literară de tranziţie

Jovialitatea neagră a lui Belu Zilber

În 1991, apărea la Humanitas, sub pseudonimul „Andrei Şerbulescu“, cea de-a doua versiune a memoriilor lui Belu Zilber, cu titlul *Monarhia de drept dialectic**, redactate, cu „încăpăţînare“, şi întrucîtva îmblînzite, după ce prima versiune îi fusese confiscată de Securitate, prin înscenarea unui furt, în ziua de 14 mai 1970. Sub îngrijirea aceluiaşi G. Brătescu, după multiple demersuri la S.R.I., încununate de succes, vede acum lumina tiparului, tot la Humanitas, versiunea primară, intitulată *Actor în procesul Pătrăşcanu***.

Cititorului tipic al *Dilemei,* eu i-aş recomanda să le citească pe amîndouă; sunt, practic, cărţi aproape diferite. Iar pentru a face mai uşor sesizabile deosebirile foarte semnificative dintre cele două texte, sunt de părere că ar merita să se alcătuiască, într-o bună zi, o ediţie „critică“, în care să fie, adecvat şi bine marcat, contopite amîndouă. N-ar fi nici o exagerare într-o asemenea procedură, i s-ar cuveni din plin acestei lucrări care – o spun limpede – este una din cele mai inteligente cărţi de memorialistică (îmbinată cu eseu politologic) din toată literatura română. Mai mult decît atît: nu e doar sclipitor de inteligentă – e şi scrisă cu un talent literar teribil. În ambele versiuni, Belu Zilber e stăpîn pe un stil în care verva caustică, neagră, ironică şi auto-ironică (trăsătură evreiască?), dexteritatea formulărilor surprinzătoare, şocante, memorabile şi, nu în ultimul rînd, puterea de analiză psihologică ori politică şi de auto-analiză, creează un flux captivant – şi asta v-o spune un om care, în materie de literatură carcerală, i-a citit cu creionul în mînă şi pe Ion Ioanid, N. Carandino, N. Crainic, C. Cesianu, Koestler ş.c.l.

Sunt trei filoane în memoriile lui Belu Zilber: 1) povestea cruntă a închisorilor sale care au durat, sub comunişti, 17 ani; 2) încercarea de a înţelege şi explica procesul Pătrăşcanu (aici, l-aş sfătui pe cititor să recurgă şi la volumul de 930 de pagini apărut în 1996 la Editura Vremea: *Principiul bumerangului – Documente ale procesului Lucreţiu Pătrăşcanu*, sub coordonarea lui Mihai Giugariu) precum şi personalitatea lui Pătrăşcanu însuşi (v., de pildă, pp.192-195 din prima versiune); 3) partea finală, eseu distinct de analiză necruţătoare a sistemului de sub seceră şi ciocan, scris cu o libertate de spirit frapantă la un om care: a) crezuse, în tinereţe, sincer în comunism („*căzusem la partid*“, „*spirocheta marxist-leninistă mă paralizase*“); b) îndurase cîteva mii de zile atroce; c) trăia, în Bucureşti, sub ameninţarea perpetuă a braţului înarmat al Partidului, nu avea condiţiile lui Constantin Dumitrescu, de pildă, autorul *Cetăţii totale*. Moraliştii habotnici ar fi tentaţi să blameze faptul că autorul nu-şi toarnă cenuşă în cap cu cisterna, ci doar cu polonicul, pentru culpa de a fi cedat tortùrilor sinistre şi a fi acceptat să aştearnă pe hîrtie „*libretе*“ fantasmagoric-spionistice după voia anchetatorilor. *Non bis in idem*, spun eu, şi-i îndemn doar pe cei care se simt mai tari decît Belu Zilber să ridice piatra.

Să-mi argumentez acum cu cîteva citate (din ambele versiuni) elogiile de mai sus. O frază a vechiului prieten al lui Cioran (care-l apreciase enorm): „*Ştiam că din idei curge sînge, însă nu-mi închipuiam că şi din comedie poate ţîşni moartea*“ *(MDD, 40***)*. Forţa metonimiei: „*Megafoanele Zarcăi... m-au făcut să retrăiesc zilele şi nopţile de groază, din septembrie 1940-ianuarie 1941, cînd altă ideologie, îmbrăcată în uniforme şi cizme, îşi căuta un stat*“ *(MPP, 162)*. (De altminteri, la metonimii Belu Zilber e campion şi e deja intrat în istorie prin cîteva, de n-ar fi s-o amintesc decît pe cea prin care profeţea că, în România, comunismul va sta sub semnul lui Stalin + Caragiale; sau celebra butadă, din care însă curge sînge, vorba lui Zilber, conform căreia, în anii proceselor staliniste din România, cine făcuse „ceva“, lua 25 de ani – pentru „nimic“, se dădeau doar 10). Şi încă o paralelă, ieşită parcă din condeiul unui Kafka sardonic, dacă nu al unui Orwell autohton şi păţit : „*Cred că în noaptea aceea s-au bătut atîţia comunişti cît nu bătea Siguranţa Generală într-un an. Forma era aceeaşi, conţinutul altul. Se umflau picioarele în interesul clasei muncitoare, nu al burgheziei*“ *(MPP, 101)*. Evaluări nuanţate: „*spre semicinstea lui, C.Pîrvulescu a rezistat o săptămînă*“ *(MDD, 41)*; „*Chişinevschi este un sfertodoct, funcţionînd ca biblioraft de teze şi rezoluţii*“ *(MDD, 75)*; „*Ana Pauker face politica menopauzei*“ *(id.)*.

Sub egida lui Stalin miciurinizat cu Caragiale (poate şi un pic de Şalom Alehem: halal de mine, sunt duşman al poporului!) stă şi umorul sec, de o jovialitate mordantă, al lui Zilber. Iată-l cedînd: „*Ajuns la Malmezon, am cerut hîrtie, toc şi cerneală. Am organizat un complot complet, cu arme trimise de americani cu ajutorul lui Tito..., cu încercarea de a otrăvi membrii Biroului Politic cu apă grea furnizată de americani, cu răspîndirea ciumei în cartierele muncitoreşti şi epizootii la sate cu microbi furnizaţi de Intelligence Service... Lui Moraru i-au plăcut foarte mult dezvăluirile mele*“ *(MDD, 90)*. La 23 august 1944, comuniştii susţin că dispun de 12.000 (!) de oameni înarmaţi. Belu Zilber e trimis după arme: „*De sub biroul său, probabil fostul birou al vreunui administrator de moşie, comandantul trase o lădiţă, în care erau, claie peste grămadă, tot felul de revolvere apărute de la 1848 pînă în zilele noastre...*“ *(MPP, 188)*. Cei „12.000“ „*au dispărut, unii în poliţie, alţii în Israel sau în Canada*“ *(MPP, 189)*. Firesc, de vreme ce erau, de fapt, doar cîteva clase de elevi ale unor şcoli evreieşti.

Literatură-adevăr de excepţională calitate, răscolitoare în dezvăluirea soluţiilor NKVD-iste de „anchetă“ ale Securităţii, spectrogramă lucidă a sistemului comunist de la origini şi pînă în practica curentă („*În seara de 6 martie 1945, guvernul revoluţionar bea şampanie la sediul C.C. Irezistibilă, comedia a ţîşnit, ca totdeauna în istoria noastră, după pleaşcă /.../ Ce puteau face cîţiva oameni, a căror unică meserie fusese să ţină o şedinţă conspirativă, să înveţe pe de rost broşuri...? Mai întîi au umplut ţara cu şedinţe...*“ *– MPP, 34)*, galerie de portrete în aqua-forte ale unor bonzi ai C.C.-ului, scrierea lui Belu Zilber e o carte-unicat, cu destin lung.

George PRUTEANU

*) Humanitas, Buc., 1991, 208 p.
**) Humanitas, Buc., 1997, 264 p.
***) Siglele *MDD* şi, respectiv, *MPP*, trimit la cele două versiuni: *Monarhia...* şi *Martor...*, urmate de numărul paginii.

HUMANITAS
Cartea care dăinuie

Primele apariţii din ianuarie 1998

EMIL CIORAN
Căderea în timp

ALASDAIR MACINTYRE
Tratat de morală

Sir DAVID ROSS
Aristotel

ROGER SCRUTON
Kant

Pagini realizate de
Cezar PAUL-BĂDESCU

FILE DIN POVESTEA VIEŢII DE AUROLAC

Multă vreme fenomenul copiilor străzii a fost recunoscut şi deplîns. Copiii au primit ajutoare din partea diverselor organizaţii de caritate, hrană, haine şi uneori îngrijiri medicale. Au rămas însă pe stradă, ca şi cum acolo le-ar fi fost locul firesc. Fondul problemei nu s-a rezolvat. Abia de curînd au început să apară societăţi cu programe concrete de readucere a acestor copii în rîndul lumii. Parohul bisericii Stavropoleos, părintele Iustin Marchiş, împreună cu societatea *Concordia,* condusă de preotul iezuit Georg Sporschill din Austria (unul dintre primii filantropi veniţi în România după '90) au pornit un astfel de program. Într-o primă fază, o serie de copii vor fi „recrutaţi" pentru un *centru de zi* unde li se vor oferi condiţii apropiate de cele ale unui copil normal, cu familie. Vor avea acolo şi posibilitatea de a-şi exersa şi valorifica unele aptitudini. Se va încerca apoi îndrumarea lor către un loc stabil unde să poată locui, iar pentru cei mari se vor căuta locuri de muncă. *Centrul de zi* este încă în curs de amenajare, dar o echipă de tineri asistenţi sociali se ocupă deja de copiii străzii, pe care-i caută prin canale şi prin gări, încercînd să-i înţeleagă, să le cîştige încrederea şi să-i descopere pe cei mai receptivi. Stînd de vorbă cu părintele Iustin Marchiş, cu directoarea *centrului de zi*, Reta Avramescu, şi cu asistenţii sociali, am aflat cîte ceva despre viaţa şi obiceiurile aşanumiţilor „aurolaci", precum şi despre metodele prin care se încearcă recuperarea lor.

© D. Ştefan

Aurolacul: libertate şi dependenţă

De numele acestei simple substanţe chimice e legată o întreagă categorie de copii. Ce înseamnă pentru ei aurolacul? În viaţa multora e un element primordial, a cărui inhalare îi transportă într-un mic paradis. Îi eliberează pentru un timp de greutăţile cu care se confruntă zilnic şi îi face să uite de foame. Se poate considera că suplineşte, într-un fel, o susţinere spirituală. În această ordine de idei, asistenţii sociali pomenesc un caz pe care l-au întîlnit: o fată însărcinată, care a primit o sumă de bani pentru mîncare, dar din care a preferat să-şi cumpere un walk-man, la care ascultă întruna muzică indiană. Din explicaţiile ei s-a dedus că muzica îi alină senzaţia de foame mai bine decît hrana pe care şi-ar putea-o permite. La fel se întîmplă şi cu aurolacul. Bineînţeles, pe seama afectării organismului. Dar pe lîngă răul intoxicării, există şi lucruri mai grave la care se poate ajunge din pricina acestei substanţe. Printre copii străzii sînt puţini cei care ştiu să facă rost de aurolac. Unul din cele mai cunoscute locuri de unde se poate procura este un magazin lîngă piaţa Moghioroş. Nu e limpede dacă patronii şi vînzătorii acestui magazin profită în mod conştient de „clientela" pe care o au.

De obicei, indivizii care procură şi împart aurolacul sînt mai mari şi nu se droghează, avînd însă abilitatea de a-i înrobi pe cei mai mici, făcîndu-i dependenţi de această substanţă. E vorba de o dependenţă psihică. Manipulaţi astfel, copiii pot ajunge să comită fapte antisociale în beneficiul celor care le procură aurolacul. Deseori, pe tema acestui drog, între ei apar conflicte, care se pot solda cu violenţe şi mari cruzimi. Asistenţii sociali au ascultat mărturii potrivit cărora un coleg de-al lor a fost stropit cu benzină şi ars de viu.

Alte mărturii vorbesc despre copii adormiţi prin canale sub influenţa aurolacului, care au fost literalmente devoraţi de şobolani. Tot din pricina acestei substanţe se mai petrece un fenomen, mai puţin înfiorător, dar frecvent: copiii drogaţi adorm pe conducte de apă caldă, a căror fierbinţeală n-o mai percep şi care le provoacă arsuri serioase. Medicii şi asistenţii sociali care au de-a face cu ei le observă adesea arsurile de pe piele. Clipele de extaz datorate aurolacului îşi au reversul lor.

Lumea străzii şi a canalelor

Copiii care ajung să vagabondeze pe străzi şi să doarmă prin metrouri, gări şi canale nu sînt neapărat orfani sau abandonaţi. Unii dintre ei au fugit de acasă din pricina bătăilor părinţilor, atraşi de mirajul libertăţii sau din spirit de aventură. Printre ei există chiar copii proveniţi din familii bune. Asistenţii sociali au observat că unii se duc noaptea acasă, iar ziua stau „în vizită" prin canale sau pe stradă, la ceilalţi, care n-au unde se duce. De exemplu, într-un canal de lîngă Bucur Obor obişnuiesc să se adune cinci băieţi cu vîrste între 14 şi 22 de ani şi o fată de 12 ani care nu stă decît ziua. Fenomenul e mai complicat decît s-ar putea crede. Copiii străzii au propriile lor legi şi ierarhii pe care le acceptă cu toţii. Liderii sînt recunoscuţi de ceilalţi pentru calităţi ca: vechimea pe care o au pe stradă, capacitatea de a domina şi de a inspira teamă, forţa fizică şi, nu în ultimul rînd, ştiinţa de a face rost de aurolac. Cei care pleacă de acasă din cauza bătăilor părinţilor nimeresc într-o lume unde violenţa e la ordinea zilei. Se pare însă că suportă mai uşor bătăile unor indivizi de vîrstă apropiată decît pe acelea ale părinţilor. În afara violenţei, mulţi dintre ei cad victime, după cum se ştie, prostituţiei sau pedofiliei. Fetele sînt în număr mai mic decît băieţii, dar o parte însemnată a lor sînt însărcinate. În această situaţie, continuă de obicei să inhaleze aurolac. Cît de sănătoşi şi ce se întîmplă cu „aurolacii" la a doua generaţie sînt întrebări care n-au încă răspuns.

În anumite perioade copiii nu mai pot îndura condiţiile vieţii pe care o duc. Atunci, pentru a putea apela la autorităţi sînt în stare să recurgă la automutilări. De cele mai multe ori îşi crestează antebraţele, ştiind că o plagă deschisă îi îndreptăţeşte la asistenţă medicală, dar şi la o masă caldă. Pe de altă parte, în unele cazuri, cînd primesc un adăpost stabil şi decent şi chiar un loc de muncă, le abandonează după un timp, preferînd să se întoarcă în stradă. Vechile obiceiuri cu care s-au învăţat sau senzaţia unei libertăţi absolute au cîştig de cauză în mintea lor.

© S. Tétu

© C. Bumbuţ

Încercări de civilizare

La centrul organizat de *Concordia*, care se va deschide în următoarele luni pe strada Matei Basarab, copiii străzii vor putea timp de cîteva ore pe zi să facă diverse lucrări în care să-şi exerseze abilitatea manuală, să deseneze, să asculte muzică, să danseze, să se uite la televizor sau, pur şi simplu, să se joace. Vor avea un doctor, vor primi haine curate şi vor trebui să înveţe să se spele. Seara se vor întoarce la culcuşurile lor. Nu vor fi ţinuţi cu forţa şi nu vor fi aduşi cu forţa. Vor fi lăsaţi să aleagă singuri între viaţa de pe stradă şi calea pe care sînt îndrumaţi la *centrul de zi*. Întotdeauna vor şti că acolo au o activitate de continuat sau de terminat. Intenţia educatorilor este să-i responsabilizeze şi să-i facă să înţeleagă că starea lor actuală nu e cea normală, aşa cum cred ei de cele mai multe ori. Bineînţeles, personalul este pregătit şi pentru lucruri neplăcute şi chiar violenţe din partea copiilor.

Selecţia se va face automat. Cei care se vor întoarce mereu la Centru pot fi recuperaţi. Pentru ei se va aplica o altă fază a programului, aceea de asigurare a unui loc stabil în care să fie cazaţi. Pentru cei mai mari se va încerca şi găsirea unui serviciu, iar evoluţia lor ulterioară va fi urmărită.

Deocamdată, tinerii asistenţi sociali ai *Concordiei* încearcă să se apropie de ei în locurile pe unde hălăduiesc. Toţi spun că e o treabă foarte dificilă. Au constatat că mai uşor de abordat şi chiar de îndreptat sînt copiii mai mici. Dacă asistenţii reuşesc să-i facă să nu-i mai considere ca făcînd parte din altă lume, atunci copiii îi pot lua de model şi lucrurile devin mai uşoare. O altă metodă ar fi aceea de a cîştiga încrederea liderilor, dar asta e foarte greu. Asistenţii sociali au mai învăţat şi că niciodată nu trebuie să promită copiilor ceva, dacă nu sînt siguri că-şi pot ţine promisiunea. Încetul cu încetul, descoperă şi ei această lume pe care au misiunea s-o îmblînzească. Motivaţiile lor de a face acest lucru sînt diferite şi ar necesita o analiză aparte. În orice caz sînt oameni apropiaţi de Biserică. Unii sînt ortodocşi, alţii catolici. Părintele Marchiş crede că pe terenul practicii creştine, a ajutorării aproapelui, nu există diferenţe doctrinare între confesiuni. În privinţa recuperării copiilor străzii, atît părintele cît şi angajaţii *Concordiei* consideră că vor avea succes mai ales în măsura în care-i vor face să creadă şi să se teamă de Dumnezeu.

Andrei MANOLESCU

Socio-hai-hui

Discurs hai-hui asupra Metodei

Pentru Iulia şi Alex

La un seminar recent, am propus studenţilor un pachet de date socio-psihologice referitoare la o anumită populaţie, cu rugămintea de a le interpreta fiecare cum crede de cuviinţă, şi de a face, pe această bază, un articol. Provenite din domenii diferite (psihologie, sociologie, medicină, asistenţă socială, filosofie), interpretările au fost diferite, ba chiar atît de diferite încît frustrarea a fost aproape generală. La o extremă, reacţia a fost de genul: «Bine, dar care este, de fapt, soluţia?». La cealaltă extremă, filosoful grupului a respins întregul demers, aducînd două argumente *forte:* 1) datele sînt deja „interpretate", în măsura în care au fost produse în conformitate cu o „teorie" şi ca atare sînt inutilizabile; 2) pornind de la aceste date s-ar putea face orice fel de interpretare, nici una neputînd fi însă adevărată sau falsă. Ca atare, el personal nu vede rostul de a se supune acestui exerciţiu.

M-am surprins reacţionînd ca un elev prins cu lecţia neînvăţată: ce să răspund, şi de o parte şi de alta, ce „soluţie" ofer eu, care este „adevărul" pe care îl propun, „precis şi definitiv"?

Pe de o parte, ce puteam spune despre interpretarea „corectă" la aceste date, care să explice precis şi univoc „realitatea"? Ştiam prea bine că, în acest domeniu, cea mai bună metodă e să ai mai multe (chiar dacă cea mai eficientă metodă e să ai una singură). Dar, mai ales, împărtăşeam cu Devereux şi cîţi alţii convingerea că realitatea umană este, pentru observatorul ei, un soi de Rorschach — faimosul test al „petelor de cerneală" – în care fiecare proiectează propria sa subiectivitate. Înţelegeam nevoia aproape compulsivă de siguranţă a multora dintre studenţi, de confirmare a aşteptării îndelung socializate faţă de autoritate, care trebuie să emită soluţia, ceva precis şi definitiv (că de aia e profesor!), dar nu mi se părea corect să mă joc de-a „opium pentru popor". Rămas singur, m-am consolat însă (pentru a cîta oară?) cu ideea că inconfortul este starea naturală a cercetătorului în ştiinţele omului. În acest domeniu, în care adevărul se cheamă rost, cunoaşterea este o aşezare neîntreruptă în *problemă*. *Soluţiile* nu pot fi decît parţiale şi contextuale.

Balanţa părea să se încline astfel în favoarea celeilalte alternative: datele prezentate sînt produsul „teoriei" mele, cu care am plecat pe teren şi pe baza lor se poate face orice fel de interpretare. Făcusem eu însumi, de-a lungul timpului, mai multe interpretări diferite, dar puteam spune acum că unele erau mai bune decît altele. A le considera pe toate echivalente, mi se părea a te instala în siguranţa răsturnată a unui relativism înfloritor în lumea bună a post-modernismului, care, prin însăşi absolutizarea sa, încetează să mai pună vreo problemă.

Circumspect faţă de confortul blazat al acestei soluţii, mi-am întors memoria spre acelaşi Devereux, pentru care ceea ce putem face „este să accentuăm şi să acceptăm subiectivitatea observatorului, să acceptăm faptul că prezenţa sa influenţează cursul evenimentelor observate într-un mod la fel de radical precum «observaţia» influenţează («perturbă») comportamentul unui electron. Analistul comportamentului trebuie să înveţe să admită că nu observă *niciodată* comportamentul care «ar fi avut loc în absenţa sa» şi că nu ascultă aceeaşi relatare pe care acelaşi narator ar fi făcut-o în prezenţa unui alt observator. Din fericire, ceea ce se numesc «perturbările» datorate existenţei şi activităţilor observatorului, atunci cînd sînt corect exploatate, sînt pietrele unghiulare ale unei ştiinţe a comportamentului autentic ştiinţifice şi nu – cum se crede de regulă – a unei neplăcute devieri de care poţi să scapi cel mai bine prin eludare".

(Auto)analiza observatorului devine astfel sursă de cunoaştere egală în drepturi cu analiza observatului, nu pentru a voala realitatea, ci pentru a veni în sprijinul înţelegerii ei. Cele două aspecte se produc reciproc şi se ţin mutual în şah. Cunoaşterea avansează, inconfortabil, în şi prin această relaţie, în care descoperirea Celuilalt înseamnă şi presupune în acelaşi timp şi în egală măsură cunoaştere a Eului, iar împreună duc la aprofundarea Umanului.

Se naşte atunci o ultimă întrebare: presupunînd că aşa ar sta lucrurile, mai merită acest demers denumirea exigentă de ştiinţă? Din partea mea, puteţi să-i spuneţi cum vreţi. Un singur lucru îmi este însă clar: că are rost să mă mir, fie şi o viaţă întreagă, de ce Dracu' nu se înţeleg oamenii între ei şi cum Dumnezeu reuşesc totuşi aceştia să se înţeleagă unii cu ceilalţi? Şi, mirîndu-mă astfel, mai ştiu că nu pot afla astîmpăr pentru această mirare decît privind şi vorbind cu Celălalt, oricare ar fi acesta. Şi mai ştiu că ceea ce îmi alimentează această mirare este constatarea pe care am făcut-o de multă vreme şi pe care nu mi-ar putea-o clinti nici un relativism din lume, că nu este acelaşi lucru să bei o bere cu un prieten sau cu un duşman.

Dacă argumentul vi se pare trivial, daţi-mi voie să vă pun următoarea întrebare: aţi avut vreodată în viaţă un prieten sau un duşman, vi s-a întîmplat să vă înţelegeţi mai bine cu unii oameni şi mai prost cu alţii? Şi dacă da: *de unde ştiţi?* Şi: *merită să ştiţi?* Dacă sînteţi suficient de curioşi, cu aceste întrebări veţi face turul „ştiinţelor umane". Şi le veţi afla rostul, dincolo de soluţiile trecătoare şi adevărurile lor contestabile.

Vintilă MIHĂILESCU

Cronica ideilor sociale

O mînă de lucru educată

Miezul discursurilor (indiferent cine le-ar rosti) despre muncă şi muncitori este că România are de oferit Europei şi lumii o poziţie geostrategică fără cusur, dar şi o mînă de lucru ieftină şi educată. E bine să faci afaceri în România pentru că oamenii ştiu ce fac şi fac cu plăcere – spun unii. Ne putem descurca şi singuri – mîna de lucru este educată şi ieftină – spun ceilalţi. Însă indiferent de locul de unde se aud aceste păreri, discursurile sînt timide şi flătărisesc neruşinat orgoliul actorilor principali în dramele de la oficiile de muncă. Pacea socială este atît de preţioasă încît nimeni nu mai vorbeşte despre munţii de rebuturi din curtea oricărei întreprinderi care se respectă şi nici despre depozitele care (încă) gem de stocuri. Nimeni nu aminteşte de armatele de necalificaţi, de batalioanele de deprofesionalizaţi, de cincinalele de înapoiere tehnologică şi, mai ales, de mentalitatea de şef a fiecărui muncitor. Naţionalismul de masă, la lucru printre muncitorii obişnuiţi, xenofobia sindicală, reactivă în cîteva privatizări, frica de noile tehnologii (nu pentru că ne dau afară, ci şi pentru că trebuie să învăţăm cum să le utilizăm) – cam aşa gîndeşte mîna de lucru ieftină şi educată. Altfel de ce-o fi crescut în statistici preferinţa pentru partidele naţionaliste cu procentele în care a fost realizată privatizarea?

Nu o dată se întîmplă ca, dacă ai vreo trebuinţă în casă şi chemi un meşter pe care l-ai reperat prin ziare, el să te întrebe, chiar de la început, cît e de lucru. Trebuie să-i dai sentimentul că este necesar, că fără el nu ai nici o şansă, că ai şi bani şi dorinţa de a-l omeni cum se cuvine pentru efortul de a-şi face treaba. Uneori nu-l poţi convinge decît dacă îi spui că vrei să refaci cu totul instalaţiile, adică să-i dai de lucru pentru vreo săptămînă. Dar va costa – eşti avertizat. Vă costă, vă spun şi eu, trecut prin asemenea experienţe în aceste zile, cît nu v-a costat în ani. Meşterul vine, vede şi, după multe ţigări răsucite, cafele zvîntate, spune asta-i tot? Şi eu care credeam că e mai mult de făcut... apoi pretinde o sumă pe care trebuie să ţi-o rosteşti de mai multe ori pentru a o înţelege. Pare exagerat, însă, stînd şi socotind, ajungi s-o accepţi. După o muncă de o zi şi o plată de o lună, muncitorul pleacă lăsîndu-te mai plin de experienţe ca o şcoală de muzică: ai putut să-l urmăreşti atent din uşa băii sau stînd ciucit lîngă el pe cînd desfăcea uşile de la balcon. I-ai dat chiar o mînă de ajutor, pentru că, nu-i aşa, meşterul trebuie să-ţi spună din cînd în cînd că, mă-nţelegeţi, problema asta este un fleac, nici nu ştiu de ce nu aţi reparat-o dumneavoastră, iar tu te simţi obligat să suplineşti nepriceperea cu solicitudinea. Culpabilizarea face şi ea parte din strategia de reevaluare a muncii – suma creşte cu zeci de procente pe parcursul orelor de trudă. Una e să-ţi spună o cifră cînd e odihnit şi optimist, alta e să refacă toate calculele, cînd e obosit şi plictisit. E suficient să relativizezi ştiinţa meşterului, adică să-ţi dai cu presupusul, că relaţia caldă, aflată abia la început, se tensionează. Meşterul îşi reevaluează munca şi adaugă după chef un plus pe care ar trebui să-l numim disciplinar. Preţul se alcătuieşte în timp şi nici o înţelegere nu rămîne stabilă de la începutul pînă la sfîrşitul relaţiei de muncă. Iar toate acestea trebuie rescrise dacă e vorba să te duci tu la meşter cu vreo năzbîtie electronică: nu stai smirnă, te dă afară cu tot cu cd-player.

După tăcerea respectuoasă pe care ai păstrat-o pe timpul procesului de producţie, pentru a nu-l alunga pe singurul meşter care s-a încumetat în mahalaua ta, trebuie să faci o inspecţie generală şi să repari reparaţia făcută. Iar dacă nu aveţi bani de risipit, cel mai bine ar fi să respectaţi mîna de lucru ieftină şi educată din rubricile de servicii de departe, prin exorcisme.

Sorin ŞERB

Telalii fără fruntarii

O rreclamă rromânească

Experienţa reclamei TV în România e una de scurtă durată, nu există o tradiţie prea solidă în domeniul spotului publicitar. Totuşi, reclama românească ascultă, în mod firesc, de una dintre cele mai solide reguli din acest teritoriu: mizează pe psihologia publicului căruia i se adresează. Cum funcţionează acest lucru?

Dacă, de exemplu, ne-am aşeza în postura unui cumpărător isteţ şi am dori să ne alegem detergentul, un anume anunţ publicitar ni s-ar adresa direct. Detergentul este, desigur, indispensabil oricărei gospodării. Dar un detergent mai bun (şi deci mai scump) devine în mod imperios necesar într-o casă românească atunci cînd aici apare necruţătorul ochi critic exterior: musafirul. Şi dacă acest ochi critic atinge acurateţea ochiului soacrei, atunci problema devine într-adevăr gravă. Astfel, pentru a obţine un detergent bun, putem invoca imbatabilul argument al oaspetelui anonim, însă ca să cumpărăm un detergent foarte bun, vînzătorul nu rezistă în faţa argumentului forte: „vine soacra pe la noi".

O oarecare doză de stînjeneală în această mărturisire aproape intimă reaşază între cumpărător şi vînzător dulcea complicitate, atît de mult ignorată în ultimii ani; e binecuvîntata complicitate – neîndoielnic element de comunicare interumană – conotată cu acel comod confort psihic al unei lumi stabile, de mult apuse. În tot acest context apare detergentul-de-sub-tejghea: *Perlan bonux*. Tranzacţia se face însă cu o condiţie: „să nu audă şeful că nu vă recomand ceva mai scump". Reiese că vînzarea de mărfuri ieftine e oricum contraproductivă, chiar şi în ciuda calităţii acestor mărfuri. Comersantul român e prea dinamic pentru afaceri mărunte. De ce să-şi consume nepreţuita energie stînd o zi întreagă şi vînzînd flecuşteţe, cînd întreg procesul poate fi mult mai ergonomic: încă din primele ore ale dimineţii poate persuada clienţii să opteze pentru mărfurile cele mai scumpe, şi spre prînz e deja acasă şi cu banii făcuţi. Totul dintr-o lovitură. Curat comerţ! Ideea de reduceri de preţ la mărfuri româneşti apare aici cu totul deplasată sau, în orice caz, ţinînd de un viitor imperceptibil. În concluzie, obţinerea detergentului *Perlan bonux* reprezintă o victorie netă pentru orice gospodină. Şi totul datorită soacrei! Intruziunea acesteia în armonia tinerei familii pare a fi un element în faţa căruia publicul român se sensibilizează brusc. E vorba de acea aluzie la intimitatea unanim împărtăşită, la confortul pe care ea ni-l asigură nouă, ca unei mari familii unite. Ideea de individualitate rămîne, din fericire, undeva în abstract.

Dacă ne gîndim şi la cubul de supă salvator al alianţei dintre rude, descoperim un vădit element intertextual în reclama românească: Soacra.

Cătălina MORARU

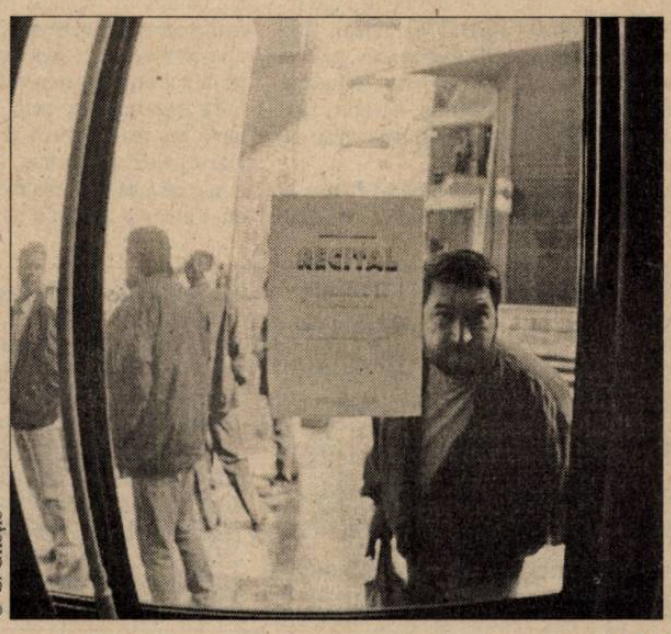

© S. Gheţie

Pagini realizate de Delia VERDEŞ

Moment şi durată

– convorbire cu Petre ROMAN, preşedinte al Senatului României –

De opt ani, la finele lui decembrie, comemorăm un moment de adevărată radicalitate: ieşirea din utopie prin revoluţie. Dar tot de atunci încoace, nu încetează, totuşi, întrebările: a fost, în mod sigur, o revoluţie ori doar o lovitură de stat, o revoltă populară deturnată de conspiratori, sau un scenariu transpus în viaţă prin manevre complicate? Căutînd adevărul despre acel eveniment s-ar putea spune că noi căutăm, de fapt, proiectul, *materializarea în durată a transformărilor fundamentale pentru care lumea a ieşit în stradă. Radicalitatea acţiunii de moment ne-a strîns laolaltă. Toţi ştiam* ce *trebuie schimbat. Dar ştiam şi* cum *se va desfăşura, după răsturnarea regimului comunist, acea succesiune a schimbărilor pe care o reclamă un proiect coerent? Era el posibil de formulat în acele împrejurări? Formele de radicalitate postdecembristă care n-au lipsit pot fi privite doar ca soluţii rezultate din nerăbdare exasperată („singura soluţie, încă o revoluţie") sau ca o confruntare de proiecte posibile asupra viitorului societăţii româneşti? Am adresat întrebările noastre dlui Petre Roman, participant la revoluţie şi fost prim-ministru – imediat după decembrie '89.*

Teren, structuri, programe

Stimate dle Petre Roman, o schimbare radicală presupune transformări din temelie, esenţiale, complete, mergînd pînă la rădăcini. A fost decembrie '89 un asemenea moment sub toate aspectele la noi?

Petre Roman: Pentru toată omenirea, cred eu, 1989 a fost un an de cotitură, fiindcă atunci s-au prăbuşit un sistem politic şi un mod de existenţă a milioane şi milioane de oameni. La noi, această schimbare a fost mai radicală fiindcă pînă în decembrie '89 n-am avut, de fapt şi în adevăr, nici un „respiro" în sensul deschiderii. De aceea, dizidenţele şi atitudinile contestatare, cîte s-au manifestat în timpul dictaturii, au fost pe cît de curajoase pe atît de singulare. Revoluţia din decembrie a mers la rădăcină, a iniţiat o transformare din temelii, schimbînd toată structura de rezistenţă a sistemului. Dar „terenul" n-avea cum să-l schimbe. Terenul a rămas, vrînd-nevrînd, acelaşi pe care nu încolţiseră idei de schimbare, măcar idei de economie mai liberală, de modernizare, de înţelegere a lumii moderne şi a tendinţelor sale de dezvoltare. Pînă în ultima clipă, Ceauşescu a pus în practică, în fond, ideile de sorginte stalinistă în ce priveşte economia, planificarea, dezvoltarea industrială, dezvoltarea socială etc. Să nu uităm că în 1989 la noi se mai rădeau sate de pe suprafaţa pămîntului. Gest mai radical decît ăsta e greu de imaginat.

Dar era o „radicalitate pustie", generatoare de proiect utopic. Fiind dogmatică, utopia fixează „proiectul" o dată pentru totdeauna, îi refuză racordarea la real.

De aceea cînd pendulul a făcut brusca mişcare în partea cealaltă, radicalitatea a înlăturat tot ceea ce a fost înainte, mai puţin „terenul" – repet, n-avea cum. Pe acest teren au sălăşluit, sălăşluiesc încă, năravuri, persoane, mentalităţi, grupuri de interese etc., cu care societatea noastră continuă să se confrunte.

Cine avea atunci, în decembrie '89, un proiect coerent în vreo direcţie? (Din cîte îmi amintesc, doar UDMR a prezentat la televiziune, în ultimele zile ale lui '89, un program propriu.) Şi cum ar fi trebuit să fie acel proiect de început: gradual sau radical?

Neapărat radical, fiindcă s-a născut o dată cu revoluţia, avea caracterul ei. Constatările făcute asupra stării economiei româneşti impuneau asta: aşa am gîndit lucrurile, în februarie 1990. Am numit atunci „fiarele vechi" pe adevăratul lor nume, înţelegînd prin asta nu toată industria, bineînţeles; era o formulare radicală, contrazicînd tot ceea ce se spusese pînă atunci timp de cîteva decenii. S-au auzit imediat proteste, care acuzau guvernul nostru că „ignoră marile potenţialităţi, care trebuie doar valorificate"... Dar, pe baza studiilor făcute chiar în '90, libere şi adevărate de data asta, s-a constatat că 80% din economia românească, şi în primul rînd industria, în condiţiile preţurilor impuse de piaţa mondială, nu mai putea fi rentabilă. În plus, sovieticii au spus atunci că vor continua să ne livreze gaze şi petrol, dar la preţul pieţii mondiale; au căzut, totodată, legăturile cu ţările arabe cu regim autoritar, cu Irakul şi mai ales cu Iranul etc. Economia românească se găsea într-o stare gravă de uzură fizică şi morală, în incapacitatea de a renaşte fără o schimbare radicală. Iar aceasta din urmă nu era posibilă decît printr-un proiect radical, proiectul reformei. El a născut speranţe şi chiar entuziasm, aplicarea sa – împotriviri, laşităţi sau, în cel mai bun caz, reticenţe. Am prezentat Parlamentului în 28 iunie '90 proiectul de reformă. Timp de 15 luni de guvernare nu ne-am abătut de la el. Am spus de la bun început ce va fi: liberalizarea preţurilor, cu aspectele sale delicate, închideri de întreprinderi, fapt ce va genera şomaj, vor apărea anumite restricţii bugetare ş.a.m.d. Dar s-au făcut, totodată, şi o seamă de lucruri bune în cele 15 luni de guvernare: împroprietărirea oamenilor cu case, legea fondului funciar, începutul privatizării şi multe altele. O echipă de specialişti s-a ocupat cu entuziasm şi competenţă de o treabă care s-a numit „strategia tranziţiei la economia de piaţă". Consider că, în mare, proiectul reformei a fost corect definit: evident, însă, atunci noi nu stăpîneam căile concrete de realizare.

Avantaje şi riscuri

Mineriada din septembrie 1991 a dus la căderea guvernului Roman şi apoi, la plasarea partidului pe care îl conduceţi în opoziţie. Acum, faceţi din nou parte din factorii puterii. Cum aţi resimţit această trecere de la putere în opoziţie şi apoi iarăşi la putere – experienţă pe care n-a avut-o pînă acum nici o formaţie politică postdecembristă în afară de PD?

Pe noi, traversarea acestui ciclu ne-a călit şi ne-a înţelepţit. Cu asta cred că am spus esenţialul. În septembrie '91, cînd am plecat de la guvernare, în domeniul strict al paşilor pe calea reformei eram mai înaintaţi, după părerea mea, decît alte ţări foste comuniste – numesc aici şi Polonia sau Cehia. O spun nu în primul rînd eu, au spus-o experţii de la FMI şi de la alte organisme internaţionale. Aveam atunci, dacă este să ne amintim bine, şi un proiect serios de privatizare – legea privatizării a fost promulgată în august '91 – iar dintre cele 200 de legi ale reformei, 100 fuseseră votate în Parlament. Mai mult: din septembrie 1991 era, practic, gata şi Constituţia, care este una modernă, democratică, cu oarecari imperfecţiuni, desigur, dar, oricum, una pe deplin aşezată în temeiurile europene de azi.

Dacă proiectul dvs. radical îşi fixase liniile mari, de ce credeţi că v-a „amendat" realitatea nou apărută?

Ne-am confruntat cu un radicalism păgubos în ce priveşte evoluţia acceptării reformei, reflectarea ei în mentalitatea şi psihologia socială. De fiecare dată erau propuse soluţii aşa-zis salvatoare, de fapt falimentare (vezi „reforma Cojocaru" şi multe altele). În planul înţelegerii faptului că, în etapa tranziţiei, încercăm *cu toţii* să trecem marea cu *aceeaşi* navă, ne-am lovit de multe greutăţi, opacităţi, frîne directe sau mascate. Să ne imaginăm această navă pornită la drum: căpitanul spune „asta-i direcţia", cîrma e ţinută de cine trebuie, dar pînzele sînt puse cum îi vine cînd unuia, cînd altuia. Sigur că vîntul te duce de fiecare dată în altă parte sau te roteşte în cerc...

V-aţi întrebat dacă nu cumva se putea face altfel, dacă nu a fost prematur să se propună un atare program societăţii româneşti postdecembriste care n-avea bagajul psihologic, capacitatea de acceptare a schimbării, de care dispuneau, într-un fel, alte ţări din sistemul fost socialist?

În aproape toate ţările din jur, e adevărat, oamenii aveau deja constituit un bagaj psihologic de acceptare a schimbării, a unei economii mai libere, de piaţă, şi a ideii de sacrificiu. Cu ochii de astăzi încerc să văd dacă şi unde am greşit. Eu cred că s-ar fi putut şi altfel ca să realizăm proiectul. Dar atunci n-aveam experienţă. Astăzi, ea există din plin. Proiectul nostru care viza aspecte fundamentale îl consider de o radicalitate benefică: cînd spun că am fi procedat altfel, nu afirm c-am fi ales „terapia de şoc" – mult discutată atunci, cum se ştie. Noi am optat pentru, să-i spun aşa, o „reformă administrată" – fiindcă am menţinut şi o serie de protecţii ale populaţiei. De pildă liberalizarea preţurilor din '90 a fost, cred eu, o măsură mult mai dificilă şi mai complicată decît tot ce se poate face astăzi. Totuşi, ca un paradox, pe ansamblul anului '90 nivelul de trai a crescut. Cum se explică? Înseamnă că economia, cu toate structurile vechi, atunci existente încă, a fost gestionată mult mai inteligent, în limitele acelui sistem. Dar, nu pot să nu amintesc că pe lîngă reproşurile dure ale „nostalgicilor", explicabile, soluţia guvernului a fost contestată şi de Alianţa Civică, la marele miting din noiembrie '90: şi acolo s-a protestat faţă de liberalizarea preţurilor. „Întîi privatizarea!" – se spunea. Dar, pe de o parte, cum să faci privatizarea într-un mediu controlat, şi pe de alta cum s-o realizezi „instantaneu", cînd ea nu se poate încheia nici în 6 luni, nici într-un an, nici într-un interval de 2-3 ani? Din punct de vedere al realizării altui proiect, această idee nu avea nici o susţinere. Am constatat în 1991 că, de fapt, eu am fost „amendat", cum aţi spus, pentru consecvenţa de a nu renunţa la proiectul reformei.

Proiectul ca formă de adaptare la real

Şi totuşi unde s-a greşit?

Eu cred că se putea la un moment dat ca, în loc să continuăm guvernarea numai cu *instrumentele economice* – instrumente tehnice ale guvernării, propriu-zise – după noiembrie '90 poate că recursul la instrumentele politice ar fi fost de natură să adune mai multe *forţe politice* în jurul proiectului de reformă pentru a-l putea susţine şi desfăşura mai bine. Oare dacă făceam mai multă politică, dacă încercam să legăm mai multe relaţii cu cine se putea (eu am căutat să realizez lucrul ăsta dar n-am avut succes, poate că n-a fost o idee strategică) nu s-ar fi evitat cumva septembrie '91? Pentru că în politică valoarea actului de a aduna laolaltă forţe politice este, după părerea mea, fapta cea mai pozitivă, dincolo de această valoare politică mai sus, mai bine nu există. Acum cred că vina celor care mă contestau nu era numai şi numai a lor. Eu îmi fixasem un ţel, reforma, şi-am zis să mă duc pe drumul meu, cine mă înjură să mă înjure. Dar poate că ei, cei ce mă contestau, puteau fi cîştigaţi pentru un proiect de reformă. Atitudinea mea politică putea să fie alta: dar dacă s-ar convinge cei care mă atacă de necesitatea unor compromisuri, la care să ajungem adaptînd lucrurile la realitate, proiectul la adevărurile zilei de azi şi nu păstrîndu-l în radicalitate pură şi, în final, mai puţin eficientă? Dar existau toate acele enorme, uriaşe suspiciuni, pe care eu personal le-am resimţit la un moment dat din două direcţii, dovedind un radicalism care ne-a costat pe toţi foarte mult.

Cînd era în opoziţie, PNŢCD (respectiv CDR) considera că responsabilitatea amînării procesului de reformă şi reducerea lui la declaraţii sau cifre de paradă trebuie imputate partidului majoritar. Aliaţii politici ai lui Ion Iliescu şi Nicolae Văcăroiu n-ar fi reuşit să se opună evoluţiei fireşti spre care tindea, în 1990, cabinetul Roman dacă preşedintele, prim-ministrul şi principalul partid de guvernămînt (şi, bineînţeles, serviciile secrete) ar fi avut o *altă viziune asupra prezentului şi viitorului României. Despărţirea de reformiştii din FSN*, atît de dorită, din păcate, de opoziţia de stradă, dar şi de partidele istorice, n-a fost rezultatul unui conflict declarat de mine lui Ion Iliescu din motive de ordin personal, ci o opţiune anti-reformă a reprezentanţilor vîrfurilor fostei puteri. De ea *a profitat* baza inerţioasă a PDSR şi, mai ales, *aripa ultranaţionalistă a fostei Securităţi*. Din opţiunea antireformă (motivată fie în cheie naţionalistă, fie prin argumente de tip diversionist) n-a pierdut Partidul Democrat, nici liderul său. *Costul celor şapte ani de stagnare îl plăteşte electoratul*, dar şi întreaga clasă politică, pentru că blocajul sistemului democratic şi adîncirea dezechilibrelor economice se repercutează negativ asupra întregii societăţi.

Nu credeţi, stimate dle Roman, că „proiectul" despre care discutăm atît, chiar şi acum, la 8 ani de la revoluţie, nu se materializează mai curînd fiindcă sîntem mereu în criză, situaţie care, s-ar părea, reclamă numai soluţii radicale?

Asta-i o constatare amară. În ultima vreme radicalismele sau un anumit tip de radicalitate s-au manifestat din plin în centrul dezbaterilor cu privire la legea învăţămîntului. Omul obişnuit, nu numai cel din Ardeal, n-a perceput chestiunile cu istoria şi geografia în limba română sau maghiară, ci şi-a pus o întrebare simplă: „cum să fii cetăţean român şi să nu ştii româneşte?" Colegii maghiari, după părerea mea, ar fi putut să-şi înceapă discursul într-alt mod, pentru a fi corect înţeleşi: „nu se poate să nu se înveţe româneşte în România. Sîntem conştienţi de asta şi susţinem un sistem de învăţămînt în care toţi copiii noştri maghiari să înveţe româneşte bine". Dacă ar fi început aşa, fără îndoială că proiectul ar fi fost corect înţeles. Dar datorită felului în care şi-au susţinut programul s-a născut – după părerea mea – sentimentul de împotrivire faţă de o idee radicală. Eu aşa cred. Vorbeam de crizele care apar şi întîrzie desfăşurarea proiectelor noastre, cîte le avem. Nu ştiu de ce clasa politică nu se poate mobiliza pentru a-şi urmări obiectivele fără a reteza, fără a brutaliza lucrurile care merg deja. L-am auzit de curînd pe dl Meleşcanu declarînd la televiziune că România e în pragul prăpastiei şi priveşte în jos. Aş spune că o asemenea afirmaţie greşeşte în esenţă. Nici în timpul primului război mondial, cînd lumea se retrăsese în Moldova, nu se făceau asemenea declaraţii apocaliptice de către cei care voiau să-şi asume cu adevărat o răspundere faţă de ţară, de soarta ei în durata timpului. Nu cumva o radicalitate accentuată a vorbelor ne-a tocit sensibilitatea?

Pagină realizată de
Tita CHIPER

Redacţia DILEMA ● Aleea Alexandru 38, sector 1, cod 71273 Bucureşti ● Telefon: 230.23.84 ● Telefax: 230.75.59 ● e mail: fcr@algoritma.ro ● Abonamentele interne se pot contracta la oficiile poştale. Publicaţia se află la poziţia 2106 în Catalogul publicaţiilor interne RODIPET S.A. Pentru nereguli, adresaţi-vă redacţiei la dl. Marian Burtea. ● Pentru Bucureşti se pot face abonamente şi la TOTALPRESS, tel. 650.47.90 ● Abonamentele pentru străinătate şi angajamentele de difuzare se pot încheia şi la sediul redacţiei, tel. 230.08.45; 230.14.03 ● Abonamente anuale în străinătate: 100 $ SUA sau monedă convertibilă în contul 46101001094013000-7 BRCE ● ISSN 1221-30-55

● Anul VI ● Nr. 258 ● 9 - 15 ianuarie 1998 ●

CONSILIUL EDITORIAL: Augustin BUZURA, Andrei CODRESCU, Ştefan Aug. DOINAŞ, Peter GROSS, Z. ORNEA, Andrei PLEŞU
REDACŢIA: Magdalena BOIANGIU (red. şef adj.), Ilieş CÂMPEANU (secr. gen. de red.), Tita CHIPER, Radu COSAŞU, Bogdan GHIU, Andrei MANOLESCU, Cezar PAUL-BĂDESCU, Iaromira POPOVICI, Alex. Leo ŞERBAN, Elena ŞTEFOI (red. şef), Mircea VASILESCU, Delia VERDEŞ
RESPONSABIL DE NUMĂR: Tita CHIPER
PREZENTARE GRAFICĂ ŞI SECRETARIAT: Dan STANCIU
CORECTURĂ: Gabriela MAŞEK, Nina PRUTEANU
REDACTARE COMPUTERIZATĂ : Ela PETRAŞCU
EDITARE TEXT: Vali CIOBANU, Delia DONEN
DIFUZARE: Marian BURTEA
TIPAR: ROMCARTEXIM, Bd. Iancu de Hunedoara nr. 58-60, sector 1, Bucureşti.

Anul VI
nr.259
16-22 ianuarie 1998
16 pagini 1500 lei

INTERNET:
http://www. netside.net/romanian_lobby/dilema.html
http://www.sfos.ro/culture/dilema

DILEMA

SĂPTĂMÎNAL DE TRANZIŢIE

DIRECTOR FONDATOR: ANDREI PLEŞU

Biblioteca ... Fundația ...

Străinii în România

EDITOR: FUNDAȚIA CULTURALĂ ROMÂNĂ

În acest număr:

Sever AVRAM, Norbert DODILLE,
Andrei OIȘTEANU, Dan PAVEL, Cristian PREDA
– Interviu cu Hans-Gerhard WYNEKEN,
președinte al Centrului pentru pedagogie Waldorf în România –

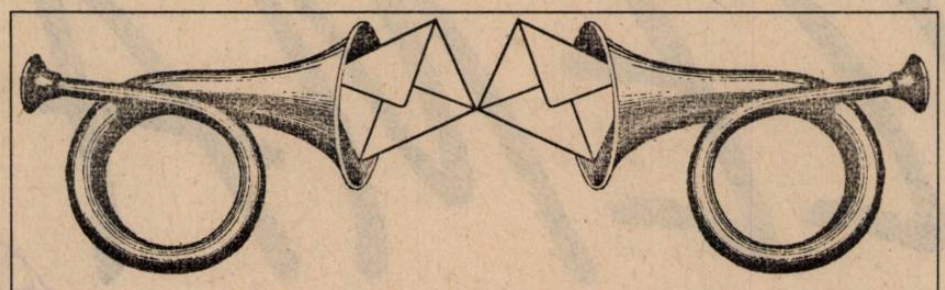

Dilematici din toată ţara, vă ascultăm...

„– Adevărul nu se confundă întotdeauna cu dreptatea.
– Unde ai citit asta?
– În toate cărţile bune...“
(WILLIAM FAULKNER – „LECŢIA DE CHIMIE“)

Nr. 255-256: „Noica după zece ani“

Neliniști

Sînt o viitoare studentă la filosofie (Universitatea Bucureşti) şi vă scriu pentru a da glas la cîteva dintre neliniştile mele – care bănuiesc că nu sînt numai ale mele.

Prima dintre ele, în ordine cronologică, se referă la metoda de învăţare pe care trebuie s-o adopt pentru a intra la Facultatea de Filosofie. Am de ales între două alternative (*sic*): să învăţ „par cœur“ manualul de Filosofie sau, urmînd sensul originar al examenului la filosofie, să fac dovada unei gîndiri *proprii,* cultivată, printr-o expunere bine argumentată şi elaborată. Din surse oficiale şi mai puţin oficiale, am aflat că, urmînd a doua alternativă, e posibil să ratez reuşita la examen. Or, dacă este preferată prima metodă, ce rost mai are să urmez Facultatea de Filosofie, care numai de Filosofie nu este?!

A doua nelinişte este generată de ecourile ce răzbat din cetatea pe care mă pregătesc s-o cuceresc. În numărul trecut, 7 studenţi de la Facultatea de Filosofie au fost chestionaţi asupra filosofiei, personalităţii şi modelului Noica. Despre filosofia sa, un singur subiect părea în cunoştinţă de cauză (fără să aducă însă dovada), ceilalţi emiţînd opinii despre personalitatea şi modelul de viaţă al filosofului Noica – lucruri ştiute de orice om cult din România. Din spusele celor intervievaţi reieşea, izbitor de clar, un lucru: lipsa uluitoare de lectură. Întrebare: **cum se poate face filosofie fără o cultură extrem de întinsă şi variată?!** Şi întrebarea care decurge din precedenta: ce sens mai are cucerirea unei cetăţi ale cărei miraje pălesc?!

În încheiere voi face un apel domnilor Andrei Pleşu şi Gabriel Liiceanu (cărora de fapt le-am adresat şi întrebările de mai sus) – în calitatea dumnealor de urmaşi de drept ai filosofului Noica, acela de a face să trăiască mitul Noica prin perpetuarea modelului şcolii filosofice de la Păltiniş. Într-o Românie în care economicul şi politicul îşi arogă dreptul de a se situa valoric deasupra culturalului, noi, tinerii, avem nevoie de învăţători, avem nevoie de noi temeiuri, de minţi puternice care să ne ferească de înecul în nihilismul contemporan. (...)

O adolescentă care, atunci cînd ridurile şi ochii înfundaţi în orbite şi lipsiţi de frumuseţe vor face dovada „eroicelor“ lecturi la lumina becului, îşi va turna cenuşă în cap, mai degrabă decît să strige în gura mare că îi este ruşine de adolescenţa ei.

N. red.: *Am păstrat semnătura dorită de cititoare, deşi plicul conţine şi numele şi localitatea ei.*

Despre nevoia de interogaţii

Acest articol s-a născut dintr-o nevoie de interogaţii. De aceea, el nu-şi propune nici să pledeze pentru un răspuns imediat şi definitiv şi nici pentru o interogaţie unică şi particulară, ci pledează, cel mult, pentru necesitatea interogaţiilor. Pretextul îl constituie sintagma „cazul Noica“.

Ce a însemnat Noica pentru generaţia cunoscută deja sub numele „Liiceanu-Pleşu“ se poate afla, în mare măsură, atît din rîndurile *Jurnalului de la Păltiniş*, cît şi din numeroasele cursuri, conferinţe, discuţii pe această temă: o stare de spirit, dar şi un model al „supravieţuirii prin cultură“.

Ce a însemnat Noica pentru cultura noastră? Se poate afla aceasta luînd în mînă lucrările sale şi interogîndu-ne asupra felului în care ar fi arătat cultura noastră fără acele admirabile exerciţii hermeneutice asupra basmului românesc, fără acele pagini de „jurnal“, fără numeroasele traduceri şi articole filosofice etc., dar şi fără oamenii pe care i-a format.

Ce a însemnat Noica pentru oamenii locului în care şi-a petrecut ultimii ani ai vieţii?

Aceasta se poate afla – luînd autobuzul Sibiu-Răşinari-Păltiniş – de la vînzătoarea micului chioşc cu cărţi aflat la intrarea în Păltiniş sau de la numeroşii „prieteni post-mortem“ pe care-i întîlneşti aici. Pentru ei, Noica n-a reprezentat o operă, ci omul simplu care-i saluta în fiecare dimineaţă.

Ce înseamnă însă Noica pentru tinerii de azi şi nu numai, care-i invocă numele ca pe argumentul autorităţii? De ce are Noica atîta trecere la tinerii de azi?

Cu siguranţă nu numai datorită mitului creat în jurul său, nu numai lecturării operelor sale (mulţi dintre ei nu le-au citit, iar dacă da, nu le-au înţeles), ci pentru că Noica simbolizează pentru ei omul dialogului (dacă nu ar trebui să fie aceasta o tautologie), al întrebărilor bine puse, inteligente şi simple şi mai puţin simbolul lui „zoon politikon“.

Chiar dacă în urma unei observaţii de bun-simţ poţi trage concluzia că tipul uman valorizat pozitiv azi este omul de acţiune, „afaceristul“, „descurcăreţul“, sociabilul, parazitul şi oportunistul, iar tipul Noica pare un anacronism, de ce i se invocă totuşi atît de mult numele?

Un răspuns simplu poate fi următorul: pentru că avem nevoie de interogaţii bine puse, iar Noica ştia să le pună, pentru că am uitat să ne interogăm asupra celorlalţi, dar în primul rînd asupra noastră, pentru că am uitat valoarea şi semnificaţia întrebării bine puse.

Faptul că nu mai ştim să punem întrebări poate fi ilustrat cu uşurinţă: urmăriţi seminariile din fiecare facultate şi în cadrul lor întrebările pe care le pun atît studenţii cît şi profesorii, urmăriţi întrebările pe care le pun reporterii, realizatorii de emisiuni, întrebările pe care şi le pun oamenii simpli între ei. Veţi observa că nu mai este vorba despre interogaţii care să problematizeze, ci întrebarea a căzut în banalitate. Ea nu mai este un factor de identificare a celuilalt, pentru că ea nu mai este cu adevărat produsul unor nelămuriri autentice şi personale. Despre funcţia banală a întrebării mărturisesc numeroasele tipuri de interogaţii ce pot fi identificate cu uşurinţă în rîndul tipurilor umane dominante azi: întrebarea oportunistului care vrea să se afirme, a narcisistului căruia îi place să se audă, a bovaricului căruia „bovarismele“ i-au modificat apercepţia, a flecarului, a demagogului, a impostorului de orice tip.

Ele sînt dovada lipsei oricărei „angoase existenţiale“, a mulţumirii de sine depline.

Ca fapt social este poate încurajator dacă aceasta ar însemna scăderea numărului sinuciderilor. Nu ne supunem însă unei sinucideri identitare şi anume căderii în gregaritate?

De aceea, nu mai este deloc uimitor faptul că „noicismul“ a cuprins mai ales adolescenţii. Adolescenţa rămîne simbolul crizei de identitate, al interogaţiilor agresive, radicale dar sincere. Ei sînt poate singurii care au identificat în ceea ce a însemnat Noica acest fond al întrebărilor autentice şi profunde şi importanţa lor.

Sigur, toţi aceşti tineri pot fi acuzaţi că trăiesc şi mai ales gîndesc sub semnul unui sofism: „argumentează“ totul invocînd la fiecare pas numele lui Noica. Dincolo însă de acest păcat sofistic al argumentului autorităţii ei sînt printre puţinii care denigrează funcţia banală a întrebării. Înţelegînd rolul întrebării care problematizează şi, în general, rolul oricărei întrebări, vor depăşi cu uşurinţă acest neajuns sofistic. Iată poate ce ar trebui să învăţăm azi de la Noica şi de la cei care pun întrebările în mod adolescentin.

Mihaela MATEI
studentă

N. red.: *Ultimul cuvînt al acestei scrisori ne îngăduie să anunţăm că într-un număr viitor vom deschide dosarul corespondenţei – abundente! – primite la numărul* Dilemei *consacrat adolescenţei.*

E-mail

● Întregii echipe de redacţie a *Dilemei* – vă doresc sărbători mai calde şi mai promiţătoare decît cele din ultimii ani. Urmăresc de mai bine de un an, cu simpatie, ediţiile electronice ale revistei şi apreciez tenacitatea şi justeţea cu care analizaţi epoca, deloc uşoară, prin care trece România. Este lăudabilă ţinuta cu care reuşiţi să faceţi o activitate, din start controversată, de intelectuali angajaţi. În timp ce o asemenea publicaţie pare încă un lux, vă doresc să exersaţi o influenţă prin care politeţea, decenţa şi acurateţea să nu mai pară fapte excepţionale în ziaristica românească. La mulţi ani!

Doina ANGHEL
Canada

● Neologismele de origine engleză abundă fără necesitate; care este cauza acestei stupidităţi? *job*-uri, *soap*-uri? Domnilor, nu vă impuneţi prin copiere, ci prin material de calitate!

Mult noroc!

Petru AGAFIŢEI

● Dragii moşului, aştept să mai citesc ceva proaspăt. Un românaş uitat prin Canada. Oricum, sînteţi excepţionali! Vă mulţumesc că existaţi. Sărbători fericite şi LA MULŢI ANI!

Florinel STAN

Poşta redacţiei

Revista „Vatra“; prof. Nicolae Cuţă – Craiova; **Maria Niculescu** – Oneşti; **Gabriela Cerkez** – Zürich; **Horia Irimia** – Reşiţa; **Emil Belu** – Montreal; indescifrabilului **inginer din Alba Iulia** care ne felicită şi pentru *Vineri*: mulţumiri pentru bunele urări, extrem de binevenite, dincolo de Anul Nou şi conjuncturile festive.

Kilometrul 7 – „prima publicaţie dintr-o localitate rurală a judeţului Olt – se pare că în ţară mai sînt cîteva, dar mai slabe“ (după propriul subtitlu): am primit şi nr. 3/1997. Dacă vă vom spune că sînteţi adorabili – o să ziceţi că sîntem formali ca la început de an. Nu. Aşteptăm şi nr. 4, cel cu monografia comunei D-voastră, Dobrosloveni (la 7 km. de Caracal...) ca să ne aprofundăm simpatia. Am reţinut şi povestea finală: într-un tren care trece inclusiv prin Caracal, o bătrînă venea „cu marfă de la bulgari“. După ce se plînge de răutatea vameşilor români, ţine să precizeze: „cînd o mai fi revoluţie, pe ăştia îi împuşc!“

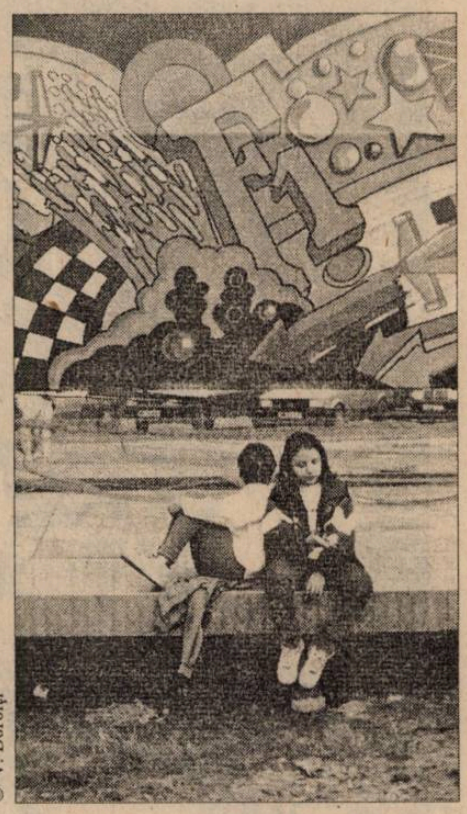

© V. Dorolţi

Propuneri de *Dileme* pentru viitor:

- **Tîrgul de la Leipzig**
- **Fascism = comunism?**
- **Puterea politică, puterea presei**

Dileme la *Dilema*

Se împlinesc în această săptămînă cinci ani de la apariţia *Dilemei:* primul său număr era datat 14-20 ianuarie 1993. E mult, e puţin? Este, oricum, un moment întrucîtva festiv, de aniversat: măcar din raţiuni calendaristice. Fără pompă, dar şi fără timidităţi teatrale.

Dar e mai mult şi totodată mai puţin decît atît. Întîmplarea face să fie o aniversare dilematică, parcă dinadins aşa: devenit ministru de Externe, intrat în guvern, directorul *Dilemei*, Andrei Pleşu, nu mai poate conduce revista. Sărbătoare sau parastas?! Fiindcă este greu, este imposibil de imaginat cum va fi *Dilema* fără Andrei Pleşu.

Dar şi Andrei Pleşu fără *Dilema*.

La desemnarea ca ministru, de altfel, i s-a şi spus că trebuie să renunţe la „dileme", întrucît nu sînt „acceptate ca modalitate de guvernămînt". Va fi fost, poate, un binevoitor *spirit de glumă*, ceva în genul unei amicale şi vînjoase bătăi pe umăr, ori, cine ştie?!, un avertisment, fratern şi compasiv, aşa cum sînt avertizaţi recruţii de cîte o deşcă melancolizată...

Sigur este, totuşi, că nu acesta a fost şi este sensul „dilemelor" şi nici al *Dilemei*, de indecizie confortabilă şi răsfăţate ezitări. Fiindcă iată ce scria Andrei Pleşu acum cinci ani, în primul număr al *Dilemei*:

Trăim într-o lume neclară, „amfibie" (ca şi cea în care s-a format România modernă, în veacul al XIX-lea): oameni vechi se amestecă, fatalmente, cu oameni noi (de fapt, fiecare *e un amestec, inanalizabil, de vechi şi nou). Sîntem, simultan, prematuri şi senili. Avem de experimentat o „tranziţie" pe care nimeni n-a experimentat-o înaintea noastră. Avem de reparat o maşinărie pe care nu noi am stricat-o. Avem de reînvăţat un joc – jocul politic – pe care nu l-am mai practicat de cincizeci de ani şi avem de corijat o defazare istorică (faţă de restul Europei) la care am fost condamnaţi prin calculul cinic al marilor puteri. Nu avem – pentru nici una dintre soluţiile pe care le încercăm – garanţia succesului. Sîntem, cu alte cuvinte, în plină* dilemă, *dar incapabili să ne-o asumăm. Căci în chip curios, nimeni (nici Guvern, nici Opoziţie) nu adoptă în România de azi stilul pe care ar trebui să-l impună confruntarea cu o dilemă. Realităţile sînt nebuloase, dar noi ne comportăm tranşant. Plutim în perplexitate, dar arborăm programe cristaline. Nu înţelegem nimic, dar oferim explicaţii pentru orice. Refuzăm să luăm notă de dilema cotidiană, ca şi cum am şti exact* încotro *ne îndreptăm şi* prin ce mijloace. *Am reuşit o performanţă stranie: să fim în acelaşi timp depăşiţi de împrejurări şi siguri de noi înşine, rătăciţi, dar cu un aer de iluminaţi...*

De aceea preferăm să optăm fără deliberare. Deliberarea ne-ar obliga să admitem evidenţa dilemei, să ne micşorăm glasul şi să ne dezumflăm piepturile. Deliberarea ne-ar obliga să deblocăm, prin reflexie, ceea ce blocăm zilnic prin tonul prea categoric al unor oarbe partizanate.

Socotim că, pe un asemenea fundal, o gazetă care să reabiliteze deliberarea, *care să amîne opţiunea pentru a o pregăti şi întemeia, poate fi utilă. Ar fi o gazetă a dezbaterii nepărtinitoare, o gazetă care îşi permite să cadă pe gînduri într-un context în care toţi cad în afara lor, grăbiţi să taie adevărul (şi oamenii) în două, pentru a ajunge la verdict şi intoleranţă.*

Sînt cinci ani de cînd a fost scris şi publicat, în primul număr al *Dilemei*, acest articol-program. Cei care atunci erau la putere se află astăzi în opoziţie, cei care erau în opoziţie se află astăzi la putere. Să mai citäm – spre aducere aminte – chiar începutul articolului de început al *Dilemei:*

Într-o lume normală, orice opţiune e precedată de un episod deliberativ. În lumea noastră însă, opţiunile sînt anterioare *deliberării. Sînt opţiuni gata făcute, care nu apelează la realitate decît pentru a-şi găsi, la nesfîrşit, confirmarea. Aşa stînd lucrurile, nici nu se poate vorbi de opţiuni, ci de tropisme, de afectele dezordonate ale unei lumi tulburi, care s-a dezobişnuit, în patruzeci de ani de dictatură comunistă, să cîntărească liber oamenii şi ideile. O lume în care opţiunile nu se bizuie pe deliberare e o lume în care dialogul e imposibil. Dialogul e un schimb de argumente. Dar ce argumente poate invoca cineva care a ales fără reflexie, printr-o mişcare spontană a umorilor proprii? Pentru cei care „au hotărît" că reprezentanţii Puterii sînt buni, reprezentanţii Puterii devin inatacabili: ei nu greşesc, sau greşesc numai din vina altora, sau, oricum, greşesc mult mai puţin decît „ceilalţi". Invers, pentru cei care „au hotărît" că reprezentanţii Puterii sînt răi, fiecare mişcare a lor e un chip al erorii: ei nu pot avea niciodată dreptate sau, dacă, accidental, au, e pentru că sînt abili şi vor să ne păcălească. La fel, Opoziţia e ori sublimă, veşnic îndreptăţită, depozitară a tuturor virtuţilor neamului, ori trădătoare, destabilizatoare, un soi de maşină infernală...*

Spre aducere aminte, dar nu numai.

În definitiv, Andrei Pleşu propunea – şi *asta* a şi făcut *Dilema* de cinci ani încoace, uneori mai bine, alteori mai puţin bine – o terapie a desprinderii de modelul şi de reflexele vechii lumi, model şi reflexe construite prin pierderea capacităţii de a „cîntări liber oamenii şi ideile". O pierdere impusă, o pierdere acceptată, o pierdere ce nici nu mai e, adesea, resimţită ca atare.

Căci trecerea de la unanimitatea în tăcere la unanimitatea în răcnet nu înseamnă un cîştig în ordinea libertăţii, aşa cum nici trecerea de la fanatismul monocolor la fanatisme ceva mai variate cromatic nu înseamnă un cîştig în ordinea democraţiei. Dispariţia partidului unic şi multiplicarea partidelor nu au dus, automat, la perimarea criteriului partinităţii, cu toate efectele lui, de la prostocraţie la nomenclaturism. Securitatea nu a mai făcut arestări şi nu a mai torturat pentru a smulge mărturii mincinoase, dar viciul morbid al denunţului fantasmagoric este public exhibat, adesea chiar de foste victime certe ale represiunii. Anticomunişti notorii recurg tenace la verificate procedee bolşevice. Ş.a.m.d.

Desprinderea de model şi de reflexe nu se produce prin decret, prin declamaţie, prin schimbarea etichetelor, a firmelor, a vestimentaţiei. Şi nici dintr-o dată, peste noapte. Soluţie unică ori infailibilă nu există, ceea ce nu echivalează cu absenţa soluţiilor. Aşa cum, refuzînd să fie o publicaţie *orientată*, *Dilema* nu a optat totuşi pentru dezorientare.

Numitorul comun al diferitelor tipuri de „om nou" profeţite de totalitarismele veacului era absenţa oricărei dileme; „omul nou" urma să fie răspicat, dintr-o bucată, armat cu certitudini ca un bastion inexpugnabil. În mod fatal, „omul dilematic" a fost principalul duşman al „omului nou".

A fost şi a rămas. E una dintre, totuşi!, certitudinile *Dilemei*. Dincolo de noile sale dileme...

Mircea IORGULESCU

Pachetul de stimuli (sau de la reformă la Tucă şi invitaţii săi)

Nimic nu le place strategilor de partid mai mult decît starea de criză. Indiferent cine şi cu ce intenţii provoacă o ceartă între majoritari sau un incendiu guvernamental, toată lumea se avîntă să le folosească pentru a-şi întări propria poziţie pe frontul mişcător al politicii. Ultima confruntare dintre PNŢCD şi PD a reconfirmat acest paradox: fiecare parte deplînge ipocrit escaladarea conflictului şi fiecare face tot ce poate să-l adîncească; nimeni nu se simte responsabil pentru cauze, toţi îşi închipuie că importantă e doar valorificarea efectelor.

Ca şi remanierea, ieşirea lui Traian Băsescu din cabinet a devenit pe parcurs o chestiune naţională cu implicaţii asupra... ordinii planetare. Nici nu mai contează ce soluţii de compromis au fost preferate, e suficient că ele sînt oricum ridicole după tot ce s-a întîmplat. Între normalitatea opţiunii pentru divorţ şi fatalitatea împăcării în duşmănie s-au interpus şi de data aceasta discursul duplicitar, obsesia catastrofei, ambiţia răzbunării trecutului şi calculele meschine de viitor.

Oricît de încîlcite rămîn iţele şi oricît de greu sînt de cîntărit urmările reale ale primei reprize politice pe 1998, e limpede că prea multe grupări, VIP-uri şi cabinete aveau nevoie, la început de an, de o demonstraţie de forţă. Convenţia Democrată avea nevoie de provocarea la duel a lui Petre Roman pentru a nu lăsa disputa dintre monarhişti şi republicani să ia proporţii necontrolabile. USD avea nevoie să arate că fără contribuţia miniştrilor săi reforma e pe butuci şi că PNŢCD nu-şi asumă riscul unui cabinet minoritar. Ţărăniştii aveau nevoie de vedetismul lui Traian Băsescu pentru a se resolidariza în jurul lui Victor Ciorbea, a-l pune la colţ pe Radu Vasile şi a-şi reafirma angajamentele faţă de Cotroceni. Liberalii lui Quintus aveau nevoie de iminenţa divorţului între creştin-democraţi şi social-democraţi pentru a-şi juca atu-ul de mediatori. Liberalii lui Cerveni aveau nevoie de conflictul PD-PDSR pentru a ataca instituţia prezidenţială şi a pleda avocăţeşte în favoarea reinstaurării monarhiei. UDMR avea nevoie să-şi redemonstreze discreţia reacţiilor şi loialitatea faţă de majoritari, care-i vor aduce probabil votul PNŢCD la modificarea Legii învăţămîntului în Camera Deputaţilor. Şeful statului avea nevoie de răzmeriţa social-democraţilor pentru a-i convinge pe antirepublicani că pot pierde uşor controlul majorităţii parlamentare în favoarea fostelor structuri capabile să apere ordinea constituţională prin refacerea unor alianţe de centru-stînga. Liderul Senatului avea nevoie să joace rolul preşedintelui de partid gata să-şi sacrifice protejaţii de dragul accelerării reformei şi propriul interes din respect pentru voinţa majorităţii din filiale. Victor Ciorbea avea nevoie de contestaţia partenerilor social-democraţi pentru a face un prim şi riscant gest autoritar, recîştigînd astfel dragostea Alianţei Civice, preţuirea lui Ticu Dumitrescu, suportul sindicatelor speriate de instabilitate şi sprijinul seniorilor din cele două partide istorice jigniţi de ascensiunea generaţiei tinere. Pînă şi independenţii Dăianu şi Şerbănescu aveau nevoie de „eroismul" fostului ministru al Transporturilor: primul pentru a-şi lansa nestînjenit programul dur de politică financiară, cel de-al doilea pentru a-şi justifica amînarea startului la Ministerul Reformei. Adrian Severin avea nevoie de populismul repezit cu care Petre Roman a strigat „Foc!" şi de prudenţa politică pe care acesta şi-a asumat-o doar înspre final, pentru a se reîntoarce în partid cu senzaţia că nu e singura victimă la nivel înalt a lucraturilor şi dezbinării.

Presa, opoziţia şi clanurile intrate în umbră sau în dizgraţie aveau, la rîndul lor, mare nevoie de toată această luptă cu săbii de carton. Gazetarii s-au regrupat în jurul centrelor de putere şi cei mai influenţi dintre ei n-au pierdut prilejul de a se lăuda cu sursele secrete de informaţie sau cu faptul că au convorbiri particulare prin care li se cere părerea în legătură cu soarta ţării. Lui Adrian Năstase i s-a oferit prilejul ideal pentru a mărturisi că PDSR e gata să se împace cu Partidul Democrat. Lui Virgil Măgureanu i s-a oferit şansa de a propune, de ochii lumii, varianta guvernului de tehnocraţi şi de a-şi reanunţa intenţia coagulării micilor partide neparlamentare pe care nu le bagă nimeni în seamă. Corneliu Vadim Tudor n-a pierdut momentul, susţinînd că „programul Ciorbea e un program criminal", după ce îl felicitase pe premier pentru că a impus demisia lui Băsescu. Valeriu Tabără a cerut dizolvarea întregului cabinet, Ion Iliescu a cerut alegeri anticipate. Liderii confederaţiilor sindicale au păşit şi ei în mijlocul scenei, pentru prima dată îngrijoraţi la unison mai mult de mersul reformei decît de căderea monedei naţionale sau de creşterea preţurilor.

Institutele de sondaje, analiştii oficiali, regizorii-moderatori şi consumatorii de spectacol politic au trăit euforia „marii crize", ca şi cum ar fi fost vorba de revoluţie, de alternanţă la putere sau de spioni încă neidentificaţi. Între timp, Serviciul Român de Informaţii a anunţat că are în pregătire un fel de instructaj naţional menit să ne apere de ascultarea telefoanelor şi de alte acţiuni antilegale la care se dedau, în interesul nu se ştie cui, unele cadre ale fostei Securităţi.

Ritmul ameţitor în care se succed crizele politice şi dimensiunile monstruoase pe care ciocnirile la vîrf tind să le capete, înainte de a ieşi la iveală că ele sînt doar secvenţe dintr-un serial autohton de desene animate, se întorc împotriva întregii clase politice, subminînd toate instituţiile pe care aceasta le reprezintă. Dar dacă sîntem deja dependenţi de falsele crize, cui să-i mai pese că partidele se autocompromit ca înainte de '38, că liderii se prostesc sperînd să-i considerăm înţelepţi, echilibraţi şi responsabili, că trăim cu toţii de azi pe mîine fără să credem în nimic, aşteptîndu-ne deci să se întîmple orice pentru că vina o poartă, întotdeauna, ceilalţi?

Elena ŞTEFOI

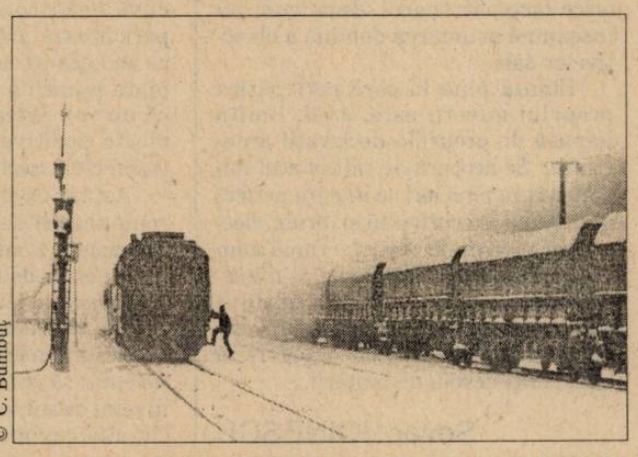

© C. Bumbuţ

Statul de drept

Despre solidaritate

Criza prin care trece coaliţia guvernamentală ridică probleme de fond pentru întreg sistemul statului de drept. Unul dintre miniştrii cabinetului Ciorbea a criticat dur, într-un interviu acordat unui cotidian central de mare tiraj, politica generală a guvernului şi partidul din care premierul face parte. Prim-ministrul a reacţionat prompt solicitînd fie revenirea ministrului asupra celor declarate, fie demisia acestuia. Partidul al cărui membru este ministrul în cauză s-a solidarizat cu acesta şi a apreciat drept excesivă reacţia prim-ministrului. Dincolo de jocurile politice ştiute, bănuite sau neştiute ale celor două partide, se pune problema solidarităţii membrilor guvernului. Pentru aprecierea corectă a conflictului, cred că trebuie să reflectăm asupra unei întrebări de principiu şi asupra unei întrebări de detaliu, ţinînd cont de compoziţia eterogenă a actualei coaliţii majoritare.

1. Are dreptul un ministru să prezinte public opinii critice la adresa guvernului din care face parte?

Constituţia din 1991 stabileşte că „fiecare membru al Guvernului răspunde politic solidar cu ceilalţi membri pentru activitatea Guvernului şi pentru actele acestuia" (art. 108 alin. 1 teza a II-a) nu înainte de a preciza, în prima teză a aceluiaşi text, că „Guvernul răspunde politic numai în faţa Parlamentului pentru întreaga sa activitate". Deci, în principiu, putem spune că un membru al guvernului poate, constituţional vorbind, să exprime poziţii critice la adresa activităţii colegilor săi. El nu poate, însă, să se desolidarizeze de aceştia în cazul în care Guvernul răspunde politic pentru activitatea sa în faţa Parlamentului. Firește, Guvernul este la rîndul său perfect îndreptăţit să ia măsurile pe care le consideră oportune în raport cu ministrul rebel.

2. Cît şi ce anume are dreptul un ministru să critice?

Această întrebare are o importanţă în plus cînd guvernul este multicolor. E limpede, a fi membru într-un guvern şi a face figură de înfocat opozant e o tactică perdantă sub aspect electoral şi în afara minimei etici politice. Pe de altă parte, partidele, chiar dacă sînt aliate la guvernare, sînt în permanentă competiţie, iar amiciţiile politice sînt, se ştie, cele mai trecătoare (şi cele mai suspecte?). Vulgarizînd puţin, am spune că „trădarea" nu este atît de mare dacă un ministru critică guvernul din care face parte, dar care este dominat politic de alt partid. Mai mult, nu mi se par deloc în afara regulilor jocului politic normal criticile la adresa partidului aliat. A fi aliat la guvernare nu înseamnă a cauţiona orice face partenerul, după cum nu înseamnă asumarea deplină a obiectivelor sale.

Limita pînă la care poţi critica propriul guvern este, cred, limita impusă de propriile declaraţii anterioare. Se acoperă de ridicol acel ministru care pînă ieri se integra perfect în peisajul executivului şi, brusc, descoperă motive de divorţ. După cum mi se pare bizar să te lauzi că ministerul pe care îl conduci a obţinut depline succese într-o guvernare pe care o socoteşti atît de nepotrivită încît simţi nevoia distanţării.

Sever VOINESCU

(totul de vînzare)

Plin şi gol

În caietul, aflat permanent la îndemînă, în care obişnuiesc să-mi notez observaţiile despre ce se vede şi despre ce văd eu la televizor, am început mai mult să desenez. Semn (la propriu) poate nepotrivit cu realitatea, şi poate chiar nedrept faţă de ea. Cel puţin în această din urmă privinţă, mi-e greu, oricît de semeţ aş încerca să gîndesc, să decid. Căci, din punctul de vedere al actualităţii televizuale, momentul e plin. Cel puţin în aparenţă, dar aici aparenţa, nu-i aşa, face legea. Momentul e plin, televiziunile se înmulţesc (Prima TV, Acasă TV) şi, deopotrivă, dispar (Tele 7abc), îşi aspresc politicile de programe, devenind, toate, tot mai agresive (vezi Antena 1), se înregistrează masive (pentru această lume, totuşi, mică) şi interesante deplasări de personal, bătălia e în toi. Mai ales de cînd cu iminenţa şi ameninţarea unei crize politice în sînul puterii.

Pro TV nu a schimbat mare lucru în structura emisiunilor sale de discuţii, dar, în sfîrşit, le-a plasat la ora care e a lor: noaptea, imediat după ceea ce se cheamă *prime time*. „Deşteaptă-te, române!", a lui Mihai Tatulici, a dispărut ca titlu dar a reapărut ca formulă. Experimentului de o toamnă, care a constat în dramatizarea unor situaţii juridice — de fapt, mai mult sau mai puţin reuşit, în specularea spectaculară a spectaculozităţii, a dramaticităţii imanente actului juridic —, i-a fost, din nou, preferată forma, mai aşezată, de *talk-show*. Sub o denumire îndrăzneaţă şi ambiţioasă — „Audienţă naţională" („audienţă" în sens birocratic, dar şi, evident, în sensul audienţei la public, semnal către acesta că este o emisiune care *trebuie* să îl intereseze în totalitate, că este vorba de o emisiune la care trebuie să se uite, conferind „Audienţei naţionale" o audienţă cu adevărat naţională: sîntem în plină poetică şi cultură *promo*, tipică pentru Pro TV!) —, revenim la ceva cu care eram deja familiarizaţi. Pro TV se află, în continuare, în căutarea *directului* la propriu, cît mai nemijlocit cu putinţă, a *interactivităţii* cu publicul. E, aceasta — mai trebuie, oare, s-o spun? —, o fantasmă. Televiziunea comunică *televizual* cu telespectatorii, iar realizatorii de la Pro TV ştiu foarte bine acest lucru, şi-l şi practică, cu brio de multe ori, deşi nu se dau — dimpotrivă! — înapoi de la aruncarea unor punţi *para-televizuale* spre public. Ce să credem? Dacă s-a renunţat la cele cîteva luni de înscenări juridice, să fie, oare, pentru că acestea s-au dovedit o nereuşită, o ficţionalizare, o mimare fictivă neeficientă a unor situaţii reale? Sau, dimpotrivă, această schimbare să dovedească, pur şi simplu, mobilitate, căutare? Căci tot de la Pro TV a mai dispărut şi „Ştii şi cîştigi", înlocuit fiind cu (scuzaţi expresia!) „Rişti şi cîştigi". Înmulţirea jocurilor, în special la Pro TV (care este în totul, ca televiziune, un joc, foarte serios: o invitaţie permanentă la joc), dar şi prin apariţia „Lexic"-ului de la Prima TV, este, probabil, unul dintre fenomenele cele mai interesante ale actualităţii televizuale a momentului. Stau, însă, şi mă întreb: este românul, mai ales acela al începutului de an 1998, un *gambler*, sau poate el deveni? Cîtă pasiune propriu-zisă a *jocului* şi cîtă, biată şi simplă, dorinţă de *cîştig* îşi dispută întîietatea în predispoziţia românului?

Nopţile, cum spuneam, au (re)devenit sufocante. Cu atît mai mult în condiţiile monotematizării temporare declanşate, în devoranta actualitate politică, de „cazul Băsescu", dezbatere care, cel puţin din punctul meu de vedere, a arătat sărăcia intelectuală a discuţiilor pe marginea politicului, care, la noi, sînt pur accidentale şi eminamente (politicos spus) empirice. Ce lecturi despre politic au „analiştii" noştri, care despică bîlbîit firul în patru, pînă la deplina orbire?

Duminică seară, la Pro TV, am contemplat, pot spune, un fel de biblie cinematografică a „filosofiei" *X-treme*. Stilul de viaţă centrat pe practicarea para-sporturilor, a sporturilor aşa-zis pure, neconvenţionale, „alternative" a fost demontat în *extremismul* lui hrănit, difuz dar evident, din ceea ce se cheamă *New Age*: o „concepţie" ea însăşi difuză, calmă ca formă, cu influenţe vădit sincretice dar preponderent extrem(ist)-orientale, dar — la fel de vădit — „tare" ca intenţie şi program: un fel de anarhie concertată. Atenţie la amestec: plăcere a înfruntării stihiilor (un fel de regresie a noţiunii de sport dinspre starea de cultură — *i.e.* convenţie, reguli etc. — spre starea de natură), droguri, arme, computere (uneori), plăcere a jocului, a farsei, a provocării. E de gîndit şi de analizat aici (semnalez doar). Modernitatea, originalitatea nu e, de multe ori, decît inventare a unui ocol prin care vechiul, pur şi simplu, este revizitat, reactualizat.

Revenind — pentru a încheia — la nopţile noastre cu discuţii de televizor: va reuşi suprapunerea de *talk-show*-uri să-i răpească din audienţă lui Marius Tucă?

Bogdan GHIU

Economie

1998: anul „creşterii zero"

Dacă 1997 a fost anul „creşterii minus", ceea ce înseamnă că PIB-ul a crescut sub nivelul anului 1996, pentru acest an s-a prognozat o creştere la nivelul anului trecut. Aşadar, o „creştere zero". Această „creştere zero" va rezulta, aşa cum a precizat premierul Victor Ciorbea luni seară, la conferinţa de presă a PNŢCD, dintr-un salt în jos şi altul în sus. Pentru că, după ce în prima parte a anului PIB-ul va mai coborî, începînd cu partea a doua a anului va fi depăşit nivelul din 1997. Ceea ce înseamnă că va începe mult-aşteptatul proces de redresare. Să vedem, însă, ce obstacole se cer a fi depăşite.

Să începem cu raportul preţuri-salarii. La noi, de cîţiva ani încă, preţurile se apropie de cele din ţările dezvoltate. La multe mărfuri chiar am luat-o înaintea celor mai scumpe pieţe din Vest. Salariile, în schimb, sînt extrem de mici.

Preţul derizoriu al muncii se transformă într-un bumerang. Salariile de subzistenţă pe care le primesc românii descurajează consumul şi, prin urmare, periclitează producţia. Ceea ce înseamnă că ecuaţia în care încă mai este integrată plata muncii a expirat. Nu numai pentru că nu vor putea fi obţinute nici un fel de efecte pozitive, dar se vor înmulţi contraefectele nocive.

Astăzi, ca şi înainte de 1990, economia românească se bazează tot pe creşterea extensivă. Pentru fiecare unitate de PIB fiind nevoie de mai multe cheltuieli, de un mai mare consum de capital.

Ce ar trebui noi să facem ca să producem intensiv? Un lucru simplu, pentru început: să obţinem, în economie, profit la nivelul resurselor pe care le consumăm! Cu alte cuvinte, înainte de a ne zbate să atragem noi resurse, inclusiv financiare, să folosim mai bine ceea ce deja avem. Să obţinem mai mult profit din cheltuielile pe care le angajăm în activităţi productive. Numai aşa vom avea mai mulţi bani pentru investiţii şi pentru consum. Abia în al doilea rînd ne-am putea gîndi la noi infrastructuri, care să asigure o altă bază pentru modernizarea industriei, pentru dezvoltarea serviciilor – rămase în urmă, în prezent –, pentru un salt vizibil al civilizaţiei în societatea românească.

Inflaţia, chiar dacă va coborî sub 50 la sută în acest an, va continua să fie mare. Şi nu va fi numai o inflaţie de fond, determinată de ajustări în economia reală. Va fi şi o inflaţie corectivă, în condiţiile în care nu s-a încheiat trecerea la adevărul preţurilor.

Va fi însă necesar, în '98, încă un adevăr: al costurilor în economia reală. Acest moment va putea începe pe fondul calmării inflaţiei.

Şomajul va fi şi el un moment al adevărului. Fiindcă mulţi dintre cei care îşi vor pierde locurile de muncă, în urma restructurării întreprinderilor, nu vor deveni şomeri abia acum. Ei sînt şomeri de ani de zile. Acum îşi vor oficializa însă acest statut, prin trecere de la şomajul mascat la cel efectiv.

Toate vor fi însă zadarnice dacă nu va fi stimulat consumul. Pentru a stimula astfel producţia. Sigur, în această privinţă, esenţială este balanţa muncă-bani. Trei obiective sînt legate direct de această balanţă: 1) valorificarea raţională a resurselor; 2) organizarea unei producţii performante de bunuri şi de servicii; 3) trecerea de la avantaje comparative la avantaje competitive. La aşa ceva nu se ajunge însă cu oameni plătiţi cu 100 de dolari pe lună, minus impozitele.

E nevoie, deci, de mai mult PIB. De unde să iasă însă mai mult PIB dacă întreprinderile cheltuiesc mult, consumă mult, cifrele de afaceri sînt mici, din această combinaţie neputînd rezulta altceva decît o valoare adăugată nesemnificativă? De unde să iasă mai mult PIB dacă blocajul financiar, care înregistrează în prezent o deplasare de la societăţile comerciale cu capital majoritar de stat către regiile statului, continuă să crească?

În fond ce vrem? Să trăim altfel! Să scăpăm de sărăcie, de veniturile umilitoare, de sacrificii. Să ne îngrijim sănătatea în spitale moderne, echipate la nivelul acestui sfîrşit de secol. Să avem şcoli bune. Să trăim într-o societate care să ne asigure, tuturor, şanse egale. Nu vom ajunge însă aici dacă vor continua să fie ucise stimulentele muncii şi dacă în viaţa socială îşi va mai face loc iluzia egalitarismului. Şi dacă vom continua să cochetăm cu acest soi de mixaj, pe care unii teoreticieni l-au numit calea a treia: un fel de „stat al bunăstării", ce ar putea să rezulte din combinaţia socialismului părăsit şi a capitalismului de care ne e teamă să ne apropiem. Calea a treia nu duce decît spre lumea a treia: o societate cu bogaţi puţini, cu săraci mulţi şi fără o cale de echilibru – cea de mijloc.

Michel Albert, un analist remarcabil al celor peste 300 de ani de CAPITALISM, a definit acest sistem prin cinci atribute esenţiale: 1) libera stabilire a preţurilor pe piaţă; 2) libera proprietate asupra mijloacelor de producţie; 3) drepturile omului, începînd cu libertatea conştiinţei; 4) evoluţia progresivă către separaţia puterilor în stat; 5) democraţia. Dacă primele două atribute definesc ECONOMIA DE PIAŢĂ, celelalte trei exprimă mult mai mult: un edificiu al libertăţii şi bunăstării, imposibil însă de înfăptuit fără acceptarea rigorilor economiei de piaţă. Dacă una din aceste cinci trăsături e dată la o parte, construcţia se năruie.

Adrian VASILESCU

Presa despre...

Criză sau război?

Premisa raporturilor conflictuale

● **Stelian Tănase:** „Este o criză serioasă, gen care pe care. Ciorbea are o opoziţie puternică inclusiv în PNŢCD." (Interviu în **Jurnalul naţional**, 8 ian. '98) ● **Adrian Năstase:** „În acest an, în PNŢCD se vor limpezi apele şi va apărea mai clar cine anume urmează să se ridice în partid, dar este clar că sunt mai multe linii, este clar că Radu Vasile nu se înţelege cu premierul Ciorbea, că dl Ciumara nu se înţelege cu dl Radu Vasile şi cu Ulm Spineanu şi sunt multe lucruri de acest gen care sunt foarte complicate." (Interviu în **Cotidianul**, 8 ian. '98) ● **Ulm Spineanu:** „Nu vreau să fac acum un portret al domnului Ciorbea, dar există într-adevăr un deficit de bună organizare a muncii, care influenţează apoi deciziile pînă la capăt. De asemenea, pot să spun că există o prea mare atenţie pentru imaginea de presă." (Interviu în **Curentul**, 6 ian. '98) ● **Victor Ciorbea:** „Sînt văzut ca «reprezentant tipic al imperialismului»", unealta prin care acesta lucrează şi aşa mai departe." (Interviu în **Naţional**, 6 ian. '98) ● **Adrian Severin:** „Eu cred că primul lucru pe care îl am de făcut este acela de a discuta cu colegii mei de partid pentru a stabili ce s-a întîmplat în PD în acest an în care s-a găsit la guvernare, pentru a vedea ce îşi propune să facă în viitor, pentru a vedea în ce măsură structurile de care dispune în prezent sunt adecvate aspiraţiilor lui pe mai departe." (Interviu în **Naţional**, 6 ian. '98)

Box declarativ, fronturi ascunse

● Pompierii liberali încearcă să stingă incendiul din coaliţie. ● **M. Ionescu-Quintus:** „Mie mi se pare că nu ne putem dispensa nici de forţa politică şi nici de valoarea personalităţilor din PD." ● **Virgil Măgureanu:** „Formula cea mai potrivită pentru un guvern bun o reprezintă negocierea unui executiv format din specialişti care să gireze, pe baza unei strategii coerente, reforma." ● **Niculae Cerveni:** „Criza actualei guvernări a fost declanşată «aparent» de conflictul dintre PNŢCD şi PD, dar cauza esenţială este de fapt rezultatul acţiunilor preşedintelui României." ● **Gavril Dejeu:** „Varianta unui guvern fără PD nu e oportună." ● **Ion Iliescu:** „S-ar putea să ne trezim cu alegeri anticipate." ● **Adrian Severin:** „Nu există o şansă mai bună pentru ţară decît actuala coaliţie." (Grupaj în **Curierul naţional**, 12 ian. '98) ● „Secretarul general al PNŢCD, Radu Vasile, cunoscut ca om politic de bază al ţărăniştilor, dar care face mai mereu notă discordantă cu partidul, declară că dacă ar fi prim-ministru, nu numai că l-ar aduce înapoi la transporturi pe Traian Băsescu, dar chiar l-ar numi prim-viceprim-ministru." (**Jurnalul naţional**, 12 ian. '98) ● **Ion Diaconescu:** „Criticile formulate de Radu Vasile trebuie să aibă o limită." (**Curierul naţional**, 8 ian. '98) • „«PNL nu are autoritatea să medieze întîlnirea la nivel înalt între PD şi PNŢCD», ne-a declarat Mircea Ciumara, vicepreşedintele PNŢCD. El spune că «PNL nu poate fi un mediator echidistant, deoarece este membru al CDR»." ● „PUNR cere preşedintelui să facă ordine în coaliţie. Valeriu Tabără vrea demiterea lui Victor Ciorbea şi formarea unui cabinet, mai competent." (**Libertatea**, 12 ian. '98)

Interpretări şi soluţii

● „Singura soluţie este acum «sacrificiul de premier», variantă care va readuce PD în Coaliţie, va redeschide discuţiile privind accelerarea Reformei, şi va realiza o stabilitate politică de natură să salveze Reforma şi să relanseze economia. Dureroasă sau nu, această soluţie trebuie acceptată, indiferent cît ar avea de cîştigat sau de pierdut un partid sau altul." *(Sacrificiu de premier*, în **Curentul**, 12 ian. '98) ● „Preşedintele Constantinescu a intrat acum în mod flagrant în conflict cu PNŢCD fiind dispus să-l sacrifice pe premierul Victor Ciorbea şi guvernul său în favoarea unui guvern cu majoritate social-democratică, sperînd astfel să facă o înţelegere de bătaie lungă cu Petre Roman." (Liana Buligan - *Emil Constantinescu se desparte de PNŢCD*, în **Republica**, 12 ian. '98) ● „Asumîndu-şi rolul de a intra în opoziţie, PD riscă să dispară din incinta parlamentului la viitoarea strigare. Cît priveşte PNŢCD, liderii săi ar trebui să ia în serios avertismentul PD că, dacă nu vor renunţa la obsesiile lor fundamentaliste, departe de nevoile oamenilor, în favoarea unor priorităţi naţionale, vor rămîne cu adevărat singuri. Nu la guvernare, pentru că de acolo vor fi spulberaţi rapid, ci singuri cu obsesiile lor, uitaţi în istorie." (Dumitru Tinu - *Războiul orgoliilor spre o pace a dezastrelor* în **Adevărul**, 12 ian. '98) ● „De ce nu intervine preşedintele Constantinescu? Simplu: pe de o parte pentru că nu i s-a cerut încă oficial medierea, iar pe de alta pentru că aşteaptă, în mod firesc, să afle epuizarea etapelor anterioare – stabilirea fermă a poziţiilor celor două «tabere» şi rezultatul tentativei de reconciliere iniţiată de PNL. Cînd vom cunoaşte rezultatul? Nu înainte de joi, cred eu, adică după răspunsul PNŢCD la decizia PD, de miercuri." (Horia Alexandrescu – *Capul lui Ciorbea?*, în **Cronica română**, 12 ian. '98) ● „Chiar Ion Diaconescu vorbea de dificultăţile insurmontabile, iar nu de incapacitatea Guvernului de a le gestiona. Nici el nu poate accepta că, pentru mulţi dintre votanţii Convenţiei, Victor Ciorbea nu mai înseamnă mare lucru. Şi de aceea, prin acceptarea guvernului minoritar, ei n-au făcut decît un pas spre prăpastie." (Cornel Nistorescu – *Coaliţia sau Victor Ciorbea?* , în **Evenimentul zilei**, 12 ian. '98) ● „Păstrînd proporţiile, primul-ministru român se află în situaţia omologului său britanic dinaintea celui de-al doilea război mondial, după acordul de la München din 1938 (...) E bine să ne amintim că Chamberlain a fost silit să demisioneze. E de văzut dacă se va găsi un Churchill român." *(Dl Ciorbea, un Chamberlain mioritic*, în **Jurnalul Naţional**, 12 ian. '98). **(E.Ş.)**

De jur împrejur

Responsabilitate

În 1991, preşedintele Algeriei a întrerupt printr-un decret desfăşurarea procesului electoral: primul tur de scrutin prevestea o mare majoritate pentru Frontul Islamic al Salvării. Acesta promitea că va debarasa ţara de corupţia şi de politicianismul FLN – formaţiunea politică ce guverna de 30 de ani şi a cărei legitimitate se revendica de la cucerirea independenţei. Eroismul luptei se transformase în sfîşieri fratricide, incompetenţă şi voluntarism. Independenţa nu adusese cu sine nici autonomie economică, nici democraţie. Frontul Islamic al Salvării nu avea însă un program economic sau social; el se considera purtătorul revoluţiei morale, în concordanţă cu legea Profetului. Modernizarea Algeriei, spre deosebire de cea întreprinsă în Iran de şahul Pahlavi, se desfăşura mai de mult şi mai organic. În 1991, FIS avea majoritatea, dar nu avea un suport popular decisiv şi radical aşa cum avusese ayatolahul Khomeini. Despre suspendarea celui de al doilea tur de scrutin, care sugera că alegerile democratice sînt bune doar cînd cîştigă cine trebuie, Jean Daniel scria: „Rareori o măsură atît de antidemocratică a bucurat atîţia democraţi". O măsură de urgenţă, cu caracter provizoriu a devenit însă permanenţa vieţii politice algeriene, dictatura militară a reuşit să combine defectele tuturor regimurilor anterioare. E un mediu în care acţiunea violentă a formaţiunilor islamiste se legitimează prin interdicţie, prin sălbăticia persecuţiilor „legale". Îndreptată iniţial împotriva dictaturii şi a colaboratorilor săi, violenţa grupurilor teroriste s-a răspîndit asupra tuturor celor care nu beneficiază de apărare. Locuitorii neînarmaţi ai satelor izolate, soţiile şi copiii lor sînt victimele unor masacre de o ferocitate planificată, despre care este greu de crezut că e poruncită de vreo autoritate divină. Unul dintre numeroşii emiri, comanditar al unei expediţii purificatoare, a declarat că „adulţii sînt ucişi pentru a fi pedepsiţi, copiii pentru a fi salvaţi". Supravieţuitorii susţin că masacrele sînt direcţionate de vecini, de consăteni care au legături cu formaţiunile paramilitare. Nu se acţionează în transă, e o beţie a crimei, riguros dirijată pentru a înspăimînta. Atacurile periferice au ajuns lîngă Alger, pregătind, probabil, bătălia finală.

Enigma stă în atitudinea armatei. Adeseori raidurile de pedepsire au loc în proximitatea cazărmilor, dar militarii nu se grăbesc să-i salveze pe civili. Începutul lunii ianuarie a cunoscut o escaladă a acţiunii grupărilor islamiste. Comunitatea internaţională a încercat să obţină autorizaţia de a cerceta faptele la faţa locului, declarînd că e dispusă să sprijine concret autorităţile pentru apărarea civililor. Nici un regim, dar mai ales unul militar, nu este dispus să-şi recunoască neputinţa. Aşa că autorităţile algeriene – devenite autorităţi într-un mod nelegitim tocmai pentru a stopa acţiunile teroriste – îi apără pe teroriştii de amestecul străin. Ambasadorul Algeriei în Franţa a declarat pe 6 ianuarie, la un post de televiziune, că „presiunea internaţională nu face decît să încurajeze terorismul, destabilizînd autorităţile statului". Vechile reflexe ale războiului de independenţă sînt stimulate de o propagandă care nu consideră că terorismul este un factor destabilizator atentînd la suveranitatea statului. Dinamica violenţei a copleşit societatea, infiltrîndu-se în toate segmentele ei: revoluţia morală trece prin înjunghieri şi decapitări, dar victimele nu-şi împărtăşesc opiniile la televiziune. Cînd sînt filmate, au fost deja acoperite cu cearceafuri, iar supravieţuitorii n-au opţiuni electorale. Ei nu pot să uite ceea ce au văzut. Suveranitatea pe care o proclamă demnitarii ar trebui să cuprindă şi responsabilitatea faţă de aceşti oameni.

Magdalena BOIANGIU

Probe

O aniversare cu semnificaţii ambigue: „Pe 13 ianuarie 1898, scriitorul francez Émile Zola inventa angajamentul politic, publicînd pe prima pagină a ziarului **L'Aurore** răsunătorul său «Eu vă acuz». (Traducerea este excesiv analitică, dar e important şi *eu* şi *voi*). Desfăşurarea afacerii Dreyfus (scandalul politico-judiciar care sfîşia Franţa) va lua cu totul alt curs. Adevărul n-a mai putut fi oprit. Pentru a celebra «acest mare moment al conştiinţei omeneşti» – cum l-a numit Anatole France, revista **Le Nouvel Observateur** a cerut scriitorilor din lumea întreagă să-şi elaboreze propriul act de acuzare". Au răspuns sau au fost selectaţi 10 scriitori: Manuel Vazquez Montalban acuză CNN pentru că denaturează realitatea şi creează dependenţă; Eduard Glissant reclamă urmările comerţului cu sclavi; Nadine Gordimer găseşte că lumea este prea plină de infamii pentru a alege doar una singură, pledînd totuşi pentru scriitorii întemniţaţi sau exilaţi; Amin Maalouf descrie cum sînt ucişi pruncii de sex feminin în China; Robert Mcliam Wilson consideră că mişcarea ecologistă şi obligaţiile pe care ea le impune ţărilor în curs de dezvoltare sînt o nouă formă prin care Occidentul condamnă restul lumii la subdezvoltare; Tahar Ben Jelloun îi acuză, dimpotrivă, pe cei care au transformat planeta într-o imensă pubelă; Viktor Pelevin elaborează savante jocuri de cuvinte, declinîndu-şi competenţa de a acuza pe cineva; André Brink consideră că mania de a acuza scufundă orice cauză în derizoriu; Jia Pingwa îşi acuză cenzorii; Antonio Tabucchi cere justiţiei americane s-o elibereze pe italianca Silvia Baraldini, condamnată în SUA la 42 de ani de detenţie pentru că a ajutat să evadeze o militantă din grupul „Panterele negre".

Revista **Courrier International** îşi consacră, de asemeni, tot numărul descrierii luptelor solitare împotriva injustiţiilor, aşa cum sînt ele descrise în presa mondială.

Un grupaj bine documentat este dedicat copiilor: celor care muncesc de la cele mai fragede vîrste, celor înrolaţi cu forţa în fel şi fel de tabere ale unor sîngeroase războaie civile. Prejudecăţile rasiale care l-au determinat pe Zola să iasă în arenă sînt încă prezente în Franţa, unde cetăţenii cu pielea mai închisă sînt discriminaţi la angajări, în Polonia, unde un preot iezuit denunţă duplicitatea Bisericii şi a elitelor poloneze faţă de antisemitismul contemporan. Profitorii de pe urma aurului nazist sînt şi ei arătaţi cu degetul. În Portugalia, scrie un ziar din Lisabona, rasismul este instituţionalizat. În Germania practicile din azilele psihiatrice sînt catastrofale; în Rusia, oameni de 70 de ani, orfanii teroarei din 1937, scormonesc încă în gropile comune căutînd urmele părinţilor lor. În Statele Unite, muncitorii agricoli luptă pentru drepturilor lor ca într-un roman de Steinbeck; în Universitatea din California a scăzut îngrijorător numărul studenţilor negri. America Latină e traversată în toate sensurile de corupţie şi de violenţă, criza din Asia transformă inerenta injustiţie socială în injustiţie individuală. Regimurile poliţiste şi islamice sufocă orice mlădiţă a culturii democratice, Israelul ţine în „detenţie administrativă" palestinieni pentru care nu are probe să-i trimită în judecată. Refugiaţii, bolnavii de SIDA sînt discriminaţi în indiferenţa întregii lumi, dezvoltarea reţelelor informatice primejduieşte drepturile individului şi peste toate se întinde umbra masacrelor din Algeria, din Burundi, de la Srebrenica; faţă de care preocuparea pentru soarta nedreptăţitului căpitan Dreyfus pare un răsfăţ.

Zola a obţinut rejudecarea procesului Dreyfus. Dar el însuşi a fost judecat, condamnat pentru calomnie, deoarece armata s-a considerat insultată. „Intervenţia unui romancier, fie el şi celebru, într-o problemă de justiţie militară, mi se pare la fel de deplasată ca intervenţia unui colonel de jandarmi în problema originilor romantismului" – scria un critic literar, Brunétière, echidistant, dar antidreyfusard. Zola s-a autoexilat, dar procesul Dreyfus a fost rejudecat. De atunci jandarmii au avut tot soiul de opinii despre romantism, scriitorii şi gazetarii au tot încercat să intervină în treburile justiţiei. Între afacerea Dreyfus şi crimele secolului XX a evoluat nu doar numărul victimelor, ci şi comportarea criminalilor: era vorba de un om şi statul-major al armatei franceze s-a tot zdrobit să creeze probe false. La Srebrenica fiind omorîţi mii de oameni n-a fost nevoie de nici o probă. **(M.B.)**

Argument

Intenţionam, iniţial, să provoc o discuţie despre străinii care locuiesc în România: cine sînt, cum au ajuns aici, la noi, adică de ce şi cum au venit şi de ce continuă să rămînă, cum se simt, cît de primitori (sau nu) ne percep că sîntem faţă de ei, cît de pregătiţi sîntem noi, ca stat şi ca societate, să găzduim străini, să le facem traiul posibil etc. Din proiectul iniţial nu ştiu cît am reuşit să realizez. În subtextul lui se afla tema expatrierii *mai mult sau mai puţin voluntare şi, complementar, întrebarea dacă România poate fi ţară de azil şi de exil – pentru cei izgoniţi, politic sau economic, de acasă – şi de expatriere liberă. Despre cît de normal ne purtăm în compania străinilor la noi, acasă. Căci a fi literal primitor înseamnă a te re-marca cu titul de gazdă, de autohton, de stăpîn şi a-l re-marca pe celălalt ca străin, ca venit, ca musafir. A insista asupra* ospitalităţii *tradiţionale a românilor înseamnă a atrage atenţia asupra unei structuri tradiţionale de putere, asupra unei asimetrii structurale: eu sînt gazda, eu sînt cel care mă port frumos cu tine, te primesc cum se cuvine, te omenesc, te cinstesc, dar pentru a sublinia că sînt la mine şi tu doar în vizită, în trecere, că ai venit şi vei pleca repede, copleşit de buna mea creştere. Ritualismul acesta excesiv se cuvine, cred eu, atenuat şi simplificat. Sîntem cu toţii acasă! Poate fi România, sînt alte state astfel de „acasă" simple, funcţionale, neemfatice, ce nu-şi supun şi nu-şi închid străinii în condiţia de trecători, de pasageri, de musafiri, cînd, la limită, nu-i resping pur şi simplu? Se poate trăi în România – dar şi în alte părţi, în special ale Europei (ea ne interesează) – la fel, indiferent că stai aici o zi, o lună, un an, o viaţă? Ce experienţe oferă, pentru cel expatriat, România în comparaţie cu alte state şi ţări? De cît de departe (sau de aproape) simţi că vii atunci cînd soseşti printre români? Dar şi invers: se poate veni aici pur şi simplu pentru a trăi, sau doar cu scop „etnologic", în interes de serviciu, pentru a studia comportamente şi mentalităţi presupus diferite şi a nu ieşi, în rest, din clubul-ghetou oferit de „ai tăi", oricît de puţini? Cine îl simte, în România, ca mai străin pe celălalt: românul pe străin, sau străinul pe român? Cît de străini le apărem noi străinilor noştri? Dar ei nouă? Cît de străini ne simţim printre străini? Cît de străin se poate întîmpla să ajungă a se simţi un român „la el acasă"? Cît de cosmopoliţi sîntem* acasă? *Iată tot atîtea întrebări – nu sînt toate – la care, evident, nu se poate răspunde între limitele unui* dossier *de revistă, dar care ar fi impardonabil să nu fie, măcar din cînd în cînd, puse.* **(B.G.)**

Sever AVRAM
preşedinte al Fundaţiei EUROLINK – Casa Europei

„Micul Paris": cronica unei convalescenţe amînate

De îndată ce izbutim să ne smulgem cît de cît de sub vraja unor mituri nombriliste, dar atît de tenace – precum acela al „vestitei ospitalităţi româneşti" ori al rolului de „scut la hotarele creştinătăţii" pe care în chip providenţial l-am fi încarnat – ambivalenţa atitudinii elitelor noastre faţă de prezenţa străinilor, mai cu seamă a occidentalilor, transpare din plin. Pe de o parte, o teribilă receptivitate faţă de noile mode şi prestigii care se poartă „dincolo", receptivitate ce merge nu o dată pînă la absorbţia *in corpore* a înclinaţiilor, sfidărilor *chic*, expresiilor-cheie ori ifoselor epatante, compensînd pasămite frustrările provinciale ale „exilaţilor" în propria urbe sau ţară. Pe de altă parte, nu doar o neîncredere *de fond* în ceea ce întreprind sau urmăresc „ceilalţi", dar şi o mare voluptate, deghizată ori nu, de a-i converti la obiceiul locului cît mai grabnic, de a le ştirbi cît mai mult din „diferenţa specifică" şi, îndeosebi, de a-i trage copios pe sfoară, fie şi numai de dragul unei performanţe bufoneşti în sine. La această oră, cele două ipostaze reactive par să se împletească într-atîta încît îţi vine cu greu să mai separi frenezia mimetică ori obedienţa spăşită faţă de presiunea modelelor din Vest de tertipurile brevetabile ale „trasului de ţepe" pe cinste, permanentă demonstraţie că tot noi am fi „mai meseriaşi", „mai adevăraţi" în sărăcia noastră semeaţă.

1. Acest gen de *euro-filie* savant trucată sau inconsistent asumată pare a fi una dintre cauzele profunde ale blocării evoluţiei pluralismului autohton într-un declarativism pompos, într-o psihologie de vitrină poleită, dar găunoasă. Pe un asemenea teren, occidentalii care sosesc aici, din altfel de raţiuni decît evazioniste sau meschine, nu prea au cum să se simtă în largul lor. În genere, nu le ia mult timp pentru a se dumiri că îngăduinţa oficială faţă de o demagogie primitivă – ca aceea a tuturor patrioţilor ce-şi publicitează spaimele şi dorurile puriste în gura mare – serveşte de minune drept *supapă ideală* pentru toţi cei obligaţi să-şi păstreze o faţadă relaxat-europeană. Din nefericire pentru ei, obsesia „apărării specificului naţional", oricît de abil drapată, nu prea mai mişcă pe nimeni, în miezul crizei axiologice şi mentale pe care o traversăm cu toţii. Cu atît mai puţin pe europenii care poposesc sau se stabilesc pe la noi! Confruntarea pe care am schiţat-o aici ca fundal rămîne ea însăşi greu credibilă, atîta vreme cît este purtată între adepţii unui etno-centrism muzeistic sau de-a binelea isterizat şi insipizii suporteri ai buldozerului globalist, uniformizare seacă, procedurală, a reperelor şi afinităţilor cultural-simbolice. Artificialitatea, netemeinicia abordării ori părtinirea lor făţişă au devenit demult regula în acest domeniu. Dacă nu s-a sesizat nimeni, chiar în cazul unor gafe flagrante de perspectivă, este mai ales pentru că aceia totuşi avizaţi simt cumva că Agora noastră dîmboviţeană nu este încă aptă pentru asemenea dezbateri la rece şi pe cont propriu.

2. Întreaga serie de simptome enumerate mai sus poate, cred, ţine locul unei argumentaţii *în sine* pentru nevoia urgentă de o de-provincializare structurală a sensibilităţilor elitare în raport cu idei sau practici demult încetăţenite în comunitatea ţărilor în care pretindem că dorim să pătrundem, presupun că nu doar din orgoliu de *outsideri:* subsidiaritate, refondare pe criterii argumentative (*i.e.* preocupări problematice similare) a afilierilor comunitare, inter-culturalitate, spiritualizarea frontierelor ş.a.m.d. Numai depăşind din mers sindromul „cetăţii asediate" şi disputa asupra caprei vecinului am putea cîndva să ne simţim acomodaţi cu disciplina şi criteriile de comportare pe care le implică apartenenţa noastră demnă la Uniunea Europeană, concepută nu doar ca o vacă bună de muls pe şest. Pentru aceasta este în mod clar nevoie ca tot mai mulţi europeni să poată veni din nou în România, nu doar ca simpli turişti ocazionali sau mesageri birocratici, ci drept veritabili parteneri de proiecte, coechipieri pe termen lung, moderatori de dezbateri de mare ecou public, formatori de opinie, instructori în noile meserii europene... Reciproca este, desigur, la fel de valabilă: românii, mai ales cei tineri, s-ar cuveni să poată face sejururi ghidate conceptual de partenerii din restul Europei mai dezvoltate, cu obligaţia explicită de a reveni în ţară şi a se angaja în proiecte comune care să le atenueze treptat frustrările şi fatalismul inhibitiv, să dilueze stinghiile ţarcului unde ne-am încartiruit timp de o jumătate de secol. Tocmai o asemenea circulaţie de teme, idei, practici şi persoane poate reprezenta o manieră de resursare a încrederii în propria identitate, despovărată de fixaţiile predestinării mesianice ca şi de sindromul-paleativ al expatrierii definitive.

3. Plecînd de la o astfel de ipoteză a pornit, de pildă, sub inspiraţia considerabil fortificată prin poziţiile profesate de marele nostru istoric, profesorul Neagu Djuvara, iniţiativa grupului de intelectuali de la Bucureşti care a pus în 1997 bazele viitoarei Case a Europei şi, sperăm, unei asocieri a tuturor aşezămintelor de acest tip din România. Prioritatea unei găzduiri pe măsură a spiritului european în inima ţării, dar şi a unei replici autohtone la eforturile de regîndire a organizării de mîine a continentului nostru nu cred că mai necesită vreo demonstraţie specială. Doar asumînd responsabilitatea *comunităţii de destin* cu restul Europei într-un mod problematizant, dar şi ca preluare directă de sarcini comune tuturor europenilor ne-am putea pregăti de acum înainte pentru tipul de noi exigenţe şi draconice examene, poate, care ne stau deja în faţă. Nu merită, într-adevăr, să stăm să-i convingem pe alţii de angajamentul nostru profund european cîtă vreme mai cochetăm încă pe faţă sau în secret cu stereotipul paranoid că, de fapt, Europa – datorită episodului Ialta – nu ne merită pe noi. Din păcate sau din fericire, depinde de unghiul din care privim, noi mai avem multe de făcut în sensul deschiderii şi asimilării criteriilor pe care le presupune acceptarea noastră, într-o zi, în Europa în fine reunită. De aceea, s-ar cuveni să luăm în serios orice sfat sincer şi oricărei mîini întinse să nu-i căutăm neapărat subterfugiile, persistînd contraproductiv într-o uitătură veşnic piezişă. Probabil că încerc să-mi fac singur curaj spunînd toate acestea. Mă gîndesc însă că, doar în acest chip, Bucureştiul ar putea să-şi trateze unele complexe de Cenuşăreasă a Europei şi că înseşi elitele sale ar intra astfel într-o terapie intensivă pe care chiar s-o testeze pe propria piele, nu mai s-o propovăduiască altora. Din acea zi, nu puţini occidentali vor începe să vină la noi şi chiar să rămînă – *nu* din frondă aventuristă sau din motive caritabile –, aşa cum s-a întîmplat deja cu prisosinţă la Praga, Varşovia, Budapesta sau Ljubljana.

© V. Dorolţi

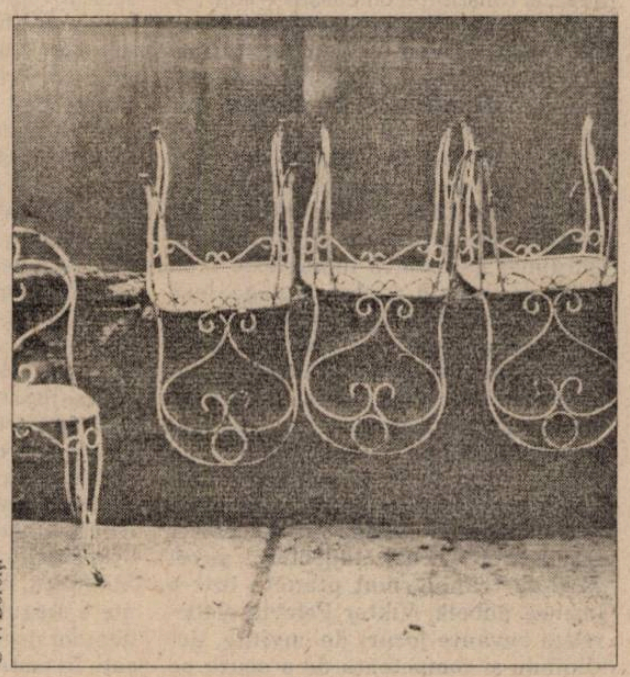
© V. Dorolţi

Dan PAVEL
redactor-şef adjunct la *Sfera politicii*

Welcome home!

Am cunoscut mulţi oameni aflaţi, ca şi mine, la studii în America, dar care se simţeau tot timpul precum Ovidiu la Tomis. La început, mă miram, dar este ca şi cu diferenţa dintre cei care trăim în România. Unii ne simţim bine, alţii deloc. M-am simţit mereu în America acasă, iar de cîte ori revin, mă simt emoţionat de parcă m-aş duce în oraşul meu natal, Cluj. Recunosc însă că, în ultimii ani, de cîte ori m-am dus la Cluj m-am simţit tot mai străin. Credeam că sînt originar dintr-o urbe central-europeană, tolerantă, chiar cosmopolită, dar de fiecare dată mă îngrozeau partizanatele naţionaliste ale românilor şi maghiarilor, deopotrivă. Pînă nu m-am dus să trăiesc din nou în Cluj, ba chiar să şi lucrez acolo, la Universitatea „Babeş-Bolyai", nu înţelegeam cum este posibil ca oamenii să-l voteze ca primar pe un om al cavernelor precum Funar. După ce am înţeles, acum pot spune că mă simt mult mai la mine acasă în Statele Unite ale Americii decît la Cluj.

Primul oraş pe care l-am vizitat în America a fost chiar Washington, D.C., iar de atunci încoace am rămas ataşat de capitala americană. De fapt, capitala lumii. Citisem prin presa românească despre faptul că prin 1990 oraşul cu cea mai înaltă criminalitate din lume era chiar Washington, D.C. Cînd cel care m-a luat de la aeroport a sesizat că stăteam ca pe ghimpi, gata să mă las imediat în jos dacă încep rafalele de mitralieră, el m-a întrebat dacă este ceva în neregulă. I-am spus ce citisem. „Da, am auzit şi eu despre acest lucru", mi-a replicat, „însă de peste 25 de ani de cînd locuiesc aici nu am auzit nici măcar un foc de armă." După ce m-am lămurit că astfel de incidente se întîmplă doar în zone extrem de bine delimitate, unde locuiesc traficanţii de droguri, prostituatele, lumea interlopă, m-am liniştit. Următorul incident m-a determinat să mă simt şi mai bine. Făceam parte dintr-un grup de ziarişti est-europeni care învăţau jurnalism american, iar una dintre primele vizite a fost la Library of Congress. Cea mai mare bibliotecă a lumii. Eu tocmai publicasem în ţară prima mea carte, *Bibliopolis*, în care imaginasem o utopie, un stat-cetate al cărţii, împărţit în şapte caste, fiecare definită în funcţie de modul în care se raporta la lumea cărţii, iar apoi analizasem în istoria culturală şi politică a lumii modul în care trăia fiecare din aceste caste etc. Construisem şi o metafizică a cărţii, aşa că pentru mine cartea a reprezentat mereu lumea. Lumea ca o carte şi cartea ca lume, acestea sînt paradigmele în care am trăit mereu. Chiar şi în comunism. Citind, evadam din timpul istoric, din locul geografic, ba chiar din real. Numai că acum aveam în faţa ochilor locul unde aş fi putut citi orice carte. Dacă reuşeam să fac rost de o legitimaţie. M-am tot învîrtit pe la tot felul de birouri şi direcţii, cu diferite pretexte, încercînd să îi păcălesc pe funcţionarii de acolo. Pînă la urmă, un portar afro-american m-a întrebat ce mă tot învîrt pe acolo, caut pe cineva sau ce. Cînd a aflat că voiam doar să citesc în bibliotecă, mi-a spus că accesul e liber. Eu încercam să-i spun că sînt din România, iar el nimic. Intră, dom'ne, şi citeşte, dacă asta vrei. Da' să nu încerci să furi cărţi, că începe să ţiuie chestia asta. De atunci, cea mai mare parte a timpului mi-am petrecut-o, în America, în bibliotecă. Ce expediţii de lectură am întreprins se poate vedea din cărţile, studiile, doctoratul şi alte produse intertextualiste pe care le-am semnat. La fel de plăcute au fost şi vizitele pe insule bibliografice pe care nu le voi utiliza probabil niciodată în ceea ce scriu. Ar trebui să scriu însă o carte pentru a povesti aventurile mele prin bibliotecile americane, în care un loc important îl ocupă facilităţile de acolo. De atunci, însă, de cîte ori mă reîntorc în România şi mă izbesc de îngustimea de spirit a bibliotecarilor, de şicanele lor, nu mă simt acasă în bibliotecile româneşti.

A mai fost un factor care m-a determinat să mă simt ca acasă la Washington, D.C. În primele zile, nu prea cunoşteam multă lume, în sensul de relaţii extraprofesionale, pînă cînd am fost invitat, într-o seară, de către Mary Sladek şi Vladimir Tismăneanu. Nu o să uit niciodată. Era într-o seară de joi, eu locuiam la un superb hotel în Dupont Circle, şi am făcut drumul pe jos, pe Connecticut Avenue, adică trei staţii de metrou. Tot ce vedeam era un spectacol. Era o toamnă caldă, aproape fierbinte. Era joi seară, iar de la Mary şi Vladimir nu am mai plecat decît marţi dimineaţa. De atunci, casa lor a fost pentru mine locul unde, cu toate că mă duceam în vizită, mă simţeam ca acasă. De altfel, am şi petrecut multe nopţi în casa lor. Acolo unde aproape în fiecare seară veneau musafiri. Aş umple biblioteci cu bibliografii dacă m-aş apuca să fac o listă cu oamenii pe care i-am cunoscut în casa lor. Acolo m-am simţit întotdeauna un cetăţean al lumii, pentru că veneau americani şi britanici, români şi maghiari, evrei şi central-europeni etc. Cu Vladimir Tismăneanu m-am plimbat pe străzile capitalei americane mai mult decît mă plimbam cu iubitele mele, în adolescenţă, pe străzile Bucureştiului. Ne plăcea mai ales la Zoo, iar discuţiile cu el au valorat mai mult, pentru mine, decît studiile mele universitare de filosofie din timpul comunismului. Datorită lui am pătruns în cele mai diferite medii washingtoniene, new-yorkeze sau academice, de la diaspora românească pînă în cele mai selecte medii politice sau mediatice.

Erau multiple moduri de a mă simţi acasă acolo. Pe unele le conştientizam, însă, treptat. De pildă, după vreo trei luni de Washington, D.C., era ceva ce mă intriga, ceva ce nu făcusem de cînd venisem acolo, dar nu-mi dădeam seama. Doar cînd a venit o furtună, am realizat că nu îmi făcusem încă pantofii, pentru că rămăseseră curaţi. Iar cămăşile nu aveau dungile acelea gri sau negre, ca după cîteva ore petrecute afară din casă, la Bucureşti. Era un aer atît de curat, străzile erau atît de plăcute, peste tot spaţii verzi, flori şi zeci de mii de veveriţe, cu care mă jucam în drumul meu spre casă. Cînd mă reîntorc la Bucureşti, din cauza prafului mi se irită ochii şi mi se îngreunează respiraţia. Iar cînd intru în magazine, în restaurante, în clădiri birocratice, unde sînt tratat cu sictir, în batjocură sau cineva urlă la mine, atunci îmi dau seama că asta nu este casa mea. Noroc că mai sînt pe aici cei apropiaţi, familia şi prietenii, altminteri nu aş ezita să mă reîntorc pe la diferitele mele case reale sau ficţionale.

Fiind vorba despre un district federal, la Washington D.C., toate muzeele sînt gratuite. Mi-am refăcut istoria artelor platice în galeriile de acolo, unde intram de cel puţin trei ori pe săptămînă, iar cam o dată la o lună şi jumătate era cîte o mare expoziţie, unde se aduceau lucrările unui mare artist. Am văzut, astfel, expoziţii speciale Tiţian, Renoir, Leonardo da Vinci, Rubens, artă incaşă, precum şi multe altele. Muzeul de istorie naturală, ca şi cel de istorie americană, muzeele aeronautice, botanice etc. sînt absolut fabuloase, iar cum eu sînt prin excelenţă un contemplator şi am o puternică memorie vizuală, visez noaptea sau am reverii, ziua, legate de locurile pe care le-am văzut, de parcă o casetă înregistrată mi se derulează în minte. Este, însă, tot atît de adevărat că mi se derulează şi secvenţe de la Revoluţie sau din timpul mineriadelor. Un coşmar de la noi de acasă. Dar imediat după aceea mă visez pe Golden Bridge, privesc spre dreapta şi văd Oceanul Pacific, privesc spre stînga şi văd golful, privelişti care în memoria mea afectivă rivalizează cu imaginea Clujului de pe Feleac sau de pe Cetăţuie, cu marea la Vama Veche sau la Antalya, muntele în nu ştiu cîte locuri din România sau cu amintirile pe care le am de la locurile sfinte din Ierusalim. Dacă stau bine şi mă gîndesc, cred că m-am simţit acasă în multe locuri de pe această planetă, dar nu percep acest lucru neapărat în legătură cu o ţară sau un stat-naţiune. De fapt, casa mea este această planetă, iar eu mă puteam naşte oriunde. Dacă eram beduin sau eschimos, m-aş fi simţit acasă în deşert sau în ţinuturile îngheţate. Oriunde aş fi fost însă, nu mă îndoiesc că aş fi căutat să ajung, oricît de greu ar fi fost, în muzee şi biblioteci. Muzica îmi place s-o ascult oriunde, acasă sau în sălile de concert. Însă adevărata mea dilemă este că nu aş şti să răspund, dacă m-ar întreba cineva, unde mă simt mai acasă: în natură sau în cultură?

© S. Gheţie

Cristian PREDA
asistent FSPA, Universitatea Bucureşti

Foamea şi teama

Distincţia dintre „refugiat politic" şi „refugiat economic" tinde să devină, prin generalizare, un loc comun european. Creată de autorităţile occidentale, distincţia în cauză funcţionează ca prim criteriu de selectare a numeroaselor solicitări de azil care le sînt adresate: într-adevăr, refugiaţii economic nu sînt doriţi în nici una din ţările Europei, ei trebuie să se întoarcă în locurile de unde au venit; de fapt, sînt consideraţi refugiaţi economic toţi cei sosiţi din ţări în care funcţionează regimuri considerate libere, chiar dacă ţările respective sînt dominate de sărăcie. Altfel spus: pentru a primi adăpost într-o ţară europeană nu este suficient (ba chiar e contraindicat) să spui „mi-e foame!"; e, în schimb, necesar să zici „mi-e frică!" şi, în plus, să dovedeşti că această frică e produsă de violenţa regimului politic „de acasă". Teama dă drept de azil, nu şi foamea. Această situaţie le apare multora ca anormală, chiar dacă – merită să observăm – foamea nu e, riguros vorbind, un principiu politic, ci un mobil economic.

Situaţia e considerată anormală de toţi cei care cred în deschiderea absolută a pieţei, în capacitatea acesteia de a absorbi noi participanţi. Datorită unui complex sistem de reglementări, statele occidentale sînt însă departe de un regim de liberă concurenţă pe piaţa muncii. Cum aceste state cunosc, pe de altă parte, rate ale şomajului semnificative, ele preferă limitarea drastică a fluxului de refugiaţi economic, întrucît văd în aceştia o ameninţare pentru stabilitatea relativă a sistemului. De fapt, propunînd restricţii severe pentru intrarea străinilor pe piaţa muncii, statele occidentale nu fac decît să încurajeze munca la negru. Numeroşii africani, asiatici sau est-europeni care lucrează ilegal în Occident preferă totuşi înfometării sigure de acasă asumarea riscului unei expulzări. În toate aceste cazuri (deloc rare), foamea se arată a fi mai tare decît teama de autorităţile din ţara de elecţiune.

În al doilea rînd, distincţia dintre „refugiat economic" şi „refugiat politic" e considerată eronată de toţi cei care consideră că libertatea politică nu poate exista în lipsa libertăţii economice. În această perspectivă, gradul de libertate dintr-un stat nu ar trebui determinat exclusiv negativ (adică plecînd de la absenţa terorii), ci şi pe baza unui criteriu pozitiv, şi anume de la existenţa proprietăţii şi de la garantarea ei. Trebuie remarcat că discuţiile despre acest subiect sînt mai degrabă confuze, în primul rînd datorită utilizării unui sens slab al statului de drept, care este echivalat de foarte multe ori – sub influenţa ideologiei juridice kelseniene – cu simpla instituire a unor norme. Într-un sens riguros, statul de drept presupune nu numai producerea de norme sub eticheta constituţională, ci şi funcţionarea efectivă a unor mecanisme care asigură respectul absolut al acestor norme, în primul rînd al dreptului la proprietate. Iată de ce libertatea politică este nu doar consecinţă a libertăţii economice, dar şi – ulterior – principalul ei garant. Datorită proprietăţii, foamea şi teama se exclud reciproc, deoarece satisfacerea celei dintîi e condiţie a dispariţiei celei de-a doua, această dispariţie devenind la rîndul ei garanţie a desfăşurării nestingherite a „cursei economice".

De fapt, discriminarea refugiaţilor economic va fi considerată perfect normală dacă se ia în seamă faptul că statul occidental postbelic (numit şi stat-providenţă) s-a născut din dorinţa eliberării de nevoie (*freedom from want*, cum stă scris în Planul Beveridge). Aşa cum a arătat Pierre Rosanvallon, eliberarea de nevoie trebuie înţeleasă aici ca asigurare a unui minimum absolut de abundenţă pentru toţi cetăţenii. Naşterea statului-providenţă datorează însă foarte mult sfîrşitului celui de-al doilea război mondial, cu alte cuvinte eliberării de teama războiului. Doar după eliberarea de teamă a fost posibilă eliberarea absolută de foame.

Opunîndu-se atît celor care cred că foamea e mai tare decît teama de autorităţi, cît şi celor care consideră că, sub un regim de proprietate, foamea şi teama se alungă reciproc, Occidentul distinge între refugiaţi politic şi refugiaţi economic pentru a afirma forţa propriului exemplu. Cine vrea să ia în serios acest exemplu e silit să facă acasă efortul pe care occidentalii l-au făcut după război. Cei care caută azil în alte părţi refuză acest efort. Deşi refugiaţi în Occident, ei sînt, în acest sens, antioccidentali.

EXEMPLE DE AZI...

Purgatoriul

În timpul regimului comunist şi după aceea, România a fost, cum se ştie, ţară de emigraţie şi nu de imigraţie. Cu toate acestea, de la revoluţie încoace, pe lîngă numărul mare de plecări, a început să crească şi numărul de străini în căutare de azil, veniţi pe căi mai mult sau mai puţin legale. Dar cum e să fii refugiat într-o ţară din care mai degrabă se pleacă? Din ce motive ajung aceşti oameni tocmai în România? Vor ei să rămînă aici sau au alte intenţii? Cum îi tratează localnicii şi autorităţile? Iată cîteva întrebări la care ne-am propus să găsim un răspuns. Protestul pe care refugiaţii şi solicitanţii de azil din România l-au făcut public acum cîteva zile ne-a întărit convingerea că e vorba de o chestiune care merită atenţie.

Somalezii, albanezii, kurzii şi ceilalţi

Primii refugiaţi străini sosiţi în România după revoluţie au fost somalezii, care au venit în număr de aproximativ 300, la sfîrşitul anului 1990. Au urmat în 1991 albanezii, în număr de 200. Cel de-al treilea val mai important, al kurzilor, a început în 1995 şi continuă şi astăzi. Între timp, kurzii şi-au deschis şi o filială a Partidului Muncitorilor din Kurdistan, în Drumul Taberei, şi au scos o revistă, *Vocea Mesopotamiei*, pe care o distribuie turcilor cu afaceri în România. Exemplarul costă 25 de mii de lei şi orice turc ştie că nu e prea sănătos să refuzi a-l cumpăra atunci cînd ţi se oferă.

La Oficiul pentru Refugiaţi, pînă acum, s-au înregistrat în total cinci mii de solicitări de acordare a statutului de refugiat. Au fost aprobate doar 640 şi refuzate 1620. Celorlalte nu li s-a dat încă răspuns. Trei sute dintre cei respinşi au făcut contestaţii şi aşteaptă o rezolvare. Ei au un statut complet incert, ca şi aceia cărora încă nu li s-a procesat cererea. Dar aceasta e doar partea vizibilă a icebergului, fiindcă numai anul trecut au fost depistate 40 de mii de persoane aflate ilegal pe teritoriul României. Unii au fost expulzaţi, alţii au reuşit să profite de diverse goluri legislative prelungindu-şi şederea. Există şi o categorie de străini care vor să se repatrieze apelînd la asistenţa biroului din Bucureşti al *Organizaţiei Internaţionale pentru Migraţie*. În ultimii cinci ani, prin această organizaţie s-au repatriat 116 afro-asiatici (în special din India, Sri Lanka şi Bangladesh), 92 de albanezi şi 12 chilieni studenţi, rămaşi de pe vremea lui Ceauşescu. Alte peste trei sute de persoane de diverse origini au fost repatriate pe motive umanitare. E de semnalat faptul că trei sferturi din cei care se adresează O.I.M.-ului nu au asupra lor nici un fel de acte de identitate. Sînt şi destule cazuri în care o persoană, care a fost o dată repatriată, reapare după un timp la O.I.M., solicitînd acelaşi serviciu: repatrierea. Asta spune ceva despre o parte din indivizii care se vîntură pe la aceste oficii. Desigur, a doua oară asistenţa le este refuzată.

O ţară de tranzit

Se pune întrebarea *cum şi de ce au ajuns toţi aceşti oameni, din ţări îndepărtate, în România*. Atît autorităţile de la *Direcţia pentru străini* a Ministerului de Interne, cît şi specialiştii de la O.I.M. au ajuns la concluzia irefutabilă că **România nu este o ţară ţintă pentru emigranţi**. E doar o ţară de tranzit. Cu foarte rare excepţii, atît cei care solicită statutul de refugiat, cît şi cei care stau ilegal pe teritoriul ţării noastre au drept obiectiv final pătrunderea într-o ţară din Occident. Mulţi consideră că România are o graniţă apropiată de Europa de Vest şi e un loc propice de tranzit. Mediul nostru legislativ de pînă acum le-a fost favorabil. Există însă şi o categorie de emigranţi care nu doreau să ajungă aici şi poate nici măcar nu auziseră de România. Au fost însă păcăliţi şi abandonaţi prin aceste locuri de către aşa-numitele *călăuze*. Alţii s-au despărţit de o *călăuză* şi aşteptă să intre în legătură cu alta care să-i treacă în Ungaria. În zonă, filierele traficului cu oameni au două rute importante: Ucraina-Basarabia-România sau Turcia-Bulgaria-România. Mai departe se trece peste graniţa de vest a ţării noastre în Ungaria şi de acolo în Austria şi Germania. Pentru un asemenea traseu ilegal, fiecare individ trebuie să plătească între 5 şi 10 mii de dolari. Iar unele *călăuze* nu se ţin de cuvînt, lăsîndu-şi baltă clienţii prin ţara noastră. Chiar şi cei care au obţinut statutul de refugiat în România aşteaptă, de obicei, condiţii favorabile pentru a ajunge, legal sau ilegal, în ţări vest-europene.

Provizoratul din strada Teodor Gociu

Pentru cine vede, fie şi de la distanţă, căminul de refugiaţi de pe strada Gociu de la marginea Bucureştiului, e limpede de ce refugiaţii îşi doresc să plece oriunde altundeva. E un loc mizerabil. Instituţie ce ar trebui să exprime proverbiala noastră ospitalitate. În împrejurimi locuiesc şi români, în acelaşi tip de cămine insalubre. Ei nici măcar nu sînt nişte aventurieri sau nişte năpăstuiţi de războaie, conflicte interetnice sau politici criminale. Sînt oameni obişnuiţi, la casa lor. Dar pe refugiaţi nu-i priveşte cum trăiesc românii. Ei ştiu că acasă la ei, acolo de unde au plecat, era mai frumos şi că acum, ca refugiaţi, au nişte drepturi care nu li se respectă. Atîta vreme cît primeau 60 de dolari lunar şi li se plăteau întreţinerea şi curentul electric, mai era cum mai era. Însă de o lună, de cînd asistenţa lor a trecut din sarcina *Înaltului Comisariat ONU pentru Refugiaţi*, în cea a *Guvernului Român*, au devenit muritori de foame. Cel puţin teoretic, n-au din ce să trăiască. Mulţi au familii şi copii care merg la şcoală, trebuie să mănînce şi să se îmbrace. Unii încearcă să se integreze în mediul românesc, deşi simt că aici n-au nici un fel de perspective. Acum, fără ajutorul bănesc, nu mai au nici prezent. Nu au alte mijloace de a-şi cîştiga existenţa. Sînt 200 de familii care locuiesc în acest cămin, claie peste grămadă. Printre ei se află şi studenţi sau chiar intelectuali. Cei de la *Direcţia pentru străini* au informaţii că în cămin nu stau numai cei cu statut legal. Ei susţin că aici ar fi un cap de pod pentru traficul de carne vie şi chiar pentru crima organizată. Poliţia nu poate face controale, fiind vorba de o instituţie a refugiaţilor. Aceştia se plîng, însă, că nimeni nu le asigură securitatea. Fiind în vecinătatea cartierului Ferentari sînt expuşi adeseori hoţiilor şi tîlhăriilor. Uneori ţiganii din împrejurimi scot chiar cuţitele.

Am stat de vorbă cu un iranian, Ahmad Rastku, fost militar, care nu se mai poate întoarce în ţara lui, cu un somalez, student la Medicină în Bucureşti, care spune că suportă foarte greu iarna noastră, chiar aşa blîndă cum e acum, şi cu un băieţel de 12 ani, care învaţă la şcoala generală nr.165 şi care spune cu tristeţe că la el acasă nu erau atîtea gunoaie şi asemenea noroaie. Toţi sînt la curent cu ceea ce se întîmplă în România şi încearcă să se folosească de ceea ce ştiu. Spun că atîta vreme cît vrem să intrăm în NATO şi în UE, nu e bine să nu respectăm drepturile internaţionale ale refugiaţilor. Nu sînt neapărat revoltaţi (poate că nici nu le dă mîna), ci mai degrabă îngrijoraţi. Pare că unii dintre ei au nimerit din lac în puţ. Alţii, poate, invers. Cert e că nici unii nu văd malul.

Andrei MANOLESCU

Adaptarea celuilalt

Căsătoria cu un străin oferea, cu nu prea mulţi ani în urmă, o formă decentă de fugă din România. Iar dacă străinul se hotăra să se stabilească prin mariaj în ţara noastră, faptul prilejuia, uneori, o meditaţie melancolică asupra lumii contemporane: înseamnă că în alte părţi e şi mai rău decît pe la noi. Altfel, de ce ar fi ales cineva, cu paşaportul în buzunar oricînd, să se aşeze tocmai în România lui Ceauşescu? G.A., studentă la chimie, s-a măritat acum şase ani cu un arab cunoscut la un revelion petrecut printre colegi, inginer mecanic, absolvent al Politehnicii bucureştene. În fine, după revoluţie, România devenise o ţară unde se putea sta, aşa că au rămas amîndoi aici, sporind numărul familiilor mixte din Bucureşti. Fixarea cuiva pe un sol nou impune o adaptare rapidă. Dar cît se modifică o persoană rămasă la ea acasă, în lumea cunoscută de totdeauna, atunci cînd se căsătoreşte cu un străin? Avînd de crescut doi copii, un băiat şi o fetiţă, născuţi la mică distanţă unul de altul, G.A. a trebuit să renunţe o vreme la profesie, însă nu şi-a pus nici o clipă problema cum i-ar sta „casnică" pe toată viaţa. Tînărul inginer, ajuns între timp om de afaceri, a considerat, însă, că soţia sa şi-a găsit exact menirea potrivită, în familie — deocamdată una foarte restrînsă în comparaţie cu cea din care provenea el, o casă plină de zece copii, normală pentru tradiţia musulmană. Cu greu a fost de acord s-o lase să-şi caute un serviciu nou. Orizontul strict domestic e îndestulător pentru o femeie, de vreme ce au apărut copiii în viaţa ei; interesant e faptul că surorile sale, absolvente de facultate, nu împărtăşesc această optică, deşi ele n-au părăsit ţinutul natal. G.A. crede că aici intervin nişte factori de a căror importanţă şi-a dat seama abia cînd a fost în vizită în Iordania, la socri şi la rudele de acolo. Ca întîi născut, soţul său a ocupat o poziţie aparte în ierarhia casei: primul băiat decide în toate probleme celorlalţi fraţi, el hotărăşte dacă e cazul să i se aducă la cunoştinţă tatălui un lucru sau altul, iniţiindu-se astfel din vreme în arta de a conduce viitoarea sa familie. (Dar dacă în România numărul copiilor lui nu va trece de doi, fiul său nu va avea prea multe şanse să-şi însuşească acest exerciţiu de autoritate ce se transmite prin tradiţie.) Familia pe care a descoperit-o cu acel prilej G.A. în Iordania a făcut-o să se întrebe dacă la noi „celula de bază" nu trece printr-un moment de criză, atît i se pare că sîntem de neuniţi şi de individualişti, în comparaţie: acolo şi cineva de-a zecea spiţă este considerat rudă foarte apropiată, iar cînd îţi vine în casă totul se transformă într-o festivitate, se petrece în lege. „La mine, dacă a venit vară-mea, îi pun o cafea, o prăjitură, stăm de vorbă şi gata." Nu numai că sînt mai uniţi, dar şi mai generoşi: „Lucrurile bune pe care le au sînt de dat, nu de păstrat. Dacă soţul meu are o singură geacă şi vine frate-său care n-are, i-o dă imediat, chit că el rămîne pînă una-alta în pulover". Au o mai mare capacitate de a renunţa: asta le asigură mobilitatea, se adaptează mai uşor „că să nu iasă în evidenţă", dar poate tocmai acest mod de a fi îi ajută să-şi păstreze zone de intimitate la care cei din jur nu au acces. Cei de-„ai lui" sînt obişnuiţi, dar pentru G.A. asta a reprezentat la început un paradox: deşi unită, vie, cu simţ dezvoltat al rudeniei, lumea din care provine soţul său este mai secretoasă, mai închisă. Între rude nu se fac confidenţe, nici măcar cu privire la amănunte fără importanţă: „de ce să ştie cutare că eu am fost azi la ştrand?" Cînd se-adună împreună, sînt gata să vorbească despre orice, numai despre persoana lor evită s-o facă. Dacă G.A. n-ar fi aflat singură că a început Ramadanul, ascultînd o emisiune la televizor, n-ar fi ştiut că bărbatul ei a intrat în Ramadan; nu i s-a spus. În acest regim de comunicare, dialogul este succint: „Ce-ai făcut azi?" „Am avut probleme, dar le rezolv." G.A. ar vrea să-l audă şi pe soţul său, aşa cum se obişnuieşte la noi, prezentînd o zi de lucru ca pe o mică odisee: pe cine a mai văzut, cum a fost întîlnirea cu X sau cu Y, ce se mai aude etc. Deocamdată, arabul nu s-a contaminat de stilul autohton, aşa că nici ea nu mai aduce ecourile de la serviciu la domiciliu. O dată cu venirea mai multor cetăţeni din Orientul Apropiat în România în ultimii ani, soţul ei se simte la Bucureşti din ce în ce mai „acasă", mărindu-şi grupul de prieteni: revelionul ultim l-au petrecut printre arabi, unde G.A. s-a simţit „mai retrasă". Pînă a nu avea copii, soţul accepta cu uşurinţă programul propus de nevastă: teatru, cinema, reuniuni cu foşti colegi. Astăzi, clipele cele mai destinse se petrec în tihna căminului: „Acum nu mai sînt eu pe primul plan, sînt copiii. La noi, comportarea aceasta e specifică femeilor". Dar bunătatea şi gingăşia pe care o arată copiilor sînt fără reproş. Admirabilă i se pare şi puterea lui de caracter: „am spus — am făcut!" Mîndria de bărbat, pe care o afişează uneori ca pe un soi de reclamă, o nelinişteşte pe G.A., fiindcă din această stare de spirit se naşte un proiect, îndepărtat, dar niciodată uitat: „Pînă la urmă o să ne retragem acasă" — ceea ce pentru el înseamnă Iordania, unde rudele îl privesc mai degrabă ca pe un străin ce şi-a ales alt mod de trai. De fapt, el a renunţat la teritoriul pe care s-a născut. Nu la lumea sa. Rămasă acasă, cea care s-a schimbat mai mult pare să fie G.A.: „de dragul copiilor". Aceştia poartă nume musulmane, dar şi creştine, botezaţi fiind la biserica din cartier, fapt la care tatăl nu s-a împotrivit, fiind un spirit tolerant. Deşi băiatul şi fetiţa au cele mai multe rude apropiate — bunici, mătuşi, unchi, veri primari — în Africa, incomparabil mai numeroase decît în Bucureşti, ei nu ştiu decît cîteva cuvinte în limba tatălui, care-i iubeşte ca pe ochii din cap, dar nu se grăbeşte să le îmbogăţească vocabularul cu sonorităţile Orientului. Asta ar fi un semn că tînărul om de afaceri arab îşi gîndeşte, deocamdată, viitorul mai ales aici, în România. Dar, mai ştii? „Ei sînt obişnuiţi să renunţe mai uşor, să se mişte mai repede." „Sînt mai moderni decît noi?" „Nu cred: tocmai aşa îşi păstrează mai bine tradiţia."

Tita CHIPER

Străină, stabilită în România

Scundă, roşcată, profesoară de franceză. Vorbea atît limba română, cît şi limba franceză cu un puternic accent rusesc.

Ca şi multe alte fiice ale marii Rusii (care se transformase pentru un timp în Uniunea Sovietică), venise în România adusă de valul dragostei. Soţul ei fusese unul din tinerii din România trimişi la studii în UNIUNE după cel de-al doilea război mondial. Nu cred că i-a fost uşor. Dar probabil o ţară satelit prezenta o anume atractivitate faţă de ţara socialismului victorios. Era oricum ceva mai departe de centrul nebun al dictaturii.

A ezitat mult pînă a devenit cetăţean român. Cetăţenia sovietică era ca un fel de cordon ombilical de care se agăţa cu disperare. Ezitarea aceasta a costat-o în perioada cînd Ceauşescu îşi făcea un titlu de glorie din a umili pe toţi cei ce nu se trăgeau de la Rîm. Cu toate că avea un doctorat de la una din cele mai prestigioase universităţi sovietice, nu a urcat pe scara ierarhiei academice mai sus de lector. Nu a ocupat niciodată vreo funcţie de conducere la nivel de catedră, facultate sau universitate.

Eram în sala de seminar. Stăteam în băncile acelea incomode, chirciţi deasupra unor exerciţii de gramatica limbii franceze. *E*-urile dispăreau sau apăreau, cu accent, fără accent, cu *s*, fără *s*, conform regulilor, excepţiilor, excepţiilor excepţiilor într-o sarabandă dezordonată şi capricioasă.

La un moment dat, ca un făcut, într-un gest de secretă comuniune, am ridicat cu toţii ochii de pe cărţi şi am privit pe geam. Ningea. Era iarnă. O iarnă superbă, cu fulgi mari şi pufoşi.

– Aşa ninge şi la noi în Rusia, a spart ea momentul nostru de tăcere şi încremenire. Străină, stabilită în România.

Mihaela MUDURE

Andrei OIŞTEANU
etnolog

...EXEMPLE DE IERI

„Evreul imaginar" – clişee (aparent) pozitive*

„Cap de jidan!"

Majoritatea clişeelor care compun portretul robot al „evreului imaginar" sînt negative. Nu lipsesc, totuşi, stereotipurile pozitive (inteligent, bun afacerist, evreică frumoasă şi virtuoasă, evreul de bun augur etc). Acestea, însă, nu sînt mai puţin false, iar mentalitatea care operează cu ele nu este mai puţin nocivă. Mai ales că, aşa cum vom vedea, unele dintre aceste clişee sînt doar aparent pozitive, ele subliniind, de fapt, explicit sau implicit, trăsături de caracter negative.

Un bun exemplu de stereotip (aparent) pozitiv este „proverbiala" inteligenţă a evreului. Exclamaţii admirative, de genul „Deştept, ovreiu'!" sau „Cap de jidan!", erau atît de obişnuite printre ne-evrei, încît au fost preluate de evreii înşişi, în încercarea de a-şi defini imaginea de sine. Este drept că expresia omologă în limba idiş *(Idischer Kopf!)* nu exprimă atît inteligenţa evreului, cît caracterul speculativ al minţii sale, un anume fel – specific – de a aborda şi de a rezolva o problemă.

Caracterul generalizator al stereotipului rezultă cît se poate de limpede dintr-un proverb popular românesc: „Grec galanton, ovrei prost şi ţigan cinstit nu se poate" (1, p. 44). Un proverb identic cu acesta este atestat şi în paremiologia maghiară: „Este imposibil de găsit un grec politicos, un evreu prost sau un ţigan cinstit" (2, p.120), dar zicale mai mult sau mai puţin similare se regăsesc şi în folclorul altor popoare europene: „Nici evreu prost, nici iepure leneş (nu se poate)" (proverb spaniol); sau: „Numai un evreu poate înţelege ceva din încîlceala asta" (zicală germană).

La sfîrşitul secolului al XIX-lea, Moses Schwarzfeld încerca să demonstreze faptul că acest clişeu privitor la „evreul imaginar" este, de fapt, o trăsătură autentică, a „evreului real". În acest sens, în studiul său de „psihologie populară", el aducea cîteva argumente mai mult sau mai puţin discutabile. Schwarzfeld susţinea ideea ridicolă conform căreia evreul ar beneficia de o „inteligenţă atavistă", adică ar avea „o predispoziţie naturală", care ar face din el „un om inteligent şi abil". În al doilea rînd, autorul aducea în discuţie „cultura, ce fiecare (evreu) se sileşte a-şi însuşi". „De veacuri – comenta el – obligativitatea instrucţiei primare a intrat în obiceiurile evreului". În fine, Moses Schwarzfeld adăuga argumentul că evreul a fost obligat de condiţiile istorice specifice în care a trăit să-şi „ascută inteligenţa". Aceasta fiind „singura armă de apărare" a evreului faţă de „popoarele ce-l dispreţuiau şi prigoneau"; în caz contrar, el ar fi fost „ameninţat a peri în noianul de duşmani şi hărţuieli" (1, p. 44).

Cel mai adesea, însă, această virtute se transformă într-un viciu. Isteţimea evreului n-ar fi altceva decît viclenie. Clişeul pozitiv basculează în contrarul său, păstrîndu-şi totuşi caracterul stereotip. „Evreul este deştept", se spune, dar îşi foloseşte această calitate pentru a-i înşela pe alţii, „pentru *Gescheft*". Într-un straniu clasament pe naţiuni, evreul (veşnicul cămătar, cîrciumar şi negustor necinstit) pare să ocupe primul loc la această probă, cel puţin conform următoarei zicale româneşti: „Un ovreu înşeală doi armeni, un armean doi greci, un grec doi români" (1, p. 47). În conformitate cu această insolită ecuaţie etnico-etică, viciul de căpătîi al evreului ar fi frauda, pe care ar practica-o de două ori mai bine decît armeanul, de patru ori mai bine decît grecul şi de opt ori mai bine decît românul. Proverbe similare se regăsesc la polonezi („Pe polonez îl înşeală neamul, pe neam italianul, pe italian spaniolul, pe spaniol jidanul, pe jidan însă numai dracul"), la macedoneni („Un ovrei înşeală zece greci, un grec înşeală zece albanezi") şi la ruşi („Un evreu face cît doi greci, un grec cît doi armeni, un armean cît doi nobili din Poltava") (1, p. 71-72).

Trebuie aduse aici corecţiile de rigoare. Veronika Görög-Karady este îndreptăţită să sublinieze faptul că, pentru mentalitatea populară, *„a înşela* era parte integrantă a activităţii de comerţ, în mod tradiţional percepută ca opunîndu-se muncii cinstite. Ţăranii, precum şi majoritatea muncitorilor, identificau munca cu efortul fizic; de aici aversiunea lor faţă de *gulerele albe*" (2, p. 122).

Bun afacerist

Expresia deja amintită, „Are cap de jidan!", nu are doar un sens admirativ, ci şi – foarte adesea – unul peiorativ. După Iuliu Zanne, ea s-ar aplica unei persoane care „umblă cu înşelăciuni" (3, p. 178). În limba maghiară există o zicală similară; despre un negustor necinstit, care îi trage pe sfoară pe alţii, se spune: „Înşeală ca un evreu" (2, p. 120). Zicala românească „Ovrei prost nu se poate" are şi un revers, la fel de uzual: „Ovrei cinstit n-am văzut" (1, p. 46).

Problema este prezentată în termeni de supravieţuire: „Ovreiu' pînă nu înşeală nu mănîncă", consemnează Anton Pann în a sa „culegere de proverburi", care au fost „de prin lume adunate" în prima jumătate a secolului al XIX-lea (4). Un proverb identic este atestat şi în cultura tradiţională poloneză (11). Se subînţelege faptul că evreul trebuie să înşele un non-evreu. De regulă, acest fapt este formulat în mod explicit: „Ovreiul nu mănîncă pînă n'o înşela pe un român", cum apare această zicală în colecţia de snoave populare, culese de Petre Ispirescu „din gura celor ce ştiu multe", în a doua jumătate a aceluiaşi secol (5, p. 128).

În epoca modernă, acest gen de retorică – uşor de digerat de către omul neinstruit – a fost preluată de către intelectualii şi politicienii români. Nu atît şi nu întotdeauna pentru că ei credeau în aceste „conserve mentale", cît pentru faptul că aveau cunoştinţă de eficienţa şi de impactul lor în rîndul oamenilor simpli. Antisemitismul politic (activ şi conştient) a speculat toate clişeele antisemitismului popular (pasiv şi latent). „Jidanul e din fire speculant", scria Costache Negruzzi la jumătatea secolului al XIX-lea.

Un exemplu elocvent de cărturar şi om politic, care a preluat astfel de prejudecăţi simpliste (de genul „evreii trăiesc din înşelăciune", „ei sînt inteligenţi, dar vicleni" etc), este istoricul Nicolae Iorga. Şi a făcut-o nu atît în scrieri savante de istorie, care se adresau elitei intelectuale, cît mai ales în articole incendiare, publicate în ziarul său *Neamul românesc*, răspîndit în 1906-1907 în satele din Moldova, de către învăţători şi preoţi de ţară. Iată ce scria N. Iorga, în numărul din 5 iunie 1907 al ziarului pe care îl conducea, la rubrica sa permanentă „Chestiunea ţărănească şi evreii noştri": „Evreii din România, mai ales cei din Moldova, trăiesc din comerţ, din schimb, *din înşelăciune* în paguba altora şi se feresc de orice muncă grea. *Ei sînt inteligenţi, dar vicleni* şi, urmărindu-şi numai interesele, caută să corupă moravurile. Sînt răzbunători şi cruzi, cîtă vreme nu simt un pumn viguros apăsîndu-le pe ceafă..." (sublinierile îmi aparţin).

„Pumnul viguros", căruia îi simţea lipsa marele istoric, nu a întîrziat să lovească. Astfel de texte instigatoare au contribuit şi ele la orientarea antievreiască a începutului răscoalei ţărăneşti din 1907, cu toate pogromurile şi jafurile produse de răsculaţi (mai ales în luna martie), în sate şi în cartierele evreieşti ale unor localităţi din Moldova (6, p. 262 şi 7, p. 393-395). Asistăm, în acest caz, la un interesant fenomen de *feed-back* cultural. Stereotipuri de imagologie etnică, născute în spaţiul antisemitismului popular, au fost preluate de promotori ai antisemitismului politic, pentru ca ulterior, uşor reformulate, să fie reactivate, ideologizate, multiplicate prin presă şi retransmise cu o forţă înzecită în spaţiul cultural care le-a generat.

Dar nu numai perspectiva antisemită a dat naştere unor astfel de mentalităţi şi retorici. Un tip asemănător de discurs, chiar dacă redactat în forme mai moderate, se regăseşte şi în textele scrise cu bună credinţă, cum este un „studiu istoric, cultural, etnografic şi folcloric", referitor la *Evreii din Bucovina*, elaborat la sfîrşitul secolului al XIX-lea de folcloristul bucovinean Dimitrie Dan: „Isteţimea minţii lor (= a evreilor) – notează autorul – este bine cunoscută şi ei sînt nişte calculatori neîntrecuţi, cu un spirit speculativ, care se află vecinic în activitate. Pentru întreprinderi şi asociaţiuni de speculă sînt ei totdeauna gata (...). Ei ţin mai mult la adunarea averei, decît la îngrijirea şi nutrirea corpului (...)" (8, p. 7). Ultima remarcă a fost probabil influenţată de zicala deja amintită: „Ovreiu' pînă nu înşeală, nu mănîncă".

Abordarea problemei din această perspectivă a dat naştere şi a ţinut în viaţă un alt clişeu (aparent) pozitiv: „Evreul este un bun afacerist" – prejudecată care are un subtext negativ, chiar dacă doar implicit. „Nu se poate afacere bună fără de jidan", este o credinţă uzuală, pe care nu întîmplător a pus-o Liviu Rebreanu în gura unui „băiat de ţăran amărît", Toma Pahonţu, personaj al romanului *Gorila*. Proverbe populare similare în esenţă sînt atestate în tot spaţiul central şi est-european: „Nici o afacere fără un cap de evreu" (la ruşi); „Evreul la tîrg (este indispensabil), ca preotul la botez" (la ucraineni) (1, p. 73); „Nu există tîrg fără un evreu" sau „Poţi să faci o afacere bună fără un evreu, dar nu fără cîţiva" (ultimele două la maghiari) (2, p. 120) etc.

Nu se putea ca acest stereotip mental să lipsească din recuzita antisemitismului politic contemporan. La jumătatea anului 1997, cerîndu-se demisia Ministrului Afacerilor Externe – căruia i se atribuie „vina" de a fi (ce oroare!) evreu – într-o publicaţie a Partidului România Mare se scriu următoarele: „Ca evreu – şi este un fapt cunoscut că evreii sînt buni negustori – (Adrian Severin) ar fi trebuit să ştie că un tîrg se încheie între cel puţin doi" (35). În afară de prejudecata amintită, se foloseşte aici un principiu vechi şi simplu: nu numai că „străinul este duşman" (lat. *hospes hostis)*, dar şi „duşmanul este străin".

Modelul „bunului evreu"

Oricît de iraţională, gîndirea care operează cu clişee are logica ei. Dacă – de regulă – „evreul este deştept", dar – tot de regulă – „îşi foloseşte această abilitate pentru a-i înşela pe cei din jur", atunci – din nou de regulă – „evreul este un om rău şi necinstit". În limbaj popular, concluzia este simplă: „Jidan bun (sau cinstit) n-am văzut".

Există o snoavă populară care relatează, din perspectivă anecdotică, originile acestei zicale. Se zice că mai mulţi evrei călătoreau împreună cu Rabinul Güterjüd (*Güter-Jüd* = „jidan bun"). Însă evreii s-au rătăcit de Rabinul lor şi au început să-l caute şi să întrebe oamenii dacă l-au văzut. La întrebarea „Bade, n-ai văzut pe Güter-Jüd?", ţăranii români răspundeau: „Jidan-bun?, n-am văzut!" (1, p. 26).

Evreii din România erau conştienţi şi, evident, nemulţumiţi de modul negativ în care erau percepuţi. Pentru a demola „zidul ghetoului", liderii luminaţi ai comunităţii încercau să lupte împotriva prejudecăţilor, existente în ambele tabere. „Toţi avem să ne învingem prejudiţiile", era scris în primul articol, din primul număr, al primei gazete evreieşti de limbă română, întemeiate în 1857 de Dr. Iuliu Barasch şi intitulate *Israelitul român*. Tot acolo se publica o „rugă" la Dumnezeu pentru binecuvîntarea României şi se cereau „israeliţilor" donaţii („avuţii să dea galbeni, săracii parale"), pentru ajutorarea fraţilor români. Ei sperau astfel că „românii (...) vor vedea că *şi ovreii sunt buni*" (9).

Cînd zicala populară amintită („Jidan bun?, n-am văzut!") era totuşi infirmată, se considera că este vorba de o excepţie de la regulă. Dacă răutatea evreului este formulată printr-o propoziţie adversativă (de genul: „Evreul este inteligent, dar înşeală"), excepţia pe care o reprezintă modelul „bunului evreu" este formulată printr-o propoziţie concesivă: „E om bun, măcar că-i jidan" sau „E evreu, dar e om de treabă". Sau, într-o altă formulare: „Ce om cumsecade, păcat că-i ovrei".

Nu sînt, acestea, doar simple ticuri verbale. În spatele lor zac secole de clişee mentale. Ca simptom că astfel de conserve mentale şi verbale au fost uzuale, este faptul că românul era îndemnat să-şi reprime acest tip de slăbiciuni. Într-un text manuscris de la sfîrşitul secolului al XVIII-lea (redactat ca un „Cuvînt împotriva jidovilor celor orbiţi şi rătăciţi"), se cere în mod tranşant: „Să nu mai zicem «O, ce ovrei cumsecade este acesta», căci mare este duşmănia lor asupra noastră!" (mss. BAR nr. 3171, din 1792).

Genul acesta de zicală („E om bun, păcat că-i jidan") este foarte uzual, dar nu este specific doar relaţiei dintre români şi evrei. În contexte istorice cunoscute, românii transilvăneni au fost – la rîndul lor – aşezaţi de maghiari în partea „slabă" a ecuaţiei etnice, în locul cumva predestinat evreilor. De acest tratament a avut parte, de exemplu, Ioan Slavici în copilărie, din partea vecinilor maghiari: „Bun băiat, păcat că e român" (10). Replica mamei sale era ceva mai blîndă, dar nu mai puţin etnocentrică: „Săracii de ei, îmi zicea mama – îşi aduce aminte Ioan Slavici –, nu sînt vinovaţi că n-au avut parte să fie români!".

Modelul „bunului evreu" este unul de excepţie. De obicei, toţi evreii sînt răi, hoţi şi puşi pe înşelat, cu excepţia celui căruia i se transmite această concluzie. „Dacă toţi evreii ar fi ca tine...", i se comunică acestuia un soi de compliment, jignitor prin antisemitismul prost mascat pe care îl conţine. Uzuală fiind pentru mentalitatea curentă, Mihail Sebastian a preluat ideea în celebrul său „roman evreiesc", *De două mii de ani...*:

„– Cu evrei ca dumneata – zice Mircea Vieru, un personaj cu puseuri naţionaliste – pacea (dintre români şi evrei) va fi oricînd posibilă. Mai mult chiar decît pacea: iubirea.

«– Cu ovrei ca dumneata...». Am mai auzit vorba asta – îi replică protagonistul romanului, un *alter ego* al autorului – «Dacă toţi evreii ar fi ca tine...» E o amabilitate aşa de veche. Şi aşa de umilitoare...".

---

*Fragment dintr-o carte în pregătire, intitulată *Imaginea evreului în cultura tradiţională românească. Studiu comparativ de imagologie etnică*. Cercetarea se realizează în cadrul unei burse acordate de *Universitatea Ebraică din Ierusalim (Centrul Internaţional de Studiere a Antisemitismului „Vidal Sasoon")*. O primă fază a studiului a fost publicată în volumul: Andrei Oişteanu, *Mythos & Logos. Sudii şi eseuri de antropologie culturală*, Ed. Nemira, 1997, p. 177-228.

1) Moses Schwarzfeld, *Evreii în literatura populară română. Studiu de psichologie populară*, Bucureşti, 1892.

2) Veronika Görög-Karady, „Ethnic Stereotypes and Folklore. The Jew in Hungarian Oral Literature", în *Festschrift für Lauri Honko*, Studia Fennica, 1992.

3) Iuliu Zanne, *Proverbele românilor*, vol. VI, Ed. Socec, Bucureşti, 1901.

4) Anton Pann, *Povestea vorbei*, I, 1847.

5) Moses Schwarzfeld, „Anecdote populare române cu privire la evrei. Cercetare critică", în „Anuarul pentru israeliţi", vol. XII, 1889.

6) Carol Iancu, *Evreii din România (1866-1919). De la excludere la emancipare*, Bucureşti, Ed. Hasefer, 1996.

7) Radu Rosetti, *Pentru ce s-au răsculat ţăranii*, ediţie îngrijită de Z. Ornea, Ed. Eminescu, Bucureşti 1987 (prima ediţie la Ed. Socec, Bucureşti, 1907).

8) Dimitrie Dan, *Evreii din Bucovina. Studiu istoric, cultural, etnografic şi folcloric*, Cernăuţi, 1899.

9) „Ruga israeliţilor pentru România", în *Israelitul român*, nr. 1, Bucureşti, 22 III 1857.

10) Ioan Slavici, *Lumea prin care am trecut*, Ed. Socec, 1930. Istoricul Sorin Mitu a sesizat corect tendinţa cărturarilor ardeleni din secolul al XIX-lea de a compara soarta românilor discriminaţi etnic cu cea a evreilor; vezi *Geneza identităţii naţionale la românii ardeleni*, Ed. Humanitas, 1997.

11) Alina Cala, *The Image of the Jew in Polish Folk Culture*, Mgness Press, Jerusalem, 1995, p. 178.

Z. ORNEA

Străini deveniţi români

România fusese, pe vremuri, nu numai ţara de unde se pleca, ci şi una unde străinii veneau să se stabilească, făcîndu-şi aici strălucite cariere, pentru a se contopi cu ţara, asimilîndu-se. Erau vremuri frumoase, fie la începuturile României moderne cînd totul era de construit şi înălţat, creîndu-se edificiul unei ţări înnoitoare, fie mai încolo. Fireşte că mulţi, foarte mulţi tineri studioşi plecau în străinătate pentru a se specializa, luîndu-şi un doctorat. Dar cei mai mulţi se înapoiau, făcînd aici – dacă erau dotaţi – strălucite cariere, devenind personalităţi ale vieţii ştiinţifice. Alţii, străini, veneau ei la noi întru aceleaşi scopuri, unii realizîndu-se ca personalităţi în diferite domenii. Şi, să adaug, cei mai mulţi au găsit aici un mediu favorabil împlinirii lor. Să evoc, firesc succint, cîteva astfel de personalităţi, cu titlu de exemplu.

M-aş opri mai întîi la Carol Davila. Era francez, născut în 1820. Şi-a luat doctoratul în medicină în 1852, la Facultatea de Medicină din Paris. Chiar imediat după absolvire, află de invitaţia domnitorului Barbu Ştirbei adresată absolvenţilor în căutarea unor tineri specialişti în formare. Carol Davila nu pregetă să dea curs invitaţiei. În 1853 vine la Bucureşti. Domnitorul, cu care poartă o lungă şi fructuoasă conversaţie, dorea să se organizeze în Muntenia un serviciu medical modern, pornindu-se de la nevoile oştirii. Davila propune domnitorului pur şi simplu crearea unei şcoli de medicină, care să pregătească, în ţară, viitori medici. Se pare că propunerea n-a fost găsită potrivită sau s-a încheiat prea devreme, în octombrie 1853, prima domnie a lui Ştirbei. Davila nu renunţă la proiect. Adună, din proprie iniţiativă, 60 de elevi şi, la 8 decembrie 1854, deschide Mănăstirea Mihai-Vodă din Bucureşti, Şcoala de medicină. Ştirbei, reîntors pe tron în septembrie 1854, găseşte iniţiativa foarte bună încît, în martie 1855, trece Şcoala sub epitropia statului. În octombrie 1856 Ştirbei părăseşte definitiv domnia, în favoarea unei Căimăcămii (au fost chiar două) care a condus ţara pînă în 24 februarie 1859. Dar Şcoala de medicină a lui Davila se consolidase, evoluînd bine. Ba chiar, în 1856, îi adaugă şi Şcoala de Farmacie, iar în 1857 pe cea Veterinară. Om cu iniţiativă şi răzbătător, Davila obţine pentru studenţii săi recunoaşterea studiilor de către Franţa şi Piemont. A fost, aceasta, un lucru extraordinar. Pentru că, astfel, unii studenţi ai săi, de prin anii trei îşi pot continua studiile în străinătate, luîndu-şi acolo licenţa, de unde, după oarecari stadii de abilitare, se reîntorc în ţară bine calificaţi. Se creează, astfel, destul de repede, medici specialişti, de care ţara avea acută nevoie. Şi spiritul organizator al lui Davila continuă să aducă noi realizări, de vreme ce în 1860 introduce în serviciile spitalelor civile locurile de interni şi externi, organizînd, totodată, Serviciul de ambulanţă al armatei române. În războiul din 1877 se vor vedea bine rezultatele organizări Serviciului de ambulanţe al armatei române. Tenace, şi avînd sprijin din partea domnitorului Alex. Ioan Cuza, creează, împreună cu Dr. I. Felix (altă figură extraordinară a medicinii româneşti din acea vreme), mai multe spitale în Moldova şi Basarabia. Fondează, în 1865, Societatea de Ştiinţe Naturale (ca organism ştiinţific la nivelul Principatelor Unite) şi tot strădaniei lui i se datorează întemeierea Azilului Elena Doamna şi a Orfelinatului de băieţi de la Pantelimon. Domnitorul Alex. Ioan Cuza, stimîndu-l mult, îl numeşte, încă în 1860, general, mai ales că aproape întreg efortul lui Davila e îndreptat spre organismul armatei. În 1866 devine şi cetăţean român, căsătorit fiind, din 1864, cu Anica Racoviţă, nepoată a Goleştilor. Davila era, în domeniul său de activitate, peste tot în frunte şi la datorie. A ocupat şi alte demnităţi în specialitatea sa: membru al Eforiei spitalelor civile, inspector al Serviciului sanitar civil şi militar şi cîte altele, aducînd, peste tot, seriozitate, disciplină şi competenţă. Cînd, în august 1884, moare, era o mare şi respectată personalitate, unanim deplînsă. N-avea decît 64 de ani. Să adaug că dramaturgul şi omul de teatru Alexandru Davila i-a fost fiu, considerîndu-se, asemenea tatălui său, român. De numele lui Alexandru Davila se leagă nu numai buna organizare a teatrelor româneşti, prin ocuparea, de două ori (1905-1908; 1912-1913), a demnităţii de director general al teatrelor, dar şi crearea vestitei drame *Vlaicu Vodă*, scrisă în 1901 şi reprezentată în 1902 pe scena Naţionalului bucureştean. Scandalul provocat, în 1914, de revista *Flacăra* în jurul dramei lui Davila, acuzată că ar fi un plagiat (piesa îi era atribuită lui Odobescu), a fost o infamie, paternitatea autorului fiind – s-a demonstrat apoi – deplin concludentă, autorul obţinînd, în 1929, Premiul naţional pentru literatură. N-a avut noroc Alexandru Davila. După ce recoltase atîtea demnităţi, întemeind revista *Rampa* şi, în 1909, compania treatrală care îi purta numele, ultimii 14 ani de viaţă i-a trăit paralitic (a murit în octombrie 1929), ţintuit în pat. Cu asta s-a stins, dacă o putem numi astfel, dinastia Davila, întemeiată de un francez stabilit în 1853 în ţara noastră.

Să amintesc, cronologic, de un alt francez stabilit, în secolul trecut, la noi şi care a adus ţării noastre apreciate servicii. M-am gîndit să evoc figura cuceritoare a lui Frédéric Damé. După absolvirea Facultăţii de Drept din Paris, în 1872 se stabileşte în România, remarcîndu-se, la *Le Journal de Bucarest*, întemeind, apoi, în 1873-1874, cotidianul *La Roumanie*. Deprinde, relativ repede, limba română şi, în 1875-1888, e criticul teatral al ziarului *Românul*, întemeind, apoi, *Drapelul Român* (împreună cu Caragiale în 1877) şi *Naţiunea Română*. E neobosit, scriind, în 1877-1872, la gazeta liberală *L'Indépendance Roumaine*, unde devine chiar, în 1872-1887, prim redactor (denumirea de atunci pentru funcţiunea de redactor-şef). În 1891, sastisit, abandonează ziaristica, intrînd, în bune demnităţi, în administraţia publică, fiind şi un apreciat profesor liceal. A publicat un util, în epocă, dicţionar român-francez, dedicîndu-se şi istoriografiei, prin publicarea unei *Histoire de la Roumanie contemporaine*, utilă, pentru acea vreme, cunoaşterii ţării în străinătate. Tîrziu, în 1901, a devenit şi autorul cărţii *Istoria României contimporane de la reîntronarea Domniilor pămîntene până în zilele noastre*, fără substanţă şi valoare efectivă.

Aş aminti aici şi de întemeietorul dinastiei Stahl, Henri, care, după o versiune, a venit din străinătate, stabilindu-se la noi, după altă ipoteză, s-ar fi născut, în 1877, în ţară dintr-un părinte alsacian şi o mamă franţuzoaică, ei (părinţii) venind să-şi afle rostul în România. Acest Henri Stahl (să-i spunem bătrînul) fusese un strălucit stenograf (lucrînd la Camera Deputaţilor şi stenografiind importante cursuri şi conferinţe ale lui N. Iorga) şi grafolog, publicînd şi cărţi notorii în epocă despre aceste discipline. De la el, care a cunoscut bine viaţa parlamentară românească, a rămas şi un volum, care poate fi consultat cu folos, de *Schiţe parlamentare*. Însurat cu o franţuzoaică stabilită în România, o tînără Boeuve, (care l-a adus cu sine, la vîrsta de trei ani, pe viitorul ilustrul social-democrat Şerban Voinea), acest Henri Stahl – mult preţuit de Iorga – este părintele (din această căsătorie cu franţuzoaica Marie Boeuve) al celui mai important, probabil, sociolog român, Henri H. Stahl, şi al prozatoarei Henriette Yvonne Stahl. Sociologul mi-a povestit, prin 1985, cît a avut de pătimit, în 1940, ca urmare a legiuirii rasiale emise de guvernul Ion Gigurtu, cu ascendenţa sa, trebuind să probeze cu acte că nu este evreu. Azi, din această distinsă familie Stahl trăieşte, fiind un preţuit antropolog la Paris, eminentul Paul Stahl.

În sfîrşit, să pomenesc de personalitatea lui Haimann Tiktin, celebrul filolog. Se născuse în 1850 la Breslau (atunci în Germania), stabilindu-se în tinereţe la Iaşi, de unde a plecat pentru a-şi lua un strălucit doctorat, în filosofie, la Leipzig. Debutînd, în 1878, cu studii filologice, în *Convorbiri literare*, a devenit, apoi, redactor pentru partea literară a revistei *Arhiva*, întemeiată şi condusă de A.D. Xenopol. Funcţiona, ca profesor de limba germană la prestigiosul Liceul Naţional din Iaşi. Voia să rămînă în ţară, dar nu i s-a îngăduit pentru că, evreu fiind, n-a putut obţine, deşi s-a străduit mult, cetăţenia română. În consecinţă, a plecat din nou în Germania, predînd cursuri de literatura şi limba română la Seminarul Oriental de pe lîngă Universitatea din Berlin. Din 1912 pînă în 1925 a lucrat la Lectoratul Institutului de filologie romanică. A murit în 1936 în Berlinul nazificat (N. Iorga i-a trimis, la cerere, în ultimii ani de viaţă, fonduri pentru trai), fiind, din 1919, membru de onoare al Academiei Române. De pe urma lui au rămas un extraordinar dicţionar român-german, reeditat, în 1985-1986, de prof. Paul Miron, un manual de gramatică română şi altul de ortografie română dar, mai ales, din amintitul dicţionar româno-german, un inestimabil, cel mai mare şi mai complet dicţionar etimologic al limbii române, neegalat pînă astăzi.

Cum se vede, unii dintre străinii stabiliţi în România au devenit, ei înşişi sau prin urmaşii lor, importante personalităţi cultural-ştiinţifice. Neromânitatea originară nu i-a împiedecat să-şi dovedească dragostea reală pentru ţara de adopţiune, slujindu-i, proeminent, ştiinţa şi cultura.

Norbert DODILLE

director al Institutului Francez din Praga

Iepurii

Căderea Zidului Berlinului şi revoluţiile ce au avut loc în ţările Europei Centrale au răvăşit destinele oamenilor. Istoria e o maşină uriaşă şi, cînd trece, te aruncă în aer, ca pe nişte biete picături de păcură. Bărbaţi şi femei care zboară în toate părţile se regăsesc împrăştiaţi pe balast, ameţiţi, şi o iau iarăşi din loc, care cum poate, în noi direcţii.

Irina era o femeie tînără, de vreo 35 de ani, inginer într-o uzină chimică, şi-şi vedea viaţa trecînd din ce în ce mai repede, ca maşinile ce se scurgeau pe bulevard în timp ce ea le privea de la fereastră. Îmi aduc aminte că în vremea aceea locuia în Pantelimon. Ceea ce-mi amintesc mai puţin e dacă fusese căsătorită. Cred că da. Dar nu putuse avea copii şi soţul ei dispăruse, după un divorţ rapid, la capătul a doar cîteva luni din ceea ce abia dacă fusese o viaţă comună. Era înaltă, destul de suplă, cu nasul subţirel şi cu faţa plină de pistrui.

Chiar imediat după revoluţie, ziarul francez *Libération*, care urmărise îndeaproape evenimentele şi trimisese în România o întreagă echipă, făcuse un fel de contract cu *România liberă:* era vorba să se publice în Franţa, gratuit, anunţuri trimise cotidianului românesc. Acţiunea avu un asemenea succes că foarte curînd trebui întreruptă: pentru a publica toate anunţurile ar fi fost nevoie de un număr special din *Libération*, de cel puţin 100 de pagini! Anunţurile au fost deci transferate pe Minitel şi au sfîrşit prin a dispărea.

Irina însă ştiuse să se mişte repede. Trimisese un anunţ bine întocmit, explicînd că era o fată aşezată, care nu vroia să-şi refacă viaţa, întrucît nici măcar nu avea impresia că ar fi avut vreodată una, ci să o împartă cu un francez serios, căruia i-ar aduce devotamentul şi tandreţea ei. A primit patru sau cinci răspunsuri şi a reţinut unul care a fost şi cel bun.

Mi-a povestit toate astea cu ocazia unui cocteil oferit de un prieten al celui care îi devenise soţ. Ne întîlneam pentru prima oară, dar i-am fost imediat simpatic. O distra faptul că vorbeam româneşte şi, luîndu-mă deoparte, mă trase într-un colţ unde-mi povesti viaţa ei. Era foarte veselă, mă luase de braţ şi rîdea: „Ce bine vorbeşti!". Din diferitele răspunsuri se dovedise de fapt că toate, cu excepţia unuia, nu erau decît propuneri brutale de legături îndoielnice remunerate. Asta spus mai mult sau mai puţin pe faţă, cu mai multă sau mai puţină delicateţe, dar spus. Scrisoarea lui Michel, în schimb, era plină de blîndeţe, avea un ton cuviincios care o cuceri. Era şi timpul, deoarece scrisoarea lui fu şi ultima şi nu mai primi nimic după aceea.

Începură deci să-şi scrie, să-şi telefoneze, iar omul nostru i se părea a fi din ce în ce mai mult cel pe care-l visase: avea planuri de viitor, era un om de afaceri, nu mari, dar oricum un om cu ceva bani care voia să investească în România şi care voia să se folosească de ajutorul pe care ea i l-ar fi putut oferi. Acest schimb de servicii i se păru de bun augur: n-avea să depindă doar de el, ci putea să contribuie şi ea cu nenumărate servicii, iar acest interes reciproc i se părea mai sigur decît orice declaraţie înflăcărată de dragoste.

Şi-au trimis pozele. Ea îl găsi mai degrabă oarecare, ba chiar „urîţel", cum îmi spuse arătîndu-l cu degetul pe cînd trecea prin faţa noastră surîzător, cu un pahar în mînă. Era slab, cu un păr bogat, negru şi buclat, care-i cădea pe frunte, cu ochii mici ca de purceluş. Nu mi se părea din cale afară de dizgraţios, poate doar nasul, cam exagerat de lung şi teşit, sau poate umerii, mai mult inexistenţi, care făceau să-i atîrne marginile mînecilor pînă la mijlocul palmei. În orice caz, părea curăţel şi simpatic.

Ajunsese la Bucureşti cam în acelaşi timp cu minerii, fapt ce nu-l descurajase, căci Irina îi explicase că nu era vorba decît de o zguduitură a Istoriei, un fel de rîgîit dezgustător, se înţelege, dar fără consecinţe, fără continuare. De fapt, un pic mai multă ordine nici n-ar strica afacerilor. Şi a ştiut să-l pună cît de curînd în legătură cu cine trebuia pentru un proiect cît se poate de serios: Michel deveni nu după multă vreme un furnizor autorizat de etichete de vinuri. Piaţa era bună, Michel a ştiut să le cîştige tuturor încrederea, aşa că, graţie Irinei, toate formalităţile de import au fost considerabil uşurate.

Irina avea un frate care locuia în Transilvania. Departe de Bucureşti, dar avea totuşi o fermă destul de frumuşică, iar Michel, după ce o vizită, hotărî că ar putea porni o nouă afacere. Investi în creşterea iepurilor. Era un domeniu pe care-l cunoştea bine, îl şcoli şi pe fermier, cumpără materialul necesar şi se ocupă de prospectarea pieţei pentru export. Afacerea pornise destul de bine, astfel încît Michel, care era într-un continuu du-te-vino între Franţa şi România, hotărî în acea perioadă să se stabilească definitiv. A trebuit să înfrunte totuşi şi primul său eşec. Fratele Irinei găsea că, în calitate de asociat, e mai simplu şi mai rentabil să vîndă iepurii fără factură şi să bage banii în buzunar. Michel nu putu să-şi onoreze prima comandă şi se gîndi să-l dea în judecată. Îi frecventam în vremea aceea şi-mi aduc aminte că zicea, bătînd cu pumnul în masă, cu puternicul lui accent de Bordeaux: „Al dracu', o fi el frati-tu, da' în puşcărie ar trebui să-l bag pe nenorocitul ăsta!" Dar Irina îi lua cu binişorul, aşa cum faci cu un cîine nervos, şi izbuti să-l hotărască s-o lase baltă. Lucrurile au rămas pe loc.

Irina era necăjită, dar tot aşa de hotărîtă să continue treaba. La urma urmei, etichetele de vin mergeau foarte bine. Michel construi o casă mare la ţară, nu departe de Bucureşti, pe numele soţiei sale. Cum Irina nu putea avea copii, adoptă unul, apoi un al doilea, urîţei, ca el. Era de-a dreptul nebun după ei. M-a invitat nu de mult la botezul celui mai mic şi a fost fericit să mă primească şi să-mi arate casa în sfîrşit terminată, după trei ani de luptă neîntreruptă cu inerţia mîinii de lucru locale. „Ştii, sînt ei de treabă, da' îţi mănîncă zilele indivizii ăştia", îmi zise, vorbind despre muncitorii români. Casa avea două etaje, mai multe băi şi o puzderie de camere pe care le descopereai la capătul culoarelor sau pe sub scări. Deschise una dintre ele şi am întrezărit doi bătrînei surîzători, aşezaţi cuminţi, în fotolii, ca figurinele unei căsuţe cu păpuşi. „I-am pus şi pe ei aici, îmi spuse, sînt socrii mei; sînt mulţumiţi, au baia lor şi chiar şi balcon." Şi el mi se părea fericit, instalat în mijlocul noii sale familii şi făcînd pe amfitrionul pentru jumătate din colonia franceză din Bucureşti. De fapt îşi găsise în sfîrşit locul. Cum-îmi luam rămas bun înaintea celorlalţi, grăbindu-mă să nu pierd avionul, păru dezamăgit: „Pleci deja?"

Ei da, mereu plecăm deja.

Traducere de Manuela GHERGHEL

STRĂINUL ŞI ALOGENUL

Una din ştirile difuzate duminica trecută pe TELE 7abc privea demonstraţia-procesiune din comuna Pantelimon împotriva construirii unei biserici baptiste în localitate. Organizat de preoţii comunei, protestul era destul de pasional şi utiliza, printre alte argumente ori interpretări, şi unele cu iz de legendă: locul vizat de baptişti ar avea deja o premonitorie încărcătură „malefică". El a aparţinut – declara cineva – unui „blestemat". Într-un prim moment, refuzul acesta înverşunat se poate explica prin faptul că este vorba despre o comunitate mică, aproape omogen religioasă („în sat sînt mai puţin de zece baptişti" afirmă autorităţile) care se simte agresată.

Însă dincolo de atare explicaţii, ceea ce acţionează, în asemenea cazuri, este o mentalitate – de mult instalată – pe care unii responsabili ai Bisericii ortodoxe continuă să o inculce şi să o întreţină: aceea a unei Ortodoxii permanent traumatizată de alogeni, unde nu carenţele proprii sînt atît importante cît mai ales pericolele din afară (reale ori imaginare). Pericole prea uşor transformate de o retorică iresponsabilă în ameninţări majore cerînd mijloace de răspuns pe măsură. Femeia care declara locul „blestemat" dădea doar varianta populară a poziţiei enunţate de însuşi prodecanul Institutului Teologic prezent la demonstraţie; cu o voce ieşită din registrul firesc, el denunţa atacul asupra neamului şi a credinţei şi afurisea pe cei ce acordaseră locul baptiştilor. Cînd unul din responsabilii formării preoţilor români tratează pe alţi creştini în termeni de radicală excluziune nu e de aşteptat ca românii ortodocşi să fie prea antrenaţi pentru a-şi exersa atît de tradiţionala ospitalitate şi virtutea creştină a răbdării celuilalt. Căci despre dialog şi relaxată convieţuire nici nu mai poate fi vorba.

Şi totuşi, despre dialog vorbea un ortodox „autorizat", arhimandritul Iustinian Creţu de la mănăstirea Răteşti: „Călugării noştri de astăzi nu sînt pregătiţi teologic la nivelul călugărilor din alte ţări creştine. Ne trebuie călugări bine pregătiţi duhovniceşte şi teologic. Cînd toată lumea studiază, învaţă, doreşte să cunoască, te invită la dialog. Cînd sectele se înmulţesc din zi în zi şi caută să convertească pe ortodocşi chiar la domiciliu, noi, monahii, nu putem sta indiferenţi, neînstare să discutăm teologic cu ei, să le dăm un răspuns clar, să apărăm învăţătura de credinţă ortodoxă. Ne trebuie monahi tineri bine pregătiţi, atît printr-o viaţă monahală înaltă, cît şi prin cunoştinţe teologice înalte, pe măsura vremii pe care o trăim." (în Ioanichie Bălan, *Convorbiri duhovniceşti*, vol. II, pp. 685-686).

Rolul străinului

Există, în orizontul oricărei tradiţii, tentaţia de a reduce transmiterea ei la o comodă repetiţie, la conservarea preponderentă (şi în fapt iluzorie) a formei mesajului primit „din vechime". În măsura în care prestigiul şi calitatea definitorie ale datului „tradiţional" se reduc la perpetuarea pasivă a acestei forme, ele oferă justificări pentru o înverşunată retractilitate în faţa alogenului religios şi antrenează obsesii identitare. Pentru o experienţă realistă a tradiţiei însă – şi graţie unor asemenea experienţe ea rămîne fertilă, autentică –, e necesară mai degrabă atitudinea creatoare, care se angajează mereu în descoperirea sensului pe care învăţătura, ritul, gesturile tradiţiei îl vehiculează. Într-un articol asupra arhitecturii sacre hinduse *(Symbolism of the Dome)*, A. K. Coomaraswmy spunea: „Tradiţia este, în esenţă, ceea ce ţine viu... În arta care decurge din ea, vedem, în ceea ce ne priveşte, o încarnare a ideilor mai degrabă decît o idealizare a faptelor".

Concordanţa cu originile nu insistă, în acest caz, pe imuabilitatea tradiţiei, ci pe consecvenţa cu care drumul ei este urmat, cu care originea e scrutată, actualizată, realizată în variante originale: e un efort care încearcă să atingă adevărul trans-temporal propus, să îl „contemple" şi mai apoi să îl comunice adecvat.

Or, în mai toate religiile, personajul legat de o atare perspectivă se construieşte ca un străin, ca un aventurier solitar.

Patericul ori Lavsaiconul abundă în anecdote relative la fermitatea cu care pustnicul se menţine în interiorul chiliei sale. Oricît de nobile, de onorate de morala comună, solicitările de a ieşi din spaţiul şi din disciplina ei sînt privite drept nişte ispitiri dezagregante. Paladie povesteşte că în Macarie Alexandrinul „s-au îngrămădit odată nişte gînduri de slavă deşartă ca, scoţîndu-l din chilie, să-l îndemne să meargă pentru vindecarea celor bolnavi în cetatea Romanilor. Şi, după ce mult timp nu ascultase, a fost tras deodată cu tărie şi, după ce şi-a pus picioarele pe pragul chiliei, le-a lăsat afară dar el, rămînînd culcat, a zis: «trageţi-mă, demoni, şi mă tîrîţi. Căci eu nu plec cu picioarele mele. De puteţi să mă duceţi astfel, voi pleca»".

A persista în interioritatea simbolizată de chilie înseamnă, pentru pustnic, posibilitatea de a deosebi ceea ce e benefic progresului spiritual de ceea ce îl tulbură, apelul autentic de fantasmă şi, pînă la urmă, realul de iluzoriu: „Şi închizînd uşa, a intrat. Iar demonul, ruşinat de înfrîngere, a dispărut într-un vînt şi în asinii sălbatici care săreau şi fugeau în zgomote ce se topeau" *(ibid)*.

Or, nu cu imuabilitatea, cu o idilică nemişcare ne confruntă cele două anecdote ci, dimpotrivă, cu un aspru efort de discernămînt, cu un efort s-ar zice critic care refuză să se plieze convenţiei şi automatismelor: receptacule comode pentru proliferarea închipuirilor complezente. Mai degrabă cu tema consecvenţei avem de a face aici, pentru că anecdotele pustiei ne vorbesc despre o condiţie niciodată deplin atinsă, niciodată garantată, dar mereu vizată. Condiţia spre care tinde omul pustiei – prin contrast cu a celui „din lume" – e una a statorniciei, a neclintirii în rugăciune; ea refuză distracţia, înţeleasă drept risipire a atenţiei şi captare a ei de către obiectele fugitive, specifice percepţiei exterioare, superficiale. Însă rezultatul nu e niciodată definitiv, achiziţionat şi, prin urmare, închis, limitat.

Fuga de lume şi fuga lumii

Tema stabilităţii modelează pînă astăzi vocabularul, dacă nu chiar experienţa „rupturii" şi a re-orientării existenţiale. Acum cîţiva ani, un tînăr îşi formula astfel decizia de a intra în mănăstire: „Asta a fost o fugă de lume; însă, cum v-am spus, nu eu am fugit de lume. Mai bine zis, eu am rămas din fugă, lumea m-a aruncat din fuga ei. Fuga lumii m-a aruncat în mănăstire".

În cazul de faţă, departajarea între regimul curent şi stabilitate are loc abrupt, în tensiunea unei clipe care ajunge să inverseze raporturile. Nu mai avem de a face cu un lung şi spectaculos război împotriva „tentaţiilor", ci cu un soi de decuplare instantanee de la regimul curent. E de ajuns un moment de stază profundă a persoanei (clipa interogaţiei şi a alegerii) pentru ca şuvoiul unanim al trecerii să o arunce în afara curgerii sale, să o respingă ca pe un element străin; candidatul la monahism e marginalizat violent, centrifugat, am putea spune, afară din curent. Fuga lui de lume e în fond o clipă de stabilitate asumată, trăită integral şi ea nu face decît să dea pe faţă, să „demaşte" torentul existenţial. A fugi, a te înstrăina de lume nu înseamnă altceva decît să înregistrezi – într-o clipă atemporală de suspensie – fuga însăşi a lumii, perisabilul ei, uzura ei necontenită.

Însă clipa aceasta inaugurală de luciditate trebuie, ea însăşi, fixată, prelucrată, dezvoltată la nivelul unui destin. Ceea ce face să intre în joc consecvenţa cu care contemplativul îşi gestionează (sau nu) gajul iniţial ce i-a fost acordat. Literatura hagiografică cuprinde nenumărate episoade în care – după momentul rupturii – fie datoriile familiale ori

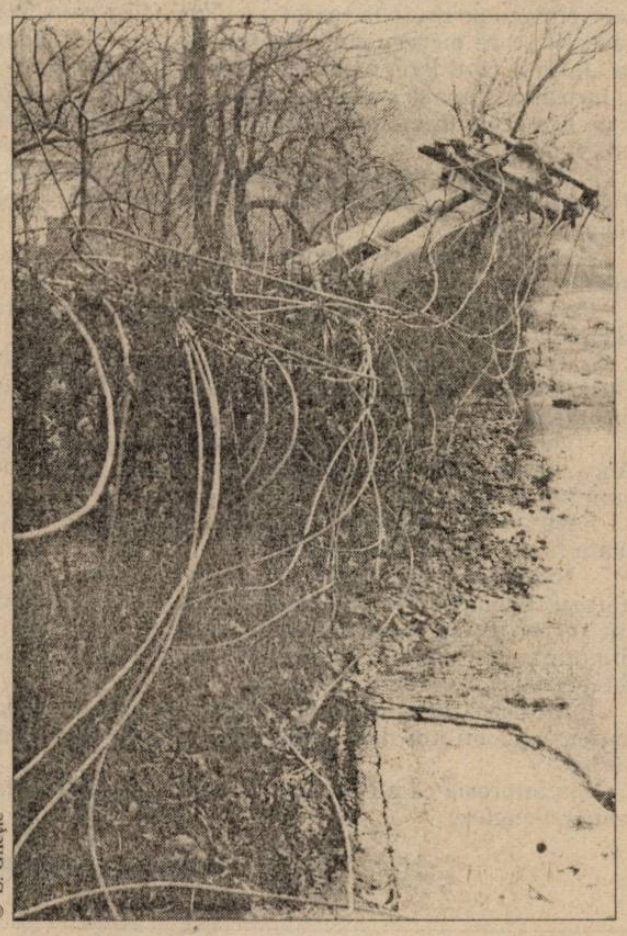

© S. Gheţie

chiar ecleziastice, fie dorinţa de a se face util comunităţii pun la încercare discernămîntul celui ce s-a desprins din curent, aptitudinea sa de a persevera pe un drum singular. O variantă a Vieţii cuvioasiei Paraschiva (de la Iaşi) pretinde că, părăsindu-şi casa pentru „adîncul pustiei", tatăl încearcă să o regăsească însă că, timp de zece ani, el nu reuşeşte decît să-i calce pe urme, ajungînd mereu a doua zi după ce Paraschiva plecase mai departe. În *Autobiografia unui stareţ*, excelent editată de Ioan I. Ică la Sibiu în 1996, Paisie Velicikovski relatează scene care pot intriga morala curentă.

În primul rînd, el trebuie să facă faţă dorinţei materne de a-şi vedea unicul copil rămas în viaţă preot şi succesor, în această funcţie, tatălui său. Or, decis să intre în călugărie, Paisie se preface – la îndemnul duhovnicului – că încuviinţează cariera ecleziastică, obţinîndu-şi astfel libertatea de mişcare: „Iar eu am plecat pe drumul meu foarte întristat în privinţa mamei, gîndindu-mă la supărarea ei şi la întristarea cu anevoie de îndurat la aflarea plecării mele fără întoarcere" (p. 108). Mai mult, acelaşi Paisie preferă să rateze o primă apropiere de Vasile de la Poiana Mărului, autoritate spirituală recunoscută în schiturile din zona Vrancei, pentru a nu fi silit să accepte preoţia.

Exprimate la nivelul legendei ori al biografiei, episoadele menţionate ne vorbesc despre dificila alegere, mereu reluată, între accesoriu şi esenţial, între orizontala în indefinită expansiune a solicitărilor comunitare şi verticala unei perspective polare. Evident că această consecvenţă nu înţepeneşte în reţete; ea obţine, dimpotrivă, rezolvări variate pentru tensiunea între exigenţele comunitarului şi ale alterităţii. După ce va atinge maturitatea spirituală şi va descoperi la Athos rugăciunea inimii, Paisie va accepta să devină stareţul comunităţii ce se închegase în jurul său.

Străin ori alogen?

Împreună cu discipolii săi, ucraineanul Paisie se va fixa în Moldova şi va revigora aici (ca şi în Muntenia şi în Rusia) tradiţia isihastă: prin el, monahismul aţipit va regăsi un stil originar, o variantă autentică a rugăciunii contemplative. Prin îndrumare spirituală, prin reorganizarea vieţii monahale şi, încă mai remarcabil, printr-o impresionantă muncă de traducere a vechilor maeştri, Paisie şi ucenicii săi vor crea un curent al tradiţiei: regăsită în miezul şi eficacitatea ei reale.

În a sa *Istorie a Bisericii româneşti şi a vieţii religioase a românilor* (vol. II, 1932), N. Iorga descrie paisianismul ca pe o mişcare de înaltă clasă spirituală, care a antrenat o admirabilă înflorire a culturii ecleziale. Nestopată de secularizarea averilor mănăstireşti, ea ar fi putut revigora Biserica în straturile ei mai largi şi pe mai lungă durată.

Cu toate acestea, în 1940 – cînd, pentru unii, ceea ce considerau prezenţă şi influenţe alogene trebuiau „demascate" şi respinse cît mai vehement, indiferent dacă era vorba despre o ideologie ori despre oameni şi culturi – paisianismul îi va apărea lui Iorga drept „un nou atac străin faţă de noi" al misticismului rusesc (p. 29). Cît despre S. Mehedinţi *(Creştinismul românesc*, 1940), el considera că: „Din această lungă verificare istorică (întreprinsă de autor, *n.n.)*, românii au rămas cu sentimentul că creştinismul lor e izolat nu numai faţă de catolicism şi de protestantism, dar şi faţă de cel al neamurilor din sfera Ortodoxiei"... „Silă faţă de misticismul moscovit, sila faţă de catolicism, calvinism, unitarism sau arianism şi alte isme de ocazie" *(ibid.*, p. 169). „E deci o greşeală stăruinţa copilărească a celor ce leagă mereu soarta mănăstirilor noastre de nişte călugări străini şi îndeosebi de stareţul Paisie. Acest monah rus... a fost doar o clipă faţă de vechimea sihăstriei din Carpaţi *(ibid.*, p. 69. 70).

Sîntem acum dincolo de 1940 şi de 1989, încercînd să funcţionăm de bine de rău în Europa, nu doar în citadela Munţilor Carpaţi. Mai importantă mi se pare însă funcţionarea în concordanţă cu criteriile propriei tradiţii spirituale. Or, cazul Paisie ne arată în ce măsură rejecţia, lipsa de reflecţie, discernămînt şi demnitate în faţa celui pe care îl percepi drept alogen, te poate face să pierzi chiar conştiinţa acelui străin care face joncţiunea cu rădăcinile vii ale tradiţiei tale. A refuza să întîlneşti chipul celuilalt, să convieţuieşti civilizat şi firesc alături de el, îţi întunecă necesarmente propriul chip.

Pagină realizată de
Anca MANOLESCU

Gazeta de perete

Gazeta de perete a reprezentat latura „personalizată" a propagandei comuniste. Aici, textele nu erau tipărite, ca pe hîrtia de ziar, ci scrise de mînă (caligrafiate cu grijă şi asezonate cu mici desene edificatoare); în plus, ele nu erau alcătuite şi puse în pagină de specialiştii de la Centru, ci de oameni de-ai noştri, băieţi buni, talentaţi şi inimoşi (chiar dacă, în realitate, tot de la Centru veneau şi textele şi „băieţii buni").

Citite peste ani, producţiile unei atare gazete îşi pierd, desigur, valoarea propagandistică, dar cîştigă în umor involuntar. Cu toate acestea, lectura, deşi amuzantă, nu va fi lipsită de fiori.

Textele reproduse în continuare sînt preluate de pe o gazetă de perete din vremurile de glorie ale colectivizării, ce se află expusă la Muzeul Ţăranului Român, în cadrul expoziţiei „Ciuma – instalaţie politică". (C. P.-B.)

Despre chiaburi

– Ţăranul nostru muncitor, tovarăşi, v-am mai spus eu, că e în iad. În iad e ţăranul nostru muncitor, iar raiul poate să şi-l facă, tovarăşi, cu mîinile lor. Să-i spue chiaburului: te cunosc cine eşti. Şunca de pe tine e sîngele meu şi-al tatălui meu; şunca de pe tat-tu e sîngele lui tata şi-al părintelui lui!

Să-i gonim dintre noi ca pe nişte tîlhari!

Dintre oameni Bucran strigă:

– Cu băzdoaca să le frîngem oasele!

Şi ciocăni de două ori cu ciomagul gros cu măciucă în scîndurile late şi vechi pline de praf nisipos.

chiabur = duşmanul ţărănimii muncitoare

„2,25 zile muncă într-o singură zi"

La şcoală

Învăţătorul: cîte zile are anul?

Şcolarul: anul, tovarăşe învăţător, are 600 zile.

Învăţătorul: cum aşa?

Şcolarul: păi atîtea zile-muncă a făcut tăticu-n colectivă.

Ghicitoare

Acest urs are putere
Deşi nu mănîncă miere
Motorină bea de stinge
Botul după el şi-l linge.

(Tractorul)

Ghicitoare

Spune-mi cine îţi arată
Cum să ţii cărarea dreaptă
Cum să nu te rătăceşti
Cînd pe mări călăuzeşti.

(Partidul sau busola)

Cînd aud tractoarele

Cînd aud tractoarele
Brăzdînd ogoarele
Pe toate tarlalele
Creşte inima din mine
C-am ajuns atît de bine
De-am scăpat de sărăcie
Intrînd în **gospodărie**
Iar chiaburul înrăit
Cînd aude huruit
Fuge dracului în şură
Şi-şi înfundă pumnii-n gură,
Că e-n stare de omor
Cînd aude de tractor
Multe-ar face, de-ar putea
Dare-ar dracu-n el să dea.

Ora de colectivizare de la mic la mare

– scrisoare –

Dragă mamă-n noaptea asta, cu nespusă nerăbdare/ Îţi trimit aceste rînduri dintr-un sat cu bunăstare/ Şi voi încerca din suflet să îţi scriu tot ce gîndesc/ Cum mă simt în **colectivă** şi-n acest „mediu sătesc"/ Unii mi-au zîmbit, iar alţii şuşotea aşa, ca omul:/ „Va să zică fata asta să ne fie ...agronomul?"/ Însă nea Ion grăjdarul mă încuraja-n surdină/ „Ţine-ţi cumpătul fetiţo! ai răbdare, or să vină!"/ După douăzeci de zile ne-ascultau foarte atenţi/ De la cinci cu cît pornisem ...optzeci de cursanţi prezenţi/ Şi notau în carneţele, iar cînd le spuneam că-i gata/ Între ei şopteau „elevii": „Ştiţi că se pricepe fata?"

Spionul desăvîrşit? Un bun scriitor

Sfîrşitul anului trecut m-a găsit citind pe nerăsuflate – ce-am mai citit pe nerăsuflate în '97? – „Un spion desăvîrşit" al lui John le Carré (RAO). De mai bine de un deceniu – obsedant şi în această direcţie – suport dispreţul subţire al atîtor fini intelectuali de Bucureşti care ştiu tot despre „ce înseamnă o carte", faţă de englezul acesta „al meu": „John le Carré al dumitale nu-şi poate depăşi genul". Incapabil să-mi depăşesc epoca, aveam irespectul de a le replica dîrz că-l văd pe fostul secretar al ambasadei engleze la Bonn coborînd dinspre Stendhal, consulul de la Civitavecchia, în genul acesta – al celor care merg mascaţi supunîndu-se şi opunîndu-se ordinului patern: „să fii ticălos!"; că adevărurile lui mai puţin metafizice – de genul: „CIA şi KGB sînt complementare în organizarea răului universal" – sînt pentru mine la fel de importante şi emoţionante ca acelea din „Greaţa" şi „Contre tout espoir" a Nadejdei Mandelstam... „Şi ce-i aia gen? Un estetician de talia lui Steiner îl socoteşte pe Simenon cel mai extraordinar romancier al timpurilor noastre şi cere să nu se rîdă de afirmaţia sa". „Literatură"... mi se răspundea cu o răceală pe care spionii veniţi din frig nu o cunoşteau – aceea a atoateştiutorilor.

„Un spion desăvîrşit" e capodopera lui le Carré, în care nu numai că „face literatură" (cele mai triste ghilimele), dar ajunge să facă din ea, din creaţia unei cărţi, subiectul unui roman de spionaj; precum acela care în „Sanctuar", la 1925, a introdus tragedia greacă într-un roman poliţist – le Carré transformă în destin de scriitor viaţa unui spion; dacă acesta e perfect, el se confundă cu scriitorul definit de Flaubert o dată pentru totdeauna ca „turnător": „L'écrivain c'est un mouchard". Şi un autoturnător. Scriitorul e un spion şi un autospion, capodopera fiind o autodenunţare perfectă împreună cu propria sa reţea.

Lăsînd deoparte teoriile – cum să povesteşti un roman de spionaj estetic şi stilistic? – mă recunosc nerăbdător să transcriu singurul episod românesc al romanului de 633 de pagini; e stupefiant ca exactitate a problemei, ca acuitate a întrebării finale, ca vigoare a metaforei.

Episodul se petrece la Berna, în primii ani ai războiului rece, la pagina 294: „Secretara Clubului Cosmo era o monarhistă româncă şi nesărată pe care o chema Anca şi care plîngea pe rupte la conferinţe. Era o fată deşelată şi repezită, care mergea cu încheieturile mîinilor întoarse în afară şi, cînd Pym o opri pe coridor, îl scrută cu ochii ei înroşiţi şi-i spuse s-o lase în pace, c-o durea capul. Dar Pym era acolo în misiune de spionaj şi nu admitea nici un fel de refuz.

– Mă gîndeam să facem un buletin al Clubului Cosmo, o anunţă el. Mă gîndeam să cerem fiecărui grup să participe cu cîte ceva.

– La Cosmo nu există grupuri. Cosmo n-are nevoie de buletin. Eşti un prost. Pleacă de aici!

Pym o urmări pe Anca pînă-n biroul minuscul care îi servea de vizuină.

– Tot ce-mi trebuie e o listă a membrilor, spuse el. Dacă am lista, le pot trimite o circulară să văd cine ar fi interesat.

– De ce nu vii la viitoarea întîlnire să-i întrebi? zise Anca, aşezîndu-se şi îngropîndu-şi capul în mîini, ca şi cum i-ar fi fost rău.

– Nu toată lumea vine la întîlniri. Vreau să consult pe toată lumea. E mai democratic.

– Nimic nu e democratic, spuse Anca. Totul nu-i decît o iluzie. E englez, îşi explică ea cu voce tare, deschizînd un sertar şi începînd să scotocească prin dezordinea dinăuntru. Ce ştie un englez despre iluzie? întrebă ea un fel de confesor nevăzut. E nebun.

Îi întinse o foaie murdară cu nume şi adrese. Majoritatea, cum mi-am dat seama mai tîrziu, erau greşit scrise."

Am impresia că nu lipseşte nimic din eternele relaţii româno-engleze.

Radu COSAŞU

Plugușorul cu motor

Uiu, iu! tovarăşi fraţi!/ daţi-i chiot şi cîntaţi/ că bădia muncitorul/ ne-a gătat astăzi tractorul/ să brăzdăm cu el ogorul/ ne-a'narmat cu armă vie/ să scăpăm de sărăcie/ să clădim o nouă viaţă/ ici, în prag de dimineaţă;/ horă mîndră să-nflorim/ chiaburimea să-ngrădim/ Ia mînaţi măi flăcăi, hăi, hăi!// Uiu, iu! cît vezi în zare/ Ţărănimea muncitoare/ înfrăţită pe ogoare/ strînge soarele în clăi/ ia daţi zor, măi flăcăi/ seara să nu ne apuce/ că Partidul ne conduce/ către ziua cea de mîine/ să avem cu toţii pîine/ viaţă liberă sub soare/ mulţumire, bunăstare.

Întrebări şi lucrări:

1. Explicaţi titlul poeziei.
2. Care sunt foloasele muncii cu tractorul?
3. Cu ajutorul cărui aliat şi sub îndrumarea cui îşi poate făuri ţărănimea muncitoare o viaţă din ce în ce mai bună?

Tovarăşe Stalin, eu învăţ bine

– poveste din patria comunismului –

Sunt o pioneră dintr-un sat al regiunii Stalinabad. Am împlinit 12 ani. Învăţ bine şi am la toate obiectele nota 10.

Oamenii din satul nostru cultivă bumbacul. În timpul vacanţelor sau după orele de şcoală, eu ajut la culesul bumbacului, împreună cu alte pioniere. În sat s-a socotit că fiecare om trebue să culeagă 20 de kilograme de bumbac pe zi.

Dar iată, eu am izbutit să culeg 100 de kilograme pe zi. Cum s'a făcut că am cules atît de mult bumbac? Foarte simplu: toată lumea culegea bumbacul cu o mînă, în timp ce eu îl culegeam cu amîndouă mîinile. Am arătat multor ţărani şi ţărance din sat felul meu de a culege bumbacul şi au învăţat şi ei. În felul acesta nu se mai culegeau 20 kilograme de bumbac, ci mult mai mult.

Întrebări şi lucrări:

Ştiţi cine e Stalin? El este conducătorul iubit al popoarelor din Uniunea Sovietică. El este prietenul tuturor popoarelor care luptă pentru pace şi libertate.

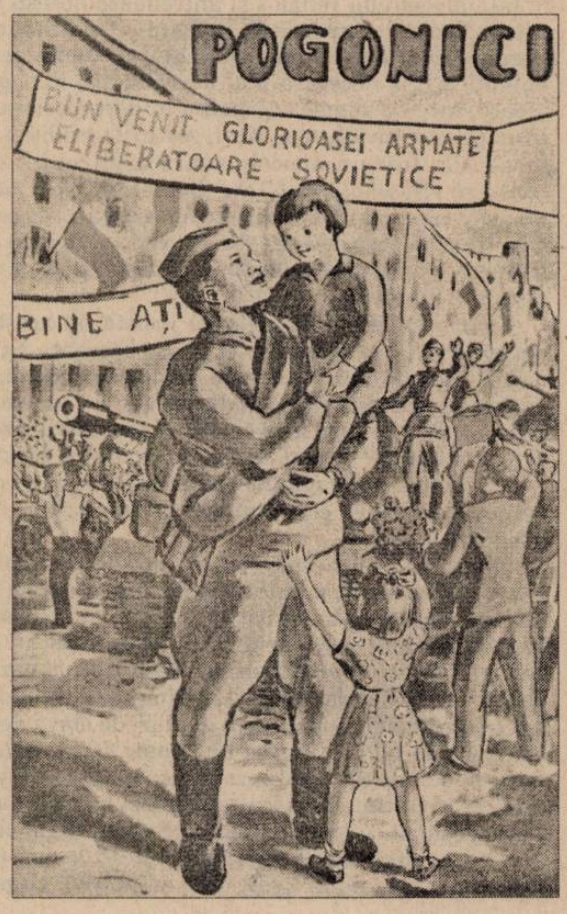

Cînd cinema-ul nu-i acasă...

...avem parte de trei premiere într-un an (**Nekro, Femeia în roşu, Omul zilei**), de un festival anulat (Costineştiul), de unul mai mult mediatizat decît „vizitat" (DaKINO), în fine, de un altul (CineMAiubit) la care lumea dă năvală fără a găsi prea mult cinema, din păcate. Şi, tot cînd cinema-ul nu-i acasă, avem parte de **Pisica ruptă** şi de alte cărţi (unele necesare, altele nu) care întreţin iluzia că viaţa cinematografică în România este „normală"... O fi, dar nu cînd te uiţi la filmele româneşti!

Nekro, pelicula debutantului Nicolas Masson (făcută, ce-i drept, cu bani proprii) este ratarea perfectă – genul de film pe care nu-l poate salva nici Diavolul, nici Sfîntul Duh; perfect, să trecem mai departe. Ne-ntîmpină **Femeia în roşu** – film-ecranizare (după romanul lui Nedelciu-Babeţi-Mihăieş) semnat de regretatul Mircea Veroiu; minunata **Adela** (din 1984) rămîne însă ultima peliculă reuşită de Veroiu în cinematograful românesc... Şi ajungem la **Omul zilei,** filmul lui Dan Piţa după un scenariu de Radu F. Alexandru: controversat, după unii – după alţii, o revenire salutară a regizorului **Falezelor de nisip** cu picioarele pe pămîntul actualităţii. Cu **Omul zilei**, Piţa pune într-o paranteză (lungă, sperăm) seria filmelor-metaforă şi a ecranizărilor cu pretenţii, şi poate că această schimbare de ton (şi de manieră) este unicul lucru bun întîmplat în cinematograful românesc în 1997!

În zona festivalurilor, situaţiunea e şi mai simplă. Probabil că ar trebui să spunem adio Costineştiului în condiţiile în care festivalul filmelor studenţeşti s-a mutat la Bucureşti şi i s-a zis (pentru a doua oară) „CineMAiubit", lungmetrajele autohtone realizate într-un an se-apropie progresiv de cifra zero, iar localitatea însăşi s-a transformat în „Pro-Costineşti"... Rămîne un singur festival serios – DaKINO –, rodul ambiţiei unui fost aspirant la regie, operatorie, sau măcar la actorie, care a descoperit finalmente că, pentru a ţine prima pagină a ziarelor, e mult mai simplu să fii manager...

E trist că un regizor ca Mircea Daneliuc nu poate să mai facă cinema; pe undeva este şi mai trist parcă atunci cînd Daneliuc se răfuieşte cu lumea care i-a pus beţe-n roate într-o carte ca **Pisica ruptă.** Autor inegal, în a cărui filmografie capodopera (**Iacob,** de pildă) stă alături de-un moft kitsch (ca **Glissando**), Daneliuc n-a excelat vreodată printr-un control artistic desăvîrşit asupra filmelor sale. Absenţa autocenzurii este vizibilă în titlurile apărute după '89, iar **Pisica ruptă** vine să amintească acest adevăr. Scris cu verva ştiută, „romanul" este o feroce reglare de conturi cu lumea cinematografică românească – văzută de pe poziţiile unui om care n-ă avut niciodată o „poziţie", şi nici nu s-a străduit să aibă.

Dacă însă Daneliuc este interesant şi ca prozator, este greu de înţeles pe cine poate interesa o carte despre Geo Saizescu! Şi totuşi – pentru că trăim în România –, un critic cu multă experienţă publică nu un articol, ci... un volum (destul de cochet) despre „cariera" unui regizor ale cărui „performanţe" nu merită mai mult de cîteva rînduri! La Daneliuc, dincolo de un anumit punct, te plictiseşte acreala – aici, te toropeşte dulcegăraia. Istoria filmului românesc începe ca o comedie (de salon), continuă ca o piesă în versuri şi pare să fi ajuns, acum, în faza de bîlci: unii fabrică tiribombe, alţii cheamă „Salvarea"... Dar cei mai mulţi consumă, tacticoşi, murături şi vată de zahăr.

Există, în acest an, şi două apariţii publicistice notabile, care dovedesc că, dacă cinema-ul nu prea mai e pe ecrane, el poate fi „frunzărit", cu folos, acasă. Prima este **Dicţionarul de cinema,** co-semnat de Cristina Corciovescu şi Bujor T. Rîpeanu; cu toate că nu vom găsi nume ca Lars von Trier, John Woo şi Wong Karwai (de exemplu), dicţionarul oferă 1000 de articole despre tot atîţia actori şi regizori din toate timpurile. (Sfatul pentru o ediţie viitoare ar fi renunţarea la anumite „nume mari" ieşite din uz şi completarea dicţionarului cu nume mai puţin cunoscute, de ultimă oră!) A doua apariţie – lansată recent, cu ocazia inaugurării Oficiului Naţional al Cinematografiei – este volumul de memorii **Întîlniri cu cinematograful. Amintiri** de Ion I. Cantacuzino, ediţie îngrijită şi postfaţată de acelaşi Bujor T. Rîpeanu. Un titlu care onorează deopotrivă editura care a scos cartea („alo, Bucureşti!"), UCIN-ul şi ONC-ul care au contribuit la apariţia ei.

Alex. Leo ŞERBAN

Erată. În textul despre filmul lui Thomas Ciulei *Nebunia capetelor* (nr. 258) s-au strecurat două erori lamentabile. Corect era: „Nu am citit ***Evadarea tăcută***, cartea Lenei Constante", şi „...atunci cînd ai supravieţuit, trecutul se îndepărtează de tine pînă la dimensiunile unui penitenciar de păpuşi". **(a.l.ş.)**

Nu rataţi

La Institutul Francez: ***Microcosmos,*** şi – vineri, sîmbătă, duminică, orele 14,00 – ***Retrospectiva Cannes.***

MARTOR
Revistă de Antropologie culturală a Muzeului Ţăranului Român

II – 1997

Din sumar:

Inter-views, Entre-vues, Între-vederi

Atelier de antropologie vizuală (iunie 1997)

Gérard Althabe: À propos du film documentaire; **Horia Bernea**: *Iconodulia militans*. La consubstantialité. Limite de l'image; **Anna Grimshaw**: The Ethnographer's Eye: Notes from Work in Progress; **Ana Grama**: La photographie ethnologique transylvaine; **Marc Henri Piault**: Une expérience d'anthropologie „active" et les circonstances, modalités et questions relatives à un passage à l'image; **Ioana Popescu**: Ambiguïté et pouvoir. L'exposition d'ethnophotographie; **János Tari**: Ethno-Photo-Phono-Kinematographia; **Simona Bealcovschi**: À la recherche de l'esprit festif et de la gloriole. La propagande communiste et le film documentaire; **Elizabeth Edwards**: Photo-objects; **Gabriel Hanganu**: If Roublev Had Been Given a Video Camera. On Inverse Perspective, Transcendental Style and Ethnographic Film; **Brigitte Lozza**: La documentation photographique au Musée des Arts et Traditions Populaires (France); **Otilia Hedeşan**: The Gaiţă Family within and beyond the Ritual; **Colette Piault**: Filmer en milieu rural; **Paul Barbăneagră**: „Paris. Arche du temps". L'architecture sacrée – mythe et symbole: le film comme auto-découverte; **Dumitru Budrală**: The Astra Film Sibiu Experiment (1991-1996).

Muzeologia redescoperită

Irina Nicolau: The Short History of a Big Award; **Gérard Althabe**: Une exposition ethnographique: du plaisir esthétique, une leçon politique; **Marianne Mesnil, Ioana Popescu, Irina Nicolau**: „Roumanie en miroir. Mémoires de tiroir" (Trialogue en marge d'une exposition); **Teodor Baconsky**: Les icônes de Horia Bernea; **Anca Manolescu**: Exposer un problème.

Vedere şi viziune

André Scrima: Stefan le Grand: du „récit initiatique" au „sanctuaire supérieur". Interlude herméneutique en marge d'un légendaire roumain (I).

Revista MARTOR e editată cu ajutorul unui proiect al **Fundaţiei Alexandru Tzigara-Samurcaş**, graţie concursului financiar al următoarelor instituţii:

Fundaţia SOROS pentru o societate deschisă
Fundaţia pentru dezvoltarea societăţii civile
Ministerul Culturii din România
Ministerul Culturii din Franţa.

Volumele I – 1996; II – 1997 (15 000 lei/vol.) se pot procura la standul Muzeului Ţăranului Român şi în librăriile Humanitas din Bucureşti.

Abonamentele sau obţinerea prin poştă a revistei pot fi solicitate la adresa:

Revista MARTOR. Muzeul Ţăranului Român. şos. Kiseleff nr. 3, sector 1, Bucureşti.

Cronica literară de tranziţie

Politică de cadre

Nu poţi să scrii despre o astfel de carte *uşchită** decît muindu-ţi pana (...computerului!) în călimara autorelui. E adevărat că o scoţi sfiriind, acolo e acid, nu glumă, dar viaţa merge înainte.

Daneliuc? Care Daneliuc? Nu e ăla care, pe vremea lu' Împuşcatu', era singurul care făcea nişte filme care chiar miroseau a realitate? În care blocu' era bloc, aşa cum e, dracu' să-l ia, strada-stradă, mizeria-mizerie, vulgaritatea-vulgaritate... În care personajele, *mînca-ţi-aş*, vorbeau româneasca adevărată, ruptă din viaţă, la *f...-i mă-sa*, nu aia de cabinet... Care băga în peliculă nişte „şopîrle" mari cît toate zilele, de-o pildă cea din ***Croaziera***, cu conducătorii care se lăfăie şi condusii care o mierlesc, de te grăbeai să vezi filmul cît nu dispare în noapte...

El e. A lăsat camera de luat vederi şi s-a-nfipt în maşina de scris. A izbit în clape cu nădejde & năduf, fără milă nici sfială, a produs un text vînos şi nervos. Ficţiune? Ţi-ai găsit, Daneliuc şi ficţiune! Au ieşit un fel de memorii cărora, ca să nu umble chiar în pielea goală, li s-a pus cîte o frunză de viţă ici-colo: Dinu Săracu în loc de Săraru, Cora în loc de Tora, Sergiu Colonnescu în loc de Sergiu Nicolaescu, Maler în loc de Paler ş.a.m.d. Alţii, la fel de binecunoscuţi, defilează fără frunză: Suzana Gâdea, Dumitru Popescu, Petru Enache, Mihnea Gheorghiu, Sandu Tatos etc. Co-starring: cîinele Clever.

Şi ce se întîmplă în memoriile lui Mircea Daneliuc? Se întîmplă că un cineast, adică el, vrea să facă film, nu pulovere. Prima jumătate a cărţii se petrece sub regimul comunist. Regimul ar vrea şi el oarece film, dar cu propagandă cît cuprinde. Or, Daneliuc nu *le are* cu propaganda, nici cu domnitorii viteji care biruie vrăjmaşi vicleni şi dificultăţi obiective, nici cu inginerii sfîşiaţi corneilleian între îndeplinirea planului şi idila principială. El trebuie vizionat *la sînge* de către tovarăşi, cu ochii-n patru, fiindcă ce se taie nu se fluieră. (Vă recomand scenele de vizionare oficială din carte, sunt excelente). Dar vizionarea nu e totul, căci regizorul e glisant şi năbădăios, nu e *de comitet*. Nu scoate replicile *de belea*, care *se interpretează*, se duce la festivaluri internaţionale unde stă (chit că doarme-n maşină) *cît vrea muşchii lui*, ba-ţi mai şi trînteşte carnetul de partid pe masă...

A doua jumătate a cărţii se petrece sub regimul Iliescu (după cîteva cadre în care apare, cam *în sictir*, Revoluţia, numită undeva *„îmbulzeala aia din Decembrie"*, p.226). Nici acum nu e bine. ***Senatorul melcilor*** se naşte cu greu. ***Ovidius***, filmul despre artistul exilat, nu se naşte deloc, zace sub formă de făt frumos şi latent. Cineastul cu gură „spurcată" şi ochi tăios rămîne în continuare un incomod şi nici acum nu se dă cu Puterea, i se pare că *„singurul loc unde mai puteai respira era Piaţa Universităţii"* (p.161), are parte de şicane administrative şi financiare. E clar că în viaţă, ca şi în film, *cadrele* hotărăsc totul.

Sigur că, pe parcursul lecturii, mi-am amintit de azuriul volum *Deşertul albastru* al lui Sabin Bălaşa, tot „memorii" vag mascate, un cîine pe post de Watson sau de Sancho Panza aici, cîine şi acolo, Loviluţie aici, Loviluţie şi acolo, talent într-o parte, talent şi-n cealaltă, numai că Daneliuc nu umblă cu metafore sinilii şi cu onirisme bleu, ci preferă verdele-n faţă. Unde era pictorul diafan şi sibilinic, regizorul e răspicat şi colocvial. Clarobscur oniric la Bălaşa, spot pamfletăresc pîrjolitor la Daneliuc. Dar nu insist, pentru că, în afara acestei posibile paralele tipologice, diferenţele sunt mari şi ireductibile.

Stilul narativ al lui Mircea Daneliuc are o precizie virilă, în care suprafeţele lise ale neologismelor dau, în acelaşi timp, culoare fovă şi contur riguros. Mostră: *„...Nu mi-am dat seama că e Veta, decît după ce am recunoscut una cîte una cele două ţîţe grandioase care-i apăsau ovarele, biete organe delicate trăite în zbucium şi deplasări, inspirînd acea expandare dureroasă a şoldurilor. A fost o sforţare tectonică, lîngă care, dacă erai aproape şi ascultai atent, încă mai auzeai trosnituri. Consecinţa supraîncărcării bucilor n-a fost decît un fenomen morfologic secundar"* (p.152). Şi încă (personajul mănîncă la birou sandviş cu pateu): *„Veta avea atavismul suav al festinului şoferesc şi, din cînd în cînd, în umbra sertarului, se deda în solitudine acestei nevinovate depravări"* (p.155). Crochiul Suzanei Gâdea, de la paginile 192-195, ar trebui citat în întregime. Îmi încape, însă, mai uşor, în spaţiul cronicii, acest somptuos „portret" al unei... cine: *„A fost o cină searbădă ca un film românesc cu ilegalişti făcut de o boieroaică îndoielnică, în rafinamentul icoanelor vechi şi al funcţiilor de răspundere"* (p. 150). Forţa aluziei e cît a unui dum-dum: *„organizatori de rrevoluţii de capă şi spagă"*... (p. 317). Dar, în pofida cruditătilor recurente, *sans peur ni reproche* (*e.g.*, p. 214) şi a scriiturii macho-iste, autorul e – desigur, pe fondul vulcanic – un reflexiv care, ca un Napoleon cu portavoce, şi munceşte şi gîndeşte: *„Cînd trăieşti într-o ţară care se căzneşte să-şi distrugă cultura, cazi uşor în sentimentalismul solidarităţii cu orice disperare"* (p. 107). Sună puţin ca-n Paler, şi nu întîmplător: îi apropie violenţa dezgustului. E limpede însă, pentru cine citeşte *Pisica ruptă*, că pe Daneliuc îl fascinează nu doar „caii verzi" de pe ecran, ci şi „oile negre" de pe hîrtie. Altfel spus, simţi în paginile sale un om care ascultă limba, o munceşte şi o onorează: *„Limba română, pot face confidenţa asta cui îi trebuie, e un lucru fastuos, domnilor, are geniul truculenţei şi al palorilor inextricabîle, păcat că e vorbită, arată ca o chivuţă"* (p. 119).

George PRUTEANU

*) Mircea Daneliuc, ***Pisica ruptă***, roman, Ed. Univers, Buc., 1997, 344 p.

HUMANITAS
carte cît dăruie

Noutăţi în librării

ANDREI PLEŞU
Limba păsărilor
ediţie nouă în seria «Eseişti români»

ROGER SCRUTON
Kant

ALASDAIR MACINTYRE
Tratat de morală

Sir DAVID ROSS
Aristotel
în noua serie «Monografiile Humanitas»

Pagini realizate de Cezar PAUL-BĂDESCU

COLINDĂTORII NOŞTRI DE LA BLOC

Privind înapoi peste umăr la sărbătorile de iarnă, să ascultăm vocile cîtorva colindători de bloc: ce ne cîntă ei, de ce ne cîntă, unde au învăţat colindele, cum îşi împart spaţiul urătorii concurenţi, cum sînt primiţi şi răsplătiţi? Răsplata colindătorilor e, cel mai adesea, în final, un ospăţ. Dar, spre deosebire de adulţii pomeniţi de Socio hai-hui, *pentru care Crăciunul şi revelionul au ajuns să miroasă ca-n India, Brazilia, China, adolescenţii care sună pe la uşile noastre îşi încununează sărbătorile prin pizza, Cola şi meniurile fixe de la McDonald's.*

Scara de aur din Drumul Taberei

Obiceiul colindului pe la case, de Crăciun, a depăşit în Bucureşti graniţele tradiţiei, devenind o ocazie propice pentru tineri să cîştige un ban cinstit de sărbători. Astfel, în preajma zilei de 25 decembrie, cei care şi-au descoperit deja nişte veleităţi artistice şi o voce melodioasă, se adună în grupuri mici, repetă cîte o colindă, căreia îi îmbogăţesc conţinutul şi pornesc să străbată oraşul cu speranţa că uşile li se vor deschide. Colindătorii cu pretenţii, adică studenţii la Teologie şi Conservator, sînt conştienţi de valoarea lor şi-şi încearcă norocul pe la instituţii importante (PRO TV, RENEL etc.) şi pe la firme, unde sînt oamenii cu bani. Aceştia, impresionaţi de colinde cîntate pe patru voci şi de asemănarea dintre grupul de colindători şi corul „Madrigal", scot cu uşurinţă bancnotele de 50.000 şi le oferă celor care „cîntă dumnezeieşte". Ceilalţi colindători, mai modeşti, cu un repertoriu simplu şi voci neprelucrate, se mulţumesc să cînte prin scări de bloc, efortul nefiindu-le zadarnic, căci oamenii sînt generoşi în prag de sărbători. Pe lîngă bucuria banilor, ei pot căpăta şi o experienţă de viaţă interesantă şi inedită, ce merită povestită.

Ne-am strîns, patru oameni cu o chitară şi ne-am pus la punct un repertoriu sărac, alcătuit din colinde clasice: „O, ce veste minunată!", „Domn, Domn, să-nălţăm!", şi „Trei păstori". Am decis asupra blocurilor din cartierul-dormitor, Drumul Taberei („Sînt mulţi pensionari, care se emoţionează uşor, păstrează tradiţiile şi deşi n-or să ne dea mult, totuşi or să ne deschidă!"). Aici am avut surpriza ca multe scări de bloc să fie deja „măturate" de alţii. După o sticlă de vin, de încurajare, am început oarecum jenaţi şi timoraţi să cîntăm, coborînd scările şi sunînd scurt pe la uşi. Nu ne-a deschis nimeni, ba dimpotrivă a ieşit un bătrînel să comenteze: „Eu n-am nimic cu voi, dar colindele nu se cîntă cu chitara! Nu respectaţi tradiţia!". Am ieşit dezamăgiţi din scara aceea şi unul dintre noi, nereuşind să se stăpînească, a strigat: „Sta-v-ar sărbătorile-n gît!"

Insuccesul iniţial nu ne-a dezarmat, am pornit mai departe şi oamenii au început să fie receptivi. Curînd ne-am lăsat cuprinşi de bucuria de a-i colinda, „Nu mai cîntăm la uşi închise!", banii fiind doar o motivaţie. Mulţi nu mai aşteptau să sunăm la uşă, ne întîmpinau deja în prag. Pensionarii erau într-adevăr emoţionaţi cum bănuiserăm, însă ne întindeau cîte o bancnotă de 500 de lei. „Aştia n-au noţiunea banului!", conchideam noi.

În general, ni se deschideau uşile caselor unde existau copii. Aceştia erau aduşi speriaţi de mînuţă de către părinţi şi nici nu îndrăzneau să ne privească. Se auzea vocea mamei: „Hai, puiule, cîntă şi tu, că doar ai învăţat-o pe asta la grădiniţă!" O bătrînică a coborît după noi pe scări cu o farfurie cu mere şi cu covrigi. Alta ne-a pupat pe toţi patru cu entuziasm: „Mînca-i-ar mama de frumoşi! Să aveţi parte doar de bucurii!" şi spre uimirea noastră, ne-a dat trei bancnote a cîte 10.000 de lei. O familie de pensionari, după ce ne-a ascultat oarecum solemnă, s-a scuzat jenată: „Nu ne-am primit încă pensia, dar uitaţi nişte ciocolăţi păstrate pentru nepoţi!" Am fost primiţi într-o casă şi am nimerit în mijlocul unei petreceri snoabe. „Le-am dat banu', să cînte!", a spus cineva. Am cîntat din obligaţie, oricum nu ne asculta nimeni, vorbeau precipitat între ei. Am întîlnit un bătrînel pe scara unui bloc ce fuma o ţigară „Carpaţi" şi am intrat în vorbă cu el. Ne-a explicat că soţia îi este grav bolnavă cu plămînii şi din această cauză nu poate fuma înăuntru. Era cam tare de-o ureche, însă ne-a rugat să-l colindăm. „Am cîntat 20 de ani într-un cor", ne-a spus şi a început să murmure colinda împreună cu noi.

Nu ştiu cum s-a făcut, dar uşile pretenţioase, lăcuite, din lemn scump, au rămas închise. Se mai auzea cîte un cîine în spatele lor care lătra indignat că-l deranjasem. În schimb, se deschideau uşile împodobite cu coroniţe de brad şi alte ornamente; erau cele care aşteptau colindătorii. Două bătrîne stăteau în prag şi ne priveau grave. Abia cînd le-a bufnit plînsul am observat că purtau doliu. Un bărbat între două vîrste, cam ţicnit, ne-a primit şi el în casă. Stătea singur în faţa televizorului cu o sticlă de rom ieftin pe jumătate goală pe masă. Omul era cu chef, ne-a rugat să-i cîntăm şi altceva: „D-alea bune, să joci pe ele". Apoi ne-a făcut o surpriză, dăruindu-ne la toţi jucării, mici paraşutişti confecţionaţi de el, pe care spunea că-i lansează, din plictiseală, de la etajul patru.

Ne-am simţit umiliţi cînd un individ mai colorat ne-a întins cîteva monede de o sută. Apoi am dat foc unei bancnote de cinci sute, ca să spargem ghinionul. Ne-am întîlnit şi cu concurenţa, trei puşti de vreo 8-9 ani care sunau şi ei sfioşi pe la uşi. S-au speriat de noi şi au luat-o la fugă.

Apoi ne-am oprit în „scara de aur", cum am numit-o mai tîrziu – zona Moghioroş, bloc cu zece etaje. Ni s-au deschis aproape toate uşile, noi eram răguşiţi, dar nu ne mai opream din cîntat. Cineva a lămurit misterul: „N-a mai trecut nici un colindător pe aici!". O familie de vîrstă medie ne-a înmînat, spre stupoarea noastră, o bancnotă de 50.000 (cea mai mare sumă primită pînă atunci). Unui domn în vîrstă, cu chip sever, i-au dat lacrimile. Şi-a cerut iertare: „Mi-a murit soţia de curînd!" Apoi ne-a promis că va rămîne pe culoar să ne asculte, pînă ce noi vom ajunge jos.

Era tîrziu cînd ne-am hotărît să ne sfîrşim colindul şi să împărţim banii. Nu mai conta cîţi erau, mai mulţi oricum decît ne aşteptaserăm noi. Am plecat cu toţii veseli spre casele noastre: pe de-o parte oameni şi senzaţii noi, pe de alta perspectiva unei apropiate plecări la munte.

Adina POPESCU

Ne daţi ori nu ne daţi?

O colindă fast *pentru un* fast-food

Pe mine m-a prins Revoluţia în clasa a II-a şi pînă atunci nici la grădiniţă, nici la şcoală nu ne învăţau colinde. După un an, învăţătoarea a făcut cu noi cîntecul cu *Săniuţa fuge/ Nimeni n-o ajunge*, ăla cu *Florile dalbe* şi ceva cu Isus mic *în scutec de bumbăcel*... Am fost atunci, doi ani la rînd, la ţară la bunici şi am colindat cu copiii de-acolo dar ei ştiau un singur cîntec: *Foaie verde portocală/ Noi sîntem copii de şcoală/ Şi-am venit să colindăm*... nu ştiu cum... *Dumnezeu să ne ajute/ La covrigi şi la nuci multe* – era ceva foarte scurt. Umblam prin tot satul, ore în şir. Eram mai multe grupuri – cînd ne-ntîlneam ne-njuram, aruncam unii-n alţii cu cataroaie. Toţi oamenii ne primeau. Foarte rar ne dădeau bani: covrigi şi biscuiţi, ăsta era meniul. Ţin minte o babă care a fost foarte mîndră că ne-a dat o portocală (noi eram cinci) şi ne-a zis să nu uităm să spunem acasă că ea, cutare a lui cutare, ne-a dat portocală!

Anu-ăsta, de Ajun, stăteam la scară la seminţe cînd îi auzim pe ăia mici cum cîntau cu vocişoarele lor şi tropăiau de la o uşă la alta şi Mihnea zice: ia hai şi noi, să ne scoatem de-o bere! El are 18 ani, mai eram cu Liviu, care are 16, eu – 15... Ne-am stabilit la *Domn, Domn să-nălţăm*, am repetat puţin şi-am început cu scara noastră: în jumătate de oră am strîns 135.000 de lei. Culmea e că oamenii erau surprinşi plăcut tocmai că ne vedeau aşa mari şi ne primeau; am fost la tot blocul, doar la administrator nu ne-am dus. Am dat greş doar sus, unde locuieşte o familie de turci: „Cu colindu'? La mine?" – a făcut doamna respectivă. Ne-am dat seama că l-am încurcat pe Domn-Domn cu Mahomed... Cam jumate din locatari nu ne-au primit dar nimeni nu se purta urît: unii se scuzau că sînt la masă, alţii că-s ocupaţi. Cel mai dur a fost un moş care ne-a ascultat şi pe urmă a băgat mîna într-un buzunar din ăla adînc, de pantalon bătrînesc, şi-a scos un pumn de monede de o sută, şi-a numărat apăsat una, două, trei... hai, mă, uite, să fie nouă sute de la mine. Alţii ne-au dat o grămadă de bani: zece mii de fiecare, de trei ori am primit aşa. Culmea e că ăia micii cîştigaseră mai puţin şi au început să ne saboteze: în timp ce noi cîntam, piticaniile dansau, se scălîmbăiau pe ritm, grohăiau – ca să ne facă să rîdem. Pînă nu le-am tras cîteva şuturi în fund n-am scăpat de ei. După asta am fost în Sheriff's: boierie! Ne-am comandat cîte o pizza şi o Coca Maximă şi ne-am întors acasă cu burţile cam prea pline – nu ne mai ardea de nimic. (Cristian, 15 ani)

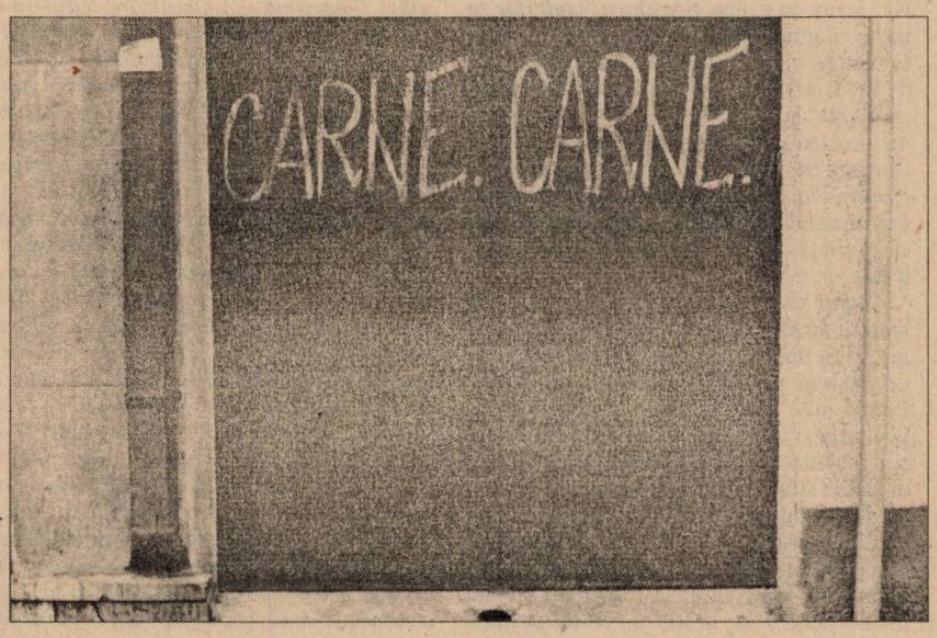

© V. Dorolţi

Descolindatul contemporan: pocnitori în casa scării

Nu, nu mai merg cu colindul, sînt prea mare, sînt la liceu. Pînă acum doi ani am fost, şi dimineaţa, şi seara, în ziua de Ajun, cu *Domn, Domn să-nălţăm*, pe care-l ştie toată lumea de la televizor. Începeam de la două-trei blocuri distanţă de al nostru. Unii nu ne primeau, unii se mai enervau, unii ne chemau seara, cei mai tineri erau mai de treabă şi ne pofteau şi-n casă. Ne dădeau bani, mere, covrigi. Cu alte grupuri nu prea ne certam, că ieşea lumea din bloc şi era mai rău. Ne gîndeam şi să cîntăm frumos dar şi la bănuţi: 15.000 de fiecare am făcut atunci, ultima oară. De toţi banii ne luam pocnitori. Le aruncam prin scările pe unde nu ne primiseră – asta era răzbunarea. (Alex, 15 ani)

„Eu nu colind pentru bani, că sora mea are firmă şi mă delectează cînd vreau"

Într-a-ntîia am învăţat primele colinde, adică *Domn, Domn să-nălţăm* şi *Sorcova*. Deosebirea dintre Crăciun şi Anul Nou? Păi, sigur, e o deosebire de exprimare... Am fost în toţi anii, în total trei copii. Anul trecut am strîns în jur de 200.000 de fiecare de la 10 blocuri. Anul ăsta am făcut 100.000 partea mea iar cu Sorcova 80.000. Poate dacă mergeam mai mult cîştigam şi mai mult. Totdeauna începem de la scara noastră; repetăm de două ori înainte, că noi cîntăm pe două voci. Toată lumea ne primeşte, doar rar cîte unii se plîng că au mai primit nu ştiu cîţi copii. Oamenii se poartă frumos, ne dau bani, mere, nuci, portocale. O dată ne-a dat banane (anul trecut). Anul ăsta au fost doar portocale şi mere. Mie mi-a plăcut cel mai mult cu colindul. E drăguţ. Să spui cîntece e pe placul meu. Peste drum, un om foarte bogat ne-a dat 20.000 de fiecare. El avea şi copii mici şi mai mult pentru ei ne chema. Am fost şi la nişte oameni mai săraci care ne-au dat nişte pîini în formă de colac şi cîte 200 de lei. Dacă atîta au avut posibilitatea... La firma nouă de încălţăminte şi îmbrăcăminte de la piaţă patronul ne-a dat 50.000. El ne-a zis că-i plac cîntecele, că şi el a fost cînd era copil. Şi la alte magazine am încercat, dar nu ne-a primit. Am umblat toată ziua de Ajun de la nouă dimineaţa şi pînă seara la şapte-opt. Cînd am terminat ne-am dus la două chioşcuri şi am schimbat banii în bancnote de 10.000. Cum i-am cheltuit? Am fost cu prietena mea la McDonald's, unde un *Happy meal* costa doar 14.000, după aceea la filmul *Un tată-n plus* şi la urmă în Cişmigiu, unde era o doamnă cu papagal cu bileţele din acelea (n-aş vrea să spun ce ne-a ieşit scris acolo). Eu colind ca să mă distrez cu oamenii primitori, nu pentru bani, că bani îmi dă şi sora mea – ea are firmă şi mă delectează cînd vreau! (Ştefan, 12 ani). **(D.V.)**

Socio-hai-hui

Adio identităţii !

De sărbători, „miroase a sarmale peste Munţii Carpaţi“! De data aceasta însă, într-un orăşel de la poalele Munţilor Carpaţi, am mîncat, pe lîngă toba şi lebărul de casă, făcute de soţia mea, o minunată mîncare indiană, cu arome exotice ce se urcau pînă la crucea Caraimanului. Întorşi acasă, am avut parte de un couscous autentic, pregătit de un doctorand întors din Franţa, de mîncăruri braziliene la un amic ce avea un musafir portughez, după care ne-am dres la restaurantul chinezesc din colţ. Iar de revelion, la alţi amici, pe masă se afla orice în afară de sarmale.

De sărbători, visez de cînd mă ştiu să fiu undeva la ţară, oriunde, ca să trăiesc atmosfera specifică, printre vechile noastre obiceiuri de iarnă, pierdute la oraş.

De data aceasta, mergînd cu o rată ticsită de lume spre un sat din Dîmboviţa, călare pe o putină de unt şi cinstindu-mă cu nişte vajnici gospodari, am ascultat tot drumul cîntece licenţioase cu fraţii nu-ştiu-cum. O bătrînă doamnă, subţire şi roşind în pudoarea sa aristocratică, a încercat să-l convingă pe şofer că, în ajunul Crăciunului, ar fi mai potrivite nişte colinde. Nu a reuşit decît să fie îmbrîncită cît colo de către acesta şi huiduită de asistenţa neo-rurală din autobuz. La întoarcerea spre Bucureşti, în tren, o trupă zgomotoasă şi hotărîtă de colindători ne-a întrebat dacă primim cu polca? „Cu polca, de la Istanbul!“ – au insistat ei la refuzul nostru speriat. Acasă însă, mă aştepta un CD cu colinde interpretate de Madrigal, oferit promoţional de omni-implementatul Connex GSM.

De sărbători, tot românu', cu mic cu mare, e la fel.

De data aceasta însă, mergînd să felicit o prietenă într-un cartier de blocuri, m-a izbit în ochi, în urechi şi în nări „exotismul“ unei alte lumi. Calea Rahovei era mai depărtată de Parcul Domenii decît Piaţa Universităţii de Place de la Concorde.

De sărbători mă simt mai român decît oricînd. Adică cum? – m-am întrebat de data aceasta...

Continuu să mă întreb şi acum, după ce a trecut toată nebunia, aplecat deasupra unei cît se poate de tradiţionale ciorbe de burtă. Desigur, diversitate a existat dintotdeauna. Adîncirea distanţei dintre săraci şi bogaţi a mărit această diversitate. Dar nu despre diversitate este vorba, ci despre reale diferenţe; nu despre variaţiuni pe aceeaşi temă, ca în unitatea pestriţă a unui bazar, ci despre lumi diferite. Ce relevanţă mai au, în acest caz, modelele exclusiviste de apartenenţă propuse şi impuse de intelectuali şi disputate frenetic de noi toţi? Cît de mult mă mai ajută, ca să mă înţeleg pe mine şi pe cei din jurul meu, identificarea mai mult sau mai puţin tradiţionalistă „sîntem români“ sau cea mai mult sau mai puţin modernistă „sîntem europeni“? O opţiune strategică, desigur şi, probabil, indispensabilă, dar cu condiţia să nu ne iluzionăm că prin aceasta am pus degetul pe *identitatea* noastră *adevărată*, că prin aceasta numim şi facem inteligibilă *realitatea*. Că ne place sau nu, că e bine sau nu, se pare că aceste modele identitare, care, indiferent de vocaţia lor ideologică, se comportă fiecare ca un *Corpus Hermeticum*, cum se exprimă o mai tînără colegă, în dorinţa lor de a atribui un sens unitar şi unic existenţei colective, încep să fie, în cel mai bun caz, inoperante iar în cel mai rău caz, de-a dreptul tiranice şi procustiene. Pentru a nu ne refuza „degustarea“ diferenţelor în care trăim – şi care trăiesc în noi – ar fi mai apropriată, poate, o formulă de genul *cetăţean român de naţionalitate metis*...

De sărbători, *miroase a sarmale peste Munţii Carpaţi*. De curînd însă, miresmele au început să se diversifice şi să se amestece. Nu îmi rămîne aşadar decît să vă urez La Mulţi Ani şi Pohte Bune!

Vintilă MIHĂILESCU

Cronica ideilor sociale

Şedinţă pe viaţă

Dl Iliescu este un om necăjit. Fostului preşedinte al României (cel în viaţă) i se pare că este persecutat politic. El care, la o adică, şi-a asumat responsabilitatea, după cum îi place să spună mult prea des. Mulţi oameni din anturajul său (tot mai puţini, de la o vreme) consideră că implicarea fostului preşedinte în procese legate de cariera sa postdecembristă este o revanşă pe care şi-o ia acum fosta opoziţie. Cîte frustrări, spun ei, nu ascunde această bastonadă finală în care fosta putere este măcelărită. Posibilitatea ca, fie şi pe departe, acuzaţiile să conţină un miez de adevăr este înlăturată cu un vast gest retoric. Şi nici nu se discută faptul că înaltele poziţii ocupate pe atunci de cei azi inculpaţi ar fi putut să-i fi implicat fie măcar şi pentru faptul că ei ar fi trebuit să controleze treburile poliţiei sau ale armatei. Mai mult decît atît, cu un silogism prăpăstios de simplist, toţi cei asupra cărora planează bănuielile afirmă că, dacă acum, după alegerile din noiembrie '96, lucrurile apar altfel, iar autorii – adică eroii, devin criminalii, atunci revoluţia însăşi, cu care ei se identifică, este un act criminal. Şi, îşi continuă raţionamentul, toţi cei implicati, de la studioul 4 al TVR la omul de pe stradă, sînt compliciii unei crime perfecte. La această amărăciune se adaugă şi cea produsă de acuzele preluate acum *tale quale* de tot mai mulţi cum că fostul preşedinte ar fi fost şi agent KGB şi că, în această calitate, a manipulat evenimentele din decembrie '89 în favoarea intereselor (pe-atunci) sovietice. Nu există probe pentru această acuzaţie şi, prin urmare, rămîne o calomnie. Rămîn sigure nişte fapte: că Ion Ilieseu a studiat la Moscova şi că a fost şeful studenţilor din ţările satelit n-o neagă nici dumnealui. Însă preferă să acopere această perioadă din tinereţea dumnealui cu un voal primăvăratec, de elan al schimbării, revoluţionar. Doar că, pe-atunci, în tinereţea dumnealui, procesele împotriva duşmanului intern se rezolvau nu în faţa completului de judecată, ci cu un glonţ în ceafă. Adevărul era, atunci, în banduliera comisarilor. Sute de mii de activişti, securişti, militari şi miliţieni cu toţii tunşi ruseşte, cu un facies, iertare! scos pe poarta aceleiaşi întreprinderi, ca şi gîndirea lor, au fost implicaţi în gestul patriotic de a astupa tranşeele comunismului cu cadavrele adversarilor. Dl. Iliescu, pe atunci student abia pe primul fuscel al scării sociale care-l va duce în linia a doua a demnitarilor comunişti, avea un loc la strapontina sălii de tortură. Oricît de ignorant vrea să apară astăzi, a şi fost şef al tineretului studios şi comunist în perioada tulbure după mişcările anticomuniste din Ungaria. A vrut sau n-a vrut, chiar dacă acum se întoarce cu spatele şi încearcă să piară în mulţime, a semnat şi el acolo, cîteva aprobări sau adeziuni. Ce mai, dl Iliescu a tot dus-o în şedinţe şi revoluţii de cînd se ştie. Nu o spunem pentru că ar face caz de toate acestea, este mult mai dispus să-şi accepte mediocritatea, acreditînd ideea că a fost, e drept, activist comunist, prezent pe mai toate convocatoarele, însă a rezistat pasiv şi, mai mult chiar, nu a făcut răul pe care-l putea face. Aşadar, a fost un comunist bun. Şi se pare, tot din dorinţa de a nu face tot răul posibil, în perioada postdecembristă, a generat starea de spirit care a dus la îngheţarea procesului comunismului sau al teroriştilor din timpul revoluţiei, deşi după mineriada din iunie mii de inşi au înfundat puşcăriile fără vreun document probator, şi zeci au fost ucişi la înghesuială, au stat oamenii prin puşcării cu lunile, plecaţi cu săcoşica dimineaţa după o pîine şi întorşi după un trimestru cu picioarele zobite – făceau doar parte din Sumanele Negre şi ieşiseră la contrarevoluţie. Erau duşmanul intern pe care trebuie să-l stirpim. Că acesta era chiar intern, mai precis mental şi că ţinea deci de patologia unei ideologii nu gîndea nimeni. Şi în '90, ca şi în '50, justiţia o făceau şi tarabagiii – după modelul Tribunalului Poporului. Fiind o stare de criză, şi atunci şi acum motivaţiile de stat şi de siguranţă naţională înlătură orice responsabilitate a liderilor represiunii. Chiar dacă nimeni nu e mai presus de lege, nici chiar ţara, cum o vede despotismul luminat.

Gîndul că trebuie să-şi motiveze biografia îi face pe foştii comunişti să turbeze. Nu e unul care să nu se congestioneze cînd îl întrebi de locul lui din ierarhia comunistă şi de atribuţiile pe care le-a avut. Ei îţi vorbesc despre înaltele considerente de partid şi de stat şi despre umanismul leninist, pretind că nu au fost vîrful de lance, nici măcar coada ci doar, acolo, agăţătoarea ei. Că nu au fost complicii nici unei măsuri represive şi că deciziile importante se luau în cabinetul 1 şi 2. Noi eram oameni de paie, faţa umană în teritoriu a partidului, simpli funcţionari care îndulceam sistemul prin liber-cugetătorismul nostru. Preferă aşadar să se înfăţişeze ca nişte neputincioşi ai fostului regim comunist şi chiar ai fostului regim Iliescu, nişte păsări-sanitar ale răului. Cu toţii se înghesuie sub grinzile istoriei, acoperindu-se cu necesitatea îndeplinirii ordinelor şi lipsei de responsabilitate. Statul de drept este o binecuvîntare pentru ei – pot fi oameni de partid, de afaceri, reprezentanţi de frunte şi gînditori ai sistemelor politice. În comunism, suspiciunile se rezolvau mai simplu.

Un paradox face ca foştii comunişti care, înainte de *'89 nu aveau nici o responsabilitate* (cerînd, pentru aceasta, să fie scutiţi de procesul comunismului) să fi preluat după '89 toate responsabilităţile şi, în aceeaşi logică, dar cu semn schimbat, să ceară să fie exoneraţi de acuze. Iar logica e simplă: *înainte vreme nu puteam lua nici o decizie, după-aceea le-am luat pe toate. Noi am făcut posibilă shimbarea la guvernare. Datorită nouă sînteţi acum la putere.* E singura responsabilitate pe care şi-o asumă Ion Iliescu.

Sorin ŞERB

N. red.: În numărul anterior, din greşeala secretarului general de redacţie, a apărut un articol al domnului Şerb publicat şi în luna noiembrie. Prezentăm scuzele noastre cititorilor şi autorului, şi publicăm acum articolul trimis special pentru numărul 258.

Pagini realizate de Delia VERDEŞ

Telalii fără fruntarii

Nu e înălbitor, e *Vanish*...

Acum cîţiva ani, în plină perioadă pionierească a reclamei *made in Romania*, eram consultat – ca unic filolog dintr-o echipă de publicitari – în vederea botezării acelor produse cu efect de înălbire şi igienizare destinate să înlocuiască tradiţionalul **hipoclorit** (substanţă semi-industrială cunoscută de gospodine şi gospodari sub mai ge-nericul numele de *clor)*. Ei bine, da: am optat pentru actualul *înălbitor* – termen ce avea să fie pînă la urmă consacrat de uz, dar recunosc, nu m-am decis din prima clipă; şi nu vreo nemaipomenită intuiţie m-a ghidat în modestul meu act onomaturgic, ci recomandările clientului, un renumit negustor de detergenţi. Ideea mea fusese iniţial cu totul alta. Mă gîndeam că, asemeni lemnului care, odată tăiat, se preschimbă sinecdotic în *lemne*, asemeni argintului care, odată bătut în monedă, devine *arginţi*, asemeni fierului care modelat în sculă de călcat rufe, ajunge *fiare*, aşa şi noţiunea de clor putea deveni ceea ce grămăticii definesc ca „substantiv numărabil“: *un clor-două cloruri*. Aceasta e tendinţa vorbitorilor, eu nu fac decît să precipit un proces iminent – îmi spuneam, cu o încredere cvasi-romantică în geniul limbii.

Că nu era tocmai o limbă naturală ceea ce prindea formă atunci sub degetele noastre şi tastele Merişoarelor *Classic* abia scăpate de la casare de vreun calculatorist nostalgic, că era o limbă hibridă, un fel de *struţocămilă* lingvistică, suficient de familiară pentru a-l atrage pe cumpărător, dar necesariamente tehnică, lemnoasă, butucănoasă, conformă cu directivele unor comanditari egocentrici, pentru care piaţa şi viaţa sînt un cîmp de bătălie, plin de inamici şi mase de manevră – aveam să-mi dau seama mai apoi, cu timpul. „Clor“ suna prea chimic, prea agresiv, prea nociv: nimic benefic, dimpotrivă: totul *cernobîlnic* – în acel nume de chimicală care doar ce-l pronunţăm ne provoacă mirosuri sufocante şi mîncărimi de piele. Clorul curăţă bine, dar curăţă tot! Potopeşte! Pîrjoleşte! Nimiceşte! Iar publicităţii i se cere tocmai să ne mîngîie percepţiile, să ne linguşească simţurile, să ni se plieze pe obişnuinţe (şi să ni le scuture, da, dar numai ca să le zgîndăre mai plăcut). A rămas aşadar „înălbitor“.

Alţi publicitari au găsit alt eufemism pentru acelaşi tip de produs (dar avînd alt producător): cică „substanţă activă“... Era totuşi vorba de un soi de clor de dat pe podele, nu pe dantele!

Dar iată că azi nici *înălbitor* n-ajunge să-i spui. „Nu, nu înălbitor!“ – strigă gospodina din spot, devenită brusc exoftalmică la gîndul că rochiţa multicoloră (evident, a Anei...) e în pericol de boţire. „Nu e înălbitor, e *Vanish*!“ – o asigură zîna cea bună sub chip de vecină experimentată, în timp ce pe ambalajul de fluid miraculos şi roz pîlpîie inscripţia „Nu conţine clor!“ Noi ştim că voi ştiţi cum devine treaba cu înălbitorii, se subînţelege din context; de aceea vă aducem altceva, cu totul nou, o armă blîndă cu cine-o mînuieşte, dar nemiloasă cu petele potrivnice; o invenţie atît de revoluţionară, că se sustrage includerii în vreo clasă deja existentă: *autoexaltare* dincolo de limitele referenţiale ce face ambiţia dintotdeauna a publicităţii! Puţine mărci o duc la împlinire. Vor trăi oare copiii noştri într-o realitate definită cu nume de mărci anglosaxone? Să fie acesta unul din chipurile mondializării?

(Va urma)

Florin DUMITRESCU

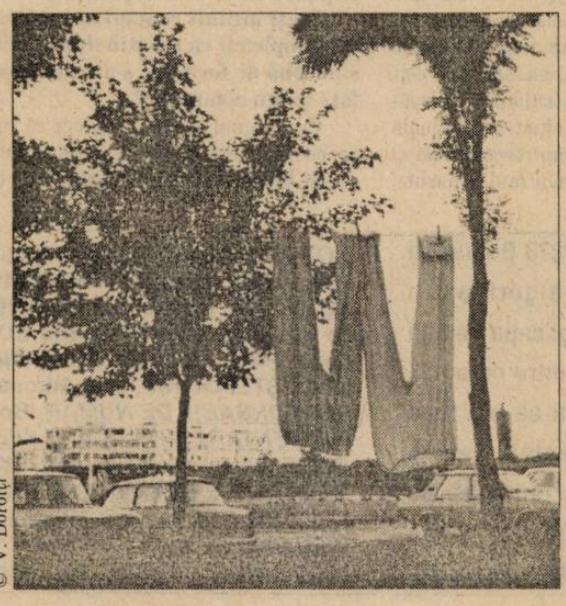

© V. Dorolţi

Păreri de martor implicat

– convorbire cu dl Hans-Gerhard WYNEKEN, preşedinte al Centrului pentru pedagogie Waldorf în România –

Cel din afară, neasemănătorul misterios, mai degrabă potrivnic. Oglindă rece, martor al imperfecţiunii noastre, incapabil de a ne înţelege: străinul. Nici o clipă întrebarea dacă un atare personaj nu are exact aceeaşi percepţie în ce ne priveşte, fiindcă şi noi îi sîntem străini lui în măsură în care ne este el nouă. O dată ajunşi în acest punct, ne constituim în „excepţie": noi înţelegem să fim iubiţi tocmai pentru „intraductibilul specific". Adică pentru ce ne separă, nu pentru ceea ce ne-ar apropia de „celălalt". Lui i se cuvine parcurgerea drumului întreg către noi, spre a intra în comunicare. Dar de ce ar trebui să fie celălalt mai generos şi mai mobil, cînd imaginea pe care ne-am făurit-o despre el este mai curînd una de adversar? I-am recunoaşte astfel, implicit, o superioritate pe care, în principiu, nu sîntem dispuşi să i-o acordăm. Cum ieşim din impas? Într-o lume bazată pe comunicare mai putem rămîne închişi în singurătăţi paralele? Călătoria, cunoaşterea, stabilirea de legături nu devin astăzi mai mult ca oricînd cele mai potrivite forme de educare a sensibilităţii faţă de celălalt? Stăm de vorbă pe aceste teme cu dl ***Hans-Gerhard Wyneken****, preşedintele Centrului pentru pedagogie Waldorf în România, un sistem de învăţămînt alternativ – „educaţia pentru libertate" – întemeiat pe concepţia pedagogică a lui Rudolf Steiner. La urma urmei, orice copil e, într-un fel, cineva venit din afară în mijlocul nostru, dar avînd acelaşi drept la lume ca fiecare din noi: cum i-o putem face cunoscută altfel acestui „străin" decît prin deschidere şi comunicare liberă?*

„Acolo, în Carpaţi"

Ce v-a adus pentru prima oară în România, stimate dle Wyneken, şi cînd s-a petrecut asta?

Hans-Gerhard Wyneken: Chiar în ianuarie, pe 31, împlinesc 8 ani de cînd am venit în România, atunci cînd a ajuns la mine invitaţia dlui Mihai Şora – ministru al Învăţămîntului în '90. Prin intermediul dlui Leonida Pop, d-sa mă chema la Bucureşti să discutăm în legătură cu pedagogia Waldorf. De un asemenea proiect posibil de aplicat şi în sistemul educaţional românesc se interesa şi dl ministru al Culturii din acea vreme. Asta a fost pentru mine o motivaţie suficientă, să vin de îndată şi să începem un dialog, urmat nu tîrziu chiar de o activitate concretă, cîteva cursuri pe care le-am ţinut la Ministerul Învăţămîntului, în legătură cu acest tip de şcoli. Am o îndelungată experienţă în domeniu, fiind implicat de vreo 30 de ani în pedagogia Waldorf în ansamblu, iar de două decenii, ca docent, pregătesc profesori care predau în aceste şcoli, în multe ţări. Pînă a veni aici, eu însumi ţinusem cursuri în Belgia, în Luxemburg şi în Polonia, deci puteam conta pe o experienţă de lucru în străinătate, cu tot ceea ce înseamnă adaptare la condiţii specifice, cunoaşterea unei noi atmosfere etc.

Despre România ce ştiaţi? Dacă, aşa cum se spune, a cunoaşte înseamnă şi a recunoaşte, ce consideraţi că v-a fost familiar aici (dacă) şi în ce măsură?

Deşi sînt biolog şi chimist ca formaţie, în liceu treceam drept un bun latinist, am învăţat despre Ovidiu, a trebuit să şi traduc din latină în germană şi-mi era cunoscută opera lui scrisă în exilul de la Pontul Euxin. De mai multe ori, verile, mergînd cu familia spre sud, spre Grecia, şi trecînd prin Iugoslavia nu o dată ne-am oprit pe malul Dunării privind lung pe celălalt mal: „ce-o fi acolo?" România lui Ceauşescu nu era o ţară îmbietoare, se intra greu, nu cred c-aş fi avut un sentiment de vacanţă venind aici; pînă în '89, pe harta mea, ea reprezenta o pată albă. Cînd am început să lucrez în ţara dvs, am încercat, înduioşat, să găsesc „urmele" lui Ovidiu în Constanţa, încercînd să-l imaginez la ţărmul Mării Negre. În Transilvania, ori în nordul Moldovei, la Baia Mare sau la Suceava m-a surprins adesea calitatea central europeană a priveliştii, o claritate de peisaj „spălat", pe care-l recunosc „de-acasă", o limpezime rămasă cu amintirea din tinereţe sau din copilăria mea. Există la noi în Germania o expresie care circulă printre copii, cînd vor ei să desemneze un ţinut nedeterminat – misterios, cu munţi uriaşi, întunecaţi, pierduţi în ceaţă: „acolo în Carpaţi!" Cînd ascund ceva greu de găsit, cînd vor să sugereze o depărtare incontrolabilă aşa spun, în glumă. Ajungînd aici şi văzînd Carpaţii, munţi cu o mare varietate de floră, de faună, am fost emoţionat ca de un peisaj care-mi era cunoscut: dar mai mult ca o senzaţie de copilărie.

Dar, din cîte spuneţi, „acolo în Carpaţi", poate să însemne o lume misterioasă, de neînţeles. După opt ani de cunoaştere a României, stînd aici, ce vi se pare cel mai greu de priceput şi de suportat?

Deprinderile de muncă şi birocraţia. Poate sînt prea „neamţ" – deci prea logic, prea „tehnic" –, dar îmi este greu să înţeleg de ce aici un lucru nu durează doar de două-trei ori mai mult decît în Germania – recunosc că există multe greutăţi! –, ci de cinci-şase ori mai mult şi fără un sens al eficienţei. Asta nu mi se pare firesc. Am încercat să găsesc o explicaţie satisfăcătoare, gîndindu-mă la o realitate care s-a constituit treptat, înainte de '89: locul de muncă repartizat. „Dacă mi s-a «repartizat» acest loc, în cadrul lui am posibilitatea să mă mai întreţin cu prietenii, să mai fac una-alta. Însă ca să cîştig nişte bani ar trebui, eventual, să mai lucrez şi altceva. Locul de muncă reprezintă mai curînd un fel de pensiune săracă." Aşa îmi imaginez eu, cel puţin, că au apărut acele deprinderi de muncă care mi se par dificil de suportat, în plan general.

În ce priveşte birocraţia, s-o concurăm noi oare pe cea germană, considerată a fi atins uneori performanţa?

Ei, da, birocraţia germană s-a caracterizat prin ordine excesivă. Şi astăzi dacă mergi la un birou care are ca obiect de activitate, să zicem, operaţiuni de spaţiu locativ, într-o jumătate de oră afli situaţia exhaustivă a unei case care te interesează pînă în cele mai mici şi, uneori, în cele mai puţin semnificative amănunte: este o birocraţie ca la începutul secolului, bazată pe ordinea prusacă. În timpul celui de al III-lea Reich, a căpătat un stil diabolic, care a generat birocraţia tipic nazistă. Cultural vorbind, un asemenea fenomen nu se poate naşte decît dintr-un singur motiv: o educaţie coercitivă în direcţia ordinii şi a obedienţei, fără a respecta principiul libertăţii. Dacă îmbini programatic tendinţele excesive de ordine şi obedienţă plus nişte tendinţe fireşti ale sufletului german obţii un rezultat absurd, care poate merge, pînă la diabolic, la al III-lea Reich. Ce-i acum neapărat necesar în Germania e „curajul civil", mai bine zis „neascultarea civilă". Fronda – ea ar şterge mai repede urmele nejuste. Am impresia că aici în România „curajul civil" şi „neascultarea" sînt confundate cu haosul. Ele nu acţionează în sensul pozitiv, n-au legătură cu iniţiativa personală dezvoltată, dar în acelaşi timp responsabilă şi cu simţul perspectivei. E mai mult anarhie, decît forţă benefică în sfîrşit descătuşată pentru binele general. Din cauza asta, cred eu, e atît de ineficientă birocraţia românească.

Sistemul sau relaţiile?

Cum aţi rezolvat în România un caz de birocraţie cu care v-aţi confruntat într-un moment sau altul?

La mine acasă, în Germania, ca să rezolv ceva e suficient să dau un telefon la un birou de informaţii legat de administraţia orăşenească. Dau datele „dilemei" în care mă aflu *à propos* de cutare situaţie şi primesc informaţia privitoare la drumul necesar rezolvării situaţiei. Este, în fond, tot unul legat de birocraţie, am de vizitat instituţii, birouri, ghişee, dar este drumul *firesc* şi *legal*. Aici în România nu ştii ce să faci, de unde să-ncepi, unde să-ntrebi, cui să te adresezi. Nu există o instanţă care să te informeze, totul merge pe relaţiile personale – dacă le ai sau nu – pe legăturile dintre indivizi. În Germania poţi să rezolvi lucrurile prin sistem. În România rezolvi prin contactul uman. Asta-i şi un avantaj, totodată: îl cunoşti pe celălalt şi dezvolţi relaţii interumane care apar tocmai din situaţia în care te afli. În Germania, aşa au apărut anomaliile culturale legate de cel de al III-lea Reich; pentru că în acel context nu mai funcţiona decît „sistemul". Şi în România lucrurile ar fi ajuns la acelaşi nivel de alienare dacă n-ar fi existat o tendinţă generală de a lua totul mai puţin în serios, plus o oarecare capacitate duplicitară. Asta v-a salvat cred eu de „perfecţiunea diabolică".

Dar acum se răzbună reţeaua de relaţii cu efect păgubitoare pe termen lung. În ce-au constat, concret, principalele dvs. dificultăţi întîmpinate la noi?

Acreditarea, autorizaţia de funcţionare a şcolilor Waldorf s-au rezolvat abia în doi ani. Un an mi-a luat munca prealabilă propriu-zisă: am făcut o documentaţie pe care am vrut-o impecabilă, inatacabilă, iar după ce-am înaintat-o am mai aşteptat încă pe-atîta, un an încheiat, pînă să mi se aprobe. Nu ştiu cum ar fi mers într-o altă ţară fostă socialistă, Polonia, Ungaria, fosta URSS, unde funcţionează acum şcoli Waldorf. Pot să compar cu Germania, inclusiv fostul teritoriu al R.D.G. Pentru munca prealabilă acolo aş fi avut nevoie de mai multă vreme, sigur peste un an. Dar după, cînd se studia cu atenţie calitatea proiectului înaintat, răspunsul mi-ar fi sosit în maximum două luni.

Cît de folositoare, la aceste confruntări cu „specificul", este pentru cineva educaţia primită la şcoala Waldorf?

Dacă n-aveam experienţa Waldorf nu m-aş fi descurcat aici. Pentru că, prin caracteristica sa, această pedagogie te învaţă să dezvolţi un cu totul alt tip de creativitate şi flexibilitate într-o situaţie nou apărută. Implică surpriză, simplificare, deschidere spre soluţia neaşteptată, plină de prospeţime.

Aţi cunoscut, de cînd sînteţi în România, străini nefericiţi că au ajuns aici, gata să plece la prima ocazie?

Pot să mă refer la mulţi cetăţeni germani care au lucrat aici cîţiva ani, deci nu le-a lipsit tenacitatea, dar care mi-au mărturisit că sînt atît de dezamăgiţi de condiţiile de muncă încît pleacă, renunţau la ce au început. O singură conversaţie cu asemenea oameni te lămurea că ei s-au simţit apăsaţi de structurile rigide pe care şi le-au însuşit în sistemul de educaţie german, de care nu mai pot să scape şi care-i împiedică să se adapteze la o realitate de alt tip. E limpede, nu frecventaseră niciodată o şcoală ce-ţi pune în valoare creativitatea.

N-aţi întîlnit români care, dimpotrivă, au complexul că nu ştiu destule citate, nu sînt tobă de formule, s-au aflat prea tîrziu faţă de un computer?

Cum să nu! Dacă ar înţelege că vestul nu e snobism, iar experienţa practică specifică pedagogiei Waldorf duce nu numai la o cultură a minţii, ci, totodată, şi a simţirii şi a bunăvoinţei, a deschiderii sensibile şi imaginative către lume, ce bine ar fi!

Lucru nemţesc, atitudine românească

Domnule Wyneken, pentru noi lucru „nemţesc" înseamnă, în accepţie curentă, ceva perfect executat; „a plăti nemţeşte" – reprezintă contribuţia egală şi corectă. Există în vocabularul german ceva similar pentru „românesc"? Ce-ar însemna?

N-am auzit ceva în acest sens, oricum nu în limbajul curent. Există o expresie mai veche în germană, cînd vrei să evoci un lucru de neînţeles, ceva nesupus, haotic: „e mai rău ca-n Valahia": face pereche cu acel „du-te-n Carpaţi", pe care şi-l spun copiii.

După ce ne-aţi cunoscut, fiind aici de opt ani, ce-ar putea să reprezinte formula „româneşte" – în bine sau în rău?

Complex lucru! Încerc să exprim simbolic ce-nseamnă el pentru mine, aşa cum îl percep acum. Există o muzicalitate înaltă care trăieşte în poporul dvs., o potenţă artistică superioară. Cînd mergi la un concert dat de români, acest lucru ţi se impune ca o realitate evidentă. Dacă mergi însă la şcoli, îţi vine să fugi. Ce se face acolo cu elevii eu resimt ca pe ceva aproape dureros. Vă spun direct, nu caut termeni care ocolesc: cu cîteva excepţii, văd adeseori în şcolile dvs. o catastrofă culturală care mă întristează profund. Excepţiile de care vorbeam se referă la individualităţi, nu la sistemul de învăţămînt. Din cînd în cînd individualităţile salvează nişte lucruri. Dar aş spune că aptitudinea înalt artistică pe care am remarcat-o este deocamdată paralizată în nemişcare, în sensul pedagogiei. Deşi, tocmai această aptitudine înalt-artistică este ceva care ar putea deveni un specific românesc de viitor.

Expresia simbolică prin care încercaţi să ne definiţi creativitatea, rapiditatea de „prindere", nu rezumă cumva şi un fel superficial al nostru de a dori să pătrundem în lumea modernă, un aspect poate mai puţin măgulitor?

Simbolul cuprinde şi această posibilitate. Formarea sistematică, de la bază, a aptitudinilor care duc la existenţa de tip modern a omului european, e pusă prea des în paranteză la dvs., cred eu. Nu se alege drumul mai anevoios, dar mai temeinic. De multe ori întîlnesc această atitudine chiar la dascălii din şcolile Waldorf pe care i-am format noi: „a, noi românii sîntem talentaţi din naştere, prindem din zbor: asta-i ceva foarte simplu". Fără să vadă că, de fapt, ceea ce pare uşor şi simplu în sistemul de învăţămînt pe care încercăm să-l introducem şi aici, presupune mult mai multă muncă, rigoare, conştiinciozitate şi capacitate de transformare pe care trebuie s-o dovedească întîi şi-ntîi profesorii.

La noi, acest stil superficial, păgubitor, de care sîntem conştienţi dar ne-a intrat oarecum în fire – poartă un nume: „şmecher", termen luat tocmai din limba germană. Ce înseamnă el, la origine?

„Şmecher" este cel care gustă din toate, fără să pună mîna să pregătească nimic. Este un termen mai rar folosit, şi-am fost surprins de marea lui frecvenţă aici, în limbajul curent în împrejurări foarte variate.

Aş putea să vă întreb ce aţi aşteptat de la convorbirea noastră la tema *Dilemei* de faţă?

Drept să spun, nimic special. Sînt lucruri observate, asupra cărora m-am gîndit şi am încercat să le discut şi cu alte prilejuri. Dar m-ar bucura dacă întîlnirea noastră a reuşit să contureze un dialog.

Pagină realizată de
Tita CHIPER

Redacţia DILEMA ● Aleea Alexandru 38, sector 1, cod 71273 Bucureşti ● Telefon: 230.23.84 ● Telefax: 230.75.59 ● e mail: fcr@algoritma.ro ● Abonamentele interne se pot contracta la oficiile poştale. Publicaţia se află la poziţia 2106 în Catalogul publicaţiilor interne RODIPET S.A. Pentru nereguli, adresaţi-vă redacţiei la dl. Marian Burtea. ● Pentru Bucureşti se pot face abonamente şi la TOTALPRESS, tel. 650.47.90 ● Abonamentele pentru străinătate şi angajamentele de difuzare se pot încheia şi la sediul redacţiei, tel. 230.08.45; 230.14.03 ● Abonamente anuale în străinătate: 100 $ SUA sau monedă convertibilă în contul 46101001094013000-7 BRCE ● ISSN 1221-30-55

CONSILIUL EDITORIAL: Augustin BUZURA, Andrei CODRESCU, Ştefan Aug. DOINAŞ, Peter GROSS, Z. ORNEA, Andrei PLEŞU
REDACŢIA: Magdalena BOIANGIU (red.-şef adj.), Ilieş CÂMPEANU (secr. gen. de red.), Tita CHIPER, Radu COSAŞU, Bogdan GHIU, Andrei MANOLESCU, Cezar PAUL-BĂDESCU, Iaromira POPOVICI, Alex. Leo ŞERBAN, Elena ŞTEFOI (red.-şef), Mircea VASILESCU, Delia VERDEŞ
RESPONSABIL DE NUMĂR: Bogdan GHIU
PREZENTARE GRAFICĂ ŞI SECRETARIAT: Dan STANCIU
CORECTURĂ: Gabriela MAŞEK, Nina PRUTEANU
REDACTARE COMPUTERIZATĂ : Ela PETRAŞCU
EDITARE TEXT: Vali CIOBANU, Delia DONEN
DIFUZARE: Marian BURTEA
TIPAR: ROMCARTEXIM, Bd. Iancu de Hunedoara nr. 58-60, sector 1, Bucureşti.

Anul VI
nr.260
23-29 ianuarie 1998
16 pagini 1500 lei

INTERNET:
http://www. netside.net/romanian_lobby/dilema.html
http://www.sfos.ro/culture/dilema

DILEMA

SĂPTĂMÎNAL DE TRANZIŢIE

DIRECTOR FONDATOR: ANDREI PLEŞU

Biblioteca

TÎRGUL DE CARTE DE LA LEIPZIG

EDITOR: FUNDAŢIA CULTURALĂ ROMÂNĂ

În acest număr:

Georg AESCHT, Gerhardt CSEJKA, Caius DOBRESCU, Ulrike DRAESNER, Adina KENEREŞ, Ion Bogdan LEFTER, Ernest WICHNER

– Interviuri cu Maria BERZA şi Mihai OROVEANU –

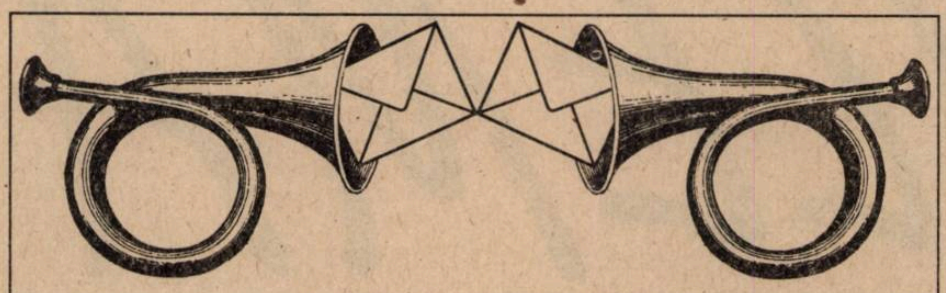

Dilematici din toată ţara, vă ascultăm...

„– Adevărul nu se confundă întotdeauna cu dreptatea.
– Unde ai citit asta?
– În toate cărţile bune...“
(WILLIAM FAULKNER – „LECŢIA DE CHIMIE“)

Cele mai singuratice scrisori de Anul Nou

Rînduri pentru prieteni, de Sfintul Vasile

În urma unui anunţ preluat din presă, am mai prins un loc la „revelionul oamenilor singuri“, organizat de forumul OMENIA ÎNTRU. Cam 35 de persoane, din care 12 femei, într-un registru al vîrstei cuprins între 30-55 de ani, şi, după cărţile de vizită primite, de varii profesii. E mai mult decît statul de unul singur în faţa televizorului, în sensul că, cel puţin, mi-am mai dat o şansă. Cu excepţia faptului că, la plecare, am avut drum comun către acelaşi mijloc de transport, nu cred să mai sune cineva pe cineva, decît dacă ai nevoie de sfatul, sau fapta, specialistului din celălalt. E încă un mic cîştig, deşi altul a fost scopul revelionului. Din punct de vedere organizatoric o notă bună. Fiecare biografie ar fi meritat ascultată. Din punctul meu de vedere, se vorbea prea mult şi destul de des cu mască. Deşi nediplomatic, am fost obligat să-i spun unuia dintre comeseni: „sînt oglinda în faţa căreia vă invit să vorbiţi“. Din clipa aceea am simţit că nu mai am voie decît la întrebări. După cîteva ore, fiind la numai cinci minute de Piaţa Universităţii, cîţiva dintre preopinenţi au răspuns propunerii de a ne deschide şampaniile în mijlocul mîlor de adolescenţi. Am ajuns o dată cu dl Lis, care a fost destul de huiduit. „Nu văd nici o diferenţă între zilele Golaniadei şi ziua de azi.“ Mi-am înghiţit o parte a răspunsului. Poate cu excepţia faptului că 95% din cei de atunci nu sînt astă seară aici. „În loc de baloane erau lumînări, iar în loc de cioburi şi petarde erau manifeste şi gloanţe“ – îşi aminteşte altcineva prezent la baricadă. „Şi totuşi, nu putem pune egal între doliu şi sărbătoare“ – intervine un al treilea. Proaspătul intrat în partid i-a replicat sec: „Doliu e pe crucea Istoriei – sărbătoarea pe cerul Victoriei“. Cum dreptul de a pune întrebări nu mi-l pierdusem, i-am dat drumul: „Şi care-i victoria celor care-l huiduiesc aici pe primar?“ „Dreptul de a huidui“. Bingo. Oricum sînt fericit. Mîine va fi mai rău, îmi replică Murphy. Terminîndu-mi dintr-o înghiţitură paharul de şampanie, am început a cînta tradiţionalul „La mulţi ani cu sănătate!“ Cu vocea, căci mintea-mi umbla după „Fata verde cu părul pădure“.

Astăzi, cînd vă scriu, nu mi-a venit puştoaica de la bairam. La ora 7, cînd am sosit acasă, mi-a telefonat să-mi spună că cheful lor continuă şi „e marfă“.

– Eu pe unde-am umblat a fost beton. Şi-a găsit un tip bestial, şi că de la bairam pleacă la prietena ei să doarmă, prin urmare, dacă vreau să-mi notez telefonul.

– Măi, marfă de fată, nu telefonumi trebuie, ci ora cînd te întorci, că totuşi ai 36 de ore de cînd eşti plecată?

– Păi, am zis să te las şi pe tine singur, că... doar nu te-ai fi întors de la revelionul ăla cu mîna goală!?

Simţindu-mi înmărmurirea, a preluat tot ea iniţiativa:

– Sau poate că ai sperat să găseşti acolo „filozoafe“ şi-n cazul ăsta ai rămas pe liber!?!

– Bine, bine, să mă suni tu cînd te trezeşti, ca să am şi EU sens la aşteptare, şi nu mă deranjează dacă apari cu bestia, să-l cinstesc cu o pălincă.

– OK! Somn uşor, vise plăcute!

Interesant vis. Locuiam în acelaşi hotel cu Hillary Clinton şi nu ştiu ce dracu' rol aveam într-un joc cu cercuri, aruncate de femei frumoase. Ce rău îţi pare după cîte un vis plăcut!

Trăiesc aceeaşi stare ca după sărbătoare. Probabil că aşa se explică fuga de ziua de luni. EU nu m-aş simţi singur dacă, de luni pînă vineri, cel puţin, aş fi atras într-un proiect care, după zidire, să reziste cel puţin cît vîrsta adolescenţei. Din cele vreo şapte forme ale singurătăţii pe care le conştientizez, doar două mă scot din sărite. Proiectele dau sens libertăţii şi chiar reazem cînd te clatini. Cine la proiectul cui se agaţă? Cum contracarezi viermele suspiciune? Cum să-ţi permiţi idealuri fără mijloace? Încă o mie de întrebări devin secundare în faţa proiectului coagulator. Aşa, vierm uiesc nu întru aşteptarea fiemii (sau a telefonului ei) şi a salariului lunar, ci între cioburile de viaţă şi temerea că a propune un proiect cuiva, înseamnă cel puţin pierderea unei jumătăţi a libertăţii celuilalt. Or, ce balanţă să-i ofer pentru a-şi cîntări avantajele? Şi-apoi, cine-i cel ce trebuie să propună un proiect pentru a fi credibil? Nu-mi spuneţi că e destul să se autosuştină, pentru că acesta e doar un sfert de pas, din miile de paşi ceruţi de zidirea oricărei idei. Prin revista dumneavoastră, ca centru de gravitaţie, sînteţi un alt fel de club al oamenilor singuri. Sînteţi o alt fel de oglindă a celuilalt. Aveţi şi satisfacţia dată de funcţionarea unui *fead-back*... Altminteri, care ar fi diferenţa între fie-mea şi mine? Care ar fi diferenţa între golaniadă şi bairam? Care ar fi diferenţa între Meşterul Manole şi calfele sale? Oare gazda revelionului nostru o fi citind *Dilema* cu adevărat? Sper să nu i se înmoaie şosetele, pentru că nu am şansa altei „Măşti“ prin care să-i atrag atenţia. Poate, doar dacă *Dilema* vrea să ne integreze într-un proiect propus, acceptat şi zidit de cititorii săi. De sponsorizarea concursului mă ocup EU. Ce ziceţi? Care să fie tema proiectului? De la cum să te simţi bine la un bairam, pînă la deruralizarea urbanului, e destul loc de întors.

Ion CÂRSTEA – inginer
str. Cantemir 21, bl. 4, sc. F, ap. 181, etaj 5, Bucureşti

P.S. Cît să fie toată pagina scrisă. Închipuiţi-vă o sferă de sticlă vidată introdusă într-o sferă mai mare şi cu pereţi mult mai groşi, în care presiunea creşte, apăsînd egal pe suprafaţa sferei mici şi cu pereţi subţiri. La sfîrşitul oricărui an, simt o presiune din exterior asupră-mi şi, imediat după revelion, parcă nu mai e nimeni să dea drumul la compresor. Există însă o presiune psihologică a numărului anilor acestui mileniu, pe care o simt şi pe care nu ştiu cum să v-o explic decît povestindu-vă ceva. La 9 ani, într-o joi de august cred, cometa Halley trecea pe deasupra satului meu. Bătrînii credincioşi ai satului luau ştirile venite de la oraş prin navetişti şi le prelucrau în stil biblic. Psihoza sfîrşitului lumii a făcut ca din duminica lansării acestei informaţii şi pînă în joia trecerii cometei să trăiesc aproximativ aceeaşi stare de acum. Oamenii abia dacă mai dădeau de mîncare vitelor. Cu toate ameninţările iadului cu care îmi împuia mintea „vrăjitoarea satului“ (se ocupa cu descîntecul şi ghicitul în bobi), nu-mi amintesc o mai mare şi detailată descriere a iadului, pe care acum o citesc în felul în care se poartă mass-media românească. Între credincioasa mamă şi ateul tată (văzuse iadul în al doilea război mondial, completat cu 5 ani de prizonierat), eu trebuia să decid dacă voi merge cu mama la cimitir, unde s-a strîns tot satul, sau dacă voi rămîne cu tatăl bolnav în casă. Nu-mi amintesc vreo încurajare din partea cuiva. Şi nici nu puteam să-mi închipui lumea, cu mult mai mare decît satul meu. Unde să găsesc un reazem, altundeva decît ţinîndu-mă cu mîna de fusta mamei şi făcîndu-mi cruci, fără să mă vadă tata, ca focul să pice numai pe casa vrăjitoarei? După vreo trei ore de la trecerea cometei, nu aveam în creier decît ţipătul satului, la vederea cozii acestei comete. Eu şi animelele satului cred că eram cele mai bucuroase fiinţe a doua zi de dimineaţă. Satul şi oamenii intraseră în normalitate. Voi rezista presiunii crescînde pînă la ţipătul trecerii dintre milenii. Explozia sferei mici ar face să nu explodeze sfera cea mare, e răspunsul fizicii. O fi valabil în social?

N. red.: *Ne-am chinuit ca niciodată să vă descifrăm grafia; sperăm că v-am înţeles şi literele şi spiritul. Credem că a meritat chinul“. Scrisoarea e emoţionantă în sinceritatea ei şi nu ne-am permis s-o „tăiem“, lăsînd şi cîteva utopii. Discuţia cu fata Dvoastră, de Revelion, ne dă putere în anul ce vine cît viziunea satului peste care „a căzut“ cometa... Şi dacă din proiectul* Dilemei *face parte şi dimineaţa în care primim asemenea scrisori!!?*

„Barbarul“ şi „Internetul nostru“

Pentru majoritatea locuitorilor Bucureştiului, atît de îmbibat de exhalările tranziţiei, barul are conotaţia unui loc de băutură şi golăneală. În plus, acum, cu îmbogăţiţii privatizării şi lumea cam pestriţă a noilor mass-media (înconjurată invariabil de zumzetul GSM-urilor), localurile capătă deseori o tentă sau parvenită, sau dubios snoabă. Oamenii zilei vor să fie văzuţi; cine se mai gîndeşte la şarmul discret al cafenelei în care poţi citi liniştit o carte? De această lipsă suferă mai ales vest-europenii surghiuniţi pe la noi cu treburi diverse. Şi tot ei, deseori, găsesc primii locurile noi care promit să rămînă „chic“.

„Bar-barul“ este un demisol pe strada General Broşteanu – stradă ce se intersectează cu Dorobanţii aproape de Eminescu. Am găsit aici reviste vechi, ceai, bere neagră, muzică în surdină şi, mai ales, căldura plăcută de sobă de teracotă venită să-mi alunge zgribuleala de zi ploioasă de toamnă. E firesc să revii într-un loc primitor; într-una din seri, nu mică mi-a fost mirarea să-l văd în rol de „cîrciumar“ pe unul din colegii mei de an, arhitect, integrat astfel, cu haz şi poate cu ironie, în economia de piaţă. Vladimir este un personaj pitoresc: înalt, visător (şi, poate, puţin absent), cu un aer de rus alb. Mi-am amintit cu plăcere de imaginea lui din studenţie, de silueta lui elegantă şi exotică, purtînd uneori un ceaslov despre mobile vechi sub braţ.

Am vorbit îndelung. Probabil rolul meu de modest asistent în facultate îl incitase. Îmi spunea că îşi doreşte seri de arhitectură la „Barbar“(!); mi-era greu să-l suspectez de ipocrizie de comersant, mai degrabă de idealism anacronic. Auzindu-l, mă gîndeam la „clubul studenţilor arhitecţi“ unde serile dedicate meseriei au făcut loc discotecilor zgomotoase.

Vladimir spunea mai ales că ar dori ca barul lui să rămînă un loc pentru oameni liniştiţi, unde să poţi citi sau vorbi despre cărţi. A vorbi despre cărţi sau despre „a te cultiva“ şi nu despre „a te informa“ devine tot mai des nepotrivit. Chiar şi într-o facultate al cărei suport (şi condiţie) ar trebui să fie cultura, cum îmi place să cred că e Arhitectura, există o formaţiune puternică de fals-pragmatici, purtători ai tradiţiei „aşteaptă-ţi calm rîndul“ sau „serveşte şi vei fi servit“, tradiţie în care „aşteptarea“ şi „servitul“ nu au nimic comun cu mediul academic, ci cu principii de altă factură.

Mă gîndesc uneori ce carenţe (de caracter sau de alt soi), atît de încrustrate în mentalităţi că au aproape o manifestare fiziologică, pot produce acel reflex al minimei aşteptări, în care devenirea verticală a unei personalităţi este înlocuită cu principiul orizontal al integrării mediocre. Acest edificiu în reţea, pe care cu delectare îl numesc „Internetul nostru“, funcţionează după principii fotbalistice: şutul şi mai ales faultul, pe fondul unei texturi complexe de pase de derută, ca să treacă timpul. Este desigur prost văzut să nu te „integrezi“; Internetul nostru este totalitarist şi, ca şi dogma comunistă, nu admite excepţii.

În finalul primului film al lui Mircea Daneliuc, „Proba de microfon“, peste ecranul cu un peisaj cenuşiu de provincie plouată, începeau să se înşire ritmic linii drepte. Una din ele îndrăznise să fie altfel; dar împinsă de alte linii drepte se „îndreptase“ şi ea. Asta ar însemna că „Barbarul“, într-o zi, în loc de atmosfera puţin artistocratică, puţin boemă, să-mi arate, dincolo de uşa de la intrare, o şleahtă banală de adolescenţi gălăgioşi sau de papiţoi cu bani veniţi la agăţat. Da, probabil că într-o zi... Dar nu încă.

Cristina CISER
str. Av. Popişteanu 1, ap. 25, Bucureşti

Propuneri de *Dileme* pentru viitor:

- Fascism = comunism?
- Puterea politică, puterea presei
- Despre secretare
- Hedonismul
- Cazul Eminescu

Succesori, bastarzi, orfani

O curioasă „excepţie românească“ pare a fi rezistenţa tacită şi difuză, dar cvasi-generală, faţă de laicizarea politică a Statului. Desigur, România nu mai este un *stat ideologic*, aşa cum oficial fusese din decembrie 1947 şi pînă în decembrie 1989; fostul partid unic, al cărui rol conducător era fixat în mod explicit de toate constituţiile comuniste, nu mai există, iar actuala constituţie prevede că „pluralismul în societatea românească este o condiţie şi o garanţie a democraţiei constituţionale“.

Abandonarea prin constituţie a monopolului politic în favoarea pluralismului nu este însă decît premisa teoretică a laicizării politice a Statului, căci diferenţa dintre sistemul partidului unic şi sistemul multipartidic nu e doar una de ordin cantitativ. Există, de altfel, numeroase „democraţii simulate“, cu pluralism de faţadă şi partide autoritare sau hegemonice durabil instalate la putere prin absenţa unei reale concurenţe politice, indiferent de cauzele acestei absenţe. Fără a fi neapărat ideologice, statele de această factură nu sînt totuşi neutre, *laice* din punct de vedere politic.

Nu a existat, de pildă, o ideologie „fesenistă“ (sau „pedeseristă“), nici o doctrină închegată avînd aceste denumiri, dar subordonarea partinică a statului român în primii şapte ani de după decembrie '89 a fost o evidenţă, în ciuda incontestabilei existenţe a pluralismului. Cel puţin două trăsături ale caracterului *partizan* al statului se aflau în cîmpul observaţiei comune: dependenţa guvernului faţă de conducerea partidului dominant şi politizarea structurilor administrative.

Din acest punct de vedere, între vechea şi noua putere există o remarcabilă continuitate. Deşi alegerile au dus la constituirea unei autentice coaliţii guvernamentale, fiindcă fosta coaliţie PDSR-PUNR-PSM-PRM fusese mai degrabă un „front“, guvernul a fost şi este supus unei puternice presiuni de ordin partinic. Nu o singură dată, exact la fel ca pe vremea precedentei guvernări, proiecte importante de legi, iniţiative, măsuri şi acţiuni guvernamentale au fost decise în cadrul conducerii unor partide, nicidecum de către cabinetul însuşi. Acest amestec direct al partidului în activitatea concretă de guvernare nu există în democraţiile occidentale. Deciziile guvernului francez nu sînt discutate şi aprobate în prealabil de conducerea Partidului Socialist, partidul dominant al coaliţiei la putere. În al doilea rînd, structurile administrative nu au fost depolitizate, ceea ce ar fi putut însemna un început în direcţia creării acelei necesare *neutralităţi* a Statului, ci s-a procedat la o nouă politizare, de astă dată în sensul respectării configuraţiei actualei puteri.

Această nediferenţiere între Stat şi partid (sau partide) provine, foarte probabil, dintr-o explicabilă persistenţă a culturii politice de tip totalitar. Politicienii români de astăzi nu sînt nici importaţi din Occident, nici teleportaţi din alte vremuri. Ei sînt, în ordine cronologică dar nu numai, succesorii activiştilor de partid; succesori, dar şi, adesea, descendenţi. Şi poate chiar mai mult decît atît. Şi-au făcut „educaţia politică“ în UTC, în PCR, în orice caz într-o lume în care alte instituţii politice nu existau. Chiar presupunînd că erau familiarizaţi cu funcţionarea politică în regim democratic pe cale livrescă (deşi...!), una este să citeşti cărţi despre relaţia dintre un guvern şi conducerile partidelor din eventuala coaliţie care îl susţine şi alta este să fii marcat, în reflexe, în deprinderi, în mentalitate de modelul, vai cît de real!, al activistului de partid. Model de care, pudic, nu vrei să-ţi reaminteşti: nu există în România nici un politician care să fi avut îndrăzneala lui Vaclav Havel în a spune că se suspectează de reminiscenţe comuniste... Lepădarea de comunism în piaţa publică (un fel de botez în masă) nu echivalează cu o instantanee reconstrucţie de sine în sens democratic, mai degrabă seamănă cu o superficială convertire zeloasă.

De această „moştenire“ nimeni nu este însă dispus să ţină seama, deşi într-un fel sau în altul *toate* partidele româneşti au ieşit, vrînd-nevrînd, fie raportîndu-se critic la ea, fie reformînd-o tacit, din experienţa politică a lungii perioade comuniste. De care oricum nu se poate face abstracţie: vreme de aproape 50 de ani, românii nu au avut alt *model de funcţionare* practică a unui partid decît cel oferit de partidul comunist. Raportarea critică de principiu la comunism ca ideologie nu implică în mod obligatoriu şi repudierea *tehnicilor* de tip comunist ale organizării unui partid şi ale exercitării puterii, cînd este cîştigată. Mai mult chiar decît atît, tocmai proclamarea unui anticomunism doctrinar poate asigura o libertate aproape deplină în preluarea acestor tehnici, doctrina funcţionînd, şi nu neapărat dinadins, ca un alibi perfect.

România este singura dintre fostele ţări comuniste europene în care după căderea regimurilor comuniste au fost reînviate partide politice tradiţionale ce au reuşit să se impună şi chiar să ajungă la putere. Comparaţia se poate extinde: aşa ceva nu s-a petrecut nici în Italia postbelică, nici, tot după război, în Germania occidentală, nici în Spania postfranchistă. Peste tot au apărut formaţiuni noi, chiar dacă unele au preluat şi prelucrat tendinţe şi orientări care existaseră înaintea întreruperii sistemului de partide. Încercările de reanimare a unor partide tradiţionale au eşuat pretutindeni – cu excepţia României. Împrejurarea este cu atît mai neobişnuită cu cît nici unul dintre aceste partide nu a avut vreo contribuţie la prăbuşirea regimului comunist de la Bucureşti. Ele au redevenit posibile în urma unui eveniment pe care nu l-au influenţat şi care în istoria lor nu are cum fi altceva decît un episod secundar. Au avut şansa supravieţuirii fizice a unor lideri (media de vîrstă a Biroului de conducere al PNŢCD ales la Congresul din 1991, cel dintîi de după reînfiinţare, depăşea 70 de ani), dar şi pe aceea a instalării la putere a unei formaţiuni bastarde, ce se trăgea fără a-şi recunoaşte descendenţa din fostul partid comunist. Într-un fel, ceasul istoriei a fost politic dat înapoi cu 50 de ani, principala confruntare purtîndu-se între comunişti şi ţărănişti. Dar nu mai erau aceiaşi nici unii, nici alţii; de fapt, se înfruntau comuniştii reformatori cu ţărăniştii supravieţuitori, însă în termenii unui conflict arhaic. Acest conflict a fost reînviat, poate, şi pentru a i se da (şi i s-a dat!) un alt deznodămînt, dar cu preţul sacrificării realităţii. Căci miza nu a mai fost nici constituirea unor partide democratice moderne, nici raportarea critică la moştenirea politică totalitară: bătălia s-a dus mai ales în plan simbolic. Odată încheiată în acest plan, prin alegerile dint toamna anului 1996, a venit scadenţa realităţii. Crizele şi frămîntările politice de acum sînt un efect, nicidecum o cauză.

Mircea IORGULESCU

Politica răzbunărilor şi a păcălelii

Pentru că unii lideri politici îşi fac din plata poliţelor personale un interes de stat, reforma se învîrte în cerc şi începe în fiecare an de la zero, România se cantonează în zona gri, crizele se declanşează prin comploturi de partid iar soluţiile sfîrşesc în tragicomedie dîmboviţeană.

Alianţele şi mezalianţele postrevoluţionare urmează logica unui lung şi costisitor şir de răzbunări: Ion Iliescu s-a aliat cu Vadim Tudor pentru a se răzbuna pe Alianţa Civică şi pe Petre Roman, minerii s-au aliat cu foştii securişti pentru a se răzbuna pe manifestanţii din Piaţa Universităţii, republicanii social-democraţi s-au aliat cu monarhiştii creştin-democraţi pentru a se răzbuna pe Ion Iliescu, noua putere s-a aliat cu depozitarii de dosare dintr-o anumită parte a presei pentru se răzbuna pe adversarii ei „cripto-comunişti“.

Ridicate la rang de ideologie – deci motivate prin trimiteri la interesul naţional – duşmăniile şi ura au bulversat mersul firesc al tranziţiei, care a devenit un fel de hăţiş al **acţiunii în contratimp şi al strategiilor în contrasens**. Cînd elita intelectuală ar fi trebuit să se grupeze în jurul reformiştilor din primul guvern, ea se închina pe discursul lui Marian Munteanu împănat cu sloganuri legionaroide. Cînd partidele istorice ar fi trebuit să sprijine consolidarea instituţiilor republicane, ele se înverşunau să promită reinstaurarea monarhiei. Cînd social-democraţii desprinşi din PDSR ar fi trebuit să-şi asume sarcina normalizării relaţiilor dintre majoritatea naţională şi minoritatea maghiară, ei se cantonau în discursul populist de teama acuzaţiilor xenofobe. Cînd UDMR ar fi trebuit să pună bazele unei colaborări trainice şi normale cu opoziţia, ea a preferat izolarea şi rapoartele iritate trimise unor foruri internaţionale. Cînd PAC ar fi trebuit să se apropie de USD, el s-a împiedicat de considerente morale care, după alegeri, s-au dovedit ridicole chiar prin modificarea de tactică a Convenţiei Democrate. Cînd fostul lider de la Cotroceni ar fi trebuit să se dezică de PRM şi PUNR, el susţinea că extremişti sînt «cei de la „România liberă“», iar ultranaţionaliştii din cabinetul Văcăroiu sînt reformişti şi buni patrioţi. Cînd fostul director al SRI ar fi trebuit să „documenteze“ ridicarea imunităţii parlamentare a senatorului C.V.Tudor pentru instigare rasială şi încălcarea Constituţiei, el întreţinea psihoza antimaghiară şi favoriza traficul cu dosare. Cînd PNL ar fi trebuit să fie de partea ţărăniştilor, el guverna alături de adepţii concesiilor sindicale antireformiste. Cînd PUNR ar fi trebuit să-l marginalizeze pe Gheorghe Funar, el îl acuza de trădare de ţară pe Petre Roman. Cînd Meleşcanu şi Boda ar fi trebuit să se opună celei de-a treia candidaturi a lui Ion Iliescu la preşedinţie, ei se înscriau în staff-ul electoral al acestuia şi-l ridiculizau pe Emil Constantinescu. Cînd Partidul Democrat ar fi trebuit să se întrebe dacă nu e în interesul lui să-şi negocieze procentele pentru turul doi şi cu PDSR, el se arunca euforic în braţele tradiţionalilor săi duşmani din Convenţia Democrată.

În campania electorală, cînd Alianţa Civică, AFDPR sau radicalii din PNŢCD ar fi trebuit să-şi exprime obiecţiile în legătură cu „preţul guvernării în coaliţie“, liderii acesteia se mulţumeau să dea cu tifla fostei puteri şi să aştepte tremurînd voturile social-democrate care l-au învins de fapt pe Ion Iliescu. După alegeri, cînd creştin-democraţii ar fi trebuit să tempereze germenii distructivi din filialele judeţene stopînd tendinţa reapropierii dintre foştii fesenişti, ei se împăunau la centru cu sondajele de opinie care hrăneau orgoliul taberei restauratoare şi le întreţineau iluzia c-ar putea guverna fără aliaţi. Cînd liderul Senatului ar fi trebuit să invoce prevederile constituţionale, iar partidul său să se opună păstrării scaunului de primar pentru premierul Victor Ciorbea, social-democraţii erau convinşi că imaginea solidarităţii politice e mai importantă decît

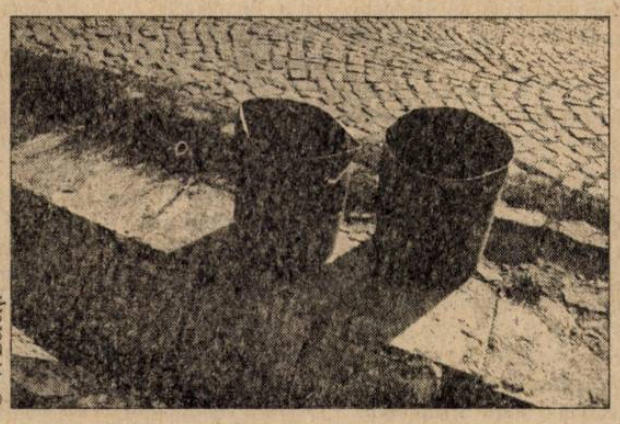

© V. Dorolţi

litera legii. Cînd Adrian Severin ar fi trebuit să părăsească de bunăvoie guvernul Ciorbea, el o demitea pe Gilda Lazăr şi le propunea colegilor social-democraţi să-l susţină pe Constantinescu la alegerile din 2000, pentru a avea astfel garanţia portofoliului de Externe pe două legislaturi. Cînd şeful statului şi şeful guvernului ar fi trebuit să lanseze lupta împotriva corupţiei şi programul de reformă în plan legislativ şi economic, nicidecum prin show-uri televizate, lor le era suficientă tribuna mediatică, iar chestiunea direcţiilor multiple din care se pot pune la cale campanii de intoxicare ori de manipulare a opiniei publice nu-i preocupa cîtuşi de puţin. Cînd gazetarii ar fi trebuit să contabilizeze minciunile guvernamentale şi efectele politicii prin ordonanţe, ei pluteau – flataţi de atenţia puterii – pe valul înregimentărilor profitabile şi vedeau în şeful de cabinet un personaj mitic.

Pentru că remanierea guvernamentală din decembrie a fost o păcăleală la care preşedinţia a marşat cu nonşalanţă, relansarea reformei în ianuarie, promisă de guvernul Ciorbea, intră inevitabil în zodia răzbunării. Pentru că aniversarea zilei de 30 decembrie s-a organizat sub semnul păcălelii, demisia lui Băsescu a declanşat jocul capcanelor. Pentru că Severin a căzut anul trecut în plasa serviciilor de dezinformare, Consiliul Politic al PD a ajuns în plină vacanţă parlamentară la concluzia că prin reînnodarea alianţei cu PDSR ar da o lecţie usturătoare ţărăniştilor cu ifose restauratoare. Pentru că în PNŢCD înlocuirea premierului e dorită de prea multe tabere angrenate într-o surdă luptă pentru putere, liderii CDR preferă să-l menţină pe Victor Ciorbea în funcţie cu satisfacţia că astfel îi înfruntă pe social-democraţi. Pentru că şeful statului a cerut „urgentarea procesului legislativ aferent reformei economice“, cabinetul Ciorbea s-a (auto)răzbunat asumîndu-şi responsabilitatea pe o Lege a privatizării intrată în vigoare acum o lună prin Ordonanţă guvernamentală. Parlamentul s-a întrunit deci în sesiune extraordinară pentru a supune „testului de stabilitate“ un text imposibil de contestat, de vreme ce a întrunit acordul tuturor miniştrilor din guvernul Ciorbea, iar executivul face şedinţe pentru a emite noi ordonanţe pe textele a căror dezbatere parlamentară n-ar fi putut evita riscul moţiunilor de cenzură.

Halal încredere, inutile probe de (a)moralitate!

Elena ŞTEFOI

Statul de drept

O soluţie constituţională

Încercînd să rezolve criza politică* cu care se confruntă actuala putere, preşedintele Constantinescu s-a sprijinit pe Constituţie. Este un gest lăudabil, cu atît mai mult cu cît, pînă acum, tensiunile politice s-au rezolvat prin învoială suspectă dacă nu prin şantaj. Guvernul îşi va angaja răspunderea în faţa Parlamentului convocat în sesiune extraordinară. Pentru a respecta textul constituţional (art.113), executivul îşi va asuma răspunderea pentru un proiect de lege privind reforma. Aici, au avertizat unii, se poate ascunde o capcană.

În termen de trei zile de la prezentarea acestui proiect de lege Guvernul poate fi demis majoritatea deputaţilor şi senatorilor votează o moţiune de cenzură. S-a arătat că guvernul Ciorbea poate veni cu un proiect de lege excelent, pentru care să nu existe vreun motiv de moţiune de cenzură. Dar guvernul Ciorbea trebuie demis – după unii. A introduce o moţiune de cenzură împotriva unui proiect de lege bun este descalificant şi pune pe iniţiator în poziţia de anti-reformist. În plus este foarte posibil ca proiectul de lege supus astfel Parlamentului, să fie lucrat în acord cu Partidul Democrat al cărui vot negativ este, în aceste condiţii, greu de imaginat.

În fond, la o moţiune de cenzură introdusă împotriva unui proiect de lege prin care Guvernul îşi angajează răspunderea, se votează avînd în vedere Guvernul sau avînd în vedere legea? Cred că, fără dubiu, se votează avînd în vedere Guvernul pentru că scopul moţiunii de cenzură este Guvernul, proiectul de lege propus fiind doar pretextul atacului la vîrf. Moţiunea de cenzură este un barometru de care uzitează, de regulă, opoziţia pentru a măsura susţinerea parlamentară pe care Guvernul o are la un moment dat. Avînd în vedere toate acestea, credem că preşedintele Constantinescu a ales o cale corectă de rezolvare a crizei, întrebarea crucială fiind următoarea: are sau nu cabinetul Ciorbea susţinerea parlamentară necesară funcţionării normale?**

Poate că lucrurile ar fi fost mai clare dacă executivul şi-ar fi angajat răspunderea în faţa Parlamentului asupra unei declaraţii de politică generală şi nu asupra unei legi. Oricum, asistăm la o premieră în viaţa noastră constituţională şi politică. Angajarea răspunderii unui Guvern de coaliţie aflat în plină criză politică, precum şi utilizarea procedurilor constituţionale pentru rezolvarea unei asemenea crize, mi se par evenimente care trebuie salutate, în principiu, dar şi atent urmărite pentru că pot fi importante precedente.

Sever VOINESCU

* Am urmărit şi eu, stupefiat, declaraţiile prim-ministrului din seara zilei de 16 ianuarie a.c. Spunea domnia-sa că nu există nici o criză politică, socială, economică sau de altă natură. Şi zîmbea. Nu ştiu cum au reacţionat ceilalţi telespectatori dar eu, personal, m-am simţit jignit. Ţara întreagă ştie ce se întîmplă la vîrful coaliţiei guvernamentale, cursul valutar are evoluţii iraţionale, sărăcia s-a cronicizat, dar prim-ministrul nu vede nici o criză. Şi zîmbeşte.

** La data redactării acestui text nu se cunoştea reacţia parlamentară la angajarea răspunderii Guvernului.

(totul de vînzare)

O criză de creştere: cîştigarea distanţei

Am presimţit, dar realitatea pare a-mi întrece, din fericire, aşteptările: ne e dat să trăim, în sfîrşit, un moment de mutaţie, de data aceasta nu în plan social, ci în planul *politicii* şi în acela al *presei*. Un moment *meta-*, aproape *filosofic*, dacă-mi este permis. Un moment al clarificărilor problematice şi problematizante, un moment de *creştere*, de ieşire dintr-o anumită *copilărie*. Fenomenele politice din ultima vreme, ca şi evoluţiile din sfera discuţiilor public-televizuale au autonomizat considerabil *politicul pur*, au pus în discuţie rolul *public* al *talk-show*-urilor de televiziune, iar acestea, la rîndul lor, au devenit, literalmente „peste noapte", nişte dezbateri pline de conţinut, centrate pe adevărate probleme. Antrenaţi nopţi de-a rîndul la „Milionarii de la miezul nopţii" (Antena 1), Horia Alexandrescu şi Sorin Roşca Stănescu au devenit acum, ca realizatori (ocazionali?) ai „Stării de veghe" de la Prima TV (a dispărut Adriana Bahmuţan? Decizia eclipsării ei, fie şi temporare, mi se pare binevenită), excelenţi, nişte adevăraţi analişti şi jurnalişti de televiziune, lăsîndu-l mult în urmă pe un Ion Cristoiu, înlemnit în proiect, şi făcîndu-ne să nu observăm discreta dar, probabil, igienica, pentru el însuşi în primul rînd, retragere a lui Cristian Tudor Popescu.

Încep, prin urmare, să mă simt ceva mai bine! În sfîrşit, se petrece ceva, şi de substanţă. „Starea de veghe" a reuşit, foarte repede, dacă nu, încă, să detroneze (ar fi şi greu, cel puţin într-un timp aşa de scurt), măcar să contracareze „Milionarii de la miezul nopţii", care, dacă lucrurile merg bine, în direcţia pe care încerc s-o observ eu aici, va fi împinsă încet încet în istorie, Prima TV atacînd, prin urmare, şi cel puţin deocamdată, nu atît Pro TV-ul, cît Antena 1. Pro TV e o maşină de luptă, un adevărat *tanc*: un mecanism perfect pus la punct, dar închis, aproape ermetic. De unde, în paralel, avantaje şi pericole.

Sîmbătă, 17 ianuarie, toate televiziunile au transmis în direct declaraţia preşedintelui Emil Constantinescu. Prima TV a avut o defecţiune, dar, apoi, a fost singurul post care a îndrăznit să „strice" seara de sîmbătă, să nu-şi vadă de program (avantajele paradoxale ale tinereţii, ale inexistenţei unei grile „tari" de programe), realizînd o „Stare de veghe" foarte bună, în care mi-a atras atenţia în special discutarea punerii în discuţie, de către Preşedinte, a rolului jucat *în viaţa politică* de către dezbaterile televizate. Adevărul, în această privinţă, l-a exprimat, însă, după opinia mea, Stelian Tănase, la „Milionari...": în momentul de faţă, la noi, „politica se face la televizor". În sfîrşit, iată o adevărată problemă: e presa de acuzat pentru ceea ce (nu) se întîmplă în politică? Nu profită, oare, politicienii de ea, dar apoi sînt gata să se spele pe mîini, ca şi cum ar fi fost la bordel, acuzînd-o pe nedrept de toate relele *lor*? „Presa e la mijloc" (Horia Alexandrescu): şi e bine că este aşa. Există în viaţa politică românească o adevărată „lege a tăcerii" (Sorin Roşca Stănescu): verdict, cred eu, mai mult decît corect. Vezi şi discuţia (de marţi, 20 ianuarie, tot de la „Starea...") despre rolul *juridic* al unei declaraţii publice, de presă: este ea *efectivă*, are efecte în plan juridic? Foarte bună, de altfel, ideea lui Sorin Roşca Stănescu de a invita, în acea emisiune, jurişti. „Spectacolul mediatic non stop" şi „manipularea" opiniei publice denunţate, cu excesivă asprime, de preşedintele Constantinescu au vizat, paradoxal şi împotriva intenţiei Preşedintelui, nu (atît) presa, în primul rînd televiziunile, cît mai cu seamă tocmai inactivitatea şi lipsa de dezbatere dintr-un parlament scos pe tuşă de guvernarea „pe tăcute", prin ordonanţe, a cabinetului Ciorbea. Nu e firesc, în atari condiţii, ca platourile de televiziune să rămînă/devină singurele locuri de dezbatere publică, inclusiv pentru oamenii politici şi pentru parlamentarii înşişi? Nu devine politicul, atrofiat, mediatic? În ultimele zile (nopţi), de altfel – lucru binevenit –, politicienii au cam şi dispărut de pe micile ecrane, în locul *luptei* prin intermediul televiziunii instalîndu-se *discuţia autonomă despre* politică. Reacţie de apărare/respingere/delimitare a televiziunilor şi, totodată, moment de creştere, de maturizare: mediaticul a luat-o înaintea politicului. *Talk-show*-urile nu sînt şedinţe parlamentare, ci spaţii publice *autonome*, libere de politic, în care politicul este supus, *în mod autonom*, discuţiei. Din acest punct de vedere, Parlamentul, ca spaţiu de deliberare politică, rămîne, cred eu, de (re)inventat. Acestea sînt lămuririle, clarificările, limpezirile de substanţă pe care le semnalam la începutul articolului, din sînul *politicului* (specificarea jocului politic pur, clarificarea definiţiei PNŢCD-ului ca partid tipic conservator etc.) şi al *presei*, şi mai ales *dintre* ele. Aceste clarificări anunţă, cred eu, şi, totodată, marchează trecerea spre o altă vîrstă, mai matură, a conştiinţei publice româneşti.

E greu să lauzi, dar mai am! De pildă, noul format al emisiunii „Pro şi contra", realizată de Octavian Paler la Pro TV: toamna trecută, acesta a fost *talk-show*-ul, nu mă sfiesc s-o spun, cel mai *slab* de la Pro TV; miercurea trecută însă, în discuţia sa cu istoricul Florin Constantiniu, O. Paler a reuşit să realizeze, cum, de altfel, de la bun început mă aşteptasem, o adevărată emisiune de *cultură*: discuţii *metapolitice*, critice, instaurare a unei distanţe autentic cunoscătoare, punere a actualităţii imediate în perspectiva „lungă" a istoriei – pas important spre ieşirea din *miopia* despicării sub-empiriste a firului în patru, de tip Ion Cristoiu, de pildă, născătoare de false adevăruri ori de adevăruri inutile, cu bătaie scurtă.

Bună, de asemenea, ideea lui Bogdan Ficeac de a sparge (la o ediţie a „Stării de veghe") cercul închis, sufocant, al aşa-zişilor analişti, prin invitarea în platou a regizorului Mircea Daneliuc, care nu a spus, însă, mare lucru.

Excelentă programarea, sîmbătă, 17 ianuarie, la Prima TV, a documentarului despre lupi. Problemă socio-politico-filosofică de adevărată actualitate: să facem societate şi cu animalele (K. Lorenz), să ne deschidem spre necunoscut, spre altceva-decît-noi, să ne depăşim antropocentrismul sufocant şi ucigător, să ne tratăm pe noi înşine, în comportamentele noastre socio-pato-logice, ca o specie printre altele, să ne observăm şi din afară: etoantropo-logie. Televiziunile noastre nu ar avea, sînt convins, decît de cîştigat dacă ar programa astfel de documentare în locul telenovelelor, depăşindu-şi una dintre principalele prejudecăţi cu privire la „piaţă".

Tot aşa cum binevenită mi se pare şi achiziţionarea de seriale britanice: efect de sănătate, de schimbare, de ieşire din preacunoscutul şi convenţionalitatea producţiilor americane. Şoc al realităţii. Duminică, au început două noi astfel de seriale: „Sculptoriţa" (la Pro TV, în locul „Guvernatoarei") şi „Garda de corp" (la Prima TV).

În sfîrşit, cum spuneam, pare a se întîmpla (şi alt)ceva. Să fie într-un ceas bun!

Bogdan GHIU

Economie

Cînd vom scăpa de preţurile cătărătoare?

Între marile necunoscute ale anului 1998, destul de multe încă, se numără şi bugetul. Pentru că la rîndul său această balanţă, bugetul ţării, cu cele două talere – veniturile (provenite cu deosebire din impozite şi taxe) şi cheltuielile pentru sănătate, învăţămînt, armată, ordine publică, administraţie, investiţii în economie –, se loveşte de alte necunoscute: de cîţi bani va fi nevoie pentru disponibilizări, indexări şi compensări, ce va aduce majorarea T.V.A. cu 22 la sută, dacă vor fi sau nu reduse impozitele pe salarii şi pe profit, dacă... Dar, întîi şi întîi, este de luat în seamă faptul că bugetul se clădeşte pe trei importanţi stîlpi de susţinere: PIB-ul, cursul de schimb leu-dolar şi mişcarea preţurilor. Aceşti stîlpi sînt legaţi unul de altul şi, în bună măsură, primii doi depind de al treilea. De inflaţie, deci.

Prognoza PIB-ului pe '97 indica un recul de 1-2 la sută; acum ştim că economia românească a suferit o cădere mai drastică. Această schimbare de ritm a fost necesară după ce, în 1995 şi 1996, s-a recurs la forţarea creşterii în condiţiile unei producţii nerestructurate. Motoarele s-au supraîncălzit şi au început să cedeze. În acelaşi timp, într-o industrie în care marile mize nu sînt productivitatea, competitivitatea şi eficienţa, ci dezvoltarea extensivă, supraefortul de a produce mai mult a cerut mai multe importuri, mai mulţi bani, un consum mai mare de capital fix. Plus înmulţirea obişnuitelor pierderi datorate risipei şi modului învechit în care a fost şi mai este organizată munca în întreprinderile cu capital de stat. Plus stocurile de produse finite. Toate aceste boli, ale căror focare se află în economia reală, au ridicat enorm preţul creşterii economice. Prin urmare, s-a impus ieşirea din acest urcuş periculos. În '97, PIB-ul a înregistrat un recul temporar. Acum, în '98, vom avea „creştere zero". Asta în privinţa PIB-ului real. Dar cel nominal? Ei bine, în această privinţă un rol important îl joacă inflaţia. Preţurile, în urcare încă, îngrijorează populaţia. Din acest motiv, în primul rînd, marea temă a anului 1998 rămîne ofensiva împotriva inflaţiei. Care va fi costul? Întrebarea trezeşte şi ea îngrijorări. Se consideră că domolirea inflaţiei va costa mult. Preţul ar putea fi, în primul rînd, explozia şomajului în acest an.

O idee dominantă la noi, de mai multă vreme, este aceea că inflaţia şi şomajul nu pot fi ţinute în frîu împreună. Numeroşi economişti susţin că dacă vrem să scăpăm de inflaţie vom fi nevoiţi „să dăm drumul la şomaj". Sau, dacă dimpotrivă, nu dorim să vedem în societatea românească o creştere masivă a şomajului... n-avem decît să suportăm inflaţia.

Teorii economice moderne demonstrează, însă, că o reducere a inflaţiei nu are neapărat ca revers creşterea şomajului. Dimpotrivă, pe termen mediu, mai cu seamă, lupta împotriva inflaţiei constituie cea mai bună soluţie a menţinerii locurilor de muncă. Sigur, lucrurile nu pot fi simplificate. În ecuaţie sînt mai multe necunoscute. De luat în seamă este însă faptul că alternativa inflaţie-şomaj nu poate fi absolutizată. Iar un dozaj neraţional poate avea consecinţe grave: şi inflaţie, şi şomaj.

E limpede că românii s-au săturat de preţurile cătărătoare. Şi că suportă tot mai greu inflaţia, chiar dacă, de cîteva luni bune, în această cursă nu se mai aleargă la galop, ci la trap.

Unii economişti cer ca preţurile să „îngheţe". Ei sînt chiar revoltaţi că, de şapte ani, inflaţia depreciază moneda naţională. Atît în raportul leu-dolar, pe piaţa valutară, cît şi în raportul leu-leu, în sistemul preţurilor interne. Dar soluţia „îngheţării" preţurilor e, fără îndoială, depăşită. Ori de cîte ori a fost încercată s-a ajuns la golirea pieţei de mărfuri şi de servicii. Nu „îngheţarea" preţurilor e calea cea bună, ci adevărul preţurilor.

Guvernul Ciorbea a forţat, încă din februarie 1997, trecerea la adevărul preţurilor, al cursurilor acţiunilor şi banilor, al dobînzilor. A fost un lucru bun. Din nefericire, însă, această măsură nu a putut fi corelată cu liberalizarea totală a concurenţei. Marii producători au înţeles că pot să dicteze preţurile şi să comande pe piaţă. Ei vor inflaţie, fiindcă numai astfel îşi permit să producă mai puţin, cu costuri mai mari, dar să vîndă mai scump. Şi tot ei sînt cei care – şi în acest an – continuă să sufle în pînzele inflaţiei. Dintr-un motiv clar: inflaţia este un canal prin care ei sînt subvenţionaţi de către populaţie şi de către micile întreprinderi rentabile. Calmarea inflaţiei va fi posibilă, în acest an, numai dacă vor fi „calmate" marile monopoluri. Prin concurenţă.

Adrian VASILESCU

Presa despre...

O criză care provoacă dureri de cap

De sîmbătă pînă luni...

● „Cînd vedem cîte nulităţi de toate culorile ideologice exercită puterea în numele poporului, cînd vedem gargara patriotardă sau ismenelile europeniste ale unor personaje detestabile, cînd vedem lipsa de cultură, prostul gust şi aroganţa lor, ajungem să ne întrebăm dacă mai avem vreo şansă. Pentru că nu plecarea dlui Ciorbea din scaunul de premier sau ieşirea PD de la guvernare şi nici chiar eventualitatea unor alegeri anticipate ar aduce atingere interesului naţional, ci continuarea politicii dezastruoase de pînă acum." (C-tin Gheorghe – *Cum se naşte criza şi unde duce ea*, în **Jurnalul naţional**, 17 ianuarie) ● „Se strîng rîndurile la greu nu-i aşa? Cum s-au strîns, în mod indiscutabil, şi cele ale PD-ului, care şi regăseşte ca întotdeauna unitatea de monolit tradiţională. Mai mult chiar, pe fondul crizei, par să fi trecut în uitare şi sentimentele de duşmănie între PD şi PDSR. Nu mai vorbesc de faptul că năpraznicul C.V. Tudor i-a lăudat pe Traian Băsescu şi Adrian Severin, că UDMR s-a pliat lîngă PNŢCD de parcă Pruteanu nici n-ar exista, iar liberalii pun reforma în frunte, aşa cum le şade bine, mai mult ca oricînd. Ne paşte consensul, domnilor, nici vorbă de criză, vorba premierului Ciorbea, şi nu mai rămîne de rezolvat decît acel mic amănunt care este ultimatumul PD, contra ultimatumului CDR!" (Horia Alexandrescu – *Avantajele crizei*, în **Cronica română**, 17 ian.) ● „Indiferent de orgolii şi sentimente, matematica inflexibilă a actului politic arată că schimbarea actualului guvern e singura care nu lezează interesul naţional. De altfel, Victor Ciorbea, aflat într-o situaţie absolut idioată, de care cred că îi e lehamite, şi ştiind că oricum nu mai are viaţă lungă ca prim-ministru, poate repera şi onoarea ţărănistă, dîndu-şi demisia în pofida «sprijinului» acordat. Cît priveşte onoarea lui, las' că i-o repereză dom' Milică..." (Cristian Tudor Popescu – *Război fals, răni adînci*, în **Adevărul**, 17 ian.) ● „Nu cred că preşedintele este atît de naiv sau de rea credinţă, nici că îi consideră atît de proşti pe diplomaţii străini încît să prezinte o criză drept o dezbatere. Mai curînd, şeful statului prefigura joi seara (...) un week-end al împăcării anticipate. Dacă greşesc, şi în ultimul moment cineva spulberă pacea, înseamnă că în noiembrie 1996 românii au cocoţat la putere o clică de gheboşi." (Răsvan Moldoveanu – *Un week-end al împăcării anticipate*, în **Ziua**, 17 ian.) ● „Atitudinea PD este nereflectată: nu e de conceput ipoteza că liderii partidului domnului Petre Roman fac deliberat jocul unei forţe ostile intereselor României. Dar o servesc, involuntar." (Roxana Iordache – *PD blochează ţara*, în **România liberă**, 17 ian.) ● „Cine minte? Petre Roman cînd afirmă că lipsa de eficienţă a guvernului Ciorbea este mai periculoasă pentru ţară decît schimbarea unei echipe, iar în ceea ce priveşte PD, acesta doreşte fierbinte să rămînă partener activ în coaliţie pentru a înfăptui reforma? Victor Ciorbea cînd declară că de fapt nu există posibilitatea schimbării sale, iar toată această aşteptare a medierii preşedintelui este un fel de praf în ochii populaţiei?" (Liana Buligan – *Cine minte oare?*, în **Republica**, 17 ian.)

...şi de sîmbătă pînă luni

● „Fapt este că guvernul s-a dovedit incapabil să facă reforma în ritmul şi la amploarea necesare, s-a bîlbîit, a dat înapoi cînd a fost mai greu, a săvîrşit numeroase erori. De toate acestea trebuie să răspundă în primul rînd Victor Ciorbea. Dl. Constantinescu nu putea să tranşeze însă chestiunea în intervenţia sa televizată, scoţînd paloşul, precum Alexandru Macedon în Frigia, şi tăind nodul gordian." (Dumitru Tinu – *De pe micul ecran pe marea scenă parlamentară*, în **Adevărul**, 17 ian. '98) ● „Un lucru trebuie să fie clar, mai ales acum: ţara are nevoie de stabilitate pentru a înfăptui schimbarea. De această stabilitate sînt răspunzători în egală măsură Guvernul dar şi Parlamentul. Cît despre judecăţile belicoase, este bine să fie temperate, în primul rînd de răspunderea pentru realizarea legilor cu care să legitimăm dorinţa ţării de reformare a societăţii, de adjudecarea calităţilor care să ne facă apţi pentru integrarea în Alianţa Euroatlantică, adică să ieşim la lumina modernităţii, după ce ne-am zbătut atîta timp în negura mediocrităţii." (Eliade Bălan – *Biata Românie!*, în **România liberă**, 19 ian.) ● „Partidul lui Ion Iliescu presupune – şi pe bună dreptate – că actuala coaliţie nu s-a erodat suficient pentru ca opoziţia să cîştige. PDSR ar fi de acord ca Executivul condus de Victor Ciorbea să mai rămînă un timp. Politica sa dezastruoasă în plan economic ar spori capitalul electoral al PDSR." (Ion Cristoiu – *Petre Roman contra Emil Constantinescu*, în **Naţional**, 19 ian.) ● „Expedierea gîlcevei, de la Ana la Caiafa, face din Emil Constantinescu un fel de Pilat din Pont. Gestul cinic, al spălării pe mîini, nu este, sub aspect politic, neapărat imoral. Numai rezultatul final va decide dacă Emil Constantinescu a procedat în mod demn sau în mod nedemn. Curajos sau laş. Constructiv sau distructiv. Benefic sau malefic." (Sorin Roşca Stănescu – *Preşedintele a decis. Şi cu Ciorbea şi fără Ciorbea*, în **Ziua**, 19 ian.) ● „Conflictul dintre Partidul Democrat şi aliaţii la guvernare se mută în faţa Parlamentului. E vorba de o mişcare inteligentă, dar îndărătul căreia se ascunde prima înfrîngere a preşedintelui Emil Constantinescu în rol de mediator." (Cornel Nistorescu – *În parlament, băieţi!*, în **Evenimentul zilei**, 19 ian.) **(E.Ş.)**

De jur împrejur

O interdicţie

Decizia Curţii Constituţionale dată în Turcia săptămîna trecută – prin care partidul cu cei mai mulţi deputaţi în Parlament a fost scos în afara legii şi liderului său i s-a interzis accesul la orice demnitate publică – se înscrie în logica unui proces început mai de mult.

În iunie 1996, Necmettin Erbakan, şeful Partidului Prosperităţii devenea primul şef de guvern islamic al Turciei moderne şi laice, formînd o coaliţie cu unul din liderii dreptei, laice şi liberale, doamna Tansu Ciller.

În februarie 1997, Consiliul Naţional de Securitate, for reprezentînd armata, garantă a laicităţii statului turc, îi cerea lui Erbakan să domolească activităţile extremiştilor fundamentalişti. Era vorba despre cîştigătorii alegerilor locale care introduceau legea islamică în colectivităţile unde obţinuseră majoritatea. Caracterul laic al statului este înscris în Constituţie şi locul ocupat de religie în viaţa publică a început să fie prea vizibil. E vorba atît despre portul islamic pe care militanţii Partidului Prosperităţii îl impun şi statul îl interzice (în instituţiile guvernamentale): „Din cauza ordonanţelor militare, poliţia a început să-i aresteze pe cei care purtau straie islamice. Nu este o ruşine ca în pragul secolului XXI, guvernul să le impună oamenilor cum să se îmbrace?" – se întreabă de pe cele mai solide poziţii democratice un lider din Partidul Prosperităţii. Pentru ca oamenii să ştie să se îmbrace şi singuri, fără amestecul Poliţiei, reforma învăţămîntului a introdus opt clase obligatorii, ceea ce face inutile şcolile medii musulmane, copiii între 11 şi 14 ani fiind scoşi de sub influenţa unui islamism radical.

Procedura judiciară de suspendare s-a declanşat în mai 1997, iar în iunie, în urma puternicelor presiuni ale armatei, domnul Erbakan a demisionat. Împotriva partenerei sale de coaliţie s-a iniţiat un proces în care este învinuită de corupţie.

Purtătorul de cuvînt al Departamentului de Stat a criticat în numele SUA decizia Curţii Constituţionale: „problemele cu care se confruntă Turcia pot fi rezolvate prin mai multă, nu prin mai puţină democraţie." Precedentul algerian dovedeşte cît de contraproductivă poate fi scoaterea în afara legii a unei formaţiuni cu suport popular.

Candidatura Turciei pentru Uniunea Europeană a fost respinsă – într-un mod destul de jignitor – pe motivul (sau pretextul) insuficienţei garanţiilor democratice oferite cetăţenilor săi de statul turc. Singurul loc în care premierul turc Mesut Yilmaz a primit încurajări (şi contracte) a fost Washingtonul. Aici eventualitatea apropierii Turciei de Rusia este examinată cu aceeaşi neplăcere cu care Bonnul imaginează cum va funcţiona libera circulaţie a persoanelor într-un spaţiu comun european care ar include Turcia.

În accepţia democraţiilor evoluate, interzicerea unui partid politic, la iniţiativa militarilor, nu este o dovadă de respect pentru libertăţile civice. În accepţia unei părţi a clasei politice din Turcia, fidelă moştenirii lui Ataturk, modernizarea ţării exclude amestecul religiei în treburile statului.

Dogma laicităţii este la fel de intolerantă în Turcia ca şi dogmatismul religios. În accepţia electoratului Partidului Bunăstării, valorile religioase sînt preferabile politicianismului corupt prin care s-au ilustrat celelalte formaţiuni politice. Pînă acum, Erbakan a fost departe de radicalismul doctrinar cu care s-a înfăptuit revoluţia islamică din Iran. Observatorii străini, dar şi unii analişti locali găsesc că, decît să se interzică, ar fi fost preferabil să se încurajeze evoluţia democratică vizibilă deja în formaţiunea dlui Erbakan. Raţionamentul este încurajat de evoluţiile din Iran, unde un preşedinte perceput ca moderat a fost ales cu 70% din voturi pentru că lozinca lui electorală era „Statul de drept". Orice ar înţelege Khatami prin asta, statul de drept trebuie să ducă la reglementarea relaţiilor dintre politică şi religie. După aproape 20 de ani de integrism, Khatami este considerat un Gorbaciov al Iranului. În Turcia, militarii, clerul şi politicienii concurează însă pentru rolul lui Stalin.

Magdalena BOIANGIU

Sentimente

Criza economică din Asia şi urmările ei (posibile sau probabile) în celelalte continente umplu paginile ziarelor de cifre, grafice şi cuvinte compuse. Există, totuşi, motivaţii mai accesibile.

Panica

„Din nou sîntem pe marginea prăpastiei: în toiul celei mai mari creşteri cunoscute în istorie, economia mondială ar fi putut, ar mai putea încă, să intre într-o recesiune planetară şi în multe ţări democraţia ar fi putut, ar putea încă, să fie principala victimă. Criza din Asia de-abia începe. Trebuie să învăţăm ceva, înainte de a fi prea tîrziu: societatea noastră se conformează legilor panicii şi nu doar în momentele de criză.

Cuvîntul panică, derivat de la Pan, zeul turmelor, descrie mişcarea unei mulţimi în care, de sperietură, fiecare îl imită pe celălalt, de frică să nu rămînă singur, la margine. Panica este elementul central în declanşarea oricărei crize şi în special a celei de acum. Nimic nu s-ar fi întîmplat, dacă posesorii de monedă thailandeză, apoi malaieziană, apoi indoneziană nu şi-ar fi dat seama brusc că creşterea dolarului face intolerabilă datoria cu care pînă atunci se acomodaseră foarte bine. (...)

Panica se auto-întreţine. Este una din trăsăturile ei cele mai înspăimîntătoare. Îşi extrage forţa din ea însăşi. Ea îi favorizează pe cei care îi cedează şi îi pedepseşte pe cei care îi rezistă, se hrăneşte din propriile ei rezultate şi, tot aşa cum un incendiu se stinge doar după ce a consumat tot materialul inflamabil, panica se linişteşte doar după ce a devorat orice profit.

Panica e însoţită de minciună. Ea îi copleşeşte pe acei care se lasă înşelaţi de previziuni eronate, de sfaturi incompetente, de excesele modei; şi pe acei care, după ce şi-au asumat erorile, se grăbesc din nou să-i imite pe ceilalţi, năpustindu-se în sens contrar.

De reţinut: panica nu este o dereglare a economiei de piaţă, ci însăşi substanţa ei, un factor determinant al creşterii. Panica, frica de a nu fi la modă, îl face pe consumator să cumpere în grabă anumite obiecte, panica îl obligă pe muncitor să accepte o muncă sub-remunerată ca să nu rămînă fără nimic, omul care a economisit cumpără acţiuni de frică să nu piardă o ocazie de a cîştiga. Efectul de imitaţie şi dictatura consensului sînt adevăratele motoare ale economiei de piaţă (...)

În economie ca şi în psihanaliză, înţelegerea e primul pas spre vindecare... Trebuie să învăţăm să trăim cu panica". (Jacques Attali – «Economia panicii» – **Le Monde**, 14 ianuarie)

Remuşcările

După cum observa şi revista **Newsweek**, anul 1997 a fost anul scuzelor. Greu a fost doar începutul. În prima săptămînă a anului 1989 s-a înregistrat o mare îmbulzeală la scuze pentru fapte comise în trecutul mai mult sau mai puţin îndepărtat. Astfel, Mohammad Khatami, preşedintele Iranului, a declarat într-un interviu acordat CNN că regretă ocuparea ambasadei americane şi capturarea de ostatici (1979-'81). Canada s-a autoacuzat că în ultimii 150 de ani a persecutat şi a suprimat cultura populaţiilor aborigene. Opera de stat din Viena recunoaşte că în deceniile 3 şi 4 a servit ca vehicul pentru propaganda nazistă, iar Papa Ioan Paul al II-lea regretă Cruciadele şi persecuţiile împotriva protestanţilor... F.W. de Klerk, fostul preşedinte al Africii de Sud, se scuză pentru politica de apartheid (1948 – '91), Tony Blair, prim-ministrul britanic, pentru rolul jucat de ţara sa în prelungîrea foametei abătute asupra Irlandei (1846-'51) şi Clinton pentru experimentul Tuskegee (1932-1972) în care grupului martor de negri bolnavi de sifilis nu i s-a aplicat nici un tratament.

Lista rămîne deschisă şi niciodată nu e prea tîrziu în materie de bune sentimente. **(M.B.)**

© C. Bumbuţ

Argument

Orice invitaţie la o manifestare culturală organizată peste hotare pune artiştii şi instituţiile româneşti în stare de alertă. Fie că e vorba de festivaluri de film sau de expoziţii de artă contemporană, de recitaluri sau de lecturi, de tîrguri sau de concursuri între trupe de teatru, participarea devine din start o chestiune de orgoliu naţional şi o sursă de nelinişti organizatorice.

Tîrgul de la Leipzig e deja un prilej tradiţional de întîlnire pentru editori, librari, bibliotecari şi prieteni ai cărţii din toată lumea. Anul acesta, între 26 şi 29 martie, România are şansa de a-i fi *oaspete de onoare*, aflîndu-se deci în centrul atenţiei, cu un spaţiu expoziţional privilegiat şi cu un loc central în programul propriu-zis al manifestării. Sîntem pregătiţi pentru o asemenea probă, ne putem depăşi complexele pentru a-i cuceri deopotrivă pe editorii occidentali şi pe experţii în marketing, pe gazetarii interesaţi de fenomenul estic în tranziţie şi publicul cititor pentru care cartea este în primul rînd un obiect prezentabil? Cunoaştem regulile acestui joc la bursa informaţiilor şi a contactelor sau rămînem prizonierii propriului nostru trecut, supăraţi că lumea nu ne ştie, nu ne înţelege, nu ne iubeşte? Ce-am învăţat din experienţa standurilor internaţionale la care editurile noastre au fost prezente pînă acum? Cum ne putem impune valorile literare, ce aşteaptă partea germană să oferim noi pe piaţa de carte? Cît şi cum colaborează instituţiile bucureştene pentru ca un eveniment de importanţa Tîrgului de la Leipzig să nu fie bifat ca un prilej pentru lamentări *post festum* şi de scandal pe tema imaginii României? **(E.Ş.)**

Gerhardt CSEJKA
eseist şi traducător

Cum ne vindem cultura sau socoteala de acasă nu se potriveşte cu cea din tîrg

Vestea că la Tîrgul internaţional de carte de la Leipzig, ce se va desfăşura între 26-29 martie a.c., România va fi tema centrală, că va fi adică „pusă la vitrină", „scoasă în faţă", beneficiind de atenţia sporită atît a publicului cît şi a mediilor – s-ar zice că e o veste bună, îmbucurătoare: Europa nu va mai sta cu ochii aţintiţi numai asupra mizeriilor politice şi umane moştenire a gloriosului trecut revoluţionar, ci va lua act în sfîrşit şi de valorile culturale ale românilor. Perspectiva ieşirii bruşte din conul de umbră a ignorării generale produce însă şi reacţii de panică, explicabile pînă la un punct. Grija de a nu rata ocazia rară este firească, dar intră în joc aici şi un mecanism psihic mai profund: frica de ceasul adevărului, nesiguranţa celui care va fi confruntat cu oglinda. Căci toate complexele de inferioritate, superioritate sau marginalitate, care de-a lungul istoriei mai noi a României au prins rădăcini în sufletul neamului, găsind condiţiile ideale de-nflorire în splendida izolare a „epocii de aur", se verifică, pare-se, simplu şi brutal – în piaţă.

Nu înseamnă bineînţeles că „piaţa" s-ar substitui pur şi simplu sistemelor de valori, că totul ar fi în sine cu atît mai valoros cu cît se vinde mai bine etc., ci doar că orice sistem de valori, fiind corelat într-un anume fel realităţii sociale în cadrul căreia funcţionează, are ceva dintr-o bursă; dincolo de cadrul naţional „efectele" sau „acţiunile" culturale vor fi cotate într-un joc subtil al compatibilizării pe baza altor date ale raportului cerere-ofertă decît cele de-acasă. Experienţa pieţei este esenţială pentru a dobîndi o orientare corectă în spaţiul pragmatic al lumii.

Din faptul că literatura maghiară, să zicem, este mai cunoscută pe mapamond decît cea română, nu se poate deduce nicidecum că prima ar fi neapărat mai bună, mai valoroasă decît cea de-a doua, dar putem trage concluzia că 1. ungurii sînt o firmă serioasă, ale cărei acţiuni se menţin la o cotă ridicată, şi că 2. succesul lor atestă, pe lîngă o bună gospodărire a mijloacelor de care dispun, şi stăpînirea – cu respect – a regulilor de joc în societatea internaţională.

Pornind de la asemenea comparaţii, îngrijorarea responsabilă pe care o manifestă unii reprezentanţi ai cărţii româneşti în legătură cu apropiatul Tîrg de la Leipzig exprimă existenţa unui decalaj de nerecuperat în cîteva luni şi tinde să considere mult aşteptata ieşire în lume drept (încă!) o cursă a destinului părtinitor, eşecul părînd a fi programat. De partea cealaltă, entuziaştii ignoră cu totul subtila şi preţioasa distincţie pe care o face înţelepciunea populară între socoteala de acasă şi cea din tîrg, aşteptînd „totul" de la şansa cea mare: înţelegere totală, afectuos-empatică pentru toate micile slăbiciuni specifice, deschiderea tuturor porţilor/inimilor pînă mai ieri ferecate şi tămăduirea miraculoasă a „imaginii României" – stricată de comunişti, „terorişti" şi ţigani criminali; ba, dacă se poate, să se rezolve şi problema NATO.

Dincolo de glumă şi de orice ironie, judecînd dimpotrivă lucrurile cît se poate de serios, trebuie spus că oferta din Leipzig vine într-un moment care poate fi decisiv pentru creditul moral al societăţii româneşti în lume. Marile aşteptări trezite la alegerile cîştigate de opoziţia conservatoare au cam rămas fără împliniri pe măsură, miracolul nu s-a produs; chiar dacă pe ici pe colo s-au înregistrat mici motive pentru aplauze, nodul gordian de probleme economice şi sociale însă n-a fost nici tăiat nici dezlegat de mîini pricepute; persistă impresia de stagnare neputincioasă, şi remanierea guvernului în lipsa unei voinţe politice ferm şi clar articulate rămîne, pînă la proba contrarie, un gest de pur alibi. Dar ce legătură au toate acestea cu literatura sau cu un tîrg de carte?

Particularitatea Tîrgului de carte de la Leipzig faţă de cel de la Frankfurt constă în primul rînd în aceea că aici nu atît comerţul cu licenţe şi alte afaceri între edituri stau în prim-plan, ci literatura, întîlnirile publicului cu autori, traducători şi alţi mediatori, zeci de mii de oameni frecventează în cele patru zile de tîrg locurile unde poeţi şi prozatori mai cunoscuţi sau mai puţin cunoscuţi se prezintă cu operele lor, participă la dezbateri pe diferite probleme de actualitate intelectuală sau pur şi simplu răspund la întrebările celor care au venit să-i cunoască.

O literatură în situaţia celei române nu e numai cvasinecunoscută în sensul că din lipsă de traduceri relevante nimeni nu i-a studiat clasicii, nimeni nu-i cunoaşte istoria mai recentă sau mai veche spre a-şi putea explica cît de cît trăsăturile ei caracteristice, ba nici măcar contextul istoric mai larg, sud-est-european, cel pe care-l are în comun cu mai multe literaturi la fel de necunoscute din zonă, pentru majoritatea potenţialilor cititori occidentali nu prezintă o structură familiară, pentru ca pornind de-aici să se poată orienta măcar superficial şi în spaţiul cultural românesc. Venind în atari condiţii la Leipzig, reprezentanţii culturii în cauză vor simţi firesc nevoia urgentă de a explica tuturor totul, de la *a* la *z*. Tocmai acest impuls însă trebuie neapărat înfrînat.

Nu se poate explica totul dintr-odată. Şansa prezenţei româneşti privilegiate la Leipzig este de a „sparge gheaţa", de a-i lua adică publicului interesat aprehensiunile faţă de lumea ce i se pare stranie şi necunoscută, şi de a-i oferi coordonatele esenţiale pentru o primă orientare.

Complexitatea problemei sporeşte prin faptul că lipsa de informaţie de regulă nu este neutră, ci încărcată cu tot felul de prejudecăţi şi idiosincrazii bazate pe experienţe într-un fel sau altul negative. Mai interesant sub aspectul profilaxiei posibile este însă cazul de incompatibilitate culturală conştientizată: clişee precum cel despre ireductibilul balcanism sau bizantinism pot marca nişte graniţe de nedepăşit, dar pot fi şi adevărate ancore de abordaj. Atractivitatea literaturii române nu se defineşte bineînţeles prin exotismul ei faţă de Occident, dar cu atît mai puţin prin identificarea cu el. Ceea ce are căutare este arta literară cu un caracter complex bine conturat, cu o puternică personalitate proprie – cuceritoare şi rafinată. Bizanţul îndepărtat (nu clişeul despre bizantinism) este o cheie de multe ori extrem de potrivită pentru dezlegarea misterelor caracterologice proprii literaturii române. Numai că Bizanţul şi-a încheiat de mult existenţa istorică.

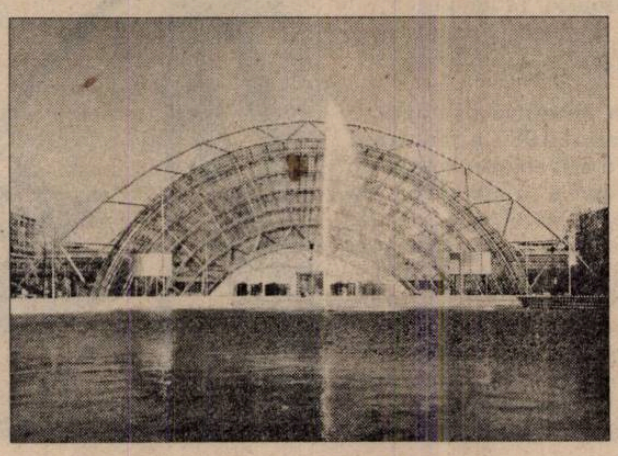

Una din absurdităţile accentuate în relaţiile culturale ale periferiei de sud-est a Europei cu zonele ei centrale este produsul sincronismului prost înţeles: în locul asimilării rapide a cuceririlor civilizatorii, a sincronizării formelor de comportament social sau a regulilor de joc liberale şi democratice se copiază în primul rînd (şi cu rezultatele cele mai strălucite) formele de expresie intelectuală, încît cu greu poate fi imaginată situaţia unui dialog într-adevăr interesant între un intelectual occidental şi unul din această zonă periferică. Noroc cu poezia care păstrează ecouri mai profunde.

Dar Caragiale? Pe Caragiale, pe Ion Luca şi pe Matei – cum îi vindem Europei?

Eugen Ionescu în portretul pe care i-l face lui Ion Luca în *Note şi Contranote* schiţează excelent în numai cîteva linii lumea lui Caragiale şi locul în istoria universală pe care-l ocupă personajele sale: „Caracteristica cea mai eclatantă a lui Caragiale constă în faptul că personajele sale sînt cu toţii nişte proşti (...) Aceşti oameni mărunţi sînt hrăpăreţi şi vanitoşi. În ciuda faptului că le lipseşte inteligenţa sînt uluitor de vicleni. Vor să «se ajungă». Ei sînt moştenitorii, beneficiarii revoluţionarilor, ai eroilor, mîntuitorilor şi filozofilor, care cu ideile lor au schimbat lumea. Sînt rezultatul acestei schimbări. Că cineva tot trebuie să aibă un ce profit din ea. Ideile înseşi privite prin acest haos intelectual se devalorizează, îşi pierd orice însemnătate, aşa că la urmă oamenii şi ideologiile, totul este compromis. Lucru deprimant. (...) La capătul unui Ev Mediu balcanic, care în România a ţinut pînă la sfîrşitul secolului trecut, această ţară s-a văzut dintr-odată în mijlocul unei Europe liberale. Reforme rapide au dat României o nouă structură socială. Cum se cuvine, s-a format o clasă burgheză. A apărut micul burghez, om de afaceri în uniforma gărzii civile. Seamănă cu corespondentul său francez cum seamănă cu orice micburghez. Numai că era cu mult mai prost." Rădăcinile teatrului absurd pot fi localizate evident în România – o indicaţie foarte utilă pentru cei ce umblă cu harta în mînă după descoperiri. Poate o săgeată să trimită cotit spre umorul negru sau spre băşcălia ca formă specifică de „umor" românesc...

Şi de aici virajul final la Mircea Eliade – apărător al oamenilor ridicoli, cel care a criticat „provincialismul" occidental din punctul de vedere al unui relativism cultural bine fondat, fără să-şi dezvolte totuşi o poziţie cu adevărat proprie –, precum şi la prietenii săi, Emil Cioran şi Constantin Noica, ale căror răfuieli „textuale" cu lumea circumscriu foarte pregnant un loc central în topografia spirituală a românilor, imprimînd astfel desfăşurării evenimentelor în istoria mai nouă a spiritualităţii româneşti o direcţie importantă (dar, slavă Domnului, nu şi singura).

Un punct de interes major îl constituie, azi, procesul redemocratizării din România, experienţele cetăţenilor cu reînvăţarea virtuţilor liberale. Nu poate să rămînă în afara programului românesc problema minorităţilor – piatră de încercare a stării de democraţie în orice societate. Dar minorităţile se vor prezenta şi ele în primul rînd sub formă de scriitori şi poeţi, nu numai în ipostaza de cetăţeni cu probleme.

Georg AESCHT
publicist şi traducător

Primăvară de hîrtie

La sfîrşitul lui martie, Tîrgul internaţional al Cărţii de la Leipzig se concentrează asupra literaturii din România.

Unde-i belşug, şi sărăcia se vinde bine. Această constatare poate părea un cinism gratuit, din păcate însă ea reflectă în mod destul de fidel felul în care imaginea lumii ne-occidentale – a doua, a treia sau cum vrem să le numerotăm – este colportată mai cu seamă într-o ţară atît de saturată cum e Germania, fostă de vest. Reîntregirea ei de altfel se dovedeşte atît de dificilă încît nu mai este loc pentru alte probleme sau teme decît dacă ele au un oarecare iz exotic sau senzaţional. Ne putem foarte lesne scandaliza asupra ignoranţei sau aroganţei culturale, dar trebuie să acceptăm următoarea stare de fapt: În Occident tot ce nu se poate vinde şi cumpăra, practic nu există. Or, ştirile din România deocamdată mai au trecere pe piaţă – ca atare România există!

Şi iată că Tîrgul anual al cărţii de la Leipzig – mai mic decît cel de toamnă de la Frankfurt am Main, dar cu un public mai avizat – îşi consacră programul de lecturi şi de discuţii mediatizate literaturii din România. De bună seamă că la o asemenea decizie publicitară nu se ajunge în primul rînd din raţiuni literare. Ea este mai degrabă încă o dovadă că germanii înţeleg că nu prea ştiu nimic despre această ţară şi despre cultura sa. Încetul cu încetul se conturează şi se cristalizează o anumită conştiinţă a inconştienţei care i-a determinat pe intelectuali, dar şi pe oamenii politici din vest, să se lase duşi cu zăhărelul dezinformărilor comuniste. Aparatele de propagandă din Europa de est i-au servit de minune pe toţi cei care **nu vroiau** să afle.

Din această cauză ani de-a rîndul, ba decenii întregi, cultura românească a rămas o pată albă, pistruiată doar cu piesele lui Eugen Ionescu, iar mai tîrziu din ce în ce mai mult cu reflecţiile lui Mircea Eliade şi ale lui Emil Cioran. Receptarea celor trei personalităţi literar-filozofice nu a fost însă menită să diferenţieze prejudecăţile Occidentului faţă de ţara lor de baştină, cu atît mai puţin cu cît cei trei nu s-au definit în primul rînd ca reprezentanţi ai spiritualităţii româneşti.

Cărţile lui Paul Goma, mai tîrziu cele ale lui Norman Manea, au fost întîmpinate şi ele cu oarecare atenţie, au avut însă de suferit din cauza unei conjuncturi stîngiste ce a dominat discursul intelectual german – şi nu numai german – de la sfîrşitul anilor '60 şi care în prezent se destramă într-un proces convulsiv. Vreme de 20 şi mai bine de ani „disidenţii" din est au fost priviţi cu un interes suspicios, iar cei din România doar cu suspiciune, că doar Ceauşescu nu intrase şi el în Praga!

Dreptul unui „adevăr litarar" l-au impus abia în anii '80 scriitori germani din România, înainte de toţi, chiar dacă a avut precursori mai puţin notorii, o scriitoare: Herta Müller. Ea a avut curajul să publice o carte în Germania înainte de a părăsi definitiv captivitatea ceauşistă, o carte care de altfel apăruse deja la Editura Kriterion din Bucureşti. Din fericire în vest a găsit cititori mult mai atenţi decît cenzura comunistă, astfel că volumul de povestiri *Niederungen* a primit premiul Televiziunii germane (programul 2), prilejuindu-i autoarei o serie de apariţii în public, chiar şi la televiziune. Cu aceste ocazii ea nu a ezitat să spună lucrurilor pe nume, ştiind foarte bine că va trebui să se întoarcă în România. În cele din urmă, în 1987 a fost pur şi simplu dată afară din ţară împreună cu scriitorul Richard Wagner.

Această peripeţie a fost o „lansare" cum nu se poate mai eficientă nu doar a cărţii, ci şi a literaturii din acel colţ al Europei, o deschidere de pîrtie pentru scriitorii de acolo, fie ei germani sau traduşi în limba germană. De interesul brusc sporit au beneficiat autori plecaţi de mai multă vreme din România, începînd cu Dieter Schlesak şi terminînd cu Klaus Hensel şi Werner Söllner, dar şi cei care vin după Herta Müller şi Richard Wagner. Scriitorul Franz Hodjak şi criticul Gerhardt Csejka, care de altfel organizează programul de la Leipzig, Karin Gündisch şi Johann Lippet, Ernest Wichner şi William Totok, Hellmuth Seiler şi Klaus F. Schneider au explorat spaţii de publicare la care cu cîţiva ani înainte nici măcar nu rîvniseră. Rolf Bossert, Roland Kirsch şi Anemone Latzina nu au rezistat atîta ca să-şi vadă succesul meritat în ţara limbii lor materne, devenind victimele unei vieţi consumate sub vigilenţa organelor de securitate. Amintirea lor dăinuie sub formă literară, dar şi ca un *memento*.

Cei numiţi şi alţii de renume mai modest au contribuit cu toţii la o rectificare înspre adevăr, fie el şi dureros, a clişeelor ce desfigurează chipul României în mass-media. Au scris, au vorbit, au discutat şi au lămurit din răsputeri cu orice ocazie, invocînd dreptul ţării din care au venit de a „reveni" şi de a fi binevenită şi ea în Europa. Scriitorii nu sînt nici avocaţi şi nici diplomaţi, dar un lucru poate fi spus cu siguranţă: faptul că România a rămas şi rămîne o „temă" în discuţia publică germană li se datorează acestor autori.

Lor li se datorează în cea mai mare parte şi promovarea literaturii româneşti pe piaţa germană – chiar dacă şi aici ni se pare blasfemică o cuplare atît de nemijlocită a noţiunii culturale cu cea mercantilă. Fenomenul – la începutul anilor '90 se poate chiar vorbi de aşa ceva – a fost stîrnit şi de această dată de nimeni altul decît acela care nu avea nici urmă de interes: Ceauşescu. Cureaua de transmisie a reclamei inverse a fost unul dintre pămîntenii cei mai neiubiţi de el: poetul Mircea Dinescu, care din plin domiciliu forţat la Bucureşti a debutat în traducere germană în cel mai important cotidian din RFG, *Frankfurter Allgemeine Zeitung*. Imaginea lui televizată în decembrie 1989 l-a şi catapultat în „topurile" revistelor nu numai literare, ale editurilor şi a organizatorilor de lecturi şi discuţii în public sau în faţa microfoanelor şi a camerelor de luat vederi. Ana Blandiana a reuşit şi ea un start vertiginos din postura de poetă eroină în cea de ambasadoare de suflet şi rapsodă a ofului românesc.

Puţine sînt însă din păcate publicaţiile care au profitat de acest „boom". Cîteva apariţii de poezie, o mică antologie lirică într-o revistă elveţiană, un roman răzleţ al lui Tudor Arghezi, cîte o carte a lui Ştefan Bănulescu şi a lui Alexandru Papilian, două ale lui Carmen Francesca Banciu, toate au rămas fără ecouri remarcabile, iar *Zenobia* şi o culegere de poezie a maestrului Gellu Naum apărute în Austria au fost recepţionate ca păsări tîrzii ale suprarealismului. Poate însă că este de bun augur că decanul poeziei româneşti şi-a găsit un traducător pe seama lui în poetul de origine transilvano-săsească, dar de talie transnaţională Oskar Pastior, cu care va publica un nou volum de versuri în Elveţia. Bine primit a fost romanul *Nostalgia* al lui Mircea Cărtărescu în pofida unei spiritualităţi deloc „populare" pe care o emană. De un neaşteptat succes s-a bucurat, spre uimirea chiar şi a editurii care îşi asumase riscul, romanul *Ferestrele zidite* al lui Alexandru Vona, scris cu decenii în urmă (1947), dar – iată! – recunoscut întru totul ca operă contemporană. Rămîne de sperat ca noii antologii de poezie românească ce o pregăteşte veteranul versului ex-ardelean Dieter Schlesak să-i fie hărăzită o soartă la fel de surprinzătoare, adică să fim noi surprinşi de surprinderea cititorilor germani.

O asemenea eventualitate însă este mai puţin decît ipotetică, fiind condiţionată de o serie de factori de abia previzibili şi determinabili. Chiar şi un eveniment de mare anvergură cum promite să fie Tîrgul de la Leipzig nu se va solda cu minuni publicistice şi de publicitate, ci va stîrni doar un anumit interes: o fiinţă firavă ce poate fi ţinută în viaţă doar cu cărţi, una cîte una, dar tot una şi una.

Ernest WICHNER
poet şi traducător

Scrisoare din Berlin

Scriitorul austriac Robert Menasse mi-a rezumat, în primăvara anului 1996, vizita pe care a făcut-o în România ca urmare a invitaţiei de a citi din scrierile sale la Bucureşti şi Timişoara. În vreme ce se afla în sala de plecare a aeroportului din Timişoara, aşteptînd avionul pentru Viena, a fost interpelat, împreună cu alte cîteva persoane din sala de aşteptare, de către un ofiţer de la poliţia de frontieră sau din cadrul punctului de control vamal. Ofiţerul îi rugă pe cei vizaţi să-l urmeze, erau vreo 6-8 persoane. Îi introduse într-o încăpere lipsită de fereastră după care îi chestionă dacă au sau nu valută asupra lor. Toţi cei interpelaţi erau persoane din afara ţării şi răspunseră afirmativ la întrebare. În consecinţă, ofiţerul îi somă să predea valuta, indiferent de valoarea sa, sub motiv că ar fi interzisă scoaterea de devize din ţară. Călătorii refuzară să se conformeze cererii, deoarece nici unul din ei nu poseda nimic în plus, în afara cîtorva dolari, a cîtorva mărci germane sau a cîtorva şilingi de care aveau imperioasă nevoie odată ajunşi la destinaţie, iar interdicţia de a fi în posesia unei astfel de sume li se părea celor avizaţi a fi în contradicţie cu logica. În urma acestui refuz, ofiţerul le atrase atenţia că nu vor putea părăsi încăperea şi în consecinţă nu vor putea prinde avionul pentru Viena, după care înainte de a părăsi încăperea încuie uşa.

Ofiţerul se întoarse la puţine minute înainte de decolarea avionului şi prin noi chestionări şi ameninţări îi determină pe pasageri să-şi predea banii, evident fără a le da în schimb nici un fel de chitanţă. Astfel cei în cauză putură prinde avionul care îi aduse fără probleme la destinaţie. În toamna aceluiaşi an, dat fiind că Austria se afla în centrul de interes al Tîrgului de carte de la Frankfurt, lui Robert Menasse îi reveni onoarea de a ţine cuvîntarea de deschidere festivă a Tîrgului. După ce îşi încheie cuvîntarea, pe podiumul festiv apăru, în mod cu totul neaşteptat, şi în afara protocolului, preşedintele Ion Iliescu, şi se adresă participanţilor la serbarea festivă. Dacă Robert Menasse nu ar fi fost peste măsură intrigat de îndrăzneala ofiţerului de frontieră, nu i-ar fi înmînat propriii bani. Iar dacă îndrăzneala preşedintelui Iliescu nu l-ar fi lăsat fără replică, ar fi avut prezenţa de spirit la Frankfurt să-i ceară preşedintelui României, în faţa întregii lumi, cei 240 de şilingi sau 60 de dolari care i-au fost furaţi la Timişoara.

Relatez această întîmplare deoarece în 1996 ea a făcut ocolul Tîrgului, fiind obiectul discuţiilor neoficiale ale Tîrgului de Carte. Şi pentru că, deşi m-am detaşat întotdeauna de atitudinea şi vederile domnului Iliescu, nu mi-am putut reprima sentimentul de jenă încercat în urma interpelării colegilor germani privitor la comportamentul preşedintelui. În consecinţă, ceea ce aştept de la literatura română, este ceea ce aştept de la literatură şi cultură, în general, şi anume să aibă un efect civilizator. Abia după aceea ar putea fi vorba de oarece aşteptări speciale. Iar despre acestea am putea vorbi altă dată.

Ulrike DRAESNER
poetă şi traducătoare

„Aş vrea o imagine neadaptată aşteptărilor mele..."

G. Cs.: A devenit România interesantă în vreun fel pentru Dvs.? Dacă da, în ce fel anume?

U. D.: Pe de-o parte prin povestirile prietenului meu, lector DAAD la Timişoara, la începutul anilor '90, – probleme cotidiene, tensiuni între români şi rămăşiţele nemţilor, sărăcie, tentative de răsturnări politice, corupţie, atitudinea faţă de străini în România. Pe de altă parte prin literatură germană din România, Herta Müller mai ales, şi ce lumină aruncă ea asupra realităţilor româneşti...

G. Cs.: Cunoaşteţi cărţi ale vreunui autor român sau despre România, şi ce anume în aceste publicaţii v-a impresionat – pozitiv sau negativ?

U. D.: De fapt nu-l cunosc decît pe Gellu Naum, el m-a impresionat: e inventiv, avangardist.

G. Cs.: Cum aţi putea descrie aşteptările Dvs. în legătură cu România, sau eventual chiar nişte imagini clişeu – şi cum au fost ele confirmate sau corectate prin lecturi?

U. D.: Mă întreb: Cum se raportează la, cum îşi tratează românii azi limba? Există ceva în genul unui limbaj ideologizat, stricat prin contactul cu puterea? Cît de mult se extinde acest limbaj de lemn? Şi cum se descurcă oamenii cu el? Se joacă cu el, îl omit pe cît posibil? Există nevoia de a problematiza chestiunea sau mai degrabă tendinţa de a o trece sub tăcere?

G. Cs.: În ce direcţie se îndreaptă curiozitatea Dvs. legată de România, de literatura română? Ce anume aţi dori să ştiţi mai exact, şi ce anume percepeţi drept redundant? În presupunerile Dvs. referitoare la lucrurile cele româneşti vă e mai apropiată ideea că matca de formare ar fi de tip occidental sau mai degrabă vag orientală? Şi ce înseamnă asta pentru raportarea Dvs. faţă de români: aţi fi nedumerită în cazul că aţi descoperi lucruri nebănuit de familiare, de „europene" la ei, sau dimpotrivă v-aţi mira să constataţi că lucrurile/textele lor sînt totuşi destul de exotice, străine?

U. D.: Pe mine m-ar interesa mult mai mult marca „orientală" decît cea de tip occidental. Tot ce NU e copiat după acest Occident care prin dominanţa sa economică ar dori să impună şi una culturală. Aş dori deci ca întîlnirea mea cu literatura română să-mi ofere prilejul de a vedea tocmai lucrurile nefamiliare mie, cele ocultate de ideologia occidentală (ochiul centrist): cele care comportă diferenţe. Care mi-i arată pe români – cultura, istoria, literatura lor – drept ceva de sine stătător (nederivat). Să aibă ceva ce s-ar opune eficienţei occidentale, pieţei, ideii occidentale despre individualitate/obşte. Să-mi arate ceea ce consideră ei înşişi ca fiind important în ce au. Cînd încearcă să se privească cu propriii lor ochi, nu cu ai mei. Aş vrea ca imaginea să nu fie adaptată la aşteptările mele. Aş vrea de fapt ceea ce este exotic, străin, neaşteptat pentru mine, răspunsuri la întrebări de genul: – Ce rol joacă integrarea europeană? Sau precumpăneşte senzaţia că ar trebui mai întîi fiecare să-şi vadă de ale lui? Este propria situaţie marginală percepută şi ca o şansă? – Cum arată în România de azi opoziţia între sat şi oraş? În ce fel de spaţii trăiesc oamenii? Şi în ce timp trăiesc la ţară, în ce timp la oraş? – Cum îşi imaginează oamenii ţara lor peste 50 de ani?

Interviu realizat de
Gerhardt CSEJKA

Managementul unei imense şanse

– dialog cu Maria BERZA, Secretar de Stat în Ministerul Culturii –

Fundal cu uşi deschise şi cîntec de muzicuţă

V-aş propune să evocaţi „fundalul" instituţional pe care se profilează efortul organizatoric presupus de participarea României la Leipzig.

Ceea ce înfăptuim se grefează pe o reformă foarte profundă a administraţiei şi a instituţiilor culturale, iniţiată încă din '90-'91. Între timp, însă, începînd mai cu seamă cu anul 1993, lucrurile s-au cam deteriorat, mă tem. Sigur, România nu putea reveni la sistemul încremenit de dinainte de decembrie '89, însă, oricum, s-a înregistrat un proces de recentralizare destul de serios şi de închidere internaţională foarte dureroasă. Remarcasem – şi acesta a şi fost unul dintre motivele pentru care m-am reîntors în noua formulă în Ministerul Culturii – că foarte mulţi oameni de cultură şi instituţii, organizaţii internaţionale, guvernamentale sau neguvernamentale începuseră să evite Ministerul, considerat ca un loc închis, propice unor manifestări şi discursuri naţionaliste şi xenofobe. În special la Consiliul Europei am constatat reacţii de neîncredere şi, de aceea, venirea noii echipe acum un an a însemnat un nou prilej de redeschidere a unor uşi. Sper că va fi pentru ultima oară cînd trăim acest proces al uşilor deschise pentru a fi închise şi iarăşi deschise, aşa cum ni s-a întîmplat. Iată numai un episod exemplar. În primăvara anului trecut, la Consiliul Europei a fost o mare conferinţă pe teme culturale. Acolo, pe coridoare, încă puteai auzi remarci sumbre la adresa predecesorilor noştri. După ce România a fost prezentată ca un caz de succes, fapt îmbucurător, ministrul Ion Caramitru a ţinut un discurs foarte personal, care a însufleţit atmosfera. Apoi, noi, la rîndul nostru, ne-am făcut fiecare datoria – de altfel nu trebuie decît să fii deschis, activ, să te porţi firesc, asta e tot ceea ce se cere tuturor... În fine, la încheierea lucrărilor, şeful delegaţiei italiene a scos o muzicuţă din buzunar şi a cîntat la microfon *Oda Bucuriei!* Desigur, acesta e şi imnul Consiliului Europei, dar el a cîntat pentru a saluta această revenire a României în structurile culturale ale Consiliului şi această deschidere.

Reforma în Cultură: munci şi patimi

Puteţi rezuma iniţiativele Ministerului în acest sens?

Reluarea legăturilor cu organismele internaţionale, în primul rînd cu Consiliul Europei şi cu Comunitatea Europeană. Anul acesta, în cadrul Guvernului României, s-a aprobat un program PHARE foarte substanţial, în care Ministerul Culturii îşi are partea lui, felia lui. Însă aceasta înseamnă o reformă bine pusă la punct, structurală, atît a Ministerului cît şi a tuturor instituţiilor culturale şi a programelor acestora. Vor fi schimbate comportamentele care ţin de zona administraţiei culturale – în teatre, muzee, case de cultură.... Fiindcă, din păcate, cu excepţia unor persoane care au ţinut să urmeze din proprie iniţiativă cursuri de management cultural, sau pur şi simplu s-au dovedit inspirate şi talentate în această direcţie, în mod sistematic nu prea s-a făcut nimic. Avem încă muzee învechite, case de cultură în care nu se întîmplă nimic, ba chiar se întîmplă lucruri care nu au nici pe departe de-a face cu cultura, centre culturale agonizante, în care din cînd în cînd se bifează cîte ceva, – şi nu e neapărat vina celor care sînt acolo, ci a absenţei unui sistem viu şi activ de acţiune culturală. Or, în acest an, cînd intră în acţiune fondurile CE, precum şi altele, rezultatele se vor face simţite, sper. Tot anul acesta am pus la punct un nou sistem de finanţare a instituţiilor culturale, finanţare de programe, care a mers în paralel cu descentralizarea. În zona editurilor şi a publicaţiilor culturale, care se numără printre responsabilităţile mele, au devenit instituţii publice editurile care mai erau de stat, publicaţiile care nu aveau personalitate juridică, şi am instituit programe de subvenţionare a culturii scrise. Decizia asupra acestor programe nu aparţine Ministerului, ci unei comisii formate din oameni de cultură care selecţionează proiectele cele mai ambiţioase şi valoroase. E vorba atît de cărţi fundamentale – ediţii critice, ediţii complete – cît şi de sprijin acordat unor autori tineri, fiindcă toate acestea intră în general în zona cărţilor greu vandabile.

Procesul despre care vorbiţi a fost unul destul de anevoios şi a stîrnit destule critici şi lamentaţii. Există încă o mare inerţie şi în administrarea teatrelor, a muzeelor, iar revistele culturale s-au plîns că au fost suprimate.

Sigur, au existat multe proteste, chiar şi insulte. Problema este foarte complicată... Într-un context mai larg, am putea spune că ea ţine de *administrarea libertăţii*. O parte dintre editurile şi publicaţiile culturale care cereau tot mai insistent libertatea şi se plîngeau că se simt sugrumate de Minister, n-a mai ştiut, în momentul în care şi-a căpătat libertatea, cum să o folosească. S-au trezit că nu corespund criteriilor fixate de comisie, că trebuie să-şi evalueze personalul şi să-l reducă, să fie mai atente la bani, la contabilitate, la cheltuieli. E foarte adevărat, şi legislaţia este una foarte greoaie. *Legea Finanţelor publice* nu ne permite să fim generoşi decît în „figuri impuse". Sperăm ca totuşi anul acesta legea să fie modificată şi să devină mai flexibilă. Nu pot să nu recunosc că unele disfuncţii prezente în întreaga administraţie se regăsesc şi la noi. Mai este, pe de altă parte, *Cultura Naţională*, care percepea nişte sume uriaşe de bani tuturor acestor publicaţii ca să efectueze pentru ele operaţiuni pe care aveau opţiunea de a le face singure – contabilitate, difuzare. Şi am descoperit un lucru aiuritor: o parte dintre aceste publicaţii cedau *Culturii Naţionale* administrarea difuzării. Aceasta nu se făcea decît într-o mică măsură; rămîneau multe exemplare nevîndute, păstrate la *Cultura Naţională* pentru ca apoi publicaţiei respective să i se mai perceapă o sumă de bani pentru topire. Mecanism aberant: să plăteşti ca să fii ucis, să plăteşti pentru ca revista pe care o scrii să nu circule... Un alt cîmp important este cel legislativ şi avem o întreagă serie de proiecte de legi fundamentale, pregătite pentru guvern şi parlament: *Legile Patrimoniului mobil şi imobil, Legea Bibliotecilor* (zona aceasta a fost din păcate neglijată şi îi vom da toată atenţia). Vor urma *Legea Muzeelor* şi multe altele, printre care un nou proiect de lege a sponsorizării. Fiindcă, în forma ei de astăzi, legea nu încurajează pe nimeni să dea bani pentru cultură, pentru tineret, pentru sănătate şi pentru sport.

„Leipzig-ul citeşte." Ce anume?

Ce reprezintă Tîrgul de la Leipzig pentru cultura românească?

O imensă şansă. Cred că e şansa cea mai mare pe care o are România în 1998 de a-şi prezenta cultura lumii întregi. Sigur că sînt multe tîrguri internaţionale, multe festivaluri şi evenimente – este Stockholm-ul, capitala culturală a Europei anul acesta – şi sigur că vom fi prezenţi şi la acestea, însă la Leipzig România este invitat de onoare (traducere liberă a termenului *Schwerpunkt).* Anul trecut au fost ţările baltice, anul acesta sîntem noi. Pe lîngă o participare masivă la Tîrgul de Carte – şi avem un stand de 156 de metri pătraţi, oferit gratuit de organizatori – ţara aleasă are dreptul de a organiza diverse evenimente culturale, arătînd cît de mult doreşte şi poate din fenomenul cultural care se întîmplă la ea acasă. Conform uzanţei, preşedintele Constantinescu va fi invitat la deschidere, la care vor participa şi primministrul landului Saxonia, ministrul Culturii, bineînţeles, şi un grup important de intelectuali români.

Ce înseamnă Leipzig, din punct de vedere organizatoric?

Avem un *management unit* special şi este pentru prima oară cînd am făcut lucrul acesta în Minister, fiindcă este un eveniment mult prea important ca să se ocupe fiecare zonă din instituţie de ceea ce-i revine. Pentru aceasta, i-am cerut sprijinul lui Thomas Kleininger, care a fost numit manager al prezenţei româneşti la Leipzig. El coordonează, aşadar, tot ceea ce se va întîmpla din punct de vedere artistic, muzical, întîlnirile dintre intelectuali ş.a.

Să vorbim despre Tîrgul de Carte propriu-zis.

Invitaţia ne-a parvenit destul de tîrziu şi, la început, am fost cuprinsă de panică. Asta se întîmpla în iunie 1997, or, pentru pregătirea unui astfel de eveniment, e nevoie în principiu de minimum un an şi jumătate. Nu vă ascund că panica aceasta am trăit-o în primul rînd în privinţa cărţilor, al căror proces de pregătire e unul destul de îndelungat. Aveam să constat, cu mare bucurie, că multe dintre cărţile care erau visul meu pentru Leipzig deja existau ca proiecte ale editurilor româneşti şi că alte idei pe care le-am avut pe parcurs şi alte oferte pe care le-am putut subvenţiona au fost preluate imediat de edituri şi vor apărea la timp. Aşa încît cred că ne vom prezenta onorabil. În primul rînd am abordat Leipzig-ul ca pe o prezenţă interculturală. E desigur important să accentuăm prezenţa culturii germane în România, ţinînd cont şi de importanţa culturii celorlalte minorităţi.

Cîte edituri vor participa?

S-au înscris, pe cont propriu, foarte multe. Noi am finanţat, deocamdată, proiecte venite de la aproximativ 20 de edituri. Mai există alte titluri potrivite pentru Leipzig, deja apărute şi care vor fi selecţionate. Să vă dau cîteva exemple care reflectă dorinţa noastră de abordare interculturală: un volum de folclor săsesc, cărţi ale editurii *Kriterion,* o carte despre colonizarea saşilor, antologii bilingve – poeţi germani din România, poeţi maghiari, poezia minorităţilor din România – istoria teatrului evreiesc din România, istoria teatrului maghiar din România, un album al arhitectului Leahu, *Transilvania – oraşe şi monumente,* cu acuarele splendide evocînd aşezări româneşti, germane, maghiare şi locuirea împreună în aceste aşezări. Vor fi, desigur, şi cărţi despre România, cum este o traducere în germană a cărţii *Scurtă istorie a României* a lui Ion Bulei sau un album superb editat de Humanitas – *Arhitectura în lemn din Maramureş,* ori *Jurnalul* lui Sebastian tradus în germană, o antologie lirică a scriitorilor din România, poezii populare româneşti, nuvele româneşti – Baconsky, Mircea Eliade, Marin Preda, Vasile Voiculescu, antologia poeziei feminine din România, albumul *Icoane pe sticlă din România,* albumul *Tudor Vianu,* revista *Urmuz.* Încă un lucru foarte important care se va petrece la Leipzig: am scris tuturor asociaţiilor, organizaţiilor şi institutelor din Germania care au o legătură cu România, în primul rînd tuturor organizaţiilor germanilor emigraţi – saşi sau şvabi – şi lucrul acesta le-a făcut o foarte mare bucurie. Am reluat în ultimii ani legăturile – să nu uităm că organizaţii sau fundaţii ale lor au un rol foarte important în restaurarea unor monumente din Transilvania, iar seriozitatea lor şi mîna întinsă au fost în sfîrşit răsplătite cu atenţia pe care o merită. Răspunsurile primite la aceste cîteva zeci de scrisori au fost de un entuziasm extraordinar: s-au oferit să participe la Leipzig vorbind despre legăturile afective cu România, fosta lor patrie. Vom avea chiar o expoziţie de arhitectură bănăţeană care fost organizată aici, la Muzeul Satului, acum două luni, de *Asociaţia şvabilor din Banat.* Un alt punct important al tîrgului: un simpozion româno-german al editorilor care se va concretiza, sper eu, cu publicarea unor lucrări româneşti în Germania – speranţa cea mai mare pe care o am este cea a coeditării, care va presupune o difuzare asigurată.

Va fi o ocazie specială, acest tîrg, fiindcă, altfel, editurile româneşti prezente la tîrguri internaţionale nu au puterea financiară de a încheia contracte pe loc, ele participă mai mult ca să existe şi să arate că există.

Depinde de talentul fiecărei edituri... Fiind, totuşi, vorba de cărţi atît de interesante, eu sînt foarte optimistă. De fapt, motto-ul tîrgului a fost întotdeauna „Leipzig-ul citeşte". Ştiţi foarte bine că Leipzig-ul a fost atîtea veacuri un centru cultural important. În anii comunismului devenise un tîrg mai degrabă pentru editurile din ţările comuniste: iar acum are un rol cu totul special: tîrg Est-Vest, destinat a restabili legăturile culturale, în domeniul editurilor mai ales. Asta înseamnă o posibilitate imensă de cunoaştere reciprocă. Mai ales că anul acesta îşi va inaugura un nou centru de expoziţii care e absolut fantastic – o construcţie fabuloasă de sticlă în care vor fi instalate majoritatea standurilor şi vor avea loc cele mai multe evenimente artistice.

Cum va arăta locul ocupat de România şi cum va fi el „animat"?

Un loc care va avea, cred, această capacitate magică de a crea o atmosferă aparte va fi cafeneaua Capşa – reconstituită la Leipzig. A fost ideea mea şi sînt foarte mîndră că am avut-o. Dorim să creăm un spaţiu în care scriitorii de azi să aibă libertatea interioară necesară pentru a vorbi unii cu alţii, a se cunoaşte mai bine. Cafeneaua va găzdui întîlniri între scriitori români şi scriitorii germani originari din România. Tot la Capşa de Leipzig şi la Seminarul de Romanistică al Universităţii din Leipzig vor avea loc dezbateri culturale şi politice structurate pe trei mari teme: *Desincronizări ale gîndirii în Est şi Vest – Limba care separă şi uneşte – Revoluţiile din Europa Centrală şi de Est.* Personalităţi culturale din România le vor discuta cu André Glucksmann, Karl Schlögel, Bodor Pál, Richard Wagner şi, poate, şi Timothy Garton Ash. Convorbirile vor fi cu siguranţă publicate.

Nelinişti, proiecte

Există ceva care vă nelinişteşte, legat de efortul acesta organizatoric?

Mă neliniştesc foarte multe lucruri. Primul, însă, sînt banii. Este o sumă destul de mare pentru bugetul auster al Ministerului Culturii – după socotelile mele ar fi nevoie de în jur de 4 miliarde de lei, poate 4 miliarde şi jumătate, fiindcă tot ne mai vin idei şi cred că ar fi un păcat de neiertat să nu le luăm în consideraţie. Părerea mea e că, dacă doreşti foarte tare să faci un lucru, găseşti posibilitatea să-l faci. Prin urmare, în afară de sprijinul guvernului pe care contăm – am primit deja o sumă suplimentară printr-o hotărîre de guvern anul trecut – am lansat scrisori principalelor bănci româneşti şi unor firme şi societăţi care au mai sprijinit cultura în ultima vreme, aşa că eu sper că vom avea banii de care e nevoie. Ar fi simplu şi condamnabil să spunem: asta nu putem face deoarece n-avem bani, cînd putem să ne conturăm un proiect maximal şi apoi să facem rost de bani. În orice caz, prezenţa noastră acolo va fi ceva viu, dinamic, aproape obsedant, în sensul cel mai bun, fireşte. Spectacole de teatru, dans modern, pantomimă, o săptămînă a filmului românesc de după '89, proiecţii de scurtmetraje – despre Bucureştiul vechi, despre Lipscani, care îşi trage numele de la Leipzig, aşa cum ştim –, videotecă, CD-uri, concerte, seri de jazz. Încă ceva: la Budapesta, exact în acelaşi timp, va avea loc un alt eveniment important, *Săptămîna culturală românească,* şi ea va fi construită cam cu aceeaşi complexitate ca şi Leipzig-ul! E un efort enorm şi el ţine de o capacitate foarte mare de muncă şi de un pic de nebunie, aş zice, a unor oameni ca Mihai Oroveanu, de exemplu. El va duce în spinare tot ceea ce ţine de zona vizualului (şi cînd spun *în spinare* o spun în ambele sensuri – el e omul care efectiv cară în spinare şi organizează expoziţii pretutindeni în lume). Simţim nevoia să facem lucrul acesta: e un simţ al datoriei, al onoarei şi o foarte mare bucurie. Iar una din menirile Leipzig-ului, dincolo de programele descrise pînă acum, e o veche miză şi o veche strădanie a mea şi nu numai a mea: înţelegerea dintre cele două părţi ale unei Europe sfîşiate, după o jumătate de veac.

Interviu realizat de
Delia VERDEŞ

Proiecte, nostalgii, imagini

– convorbire cu Mihai OROVEANU, director al Oficiului Naţional de Expoziţii –

Spunem adesea că, în timpuri grele, noi am rezistat prin cultură. În vremuri de tranziţie ar fi cazul să ne plătim datoria, sprijinind cultura să reziste. Dacă am proceda astfel, înseamnă că ea şi-a îndeplinit într-adevăr menirea de modelare a spiritului nostru, fapt pe care-l afirmăm mereu cu mîndrie. Manifestările culturale internaţionale la care România este invitată să ia parte – la cea mai recentă, Tîrgul de Carte de la Leipzig, 1998, în calitate de oaspete de onoare – constituie un bun prilej de verificare a acestui raport de determinare reciprocă.

„Vi se oferă o ocazie extraordinară pentru îmbunătăţirea imaginii ţării dvs.; folosiţi-o din plin, căci foarte multe lucruri depind de această participare. Altă ocazie de asemenea tip în viitorul apropiat nu veţi mai avea. Nu o irosiţi." Cuvintele acestea – rostite de unul dintre directorii de la Banca Germaniei – au fost citate acum cîteva luni într-un interviu al dlui Mihai Oroveanu, care mărturisea că subscrie la ele „cu îngrijorare". Mai sînt valabile acum, în ajunul evenimentului, motivele sale de nelinişte? S-au risipit ori s-au înmulţit? Convorbirea pe care am avut-o recent cu dl Mihai Oroveanu, director al Oficiului Naţional de Expoziţii, aduce lucrurile „la zi".

A şti cine eşti

Stimate domnule Oroveanu, de la interviul din care am citat au trecut cîteva luni. Ce ştiţi astăzi mai mult decît atunci despre situaţia Tîrgului de Carte de la Leipzig? Iar ceea ce cunoaşteţi vă îndreptăţeşte speranţele sau îngrijorarea?

Mihai Oroveanu: Dintr-o mai veche experienţă pot spune că avem o capacitate aparte de a ne speria, cu cît ne apropiem de un eveniment cultural de amploare. Cred că, pînă la urmă va ieşi bine; sper, cel puţin. Dar îngrijorat sînt în continuare, nu pot să nu fiu. Cînd avem de ieşit în lume pentru a arăta şi altora cine sîntem, ne lovim de la început de un obstacol: în primul rînd noi n-avem o imagine conturată despre noi înşine, nu ştim cine sîntem.

Dar prezenţa României la tîrgurile de carte şi la expoziţii – în organizarea unora dintre ele aţi fost şi dvs implicat – n-a creat o experienţă, o tradiţie la care ne putem raporta?

Dacă facem apel la tradiţie, ar fi de spus că noi sîntem printre cele dintîi ţări din Europa care au avut o lege a expoziţiilor. S-a dat pe vremea lui Cuza, Principatele Unite erau prezente la expoziţiile internaţionale, în pavilioanele Imperiului Otoman, vă daţi seama? Pînă la al doilea război mondial, cînd participam la manifestări de amploare, comisarii de expoziţii româneşti în străinătate erau personalităţi importante ale culturii noastre, savanţi, arhitecţi, artişti – amintesc dintre ei pe Alexandru Odobescu, Al. Tzigara-Samurcaş, Ion Mincu, Dimitrie Gusti sau G.M. Cantacuzino.

Dacă am acţiona în sensul tradiţiei – lucrurile ar sta relativ bine. Sau dacă am ţine seama de nişte lucruri pe care nu trebuie să le inventăm acum, ci doar să le ţinem minte, cu nostalgie, poate, dar şi întrebîndu-ne cum şi de ce erau ele posibile atunci – şi astăzi nu – iarăşi ar fi bine. Un domn mai în vîrstă de la editura Hachette, întîlnit o dată la un tîrg de carte, îşi amintea cu plăcere despre felul în care funcţiona pe vremuri librăria Hachette din Caracal. Aceasta ţinea o evidenţă precisă, comunica anual editurii pariziene cîte volume vinde, ce noi cereri sînt, cîţi clienţi potenţiali s-ar găsi în Caracal pentru cartea franceză şi în ce domenii etc. Exista o corespondenţă, un trafic, un dialog continuu. Astăzi, pregătind participarea noastră la Tîrgul de Carte de la Leipzig, din datele pe care le deţin nu pot afirma că la noi funcţionează disciplina unei pieţe de carte: nu ştim precis cîte edituri avem în momentul de faţă, cîte din ele sînt active, cîte cărţi se publică ş.a.m.d. Nimeni nu concentrează informaţiile ca să dea o imagine a vieţii intelectuale din România. Cei mai mulţi dintre editori nu furnizează date – cele cîteva asociaţii de editori sînt foarte puţin active – şi nu funcţionează o bursă a cărţii, nu se întrevăd măcar nişte rudimente de piaţă. De cîţiva ani buni mă întîlnesc cu directori ai tîrgurilor de carte din toată lumea, care se interesează de situaţia de la noi. I-ar umfla rîsul, dacă le-aş spune: „avem cam 2.000 de case de editură, cam 400 funcţionează, mai active sînt vreo 200 dintre ele, dar producţia de carte o ştiu exact numai de la primele 6". În general, străinii sînt miraţi că despre o ţară aflată în mijlocul Europei, cu peste 20 de milioane de locuitori – care-ar reprezenta o bună piaţă potenţială de carte – se ştie atît de puţin: „De ce toate informaţiile despre România se opresc la al doilea război mondial?" Despre felul cum era înţeleasă nevoia de „a fi la zi" în ce priveşte informaţia culturală, aş da un exemplu, mai puţin cunoscut, cred; înainte de primul război mondial, existau în Bucureşti şi se bucurau de atenţie nişte agenţii de presă care strîngeau cronici dramatice, de artă plastică, recenzii de carte şi le trimiteau celor interesaţi cu promptitudine maximă, în chiar ziua apariţiei, lipite pe un formular.

Cum poate avea o tradiţie bună efect de „moştenire grea"?

Fiindcă acum lucrurile stau mai rău, nu raportate la anii '30, ci, uneori, chiar la secolul XIX. Pe vremea paharnicului Sion, la mijlocul veacului trecut, ziarele de la Paris sau Viena soseau în Principatele Unite la 3 zile de la apariţie. De curînd, mie mi s-au trimis, timp de două luni, 14 colete din străinătate, conţinînd reviste. Mi-au ajuns numai două. Cînd am reclamat la Poştă, mi s-a răspuns că „s-au pierdut în Occident"(?!) O delăsare, o lipsă de responsabilitate şi-o neştiinţă generală, pe care nu ne hotărîm să le depăşim în clipa de faţă, atîrnă mai greu decît orice „moştenire" invocată. Nu ştim să ne mişcăm rapid, să concentrăm informaţii, nu ne preocupă analiza spectrală a fenomenelor. Din nefericire această stare de fapt e dublată şi de un sistem economic care decide tot, întîrzie tot, îşi tratează partenerii ca pe nişte delincvenţi potenţiali.

Detalii tehnice

Cum colaboraţi pentru o acţiune de o asemenea amploare cu cadrul instituţional? În ce măsură experienţa dvs. de pînă acum vă asigură flexibilitate, soluţii de adaptare ş.a.?

Nu e de ajuns experienţa pe care am cîştigat-o eu pentru a face lucrurile să meargă pe un drum normal. Pentru participarea la Leipzig, lumea a fost binevoitoare cu noi. Aproximativ cu două luni înainte am avut şansa să primim vreo 40 de milioane de lei ca să ne descurcăm. Această sumă nu acoperă, însă, decît o parte din cheltuielile necesare organizării ambalajului, a transportului, a adunării materialului, a unei cantităţi din materialul fotografic. Dar ceea ce trebuie tipărit stă sub semnul incertitudinii. Avem de editat cîteva cataloage şi nu există bani în avans. În momentul de faţă Oficiul Naţional de Expoziţii are în cont 4 milioane de lei. Cei care trebuie să asigure fondurile – în speţă Ministerul Culturii – n-au experienţa cheltuielilor, a ritmicităţii lor. Se tem de surprize, strîng banii şi ţi-i dau brusc la finele anului, cînd trebuie să-i cheltuieşti în cîteva zile. Imposibil! Pînă acum cel puţin Ministerul Culturii nu pare să aibă nişte principii ferme care să-i călăuzească activitatea. În principiu, toată lumea e de acord că nu ministerul face propriu-zis cultura, el doar o sprijină. În realitate, îi este frică să sprijine, dar vrea să controleze. Iar fiindcă n-a găsit încă propoziţia justă între sprijin şi control, totul este gîtuit. Aşa o să meargă lucrurile pînă n-o să se înţeleagă ce-i manageriatul cultural, care nu este descoperirea unui om de cultură. Este limpede că pînă atunci nimic nu va funcţiona cum se cuvine: trebuie construit un sistem economic adecvat domeniului, pentru că legile financiare au o specificitate care nu e comensurabilă cu ceea ce se întîmplă în alte părţi. Domeniul culturii trebuie înţeles în specificitatea lui. Eu am de făcut, de pildă, o expoziţie de fotografii. Mi s-a cerut să aleg imaginile printr-o licitaţie. Dar care sînt cele trei imagini din care să aleg?

De fapt, cum s-ar putea face asta?

De fapt, nu se poate face. Vorbind despre iniţiativă, flexibilitate, soluţii de adaptare etc. lucrurile se complică şi din alte motive. Eu lucrez şi într-o fundaţie privată, *Artexpo*, înfiinţată de regretatul Radu Ştefleа, care şi-a dat seama că singura garanţie a unei bune funcţionări este emanciparea de sub umbrela Ministerului Culturii. Dar o iniţiativă civilă este privită la noi cu bănuială, cine se antrenează într-o astfel de acţiune e suspect de un activism interesat de un fel sau de altul. În cadrul Tîrgului de Carte, fundaţia Artexpo va organiza la Banca Comercială din Leipzig o expoziţie de hărţi germane vechi despre România. Am căutat să găsim o zonă de interes, prin cartografie, să le aducem aminte nemţilor cît de cunoscute le erau aceste teritorii începînd cu secolul XV. Împrumutînd şi nişte atlase vechi de la muzeul Bruckental, sper să completăm o imagine capabilă de un mai mare impact. Iniţiativa acestei expoziţii va fi serios amendată însă de o hotărîre a Ministerului Culturii, care prevede că orice expoziţie care pleacă în străinătate trebuie să aibă avizul de principiu al comisiei muzeelor. De ce ar trebui ca noi, instituţie privată, să cerem părerea Ministerului Culturii privind *oportunitatea* organizării unei expoziţii? Înţeleg să căutăm să obţinem aprobare dacă avem de transportat obiecte de patrimoniu – cer voie să le scot din ţară, găsesc o formulă de angajament că lucrurile se vor întoarce în România în perfectă ordine ş.a.m.d. Dar oportunitatea expoziţiei de ce ar fi nevoie să o decidă ministerul?

Faţa noastră către Leipzig

Domnule Oroveanu, ce aşteptăm noi de la Tîrgul de Carte de la Leipzig? Dar gazdele noastre?

În calitate de invitaţi de onoare ai acestei ediţii, noi aşteptăm să apărem destul de convingători în ochii nemţilor pentru că, la rîndul nostru, am invitat Germania să fie oaspete de onoare al Tîrgului de Carte de la Bucureşti, din acest an. De felul cum ne prezentăm noi la Leipzig depinde cine va veni la Bucureşti. E o posibilitate foarte importantă ca România să desfăşoare, aici la Bucureşti, un dialog despre carte, cît de cît internaţional, despre care cred că prea puţini ştiu, şi sesizează întreaga pondere a unei asemenea manifestări. Spre deosebire de Tîrgul de la Frankfurt, Leipzigul creează un climat de dialog cultural mai larg, mai divers cu centrul şi estul Europei, de care ar trebui să profităm cu inteligenţă şi cu un anumit simţ al „cererii şi ofertei", adaptat zilei de azi. La un moment dat, organizatorii din ţară au propus să includem şi momente de folclor. Dar unul din organizatorii germani cu care am stat de vorbă îmi spunea recent: «voi nu vă imaginaţi ce a însemnat pentru noi recurenţa unor motive care ne erau impuse conform convenţiilor culturale dintre R.D.G. şi ceilalţi „socialişti": toţi ştim ce înseamnă „Căluşarii", ce înseamnă „Ciocîrlia"» ş.a. Ei vor să afle mai mult despre cultura minorităţilor de la noi, ori despre o temă care revine tot timpul şi se interferează, Iudaica, lucruri care nouă nu ni se par atît de importante. Pentru prezentarea multor aspecte noi şi pline de interes, aş putea spune că sîntem pregătiţi ca intenţie, dar blocaţi de decizia economică. E drept, a apărut o hotărîre de guvern care deblochează nişte fonduri, dar distanţa de la hotărîrea de guvern pînă la realitatea financiară este lungă. Eu sînt crispat, deocamdată.

Ce lipseşte imaginii noastre pentru a fi corect receptată?

Stăm prost cu maşinile şi cu adaptarea la limbajul lor; ani la rînd, de exemplu, la noi, P.C.-urile au fost grevate de o lege vamală iresponsabilă. Alţii şi-au dat seama la timp că dacă pun taxe mari pe computere îşi grevează viitorul. Din informaţiile mele, după date luate de la nemţi, raportul ar fi cam următorul: faţă de Cehia, unde intră 80 de computere într-un timp dat, în România, în acelaşi interval, intră doar unul. Structura informativă a guvernului a încercat să reducă handicapul – stimulînd producţia de C.D.-uri româneşti; nu ştiu unde s-a ajuns cu această iniţiativă, iarăşi e vorba de un deficit de informaţie. Oricum, în zona asta avem mult de lucru. *Lumea se adună* – aceasta este caracteristica momentului în care vom trăi, sînt deja semne foarte clare în acest sens. Dar, exact acum, noi nu avem lucrări de sinteză corectă şi la zi despre istoria României, despre istoria culturii sau a gîndirii româneşti etc. De la informaţia turistică pînă la informaţia economică, lucrurile acestea ar trebui gîndite şi garantate cu ritmicitate, limpezime, corectitudine.

Care este domeniul de care răspundeţi dvs. în cadrul pregătirilor pentru Leipzig?

În principal eu mă ocup de expoziţii; acolo vor fi mai multe, dar consider că expoziţia de artă plastică este una de primă importanţă, în organizarea căreia ne-am concentrat eforturile, sperînd să asigurăm picturii şi sculpturii româneşti contemporane locul meritat conform valorii. Spaţiul care ne-a fost pus la dispoziţie este generos – 2.500 de metri pătraţi – şi am dorit să realizăm în cadrul lui o selecţie mai riguroasă, urmărind o anumită arie. Aici va fi o temă, reflectînd o anumită tendinţă a artei româneşti contemporane, o nouă zonă figurală, implicit o temă de discuţie mai precisă. Am evitat ispita de-a prezenta exhaustiv plastica românească, fiindcă orgoliul „uite că avem de toate!" ar fi riscat să fărîmiţeze imaginea congruentă pe care voiam s-o proiectăm. Privită în sens larg, de altfel, o expoziţie, indiferent de temă, nu e o şuetă improvizată, nici o comunicare monosilabică, formală; ea este un discurs, cu mesaj bine articulat, speţînd ecouri, provocînd dialog.

Pagină realizată de
Tita CHIPER

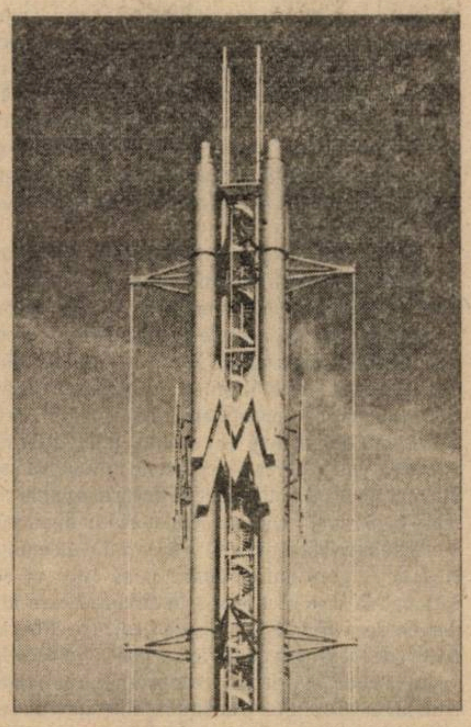

Z. ORNEA

De la Săptămîna Cărţii la Tîrgul de Carte

Pe vremuri, de pildă în interbelic, nu se organizau tîrguri de carte, nici naţionale, nici internaţionale. Aici, la noi, se organizau însă, anual, aşa-numitele Zilele Cărţii (sau Săptămîna Cărţii) într-o mare librărie sau într-o sală adecvată. Uneori, această manifestare se bucura, la deschidere, de prezenţa chiar a regelui Carol al II-lea, căruia îi plăcea foarte apelativul de „voievod al culturii". Editorii cu prestigiu îşi expuneau ultimele apariţii, iar scriitorii – pentru sporirea deverului – se aşezau, cei mai importanţi şi cu renume sau cei care au putut fi capacitaţi, la măsuţe, de unde acordau dedicaţii cumpărătorilor solicitanţi. Şi veneau destui cumpărători ca să obţină dedicaţii (autografe) pe cărţile scriitorilor preferaţi, cu care ocazie îi şi cunoşteau. Se năştea chiar o anume emulaţie între scriitori, unii crezînd că a lor cotă de valoare e determinată de aceste solicitări la Zilele Cărţii. Criticii literari zîmbeau, ştiind bine că valoarea nu depinde de indicele de vînzare. Dar, oricum, o indicaţie de popularitate erau aceste solicitări de dedicaţii, implicit, deci, de vandabilitate. Gazetele făceau mare larmă în jurul evenimentului, stabilind topuri de interes şi vînzare. Pentru că, să adaug, în anii treizeci, editura, ca instituţie comercială, devenise rentabilă. Aceasta aducea venituri, fireşte, nu atît scriitorilor, cît editorilor. Dar existau şi scriitori – puţini – care obţineau venituri consistente de pe urma cărţilor. Desigur, cei mai mulţi dintre aceştia erau făcători de literatură comercială (gen Drumeş şi Dessila). Dar erau şi cîţiva scriitori adevăraţi, numaidecît prozatori (Sadoveanu, Rebreanu, Gib Mihăescu, Stere, M. Eliade, Sebastian, Ionel Teodoreanu, Cezar Petrescu etc.), la care succesul (comercial) se întîlnea fericit cu valoarea estetică. Poeţii, dramaturgii, chiar cei foarte importanţi, nu puteau trăi de pe urma operei lor, cei din urmă recoltînd, cîteodată, reţete bune de pe urma reprezentării teatrului lor. Dar această manifestare sărbătorească numită Zilele Cărţii (sau Săptămîna Cărţii) era fără îndoială o probă a interesului publicului mare pentru cultura scrisă. Ceea ce era foarte important. Apoi a venit războiul greu în toate şi, după aceea, îngheţul deceniilor dictaturii. Zilele sau Săptămîna Cărţii nu se mai organizau. A fost o vreme cînd erau îngăduite lansările de carte în librării, care aduceau, de obicei, public. Apoi, în anii optzeci, şi aceste lansări de carte au fost interzise pentru a nu concura în popularitate pe cei doi dictatori. Tîrguri de carte internaţionale aveau, desigur, loc. La ele participa şi Centrala Editorială de pe lîngă Consiliul Culturii, expunînd cărţile socotite utile de arătat. Dar standurile româneşti erau, de obicei, sărace, uniformizatoare, neputînd concura cu marile edituri din lume.

De cîţiva ani buni se organizează în Bucureşti şi în ţară tîrguri de carte. Mai importante sînt două: cel din iunie, organizat la Bucureşti, într-o aripă a Teatrului Naţional, şi cel din noiembrie, intitulat „Gaudeamus", în holul Palatului Radiodifuziunii. Se mai organizează tîrguri de carte în marile oraşe ale ţării, cel mai interesant fiind cel de la Cluj, altele, neizbutind să adune editurile mai importante, sînt înjghebări fără ecou şi substanţă. Editurile mai cu cheag – destule – au standuri în care prezintă producţia lor, unele ţinînd mult şi la ţinuta grafică (design) a înfăţişării lor. Spre deosebire de marile tîrguri internaţionale de carte, unde vînzarea e interzisă, accentul căzînd pe cunoaşterea reciprocă a editorilor şi angajări de contracte, o caracteristică a tîrgurilor organizate în ţară e libertatea desfacerii cărţilor. Trebuie să spun, bucuros, că afluenţa publicului la cele două tîrguri anuale de carte din Bucureşti e impresionantă. Interesul pentru carte e uimitor de acut şi, lucru extrem de important, se vinde multă, foarte multă carte. Te şi miri de consistenţa acestui fenomen aproape neaşteptat care, totuşi, iată, e o realitate. Şi, fapt semnificativ, frecventatorii acestor tîrguri de carte sînt, mai ales, tineri care, mirare, chiar cumpără cărţi. Ceea ce se petrece la aceste tîrguri de carte din Bucureşti (uneori şi în alte oraşe ale ţării) e aproape o irealitate. În vremuri grele, cu bugete de austeritate, şi de stadii coborîte ale nivelului de trai, totuşi cartea se vinde. Mă simt instalat, repet, frecventînd aceste două tîrguri anuale de carte din Bucureşti, într-o stare de efectivă irealitate, perplexitatea fiindu-mi sentimentul dominant. Ca bătrîn şi hîrşit editor, mă chiar întreb cît va mai dura această stare de irealitate. Aş voi, desigur, să dureze şi chiar să sporească în amplitudine şi consistenţă. Dar ştiind bine cum stau, de fapt, lucrurile pe piaţa cărţii româneşti, tare mă tem că am atins pragul de sus al posibilului, după care vine, inevitabil, declinul. Pe lîngă dezorganizarea totală a pieţei cărţii la noi (sîntem printre rarele ţări ale lumii care sînt lipsite de un organism central de desfacere en gros a cărţii), se anunţă un an şi mai dificultos sub raport financiar. Asta vesteşte pentru editurile româneşti (nu se ştie exact cîte sînt, dar cîteva zeci probabil izbutesc să editeze în jurul a, cel puţin, 40-50 de titluri anual) o situaţie mult dificilă. Mai ales în condiţiile cînd oferta de carte e foarte mare (la asta contribuie şi micile edituri care scot, totuşi, cîteva titluri anual) în raport cu capacitatea fatalmente îngustă de cumpărare. Risc un pronostic. E probabil că anul acesta, 1998, va fi unul hotărîtor, cînd, în luptă cu piaţa cărţii, unele edituri vor capota, falimentînd, pentru a renaşte cîndva, odată, cînd economia va trece de hopul marilor dificultăţi.

De opt ani unele edituri româneşti participă la marile tîrguri internaţionale de carte. Dar, fatalitate, mai totdeauna prezenţa editurilor româneşti rămîne şi acum neremarcată, banală şi pauperă. Asta chiar în cazul standului organizat de Ministerul Culturii. N-am izbutit încă performanţa de a ne prezenta, chiar în standuri separate ale editurilor, grupaţi într-un singur salon (un despărţămînt din cadrul complexului), care să confere pregnanţă cărţii româneşti. Alte ţări, prin eforturi concertate, izbutesc această performanţă, prezentîndu-se nu unitar, dar grupate în spaţiul unui perimetru determinat. Aceasta, repet, conferă instantaneu consistenţă şi reprezentativitate la nivelul unei ţări. Să sperăm că Ministerul Culturii va şti să găsească mijloacele adecvate acestui înalt scop cultural naţional. Anunţatul Tîrg de Carte de la Leipzig, în care României i se acordă o onorantă atenţie specială, va fi, sper, ocazia acestui reviriment aşteptat. Ministerul Culturii a investit eforturi speciale în acest scop, invitînd edituri cu bun renume şi pregătind – prin subvenţii acordate – cărţi în limba germană din opera unor scriitori români clasici şi contemporani. Acest din urmă obiectiv, fatalmente organizat în pripă, pregăteşte, din păcate, la repezeală, cărţi (mai ales antologii) nu întotdeauna semnificative. Predomină, din cîte ştiu, cartea de poezie românească în germană. Ceea ce e un handicap şi o păguboasă strategie culturală practicată inerţial de cîteva decenii. Cînd e ştiut că occidentalii nu-şi citesc propria poezie, a ne prezenta, acolo, tot cu poezie (de astă dată românească) în traducere e contraproductiv şi ineficient cultural. Şansa culturii noastre (dacă există una) de a pătrunde în zone culturale occidentale de interes e de a traduce proză de ficţiune sau reflexivă, cărţi de informare (sinteze istorice, albume, ghiduri). Şi tot acest efort cu mijloace financiare considerabile, pentru a ne edita cărţile la mari şi respectate edituri, a finanţa o publicitate inteligentă şi formarea unor traducători de mare clasă. Altfel riscăm să ne amăgim în continuare că literatura, cultura noastră scrisă e tradusă (chiar dacă în edituri româneşti, în tiraje confidenţiale şi fără vandabilitate dincolo de fruntarii) şi că sîntem cunoscuţi, cînd, de fapt, nu ne ştie aproape nimeni.

Adina KENEREŞ
scriitoare

Trecute standuri naţionale

Cum arăta România la tîrgurile de carte pe care le-am văzut în străinătate? Păi, cam cum a arătat ea la televizor în episodul de reprezentare naţională din ianuarie 1998. Standul colectiv conţinea toate calcurile unui atare film realist: era o însumare de eşantioane care nu cer decît să coexiste într-un spaţiu delimitat prin măsuri administrative; producea un spectacol suficient sieşi, demn sau plîngăreţ în pauperitatea lui, dar nu lipsit de accente tonice (accese de ostentaţie, crize de umilitate, abundenţe neaoşe, încruntări precaute); dădea o senzaţie de înec sau de prea repede după salvarea de la înec, prea nepopulat pentru a fi fertil, prea deşirat ca să-i adune pe toţi, prea baroc în cifrurile sale.

Simplul fapt că toată ţara încăpea într-un stand o alinia pe aceasta ţărilor-într-un-stand, pulverizînd astfel, fără vorbă multă, ficţiunile ieftine, căci de nimeni şi nimic sancţionate, despre necesitatea de a face cunoscută în lume cultura română, precum şi fantasmele despre cum tînjesc unii şi alţii să ne ia/fure/cumpere, căci te întrebai perplex, cu bună-credinţă, la ce s-ar repezi dînşii mai întîi.

Confuzia persistentă părea a fi aceea între cultura care locuieşte sufletul şi mintea oamenilor pe de o parte, şi cea care se întrupează într-un obiect palpabil. Cum tîrgurile se bazează pe cultură sub formă de obiecte şi pe agitaţia de imagini şi sunete în jurul obiectelor destinate unui circuit comercial, nu era de înţeles de ce propunea România un spaţiu care autoreflecta (căci traducerile erau rare, în general triste, iar diaspora se interesa de lucrările originale, pe care de altfel rareori le găsea în cantităţi îndestulătoare, dacă printr-un noroc avea şi „permisiunea" să le cumpere) sufletul şi mintea oamenilor. Deosebirea nu e în fond mai complicată decît aceea dintre o superbă căprioară pe care o admirăm gratuit în mijlocul pajiştii şi alambicata mîncare de căprioară adusă la masa unui restaurant cu pretenţii, vinuri de soi şi chelneri în frac. Adică deosebirea între zero lei şi o notă de plată astronomică.

Dintre toate scopurile posibile ale participării la un tîrg, nu l-am identificat niciodată în standul naţional colectiv decît pe acela al actului de prezenţă difuz. Gest de sacrificiu pentru editurile străine, pura prezenţă semnifică pe limba lor „n-am dispărut, deşi circulă zvonuri proaste despre noi", „existăm încă sub marcă, deşi am fost cumpăraţi de X", „avem un fond de carte interesant pentru un eventual achizitor", „abia înfiinţaţi, ne permitem deja să apărem, deşi ne costă ochii din cap" sau „mai facem faţă anul ăsta şi gata". Actul de prezenţă are ceva de ultim cartuş sau de misiune de cercetaş, finalităţile fireşti ale unui stand fiind de fapt vînzarea, cumpărarea şi contactele în vederea asocierii, vînzării şi cumpărării, indiferent de frazele diplomatice despre „ce bine că ne-am adunat aici cu toţii într-o mare panoramă", înşirate obligatoriu în discursul organizatorilor.

Şi te întrebai inevitabil: e oare naţia ameninţată cu dispariţia din moment ce-şi rupe de la gură mii de dolari ca să arate că supravieţuieşte? Oare n-ar fi mai raţional să lase acea sumă în circuitul care ar produce într-un tîrziu obiectele demne de a fi aduse la tîrg de edituri eliberate de povara reprezentativităţii naţionale? S-ar face gaură în cer dacă plimbăreţii pe la tîrguri şi-ar rata într-un an vizita la rude, la prieteni, reîmprospătarea occidentală? Ce e un an? Chiar, ce mai e un an la scara unei tranziţii infinite spre nu se ştie ce?

Caius DOBRESCU
scriitor

Instinct, raţiune, Tîrg de Carte

Unei pieţe rezonabil de libere trebuie să îi oferi întotdeauna *diversitate*, în timp ce unui spaţiu public rezonabil de democratic trebuie să îi oferi *dezbatere*. În orice încercare de a gîndi coordonatele unei prezenţe culturale româneşti „globale" în lumea euro-atlantică trebuie să ţii cont de aceste reguli simple. Pornind de la ele trebuie, cred, abordat şi Tîrgul de carte de la Leipzig, a cărui temă, anul acesta, este România.

Un tîrg este în primul rînd ceea ce îl arată şi numele, este *piaţă*, deci are nevoie de multiplicitatea şi varietatea ofertei ca de aer. Una dintre premisele celor ce se ocupă cu design-ul unor asemenea ample acţiuni este că din ele trebuie să ţîşnească o imagine armonioasă, organică şi elegantă. Premisă, socotesc eu, falsă. Esenţialul este să reuşeşti să oferi acea impresie de *abundenţă*, şi chiar *opulenţă*, care consună cu esenţa pieţei. Ambele concepte pot fi puse, fără un efort ieşit din comun, în relaţie cu sfera producţiei intelectuale.

Dacă tema de exprimat este diversitatea, atunci ai la îndemînă mai multe surse. Este, de exemplu, greşit să te limitezi la un număr de figuri tutelare ale tribului (Cioran-Eliade-Noica sau Paul Celan-Eugen Ionescu-Avangarda). Mai importantă este ideea tradiţiilor paralele care străbat ultima jumătate de secol.

Diversitatea este apoi aceea a curentelor de gîndire şi de expresie ale prezentului (care, dacă nu există, trebuie inventată). Se cuvin exploatate cît mai bine toate diferenţele de opţiune intelectuală, ideologică între diferitele generaţii, grupuri, publicaţii şi accentuată, în orice caz, pluralitatea tuturor acestora. A impune o ierarhie foarte strictă, transcendentă şi nu imanentă, este tot ce poate fi mai stupid.

Diversitatea se leagă apoi şi de descentralizarea culturală a României, de tendinţa multora dintre oraşele sau regiunile cu un simţ accentuat al propriei identităţi de a reprezenta centre de putere culturală şi simbolică alternative. Concentrarea pe capitală este, fără îndoială, de natură să ofere o imagine meschină, de Lumea a treia. Sugestia „opulenţei" culturale trebuie să profite de pe urma faptului că vorbim despre cea mai mare ţară (după Polonia şi exceptînd CSI-ul) din Estul Europei.

O sursă importantă de diversitate o reprezintă, desigur, culturile minorităţilor. Trebuie expuse cărţile şi publicaţiile germanilor, evreilor, maghiarilor, ţiganilor din România şi tematizată continuitatea culturală a tuturor acestor comunităţi. Evidenţierea, de exemplu, a Banatului, ca unul dintre puţinele spaţii *cu adevărat* multiculturale şi interculturale din Europa Centrală contemporană, ar putea reprezenta o strategie locală productivă.

Toate acestea, în ceea ce priveşte *diversitatea*. Ea este necesară, dar nu şi suficientă. Dacă rutina browniană a pieţei se poate folosi liniştită de indeterminarea şi ilimitarea diversităţii, momentul intelectual de *aţiţare* a curiozităţii şi instinctelor pieţei nu poate opera, evident, decît cu un concept limitat al diversităţii. Pentru ca această limitare să nu fie arbitrară, ea trebuie dublată de ceva ce aş numi *coerenţa conflictuală* a ofertei. Înainte de a trezi interesul economic, domeniul cultural românesc trebuie, evident, să stîrnească apetitul intelectual. Cum am spus deja, în spaţiul public al democraţiei nevoia de dezbatere este insaţiabilă, nici o temă nu este niciodată epuizată, iar, pe de altă parte, nimic nu este mai uşor de perceput, de integrat, decît ceea ce se prezintă sub forma unei dezbateri în mod necesar *aprinse*.

Din acest punct de vedere, ideea de a construi un fuselaj aerodinamic „culturii române" este absolut pierzătoare. Oamenii nu trebuie să „facă echipă" sacrificîndu-şi personalitatea şi diferenţele de opinie, pentru că în felul acesta se risipeşte exact substanţa din care sînt făcute şansele. Cu alte cuvinte, România poate deveni interesantă nu în măsura în care utopiile şi fanteziile celor ce, forţamente, o reprezintă se dispun în formaţie, asemenea rîndunicilor care pornesc spre ţările calde, ci în măsura în care opiniile acestora sînt diferite şi chiar divergente la modul cel mai spectaculos (adică: inteligent) cu putinţă. Tensiunile între generaţii, între opţiuni, între viziunile cu privire la istoria literară, culturală şi politică, între opiniile privind relaţia dintre cultură şi politică, dintre cultură şi piaţă nu trebuie împinse sub preţ, ci *expuse* (dacă este posibil, chiar cu argumente). Spectacolul competiţiei şi confruntării între parteneri cultivaţi, inteligenţi şi pasionaţi beneficiază de binecuvîntarea magnetismului natural.

INSTITUȚIILE ÎȘI CER IERTARE

De la o vreme încoace se petrece un lucru ciudat: administrații de stat, partide, guverne ori ierarhii ecleziale sînt dispuse să își privească în mod critic istoria recentă. Se înmulțesc scuzele publice pentru agresiunea ori defecțiunile (majore) de care comunitățile, reprezentate prin aceste voci oficiale, se simt responsabile față de un *celălalt* colectiv. „Instituția" și grupul social par să își caute astfel o nouă stilistică: autoritatea fără fisură, auto-apologia, legitimitatea de la sine înțeleasă a comportamentului ori justificările prea la îndemînă – tot acest profil masiv, strivitor ori securizant pentru individ începe să fie pigmentat, modulat, fluidizat de tema greșelii recunoscute și regretate.

Numărul 367 al revistei *Courrier international* (13-19 noiembrie 1997) prezintă un dosar-rezumat al acestui fenomen, neașteptat de extins, sub titlul: „Evreilor, negrilor, sclavilor și tuturor victimelor: Iertare. Căinte. Motivele unui curent mondial". Semnalăm aici cîteva din datele dosarului, dificil și controversat, începînd cu o

Scurtă retrospectivă a scuzelor

„1949: Republica Federală Germană preia în mod constituțional moștenirea Statului german, asumîndu-și juridic responsabilitatea pentru crimele comise sub regimul nazist; e condiția necesară pentru o revenire progresivă în concertul națiunilor și mai ales în alianța atlantică. Republica Democrată Germană nu și-a recunoscut niciodată o asemenea responsabilitate.

Mai 1991: de la tribuna Knesset-ului, președintele polonez Lech Walesa cere iertare în numele acelor concetățeni ai săi care au pricinuit daune evreilor în timpul celui de al doilea război. Gyula Horn o va face în 1994.

Octombrie 1993: polonezul Alexander Kwasniewski, pe atunci șef al social-democraților, cere iertare națiunii pentru daunele provocate de partidul și regimul comunist.

Aprilie 1995: «Ne-am înșelat, ne-am înșelat amarnic» recunoaște fostul ministru al Apărării, R. McNamarra, într-o lucrare asupra războiului din Vietnam. Autorul declară explicit că acest război ar fi putut și ar fi trebuit evitat.

16 iulie 1995: Jacques Chirac recunoaște responsabilitatea statului francez, negată de toți predecesorii săi, în deportările evreilor.

August 1995: prim-ministrul japonez (socialist) Tomiichi Murayama exprimă «regrete profunde» și «condoleanțele sale» asiaticilor care au suferit în urma colonizării ori invadării țării lor de către armata japoneză în timpul celui de al doilea război.

Decembrie 1995: În Africa de Sud, Comisia «Adevăr și reconciliere», creată de Parlament, își inaugurează ședințele. Ea are ca misiuni: să descopere adevărul asupra crimelor din perioada apartheid-ului, să ofere compensații victimelor și să ierte pe autorii crimelor. În august 1996, fostul președinte Frederik de Klerk, vice președinte în exercițiu, asumă în fața Comisiei responsabilitatea pentru încălcările drepturilor omului comise sub mandatul său prezidențial (1989-1994).

21 ianuarie 1997: Helmut Kohl și Vaclav Havel semnează o declarație de reconciliere germano-cehă, relativă la anexarea regiunii Sudeților de către Hitler (1938) și expulzarea violentă a 3 milioane de germani din acest teritoriu de către guvernul de la Praga (1945).

Martie 1997: Bill Clinton prezintă scuze oficiale familiilor celor 18 persoane cărora li s-a injectat fără știința lor plutoniu în anii '40 și '50. Un proiect de scuze, care să fie adresate de Congresul american în ce privește sclavajul, nu pare să aibă deocamdată șorți de succes: dacă doi din trei negri îl agreează, procentul se inversează în ceea ce îi privește pe albi.

Martie 1997: Într-o lucrare semnată de cronicarul religios al cotidianului *Corriere della Sera*, se afirmă că papa a cerut de 94 de ori iertare pentru greșelile comise în cursul istoriei de către papi, Biserică și creștini. De la începutul pontificatului său, el a cerut iertare pentru cruciade, pentru procesul intentat lui Galilei, pentru Inchiziție etc.

Iunie 1997: Tony Blair, prim-ministrul britanic, recunoaște că Londra «a abandonat» poporul irlandez în vremea marii foamete (1845-1849) care a făcut un milion și jumătate de victime.

30 septembrie 1997: episcopatul francez își declară public căința pentru tăcerea vinovată a episcopilor din perioada legilor antievreiești ale guvernului de la Vichy.

Octombrie 1997: un deputat socialist spaniol cere Bisericii să facă *mea culpa* pentru rolul ei sub regimul Franco. Biserica spaniolă refuză.

7 noiembrie 1997: cu ocazia celei de a 80-a aniversări a revoluției din Octombrie, Boris Elțin califică evenimentul drept «eroare istorică fatală». Cere populației «să înțeleagă» și «să ierte». Anunță ridicarea unui monument în memoria victimelor, fie că aparțin «albilor» sau «roșiilor»."

Am putea adăuga că, imediat după decembrie '89, ierarhia Bisericii Ortodoxe Române și-a cerut și ea iertare în fața comunității pentru actele de colaborare cu regimul comunist.

Căința: între cosmetizare și bilanț purificator

Alexandre Adler, autorul editorialului din *Courrier international,* salută această aversă de regrete ca pe un act, grav și consistent, al cunoașterii de sine, act fără de care o comunitate nu-și poate relansa destinul: „Cine își eliberează trecutul își eliberează prezentul și, ca atare, viitorul. Căința, dincolo de formele ei emoționale care au stîrnit și stîrnesc manifestări de isterie din partea celor ce refuză orice examen al comportamentului colectiv ori individual, este cu mult mai mult decît un act moral; este un act intelectual. Actul rupturii față de violență și injustiție angajează înțelegerea trecutului considerat ca un veritabil obiect de cunoaștere, iar nu drept simplu subiect al unei memorii mai mult ori mai puțin mistificatoare".

Chiar dacă mai puțin entuziastă, Marion Gräfin Dönhoff *(Die Zeit*, Hamburg) socotește că avem de a face cu o confruntare, ceva mai realistă decît pînă acum, între faptele istoriei și „reprezentările de sine" ale comunităților. Procesul lui Maurice Papon, prefect al Poliției Parisului, acuzat de complicitate în deportarea și masacrarea evreilor, colorează mai nuanțat imaginea pe care francezii și-o fac despre trecutul lor recent: „Faptele erau cunoscute însă nu se lipeau de reprezentări. Faptele erau sufocate de către «cei de sus» și refulate de către «cei de jos». Constatăm astăzi existența unei noi deschideri, de o parte și de alta, în ceea ce privește faptele. Această deschidere este preludiul, ori poate consecința unei evoluții a reprezentărilor".

Pentru analiști ceva mai corozivi și mai sceptici, nu ar fi vorba despre o punere în cauză profundă, ci despre un comod și rentabil exercițiu de marketing (Quim Monzó, *La Vanguardia,* Barcelona), despre o demonstrație de *political correctness* care nu costă mai nimic (în ce privește comportamentul viitor) și face impresie bună în prezent. Îți cer iertare ca să poți recidiva în liniște.

Act de curaj intelectual și etic, „evoluție a reprezentărilor" ori opțiune calculată pentru un nou *look* comunitar, fenomenul surprinde totuși atît prin amploare cît și prin schimbarea bruscă de direcție în ce privește politica imaginii de sine. Henry Porter *(The Guardian)* consideră că două aniversări împing statele lumii întîi pe calea regretului oficial. „Sigur că scuzele au cîteodată un ton cam îndoielnic, dar ele au devenit, de doi ani încoace, o caracteristică a vieții politice în țările dezvoltate. Am intrat în era căinței, ceea ce e mai degrabă încurajator, dar și un pic surprinzător pentru că, de la sfîrșitul celui de al doilea război și pînă în 1995, statele care prezintă astăzi scuze nu au arătat nici un fel de remușcare pentru aspectele vizate ale istoriei lor.

De ce tocmai acum? Un prim răspuns se leagă de a cincizecea aniversare a sfîrșitului războiului, care a trezit cu neobișnuită forță anumite amintiri. Regîndind holocaustul, bombardamentul Dresdei și al Hiroshimei în comparație cu ororile secolelor trecute, ne-am dat seama că al nostru a fost martorul unui rău mai mare... Am spune apoi că lumea își face (în chip sporadic și imperfect) bilanțul de secol însoțit de amendă onorabilă pentru episoadele cele mai dureroase, pregătindu-și astfel un viitor în care Istoria să fie mai puțin crudă. E un fenomen tipic milenarist, motiv pentru care această perioadă de căință ar trebui să înceteze în doi ori trei ani."

Analiza responsabilităților vs *pericolul destabilizării*

Fiind o unealtă indispensabilă pentru progresul spiritual, căința cunoaște în orice spațiu religios o mereu rafinată și dezvoltată „tehnică" de exersare. E de aceea firesc ca șeful Bisericii catolice ori episcopii ei să facă eforturi remarcabile și remarcate pentru a scruta nedemagogic comportamentul – în istorie – al propriei instituții. Mai stranii sînt raritatea, dificultatea cu care atare examene necomplezente au loc. O justificare curentă pentru neîntreprinderea lor susține că virtutea căinței trebuie să opereze doar la nivelul persoanei, instituția fiind scutită din cauza pericolului de a-și adumbri prestigiul trans-mundan: e o ipocrizie de gradul doi, ce își permite să treacă prea mundane demisii la capitolul intereselor transcendente.

Cît de tenace e recursul la această justificare o dovedește reacția episcopului de Como la dezbaterea inițiată de Ioan-Paul al II-lea „asupra tensiunilor bimilenare între creștinism și iudaism, asupra naturii înseși a credinței pusă față în față cu manifestările extreme ale răului din secolul XX. La începutul lui noiembrie 1997, șaizeci de cercetători catolici, ortodocși și protestanți s-au reunit pentru trei zile la Vatican pentru a dezbate rădăcinile acestor rele, pentru a iniția o dureroasă, dar necesară purificare a memoriei... Conform declarațiilor papei, ea nu urmărește să șteargă datoriile, ci să trezească conștiințele pentru greșelile trecutului, pentru responsabilități prezente și viitoare. Nu a cere iertare pentru lipsa de rezistență spirituală a atîtor creștini în epoca nazismului e necesar; necesare sînt înțelegerea originilor îndepărtate ale nonrezistenței, examenul a două mii de ani de anti-iudaism creștin. Antisemitismul se naște ca o replică agresivă față de cultura cosmopolitismului – fiind, în epoca recentă, marca a două ideologii totalitariste care exaltau o pretinsă puritate patriotică și denunțau conspirațiile plutocratice occidentale: ideologia nazistă și comunistă. Or, creștinismul «încarnează cultura cosmopolită a Europei», iar preoții care, în numele purității naționale, nu participă la această cultură sînt distrugătorii ei. Mai grav, antisemitismul (nazist ori comunist) nu a fost doar un atentat împotriva evreilor, ci unul împotriva creștinismului. De aceea, Biserica nu a demisionat doar de la datoria de a-și ajuta frații evrei, ci a colaborat activ la propria ei distrugere spirituală. Ea a preparat astfel actuala decreștinare a Europei" (Barbara Spinelli, *La Stampa).*

Intervenția episcopului Alessandro Maggiolini („Sub loviturile iertării, convingerile se clatină", *Corriere della Sera)* e un bun exemplu de cazuistică și conformism: „Bietul papă. Laicii își rîd de el (pentru insistența cu care cere iertare, *n.n.).* Chiar credincioșii sînt deconcertați. Au impresia – ori se tem poate – că și-au pus credința în certitudini doctrinare și în norme morale care astăzi par a se clătina. Există, desigur, catolici cultivați care știu să distingă ceea ce, în Biserică, e esențial de ceea ce este accidental. Dar există și credincioși care lucrează opt ore pe zi și care percep această revizuire și aceste *mea culpa* drept un soi de ștergere ori de respingere a unei întregi tradiții de credință, populată de sfinți ce le sînt familiari. Se vor invoca erori, evaluate necesarmente în termenii istoriei; un credincios din zilele noastre poate el avea impertinența de a se erija în judecător al conștiințelor, în distribuitor de culpabilități, în purtătorul responsabilităților? Nu-i aparține oare lui Dumnezeu să scruteze inimile? Ne putem oare căi pentru greșelile și păcatele altora, ale fraților morți și judecați de Dumnezeu?"

Dincolo de eludarea grosolană a faptului că Biserica e comunitatea solidară tuturor celor care aderă la credința în mesajul christic (vii, adormiți și nenăscuți încă), accentul se deplasează aici – neonest – de la *analiza unor cauze la posibila inculpare* a unor persoane. Fuga de responsabilitate se drapează în termenii, deturnați, ai refuzului de a judeca. Efortul mental, judecata, mai precis ceea ce în Orient se numește „deosebirea duhurilor", sînt trecute, rapid, la rubrica „juridică" și, în consecință, mieros respinse.

Naționalismul crispat, spaima de străin ori exigența de a nu atenta la o tradiție venerabilă (adică la sclerozele cu care au încărcat-o repetitivitatea și conformismul) sînt teme familiare și în spațiul Bisericii ortodoxe din România. Încă mai familiar sună opoziția între „intelectual" și omul simplu, „care muncește opt ore pe zi". Nici măcar „noi muncim nu gîndim" nu ne aparține în exclusivitate.

***

Biserica ortodoxă și-a cerut și ea scuze pentru comportamentul ierarhilor ei sub regimul comunist. Însă declarația nu a fost însoțită de analiză, de interogație, de dezbatere. Mai important decît examenul propriuzis – ce se putea petrece în interiorul Sinodului ori al conștiințelor – scuzele nu par a fi fost însoțite de căință. Căci, dacă e să ascultăm lecția creștină, căința este arta de a te redresa. Or, în comportamentul actual față de greco-catolici sau de neoprotestanți, în modul cum percepe raportul credință/identitate națională, conducerea Bisericii pare să cultive aceleași trasee mentale ca în vremea totalitarismelor dinainte și de după război: ne-ortodoxul (fie el și român) este un străin, iar străinul riscă să fie asimilat adversarului.

Singur dintre oficiali, mitropolitul Banatului a făcut infinit mai mult decît un gest de asumare a responsabilității; dincolo de declarații, s-a comportat cu o firească fraternitate.

Pagină realizată de
Anca MANOLESCU

Naivităţile catastrofale

În ianuarie '97, mă întorceam de la lansarea „Jurnalului" lui Sebastian şi, febril, deschideam cartea la ziua aceea de 2 martie 1937 cînd Eliade, „liric, nebulos, plin de exclamaţii" îşi declara credinţa în biruinţa legionară, iar Iosif Hechter nota „acel delir", pentru ca „odată, cînd îl va citi, Mircea să se ruşineze", convins că acesta „nu e nici farsor, nici dement, numai naiv, dar există naivităţi catastrofale".

Reacţia aceea în trepte – de la amuzament la spaimă şi iertare – de un împăciuitorism orbitor, o intuiam ca pe o piatră de încercare pentru toţi cei care, conform viziunii editorului, aveau să se trezească în faţa unor pagini insuportabile. Mă înşelam? Eram şi eu de o naivitate venită din „Cuore"? După exact un an de la apariţie, sînt decis să nu mă mai întreb; ca de obicei, „lucrurile" şi oamenii lor adoră să rămînă schematice, tranşante, tînjind – nenorocitele! – la claritate. Cu mai multă sau mai puţină strălucire, inspiraţie, luciditate, bună şi rea credinţă – „Jurnalul" e manipulat „la zi", în lumina Actualităţilor şi telejurnalelor de noapte (de mult acestea au cenzurat frumuseţea nocturnă a unei idei), ceea ce, dacă nu-i scade din forţă, îl sărăceşte ca dramă a naivităţilor catastrofale. El e o probă decisivă cînd în demonizarea fără de apel a lui Noica, Eliade, Cioran, cînd în angelizarea şi victimizarea lui Sebastian (obscurizîndu-i-se, de pildă, un snobism păgubos); sau invers: în culpabilizarea lui („cum de a fost posibil să rămînă prieten cu ăia? un laş, ca toţi evreii!" – zic chiar evrei din Bucureşti şi Paris) şi în dezvinovăţirea la fel de abruptă a lui Noica, Eliade, Cioran, vorbiţi de rău de un ipocrit care a cedat şi la prosovietism, văzînd în ochii Armatei Roşii o „sălbăticie candidă"; s-au adus ca dovezi ale acestei făţărnicii dedicaţiile tandre către Nina şi Mircea Eliade, în timp ce în „Jurnal" scria că „totul ne desparte", ca şi cum ar exista o incompatibilitate între exasperările unei prietenii. Domină, în cele din urmă, comodităţile sentimentale; primesc asigurări absolut sincere, în acelaşi sens al lui „Cuore": „Radule, mi-e ruşine ca român creştin de zilele cînd evreii mîncau pîine cu o sută de grame mai puţin decît ceilalţi". Dacă răspund că drama a fost şi mai dură, chiar dincolo de gramaj, de Hannah Arendt şi Golda Meir, sînt citit ca un cinic politicos. Vine şi un aer – epidemic – de inteligenţă à la „Oaie şi ai săi": „hai, dom'le, las-o, că n-o să-mi spui mie că Sebastian era mai mare scriitor decît Eliade." Vin, de peste hotare, „bombe" à la Conu Leonida: „Comunitatea de la Bucureşti foloseşte «Jurnalul» ca să justifice procomunismul evreilor români"; se aud şi dureri înăbuşite: nu-i o nedreptate că, la Paris, Sebastian a găsit mai repede un editor decît „Jurnalul" lui Steinhardt...?

Lipseşte – în continuare – cum observam în „Dilema", nr. 214/1997 – „jidanitatea" lui Sebastian, diagnosticul de pe ultima pagină („eu am rămas pentru ei un jidan..."), finalul deschis al dramei care-i va cuprinde şi pe Nae şi pe Belu şi pe Pătrăşcanu şi pe Rege şi pe rabin şi pe patriarh, acea evreitate care înglobează tot ce-i aceea „străinul", fie el român, portorican, sîrb sau palestinian. „Mă simt acolo ca un jidan, mă crezi?" – îmi va spune, fără răutate sau altă conotaţie, un român stabilit de vreo 20 de ani în paradisul şi paradigma Barcelonei. Lipseşte incomprehensibilul, totdeauna antischematic – adică ceea ce o făcea pe Hannah Arendt să nu se despartă de Heidegger, şi nu mai puţin pe Sebastian de Eliade, sau pe Ionesco de „Mirciulică"; se ocoleşte injustificabilul, preferîndu-i-se un catharsis conformist; lipseşte ideea aceasta, aproape irespirabilă, a lui Blanchot, explicîndu-şi, fie şi tîrziu, opţiunile sale de extremă dreapta şi antisemite din '33-'38: „În fiecare viaţă există o clipă cînd injustificabilul cîştigă şi incomprehensibilul îşi reclamă dreptul"... Nici unii nici alţii, de dreapta sau de stînga, sărmani privilegiaţi ai inteligenţei, n-au ratat clipa aceea. E, probabil, mizerabil de împăciuitorist, dar e condiţia supremă pentru o clipă de sublim. Iat-o, e pagina mea preferată, azi, aceea din septembrie '39, imediat după asasinarea lui Călinescu şi reprimarea legionarilor: *„Nu pot judeca politic drama asta* (subl. mea). Sînt omeneşte îngrozit. Ştiu bine că toţi oamenii ăştia, toţi laolaltă şi fiecare în parte ar fi asistat nepăsători la o teroare legionară şi ne-ar fi ucis cu cea mai mare nepăsare. Mai ştiu că orbirea lor mergea pînă dincolo de orice limită. Totuşi, totuşi, totuşi, mă simt trist, bătut, cuprins de un dezgust amar... Am fost după amiază la Mircea. O văzusem dimineaţă pe Nina la Fundaţie, palidă, plînsă, frîngîndu-şi mîinile: «Îl omoară pe Mircea, nu-i lăsaţi să-l omoare pe Mircea!». M-am dus la ei fiindcă ştiu că nimeni nu are curajul să-i vadă. Totul ne desparte, desigur, absolut totul, dar îmi spuneam că-i va da puţin curaj faptul de a sta de vorbă cu cineva, fie chiar şi cu mine. L-am găsit mult mai calm, mai liniştit. Ne-am lamentat împreună, dar fiecare în alt fel... Nu m-am dus la el ca să discut *şi nici ca să am dreptate* (subl. mea). N-o să încheiem socotelile între noi acum. Poate mai tîrziu, după ce totul se va fi depărtat, dacă vom mai fi în viaţă...".

Mai nimeni, azi, nu îndrăzneşte să gîndească „Jurnalul" la acest nivel de vulnerabilitate şi „naivitate". Toţi vrînd să aibă dreptate, toţi îl judecă politic. Politica ne salvează de la orice naivitate!? E catastrofal. Şi nu e nici o şansă, după 60 de ani, de a se gîndi altfel decît în termenii Gorilei? Nu. Gorila e irezistibilă.

Radu COSAŞU

P.S.: În „Familia" nr. 12/97, Paul Goma mă trece printre acei „directori de conştiinţă" (D.C. Mihăilescu, Ornea, Pruteanu, Manolescu...) care „au scris despre «Jurnalul» meu exact invers decît despre al lui Sebastian". N-am scris nimic despre „Jurnalul" lui Goma; nu l-am citit, deşi am încercat; sînt dintr-acei cîţiva care, deocamdată, nu pot citi „Jurnalul" lui Goma, după acela al lui Sebastian.

Cuvente den copii

13 aug 1996

Am tot fost plecată zilele astea la C. Culegem vinete, roşii, dovlecei, fasole, castraveţi şi alte chestii. Mă enervează, dom'le! Îmi pierd timpul! Uf, e un soare!

Azi am cumpărat Dinescu – „Pamflete"..., Macedonski şi „Vremea Rugului Aprins" de A. Scrima şi o revistă politică & culturală („Dilema") care nu mi se pare prea interesantă (adevărat că nu m-am uitat decît la titluri, editorial, un articol despre chiaburi şi la o poză cu o călăgăriţă care m-a impresionat f.f. tare – era frumoasă şi tînără).

Observ că am trecut prea repede de la vremea cînd citeam povestiri (Gârleanu!) şi nuvele (în a VI-a, chiar a VII-a) la cărţi atît de „grele". Fără îndoială „Jurnalul filozofic" al lui Noica şi Blaga m-au cam schimbat.

15 august '96

Am primit de Sf. Maria un dicţionar al autorilor de lb. franceză şi o ediţie Jules Verne în franceză.

17 august '96

M-am apucat de franceză.

Tata lucrează în continuare la beci. Azi a turnat placa deşi a plouat aproape toată după-amiaza. Nu e frig. Pe la 6 pm o să trebuiască să mă duc la C. Culegem vinete. Îmi scriu pe palmă pentru a repeta în maşina RATB:

– *surpasser* = a (se) întrece (pe sine)
– *lutte* = luptă
– *à coudre* = pentru cusut.

Astea sunt din Jules Verne-ul ăla pe care am început să-l citesc. Trebuie să mă ţin de treabă!

Pentru drumul spre C. (în cel mai rău caz îmi va lua 30 de minute, dacă o fi să merg pe jos, aşa că nu ştiu de ce m-oi plînge atîta!) am găsit ceva de meditat („A te purifica = a uita de tine") şi 1500 lei pentru o îngheţată cu vanilie. E chiar cald!

Sper să termin repede.

Mă numesc Maria, iar C. este satul bunicilor mei unde avem grădina de legume. Am transcris totul (pe bune) dintr-o agendă mai mult pentru fişe de lectură, dar în care mai „notam" uneori. Primul meu contact cu „Dilema" a fost de-a dreptul tîmpit. E drept că „Dilema" aceea era una politică, despre „Liberalism, azi".

Eu roşesc. Voi rîdeţi. De cotidianul meu.

Bazar

Taxi blues

Şoferii de taxi sînt foarte greu de integrat într-o categorie socială. Posesori de studii medii, ei beneficiază de o şcoală mult mai de invidiat: şcoala vieţii. Dacă te conversezi cu ei, ceea ce nu se poate să nu faci, afli că ei înşişi îşi consideră meseria foarte apropiată de cea de jurnalist: cunosc o mulţime de medii, dar nu se implică în nici unul direct şi pînă la capăt. Sînt veşnici confidenţi şi, implicit, „colportori" de cultură de masă. Locurile comune cele mai vehiculate pe teme de „viaţă", amor, politică, filozofie trec prin aparatul lor de taxat.

Într-un taxi ai să simţi mereu pulsul vieţii politice, din perspective diverse: o voce feminină spune, de pildă, la vreme de criză, că „Băsescu-i egoist, e pentru el, şi nu pentru oamenii simpli"; o voce masculină şi ochelaristă spune că ţărăniştii greşesc şi fac numai cum îi taie capul, nu ascultă de nimeni; un al treilea glas mai butucănos şi morăcănos e de părere că PUNR-ul...

Tot şoferii, sau mai bine-zis şoferiţele de taxi pot găsi soluţii în probleme de „viaţă". Dacă ai necazuri în căsnicie, ele te pot consola cu exemple şi mai rele: bărbatul lui cutare s-a apucat de băutură, l-a pierdut anturajul; un altul era violent, pînă s-au despărţit; colega cutare e renumită în a umbla cu bărbaţi însuraţi, ba pe deasupra mai dă şi telefoane nevestelor să le pîrască bărbaţii – amanta trebuie să fie ca un fel de consolare, care să întărească familia şi valorile ei...

Mai toţi taximetriştii de firmă serioasă ar fi putut fi şi altceva: unul a făcut trei ani de operatorie, dar conjuncturа...; un altul a fost pilot de curse. Meseria asta i-a atras prin libertate: poţi să-ţi alegi, mai mult sau mai puţin, clienţii, traseele, orele de program... Eşti propriul tău stăpîn, chiar dacă plăteşti niscaiva biruri. Ai timp să tragi o fugă pînă acasă să mănînci, sau să citeşti presa (mai toţi au 3-4 ziare pe una din banchete...). Taximetriştii nu se mărginesc la a te duce unde ai nevoie, ci te sfătuiesc, te încurajează, te pun la punct... Un domn cu mustaţă de la Glucoza a disecat odată-n 100 caracterul unei cliente mai voluntare, terminînd cu cea mai grozavă injurie: a asemuit-o cu nevastă-sa... O alta, tot de la Glucoza, şi-a dat frîu liber şi liniştit unei nevroze în timpul unei foarte scurte curse, rătăcind drumul... Cu ajutorul unui taximetrist cu aer de beţiv, o clientă naivă a aflat de cursele neştiute ale bărbatului ei...

Despre copii, taximetriştii ştiu totul. Cam toţi sînt părinţi a două sau trei odrasle, pe care le întreţin, cu nurori, gineri, şcoli, facultăţi sau nepoţi... Ca să-ţi creşti copiii, trebuie să te descurci, indiferent de cum încurcă ăştia cu politica: cam toţi au reuşit să le facă o casă sau două; mîncarea şi-o iau de la ţară, unde mai e cîte o rudă şi o bucată de pămînt; în rest, cît mai multe curse, dacă se poate în provincie sau la aeroport... Puţini sînt vizionarii care vor să renoveze esenţial sistemul de taxi-uri românesc şi visează la un tarif maximal, precum dl Voicu de la Glucoza.

Între client şi şofer se creează o apropiere uneori periculoasă. Stai şi conversezi degajat pe locul din faţă, şi uneori ai clara impresie că situaţia îţi scapă de sub control, că e rîndul tău... După ce taximetristul şi-a povestit viaţa şi ţi-a împărtăşit cu sinceritate opiniile, şi nu ţi-a pus aparatul, e rîndul tău să-ţi dai drumul... Dar simţi că nu vei fi niciodată la fel de senzaţional, şi rămîi formal, pînă la capăt...

Iaromira POPOVICI

EDITURA
FUNDAŢIEI CULTURALE ROMÂNE
Colecţia *ESEURI*
Apariţii recente:
WOLFGANG KRAUS
URMELE PARADISULUI
Traducere din germană de Ghe. Nicolaescu
TIMOTHY GARTON ASH
FOLOASELE PRIGOANEI
Eseuri despre destinul Europei Centrale şi de Est.
Traducere din engleză de Catrinel Pleşu
LANTERNA MAGICĂ
Martor la revoluţia din '89 la Varşovia, Budapesta, Berlin şi Praga.
Traducere din engleză de Corina Popescu
MIHAI ZAMFIR
DISCURSUL ANILOR '90
ALAIN VUILLEMIN
DICTATORUL SAU DUMNEZEUL TRUCAT
Traducere din franceză de Liliana Şomfelean

Despre „Adela“

În urmă cu 13 ani îi trimiteam lui Mircea Veroiu o scrisoare – la care a avut bunăvoinţa de a-mi răspunde telefonic – cuprinzînd cîteva notaţii despre filmul său **Adela**. Scrisoarea era în parte stîrnită de amărăciunea cu care regizorul comentase, într-un interviu, rezervele unor critici legate de acest film; în ce mă privea – şi lucrurile nu s-au schimbat după ce l-am revăzut într-o proiecţie *In memoriam* organizată de UCIN –, consider **Adela** filmul emblematic pentru cinematograful lui Veroiu şi, totodată, cea mai frumoasă elegie a cinematografului românesc.

După cum se ştie, Mircea Veroiu a murit la sfîrşitul anului trecut, răpus de cancer la numai 56 de ani. Îmi permit să transcriu cîteva fragmente din acest text inedit – ca un omagiu pentru autorul **Nunţii de piatră**, al lui **Să mori rănit din dragoste de viaţă** şi al **Adelei**... *(Alex. Leo ŞERBAN)*

Destul de rar, însă cu o stăruitoare bogăţie de sensuri, apar opere care epuizează un moment, o etapă din cariera unui regizor. Sînt filme teoretic, previzibile, semne ale unei adînciri stilistice care atinge, după atîtea eforturi, perfecţiunea. (...)

A spune despre **Adela** că este un film *prin excelenţă literar* pare o nedreptate; trebuie, din contră, arătat tocmai felul în care acest film *nu este* „literar“ (conform unei mentalităţi critice înrădăcinate) pentru a ne da seama de ceea ce înseamnă, în cazul **Adelei**, *literar*...

De la primul cadru (acela al trăsurii trecînd prin pădure, aducîndu-l pe Emil Codrescu la conac) şi pînă la ultimul (inegalabil în „demontarea“ unei recuzite de epocă paralel cu sugerarea unui acut sentiment *fin de siècle*), filmul respiră un crescendo care nu e dramatic – sau diegetic –, ci poetic. Această atmosferă, trebuie subliniat, nu este cîtuşi de puţin „Ibrăileanu“ (cartea conţine puţine indicaţii de punere în scenă – iar acelea care există, prea „pitoreşti“, au fost cu eleganţă înlăturate), ci este recompusă în întregime de scenariu, parte integrantă a unei opţiuni estetice profund personale. Diseminarea gîndurilor intime, a parantezelor din jurnalul lui Emil Codrescu în personajele-faţete ale filmului constituie o îndrăzneală fecundă: limbajul cinematografic îşi asumă literatura, punînd-o să contureze un *dublu-relief*. (...)

Înlănţuirea cadrelor întîrzie, ici şi colo, peste cîte un detaliu: un taler cu pene tremurînd în bătaia vîntului, dantela lucrată la lumina lămpii, peretele pe care se aşterne, catifelată, umbra de Toulouse-Lautrec a unei „madame“ cu pană, o floare, presată între coperţile unui album sau o scrisoare, cu antet şi grafie desuetă, deschisă în tihna unei dumbrăvi. Filmul poate fi văzut şi ca un *cvintet al simţurilor:* vizualul (pajiştile cehoviene, trilul rochiilor coborînd în grădină, interioarele de o meticuloasă atmosferă), auditivul (liedurile eminesciene, frazele personajelor, ticăitul pendulei), olfactivul (florile uitate în ciutură, ploaia, budoarul madamei), gustativul (colaţiunile în foişor, vinul băut pe puntea şlepului, cina somptuoasă de la conac) şi, mai ales, tactilul (puful penelor, înţepătura dantelei, aşternerea huselor pe mobile). În fond, toată această senzorialitate spune un singur lucru: acela că Timpul este adevăratul personaj al filmului! A trebuit să văd filmul dumneavoastră, Mircea Veroiu, pentru a realiza că sensul povestirii lui Ibrăileanu nu rezidă în incompatibilitatea de vîrstă dintre cele două personaje principale, ci în perceperea Timpului însuşi ca domnitor absolut, crud şi mistificator... De aceea, „pagina“ cea mai frumoasă a filmului (comentariu la o scenă anterioară în care Emil şi Adela, într-o barcă apropiindu-se de mal, discută despre viaţă şi reflectarea ei în artă) mi se pare a fi aceea finală – cînd cei doi, opriţi asupra pendulei „readuse la viaţă“ de ceasornicar dar trebuind să fie acoperită cu o husă în iminenţa plecării de la conac, îşi pun în chestiune propria relaţie, pe care Codrescu o descrie, unic, ca: „o nesfîrşită prietenie pasionată“. Este un moment de emoţie intensă şi reţinută, aproape henryjamesian în amestecul perfect de patos şi eleganţă. Recunosc că nici un film pe care l-aţi făcut pînă acum nu mi-a dat o mai desăvîrşită senzaţie de plenitudine, nu m-a tulburat şi nu m-a bucurat ca acest **Adela!** *(1984)*

Bustul Thaliei

Basic Instinct

Orice intelectual ajunge, la un anumit moment al evoluţiei sale, să se confrunte cu misterul sexualităţii. Se pare că a venit vremea şi pentru Mihai Măniuţiu: trilogia formată din „Nunta“ (la Cluj), „Nopţile călugăriţei portugheze“ (la Piatra Neamţ) şi „Bacantele“ (la Bucureşti) formează un triunghi geografico-magic prin care regizorul îşi imprimă obsesia erotică asupra trupului ţării.

Euripide pune în scenă revoluţia sexuală dezlănţuită într-un civilizat polis grecesc de apariţia trimisului unui zeu nou, purtătorul unui mesaj de eliberare a simţurilor. Femeile îşi părăsesc îndatoririle, dedîndu-se orgiilor în grup, protestînd astfel împotriva unei orînduiri falocratice care le reprimă tendinţele de manifestare socială şi, în acelaşi timp, le frustrează de împlinirea erotică. Însăşi mama guvernatorului (Florina Cercel, în deplinătatea resurselor temperamentale), ia energic conducerea grupului de răzvrătite, asumîndu-şi, prin cuvinte bine alese, şi condiţia de ideolog al acestuia. Guvernatorul (personaj respectabil de vîrsta a doua, jucat de Ovidiu Iuliu Moldovan) este tentat de radicalismul unei acţiuni în forţă dar, sedus de zeul lasciv cu farmec ambiguu (Marius Bodochi), ajunge în cele din urmă victima rituală a femeilor emancipate. Totul ar avea un aer de comedie irezistibilă dacă înfruntarea dintre instinctul matern şi cel erotic nu ar aduce în scenă fiorul tragic. Mama este aceea care-şi sacrifică propriul copil, prinsă în delirul senzual al femeii. Multiplicarea prin recuzită a capului lui Ovidiu Iuliu Moldovan în contextul ritualului ucigaş este un simbol reuşit al distrugerii umanităţii înseşi prin exces.

Rolul cheie al spectacolului este cel al lui Marius Bodochi. Frumosul actor clujean reuşeşte să fie credibil în rolul de seducător, mai puţin în cel de zeu cuceritor. Perosnajul, ca trimis al celor de deasupra pentru restabilirea naturaleţii periclitate de cultură, ar fi trebuit să aibă forţa amantului doamnei Chatterley, nu şarmul unui bisexual. Prin stil de joc, ca şi prin vestimentaţie, el are mai mult aerul tînărului prinţ indian, al cărui trup fermecător este disputat cu atîta înverşunare în înfruntarea dintre Titania şi Oberon din „Visul unei nopţi de vară“. Marea scenă a seducţiei dintre el şi Ovidiu Iliu Moldovan reia în mod inversat o scenă văzută acum mulţi ani între acelaşi Ovidiu Iuliu, la data aceea în rol de seducător malefic, şi Gabriel Oseciuc („Caligula“ lui Horia Popescu). Pentru orgiile întreprinse în compania doamnelor, concepţia regizorală renunţă la veleităţi de originalitate, recurgînd la imobilizarea masculului în stil „Basic instinct“ şi la agresarea lui de către un colectiv de femei echipate cu inevitabilele jartiere negre (costume: Doina Levinţa). Sigur, contrastul dintre costumaţia victoriană a bărbaţilor şi fanteziile vestimentare feminine este de efect, dar riscă să separe iremediabil cele două lumi. Este meritul incontestabil al lui Eugen Cristea acela că, prin jocul său nuanţat şi mereu conştient de partener, asigură unitatea spectacolului.

Spectacolul inspirat din scrisorile de dragoste ale Marianei Alcaforado este compus sub semnul lui Beckett. Copacul din fundal, în faţa căruia Soror Mariana (Oana Ştefănescu) îşi clamează ardoarea, este acelaşi copac de care Vladimir şi Estragon au încercat să se spînzure aşteptîndu-l zadaric pe Godot. Pe acelaşi Godot îl invocă, de fapt, în monologul său, călugăriţa portugheză, dar un Godot înzestrat, în imaginaţia ei, cu atributele masculinităţii triumfătoare. Ea îşi petrece zilele aşteptîndu-l, chemîndu-l, evocîndu-l, într-o dulce stare de încordare existenţială. Cînd figuranţii în suspensoare (întruchipări cam fleşcăite ale fantasmelor ei senzuale), îi răsfiră bogata rochie şi o fixează de podea, bustul îi iese la iveală aproape îngropat, ca dintr-o movilă care tinde să-i înghită trupul, amintind astfel de o altă eroină a lui Beckett, Winnie, cea din „Oh, les beaux jours“. Din păcate, dacă imaginea scenică aminteşte de Beckett, scenariul şi interpretarea sînt la nivelul lui Cocteau. Eroina nu reuşeşte să fie călugăriţa care ratează răsplata cerească pentru tentaţia, şi aceea neîmplinită, a mulţumirii trupeşte, ci doar femeia disperată şi părăsită, legată de lume printr-un fir de telefon din „La voix humaine“. Obsesiile sexuale sînt explicite şi redundante. La un moment dat, figuranţii masculi agită nişte mici mecanisme erotice, păpuşi antrenate într-o sterilă dinamică sexuală. Singurul merit al acestei recuzite este acela că aminteşte ambigua remarcă a lui Hamlet privitoare la locul din care se văd bine marionetele agitîndu-se: „where I could see the puppets dallying“.

Misterul sexualităţii nu poate fi abordat fără riscuri. Mihai Măniuţiu reuşeşte, din fericire, să-l evite pe cel mai periculos, acela de a fi ridicol.

Adrian MIHALACHE

Cronica literară de tranziţie

Jurnalul *anilor negri*

Nu credeam că, după ***Jurnalul*** Alicei Voinescu, o să-mi mai fie dat să mă entuziasmez în faţa vreunui text diaristic care consemnează *anii negri* de implîntare a comunismului în trupul României. E bine că a fost să fie (textul!). Asumîndu-mi riscul de a-l lăsa pe cititor să creadă că mi-e admiraţia uşor inflamabilă (ceea ce nu e adevărat), vin şi spun chiar mai mult: dacă sub aspectul adîncimii de gîndire, al intensităţii problematicii spiritual-morale, caietele Alicei Voinescu păstrează un ascendent, din punctul de vedere al *realismului minuţios*, al conturării, piesă cu piesă, bucăţică cu bucăţică, a vieţii de zi-cu-zi, jurnalul* lui Pericle Martinescu oferă, din fericire, mult mai mult. Nu cobor cu nimic cartea Alicei Voinescu de pe piedestalul pe care-l merită. Dar, cu altă structură mentală, mai tînăr şi, forţamente, mai inserat – în felul său – în vînzolelile clipei, introspecţia şi paginile de pură reflecţie sunt reduse la minimum în însemnările, destul de migăloase, ale lui Pericle Martinescu, în favoarea înregistrării evenimentelor exterioare (ceas de ceas şi în proporţie de masă!) şi a reacţiilor societăţii româneşti (atît cît le putea el percepe) în faţa acestora. O nuanţă (pe care o precizează, lucid, însuşi autorul): majoritatea „evenimentelor“ sunt de natură *mediatică*, altfel spus, nu sunt evenimente propriu-zise de care scriitorul să ia act nemijlocit, ci informaţii din ziare sau de la radio, aflate, în proporţie covîrşitoare, în flagrantă contradicţie cu realitatea. Dar însăşi această perpetuă, demenţială, schizofrenică contradicţie face parte din specificul infam al acelor vremuri. Şi adaug că restul evenimentelor, cele concrete, sunt îndeobşte cele cărora *le cade victimă*, directă sau prin repercutare, autorul ori cei din cercurile apropiate lui.

Caietele lui Pericle Martinescu, scrise la miez de noapte şi îngropate de teama Securităţii, cuprind cei mai sinistri ani din istoria modernă a ţării: 1948-1954, din perspectiva unui scriitor cvadragenar, om moderat şi cuminte, iubitor fervent de carte şi trăitor la margine de Bucureşti, cu slujbe (cît le-a mai avut) modest-culturale. Două comparaţii sunt posibile: cu ***Jurnal din anii ciumei*** al lui Swift şi cu, mai ales, masivul ***Jurnal*** pe 10 ani (1660-1669) al lui Samuel Pepys. Asemănarea cu acesta din urmă constă în caracterul de document de răvăşitoare autenticitate, „manuscris într-o sticlă în ocean“, în care e înregistrată pe viu irealitatea imediată a unor vremuri în care totul, în România, ieşea din ţîţîni. Suntem în epoca ***Scrinului negru*** (inclusiv talciocul, „instituţie“ reprezentativă în acei ani ai năruirilor forţate de destine, descris cu brio, ca-ntr-un tablou de Bosch şi Ensor laolaltă, la p.161), dar, se-nţelege, fără edulcorările şi machiajul de acolo. De altfel, autorul îl admiră enorm pe Călinescu şi, chiar cînd acesta *colaborează*, Pericle Martinescu decelează cu aviditate şi cea mai mică urmă de „şopîrlă“, care-l face să-i crească inima (v. p. 335). Colaboraţionismul îl umple de amărăciune şi dezgust, deplînge *„uşurinţa cu care asemenea personalităţi reprezentative ale culturii noastre se lasă tîrîte în această mascaradă“* (p. 335), dar are puterea de a recunoaşte că, între martirajul anonim şi rezistenţa productivă, fie şi cu minimul tribut de plătit, ar alege-o pe aceasta din urmă (*„...ţi-a cerut să scrii un articol, nu poate fi vorba de nici un fel de discuţie sau rezervă – cu atît mai puţin de refuz – căci aceasta ar însemna o autocondamnare la moarte. /.../ M-am întrebat adeseori ce aş face dacă aş fi pus într-o astfel de situaţie? Desigur aş face ceea ce mi se cere, adică aş scrie. Şi aceasta nu numai fiindcă sunt un om lipsit de eroism /.../, dar mai ales fiindcă nu vreau să mor ca victimă a comunismului“*, p.336). Vremuri cumplite, vremuri-limită, în care mulţi se simţeau, ca şi autorul (printr-o expresivă imagine, de coşmar) *„ca un om surprins la mijlocul unui pod de două trenuri care vin, în plină viteză, din direcţii opuse, către el“*, p. 213). Într-un asemenea timp schizofrenic, conştiinţa e mereu torturată. Numeroase notaţii atestă o neîncetată luptă cu sine, între vocaţia rectitudinii depline şi minciuna strict necesară supravieţuirii (*„a-i minţi pe comunişti înseamnă a spune adevărul faţă de viaţă“*, p. 134). E interesant de observat că, pînă şi la un astfel de om, al cărui refuz ideologic este deplin şi inegociabil, presiunea imensă a atmosferei bolşevizate lasă, sporadic, vagi urme, cel puţin în limbaj (talciocul: *„o bursă a mizeriei..., unde apucăturile lacome ale foştilor exploatatori...“*, p. 162; sau: *„Maglavitul era rezultatul exploatării mistice a poporului“*, p. 164). Dar mă grăbesc să spun că asemenea contaminări sunt infime. Covîrşitoare sunt instantaneele care compun un amplu mozaic al vieţii cotidiene, cu insistenţă pe zona culturală, din epoca de comunizare bestială a României. Din epoca în care un Petru Comarnescu (aleg exemplul ca prototipic şi emblematic) *„îmi spunea aseară că ar intra chelner, dar nu-l primeşte nimeni“* (p. 310). Din epoca în care, după o epigramă (folclor?), *„curul azi e-n fruntea ţării;/ el pe toate aşa le-nnoadă/ că-un popor întreg hrăneşte/ cu ce iese de la coadă“* (p. 341). Din epoca în care (pare incredibil), ca să mergi cu trenul de la Constanţa la Eforie, trebuia *„autorizaţie specială“* (p. 299).

Am citit toate jurnalele care acoperă sau ating perioada cu pricina, apărute fie înainte de '89 (evident, cenzurate), fie după. Afirm că cel mai cuprinzător, cel care ne ajută să *retrăim*, cu concreteţe şi în detaliu, acel timp monstruos, este jurnalul lui Pericle Martinescu, din care trebuie editate urgent şi caietele de după 1954. Pentru „arheologia terorii“, asemenea cărţi echivalează cu o „descoperire“, cu un „Pompei“. Scriitorul, inteligent şi fin, are, ca un Gide, ca un Renard (păstrînd proporţiile), o certă vocaţie a jurnalului, scris cu conştiinţa posterităţii.

George PRUTEANU

*) Pericle Martinescu, ***7 ani cît 70 – Pagini de jurnal (1948-1954)***, Ed. Vitruviu, Buc., 1997, 524 p., cu o prezentare pe coperta a IV-a de Maria Graciov.

Pagini realizate de
Cezar PAUL-BĂDESCU

Învăţământul particular: o hartă cu multe pete albe

Şase licee şi de o sută de ori mai multe facultăţi

Ori de cîte ori vine vorba despre învăţământul particular, ne gîndim la facultăţi, şi mai puţin la licee. Deocamdată în număr mic în România – 6 faţă de cele aproape 600 de facultăţi existente la ora actuală – liceele particulare vor înflori, probabil, la rîndul lor, dacă ţinem cont de faptul că învăţământul obligatoriu a fost redus la durata de opt ani iar examenele de capacitate şi admitere în clasa a IX-a vor fi din ce în ce mai dificile. Pentru moment, toate cele şase licee particulare funcţionează în Capitală: aici „pretenţiile" şi puterea de cumpărare sînt mai mari decît în provincie. Nici unul dintre ele nu posedă, totuşi, mult rîvnita acreditare, dintr-un motiv halucinant de simplu: nu există o comisie abilitată să se ocupe cu aşa ceva. Admiterile se organizează imediat după afişarea rezultatelor la celelalte licee şi după redistribuiri, iar diplomele de absolvire se obţin în urma tradiţionalului „bac", susţinut, însă, ca şi licenţa, în unităţile de învăţămînt ale colegilor de la stat.

Extemporal la cutie

Liceul particular „Traian Lalescu" a apărut în 1992 şi se laudă, prin urmare, cu două promoţii de absolvenţi. Profilul: adaptat comenzii sociale a vremurilor – finanţe-contabilitate, informatică, drept administrativ... Planul de învăţămînt: identic cu cel de la stat la care se adaugă, însă, ore în plus de informatică, limbi străine, corespondenţă comercială într-o limbă de circulaţie mondială anume. Număr de elevi: 218, cam 20 în fiecare clasă. Cele cinci clase a IX-a, formate din respinşii din vara şi toamna trecută la liceele de stat, îndreptăţesc ipoteza dezvoltării învăţămîntului liceal particular formulată mai sus. Sediul: un bloc de garsoniere cu patru etaje, situat zona Vitan, care găzduieşte şi Universitatea particulară „Gheorghe Cristea". Elevii, studenţii şi profesorii au căpătat, în acest bloc-şcoală, aerul unei mari familii iar atmosfera este una caldă, intimă chiar: în timp ce discut cu Elena Mihai, directoarea liceului, o adolescentă cere permisiunea de a da un telefon din biroul directorial („Sigur, dar ai puţină răbdare" – i se răspunde), iar pe hol conducătoarea şcolii e salutată cu un soi de simpatie strengărească.

Doamna Mihai mărturiseşte că, imediat după admitere, e mai greu de lucrat cu proaspeţii admişi plătitori de taxe – „picaţii" de la stat, copii ai unor părinţi cu bani destul de mulţi. Treptat, însă, rezultatele lor la carte devin mai bune. Un exemplu: „Traian Lalescu" a cucerit premiul trei la concursul revistelor liceale din Bucureşti şi mai mult de o treime dintre absolvenţi au obţinut anul trecut la bacalaureat medii peste opt. Aceste rezultate sînt, în principiu, stimulate şi prin sistemul de burse: din cele peste 3 milioane de lei (taxa de şcolarizare pentru un an de studiu), elevii cu medii de peste opt sau nouă vor plăti doar o parte, beneficiind de reduceri între 30 şi 75% ale sumei iniţiale. În fapt, însă, bursierii de la Lalescu se numără, în acest trimestru, pe degete...

Pe hol, la intrarea pe lungul culoar al claselor-garsoniere, cîţiva liceeni fumează cu demnitate: „Aici au fumoar, nu e nevoie să se ascundă prin WC-uri" – mi se explică. Bufetul cu dulciuri, sucuri şi cafea completează un peisaj destul de îmbietor, de nonşalanţă şi libertate, de care elevii se bucură, cot la cot cu studenţii. Intru într-o sală de clasă. Garsonieră, am spus deja, dar n-am pomenit, încă, un determinant esenţial: *confort doi*. Sala e atît de mică încît „căldura" sau „intimitatea" atmosferei descrise pînă acum riscă să se transforme în altceva, greu de denumit. Tablă, chiuvetă, două şiruri compacte de bănci lipite una lîngă alta. Îmi imaginez în încăpere 23 de elevi şi simt că nu mai am aer. Aici, un extemporal îl transformă, cu siguranţă, pe profesor într-un jandarm sau îl obligă să dea 23 de subiecte diferite...Într-adevăr, un licean cu cercel în ureche îmi va confirma ipoteza: lucrările scrise se dau „pe numere". Multe numere.

Destui absolvenţi ai acestui liceu îşi continuă studiile schimbînd etajul, fie pentru a urma cursuri postliceale (cosmetică, tehnică dentară, bijuterie, mecanică auto) fie pentru a deveni studenţii Universităţii „Gheorghe Cristea". La acest etaj taxa este ceva mai mare decît la alte facultăţi particulare dar egală, la urma urmelor, cu cea plătită pentru un an de liceu: peste 3 milioane. Studenţii îşi vizitează, din cînd în cînd, foştii „profi" cărora le povestesc „cum e la facultate". Iar profii de liceu particular sînt, se pare, marii dezavantajaţi ai sistemului: nu-şi pot susţine definitivatul şi gradele atîta vreme cît nu apare magica acreditare. În compensaţie, însă, leafa lor este cu pînă la 20% mai mare decît la stat, în funcţie de materia predată şi gradul didactic obţinut cu trudă în altă cancelarie.

Acreditarea: o reglementare draconică şi un subterfugiu simplu

Dacă pentru învăţămîntul particular preuniversitar nu există nici măcar o comisie de avizare – doamna Mihai îşi aminteşte că ultimele discuţii pe această temă au avut loc la Ministerul Educaţiei Naţionale în martie anul trecut – procesul de acreditare a facultăţilor particulare este, în schimb, strict reglementat şi poate fi calificat drept complex. El presupune două faze: autorizarea provizorie (prin care se acordă dreptul de organizare a admiterii) şi acreditarea propriuzisă (prin care se conferă dreptul de a susţine examene de licenţă sau absolvire încununate prin diplome recunoscute de MEN şi care trebuie dobîndită în termen de doi ani de la absolvirea primei promoţii). Pentru a intra în prima fază, universitatea particulară redactează un raport de autoevaluare şi o cerere de acreditare, adresate Ministerului şi Comisiei Naţionale de Evaluare Academică şi Acreditare. Aceste două instituţii vor hotărî soarta petentei, ţinînd cont şi de rapoartele comisiilor proprii. Din cinci în cinci ani, facultăţile se supun evaluării academice. O condiţie-cheie a „rămînerii în viaţă": minimum 51% din totalul absolvenţilor fiecăreia dintre primele trei serii să promoveze examenul de licenţă. Fie şi doar o promoţie cu un procent mai mic de „licenţiaţi" va atrage pierderea dreptului de şcolarizare pentru anul întîi, începînd cu următorul an universitar. Mai mulţi studenţi ai unor facultăţi particulare susţin, totuşi, că această condiţie destul de dură e îndeplinită printr-un subterfugiu simplu: se întîmplă ca, dintr-o întreagă promoţie, să se înscrie la licenţă doar vîrfurile; şi dacă din cinci studenţi buni trei iau licenţa, procentul e asigurat...

Evaluările studenţilor

Orice sesiune de admitere la facultăţile de stat se soldează cu „victime", pentru care învăţămîntul particular devine o a doua şansă de a pătrunde pe băncile unei facultăţi. Ştefan Lache, decan al Facultăţii de istorie din cadrul Universităţii „Spiru Haret", cu sediul în Sala Polivalentă, şi cu o taxă mai blîndă, de 2.400.000 de lei (pentru moment), nu-şi consideră studenţii nişte învinşi: „De ce să discutăm în aceşti termeni? Condiţiile de studiu pe care le oferim sînt foarte bune şi vor fi şi mai bune. Sîntem prima universitate particulară care va avea, destul de curînd, şi un campus modern." Pînă una, alta, cei 5.000 de studenţi au la dispoziţie o sală de lectură de numai 30 de locuri. Destui sînt cei care nu uită că au căzut la stat şi recunosc că, în urma unui examen destul de formal în sistemul particular, metamorfoza învinşilor în învingători e departe de a fi perfectă. Ei nu încetează să se compare cu colegii de la stat: pe uşa sălii profesorale a unei facultăţi particulare împodobită cu inscripţia „Intrarea interzisă studenţilor", un pix giumbuşlucar a adăugat „de la stat". Se întîmplă uneori ca, între aceste două tabere, să se producă veritabile înfruntări de orgolii: „Unde eşti? La particulară? Nasol, nu?" Un student la drept îşi împărtăşeşte nemulţumirea: „Nu există perspective, aici, eu unul simt că mă sufoc; nu am, practic, nu ştiu dacă vă vine să credeţi, cu cine să discut o carte sau o idee; colegii mei sînt interesaţi de maşini străine, curs valutar, celulare, discoteci... Am auzit că, totuşi, la stat e un alt nivel şi mai poţi vorbi şi despre profesia pentru care te pregăteşti, că seminariile lor sînt serioase şi intervenţiile unui student bun sînt ascultate cu interes de profesor şi măcar de o mică parte din colegii de grupă. La noi, în schimb, domneşte o indiferenţă generală. O facultate în care nu există polemici şi dezbatere intelectuală, în care nu eşti stimulat să-ţi construieşti identitatea profesională este doar o fabrică de hîrtii cu ghirlande pe care scrie *Diplomă!* Voi face tot posibilul să devin student la stat!" Un alt student la drept, în schimb, care a făcut recent experienţa trecerii de la „particular" la stat îmi va spune: „E aceeaşi chestie, sînt cam aceiaşi oameni. Doar că organizarea e mai bună." La urma urmelor, îmi atrage atenţia un alt interlocutor, şi facultăţile particulare au punctele lor forte: unul ar fi dubla specializare, care îţi garantează, dacă ai putere de muncă, o dublă licenţă şi îţi oferă mai multe şanse de angajare după absolvire – marketing-comerţ exterior, psihologie-sociologie, filosofie-jurnalistică. O studentă la limbi străine în ultimul an declară: „Într-adevăr, aveam o reţinere în primul an cînd eram întrebată la ce fel de facultate sînt. Dar se lucrează foarte bine şi aici, iar acum aş avea curaj să intru în competiţie cu cel mai bun coleg de la stat." Singura ei îngrijorare: banii. Taxa pentru licenţă este de un milion şi jumătate de lei. O altă studentă o corectează: „Avem cam aceiaşi profesori, dar sînt mai plictisiţi la noi, nu comunicăm. Eu mă simt ca o oaie rătăcită. Mai lipseşte să mi se pună un număr şi să fiu strigată 231. Nu mă las pînă nu reuşesc la stat." La rîndul lui, un student la Litere spune că nu e deloc mîndru „că e la stat": „Sînt mîndru că sînt la Litere, mai degrabă. Ştiu facultăţi particulare cu acest profil pe care le invidiez pentru că au şi cursuri de iniţiere în greacă la anul doi, noi nu facem aşa ceva."

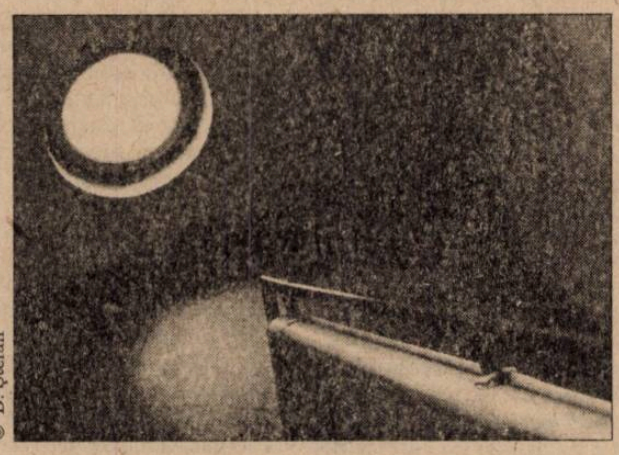

© D. Ştefan

O imagine ambiguă

Au trecut şapte ani de la apariţia învăţămîntului particular. Răstimp în care unele universităţi şi-au făcut, deja, un nume. Totuşi, la nivelul simţului comun, acest sistem îşi păstrează o imagine ambiguă, alimentată de periodicele scandaluri de presă legate de taxe cheltuite anapoda şi neacordarea acreditărilor. Cauzele reticenţei faţă de învăţămîntul particular ţin mai ales de condiţiile puse la dispoziţia profesorilor şi studenţilor, e de părere o asistentă la Facultatea de filosofie „Spiru Haret": „Cînd auzi că o facultate de medicină îşi ţine cursurile în sala de aşteptare a unui crematoriu, unde studenţii iau notiţe pe genunchi, nu poţi să nu ai îndoieli. Te întrebi, evident, cine s-ar lăsa pe mîna unor asemenea medici?" Principiul „Intră cine vrea, iese cine poate", enunţat de Gheorghe Cazan, decanul aceleiaşi facultăţi, a discreditat, iarăşi, învăţămîntul particular, pînă acum. Să nu uităm, însă, că şi în ţările vestice admiterea este lejeră, iar absolvirea – dură. Că la facultăţile particulare de drept şi medicină sînt, de regulă, 7-8 candidaţi pe un loc. Dar, mai ales, că întregul sistem de admitere în facultăţile de stat va fi schimbat, după cum se anunţă. Schimbare care va avea consecinţe, deocamdată prea puţin luate în discuţie, şi asupra liceelor şi facultăţilor private.

De ce ambiguă?

Pînă la „marea" limpezire a apelor, concluziile asupra sistemului particular de învăţămînt se ordonează în două mari categorii: cît de cît limpezi, pe de o parte, şi ipotetico-înceţoşate, pe de alta. Astfel, oportunitatea acestei forme de învăţămînt nu poate fi pusă la îndoială – el reprezintă, cum am spus, o şansă. În special pentru tinerii dornici să intre în învăţămîntul artistic: ei pot studia regia, actoria sau pictura cu aceiaşi profesori, fără a-şi mai aştepta ani de zile rîndul la stat, unde să se regăsească la infinit printre primii din lista celor respinşi. Iar profesorii au şi ei şansa de a-şi dubla venitul atît de firav, din propria meserie şi nu devenind taximetrişti. Că facultăţile particulare sînt dorite o dovedeşte numărul lor considerabil: 589 au fost propuse pentru autorizare. Dintre acestea, 274 au fost acreditate, 270 se află în studiu, iar restul au fost respinse.

Mai departe, însă, intrăm într-un fel de zonă crepusculară: la Biroul de Presă al Ministerului Educaţiei nu ţi se va comunica nici un punct de vedere autorizat: „Stăm prost cu statisticile în general; iar dacă e vorba de facultăţi particulare ... a, aici e o nebuloasă totală!" Cifrele de mai sus mi-au fost oferite de Consiliul Naţional de Evaluare Academică şi Acreditare după multe insistenţe şi rugăminţi, cu o lună în urmă, de dl Marian Angheloiu, înduioşat, în cele din urmă, de cantitatea de zăpadă cu care intram, pentru a nu ştiu cîta oară pe umeri, în sanctuarul CNEAA şi grăbit să-şi ridice maşina de la service. În sfîrşit, dar nu şi în ultimul rînd, destui decani sau rectori ai universităţilor particulare privesc cu suspiciune orice efort de a înţelege felul în care funcţionează instituţiile pe care le conduc.

Cătălin MANOLE

Socio-hai-hui

Dacă...

Cu cîtva timp în urmă, am fost cu nişte prieteni într-un sat şi am tras în gazdă la o ţărancă între două vîrste; cunoştinţă de-a prietenilor. Am stat cîteva zile, ne-am „recreat“, după care ne-am întors fiecare pe la casele noastre. Acum cîteva zile, după ce a trecut din întîmplare prin satul respectiv, prietenul meu mi-a povestit, amuzat: *Auzi ce mi-a zis coana F., la care am stat atunci: „Vreau să spui 'tale ceva. Domnu' acela, cu care ai fost, să ştii că mi-a plăcut foarte mult. Om deştept, tare deştept! «Cum aşa, ţaţă F., după ce ţi-ai dat seama, că n-ai schimbat nici o vorbă cu el»* – s-a minunat prietenul meu. *«Păi cineva care stă aşa, pe malu' gîrlei, şi se uită la lună, d'apoi ăla nu poate fi prost !»*“ a decretat ţăranca.

M-am amuzat şi eu, gîndindu-mă că în „lumea noastră“, privitul la lună ar fi fost interpretat fie ca o „relaxare“ firească după efortul vieţii active, fie ca o leneveală sau, pur şi simplu, o pierdere de timp. Pentru ţărancă însă, deprinsă altminteri cu munca din zori şi pînă în seară, *contemplaţia* avea un rost în sine şi era o *acţiune* demnă de tot respectul.

M-am întristat apoi puţin, la gîndul că în nici unul din *board*-urile care dispun împărţirea fondurilor de cercetare nu mai există vreun „ţăran“, care să crediteze aşa, spontan şi firesc, „contemplarea“. Gîndirea trebuie justificată prin (şi ca) acţiune. În cel mai bun caz, ea poate fi prezentată ca „expertiză“.

Mi-am adus aminte apoi de o altă scenă, tot într-un sat, unde un grup de studenţi, după ce s-au instalat pe la gazde, s-au pus la trening şi adidaşi şi au pornit să facă *jogging* pe uliţa mare. *Se vede că ăştia nu's munciţi!* – au mormăit moromeţian în barbă doi ţărani lîngă care m-am întîmplat, privind lung în urma tinerilor. În mod evident, această floare de asfalt a normelor moderne de viaţă activă nu li se părea o activitate prea serioasă...

Ceea ce par să aibă în comun aceste două întîmplări este un soi de „expertiză“ arhaică a rostului: o recunoaştere a lui, în primul caz, în măsura în care „privitul la lună“ nu poate fi conceput decît ca postură a contemplaţiei, iar aceasta intră în rostul vieţii; un refuz al acestuia, în al doilea caz, în măsura în care alergatul ca apucat de streche pe stradă nu poate avea nici un rost în sine. Rost au doar activităţile care au un rost în sine, adică în care *mijlocul* şi *scopul* se contopesc şi împreună se împărtăşesc din rostul mai mare al vieţii. Lumea modernă a separat, printre altele, mijlocul de scop, ierarhizînd apoi scopurile şi contabilizînd mijloacele. Mai apoi, au venit sociologii şi au numit toată povestea asta „raţionalitate instrumentală“, faimoasa *Zweckrationalität*, care ar conduce, tăcută şi atotputernică, mai toate alegerile şi actele sociale. Şi a fost foarte util că s-a întîmplat aşa, dar cînd te gîndeşti, cîteodată, la ce a ajuns să însemne asta, te apucă ameţeala: dacă îţi propui ca scop să ai parte de puţină „contemplaţie“, alegi ca mijloc două ore pe săptămînă într-un grup de meditaţie yoga; dacă vrei să-ţi recuperezi corpul, faci *body building;* dacă vrei să ştii ce-i cu tine, te duci la psihanalist; ca să ştii cum să te porţi cu nevasta, te duci la consilierul conjugal, iar pentru a afla cum să te descurci cu oamenii, în general, te duci la consilierul de relaţii sociale; dacă ai pierdut contactul cu natura, cumperi crocodili; dacă vrei să fii puternic, te uiţi la Van Damme, iar dacă vrei să fii norocos, la Florin Călinescu; ş.a.m.d..

Dar dacă vrei să trăieşti, ce dracu' faci ?

Vintilă MIHĂILESCU

© C. Bumbuţ

Telalii fără fruntarii

Nu ratez ocazia...

În peisajul cultural românesc, sufocat de inhibiţii şi complexe cu fason academic, ce mulţumire mai mare poate avea cercetătorul culturii de masă şi al publicităţii în special – decît să-şi descopere, alături, nu doar temerari tovarăşi de drum teoretic, dar şi iluştri aliaţi de opinie!? Dacă vreo poniţă şovăielnică se mai încumetă prin presa viu colorată să ţină arbitrajul eleganţei în reclama românească, desigur nu la atari îndeletniciri snoabe şi futile fac referire. Ci mă refer la analizele cu o netă dimensiune sociologică şi antropologică întreprinse, pe de o parte, cu necesara detaşare descriptivă a omului de ştiinţă şi, pe de altă parte, cu o suficientă înţelegere concesivă, tipică intelectualului umanist. Unii din semnatari mi-au făcut cinstea de a mă substitui temporar în cadrul rubricii de faţă. Alţii din ei, din alte foruri, au onorat cu autoritatea lor subiectul, aşa cum specialiştii din spoturile *testimonial* îşi răsfrîng credibilitatea asupra mărfii publicizate. E cazul unor nume ca Rodica Zafiu sau Teodor Baconsky, devenite de mult nişte „mărci“ de prestigiu.

Cînd domnul Baconsky (în articolul *Publi-etica,* din suplimentul *Vineri,* ianuarie 1998) se declară un simplu *amateur* în studiul publicităţii, o face, evident, cu graţioasă modestie. Cine ştie să scruteze cu atîta fineţe *propaganda fides* poate lesne cuprinde cu privirea şi mai recentele forme de *propaganda mercis.* Domnul Baconsky are dreptate să propună o dezbatere etică asupra reclamei româneşti actuale. Prind ocazia să-i răspund deocamdată eu la invitaţie, înaintea vreunor comisii parlamentare, feţe bisericeşti ori lideri de opinie, de la care domnia sa aşteaptă replică.

Problema unei normări etice a publicităţii a fost pusă de la începutul secolului, de cînd gînditorii protestanţi din Statele Unite au observat că instituţia folclorică tradiţională a telalîcului, a lăudării mărfii, devine, graţie unor mijloace de difuzare tot mai eficiente, un proces industrial, o parte a ceea ce cunoaştem azi sub numele de *cultură de consum:* un fenomen de masă, cum spune domnul Baconsky: „fenomenul *pub*“ (sau, mă rog, fenomenul *ad)*... Răspunderile pe care şi le asumau anunţătorii în acest nou context de putere mediatică (şi economiceşte politică) impuneau în primul rînd discuţii asupra *condiţiei de sinceritate a mesajului* (în termeni de pragmatică): adică prevenirea unor făgăduieli deşarte, în care nici chiar emitentul nu crede, în prezentarea atributelor mărfii şi a beneficiilor utilizatorului; şi abia în al doilea rînd, ca o consecinţă imediată, discuţii metalingvistice de tipul celor ridicate de domnul Baconsky: asupra subiectului mesajului secundar, cu scop persuasiv, ce însoţeşte îndemnul de a cumpăra (acesta din urmă fiind de multe ori implicit). Acest mesaj suprapus, ca purtător al unor teme şi stileme susceptibile de forţă manipulatoare şi moralmente nocivă, nu este o problemă separată de credibilitatea propriu-zisă a „contractului publicitar“, de credibilitatea, în definitiv, a producătorului, a comerciantului, a publicitarului.

De aceea, economişti importanţi, precum Alfred Marshall, distingeau între „publicitatea constructivă“ (David Ogilvy, un clasic al telalîcului modern, avea să-i spună „informativă“), de tip „raţional“, cu funcţie preponderent referenţială, şi cea „combativă“, de tip „emoţional“, cu scopul evident de impresionare a publicului. Că una ar fi „bună“ şi cealaltă „rea“ – e uşor de conchis pentru puritani; mai greu ar fi să le decelăm în cadrul unuia şi aceluiaşi discurs publicitar, mai ales de cînd, în ultimele decenii, asistăm la o tot mai mare autodefinire a mărcilor prin factori emoţionali (fenomen deja analizat în această rubrică). Se recuperau astfel, în cheie yankeiască, adevăruri arhi-cunoscute de vechii retori. Dar, mai important, se deschidea o dezbatere, asupra aşa-numitei „publicităţi mincinoase“, ce avea să marcheze opinia publică de-a lungul veacului şi avea să întărească suspiciunea – de altfel înnăscută – a cumpărătorului în faţa unui galantar tot mai bogat şi mai ademenitor.

Dar, în afara păcatului minciunii, publicitatea pare să sufere şi de altele, mai grave, ca zgîndărirea, în scop lucrativ, a impulsurilor noastre cele mai profunde.

Deja, însă, discursul mi se dilată nepermis de mult. Spaţiul limitat mă constrînge la abstenţie. În numărul de săptămîna viitoare – amănunte, explicaţii, scheme...

Florin DUMITRESCU

Cronica ideilor sociale

Muzeul oral

Acum cîţiva ani, în toamna lui 1996, a avut loc un congres, la Berkeley. Cei reuniţi sub cupola universitară îşi propuneau să studieze impactul tehnologiei şi al civilizaţiei asupra limbii, reactivitatea limbajului la agresiunile şi provocările civilizaţiei. Intră, ştim bine, în nebuloasa firii umane ca, odată ce unii oameni ridică într-o parte a lumii un Turn Babel, alţii să-l împingă din partea cealaltă pentru a-l prăbuşi. S-a vorbit, *outre mers,* despre impactul ecoturismului asupra limbilor, despre cunoaştere şi tehnologie, despre populaţiile indigene şi ameninţarea ecoturismului. Pentru că, în fiecare deceniu, contorul plasat sub ţeasta broaştei care ne transportă prin cosmos înregistrează morţi tăcute dar dureroase – moartea speciilor şi cea a limbilor. Şi e o formă a imaginarului să evoci partea uitată a propriei tale fiinţe.

M-am gîndit nu o dată la sărăcia documentelor care arhivează stagnarea limbii şi a cunoaşterii în perioada comunistă. Am elaborat, nu o dată, o dialectologie cuprinzînd nu inteligenţa obscură, hieroglifică, ascunsă în sertarele minţii şi în esopisme greu accesibile, ci ignoranţa activă, mirosind a forjă, punctul de vedere exprimat direct, la televiziune sau în presa vremii, prostia omnipotentă în perioada comunistă. Prostie? Desigur, însă cu sintaxa şi gramatica ei, cu o sărăcie de expresie compensată doar de infernalele semnificaţii presupuse. Iată o limbă, cu lexic, gramatică şi semantică ameninţate să moară, iată o cunoaştere (grosieră, găunoasă, în fapt o ne-cunoaştere) care a funcţionat ca sistem de stat şi împinge şi astăzi, de sub discursuri, carnea retoricii. Retorică pe care, în formele sale explicite, ne ferim s-o exorcizăm, s-o studiem, aşa cum se studiază mecanismele torturii sau pîrghiile terorii.

Timp de cinci decenii, o parte însemnată a politicii de stat şi a practicii individuale a fost uitarea limbii originare, obnubilarea cunoaşterii – toate primind o vicioasă recompensă – limbajul vag furniruit cu trimiteri la clasici marxişti sau de extracţie sănătoasă, retorică încremenită a celor cîtorva ştiutori de carte care au aflat, *ten years after,* despre structuralism sau postmodernism... Această neştiinţă savantă avea susţinere de masă. Căci, nu-i aşa, nu e om să nu se priceapă la fotbal, filosofie, etimologie sau eternul feminin. Ignoranţa sistematizată, tematic, pe parcursul unor buni ani de şcoală în care elevii au fost învăţaţi să stea aliniaţi, să poarte cu sine caietul de curat, maculatorul, carnetul de note şi să ştie imnul republicii. În care studenţii erau prostiţi de o programă retardatară, de nişte cursuri stereotipe care-şi hrăneau, nu o dată, substanţa din bibliografia obligatorie a clasicilor şi modernilor (marxişti).

Chiar şi-aşa, cunoaşterea continuă, sub comunişti, să producă sensuri. Să ne gîndim doar la bogăţia de semnificaţii conţinută de aplauze sau la multitudinea de cozi, la ticurile sărăciei sau revigorarea trepetnicelor strămoşeşti, pe cînd iarna românul era apucat de tremurături şi junghiuri. În România au trăit vorbitori de limbă română, e drept, însă o foloseau, ca şi acum, la nişte parametri pe care încă mai trebuie să-i cercetăm. Tocmai de aceea regret că nici un muzeu nu şi-a găsit răgazul să adune, cu pretenţia de exhaustivitate, imensa prostie şi umilinţă a acelor vremuri. Tocmai de aceea, exponatele încă mai foşgăie prin zonă. Ne-ar fi necesară, mai mult ca oricînd, înfiinţarea unui Muzeu al Subomului. S-ar găsi, cu siguranţă, şi portari, şi muzeografi. Sau măcar să convocăm un congres de antropologie care să cerceteze curioasele alcătuiri. Pînă nu e prea tîrziu – oamenii se grăbesc să înhumeze această porţiune de biografie şi s-au umplut, deja, străzile de gropi comune.

Sorin ŞERB

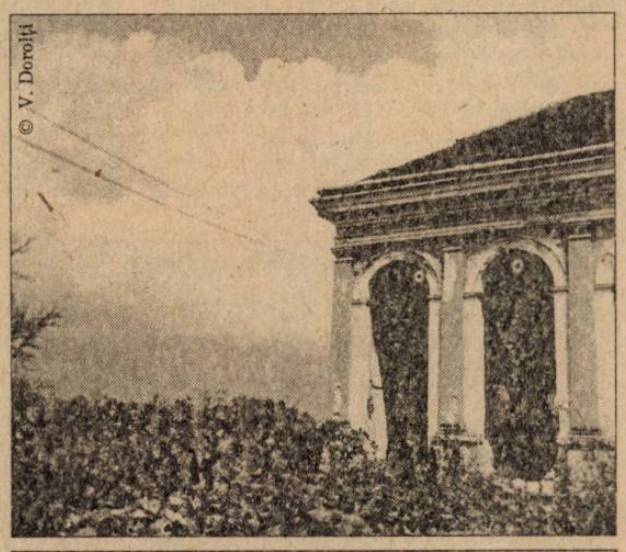

© V. Doroliţi

Pagini realizate de Delia VERDEŞ

Ion Bogdan LEFTER
critic literar

Şi în domeniul „exportului cultural“ e loc de-o reformă

După patru decenii şi ceva de comunism, trecerea la un regim politic şi economic democratic s-a dovedit dificilă. Ia timp. O nouă clasă de lideri şi de administratori se formează greu. Înlocuirea unui întreg sistem legislativ e o operaţiune sofisticată, foarte laborioasă. Mecanismele pieţei libere, competitive se constituie şi se reglează treptat, împotriva unor mari inerţii şi a unor necruţătoare jocuri de interese. N-ai cum să scapi rapid de o industrie naţională integral de stat şi complet depăşită tehnologic. Vechiul regim a lăsat în urmă o economie falimentară şi o vistierie goală, care nu poate oferi peste noapte fonduri pentru dezvoltare, pentru modernizări, pentru retehnologizări. Nici la o agricultură modernă n-ai cum să treci de pe o zi pe alta fără bani mulţi. Refacerea infrastructurilor unei ţări întregi durează şi – din nou – costă enorm. Şi aşa mai departe. Pe scurt: reforma politico-economică e un proces complicat şi îndelungat.

La prima vedere, s-ar fi putut face – în schimb – o rapidă reformă în cîmpul cultural, adică acolo unde libertatea de expresie, cîştigată pe loc atunci cînd regimul comunist s-a prăbuşit, e esenţială. De unde efervescenţa presei de toate felurile şi a pieţei editoriale de după 1989, a discursurilor şi iniţiativelor intelectuale. Ce-i drept, s-a văzut curînd că şi aici e – de fapt – nevoie de bani, de o reformă instituţională care cere finanţări şi timp. Şi de mentalităţi noi care să le disloce pe cele de pînă mai an, încă active şi abuzive. Pentru că şi în gingaşa lume a ideilor şi a creativităţii există inerţii şi jocuri de interese cu mize foarte bănoase, başca marile orgolii, marile iluzii ale supravieţuirii în „eternitate“. Ca să nu cad în satiră ori chiar – Doamne fereşte! – în pamflet, să spun doar, trecînd peste detalii, că, una peste alta, s-a dovedit că nici la acest capitol „reforma“ nu merge chiar ca pe roate. Ceea ce se vede şi în materie de „export cultural“ (tema de fundal a acestui număr al *Dilemei*). Artiştii şi intelectualii umanişti români au circulat mult în aceşti ani, însă – în evaluarea mea de ansamblu – bunele ecouri ale unora dintre prestaţiile lor internaţionale s-au datorat succeselor personale, mai degrabă izolate, nu unor eforturi colective, apte să creeze o imagine supraindividuală.

Evoluînd pe pieţe culturale străine, un creator talentat sau abil se impune – în cel mai bun caz – doar pe el însuşi, însă o cultură naţională nu-şi va putea „exporta“ imaginea decît prin gesturi concertate, prin serii coerente de „acţiuni“, prin strategii colective. Dacă se va fi găsind cineva – fie instituţii de stat, fie comunităţi profesionale din domeniu – doritor să asambleze politici serioase în acest sens, ofer în cele ce urmează sugestii gratuite: două premise principiale şi zece condiţionări externe ale succesului cultural. Telegrafic, sub forma unor „punctaje“. Cu precizarea prealabilă că am în vedere prestaţiile profesioniştilor limbajului, scriitori şi debatteuri intelectuali (fără să exclud posibilitatea generalizărilor). Artele plastice, muzica sau dansul, care operează cu coduri universale, cer un tratament special. La fel teatrul, a cărui dimensiune spectaculară poate surmonta dificultăţile de exprimare ale actorilor în alte limbi decît româna. Cît despre cinematografia noastră, ilustrată în ultimii ani doar prin rare miracole, ea nu prea mai are ce căuta – cel puţin deocamdată – într-o discuţie despre „exportul“ unor domenii culturale compacte.

Premise: ce se ştie despre noi în lumea largă

1. Loc comun: se ştie foarte puţin în lume despre România. La care trebuie să adăugăm imediat că e normal să fie aşa: „geopolitic“ vorbind, trăim într-o ţară mai puţin importantă. Nu e nici o nenorocire, nu e motiv de supărare, frustrare, complexe de inferioritate sau - invers – de superioritate provincială. E nevoie – în schimb – de strategii de promovare care să ţină cont de această realitate, nu de fantasmele, orgoliile şi – la urma urmei – prostia celor care îşi închipuie că România ar trebui să fie buricul Pămîntului, străinătatea fiind vinovată că nu vrea cu nici un chip să ne acorde atenţia pe care ne-o acordăm singuri în visele noastre frumoase (altfel, îndeajuns de chinuitoare!).

2. Se ştie şi mai puţin despre cultura română – şi e la fel de normal: sîntem o cultură mică, minoră, marginală; limba noastră maternă n-are circulaţie, producţia noastră artistică n-a impus curente, mişcări, şcoli sau mari nume internaţionale (excepţiile cunoscute, şi ele individuale, au fost succese obţinute după emigrarea celor în cauză); cultura profesionistă, instituţionalizată nu are în spaţiul românesc decît puţin peste un secol şi jumătate etc. Însă şi culturile mici îşi au valorile lor, uneori chiar marile lor valori. Abia după ce le vom înţelege statutul real le vom putea – eventual – promova „la export“...

Decalog: ce cultură română i-ar putea interesa pe străini

1. Străinătatea nu e interesată de importul istoriei noastre culturale, al „tradiţiei“ româneşti, al marilor „monumente“ exaltate de naţionalismele care fac la noi legea. Preferă prezentul, creativitatea vie, adică dialogul cultural cu parteneri compatibili. Dacă e să promovăm valori ale istoriei noastre artistice şi intelectuale, trebuie alese momentele de radicalitate experimentală, care îşi prezervă mai bine potenţialul de interes şi fac – în acelaşi timp – demonstraţia capacităţii noastre de a ne alinia la avangarda căutărilor creative. În rest, trebuie mizat pe lucruri recente.

2. Nici prezentul nostru cultural nu interesează tot, de-a valma! Selecţiile trebuie să ţină cont de faptul că publicul de pe alte meridiane e complet insensibil la ierarhiile de la noi de-acasă. El vrea să descopere valori atrăgătoare, (din nou) compatibile cu ce se întîmplă pe alte meridiane şi abia în al doilea rînd interesante prin ineditul lor, prin „specificul“ naţional/regional, argumentul din urmă contînd din ce în ce mai puţin într-o lume în curs de globalizare.

3. În consecinţă, oricît ar fi de neplăcut pentru unii dintre noi, în străinătate interesează mai mult artiştii tineri. Prestigiile locale ale seniorilor literaturii române nu contează. Organizatorii culturali occidentali întreabă mereu de autori noi, care să se fi afirmat după 1989. Îi miră invariabil media ridicată de vîrstă a propunerilor care vin de obicei din partea instituţiilor de la noi. Şi ajung pînă la urmă să-i identifice singuri pe scriitorii şi intelectualii români tineri pe care-i caută.

4. În ce priveşte preferinţele pentru genurile literare, interesează – vai! – mai puţin poezia, mîndria noastră (deh, „neam de poeţi“!), şi mai mult proza, mai traductibilă, mai explicită, mai vandabilă pe pieţele de oriunde.

5. În genere, artisticul, creativitatea prezintă interes mai ales în contextele lor socio-culturale şi politice. Organizatorii din reţeaua internaţională de schimburi culturale – conferinţe, colocvii, simpozioane, congrese, festivaluri – aleg adeseori teme de interes cît mai larg, proiectînd lucrurile pe asemenea fundaluri. Ceea ce favorizează discursurile analitice şi interdisciplinarismele, ca şi – fireşte – pe cei în stare să le susţină.

6. În acelaşi sens, sînt căutate discursurile teoretice cît mai „la zi“, relevante pentru actualitatea socio-culturală internaţională (fenomene în desfăşurare, teorii de succes, metode de analiză la modă), apte să pună specificul local în relaţie cu contextele globale (de pildă – postmodernismul românesc).

7. Apoi – şi decurgînd din cele de pînă aici – interesează prestaţia intelectuală aşa-zicînd „normală“, raţională, elaborată, complexă, nu poza boemă, nu spectacolul ingeniozităţii metaforice, nu exotismele, pentru care noi, ca europeni, nu posedăm suficiente argumente de „diferenţă“ (precum asiaticii sau africanii). Cînd facem eforturi să ne etalăm „autohtonismul“ (folclor, dor, căluşari sau – în forme mai moderne – lirici neînţeleşi) nu facem decît să alunecăm singuri şi nesiliţi de nimeni într-o postură care nu pare „exotică“ ci primitivă, ne-evoluată, retardată.

8. În relaţiile internaţionale e esenţială dimensiunea instituţională. Organizatorii occidentali caută întotdeauna parteneri echivalenţi: asociaţii, fundaţii, universităţi ş.a.m.d. Nivelele foarte ridicate de structurare socială fac foarte dificilă – dacă nu chiar imposibilă – colaborarea cu un mediu cultural în mare parte amorf, cum e cel românesc. Aşadar: înfiinţaţi grabnic asociaţii şi fundaţii culturale, chiar dacă ele riscă la început să fie maioresciene „forme fără fond“!

9. Amănunt tehnic: nimeni nu te ia în seamă dacă nu merg bine comunicaţiile, dacă nu răspunzi rapid la invitaţii şi solicitări, dacă nu ai unde să primeşti faxuri sau e-mail. Silueta artistului închis în turnul său de fildeş, cu pana de gîscă între degete şi cu călimara alături, ar mai putea prezenta un oarece interes muzeal, dar nici pentru aşa ceva nu mai e astăzi nici o şansă: căci, dacă turnul nu e dotat cu aparatura de comunicaţie necesară, străinul hipertehnologizat n-are cum să intre în legătură cu locatarul cel solitar pentru a-l extrage de acolo şi a-l îndruma spre un aeroport.

10. Şi ultimul „detaliu“: chestiunea limbilor străine şi – extrapolînd – a sistemelor de referinţe internaţionale. Vechile noastre elite intelectuale se leagănă încă în iluzia francofoniei, pe baza căreia se mai poate face figură onorabilă la Paris. Însă ştiu şi copiii că în ultimele decenii engleza a cîştigat partida. Nici plurilingvismul nefiind de lepădat! Pe de altă parte, dincolo de abilităţile de comunicare propriu-zise, contează compatibilitatea mai generală a discursurilor, sentimentul că vorbim „aceeaşi limbă“ cu partenerii noştri de dialog cultural. Că le sîntem contemporani. Că le sîntem egali în mod firesc, dezinvolt...

***

Acestea fiind zise, n-ar mai fi altceva de făcut decît să aşteptăm clipa în care strategii promovării internaţionale a culturii româneşti vor descoperi importanţa unor astfel de lucruri mărunte. Pînă atunci, diavolul va continua – cu siguranţă – să se ascundă în... detalii!

Redacţia DILEMA ● Aleea Alexandru 38, sector 1, cod 71273 Bucureşti ● Telefon: 230.23.84 ● Telefax: 230.75.59 ● e mail: fcr@algoritma.ro ● Abonamentele interne se pot contracta la oficiile poştale. Publicaţia se află la poziţia 2106 în Catalogul publicaţiilor interne RODIPET S.A. Pentru nereguli, adresaţi-vă redacţiei la dl. Marian Burtea. ● Pentru Bucureşti se pot face abonamente şi la TOTALPRESS, tel. 650.47.90 ● Abonamentele pentru străinătate şi angajamentele de difuzare se pot încheia şi la sediul redacţiei, tel. 230.08.45; 230.14.03 ● Abonamente anuale în străinătate: 100 $ SUA sau monedă convertibilă în contul 46101001094013000-7 BRCE ● ISSN 1221-30-55

CONSILIUL EDITORIAL: Augustin BUZURA, Andrei CODRESCU, Ştefan Aug. DOINAŞ, Peter GROSS, Z. ORNEA, Andrei PLEŞU
REDACŢIA: Magdalena BOIANGIU (red.-şef adj.), Ilieş CÂMPEANU (secr. gen. de red.), Tita CHIPER, Radu COSAŞU, Bogdan GHIU, Andrei MANOLESCU, Cezar PAUL-BĂDESCU, Iaromira POPOVICI, Alex. Leo ŞERBAN, Elena ŞTEFOI (red.-şef), Mircea VASILESCU, Delia VERDEŞ
RESPONSABIL DE NUMĂR: Elena ŞTEFOI
PREZENTARE GRAFICĂ ŞI SECRETARIAT: Dan STANCIU
CORECTURĂ: Gabriela MAŞEK, Nina PRUTEANU
REDACTARE COMPUTERIZATĂ: Ela PETRAŞCU
EDITARE TEXT: Vali CIOBANU, Delia DONEN
DIFUZARE: Marian BURTEA
TIPAR: ROMCARTEXIM, Bd. Iancu de Hunedoara nr. 58-60, sector 1, Bucureşti.

● Anul VI ● Nr. 260 ● 23 - 29 ianuarie 1998 ●

Anul VI
nr.261
30 ian. - 5 febr. 1998
16 pagini 1500 lei

INTERNET:
http://www. netside.net/romanian_lobby/dilema.html
http://www.sfos.ro/culture/dilema

DILEMA

SĂPTĂMÎNAL DE TRANZIŢIE

DIRECTOR FONDATOR: ANDREI PLEŞU

Fundația culturală română - Filiala Sibiu
Biblioteca

FASCISM = COMUNISM?

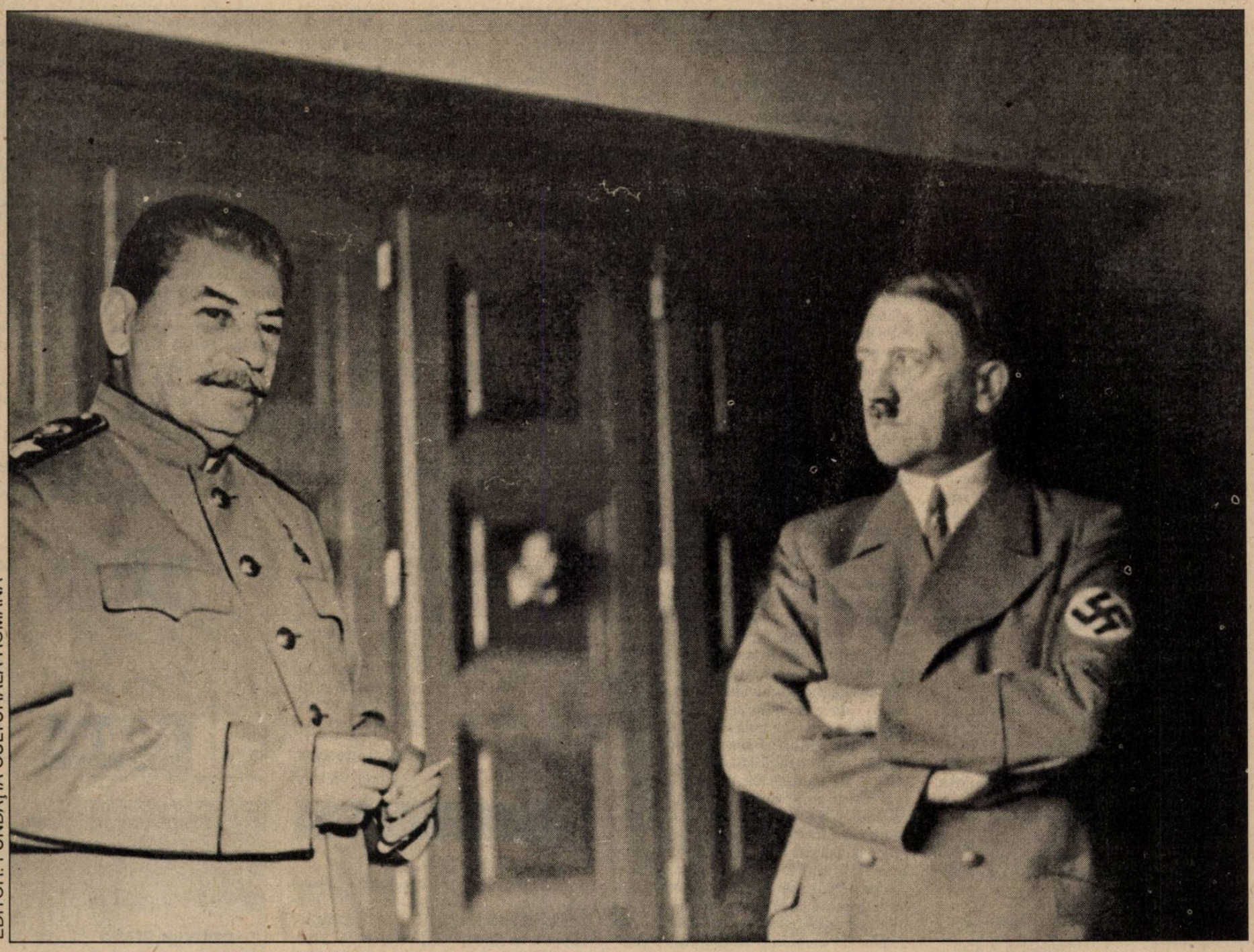

© D. Stanciu

EDITOR: FUNDAŢIA CULTURALĂ ROMÂNĂ

„Un act fără precedent creează un precedent."

Hannah ARENDT

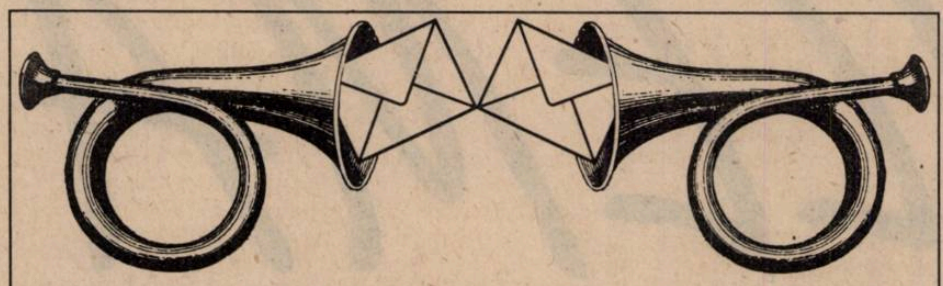

Dilematici din toată ţara, vă ascultăm...

„– Adevărul nu se confundă întotdeauna cu dreptatea.
– Unde ai citit asta?
– În toate cărţile bune...“
(WILLIAM FAULKNER – „LECŢIA DE CHIMIE“)

Nr. 254: *„Adolescenţa“*

Noi nu eram aşa

Începem să îmbătrînim. Aceasta este concluzia la care am ajuns cu colegii mei de generaţie. De cîte ori îi privim pe adolescenţii de azi, bombănim că noi nu eram aşa. Diferenţa de vîrstă nu e mare, dar parcă ne despart secole de revoluţii conceptuale.

Ehe, şi cum eram noi! Am intrat la liceu citind romane SF ascunse în coperta manualului de limba română. Erau primele apariţii „adevărate“. Aveau coperţi lucioase şi frumos ilustrate pe care cu doar un an în urmă le vedeam numai la publicaţiile editurii „Raduga“ Moscova. Mai tîrziu m-am felicitat că nu dădusem atenţia cuvenită unui personaj din „La Vulturi!“. Am aflat că poporul român n-a fost atît de erou pe cît vroia să arate biata Agripina. Cu dileme legate de destinul patriei aveam să ne mai ciocnim însă.

Deocamdată, atracţia intelectuală principală o reprezenta mass-media. Multor colegi le-au dat tuleele privind la MTV. Şi dacă unii sînt acum generaţia „Pro“, noi am fost generaţia „N“. Iniţiala vine de la „nou“. Adus „pe cablu“, de cele mai multe ori prin furt, MTV-ul ne-a fost mama şi tata. Ne-a adus o lume pe care n-o mai văzusem niciodată. În care toate persoanele erau fericite, tinere, cîntau, dansau. Cînd auzeam cîte un „Hello Romania!“ leşinam pentru că Europa ştia de existenţa noastră, chiar dacă poziţia pe hartă a rămas şi astăzi o incertitudine.

La MTV am văzut pentru prima dată reclame. Am auzit de prezervative şi că acestea au o utilizare anume, nu sînt umflate pentru ca, pline cu apă, să fie aruncate de la etaj în capul nefericiţilor care trec pe stradă. De departe cea mai interesantă activitate era alcătuirea de topuri. Ea permitea exprimarea unei opinii personale şi mai ales apărarea acesteia.

Nu ştiu dacă o pereche de blue-jeans mai fascinează astăzi pe cineva. Acum şapte ani, primii „blugi“ pe care i-am avut, turceşti desigur, erau un tichet pentru intrarea în lumea bună. Ce emoţie şi la despărţirea de credincioşii pantofi sport „Drăgăşani“! Nu se mai potriveau noilor cerinţe vestimentare. Ne trebuia un aer „vestic“, chit că venea de la sud-est, dinspre Marea Marmara.

Doamne, şi cu politica ce nebunie mai era! Citeam ziare şi orice oră de curs începea cu comentariul de actualitate al zilei. Pe care îl făceam noi. Exprimam opinii, eram analişti adevăraţi. Simţeam că sîntem în mijlocul evenimentelor. Deviza momentului era: „Dacă la 16 ani nu spui că vei cuceri lumea, n-ai s-o faci niciodată!“

Acum, în liniştea adîncă a cîte unui seminar, generaţia mea moţăie. Nu-şi mai aminteşte ce-a spus la 16 ani. Noi nu eram aşa, dar începem să îmbătrînim. Şi e păcat!

Anca DRAGU
studentă în anul III
la Facultatea de Relaţii Internaţionale, ASE

Şi ce dorim?

...Şansa noastră este acum sinonimă cu dorinţa.

Şi ce dorim? E foarte simplu. Dorim să fugim; o fugă metafizică care se poate materializa pe diverse căi: fugă de cei slabi, fugă de ignoranţi, fugă de identitatea naţională.

Adolescenţa este timpul fugii, timpul goanei după certitudini, după miresme. Doar pentru noi. Fiindcă universul orgoliosului este un univers al persoanei (al aparenţei), un univers care, cu timpul, se va întoarce împotriva noastră – şi atunci vom deveni din fugari simpli indivizi la casa noastră. Şi aceasta să fie eternitatea?

Mila WISCHNER, 18 ani
Ploieşti

Jocuri de circumstanţă

Definiţia?

„Perioadă de formare a eului“ îi spun psihanaliştii. „Pubertate“ îi spun cei care nu-şi mai încap în piele de mîndrie că au scăpat de ea. „Timpurile primei întîlniri cu dragostea“ îi spun nostalgicii sau... pudicii; cu toate că nu este o regulă. „Experienţă personală“ – nu reuşesc eu să mă stăpînesc, cu toată morala mea, orgolios ca acei despre care scriu acum.

Educaţiunea

Adolescenţa oglindeşte, într-un fel, starea dezvoltării unei societăţi. Numai privind-o pe ea, mult-lăudata-mult-blamata, ne putem da seama de pretenţiile şi de frustrările unei întregi comunităţi. În teribilismul de care ne ruşinăm atît de mult mai tîrziu, se întrevede uneori atît de bine faţa sinceităţii, materialul brut, premisa a ceea ce vom fi mai tîrziu. Ce putem observa astăzi? Ruşinea de a fi în tranziţie, de „a nu fi“ în Europa, de a nu avea haine de firmă, de a ne privi aşa cum sîntem. Lipsa de asumare. Fiecare adolescent îşi are visul său, fiecare generaţie de adolescenţi îşi are, în mare, tipul său de aspiraţii. „Visul“ celor de azi se pare că nu mai este acela de a deveni, ci de a ajunge, sau de a avea. Nu mai este acela de recunoaştere, ci de impunere sub orice formă. S-a dus timpul adolescentului romanţios sau/şi studios, sau/şi revoltat, sau/şi îndrăzneţ. A venit timpul celui care „îşi cunoaşte drepturile“, timpul celui „cool“.

Cît de importantă este „educaţiunea“ la această vîrstă? Nu mai e nevoie să menţionez. Nu cred însă că aceasta (educaţiunea) ţine numai de şcoală sau numai de părinţi – cel puţin nu ar trebui să ţină numai de aceste „instituţii“. La această vîrstă, cînd personalitatea începe să prindă formă, cînd se pune atîta preţ pe libertate (în genere pe cea de expresie), educaţia ar trebui să devină o opţiune individuală (deschisă la tot ce este prezentat ca fiind valoare şi mai ales la ce este deja consacrat ca valoare, dar analizînd toate aceste informaţii şi convertindu-le la propriul (deja) sistem de valori). Or, tocmai această opţiune au impresia adolescenţii de azi că o deţin. Spun că „au impresia“ pentru că nu fac altceva decît să copieze un tipar oferit de fel şi fel de „medii“. Nu e vorba numai de limbaj, ci şi de mentalitate. „Revolta“ nu mai are un caracter individual (poate că ar fi prea mult spus „de idei“), ci unul de turmă (de modă doar în sensul de ambalaj, de aparenţe). Individualitatea nu mai înseamnă decît cantitate şi calitate de accesorii. (N.B.– fără îndoială că există şi excepţii.)

„Datul în petec“

Îţi mai aduci aminte, Darie? Cînd erai numai tu, cărţile tale şi... atît? Cînd îţi puneai întrebări imposibile şi te pierdeai din cînd în cînd în gesturi dramatice? Speranţe, vise, iluzii? – Da, îmi aduc aminte. Complexe, „angoase“, „fobii“? – cum să nu?!

Frumoasă vîrstă, în care ne putem ascunde după ce mască vrem fără a fi neapărat ipocriţi. Vîrstă în care cinismul, scepticismul, teribilismul încă nu pot fi considerate ca fiind trăsături de caracter ci doar... „jocuri de circumstanţă“. Vîrstă ingrată a primilor paşi ce-i faci cu tine la braţ. Vîrstă a vulnerabilităţii mascate cînd prin îndrăzneală, cînd prin obrăznicie. Unde sînt „fără-de-grijile“ tale?

Iacob ALEXANDRU
Bucureşti

Adolescenţa lor vs. *adolescenţa noastră*

În cazu-mi, adolescenţa se încheie-n amurgul unei lumi, pe ruinele ei, în atmosfera ei agonică. Adolescenţa-mi îngurgitează absurdul pe pîine şi o înţeleg tot mai precis sub forma unui zbor în bătaia nefirescului. Cîţi s-au salvat? Cîţi au avut şansa ca devenirea lor să fie asistată spre a se trezi asemenea „unei ramuri unduitoare prinsă temeinic în trunchiul măslinului“ (Antoine de Saint-Exupéry, *Citadela)* şi gustînd eternitatea în mişcările sale? Cum să-ţi reprimi sentimentul de gelozie faţă de ei, adolescenţii clipei de acum, faţă de fascinanta normalitate în care-şi desfăşoară entuziasmul, debilităţile şi agilitatea? În mod limpede, adolescenţa te pregăteşte pentru alterare, pentru opusul ei.

Ev fericit din care descinzi apoi în cîmpul responsabilităţii, al deplinei asumări de sine, al participării la lume. Adolescenţa ţine încă de condiţia paradisiacă, asemeni copilăriei. Ea nu e încă prăbuşire în timp-lume, cădere absolută. Poate că peisajul cel mai cumplit, ieri, era cel oferit de tinerii siliţi să celebreze, şi ei, un timp, o lume în valoarea căreia nu mai credea nimeni cu adevărat. Siliţi să simuleze o devoţiune care nu era-n acord cu structura lor, cu condiţia rebelă a vîrstei. Încolonare, falsitate, ritual al minciunii şi imbecilităţii. Adolescenţa noastră ne de-forma pentru o ne-lume. Inteligenţa îţi cerea atunci fie să accepţi „starea de difidenţă“ (I. Negoiţescu) şi să te *integrezi* absurdului căutînd o poziţie comodă şi profitabilă, fie să emigrezi. Totul în jur vorbea despre prăbuşire. Ceea ce acuza adolescenţa noastră era lipsa reperelor. Nu aveam o conştiinţă a lumii în care ne mişcam. Nu ştiam pe ce lume ne aflăm, ce se întîmpla cu noi, cu părinţii noştri. Abia tîrziu lucrurile s-au limpezit în sensul acesta. Doar că noi, deja, nu mai aparţineam adolescenţei. De aceea, privind în urmă, privirile noastre poartă o lumină a tristeţii. O tristeţe căreia va trebui să-i dăm, cîndva, deplina rezolvare.

un postadolescent
Sorin VIDAN

E-mail

Dragă Andrei Oişteanu,

Te felicit pentru excelentul articol din *Dilema* (nr. 259/16-22 ian. 1998) despre percepţia evreului în România: „Evreul imaginar. Clişee (aparent) pozitive“. Tu rămîi pentru mine „dragul meu ovrei deştept“ şi nu zic niciodată „dacă toţi ar fi ca tine“ pentru că nici nu aş vrea, mie plăcîndu-mi diversitatea. Problema este (ar merita atenţie în cartea ta) că mai mulţi evrei, percepuţi fiecare individual în manieră pozitivă, pot fi devalorizaţi ca entitate colectivă. Strînge mai mulţi evrei buni, deştepţi etc. şi rişti să obţii un grup de „jidani“. Cu prietenie şi gînduri bune.

Adrian MIHALACHE

Cineva care are încredere pentru '98

Tinerii revoluţionari ai anilor '90 au luptat pentru o schimbare radicală, au sperat în şansa vieţii. La sărbătoarea de Crăciun din '89 li s-a oferit un brad împodobit cu daruri multe şi mărunte, îmbrăcat vulgar cu o poleială roş-verde menită să acopere putreziciunea unei mentalităţi învechite. Moş Gerilă a venit şase ierni cu un sac plin de cadouri electorale, am rupt poleiala şi am descoperit cutii goale, fără surprize, aşezate sub bradul speranţelor noastre, o biată tulpină năpădită de licheni neo-socialişti, foşti securişti ospătaţi din seva celor 40 de ani.

La sfîrşitul anului '96, românii au decis cu disperare şi dezamăgire ca „Răul“ să fie tăiat de la rădăcină şi să sădim un pom mai „falnic şi mai frumos“ la care să vină adevăratul Moş Crăciun. Din păcate, noul brad e sărăcăcios, are ramuri puţine, rare, de aceea acceptă compromisul de a-şi acoperi goliciunea cu paraziţi căpătuiţi şi incompetenţi, ce ne feresc de privirea ageră a Occidentului. În neputinţa de a susţine promisiunile, se propun alianţe, din obligaţii se fac numiri în care criteriul competenţei şi competitivităţii este uitat, iar reforma, atît de trîmbiţată că ne apucă idiosincraziile, este rodul unei simbioze interesate de care profită patriotarzii cu soluţii în lozinci.

Unica salvare este o schimbare radicală în care să nu primeze politicul în faţa elitei calificate, dar neimplicate politic. Am încredere într-un nou „început“ anunţat pe 1998. Sper că studenţii anilor '89-'90 nu vor ajunge pensionari, ca să li se împlinească Visul.

Urez redacţiei *Dilemei* – „La mulţi ani!“, „La multe subiecte interesante!“, sănătate şi să trăim cu toţii altfel.

Noroc bun,

dr. Ana RADU
str. Rotundă 4 Bis, Bucureşti

Propuneri de *Dileme* pentru viitor:

- **Puterea politică, puterea presei**
- **Despre secretare**
- **Hedonismul**
- **Cazul Eminescu**

Criza de sub crize

Se experimentează în România, de cîteva săptămîni încoace, un fenomen politic inedit în istoria post-comunistă a ţării: o criză de guvern.

Este o situaţie în sine totuşi banală, chiar dacă nu tocmai confortabilă. Orice coaliţie guvernamentală, cît ar fi de solidă, se poate clătina ori destrăma, nu este nimic dramatic sau neobişnuit aici. Rezistenţa unei coaliţii se verifică mai degrabă prin crize şi confruntări decît prin mohorîte unanimităţi placide. Să fie, oare, *spaima de criză*, împinsă uneori pînă la optimisme disperate, un reflex tîrziu al amintirii monolitismului de altădată?!

Există, în orice caz, o reţinere fricoasă faţă de tot ceea ce ar implica o ieşire din forme dorite măcar îndelungat statornice, de nu şi eternizate. Ideea existenţei unei crize a speriat mult mai mult decît criza însăşi. În loc să se caute, cu modestie şi aplicaţie, soluţii de aplanare, s-a întocmit un vast inventar al catastrofelor posibile în caz de criză, exhibat cu morbida retorică a discursului apocaliptic. Termenul „criză" a fost considerat necorespunzător, recurgîndu-se la verificatul procedeu al vînătorii de eufemisme şi parafraze calmante.

La fel, totuşi, s-a întîmplat şi în toamnă, în preliminariile chinuite ale remanierii guvernului. Remanierea, operaţiune la fel de banală ca şi criza de acum, a fost privită mai întîi cu aceeaşi pudică suspiciune cu care privesc ruşinoasele cumetre îndemnul de a-şi trata o boală lumească. S-a spus, apăsat, că nu e nevoie de nici o remaniere, întrucît s-ar da impresia ori s-ar recunoaşte indirect că guvernul nu e o întruchipare a perfecţiunii. S-a spus cu indignare, cu vehemenţă, cu sarcasm, toate de serviciu, dar sincer interpretate. După un timp, s-a acceptat totuşi că se va face o remaniere, dar cu multe fandoseli, precizîndu-se că se va face exclusiv din motive cosmetice, pentru împrospătarea feţei guvernului şi pentru domolirea cîrtitorilor. S-a intrat, apoi, în subteranele tenebroase ale pertractărilor. Nimeni nu a înţeles de ce o remaniere de faţadă presupune atîta efort, dar fapt este că guvernul a fost paralizat. După mai bine de două luni de zbateri şi confuzie, remanierea s-a produs. A fost o remaniere adevărată, drastică, deşi poate incompletă; dar între preliminarii şi rezultat distanţa era considerabilă. Şi este de presupus că de-acum încolo o remaniere nu va mai părea o înfrîngere, nu va mai fi sinonimă cu un groaznic eşec.

Cauzele şi explicaţiile crizei de acum din guvern au fost evacuate, protector, în zona derizoriului. Dar această criză, în definitiv constituită dintr-o succesiune de divergenţe şi conflicte, nu face decît să ascundă o alta, mult mai serioasă. Crizele „de sus", deloc neimportante, escamotează totuşi, din ce în ce mai prost şi probabil involuntar, o criză de fond, economică, socială, politică. Economia stagnează, societatea este debusolată, partidele, cele mai multe, s-au prefăcut într-un fel de cluburi zumzăitoare, încrederea în politicieni a scăzut dramatic. Sub efemerele crize, unele doar de nervi, se află *criza*.

Rectificare. Cînd, în urmă cu peste două luni, am semnalat aici memoriile lui Serge Moscovici, *Chronique des années égarées*, am subliniat cu oarecare insistenţă punctul său de vedere despre existenţa unui „război civil larvar" în România anilor '30. O formulă îndrăzneaţă, de nu şi riscantă, dar care nu e totuşi folosită doar de memorialistul parizian, aşa cum la acea dată crezusem. Despre un „război civil între Stat şi Naţiune" vorbeşte şi dr. Şerban Milcoveanu, în lucrarea sa *Corneliu Z. Codreanu altceva decît Horia Sima*, Biblioteca „Învierea", nr. 7, 1996, vol. I, p. 127. E drept că pentru dr. Şerban Milcoveanu, istoric şi memorialist legionar, „războiul civil" ar fi fost proiectat şi declanşat de camarila regelui Carol al II-lea în toamna anului 1938, prin decizia de asasinare a lui Corneliu Zelea Codreanu („au conceput începerea războiului civil dintre Stat şi Naţiune").

Această rectificare era cu atît mai necesară cu cît dr. Şerban Milcoveanu, om al certitudinilor absolute, vede în revista *Dilema* un factor de disoluţie. „Perfizii de la *Dilema* şi de la *22* ne anesteziază cu aşa-zisa *cultură cosmopolită* tocmai pentru ca să nu ne regăsim conştiinţa şi *să nu ne încordăm* energia."

Mircea IORGULESCU

Adevăruri care nu mai contează

Cu trei săptămîni în urmă, aproape nimeni nu lua în serios tabela de scor a meciului politic dintre PD şi PNŢCD. Între timp, ea s-a metamorfozat dintr-un artificial focar de incendiu într-o adevărată bombă-capcană. Cu superioritate prost înţeleasă sau din comoditate culpabilă, toţi cei care ar fi putut împiedica escaladarea crizei au preferat să se autoconvingă – şi să repete pe micul ecran – că ea nu există.

Inadecvarea la realitate şi refuzul atitudinii responsabile în faţa provocărilor ei sînt boli ereditare ale clasei noastre politice. Reţeta „specificului naţional" prescrie ca oamenii puterii să fie destul de naivi sau de paranoici, să vadă întotdeauna altceva decît trebuie, să nege evidenţa supraestimîndu-şi calităţile şi dispreţuindu-i pe cei care se împiedică de ea. De bunăvoie, dar ajutaţi de propriul lor aparat, vîrfurile conducătoare îşi construiesc repede o lume paralelă, luînd decizii care privesc soarta naţiei în funcţie de jocul de lumini şi umbre de pe o scenă închipuită. Existenţa societăţii şi dramele ei erau considerate de guvernanţi, pînă în 1989, false probleme, iar perpetuarea puterii devenise unic interes de stat. În intervalul '90-'96, obsesia „opoziţiei destabilizatoare" – după unii întreţinută abil de serviciile de dezinformare, după alţii doar un reflex cripto-comunist – a îndepărtat noua putere de valul schimbărilor psiho-sociale şi majoritarii au fost prosteşte luaţi prin surprindere abia la alegeri. Din păcate, alternanţa la putere a euforizat într-atît tabăra cîştigătoare, încît ea a risipit mai bine de o jumătate de an împăunîndu-se cu propria imagine, pe care a investit-o cu virtuţi reformiste şi cu funcţii atotlecuitoare.

Evoluţia conflictului dintre PNŢCD şi PD confirmă bănuiala că nici una dintre tabere nu şi-a dat seama unde se poate ajunge, că toţi combatanţii au acţionat sau reacţionat în transă, orbiţi de mîndria poziţiei în top sau de spaima pierderii procentelor electorale. În fond, ce a vrut şi ce vrea Partidul Democrat, ce au apărat şi ce continuă să apere creştin-democraţii? Răspunsurile la această dublă întrebare nu pot fi decît ramificate şi contradictorii, pentru că în fiecare dintre cele două partide logica răfuielii înlocuieşte orice alte reguli politice. Şi la ţărănişti şi la social-democraţi, şefii din filiale au „un cui" împotriva parlamentarilor, parlamentarii nu-i pot suferi pe colegii lor care au ajuns miniştri, miniştrii se compară agresiv cu liderii camerelor (care sînt şi lideri de partid), iar aceştia din urmă trăiesc cu sentimentul că sînt neînţeleşi sau persecutaţi de preşedinţie. Dinamica „lucrăturilor pe dedesubt" şi a loviturilor pe mai multe planuri separă sau uneşte oameni care de fapt ar trebui să se confrunte sau să formeze o echipă pe baza unui interes politic bine precizat.

Poate că întreaga tevatură cu ieşirea social-democraţilor de la guvernare a avut drept punct de plecare deja celebrul jurămînt al lui Adrian Severin de a-l scoate din scena politică pe Petre Roman. Poate că, dimpotrivă, criza a fost declanşată, aşa cum susţine premierul Ciorbea, de dorinţa social-democraţilor de a bloca reforma în timp ce se prefac interesaţi de accelerarea ei. E posibil ca preşedintele PD să nu fie victima rebeliunii din propriul său partid, cum vede „o anumită parte a presei", ci regizorul unui joc periculos, cum îl descriu suporterii PNŢCD. De asemenea, nu-i exclus ca inflexibilitatea autodistructivă a liderilor CDR să fie în primul rînd o lovitură încasată de preşedintele Constantinescu pentru îndrăzneala de a impune trei tehnocraţi într-un guvern controlat de un partid istoric. Probabil că social-democraţii au dreptate cînd reclamă lipsa de autoritate şi de eficienţă a şefului de cabinet. E mai mult ca sigur că, în teritoriu ca şi la centru, social-democraţii s-au simţit jigniţi de aroganţa restauratoare a ţărăniştilor. E limpede ca lumina zilei că foştii deţinuţi politici şi ucenicii lor promovaţi în ierarhia puterii la toate nivelele se simt zilnic agresaţi de discursul sau de iniţiativele social-democrate. Probabil că liderii creştin-democraţi au mare dreptate cînd îşi acuză partenerii de ipocrizie şi refuză înlocuirea sub şantaj a premierului. Dreptatea unora sau a celorlalţi nu contează însă nici cît negru sub unghie, de vreme ce, din două direcţii, ea e folosită în mod stupid pentru a anula rezultatul alegerilor de anul trecut şi a compromite grav încrederea în sistemul pluripartit.

© C. Bumbuţ

Partidul Democrat îşi dovedeşte, încă o dată şi în mod straniu, lipsa de rezistenţă la manipulare, comportîndu-se **exact** aşa cum dictează interesele taberei ultranaţionaliste: ca şi în 1991, social-democraţii lui Petre Roman aleg „să-şi ia jucăriile şi să plece", lăsînd locul liber pentru adversarii declaraţi ai reformei. PNŢCD se arată indignat la ideea unui compromis cu PD, dar preşedintele Diaconescu îşi declară senin disponibilitatea de a negocia cu PDSR, PUNR ori ApR, cărora le întinde mîna cu angajamentul „vom fi concesivi şi înţelegători". Cariera lui Victor Ciorbea e mai importantă pentru ţărănişti decît salvarea coaliţiei guvernamentale, aşa cum, în legislatura precedentă, poziţia lui Nicolae Văcăroiu (deci suportul extremiştilor antieuropeni) a fost mai importantă pentru PDSR decît imaginea României în lume. Urmaşii lui Maniu acceptă soluţia unui pact cu adversarii lor din „patrulaterul roşu", pentru a-l pune la colţ pe Petre Roman. Nu optase oare revoluţionarul Ion Iliescu pentru alianţa cu duşmanii revoluţiei din '89 mînat de vîltoarea conflictului cu fostul său prim-ministru? Calculele şi demonstraţiile de forţă sînt, pentru membrii Consiliului Naţional al PD, mai importante decît integrarea ţării în structurile euroatlantice şi decît succesul naţional al guvernării în coaliţie: **dacă nu controlăm noi reforma, atunci să nu se facă deloc**, aceasta pare să fie deviza „baronilor" social-democraţi din Parlament; **dacă nu mai sînt eu ministru, să nu mai fie nici un membru PD** au hotărît, din motive narcisiace de sens contrar, Adrian Severin şi Traian Băsescu, valorificînd astfel duşmăniile pe plan local dintre CDR şi USD.

Şeful de cabinet a respins fără mustrări de conştiinţă demisia lui Ilie Şerbănescu, aşa cum o respinsese şi pe a lui Ion Caramitru, deşi aprobase intransigent cererea similară a lui Traian Băsescu, explicîndu-le gazetarilor că... „demisia e un gest unilateral şi nu se poate reveni asupra ei". Deşi se consideră „parte vătămată" în lupta cu principalii săi parteneri, lui Victor Ciorbea nu-i trece prin minte să-şi condiţioneze **el** rămînerea în funcţie – fie de plecarea social-democraţilor, fie de garanţii că într-o formulă minoritară îşi va putea duce la capăt programul promis în decembrie '96. Dimpotrivă, vicepreşedintelui PNŢCD i se pare normal, pentru a-şi păstra locul în fruntea executivului, să negocieze de pe poziţii concesive cu Ion Iliescu sau cu oricine altcineva, deşi toate partidele de opoziţie se opun vehement restructurării economice, regimului proprietăţii funciare şi modificării Legii caselor naţionalizate.

Pentru că le pasă atît de mult de propria lor politică şi de luptele pentru putere, partidelor guvernamentale nu le mai pasă de fapt de reformă. Nu-i de mirare că alegătorii care încă aşteaptă minunea redresării economice cred din ce în ce mai puţin în soluţii politice.

Elena ŞTEFOI

Statul de drept

Interesul naţional

Ţi-e frică, aproape, să mai vorbeşti despre interesul naţional. Sintagma este dispreţuită de intelectuali pentru că se pretează la acoperirea oricărei realităţi posibile, dar şi pentru că uniformizează inacceptabil. Poporul nu mai crede în ea pentru că politicienii au descărcat-o de sensuri prin exagerată şi nepotrivită folosire. Politicienii, la rîndul lor, produc discursuri despre interesul naţional fără să-l poată identifica cu precizie. Nu pentru că ar fi neidentificabil, ci pentru că ei ştiu despre politică că este o interminabilă campanie electorală şi un nesfîrşit prilej de vorbe.

Şi totuşi, sînt momente în care interesul naţional apare limpede şi clar definit. Sînt acele momente de profundă criză în care opţiunile conducătorilor nesocotesc însăşi interesul naţional. Interesul naţional se arată cu pregnanţă cînd este ignorat. Trăim, din păcate, un asemenea moment.

Criza politică actuală s-a născut dintr-un inoportun interviu acordat de dl Băsescu urmat de o copilărească reacţie a dlui Ciorbea, căruia partidul dlui Băsescu i-a răspuns arţăgos dînd posibilitatea partidului dlui Ciorbea să reacţioneze anchilozat. A urmat încremenirea beligeranţilor. Deşi s-a folosit reforma drept pretext, nimeni în România nu mai crede că reforma este miza atitudinii Partidului Democrat. După cum toată lumea înţelege că PNŢCD îşi apără orgoliul şi imaginea şi nu un guvern extrem de performant. PNŢCD a uitat, probabil, că Iuliu Maniu cerea sacrificarea partidului pentru ţară. Încleştarea la care asistăm neputincioşi nu are, se vede bine, nimic comun cu interesul naţional.

Interesul naţional este, acum, acela de a accelera şi radicaliza reforma generală a societăţii româneşti, în paralel cu conjugarea eforturilor pentru integrarea europeană şi euro-atlantică. Felul în care se comportă clasa politică actuală, făcînd din dl Ciorbea principala problemă a României, stagnează reforma şi compromite şansele greu obţinute pentru o previzibilă aderare la UE şi NATO. Vigoarea cu care PD şi PNŢCD se bat în jurul dlui Ciorbea mă înspăimîntă. Cine e, în fond, dl Ciorbea? Un om cu calităţile şi defectele sale care, prin jocul evenimentelor, a devenit prim-ministrul Guvernului României. Dl Ciorbea nu este nici demonul antireformist şi nici campionul reformei. Dl Ciorbea nu este nici garanţia definitivă a realizării marilor noastre obiective diplomatice şi nici cauza sigură a eşecului politicii noastre externe. Atunci, de ce tot acest circ de prost gust?

Interesul naţional poate fi apărat, în acest moment, numai de către Constituţie. Preşedintele Constantinescu a înţeles acest lucru şi a acţionat în consecinţă. Apelul la Constituţie este demersul care poate fi făcut acum. Din păcate, jocul politic într-o democraţie fragilă este, adesea, imprevizibil. În general vorbind, să nu uităm că înţelegerea şi aplicarea dreptului maturizează şi responsabilizează. Deci soluţia ne poate veni din aplicarea principiilor dreptului. Şi tot aşa putem promova interesul nostru naţional.

Sever VOINESCU

(totul de vînzare)

De bine, de rău

Pierduţi de Tele 7 abc, unde s-au impus şi se pare că au rezistat eroic (aşa umblă zvonul: presa noastră *scrisă* vîntură *vorbe*, altfel spus mai mult *colportează* decît transmite *ştiri*; vezi, de pildă, rubricile despre lumea presei din *Naţional*, dar nu numai, „stilul" e generalizat...), şi, mai ales, unde şi-au făcut un *preţ*, Teo Trandafir şi Mircea Badea întîrzie să apară la Antena 1, unde, ca-n fotbal, s-au transferat.

Întristătoare, bănuiesc că nu numai pentru mine, stagnarea, dacă nu chiar involuţia din ultima vreme a postului Tele 7 abc, post care a făcut istorie în televizualul românesc, dar care se dovedeşte, iată, incapabil să dea pagina mai departe, pagină care, astfel, cade peste el, acoperindu-l. Gloria se asociază cu praful...

În vreme ce postul din Piaţa Victoriei afişează tot mai des, într-unul dintre colţurile ecranului, avertismentul „Reluare", care riscă să devină, astfel, un fel de a doua siglă a sa (Tele 7 abc-Reluare), Antena 1, ţinută, multă vreme, în viaţă, ba chiar trasă înainte de emisiunea nocturnă a lui Marius Tucă (prin care ne-am obişnuit să *răbufnim)*, devine tot mai agresivă, realizînd că doar „atacînd", mişcîndu-te poţi să rezişti şi să existi pe o piaţă care, după aproximativ doi ani de acalmie, de dezvoltare, să-i spun aşa, pe orizontală, timp în care legea i-a fost făcută de Pro TV, a redevenit turbulentă. Foarte bună — ţin s-o remarc —, emisiunea „Mileniul III" de duminică, 25 ianuarie, realizată de Cristian Unteanu. Cultură! La televizor! Aproape că aş cere reprogramarea acestei emisiuni.

Notabilă, de asemenea, seria de emisiuni „În faţa dumneavoastră" (TVR 2) din ultima vreme, prin care Vartan Arachelian se străduieşte să facă, pe cît este cu putinţă, cu ajutorul lui Cornel Ivanciuc, de la *Academia Caţavencu*, lumină în istoria subteran-complotistă a ultimei faze a comunismului românesc.

Îmbucurătoare, totodată, tot mai deplina siguranţă în expresii şi aprecieri, devenite pe zi ce trece mai libersintetice, a lui Lucian Mîndruţă: „Ştirile Pro TV" din jurul orei 23,00 au devenit, dintre jurnalele de actualităţi, preferatele mele.

În ceea ce priveşte TVR-ul, despre care nu am prea mai scris în ultima vreme, este, în continuare, de aşteptat din partea sa mai mult decît o simplă primenire — salutară, evident — a genericelor şi *jingle*-urilor: *look*-ul nu este, totuşi, de ajuns pentru un post aparţinînd serviciului public. Neplăcută, apoi, traficarea imaginii unor prezentatoare precum Carmen Movileanu ori Iuliana Marciuc-Posea, devenite „personaje" de spoturi publicitare. E, firește, de discutat, dat fiind că piaţa e liberă, dar problema exclusivităţii de imagine ar putea, cred eu, să se pună, dat fiind că TVR a ajuns, în felul acesta, prin chipurile celor două prezentatoare ale sale, să-şi facă, indirect, publicitate şi sieşi pe alte posturi de televiziune... Încolo, TVR continuă să fie rentiera unei situaţii *moştenite* pe care nu ştiu, însă, dacă, în cazul în care ar fi s-o ia de la zero *aşa cum continuă să arate şi să funcţioneze*, ar putea să şi-o *cucerească*. Asta e!

Scriam, în numărul de săptămîna trecută, despre „discreta dar, probabil, igienica, pentru el însuşi în primul rînd, retragere a lui Cristian Tudor Popescu" din sarabanda jurnaliştilor aparţinînd presei scrise, care, cînd nu apar la Antena 1, îşi fac cu siguranţă apariţia, la Prima TV, de pildă, ducînd la formarea lumii mici, închise şi complice a comentatorilor politici, o lume în care, încet încet, începe să nu se mai întîmple nimic (nou). Rîndurile citate mi-au atras o amicală nedumerire telefonică din partea celui vizat, ca şi cum n-ar fi clar că, din punctul meu de vedere, e vorba, în cazul său, de un lăudabil gest de *rezistenţă* faţă de fascinaţia bolnăvicioasă a televiziunii, faţă de reducerea existenţei sociale la principiul „a fi = a fi văzut (la televizor)", căruia un Ion Cristoiu, de pildă, pare a-i fi căzut, exemplar, victimă. Era de bine, dragă CTP!

Bogdan GHIU

Economie

'98 sau 12 luni de slalom printre inflaţie, şomaj şi creştere zero

Nu mai avem nici un dubiu: 1998 e un an greu. Pentru că economia nu se va însănătoşi iar populaţia nu va trăi mai bine. Rămîne o singură speranţă: că în acest an vor fi asigurate condiţiile pentru relansarea economiei în 1999.

În continuare, sînt prea mulţi bani în sistemul bancar; bani care băltesc, stimulînd urcarea preţurilor. De fapt, nu banii sînt prea mulţi, ci pompele de absorbţie din economia reală nu reuşesc încă să atragă banii în afaceri eficiente.

Bătălia se dă, acum, pentru ca nava inflaţiei să fie adusă într-un port liniştit. Şi să fie ţinută acolo. Cum? O ancoră e „controlul bazei monetare". Prin politica leilor scumpi şi rari, pentru a situa în echilibru relativ cererea (solvabilă) şi oferta de bunuri şi servicii, pe toate pieţele. Cert este că Banca Naţională a strîns iar şurubul la bani: viteza de creştere a bazei monetare se va situa sub viteza de creştere a inflaţiei. În acest fel, va fi obţinută o încetinire simţitoare a creşterii preţurilor. BNR nu are drept ţinte nici cursul de schimb leu-dolar şi nici dobînzile; singura ţintă pe care o urmăreşte este domolirea inflaţiei.

Teoria spune: inflaţia şi cursul se mişcă împreună. Inflaţia, în creştere, scumpeşte dolarul. Apoi, dolarul scump induce un plus de inflaţie. Iată însă că, în '97, teoria nu s-a aplicat la noi. Inflaţia a crescut vertiginos în prima parte a anului, dar cursul a fost stabilizat. Şi a contribuit la calmarea inflaţiei.

Nu ştiu dacă, sub acest aspect, 1998 va semăna cu 1997. Un lucru însă e cert: dacă anul trecut politica monetară a avut reuşite certe, acest lucru a fost posibil şi pentru că ea s-a corelat cu o politică bugetară strînsă. Nici de aici înainte, o vreme, nu vor fi posibile relaxări, nici monetare şi nici fiscale.

Poate că ar merita să suportăm o inflaţie mai mare, chiar peste cea prognozată, dacă s-ar obţine o creştere economică sănătoasă. Bazată pe concurenţă, pe competitivitate şi pe eficienţă. Numai că la aceste valori nu se ajunge – şi nu se va ajunge niciodată – fără o restructurare masivă. Iată de ce, în condiţiile în care nu au fost reînnoite decît parţial structurile economice, organizarea muncii şi sistemul intereselor, a da drumul la creştere ar însemna să ne încărcăm cu un puternic focar de inflaţie ascunsă.

Forţarea creşterii, în condiţiile unei economii nerestructurate, ar fi o eroare. Efortul ar fi prea mare, motoarele economiei s-ar supraîncălzi şi ar începe să cedeze. În acelaşi timp, într-o industrie în care marile mize nu sînt productivitatea, competitivitatea şi eficienţa, ci dezvoltarea extensivă, supraefortul de a produce mai mult ar cere mai multe importuri, mai mulţi bani, un consum mai mare de capital fix. Plus înmulţirea obişnuitelor pierderi datorate risipei şi modului învechit în care este organizată munca în întreprinderile cu capital de stat. Plus stocurile de produse finite. Preţul creşterii ar fi insuportabil.

Toţi economiştii, în toate ţările, sînt cu ochii pe PIB. Dacă scade... încep grijile specifice recesiunii. Dacă îşi revine şi se înregistrează creşteri... lumea trăieşte bucuriile ieşirii din criză şi ale relansării. Sînt stări normale. Mai mult PIB înseamnă mai multe valori adăugate. O diferenţă totală de bunuri şi servicii la sfîrşitul unui an de activitate economică şi consumurile intermediare pentru realizarea acestei producţii (materii prime, energie etc.) toate exprimate în bani. Un ritm mai bun al Produsului Intern Brut înseamnă o creştere economică mai mare. Un nivel mai ridicat al PIB-ului împărţit la numărul de locuitori dintr-o ţară presupune un grad mai înalt al dezvoltării... Dar mai mult PIB nu înseamnă neapărat condiţii de viaţă mai bune. Dacă producţia de bunuri şi servicii a unei ţări este orientată cu spatele la populaţie şi la piaţa de consum, scopul fiind doar creşterea pentru... creştere, plusul de valoare adăugată nu aduce mai multă bunăstare. Dimpotrivă, o împuţinează. Cei care-şi permit luxul de a fi nerentabili ar obliga populaţia şi societăţile comerciale competitive să le accepte indolenţa, nepriceperea şi risipa. Fără nici o zbatere de a transmite un mesaj clar: „Priviţi, noi facem ceva concret pentru a ne schimba, pentru a produce mai bine, mai ieftin. De ce să cumpăraţi produse de import cînd ale noastre sînt superioare sau sînt la nivelul celor străine?!"... Ca să vinzi ceea ce produci este nevoie de strădanii ca să convingi să-ţi fie cumpărate produsele. Dar mai întîi e nevoie de muncă pentru a îmbunătăţi efectiv produsele. Şi să nu spui: „Las' că merge şi aşa!"... Şi chiar să crezi că „merge aşa", cum a mers atîţia ani, apoi să ceri guvernului să-i alunge de pe piaţă pe importatori, să blocheze concurenţa, să le accepte schemele încărcate, risipa, delăsarea...

Noi, ca să ajungem din urmă ţările care în Uniunea Europeană călătoresc pe scara trenului, am avea nevoie, timp de cîţiva ani buni, de un ritm mare al creşterii economice. Un PIB cu 10% mai mare, an de an. Dar un PIB cu o structură nouă, cu valori adăugate care să exprime competitivitate, profit, orientare spre piaţă. Altfel vom continua să adăugăm PIB fără să adăugăm şi bunăstare.

Adrian VASILESCU

Presa despre...

Tot felul de personaje

Bărbaţi, bărbătuşi, „muieri cu nădragi“

● „În vreme ce românii s-au împărţit în taberele generate de conflictul între Partidul Democrat şi Victor Ciorbea, de cealaltă parte a Oceanului, Casa Albă este aproape paralizată de un scandal de proporţii. Dar nu din cauza unor idei diferite ale executivului în raport cu Senatul sau cu Camera Reprezentanţilor. Nu e vorba nici de vederi diferite asupra politicii americane în lume. Scandalul american a fost provocat de deconspirarea aventurilor amoroase ale preşedintelui. Bill Clinton suportă rigorile democratice pentru nişte plăceri deşucheate, în timp ce noi acceptăm că politica e o curvă şi roşim pînă în vîrful urechilor cînd politicienii violează legea în văzul tuturor.“ (Cornel Nistorescu – *Viol de legi şi femei*, în **Evenimentul zilei**, 26 ian.) ● „Cu răbdare şi muncă se accelerează reforma, nu cu talk-show-uri. Pentru că multora le place trăncăneala, talk-show-ita n-a răspuns la întrebări, dar a reuşit să inducă ideea că dacă va fi schimbat Ciorbea va fi bine. Dacă nu s-au produs minuni într-un an, crede cineva că printr-o schimbare de guvern nu s-ar întîrzia procesul de privatizare cu încă un an? O discuţie tranşantă în guvern asupra reformei ar fi dus la o criză de creştere, care să permită continuarea reformei într-un ritm alert, nu neapărat capul premierului. Cum pretinde PD că vrea mai multă reformă cînd liderii săi, cînd sînt întrebaţi ce reproşează premierului şi coaliţiei, reiau atacurile PDSR-iste: moşierii, casele, regele, trecutului?“ (Petre Mihai Băcanu – *Prepeliţa şi vaca*, în **România liberă**, 26 ian.) ● „Jocuri copilăreşti pe frontul conflagraţiei dintre PD şi CDR. Azi expiră ultimatumul CDR. PD n-a reacţionat. Convenţia evită să-şi asume ofensa. Ea susţine că mai aşteaptă răspunsul PD pînă la ora 0.00, dat fiind că abia atunci ia sfîrşit cu adevărat ziua de luni. Liderii CDR îşi imaginează o ţară care ar crede în posibilitatea ca democraţii să dea un răspuns la ora 0.00 fără un minut! Oameni în toată firea, care se hîrjonesc în văzul ţării. Pentru ca haosul să fie complet, la conferinţa de presă de azi, liderul PAR, Varujan Vosganian, proclamă că nu atît Victor Ciorbea e incapabil de reformă, cît mai ales PNŢCD.“ (Ion Cristoiu – *Iarna a cerut demisia lui Victor Ciorbea*, în **Libertatea**, 26 ian.) ● „Ce-ar fi trebuit să facă bărbatul Ilie Şerbănescu? Să-şi dea imediat demisia. Nu numai din orgoliu, dar şi dintr-un raţionament simplu. Cum îşi va putea el transpune în realitate convingerile, sfidînd calculele politicianiste, cînd Victor Ciorbea nu s-a gîndit o clipă că bravul Ilie Şerbănescu n-ar putea suporta o asemenea terfelire a onoarei? Distinsul nostru intelectual a avut totuşi o tresărire. Echivalentă, din nefericire, cu un chiţcăit. Şi-a anunţat disponibilitatea de a demisiona. Tremurînd la gîndul că PD va accepta oferta. Şi că, în consecinţă, ţărăniştii ar fi fericiţi să scape de el fără probleme (...) Dacă ar fi fost bărbat de-adevăratelea, Ilie Şerbănescu şi-ar fi menţinut cererea de a demisiona. În numele onoarei călcate în picioare. N-a făcut-o. A acceptat umilirea în schimbul rămînerii în funcţia de ministru. Are o justificare în ochii noştri. Nu e nici primul, nici ultimul demnitar din România postdecembristă incapabil să înţeleagă că onoarea n-are preţ. Ce mai încolo şi încoace. Deşi n-are nici o femeie demnitar, Guvernul României e plin de muieri. Cu nădragi.“ (Ion Cristoiu – *Onoarea pierdută a lui Ilie Şerbănescu*, în **Naţional**, 26 ian.)

Victime, marionete, sforari

● „Ca şi premierul Victor Ciorbea, care, prin expresia «dacă vreţi reformă, o să aveţi reformă pe pîine», a transformat principalul obiectiv al momentului într-o ameninţare sinistră, într-un bau-bau. Cu tot respectul cuvenit funcţiei şi persoanei domniei sale, îmi permit să atrag atenţia dlui Ciorbea că a început să se enerveze prea repede, ceea ce, pentru un om politic poate să devină catastrofal. E de înţeles faptul că prim-ministrul este obosit, că nervii săi sînt uzaţi, dar nimeni nu-l obligă să deţină această funcţie cu orice preţ.“ (Sorin Holban – *Expresii celebre*, în **Jurnalul naţional**, 26 ian.) ● „Dacă, la sugestia Preşedintelui Constantinescu, ţărăniştii ar fi dorit cu adevărat să pună capăt crizei printr-un procedeu extrem, atunci asumarea răspunderii ar fi trebuit fie făcută nu pentru o lege ci pentru declaraţie politică. S-ar fi putut declanşa astfel o dezbatere de fond asupra Reformei, la care ar fi participat toate partidele parlamentare. Apoi premierul ar fi primit un vot de încredere şi poziţia sa ar fi fost mult întărită sau un vot de neîncredere şi astfel, prin părăsirea prin luptă a scenei de către Victor Ciorbea, conflictul cu PD ar fi putut fi soluţionat. Laşitatea PNŢCD nu poate fi decît păguboasă pentru imaginea sa publică.“ (Sorin Roşca Stănescu – *Un război fără învingători*, în **Ziua**, 26 ian.) ● „Părerea mea e că, aşa cum se avertizau reciproc Petre Roman şi Victor Ciorbea, ne jucăm prea mult cu focul, iar lucrurile trebuie să ajungă urgent la un final raţional. Care va fi el decid, fireşte, oamenii politici, dar pînă una-alta nu avem dreptul să excludem din calculul hîrtiei nici acest «şantaj la şantaj», cu care PNŢCD poate replica PD-ului. Singurul lucru cu adevărat senzaţional ar fi ca, de unde partidul domnului Roman îşi atribuise în ultimele săptămîni rolul de grupare-cheie în raportul de forţe dintre Putere şi Opoziţie, profitabila postură să fie preluată chiar de PDSR. Şi s-ar face linişte!“ (Horia Alexandrescu – *Şantaj la şantaj?*, în **Cronica română**, 26 ian.) ● „O posibilă schimbare a premierului Victor Ciorbea, făcută la presiunea democraţilor, ar sărăci Palatul Victoria cu mai mulţi miniştri ţărănişti şi cu o serie de funcţionari ai Executivului. În clădirea Guvernului, tensiunea creşte pe zi ce trece. Peste speculaţiile zilnice, «se împacă, nu se împacă», peste numele de posibili înlocuitori ai lui Ciorbea, se aude tot mai mult despre numele celor care au spus că vor părăsi Palatul Victoria dacă primul-ministru va fi înlocuit: Remus Opriş, secretar general al Guvernului, însoţit de o serie de specialişti, care a spus că s-a săturat de şantajul PD; Vlad Roşca, secretar de stat la Departamentul pentru relaţia cu sindicatele şi patronatul; Ilie Şerbănescu, ministru al Consiliului pentru Reformă; Nicolae Noica, ministrul Lucrărilor Publice şi Amenajării Teritoriului; Ion Caramitru, ministrul Culturii precum şi o serie de consilieri şi experţi angajaţi ai Guvernului. Spiritul de frondă al miniştrilor faţă de premierul Victor Ciorbea a surprins o lume cuprinsă între Palatul Parlamentului, Palatul Victoria şi Palatul Cotroceni, fiind o noutate în viaţa politică românească.“ *(Miniştrii ţărănişti ameninţă că pleacă şi ei în acelaşi timp cu premierul Ciorbea*, în **Libertatea**, 26 ian.) ● „Vadim Tudor a afirmat că, potrivit unei informaţii ce i-a parvenit telefonic, în urma «fricţiunilor survenite între PNŢCD şi preşedintele României, Emil Constantinescu, soarta premierului Ciorbea a fost decisă». Indiferent că PD se va retrage de la guvernare sau îi vor fi satisfăcute solicitările, liderul PRM a afirmat că ţărăniştii «nu vor scăpa de ce le este frică: adică, în octombrie, cel tîrziu în noiembrie, vor fi organizate alegeri anticipate». Cît despre PNŢCD, «în martie se va sparge datorită neînţelegerilor la vîrful partidului, fiind inevitabilă plecarea unor oameni de valoare». Corneliu Vadim Tudor consideră că dacă actuala criză nu va fi soluţionată, cît de curînd «vom asista la o criză prezidenţială», avertizînd că deţine informaţii asupra «unei mari capcane care i se întinde preşedintelui Constantinescu şi CDR.»“ *(Soarta premierului Ciorbea a fost decisă*, în **Curierul naţional**, 26 ian.) **(E.Ş.)**

De jur împrejur

Idealuri

Peripeţiile preşedintelui Clinton comparate cu afacerea Watergate, care a dus la demisia lui Nixon, exprimă mutaţia intervenită în viaţa publică americană: lupta politică, aşa sordidă cum era, a fost înlocuită cu aventurile galante. Atunci depuneau mărturie consilieri cu maxilare împietrite şi priviri arogante. Acum a început epoca secretarelor stagiare care susţin că preşedintele le-a făcut propuneri, a trecut la fapte şi le-a învăţat sau le-a cerut să mintă. Clinton nu este primul preşedinte mujeratic al Statelor Unite; J.F. Kennedy a lăsat o agendă destul de bogată, dar ea a devenit cunoscută de-abia după moartea lui. Neschimbate au rămas încăpăţînarea anchetatorilor şi îndemînarea agenţilor secreţi de a furniza la momentul potrivit documentele compromiţătoare.

Kennedy avusese o anume idee despre rolul Statelor Unite în lume şi despre raporturile dintre feluritele minorităţi care alcătuiesc majoritatea poporului american. Oricît de sumare ar fi datele oficiale ale anchetei, este evident că asasinatul a fost comanditat de grupuri sau de un grup care, gîndind altfel, se simţeau periclitaţi de acţiunile preşedintelui democrat. Probabil că a fost o mare urgenţă, din moment ce s-a apelat pentru înlăturarea lui la un mijloc atît de radical.

Republicanul Richard Nixon a fost şi el perceput ca un preşedinte prea puternic, angajînd excesiv interesele SUA în lume. Una din alternativele politicii externe căreia trebuie să-i facă faţă orice preşedinte american este convingerea că reprezintă cea mai mare putere mondială şi îndemnurile la extrema prudenţă în folosirea forţei pe teritorii îndepărtate de Washington.

Cînd au intrat în cel de al doilea război mondial, americanilor li s-a spus că vor lupta împotriva diavolului: nazismul. După ce l-au învins, au aflat că în acest război fuseseră aliaţi cu alt diavol: comunismul. O confuzie care nici azi nu e integral clarificată. Eşecul masivei intervenţii din Vietnam a impus proceduri deosebit de complicate pentru acceptarea unor decizii care-i trimit pe „băieţi“ să moară salvînd democraţia prin toate cotloanele lumii.

În ultimele zile ale preşedinţiei Nixon, cînd acesta era complet paralizat de dezvăluirile afacerii Watergate şi după demisia sa, Congresul a modificat echilibrul puterilor, restrîngînd prerogativele externe ale executivului. Ronald Reagan a mai putut fi un „mare“ preşedinte pentru că avea un adversar mare – comunismul – şi pentru că a ştiut să folosească arma ameninţării, evitînd acţiunea.

Oricum, Clinton trebuia să-şi găsească un alt teren de excelenţă şi micile lui victorii ar fi putut corespunde aspiraţiilor de azi ale electoratului său. Un studiu de durată elaborat de Consiliul American al Educaţiei, în care au fost interogaţi 350.000 de studenţi din 665 colegii şi universităţi, arată că, dacă în 1966 aproximativ 80% dintre studenţii anului I considerau esenţială pentru ei formularea unei concepţii despre viaţă, astăzi un procent asemănător se raliază opiniei că scopul învăţăturii este asigurarea bunăstării financiare personale. Prin biografia sa, dar şi prin toate dosarele care îl au ca acuzat sau martor, Clinton oglindeşte exact această evoluţie. Sondajele dovedeau că alegătorii au înţelegere pentru aventurile erotice şi financiare ale unui băiat sărac care a vrut să fie preşedinte. Opiniile au basculat brusc cînd s-a pus problema credibilităţii. E un concept de bază al economiei de piaţă, al statului de drept şi al democraţiei: nu se poate cumpăra şi vinde, nu se pot încheia contracte comerciale şi tratate internaţionale, nu se pot lua decizii în politica externă alături şi sub conducerea unui om care minte sub jurămînt.

I s-a reproşat adeseori lui Clinton că este inconsistent, că doreşte să fie pe placul tuturor. Dacă nu va reuşi o explicaţie convingătoare, şeful celui mai puternic stat din lume va trebui să demisioneze, obligat de indiscreţia unor secretare stagiare. Nici Paula Jones, nici Monica Lewinski nu par a fi idealurile care să merite acest sacrificiu.

Magdalena BOIANGIU

Cine legitimează pe cine?

Pregătirile pentru vizita papei Ioan Paul al II-lea în Cuba au avut ca prim efect trecerea lui Fidel Castro în categoria marilor conducători: „Milioane de oameni de pe întreg globul vor urmări fascinaţi întîlnirea dintre aceşti doi giganţi ai secolului XX, acolo pe insula Cuba. Lumea lui Marx îşi va da mîna cu lumea lui Dumnezeu. O ideologie care a împlinit o sută de ani de cînd oferă paradisul justiţiei sociale şi al egalităţii economice, aici pe pămînt, se va confrunta cu o credinţă care de 2000 de ani predică puterea eternă a divinităţii şi nehotărîtul respect pentru demnitatea umană“. (**Time** – 26 ianuarie)

Lui Fidel Castro i se acordă dividendele consecvenţei. Faptul că nu s-a dezis de ideologia pe care tovarăşii săi din lumea largă au renegat-o îi conferă o statură supradimensionată, care nu se întemeiază pe succese reale. Castro ar fi fost un gigant dacă triumful revoluţiei ar fi însemnat într-adevăr belşug şi libertate pentru cetăţenii din ţara lui. Libertate nu s-a dat nici măcar pe cartelă, iar de cînd, prin dezintegrarea Uniunii Sovietice, Castro şi-a pierdut principalul sponsor, situaţia economică este catastrofală. Oscar Espinosa, un economist independent, se teme că, din cauza înrăutăţirii situaţiei, Castro s-ar putea să vadă în curînd cum arată mînia populară. „O va putea controla? Elizardo Sanchez, un avocat al drepturilor omului (el însuşi a stat opt ani în închisoare), susţine că puterea lui Castro s-a sprijinit pe trei stîlpi: aparatul său de securitate, sistemul economic şi autoritatea sa morală. Primul este intact. Celelalte două par zdruncinate. Aparatul de represiune este cel mai mare şi cel mai sinistru din cele două Americi şi a devenit, cu timpul, destul de sofisticat. Cînd Castro a venit la putere, în Cuba erau 15 puşcării. Acum sînt peste 300 de închisori şi lagăre de muncă. Sînt încarceraţi peste 500 de disidenţi. Poliţia secretă, organizată iniţial de KGB şi de Stasi, a elaborat dosare detaliate despre oamenii din toată ţara. Poliţia şi Ministerul de Interne colaborează. Şi cetăţenii obişnuiţi sînt prinşi în capcană. Comitetul pentru Apărarea Revoluţiei este alcătuit din grupuri care îşi supraveghează vecinii. Ei sînt delatori acoperiţi. În ultimă instanţă sînt convocate Brigăzile de Reacţie Rapidă care, cu bete şi bastoane, îi pedepsesc «spontan» pe disidenţi. Doar brutalitatea îl mai poate menţine pe Castro la putere, dar regimul nu va mai dura mult dacă nu va izbuti să ancoreze solid şi ceilalţi doi stîlpi. Pentru economie, în condiţiile unei veri fierbinţi, s-ar putea să accepte încă un pic de capitalism. Dar pentru vacuumul copleşitor al lui *Fidelisimo* nu există soluţie. Pregătirile pentru vizita Papei au evidenţiat acest lucru. *Jineteras*, femeile de moravuri uşoare, au promis că, în semn de respect, nu vor lucra cît va dura vizita Înaltului Pontif.“ (**The Economist** – 17 ianuarie)

Fidel aşteaptă de la Papă o condamnare a regimurilor capitaliste, a supremaţiei banului şi a embargoului american. A obţinut totul. Papa aşteaptă de la Fidel concesii în materie de libertate a religiei şi a drepturilor omului. „Şi Papa şi Fidel împărtăşesc convingerea că un capitalism nereglementat este îndreptat împotriva solidarităţii umane şi că orice sistem economic trebuie raportat la justiţia socială pe care o determină.“ (**Newsweek** – 19 ianuarie)

Oricîte aplauze a primit acum spectacolul vizitei papale, rezultatele lui se vor vedea în timp.

„A venit vremea ca dl Castro să se dea la o parte. Dar dacă nu o va face şi se va agăţa de putere, va fi pus în situaţia să-şi vadă revoluţia înfrîntă, nobilele idealuri şi nu întotdeauna glorioasele realizări copleşite de realitatea capitalistă. Se va schimba Castro? Pare incapabil – incapabil să-şi abandoneze ideologia, fie şi de dragul puterii. El însuşi spune: «Lumea se schimbă. Cuba nu se va schimba... nici moartea nu ne va învinge».“ (**The Economist**)

Papa Ioan Paul al II-lea (Karol Wojtyla) are 77 de ani, Fidel Castro – 71. **(M.B.)**

Argument

Egalitatea care compune titlul acestui număr, înscrisă pe toate gardurile, n-a trezit la Bucureşti nici un semn de întrebare semnificativ. La Paris, o carte în care un grup de istorici numără victimele comunismului mondial a stîrnit un val de dezbateri care s-a întins în Europa şi peste ocean.

Observaţia care sare în ochi este aceea că mărturia istoriei nu este niciodată neutră: în Franţa ziarele dau seama despre audierile în procesul Papon, colaborator administrativ la deportarea evreilor ordonată de nazişti. Intenţia de a legifera mai strict accesul emigranţilor în tradiţionalul teritoriu de azil naşte de asemenea delimitări ideologice. Comportarea trupelor franceze în Bosnia nu este fără reproş sub raportul salvării victimelor potenţiale şi al pedepsirii vinovaţilor. Frontul Naţional al lui Le Pen a ajuns la 15% din intenţiile de vot. Comuniştii fac parte din guvernul socialist, respectînd disciplina democratică. Partidul ca atare îşi elaborează (în limbajul său de lemn) o ideologie acceptabilă. Primejdia pare a veni dinspre extrema dreaptă. Acesta este şi unul din motivele pentru care reproşurile s-au abătut asupra cărţii.

În ţările în care comunismul a fost o realitate trăită şi nu o aspiraţie livrescă, volumul istoricilor parizieni este receptat ca o recunoaştere tardivă şi incompletă a vinovăţiei occidentale în faţa sacrificării unor popoare, a legitimării liderilor comunişti, de la Ceauşescu la Pol Pot, prin colaborarea cu ei. Fascismul a fost învins ca putere militară şi la sfîrşitul deceniului 4 şi pe urmă, revenirea fascismului la putere ar fi părut – şi ar fi fost – o aberaţie. Comunismul s-a prăbuşit printr-un proces intern de erodare; partidele comuniste s-au rebotezat; unele dintre ele – ajunse la putere pe cale democratică – aplică în mod sincer şi disciplinat trecerea la o societate democratică, alţii ar aplica orice pentru a rămîne la putere şi, evident, le este mai la îndemînă şi mai pe înţeles o structură politică autoritară. Cînd un lider de partid anunţă că dacă va lua puterea în 24 de ore îi va aresta pe toţi corupţii, sau pe toţi spionii, sau pe toţi oamenii cu ochi verzi, el nu o face în numele luptei de clasă sau al supremaţiei rasei, ci răspunzînd unei dorinţe dictatoriale de a vedea închisorile pline. Odată realizat acest obiectiv se va decide ce amestec de fascism şi de comunism va întrebuinţa.

La mijlocul secolului XX aceste două ideologii s-au intercondiţionat şi – aşa cum bine a explicat Furet –, antifascismul combinat cu puterea militară a Uniunii Sovietice au alimentat pro-comunismul occidental. Asistăm acum la un fenomen cu sens contrar: anticomunismul justifică extremismele trecutului, devenind un certificat de bună purtare pentru mişcarea legionară, de exemplu. Penultima dictatură e întotdeauna mai simpatică şi mai principială decît ultima.

Faptul că nazismul a ucis în 14 ani cît a fost la putere în Germania 6 milioane de oameni pentru a curăţa rasa, iar comunismul în 70 de ani – 80 de milioane în numele luptei de clasă nu este o problemă de aritmetică, aşa cum fiecare om cu bun-simţ poate realiza. Comparaţia dintre intenţii este irelevantă. Utilă poate fi definirea acelor limite ale toleranţei dincolo de care coerciţia şi violenţa – componente ale societăţii democratice – se pot întoarce împotriva ei. **(M.B.)**

Cătălin AVRAMESCU
doctorand în filosofie

Principiul incoerenţei

Extremismul modern: o bufonadă cu specific urban

Natura doctrinei extremismelor politice contemporane este, cu siguranţă, extrem de *derutantă*. Atît de derutantă încît s-ar părea că în centrul ideologic al mişcărilor extremiste nu se află nimic – nimic stabil, în orice caz – şi că tocmai această *absenţă* a ideii sau principiului ar caracteriza discursul unor lideri sau grupuri cu înclinaţii adesea totalitare. În forme şi cu accente diferite, această teză se găseşte la autori precum Rauschning, în *Revoluţia nihilismului*, ori Arendt, în partea a III-a a *Originilor totalitarismului*. Chiar analiza lui Hayek din *Drumul către servitute* poate fi ataşată acestui filon interpretativ. În fruntea mişcărilor – totalitare – de masă ajung „cei mai răi", pentru că aceştia propun un program deliberat vag, în care „cel mai mic numitor comun" care este specific mentalităţii vulgului să se poată recunoaşte în pulsiunile sale către rău. Este un *mai nimic* acela care ar da, prin urmare, cheia de lectură a „filozofiei politice" a unor curente precum fascismul ori comunismul. În sprijinul acestei interpretări pot fi invocate nenumărate enunţuri sau evenimente care ar lăsa să se întrevadă acest nucleu vid şi care proiectează gîndirea extremismului politic fie în sfera pragmatismului absolut şi cinic şi care se serveşte de cuvînt doar ca un mijloc de manipulare şi control, fie de domeniul inform al tulburărilor de personalitate, în care delirul îşi validează o logică perfect aparte. Nu pare să existe o altă posibilitate decît aceea a alternativei mai sus amintite pentru a pricepe ceva din enunţuri de genul celui proferat de Mussolini în 1919, la data formării nucleului mişcării fasciste: „Noi ne vom permite luxul de a fi aristocraţi şi democraţi, conservatori şi progresişti, legalişti ori ilegalişti, în funcţie de loc, timp şi circumstanţe!".

Pentru a înţelege cauzele acestui amalgam fără o compoziţie de bază, trebuie să stabilim mai întîi că vorbim de un aspect eminamente *modern*. Oricît de exagerate ii vor fi fost pretenţiile şi oricît de decorat îi va fi fost discursul, mesianismul politic pre-modern are totuşi un aer de simplitate în ţinuta sa. Este mai cu seamă secolul XX acela care ne pune în faţa unei *varietăţi explozive* de sisteme, acţiuni şi chiar instituţii ale politicii extremei, şi care pare să fi ridicat *incoerenţa* la virtutea unui *principiu*, cu efecte cînd letale (concretizate în milioane de morţi), cînd doar rizibile. Cu siguranţă că au existat mişcări fasciste ori comuniste cu o armătură ideologică şi cu un repertoriu de manifestări destul de simpliste. Trebuie să observăm însă că acestea sînt specifice acelor arii culturale relativ retardate; un exemplu ar fi acela al sîngerosului comunism ţărănesc din Extremul Orient. Atunci cînd asemenea tonuri ideologice s-au auzit şi în Occident, ele au venit de obicei din partea unor segmente marginale, iar rezultatul a fost acela că mişcarea (de regulă totalitară) a devenit stratificată, aşa cum a fost cazul partidului nazist, în interiorul căruia simpatizanţii, de obicei de origine rurală, a unui gen de agrarianism rasist şi eugenist au alcătuit o grupare suprareprezentată în unele secţiuni ale NSDAP.

Scena pe care se produce gesticulaţia extremismului contemporan este însă modernă prin natura sa: este *oraşul* – de multe ori un oraş mare, chiar capitala – cu viaţa sa trepidantă, cu miriadele sale de instituţii formale şi informale, cu o populaţie excesivă. Acesta este un public care, pe cît este de cuprins de frenezie, pe atît este de incapabil să îşi concentreze pe termen lung voinţa şi afectele. Multiplicînd exponenţial defectele democraţiei, aşa cum au fost ele expuse de *Republica* lui Platon (o cetate „pestriţă", locuită de oameni al căror suflet este sclavul impulsurilor de moment), metropola contemporană a adus în istorie, probabil cu o forţă fără precedent, sfîşierea ierarhiilor tradiţionale nu în numele unei ordini mai raţionale ori mai satisfăcătoare, ci în numele unei inadaptări care a devenit una din trăsăturile durabile ale portretului psihologic al citadinului modern. Priviţi înspre aproapele nostru: cu o privire şireată, cu haine ca de bufon care atîrnă pe el într-o dezordine nu o dată studiată şi plătită din greu, încruntat, copleşit de ticuri şi de indiferenţă, el trece făcîndu-şi loc cu coatele în spaţiile tot mai strîmte ale unui peisaj care vesteşte, în manieră publicitară, apocalipsa vieţii civilizate.

În aceste condiţii, cum să mai arate directorii unei conştiinţe care merge în zig-zag? Ei nu pot fi decît nişte oameni stridenţi, fără repere, purtaţi şi ei de viitura evenimentelor. Se grăbesc să spună ce au de zis, pentru că efortul de a fi lucizi i-ar aduce repede în starea de astenie. Şi apoi la ce bun, dacă publicul maniaco-depresiv pe care au reuşit să îl coaguleze prin coborîrea la nivele de comunicare pre-lingvistice se mută permanent de pe un picior pe altul? Toţi ştiu că au mereu altceva de făcut şi vor mereu altceva pentru a îşi mai găsi resursele de a fi serioşi. Singurul lucru de care se tem mereu cu adevărat, în inconştientul lor, este ca nu cumva să le iasă ceva atît de bine încît să se confrunte cu soliditatea rebelă a faptului temeinic.

Oraşul este locul *întîlnirii*. Acolo, oamenii sînt propulsaţi de *circumstanţe*, iar actul devine subordonat *ocaziei*. În acest context, atît facultatea de a vorbi cît şi aceea de a asculta sînt grefate pe o natură caleidoscopică a subiectului. Prin urmare extremismul politic se grăbeşte şi el să apuce primul tramvai al dorinţei populare, iar deviza sa, dacă îşi mai recunoaşte vreuna, este „Na, că am spus-o şi pe asta!". În profunzimea discursului extremismului politic contemporan nu este, deci, neantul care ar fi dobîndit puteri efective, ci mai curînd o înclinaţie infantilă şi obraznică de a scrijeli practic la întîmplare pe lucrurile lumii înconjurătoare, imediat ce oamenii mari s-au întors cu spatele.

Deşi îl urăşte, extremismul politic modern este copilul *prezentului*. Aşa fiind, vom căuta în zadar firele care duc spre ceea ce, dinlăuntru, ar trebui să îl însufleţească. Ele se pierd în prezentul vieţii noastre, ale cărui clipe, risipite, nu mai ascultă împreună de nici o intenţie profundă.

Peter GROSS
profesor la Universitatea de Stat Chico, California

Libertatea presei şi extremismul

Toleranţă pentru intoleranţi

Secolul 20 a fost „Era extremelor", aşa cum demonstrează Eric Hobsbawm în superba sa carte cu acelaşi inspirat titlu. Aceste extreme, în primul rînd pierderea temporară, dar semnificativă a valorilor liberale, a libertăţii şi dreptăţii, şi a respectului pentru viaţa şi demnitatea umană, au fost apreciate ca profund negative. Astfel că, ar părea rezonabil să fie şi extreme „pozitive", acelea la care s-ar putea recurge pentru protejarea a tot ceea ce a fost creat în iluminism şi călcat în picioare în acest secol. În cele din urmă, ce poate fi mai extrem decît a purta un război mondial împotriva nazismului şi fascismului sau un prelungit război rece împotriva comunismului? Totuşi, nu se poate obţine un astfel de acord nici chiar de către oameni rezonabili, liberali cînd este vorba de problemele zilnice ale societăţii.

Să luăm, de exemplu, cazul senatorului Barry Goldwater din Arizona. Cînd a acceptat să candideze pentru Partidul Republican la alegerile prezidenţiale din 1964 a declarat publicului său: „Vă amintesc faptul că extremismul în apărarea libertăţii nu este un viciu. Şi vă mai amintesc că moderaţia în goana după dreptate nu este o virtute". El a fost aspru criticat şi considerat drept extremist, imagine care l-a costat, pierzînd alegerile. Desigur aceasta se întîmpla în anii '60. Şi astăzi americanii resping extremismul, dar la fel de mulţi îmbrăţişează, în numele ideologiei, fundamentalismul religios, politica extremistă rasială şi cea feministă.

Totuşi, cînd este vorba de protejarea libertăţii cuvîntului, jurisprudenţa americană adoptă necondiţionat principiul care, mai mult decît orice, poate fi interpretat ca discurs politic ce include discursul extremist. De fapt, discursul extremist este cel care, datorită adoptării de către americani a unui sistem politic democratic de autoguvernare, este cel mai mult protejat. Ideea este că orice fel de restricţii asupra libertăţii cuvîntului privează comunitatea politică de şansa de a decide singură ce să facă cu discursul. În acest fel, libertatea cuvîntului, chiar şi în cazul discursului extremist, serveşte o funcţie educaţională şi de căutare a adevărului. Ne permite de asemenea să ne vedem cum sîntem sau cum am putea fi, în acelaşi timp trebuind să controleze şi să canalizeze impulsul intoleranţei către rezultate sociale bune, în principal acela de a stabili un spirit caracteristic de toleranţă şi de cumpătare socială. Pare ironic, dar principiul libertăţii cuvîntului, aplicat în cel mai mare grad de către tribunalele americane, serveşte pentru a proteja tocmai ceea ce aspiră să evite. Cu alte cuvinte, discursul extremist este expresia unei minţi intolerante şi protejarea sa devine o expresie a dorinţei noastre de a evita să devenim de asemenea intoleranţi. Sau, cel puţin, aceasta este teoria care stă în spate.

Însă nu de discursul extremist ne temem cel mai tare ci, mai degrabă, de răspunsul la acesta. Există întotdeauna riscul ca discursul extremist să fie convingător sau provocator şi, de aceea, creează sau produce o situaţie contrară valorilor liberale, libertăţii şi dreptăţii, respectului şi demnităţii individuale. Am învăţat cu mult timp în urmă că orice suprimare a ideilor este zadarnică, pentru că ideile circulă oricum. Extremismul este parte integrantă a societăţii noastre. Mai mult decît atît, extremele sînt absolut necesare pentru funcţiile centrale ale principiului libertăţii cuvîntului.

Într-un anumit sens, noţiunea senatorului Goldwater, privind faptul că „extremismul în apărarea libertăţii nu este un viciu", este operativă cel puţin în sistemul nostru judiciar, chiar dacă la nivelul marelui public indivizii şi grupurile doresc cu tot dinadinsul să „pună în frîu" orice discurs care nu le convine sau care este considerat „incorect" din punct de vedere politic. De fapt, tocmai datorită acestor indivizi şi grupuri, este bine că avem o instituţie independentă, care are ultimul cuvînt, mergînd pînă la extremă pentru a ne proteja libertăţile esenţiale.

Poate că totuşi extrema binelui nu este atît de rea.

Traducere de Ramona MITRICĂ

Z. ORNEA

Lupta împotriva democraţiei

Oricît ar contesta unii, Revoluţia Franceză a adus cu sine ideea drepturilor omului. E un principiu esenţial pentru naşterea democraţiei moderne, ce începe să se clădească din a doua jumătate a veacului trecut în Europa de apus şi de centru. Sigur că autocratismul ţarist a refuzat să accepte democratismul. Dar în celelalte ţări europene cîştigă teren, devenind principiul normativ de organizare statală şi a societăţii civile. Fenomenul pătrunde, benefic, şi la noi în anii 1848 şi după perioada Unirii din 1859. Constituţia din 1866 e, indiscutabil, expresia acestei implantări a democraţiei moderne în România. Negreşit, adaptată (aproape copiată) după constituţia belgiană (cea mai înaintată din acea vreme), ea este binişor o plantă de import, justificînd, pînă la un punct, formula maioresciană a formelor fără fond. S-a dovedit, apoi, cîtă dreptate a avut liberalismul care a adoptat Constituţia de la 1866, ca şi alte expresii legislativ-judecătoreşti, pentru că formele au contribuit enorm la educaţia spiritului public, acomodîndu-l cu noile realităţi, să le numesc suprastructurale. Din păcate, ele se izbeau de tot ceea ce era retardatar într-o ţară în care imensa majoritate a populaţiei (80%) era lipsită de pămînt în proprietate şi analfabetă. Faptul a determinat ca această populaţie ţărănească să nu beneficieze de drepturi publice (înainte de toate de cele economice), inclusiv de cel la expresie politică, ea votînd indirect, mistificîndu-i-se, de regulă, opţiunea. Dar spiritele înaintate, radicale, militau pentru asanarea acestei anomalii, în aşa fel încît ţăranul să devină cu adevărat cetăţean, ceea ce avea să se înfăptuiască abia după primul război mondial. Dar chiar înainte, în vremea domniei lui Cuza şi de la 1866 încoace, sistemul instituţiilor democratice (pluripartitism, separarea puterilor în stat, dreptul la libera exprimare a opiniilor prin presă şi întruniri etc.) era o realitate incontestabilă.

Extremismul politic apare la noi relativ tîrziu, cu deosebire între cele două războaie. Şi, de îndată ce se constituie, începe prin a contesta, firesc, nu numai instituţia democratică existentă, dar, cu deosebire, pe cei care au adus aici modelul democraţiei din apusul Europei. Paşoptismul devine, pe dată, oaia neagră a ideologiei extremismului de dreapta, găsit vinovat pentru întreg acest proces socotit ca necrescut (e adevărat) din solul realităţilor naţionale. Nae Ionescu (încă înainte de toamna lui 1933, cînd s-a afiliat, ideologic, legionarismului), Nichifor Crainic sau ideologii legionarismului n-au contenit cu reproşurile vehemente împotriva paşoptismului. Nae Ionescu imputa paşoptismului împrumutarea modelului francez, aceasta deşi marea masă (ţărani, negustori, meseriaşi) „nu avea nimic de a face cu revoluţia de la 1848, cu parlamentarismul şi democraţia". Crainic, în 1932, găsea că „paşoptismul este o prăbuşire a românismului din spiritualitatea ecumenică. E naţionalist dar nu mai e ortodox. Acum apar egoismul capitalist, politicianismul sau sacrificarea tuturor în interesul unei oligarhii, pornografia în cultură, simulacrul în instituţiile politice şi sociale". Comandantul legionar Vasile Marin scria în 1936: „Conjuncţiuni şi presiuni externe şi o politică internă nearticulată organic pe realităţile noastre firesti au interzis realizarea statului naţional român. Înhămaţi la carul democraţiei de esenţă internaţionalistă, politicienii români, de la paşoptişti şi pînă la cei ce ne-au guvernat sau ne guvernează azi, n-au fost capabili să întemeieze un stat românesc". Adevărul este că aceste rechizitorii, atît de aspre, plutesc halucinant, într-o scandaloasă irealitate. Ele, şi nu efortul paşoptiştilor, sînt construcţii hibride, contrazise de realitatea sociologică a faptelor. Momentul 1848 şi cele de după el sînt, la urma urmelor, un efect, nu atît o cauză. Intrate, de la 1829, în circuitul capitalist european, Principatele Române nu se puteau abate de la direcţia de dezvoltare firească şi necesară. Paşoptiştii şi legatarii lor au fost făuritorii unui proces de sincronizare cu Europa economică şi politică, preluînd modele atunci de largă circulaţie. De ce ar fi trebuit înaintaşii României moderne să reinventeze ceea ce era inventat. Şi nu s-a putut, cum reproşau autohtoniştii, prelua, din tradiţiile româneşti, aşezăminte medievale. Iar blamarea Occidentului, larg utilizată de extremismul de dreapta, era, de fapt, o altă expresie pentru capitalism şi democraţie, amîndouă abhorate cu violenţă.

Ceea ce propuneau ideologii şi politicienii extremişti de dreapta era înlocuirea instituţiilor democratice şi liberaliste cu altele, totalitare, de inspiraţie mussoliniană la unii, hitleristă la alţii. Iată ce scria Nichifor Crainic, adept al statului fascist totalitar italian, în februarie 1933: „Cu singura excepţie a Franţei, îmbătrînită şi dezorientată de masoneria dizolvantă, în Europa, democraţia e un regim în totală lichidare... Popoarele, dezgustate de vasta escrocherie parlamentară, revin la simplitatea onestă şi organizată, întemeiată pe forţele creatoare ale naţiunii... Moartea democraţiei române va veni sigur, categoric şi fatal, de la curentele sănătoase, creştine şi naţionaliste, în continuă creştere azi." Nae Ionescu se ridica, în aprilie 1932, împotriva „ignobilei deformaţii apusene care este constituţionalismul democratizanţilor noştri", pentru ca, în septembrie acelaşi an, să preconizeze necesitatea unui stat românesc „în afară deci de ordinea individualist-democratică şi capitalist-burgheză... Aşa fiind, noi cerem decuplarea noastră de structura politică şi economică a Europei". Despre renunţarea la pluripartitism şi democraţie avea să se pronunţe răspicat şi corporatistul Mihail Manoilescu, extaziind „monopolul partidului unic". În acelaşi spirit s-a rostit în 1931, într-un discurs din Camera Deputaţilor, şi Corneliu Zelea Codreanu, Căpitanul mişcării legionare: „Democraţia, văzută din afară, ne dă impresiunea unei vaste complicităţi în fărădelege. Concluzia: democraţia este incapabilă de autoritate. Şi încă ceva. Declar aici că democraţia e pusă în slujba marei finanţe naţionale sau internaţionale jidoveşti". Iar în 1933, într-un alt discurs, reluîndu-şi opinia, cerea: „Să se pună capăt existenţei falimentare a statului democrat întemeiat pe ideologia perimată a revoluţiei franceze... Să se înalţe din temelii statul nou etnic-naţional întemeiat pe primatul familiei şi pe primatul corporaţiilor muncitoreşti". Iar Vasile Marin declara: „Pretutindeni acolo unde ea s-a aşezat în slujba revoluţiei, condiţia destinelor societăţii se află în mîinile viguroase ale generaţiei noastre... Noi credem în valoarea etică a forţei. Statului zis de drept, care permite joc liber egoismului interesat al individului sporadic, noi îi opunem statul etic... Înlăturăm cu dispreţ stîrvul statului demo-liberal pentru ca să proclamăm în locul lui un stat fecundat de principiul autorităţii morale înlăuntrul căruia să se realizeze maxima dezvoltare a naţiunii întregi." Pentru ca altă dată să afirme: „Pretutindeni caracatiţa democratică a fost stăvilită de marşul victorios al legiunilor tinereţei naţionaliste care au pus curajos problema reintegrării naţiunii în drepturile ei prin crearea statului cu funcţiuni totalitare".

Aşadar, toţi exponenţii extremismului de dreapta propuneau înlocuirea democraţiei cu totalitarismul. Sigur că sistemul democratic parlamentar şi pluripartitist nu era perfect la noi, de n-ar fi decît să amintim trucarea frecventă a rezultatului consultărilor electorale. Dar aşa imperfectă sau perfectibilă cum era, ea funcţiona, dînd bune, statornice rezultate. Pentru că, vorba vestită a lui Churchill, democraţia are multe păcate, dar este tot ce a izbutit să inventeze mai bun omenirea pentru organizarea statală. Şi avea dreptate. Să fi renunţat la cuceririle democraţiei, statornicite la noi de liberalism într-un secol aproape de militantism în favoarea totalitarismului extremist ar fi fost o efectivă nenorocire. Şi, totuşi, asta se propunea ţării. E adevărat că, spre ruşinea clasei politice româneşti, ea a renunţat la edificiul democraţiei în februarie 1938, în favoarea regimului de autoritate personală al regelui Carol al II-lea, continuat, apoi, de la 6 septembrie 1940, de cel al generalului (apoi mareşalului) Ion Antonescu. Dar, în adîncuri, chiar în acei ani grei, partidele democratice au continuat să existe, manifestîndu-se ca atare, aspirînd şi pregătind revenirea la regimul democratic. Din păcate, destinul a fost vrăjmaş, România a fost cedată sovieticilor care au jugulat, destul de repede, democraţia, instaurînd, pentru întunecate cinci decenii, regimul totalitar al extremei stîngi, care, din nervurile ideologiei luptei de clasă, a utilizat tot ideea partidului unic, desfiinţînd brutal pluripartitismul şi democraţia autentică. Cele două extremisme, cel de dreapta şi cel de stînga, se întîlneau în opţiuni şi procedee, totalitarismul antidemocratic fiindu-le deopotrivă dragi.

De abia după revoluţia din decembrie 1989 s-a revenit, treptat, la democraţie, cu tot ceea ce, în fapt, înseamnă. Nostalgiile după cele două extremisme, de dreapta sau de stînga, pe care azi le vehiculează unii pironiţi în vechile lor proiecte ideologice, sînt pernicioase în egală măsură. Nostalgiile octogenarilor legionari, care pretind că ei au luptat, în interbelic, împotriva comunismului, sînt false. De fapt, s-au ridicat împotriva, înainte de toate, a democratismului, încălzind himera totalitarismului. Iar nostalgicii ceauşismului n-ar trebui să uite totalitarismul extremist al acelui regim politic, chiar dacă totalitarismul fusese botezat cultul personalităţii. Singura şansă a României de a ieşi la liman, încadrîndu-se în structurile euroatlantice, e consolidarea temeinică a democraţiei, refuzînd decis extremismele de orice fel.

Caius DOBRESCU
scriitor

Surse, specii şi vîrste ale extremismului românesc

Extremismul rămîne o evidenţă, în România anilor '90. Discursul autorităţilor, concentrat asupra ideii *stabilităţii* democratice, nu poate masca nici în faţa opiniei publice interne şi nici în faţa opiniei publice internaţionale formele variate de manifestare a acestui tip de „sensibilitate" politică.

Elementul important, însă, rezidă tocmai în varietate: departe de a fi coerent şi omogen, departe de a reprezenta un front unic, extremismul local aparţine, de fapt, mai multor regnuri şi specii. Cunoaşterea acestei *diversităţi* (care constituie, slavă Domnului, o importantă sursă de slăbiciune), este esenţială pentru oricine vrea să ducă o politică raţională de dezvoltare a culturii şi instituţiilor democratice.

Un liant există, totuşi, între extremisme: naţionalismul. Toate organizaţiile, mişcările, partidele, cluburile sau bandele de cartier care gravitează în sfera extremismului prezintă semnele unei expuneri mai mult sau mai puţin directe, mai mult sau mai puţin prelungite la concepţii etnocentrice de diferite generaţii şi de diferite provenienţe.

În continuare, voi trece foarte rapid în revistă principalele surse, specii şi vîrste ale extremismului românesc actual.

Avem, mai întîi, frustrările tuturor lucrătorilor din maşina de propagandă ceauşistă, rămaşi pentru un timp şomeri (aici am putea include şi o bună parte a fostei securităţi, al cărei organism hipertrofiat servea în bună măsură, în anii '80, mai degrabă propagandei şi îndoctrinării decît strîngerii de informaţii). Acestora li se alătură şi frustrările unei părţi a „tehnocraţiei" comuniste care şi-a legat existenţa de mitul independenţei noastre industriale. Dintre aceştia, cei pentru care naţional-comunismul nu a murit, care nu se mulţumesc să îşi conducă liniştiţi întreprinderile-căpuşă şi în care mai sălăşluieşte pasiunea ideologică de a împrumuta o coerenţă şi un scop propriei existenţe, sînt desigur aliaţi potenţiali ai partidelor politice populist-mobilizatoare de tip fascist.

O altă sursă a extremismului ţine de redescoperirea şi „martirizarea" mişcărilor fasciste interbelice, în primul rînd a Gărzii de Fier. Este vorba, pe de o parte, de militantismul supravieţuitorilor acestei mişcări, aureolaţi, unii dintre ei, şi de curajul real demonstrat în anii '50, în lupta de rezistenţă anticomunistă. Pe de altă parte, avem de a face cu o elementară psihologie a lucrului interzis: datorită propagandei obsesive duse de partid, securitate, armată împotriva legionarilor, aceştia au ajuns să fie percepuţi de segmente ale unui tineret frustrat din aproape toate punctele de vedere, şi înainte de şi după 1989, drept unica alternativă serioasă la comunism. Rezultatul acestui arc între generaţii este literatura, de cele mai multe ori imundă şi semidoctă, de reabilitare a Căpitanului şi a bandelor sale de asasini care inundă tarabele. Considerate neînsemnate, aceste grupuri reuşesc, totuşi, să reînvie ocazional mitul răsuflat al complotului iudeo-masonic mondial sau să deturneze şi să manipuleze o parte din curentul de angajament religios relativ puternic în rîndurile tinerei generaţii.

În sfîrşit, nu trebuie neglijată, oricît de paradoxal ar suna, nici influenţa nefastă a... Occidentului. Este o realitate că, pornită în anii '60 ca o formă de extremism pacifist, cultura rock dobîndeşte, de-a lungul anilor '80 şi '90, tot mai multe dintre elementele unei ideologii a rasismului şi violenţei. Fascizarea culturii rock şi a unor alte segmente ale contraculturii „tradiţionale" este un fenomen care ar merita o analiză aparte. Semnele sale sînt, deocamdată, mai greu vizibile pentru cei ce nu au răbdare să caute, în staţiile de metrou sau prin lifturile hîrbuite ale dărăpănatei noastre capitale, inscripţiile cu „moarte ţiganilor".

Pe de altă parte, nu trebuie să uităm nici deprimantul exemplu de iresponsabilitate pe care ni-l dau democraţii asemeni celor din Franţa sau Austria, bunăoară, în care partide extrem de agresive, neinterzise la timp, ajung la uimitoare performanţe electorale. Stupefiant este faptul că, departe de a trăi un şoc şi de a se întreba asupra temeiului lor moral, asemenea democraţii cred chiar că pot invoca avansul extremiştilor în sprijinul propriei lor excelenţe. Să ne mai mirăm de faptul că, sub cauţiunea unei sofistici de acelaşi tip, instanţele noastre judecătoreşti conchid că nu este nimic deplasat dacă cineva traduce şi publică *Mein Kampf*?

Toate acestea conduc spre o singură concluzie posibilă: este inadmisibil că, deşi Constituţia din 1991 interzice partidele extremiste, nimeni nu a încercat pînă acum să definească din punct de vedere juridic conceptul. De la Comisiile parlamentare pînă la Curtea Constituţională şi la Serviciul Român de Informaţii, nu puţine sînt instituţiile chemate să protejeze o democraţie liberală încă nesigură, cum este aceea românească, de agresiunile grupurilor şi ideologiilor anti-democratice. În fapt, însă, nimeni nu l-a auzit pînă acum pe Procurorul General cerînd punerea sub acuzaţie a vreunei persoane sau organizaţii pentru instigare la ură interetnică, pentru denigrarea principiilor democratice sau pentru osanale publice la adresa dictaturilor fasciste sau comuniste. Se pune, de exemplu, problema ridicării imunităţii parlamentare a lui Corneliu Vadim Tudor pentru a fi judecat în procese penale. Nu ar fi, însă, nevoie de o procedură extraordinară o dată ce s-ar stabili că acest personaj şi partidul pe care îl conduce încalcă, prin tot ce afirmă şi întreprind, Constituţia României?

„TOTALITARISMUL ESTE OPUSUL DEMOCRAŢIEI, NU ADVERSARUL EI.

Vladimir TISMĂNEANU
profesor, Universitatea Maryland

Avatare ale radicalismului utopic

Reflecţii despre comunism şi fascism

Apariţia recentă a cărţii negre a comunismului cu o prefaţă de Stéphane Courtois a provocat dezbateri aprinse în Franţa, unde teza naturii intrinsec criminale a sistemelor totalitare de dreapta sau de stînga continuă să fie privită cu suspiciune. În Statele Unite, mai ales după publicarea capodoperei Hannei Arendt *The Origins of Totalitarianism* la începutul anilor '50, o asemenea abordare este departe de a mai crea senzaţie ori riposte exasperate. Problema nu constă în a stabili identitatea substanţială a celor două sisteme, ci mai degrabă în a observa analogii şi diferenţe care pot explica longevitatea proiectului comunist în acest secol, pe de o parte, şi naufragiul catastrofic al fascismului, pe de alta. Aşa cum arăta istoricul Tony Judt într-un articol apărut în *New York Times* la 22 decembrie 1997, se pot aduce corective tezei lui Courtois, fără însă a nega specificitatea comunismului, în fond unicitatea sa. Moralmente, comunismul şi fascismul sînt de nedistins, arată Judt, ambele fiind responsabile de asasinate în masă şi de instituirea unor programe maniacale de inginerie socială menite să ducă la exterminarea unor întregi grupuri umane desemnate, după criterii arbitrar-ideologice, drept periculoase, nocive, „superflue". O umanitate emancipată de prezenţa fizică a „kulakului" ori a „evreului" îi apare fanaticului totalitar drept un ideal în numele căruia se pot comite oricîte atrocităţi. Ideologia justifică orice metode: scopul final este sanctificat iar dihotomiile tradiţionale între bine şi rău sînt abolite. Moralitatea însăşi este decretată drept un capriciu teologic pentru care revoluţionarul (de stînga sau de dreapta) nu are decît dispreţ (a se vedea cartea lui Hermann Rauschning despre nazism ca revoluţie a nihilismului sau eseul lui Troţki despre comunism şi teroare).

Radicalismul utopic în acest secol procedează prin simplificări abuzive şi generalizări forţate. El absolutizează ceea ce Carl Schmitt (el însuşi la un moment dat apropiat de nazism) definea drept esenţă a politicului: relaţia etern conflictuală între „prieten" şi „inamic". Nu întîmplător tezele lui Schmitt au fost reabilitate în cercurile extremei stîngi occidentale în ultimele două decenii: oroarea în raport cu democraţia liberală se îngemănează în cazul acestor grupuscule cu exaltarea gestului eroic, un comunitarism ceţos şi sfidarea ideii însăşi a statului de drept. Comunismul şi fascismul simbolizează aşadar două variante ale respingerii modernităţii politice şi economice: primul o face pretinzînd că reprezintă el însuşi apoteoza acestei modernităţi; cel de-al doilea printr-o combinaţie perversă de modernitate tehnologică şi romantism politic înrădăcinat în mit şi ostilitate faţă de principiile Luminilor. În cazul fascismului, mai cu seamă al nazismului, termenul de „modernism reacţionar" propus de Jeffrey Herf mi se pare extrem de adecvat.

Dar să revin la tema acestui eseu: sînt comunismul şi fascismul identice? Se poate pune semnul egalităţii între ele? Nuanţele în acest tip de discuţii sînt esenţiale. Ca intenţionalitate lăuntrică, deci ca proiect de revoluţionare a umanităţii cu orice preţ, aceste ideologii şi practicile care au derivat din ele sînt în chip egal abominabile. Milioanele de victime au prin urmare drepturi egale la compasiune, iar călăii merită acelaşi oprobriu. Faptul că în cazul comunismului avem de-a face cu o utopie universalistă, că există o prăpastie între himerele umaniste ale ideologiei marxiste şi barbaria stalinismului nu este o circumstanţă atenuantă, ci dimpotrivă, una agravantă. Pe de altă parte, să nu uităm că prăbuşirea comunismului s-a petrecut în mare măsură ca efect al renaşterii acestui filon originar asociat cu spiritul tînărului Marx. O asemenea revoltă din interior, o respingere a nazismului în numele unui proiect fondator trădat de Hitler şi acoliţii săi ar fi fost de negîndit în majoritatea mişcărilor fasciste (mai puţin în cazul legionarismului, unde există tendinţa de a contrapune pe Codreanu lui Sima, acuzat de „bastardizarea" mesajului iniţial). A spune că fascismul este o variantă de comunism ori viceversa nu ne serveşte din punct de vedere analitic: comunismul este condamnabil pentru că este comunism, iar fascismul pentru că este fascism.

În cazul României lucrurile sînt destul de complicate din cauza sincretismului ideologiei oficiale al perioadei Ceauşescu. Aşa cum a demonstrat Katherine Verdery, ceea ce s-a realizat prin formula protocronică a fost combinaţie de teme şi motive specifice autoritarismului leninist cu tradiţia extremei drepte interbelice, înainte de toate aceea a fundamentalismului etnic (minus componenta ortodoxistă). Am numit cîndva acest experiment *naţional stalinism*, un termen care încearcă să reflecte şi să sintetizeze unitatea dintre dimensiunea comunistă radicală şi aceea disimulat-fascizantă. Cum scriam în urmă cu cîteva luni într-un text apărut în *Cuvîntul*, în ultima sa înfăţişare de dinainte de revoluţia din decembrie 1989, comunismul român simboliza fascismul desăvîrşit. Un cult aberant al conducătorului, ritualuri nesfîrşite, glorificarea colectivităţii naţionale, xenofobia agresivă şi o obsesie a transformării naturii umane, toate acestea ţin de radicalismul fascist dar şi de ceea ce Robert C. Tucker numea „cultura politică a bolşevismului de extremă dreaptă". Sînt conştient că operez cu o serie de concepte paradoxale, dar nu văd cum putem înţelege ceea ce s-a întîmplat în acest secol fără a admite că vechile noţiuni interpretative nu sînt suficient de lămuritoare. Rădăcinile intelectuale ale fascismului, merită reamintit, se află nu doar în zona revoltei filosofice împotriva Raţiunii, dar şi în confreriile socialiste ale secolului trecut (a se vedea studiile lui Zeev Sternhell pe această temă).

În concluzie: veacul nostru a fost marcat în chip tragic de marele conflict dintre societatea deschisă şi inamicii săi. Că aceştia nu au fost întotdeauna aliaţi, că Germania lui Hitler şi Rusia lui Stalin au ajuns la confruntare armată, iar comunismul s-a drapat în mantia nobilă a antifascismului înşelînd generaţii de oameni de bună credinţă, sînt ironii istorice care nu modifică lucrul cel mai important, anume aversiunea viscerală a sistemelor totalitare în raport cu o ordine democratică în care indivizii, indiferent de originea lor socială ori etnică, sînt absolut egali în faţa legii.

Washington, DC
18 ianuarie 1998

Sever AVRAM
analist politic

Oul de şarpe – de la nisipul deşertic la incubator

La distanţă de doar cîţiva ani/decenii de la prăbuşirea mai mult sau mai puţin paşnică a unor dictaturi inspirate fie de fascism (în Spania, Portugalia, dar şi în Chile), fie de bolşevism, travestirea acestor sisteme de represiune în masă – **aparate de pedeapsă** cum le denumea prevestitor Kafka – sub eticheta instrumentală de „extremism" probează încă o dată un **sindrom amnezic** la scară colectivă, o neputinţă grăitoare de a accepta „lecţii ale istoriei". Cîteva dintre minţile cele mai iscoditoare ale secolului au deconspirat, între timp, şi ilegitimitatea pretenţiei istoriei de a oferi lecţii de vreo relevanţă morală oarecare. Confundată nu o dată cu o finalitate **în sine** a societăţii, democraţia – tocmai prin neutralismul ei searbăd, prin dezerţiunea civică mascată procedural, prin necreatoarea sa perplexitate – este incriminată ca nefiind în stare să contrapună o alternativă categorică la devianţele „instinctului de putere" în plină eră a violenţei deja **virtuale.** Rămînînd la nivelul unei asumări a normei statisticului, a unei succesiuni de tiranii ale majorităţii vizibile, democraţia nu se poate lua cu adevărat în serios, ea pregătind periodic chiar patul germinativ al delirurilor totalitare sau al unor revolte sterile, în ordine pur cantitativă. Singurul mod de a explica (şi nicidecum justifica!) fascinaţia hipnotică a unor spirite tutelare precum Heidegger, Eliade, Pasolini sau Sartre pentru „extremism" este oroarea lor congenitală, aş spune, faţă de o întronare a platitudinii inerţiale, stereotipe, a îmbuibării meschine, a unui conformism automatizat şi ţanţoş pe deasupra. Numai că, şi aici rezidă capcana principală, orice revoluţie **doar social-politică** nu face decît să recircule, cum a arătat, din timp, Berdiaev, „o ură pasională faţă de vechea viaţă" şi să confirme, aşadar, aceeaşi „stare necosmică" a lumii în care ne complacem.

Privite din acest unghi, fără a deveni în nici un fel scuzabile, atît utopia fascist/nazistă, cît şi cea a socialismului real dovedesc un parcurs mistuit, totuşi, de o nevoie adîncă, sinceră poate la început, de a împinge Lumea către o restructurare din temelii în vederea intrării sub zodia unei Vîrste mitice, în fond, a Creaţiei. În toate tentativele falşilor profeţi de pînă acum însă, miza originară a unui asemenea program a fost pervertită şi deturnată de la început, într-atîta încît, foarte curînd, avea să devină justificarea unui lung cortegiu de mistificări, abuzuri şi crime dintre cele mai abominabile, cu sentimentul datoriei împlinite mustind pe buzele liderilor supremi. De aceea, la această oră, orice clemenţă faţă de asemenea „cauze nobile", mîntuitoare, nu izbuteşte decît să camufleze strugurii retorici, prea acri pentru subconştientul unor politicieni sau, dimpotrivă, să fie cel mai infantil/sclerotic mod de înţelegere al libertăţii de expresie dintr-o societate pretins pluralistă, în realitate doar atomizată şi incoerentă.

Ceea ce a apropiat pînă la simbioză tacită formele fascismului de comunism a fost aceeaşi necesitate de a sistematiza şi perfecţiona tehnic teroarea împotriva unui Celălalt tot mai cifric şi mai vag, tot mai expansiv însă numeric şi în revendicările sale materialiste. În cărţile sale, şi mai ales în „Modernity and Holocaust", sociologul polonez/britanic Zygmunt Bauman a explicat pe larg resorturile acestei automatizări a crimei pe scară industrială, perfect banalizată. S-ar putea susţine chiar că însăşi coexistenţa celor două tipuri de isterie colectivistă, „refondatoare" este culminaţia unei morale puriste, a satanizării „străinului"/diferitului prin hăituirea „ţapului ispăşitor", descrisă minuţios de Bronislaw Geremek. Astfel, pentru un lider orator ar fi de ajuns să găsească un **duşman consensual** asupra căruia să canalizeze propagandistic pulsiunile negative ale maselor, eventual hămesite/debusolate.

© V. Dorolţi

Această împărtăşire – comună celor două utopii – din acelaşi Viciu generic nu explică însă pînă la capăt amploarea atracţiei pentru acest gen de făgăduinţe la fericire perpetuă şi neproblematică. Abia teoriile mai recente ale şcolii franceze (Alain Tournier, Marcel Gauchet, Pierre Rosanvallon etc.) repun, fie şi indirect, chestiunea contracarării transei ideologice în termenii renaşterii Subiectului, ai unei reorientări subiective în procesul de căutare a identităţii. Se vede astfel limpede că apariţia Individului ca actor istoric şi consolidarea autonomiei sale au fost un proces chinuitor, care n-a reuşit să activeze însă energiile unui **proiect eliberator** autentic. Suficient de avertizaţi astăzi, ar merita să ne mai încredem doar în discreţia unei **revoluţii paralele,** cum o numea Pierre Emmanuel, care să înceapă cu noi şi în noi, înainte de orice gir dat Istoriei exterioare.

DAR POATE SĂ NE ÎNVEŢE MULTE DESPRE DEMOCRAŢIE." (Tzvetan Todorov)

Ştefan STĂNCIUGELU
asistent universitar la Facultatea de Ştiinţe Politice

Fascismul = comunism = democraţie?

O astfel de ecuaţie ridică, pe bună dreptate, semne de întrebare depotrivă pentru specialişti şi nespecialişti în doctrine politice. Cum se poate pune semnul egal între regimul lui Mussolini, al lui Stalin şi orice alt regim politic de tip pluralist? Organizarea, ideologia, formele de menţinere şi autoreproducere a puterii politice, conţinutul justificărilor şi al proiectelor – toate duc la distincţii majore, inclusiv la nivelul consecinţelor. Dacă pînă aici am identificat numai distincţii, atunci nu cumva este un abuz teoretic să folosim semnul de egalitate în ecuaţia din titlu? Răspunsul la această din urmă întrebare îl vom încerca printr-o analiză a cărei ipoteză sugerează că la nivelul structurilor de legitimare a Puterii, toate cele trei regimuri politice se folosesc de una şi aceeaşi strategie: îmblînzirea socialului prin căutarea punctelor sensibile ale imaginarului politic.

I. Deşi unii specialişti consideră că regimul fascist nu intră sub semnul totalitarismului (H. Arendt), iar alţii scot comunismul de sub aria de semnificaţie a aceluiaşi concept (J. P Faye), va trebui să acceptăm că nu putem face o distincţie între fascism, comunism şi nazism pe criteriul numărului de victime sau al premiselor „revoluţionare" (comunismul). Astfel de ipoteze de lucru sînt pernicioase şi ne obligă să acceptăm execuţiile unor tribunale speciale despre care se spune că nu au făcut mai mult de 7 victime în cazul fascist, de exemplu. Un regim totalitar trebuie definit deci din alte perspective, cum ar fi de exemplu relaţia stat-individ şi libertatea de mişcare a acestuia din urmă în spaţiul în care statul deţine monopolul violenţei, precum şi a intenţiilor de proiect asumate de fiecare clasă politică în parte. Dintr-o astfel de perspectivă, fascismul şi comunismul devin, împreună cu naţional-socialismul german, forme concrete de manifestare ale unuia şi aceluiaşi tip de regim politic: totalitarismul. Termenul de totalitarism este o invenţie a secolului XX şi se distinge de alte tipuri de regim politic cu o putere centralizată (tiranie, dictatură, despotism) prin factorul tehnologic ce permite stăpînirea mijloacelor de comunicare în masă care fac acum stăpînirea socialului prin manipulare, mult mai eficientă decît oricare alt tip de regim politic (N. Bobbio). Indiferent de distincţiile care apar la nivelul conţinutului ideologic, aceste regimuri politice împărtăşesc acele caracteristici fundamentale ale regimului de tip totalitar, asupra cărora specialiştii în ştiinţa politică au căzut de acord: 1. partidul unic şi liderul a cărui voinţă reprezintă „voinţa oficială"; 2. existenţa unei ideologii oficiale, care exclude orice altă ideologie concurentă; 3. monopolul partidului-stat asupra mijloacelor de comunicare în masă; 4. existenţa unui aparat poliţienesc cu scopul precis de anihilare a oricărei rezistenţe la opresiune; 5. planificarea economică şi controlul Puterii asupra iniţiativei economice.

La nivel ideologic totalitarismul îşi propune un ideal de societate şi un ideal de „om nou", a cărui caracteristică esenţială să fie obedienţa faţă de decizia liderului/instituţiilor politice. Dincolo de nuanţe ideologice, comunismul şi fascismul sunt regimuri politice antiliberale, întemeiate pe ideologia statului total sau al acelui *Stato totalitario*, de care ne vorbeau Mussolini şi Gentile. Atît la fascişti, cît şi la comunişti statul devine astfel un obiect ce scapă dreptului (F. Chatelet, E. Pisier). Absolutul reprezentat de stat la fascişti, de rasă la nazişti, capătă o formulă a partidului sau clasei proletare, în cazul comunist. Ambele regimuri au deci o ideologie care proclamă o instanţă absolută a Puterii, chiar dacă la nivelul conţinutului ea se prezintă diferit de la un caz la altul. „Nimic nu există în afara statului" (Mussolini) devine la sovietici „nimic nu există în afara partidului sau a interesului proletariatului". Tot ceea ce se ridică împotriva acestor instanţe absolute capătă atributul conspiraţiei sau al sabotajului. Individ sau comunitate, totul se supune unei „logici integrative" ale cărei temeiuri devin trans-istorice şi trans-juridice. Consecinţele sînt cunoscute: o societate prea goală şi un stat prea plin. Acest din urmă preaplin însă a sfîrşit într-o revărsare. Logica integrativă încălcase echilibrul şi raţiunea de existenţă a societăţii şi a statului, o raţiune potrivit căreia societatea conţine statul iar nu invers.

II. Democraţia este un regim politic ce există doar în teoriile noastre. Acceptînd ideea că ea reprezintă un ideal de împlinit (R. Dahl, democraţie/poliarhie), ceea ce numim astăzi regimuri democratice (poliarhice, la Dahl) sunt forme de aşezare a politicului în care logica integrativă a totalitarismului capătă formula unei logici a conflictului întru construcţie şi a compromisului politic rezultat din jocul participării politice maximale (electoratul) şi al alternanţei la putere. Poliarhia se regăseşte acolo unde decizia aparţine unui Parlament ales în mod periodic şi în care instituţiile legislativă, executivă şi judecătorească sînt separate, dar cooperează; populaţia matură are drept de vot iar alegerile sînt libere şi oneste; există transparenţa informaţiei şi controlul asupra reprezentanţilor aleşi. Pînă aici nimic nu pare să ofere un argument asupra relaţiei de egalitate afirmată în titlu. Nimic mai normal, pentru că elementele de identitate sunt de alt nivel, acela al strategiilor de căutare a legitimităţii pe care deţinătorii de putere ai oricărui regim politic le folosesc în vederea cuceririi sau menţinerii ei. Fascismul, comunismul şi regimurile politice poliarhice folosesc deopotrivă miturile Eroului Salvator, sau al Conspiraţiei în intenţiile lor de a obţine mobilizare politică şi legitimitate. Deşi mai puţin vizibile în societăţile democratice miturile politice (Vîrsta de Aur, Eroul Salvator, Conspiraţia etc.) se regăsesc din abundenţă în campaniile electorale şi în mesajele diferitelor partide politice. Clasa politică a regimului fascist, cea a regimului comunist şi cea a regimurilor democratice au nevoie de mituri în egală măsură. Căci mitul se adresează exact acelei părţi a socialului care are nevoie de repere pentru orientare, de credinţe politice pentru întemeiere, de eroi pentru direcţii de aspiraţie individuală şi de grup. Durabilitatea, şi şansele unui regim politic au ţinut totdeauna de capacitatea acestuia de a obţine acceptarea dinspre lumea socialului. O astfel de legitimare cere accesul la credinţe politice, sentimente şi nelinişti colective (Ph. Braud). Ceea ce înseamnă acces la temeiurile culturii politice a vremii. Evident, ar putea spune unii, cultura politică a fascismului este diferită de cea a comunismului, aşa cum amîndouă sînt cu totul altceva decît cultura politică de tip democratic. Nimic mai adevărat! Dar adevărul acestei propoziţii păleşte atunci cînd încercăm comparaţia la nivelul structurilor întemeietoare ale culturii politice. Orice cultură politică are o dimensiune cognitivă şi una psiho-afectivă (Almond şi Verba). Din această perspectivă, propun interpretarea culturii politice în termenii de cultură civică (dimensiunea cognitivă) şi imaginar politic (dimensiunea psiho-afectivă). Imaginarul politic ar deveni astfel liantul care uneşte cele trei regimuri politice din ecuaţia propusă în titlu, prin faptul că acesta este acel nivel de profunzime al politicului în care omul se manifestă ca un *zoon politikon* consumator de mituri sau, de ce nu, ca un *homo religiosus* în căutare de sacru în afara celui religios. Ceea ce ne duce către un individ care are nevoie de mitul Vîrstei de Aur, de mitul Salvatorului etc. apelul la ele ţinînd de o nevoie de protecţie împotriva „terorii istoriei" (Eliade). O protecţie care-şi găseşte conţinuturi diferite în epoci şi regimuri politice diferite. Aici apare, într-adevăr, diferenţa dintre fascism, comunism şi democraţie.

Claude KARNOOUH
profesor de filosofie

Aporia extremismului politic

Extremismul politic – iată o expresie devenită astăzi comună, care mă tulbură; lansată din culise, n-o disting foarte bine, decît cînd se referă la mişcările politice, adeseori clandestine, mai mult sau mai puţin violente, de extremă stîngă sau extremă dreaptă, religioase sau agnostice, contestînd ordinea stabilită. Oricare ar fi intenţiile sau scopurile dorite, expresia se referă la o singură categorie analitică, incluzînd lupta poporului pentru eliberare, revolta împotriva mizeriei, conflictele naţionaliste între stat şi facţiuni ale poporului, reacţiile politico-religioase (denumite astăzi fundamentaliste) împotriva tulburărilor produse de globalizarea uniformizatoare a lumii, pe scurt, orice opoziţie mai mult sau mai puţin violentă împotriva acelei *doxa* care enunţa necesitatea conformării la „noua ordine mondială". Sub povara ortodoxiei opiniei generale (generală pentru că a fost generalizată de marea putere a celor care o slujesc prin media), Antigona este din nou o figură emblematică a revoltei, o extremistă periculoasă, pentru că ea dă prioritate imperativului pietăţii familiale, singularului ireductibil al eticii personale opus legii generale a statului: legitimitatea unicităţii împotriva legalităţii universalului. Această veche confruntare oferă premisele analizei extremismului politic, pentru a-i degaja esenţa, dincolo de vîrtejul actualităţii efemere, din ce în ce mai spectaculoasă. Există forme ale extremismului politic care nu mai sînt marginale, progresînd în deplină legalitate. Desigur, din cauza incapacităţii lor de a stăpîni crizele sociale altfel decît prin opţiuni criminale, ne vin imediat în minte exemplele ţărilor dictatoriale sau totalitare, fabricate generos de acest secol. Dar extremismul locuieşte şi în formele politice democratice, dacă luăm în serios valul de pocăinţă care de cîţiva ani îi copleşeşte pe liderii politici din aceste ţări. După Tony Blair cerînd iertare irlandezilor pentru foametea din 1844, după regina Angliei scuzîndu-se în India pentru represiunea sîngeroasă de la Hyderabad în anii '20, care s-a terminat cu aproximativ 20.000 de morţi, preşedintele Clinton, la rîndul său, n-a rămas de căruţă şi şi-a cerut iertare pentru sclavia negrilor americani (de ce nu s-a scuzat şi faţă de amerindieni pentru distrugerea societăţii lor?). Ne apropiem astfel de prefăcătoria şi simulacrul puterii din statul post-modern, nu pentru că scuzele nu îi învie pe morţi, ci pentru că acest mod de tratare a trecutului politic (numit de unii istorie) interzice analiza dezvoltării unor posibile grozăvii, a condiţiilor care-i fac pe oameni să-şi supună semenii celor mai oribile umilinţe şi torturii înainte de a-i trimite la o moarte sigură.

Examinată din *topos*-ul Statului, noţiunea de extremism politic se prezintă ca o categorie politică foarte practică, ea înlătură evenimentele neplăcute, confirmă opinia comună în automulţumirea ei, dezvinovăţeşte (pentru un timp) orice putere legală (sau devenită legală prin violenţă). În fapt, noţiunea de extremism se dezvoltă într-un cîmp al ştiinţei politice edificatoare şi consolatoare, chiar dacă este dezminţită de factualitatea singulară a evenimentelor. Posesoare a moştenirii tîrzii şi degradate a Luminilor, această noţiune înlătură teama devenirii, pe un preţ de nimic. Altfel spus, extremismul politic ocultează vechea problemă, existentă încă în zorii filosofiei politice – cînd aceasta dorea să fie o etică a vieţii publice (diferenţiată de sfera privată) şi de atunci niciodată rezolvată – a aporiei legalităţii şi legitimităţii. Tocmai pornind de la originea acestei indecizii se poate defini extremismul politic sub toate formele sale şi nu doar prin simplul şi liniştitorul refuz moralist al oricărei contestări violente a ordinii constituite, deoarece orice contestaţie este la rîndul ei prinsă în laţul acestei aporii. A nega evidenţa înseamnă a refuza faptul că unele puteri existente, şi nu dintre cele mai neînsemnate, sînt produsul luptei duse de legitimitate împotriva unei legalităţi devenite nelegitime. S-a înţeles, desigur, că mă gîndesc la independenţa Statelor Unite ale Americii, obţinută prin violenţă înarmată împotriva ordinii şi legalităţii stabilite de Coroana britanică.

Din această aporie apare problema ridicată de permanenta actualitate a extremismului politic: puterea efectivă din spaţiul statului, deţinător al monopolului violenţei legale, nu poate fi contestată în fundamentele sale legale decît printr-o gîndire politică violentînd legalitatea în numele unei legitimităţi superioare, cea a eticii. Astfel, de la începuturile sale, în cîmpul propriu al politicii, extremismul politic s-a prezentat ca violenţa ilegală a revoltei împotriva ilegitimităţii violenţei legale, aşa cum ne este ea reamintită de destinul lui Spartacus. Şi atunci cum să interpretezi extremismul politic? Cum să respingi implicaţiile sale filosofice fără a confunda legalitatea cu legitimitatea?

Asemenea întrebări şi aporii ale răspunsurilor pot părea astăzi inutile sau pur şi simplu lipsite de respect faţă de bunacuviinţă umanistă a ordinii stabilite, oricare ar fi ea. Ele sînt uitate, sau machiate într-un moralism de circumstanţă (variaţiile cu privire la aplicarea drepturilor omului); de aceea nu mai sîntem în stare să sesizăm esenţa lui *zoon politikon* ancorat într-un *socius* terestru, adică în devenirea „căderii sale în timp" fără a mai beneficia de garanţii interpretative transcendente: Dumnezeu, Raţiune, Spiritul lumii. Ar fi vorba deci despre suferinţa inerentă devenirii terestre a omului, în legătură cu care Nietzsche ne-a avertizat că doar ea asigură accesul la înţelegerea lumii. Ar însemna asta că extremismul politic ar fi unica încarnare a tragicului în momentul modernităţii tardive? Desigur nu, mai ales dacă lupta propusă de el doreşte subversiunea ordinii prezente doar pentru a i se substitui, ocupînd locul astfel eliberat. Această mişcare are un nume: resentimentul, şi el este unul dintre cele mai puternice motoare ale revoluţiilor moderne. Cînd se întîmplă aşa, extremismul şi ordinea participă ca aceeaşi entitate semantică la paradigmele speculare prin care nu se poate asigura trecerea la *Über die lignie*, ca să citez expresia speranţei formulată de Jünger pentru o posibilă mîntuire.

Adrian CIOROIANU
asistent la Facultatea de Istorie, Bucureşti

Amnezia perversă

Comunismul şi fascismul se hrănesc cu sincope ale memoriei; din acest motiv, chiar doborîte de la putere, ele refuză să moară. Amnezia este, în cazul lor, mai confortabilă decît rememorarea, iar dihotomia dintre fascismul barbar şi comunismul nobil în utopia lui, în ciuda falsităţii ei, pare încă mai puternică decît noi. Secolul nostru se va termina degustîndu-şi cacialmaua, lăsîndu-ne astfel incapabili să punem semnul egalităţii unde-i e locul, între dezastrele înrudite, între ciuma brună şi cea roşie. Lăsîndu-ne cu lecţii pe care refuzăm a le pricepe.

Filiaţia doctrinară dintre cele două mişcări este absolut reală. Începutul ultimului război mondial a găsit fascismul şi comunismul legate printr-un pact ce nu a fost o mişcare de conjunctură. Serghei Ceahotin scria despre gelozia lui Hitler faţă de abilitatea propagandei marxiste – gelozie care l-a făcut să-i copieze mecanismul –, iar Hannah Arendt, printre atîţia alţii, observa „respectul necondiţionat" pe care Hitler îl avea faţă de al său *cousin idéologique* de la Kremlin. Cele două doctrine îşi împărţeau, în fond, acelaşi duşman natural: sistemul democratic parlamentar. Nu alianţa lor a fost conjuncturală, ci despărţirea lor.

Sînt trei decenii de cînd Carl Friederich şi Zbigniew Brzezinski stabileau cele şase elemente-cheie ale unui sistem totalitar, în fond o matrice în care atît fascismul cît şi comunismul intră fără efort: o ideologie oficială şi obligatorie, partidul unic, controlul armatei, controlul mass-media, poliţia politică însărcinată cu păstrarea „sănătăţii" ideologice a corpului social, economia controlată şi centralizată. Era tîrziu şi era, în parte, inutil; la acea oră, falsa dihotomie şi unele considerente de *real-politik* făceau ca, în timp ce fascismul şi nazismul erau unanim blamate, regimurile comuniste să se întindă pe patru continente şi să fie, mai ales, partener de discuţii acceptat într-un război rece ce tindea spre destindere.

Pe umerii lui Stalin, comunismul îşi trage legitimitatea şi fascinaţia din faptul că este principalul contributor la înfrîngerea fascismului. *„Este comunismul o boală? Poate, dar este gripa care ne-a salvat de cangrena nazistă"* – iată sloganul intelectualităţii franceze din anii '60, încă orbecăind între mirajul utopiei ajunse la putere în Est şi refuzul de a asimila semnalele neliniştitoare transmise în Vest, în diverse feluri, de Boris Souvarine, de Angelo Tosca sau Jules Monnerot, de Annie Kriegel sau, cel mult drag mie, Raymond Aron.

Balanţa rămîne, cu complicitatea noastră, strîmbă, pentru că sistemul nostru de referinţe refuză similitudinea catastrofei. Dacă în Germania, pe 20 aprilie, o bandă de descreieraţi iese la paradă cu portrete ale lui Hitler, poliţia îşi intră în drepturi şi-i fugăreşte pe străzi; dacă în Rusia, pe 21 decembrie, ultimele rămăşiţe ale stahanovismului mankurtizat scoate în stradă portretul lui Stalin, îi poţi admira în voie, pe CNN şi Euronews, cîntîndu-şi „Internaţionala" şi agitîndu-şi steagurile roşii. Dacă, în România, un grup de tineri care se luptă din greu cu pubertatea şi cu bacalaureatul pleacă, alături de un profesor confuz în comportament şi exprimare, într-o „tabără legionară", atunci democraţia este în pericol; în schimb, dacă Ceauşescu este subiect de parastase anuale în Ghencea, se cheamă că e normal; dacă Ion Niculae, lider din flori al „Partidului Comunist Român", intră în greva foamei, în ianuarie a.c., pentru că Tribunalul refuză înscrierea partidului său, nu-l bagă în seamă decît o revistă „de moravuri grele"; dacă Paul Niculescu-Mizil, scrie, plin de clişee şi lemnărie, ce merite are Dej pentru victoria liniei naţionale româneşti, cartea i se publică cu toate drepturile de rigoare, pentru că trăim într-o democraţie.

În fine, există o non-egalitate perenă a Est(ic)ului european. Noi, cei loviţi în egală măsură de fascism şi de comunism (şi uneori chiar mai mult de comunism decît de fascism!) nu-i vom convinge prea curînd pe fraţii noştri occidentali de dualitatea rănii noastre. Nu-i vom convinge, bunăoară, că între *Trimful voinţei*, celebrul film de propagandă nazistă al lui Leni Riefenstahl din 1934, şi producţiile studiourilor Sahia sau Mosfilm diferenţa era doar de calitate, dar nu de idee; că între *Der Ewige Jude*, filmul nazist al anilor '40, şi *Chiaburul circotaş*, documentar românesc al anilor '50, din punctul de vedere al principiului nu e nici o diferenţă. În toamna lui 1996, Karel Bartosek, istoric ceh refugiat după 1968, publică la Paris, „în ciuda unor presiuni de tot felul care încercau să împiedice apariţia" (cf. Jean-Jacques Becker, profesor la Paris X), cartea *Les Aveux des archives: Prague-Paris-Prague, 1948-1968*, o carte incomodă pentru Pantheonul comunist francez. Pe 24 noiembrie '96, un ziar parizian strîngea o seamă de opinii, sub genericul „pro sau contra Bartosek". Redau cu tristeţe finalul intervenţiei *contra* a lui Lilly Marcou, onorabilă autoare familiară cititorului român, pentru că mă scuteşte de orice comentariu: *„Tristă este epoca pe care o trăim, în care cercetarea istorică înaintează cu lovituri de bită datorate nevoii perverse de a-i «denunţa» pe cei cărora umanitatea le datorează, înainte de toate (...), sfîrşitul fascismului"*.

O frumoasă orbire, o inconştientă ipocrizie camuflată în pudibonderii umanitariste ne împiedică să acceptăm ideea că, în acest secol, prin fascism şi comunism, răul a fost pur şi simplu la paritate eu el însuşi.

Augustin IOAN
arhitect

Fascism? Comunism? Gigantism!

Albert Speer, arhitectul personal al lui Hitler, credea că „noua arhitectură germană trebuie să crească din însăşi esenţa noii vieţi, să personifice în piatră poporul şi epoca sa" *(Simetria:* 1995, 104). Despre „cuvinte în piatră" a vorbit Hitler însuşi, în efortul de a re-creea mediul edificat al oraşelor germane potrivit proiectului său ideologic. Arhitectura – *i.e.* edificiile puterii şi intervenţiile sale urbane – devine astfel *şi* discurs, în chiar sensul său din limbajul verbalizat. Ca în cazul planului de propagandă monumentală al lui Lenin, adeseori prezenţa efectivă a părţii de discurs încrustat efectiv în „carnea" intervenţiilor este direct proporţională cu statutul butaforic al respectivelor intervenţii: citate din clasicii comunişti şi sloganuri mobilizatoare, care să „educe" massele, urmau să decoreze noua Moscovă şi soclurile noilor statui ale revoluţionarilor bolşevici.

Invers, cu cît mai peren edificiul ridicat, cu atît el se va rezema mai degrabă pe „marile naraţiuni" ale arhitecturii – începînd cu triada vitruviană – decît pe sloganuri ideologice explicite. Probabil însă că influenţa socială, superioară oricăror alte arte, este motivul principal al acestei preeminenţe „agitprop" a arhitecturii, mai degrabă decît capacitatea ei de a transmite mesaje înzidite.

Relaţia dintre arhitectură şi politică este periodic irigată de un dor arhaic. Arhitectura este capabilă de a semnala sau inventa un „pedigree" identitar. Aşa încît implicarea arhitecturii în pro-punerea unui discurs politic presupune două faze: a) o nouă geneză, manifestată în arhitectură prin apelul la „origini" istorice sau simbolice ale acestei arte; şi b) dominarea realităţii/ a corpului social, reformularea lor prin atacul violent asupra structurilor urbane existente, sau prin înfiinţarea de realităţi urbane alternative.

Aşa cum explică Blundell-Jones, există opinii extreme privitoare la relaţia arhitectură şi politic. Pe de o parte, Bruno Zevi, care crede că orice simetrie frontală este patologică, iar folosirea ei şi a compoziţiilor axiale este vădit „fascistă" (1996, 65), după cum „fascişti" ar fi, în viziunea lui Giancarlo de Carlo, şi neo-raţionalişti de felul lui Rossi şi Grassi. Pe de altă parte, chiar exemplul italian, unde atît Casa Fasciilor din Como, cît şi Universitatea din Roma sau EUR intră sub aceeaşi umbrelă de arhitectură „fascistă", ne împinge la reţinere în folosirea etichetelor ideologice în cazul arhitecturii. Mai propriu ar fi aici poate termenul de „arhitectură oficială", fie ea a unui regim democratic, fie a unuia totalitar. Cu condiţia însă ca acel regim să fi avut o (singură) arhitectură oficială. Nu este cazul Italiei.

Este încă nevoie de o critică a termenului de „arhitectură totalitară", atît de folosit în ultimii ani. Încărcătura ideologică a retoricii oficiale nu se poate răsfrînge fără rest asupra formelor înzidite. Nu există acelaşi grad de diferenţiere între arhitecturile oficiale ale unei anume perioade ca între politicile care le-au propus. În relaţia dintre arhitectură şi politic rămîn întotdeauna variabile imposibil de controlat, care o amendează. Ceea ce nu înseamnă că puterea – un concept atît de imprecis şi difuz astăzi – nu poate interveni precis asupra semnificaţiilor „transportate" de arhitectura-ca-mijloc-de-comunicare. Cum?

Întîi, prin intermediul *comenzii publice/de stat.* Din modul în care este alcătuită tema-program, din amplasamentul sugerat, reies cîteva puncte obligate ale arhitecturii finale. Un regim populist va miza pe spiritul gregar al masselor. Drept urmare, va avea nevoie de spaţii ample, care să le conţină pe acestea şi să faciliteze manifestarea acelei „uniuni mistice" între masse şi liderul charismatic. Configurarea unor stiluri de curte este adeseori rezultatul unor negocieri extra-estetice. Programul-temă al concursului pentru Palatul Sovietelor era – în egală măsură cu cel pentru „catedrala de gheaţă" de la Zeppelinfeld şi cu tema „noului centru civic" românesc – lămuritor pentru modul în care instrumentalizarea arhitecturii se produce în primul rînd prin tema de proiectare, iar apoi prin opţiunile personale de gust ale liderilor. Este greu de crezut că Stalin sau Ceauşescu au avut viziuni estetice pe care să le impună drept normative. Cu precizie însă, ei ştiau cum *nu* vor să arate edificiile care să-i reprezinte şi aveau o suită de modele de prestigiu preferate.

De fapt, apariţia acestor stiluri „de curte" este adeseori rezultatul unor opţiuni multiple. Ştiind comandamentele ideologice brute ale temei, arhitecţii flatează deseori orizontul de aşteptare al liderilor ce vor aproba edificiul, prezentîndu-i diferite variante, apoi variante ale variantei alese şi aşa mai departe. Arhitecţii ies astfel în întîmpinarea politicului: astfel, proiectul „final" pentru Palatul Sovietelor era în fapt o variantă concentrată a celui supus iniţial competiţiei. Unui politic confuz în materie de estetică, ei îşi oferă serviciile. Ştim astăzi că, dacă van der Rohe ar fi cîştigat concursul pentru Reichsbank în 1933 şi dacă sprijinitorul său – Goebbels – ar fi prevalat asupra opiniilor personale ale lui Hitler, am fi avut astăzi o cu totul altă istorie a arhitecturii. Deopotrivă Mies şi Gropius au participat la expoziţia *Deutsches Volk, Deutsche Arbeit.* Le Corbusier şi-ar fi oferit şi el serviciile pentru reconstruirea Parisului, iar în Italia a existat o bătălie aprigă pentru atenţia lui Mussolini, căruia i se oferea să aleagă între mai multe variante de arhitectură „veritabil fascistă".

Cazul Germaniei naziste este iarăşi reprezentativ, atunci cînd discutăm a doua cale majoră de „infectare" politică a arhitecturii de reprezentare: *implicarea nemijlocită a liderilor.* Acolo nu doar mulţi acoliţi ai lui Hitler comentau pe teme de arhitectură (Rosenberg, Schultze-Naumburg, Speer) sau supervizau nemijlocit ridicarea de edificii (Göring, Goebbels, Ley), dar Hitler însuşi era, precum se cunoaşte, un împătimit al edificării gigantice. La antipod se afla Mussolini, care a îngăduit convieţuirea avangardiştilor convertiţi (Terragni, Libera) cu neoclasicişti de felul lui Piacentini, Muzio (acesta derivat din avangarda milaneză) sau Michelucci (redevenit modern după război). În fine, în *The Stalinist Architecture* de Tarkhanov şi Kavtaradze (London: King, 1992), se povestesc multe cazuri de intervenţie directă a lui Stalin în decizii de arhitectură (reproiectarea Hotelului Moskva, concursul pentru palatul Sovietelor şi pentru sediul NKVD/KGB), pentru ca, la noi, să existe o întreagă serie de „legende" ale Casei Poporului – multe prea anecdotice pentru a fi şi „reale" – privitoare la indicaţiile de construcţie sau comentariile cuplului Ceauşescu. Acest material esenţial pentru înţelegerea imaginarului politic comunist este documentat de profesorul Gérard Althabe, de la EHESS-Paris.

Este de urmărit modul în care arhitectura şi urbanismul, pilotate de ideologia politică, se folosesc de dialogul – adeseori conflictual – între spaţiul privat şi cel public. Descrierea arhitecturii sovietice interbelice, făcută de un martor ocular străin, ne sprijină în afirmaţia abia făcută. Dacă ansamblurile de locuit ale epocii staliniste sînt privite aşa cum a făcut-o – fără cruţare, dar cu sistemă – G.M. Cantacuzino ca reporter de front în Crimeea, se observă că pieţele urbane sînt ample, bordate de faţade celebrînd o clasicitate neconsumată, în vreme ce locuinţele sînt mici ca suprafeţe, doar pentru a lăsa mari suprafeţe de faţadă drept spaţiu de manifestare a propagandei. Paradoxul risipei de spaţiu urban în dauna celui locuital, pe care G.M. Cantacuzino l-a formulat la noi primul, este cu siguranţă efectul manifest al ideologiei şi pe care arhitectura îl exprimă elocvent. Ce se doreşte este – ca şi în cazul avangardei ruse – spargerea familiei tradiţionale, care nu poate locui în apartamentele comunismului fără promiscuitate, în vreme ce „parada de volume" este expresia „populismului" exprimat prin „dreptul poporului sovietic la coloane" (Lunacearski).

Alegerea funcţiunilor, a modului în care acestea se relaţionează; poziţia în oraş, şi mai ales, dimensiunile; controlul arhitecturii de către stat şi lider suprem – toate acestea sînt căi de penetrare a obiectului de arhitectură de către ideologia politică. Oricare ar fi aceasta.

UN MIJLOCITOR AL NEMIJLOCIRII

În aprilie 1988, Centrul de istorie comparată a religiilor (Universitatea Sorbonne) a organizat, sub conducerea profesorului Michel Meslin, un colocviu cu tema „Maestru şi discipoli în tradiţiile religioase". Autorităţi universitare ale domeniului au contribuit cu comunicări privind căile spirituale ale Indiei, taoismul, religiile Africii negre, islamul medieval, adaptările tradiţiei ebraice în Evul Mediu şi în pragul modernităţii, paternitatea spirituală în monahismul creştin, răsăritean şi apusean, contribuţii publicate în volum de Editions du Cerf în 1990. Reproducem aici extrase din „Concluziile" colocviului, formulate de Claude Geffré, rector al prestigioasei Universităţi dominicane Le Saulchoir. Titlul ales, datorat lui Andrei Pleşu, identifică probabil rolul cel mai spectaculos şi mai dificil al «maestrului spiritual», al unui personaj care – din lăuntrul fiecărei tradiţii – poate furniza o „structură fundamentală" ce face transparentă şi operantă coerenţa tuturor acestor tradiţii.

Lucrările colocviului confirmă mai ales următorul fapt: dacă dialogul interreligios este extrem de dificil în planul sistemelor şi al obiectivărilor – fie ele de ordin doctrinar, ritual ori instituţional –, el devine relativ lesne de realizat şi imediat fecund de îndată ce ne situăm în registrul experienţei spirituale. Or, alegînd în acest cîmp relaţia «maestru-discipol», am pus în evidenţă o structură fundamentală, un soi de arhetip din care, pe baza unei metode comparative, putem obţine rezultate pasionante. Pentru că, începînd prin a sublinia rupturile – nu numai cele între limbaje şi culturi, dar mai ales enorma ruptură între ieri şi azi – am fost nu de puţine ori frapaţi de uimitoare convergenţe. Pentru a identifica mai precis specificitatea proprie relaţiei «maestru-discipol», apelul la noţiunile de *autoritate* şi de *tradiţie* mi se pare cu deosebire lămuritor.

Autoritatea

Fără a ceda unui prost sistematism, am putea distinge totuşi trei mari forme de autoritate:

1. Autoritatea maestrului spiritual nu este cea a unui magistru în teologie. Fiindcă ea nu se sprijină pe stăpînirea unei ştiinţe. Nu ne aflăm aici în domeniul transmiterii unei ştiinţe care generează, aşa cum se spunea în Evul Mediu, o *disciplină* şi, ca atare, discipoli. Regăsim, evident, în domeniul comunicării ştiinţei, relaţia «maestru-discipol», dar nu la această ştiinţă făceau referire diversele contribuţii ale colocviului. În ordinea experienţei spirituale avem de a face cu un alt tip de transmitere unde acţionează ceea ce Kierkegaard ar fi numit «reduplicarea» mesajului în cel care îl transmite. Iar în acest caz nu despre un *doctor* în ale teologiei ar trebui să vorbim, ci despre un *martor*.

2. Autoritatea maestrului spiritual nu este nici cea a unui preot ori oficiant ierurgic, autoritate ce se bazează pe puterea delegată de o instituţie, chiar dacă, evident, o tradiţie precum cea creştină cunoaşte «directori spirituali» care sînt în acelaşi timp preoţi. Altfel spus, nu funcţia ierarhică intră aici în joc, funcţie inseparabilă de legitimare, de reproducere (a mesajului tradiţiei, *n.n.),* dar şi de excluziune.

3. Autoritatea maestrului spiritual constituie un al treilea tip de autoritate – întemeiată pe charismă personală şi exact proporţională cu lipsa de putere. E vorba despre o autoritate ce decurge din *recunoaşterea* de către ceilalţi, iar nu dintr-o putere ce i-ar fi fost conferită persoanei în cauză. Autoritatea spirituală coincide cu o recunoaştere spontană. Ea ţine de «har», de «charismă», de «inobiectivabil», nu de ştiinţă şi nici de guvernare. Termenul de «măiestrie» i se potriveşte perfect fiindcă e o competenţă de ordinul experienţei, al artei de a trăi, de ordinul lucrurilor spiritului.

În primul rînd, avem de a face cu o autoritate ce se poate dispensa de recursul la formele de putere fiindcă se impune, de la sine, prin radiaţie şi supraabundenţă. Apoi, ea are de transmis nu o ştiinţă ci o *ştiinţă a practicii* („savoir-faire"); e tocmai ceea ce o face atît de dificil de obiectivat. În sfîrşit, analogia optimă, în stare să dea seamă despre relaţia «maestru-discipol», ar fi aceea a «paternităţii spirituale». Fiindcă problema care se pune aici e să zămisleşti spiritual, să aduci pe lume, să naşti un alt tu-însuţi, care să-ţi fie efectiv discipol, adică un «trezit» în ordinea spiritului.

Am putea vorbi, în relaţia «maestru-discipol», despre o asimilare; însă raportul acesta nu e propriu-zis unul de imitaţie, ci de *filiaţie*. Conform tradiţiei creştine, în orice caz, imitaţia este întotdeauna fructul unei filiaţii.

Raporturile de participare şi genealogie sînt cu mult mai importante decît cele de imitaţie. Ceea ce trebuie respins, ceea ce trebuie proscris este tocmai fantasma unui model de imitat; aici trebuie să inventezi, riscîndu-ţi libertatea, un nou tip de existenţă spirituală. Problema inerentă oricărei experienţe religioase autentice a fost deja evocată cu referire la *Exerciţiile* lui Ignaţiu de Loyola: cum poţi accede la demnitatea de fiu şi cum poţi cunoaşte o anume nemijlocire faţă de sursă, de Absolut? Ea presupune, evident, ca mediatorul, maestrul spiritual să-şi înceteze rolul de intermediar. El trebuie, dimpotrivă, să se pună în slujba nemijlocirii între discipol şi origine, fie că o desemnăm pe aceasta drept Dumnezeu, drept Absolut impersonal ori chiar drept Vid.

Maestrul veritabil nu e numai cel care practică o generală renunţare în domeniul lui «a avea»; e cel care a renunţat la orice tentativă de înstăpînire asupra discipolului. Reciproc, adevăratul discipol e cel care a renunţat la cultul idolatru al maestrului şi la nostalgia de a reproduce copia fidelă a celui luat drept model. În termenii lui Angelus Silesius, nu atît a reproduce faptele şi gesturile lui Iisus e necesar cît a deveni «alţi Christoşi, cu miile»... Aceasta e operaţia proprie Duhului.

Tradiţia

E potrivit să reamintim că nu există tradiţie – fie ea legitimată de Texte fondatoare ori lipsită de Scrieri sacre – care să nu posede o tradiţie a limbajului şi a experienţei; şi, niciodată, apropriere, asimilare a unei tradiţii fără reinterpretare. Aş reveni asupra raportului scriere-oralitate, subiacentă multor dezbateri, spunînd că relaţia «maestru-discipol» o privilegiază pe cea din urmă. E un accent legat de tipul însuşi de autoritate exercitată de maestrul spiritual – prin diferenţa faţă de cealaltă autoritate, a magisteriului ori a guvernării. Dacă relaţia «maestru-discipol» ar ţine doar de ordinea ştiinţei, cărţile ne-ar putea fi maeştri. Iar, în această privinţă, nu vom sublinia niciodată îndeajuns, chiar dacă e un loc comun, importanţa decisivă a descoperirii tiparului. Rolul maestrului s-ar limita adesea, în acest caz, la replasarea discipolului în faţa textelor şi la asistenţă pentru interpretarea lor. În cazul în care predarea se reduce la transmiterea unei ştiinţe, nu putem nega privilegiul scrierii faţă de oralitate. Ceea ce este, de altfel, una din trăsăturile modernităţii noastre; iar dacă unii deplîng absenţa maeştrilor, resimţită chiar în filosofie ori teologie, lipsa se datorează faptului că maeştri au ajuns să ne fie cărţile, că ele sînt în prezent adevăratele locuri ale cunoaşterii.

La fel, dacă autoritatea maestrului ar fi considerată de ordin instituţional, mi s-ar părea obligatoriu să reamintim importanţa Scripturilor şi a tradiţiei ca fenomen de re-scriere. Toată misiunea maestrului învestit într-un post de autoritate ar consta atunci într-o bună interpretare a textelor, nu numai pentru a menţine pe credincioşi în ortodoxie, ci şi pentru a salvgarda unitatea comunităţii.

Însă dacă relaţia «maestru-discipol» e desemnată ca structura fundamentală a experienţei spirituale, atunci nu voi ezita să spun că textul fondator şi comentariile sale sînt mai puţin importante decît realizarea de sine a maestrului ca oglindă a tradiţiei. Nu textul va fi cel care asigură, în acest caz, transmiterea tradiţiei, ci trăirea însăşi a acestuia. După frumoasa formulă a Sf. Bernard: *Liber et speculum*. Viaţa poate deveni oglinda textului, după cum, reciproc, textul ar trebui să fie oglinda vieţii. Iată un principiu hermeneutic fundamental. Graţie călăuzirii spirituale, persoana însăşi a maestrului sau, mai precis, «experienţa-obîrşie» pe care o încarnează, realizarea sa internă în ceea ce are ea inefabil va juca rolul de verigă a tradiţiei. De aceea se spune în creştinism că sfinţii sînt ca o a cincea evanghelie în raport cu evangheliile texte.

Însă, în măsura în care substanţa acestei experienţe e inefabilă, ea compromite posibilitatea însăşi a unei formulări verbale. Am fost de aceea foarte sensibil la ceea ce Guy Bugault spunea (referindu-se la tradiţiile Indiei, *n.n.)* sugerînd că adevăratul maestru e, în fapt, o anume «icoană» a Absolutului. Mai mult decît un purtător de cuvînt, el îi este icoană, imagine vizibilă... În sfîrşit, aş spune că experienţa discipolului în raport cu ceea ce emană din maestru se leagă de *gust*. Preţul nepreţuit al contactului cu maestrul spiritual ţine de *sapientia* în sensul augustinian al termenului, adică de ceea ce are «gust», *sapor,* «savoare». Ştim foarte bine că, încercînd să evocăm un maestru spiritual în raportul său cu discipolul, nu ne gîndim nici la un preot, nici la un conducător eclezial, nici la un magistru al doctrinei, ci la un *înţelept*.

© C. Bumbuţ

Despre buna utilizare a maeştrilor în timpurile de astăzi

Modernitatea noastră occidentală şi europeană, în sensul dat de Luminile secolului XVIII, se caracterizează, o ştim cu toţii, prin demiterea «maeştrilor» şi înlocuirea «autorităţilor» – maeştri şi texte – cu autoritatea raţiunii şi a conştiinţei individuale. Aparţinem unei vîrste a culturii care coincide cu o prodigioasă acumulare de cunoştiinţe. Ştiinţa aceasta, enormă ca extensie, nu e legată de persoane privite ca memorii vii, ca locuri de transmitere a cunoaşterii. Ştiinţa aceasta e consemnată în biblioteci, în memoria ordinatoarelor, în bănci de date. Or, mi se pare că o atare conjunctură ne invită cu deosebire să redescoperim importanţa maeştrilor, nu ca învăţători ori repetitori, ci ca persoane apte să ne înveţe ceva ce nu este de învăţat. Pentru că nu ne mai aflăm în ordinea ştiinţei, ci în a culturii în sensul cel mai nobil al cuvîntului, a culturii de sine.

Dacă e legitim să vorbim deja despre *postmodernitate,* unul dintre cele mai întemeiate motive ar fi că nu mai sîntem sensibili la distincţia între ordinea raţiunii instrumentale *(Verstand),* care priveşte domeniul tehnico-economic, şi ordinea raţiunii *(Vernunft),* unde raţionalul nu se opune cu necesitate afectivului, esteticului şi religiosului.

Relaţia «maestru-discipol» nu este doar un transcendental al oricărei experienţe spirituale, dincolo de diversitatea sistemelor religioase. E o structură fundamentală care priveşte viitorul însuşi al unei civilizaţii mondiale în preajma celui de al III-lea mileniu, cu necesitate configurată la întîlnirea Occidentului şi Orientului. Resimţim, pentru acest viitor, nevoia urgentă de «maeştri» nu numai în domeniul filosofiei şi eticii, nu numai în cîmpul ştiinţelor exacte şi umaniste, ci şi în ordinea a ceea ce Edgar Faure numea «ştiinţele umanului». El dorea ca Fundaţia drepturilor omului, ce îşi va avea sediul la Arche de la Défense să fie, fără separaţie, un Institut al drepturilor omului şi al ştiinţelor umanului. Şi, dincolo de orice conotaţie confesională, credea că *religiosul* trebuie inclus, ca o dimensiune ireductibilă, printre aceste ştiinţe.

Prezentare şi traducere de
Anca MANOLESCU

Scrisori întredeschise

*Marcel, după ce a făcut clasa I la Craiova, s-a mutat în clasa a II-a la Bucureşti. Din Capitală, el le-a scris foştilor colegi, care, la rîndul lor – probabil îndemnaţi de „tovarăşa" –, i-au răspuns cu toţii în aceeaşi zi (ne putem închipui că aceasta s-a întîmplat în cadrul orei de compunere). Marcel, care (în paranteză fie spus) a ajuns între timp o persoană cunoscută, ne-a încredinţat mica sa colecţie ad-hoc de scrisori, din care am selectat cele ce urmează. (**C. P.-B.**)*

26-X-1960

Dragă Marcele

Vei şti că noi sîntem sănătoşi cu toţi

Dar atunci cînd ai plecat eu cu Maieta am plecat supărate acasă. Tu ai note bune ai luat pînă acum vrun 9. Dar să ne mai scrii mai des. Dar cred ţia părut rău că ai plecat de aici. Să ştii că eu sînt supărată pe tine că nai vrut să stai atunci pe la mine să mănînci struguri că teai luat după Geta că na vrut să stea. Colega ta de bancă primadată a stat cu mine iar acum stă cu Ivanovici Marian iar eu stau cu Marcelica. Marcele să ne srii mai des că ai trimisoprea tîrziu.

26-X-1960

Dragă Marcel

Eu am luat pînă acum la limba romînă o notă de zece. La aritmetică învăţ cam bine.

– Dar tu înveţi bine?

– Ai mai luat vr-o notă de zece!

Noi acum ne luăm la întrecere la aritmetică pe grupe la tabla împărţiri. Noi la limba romînă am ajuns la lecţia Căpriţa şi clopoţelul iar, la aritmetică la Înmulţirea numărului 4.

Te sărut cu drag

26-X-1960

Dragă meu coleg, Dragă Marcele

Marcele să opţini note bune. Să nu vii la şcoală fără lecţiile făcute.

La dictări să iei note bune şi să citeşti bine.

Să nu o superi pe tovarăşa învăţătoare. Să ne mai scrii de multe ori. Ce mai faci. Dorin cîţi ani are. Să fi cuminte şi s-o asculţi pe mama ta.

Să mai citeşti pe cărţi, şi pe luminiţe.

Dacă vei citi tot aşa cum citeai.

26-X-1960

Scrisoare

Dragă Marcel aflăm din partea mea cam primit scrisoarea pe care neai scriso nouă. Ne pare rău cai plecat de la noi. Terog să ne mai scri. Tovarăşa Învăţătoare a plîns după ce ai plecat. Au plîns şi copii ceilanţi. Marieta sa mai prostit puţin la aritmetică. Greti citeşte prost. Noi am fost în excursie la parc.

Dragă Marcel eu îţi scriu spor la muncă şi sănătate.

26-X-1960

Dragă Marcel

În primul rînd vreau să-ţi spun că-mi pare foarte rău că ai plecat şi nea-i lăsat. Vreau să-ţi spun că în locul tău a pus responsabil de clasă pe Eremiciuc. Radu sa mai îndreptat, nu mai e cum îl ştiai tu. După ce ai plecat tu, la pus pe Văduva responsabil cu liniştea. Marieta s-a mai prostit la matematică. Greti nu mai citeşte aşa de frumos. Ciunda este mai cuminte decît Pretorian. Ica este responsabilă cu biblioteca. Fratele meu ia făcut calicatura lui Greti pentru că nu a ştiut să citească. Astăzi a fost ziua lui Ciocănel. Cocorăscu a scris o scrisoare şi a rupto. Scuzămă că mam putut so termit pentru că a sunat.

26-X-1960

Dragă Marcel

Eu am stat prima oară după ce ai plecat tu cu Miorica. Şi paurmă am stat cu Iivanovici. Şi acuma tot cu el stau. A venit mamamarea ta. Şi n-ea adus scrisoarea ta. Eu eram cu Greti afară puneam apă în vazele de flori. Şi Mioric, a veni de n-ea spus. Şi gînd am venit n-ea citit tovarăşa învăţătoare. Şi-ai avut o greşeală. Cretd că şi eu am o greşeală. Dar eu te rog s-o corectezi şi s-o trimeţi înapoi. Şi am făcut greşeli. Acelea care sunt cu linii sunt greşite. Şi te rog să-mi pui notă.

Exerciţiu de „antimemorie"

L-am cunoscut pe Belu Zilber, după '64, firește nu la intensitatea prieteniei sale cu dl Henri Wald. L-am cunoscut însă pe dl Wald mai bine decît l-a cunoscut dl Nicolae Manolescu; se fac 50 de ani de cînd „Ricu" ne-a dat primele lecţii serioase de dialectică şi materialism; atunci ele încă nu se învăţau oficial la şcoală, cu note, examene şi seminarii; de aceea, ideile lor arătau – ca şi noi, elevii, ca şi profesorul – foarte bine la faţă şi la minte. În dialogul lor, atît dl Manolescu cît şi dl Wald s-au arătat „cutremuraţi" de tragismul acestei fraze din „memoriile" lui Belu: „nici un comunist nu poate spune că n-a făcut rău oamenilor". E ceea ce mă îndeamnă – că unul care a semnat singura nuvelă de ficţiune în care subiectul ei este chiar celebra afirmaţie despre I.L. Caragiale, I.V. Stalin şi socialismul românesc – să aduc un plus de bibliografie la dosarul uneia dintre primele şi puţinele experienţe koestleriene de la noi.

În 1988, am cunoscut la un bridge bucureştean de amatori, nu competiţional (Cartea Albă a Securităţii dovedeşte că aici nu se lucra cu nuanţe), un om în vîrstă, de o frapantă distincţie, calm, senin, discret, cuviincios – trăsături rare nu numai în bridge şi nu doar la ora aceea; toată lumea îi spunea cu blîndeţe „bădia George"; nimerindu-ne de cîteva ori pe tuşă – conform turaţiei în 6 – am legat o vorbă care de la bun început a cerut să se desfăşoare în şoaptă; cînd i-am spus cine şi al cui sînt, Domnia-sa se lumină la faţă şi mă asigură că-mi cunoscuse bine tatăl, expert contabil, în mediile de afaceri bucureştene de dinainte de '40; bădia George fusese nici mai mult, nici mai puţin, pînă în '47, directorul comercial al celui mai puternic capitalist român; după cîteva reuniuni bridgistice, ajunsesem la amănunte biografice, precum acela că mama sa era trecută printre drepţi la Ierusalim pentru felul cum îi ocrotise pe evrei în timpul pogromului, el fiind şi invitat acolo, dar nu primise viza, îngăduindu-i-se să plece doar ca turist în URSS etc. etc., dacă există în asemenea poveşti murmurate dreptul la etc. Eu cred că nu prea există. În vara lui '89, ne-am găsit la „2 mai" unde bădia George stătea cu lunile, ca să mai vorbim, nu ne mai întîlneam doar la bridgeurile de curte; venea la mine după prînz, la orele acelea dulci cînd – întoarsă de la plajă, răzbită de soare şi nisip – lumea doimaiotă se desfăta într-un somn grandios pînă spre amurg; se întindea o liniște de zi – alta decît aceea a nopţii – peste curţi şi uliţi. La 85 de ani, în pantaloni scurţi şi sandale, avînd ceva din strămoşul său – copilul care fusese – bădia, cadorisindu-mă permanent cu cîţiva peştişori prinşi proaspăt, îmi povestea şi îl ascultam într-o atmosferă de conspiraţie, prezumtiv vinovaţi, el că-mi „spune", eu că-l pricep: „făcuse" 14 ani (din '50 pînă în '64) şi după 25 de ani de la eliberare, găsise tonul just al unui istoric expert în destine, biolog în „celule" de puşcărie. Aşa am ajuns, într-o umbră de amurg, la „Beluţu". Care Beluţu? Zilber? Exact. Pentru el, „Belu fusese în puşcărie ca un frate". Şi după; pînă se prăpădise, în '78, nu s-au părăsit: Belu se îngrijise de casarea procesului, de pensia lui, de meditarea băiatului său pentru ca acesta să intre la Politehnică şi să ajungă inginer etc. etc. Era pentru prima oară cînd auzeam cu urechile mele o asemenea poveste de Gulag în Hanul Ancuţei: înfrăţirea, în puşcărie, dintre un om al Moscovei („altul a fost omul Moscovei!" – îmi preciză bădia şi-mi spuse cine, „persoană deloc importantă", un alt mare capitalist bucureştean!) şi fostul director economic al celui mai bogat industriaş din România; din citite, mai dădusem peste asemenea ecuaţii insolubile – Harry Brauner în „Cel mai iubit dintre pămînteni", Soljeniţîn în Tvardovski în „Stejarul şi viţelul", adevăratul şoc al anilor '70, fără de care nu se pot pricepe nici *Ivan Denisovici*, nici *Arhipelagul* – dar ca acum, palpabilă, vie, concretă, cum ne învăţase H. Wald cîndva că trebuie judecată istoria, nu mă mai întîlnisem cu suferinţa umană, aceea capabilă să saboteze toate rigorile şi clişeele luptelor de clasă. În acel apus de soare, nu i-am ascuns că, din cîte ştiam – şi oricît mă fascina şi pe mine ficţionîndu-l într-o nuvelă pînă la a-l face tatăl iubitei mele epice – Belu era socotit de mulţi antifasciști drept un ticălos, cum îl numise Pătrăşcanu la proces. Domnia Sa mi-a spus atunci o frază, poate mai puţin cutremurătoare decît aceea la care s-au oprit, în emisiunea lor, domnii Manolescu şi Wald, dar de neuitat: „toată problema e ce face un om nu înainte de a lua puterea, pînă acolo e mai simplu, ci după ce a luat-o şi mai ales după ce a pierdut-o". Perfect valabilă şi azi, ideea aceasta mă presează să scriu că pentru mine momentul „cutremurător" al memoriilor lui Belu Zilber – şi aud permanent, în contrapunct, furia unui politician, la zi: „Ce mare brînză un comunist ucis de alţi comuniști!?" – e clipa cînd acesta îl conjură pe Pătrăşcanu să fugă din ţară, să lase puterea fiindcă „aştia" au de gînd să-l omoare. „Nu pot! Îmi place Puterea!" – îi răspunde cel care va deveni victima unui prieten îndrăgostit lugubru de viaţă.

Memoriile lui Belu Zilber sînt o specie de antimemorii ale unui antifascist bucureştean care se zbate – ca şi România lui – nu între zero şi infinit, ci între Stalin şi Caragiale, într-o experienţă pe care antiintelectualismul visceral de tip PCR va continua s-o deteste.

Radu COSAŞU

Bazar

Bunul meu vecin de bloc

Vecinătea de bloc pluteşte între dușmănie şi afecţiune. Paradoxal, ambele sentimente sînt determinate de convieţuirea, impusă, în comun. Cînd eram mică, susţineam sus şi tare că n-aş putea trăi decît la bloc, pentru că e singurul loc unde te simţi protejat. Cu timpul, părerile mi s-au schimbat: pînă şi într-ajutorarea de palier e cu dus-întors. Ai rămas (tipic!) fără zahăr sau ulei, apelezi la vecina de alături, de vizavi, de sub tine sau de deasupra ta. Lucrurile se complică tot mai tare cu fiecare nouă linguriţă de zahăr: vecina duce o existenţă anostă, şi vrea s-o scoţi tu din monotonie cu întîmplări picante. Dacă nu te dovedeşti capabil, te scoate ea singură din încurcătură: îţi povesteşte lucruri incredibile despre tine şi familia ta. Aşa a aflat, de pildă, locuitorul unui bloc periferic că nu e adevăratul fiu al părinţilor săi... Dacă vecina îţi împrumută, trebuie să-i dai înapoi ceva, cîndva: serviciu contra serviciu. Dacă tu uiţi, vecina nu uită; îţi cere serviciul înapoi, dar sporit de trecerea timpului: am auzit că ai o casă, pe undeva, prin centru, pe care vrei s-o dai... ştii, am eu un frate....

Memoria de bloc le joacă feste tuturor. De la concret la abstract, de la general la particular, de la tine la mine nu e decît o aruncătură de ochi pe vizor... Sînt vecine atotştiutoare, care te caută doar pentru a-şi revărsa autoritatea asupra vreunei „prospături"; după o discuţie cu ele te simţi de nimic, neiniţiat: n-ai auzit de robinetele de rezervă? de tapetul izolator? nu ştii cum să plăteşti mai puţin la întreţinere? Vai de tine. Mai rele decît autoritarele sînt cîrcotaşele. În categoria asta intră, mai ales, vecinele (sau vecinii, deşi, la bloc, femeile sînt mai războinice) de dedesubt. Orice pată pe tavanul ei declanşează un război zgomotos, ce poate ajunge de la telefoane şi somaţii la judecăţi interminabile. La fel de periculoase sînt vecinele disponibile la confidenţe: le poţi auzi cîte trei episoade din vieţile lor romanţate între două etaje.

Vecinii tipici îşi invită vecinii, bărbăteşte, la un pahar. Dacă refuză, solicitaţii sînt catalogaţi drept „cu nasul pe sus" şi imediat apar bîrfe pe seama lor. Dacă nu te supui regulilor nu de bună, ci de apropiată vecinătate, dacă nu accepţi ca obligatorie afecţiunea de palier, devii un paria. Nu vei fi niciodată un membru respectabil al comunităţii, ce va decide, în plen, la şedinţele de comitet dacă să-ţi facă sau nu un gărduleţ în spatele blocului. Nu vei lupta împreună cu ceilalţi „oameni de bine" împotriva Duşmanului comun, vecinul cu bani care îşi renovează apartamentul şi aruncă gunoiul unde nu se cade. Nu vei fi informat, discret şi aluziv, că te înşeală bărbatul sau că menajera ţipă la copilul tău. Şi, supremă jignire, nu vei fi niciodată invitat să urmăreşti *Marimar*, sau *Maria* în faţa unei cafele, la oricare din vecine...

Iaromira POPOVICI

HUMANITAS
Cartea care dăinuie

Bestselleruri
în Librăriile Humanitas
din Bucureşti

BELU ZILBER
Actor în procesul Pătrăşcanu

STELIAN TĂNASE
Anatomia mistificării

CARPENTIER / LEBRUN
Istoria Europei

Cele mai noi apariţii

ROGER SCRUTON
Kant

ALASDAIR MACINTYRE
Tratat de morală

Martor

Cine n-a văzut pînă acum revista MARTOR (editată de Muzeul Ţăranului Român), ar putea să creadă că avem de-a face cu o obişnuită publicaţie muzeală, un fel de variantă îmbunătăţită a banalului pliant ce prezintă punctele de interes şi exponatele. Poate pentru că Muzeul Ţăranului Român este unul cu totul neobişnuit, poate datorită puternicului sector de cercetare din cadrul lui, revista MARTOR este o publicaţie desine-stătătoare, impresionantă prin calitatea textelor şi prezentare grafică. Este autonomă, dar, în acelaşi timp, pune în lumină expoziţiile din cadrul muzeului, conducînd neîncetat către viziunea şi filozofia care au stat la baza alcătuirii lor.

Numărul 2 al revistei este împărţit în trei secţiuni: *Inter-views, Entre-vues, Între-vederi* (unde sînt reproduse lucrările Atelierului Internaţional de Antropologie Vizuală care a avut loc la Bucureşti în perioada 24-29-VI-1997); *Redécouvrir la muséologie / Rediscovering Museology* (capitol al cărui obiect este, în mod declarat, Muzeul Ţăranului Român); şi, în fine, *Vue et vision / View and Vision* (ce conţine un text al părintelui André Scrima despre legendarul construit în jurul lui Ştefan cel Mare).

Prima parte – care deţine şi ponderea cea mai mare în cadrul revistei – îşi propune să definească, din mai multe perspective, imaginea (film, fotografie, tablou) şi raporturile ei cu demersurile etnologice şi antropologice. Comunicările din cadrul Atelierului sus-amintit au prezentat abordări diverse: despre filmul documentar – producerea şi receptarea lui (Gérard Althabe); despre necesitatea celor trei dimensiuni *(anti-iconoclasm, consubstanţialitate* şi *adecvare)* în antropologia vizuală şi în modul de concepere a imaginii în general (Horia Bernea); rolul fundamental al imaginii, de comunicare dintre cercetătorul antropolog şi subiecţii săi (Marc Henri Piault); consideraţiuni despre preeminenţa propagandei în detrimentul autenticităţii, în filmele etnografice din vremea comunistă (Simona Bealcovschi); sau despre raporturile pe care poate să le aibă filmul etnografic actual cu viziunea iconică (Gabriel Hanganu).

Aşa cum se întîmplă întotdeauna, discuţiile care au însoţit lucrările prezentate în cadrul Atelierului au fost, de multe ori, încă şi mai interesante. Pentru a ilustra acest lucru, revista MARTOR reproduce un fragment din dezbaterile ce au urmat comunicării lui Gérald Althabe. Diferenţa dintre textul scris şi film (imaginea este întotdeauna mult mai credibilă, ea îşi este suficientă, fiind de fapt un semnificant fără semnificat – ceea ce o face să sfîrşească prin a deveni ea însăşi realitate); filmul de ficţiune care se transformă, o dată cu trecerea timpului, în document (ex.: *Asaltul Palatului de Iarnă* de Eisenstein care este folosit ca „informaţie" la comemorarea Revoluţiei Ruse); contrafacerea realităţii în unele filme documentare; diferenţa de perspectivă dintre fotografia contemporană şi cea de epocă (dacă cea contemporană are în vedere exterioritatea, surprinderea persoanei în mişcare sau în timpul unei scurte opriri, fotografia de epocă, datorită datelor tehnice care cer rămînerea mai mult timp în faţa obiectivului, transformă subiectul ce pozează într-un personaj) – iată doar cîteva din ideile dezbătute în cadrul acestor discuţii.

Cea de-a doua secţiune a revistei *(Redécouvrir la muséologie / Rediscovering Museology)* reprezintă o continuare firească a celei dintîi: cele enunţate teoretic în prima parte îşi găsesc exemplificarea aici, în articolele ce îşi propun să surprindă esenţa demersului muzeal care susţine expoziţiile găzduite de Muzeul Ţăranului Român. După cum observă Gérard Althabe în textul său *Une exposition ethnographique: du plaisir esthétique, une leçon politique*, valoarea celor expuse în sălile muzeului este deopotrivă estetică şi etică. Ca în cazul oricărei veritabile opere de artă, expoziţiile, pe lîngă delectare estetică, oferă şi adevărate trasee iniţiatice, care îl au în vedere pe fiecare vizitator în parte. **(C. P.-B.)**

EDITURA
FUNDAŢIEI CULTURALE ROMÂNE

Ultima apariţie:
RADU COSAŞU
INSISIFICAREA LA NOI, PE BOTEANU

Apariţii recente:
NICOLAE IORGA
NEAMUL ROMÂNESC ÎN BASARABIA
Ediţie îngrijită de Iordan Datcu

AROMÂNII. ISTORIE, LIMBĂ, DESTIN
Coordonator Neagu Djuvara

Va apărea:
ANDREI EŞANU
CONTRIBUŢII LA ISTORIA CULTURII ROMÂNEŞTI (MOLDOVA MEDIEVALĂ)

Cronica literară de tranziţie

Televiziunea sub logoscop

Bună ziua, stimaţi telespectatori. Programul nostru continuă cu „Cronica literară de tranziţie". Astăzi, veţi urmări o incursiune în ***Ochiul de sticlă**** al lui Bogdan Ghiu. El va fi disecat pentru dumneavoastră, ca în cunoscuta imagine din filmul lui Buñuel, de necruţătoarea lamă a lui G.P. Să-i dăm legătura. George, eşti în direct!

– Mulţumesc, George! Stimaţi telecititori, după cum încă nu vedeţi, dar veţi vedea pe parcursul acestor trei coloane, ne aflăm cu camera de luat nu numai vederi, ci şi idei, în miezul cărţii lui Bogdan Ghiu. Sper că nu vă-nchipuiţi că ne ocupăm de ea fiindcă autorul e membru al redacţiei, nu e genul nostru să umblăm cu asemenea amabirlicuri.

PROMO Un eseu mai mult decît inteligent despre *jurnalele intime*: Mircea Mihăieş: ***Cărţile crude***, scos de Ed. Amarcord! Un comentariu asupra lui nu poate lipsi din această pagină! În curînd! PROMO

Îi consacrăm această emisiune deoarece, după cartea pur didactică a lui Ion Bucheru, ***Fenomenul televiziune – Limbajul imaginii; publicistică; producţie; programare*** (altminteri, utilă, corectă şi onestă) de la Ed. Fundaţiei „România de mîine" şi după ***Manualul de jurnalism*** coordonat de Mihai Coman ori traducerea din Marshall McLuhan, ***Mass-media sau mediul invizibil***, cea de faţă e cel mai serios corp de gînduri, idei şi observaţii asupra a ceea ce s-a întîmplat

PUBLICITATE Nu peste mult timp: ***Cutia neagră – Istoria prezentă a României în 1001 minute la microfonul Europei Libere*** (Ed. Albatros), de Emil Hurezeanu va fi deschisă în faţa dumneavoastră, aici! ● Şi tot aici vom răsfoi împreună fermecătorul *Dicţionar neconvenţional al scriitorilor evrei de limbă română* (Ed. Minimum, Tel-Aviv) al lui Al. Mirodan! PUBLICITATE

pe micile ecrane din România în ultimii 8 ani, dar şi asupra fenomenului de televiziune ca *Ding an sich*. N-am scăpat întîmplător sintagma pe nemţeşte. Înclinaţia, vocaţia şi viciul nepedepsit ale lui Bogdan Ghiu sunt să *citească*, să *des-cifreze*, să *de-codeze* jucăuşul flux de electroni din tubul catodic. Ceea ce încearcă el – şi în multe pasaje reuşeşte – este o semiotică şi o semantică a televiziunii. Atent la imagini, el vede cuvinte. Un exemplu. Rog o cameră să transfocheze asupra miculuî citat de la p.115: *„...cloşarzi ai noului Bucureşti. Aceasta este o categorie («pătură»? – uneori nici atît: foaie de carton) socială nouă..."* Şi, dacă tot suntem aici, să panoramăm 3 pagini mai departe, în articolul despre o emisiune cu securişti; un plan detaliu pe citatul de la p.119: *„Securitatea nu are faţă. Faţa securiştilor a fost şi rămîne lipsa de chip. Sunt* desfiguraţi". Aţi observat, stimaţi telectori, plăcerea lui Bogdan Ghiu de a simţi cuvîntul-din-imagine, de a-l extrage şi de a-l metamorfoza semnificativ. Dar cel mai bun exemplu cred că e cel de la pagina 296. Băgăm un *raff* şi facem şarful pe pasajul care defineşte televiziunea ca pe un mecanism de *multiplicat* realitatea, de – atenţie! stop cadru! – de *speculat* realitatea. (Vom continua după un scurt spot publicitar).

PUBLICITATE În curînd, la această rubrică, o cronică zguduitoare la romanul lui Gabriel Chifu, ***Maratonul învinşilor*** (Ed Cartea Românească). Analize pertinente, judecăţi de valoare corecte! Numai la *Dilema!* PUBLICITATE

Cu o bună intuiţie, Bogdan Ghiu exhibă caracterul *speculativ* al televiziunii. Observaţia sa nu e străină nici de implicaţia etimologică, substantivul latinesc (neutru!) *speculum* însemnînd *oglindă, reproducere fidelă, imagine, reflectare*. Şi dacă autorul ar fi forat mai adînc, adică dacă ar fi ajuns şi la verbul *speculor, -ari*, obţinea un *blow-up* de toată frumuseţea, întrucît acesta înseamnă *a pîndi, a căuta în secret să vadă, a spiona vorbele şi faptele cuiva*. Iată-i pe paparazzi *in nuce*! Bogdan Ghiu însuşi speculează cu iscusinţă, în mai fiecare articol, asupra acestei *„industrii de arătat"* (p.125), la care priveşte şi de care se lasă străbătut cu multă seriozitate. Zic (şi) „străbătut", întrucît el funcţionează fie în regim, cronicăresc, de *oglindă*, fie în regim, cugetător şi, uneori, cogibund, de *prismă*, care descompune cascada de imagini în componentele ei ideatice. Ceea ce face ca însemnările şi reflecţiile lui Bogdan Ghiu despre emisiuni de mult uitate să nu fie caduce este

PUBLICITATE Jocuri de cuvinte scînteietoare şi vorbe de spirit memorabile, în ***Reflexii şi reflexe*** (Ed. Jurnalul literar), de Cornel Regman! Piese care întorc teatrul, psihanaliza, exegeza biblică şi shakespeareologia pe dos, în volumul ***Moartea lui Ariel*** (Ed. Unitext), de Alina Mungiu-Pippidi! Adevărul despre Galileo Galilei şi abjurările sale, în ***Galileu! O, Galileu!*** (Ed. Logos), de Gh. Stratan! În curînd, în aceste coloane! Rămîneţi pe *Dilema!* PUBLICITATE

neliniştea sa camilpetresciană de a *vedea idei*. El trece dincolo de imagine şi-i descoperă rădăcinile ideologice, politice, psiho-sociologice şi chiar, în clipele intense, ontologice. Adevăratul şi durabilul fond al cărţii lui Ghiu este dezghiocarea relaţiei dintre omul cu scaun la cap şi paralelipipedul cu iluzii optice. Politicul, desigur, domină multe secvenţe (obsedaţi politic eram sub Ceauşescu, obsedaţi politic am rămas!), dar, om cu bune lecturi europene, autorul transcende şi aici nivelul simplist partizan al strategiilor de cafenea, tinzînd mereu spre concept şi esenţializare.

PROMO Două *jurnale* gemînd de idei (deschid cartea, cartea geme), ambele la Ed. Albatros: ***Bagaje pentru paradis***, de Valeriu Cristea şi ***Cap şi pajură*** de Livius Ciocârlie, vor intra în curînd în obiectivul rubricii *Cronica literară de tranziţie!* Nu rataţi! PROMO

Istorie subiectivă a desfăşurărilor de forţe de pe videodromul ultimilor ani, filozofare cînd poetizantă, cînd structuralizantă, cînd moralistă, asupra noimelor intrinseci şi extrinseci ale cailor verzi de pe sticlă, expresie sugestivă a bucuriei de a privi, de a asculta, de a mîngîia şi de a explora *cuvîntul* şi *logosul* ascunse în imagine – culegerea de articole a lui Bogdan Ghiu e o lectură obligatorie pentru oricine nu se uită la televizor ca mîţa în calendar.

George PRUTEANU

*) Bogdan Ghiu, ***Ochiul de sticlă – Texte privind televiziunea 1991-1997***, Ed. All, Buc., 1997, 528 p.

Pagini realizate de
Cezar PAUL-BĂDESCU

CE MAI FACE TAICA LAZĂR AZI?

© V. Dorolţi

Un lucru de ruşine

Dacă patronii caselor de amanet nu se arată prea dornici să dea interviuri, oamenii de pe stradă – posibilii clienţi – nu sînt nici ei mai puţin suspicioşi. De data aceasta nu în privinţa declaraţiilor – cu care s-au arătat darnici – ci în legătură cu casele de amanet propriu-zise. Din „lotul" de 10-15 cumpărători de la parterul magazinului Unirea, majoritatea s-au arătat vădit împotriva acestor instituţii „diavoleşti" (cum le-a numit una din persoanele chestionate). În mentalitatea celor mai mulţi dintre interlocutori, casele de amanet sînt instituţii ale hoţilor, legal organizaţi pentru a-i prăda pe bieţii cetăţeni aflaţi la nevoie. De la 20 la 70 de ani, aproape nici unul dintre cei cu care am stat de vorbă nu ar apela la serviciile unei case de amanet: mult mai sănătos, cînd ai rămas „în pom", e să împrumuţi...

Motivele pentru care cumpărătorii din Unirea nu şi-ar amaneta nimic sînt diverse: *„Dacă dai ceva, e greu de luat înapoi; rişti ca ce laşi acolo, acolo să rămînă."* (inginer, 70 de ani); *„N-aş da ceva de suflet, o amintire dragă, nicidecum. E un risc destul de crescut să nu mai ai bani şi să nu-ţi mai capeţi înapoi lucrul amanetat."* (asistentă medicală, 22 de ani). Casele de amanet sînt văzute ca ceva depersonalizat şi hrăpăreţ, care-ţi înstrăinează avutul drag inimii. Să-ţi încredinţezi obiectele personale unei instituţii, să le transformi în indiferenţii bani, e o blasfemie. Mult mai uman e să împrumuţi: măcar o faci de la persoane cunoscute. Să ajungi să amanetezi e un lucru de ruşine, care te scoate din normalitatea imediată: *„Jefuieşte omul pe faţă, nu e normal."* (mecanic, 30 de ani).

Cel ce amanetează devine un proscris, un asocial: *„Prefer să muncesc în lapte de var sau să mă umplu de praf decît să iau camătă de la oameni cînd ei, săracii, nu se duc acolo de drag..."* (constructor, 40 de ani).

Nici unul din cei interogaţi nu a amanetat, personal, ceva, dar majoritatea au cîte o cunoştinţă păcălită: *„O cunoştinţă s-a dus la timp cu banii să-şi ia obiectul depus, i s-a spus că s-a vîndut, dacă n-a venit pînă acuma... Mai erau 2 zile pînă la termenul din contract. Pînă la urmă i s-a achitat, cu scandal, contravaloarea."* (muncitor 32 de ani); *„Un prieten de-al meu şi-a pierdut video-ul şi televizorul: i-au schimbat contractul cu unul pentru aceeaşi valoare, dar expirat."* (mecanic, 30 de ani)

În răspunsurile cumpărătorilor din Unirea, casele de amanet apar ca nişte sperietori, fie abstracte, fie concrete. O singură părere contrazice mentalitatea generală: un inginer de 52 de ani crede că ele *„reflectă nivelul de dezvoltare al societăţii în momentul de faţă. Societatea noastră tinde către prăbuşirea situaţiei financiare a individului, aşa că omul s-ar putea să recurgă la aşa ceva."*

Iaromira POPOVICI

Nimic despre casele de amanet

Din ce categorii sociale sînt cei care recurg la soluţia amanetării de obiecte? La ce folosesc de obicei banii rezultaţi din acest împrumut? În ce procent obiectele lăsate în gaj sînt răscumpărate? Cîţi recidivează în ale amanetării? Care sînt perioadele mai propice pentru casele de amanet, cînd sărăcia îi îmboldeşte mai tare pe oameni? Există sezoane în care hoţia îşi face mai bine lucrarea întru prosperitatea patronilor acestor case (fiindcă unul din cele mai simple şi mai sigure plasamente pentru lucrurile furate sînt evident, casele de amanet)?

Sînt întrebări ale căror răspunsuri ar fi poate interesante din punct de vedere sociologic şi gazetăresc. Numai că nici un patron de casă de amanet nu vrea să răspundă la ele. Cînd aud că sînt căutaţi de ziarişti, se eschivează fără excepţie, mai mult sau mai puţin elegant. Nici în calitate de client nu descoperi mare lucru. Poate doar dacă te duci cu un obiect foarte valoros şi ai o figură de fraier patent. Atunci e posibil ca patronul să încerce să te păcălească, dar prin asta nu demonstrezi cine ştie ce despre respectiva instituţie. Iar întrebările mai sus amintite oricum nu-şi găsesc răspunsul. Neavînd nici o cunoştinţă care să ţină sau măcar să lucreze într-un astfel de loc, mi-am zis că am ratat reportajul despre casele de amanet. Ba am aflat c-au mai păţit acest lucru şi alţi ziarişti. O altă cale de a descoperi ceva e să te duci la poliţie. Acolo însă afli că nu există cazuri şi reclamaţii legate de aceste case. Cel mult, în decursul ultimilor ani, au fost înregistrate cîteva spargeri asupra lor. Spargeri mai mult sau mai puţin *de-adevăratelea*. Dar şi aceste cazuri au fost foarte rare şi nesemnificative.

Altfel, toată lumea ştie că în asemenea locuri se face evaziune fiscală, se vehiculează sume şi valori care nu apar înregistrate nicăieri, fiindcă în afara contractelor scrise apar şi înţelegeri verbale care nu pot fi probate. Evaluările şi tîrguielile asupra bijuteriilor, aparatelor electronice, obiectelor de artă, autoturismelor şi chiar imobilelor, au o componentă obscură. Uneori e chiar foarte simplu ca obiectul ce n-a mai fost restituit clientului, pentru că acesta n-a venit la timp să-l răscumpere, să figureze ca fiind returnat. În acel moment el aparţine de fapt patronului, care îl poate vinde într-o consignaţie oarecare sau chiar adiacentă casei de amanet, ca pe un obiect propriu.

Un alt dat al acestor instituţii este că prin ele se vînd obiecte furate. De exemplu, o casă de amanet de pe b-dul Ştefan cel Mare vinde produse electronice fără cod. Se ştie că la anumite aparate, odată cu furtul se pierde codul şi nu mai pot fi folosite. Şi astfel, cumpărătorii atraşi de o marcă binecunoscută şi un preţ ultraconvenabil, se pot alege cu un fax sau un radio-casetofon auto care nu funcţionează. Alţi clienţi, mai versaţi, ştiu că pot comanda la unele din aceste case, un anumit tip de aparat sau chiar o bijuterie. După un interval de timp, nu foarte bine precizat, patronul le poate pune la dispoziţie obiectul comandat, la un preţ bun. Uneori cumpărătorul care întreabă de existenţa unui produs poate primi următorul răspuns: „mai treceţi pe săptămîna viitoare, că vine un băiat care ne mai aduce". „Băieţii" aceştia aprovizionează regulat casele de amanet. Apropo însă de asemenea comenzi, în Bucureşti există şi posibilitatea de a cere un produs nou pe care-l vezi într-o revistă sau într-un catalog străin, de regulă nemţesc. În două săptămîni comanda e onorată numai la jumătate din preţul de catalog. Acest lucru nu se face neapărat printr-o casă de

© S. Tétu

© V. Dorolţi

amanet ci şi dacă ajungi să te învîrţi prin cercuri interferente cu reţelele de spărgători români din Germania. Poliţia e bine familiarizată cu acest tip de „afacere".

Zonele în care sînt plasate casele de amanet sînt de obicei comerciale, populare sau rău famate: Lipscani, Piaţa Unirii, Ferentari etc. În sediile respective funcţionează de cele mai multe ori şi case de schimb valutar, raioane de vînzare a bijuteriilor (fireşte) sau chiar raioane unde se vînd arme. Clienţii împinşi de nevoie către amanet, încheie contracte sau încearcă să-şi răscumpere bunurile în condiţiile în care rafturile, pereţii, tejghelele şi vitrinele sînt ticsite de pistoale, puşti, spray-uri lacrimogene, cuţite şi macete (vezi firma Top Gun de pe strada Doamnei). Intrările sînt de regulă păzite de bodyguarzi pătraţi iar şefii ori patronii au pielea de culoarea biscuiţilor cu cacao şi feţele ciupite de vărsat. Există şi excepţii, de exemplu firma „Condor" de vizavi de Banca Naţională, cu un sediu mare şi luminos, unde fiecare client e atenţionat prin nişte marcaje să aştepte la o anumită distanţă de ghişeu, pînă cînd cel din faţa lui îşi termină treaba (ca la băncile sau ghişeele poştale din Occident). În aceeaşi sală, la „Condor" se primesc şi anunţuri publicitare pentru *România liberă* lucru ce probabil măreşte încrederea clienţilor. Prin cartiere, în Balta Albă de pildă, există şi case de amanet deschise în sediul frizeriilor şi al coaforurilor. Acolo ori eşti tuns şi bărbierit, ori împrumutat cu cîteva zeci de mii de lei contra ghiulului primit în dar de la *gagică*. În zonele mai selecte ale oraşului nu mai sînt case de amanet ci magazine de antichităţi. Ghiulul e înlocuit aici de tabachera de argint primită moştenire, ori de pipa de fildeş a bunicului.

În ciuda presupuselor nereguli financiare din asemenea locuri, autorităţile nu pot face mare lucru. Nu e de închipuit că Garda Financiară ar putea sta să facă inventarul bijuteriilor la gram sau să angajeze experţi care să evalueze obiectele de artă. Nici descoperirea unor înţelegeri neînregistrate nu prea e posibilă de obicei. Şi chiar de s-ar găsi obiecte neînregistrate, lucrurile s-ar solda cel mult cu o amendă penală. Poliţia, la rîndu-i, nu-şi permite să cheltuiască bani pentru a supraveghea îndeaproape aceste activităţi, mai ales că singurul profit posibil îl constituie, cel mult, tot cîteva asemenea amenzi simbolice. Hoţi care să declare ei singuri că au depus lucrurile furate la o anume casă de amanet, nu există, iar eventualele complicităţi între aceştia şi respectivii patroni sînt şi mai greu de dovedit. Contractele civile încheiate la casele de amanet privesc doar părţile contractante şi statul nu are a se amesteca. De fapt nici nu e rău că e aşa. Comisioanele şi dobînzile nu pot fi limitate prin lege fiindcă nicăieri în lumea liberă nu se întîmplă asta. Iar atîta vreme cît şi băncile respectabile practică dobînzi enorme şi pe deasupra dobînzi la dobînzi, ce mai poţi cere unor case de amanet. Acestea mai oferă şi avantajul unor vînzări rapide, al unei circulaţii băneşti mai iuţi şi al existenţei unei variante de creditare a cetăţeanului, la care acesta poate apela urgent dacă e cazul. Concluzia ar fi că restricţiile sau controalele poliţieneşti nu rezolvă problemele legate de aceste activităţi, probleme care se pot atenua doar odată cu creşterea prosperităţii populaţiei şi cu mărirea gradului de informare şi instruire a omului de rînd. Căci, se ştie, doar casele de amanet prosperă numai pe fondul sărăciei.

Andrei MANOLESCU

Socio-hai-hui

Fascinaţia Elveţiei

sau despre raţionalitatea instituţională

Celălalt este mai întîi de toate o oglindă în care îţi vezi umbra. Confruntarea cu o altă cultură îţi reliefează, ca sub luminile unui reflector, sufletul de taină al propriei culturi, ceea ce ai ascuns (sau n-ai ştiut) că eşti, ceea ce ţi-ai dorit (sau n-ai putut) să fii. De aceea imaginea Celuilalt este totdeauna ambivalentă, o urzeală fascinantă de ură şi iubire. „Alegerea apelor" este o raţionalizare ulterioară.

Din acest punct de vedere, Elveţia este poate una dintre cele mai fascinante alterităţi ale noastre. Cunosc, ca noi toţi, o groază de români care se extaziază în faţa ordinii şi curăţeniei elvete, avînd însă grijă să adauge, mai devreme sau mai tîrziu, un „dar parcă e **prea** curat/ordonat...". Pe scurt, Elveţia este, într-un fel, orizontul nostru de blestem şi mîntuire: cum nu suntem în stare să fim şi cum e bine să nu ajungem vreodată. Culpa şi mîndria „balcanismului" nostru.

Dincolo de aceste jocuri de imagini, există însă ceva mult mai profund şi mai fascinant. Am avut senzaţia de a fi întrevăzut ceva din aceste „profunzimi" în urma a 2-3 zile de poveşti cu şi despre elveţieni. „Trebuia să mă duc la dentist — începe seria poveştilor o doctorandă româncă în Elveţia – şi vorbeam cu un coleg elveţian, care avea şi el probleme de genul ăsta. I-am explicat că în România, aceeaşi lucrare l-ar fi costat mult mai ieftin. O altă colegă, sud-americancă cred, a intervenit şi ea, povestind cum s-a dus să-şi facă dinţii nu ştiu unde şi a costat-o şi mai ieftin. S-a oferit chiar să-i vîndă şi elveţianului pontu'. După un moment de ezitare, în care s-a luptat cu tentaţia, acesta a răspuns ferm că nu poate: «Ar însemna să-i trădez pe dentiştii elveţieni.»". „Nu se poate !" – a comentat, stupefiat, un român din audienţă. „Imaginează-ţi că fratele tău ar fi dentist – a intervenit şi elveţianul din grup, intrigat de dificultatea noastră de a înţelege un fapt atît de evident. Iţi dai seama că procedînd astfel, practic l-ai fura pe propriul tău frate ?" Replica nu a întîrziat să vină: „Dacă aş avea un frate dentist, mi-aş face dinţii pe gratis". „Asta nu se poate" – fu de părere elveţianul, nedumerit la rîndul lui.

Mai tîrziu în noapte, pe firul vorbei, elveţianul ne-a povestit cum a fost să viziteze un hotel de cinci stele unde, la un moment dat, a fost prezentat directorului adjunct. Din vorbă în vorbă, acesta a ajuns să critice unele iniţiative manageriale ale directorului general. „L-am întrerupt şi i-am spus că nu-l înţeleg. De vreme ce lucrează în această instituţie, înseamnă că este de acord cu ea. Dacă nu ar fi, ar avea doar două soluţii: să încerce să o schimbe sau să o părăsească". De data aceasta, tăcerea românească a fost profundă.

Poveştile şi nedumeririle au continuat şi a doua zi. Farmecul personal şi marea artă de degustător ale elveţianului ni-l făceau tot mai drag. Ceva însă ne îndepărta iremediabil, dincolo de plăcere şi raţiune. Un alt gen de raţiune, o „raţiune instituţională" pe care o purta în el precum aerul pe care îl respira şi care nouă, celor mai mulţi, ne dădea fiori. Pe de altă parte, era atît de logic şi mai ales de consecvent tot ceea ce spunea ! Pentru el, individul era parte a instituţiilor, împărtăşind logica acestora în măsura în care instituţiile nu sunt altceva decît expresia logicii contractuale a indivizilor. A „păcăli" instituţia înseamnă a te păcăli în primul rînd pe tine, dimpreună cu încrederea celorlalţi în tine, ca parte într-un contract colectiv. Reciproca este valabilă pentru instituţii, căci acestea sînt produsul voinţei mele *raţionale* şi, ca atare, a mă înşela pe **mine** ar reveni la a-şi trăda însăşi raţiunea **lor** de a fi.

O lume perfectă ? Cîtuşi de puţin; nu-i vorba aici despre o viziune naivă. Dar o lume ordonată, care poate şi trebuie să fie pusă deci în ordine. „Urăsc disciplina, dar nu pot trăi fără ordine" – ne avertizase oaspetele nostru încă de la început. Nu ştiu dacă urîm ordinea – m-am gîndit eu mai tîrziu – dar în mod cert nu putem trăi fără disciplină.

Instituţii ale ordinii, instituţii ale disciplinei... La *ei,* instituţiile par gîndite ca spaţii interioare, ale unui sens împărtăşit. De aceea individul trebuie să se simtă la el acasă în instituţiile sale, în virtutea unei ordini comune. La *noi,* instituţiile sunt exterioare individului şi acesta nu se va simţi niciodată în ele ca „acasă". Instituţiile sînt ale Celorlalţi, cei care fac disciplina. La *ei,* fiecare individ trebuie să poată spune *l'institution, c'est moi !* ; dar s-ar putea şi să trebuiască să accepte că *moi, c'est l'institution*. La *noi,* instituţia este totdeauna Celălalt; da' şi el e om...

Aşa că, tot mai bine la noi, că, vorba aia, oameni sîntem. Dar cînd deschid televizorul sau fereastra şi îmi defilează prin faţă instituţiile noastre, mă apucă o jale...

Vintilă MIHĂILESCU

Cronica ideilor sociale

Şantaj cu adrenalină

Timp de două săptămîni, dacă nu şi mai bine, pe sportivii noştri (robuşti, nu-i vorbă, dar sensibili) i-a măcinat decizia ministrului Finanţelor de a impozita premiile pe care aceştia le primesc în competiţii. Impozitul, undeva către 10 la sută, din premii, i-ar descuraja într-atît încît, au spus unii, cu ochii umezi şi gramatica prescurtată, mai bine pleacă în altă ţară. A intervenit opinia publică, îndrăgostită de luceferii stadioanelor, de vipurile cu adidaşi, cei care au licitat cîteva milioane pentru tricoul unui fotbalist şi se ferchezuiesc la oglinda păzită de spiritele bune ale stadioanelor. Şi-au spus şi ei părerea ca buni cetăţeni îndrăgostiţi de şmecheriile sportului naţional. Au intervenit, apoi, comentatorii sportivi care, mai pe ocolite, mai de-a dreptul, l-au trimis pe ministrul Finanţelor să bată la alte porţi, să scoată porţii de oxigen din ce-o şti, din timbrul literar sau din agricultură, întrucît nu Eminescu sau Enescu sînt zeii naţiunii, nu ei însufleţesc peluzele şi dau strălucire unei vieţi cenuşii, ci picioarele de aur ale unui fotbalist.

În treacăt fie vorba, dacă asculţi comentariile acestor jurnalişti la meciurile de fotbal divizionare, ai putea crede că te afli în plin epos. Te-aştepţi, de la un moment încolo, să-i auzi pe coreuţii sportivi intonînd dactilii şi amfibrahii epopeii antice, cîntînd, în acompaniament de tobe şi chimvale, mînia ce-l prinse pe liberoul formaţiei x, descriind dramatic cum zăngăne arama în praful apărării, cum se dezmembrează ca trupul lui Dionysos echipa zet sau cum degetele de purpură ale aurorei îmbracă în sînge cîmpul de luptă. Ecouri antropologice şi psihanalizabile răsună în comentariul meciurilor de tenis şi chiote de *eureka* plutesc deasupra ringului de box. Aceşti aezi ai show-business-ului sportiv şi-au acordat circumvoluţiunile pentru a găsi argumentele cele mai sonore, smulse din patetismul de care e îmbolnăvită o parte substanţială a presei româneşti, spre a-l convige pe ministrul Finanţelor să-şi revină în simţirea românească. Ba chiar şi colegul său de cabinet, ministrul Sporturilor, grăbit să dea conţinut portofoliului său, pînă acum confiscat de bonzii locali ai federaţiilor şi cluburilor, l-a luat la rost pe colegul său, pînă ce acesta a renunţat la decizia lui, sastisit de atîtea insistenţe şi convins că într-un guvern în criză nu face să te pui rău cu sportivii, chiar dacă tratamentul ar fi fost şi-aşa discriminatoriu faţă de ceilalţi contribuabili. Mesajul tuturor era că sportivii trebuie protejaţi de neplăcerile financiare pentru că ne îmbunătăţesc imaginea în lume. Îndeplinesc, gratuit, oficiile de ambasadori. De ca şi cum, mai an, Boris Spasski a îmbunătăţit şi clarificat imaginea sovietelor sau George Weah ne-a făcut să cunoaştem geografia şi cultura Liberiei. Iar alte surse de informare în legătură cu civilizaţia bulgară decît driblingurile lui Hristo Stoicikov n-ar mai exista.

În faţa unui atac atît de agresiv, orice soluţie de compromis în meciul economişti-restul lumii a murit de la sine, fără a mai fi rostită. Întrucît, de ce nu?, li s-ar fi putut propune fotbaliştilor noştri sensibili să cedeze aceşti bani nu pentru sedarea salariaţilor din domeniul extractiv, ci pentru un fond special din care să fie construite orfelinate, cămine de bătrîni sau locuinţe sociale. sau să finanţeze editarea cărţilor şi revistelor culturale. Şi, pentru a nu gîndi prezumţios, să presupunem chiar că ei ar fi dispuşi să cedeze miile de dolari pentru construcţia caselor în zonele calamitate sau pentru editarea marelui dicţionar al limbii române a cărui apariţie trenează de circa un secol. Însă nu le-a spus nimeni că ar putea s-o facă.

Un amic de-al meu a cîştigat, acum cîteva săptămîni, un premiu. Un premiu pentru critică literară. Un milion de lei. Impozabili. Adică aproximativ 500 de mii. E mai rentabil să traduci. Uite, de pildă, pentru piesa asta a lui Ionescu, teatrul x mi-a promis 300 de mii de lei. Circa 200 de mii de lei în mînă – a mai adăugat el.

Sorin ŞERB

Telalii fără fruntarii

Conţinutul este marfa

Începeam, în articolul precedent, un răspuns la invitaţia de a reflecta asupra eticii publicităţii, adresată opiniei publice de către domnul Teodor Baconsky, în prima *Vineri* din an (mă refer, „prietenii ştiu..."*,* la suplimentul lunar al *Dilemei).* Pornind de la premisa – subînţeleasă întrucît acceptată de orice observator atent – că societatea occidentală este mai puţin permisivă decît a noastră în privinţa publicităţii (ca şi a programelor TV, a publicaţiilor „pentru adulţi" etc.), domnul Baconsky punea problema, printre altele, a unei dezbateri etice cu privire la mesajul ce însoţeşte îndeobşte îndemnul de a cumpăra marfa (dacă nu chiar îl substituie de-a dreptul, printr-o convenţie culturală pe care mi-am îngăduit s-o numesc, cu gîndul la pragmatica lingvistică şi nu la economie, *contract publicitar).* De exemplu, un negustor de bere îţi arată doi pescari cărînd în spinare un peşte-spadă şi îţi vorbeşte aluziv despre prietenie... Sau un negustor de pantofi îţi arată o femeie plînsă şi necăjită rupînd fotografia unui bărbat şi îţi vorbeşte despre sentimente în stilul romanelor populare... Distinsul cărturar identifica în acest gen de pre-texte însuşi *„conţinutul* mesajului publicitar" şi ne atrăgea atenţia asupra conţinuturilor moralmente nocive pe care acest *„conţinut"* le poate vehicula. O anumită emfatizare a hedonismului, a spiritului sectar, a arivismului, a unor comportamente asociale, plus o exacerbare a violenţei şi sexualităţii „nude" – iată păcate de care deseori este învinuită publicitatea „dincolo, la ei". Numai că „ei", occidentalii ştiu să le controleze influenţa printr-o legislaţie destul de strictă şi, înainte de aceasta, printr-o anumită cultură a consumatorului-cetăţean.

Ce e de făcut? – ne întreabă dilematic domnul Baconsky: împrumutăm (arzînd ca de obicei din etape) sistemul lor de control sau ne căutăm propriul cod deontologic, specific culturii noastre şi stadiului nostru economic?

Arătînd săptămîna trecută cum au răspuns la problema „publi-etică" intelectualii americani încă din zorii veacului nostru, nu m-am grăbit să recomand şi în acest domeniu o soluţie a „formelor fără fond", ci, dimpotrivă, să atrag atenţia asupra adevăratului fond al problemei. Din cîte s-a putut vedea, economiştii protestanţi de peste mări nu gîndeau foarte diferit de românul simplu, cînd te sfătuieşte ca „la pomul lăudat să nu te duci cu sacul" şi că atunci cînd „afară e vopsit gardul, înăuntru-i leopardul"... Cu alte cuvinte: o marfă realmente bună nu are nevoie, în principiu, de reclame amăgitoare, de făgăduieli nesincere („mincinoase", cum spune poporul de pretutindeni). În orice reclamă onestă, în spatele adaosurilor decorative şi persuasive, se află şi „o gamă largă" de detalii concrete despre marfă. Telalii moderni cunosc la fel de bine ca strămoşii lor din tîrguri eficienţa simplei etalări. În contextul merceologic concret, *conţinutul* reclamei este marfa însăşi. O deontologie a producătorului presupune în chip firesc şi deontologia anunţătorului.

O asemenea discuţie excesiv de aplicată ar putea fi suspectată de domnul Baconsky, laolaltă cu obiectul însuşi al discuţiei – publicitatea – de păcatul „reificării valorilor culturale". Dar ce e deviant pentru teolog e normal pentru antropolog: valorile culturale sînt, înainte de toate, extrem de... materiale; abstractizarea e invenţie tîrzie (cei din breasla domnului Baconsky ştiu mai bine cum e cu spărgătorii de icoane...). Publicitatea există, pe cît se pare, de cînd negustoria. Comerţul cu idei e pentru odraslele de negustori. *Tout forum sort d'une Foire...*

Trăim, e drept, într-un mare tîrg electronic, care ne copleşeşte cu stimuli. Conceptul de *societate de consum* nu-i vorbă goală. Dar e pură amăgire cărturărească să-ţi închipui populaţii întregi dresate să reacţioneze la orice slogan ivit peste noapte. Am mai comentat cîndva în această rubrică *nutopia* lui Eco, care-şi închipuia, prin învolburaţii ani '60, că vom ajunge, datorită publicităţii tot mai diabolice, ca, ieşind în oraş după pastă de dinţi, să ne întoarcem acasă cu un nou automobil... De fapt, publicitatea e tot mai isteaţă, tocmai întrucît încearcă, dacă nu să învingă, măcar să atingă asimptotic isteţimea cumpărătorului mediu.

Firma *Nike* a trebuit să-şi modifice campania, după ce a constatat că o direcţie prea agresivă în publicitate i-a adus scăderea cifrei de vînzări. Acum, potrivit noii linii, echipamentul *Nike* nu mai e rezervat „băieţilor supăraţi", ci întregii omeniri într-o blîndă simfonie a toleranţei, cu tonuri de sepia. „Reificarea ideologiei"? Şi ce-i rău în asta?! E de preferat parcă vulgatelor marxist-leniniste pentru muncitori şi ţărani...

La noi, un producător mai îndrăzneţ ne propunea, mai mult de dragul experimentului, un spot cu tentă erotică pentru detergenţi. Eroare strategică! Gospodinele gustă mai mult reclamele gen *Procter & Gamble,* cu cămine ideale şi „copii fericiţi". Erotismul se adresează publicului noctambul (vezi spoturile de miezul nopţii, gen „sună-mă acum!"). Spotul a dispărut la fel de repede ca şi cel cu femeia care mînca arahide în cadă (care se voia „subliminal", cînd se încheia cu o ţiţă săltăreaţă în prim-plan, lîngă sloganul de semnătură). Nu mai vorbesc de spotul grosolăneşte falocratic realizat pentru o revistă de femei. Nu s-a difuzat mai mult de două zile!

Piaţa are etica ei, la fel ca întreaga societate. Pînă să apuce s-o influenţeze, intelectualul lucid îşi poate propune s-o observe şi s-o înţeleagă.

Florin DUMITRESCU

Pagini realizate de Delia VERDEŞ

Rodica BINDER
jurnalist la Radio *Deutsche Welle*

Cartea neagră a comunismului

– o receptare critică –

Din perspectivă istorică, interesul manifestat de opinia publică din Germania faţă de *Cartea neagră a comunismului,* a cărei prefaţă a fost pe dată tradusă şi publicată în prestigiosul cotidian *Frankfurter Allgemeine Zeitung,* nu mai necesită explicaţii suplimentare. Poate doar banala precizare că Germania este singura ţară europeană care a făcut experienţa celor două tipuri de dictaturi totalitare. Precizare la care s-ar putea adăuga rezumarea dezbaterii petrecute cu mai bine de zece ani în urmă şi fiindcă, printr-un fel de contrast, ea evidenţiază cutezanţa istoricilor francezi care au îndrăznit să facă ceea ce colegii lor germani nu au vrut sau nu au putut să facă, din raţiuni morale, dintr-un complex de vinovăţie provocat de holocaust, întreţinut sistematic de propaganda sovietică şi de comuniştii vest europeni, francezi în special. Fără a fi singurii, aceştia din urmă s-au prevalat de o vocaţie antifascistă înnăscută. Cum avea să se dovedească însă în anii din urmă, prin seria de publicaţii şi dezvăluiri istorice, Partidul comunist francez a fost cel mai stalinist partid occidental şi a rămas şi cel mai leninist. Constatarea răspunde doar în parte la o întrebare tulburătoare, care se regăseşte subiacent şi în partea finală a prefeţei lui Stéphane Courtois la volumul *Cartea neagră a comunismului.* De ce au fost atîta amar de vreme trecute sub tăcere, în Occident, ororile comise în numele ideologiei comuniste?

Din acelaşi aparat comunist s-au născut şi învingătorii şi învinşii tranziţiei Amnezici, foşti comunişti? Fără îndoială. Împreună cu segmente întregi ale societăţilor post comuniste pentru care implozia vechiului regim sau negocierile anterioare au produs uitarea. În afară de Bukovski, care prin îndemnuri pasionate şi vehemente cere judecarea criminalilor – mulţi dintre ei expun o conştiinţă „liberă" – pare că în Est n-a sunat încă clopotul de înmormîntare. Deoarece, dacă în unele cercuri s-au constituit condiţiile apariţiei unei adevărate Cărţi negre a comunismului, *nu peste tot ea este posibilă. E nevoie de ceva mai mult decît de efortul istoricilor: trebuie cercetat misterul fenomenului care s-a numit „comunism".*

Georges MINK
şi Jean-Charles SZUREK
(**Le Monde** – 27 noiembrie '97)

Trei ar fi motivele nepermis de îndelungatei eludări a dimensiunii criminale a comunismului. Cel dintîi, scrie Courtois, vizează fidelitatea cu care idealul revoluţiei a fost cultivat. François Furet însuşi analizează această fascinaţie pe care revoluţia o exercită asupra unei bune părţi a imaginarului colectiv şi a intelectualităţii în capitolul intitulat „Farmecul lui Octombrie" din cartea *Trecutul unei iluzii.* În ce constă această fascinaţie? Într-o revendicare a revoluţiei bolşevice de la tradiţiile Revoluţiei Franceze, scrie Furet, neomiţînd să precizeze că ruptura temporală dintre cele două evenimente are o conotaţie particulară: cea a demnităţii unei istorii care se săvîrşeşte prin voinţa umană. Pasiunea revoluţionară, scrie la rîndul lui Courtois, nu le-a fost străină nici autorilor *Cărţii negre a comunismului.*

Stéphane Courtois ignoră cu bună ştiinţă faptul că genocidul evreilor nu a devenit central în analiza nazismului decît în anii '70 şi omniprezent în memoria colectivă a popoarelor europene de-abia începînd din anii '80, posterior marilor hecatombe ale comunismului.

Anette WIEVIORKA
(**Le Monde** – 27 noiembrie '97)

Al doilea motiv al trecerii sub tăcere pînă nu demult a acestor crime rezidă în contribuţia Uniunii Sovietice la victoria împotriva Germaniei naziste, fapt ce le-a permis comuniştilor să-şi atingă scopul, acela de a uzurpa puterea, sub paravanul antifascismului. De altfel, în aproape toate ţările în care a existat o rezistenţă armată antifascistă, rolul comuniştilor în organizarea acestei rezistenţe a fost determinant, impus tovarăşilor de luptă care împărtăşeau alte convingeri religioase, cu forţa armelor, la nevoie... Martirii rezistenţelor naţionale au fost instrumentalizaţi de comunişti, întru sanctificarea propriei lor ideologii. Antifascismul devine una din etichetele fundamentale pe care şi le atribuie comunismul, autoînscris altfel de „partea bună a istoriei". Victoria asupra fascismului este transformată în dovada superiorităţii sistemului comunist. Concomitent, însă, Occidentul ignoră multe din împrejurările în care Europa răsăriteană a fost „eliberată" de Armata Roşie. Or, eliberarea de sub fascism a avut două rezultate total diferite: în apus, ea s-a soldat cu reinstaurarea democraţiei, în centrul şi răsăritul continentului ea a făcut ca Uniunea Sovietică să ia locul Imperiului de o mie de ani, visat de naziști, scrie Stéphane Courtois în textul prefeţei sale.

Al treilea motiv esenţial al discreţiei cu care a fost tratată chestiunea genocidului de clasă comis de comuniști este mai dificil, poate, de explicat decît celelalte două. După anul 1945, genocidul comis împotriva evreilor, pe criterii de rasă, a devenit, pe bună dreptate, paradigma absolută a barbariei moderne. După ce la început au preferat să ignore caracterul abominabil al persecutării şi exterminării evreilor de către naziști, comuniştii au înţeles ulterior că, din recunoaşterea publică a naturii monstruoase, singulare a holocaustului comis de naziști, ei ar putea obţine unele avantaje ideologice şi strategice certe. Atenţia opiniei publice internaţionale odată aţintită spre cel de-al Treilea Reich, ea nu mai putea fi atrasă şi de grozăviile (oricum petrecute în umbră) comise în numele ideologiei comuniste şi al principiului luptei de clasă. În realitate, aşa cum se precizează în prefaţa *Cărţii negre a comunismului,* genocidul comunist şi cel fascist sînt foarte asemănătoare: moartea unui copil de „chiaburi" din Ucraina, prin înfometarea la care regimul stalinist a supus premeditat „duşmanii de clasă", trage la fel de greu la cîntar ca moartea prin inaniţie a unui copil evreu, în ghetoul din Varşovia. Comparaţia nu aduce în discuţie caracterul singular al grozăviilor de la Auschwitz, ci relevă o particularitate a regimurilor comuniste care au utilizat sistematic foametea ca instrument al exterminării.

Tangentă la această concluzie este şi tabuizata comparaţie dintre fascism şi comunism. În acest punct nodal al problematicii revine la suprafaţă, în stadiul ei acut, disputa istoricilor germani, acea *Historikerstreit.* Fascismul a durat 14 ani, a provocat moartea a 25 de milioane de oameni nevinovaţi. Între aceştia, 6 milioane de evrei exterminaţi în lagărele de concentrare naziste. Istoricii germani mai ales au studiat intens fascismul pentru a răspunde la tulburătoarea întrebare cum a fost posibil holocaustul. Marea majoritate a istoricilor au acceptat teoria caracterului singular al crimelor naziste, faptul că fascismul a relevat cît de subţire este în fond pojghiţa civilizaţiei. Teoria vinovăţiei comune a constituit, pînă la un punct, maniera cea mai comodă de a explica inexplicabilul, acea banalitate a răului, pe care reuşise atît de bine Hannah Arendt să o desluşească.

Ceea ce determină succesul în politică al unor mişcări fasciste nu sînt atît proprietăţile lor intrinseci, cît circumstanţele care îi oferă ocazia: gravitatea crizei care subminează legitimitatea sistemului democratic existent şi disponibilitatea elitelor – armata, biserica, oamenii de afaceri importanţi – de a tolera sau de a sprijini soluţiile fasciste.

Robert PAXTON
(**New York Review of Books** – 28 noiembrie 1996)

În 1996, tînărul istoric american Daniel Jonah Goldhagen iscă înfierbîntate dispute cu o carte intitulată *Complicii voluntari ai lui Hitler,* în care este susţinută, între altele, teoria vinovăţiei colective a germanilor şi a antisemitismului lor „ancestral". Evident, am simplificat la maximum cîteva din tezele cărţii care virează din nou întreaga problematică exact în acea direcţie în care, din cu totul alte raţiuni, fusese împinsă de către comuniști în special pe durata „războiului rece". Şi anume, a afirmării unei vinovăţii colective, a acelui *Sonderweg* german care – cum pe bună dreptate constată André Gluksmann, ilustru reprezentant al noii şcoli de filozofie, dezertor din rîndurile stîngii – reprezintă una din cele mai comode soluţii pentru clasarea dosarului culpabilităţii istorice. De vreme ce Germania demonizată rămîne o excepţie, crimele naziste încetează să mai aibă o funcţie exemplară, de avertisment pentru restul omenirii care se simte, în cazul dat, inocentă, absolvită de vină. Automat, şi crimele comuniste sînt scoase din ecuaţie, anulînd teoretic doar comparaţia dintre naţional-socialism şi comunismul real existent, sau dintre oricare din formele de teroare exterminatorie, comisă din raţiuni ideologice sau pe criterii de rasă.

Anticomunismul are şi el slăbiciunile sale: a neglijat capacitatea de autodistrugere a sistemului, apoi a crezut că totul va fi ca înainte şi de fapt adevăratele ameninţări sînt în altă parte; acolo unde semnul egalităţii dintre crime serveşte drept alibi celor care vor să înlăture ultimele bariere care ne apără în faţa legitimării extremei drepte, declarîndu-le depăşite.

Eşecul tragic al comunismului ne poate oferi două lecţii: fie că trebuie să renunţăm la orice proiect de schimbare a societăţii pentru a evita înlocuirea unei iluzii cu alta şi să considerăm fireşti injustiţia şi inegalităţile; fie – dacă vom continua să considerăm justă şi necesară schimbarea, să acceptăm ideea că această aspiraţie devine ilegitimă de îndată ce libertăţile sînt primele ei victime. Neliniştea este anticamera speranţei.

Jean-Marie COLOMBANI
(**Le Monde** – 27 noiembrie '97)

În anul 1986, într-un articol publicat în săptămînalul *Die Zeit,* filozoful german Jurgen Habermas contesta orice tentativă de istorizare a naţional-socialismului, de explicare a apariţiei şi răspîndirii acestuia ca reacţie la revoluţia bolşevică din octombrie. Or, această teză (riscantă în ochii stîngii, şi pentru că ea ar fi putut duce la o relativizare a crimelor naziste – prin alăturarea lor comparativă, celor comuniste) face parte din sistemul teoretic al istoricului german Ernst Nolte, cotat drept un neo-conservator, unul din cei mai prestigioşi experţi în domeniul studiului istoric al fascismului. Abia François Furet va reabilita, parţial, teoria lui Nolte şi, implicit, comparaţia dintre cele două sisteme totalitare. Mai mult decît atît, Furet demonstrează cît de intact rămîne principiul coincidenţei contrariilor, în analiza celor două forme de totalitarism: Lenin şi Mussolini sînt progeniturile aceleiaşi familii politice: cea a socialismului revoluţionar. În fond, nazismul este un naţional socialism...

Fireşte, studiul celor două sisteme de pe poziţii comparatiste are limite obiective. Iar între aceste limite, infernul comunist a fost încă prea puţin investigat pentru că prea puţini sînt încă intelectualii dispuşi să privească drept în faţă adevăratul chip al ideologiei sub al cărei stindard s-au înregimentat... Chiar Stéphane Courtois, redactor şef al revistei *Communisme,* co-autor al unei istorii a Partidului comunist francez, afirmă în prefaţa *Cărţii negre a comunismului* că prioritatea bolşevicilor în tehnicile de exercitare a violenţei în masă nu legitimează o legătură cauzală directă între preluarea puterii de către bolşevici şi ascensiunea nazismului în Europa.

Redacţia DILEMA ● Aleea Alexandru 38, sector 1, cod 71273 Bucureşti ● Telefon: 230.23.84 ● Telefax: 230.75.59 ● e mail: fcr@algoritma.ro ● Abonamentele interne se pot contracta la oficiile poştale. Publicaţia se află la poziţia 2106 în Catalogul publicaţiilor interne RODIPET S.A. Pentru nereguli, adresaţi-vă redacţiei la dl. Marian Burtea. ● Pentru Bucureşti se pot face abonamente şi la TOTALPRESS, tel. 650.47.90 ● Abonamentele pentru străinătate şi angajamentele de difuzare se pot încheia şi la sediul redacţiei, tel. 230.08.45; 230.14.03 ● Abonamente anuale în străinătate: 100 $ SUA sau monedă convertibilă în contul 46101001094013000-7 BRCE ● ISSN 1221-30-55

● Anul VI ● Nr. 261 ● 30 ian. - 5 febr. 1998 ●

CONSILIUL EDITORIAL: Augustin BUZURA, Andrei CODRESCU, Ştefan Aug. DOINAŞ, Peter GROSS, Z. ORNEA, Andrei PLEŞU
REDACŢIA: Magdalena BOIANGIU (red.-şef adj.), Ilieş CÂMPEANU (secr. gen. de red.), Tita CHIPER, Radu COSAŞU, Bogdan GHIU, Andrei MANOLESCU, Cezar PAUL-BĂDESCU, Iaromira POPOVICI, Alex. Leo ŞERBAN, Elena ŞTEFOI (red.-şef), Mircea VASILESCU, Delia VERDEŞ
RESPONSABIL DE NUMĂR: Magdalena BOIANGIU
PREZENTARE GRAFICĂ ŞI SECRETARIAT: Dan STANCIU
CORECTURĂ: Gabriela MAŞEK, Nina PRUTEANU
REDACTARE COMPUTERIZATĂ : Ela PETRAŞCU
EDITARE TEXT: Vali CIOBANU, Delia DONEN
DIFUZARE: Marian BURTEA
TIPAR: ROMCARTEXIM, Bd. Iancu de Hunedoara nr. 58-60, sector 1, Bucureşti.

Anul VI
nr. 262
6-12 februarie 1998
16 pagini 1500 lei

INTERNET:
http://ns.algoritma.ro/dilema
http://www.dntb.ro/dilema

DILEMA

SĂPTĂMÎNAL DE TRANZIŢIE

DIRECTOR FONDATOR: ANDREI PLEŞU

Fundaţia culturală româno-germană Petre Stoica Jimbolia
Biblioteca

SE DISTRIBUIE ÎMPREUNĂ CU SUPLIMENTUL GRATUIT **VINERI**

Puterea presei, puterea politicului

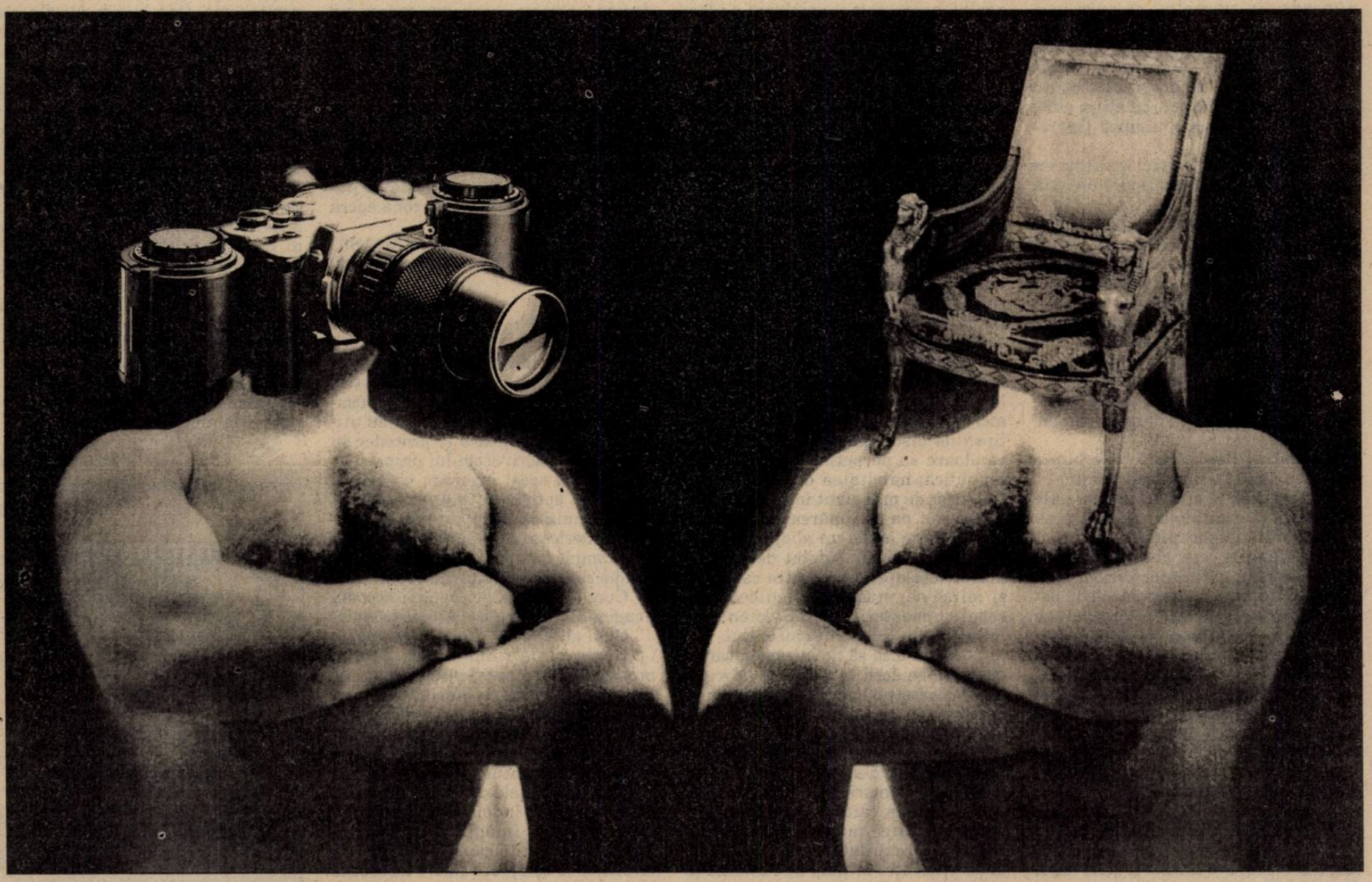

© D. Stanciu

EDITOR: FUNDAŢIA CULTURALĂ ROMÂNĂ

În acest număr:

Sever AVRAM, Radu CARP, Sabina FATI, Valeriu NEGRU, Horaţiu PEPINE, Ştefan STĂNCIUGELU, Sorin VIDAN

– Interviu cu Nestor RATEŞ –

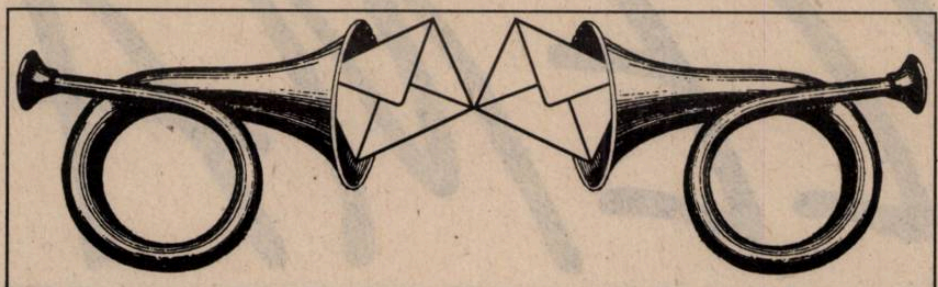

Dilematici din toată ţara, vă ascultăm...

În atenţia cititorilor noştri de pe INTERNET!

Pentru accesarea revistei *Dilema*, folosiţi următoarele coduri:

http://ns.algoritma.ro/dilema
http://www.dntb.ro/dilema

Nr. 254: *„Adolescenţa“* (continuare)

O infatuare...

Pornind de la o idee de-a d-lui Al. Paleologu, aş zice că, din cînd în cînd, adolescenţii sînt gafeuri. De-asta par (sînt) aşa frumoşi şi liberi. „Gafa îmi pare un semn de nobleţe prin nonşalanţa şi dezinvoltura ei, prin lipsa de calcule şi oportunisme“.

Cîteva rînduri despre adolescenţă (s-au mai spus atîtea). A da definiţii şi a încadra în tipare mi se pare încă (etern) imatur.

Eu identific adolescenţa cu tinereţea spirituală. Cum există tineri bătrîni şi bătrîni tineri rezultă că nu există categorie fizică („ cu atîţia ani“) care să aibă monopol asupra tinereţii/adolescenţei.

Dau 7 caracteristici pentru ea (iată: un număr mistic pentru o vîrstă mistică).

1. **Căutarea** – nu se ştie a ce şi a cui (eu n-am cunoscut pe nimeni – neipocrit – care să ştie clar ce vrea).

2. **Alergarea** – se doarme 5-6h (alţii 12 ore, da' nu-i nimic).

– se joacă baschet/fotbal/alte cele.

– se alege la repezeală cel mai scurt drum, care – prin complicări şi interferenţe – devine foarte lung.

3. **Muzica** – pentru *orice young man* dă răspunsuri, voluptăţi, libertăţi.

4. **Tentaţiile**: „Mmm...! Ce bun e interzisul! *Cool!* Adică... de ce nu?“

5. **Poftele** = multe, multe bale pentru multe nimicuri *investite* cu multă, multă importanţă.

6. **Energia** – se cheltuieşte pe: cărţi, prieteni, calculator, fizică, istorie, chimie, sport, gurăcăscări, ascultări/furturi; adică, în general, se cheltuieşte în războaie şi pentru victorii (de orice tip).

7. **Crizele** – udate cu etanol, dansate, plînse, mărturisite ori nu, întemeiate (dar de obicei: nu!), pesimizate. *Weltschmertz*-ul e mare, adînc, incurabil, dar SCURT.

Adolescentul face gafe, caută, aleargă, rîde, e curios dar şi leneş, fumează, scuipă pe jos, contrazice, străluceşte, stă în cap şi agită din picioare (= poziţia „lumînare“), are părul ras, 3 cercei într-o ureche şi „cioc“ sau, dimpotrivă, e tuns normal şi n-are nici un cercel (nu cercel de argint, că interiori are el vreo 10!).

„Budoşarea“ (vine de la Budha) nu-i e dată *încă* (de-abia a început) şi adolescentul ştie asta.

Pace!

Radu HIAL
(cu o vîrstă ruşinos de „marfă“ = 17)
Bucureşti

Candoarea ca vocaţie a fericirii

(...) Suspectată deci de imaturitate sau de refuz al responsabilităţii adoptării vîrstei adulte, candoarea e privită cu mai multă indulgenţă drept inocenţă. În această ipostază, ea ne apare drept starea copilărească a celui care nu are puterea, dorinţa şi abilitatea de a face rău şi prin urmare este nevinovat. Ceea ce ne impresionează însă în această ingrată conjunctură, nu este faptul că cel candid nu poate face răul, ci mai curînd prezenţa sa primejduită într-un univers dominat de forţele răului, neprevenit şi neechipat a-i face faţă – disproporţia înduioşătoare dintre neajutorarea sa şi soarta vitregă ce-i este hărăzită nemeritat.

Alternativa la starea de vulnerabilitate şi neajutorare, ce caracterizează candoarea, pare a fi cunoaşterea (şi recunoaşterea răului) şi a mijloacelor de apărare împotriva lui. Imprudenţa, incriminată sau doar compătimită, prezentă în starea copilărească de neştiinţă şi naivitate, va fi eliminată printr-o strategie a informării şi securizării. Trebuie să recunoaştem însă că, prin dobîndirea unei ştiinţe a răului şi a vicleniei, se pierd inevitabil nevinovăţia şi inocenţa, că mielul – simbolul delicat al vulnerabilităţii – se preschimbă în berbec – simbol al stupidităţii redutabil agresive. Puritatea se întinează aici nu atît prin cunoaştere, cît prin lipsă de discernămînt, căci ceva din candoare se perpetuează şi chiar se amplifică: naivitatea devine credulitate uşor de manevrat întru chiar gloria răului pe care părea că ţine să-l evite. Apare astfel un aliaj impur, un hibrid teratologic tutelat de prostie: monstruoasa coaliţie dintre candoare şi mîrşăvie, stare ce cumulează păcatul cunoaşterii, trufia vicleniei şi inconştienţa colaboraţionismului.

Rămîne încă să ne întrebăm care e destinul candorii într-o lume adversă, care o priveşte cu vădită neîncredere şi o atrage în curse compromiţătoare. Fără doar şi poate, puritatea, virginitatea, nevinovăţia ţin de o paradisiacă inconştienţă şi n-au nici o şansă – şi de altfel nici nu merită – să se păstreze. Într-o lume în care răul e atît de evident, candoarea nu mai poate fi decît conştiinţa retardată a unei prea modeste vinovăţii, în timp ce o conştiinţă exigentă ar fi tocmai aceea a unei neîndoielnice vinovăţii şi a modului demn în care ea trebuie asumată.

Nevinovăţia trebuie deci sacrificată. Pentru a nu eşua în sacralizarea frigidităţii, în glorificarea infantilismului, dar nici în ploconirea în faţa credulităţii colaboraţioniste şi a triumfului vicleniei, trebuie să căutăm dincolo de albul hipnotizant al curăţeniei morale, încercînd să-i înţelegem temeiul. Trebuie deci să pătrundem mai adînc în etimologia cuvîntului. Şi iată ce ne spune aceasta: *candeo* înseamnă „a arde, a deveni roşu ca focul şi apoi alb incandescent“; *candidus* este „alb strălucitor, frumos, senin, fericit“; *candela* (pe care îl păstrăm într-un înţeles foarte apropiat) însemna „lumînare“. Candoarea îşi recuperează abia acum atributul esenţial: *ardoarea, înflăcărarea* fără de care gîndul său îşi pierduse tîlcul, iar puritatea farmecul. Şi se dovedeşte astfel o stare existenţială legitimă şi împlinită, aptă să articuleze în chip benefic vulnerabilitatea cu uimirea, ajutorarea cu generozitatea, inocenţa cu buna credinţă, să le strîngă laolaltă şi să le topească într-un combustibil spiritual elevat, care nu e nimic altceva decît *vocaţia noastră pentru fericire*. Căci cine trăieşte înflăcărat, incandescent, trăieşte candid în sensul adverbului latin: *simplu, cu bună credinţă*. Altminteri, ocolişurile suspiciunilor, precauţiile circumspecţiei, subterfugiile neîncrederii ţin sub obroc flacăra candorii şi reuşesc s-o înăbuşească. Numai printr-o anume ignorare activă ea se poate opune pretenţiilor imperialiste ale răului şi poate consacra ierarhia sacră a valorilor.

Pierdută iremediabil în locurile unde răul ne-a maturizat precoce, sortită unui destin veşnic nomad, candoarea îşi poate reconstrui mereu un refugiu vremelnic într-o extensie a spaţiului, într-un tărîm virgin, într-un mai adînc sau mai înalt unde să nu ştie de rău, să nu-l comită şi să nu simtă nevoia să se apere de el – unde să poată încă fi *de bună credinţă*. Asta nu înseamnă că lumea cea de toate zilele e abolită, ea este doar suspendată, i se interzice, cît ne îngăduie puterile sufleteşti, accesul în zona sacră a candorii.

Cornel ATANASIU
str. Neva 2, bl. OD 5, sect. 6, Bucureşti

Quo vadis?

Învăţăm la şcoală că pentru a analiza o activitate educaţională trebuie să te raportezi la idealul educaţional vizat, la modul în care s-au utilizat anumite mijloace şi procedee în vederea realizării scopului propus.

Aplicînd acest algoritm observăm că idealul spre care tind adolescenţii din România după '89 este cel al tînărului american: tipul fără prejudecăţi, fără complexe, sigur pe el, libertin cît încape şi nu în ultimul rînd sexy.

Cum şi-au format românii această imagine al cărei realism este îndoielnic?

Cum altfel decît din televiziune?

Explozia de filme americane de proastă calitate, ce rulează pe piaţa de film românească, a oferit imaginea utopică a adolescentului teribilist. Total ameţit de revoluţie şi de o tranziţie fără sfîrşit spre Marea Democraţie, adolescentul român a preluat imediat, cu braţele deschise, modelul, fără a pune la îndoială veridicitatea sau realismul imaginii. Şi precum încăpăţînata fetiţă care îl luase pe NU în braţe, se complace într-o atitudine bovarică generatoare de accentuate disonanţe între realitate şi imaginaţie.

În vacanţa de vară am cunoscut un tînăr american şi m-a surprins nonşalanţa comportamentală şi vestimentară. Discutînd, mi-am dat seama că există o mare diferenţă între adolescentul de tip Beverly Hills şi cel din realitate.

Adolescenţii români nu pot discerne între bine şi rău; astfel majoritatea se raportează la pseudovalori care răstoarnă grila generală de evaluare. Acest lucru îi afectează şi pe aceia (puţini la număr) care nu s-au lăsat luaţi de spuma efemeră a valului americano-occidental.

„– Adevărul nu se confundă întotdeauna cu dreptatea.
– Unde ai citit asta?
– În toate cărţile bune...“
(WILLIAM FAULKNER – „LECŢIA DE CHIMIE“)

Într-o emisiune la Antena 1, d-nul Octavian Paler spunea că în societatea actuală poeţii, romanticii... sînt nişte inadaptaţi, situîndu-se la periferia societăţii. Acest lucru se constată şi la adolescenţi. Aceia care împărtăşesc idei romantice despre adolescenţă, despre cum ar trebui să decurgă relaţiile dintre băieţi şi fete sînt consideraţi naivi, tocilari sau de modă veche.

Odraslele parveniţilor din timpul regimurilor comunist şi neocomunist se apropie oarecum de idealul tinerilor din ziua de azi. Îmbrăcaţi după ultima modă, tratînd pe toată lumea cu aere de condescendenţă, fluturîndu-şi la fiecare colţ de stradă GSM-urile, rezemaţi de luxoasele maşini ale părinţilor... – iată modelul spre care aspiră adolescenţii!

Cultura?? – este total ignorată. Banul?? – *the new good in the new generation.*

Deşi pretindem că am trecut de comunism, totuşi pentru adolescenţi edificator este spiritul de turmă (v. Generaţia PRO) generator mai ales de vandalisme. (Mă întreb cîţi din elevii care au demonstrat în octombrie conştientizau seriozitatea actului săvîrşit.)

Distracţiile degenerează aproape întotdeauna; şi cei în cauză nu au curajul asumării propriei responsabilităţi (s-a văzut destul de clar în cazul copiilor fostului prefect de Dolj).

Societatea noastră nu face nimic pentru a-i orienta pe rătăciţi către adevăratele repere. În primul număr al *Suplimentului de post(tranziţie)* d-nul prof. Mircea Cărtărescu publica un articol, „Viespea şi reperele“. Aş spune că adolescenţii români sînt în faza în care, ghidîndu-se după nişte repere false, în zborul către stup, se izbesc cu capul de prag. De aici şi eşecul şcolar, profesional, afectiv.

„Oamenii mari“ nu fac decît să contribuie la ameţeala deja instalată.

Adriana NISTOR
elevă la Şcoala Normală „Spiru C. Haret“, Buzău

Propuneri de *Dileme* pentru viitor:

- **Despre secretare**
- **Hedonismul**
- **Cazul Eminescu**
- **Acasă**
- **Cazul Argetoianu**
- **Idei care plutesc**

Temă şi variaţiuni

Vineri, 30 ianuarie, Guvernul a anunţat mai multe scumpiri. În sondajele de opinie publică, preţurile – de fapt, creşterea lor – se află în mod constant printre grijile cele mai mari ale românilor. Cum au fost ei informaţi despre noile scumpiri?! *Temă* şi, inevitabil, *variaţiuni*.

1. Radio *România actualităţi* şi-a început buletinul de ştiri de la ora 17 cu aceeaşi informaţie:

Datorită creşterii indicelui de consum şi a devalorizării leului în raport cu dolarul, Guvernul a discutat astăzi preţurile şi tarifele la produsele şi serviciile a căror ajustare se face cu aprobarea Oficiului Concurenţei. Mihu Miron Biji, şeful acestui Oficiu, a anunţat că de la 1 februarie tarifele pe calea ferată-marfă se majorează cu 9%, pentru tansportul de călători cu 12,7%, pentru transportul urban, inclusiv metroul, cu 11%, pentru apa potabilă şi canalizare cu 9% şi pentru anumite servicii ale Ministerului de Interne cu 9%, pentru medicamente de uz uman cu 11%. Rămîne neschimbat preţul la energia electrică, energia termică şi gaze naturale plătite de populaţie.

2. Postul de televiziune *Antena 1* şi-a început jurnalul („Observator") de la ora 19 cu aceeaşi ştire, astfel prezentată:

În miez de iarnă, miniştrii cabinetului Ciorbea au decis creşterea preţurilor la apă potabilă, medicamente, transportul în comun şi pentru eliberarea de paşapoarte. Şeful Oficiului Concurenţei, Mihu Miron Biji, a declarat că decizia de indexare a preţurilor a fost luată ca urmare a devalorizării leului în raport cu moneda americană. Potrivit Ordonanţei emise de Executiv, începînd cu 1 februarie transportul mărfurilor pe calea ferată se va scumpi cu 9%, iar transportul călătorilor cu 12,7%, transportul urban, inclusiv metroul, se va scumpi cu 11%, apa potabilă şi canalizarea cu 9%, serviciile efectuate de Ministerul de Interne cu 9%. Nici preţurile medicamentelor de uz uman nu au scăpat de indexare. Aceste produse se vor scumpi cu 11%.

3. La ora 19,30, postul *ProTV* şi-a deschis emisiunea de ştiri cu aceeaşi informaţie, prezentată în acest chip:

De duminică, aproape toate serviciile asigurate de stat se vor scumpi. De la apa potabilă pînă la călătoria cu metroul, preţurile vor sări în medie cu 10%. De luna viitoare, preţurile călătoriilor pe calea ferată se vor majora cu 12,7%. Transportul mărfurilor se va scumpi şi el cu 9%. Nici medicamentele nu vor scăpa de noua majorare de preţuri. Cele produse în România se vor scumpi cu 11%. Medicamentele străine îşi păstrează preţul. Începînd de duminică, bucureştenii vor plăti 1.400 lei pentru o călătorie cu metroul, faţă de 1.250 cît este acum. Apa potabilă se va scumpi şi ea cu 9%. Eliberarea unui paşaport, a buletinului de identitate şi a permisului auto va costa cu 9% mai mult. Guvernul a hotărît să păstreze, deocamdată, neschimbate preţurile la energie electrică, termică, gaz metan şi cărbune şi minereuri nemetalifere.

4. În jurnalul difuzat de *TVR 1*, la ora 20, ştirea despre creşterea preţurilor a fost plasată pe al doilea loc şi a fost prezentată în chipul următor:

În şedinţa de azi, Guvernul a adoptat o serie de măsuri privind preţurile, salariile, taxele şi impozitele. Reporterul nostru, Mihai Rădulescu, ne poate oferi amănunte.

Reporterul: Cabinetul Ciorbea a funcţionat şi astăzi cu motoarele în plin. Înainte de a intra în detalii, aş dori să remarc faptul că la prezentarea uneia dintre numeroasele Ordonanţe adoptate astăzi, secretarul de stat în Ministerul Finanţelor, Valentin Lazea, a dezvăluit filosofia după care se construieşte în acest an bugetul. „Vor fi stimulate investiţiile, în detrimentul consumului. În România, în ultimii ani, s-a consumat mai mult decît s-a produs. Nu putem stimula în acelaşi timp şi investiţiile şi consumul. 1998 este un an de austeritate. Toată lumea va trebui să strîngă cureaua." – a spus reprezentantul Executivului.

Astăzi, Guvernul a adoptat o Ordonanţă prin care salariile personalului din sectorul sănătăţii se majorează în medie cu 25%. De la 1 februarie, salariul mediu pe sănătate va fi de 967.000 lei, cifră care se apropie de salariul mediu pe economie, de 1.000.000 lei. În 1997, salariul mediu pe Sănătate a fost de 640.000 lei, iar sindicatele ceruseră o dublare a acestuia. Potrivit ministrului Sănătăţii, Ioan Bruckner, cu această măsură salarizarea din Sănătate se aliniază celei din alte categorii de bugetari, printre care şi personalul didactic.

Cabinetul Ciorbea a micşorat astăzi impozitul la ţiţei şi gaze din producţia internă, pentru stimularea extracţiei şi a investiţiilor în domeniu. Prin aceeaşi Ordonanţă au fost mărite însă accizele la carburanţii auto. Guvernul spune că va impulsiona rafinăriile să-şi diminueze costurile şi să-şi alinieze preţurile celor externe, dar nu este exclusă o creştere a preţurilor benzinei şi motorinei.

Guvernul a mai hotărît astăzi să ajusteze preţurile unor produse şi servicii supuse monopolului statului, în funcţie de devalorizarea leului şi de indicele general al preţurilor şi tarifelor. Vestea rea este că orice ajustare de acest gen, ultima avînd loc în noiembrie trecut, înseamnă în fapt o mărire a preţurilor. Vestea bună este că de fapt nu toate tarifele controlate de stat vor fi majorate. Nu se vor modifica, de pildă, preţurile energiei electrice, energiei termice şi gazului metan. În ceea ce priveşte majorările, acestea se aplică de la 1 februarie.

5. În telejurnalul de la 21,30 al postului de televiziune *Tele7abc* nu s-a dat nici o ştire despre scumpiri.

Loc de *concluzii* nu mai e. Dar e nevoie de vreo concluzie?! Ar fi, doar, de reamintit că mai există un sinonim eufemistic pentru scumpire, în afară de „ajustare" sau „indexare": *reaşezare*. De preţuri, evident.

Mircea IORGULESCU

Criza şi şantajele

Dincolo de cauzele imediate sau de adîncime, criza politică din ultimele săptămîni este şi o dovadă a incapacităţii clasei politice româneşti de a evolua. Comportamentul partidelor politice aminteşte de atitudinea rigidă din primii ani de după revoluţie, cînd totul se reducea la schema „neocomunişti" vs. „anticomunişti", ceea ce făcea imposibil un dialog real. Dacă lucrurile stau aşa, conceptul de ***criză politică*** *are şi un sens mai profund, ce depăşeşte disputa conjuncturală dintre partidele din coaliţia majoritară şi care va avea efecte pe termen lung.*

Rumorile şi mediatizarea

Îngrijorarea tuturor a fost provocată de imposibilitatea de a guverna, iar preocupările celor implicaţi în rezolvarea crizei au vizat exclusiv „reînnodarea firului", „asigurarea stabilităţii", „salvarea coaliţiei". Preşedintele ţării a acţionat în termenii unui tratament de urgenţă, care nu elimină cu totul cauza bolii şi nici nu garantează însănătoşirea, dar aşează bolnavul pe linia de plutire şi oferă şansa unei redresări. Mişcarea prin care şeful statului a propus asumarea răspunderii guvernului le dădea ocazia combatanţilor să revină la sentimente mai bune. Şansa s-a spulberat după ritualurile încetăţenite deja în parlamentul nostru: infinite dezbateri asupra procedurii, urmate de un vot relativ disciplinat, urmat la rîndul său de declaraţii de presă care justifică, motivează, explică ş.a.m.d, nefăcînd de fapt decît să reaprindă scînteia conflictului. Nici medierea preşedintelui n-a putut face mai mult — dacă nu cumva, aşa cum se zvoneşte, s-a ajuns la „înţelegeri secrete". Dacă s-a întîmplat aşa, efectele se vor vedea la timpul cuvenit; dar e greu de crezut că în politica românească sînt posibile asemenea înţelegeri. În primul rînd, pentru că ele se fac „pe cuvînt de onoare", cer discreţie şi consecvenţă din partea tuturor şi o anume tenacitate în a le aplica. Or, clasa noastră politică nu a prea dovedit nici una dintre aceste calităţi, cel puţin în atitudinile de suprafaţă, „nesecrete". E îndoielnic că le-ar putea demonstra de acum înainte.

Cea mai bună dovadă este „punctul 5" din protocolul negociat de majoritari, referitor la abţinerea de la declaraţii care să toarne gaz peste foc. El a fost „încălcat" încă înainte de a fi semnat (şi experienţele trecutului ne fac să fim convinşi că va mai fi şi după aceea): dintr-un impuls copilăresc specific unora dintre liderii săi, PNŢCD şi-a adus „fratele mai mare" din Europa să-i sperie pe cei din PD. Aceştia au reacţionat tăios, preşedintele ţărănist reacţionînd, la rîndul său, în stilul „da' şi ei s-au lăudat cu Internaţionala Socialistă". Acest joc realmente copilăresc (cînd nu poţi singur, îţi aduci fratele sau prietenul mai mare) e făcut anume pentru a fi mediatizat. Moda *talk-show*-urilor nocturne aduce pe posturile TV, la ore tîrzii, o densitate de demnitari cum nici în şedinţele de Guvern nu se găseşte. Dincolo de faptul că rumorile create prin vorbe întreţin tensiuni şi creează conflicte, această prezenţă abundentă la TV are şi dezavantajul că îi obligă pe politicieni să vorbească mult şi transformă într-o veşnică dezbatere subiecte în care e nevoie de acţiune eficientă.

Cine cîştigă?

Neînţelegeri între partenerii de coaliţie au existat şi în legislatura trecută, cînd PUNR şi PRM ameninţau, din cînd în cînd, că părăsesc majoritatea. Totul se rezolva însă cu oarecare discreţie, în culise, prin renegocieri de posturi şi demnităţi. Lucrul era posibil pentru că partidele din „arcul guvernamental" de atunci se aflau realmente de aceeaşi parte a baricadei, aveau un trecut (comun) de apărat (ori de dat uitării) şi un prezent de cucerit. Acum, majoritatea e formată din partide cu un trecut diferit, în care predomină duşmăniile acumulate pe vremea cînd liderii PD erau „fesenişti", iar ţărăniştii erau consideraţi un pericol public. Chiar dacă interesele politice le-au dictat o coabitare, liderii celor două partide nu pot scăpa aşa uşor de toxinele acumulate atunci, care nu fac decît să potenţeze diferenţele de ideologie. Declanşarea crizei guvernamentale e, în mare măsură, rodul acestor tensiuni: fiecare îl priveşte, în sinea lui, cu superioritate pe celălalt şi nu ezită, de cîte ori are ocazia, să-i mai administreze o „lecţie". Gestionarea crizei este însă exclusiv consecinţa imaturităţii politice şi a incapacităţii celor implicaţi de a vedea şi altceva decît lupta pentru putere.

Din toată tevatura, nu are nimeni de cîştigat, chiar dacă fiecare afişează (ah, iar TV-ul...) surîsul cîştigătorului. PD ameninţă în continuare că va părăsi coaliţia, dar asta înseamnă că îşi va asuma consecinţele: opinia publică îi va reproşa că a agravat criza. Îi va fi greu să demonstreze, din opoziţie, că nu e aşa, iar locul său în masa electorală riscă să fie preluat de alte partide de centru, de pildă Alianţa pentru România. La rîndul său, PNŢCD afirmă, ca o femeie lovită în amorul propriu, că dacă actuala majoritate nu rezistă, e dispus să negocieze alte coaliţii. Cu alte cuvinte, dacă nu va mai rezista la şantajul PD (cu care, măcar, s-a obişnuit), se va lăsa cu plăcere şantajat de celelalte partide, de la caz la caz, de la lege la lege. Toate acestea sînt declarate cu o siguranţă demnă de o cauză mai bună, ca şi cum buzunarele (democrate sau ţărăniste, în egală măsură) ar fi pline de soluţii. Iar cînd liderii noştri mai vorbesc, cu aceeaşi nonşalanţă, şi de alegeri anticipate, ne dăm seama că n-are rost să ne facem iluzii. Prin grija celor care o conduc, pînă la integrarea euroatlantică, România mai are, din păcate, de pierdut multe trenuri.

Mircea VASILESCU

De jur împrejur

Şomajul

Sînt 17 ani de cînd în Franţa şomajul a devenit problema în funcţie de care se aleg preşedinţii şi cad guvernele. Dreapta a promis că va relansa economia şi va modifica legislaţia: se vor crea noi locuri de muncă şi patronii – eliberaţi de povara dărilor pentru protecţia socială cerute de statul paternalist – vor angaja tinerii calificaţi sau nu, pe şomerii de lungă durată din industriile desfiinţate, specialiştii de vîrsta a doua, stînjeniţi de propria lor inutilitate. Creşterea economică realizată prin retehnologizare n-a creat noi locuri de muncă; dimpotrivă. Stînga a lăsat şi ea să se înţeleagă că deţine secretul rezolvării problemei care apasă asupra economiei punînd în discuţie întreg sistemul de valori pe baza căruia funcţionează societatea. Reducerea săptămînii de lucru la 35 de ore – proiect contestat violent de patronat, dar şi de unii observatori ai vieţii economice – este una din măsurile socialiste menite să creeze noi locuri de muncă. Pe hîrtie, susţin adversarii: patronii vor organiza mai bine producţia astfel încît să se descurce cu acelaşi număr de angajaţi; în caz de urgenţă, atît ei cît şi salariaţii vor prefera orele suplimentare, nouveniţilor. Ministrul Muncii, doamna Martine Aubry, a propus un plan îndrăzneţ, generos şi stimulativ pentru crearea a sute de mii de locuri de muncă finanţate atît de stat, cît şi de comunităţile locale. Este vorba despre inventarea unor slujbe prin care colectivităţile îşi exprimă preocuparea şi grija pentru eliminarea tensiunilor de grup şi compensarea nefericirilor individuale: educatori şi instructori de sport, animatori culturali pentru şcolile şi cluburile din cartierele cu probleme, îngrijitori la domiciliu pentru cei bolnavi sau bătrîni. Programul este un succes, dar nu reprezintă o rezolvare generală a problemei şi toată lumea se întreabă ce se va întîmpla peste cinci ani, cînd statul nu va mai subvenţiona aceste slujbe.

Cînd la mijlocul lunii ianuarie cîteva mii de şomeri francezi s-au revoltat, ocupînd sediile unor neputincioase organizaţii de sprijin, năvălind în restaurante de lux şi în alte locuri emblemă ale celor care nu ştiu ce-i nevoia, peste 70 la sută din populaţia Franţei a aprobat acţiunea lor anarhică. Rutina protestelor sindicale a fost înlăturată de suflarea fierbinte şi disperată a unor oameni organizaţi realmente de urgenţa neputinţei. Discuţiile despre munca valorizantă, despre activitatea utilă societăţii şi preţul necesar au fost înlocuite de nevoia de a munci pentru a trăi.

Prim-ministrul Jospin a deblocat un miliard de franci destinaţi satisfacerii nevoilor celor mai urgente ale marginalilor. Marginali care acum în Franţa sînt peste 3 milioane.

Imaginea şomerilor din ţările dezvoltate care fac turism internaţional pe banii daţi ca ajutor s-a dizlocat cu totul în faţa solicitărilor acestor oameni într-adevăr disperaţi, fără bani şi fără speranţe. Disperarea lor vine din spaima creată de viteza cu care se apropie de limitele dincolo de care nu mai acţionează forţele centripete ale societăţii. De la sărăcia lucie trăită într-un apartament, la vagabondajul între aşezămintele de binefacere, pasul a devenit extrem de uşor de făcut. Şomeri la a treia generaţie, tinerii se îndreaptă „în mod firesc" spre droguri şi delincvenţă. Nu prăpastia dintre bogaţi şi săraci este iritantă. A devenit revoltătoare linia de demarcaţie dintre cei care au o slujbă şi sînt protejaţi şi cei care nu o au şi sînt ai nimănui.

Comentatorii anglo-saxoni, comparînd cifrele din Franţa, Italia, Spania (şi în ultimul timp şi pe cele din Germania) cu cele din Marea Britanie şi Statele Unite, unde şomajul este menţinut la o cifră spectaculos de joasă, consideră că Europa se confruntă cu un deficit de modernitate. Nu doar legislaţia încurajează nemunca (diferenţele între ajutorul de şomaj şi salariul minim sînt foarte mici), ci şi oamenii sînt convinşi că au dreptul la un serviciu stabil şi care să le facă plăcere, neacceptînd slujbe ocazionale sau sub imaginea lor despre demnitate.

Deocamdată plăcerea e departe. Cei care au slujbe muncesc prea mult, cei care nu au ştiu că nu mai pot spera să aibă. Creşterea cantitativă a celui din urmă grup transformă nemulţumirea într-un factor de risc major. Cele mai nesigure posturi par a fi cele ale guvernanţilor.

Magdalena BOIANGIU

Statul de drept

Presa şi prejudiciul

Nu cred că există o breaslă mai solidară decît cea a jurnaliştilor. Am văzut limpede, în ultimii ani, că orice contestare a unui ziarist a generat reacţii de apărare din partea colegilor. De pildă, la orice emisiune televizată, cînd un „civil" formulează o întîmpinare în legătură cu prestaţia unui jurnalist, moderatorul – jurnalist el însuşi – intervine energic, pune la punct pe opinent şi taie legătura. De curînd am avut o nouă probă a acestei solidarităţi, lăudabilă dintr-un punct de vedere. Presa a preluat textul proiectului de Ordonanţă privind acordarea despăgubirilor pentru daune morale, l-a publicat şi a formulat critici dure la adresa Guvernului şi a ministrului Justiţiei, spunînd (de cîte ori am mai auzit asta!) că puterea vrea să reducă la tăcere presa.

Textului Ordonanţei i se pot aduce critici. De pildă, art. 1 alin. 1 („Oricine a cauzat unei persoane fizice un prejudiciu moral printr-o atingere adusă demnităţii, onoarei, vieţii particulare sau dreptului la propria imagine este obligat să-l repare prin plata unor despăgubiri civile cu titlu de daune morale.") nu precizează, aşa cum ar fi normal, exonerarea de răspundere în cazul în care „atingerea" se concretizează în afirmaţii adevărate. Se poate arăta, firesc, că prejudiciul, fie el şi moral, nu se poate naşte decît în urma unei acţiuni ilicite, dar cred că, în interesul de a avea un act normativ clar, ar fi trebuit reglementată expres situaţia în care cele public afirmate ar fi adevărate, prevăzîndu-se, eventual, un sistem probator special sub aspect procedural după modelul *probei veritătii* din Codul Penal. Spun acestea văzînd art. 31 alin. 4 din Constituţie: „Mijloacele de informare în masă, publice şi private, **sînt obligate** să asigure informarea corectă a opiniei publice." La fel, răspunderea solidară a autorului informaţiei cu editorul sau realizatorul, organizatorul manifestării artistice sau proprietarul mijlocului de informare, după caz (art. 2), cred că ar trebui serios nuanţată.

Spiritul Ordonanţei, însă, mi se pare just. Şi cred că presa are nevoie de un asemenea act normativ, aşa cum orice persoană are nevoie de protecţia legii. Trebuie să recunoaştem că presa română greşeşte destul de des, că dezminţirile sînt ceva obişnuit şi că ne întîlnim de multe ori cu refuzul de publicare a dezminţirii.

Ştiind că informaţia publică are un impact social din ce în ce mai însemnat şi că publicaţiile abjecte s-au înmulţit, graţie unui succes comercial considerabil, cred că aplicarea corectă a Ordonanţei va avea un efect social pozitiv. În plus, pentru fenomenul juridic, această Ordonanţă este firească, ea nefăcînd altceva decît să consacre formal o practică judecătorească apărută timid la începutul anilor '70 şi tot mai consolidată în ultima vreme, aceea de a recunoaşte prejudiciul moral.

Sever VOINESCU

(totul de vînzare)

Rîsu' plînsu'

Programele televiziunilor noastre abundă în seriale şi *talk-show*-uri. Meniu de cantină populară! Pe o piaţă de publicitate, totuşi, săracă, aşa cum este cea din România, lucrul e firesc. Lupta (citeşte: concurenţa) se duce cu mijloace ieftine, apropiate de artizanal: manufactură. Taberele (citeşte: televiziunile) se înmulţesc prin clonare, pur imitativ, aşa cum, dacă vă mai amintiţi, apăreau, prin 1990, partidele politice: asociaţii de locatari, organizaţii de apartament, familii, clanuri etc. Cîţiva jurnalişti, mereu aceiaşi, discută la infinit, noapte de noapte, mereu aceleaşi „probleme". Cîţiva oameni politici, mai mereu aceiaşi, fac treabă de analişti politici, comentîndu-se între ei şi încercînd să-şi explice, parcă, lor înşile ce fac şi ce-ar mai avea de făcut. La nesfîrşit! Directori de gazete şi şefi de partide: acesta este personalul mediatic, *familia politico-mediatică*, clanul ce ne întreţine nopţile. Se cunosc între ei, îşi petrec nopţile împreună, de parcă n-ar avea casă, într-o atmosferă de club, s-au plictisit, poate, de moarte unii de alţii, dar asta-i misia. Treabă publică, nu glumă! Confuzia este enormă, căci politicienii nu prea fac politică iar jurnaliştii nu prea fac presă, cu toţii discută ceea ce unii ar trebui să *facă* iar ceilalţi să *analizeze*, ceea ce rezultă nefiind, de fapt, televiziune. Nici politică, nici analiză, nici televiziune! Ci o magmă cu care ne sînt umplute, la grămadă, gamelele (citeşte: micile ecrane).

O dată cu apariţia postului Prima TV, lucrul acesta a devenit cu atît mai evident. „Starea de veghe" (prefer oricînd un somn sănătos, urmat de o dimineaţă plină!) i-a titularizat ca realizatori de emisiuni pe aceiaşi jurnalişti care, pînă mai ieri, erau invitaţii de drept ai lui Marius Tucă, la „Milionarii de la miezul nopţii". Antrenamentul a fost făcut, iar pofta e nesăţioasă. Repet: nici politică, nici presă – televiziune. O televiziune de *telenovelă generalizată*: afaceri de familie. Televiziunea, la noi, a devenit dintr-o dată „televiziune", fără a fi fost, şi fără a părea să dorească a fi, vreo clipă, *presă*. Nu există aproape deloc emisiuni de anchetă şi de reportaje. Pentru aceasta, tot la bietul Tele 7 abc, la „Reporter Tele 7", chiar şi fără Dana Deac, trebuie să căutăm.

Acasă, noul post, exclusiv prin cablu, lansat de Pro TV, reprezintă o agresiune *soft* şi, dacă înţeleg eu bine, un fel de capcană, de diversiune serios-ironică destinată celorlalte televiziuni. El nu face decît să compacteze ceea ce toate televiziunile fac, în mod difuz: transmite – cel puţin deocamdată – numai seriale (telenovele, în special), filme şi sport, urmărind, pare-se, să lovească în audienţa celorlalte canale pentru a consolida, indirect, Pro TV-ul.

În ciuda celor spuse de cronicarul TV al *Academiei Caţavencu*, continuu să cred că „Pro şi contra", în noul ei format, este o emisiune interesantă. Prima serie, în care invitat, vreme de trei săptămîni la rînd, a fost istoricul Florin Constantiniu (căruia ar trebui să i se propună urgent să realizeze, el, o emisiune), a introdus, cel puţin, în monotonia şi miopia generalizate, o privire ceva mai distantă, chiar dacă ameninţată de un criticism uneori uniform şi, din partea lui O. Paler, bombastic. În context, efectul ei a fost, însă, unul binevenit, odihnitor.

Să remarc, chiar fără să le discut, „Bank-note"-le realizate (joi, 29 ianuarie), la TVR 1, de Gabriel Giurgiu. Umor, viteză, siguranţă. Ca şi figura fericită, decrispată, de om care şi-a regăsit, în fine, familia, a lui Ion Cristoiu, la prima sa emisiune de televiziune în calitate de realizator (Prima TV). Lansarea noii emisiuni a avut şansa unui personaj cu adevărat extraordinar (amestec inefabil, dacă pot spune astfel, aproape sadovenian, de feminitate şi fermitate), pe numele său de anonim Petra Mocanu.

Telenovelei sudamericane îi prefer *soap*-ul nordamerican, iar acestuia, serialele englezeşti. (De ce s-o fi grăbit *Sculptoriţa* să se sfîrşească, difuzîndu-ni-se, duminica trecută, în două episoade?) Iar *talk*-urilor de televiziune, prea puţin *show*-uri, le-aş prefera oricînd reportajele şi documentarele – dar pe acestea din urmă nu prea am de unde să le iau. Societate săracă, televiziune săracă!

Şi pentru ca unii (oare de ce?) să răsufle, în sfîrşit, uşuraţi, vă anunţ pe această cale că săptămîna viitoare voi pune punct rubricii de faţă, urmînd să atac altfel ceea ce e de atacat.

Bogdan GHIU

Economie

Cîţi lei încap într-un dolar?

După ce, la sfîrşitul lunii ianuarie, convertibilitatea monedei naţionale a devenit un fapt împlinit, interesul pentru piaţa valutară a sporit. S-a ajuns chiar la un fel de pariu pe o temă fixă: cade leul sau nu cade? Fiecare mişcare, în sus ori în jos, trezind emoţii puternice.

De fapt, importantă este doar evoluţia pe termen ceva mai lung, de cel puţin o lună-două. Pe termen scurt, pe parcursul a cîteva zile, dacă leul urcă şi coboară continuu e chiar un lucru bun. Mişcarea în zigzag îi derutează pe cei preocupaţi de presiuni speculative.

Cît priveşte raportul leu-dolar, fie pe termen scurt, fie pe termen lung, este de luat în seamă faptul că şi banii au un preţ! În tranzacţiile interne, fiecare monedă (leu, franc, liră, dolar etc.) capătă un preţ, în raport direct cu puterea ei de cumpărare. Pe piaţa noastră internă, datorită inflaţiei explozive, leul a cunoscut o puternică depreciere. Din octombrie 1990 şi pînă în prezent, preţurile de consum (expresia cea mai semnificativă a inflaţiei) au crescut de 300-400 de ori. Mult mai drastică este însă creşterea la produsele alimentare. În aceşti şapte ani, moneda noastră naţională a cunoscut, sub presiunea inflaţiei, o neîncetată eroziune. Faptul că, împreună cu preţurile s-au mărit şi salariile, n-a adus decît o ameliorare parţială. Puterea de cumpărare a leului a scăzut atît de mult încît, în ianuarie '98, faţă de octombrie 1990, salariul real (exprimînd posibilitatea efectivă de a achiziţiona mărfuri şi servicii şi nu suma indicată pe ştatele de plată) reprezintă numai 50-60 la sută din creşterea preţurilor. Ceea ce înseamnă că puterea de cumpărare a cîştigului din muncă s-a înjumătăţit.

Moneda mai are, însă, un preţ: cel exprimat în alte monede, cu care se compară valoric. Economiştii numesc acest tip de comparaţie PARITATE. Sau CURS – termen folosit pe piaţa financiară.

România, pînă în decembrie 1989, a folosit în raport cu dolarul SUA cursuri multiple. A existat un curs oficial: 1 dolar = 4,47 lei. Şi un curs pentru operaţiuni necomerciale: 1 dolar = 9 lei. Un alt curs era pentru operaţiuni comerciale: 1 dolar = 15 lei. Toate aceste trei cursuri au fost impuse prin decizii administrative. Dar nici unul dintre ele nu exprima paritatea reală dintre leu şi dolar.

La 1 februarie 1990 s-a trecut la CURSUL UNIC AL LEULUI, în raport cu dolarul. Un curs oficial, stabilit tot prin decizie administrativă. Preţul iniţial: 1 dolar = 21 lei. Era, de fapt, o „cotaţie" arbitrară, care nu ţinea seama nici de puterea de cumpărare a leului, nici de raportul real leu-dolar, care să exprime mersul economiei româneşti. Practica de la noi, asemănătoare „obiceiurilor" moştenite de toate fostele ţări comuniste, se deosebea însă de cea internaţională. De mai mulţi ani, scrîşnind din dinţi, pieţele bancare abandonaseră „cursurile fixe", acceptînd „flotarea". Adică stabilirea preţului fiecărei monede naţionale la bursă, la acel nivel la care „se împacă", pe piaţă, în raport cu nevoile concrete, CEREREA şi OFERTA de bani. Zilnic, pe baza confruntării cererii şi ofertei, bursele fac tranzacţii valutare. Banca centrală, în fiecare ţară, face media acestor tranzacţii şi stabileşte cursul zilei. La noi, în schimb, în anul 1990 s-a păstrat vechiul sistem: cursul fix. Au avut loc totuşi două devalorizări oficiale. După prima, 1 dolar se vindea cu 35 de lei. Cea de-a doua a urcat cursul: 1 dolar era egal cu 60 lei. Din februarie '91, însă, a luat naştere şi la noi piaţa valutară.

S-a pornit de la un dolar de 200 de lei şi s-a ajuns, în cîteva luni, la un dolar de 300 de lei. În tot acest timp, însă, opera şi un curs oficial, potrivit căruia un dolar costa doar... 60 de lei. Marile companii de stat veneau la bancă şi cumpărau dolari pentru importurile lor. La cursul oficial: un dolar era plătit doar cu 60 de lei. În timp ce firmele mici, care nu făceau importuri sofcotite vitale, plăteau dolarul cu 300 de lei. În felul acesta era întreţinută iluzia că... dolarul e ieftin în România. În toamna lui '91, cursurile s-au unificat. S-a renunţat la cursul oficial. Mulţi dintre cei care, atunci, au pierdut iluzia dolarului ieftin – şi mincinos! –, ce le dădea senzaţia că sînt rentabili, în timp ce ei risipeau resurse, nu şi-au revenit nici pînă în prezent. Din acest motiv – pentru că s-a făcut mult caz în jurul acestui subiect – societatea noastră, în general, a căpătat o sensibilitate accentuată, bolnăvicioasă chiar, faţă de căderea cursului de schimb al leului. Întreţinută, îndeosebi, de reticenţa mediilor politice.

Cel dintîi loc în care se vede cine pierde şi cine cîştigă este piaţa valutară. Fiindcă pe această piaţă se fac cursurile: acest termometru capabil să spună un adevăr esenţial, cînd pieţele sînt libere. Şi anume: de cîtă monedă naţională este nevoie pentru a cumpăra cantităţi determinate de mărfuri sau servicii străine; ori cîtă monedă naţională poate fi obţinută în schimbul monedei străine ce reprezintă contravaloarea mărfurilor şi serviciilor vîndute în străinătate. Vrei să vezi cît eşti de competitiv, laşi piaţa liberă să-ţi spună adevărul. Vrei să afli o minciună, ştrangulezi piaţa şi vei obţine un curs „frumos". Preţul minciunii este enorm: stagnare şi sărăcie.

De dorit ar fi o însănătoşire adevărată a leului, nu una aparentă. În acest sens, nu putem omite faptul că moneda noastră aleargă în două curse la fel de importante, legate între ele. Una este marea cursă leu-leu. Cursa preţurilor interne. Dacă leul se depreciază faţă de el însuşi, fiindcă inflaţia este departe de a-şi fi încetat urcuşul, întărirea lui în cea de-a doua cursă (leu-dolar) ar accentua criza economică. Aşa că Banca Naţională cumpără dolari, pentru a tempera elanul de creştere al ofertei. În felul acesta, cererea şi oferta de valută se împacă la un nivel de echilibru. Dar BNR şi vinde valută, atunci cînd pe piaţa interbancară cererea creşte mai mult decît oferta. Acest tip de intervenţie, practicat de toate băncile centrale din lume, are un unic scop: să înlăture disfuncţionalităţile pieţei. În rest, cîţi lei încap într-un dolar ne spune doar piaţa.

Adrian VASILESCU

Presa despre...

Greşeli cu preţ majorat

Importuri-surpriză, suprastocuri autohtone

● „Culmea este că în timp ce se discută în prezent despre încheierea unui protocol, care să lase deschise porţile colaborării în cadrul coaliţiei, premierul Ciorbea declară, încurajat de prezenţa lîngă domnia-sa a şefului creştin-democraţiei occidentale, că nu problemele reformei sunt cele care au provocat actuala criză guvernamentală. Suntem obişnuiţi cu gafele premierului român. Dar măcar acum, dacă tot se vorbeşte atît de patetic de interese naţionale, ar fi fost cazul unei atitudini care să contribuie la dezamorsarea crizei, şi nu la întreţinerea ei." (Sorin Holban – *Revizorul în variantă creştin-democrată*, în **Jurnalul naţional**, luni, 2 februarie) ● „Preşedintele a greşit. Criza s-a agravat. Emil Constantinescu s-a înşelat în previziuni. Plecînd de la Davos, preşedintele a declarat că, din punctul său de vedere, criza s-a încheiat. Evoluţia din week-nd i-a infirmat optimismul." (Mihai Valentin Neagu – *Preşedintele a greşit*, în **Libertatea**, 2 febr.) ● „Emil Constantinescu, la Davos: Sunt scîrbit! ● Preşedintele creştin-democraţilor europeni, Wim van Velzen, a petrecut sîmbătă cîteva ore în România pentru a-şi exprima sprijinul deplin pentru premierul Ciorbea şi PNŢCD. ● Intervenţia sa a fost transmisă în direct la televiziune. ● Galbeni vede posibilitatea creării unei noi Coaliţii. ● PD reacţionează dur. ● Ţărăniştii nu se tem de alegeri anticipate. ● Primul ministru ne va povesti despre cauzele reale ale crizei." (Grupaj în **Ziua**, 2 febr). ● „În România, o criză politică bine rezolvată începe prin a nu exista şi sfîrşeşte prin a se acutiza. Este şi cazul crizei dintre PD şi PNŢCD, care, după ce a fost omologată la Cotroceni, a devenit un adevărat război. Faptul că preşedintele Constantinescu a declarat la Davos că medierea sa a dus la un bun rezultat şi «criza a luat sfîrşit» reprezintă una din acele exagerări patriotice care pot trece drept autoamăgiri". (Tia Şerbănescu – *Comparaţii*, în **Cotidianul**, 2 febr.) ● „Din punctul meu de vedere, însă, în loc să contramandeze întîlnirea pentru negocierea protocolului, Petre Roman şi ai săi ar fi putut folosi o armă mult mai usturătoare. Este vorba despre o scrisoare de susţinere, pe care PD a primit-o cu cîteva zile în urmă de la Internaţionala Socialistă şi asupra căreia s-a păstrat deplină tăcere. (...) Or, dacă PD ar fi replicat prin sprijinul pe care îl are din partea domnului Pierre Moroy, negocierile puteau începe liniştit şi, nu-i aşa, de pe poziţii de egalitate. E drept, însă, că de la «contrele» iniţiale dintre Băsescu şi Ciorbea, am fi ajuns la un «meci» internaţional între domnii Van Welzen *(sic!)* şi Pierre Moroy, ceea ce ar fi depăşit cu mult dimensiunile reale ale problemei, pulverizînd în schimb orice urmă de imagine bună a coaliţiei de la Bucureşti." (Horia Alexandrescu – *Gaz peste foc*, în **Cronica română**, 2 febr.) ● „PDSR solicită PNŢCD să ceară scuze publice pentru declaraţiile lui van Velzen. ● PD nu este sigur că va acorda sprijin parlamentar guvernului Ciorbea. ● ApR se pregăteşte cu seriozitate pentru alegeri. ● PAR este de acord să participe la guvernare. Vosganian crede însă că reforma executivului trebuie să semene cu cea elaborată de Alternativă". (Grupaj în **Curierul naţional**, 2 febr.) ● Dincolo de latura emoţională a «episodului Van Velzen», de oportunitatea – sau nu – a desantului său la Bucureşti, de unele afirmaţii îndoielnice ale sale (de pildă, că fără guvernul Ciorbea, România nu ar fi făcut nimic pentru intrarea ei în NATO şi UE), avertismentele lansate public de către demnitarul european creştin democrat nr. 1 nu sunt vorbe-n vînt". (Corneliu Vlad – *„Europenizarea" penibilă a crizei*, în **Curentul**, 2 febr.) ● „Cu generozitatea-i irresponsabilă – mai ieri împărţea posturi de prim viceprim-miniştri(?!) –, premierul a ajuns brusc la concluzia că un secretar de stat nu-şi poate desfăşura activitatea dacă nu i se pun de urgenţă la dispoziţie 11 trepăduşi, că judeţele trebuie să se închidă în cazul în care contribuabilii nu vor asigura salarii pentru 12 ciraci, cît ar trebui să cuprindă la un loc cabinetele prefectului şi subprefectului." (Lelia Munteanu – *Alinierea cu tichie de mărgăritar*, în **Adevărul**, 2 febr.) ● „Aici e ţara egoismului feroce şi a orgoliului nemăsurat. Din hachiţe şi ambiţii de politicieni mărunţi, România a tot pierdut de vreo două secole şi va pierde şi acum doar pentru a nu se contrazice cu sine. Aşa că mîine totul va fi clar. Nimeni n-a greşit cu nimic. Nici Partidul Democrat, nici PNŢCD, nici preşedintele Emil Constantinescu. Înţelegeţi ce vreau să spun, domnule Ciorbea?" (Cornel Nistorescu – *Din rău în mai rău*, în **Evenimentul zilei**, 2 febr.)

Preferinţe de înţeles, vinovăţii laterale

● „ Fără pedişti, Ciorbea ar putea să arate lumii întregi cum ar fi putut fi reforma, cum o să fie după întronarea disciplinei financiare, după dispariţia tentativelor de speculaţii împotriva leului şi îndrăzneaţa consolidare a programului economic, implicit soliditatea monedei. Ciorbea trebuie să recupereze acum şi această lună de criză. Dacă reformele sunt sprijinite, vor veni şi investitorii, pentru că ţara are nevoie de investiţii străine (...) În definitiv, imaginea reală a României este dată de soliditatea şi rapiditatea programelor de reformă." (Petre Mihai Băcanu – *Rămînere sau întoarcere*?, în **România liberă**, 2 febr.) ● „Într-un interviu acordat unei prestigioase publicaţii americane, Daniel Dăianu a declarat, cu o gudurătoare sinceritate, că ar fi preferat ca un investitor din SUA să fi cumpărat rafinăria Petrotel, în locul ruşilor de la Lukoil. (...) Mă mir că nu l-au apucat greţurile pe locatarul Cotrocenilor şi pentru declaraţia lui Dăianu, dacă tot se afla alături de el la Davos". (Mihai Valentin Neagu – *Se caută investitori pe placul lui Dăianu*, în **Libertatea**, 3 febr.) ● „Preşedintele este singurul care are în mînă cheia dezamorsării crizei şi eliminarea alegerilor anticipate ca posibilitate, şi anume demiterea premierului. Nu o va face, fiind prea legat de PNŢCD şi nefiind chiar atît de independent politic pe cît se declară. În ce priveşte celălalt protagonist, PNŢCD, în viziunea sa îngustă şi tenace, nu va face acest gest firesc, autorizat fiind de imaginea viitoarei victorii în alegeri. Or, această victorie nu e deloc previzibilă, semănînd cu un fel de vrabie de pe gard." (Liana Buligan – *Alegerile anticipate ar putea fi un dezastru pentru PNŢCD*, în **Republica**, 3 febr.) ● „Miniştrii demisionari ai PD îl acuză de incompetenţă pe Victor Ciorbea. ● Ion Raţiu a asigurat conducerea PNŢCD că «va da afară conducerea ziarului **Cotidianul**», recunoscînd că de la schimbarea echipei redacţionale publicaţia a devenit «pro PD». ● Din cauza emisiunii «7 zile în România», PD cere demiterea conducerii TVR. ● Emil Constantinescu a declarat cu regretă «declaraţia hazardată» pe care a făcut-o la Davos". (Grupaj în **Naţional**, 3 febr. '98) (**E.Ş.**)

Ce este permis şi ce nu

Cîntăreţul, drogurile şi elitele

În ediţia sa din 7 ianuarie, ziarul **Le Monde** a publicat un excelent portret-interviu cu Johnny Hallyday. Artistul matur îşi examinează cu răceală exuberanţa tinereţii, şi-o asumă şi nu înţelege de ce, ajuns la maturitate mai înţelept şi mai sobru, are mai puţin succes. Printre altele, cîntăreţul a recunoscut că a avut perioade cînd s-a drogat intens şi că şi acum mai consumă, aşa, ca să se menţină în formă. A fost un prim motiv de indignare. Cititorii văd în această confesiune „o veritabilă apologie a drogului", „aroganţă şi dispreţ în slujba egocentrismului acestor depravaţi feudali ai vremurilor noi". „Am fost profund şocat de mărturisirea lui prin care afirmă public că se droghează în permanenţă cu cocaină, spunînd că îi este indispensabilă pentru a-şi putea continua activitatea. Îmi imaginez care ar fi fost atitudinea justiţiei şi a poliţiei (perfect justificată, de altfel) dacă acest consumator de droguri s-ar fi numit Mohammed şi ar fi locuit într-un cartier mărginaş. Cred că Parchetul nu va ezita să ceară socoteală unei persoane care se situează în mod deliberat deasupra legilor Republicii." Respectabilul cotidian francez acuzat că a contribuit la banalizarea şi depenalizarea unui delict, răspunde prin intervenţia moderatorului său Thomas Ferenczi: „Ziarul a reprodus cuvintele lui Johnny Hallyday fără să emită vreo judecată asupra modului său de viaţă. Fiecare e liber să-l aprobe sau să-l dezaprobe. Scopul nostru a fost să reproducem portretul unui om şi prin el realitatea unei epoci. Mărturia lui Johnny Hallyday n-are nimic în comun cu atitudinea ziarului **Le Monde** faţă de droguri".

Cel de al doilea reproş se referă chiar la utilitatea acestui portret-interviu. După paginile consacrate morţii Dianei, principesă de Wales, şi celor care anunţă Cupa Mondială la fotbal, unii cititori găsesc că ziarul încalcă o tradiţie: „Aţi pierdut orice ruşine scăldîndu-vă în demagogie? Pînă acum doar voi eraţi cei care refuzaţi facilitatea, mediocritatea. Vă rog, veniţi-vă în fire, nu vă transformaţi într-un ziar ca oricare altul (...)." Răspunde Thomas Ferenczi: „Locul acordat Dianei, lui Johnny Hallyday sau fotbalului nu corespunde dorinţei noastre de a evita «elitismul». **Le Monde** abordează aceste domenii în felul său, fără a face concesii facilităţii. Aceste subiecte, la fel ca şi altele de acelaşi gen sînt discutate, deoarece ele explică în felul lor lumea care ne înconjoară şi din acest motiv un mare număr de cititori este interesat de ele. Este evident că ele nu pot fi comparate cu marile evenimente ale vieţii naţionale şi internaţionale, care sînt raţiunea de a fi a ziarului nostru. Dar nici acestea din urmă nu sînt un motiv raţional pentru a le neglija pe celelalte."

Cînd intelectualii devin gazetari

Publicul ziarului **Le Monde** detestă vedetele. După o săptămînă de la scandalul Hallyday se declanşează furtuna Bernard-Henri Lévy, care a fost în Algeria, a scris despre ceea ce a văzut şi a relatat ceea ce a auzit despre sîngeroasele conflicte din această ţară. Apreciată de unii, intervenţia sa este serios contestată de mulţi cititori care-l consideră „un purtător de cuvînt al dictaturii", un diletant, care nu posedă nici o calificare specială în problemele despre care scrie. Trebuie adăugat că mulţi intelectuali îi neagă lui Bernard-Henri Lévy tocmai calitatea de intelectual, pentru că se bucură de o mediatizare excesivă. Intervine din nou moderatorul ziarului **Le Monde**: „El este tratat cu dispreţ intelectual de cei care consideră că succesul său se datorează doar talentului său publicitar şi nu calităţilor operei sale literare şi filosofice (...) Desigur, intelectualii sînt de mai multe feluri; dar toţi trebuie să-şi găsească un spaţiu de exprimare în **Le Monde**." (25-26 ianuarie)

Responsabilitate

„Pe 17 ianuarie **Newsweek** a fost confruntat cu o opţiune dificilă. Problema era dacă să publicăm sau nu ştirea obţinută de Michael Isikoff că biroul procurorului independent Kenneth Starr examina afirmaţiile conform cărora preşedintele Statelor Unite ar fi avut o legătură cu Monica Lewinsky, o tînără fostă stagiară la Casa Albă, şi că Bill Clinton şi prietenul său intim Vernon Jordan i-au cerut să mintă, negînd sub jurămînt existenţa acestei relaţii. Devreme, în dimineaţa de sîmbătă, **Newsweek** obţine înregistrarea unei conversaţii între Lewinsky şi Linda Tripp, în care Lewinsky povestea cu detalii presupusa ei legătură cu preşedintele. De ce nu a publicat **Newsweek** articolul? Cele 90 de minute ale înregistrării nu confirmau şi nu infirmau afirmaţiile cele mai explozive: tentativa de obstrucţionare a justiţiei. Pe de altă parte, şefii revistei erau intrigaţi de faptul că reporterii lor aflaseră desigur multe lucruri despre Monica Lewinsky de la Linda Tripp, dar nu se întîlniseră cu tînăra femeie şi nu făcuseră destule investigaţii pentru a-i verifica credibilitatea. Înainte de a-i tipări numele şi de a publica un articol, care, inevitabil, îi va modifica pentru totdeauna cursul vieţii, responsabilii revistei au avut sentimentul că ar fi trebuit să ştie mai mult despre ea şi despre motivaţiile celorlalţi protagonişti.

Pînă la urmă n-a mai fost timp. După o lungă discuţie în care editorii şi-au avansat argumentele contra şi Isikoff pleda calm dar cu forţă pentru tipărire, Smith (redactorul-şef) a decis să nu se publice deocamdată nimic şi să se continue investigaţiile «Dacă am fi un cotidian, n-aş avea nici un dubiu şi aş da drumul materialului». Dar ca săptămînal, care închide ediţia sîmbătă, nu ne-am putut permite acest lux; marţi ştirea a apărut în **Washington Post**. «M-a durut ca dracu, şi ne-am simţit deosebit de rău din cauza lui Mike. Dar avînd în vedere magnitudinea acuzaţiilor şi informaţiile pe care le aveam la ora respectivă sînt convins că am acţionat responsabil»" conchide în ediţia datată 2 februarie a săptămînalului **Newsweek** redactorul-şef al publicaţiei.

Michael Isikoff nu va intra în istorie şi nu se vor face filme despre el. Se poate mîngîia cu convingerea că aceasta este răsplata responsabilităţii şi a acţiunii corecte. (**M.B.**)

Argument

Măsura unei democraţii poate fi dată şi de gradul de libertate al presei. Însă, dacă ar fi să ne luăm după cît de slobodă e presa de astăzi din România, am putea zice că am ajuns deja pe culmile democraţiei, lucru ce n-ar fi tocmai exact. Într-o democraţie aşezată şi serioasă presa e la rîndu-i, aşezată şi serioasă, ceea ce la noi nu prea e cazul. Avem de-a face cu o presă spectaculoasă şi explozivă care ţine seama mai mult de normele spectacularului decît de cele ale deontologiei jurnalistice (şi e puţin probabil că proiectele noilor reglementări privind calomnia în presă vor schimba situaţia). Mai marii gazetăriei române de astăzi au mai multe calităţi de *show-men* decît de transmiţători ai mesajelor ori de descoperitori ai faptelor ce trebuie aduse la cunoştinţa opiniei publice. Astfel, de dragul reuşitei şi al unei mari audienţe de moment, se întîmplă foarte des ca un om de presă să spună astăzi un lucru iar mîine contrariul său. Mai mult decît principiul, corectitudinea şi decenţa, contează aplombul şi sunetul interpretării în momentul emiterii acesteia. În fiecare zi, alt concert... Se vorbeşte foarte mult astăzi la noi şi se vorbeşte tare. Riscăm astfel să devenim o ţară de vorbe. Iar politica pare indisolubil legată de presă într-un mod diferit de cel pe care am putea să-l considerăm normal. Miniştrii nu sînt departe de a guverna prin televizor, iar ziariştii îşi consolidează şi îşi rafinează meteahna de a manipula publicul conform propriilor interese politice.

La începutul anului 1997 odată ce fosta opoziţie a devenit putere şi viceversa, am asistat la o criză a presei care-şi pierduse ţintele, nereuşind să înţeleagă dacă trebuie să continue să critice aceleaşi forţe politice aflate însă de data aceasta într-o postură opusă, sau să schimbe strategia. În special cotidianele au trecut prin această ipostază şi pe piaţa presei s-au produs chiar restructurări. Şefii şi *liderii de opinie* au rămas însă cam aceiaşi, ba chiar şi cu un plus de aroganţă în comportament. Uneori pare că ei fac jocurile şi nu politicienii. Alteori, politicienii mai abili reuşesc să-i *inflameze* pe aceşti gazetari într-un sens convenabil lor. În orice caz, nici politicienii nu pot conta prea mult pe loialitatea şi buna credinţă a *liderilor de opinie* după cum nici aceştia din urmă nu se pot baza pe constanţa oamenilor politici. Gazetarii mai mărunţi intră vrînd nevrînd în jocul celor mari, culegînd informaţii în *sensul zilei* şi nu invers. Rezultă în timp un fel de inconsecvenţă generală, care în situaţii de criză se transformă de-a dreptul în isterie. Conflictul politic al ultimei luni e motivat, de bună seamă, de o netemeinicie a politicii româneşti, dar, în acelaşi timp, aici nu poate fi neglijat nici rolul unei prese superficiale, aflate mereu în goană după evenimente cît mai palpitante şi declaraţii cît mai detonante (căci am învăţat să ne jucăm de-a presa). Dacă imediat după alegeri zona politicului era mai stabilă iar cea a presei, în derută, acum pare că politicienii sînt în degringoladă iar ziariştii pe caii cei mari. Avînd însă drept exemplu discuţia iscată în jurul ziarului *Cotidianul*, observăm că e posibil ca şi presa să fie afectată de criza politică, lucrurile evoluînd pe o spirală fără sfîrşit. Fără să vrem ne ducem cu gîndul la soluţia care se aplică în cazul marilor crahuri financiare: închiderea bursei pentru un timp. Evident însă, în cazul presei nu poate fi vorba de aşa ceva.

Analiza fenomenelor descrise mai sus va fi făcută în acest număr de colaboratorii noştri, printre care nu se vor regăsi *liderii de opinie* pomeniţi. (A.M.)

Sever AVRAM
analist politic

Cruciadele de carton sau Venturiano *redivivus!*

În mai toate bilanţurile ori retrospectivele care se fac în mod curent, puterea presei autohtone este măsurată mai ales prin impactul de ordin justiţiar sau compensatoriu pe care reuşeşte să-l încarneze. Este, fără îndoială, aceasta o perspectivă răspicat senzaţionalistă, nici măcar de gen CNN, jucînd însă rolul unui providenţial **duş scoţian** asupra inerţiei şi platitudinii devoratoare de la noi. Pe acest tărîm al răfuielii de-a dreptul haiduceşti, purtate nu o dată chiar în termenii lui **Rică/fante fără frică,** corifeii acestui tip de jurnalism cu barda în mînă au repurtat, să recunoaştem, unele succese de parcurs. Mai puţin în domeniul campaniei anticorupţie, ce-i drept, şi mai mult în zona şantajelor/rocadelor la vîrf, a impunerii unor meniuri populist-demagogice care mulţi politicieni aveau nevoie ca de aer pentru menţinerea hipnozei de masă, pe durata unei tranziţii cu prelungiri sine die.

De la salubrizarea misionară la elixirul dinozaurilor

Dacă ne încumetăm însă cumva să punem problema amenajării unei inserţii europene a presei, ca şi a clasei politice în jocul mai larg democratic, atunci vom constata ca rezultat mai degrabă o teribilă difuzie a centrilor de putere, imposibilitatea cristalizării unor veritabile grupuri de interese la nivel comunitar sau naţional, un confort nelimitat al conjuncturilor fără nici o premeditare, domnia unui aleatoriu izvorît din aceleaşi tare societale mult mai răspîndite: clientelism opac, o invidie rudimentară, fără măcar consecinţe competiţionale reale, înclinaţie vădită spre nazuri, văicăreală perpetuă, pretenţii nefondate şi aşteptări a unor meteoriţi care întîrzie să cadă spre a „face ordine" odată! Altfel spus, problema unei concurenţe sau rivalităţi între puterea deţinută de politicieni şi aceea a presei nici nu există. Pentru a fi vorba de aşa ceva, despre o împărţire a zonelor de acţiune, de responsabilitate şi de influenţă socială, ar fi, mai întîi, nevoie de **precedenţa unei autorităţi** deja atestate în timp: strict profesionale, dar şi morale.

Cum în privinţa „fragilităţii" clasei politice sîntem lămuriţi, problema autorităţii presei, chiar a jurnalistului ca formator de opinie, se pune mult mai stringent. Mi-este greu să concep posibilitatea ca un periodic sau o televiziune, oricît de „comerciale" ar fi acestea, să poată întrupa misiunea de **salvatori** sau, cel puţin, de serviciu de salubritate etică, cîtă vreme asupra consecvenţei sau coerenţei mentale – nu mai vorbesc a probităţii – principalilor săi realizatori şi manageri planează serioase dubii sau obiecţii de fond. Evident, majoritatea acestor reconvertiţi *sui generis* nu-şi fac nici un fel de complexe de conştiinţă de genul celor de mai sus, cît timp oficiază, în fond, carnagiul mediatic respectiv în plină „eră a ticăloşilor", cum a botezat-o fără menajamente Marin Preda. Pe de altă parte, ne-am putea aminti că o penurie similară de scrupule caracterizează în mare măsură şi mediul jurnalistic de la Paris sau Roma, surorile noastre şi întru metehne publice. Diferenţa ţine însă de stadiul în care se află înfiriparea unor reguli şi exigenţe de tip pluralist în societatea noastră, lovită de succesiunea unor dictaturi atît de nemiloase cu diversitatea opiniilor atît de grijulii cu hrănirea infantilismului colectiv. Dacă n-am avut pînă acum parte de declanşarea unei terapii de şoc în plan economic, putem oricînd sesiza productivitatea fără precedent a reconversiunilor de retorică, adaptabilitatea noastră de cameleon la **băile de acizi** în care am fost rînd pe rînd îndemnaţi să înotăm cu entuziasm. La aplicarea acestui tratament, presa şi-a dat mîna de minune cu nevoile politicienilor, în special prin întreţinerea **reflexelor amnezice** colective, ca şi prin anestezierea masivă a puseurilor auto-critice care ne-ar mai fi dat ghes, din cînd în cînd. Cine îl mai asociază astăzi, cînd face diatriba tendinţelor tiranice ale lui Ceauşescu sau a erorilor de strategie ale guvernării Văcăroiu, pe un Teodor Meleşcanu cu diplomatul de frunte din „Epoca de aur" sau cu numărul doi al cabinetului trecut?! În acest proces de spălare periodică a creierelor cetăţenilor, presa interpretează o partitură esenţială, fiind într-o permanentă complicitate, voită sau nu, cu obsesia conservării puterii cu orice preţ, sindrom atît de manifest la politicienii neaoşi. Chiar cînd cutare sau cutare şef de gazetă sau teleast îşi anunţă clamoros „retragerea din presă", este tot un bluf, un furt în familie al căciulii, regizat anume pentru a-şi creşte ulterior cota de audienţă ca „analist politic" sau ca tribun parlamentar.

De la ospăţul mediilor, toţi mesenii pleacă goi

Toate acestea se întîmplă, după un derizoriu scenariu, lejer de anticipat, pentru că, în realitate, climatul moral asumă impecabil goliciunea exhibiţionistă a „împăratului", dacă aceasta nu tulbură bisericuţele noastre de cvartal împăcat cu sine, ca şi tranzacţiile vînzătorilor de iluzii din culise. Mai precis, prea puţini apucă să se gîndească, de fapt, la avantajele de a-şi consolida un prestigiu pe termen lung, o autoritate de neştirbit la primul talaz mai potrivnic, a fundamenta o Putere ca pe o cupolă proteguitoare, nu ca pe o tiflă dată băştinaşilor din cătunul natal. Strategia de concurare a puterii politice rămîne pentru presarii noştri, nu o dată, o biată vînzoleală de-a **hoţii şi vardiştii,** cîtă vreme ei tind să ignore buruienile din pragul lor şi să cultive doar un egocentrism de pripas, în locul formării unui public ca şi companion de drum lung.

Contrar aparenţelor, facticitatea şi verbalismul împăunat la care recurg mulţi dintre presupuşii „cîini de pază" ai democraţiei noastre nu decurg nici din „comploturile" Vaticanului sau ale Moscovei, nici din criza de hîrtie sau de resurse financiare, acuzate în cor de editorii de ziare sau de patronii televiziunilor şi radiourilor publice ori private. Cu atît mai puţin de martirizarea la care i-ar supune, vezi Doamne, obligativitatea arondării la un lider politic sau altul. România continuă să fie, de fapt, singura ţară din Europa Centrală, cu excepţia regimului politic din Slovacia, unde trusturi respectabile de presă din Uniunea Europeană să nu fi investit sau să nu fi putut să investească în marile cotidiane sau în presa audio-vizuală. În condiţiile în care această panică a **cetăţii asediate** de „rechinii de dincolo", cum îi caracterizează pe faţă dinozaurii autohtoni pe investitorii potenţiali, va persista eficient şi şansele de reorientare spre toleranţă, diversitate culturală şi consecvenţă programatică vor rămîne doar pe hîrtie. Este legitim, este dezirabil ca puterea presei să tindă să avertizeze, să corecteze, să analizeze cu lupa toate mişcările pe tabla de şah ale autorităţilor şi politicienilor, însă nu de dragul unei sufocări informaţionale, unei deturnări de la problemele comunităţii, al unei pure aserviri consumiste pe veci. Altfel, puterea ei va fi doar distribuirea cu mare tam-tam, la gamelă de lux, a unei apăsătoare inconsistenţe şi anemii colective.

Sorin VIDAN
jurnalist, Turnu Severin

Limba puterilor

În editorialul său din revista **Timpul** (decembrie 1997), Liviu Antonesei numea drept carenţă de prim ordin a clasei politice româneşti **incultura politică.** În aceşti ani chestiunea a fost intens discutată, pînă într-acolo încît s-a ajuns la concluzia că o vinovăţie pentru comportamentul clasei noastre politice ar avea-o, după cum aprecia Gabriel Andreescu, dispreţul unei părţi a societăţii pentru omul politic şi viaţa politică în genere, dispreţ întreţinut de presă şi provocat cu vicleşug în zorii „democraţiei originale" prin formula „nu sîntem partide". Chestiunea dispreţului societar, felul refractar în care românii au reacţionat la democraţie savurîndu-l fără rezerve pe Caragiale; cum, prin comportamentul lor, politicienii şi presa au contribuit la credibilizarea valorilor democraţiei – rămîn teme de discuţie.

Liviu Antonesei avansa, în ideea depăşirii impasului creat de incultura politică, soluţia alfabetizării politice, şi acordă presei un rol determinant în această direcţie. În esenţă, analfabetismul politic se traduce printr-o anumită atitudine comportamentală (gesticulaţie şi retorică). Aici, la nivelul exprimării de sine, condiţia clasei politice româneşti e limpede: ea vieţuieşte sub zodia agresivităţii, lipsei de rafinament, incoerenţei. Excepţiile nu fac decît să accentueze trufia regulii. Analizînd manifesta neîncredere a populaţiei în instituţia parlamentară (efigia democraţiei), Gabriela Adameşteanu se întreba dacă nu cumva „calitatea clasei politice actuale o justifică, măcar în parte".

Este de domeniul evidenţei că oamenii politici se risipesc cu o stranie voluptate în „nimicuri politice", dovedind o păguboasă inaderenţă la esenţial: „lupta cu inerţiile şi cu haosul economic a fost, în mare parte, o luptă formală" (Elena Ştefoi). Experimentul postcomunist – o colosală risipă de vorbe. Clasa politică a vorbit limba cumplită a haosului. Dacă privim atent, într-o covîrşitoare măsură limbajul oamenilor politici e unul frust, axat pe formule populiste, previzibile şi hilare, agresiv, fără adîncimi. Să consemnăm: retorica inodoră, gîlgîirea vitriolantă, frazarea lineară, manevrarea ezitantă şi cu efecte comice, spusa crispată, locul comun duduitor, limbajul gol, puseul populist. „Categoriile" *Academiei Caţavencu* vorbesc explicit despre precara stăpînire a limbajului.

Nu mai puţin atins de analfabetism politic este limbajul presei, limbajul talk-show-urilor şi editorialelor. Voluptatea gîlcevii, agresivitatea, punctarea nervoasă, „competiţia pentru vorbărie" (Horia-Roman Patapievici) sînt bine reprezentate în spaţiul presei şi fac, nefericit, deliciul unui popor ameţit, cu o lungă experienţă a consumului de „absurd pe pîine". Presa s-a politizat, participă la conflicte, le alimentează, se comportă ca un „actor politic" (Gabriel Andreescu).

Chelneri şi frizeri, spune iritat şi iritant preşedintele. Există, din fericire, şi o zonă a analizei lucide, calme, cumpătate, bine rostuite, în presa românească, zonă care se înscrie în rolul de care vorbea, cu o sesizabilă doză de exasperare, Liviu Antonesei. Doar că onorata naţiune întîlneşte cel mai adesea chipul nervos, agresiv, precipitat al celor două puteri.

Ştefan STĂNCIUGELU
asistent universitar la Facultatea de Ştiinţe Politice, SNSPA

Gazetăria ca formă de donjuanism

Democraţia şi donjuanismul Puterii

Forma regiminis mutata, non matatur ipsa civitas, ne spune înţelepciunea Romei vechi, sintetizînd în cîteva cuvinte ideea schimbărilor şi mutaţiilor la nivelul structurilor politice. Potrivit acestui proverb, oricare ar fi natura schimbării, ceea ce se schimbă este forma regimului politic, transformările care se produc la nivelul statului nereuşind să afecteze niciodată „personalitatea" acestuia (G. Burdeau). Departe de a oferi premisele unei analize care să justifice ipoteza morţii statului, istoria ne învaţă că schimbările politice se produc la nivelul distribuţiei puterii în stat, al naturii şi structurii acestuia şi al tipului de relaţii pe care Puterea le instituie cu lumea socială. Puterea politică şi statul a devenit o constantă a vieţii societale de multă vreme, varietatea istorică a statului regăsindu-se în modul în care Puterea îşi propune aplicarea ideii de drept în sisteme juridice concrete.

Dar, fie că a fost întemeiată pe dreptul forţei, fie că îşi găsea fundamentele în forţa dreptului, Puterea s-a oferit totdeauna lumii sociale în spectacole fastuoase prin care încerca să-şi întărească poziţia de instanţă ordonatoare a lumii sociale. Faraon sau Fiu al Cerului, Împărat, Rege sau Preşedinte, nici unul dintre capii Statului în diferite epoci istorice şi regimuri politice nu scapă ritualurilor fastuoase necesare care să întărească ideea că El este alesul sau mandatarul Divinităţii, al Tradiţiei, sau al Poporului, cu funcţia precisă de a-şi asuma canalizarea destinelor colective pe o perioadă de timp sau alta. Deţinînd puterea politică în stat, **toţi aceşti şefi politici,** în diversitatea şi cu deosebirile de rigoare, reprezintă în egală **măsură centre de putere simbolică** în jurul cărora se structurează o întreagă Curte a cărei implicare şi participare la fastul şi spectacolele politice de legitimare a Puterii duc la amplificarea acestora, de multe ori, pînă la limitele megalomaniei.

De la proprietarul de sclavi, la omul politic modern „cerşetor de voturi", toţi deţinătorii de Putere, se oferă ca subiecţi activi în spectacole de manipulare prin care îşi caută calea către stima publică. Vedem politicianul ultimelor secole ca cerşetor de voturi în campaniile electorale. Ne uimeşte solicitudinea bruscă a candidaţilor la alegerile electorale şi disponibilitatea lor în a săruta mîna femeilor bătrîne în goana după voturi prin ţară. Vedem umilirea pe care politicienii o acceptă din patru în patru ani, umilire necesară participării lor la jocul politic de tip democratic şi prin care îşi caută cele mai seducătoare ritualuri ce ţin să amintească Cetăţeanului că oamenii Puterii sînt totdeauna puşi în slujba lui.

Aceasta este **manipularea necesară stabilităţii oricărui regim politic** iar rezistenţa deţinătorilor Puterii la provocările majore venite din partea unor competitori astăzi, ţine de gradul în care ei reuşesc să convingă „Poporul" de realismul şi moralitatea propriilor proiecte. Dar, proiectele şi acţiunile agenţilor Puterii creează un orizont social de aşteptări determinat, a cărui neîmplinire duce la sancţionarea Puterii prin votul democratic.

Pentru a scăpa de ameninţarea votului popular, **Puterea trebuie să seducă.** Angajată fiind în proiecte de manipulare la nivel naţional, Ea ni se prezintă ca un adevărat **Don Juan politic** ce pare de multe ori că-şi poartă o boală dintre acelea despre care ne vorbea Noica în *Cele şase maladii ale spiritului,* şi care se refereau fie la pierderea generalului, fie la impotenţa de a coborî în individual, fie la incapacitatea ori refuzul de a-şi da determinaţiile potrivite.

Ipoteza pe care doresc s-o dezvolt în continuare se referă la faptul că **donjuanismul Puterii** se manifestă inclusiv prin forme ale violenţei simbolice direcţionată asupra lumii sociale. Asta pe de o parte. Pe de altă parte, **violenţa simbolică a Puterii** a început să fie percepută şi acceptată de lumea socială a democraţiilor contemporane drept o regulă a jocului politic de tip democratic.

Totuşi, nu cumva ne înşelăm în percepţia noastră de inocenţi purtători ai „mentalităţii de ierbivore", cu privire la finalităţile declarate sau oculte ale unui joc în care sînt implicaţi agenţi politici purtători ai unei „mentalităţi de carnivore" (folosind termenii lui O. Spengler)? Nu cumva ar trebui să ne desprindem de jocul Puterii şi să analizăm cît se poate de rece conflictele simulate şi străduinţele oamenilor Puterii de a apărea în faţa noastră, de multe ori, nu pentru că au ceva substanţial să ne spună, ci pentru că înfăţişarea lor publică este partea ritualului de construcţie de imagine personală sau de partid? Ne vine greu să acceptăm că sîntem subiecţii unei manipulări pe scară largă? N-avem încotro, totuşi. Acceptarea acestei condiţii este parte a realismului nostru politic şi parte a identităţii noastre culturale judecată din perspectiva politicii... democratice. Democraţia, ca ideal şi ca mod de viaţă deopotrivă, este o formă de organizare a politicului în care spectacolul este un atribut esenţial. O parte a acestei spectacol este conflictul servit electoratului prin mass-media. Asupra acestui aspect al politicii democratice ne vom apleca în continuare.

Politica şi conflictul-spectacol al democraţiilor

Societăţile pluraliste sînt de departe cele mai zgomotoase în privinţa spectacolului pe care îl oferă lumii sociale în intenţia diferiţilor agenţi politici de a-şi impune capitalul simbolic propriu drept capital legitim. În temeiul aceleiaşi ideologii a universaliilor politice (drepturi şi libertăţi politice, ideea reprezentativităţii etc.) constituite în perioada dintre apariţia doctrinei dreptului natural (sec. XVII) şi Declaraţia Universală a Drepturilor Omului (1948), agenţii politici îşi construiesc capitaluri simbolice-program prin care se proprun electoratului în competiţia pentru Putere. Acţiunile lor vizează în primul rînd acea dimensiune psiho-afectivă a culturii politice (G. Almond şi S. Verba), prin a cărei modelare se încearcă identificarea şi construcţia de segmente electorale.

Orice cultură politică este întemeiată astăzi pe credinţe simbolizate de discursul politic în expresii vehiculate prin mass-media pînă la refuz, devenite aproape o limbă de lemn a discursului zis „democratic": statul de drept, suveranitatea populară, drepturile şi libertăţile individului. Toate aceste simboluri au devenit bunuri de larg consum ale unei societăţi în care puterea politică încearcă să se legitimeze tocmai prin idealuri construite pe universaliile politice acreditate în epocă, şansele de a accede la putere fiind legate tocmai de respectarea acestor credinţe şi convingeri politice. Aceste universalii politice care structurează imaginarul politic al epocii noastre se sustrag riscului degradării sau se pot degrada ori schimba, dinamica lor în epocă fiind determinată **de natura şi structura spectacolului** pe care-l oferă politica şi conflictul politic.

De la campaniile electorale pînă la conflictul manifest dintre doi agenţi politici, prin conflicte indirecte speculate de mass-media, demascări reciproce şi spectacole TV oferite publicului de către elita puterii prin scandaluri de corupţie etc., **întreaga lume politică se prezintă ca un spectacol al conflictului ritualizat oferit electoratului de către mass-media.**

Violenţa socială, pe care o vedem ritualizată aici ca un conflict politic **ce nu sfîrşeşte** în pierderi de vieţi omeneşti, este o caracteristică a oricărei societăţi. În afara acestei axiome comportamentale, orice întreprindere ori instituţie politică nu-şi găseşte raţiunea de a fi.

Conflictul acesta simbolic al societăţilor pluraliste a devenit parte a istoriei noastre politice: **a separa conflictul şi violenţa simbolică împotriva socialului de politică este echivalent cu a defini politica în afara propriei sale esenţe**.

În societăţile democratice puterea ritualizează la maximum starea conflictuală din spaţiul politic în spectacole-ceremonii care ţintesc seducţia unui segment cît mai larg în rîndurile electoratului. **Campaniile electorale sînt de departe spectacolele cele mai ample de violenţă simbolică** prin care aspiranţii la Putere îşi măsoară abilitatea de a seduce electoratul, într-o interacţiune specifică **agent politic-electorat,** în care primul îşi etalează logistica şi intuiţiile politice pentru a seduce, iar celălalt, se oferă de bună voie ca subiect al seducţiei. Electoratul aşteaptă astfel să fie curtat de mulţimea de Don Juani ieşiţi „în teritoriu" din birourile lor cu ventilatoare şi temperatură constantă, şi obligaţi să suporte umilirea periodică şi condiţia de „cai de paradă". E preţul politicii şi al angajării în politică. Un politician care nu-şi poate asuma această condiţie este asemeni unui actor ratat înainte de a se fi gîndit să joace vreodată într-o piesă. Căci **circul politic** este parte esenţială a politicii democratice, fie că ne place s-o credem, fie că nu.

Electoratul se prezintă periodic seducţiei partidelor politice – doar alegerile electorale sînt periodice, nu? – **cu liniştea şi împăcarea că, în calitate de deţinător de vot, poate sancţiona pe cei ce nu ştiu să-l curteze şi să-l seducă.** Această satisfacţie reală a cetăţeanului deţinător de vot, face ca spectacolele rituale periodice ale campaniilor electorale să se constituie în **prilejuri de evacuare şi înşelare a violenţei socialului:**

„Guvernanţii aleşi de toate condiţiile (inclusiv cei mai prestigioşi dintre ei) sînt constrînşi a se transforma în cerşetori (de susţineri)" (Ph. Braud).

Nevoia periodică de umilire ritualică a „mai marilor" regimurilor pluraliste dă naştere la ceremonii de seducţie în care competitorii trec dincolo de autosuficienţa pe care le-o dădeau pînă nu demult fotoliile parlamentare, aruncă fracul sau costumul asortat cu cravată şi cămaşă potrivite pentru camere TV color şi coboară în stradă într-o vestimentaţie simplă, cu o atitudine prietenoasă, ambele necesare seducţiei. Apar zîmbetele fabricate şi strîngerile de mîini bărbăteşti sau nu, în funcţie de situaţie, gesturile seducţiei şi întregul cortegiu de acţiuni pe care specialiştii din spatele cortinei i-au sfătuit să le arboreze. **Umilirea aceasta ritualică periodică este preţul pe care foştii intangibili ai perioadelor inter-campanii electorale sînt obligaţi să-l plătească electoratului.**

Ritualizarea violenţei politice este în egală măsură calea de a reduce potenţialul de violenţă socială pe care o poartă în ea însăşi noţiunea de reprezentare, ne spune Ph. Braud. Alegerile electorale, cu disputele lor mediatizate fac posibilă participarea unei întregi lumi sociale, prin mass-media, la ceremonialul de sublimare a violenţei intestine prezente în orice societate, angajarea emoţională a indivizilor în susţinerea unuia sau altuia dintre candidaţi prezentîndu-se ca o „supapă de siguranţă" prin care se eliberează, în beneficiul sistemului, o parte din potenţialul de agresivitate inerent aglomerărilor umane. Este războiul benefic şi necesar al simbolurilor, care ritualizează şi sublimează conflictele şi violenţa directă, posibil a apărea oricînd între susţinători ai diferiţilor agenţi politici purtători de varii interese individuale sau de grup.

Violenţa-spectacol a scenei politice în societăţile pluraliste are o dublă funcţie, aşa cum a reieşit din cele prezentate pînă acum. Pe de o parte, violenţa politică ritualizată, sublimată în programe mass-media preia excesul de agresivitate acumulat la nivel social. Pe de altă parte, violenţa-spectacol a politicului şi mesajul care o însoţeşte creează orizonturi diferite de aşteptări şi valori, modelează şi dau formă concretă unor credinţe şi convingeri politice, participînd ca factor special în dinamica imaginarului politic. Spectacolul violenţei politice modelează şi instituie uneori conţinuturi diferite universaliilor politice, care apar şi dispar în epocă. Uneori, procesul de instituire a universaliilor politice noi este unul benefic, în sensul că se lucrează în direcţia educării lumii sociale prin vehicularea de mesaje ale ideologiei pluraliste în mass-media. Alteori, prin lipsa de măsură şi prin interesul unora, ceea ce ar putea fi o funcţie pozitivă se transformă într-o manipulare a socialului, supralicitîndu-se mesaje lipsite de conţinut, sau care au un conţinut pozitiv pentru un anume agent politic. Violenţa simbolică are în acest caz o funcţie eminamente negativă, ritualurile şi spectacolele politice mediatizate luînd forma unui **circ politic** ce speculează nevoia de seducţie a electoratului.

Un caz relevant pentru situaţia teoretică pe care am prezentat-o mai sus este conflictul spectacol pe care ni l-a oferit scena politică românească în ultima vreme. Nu putem să trecem peste campania de imagine publică pe care şi-au asumat-o partidele politice prezente ca actori în acest conflict. Este vorba în principal de PD şi PNŢCD care au transformat realitatea politică românească într-un conflict de orgolii individuale şi de grup. Această luptă de ambiţii politice a făcut ca realitatea politică să facă saltul spre ceea ce Burdeau numea **transpolitic** sau **hiperrealitate.** Astfel politica românească s-a transformat în ultima vreme într-o anti-politică, iar guvernarea în anti-guvernare. Este evident, ambele comportamente se definesc prin inventarea de probleme şi eludarea implicită a problemei reale a românilor: reforma şi sărăcia.

© V. Dorolţi

ÎNTRE DEONTOLOGIA PROFESIEI

Presa e doar a patra putere în stat

– interviu cu Nestor RATEŞ,
director al departamentului românesc la Radio Europa Liberă *–*

Cum percepeaţi înainte de 1989 influenţa pe care o avea Radio Europa Liberă asupra autorităţilor din ţară? Au fost probleme rezolvate sau ameliorate doar pentru că au fost pomenite la postul dv.?

Impactul emisiunilor Europei Libere asupra autorităţilor române a fost extraordinar, în special în anii '70 şi '80. Dar aş zice că percepţia pe care o aveam noi la radio despre această influenţă nu oglindea întotdeauna realitatea; tindea, în general, să o minimalizeze. Cel puţin în ce mă priveşte, întreaga dimensiune a rolului jucat de Europa Liberă în România mi s-a revelat numai după decembrie 1989. Într-o privinţă, însă, ştiam destul de bine că ce se transmitea pe post avea efect. Este vorba în primul rînd de scrisorile de la ascultători, în special de cele care se refereau la încălcări ale drepturilor omului, probleme de emigrare, persecuţii, şicane locale etc. O scrisoare citită la Europa Liberă sensibiliza autorităţile foarte repede. Reluarea unui caz de mai multe ori putea duce la chemări la Securitate sau chiar anchete, dar nu de puţine ori se şi rezolva. Regimul, de la administraţiile locale pînă la cele mai înalte eşaloane, era foarte atent la ce se spunea de la microfonul postului nostru de radio. Ştim că transcrierea emisiunilor Europei Libere pentru Comitetul Central avea o prioritate absolută la secţia „Special" a Agerpres-ului. Textele ajungeau cu mare promptitudine pe birourile Ceauşeştilor şi ale altora. Pe baza lor se dădeau uneori ordine operative. În cazuri speciale, contau şi în luarea unor decizii majore.

Era posibilă compromiterea vreunui membru însemnat din aparatul puterii de atunci, prin dezvăluirea la R.E.L. a unor fapte sau atitudini?

Posibilă era, dar nu-mi amintesc de situaţii concrete în care vreun membru marcant al nomenclaturii să fi fost demis pentru că a fost compromis prin dezvăluirile Europei Libere.

Cînd o persoană sau o personalitate din ţară, mai mult sau mai puţin opozantă regimului, era pomenită la R.E.L., existau de obicei două situaţii posibile: ori aceasta începea să aibă necazuri, ori acţiunile autorităţilor contra ei erau inhibate. Cît de clare erau atunci pentru dv. limitele dintre aceste două efecte posibile? Vă amintiţi de decizii de politică gazetărească dificile din acest punct de vedere?

Ştiam de efectele posibile. Nu se putea de obicei anticipa cum anume va reacţiona Securitatea. Fiecare decizie referitoare la menţionarea unor nume la radio se lua cu mare grijă şi extremă prudenţă. Trebuie să facem distincţia între persoanele care îşi prezentau protestul, critica, revolta prin Europa Liberă şi cele care erau doar pomenite la radio, bineînţeles într-un chip pozitiv sau elogios pentru opera lor, pentru fapte în serviciul public, pentru renumele lor internaţional. În cel de-al doilea caz, prudenţa constă în a nu politiza inutil o menţiune la radio sau a transforma un roman reuşit, de pildă, într-un act de protest sau rebeliune. Eram cu toţii atenţi la *feed-back*-ul din ţară şi ne conformam lui. Îmi pot aminti că în 1989 am agonizat de cîteva ori în faţa unor texte care conţineau nume şi m-am interesat dacă persoanele respective puteau fi expuse unor riscuri. Foarte atenţi trebuia să fim şi atunci cînd era vorba de atitudini asumate. Cînd primeam o scrisoare, trebuia mai întîi să ne asigurăm în chipul cel mai categoric că era autentică. Intrau în joc credibilitatea sursei prin care scrisoarea ajungea la noi, dacă avusesem un semnal prealabil, dacă textul era plauzibil etc. Mai trebuia să avem certitudinea că autorul vrea într-adevăr să fie citit la radio. Unii, cînd au fost chemaţi la Securitate, fie au negat că ar fi trimis vreo scrisoare, fie au retractat-o, cîteodată în mod public, ceea ce ne punea unele probleme, deşi ştiam sigur că erau supuşi unor presiuni. Cred că acest lucru s-a întîmplat, spre exemplu, cu scrisoarea poetului Dan Deşliu. Din fericire, curînd am primit un semnal din partea autorului, potrivit căruia am putut afirma la radio că, de fapt, nu a fost nici o retractare. Apoi, ne conformam condiţiilor puse uneori de autorii înşişi privind data, programul sau modalitatea de transmisie. Spre exemplu, textul faimoasei scrisori „a celor şase" ne-a sosit cu menţiunea de a nu o transmite înainte ca un alt mediu internaţional să o citeze. Ne-am gîndit că liderii comunişti care o semnau nu doreau ca disidenţa lor să fie lansată de un post de radio anticomunist. Astfel încît scrisoarea a rămas în seif vreme de vreo lună, fiind transmisă la Europa Liberă abia după ce BBC-ul a reluat cîteva pasaje. Nu ne-a fost uşor să păstrăm tăcerea în privinţa unui document ce ni se părea atunci a fi foarte important, dar am făcut-o. În plus, încercam să păstrăm semnificaţia documentelor la proporţiile dorite de autorii lor, fără a provoca autorităţile la represalii. Nu divulgam niciodată cum, pe ce căi şi sub ce formă primisem comunicările respective. Ştiam că Securitatea arăta un interes disproporţionat acestor amănunte şi făcea mari eforturi de a le afla, uneori prin interogatorii şi torturi. Pe scurt, căutam să menţinem un echilibru între obligaţia noastră de a furniza ascultătorilor informaţiile, analizele, scrisorile, mesajele primite din ţară şi nevoia de a urma regulile stricte de responsabilitate jurnalistică impuse de împrejurări.

În ce măsură consideraţi că astăzi se mai ţine seamă în mass-media românească de efectele care se pot produce prin publicarea anumitor informaţii sau comentarii?

Îmi face impresia că nu se ţine seama deloc de efecte. Nici de efectele asupra persoanelor implicate, nici asupra ţării în ansamblu. S-ar putea să mă înşel, dar am senzaţia că singurul lucru ce contează este punerea în circulaţie a informaţiei înaintea concurenţei. Ca jurnalist, mă îngrozesc adesea văzînd cît de puţină preocupare există într-o parte considerabilă a presei româneşti pentru verificarea unei ştiri, pentru calitatea sursei, pentru destinul informaţiei după publicare. Absenţa unor standarde de acurateţe a informaţiei, de responsabilitate profesională şi etică pentru impactul ei reprezintă probabil carenţa cea mai gravă a jurnalisticii româneşti în faza actuală.

Credeţi că politicienii îşi schimbă comportamentul atunci cînd sînt în atenţia presei? Dacă da, poate acest lucru să modifice chiar realitatea politică?

Relaţia dintre politicieni şi presă, dintre putere şi mass-media, mi se pare o chestiune fascinantă. Presa română are desigur influenţă. „Cîine de pază" al democraţiei, ea are o forţă de temut. Creatoare de opinie, ea modelează exigenţele publicului şi impune adesea norme de comportament. Sigur că politicienii nu o pot ignora. Ei vor să-i intre în voie. Mass-media pot juca un rol important în modelarea realităţii politice. Dar mă tem că absenţa unei aderenţe stricte la un cod etic şi profesional, incisivitatea comentariului şi excesele verbale, interferenţa dintre pamflet şi editorial erodează utilitatea şi eficacitatea presei din România într-o măsură considerabilă. Cred că jurnaliştii ar trebui să-şi pună nu numai întrebarea dacă joacă un rol destul de mare în societate, ci şi dacă rolul pe care-l joacă este şi benefic. Ştiu că-i un paradox, dar uneori mi se pare că politicienii citesc prea mult ziarele şi urmăresc prea asiduu *talk-show*-urile. Presa este a patra putere în stat, într-adevăr; însă doar a patra.

Credeţi că mass-media a avut un rol important în declanşarea şi întreţinerea conflictului din actuala coaliţie guvernamentală?

Cred că a avut. Actuala criza este în prea mare măsură un război al imaginilor şi în prea mică măsură unul al ideilor. Mass-media nu poate oferi decît cîmpul de luptă, pe cînd politicienii au nevoie de fapt să se retragă în spatele uşilor capitonate pentru a negocia o soluţie a crizei. Presa nu-i un loc propice de tratative. Nu a fost niciodată şi nicăieri.

A consemnat Andrei MANOLESCU

Radu CARP
asistent la Facultatea de Ştiinţe Politice

O specie în afirmare: devoratorul de politică

Declanşarea actualei crize guvernamentale n-ar fi fost posibilă fără ajutorul presei. Interviul luat lui Traian Băsescu a dat un semnal de alarmă pentru cine se mai îndoia că raporturile dintre partidele din coaliţie sînt grav alterate. Cu siguranţă, dacă (ex-)ministrul Transporturilor şi-ar fi exprimat opiniile într-o şedinţă de guvern, lucrurile ar fi rămas la stadiul de neînţelegeri tacite, ceva despre care se ştie dar despre care nu se vorbeşte. De cealaltă parte, CDR nu a sesizat că un comunicat de presă poate afecta imaginea liderilor PD; sau poate că tocmai aşa ceva s-a dorit în acel moment. La fiecare şedinţă a partidelor aflate la putere presa a aşteptat un verdict, o decizie, un ultimatum. Aşteptările de la Cotroceni au fost probabil cele mai grele pentru ziarişti; atît la şedinţa CSAT din decembrie, cît şi la întrunirea din 28 ianuarie reprezentanţii mass-media au putut să admire geografia locului pînă ce a fost dat un comunicat, imediat comentat, analizat, criticat etc. În toate aceste evenimente care au dus la inedita formulă de guvern minoritar presa a fost prezentă, înregistrînd pînă şi cele mai dezinteresate reacţii ale actorilor implicaţi. Există gazetari care cunosc în momentul de faţă aproape pe de rost ce a declarat un om politic sau altul, cînd şi ce nuanţe a dorit să exprime.

A amplificat însă mass-media în mod gratuit scandalul politic, aşa cum afirmă preşedintele Constantinescu în intervenţia sa din 17 ianuarie? Să ne imaginăm că subiectele de comentariu ale purtătorilor de opinie din presa română ar fi fost cu totul altele, că economicul s-ar fi aflat în continuare în prim-plan. Am fi fost privaţi de spectacolul pe care, cu sau fără voie, clasa politică l-a oferit. Lucru imposibil, deoarece actorii implicaţi s-au întrecut în a oferi cu prioritate subiecte pentru presă. Dacă situaţia economică nu permite (încă) o echilibrare relativă a cererii şi a ofertei, acest mecanism a început să se manifeste extrem de bine articulat în politică. Politicienii noştri, poate mai mult ca noi, simt nevoia prezenţei presei în orice moment al activităţii lor. Gazetarii au fost puşi în faţa unei alegeri imposibile: să răspundă prompt solicitărilor clasei politice sau să abordeze teme de interes general. Treptat, alegerea s-a dovedit a fi irelevantă: alegătorii au devenit devoratori ai fenomenului politic, au început să parieze pe guvern sau împotriva lui, s-au alăturat celor care i-au călăuzit zilnic prin complicatele raporturi Partide-Guvern-Parlament-Preşedinţie. Publicul s-a lăsat manipulat, angrenat într-o cursă fără sfîrşit a dezbaterilor politice, regăsindu-şi apetitul pentru receptarea spectacolului oferit de putere şi opoziţie, un apetit ce părea intrat în conservare de la alegerile din 1996.

Este greu însă de precizat cine este cîştigătorul acestei curse. Presa pare a nu-şi găsi cadenţa necesară, publicul aşteaptă deznodăminte neaşteptate, politicienii îşi recompun imaginea mediatică. În acest joc în trei nu poţi sta în expectativă. Deşi nu ţi se cere opinia (care, firește, contează, după spusele unui refren audiovizual binecunoscut), te simţi oarecum obligat să iei o atitudine: la colţul străzii, la serviciu, în familie, la benzinărie, oriunde te-ai afla. Ne aflăm în stare de sondaj permanent de opinie.

Mai mult ca sigur, în consfătuirile cele mai de taină din cadrul coaliţiei s-a ajuns şi la subiectul „cum va reacţiona X sau Y din presă". Tehnicile de negociere (fiind de bună credinţă, presupunem că măcar s-a dorit aplicarea lor) s-au combinat cu impresii subiective despre unii gazetari consideraţi mai influenţi; rezultatul îl putem vedea acum în toată splendoarea sa. Presa a devenit astfel purtătoarea legitimităţii actului de guvernare. A fi ministru a început să însemne a fi automat pus în lumina reflectoarelor, paraşutat în mijlocul ascultătorilor, telespectatorilor, cititorilor. Nu este departe momentul cînd delictul sancţionat prin remaniere va fi absenţa dintr-o emisiune sau de pe prima pagină.

Încetul cu încetul, toţi am devenit marionete involuntare în reprezentaţia la care spectatorii neutri nu au primit invitaţii. Poate că nu peste mult timp formula „guvern de tehnocraţi" va desemna o nouă formă de exercitare directă a suveranităţii, iar partidele politice vor fi cotidianele cu cel mai mic tiraj.

ŞI TENTAŢIA MANIPULĂRII

Sabina FATI
jurnalist

Tehnici de manevrare a crizei

În conflictul PD-PNŢCD presa a devenit un al treilea actor, care nu doar explică, interpretează şi analizează întîmplările, ci vrea cu orice preţ să schimbe cursul lucrurilor, făcînd presiuni ba asupra uneia dintre părţile aflate în diferend, ba asupra celeilalte. Inconsecvenţi, folosind argumente contradictorii, făcătorii de opinie reuşesc să obţină un monstruos amestec de acuitate în amănunte şi nepăsare faţă de întreg, demonstrînd în acest fel una dintre teoriile lui McLuhan: „În oricare situaţie, 10 la sută dintre evenimente le provoacă pe celelalte 90 la sută, dar, cum aproape de fiecare dată ignorăm procentul de 10 la sută, sîntem mereu uluiţi de cele 90 la sută".

Presa şi principiul cauzei insuficiente

Pretextul războiului dus de PD împotriva premierului Ciorbea este demiterea ministrului Transporturilor. Traian Băsescu a fost nevoit să demisioneze în urma unui interviu extrem de critic la adresa prim-ministrului. Iniţial, presa a luat apărarea celui mai popular ministru din cabinetul Ciorbea dar, după ce liderii PD au început să condiţioneze, la început numai cu jumătate de gură, rămînerea lor la guvernare, comentatorii şi-au reformulat punctele de vedere, trecînd de partea lui Ciorbea, pentru ca, în final, editorialiştii să ajungă la concluzia că salvarea coaliţiei se poate face doar sacrificîndu-l pe prim-ministru. Raţionamentele analizelor apărute în presă alunecă de la o zi la alta pe coordonate paralele, nu se mai ţau în calcul cauzele, ci doar efectele de moment, ecuaţia crizei se descrie simplist, lucrurile sînt schilodite prin comprimare. Declaraţiile politicienilor au o influenţă radiantă asupra ziariştilor, care se lasă manipulaţi, uitînd că acţiunile politicienilor urmăresc aproape întotdeauna un scop mai mult sau mai puţin ascuns. În momentul în care democraţii au încercat să-şi legitimeze cererea de demitere a prim-ministrului, convocînd Consiliul Naţional al partidului, presa a acceptat să intre în acest joc cu sumă nulă propus de PD, din care neapărat cineva trebuie să cîştige şi altcineva să piardă, un joc cu reguli impuse de Partidul Democrat în care negocierile nu ar fi putut duce la compromis, rolul lor fiind doar acela de a desemna învingătorul.

Cotidianul cu cel mai mare tiraj şi cu cea mai mare credibilitate, *Adevărul*, a intrat, voit sau nu, în acest joc. În editorialul din 16 ianuarie, directorul gazetei, Dumitru Tinu, argumenta de ce nu ar trebui

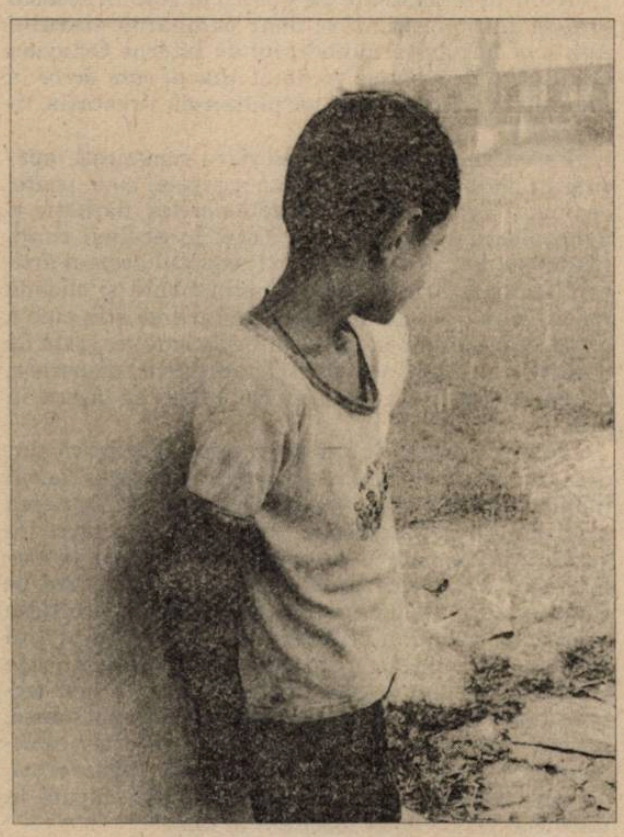

© C. Bumbuţ

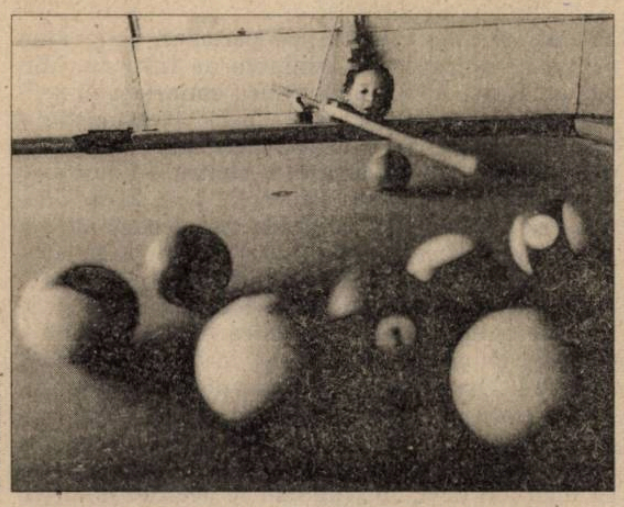

© C. Bumbuţ

înlocuit un guvern remaniat: „e limpede că liderii PD nu au în vedere guvernul ca atare, ci pe Victor Ciorbea. Capul lui Ciorbea îl vor pediştii. S-ar putea trage concluzia că din cauza lui n-a mers reforma. Fără îndoială că prim-ministrul are partea lui de vină pentru toate bîlbîielile, gafele, greşelile comise". Dumitru Tinu dă în acest context cîteva exemple în care PD ar fi putut cere pe bună dreptate demiterea lui Ciorbea, dar ajunge la concluzia că Partidul Democrat nu a făcut acest lucru fiindcă „liderii săi ştiu bine, din experienţa miniştrilor proprii, că Ciorbea nu s-a opus reformei"; acelaşi editorial susţine că PD va trebui să-şi asume responsabilitatea pentru gesturile sale de obstrucţie. Însă tot Dumitru Tinu afirmă, trei zile mai tîrziu, în ediţia din 19 ianuarie a *Adevărului:* „au dreptate democraţii cînd spun că un guvern condus în continuare de Victor Ciorbea nu va putea face în '98 ce n-a fost în stare să facă în '97". Editorialele *Adevărului* glisează discontinuu, aceiaşi autori au păreri diferite de la o zi la alta, chiar dacă pe acelaşi fond de disponibilitate spre negativism şi de supraabundenţă barocă de adjective. Cristian Tudor Popescu, redactorul-şef al ziarului, scrie pe 13 ianuarie că „a-l înlătura acum pe dl. Ciorbea, în vîrful unei crize politice care nu i se datorează, a dizolva guvernul numai pentru că aşa vrea cel care a creat criza, Adrian Severin, ar fi o imensă nedreptate, care ar lăsa urme adînci în conştiinţa politică a naţiei". Patru zile mai tîrziu, acelaşi comentator crede, însă, că „matematica inflexibilă a actului politic arată că schimbarea actualului guvern e singura care nu lezează interesul naţional. Faptul că lezează orgolii, pur şi simplu nu mai interesează în asemenea condiţii. De altfel, Victor Ciorbea, aflat într-o situaţie absolut idioată, de care cred că îi e lehamite, şi ştiind că oricum nu mai are viaţă lungă ca prim-ministru, poate repara şi onoarea ţărănistă, dîndu-şi demisia în pofida sprijinului acordat".

Metoda anulării logicii

Am ales exemplele din *Adevărul* pentru că acest cotidian are nu doar cea mai mare audienţă, ci şi comentatorii cei mai populari. De fapt, aproape toţi analiştii presei scrise au reacţionat în acelaşi fel. Punctele de vedere ale cotidianelor s-au recondiţionat discontinuu; chiar şi *România liberă*, care l-a susţinut cu o oarecare consecvenţă pe Ciorbea, a căzut în cele din urmă în dialectica recomandată de PD: sacrificarea prim-ministrului sau păstrarea coaliţiei. Impresia generală este că Partidul Democrat a reuşit să manevreze mass-media recurgînd la tehnicile de manipulare. PD a ales în acest scop metoda anulării logicii prin aplicarea celor două procedee simultane: raportarea la încredere şi raportarea la forţă. Folosindu-se de pretextul Băsescu, liderii Partidului Democrat au încercat să demonstreze, atît membrilor acestui partid cît şi opiniei publice, că Victor Ciorbea ar fi nu numai un politician inabil şi un slab manager, dar şi că prim-ministrul, fiind vanitos şi orgolios, renunţă cu prea multă uşurinţă la singurul ministru din cabinet care ar fi făcut cu adevărat reformă. Liderii PD au reuşit să convingă cu argumente de acest tip Consiliul Naţional al partidului care a hotărît prin vot să condiţioneze rămînerea la guvernare de schimbarea premierului. Cu această decizie în mînă, PD a forţat lucrurile, explicînd că nu există cale de mijloc, iar vinovat de perpetuarea crizei ar fi doar Ciorbea. De parcă ar fi fost obligată să respecte această logică dialectică propusă de Partidul Democrat, presa a devenit purtătoarea de cuvînt a PD-ului, cerînd la unison capul lui Ciorbea în schimbul păstrării coaliţiei şi acceptînd, în acest fel, dictatul unui partid, dictat, ce-i drept, legitimat democratic de forurile PD.

Horaţiu PEPINE
jurnalist

Psihologia unui cuplu

Preşedintele Constantinescu spunea că recenta criză politică a fost amplificată de un amplu spectacol mediatic. Cîţiva ziarişti au replicat, alertaţi de faptul că preşedintele îi acuză de a fi contribuit la agravarea situaţiei. N-au făcut altceva, susţin ei, decît să reflecte (ca o oglindă?) o stare de fapt. Schimbul acesta recent de replici nu este insolit, el exprimă chiar o situaţie tipică: politicienii par să creadă că presa exagerează, amplifică, aţîţă, provoacă, schimbă sau, pe scurt, că deformează realitatea. Ziariştii, în schimb, îi acuză pe primii că nu îşi asumă răspunderea pentru efectul negativ pe care îl au acţiunile lor. Cele două tabere îşi dispută aşadar un *sens*, care are capacitatea de a crea *opinie* în spaţiul public. Să observăm că aceste incriminări explicite apar ori de cîte ori viaţa publică este tulburată de evenimente cu efect negativ sau în orice caz de lucruri care stîrnesc o oarecare nelinişte. Dimpotrivă, în momente caracterizate de „succese", taberele se gratulează cu elogii reciproce. „Presa a fost admirabilă", se spunea în vremea campaniei pentru NATO şi în preajma reuniunii de la Madrid, iar presa părea la unison convinsă că politicienii s-au bătut admirabil pentru cauza naţională. Momentele de criză au însă avantajul că pun în lumină un conflict. Lumea politică şi presa au într-adevăr destule să-şi reproşeze. Politicianul în tot ce face pare că poartă cu sine reveria democraţiei antice în care se putea adresa direct cetăţenilor, fără intermediari. El preferă de aceea întotdeauna televiziunea pentru că îşi imaginează că astfel recuperează ceva din comunicarea directă a vechilor oratori politici. Cel puţin la noi, el nu are nici cea mai mică încredere în ziarişti şi, deşi evită să o spună, gîndeşte despre ei că sînt gîngavi, inculţi, frivoli, lipsiţi de discernămînt, rău intenţionaţi sau în cel mai bun caz lipsiţi de experienţă. De multe ori aşa şi este, dar argumentele politicianului sînt slabe, pentru că par izvorîte din sfera interesului său personal. El îl urăşte pur şi simplu pe ziarist pe care îl asimilează intermediarului din comerţ, parazitului care profită de pe urma clasei productive. El, politicianul, fiind producătorul de sens, în timp ce ziaristul doar un samsar, lacom, neînţelegător şi brutal. Şi îl urăşte cu atît mai mult cu cît, ca în orice negoţ, nu se poate lipsi de el, de ziarist, pe care îl cheamă, îl imploră, îl curtează pentru a-l convinge să-i cumpere produsele. Ziaristul român la rîndul său îl priveşte de sus pe politician şi, ca orice capitalist ager, ca orice speculator financiar, crede despre sine că este adevăratul producător de valori pe care le plasează în spaţiul exclusiv al imaginii şi comunicării. Războiul acesta ca un foc care arde mocnit a fost teribil de bine ilustrat la noi prin 1994-95, cînd un curent de antipatie faţă de presă a cuprins cea mai mare parte a parlamentului. Codul penal a primit atunci modificări nefavorabile ziariştilor şi care aşteaptă încă să fie reparate. Presa a reacţionat la rîndul ei cu trufie continuînd un bombardament necruţător asupra acelora pe care i-au prezentat ca reprezentanţi nedemni ai poporului. Din pricina aversiunii reciproce, relaţiile dintre politicieni şi ziarişti sînt perfect ipocrite. La noi cel puţin ele se află în starea de negoţ sălbatic şi ne-legiuit în care fiecare parte se străduieşte să o tragă pe sfoară pe cealaltă. Politicianul, în dispreţ total faţă de inteligenţa interlocutorului, se străduieşte să-i vîndă o versiune mincinoasă şi aiuritoare, iar ziaristul, nesimţitor la adevărul subiectiv al celuilalt, se luptă să-i smulgă o versiune compromiţătoare. Iar dacă nu o obţine, nu se sfieşte adesea să o reambaleze după propriile intenţii. Interesante sînt şi efectele derivate de aici. Politicianul sincer ajunge să fie dispreţuit pentru că încalcă regula şi se expune singur, răpind competitorului său orice satisfacţie. Mai mult decît atît, sinceritatea uluieşte şi sfîrşeşte prin a deveni neverosimilă. De partea cealaltă ziaristul de bună credinţă stîrneşte mila interlocutorului care îl tratează ca pe o victimă sigură. În general însă ipocrizia şi dispreţul sînt elementele ordonatoare ale relaţiei descrise şi nu trebuie să ne mirăm că ele au ca efect o degradare vizibilă a spaţiului public. Să nu vă miraţi însă dacă voi spune că situaţia descrisă mai sus e cea mai bună dintre cele la noi existente. Ea corespunde unei depline independenţe a ziaristului faţă de politician. Cînd lucrurile stau altfel, între rivalii producători de sens şi opinie se instalează o complicitate care echivalează cu o perfectă înşelătorie.

Z. ORNEA

Presa şi cenzura

Sigur că politică s-a făcut de cînd a apărut societatea omenească, grupuri de interese izbutind, periodic sau pentru multă vreme, să-şi adjudece puterea, exercitînd-o asupra celorlalţi, de obicei mai numeroşi. Dar numai în epoca modernă, cu cuceririle democratice, puterea politică se organizează în partide care, prin înfruntare, ajung să parvină la putere. Mă grăbesc să adaug, corectiv, că, de fapt, partide politice funcţionau şi înainte de epoca modernă. Dar e incontestabil că numai evul modern, de pe la Revoluţia Franceză încoace, a adus în prim plan, ca expresie a luptelor politice, presa. Şi aceasta a căpătat, brusc, o mare forţă în organismul structurilor socio-umane. Ea, presa, a început să lege şi să dezlege tot şi toate. Şi un partid fără ziare (sau ziar) care să-l sprijine e de neconceput de cînd a triumfat galaxia Gutenberg. Ar fi trebuit să spun mai de mult că acest joc al puterii politice, în care adesea presa exercită o funcţiune regulatoare, este o realitate a unor structuri politice democratice. În regimurile tiranice sau dictatorial-totalitare puterea politică e acaparată de o singură grupare (partid sau persoană) iar presa, încatenată înrobitor, e în slujba dictaturii, alta, libertatea în militantism, fiind de neconceput. Dar, adesea, chiar în regimuri politice democratice, au apărut sau apar frisoane punitive care izbutesc să juguleze libertatea presei. La noi Kogălniceanu a avut de suportat regimul cenzurii. A sa *Dacia literară,* azi vestită, apărută în martie 1840, e suspendată în august al aceluiaşi an din dispoziţia, indignată, a venalului domnitor Mihail Sturdza, care a decis că această publicaţie e „nepotrivită cu împrejurările dinafară şi dinlăuntru". Şi n-a fost nici cel dintîi, nici cel din urmă vexat în libertatea expresiei de către autoritatea statală. O păţiseră înaintea lui Asachi, Heliade-Rădulescu, George Bariţ. În articolul său din 1855, „Jurnalismul românesc", publicat în *România literară,* Kogălniceanu, după ce făcea o incursiune în istoria presei româneşti mereu în luptă cu cenzura, observa mîndru: „un jurnal se oprea, altul, sub alt titlu, ieşea mai zdravăn şi mai energic decît cel oprit". Nostim e faptul că în vremea domniei lui Cuza Vodă, cînd Kogălniceanu era ministru, aplecarea spre cezarism a domnitorului a dus la interzicerea destulor publicaţii (unele umoristice), care criticau puterea constituită. Şi, totuşi, Kogălniceanu n-a protestat şi nu s-a împotrivit. De reţinut e faptul că în vremea lungii domnii a regelui Carol I (48 de ani) acte primitive de cenzură nu au fost îngăduite. Eminescu vitupera (şi pe ce ton!), zilnic aproape, între 1878-1883, în *Timpul,* guvernul liberal condus de I.C. Brătianu şi n-a avut parte de vreo sancţiune din partea autorităţilor de stat. Bunul meu coleg, dl Alexandru George, a afirmat relativ recent că publicistica marelui poet era practic necitită, netrezind, de aceea, ecou şi consecinţe. O citea însă sigur C.A. Rosetti, directorul liberalului *Românul,* şi nici gînd să iniţieze vreo acţiune pedepsitoare, chiar cînd ocupa demnitatea de ministru de Interne. Mai citeau, foarte atent, publicistica eminesciană şefii partidului conservator, care – deloc surprinzător – nemulţumiţi foarte, l-au „eliberat" din demnitatea directorială, punînd asupră-i, pentru a-l supraveghea, alţi directori (Gr. Păucescu, I. A. Zizin Cantacuzino). Dar poetul îşi vedea mai departe de ale lui, continuînd să-şi toarne, în articole intransigente, convingerile sale antiliberale, visînd paseist la vremuri voievodale. Regele Carol I a avut parte şi de articole antidinastice, potrivnice lui. Memorabil e episodul Panu, care a publicat, în *Lupta* din 1887, articolul „Omul periculos", atac direct la suveran. Acesta a ordonat, legal, condamnare, pentru *lèse-majesté*. Şi a fost. A primit pedeapsa de doi ani închisoare şi 5000 lei amendă. Dar Panu a preferat să fugă din ţară, susträgîndu-se deciziei justiţiei, reîntorcîndu-se în ţară în 1888, cînd a fost ales deputat şi, deci, se bucura de imunitate parlamentară. Acesta a fost motivul pentru care regele l-a respins, în 1899, pe o listă a unui viitor guvern Lascăr Catargi. Nu poate fi ministru, ar fi spus suveranul, cineva care se sustrage justiţiei. Dar altă sancţiune nu i-a fost aplicată excepţionalului gazetar George Panu.

Apoi, în perioada neutralităţii (1914-1916), gazetele erau efectiv incendiare, fie cele favorabile intrării imediate în război alături de Antanta, fie cele favorabile Puterilor Centrale. Lupta politică a fost, atunci, extraordinară, de o încleştare neîmpăcată, Ionel Brătianu, prim-ministru, lăsînd perfect liberă lupta politică şi expresia sa, gazetele. Mai tîrziu, după război, în 1919, au fost pedepsiţi cu ani de închisoare gazetarii (printre care Slavici, Arghezi, I. Theodorescu, D. Karnabatt) socotiţi vinovaţi că au scris la gazetele ocupantului. Şi nu erau. Dar s-a întîmplat ca din toţi vinovaţii (reali sau presupuşi) pentru dezastrul ţării la începutul războiului, sancţiunea să se oprească, simbolic, numai asupra cîtorva gazetari, printre care doi proeminenţi scriitori. În deceniile interbelice lucrurile s-au complicat, cenzura fiind adesea utilizată împotriva presei, semn incontestabil al puterii ei. La orizont au apărut grupări politice sediţioase (cu deosebire legionarii) care, încălcînd grav legile democraţiei, foloseau revolverul ca mijloc de apărare şi sancţiune. Cînd, în decembrie 1933, a fost asasinat prim-ministrul I. Gh. Duca s-a instituit cenzura. Două gazete, considerate vinovate moral pentru asasinat, *Calendarul* lui Nichifor Crainic şi *Cuvîntul* lui Nae Ionescu au fost suspendate, cea dintîi nemaiapărînd niciodată, cea de a doua reapărînd, pentru patru luni, tocmai în ianuarie 1938. Cenzura era, atunci, foarte activă. N. Iorga, care publica zilnic editorialul său în *Neamul Românesc,* trebuind să se trimită spalturile la Oficiul Cenzurii, a refuzat indignat, inserînd în locul editorialului menţiunea ameninţătoare: „Nu scriu subt cenzură". Şi degeaba a fost intervenţia primministrului Gh. Tătărescu pe lîngă marele cărturar. Acesta a refuzat să scrie şi să publice în gazeta sa pînă cînd cenzura s-a relaxat convenabil, ea păstrîndu-se fermă faţă de gazetele legionare, pînă ce, doi-trei ani mai tîrziu, au reapărut şi acestea, promovînd aceleaşi convingeri antidemocratice şi totalitare. Presa a fost în interbelic o forţă chiar politică extraordinară, exprimîndu-şi liberă punctele de vedere. Şi, cum era firesc, nu cruţa guvernul (guvernele), dezvăluind panamale şi orice abatere de la interesele superioare ale statului. Am citit-o, aproape toată, în colecţiile Bibliotecii Academiei şi pot depune mărturie, în perfectă cunoştinţă de cauză, despre calitatea înaltă a acestei prese. Să admitem că, din această cauză, a fost o forţă politică temută? Probabil. Dar era în regula jocului democratic de atunci ca presa să fie independentă, exprimîndu-şi, liberă, opiniile despre tot şi toate. Dictatura însă (vreau să spun regimurile forte de extrema dreaptă sau stîngă) nu tolera libertatea presei, îngrădindu-i puterea dreapta politică. Aşa a procedat guvernul Goga-Cuza care, de îndată ce s-a înscăunat, a suspendat, în 30 decembrie 1937, gazetele democratice *Adevărul, Dimineaţa* şi *Lupta*. A fost surpată, din organismul presei româneşti din acea vreme, una dintre coloanele ei puternice, lăsîndu-l desfigurat pentru multă vreme. Firește că o cenzură drastică a fost instituită în anii regimului antonescian, gazetarii democraţi nemaiavînd unde să-şi rostească al lor *credo*. Şi, totuşi, cine citeşte cu atenţie gazetele timpului poate constata cum izbuteau jurnaliştii, sub cenzura cea mai drastică, să-şi strecoare, în articolele de politică externă, opinii lucide şi reconfortante. A urmat, vreo doi-trei ani (august 1944 pînă prin 1947), o revenire la libertatea presei; gazetele democrate, reapărute, şi-au făcut datoria. Dar cu ce preţ şi cu cîtă ostilitate înfruntată (cel mai radical mijloc de constrîngere era nerepartizarea hîrtiei, unele gazete apărînd în tiraje confidenţiale sau dispărînd cu totul)! Oricum însă, chiar în aceste grele împrejurări, se poate vorbi, în acei doi-trei ani, de o înfruntare de idei (pe care sper s-o pot surprinde, cîndva, într-o carte de sinteză), apoi jugulată de autorităţile comuniste. În cele aproape cinci decenii ale dictaturii nu se poate vorbi de libertatea presei, de vreme ce şi pluripartitismul fusese anihilat, iar partidul unic îşi crease o presă pe măsură, slujindu-l slugarnic. Rar şi dificil, se strecura cîte un articol curajos, într-o anume parte a presei, de obicei literară.

Presa şi-a intrat, după decembrie 1989, în drepturile ei, recăpătîndu-şi libertatea democraţiei instaurată. Să ne bucurăm că e puternică (şi politic), adesea fiind mai fortificată, în redutele ei, decît partidele, chiar aflate la putere. Că e adesea vulgară şi insolentă, cine ar putea-o tăgădui. Dar acesta e preţul inevitabil al libertăţii ei neîngrădite. Şi fără libertatea presei nu e de conceput democraţia autentică. Forţa presei e semnul sigur al puterii politice a democraţiei.

Valeriu NEGRU
jurnalist

Înscrierea în fals

Pui un gînd pe hîrtie, pui un cititor pe gînduri. De curînd, m-a pus pe gînduri aserţiunea unui publicist din presa culturală antebelică, Victor Valeriu Martinescu, apărută într-un articol din revista literară *Meridian!* „Meşteşugul de a scrie este o permanentă şi oficială înscriere în fals." Dacă ideea poate fi acceptată, cu o cohortă de amendamente, pentru literatură, te întrebi în ce măsură este ea valabilă pentru gazetărie. Un excurs prin istoria presei te aruncă, la prima vista, în perplexitate. Este o asemenea întretăiere de voci, un asemenea război al opiniilor, al argumentelor, al intereselor încît te simţi rătăcit într-o junglă lipsită de puncte cardinale, de direcţii sigure. La o secundă vista începi să-ţi găseşti nordul, cu o busolă pe care presa însăşi ţi-o oferă. Trebuie spus că trecerea prin colecţiile de presă îţi deschide asupra trecutului, asupra istoriei, o imagine mai complexă, mai vie şi mai concluzivă decît o face litera unui manual. Marile momente care au fost revoluţia paşoptistă, Unirea Principatelor, Marea Unire din 1918, cele două războaie mondiale au născut problemele pe care le generează întotdeauna, o răsturnare şi o reaşezare a societăţii. Reflexia lor în presa timpului te conduce la ideea că nimic nu e nou sub soare. Mai că-ţi vine să crezi că sîntem o naţiune născută sub zodia vărsătorului, menită să o ia mereu de la capăt. Pentru noi lectura vechilor articole aduce un sunet familiar, soluţiile politice, economice, sociale ni se par potrivite şi azi, iar marii seniori ai presei sînt luptătorii de care credem că avem nevoie. Dintre aceştia ar trebui să ne oprim la omul politic care a fost C.A. Rosetti, fondatorul gazetăriei politice româneşti şi la relaţia lui cu Alexandru Ioan Cuza. Raporturile lor constituie un exemplu al raporturilor între presă şi puterea politică. Cuza a beneficiat la începutul domniei de sprijinul entuziast al lui Rosetti şi al ziarului său *Românul*. Marile reforme ale domnitorului au fost aprobate şi susţinute de Rosetti atîta vreme cît s-au săvîrşit într-un cadru instituţional legal şi democratic. Cînd Cuza a dizolvat parlamentul şi va trece la ceea ce s-a numit domnia personală, Rosetti a devenit un adversar neînduplecat al domnitorului şi a participat la detronarea lui. Credinţa în democraţie l-a adus pe Rosetti într-un conflict ireductibil şi cu prietenul său din tinereţe, I.C. Brătianu, care ajuns la putere a părăsit principiile paşoptiste, şi a iniţiat o conducere autoritară, lucru dovedit de poziţia sa în privinţa legii electorale sau a libertăţii presei. C.A. Rosetti, care trecuse şi el printr-o perioadă de ministeriat, a preferat să rămînă gazetar, să militeze pentru respectarea principiilor democratice şi a drepturilor cetăţeneşti, într-o ţară care şi atunci dorea să aparţină spaţiului european.

Presa interbelică, prin ziare de mare prestigiu, *Universul, Adevărul, Curentul,* şi gazetari de mare valoare, Teodorescu-Branişte, Stelian Popescu, Pamfil Şeicaru, a urmărit, în lăudabila tradiţie a înaintaşilor, cu un ochi atent şi permanent critic evoluţiile din societatea românească. Dincolo de contradicţiile şi păcatele ei, presa adevărată, adică presa morală, lucidă, responsabilă şi ofensivă, a făcut tot timpul oficiul de control al vieţii publice, al instituţiilor şi al persoanelor deţinătoare ale puterii în stat. În această ordine de idei amintesc doar campania ziarului *Adevărul* împotriva ministrului de Interne Octavian Goga, care îşi tipărise volumul *Mustul care fierbe* la Monitorul Oficial, fără să plătească prestaţia tipografiei.

Parcurgerea colecţiilor de ziare româneşti, apărute în perioadele de libertate a presei, este, poate, cea mai bună şcoală de atitudine civică, bărbăţie şi deontologie gazetărească. Este, în acelaşi timp, răspunsul la întrebarea de la începutul acestui articol. Nu, gazetăria nu este o permanentă şi oficială înscriere în fals. Rolul presei, pe care nu ştiu cine a orînduit-o a patra în şirul puterilor publice, este de a întinde un deget acuzator şi de a ţipa cu disperare, atunci cînd una din celelalte trei puteri se înscrie în fals.

Relaţiile presei de astăzi cu puterea politică sînt ceea ce trebuie să fie. Presa, menţinîndu-se în cadrul îndatoririlor şi mijloacelor ei, supraveghează puterea şi îi semnalează devierile. Aş spune că relaţia inversă, adică a puterii cu presa, nu este ceea ce trebuie să fie. Puterea politică a început să uzeze de mijloace care nu îi sînt specifice, folosind prestaţia presei, în special a celei vizuale, atît în exerciţiul normal, cît, mai ales, în freneticele lupte în care fracţiunile ei sînt angrenate. Dezbateri, care ar trebui să aibe loc în intimitatea cabinetelor, sînt aduse, nesăbuit, în văzul şi auzul lumii, iar pentru problemele ţării se aruncă, necontrolat, din fuga vorbei, soluţii fanteziste, deci neviabile. Politica făcută la televizor, iată o nouă înscriere în fals.

O FUNCȚIE DE SUPLEANȚĂ

Numărul din iunie 1997 al revistei *Esprit* analizează mutațiile – spectaculoase în anumite privințe, în orice caz neliniștitoare – ale religiosului în perioada actuală. Sînt înregistrate echivocul, tulburarea frontierelor între laic și religios (ori între religii) pînă la modificarea substanței înseși a faptului religios în raport cu concepția „clasică" a marilor tradiții monoteiste. Subtitlurile numărului, cu un ușor iz alarmist, cvasi-milenarist, încearcă să diagnosticheze cîteva din tendințele acestui domeniu în mișcare: „Timpul religiilor fără Dumnezeu"; „Regresul confesiunilor, triumful religiilor"; „Religie și politic: anxietatea"; „Înțelepciuni echivoce".

Două ar fi direcțiile după care funcționarea internă a marilor religii s-ar vedea astăzi contestată, amenințată ori viciată. Pe de o parte instrumentarea ideologică, politică sau chiar extremistă a datelor proprii (islamul, dar și mișcările hinduiste dau aici cele mai masive exemple). Pe de altă parte, dinspre extremul Occident, avansul „nebuloaselor" heterodoxe, al „religiei *à la carte*", al religiozităților paralele și difuze: conglomerate indefinit variate care combină după gust date scoase din contextul tradițiilor orientale cu elemente brutal actualizate de ezoterism occidental și cu experiențe para-normale – gen New Age.

Volumul *Religiile lumii*, sub conducerea lui Jean Delumeau (1993), se încheie de altfel, și el, cu expunerea acestei polarități (sesizabilă încă din anii '70-'80), prin capitolele datorate lui Henri Tinq („Exacerbarea extremismelor religioase în lume") și Françoise Champion („Spirit religios difuz, eclectism și sincretisme").

Un soi de acțiune simultană de crispare și de dizoluție, de *coagula* și de *solve* la fel de erodante, tinde să scoată religia din cîmpul și perspectiva ei proprii, aceea a drumului spre Ultim și a unirii cu el. Fie că este vorba despre un aspect ori despre celălalt, religia își vede atribuită o funcție detunată, o *funcție de supleanță*. În primul caz, forța ei de coeziune trans-mundană e reorientată pentru a impune solidarități, identități, programe de ordin social ori politic. În al doilea caz, „beatitudinea", entuziasmul întîlnirii cu divinul (și efortul aferent) sînt abandonate în favoarea unei rețete a fericirii imediate, a unei terapeutici care scutește de nefericirea personală, considerată un scandal intolerabil (cf. Françoise Champion, *op. cit.*, p. 708).

În volumul *Maestru și discipoli în tradițiile religioase* (1990, sub conducerea lui Michel Meslin), profesorul catolic Joseph Doré vorbea tocmai despre necesitatea de a distinge net între *funcțiile de supleanță* – numeroase – pe care și le vede astăzi atribuită o tradiție religioasă și perspectiva ei internă. Dată fiind tema volumului menționat, el se referea la distanța, la diferența între *cura psihologică* care își propune restaurarea individualității pacientului și *călăuzirea spirituală*, vizînd tocmai depășirea condiției individuale, printr-o înaintare transformantă *în* și *spre* divin. „Fie și păstrînd o atentă articulare cu funcțiile de asistență psihologică, utile și necesare de altfel, călăuzirea spirituală are astăzi datoria, mai mult ca oricînd, să-și cultive specificitatea proprie, în afara oricărei perspective de supleanță" *(op. cit.*, p. 207).

Contribuțiile incluse în revista *Esprit* nu se interesează atît de acest orizont intern, cît de mutațiile religiosului în spațiul public, judecate din perspectiva proiectelor de societate. „Problema care domină în fapt analizele este următoarea: asistăm oare la reanimarea unei căutări religioase pe care secularizarea modernă o îngropase? Care ar fi schema după care am putea descrie prezența faptului religios în societățile occidentale avansate?" (Christophe Boureux, „Secularizarea, «revenirea lui Dumnezeu» și apoi...").

© V. Doroltî

Dominicanul Christophe Boureux, doctor în teologie și antropologie religioasă, conferențiar la Institutul Catolic din Lille, propune – în locul tocitei adversități sacru-profan – o schemă dialectică de lectură, o secvență în trei timpi: „trecerea de la o societate religioasă la una seculară, apoi la o societate care asistă la o «revenire a religiosului»". Pentru el, asaltul unui „religios inform și distructiv" (incluzînd atît integrismele cît și exploziile de religiozitate difuză) nu presupune neapărat vicierea datului religios, a acelei proprietăți «antropogene» care, în termenii lui Marcel Gauchet, „manifestă capacitatea omului de a se determina în raport cu un exterior sie-și". Religiosul inform atacă, în opinia autorului, acel *statu quo* stabilit de modernitate între puterea seculară și instituțiile credinței, ambele interesate să mențină stabilitatea socială și, mai ales, controlul asupra ei. Faptul că ambele sînt vizate și anemiate de acest asalt dovedește în fond echivoca lor afinitate: „Împotriva voinței sale ori cel puțin împotriva voinței deliberate a instanțelor sale instituționale, creștinismul (occidental, *n.n.*) a produs modernitatea seculară laică; pentru că ea rezultă din desfășurarea logicii interne a creștinismului, *logica autonomizării lumii în raport cu divinul*. Societatea seculară modernă este *cealaltă față* a societății creștine. Ca atare, nu atît relația între religie și cultură profană – presupunînd că ele ar fi separate – trebuie gîndită ci, mai degrabă, intricarea lor. Producerea modernității de către creștinism se înscrie într-o logică a gemelarității ambigue... Constatăm de aceea că, atunci cînd instituțiile religioase se rup de modernitatea secularã, condamnînd-o și respingînd-o, și ele și cea din urmă sînt la fel de neputincioase în fața puterii distructive a divinului în erupție (reprezentată după autor de «religiosul inform»)".

Pentru el soluția crizei ar fi o redesenare a „relației duale între principe și religie, între puterea seculară și cea spirituală. Pentru a regîndi această legătură trebuie examinat modul în care religia poate ajuta producția culturală în societatea profană și felul cum instituțiile sociale favorizează instituția credinței".

Cu anumite – și importante – deosebiri, aceasta este și problema ortodoxiei în spațiul românesc. Prima deosebire este că, vrem nu vrem, România nu face parte dintre societățile occidentale avansate. Aici amenințarea nu vine atît din contestarea instituției ecleziale, ci din imobilismul ei, din incapacitatea relativă de a-și redefini prezența în raport cu o societate în schimbare. Aici extremismele și religiozitatea difuză sînt (cel puțin deocamdată) fenomene cu totul neglijabile. După 50 de ani de comunism care i-au impus tăcerea în spațiul public, vocea ortodoxiei are un bun orizont de așteptare și atenție. Însă temele pe care se face auzită sînt adesea echivoce. Pretenția de a se identifica cu națiunea în ansamblul ei, neținînd seama de diversitatea opțiunilor religioase ori de neangajarea în acest domeniu; pretenția de a-și impune comandamentele *interne* prin legile puterii seculare (cazul avortului): iată exemple de *confuzie* între perspectiva internă a ortodoxiei și administrarea rolului ei în spațiul public.

O a doua deosebire: relativa lipsă de responsabilitate a creștinismului oriental în configurarea modernității. Tradiția aceasta nu a dezvoltat logica autonomizării lumii în raport cu divinul, nu a pus „bariere programatice între „cetatea lui Dumnezeu" și „cetatea oamenilor". E ceea ce formulează, spectaculos, Dostoievschi în *Frații Karamazov* prin episodul Marelui Inchizitor. Însă, dacă vrea să funcționeze realist și eficace, ortodoxia trebuie să țină totuși seama că își are de rostit mesajul într-o societate care se raliază, cu accidente și traume, modernității.

În sfîrșit, există o a treia deosebire ce ține mai degrabă de domeniul avantajelor. Ortodoxia nu înseamnă în primul rînd o *instituție a puterii* (ecleziale), ci locul unde tradiția (liturgică, doctrinară, de experiență contemplativă) rămîne vie, fecundă, creatoare. Ca atare, raportul ei cu instituțiile seculare nu trebuie rediscutat în termeni de concurență ori de colaborare între parteneri de același nivel. Ceea ce trebuie regîndit ar fi mai degrabă prezența ortodoxiei în spațiul public, eficacitatea tonului ei în acest spațiu, capacitatea de a-și deschide orizontul intern pentru ca el să fie perceput în prospețimea lui autentică.

Or, statul laic și democrația, mai mult ori mai puțin zdravănă, din România dau ortodoxiei posibilitatea (ce rămîne să fie asumată) de a nu se mai identifica cu un proiect național, un proiect de modelare a societății în ansamblul ei. Ele îi oferă în același timp un cadru de expresie liberă: expresie ce e de dorit însă să-și găsească sunetul veritabil de chemare spre divin, în exprimări inteligibile pentru omul actual.

În sensul acesta, contribuția lui Guy Coq (autor al lucrării *Laicitate și republică*, 1995), inclusă în același număr al revistei *Esprit*, mi se pare pertinentă. Reproducem aici cîteva fragmente.

Guy COQ

Biserică și democrație

În opinia mea, nu Biserica însăși trebuie repusă în chestiune, ci tendința de a confunda Biserica istorică și Cetatea lui Dumnezeu; implicit tendința de a considera legătura eclezială drept esența legăturii sociale. Această pervertire a legăturii ecleziale stă la originea respingerii Bisericii de către omul democratic. El își creează, în ce o privește, o memorie negativă, adeseori fantasmatică, alimentată de teama că Biserica ar voi să revină la epocile de autoritate politică a creștinătăților.

Or, în pofida acestei opinii, apartenența la Biserică constă într-o legătură pe care Sf. Ioan o numea forma cea mai înaltă de iubire, aceea care trebuie desemnată prin termenul grec de *agapè* pentru a evita nefastele aventuri suportate de cuvîntul «caritate». Iar legătura aceasta între credincioși conține un element subversiv chiar pentru Biserica însăși, de îndată ce ea se instituționalizează. Există o contradicție, activă în Biserică încă de la începuturi; e tensiunea între Biserica instituție și spiritul dragostei *(agapè)*, tensiune care exclude două extreme: închiderea unei Biserici sectare asupra ei însăși, pe de o parte, și identificarea Bisericii cu societatea, pe de alta. Dacă Biserica înseamnă comunitatea credincioșilor în care e prezentă *agapè*, Biserica nu poate fi decît distinctă de o societate, de un Stat, de o comunitate politică. Formula «Dați Cezarului...» este cît se poate de limpede. Ea ne spune că Biserica nu are a se constitui ca un corp politic, confundîndu-se cu societatea. Textul ultimului Conciliu este, de asemenea, clar definind Biserica drept «popor al lui Dumnezeu». Fiind vorba despre un popor spiritual, el este răspîndit în toate popoarele istorice și nu aparține nici unei națiuni. Iar dacă Biserica nu este o societate alături de altele, asumarea unei puteri politice nu are pentru ea nici un sens.

Democrația oferă condițiile cele mai favorabile pentru ca Biserica să-și regăsească ființa proprie. După mine, ea este o ocazie istorică de a evita confuzia între Biserică și societate. Într-un regim democratic, societatea își reapropriază funcția politică și nu acceptă ca Biserica să pretindă, fie și parțial, un asemenea rol. Ceea ce constituie o șansă pentru Biserică fiindcă ea nu mai are a se reprezenta pe sine drept esență a societății și nici drept o contra-societate menită să reconstituie, din sine, toate funcțiile sociale. Ea nu mai are a gestiona instituții pe care societatea, în ansamblul ei, are responsabilitatea și capacitatea de a le face operante.

Așa cum societatea trebuie să inventeze, în afara sferei politicii, principii care să administreze celelalte sfere ale vieții sociale, tot astfel Biserica se confruntă cu necesitatea de a inventa forme de viață colectivă coerente esenței sale. Iar dacă legătura ce îi unește pe credincioși în Biserică ajunge să se degradeze, nu lupta ori intervenția politică vor fi cele care o vor restaura ci reforma spirituală.

Pagină realizată de
Anca MANOLESCU

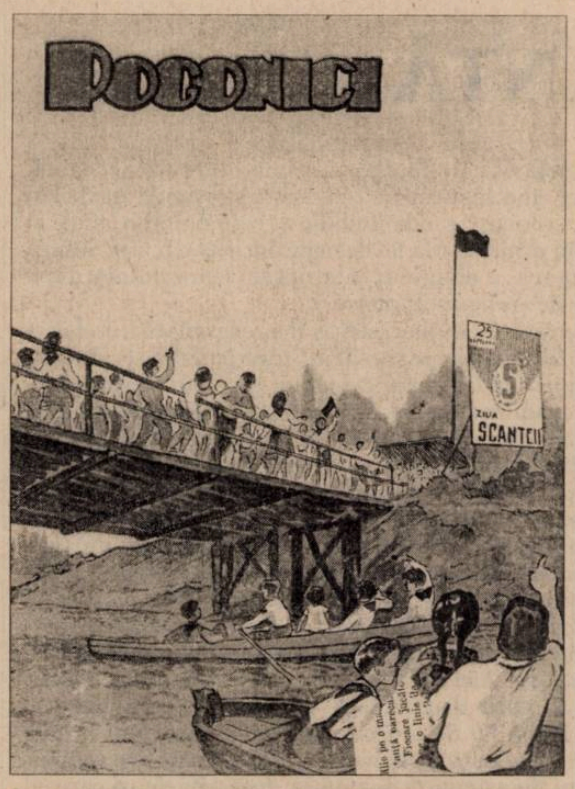

Scrisori foarte deschise

Scrisorile adresate redacţiilor de către cititori reprezintă o specie aparte a corespondenţei: pornite ca acte personale, ele devin, în cele mai multe cazuri, publice. Acest lucru influenţează stilul celor scrise, dînd naştere unei specii hibride, care nu este nici corespondenţă intimă, nici oficială sau administrativă. Tot modificat este şi comportamentul destinatarului şi raportarea lui la textul pe care-l primeşte. Modificarea acestui comportament, a statutului „normal" de destinatar, poate ajunge atît de departe, încît scrisoarea însăşi să fie eludată. Destinatarul redacţional „devine un scop în sine". În trecut, „scrisorile cititorilor" erau deseori transformate în mijloace de manipulare a publicului, de inducere a ideologiei comuniste sau de justificare a liniei revistei. Erau publicate tot felul de scrisori – date drept vocea publicului, deci a majorităţii – care încurajau revista şi politica partidului. După decembrie 1989, această atitudine, deşi conservată ca atare pe alocuri, şi-a găsit o altă vocaţie, profitabilă de data aceasta în plan economic: o mulţime de publicaţii se declară a fi, în mod exclusiv, portavocea rîndurilor primite de la cititori (se ştie, însă, că „poveştile" date drept „adevărate" sînt ficţiune curată).

Întorcîndu-ne în vremuri de mult apuse, reproducem în cele ce urmează două scrisori publicate într-o revistă pentru copii – Pogonici – *în anul de graţie 1949.* **(C.P.-B.)**

Dragă revistă,

Duminică 25 iulie, am avut o bucurie mare. Trebue să ţi-o spun şi ţie, dragă Pogonici, ca tu s'o spui mai departe, şi altor copii. Bucuria cea mare a fost că, în această zi, la noi în sat s'a făcut Gospodărie Agricolă Colectivă. Ea se cheamă „Ogorul Roşu". S'au strâns ogoraşele oamenilor, toate laolaltă, şi acum fac un ogor mare, de aproape 300 hectare. Cât vezi cu ochii, o să fie Gospodăria noastră colectivă. Noi, copiii din Laslea, am înţeles că-i spre binele nostru această gospodărie. De aceea, de cu seară, mai mulţi copii, o ceată, mai ales din colegii mei din clasa II'a, am cărat ramuri de stejar şi am cules flori din luncă, de pe Târnave. Cu ele, noi am împodobit ferestrele şi porţile caselor noastre. Era foarte frumos. Oamenii au pus multe steaguri roşii pe la case, pe la răscruci, pe stâlpi. Le bătea vântul şi străluceau în soare.

Eu m'am îmbrăcat ca de sărbătoare. Şi mama şi tata s'au îmbrăcat cu straele cele bune. Că, au zis ei, noi azi începem cu adevărat să biruim sărăcia.

Din ce-au vorbit oamenii trimişi dela Partid, am înţeles şi eu că de acum înainte, la noi, pământul îl vom munci cu maşinile, şi că vom pune numai sămânţă de cea bună.

Şi vite o să aveam mai frumoase ca acestea de acum.

M'am uitat la tata când iscălea un act, cum că intră în Gospodărie, îi tremura o ţâră mâna, dar foarte mult îi râdea mustaţa. Şi pe mătuşa Maria lui Oprea, cea care astă iarnă a învăţat să scrie, am văzut-o iscălind, măcar că e bătrână. Era aşa de bucuroasă că-i străluceau ochii şi zicea: asta-i o hotărîre mare!

Ce mai vorbă, dragă revistă, a fost o sărbătoare cum n-am mai văzut. Că noi, de acum încolo, vom fi toţi uniţi la muncă şi la împărţirea rodului muncii.

Numai chiaburi din sat, nu s-au bucurat. Dar de-acu 'nainte, dacă oamenii s'au întovărăşit, nu ne mai pasă. Noi suntem mai puternici, cei care ne-am unit.

Asta pentru ca să ştii, dragă revistă şi tu şi toţii copiii care te citesc. S'auzim de bine.

Ion al lui Ion Alexandru
din cl. III elementară
(în *Pogonici*, 3 aug. 1949)

Dar ce, anul trecut eram la Marienbad?

31.12.'96. Cutremur în Vrancea; 4,8; neresimţit în Bucureşti; noapte splendidă de iarnă. La ARTE, „Liliacul" – genial, perfid, pervers, antimelodramatic prin fraza muzicală. Vianu adora uvertura la „Liliacul", de un mozartism tîrziu.

Ianuarie '97. Stau de vorbă cu o fată superbă, studentă la Timişoara, plecată din Dobrogea, explicîndu-mi că nu suportă să i se impună ceva, „e gata să studieze toate formaţiile astea noi, Beatleşii părîndu-i-se prea simpli, îi place Beethoven dar nu şi Mozart, e prea vesel, ajungînd la „Casablanca"; „lui Ceauşescu îi plăcea „Casablanca", îmi zice cu dispreţ.

Cineva: „De ce nu-i întrebăm pe cei de la FMI: dacă nu ştiţi cum se face colectivizarea, de ce ne bateţi la cap cu capitalismul? Noi ne descurcăm în orice condiţii!"

Telefon la 1 noaptea: „Deschide la ARTE, Bitov despre Nabokov!". „Sînt dintr-o generaţie care a avut privilegiul ignoranţei, ani de zile n-am ştiut cum scrie Nabokov. El are un imperiu al lui – genunchiul julit al unei fetiţe, fluturii..." Apoi, Volkov, un bătrîn tare şi falnic, coleg de facultate al lui Nabokov, cîndva, la Sankt Petersburg: „Era un snob, nu se iubea decît pe sine; şi pe tatăl lui." Apoi, o imagine a hotelului elveţian unde Nabokov îl invitase pe Soljeniţîn, dar Aleksandr Isaevici, în faţa intrării, s-a răzgîndit şi nu s-au mai văzut. Povestiri cu scriitori ruşi. Şi din nou Bitov: „Toată arta e retrăirea copilăriei ca un adult."

Cineva: „O lege a vîrstei contemporane şi de totdeauna: nu te lăsa înşelat de nici un bine." Altcineva: „Oximoronul dumitale e scheletul paradoxului care a murit".

Cele mai optimiste ţări pentru 1997: Brazilia, Emiratele Arabe, România, Georgia, Marea Britanie.

Alain Fienkelkraut declară în emisiunea lui Pivot că a fost invidios pe Kundera pentru următoarea formulare: „În '68, la Praga, noi am realizat revolta populară a moderaţilor." Pe atunci, el era maoist şi acum încearcă să se explice sub ochii unui Revel impasibil în ironia privirii sale: „Maoismul n-a existat, nu există şi de aceea a avut atîta succes."

Macroimperceptibilul: sticla de apă minerală „s-a făcut" 1100 de la 600; un nenorocit doarme noapte de noapte sub caloriferul de pe sala etajului nostru; mănînc cele mai bune mandarine din viaţa mea; Kasparov devine managerul lui Lebed; şoferul care, la fiecare replică, mi se adresează cu „şeful"... (nu „şefule!").

Frază de intelectual român: „Mi se impun cu evidenţă două adevăruri care, din păcate, sînt contradictorii, se resping reciproc" – frază perfectă pentru inteligenţa care vede în două adevăruri contradictorii, un „din păcate".

Altcineva, ştiu cine: „N-am fost niciodată foarte deştept (vezi-mi femeile!), am fost sistematic tras pe sfoară chiar de mine însumi (vezi-mi idealurile!). Toate pierderile nu m-au panicat; n-am suferit, nu mă simt victima nimănui; mi-e frică doar să mă cred sănătos."

Întrebare a unei ziariste pătrunzătoare: „Dar dacă revoluţia a fost confiscată de Ion Cristoiu şi Sorin Roşca Stănescu?"

Acelaşi altcineva care mă bate zilnic la cap: „În '97, nu ştiu în ce zi, fac 50 de ani de cînd scriu. Orice actor s-ar retrage. Avînd oroare de orice spectacol – public sau intim – n-o fac. Mă iau sufleur în piesa mea. Nu mă obişnuiesc cu cruzimea sincerităţii mele – nu eşti deloc important! O socotesc o ipocrizie".

Ghenrih Gheine (cum îi zic ruşii lui Heine), înainte de Cioran:
„Somnul e bun.
Moartea e şi mai bună
– totuşi cel mai bine este să nu te fi născut."

Închei jurnalul lui Sebastian, exact în ziua cînd un purtător de cuvînt al unui partid românesc declară: „Comunismul este sută la sută invenţie evreiască, brevetată în secolul trecut. Karl Marx, teoreticianul comunismului, şi Leon Troţki, cel ce a transformat poporul rus în primul cobai al bolşevismului iudaic, n-au fost nici români, nici ruşi, nici germani, ci evrei. Fascismul german şi ascensiunea lui Hitler au fost finanţate de bieţii magnaţi evrei ai vremii. Ca atare, nu românii sînt vinovaţi pentru cele două, ci..." Nu-mi place să generalizez nimic; nici măcar un cancer.

Radu COSAŞU

Ce cred eu despre 23 August

Eu, când a fost 23 August, eram mic. Nici nu intrasem în şcoala primară. Mă jucam pe stradă cu alţi copii şi mama îmi spunea mereu: Intră-n casă, măi Vlăduţ, că poate să sune alarma!

Asta n'o spunea mama numai aşa, că alarma suna chiar câte odată. Tare mi se făcea frică. Mama, plângea mereu. Se gândea la tata care stătea ascuns în pivniţă. Venise într'o seară cu o lună în urmă. Fugise dela războiu. Şi într'o zi a fost 23 August. Au ieşit oamenii pe străzi şi jucau ca nebunii. Unii au rupt camuflajul dela ferestre. A ieşit şi tata. Era la fel de vesel ca şi ceilalţi. M'a ridicat în braţe, m'a sărutat şi mi-a povestit din războiu. Mama şi-a şters lacrimile şi n'a mai plâns.

Tata a plecat apoi iar în armată, să lupte contra hitleriştilor.

Pe urmă au venit soldaţii sovietici, pe tancuri mari, mari de tot. Tata m'a dus să-i văd. Îmi spunea că fără ajutorul lor nu ne-am fi recăpătat libertatea. Eu am înţeles că fără soldaţii sovietici, tătucu ar fi trebuit să stea mereu ascuns.

De atunci au trecut cinci ani. Mama nu mai plânge. Tata lucrează la fabrică, eu merg la şcoală. Mai sunt zile de sărbătoare. Dar mi-a rămas în amintire mai mult, ziua de 23 August când n'am mai văzut-o pe mama plângând şi n'am mai trebuit să fugim şi să ne ascundem ca să scăpăm de moarte. Şi am înţeles că n'am fi putut deveni Republica Populară Română fără lupta soldaţilor sovietici depe tancurile cele mari pe care le-am văzut la 23 August.

Vlăduţ
(în *Pogonici*, 23 aug. 1949)

Ferpar

DEJUN

MARTI 8 NOEMBRIE 1932

NISETRU DOMNESC

PILAF CASTEL PELEŞ

FRIPTURĂ DE CURCAN

SALATĂ DE SINAIA

BUDINCĂ SCROVIŞTEA

BETIGAŞE CU PARMEZAN

FRUCTE

ŢUICĂ
FETEASCĂ
NEGRU SEGARCEA
ŞAMPANIE

Salvat în 1957 dintr-un morman de hîrtii scoase din Castelul Peleş, de către Tudor Jebeleanu (care avea la acea dată 8 ani).

HUMANITAS
Cartea care dăinuie

Primele apariţii din februarie

EMIL CIORAN
Căderea în timp

GABRIEL LIICEANU
Cearta cu filozofia
reeditare în seria
„Eseişti români"

THOMAS LAQUEUR
Corpul şi sexul de la greci la Freud

Sir DAVID ROSS
Aristotel
în noua serie „Monografiile Humanitas"

80 DE ANI DE RELAŢII AMERICANO-ROMÂNE CELEBRAŢI LA WASHINGTON D.C.

Peter GROSS

„Sprijin croit după nevoile româneşti“

Considerînd relaţiile româno-americane „mai puternice decît au fost vreodată“ şi pronosticînd că acestea vor „deveni şi mai puternice în următorii ani“, ambasadorul Marc Grossman, Secretarul de Stat asistent al Statelor Unite pentru Europa şi Canada, a participat, pe 16 ianuarie 1998, la un simpozion pentru a celebra 80 de ani de relaţii diplomatice americano-române. Evenimentul, organizat în colaborare cu Ambasada română de la Washington D.C., a fost găzduit de Departamentul de Stat al SUA în sala Dean Acheson Auditorium.

Reforma economică este „sarcina cea mai dificilă“ pentru România, a spus Grossman celor aproximativ 300 de diplomaţi, politicieni, universitari, jurnalişti şi alţi invitaţi care i-au ascultat atent, timp de aproape 5 ore, pe cei 14 vorbitori care au descris şi analizat diferite perioade din istoria relaţiilor americano-române. El a promis sprijin american pentru îndeplinirea acestei sarcini, sprijinul urmînd să fie „croit după nevoile româneşti“, precum şi un efort concertat pentru a „extinde“ relaţiile existente între Statele Unite şi România. Un discurs similar a fost rostit de Jonathan Rickert, director al Departamentului de Stat al SUA, Biroul pentru Europa Centrală şi de Nord.

Temele pozitive, identice, referitoare la progresul României şi la sprijinul şi interesul Statelor Unite pentru democratizarea României şi pentru progresul economic, au fost analizate, de asemenea, de John Berry.

Aceste sentimente au fost bine primite de ambasadorul României în Statele Unite, dl. Mircea Geoană. În discursul său acesta a pus accentul pe respectul cu rădăcini istorice pe care ţara sa îl are pentru Statele Unite şi pe dorinţa României de a continua dezvoltarea unei relaţii puternice, complexe cu naţiunea nord-americană.

Cuvintele ambasadorului Geoană au fost întărite de mesajul din partea preşedintelui Emil Constantinescu pe care ambasadorul l-a citit participanţilor la simpozion.

Printre vorbitorii de la simpozion s-au numărat: prof. dr. Paul Quinlan – preşedintele Societăţii de Studii Româneşti; prof. dr. Radu Florescu – consul onorific al României în Statele Unite; prof. dr. Irina Livezianu – Universitatea din Pittsburg; col. George Codrea – veteran al Trupelor Marine ale Statelor Unite, de origine română; prof. dr. Dinu Giurescu – Universitatea din Bucureşti; Petru Cocarteu – Comitetul Creştin Român; prof. dr. Vladimir Tismăneanu – Universitatea din Maryland; prof. dr. Charles King – Universitatea Georgetown; precum şi autorul articolului de faţă, prof. dr. Peter Gross – secretarul general al Academiei Americano-Române de Arte şi Ştiinţe.

Traducere de
Ramona MITRICĂ

Bustul Thaliei

Postrevoluţia

Trecerea de la revoluţie la postrevoluţie este procesul analizat prin înscenare de către Alexandru Darie în spectacolul „1794“ al Teatrului Bulandra. Ambiţiosul regizor îşi asumă cu aplomb condiţia de istoric şi analist politic, reuşind să propună o interpretare nouă, artistic valabilă, cu rezonanţe contemporane neforţate a binecunoscutelor evenimente. Pentru a-şi susţine demonstraţia, el întreţese textele a trei autori complet diferiţi: Camil Petrescu, Georg Büchner şi Peter Weiss, legîndu-le într-un scenariu coerent prin periplul cuplului Simon, oameni simpli rătăcind prin revoluţie. Pentru un spectator care a văzut în montări separate, toate remarcabile, piesele reunite aici fragmentar, efectele de proximitate sînt interesante. Camil Petrescu se combină foarte bine cu Büchner, reflexivitatea unuia interacţionînd cu romantismul fugos al celuilalt. Aceasta conduce la un efect de complexitate vie, organică, atît în ceea ce priveşte individualităţile, cît şi conflictul în care sînt angrenate. În schimb, textul lui Weiss rămîne de sine stătător, clivajul stilistic în raport cu celelalte şi cusăturile operate fiind lesne de observat.

Problema cheie pusă de spectacol este aceeaşi ca în cartea de referinţă a lui François Furet, *Penser la Révolution Française*, anume care este criteriul încheierii unui proces revoluţionar. Prima înfruntare dintre Danton şi Robespierre este cît se poate de elocventă: nici unul, nici celălalt, nu se sinchiseşte de instituţii democratice şi de stabilitatea cadrului legislativ (în sensul acesta, postrevoluţia diferă de posttranziţie). Pentru primul, revoluţia s-a isprăvit prin aceea că oameni ca el şi ai lui au dobîndit posibilitatea de manifestare şi de afirmare. Pentru al doilea, ea nu se poate termina înainte de a schimba natura umană („Au devenit oamenii mai buni? Mai drepţi, mai fericiţi?“). Danton încalcă regulile democratice, făcîndu-se vinovat de abuzuri, deoarece se consideră o figură de excepţie, din afara rîndurilor. El are conştiinţa superiorităţii sale şi imprudenţa de a o afişa. Robespierre este o figură mai densă în semnificaţii politice, de aceea mai interesantă. Este exponentul micilor grupuri militante, a societăţilor de egali (cluburi iacobine) care pretind că exprimă voinţa generală dincolo de orice legitimare democratică, deoarece ştiu cel mai bine cum să reinventeze realitatea istorică în planul imaginarului, controlînd astfel mentalul social. În mijlocul poporului care îndură în tăcere, se ridică vocile minorităţilor militante (detaşamentul de avangardă) care-şi asumă puterea practicînd ceea ce ele numesc democraţia „directă“. Procesul de manipulare continuă a opiniei se hrăneşte însă cu victime culese chiar din rîndul celor care-l pun în mişcare. Noutatea remarcabilă a spectacolului este că nu-l înfăţişează pe Robespierre ca pe un idealist fanatic, rupt de realităţi, ci ca pe un personaj comic de manipulator manipulat.

Adrian MIHALACHE

EDITURA FUNDAŢIEI CULTURALE ROMÂNE

În curînd în librării:

ANCA FLOREA
Muzică şi imagine

A.D. XENOPOL
Teoria istoriei

A apărut un nou tiraj din albumul:
PICTURA ITALIANĂ
Maeştrii tuturor timpurilor şi capodoperele lor

Cronica literară de tranziţie

Istorii nu numai literare cu celebrul 702

La origini, *Dicţionarul...* acesta* are un model călinescian. E cert că pe autor l-a fascinat aspectul de *Muzeu Carnavalet* al marii istorii a literaturii române din 1941, cu portretele ei epice, cu iconografia ei captivantă, cu întorsăturile ei şocante şi indimenticabile. Al. Mirodan reuşeşte, pe această linie, o carte-spectacol, mereu imprevizibilă, în care-şi pune în valoare felurite talente: pe cel de muzeograf, de dramaturg, de prozator, de umorist melancolic şi, *last but not least*, pe cel de critic literar.

Nonconformismul anunţat din titlu te ia în primire de la prima pagină a acestui al doilea volum (***D-E-F;*** şi-mi reproşez din răsputeri că mi-a scăpat şi nu l-am citit pe primul). În ordinea alfabetică a cărţii figurează, ca titluri de articol, nu doar nume de scriitori, ci şi substantive comune (ca, de pildă: *„dambla“, „dedicaţie“, „dejun“ „despuiere“, „eveniment“, „farsă“, „frică“*, noţiuni sub care se plasează un episod memorialistic, un document, o reflecţie sau o microantologie (cum e în cazul celor cu un conţinut mai larg, ca *„editori“, „evrei“* etc.). Aceste cuvinte funcţionează ca nişte *madlene* proustiene. De fapt, chiar şi termenului de „scriitori“, din titlu, i se lărgesc la maximum malurile: intră astfel şi oameni ca Jacques Elias (pentru donaţiile sale către Academie), medici, editori (Şaraga, Samitca, Benvenisti ş.a.). Pretextul coagulant e adesea surprinzător: sub genericul *„fatal (act)“*, aflăm cîte o scurtă evocare a acelor scriitori evrei de limbă română care şi-au luat singuri viaţa (Steuerman-Rodion, Voronca, Celan, Baranga, Gherasim Luca); sub titlul *„disperare“*, e vorba de alt sinucigaş.

În articolele monografice propriu-zise, Al.Mirodan schimbă, inventiv, strategia de la caz la caz. La S.Damian, dominant e portretul psihologic, al omului *„tăcut, rezervat, nespus de politicos, sfios, roşind la orice înjurătură mai neaoşă“* cu o *„răbdare transilvană“* şi o *„sensibilitate kafkiană“*. Locurile în care trăieşte rimează cu protagonistul: *„Sami locuieşte la o pensiune pe Holderlinnweg (linişte, iederă)“* – remarcaţi, cred, forţa „balzaciană“ a ultimelor două cuvinte. Nu lipseşte, totuşi, judecata structurală: *„gusturile, sau mai bine zis, vederile literare ale lui S. Damian au rămas, pe undeva, în secolul al nouăsprezecelea“*.

La Sergiu Dan, soluţia (pentru că Al. Mirodan mărturiseşte că nu reuşeşte să-l „prindă“) e un amplu dialog cu criticul Sergiu Levin. La Mihail Davidoglu, metoda e rezumatul de tip călinescian (cu ironie blîndă, cu strunită tendenţiozitate) al operei, dar şi ceva în plus: observînd că a zeflemisi în anii '90 texte ca ale lui Davidoglu e facil, Mirodan, ca om care a trăit epoca anilor '50, face o reconstituire ipotetică a elaborării, decodînd imixtiunea *„C.C.-ului“* în pagina de literatură. Ideea e apreciabilă, chiar dacă produce o excesivă generozitate axiologică (nu cred că putem vorbi, la acest autor, de *„simţ scenic“* sau de *„bună ureche muzicală în materie de limbă“);* ea poate fi, însă, perfect aplicată la autori mai vînoşi, ca Petru Dumitriu. Cu aceeaşi caldă înţelegere e tratat Dorel Dorian.

O adevărată micro-monografie este articolul despre un literat scos parcă dintr-un amestec de Wilde, Mateiu Caragiale şi ceva din fantasticul lui Eliade: A.Dominic. Articolul e „senzaţional“ ca şi „personajul“, chiar dacă începe cu o glumiţă cam săltăreaţă (un „general“ de la „Biroul II al istoriei literaturii universale“ îi trimite pe „detectivii“ Ornea şi Zincă să ancheteze „cazul“).

La Emil Dorian, tot în spiritul călinescian de care ziceam, citatele, substanţiale, în cascadă, sunt lăsate să ducă greul conturării imaginii, criticul e aici un regizor, care stă în culise. În schimb, la Virgil Duda, intră în acţiune anatomistul, analistul literar din Mirodan, cu bune mijloace exegetice. Sub egida propoziţiei definitorii *„Duda este o privire“*, e desenată figura unui „hiper-realist“, un „ochi monstruos“, un proustian al obiectelor. *„Majoritatea romanelor lui Duda se petrec într-o uzină“* constată Mirodan. Banal, veţi spune. Da, dar urmează ecorşeul, sfîşierea aparenţei: *„Uzina lui este proiectarea spaţiului mitic din mahalaua şi copilăria moldoveană“*. O formulă memorabilă tipică e şi cea care o rezumă pe Margareta Dorian: *„M.D. este o femeie botanică, avînd nevoie vitală de iarbă, de frunze, de copac şi de mişcarea necontenită a plantelor“*.

Fineţe simpatetică au şi filele dedicate lui B.Elvin, pus, şi el, sub semnul unei imagini unice, integratoare: aceea a unui „prelungitor“, „continuator“, un „dublu“ (o clonare!) al lui Mihail Sebastian; montajul în paralel e convingător, condimentat şi cu două proceduri „neconvenţionale“, şi anume o analiză grafologică a unei scrisori olografe şi o selecţie foarte bună de „witz“-uri din proza lui B. Elvin.

În privinţa portretului prin paralelism, Al. Mirodan are veritabile pasaje de virtuozitate; iată un exemplu: *„Scarlat Froda se comporta ca un senior evreu. El era elegant ca Marghiloman, om de gust ca Rothschilzii în materie de mobile, şi tot ca aceştia în materie de femei (...), amfitrion ca prinţesa Marta Bibescu, priceput într-ale finanţelor ca Aristide Blank, diplomat ca Titulescu,* causeur *ca Victor Eftimiu, leneş ca Ion Vinea“*.

La B. Fundoianu, se merge pe citate masive, pe biografie şi flash-uri din epocă, pe mărturii în dialog. Totul se citeşte cu interes, dar impresia de ansamblu e că universul *poeziei* lui Fundoianu nu e de-a binelea prizat.

Trei regrete mă încearcă la sfîrşitul lecturii acestui *panopticum* enciclopedic al spiritualităţii româneşti de sorginte evreiască (inutil să spun că problema „evreităţii“ acoperă suprafeţe considerabile), a acestui compendiu alfabetic de istorie literar-politică vivace îngemănat cu un bogat muzeu-arhivă personal (Al. Mirodan e pentru scriitorii evrei ceea ce a fost Saşa Pană pentru suprarealişti), a acestei cărţi, în ultimă instanţă, de bună literatură (Mirodan are condei coţcar şi ştie să nu fie searbăd pe nici o pagină): că bibliografia critică e superficială, că n-are un indice de nume şi că se termină prea repede.

George PRUTEANU

*) Al. Mirodan, ***Dicţionar neconvenţional al scriitorilor evrei de limbă română***, Ed. Minimum, 1997, 340 p.

Pagini realizate de
Cezar PAUL-BĂDESCU

CUM VĂD STRĂINII BUCUREŞTIUL

Străzile: prea mulţi soldaţi, prea multe sacoşe de plastic

Dialogul meu pe tema detaliilor de viaţă urbană a continuat cu un grup multinaţional (Franţa, Italia, Lituania, Ucraina, Bulgaria); e vorba de tineri veniţi să studieze la Bucureşti. Din tot ce-mi povestesc, generoşi, aleg impresiile înregistrate de ei rapid, la prima vedere, înainte ca ochiul să li se deprindă cu atmosfera bucureşteană („puţin cîte puţin de obişnuieşti cu toate aici" îmi spune o franţuzoaică). Aşadar, selectez şi întocmesc... foaia de observaţie.

• Indicatoare ale nivelului de... pauperitate

Încălţările: în materie de încălţăminte concluzia e clară: la Bucureşti moda lipseşte cu desăvîrşire. Ba mai mult: „Am văzut cîteva persoane pe stradă cu nişte pantofi decupaţi, un fel de sandale puse peste şosete groase..." (o franţuzoaică)

Sacoşele de plastic: sînt peste tot prin Bucureşti; de la „saci tricolori uriaşi ca în Cambodgia sau Coasta de Fildeş" pînă la „sacoşele de plastic spălate, puse la uscat şi apoi reutilizate". (o iugoslavă)

• Tentative de integrare occidentală

Telefonul (portabil, evident): interpretat ca semn că românii merg spre Vest: „Am văzut multe portabile prin Bucureşti... peste tot" (o italiancă). Li se pare însă amuzantă reacţia purtătorilor de celular „atunci cînd apelul îi surprinde într-un autobuz sau într-o sală de teatru"... Francezii, conservatori ca-ntotdeauna, reclamă, însă, „lipsa telefoanelor publice de pe stradă...".

Vestimentaţia (pe ici, pe colo...): Dacă stăm prost cu încălţările, în ce priveşte hainele, diagnosticul ne apropie de extaz (mai ales cînd e pus de un francez!). „Moda e aceeaşi ca-n Occident, acelaşi stil, aceleaşi tunsori..." şi finalul apoteotic: „Chiar şi nemţii sînt mai în urmă la capitolul ăsta!". Vecinul din Bulgaria nu prea se lasă convins, rămînînd la părerea că „doamnele din România se îmbracă prost".

• Tonusul concetăţenilor noştri şi culorile străzii (variabile, de la caz la caz)

„Văd tot timpul feţe triste, preocupate şi, ceea ce m-a uimit, oamenii nu rîd pe stradă..." (o franţuzoaică). O italiancă remarcă tonurile de gri, verde închis, negru, un bulgar se sperie de tinerii bucureşteni care „nu sînt deloc tăcuţi, sînt chiar agresivi!", iar o altă italiancă găseşte modul de a glumi la Bucureşti „mai puţin politicos ca în Franţa" şi dă exemplul „soldaţilor (din faţa instituţiilor) care vorbesc între ei despre (şi cu) cei care trec pe stradă...".

• Diverse lipsuri... plusuri... surplusuri

• „Sînt prea mulţi soldaţi... şi prea mulţi cîini pe străzile Bucureştiului." (o italiancă)

• „Oamenii care aşteaptă în staţii nu citesc... nimeni nu se opreşte în faţa chioşcurilor să cumpere ziare." (tot o italiancă)

• „În Bucureşti n-am prea văzut femei care conduc taxiuri, tramvaie..." (un francez)

• „M-a uimit varietatea magazinelor... de tot felul, lipsesc însă *supermarché-urile*". (o lituaniancă)

• „...şi mîncarea dietetică" (adaugă o franţuzoaică)

• „Sînt multe reclame frumoase pe autobuze mizerabile cu care călătoresc oameni care n-au văzut niciodată produsele din reclame; am văzut una cu parfumul *Elle*, de pildă.". (o franţuzoaică)

• Lipseşte «specificul»; la întrebarea „Unde se poate mînca aici?" mi se răspunde, invariabil, „La Pizza Hut!" (aceeaşi franţuzoaică)

Detalii semnificative

Într-o carte a codurilor mărunte, aş rezerva un întreg capitol amănuntelor „nesemnificative", micului detaliu care „ucide", uneori, măreaţa imagine pe care ne-o facem despre noi înşine şi despre lumea în care trăim. Sînt de observat, de pildă, lucrurile (= slăbiciunile) zilnice pe care fiecare le face cînd are impresia că „nu-l vede nimeni"; lucruri care ne-au intrat deja în reflex, ne-au devenit o a doua natură. Sau, dimpotrivă, lucrurile pe care le facem ostentativ, „cu metodă" cînd ştim că „ne vede lumea". Şi unele şi altele ne definesc deopotrivă; spun „cine eşti", „cum eşti", ne definesc rapid, înainte să intre în scenă preţioasele sintagme precum: identitate naţională, diferenţe specifice, model cultural...

În consecinţă, la ceea ce sîntem sau la ceea ce credem că sîntem e bine să adăugăm, din cînd în cînd, şi ceea ce văd alţii că sîntem („calitatea" lor e că văd... monstruos!)

Întîlnind-o pe Milena Dragicevic-Sesic (profesor de management cultural şi expert în politici culturale est-europene din Iugoslavia), am descoperit acelaşi interes pentru detaliul semnificativ în viaţa urbană. Am provocat-o la un dialog, curioasă să aflu, de pildă, ce-i sare în ochi (sau în sacoşă) străinului sosit pentru prima oară în Bucureşti?

Pentru mine contează enorm micile amănunte – a răspuns ea. Cum se (re)construieşte oraşul, cum miroase, care sînt locurile unde se-ngrămădesc oamenii, ce-şi pun pe ei, cum arată vitrinele magazinelor, culorile, zgomotele străzii.

Bucureştiul ce culoare are?

Sînt multe tonuri cenuşii, triste...

Ce mai urmează, în această ierarhie a detaliilor?

Casele, faţadele lor care vorbesc despre această dublă identitate a Bucureştiului – oraş oriental şi foarte european în acelaşi timp. Apoi – chioşcurile care-l invadează, tarabele de tot soiul pe care se etalează produse de tot soiul (cutiile de carton, unde cîndva au fost portocale, sînt umplute cu alte mărfuri şi expuse la vînzare), micile magazine în prelungirea apartamentelor cu vedere la stradă... Apoi marfa: amestecul de produse made in Turcia, China (care se vînd repede şi bine) şi produsele de marcă, „de firmă", puse în vitrine elegante, cu un design bine făcut, după standardele europene.

La Belgrad cum e?

La nivelul comerţului stradal a început şi la noi ceea ce s-ar putea numi distrugerea urbană; noii îmbogăţiţi au creat lanţuri de astfel de chioşcuri (din tablă şi mobile: ele se pot instala oriunde şi oricînd). În plus, au cumpărat clădiri vechi în centrul oraşului, le-au distrus şi au construit altele, complet noi.

În ce stil?

Într-unul pe care l-aş numi „postmodernismul îmbogăţiţilor", ceva foarte eclectic; toate materialele, tot ce se găseşte prin arhitectura lumii – se ia şi se pune într-o singură casă!

Există amănunte, detalii care dau seamă de anumite modele culturale comune, să spunem, României şi Iugoslaviei?

Am întîlnit şi aici „sindromul Kassandra", un fenomen balcanic importat de Bulgaria, Iugoslavia, şi România, „adaptat" local, corespunzînd foarte bine pierderii oricărei speranţe pentru o „viaţă privată" şi unui vid în valorile culturale, care a atins mai ales clasele populare, sărace. Femeile, mai ales, trăiesc oglindindu-se în imaginea Kasandrei şi „învăţînd" cum o fată din popor – chiar ţigancă – poate deveni într-o zi o doamnă foarte bogată, foarte bine măritată. Acest model reproduce un sistem cultural foarte patriarhal avînd în centru imaginea femeii care urcă pe scara socială făcînd carieră de... soţie şi se asociază cu un altul (tot balcanic): proliferarea sentimentelor patetice prin forme culturale diferite.

Ca, de pildă?

Una dintre ele este muzica – care exploatează la nivele diferite toate specificităţile etnice, devenind foarte „universală". Fie că auzi un astfel de „cîntec popular" în România, în Liban, Turcia sau Grecia – reţeta e aceeaşi: un amestec de puţin ţigănesc, puţin unguresc, ceva oriental, în maniera de a cînta sentimentală, emoţionantă, cu acea tristeţe extremă. Există şi genul celălalt, foarte zgomotos, vesel şi vulgar, deopotrivă.

Cu ce se articulează asta la nivelul reprezentărilor vizuale?

Îmi vin în minte imaginile televizate ale cîntăreţilor, imagini sclipitoare, prin arsenalul de bijuterii false, coafuri în stil country şi interpretările *à la Balcani*. Un exemplu: era pe vremuri o cîntăreaţă iugoslavă – Lexa Brena – cunoscută şi în România şi populară prin acea latură „glamoroasă" încărcată de un anumit erotism... Toate aceste caracteristici sînt „perene" şi dublate permanent de acea naivitate a modelului patriarhal şi de vorbe la fel de universale; de cum începe să se fredoneze melodia, ştim deja cum se va termina pentru că se recunosc frazele, acele sintagme populare general-valabile; după *frumuseţea ochilor* putem ghici uşor că urmează ceva care rimează perfect, invocînd, de pildă, *dulceaţa buzelor*...

Beneficiarii acestor modele sînt oameni care trăiesc în faţa televizorului visînd la o viaţă „ca-n filme" fără să facă însă ceva concret care să le schimbe vieţile. Ce credeţi că le-ar putea zdruncina „confortul", habitusurile de zi cu zi?

Sînt oameni care nu-şi pun întrebări, nu se indignează, care au făcut, în fond, posibilă apariţia comunismului, a fascismului, a oricărui sistem totalitar. Ei nu se opun niciodată, nu îndrăznesc să spună ceva fiindcă se conformează mentalităţii generale: „Sînt doar un amărît de muncitor, o simplă coafeză sau vînzătoare, ce pot eu să fac"?

Şi ce-ar putea să facă?

Să înceapă prin a reacţiona la chestiunile care-i privesc direct. De pildă, ne-am întrebat de ce nimeni nu protestează împotriva faptului că municipalitatea Belgradului a blocat zece autobuze (primite cadou de la Berlin) în timp ce transportul public în oraşul nostru este încă deficitar... Şi-atunci un grup de artişti – SKART (numele, ironic ales, sugerează ceea ce în română am putea numi *rebut)* a iniţiat acţiunea „Autobuzul": pe o rută obişnuită care leagă centrul Belgradului de o suburbie, într-o după-amiază obişnuită, cînd oamenii se întorc de la lucru, a apărut un autobuz cu iarbă pe jos, cu ziare şi reviste pe banchete, cu o fată drăguţă care, la cîteva staţii, urca şi servea... cafeaua.

Cum au reacţionat bieţii oameni?

Femeile s-au adaptat imediat, s-au bucurat, au luat şi cafelele, şi revistele, întrebînd dacă şi mîine, la aceeaşi oră, acelaşi autobuz... Bărbaţii au rămas însă în picioare, tăcuţi, protestînd slab faţă de acest „gen de provocare... politică"!

Care ar putea fi efectele secundare (= negative) ale unei asemenea manifestări?

Se poate întîmpla ca oamenii să nu înţeleagă că printr-o astfel de acţiune se urmăreşte, de fapt, cu totul altceva. Ceva care-i priveşte direct. Pericolul care-l pîndeşte pe omul de rînd din Iugoslavia sau din România şi din orice ţară este acceptarea totală şi imediată a tot ceea ce se face „la vîrf", la nivelul de stat, de oraş.

© R. Petrescu

Opinii consemnate şi comentate de
Silvia CAZACU

Socio-hai-hui

„Dăinuirea vieţii“

Din preumblările mele prin sate, am păstrat, printre altele, două poveşti avînd ca erou principal un tractor, întîmplări pe care le-am povestit de nenumărate ori, cui a vrut şi chiar cui nu a vrut să mă asculte. Cu voia Dumneavoastră, o să le mai povestesc o dată, dar altfel.

Prima s-a petrecut într-un sat din Bărăgan, în vara lui '90. Mergeam pe uliţa satului cînd, din spate, a apărut o maşinărie ciudată, călărită de un ţăran. Privind-o cum ne depăşea impasibilă, am realizat că ar fi vorba de un tractor, care şi-ar fi avut însă locul într-un muzeu al agriculturii şi nu pe drumurile publice. „Ce-i chestia asta?“ – mi-am întrebat eu însoţitorul. „E o poveste frumoasă – mi-a răspuns acesta. E un tractor de pe la 1930, pe care tatăl lui Vasile, gospodar de frunte în sat, l-a îngropat în fundul grădinii cînd au venit comuniştii. Acum, după ce au fost daţi jos, Vasile a aşteptat o vreme să vadă dacă e pe bune, apoi s-a dus în fundul grădinii, a dezgropat tractorul, l-a curăţat de vaselină şi a pornit la cîmp, să-şi lucreze pămîntul, ăla de ştia el că-l are de la părinţi“. „Aşa, ca şi cum nimic nu s-ar fi întîmplat?“ – m-am mirat eu. „Ca şi cum nu s-ar fi întîmplat nimic!“ – mi-a confirmat omul locului. Ce frumos! – m-am gîndit eu, şi m-am lansat în interpretări savante despre relaţia ţăranului român cu statul şi instituţiile sale, despre percepţia Istoriei şi cîte şi mai cîte.

A doua întîmplare a avut loc într-un sat dîmboviţean de oameni bogaţi, cultivatori de mere de soi. Am intrat în gospodăria îmbelşugată a unui ţăran în vîrstă, multimilionar la vremea aceea (1994), şi, din vorbă în vorbă, acesta m-a luat de mînă să-mi arate, mîndru, ultima sa realizare: într-un şopron era instalat o frumuseţe de tractor, chinezesc mi se pare, acoperit cu un „milieu“ şi cu o vază cu flori de plastic pe el. Nu fusese folosit niciodată şi probabil că nici nu avea să fie vreodată, pentru simplul motiv că gospodarul avea deja toate utilajele necesare pentru lucratul livezilor sale. M-am dumirit într-un tîrziu că ţăranul respectiv ajunsese la îndestularea gospodăriei sale şi, din prisosul de bani, după ce depusese o sumă frumuşică la CEC, „aşa, să fie acolo, pentru zile negre“, îşi luase acest tractor, aşa cum un capitalist prosper şi-ar fi cumpărat un tablou de preţ. „Dar nu te-ai gîndit matale să investeşti banii ăştia în altceva, să faci un atelier de sucuri sau de conserve de fructe, de pildă?“ – am întrebat eu. „La ce bun? – mi-a replicat ţăranul. Am aici tot ce-mi trebuie“. Superb, mi-am zis eu din nou, meditînd la avatarurile spiritului capitalist în societatea noastră, la diferenţa dintre logica acumulării şi logica consumului, la spaţiul social al gospodăriei din care, iată, nu se poate ieşi nici cînd e vorba de o „investiţie simbolică“ etc.

Pe scurt, cele două întîmplări se adunau, pentru mine, într-o fabulă despre „spiritul ţărănesc“, în care morala, exprimată cu delicii ascunse sau cu obidă de abia reţinută, ar fi fost că „nu se potriveşte cu spiritul capitalist“. În orice caz, faptele *lor* deveneau semne într-o povestire despre so-

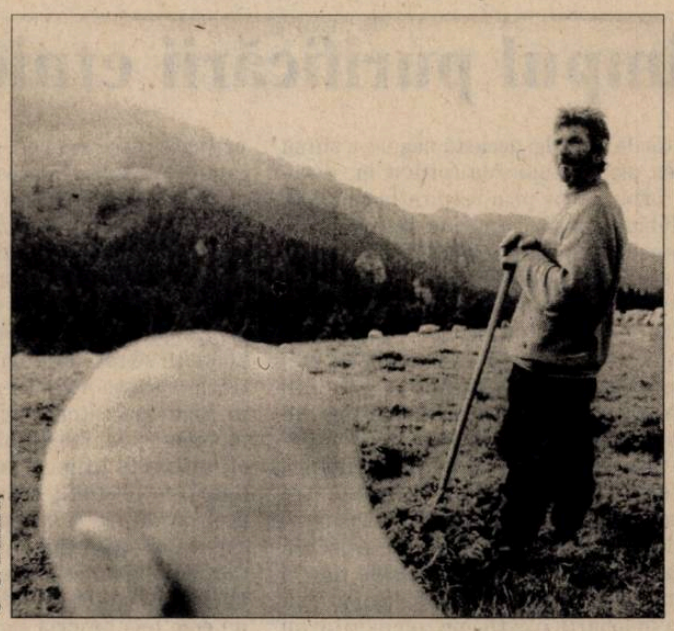

© C. Bumbuţ

cietatea *noastră*, a tuturor.

A tuturor? Mă gîndesc la un istoric al sociologiei, care, la altă scară, constata că gîndirea sociologică „nu poate recunoaşte decît un social raportat la ordinea Statului“. Şi mă întreb atunci dacă nu cumva povestea tractoarelor îşi află „morala“ şi altfel decît în raport cu problemele „serioase“ ale tranziţiei? Mă mai gîndesc apoi la alt sociolog, care opune *socialului*, dominant şi raţional, ceea ce el numeşte *societal*, arătînd că „dincolo sau dincoace de formele instituţionalizate, care există totdeauna şi uneori domină, există o centralitate subterană, informală, care asigură dăinuirea vieţii în societate“, „o forţă *(puissance)* a socialităţii care se opune, prin reţinere, tăcere şi violenţe, puterii *(pouvoir)* economico-politicului“. Din această perspectivă, se poate spune că, iată, există (sau mai există încă) o „forţă subterană“, orientată pur şi simplu spre „dăinuirea vieţii“, o **ordine societală** violentînd tăcut cu **proiectul social** – ceea ce par să ilustreze, mărunt, cele două anecdote. Un mod social de a fi care nu se opune, dar nici nu se sinchiseşte prea mult de proiectul social al „istoriei de făcut“, replicînd, umil şi senin: *La ce bun? Am aici tot ce-mi trebuie!*

Poate că, pentru a înţelege „problemele noastre, ale tuturor“, nu este suficient să măsurăm tot ce ni se întîmplă nouă, tuturor, doar cu unitatea de măsură a obsesiilor sociale „majore“. Există, s-ar zice, oameni şi fapte care pot fi măsurate doar cu altă obsesie, aceea de „dăinuire a vieţii“, pur şi simplu! Viaţa, pur şi simplu, este şi ea o ordine, nu neapărat în afara, dar oarecum independent de „ordinea Statului“. Să fim lucizi: cîţi nu traversează oare tranziţia noastră „dureroasă“, nu în afara problemelor ei, ci independent de imperativele acesteia, preocupaţi doar de „dăinuirea vieţii“. Să fim însă şi sinceri: Dumneavoastră mai cunoaşteţi modul de întrebuinţare al vieţii-pur-şi-simplu? Eu nu...

Vintilă MIHĂILESCU

Cronica ideilor sociale

Ş-am plecat la vînătoare

Politicienii se tem de presă. Unii dintre ei au pus lacăt gurii, minţii şi inimii, s-au retras în pustia lor, şi au făcut jurămîntul tăcerii. Alţii, dimpotrivă, pentru că ştiu că presa nu are mai mult simţ critic decît ţeava tunului, îndreaptă turela către inamicii de azi şi îmbătrînesc făcînd calcule balistice. Nu ştim dacă se tem de presă pentru că e răzbătătoare, morală sau pur şi simplu inconştientă ca un papagal pe care-l înveţi cîteva fraze bine simţite pentru musafirii care nu ştiu unde e ieşirea.

Psihoza capătă forme interesante. La o conferinţă de presă, acum cîtăva vreme, unul dintre oamenii politici prezenţi a refuzat să răspundă la una dintre întrebări, motivînd că ştie el cum procedează ziariştii – îi preiau răspunsul, îi răstoarnă sensurile, îl golesc de înţeles pentru ca ulterior să-i dea semnificaţiile pe care le doresc, transformîndu-l din corp în anticorp. O vreme, de atunci începînd, am fost puţin intimidat de acest punct de vedere. Cum se întîmplă cînd cineva te învinuieşte de un grav delict de opinie. M-a liniştit doar faptul că, ulterior, am fost martorul multor altor scene de gen – politicienii, vip-urile sau directorii posomorîţi ai întreprinderilor perdante i-au învinuit, nu o dată, pe jurnalişti că le pervertesc spusele.

Nu e vorbă că şi presa a pus umărul, şi nu o dată, la deteriorarea atmosferei politice, uneori deopotrivă cu politicienii înşişi. Mulţi jurnalişti par a crede că aerul parlamentului este într-atît de sulfuros şi pestilenţial încît doar mutanţii sau speciile de mult dispărute pot rezista. Oricare om de bun-simţ se fereşte de respiraţia grea a parlamentarilor, de ghemul intrigăriilor şi de relaţiile perverse stabilite între membrii onoratei adunări. Cînd îi prind singuri, undeva, ghemuiţi în fotoliile din faţa camerelor de televiziune, acei jurnalişti rup crisalida şi ies la atac. Să ferească Domnul ca politicianul sau guvernantul să încerce să scoată o vorbă. Orice ar fi, vine dintr-o prăpastie de lume de care ne despart civilizaţii. Politicianul este adus la televizor să fie umilit, făcut ţăndări în ochii naţiunii de atleţi ai *keyboard*-ului, ridaţi de lectura şpaltului, pleşuviţi prematur de griji şi orbiţi de încruntături furioase. Să te ţii atunci, ce de-a mai interpretări prezumţioase, întorsături de fraze şi idei, cacealmale stilistice şi pamflete lăcrimoase din partea oamenilor de presă. Nu de multe ori ai ocazia să vînezi specii dispărute. În manualul vînătorului de presă este scris cu aldine că, atunci cînd mediul este populat de mai mult de cinci politicieni, să te strecori pe după boscheţi – aceea e o întrunire aproape oficială. Cînd îl scoţi de la biroul lui nici un reprezentant al actualei puteri nu mai este protejat – îl poţi întinde în cerneală cît şi cum vrei. Nu e valabil doar pentru politicieni, fireşte, ci pentru oricare persoană publică. Utilizînd cîteva slogane care-i deresponsabilizează (libertatea opiniei, transparenţă etc.) jurnaliştii au transmis conflicte în direct. Presa, nu-i aşa, consemnează.

Şi pentru că am început vorbind despre conferinţele de presă, să mai spun o anecdotă. Zilele trecute, la conferinţa de presă a unui partid artizanal, dar respectabil, participant la guvernare, unul dintre ziarişti s-a ridicat şi l-a întrebat pe liderul partidului dacă mai e de conceput să participe la alianţa politică pe care o încheiase în urmă cu un an, cîtă vreme partenerii îi impun să se retragă din guvern. Preşedintele partidului sus-pomenit îi răspunde, puţin vexat: Bine, dar nici nu a fost vorba, nimeni nu ne-a cerut să ne retragem din guvern. La care ziaristul i-a spus: „nu, nu e adevărat, s-a scris şi în presă“.

Sorin ŞERB

Drept la replică

Primim din partea
Secretariatului General al Guvernului României:

Ca urmare a articolului „Purgatoriul“ apărut în numărul 259 al *Dilemei* sub semnătura domnului Andrei Manolescu, Secretariatul General al Guvernului face următoarele precizări:

În luna ianuarie a acestui an există pe teritoriul României aproape 2.000 de refugiaţi ori solicitanţi ai statutului de refugiat îndreptăţiţi să primească, la cerere, ajutoarele prevăzute în art. 9 din Hotărîrea de Guvern nr. 417/1991 privind constituirea Comitetului Român pentru Probleme de Migrări, republicată. Precizăm, încă de la început, că numărul sus menţionat exclude persoanele care staţionează ilegal pe teritoriul României. Situaţia acestor persoane a devenit îngrijorătoare mai ales după ce, la 1 ianuarie 1998, a încetat programul de asistenţă finanţat de Înaltul Comisariat al Naţiunilor Unite pentru Refugiaţi.

Sincer preocupat de soarta acestor oameni, dar şi conştient de obligaţiile ce-i revin, conform legii, în legătură cu refugiaţii şi azilanţii aflaţi pe teritoriul României, în şedinţa de Guvern din 17 ianuarie a.c., executivul a adoptat Hotărîrea de Guvern privind alocarea, din fondul de rezervă bugetară la dispoziţia Guvernului, a unei sume destinată cazării şi alimentaţiei azilanţilor şi refugiaţilor în luna ianuarie 1998. Astfel, s-au alocat 620 milioane lei pentru cazarea şi alimentaţia azilanţilor şi refugiaţilor îndreptăţiţi, conform legii, la ajutor din partea statului român. Azilanţii şi refugiaţii beneficiază de 10.000 lei pe zi, reprezentînd cheltuieli de masă şi cazare, iar sumele vor fi alocate prin intermediul prefecturilor.

Sigur că sumele alocate prin Hotărîrea de Guvern sus menţionată sînt mici. Din nefericire, nu am putut aloca o sumă mai consistentă acestor categorii de străini aflaţi pe teritoriul României din considerente bugetare, dar şi pentru a evita o discriminare care s-ar putea produce între refugiaţi şi azilanţi, pe de o parte, şi alte categorii de persoane aflate în situaţii dificile, pe de altă parte (Hotărîrea de Guvern nr. 471/1997 privind unele măsuri de protecţie socială referitoare la pensiile de asigurări sociale de stat, militare, I.O.V.R. şi ale agricultorilor, ajutoarele de şomaj, ajutoarele sociale şi alte venituri ale populaţiei, care se aplică începînd cu 1 august 1997, prevede că se acordă cantinelor de ajutor social suma de 5.850 lei de persoană pe zi). Sîntem, însă, siguri că organisme specializate ale societăţii civile vor veni în sprijinul acestor oameni. În plus, apropiata intrare în vigoare a Legii bugetelor locale va crea posibilitatea intervenţiei directe a autorităţilor locale în sprijinirea refugiaţilor şi azilanţilor aflaţi pe raza unităţii administrativ-teritoriale pe care o conduc.

Precizăm că ajutorul acordat de statul român se adresează exclusiv refugiaţilor sau azilanţilor aflaţi pe teritoriul României cu respectarea condiţiilor legale în materie. Pentru ceilalţi cetăţeni străini aflaţi pe teritoriul României, statul nu-şi poate asuma altă obligaţie decît aceea de a acţiona conform procedurilor legale în momentul depistării lor.

Ministru
Remus OPRIŞ

***N. red**: Problema fondurilor pentru refugiaţi şi pentru solicitanţii acestui statut a fost semnalată pe data de 16 ianuarie 1998, cu numai o zi înainte ca Guvernul să ia o decizie asupra acestei chestiuni. Nu putem decît să salutăm faptul că problema pe care noi am constatat-o a fost rezolvată (fie şi parţial) a doua zi sau poate chiar în aceeaşi zi în care cititorii noştri deschideau* Dilema. **(A.M.)**

Pagini realizate de Delia VERDEŞ

Pedro KADIVAR

Teatrul în timpul purificării etnice

Cine interpelează scena şi practica teatrală în momentul în care corpurile sînt asasinate şi ameninţate în orice clipă de anihilare, atacate pur şi simplu pentru ceea ce sînt, adică reprezentarea şi viaţa unei umanităţi, a unei limbi, culturi, etnii? Întrebarea ar putea să ne deturneze de la esenţa ei proprie dacă ar avea pretenţia să facă din scenă un loc privilegiat de chestionare – să fie singurul din acest gen printr-o iluzie (dată nouă – *n.t.*). În realitate teatrul interpelează tocmai ce a interogat orice fiinţă umană în momentul în care semenii săi sînt ameninţaţi de moarte de către extremiştii care înţeleg „să purifice" o ţară şi ca atare pămîntul şi istoria umană a unui grup de oameni.

Nu este vorba pur şi simplu de un altruism care ar şti să se facă simţit în fiecare din noi, ci de aspiraţia fundamentală de a fi interesat de propria viaţă, de propria respiraţie, deoarece dispariţia unei părţi a umanităţii reprezintă distrugerea unei părţi din propria noastră umanitate. Aşadar, a se interesa de altul înseamnă a se interesa de sine, ceea ce mă leagă de un altul este ceea ce mă leagă de mine însumi şi această dialectică face umanitatea să fie mereu trează, să poată continua să trăiască sau să dispară. Da, eu cred că această dialectică se află în condiţia fundamentală a ceea ce am exprimat mai înainte. Ar fi astfel periculos a gîndi că întrebarea ce deschide acest text postulează că teatrul este singurul spaţiu ce chestionează o realitate tragică de acest fel. Teatrul este interogat la fel ca şi orice spaţiu de gîndire sau de viaţă. Cu toate acestea este posibil a reflecta asupra termenilor şi rezonanţelor specifice unei astfel de „purificări" prin care ea (purificarea – *n.t.*) chestionează teatrul.

Purificatorii se interesează mai ales de corp. Acesta nu este un simbol, ci existenţa materială şi implacabilă a unei vieţi cît şi vizibilitatea valorilor şi apartenenţelor pe care le reprezintă. Limba pe care o foloseşte (persoana – *n.t.*), gesturile pe care le face, privirea pe care o manifestă asupra lumii sînt singularitatea unei vieţi în desfăşurare care are rădăcini undeva în umanitate şi care revendică în mod viguros şi discret istoria unei durate. Este cu siguranţă reprezentarea unei culturi, dar în plenitudinea unei concreteţi vizibile şi care face ca corpul să nu fie nici insignifiant, nici aleator raportat la ceea ce reprezintă, şi din această cauză a defini corect corpul ca re-prezentare este discutabil, deoarece o astfel de definire separă corpul de ceea ce reprezintă atunci cînd acesta este mai degrabă o prezenţă în lume decît re-prezentarea a ceva. Dacă o astfel de separaţie ar fi fost posibilă, atunci Ioana d'Arc nu ar fi putut să fie arsă, ar fi fost suficientă condamnarea la tăcere şi închisoare. Nu, acest lucru n-a fost îndeajuns. A trebuit distrus corpul – literalmente –, să fie ars pe rug pentru a fi definit invizibil. Un act de o violenţă incredibilă care traduce ura purtată corpului capturat pentru acţiunile sale politice, ceea ce are un sens precis indicînd în aceeaşi măsură importanţa corpului. A calcina un corp este modalitatea cea mai radicală de a-i nega existenţa. Nu i-a ajuns niciodată unui integrism care neagă valorile unei culturi să interzică doar manifestările vizibile; această negare a sfîrşit adesea prin eliminarea corpurilor, deoarece corpul, doar prin respiraţia sa, cîntă audibil în locul din care vine. Naziştii erau în faţa unei realităţi infailibile: aceea a evreimii. Neputînd s-o nege, ei au atacat corpurile. Mai întîi cărţile, sinagogile, artiştii şi intelectualii, apoi privarea în întregime a evreilor de drepturile lor fundamentale de cetăţeni, iar în cele din urmă nimicirea corpurilor. Acestea din urmă existau mereu şi stăteau ca mărturie unei posibilităţi de viaţă. Nu am nici o intenţie de a face un amalgam între holocaust şi crimele sîrbilor din Bosnia, o astfel de comparaţie ar fi periculoasă din punct de vedere politic. Lagărele morţii rămîn un fapt istoric unic şi incomparabil. Dar a îndepărta o astfel de comparaţie nu reduce cu nimic oroarea a ceea ce a avut loc în Bosnia. Doar notez că marea bibliotecă din Sarajevo a fost unul din primele ţinte ale „purificatorilor". Apoi au avut loc deplasările de populaţie, lagărele şi violarea corpurilor.

Iau teatrul în definiţia sa cea mai simplă, adică cea mai arhaică şi după părerea mea cea mai uitată şi cea mai ocolită în zilele noastre: expunerea corpului şi a cuvîntului. Ireductibila ciudăţenie a acestui act, care a fondat teatrul antic grec şi ca atare o mare parte din teatrul european, reprezintă o materie inepuizabilă al cărui sens plural deschide cîmpuri nemărginite de creaţie. Da: simplul principiu de a face să vorbească un corp pe o scenă şi de a-l expune privirilor celuilalt. Dar a sesiza ciudăţenia unui act original presupune o mare ignoranţă, ignoranţă a tot ceea ce s-a interpus între spectator şi scenă şi a perturbat imediatul acestui raport din timpuri foarte îndepărtate, tot ceea ce a mascat corpul expus şi banalitatea sa arhaică de fiinţă. Mai mult decît chiar sensul acestui act, unul din sensurile sale prime este invitaţia de a supune probei ignoranţei pentru a privi corpul expus cu o privire nouă care nu ar fi văzut vreodată un corp. Adică tentaţia de a privi un corp pentru prima oară cu scopul de a înţelege sensul pe care-l perpetuează în lumea faptului cît şi a propriei sale realităţi. Corpul ca prezenţă în lume, ca întreg şi ca un semn sau manifestare a invizibilului. Corpul ca plasare într-un spaţiu geografic şi în acelaşi timp infinit. Corpul ca existenţă în anonimat, banalitatea sa niciodată atinsă. Aceasta înseamnă exigenţa privirii. Cînd vorbesc despre ciudăţenia actului teatral original, care se defineşte pentru mine prin felul cum privim corpul, mă refer la preocuparea de a interoga sensul uitării „teatrului". Ce înseamnă a aduna un grup de oameni şi a invita privirile lor să se uite la un corp? O violenţă singulară rezidă în acest act, aceea a unei confruntări. O astfel de tentativă presupune mai întîi că ar exista acolo ceva de văzut, ceva nu poate fi văzut vreodată altundeva. (...) De unde vine privirea care i se adresează? Este un corp ce priveşte un corp, corpuri în obscuritate ce privesc un corp. De altfel, ne putem lăsa fascinaţi de teatrul acestor corpuri care privesc. Dar dacă expunerea corpului înseamnă atingerea umanităţii sale anonime şi indestructibile, atunci nu ar exista diferenţă între corpul expus şi corpul care priveşte, deoarece acesta nu priveşte altceva decît propria sa umanitate dezvăluită. În acest sens, acest lucru ar fi supunerea corpului la proba spaţiului pentru a pune în lumină chiar fiinţa, şi a pune astfel spectatorul la proba propriei umanităţi. Această umanitate este anonimă, impersonală, de aceea ea este decisivă. De aceea această punere la probă nu poate să se confunde cu un proces de identificare: scena nu ar funcţiona ca o oglindă în care spectatorul ar vedea propria sa imagine, ci mai degrabă un spaţiu în care el întîlneşte în mod ireversibil ceva ce îi aparţine profund, atît de profund încît acel ceva îi scapă, i se pare incalificabil, şi care în acelaşi timp îl defineşte extraordinar. Aici recunoaşte ceea ce nu cunoaşte în el. Ceea ce obţine prin această expunere nu este nici propria sa imagine nici cea a altuia, a altui corp expus atît ca persoană sau personificare, ci legătura între el şi corpul expus, ceea ce le reuneşte într-o comuniune imperfectă şi imperfectibilă. Or, această legătură, teritoriul nelimitat al acestei comuniuni, este în plus şi prin definiţie perpetuu inaccesibilă, deoarece ea este condiţia însăşi de a fi acolo a spectatorului şi a corpului expus; este relaţia lor datorită privirii spectatorului; este condiţia care le permite a exista în această relaţie. De unde imposibilitatea de a lua distanţă pentru a sesiza legătura ca separată de prezenţa imediată, vizibilă şi palpabilă. Totuşi se poate tinde spre acest insesizabil acolo unde această inaccesibilitate se perpetuează şi se pune în evidenţă. Este vorba de sensul (senzaţia, sentimentul) cel mai elementar al existenţei în lume. Nu am putea ajunge la acest sens deoarece s-ar reveni la atingerea lui, acest lucru fiind imposibil deoarece reprezintă indestructibilitatea speciei umane. Aceste cuvinte nu sînt arbitrare, ştim că astăzi ele sînt pline de sens şi ştim la ce fac apel. Cred că atunci cînd vorbim de teatru în termenii săi fondatori, sîntem în mod inevitabil provocaţi să gîndim experienţa concentraţionară. Nu prin deturnări, ci prin calea cea mai logică şi cea mai simplă. S.S.-iştii, prin voinţa lor de exterminare şi aplicarea minuţios gîndită şi organizată, s-au confruntat cu aceeaşi imposibilitate despre care tocmai am vorbit. Totul era prevăzut: trenurile transportînd deportaţii ajungeau la orele prevăzute, lagărele de concentrare şi camerele de gazare funcţionau după un mecanism ireproşabil. Şi totuşi ceva le lipsea, ceva imprevizibil, o verigă slabă în sistemul lor, şi pe care antisemitismul lor nu putea să-l perceapă deoarece era contrazis în mod fundamental. Titlul cărţii lui Robert Antelme *Specia umană*, doar el singur, spune multe despre conţinut. În fond, toată cartea este un comentariu asupra sensului acestei expresii demonstrat în lagărele morţii prin refuzul lor radical de a-l admite. Oricare au fost umilinţele şi suferinţele impuse deportaţilor, deportaţii şi S.S.-iştii aparţineau în mod irevocabil aceleiaşi specii. S.S.-ul, oricare ar fi fost autoritatea sa ameninţătoare, puterea sa, ura sa, şi mai ales certitudinea sa asupra inferiorităţii deportaţilor care se găseau în faţa lui, oricare a fost încăpăţînarea sa de a-şi manifesta prin toate mijloacele desconsiderarea, se încăpăţîna contra realităţii unei umanităţi comune, contra asemănării ireductibile prin care e legat de deportat prin apartenenţa sa la aceeaşi specie. Cu o violenţă mai scăzută, această realitate apărea în timpul expunerii simple a corpului, înainte chiar de a vorbi de „teatru" în sensul în care este înţeles astăzi, acest sens care vine să obstrucţioneze şi să cenzureze sensul etimologic al cuvîntului care este: locul de unde cineva priveşte. Da. De ce teatru, în fond? De ce să construim aceste amfiteatre gigantice – mă gîndesc la teatrele greceşti şi romane – care pretindeau atîta muncă? De ce să canalizăm aceste priviri numeroase asupra unor corpuri? De ce să fie puse în centru cîteva siluete şi să devină obiectul privirii cu o astfel de insistenţă? Aş dori să fac *tabula rasa* din toată istoria teatrului pentru a pune o întrebare cu cea mai mare naivitate posibilă, pentru a mă gîndi la ciudăţenia acestui act original. Cred că ne-am îndepărtat mult de astfel de lucruri, astăzi. Violenţa nemăsurată şi intolerabilă a unei purificări etnice, care ar fi indispensabilă în zilele noastre mai mult în Europa, unde corpurile sînt violate, mutilate (nasurile şi urechile cîtorva bosniaci au fost tăiate în lagărele sîrbeşti) interpelează practica de expunere a corpului, interoghează şi deturnează constant sensul. Ea (violenţa) ne face să acţionăm şi ne reţine în sălile de spectacol şi, în acelaşi timp, ea ne conduce să regîndim teatrul. Ea ne salvează de teatru şi în acelaşi timp ne duce acolo. Ea numeşte teatrul în afară, îl interoghează aşa cum interoghează totul, orice practică, orice respiraţie, îl invită a-l uita puţin pentru a acţiona altfel, trimiţînd în acelaşi timp şi cu acuitate teatrul teatrului, la originile sale, la sensul său, la necesitatea sa probabilă şi problematică. Ea ne aminteşte că un corp pe o scenă, care respiră, imobil, aşezat sau în picioare, care merge, care priveşte, nu este o realitate, deoarece corpul nu este nici gratuit, nici aleator, că această prezenţă a unui corp în spaţiu este departe de a fi un drept cîştigat în lume şi că tot ceea ce i se oferă este bun: sensul său politic şi profunda sa fragilitate. Doar cu preţul acestei dezmembrări fără contur – dezmembrare care l-ar face să vadă locul infim, noţiunea însăşi a vieţii, dezvăluindu-i slăbiciunea de a răspunde imediat şi prin propriile mijloace la oroarea unei purificări etnice, relativizîndu-l dintr-o dată în vastul cîmp al existenţei umane, în simpla imensitate a vieţii, şi care din milă l-ar deschide puţin umilinţei – teatrul ar putea să-şi regăsească ceva din esenţa, originea, sensul vital, indefinit. Doar prin această conştientizare teatrul ar avea o şansă de a tinde spre esenţial. Doar prin această umilinţă, dezmembrarea l-ar putea face să-şi mărturisească limitele cu care teatrul ar putea să riste absolutul. Ar putea atunci să dea semnale pentru viaţă, să rememoreze simpla mişcare a respiraţiei şi uitarea – permanente mărturii, care ne lasă totuşi indiferenţi la oroare. Astfel nedreptatea unui război murdar precum cel din Golf nu perturbă cu nimic viaţa noastră, purificarea etnică în Bosnia poate să dureze 4 ani, şi poluarea aerului nu ne împiedică să respirăm. Nu cunosc altă valoare a teatrului decît aceea de a se estompa pentru a pune în scenă respiraţia corpului, semnul cel mai elementar, mereu ameninţat, mereu pradă uitării.

septembrie, 1995

(Text preluat din ***Théâtre/Public,*** *mai-aprilie 1997)*

Traducere de
Antoanela-Paula MUREŞAN

Redacţia DILEMA ● Aleea Alexandru 38, sector 1, cod 71273 Bucureşti ● Telefon: 230.23.84 ● Telefax: 230.75.59 ● e mail: fcr@algoritma.ro ● Abonamentele interne se pot contracta la oficiile poştale. Publicaţia se află la poziţia 2106 în Catalogul publicaţiilor interne RODIPET S.A. Pentru nereguli, adresaţi-vă redacţiei la dl. Marian Burtea. ● Pentru Bucureşti se pot face abonamente şi la TOTALPRESS, tel. 650.47.90 ● Abonamentele pentru străinătate şi angajamentele de difuzare se pot încheia şi la sediul redacţiei, tel. 230.08.45; 230.14.03 ● Abonamente anuale în străinătate: 100 $ SUA sau monedă convertibilă în contul 46101001094013000-7 BRCE ● ISSN 1221-30-55

● Anul VI ● Nr. 262 ● 6 - 12 febr. 1998 ●

CONSILIUL EDITORIAL: Augustin BUZURA, Andrei CODRESCU, Ştefan Aug. DOINAŞ, Peter GROSS, Z. ORNEA, Andrei PLEŞU
REDACŢIA: Magdalena BOIANGIU (red.-şef adj.), Ilieş CÂMPEANU (secr. gen. de red.), Tita CHIPER, Radu COSAŞU, Bogdan GHIU, Andrei MANOLESCU, Cezar PAUL-BĂDESCU, Iaromira POPOVICI, Alex. Leo ŞERBAN, Elena ŞTEFOI (red.-şef), Mircea VASILESCU, Delia VERDEŞ
RESPONSABIL DE NUMĂR: Andrei MANOLESCU
PREZENTARE GRAFICĂ ŞI SECRETARIAT: Dan STANCIU
CORECTURĂ: Gabriela MAŞEK, Nina PRUTEANU
REDACTARE COMPUTERIZATĂ : Ela PETRAŞCU
EDITARE TEXT: Vali CIOBANU, Delia DONEN
DIFUZARE: Marian BURTEA
TIPAR: ROMCARTEXIM, Bd. Iancu de Hunedoara nr. 58-60, sector 1, Bucureşti.

Anul VI
nr.263
13-19 februarie 1998
16 pagini 1500 lei

INTERNET:
http://ns.algoritma.ro/dilema
http://www.dntb.ro/dilema

DILEMA

SĂPTĂMÎNAL DE TRANZIŢIE

DIRECTOR FONDATOR: ANDREI PLEŞU

Biblioteca

Secretele secretarelor

EDITOR: FUNDAŢIA CULTURALĂ ROMÂNĂ

În acest număr:

Laura GRÜNBERG, Eugen ISTODOR, Adina KENEREŞ,
Aurora LIICEANU, Valeriu NEGRU, Irina NICOLAU
– Interviu cu Lia MICLESCU,
secretară-şef la Facultatea de Limbi Străine a Universităţii Bucureşti –

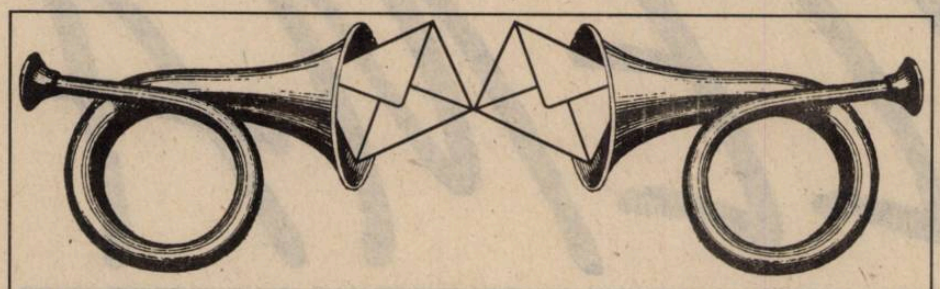

Dilematici din toată ţara, vă ascultăm...

„– Adevărul nu se confundă întotdeauna cu dreptatea.
– Unde ai citit asta?
– În toate cărţile bune...“
(WILLIAM FAULKNER – „LECŢIA DE CHIMIE“)

În atenţia cititorilor noştri de pe INTERNET

Pentru accesarea revistei *Dilema*, folosiţi următoarele coduri:

http://ns.algoritma.ro/dilema
http://www.dntb.ro/dilema

Nr. 255-256: *„Noica după zece ani“*

Nu sînt paltini la Păltiniş

Cine-ar fi crezut, cu doar un deceniu în urmă, că pustnicul de la Păltiniş – îndreptar şi reper pentru multe conştiinţe cărturăreşti – va deveni aşa de curînd „cazul Noica“? Nu-i vorbă, mîrîieli şi reticenţe se mai auziseră prin cotloanele luărilor de cuvînt, chiar în timpul vieţii filosofului, dar ele erau receptate mai mult ca precizări de poziţii, ca derive ale spiritului românesc copleşit de infecţiile unei ideologii blestemate. Noica şi noichiştii reprezentau un model de trăire culturală – cîrtitorii, dimpotrivă, erau reprezentanţii spiritului pervertit, angajaţii unei puteri ticăloşite. Nu existau „resturi“ şi, aproape sigur, nici apartenenţe la neutrala „lume a treia“. Pe histrioni, cei care făceau melanjul între poziţii, nu-i punem la socoteală.

Probabil că trebuia, dup-atîtea „cazuri“, să vină şi rîndul lui Noica. Cronos îşi devora fiii, de ce n-am face şi noi la fel cu părinţii? Se poartă, şi la noi şi aiurea, moda scotocirii prin rufăria istoriei, a coborîrii statuilor de pe soclu, îmbăierea lor cu ultimul tip de detergent hermeneutic. Se scămoşează sau se erodează ceva prin această operaţie? *Pas de problèmes*.

Ştiam că valul, odată pornit, va lovi în toate stîncile. Noica însuşi, de-ar fi fost în viaţă, şi-ar fi refuzat un tratament privilegiat. Dacă plouă peste oraş, atunci plouă şi pe acoperişul primăriei – ar fi admis cu logica sa neîndurătoare, el care-a cunoscut atîtea neîndurări ale ilogicului. Şi nu-i deloc sigur că, fiind vorba despre sine, şi-ar fi completat apoftegma cu invocarea vreunei imunităţi aprioric, că s-ar fi sustras instrumentării puse la cale de fratele Alexandru devenit între timp procuror al delictelor de conştiinţă şi al vinovăţiilor presupuse.

Lucru curios, Noica este declarat răspunzător nu doar pentru ceea ce a făcut (presupusa complicitate cu puterea comunistă), dar şi pentru ceea ce n-a făcut, pentru abţinerea sau chiar refuzul de a-şi asuma riscul unei misiuni de lider al dizidenţei româneşti într-o vreme cînd se căuta un Soljeniţîn carpatin. Încă din 1961, cînd Noica se afla în detenţie, Ion Raţiu, Romi Boilă, Wendy Muston şi alţi exilaţi români încercau să facă din el un „prizonier de conştiinţă“ şi un reprezentant al dizidenţei Europei Răsăritene. În paralel cu lansarea „Apelului la Amnistie“, notează Ion Raţiu în jurnalul său, s-a hotărît ca editura „Penguin“ din Londra să publice o lucrare cu „biografiile a 8 oameni închişi, bine cunoscuţi, dar nu oameni politici“. Scrisă de Ion Raţiu, biografia lui Noica era una dintre ele, şi această intrare în atenţia Occidentului îşi avea importanţa ei dacă pînă şi Cioran şi-a prohibit un moment faima de sceptic şi aprecia că „e bine ce s-a făcut“ (Ion Raţiu, *Cine mă cunoaşte în ţară aşa cum sînt*, Editura Progresul Românesc, 1991, p. 91). Din aceeaşi sursă mai aflăm că în martie 1962 Wendy Muston-Noica a început chiar tratativele cu un oarecare Jakober, un cunoscut traficant de vieţi umane, care, în schimbul unei sume variind între 1.000 şi 3.000 de lire sterline („în cazul lui Noica, probabil maximum-ul“) se obliga să-l scoată în Occident. Ion Raţiu garantează suma necesară, iar Mircea Eliade promite 500 de dolari („Cioran nu poate, pentru că este foarte sărac şi locuieşte într-o mansardă“).

Ne imaginăm dezamăgirea încercată de exilul românesc, pregătit să facă din Noica un lider politic, cînd i-au găsit semnătura în „Glasul Patriei“ – o gazetă editată special pentru uzul exilaţilor în Berlinul de Est. Alesese cultura în dauna politicii. Se gîndea, probabil, şi la faptul că în restul de viaţă care i-a mai rămas are de recuperat şi lungile perioade de detenţie şi de izolare improductive. În locul unei opoziţii ferme şi provocatoare cu puterea comunistă a preferat dialogul cu ea, rezistenţa prin cultură şi refugiul într-un univers de valori neperisabile. Era convins că din interior poate servi cultura românească mai fertil decît confraţii săi din exil. Şi-a avut în mare parte dreptate, pentru că aşa, şi numai aşa a putut să-şi construiască opera.

Mai este ceva. Presupusa complicitate cu puterea comunistă nu s-a derivat într-o susţinere ideologică nesăbuită. Cu excepţia textului din 1965 *(Rugaţi-vă pentru fratele Alexandru)*, probabil, preţul integrării în cultură, Noica n-a participat la spectacolul grotesc al omagierilor deşănţate şi n-a glosat în marginile ideologiei odioase. A tratat, desigur, cu puterea comunistă, dar a făcut-o în beneficiul spiritului românesc şi fără ploconirile obişnuite.

Nici raporturile filosofului cu securitatea nu trebuiesc privite altfel. A fost un informator al hidoasei instituţii? A fost, fără îndoială, dar nu mai mult decît Corneliu Coposu, Al. Paleologu şi ceilalţi „foşti deţinuţi politici“, obligaţi la anumite intervale de timp să prezinte rapoarte şi note informative. În jurnalul Sandei Stolojan *(Nori peste balcoane*, p. 123) întîlnim însemnarea derutantă că Noica trebuia să raporteze securităţii „la fiecare întoarcere“ din călătoriile sale în străinătate. Cred că aşa se întîmpla, dar pe cine surprinde acest fapt? Pe cine surprinde că nici Noica nu se putea sustrage unui tipic pe care Securitatea l-a impus în forma cea mai gonflată? Rezultă oare de aici că şi Noica şi Paleologu sau Coposu au fost nişte turnători ordinari şi scandaloşi? Uneori, cum spunea Glucksmann, cîinele-lup are dreptate şi canibalul greşeşte. Oricum, un răspuns cît de cît convingător la această întrebare trebuie să indice şi victimele actului de turnare. Sînt sigur că şi Noica şi mulţi dintre cei suspectaţi au conştiinţa curată, că rapoartele lor n-au generat suferinţe politice şi n-au victimizat pe nimeni. Nu mai spun că de multe ori imaginaţia, intenţionată sau bănuitoare, este mai bogată şi complementară faptelor. Nu sînt paltini la Păltiniş? Nici o problemă, cu puţin efort ni-i putem închipui, ca prezumţii. Să probeze că nu sînt!

Ionel NECULA
str. Gh. Petraşcu, bl. 58, ap. 12, Galaţi

În atenţia Domnului Director General al TVR

Un „totalitar de dreapta“ e mai bun decît un „totalitar de stînga“?

Stimate Stere Gulea,

Am urmărit la o oră de vîrf, la TVR1 (plătită din banii publici), o emisiune cu tinere şi tineri îmbrăcaţi în cămăşi verzi, legionari ai anului 1998, în România garanţilor Constituţiei democratice.

Au lăudat credinţa Căpitanului, dorinţa de a „făuri un om nou“; o jună educatoare în verde ne-a asigurat că va creşte copiii ca adevăraţi legionari. Un nefericit bîlbîit ceauşisto-veteran a fost prezentat, „pentru echilibru“, şi a îngăimat cîteva fraze analfabete despre un nedesluşit masacru la Jilava. Nu s-a înţeles *nimic* (mai ales tinerii nu puteau să priceapă limba încurcată a „martorului“, anume ales pentru stupiditate...).

A vorbit şi un istoric, corect, foarte pe scurt, numărînd prim-miniştrii hăcuiţi în numele unei ţări „ca soarele sfînt de pe cer“. *Nu s-a dat* fotografia cadavrului lui Nicolae Iorga, ciuruit de gloanţe, aruncat în margine de pădure... *Nu s-au înfăţişat*, stimate Stere Gulea, în emisiunea *pentru care domnia-ta răspunzi – ca director general al TVR* – nu s-au înfăţişat fiinţele umane atîrnate de legionari în cîngile abatorului din Bucureşti (ni s-a amintit, în schimb, că „neamul blestemat“ urmăreşte să domine omenirea – era cît pe-aici să cred că este vorba de Hitler sau de Stalin...). Nu s-a milostivit organizatorul perfid al emisiunii legionarilor să aducă sub ochii tinerilor *imaginea ostaşului în uniforma armatei române, stropit cu benzină şi ars de viu de luptătorii Arhagheluului...* În schimb, un alt istoric – care semnează maculatură totalitară la editura „Majadahonda“ – ne-a asigurat că legionarii au fost „cei mai hotărîţi anti-comunişti“. Cum adică, *mai hotărîţi* decît Himmler? Un totalitar „de dreapta“ este *„mai bun“* decît un totalitar „de stînga“? Nu sînt – *ambii* – duşmani *la fel* de „hotărîţi“ ai libertăţii, ai demnităţii omului, oriunde ar fi?

Un june – şi el „isteric“ – pretenţios şi artificial, copiind penibil expresii din noua limbă de lemn „elitară“ – şi-a pus cu ipocrită amabilitate întrebarea dacă nu este cazul să „ne temem că legionarii sînt inactuali“. Dacă nu rămîn cumva în trecut cu nobilele lor preocupări, curate dar romantice, paseiste... Nu, domnule director general al Televiziunii de stat! Legionarii nu fac păcatul să *„rămînă în trecut“*. Ei se îmbracă *azi* în cămaşa verde, apar *azi* – dornici să facă prozeliţi – prin Televiziunea *plătită azi cu banii abonaţilor români*, controlată de Parlamentul *plătit azi cu banii impozitaţi românilor*.

Emisiunea *pentru care răspundeţi*, domnule Stere Gulea, se cuvine să intre în lungul şir al actelor de otrăvire a tineretului român... Se cuvine să intre alături de atacurile cu cuţitul *împotriva rectorilor şi profesorilor universitari*. Trebuie aşezată alături de actele „guvernului“ – quisling de la Viena, condus de Horia Sima cu binecuvîntarea naziştilor, *după* eliberarea Transilvaniei de către armata română.

S-au făcut nedreptăţi şi crime faţă de legionari, domnule Gulea? *Da, s-au făcut!* S-au făcut *în spirit şi mentalitate totalitară!* În spiritul şi mentalitatea pe care încearcă să le strecoare în sufletele tinerilor *de azi*, dornici de dreptate şi atmosferă curată; – s-au făcut în spiritul *anticreştin şi antiuman* care colorează *în verde* odioasa înşelătorie (perfid „obiectivistă“) pe care a transmis-o Televiziunea. Pentru care, din păcate, *răspundeţi – domnule Stere Gulea.*

Constantin CĂPUŞAN
istoric, Bucureşti

N. red.: *Scrisoarea e însoţită de o precizare pentru redacţia noastră: „Vă asigur că autorul scrisorii pe care o primiţi este român, creştin, ortodox şi anti-totalitar.“*

Propuneri de *Dileme* pentru viitor:

- **Hedonismul**
- **Cazul Eminescu**
- **Căsuţa noastră, cuibuşor identitar**
- **Cazul Argetoianu**
- **Idei care plutesc**
- **Istoria şi geografia**
- **Vecinii noştri**

Europa ca argument de autoritate

Ce va spune Europa?! Ce-o să creadă Europa?! Iată două întrebări ce rezumă o obsesie şi traduc o neputinţă, dacă nu chiar un eşec.

Au fost şi sînt necontenit formulate din 1990 încoace, în variate chipuri şi pe cele mai diverse tonuri, de la cel înspăimîntat la cel ameninţător. Nu a fost iniţiativă, acţiune, gest, atitudine care să nu fi fost, direct sau indirect, confruntată cu această obscură teroare: „Ce va spune Europa?!". Cea mai confortabilă cale de a anihila un adversar este a-l plasa în postura de „duşman al Europei"; sau măcar în cea de obstacol, de piază-rea, de figură compromiţătoare pentru ţara întreagă... din perspectiva Europei!

S-a dus o luptă teribilă între partide pentru accesul într-una sau alta dintre uniunile politice europene (socialistă, liberală, creştin-democrată), chiar dacă în sine doctrinele partidelor româneşti sînt firave iar afilierile îndoielnice, rezultat mai mult al dorinţei de afişare a unei etichete socotite prestigioase (europeană, de!) decît al unor afinităţi şi adeziuni reale. Corneliu Coposu a povestit cîndva, şi nu fără un anumit umor, cum şi de ce a înscris PNŢ în creştin-democraţie. Partidul şi-a ataşat apoi denumirii tradiţionale încă două litere, semnificînd această apartenenţă, dar o reală informare (ca preambul al unei dezbateri) despre creştin-democraţia occidentală nu s-a făcut. Nu este deloc sigur că vor fi fiind numeroşi militanţi PNŢCD care ştiu, de pildă, că în Germania CDU (Uniunea creştin-democrată) este un partid înfiinţat în 1945 de rezistenţi antinazişti şi de vechi membri ai partidului catolic *Zentrum*, fondat sub Bismarck şi dizolvat în perioada hitleristă. Partidele catolice s-au constituit în Europa occidentală ca reacţie la partidele liberale şi radicale, ale căror doctrine erau resimţite ca primejdioase de Biserică, evident, cea catolică. Partid catolic, *Zentrum*, fusese un partid confesional; CDU este unul pluriconfesional, dar în cadrele creştinătăţii vestice. În Italia, *Democraţia Creştină*, fondată după război, continua curentul catolic anterior venirii lui Mussolini la putere şi a fost adesea, pînă spre 1980, un partid semi-clerical; s-a dizolvat în 1994. La începuturile sale ostilă liberalismului, creştin-democraţia a sfîrşit prin a accepta economia de piaţă, specificitatea vădindu-i-se în prezent mai ales în domeniul învăţămîntului, al eticii şi al familiei. Partidele aparţinînd acestei familii doctrinare sînt de regulă socotite conservatoare. Doctrinarii şi ideologii PNŢCD vor avea, desigur, de lămurit dacă şi în ce măsură PNŢ fusese – ori a devenit – un partid conservator, precum şi raporturile sale cu tradiţia românească a partidelor confesionale (care au existat în România pînă în 1938, ca de pildă Partidul Naţional-Creştin).

Mai important este însă că Europa a devenit *un argument de autoritate*. Cutare lege nu este proiectată şi adaptată neapărat pentru că răspunde unei nevoi legislative interne, ci pentru că aşa ar cere/vrea Europa. De la chestiunea minorităţilor pînă la dotarea cu pubele şi coşuri de gunoaie a oraşelor, totul este prezentat ca fiind... *o cerinţă europeană!* Orice, problemele minorităţilor, protecţia consumatorilor, grija faţă de mediu, prevenţia anti-SIDA, ocrotirea orfanilor, restituirea proprietăţilor naţionalizate de regimul comunist etc., nu este privit şi argumentat decît mai ales din perspectiva lui „Ce va spune Europa". Cu alte cuvinte, dacă n-ar fi... Europa, totul ar rămîne aşa cum este. Reforma însăşi riscă să se transforme, dintr-o adîncă, vitală necesitate a României, într-un fel de îndeplinire a unei sarcini primite... de la Europa. Se produce, chiar, un ciudat transfer de responsabilitate: cutare decizie a fost sau trebuie luată pentru că, în caz contrar, Europa va fi nemulţumită, nicidecum pentru că aşa cred ori au hotărît responsabilii politici autohtoni. Aflat acum vreun an într-un turneu european, fostul premier israelian Shimon Peres a refuzat să facă vreo declaraţie despre politica dusă de actualul prim-ministru, B. Netanyahu, adversarul său, spunînd jurnaliştilor că despre situaţia internă din ţara lui nu vorbeşte niciodată cînd se află în afara graniţelor acesteia. Politicienii români, din 1990 pînă astăzi, şi-au făcut un reflex din a se plînge în exterior, Europei!, de adversarii lor din ţară... Etc.

...Încît ar trebui, poate, să ni-l închipuim uneori pe onorabilul domn Nae Caţavencu nu numai fericit, ci fericit şi reciclat. Nu mai spune: „Nu voi, stimabile, să ştiu de Europa d-tale, eu voi să ştiu de România mea şi numai de România..."; a inversat termenii: „Nu voi, stimabile, să ştiu de România d-tale, eu voi să ştiu de Europa mea şi numai de Europa...".

Deşi Caţavencu rămîne Caţavencu, indiferent dacă e ori nu reciclat.

Mircea IORGULESCU

S-a terminat criza?

Imediat după 1989, mişcarea liberală din România părea să fi pornit cu dreptul. Dacă radicalismul ţărăniştilor a creat tensiuni şi a dat apă la moară continuatorilor vechiului regim, discursul ponderat al liberalilor a reuşit să adune, la alegerile din mai 1990, aproape zece la sută din voturi, ceea ce era fără îndoială o performanţă după doar cîteva luni. Ce a urmat, se ştie: o serie interminabilă de scindări, gafe şi conflicte interne. Cu un pol liberal puternic şi coerent, soarta reformei politice şi economice ar fi fost alta.

Extemporal la capitalism

Acum, cînd apele îndelungatei crize politice s-au mai liniştit (deşi PD continuă să ceară alt guvern şi, mai ales, alt premier), Partidul Naţional Liberal s-a decis să joace o carte mai mare. Cîţiva lideri ai partidului şi-au arătat nemulţumirea de a rămîne permanent „vioara a II-a" în Convenţia Democrată şi vor să obţină un alt statut din partea partenerilor ţărănişti. Momentul e, în principiu, favorabil: prin plecarea democraţilor, liberalii şi-au întărit poziţia în guvern, obţinînd noi posturi. Ar fi însă o greşeală dacă s-ar baza prea mult pe acest lucru. Politica românească suferă destul de mult din cauza obsesiei „algoritmului", produs exclusiv al luptei pentru putere şi al vechii şi adînc înrădăcinatei „manii a posturilor". Mult mai profitabil pentru liberali (dar şi pentru viaţa politică în general) ar fi un demers dublu: pe de o parte promovarea în Parlament a unor legi stimulatoare pentru creşterea clasei de mijloc, pe de altă parte articularea unui discurs coerent, capabil să coaguleze o bază electorală care nu se reduce la categoria întreprinzătorilor. Sub ambele aspecte, liderii liberali trebuie să-şi centreze iniţiativele pe **interesele** electoratului lor potenţial. Mai mult decît alte doctrine sau curente, liberalismul are astăzi la noi şansa de a beneficia de faptul că, dincolo de poticnelile reformei şi de demagogia „protecţiei sociale", cetăţenii români încep tot mai mult să-şi conştientizeze interesele, să descopere acea mentalitate individualistă (în sensul bun) care le permite să iasă de sub influenţa asistenţialismului moştenit de la sistemul comunist. Înghesuiala de la CEC pentru a investi în certificate de depozit e, pînă la urmă, un semn că simplii cetăţeni au învăţat lecţia capitalismului şi pot, la o adică, să ia notă bună la extemporal.

O zi importantă: 1 aprilie

Pentru a exploata în favoarea lor acest moment, liberalii ar trebui poate să uite, pentru o vreme, că sînt în primul rînd oameni de afaceri. Fără a cădea în populism, discursul lor trebuie îndreptat către cei care ar avea de cîştigat de pe urma liberalismului în viitorul imediat. Pentru a construi şi a comunica un asemenea discurs, e nevoie de o acţiune coerentă. La acest capitol însă veşnica temă a „reunificării liberale" e ca o piatră de moară. Un prim pas cu stîngul a şi fost făcut: Viorel Cataramă a propus o „federalizare" a mişcării liberale, pe motiv că aşa se poartă în lumea modernă; la noi n-ar fi decît importarea unei noi forme fără fond, în lipsa unei mentalităţi care să absoarbă şi să facă funcţionabilă „unitatea în diversitate". Biroul Permanent al partidului a respins propunerea, preferînd reunificarea „prin absorbţie". Soluţia pare a avea mai multe şanse decît varianta Cataramă: fiind în Guvern, PNL poate cadorisi posturi mai mici sau mai mari, la centru sau în teritoriu. Ceea ce, în politica românească, e o garanţie deplină a atragerii de noi adepţi dedicaţi trup şi suflet cauzei partidului.

Toate acestea sînt însă valabile (ori posibile) pornind de la premisa că actualul guvern va rezista, iar coaliţia va fi scutită de noi şocuri. Ceea ce nu e deloc sigur. Democraţii lui Petre Roman stau în continuare cu privirile aţintite pe ziua de 31 martie, cînd expiră ultimatumul dat lui Victor Ciorbea, chiar dacă între timp s-a semnat un protocol. În plus, pentru a susţine modificările la Legea învăţămîntului, democraţii cer liderilor UDMR să dea o declaraţie din care să reiasă că toţi maghiarii trebuie să înveţe bine limba română. (În paranteză fie zis, şi românii trebuie s-o înveţe bine, s-o vorbească frumos şi s-o scrie îngrijit, dacă nu pentru altceva, măcar pentru a le da un bun exemplu maghiarilor şi celorlalte minorităţi.) Şi nici cu „programul de reformă sută la sută românesc" nu e clar ce se va întîmpla, pînă nu se pronunţă dl. Thomsen. Aşa încît, după o aparentă intrare în normalitate şi după cîteva zile în care vom putea trăi cu impresia că avem, dacă nu Guvern, măcar miniştri, disputele se vor relua pe toate fronturile, cu gîndul la 31 martie: PD vrea una şi bună, PNL vrea mai mult, UDMR ştie ce vrea, PNŢCD ştia, dar a uitat. Oare ce ne va rezerva 1 aprilie?

Mircea VASILESCU

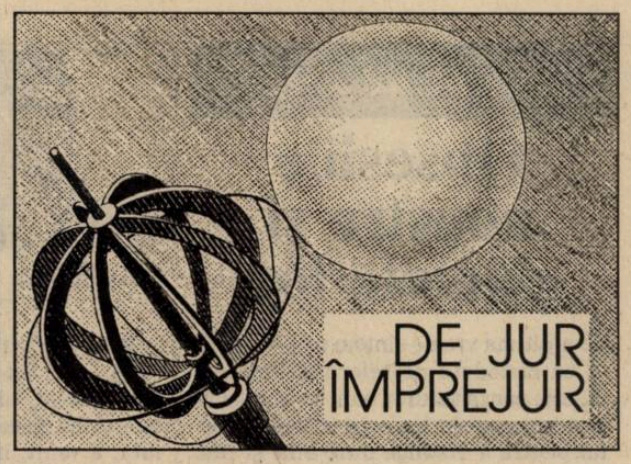

Leafa profesorilor

Bosnia a părăsit locul întîi la ştiri şi marii reporteri nu-şi mai fac drum pe la Sarajevo. Revistele literare recenzează în bloc cărţi de memorii şi reportaje, generali şi ziarişti se grăbesc să nu rateze momentul şi să apuce să devină celebri sau măcar să figureze în vreo bibliografie a problemei. Soldaţii nu prea îşi scriu memoriile.

Păzite de 30.000 de soldaţi din trupe internaţionale, acordurile de la Dayton s-au dovedit a fi mai durabile decît s-a crezut iniţial. Pacea e încă departe, dar o anumită formă a războiului s-a încheiat. La începutul lunii februarie s-a ţinut la Sarajevo o conferinţă internaţională despre întoarcerea refugiaţilor. Diplomaţii din toată lumea au încercat să-i convingă pe interlocutorii lor locali că modelul multietnic de la Sarajevo – convieţuirea paşnică a populaţiilor de diferite confesiuni – se poate reface. „Dacă nu va fi posibil aici, atunci unde ar putea fi?" – se întreba dramatic Carlos Westendorp, Înaltul reprezentant civil în Bosnia. Oriunde în altă parte, i s-ar fi putut replica, dacă la conferinţele de acest tip s-ar purta răspunsurile sincere. 130.000 de sîrbi au părăsit capitala bosniacă, dintre care 60.000 au fugit după război luîndu-şi şi morţii cu ei, în martie 1996, cînd oraşul şi împrejurimile lui au trecut sub administraţia croato-musulmană. De atunci s-au întors 5.600. Promisiunile lui Alia Izetbegovici, liderul musulmaň care conduce federaţia, nu le inspiră prea multă încredere. După experienţa acelui conflict sîngeros, problema încrederii se pune în cu totul alţi termeni. Nu e vorba atît despre faptul că musulmanii, reprezentînd acum nu o componentă ci majoritatea, ocupă toate posturile importante din oraş, ci că toate posturile se dau musulmanilor din partidul preşedintelui. Islamul tinde să se transforme dintr-o religie într-o politică. Amintirea războiului nu stimulează deschiderea spre toleranţă, ci dimpotrivă: surse din preajma lui Izetbegovici susţin că el ar accepta reîntoarcerea a 30-40.000 de refugiaţi. Dar ei nu vor reveni în oraşul pe care l-au părăsit, ci într-un oraş musulman.

Mai încurajatoare pare situaţia din entitatea sîrbă a Bosniei. Nu s-a putut obţine sprijin popular pentru înlăturarea lui Radovan Karadzici şi a apropiaţilor săi pe baza acuzaţiilor de crime de război. Biljana Plavsic, considerată mult timp o marionetă a lui Karadzici, împărtăşindu-i convingerile ultra naţionaliste, s-a distanţat de el învinuindu-l de corupţie. S-a dovedit că dragostea de popor a lui Karadzici era profund interesată. Mutarea efectuată de doamna Plavsic de la Pale la Banja Luka i-a izolat pe radicali, iar alegerea lui Milorad Dodik – un moderat verificat care a rezistat presiunii naţionaliste – ca prim-ministru al entităţii sîrbe permite speranţa unei cotituri reale. Domnul Dodik, 38 de ani, a păstrat şi în timpul conflictului contacte cu croaţii şi musulmanii; noua lui poziţie îi permite să le valorifice. Deblocarea ajutoarelor internaţionale a permis lansarea unor proiecte de asanare economică. S-au plătit chiar şi salariile profesorilor, restante încă din luna octombrie. Greva din învăţămînt a încetat şi şcolile s-au deschis. Un semn al normalităţii care îl face pe un reprezentant al unei organizaţii umanitare să spună că „Banja Luka seamănă din ce în ce mai mult cu un mic Sarajevo". În „marele" Sarajevo nu va mai fi, în viitorul previzibil, cum a fost, ceea ce nu înseamnă că nu va fi vreodată bine. Memoria răului recent e mai intensă decît îndepărtatele amintiri idilice ale convieţuirii. Şi din perspectiva ultimilor ani chiar această idilă pare a fi fost mînată de nesinceritate, de aşteptarea unui moment potrivit pentru a înfige cuţitul în spate.

Istoria a devenit o armă de luptă pentru modificarea geografiei. Leafa profesorilor şi funcţionarea normală a şcolilor ar putea fi elemente importante pentru un răspuns afirmativ la întrebarea domnului Westendorp. Mecanismele de reîntoarcere ale refugiaţilor vor funcţiona cînd pronumele „ei" şi „noi" nu vor mai desemna – măcar temporar – un raport de adversitate.

Magdalena BOIANGIU

Statul de drept

Obsesiile noastre şi pactele lor

În ultima vreme sîntem mai obsedaţi ca niciodată de reformă. Reforma este cauza tuturor bunelor şi relelor, este tot ce ne dorim, este criteriul absolut pentru a distinge între bine şi rău. Reforma este cauza afişată a divorţului politic şi cauţiunea pentru orice gest impardonabil. Reforma este demonul care chinuie dominator societatea noastră actuală şi ar trebui să avem luciditatea de a vedea cum reforma ne-a modificat minţile, ne-a siluit discursurile, ne-a pulverizat axiologiile.

Eu însumi, în acest colţ de pagină, am abuzat de reformă. Nu doar în sensul utilizării excesive a substantivului, ci şi în sens ideatic, cerînd imperios *„avem nevoie de reformă!"*, atenţionînd cînd ceva nu mi se părea în regulă *„asta nu e reformă!"* şi bucurîndu-mă sincer cînd cîte o transformare socială ori economică mă făcea să constat *„asta-i reforma!"* E un fel de nevroză a reformei care, de fapt, paralizează autenticul elan reformist. Reforma, ca onest efort colectiv, este obosită, aruncată în zona dubiosului, temperată pînă la exasperare prin felul în care ştim să introducem în viaţa şi în gîndurile noastre această nouă realitate pe care o construim. Acum, reforma are pentru român chipul unui drac care se manifestă angelic.

După opt ani, românii au înţeles că nu vrem toţi acelaşi lucru cînd strigăm unanim pentru reformă. Nu este o diferenţă de viteză, aşa cum sugera preşedintele ţării, ci o diferenţă de ţintă. Ruptura din coaliţia de guvernămînt nu dovedeşte că toţi vor acelaşi lucru, doar că unii îl vor mai repede şi alţii mai încet, ci, dimpotrivă, faptul că membrii coaliţiei vor, fiecare, altă reformă. Vedem bine că pentru PNŢCD reforma pleacă de la repararea nedreptăţilor comuniste, pentru PD de la continuarea ciudatei privatizări începute în 1990 şi suprimată abil de iliescieni, pentru UDMR de la plăcuţele bilingve şi de la Legea învăţămîntului. Nu vreau să judec aceste perspective pentru că toate mi se par, într-o anumită măsură, justificate, dar vreau să arăt că divorţul politic recent petrecut are o bază reală şi nu este, aşa cum încercau să ne convingă unii politicieni, un foc de paie. Acum, la începutul lui 1998, conducătorii politici îşi pun, retoric sau direct, întrebarea: „Nu cumva înţelegem lucruri diferite cînd vorbim despre esenţa reformei?".

Suferi de o patologie socială distrugătoare, o vezi, o ştii şi totuşi nu poţi s-o defineşti.

***

Recentul protocol semnat între membrii coaliţiei este singura soluţie pentru menţinerea ţării în zona civilizată a lumii politice. Mi-aş dori ca semnatarii să se comporte în ceea ce priveşte acest pact politic ca în faţa unui act juridic. Aş vrea să-i simtă forţa obligatorie care, în cazul protocolului, nu vine din lege ci din starea în care au adus ţara. Există, pentru actele juridice legal încheiate, un principiu esenţial pentru siguranţa vieţii sociale: *pacta sunt servanda*. Aceasta înseamnă că un act juridic este obligatoriu pentru părţile sale în acelaşi fel în care legea este obligatorie. Pactele politice sînt mai nesigure, aproape predestinate să fie rapid nesocotite şi presupun mereu voinţe oculte. Sper ca politicienii români să înţeleagă protocolul recent semnat ca pe un act juridic.

Sever VOINESCU

(totul de vînzare)

Totul de vînzare şi protecţia consumatorului

Am primit recent, indirect, un mesaj prin fax nu *pe*, ci *la* care, ca să spun drept, mă aşteptam, pe care, dacă stau bine şi mă gîndesc, speram să-l provoc şi care, iată, a venit, într-o formă, ce-i drept, sub aşteptări. Şi care are mica lui istorie. Îl public *tale quale*, în corpul textului meu, nu fără o oarecare senzaţie de mîncărime. Iată-l:

„Mon. 02-feb-98 13:12 SRTV-Cab. Director General 00401+230.75.14 TELEVIZIUNEA ROMÂNĂ Biroul de presă/Irina Corbu Tel. 230.33.69. Fax. 230.75.59, 230.23.78. D-nei Lena Boiangiu Către redacţia revistei „Dilema" Stimată redacţie, Constatăm cu uimire, transformată cu timpul în stupoare, că rubrica TV (totul de vînzare) continuă să fie realizată de dl. Bogdan Ghiu. Vorbeam despre stupoare deoarece îmi îngădui, în numele instituţiei pe care o reprezint – TVR, să pun la îndoială obiectivitatea aprecierilor titularului de rubrică. De circa 2 luni dl. Bogdan Ghiu este consilier la Media Pro, managerul proiectului Colegiul Pro, deci este plătit de această instituţie. În aceste condiţii, vă rog să faceţi precizarea cuvenită în respectabila dvs. gazetă. Cititorii revistei *Dilema* au dreptul la obiectivitate şi în cazul acestei rubrici. Cu stimă, Irina Corbu consilier pentru Relaţii Publice Total p. 01".

Informaţiile cuprinse în acest mesaj sînt exacte. De la 1 noiembrie 1997, sînt consilier pe probleme de publicistică la Pro TV şi la MediaVision, unde, alături de profesioniştii de acolo şi cu plăcerea de a mă afla în preajma unui om de *televiziune* (subliniez anume acest cuvînt) de calitatea lui Bogdan Albu, încerc, cu modestele-mi puteri de începător, să fac cîte ceva, negrăbindu-mă, cum mulţi, probabil, s-ar aştepta şi, probabil, ar şi face, să ies pe „sticlă" (decît, cel mult, în mod strict funcţional). Iar de la 1 decembrie sînt, într-adevăr, coordonatorul de proiect (refuz să-mi spun „manager", după cum am refuzat întotdeauna să-mi zic „analist": sînt atîţia, şi din unii, şi din alţii...) al Colegiului Pro. Spun toate acestea cu mîndrie, deoarece le prenumăr printre realizările activităţii mele (cîte or fi).

Am dat de mai multă vreme semnale că voi opri, *în forma ei de pînă acum*, rubrica de faţă. În locul ei veţi găsi, curînd, o alta, pentru demararea căreia înţeleg să mă pregătesc, însă, cu multă atenţie. Situaţia de om „plătit" de o instituţie care, printre alte obiecte de activitate, numără şi producţia de televiziune, îmi interzice, etic (dar, aş adăuga eu, mai cu seamă estetic), să mai practic judecarea televiziunilor (cu toate că, după opinia mea, singura deontologie s-ar putea să fie de-ontologia...). Nu mai sînt, din punct de vedere *formal*, în poziţia de a o face. Sînt, teoretic şi potenţial, părtinitor, într-o postură de „cenzură obiectivă" (P. Bourdieu) şi, prin rubrica mea ţinută în astfel de condiţii, dăunez, după cum se poate vedea, ţinutei revistei pentru care lucrez. Imediat după prima dintre datele mai sus amintite, l-am informat (minunat cuvînt!) pe d-l Andrei Pleşu despre noua mea situaţie şi despre imposibilitatea de a mai continua în datele iniţiale. Ce m-a făcut, totuşi, să amîn schimbarea (dar pe alţii ce i-o face să amîne „schimbarea")? Incompleta pregătire, din punct de vedere teoretic şi practic, a noii mele rubrici, menite a lua locul cronicii de televiziune, mai precis a-i lărgi şi generaliza, dacă se poate spune astfel, perspectiva. Pentru mine nu este vorba de o „nouă rubrică" oarecare, ci de o etapă nouă în evoluţia mea intelectuală. Şi vreau să fie ceva cu adevărat *nou* şi pentru cititorii *Dilemei*, care merită tot ce-i mai bun.

M-a mai determinat să amîn trecerea la noua rubrică şi faptul că, în televizualul românesc, după doi ani de domnie în forţă a Pro TV-ului, brusc, începea să se întîmple, din nou, ceva. Apariţia unor noi posturi de televiziune (Prima TV, dar şi, de ce nu, fie şi doar ca fenomen simptomatic, Acasă) nu e puţin lucru. Ultimul an nu fusese plin decît de zvîrcolirile spectaculare ale TVR-ului, de repetata, plictisitoarea declarare cu surle şi trîmbiţe a situaţiei de faliment a acestei instituţii (faliment nu doar financiar, ci, în primul rînd, de statut şi de concepţie) şi de graţiosul imobilism parlamentar în ceea ce o priveşte, dar şi de demna neputinţă a celor ce răspund de destinele ei de a o aduce în rîndul televiziunilor.

Mesajul „faxat" al d-nei Irina Corbu (*prêtenom*) denunţă, aşadar, nişte date exacte. Mai precis, cum spun sociologii, le divulgă, atrăgînd atenţia în mod public asupra faptului că, teoretic, nu mai sînt în poziţia de a face dovadă de obiectivitate în aprecierea televiziunilor. (Să fie vorba de „obiectivitate" în sensul denunţat de deja citatul P. Bourdieu: „un soi de *savoir-vivre* amabil şi de neutralitate eclectică faţă de toate părţile aflate în joc"?) Sosit pieziş, prin atacarea pur *formală*, nu *pe fond*, a problemelor şi fiind, în fapt, materializarea devenită în sfîrşit posibilă şi *plauzibilă* a unei iritări de dată mai veche de prin blocul turn (iluminat colorat, tot după model Pro TV) din Calea Dorobanţilor, el pune nişte probleme, cum spuneam, *de fond*, ba chiar – oricît i s-ar părea de ciudat ocazionalei semnatare, în calitate de purtător de cuvînt, a respectivei misive – *de principiu*, pe care îmi iau îngăduinţa să le discut săptămîna viitoare. Îmi cer scuze pentru focalizarea excesivă pe „eu". Data viitoare, lărgim planul. Sfîrşitul se amînă! Ipocrizia trebuie spulberată!

Bogdan GHIU

Economie

Noul preţ al benzinei ar putea reaprinde focul inflaţiei

Premierul ne-a asigurat că în 1998 inflaţia nu va fi mai mare de 37 la sută. Ar fi un pas decisiv făcut în direcţia calmării preţurilor, după explozia inflaţionistă din 1997, cînd preţurile de consum au crescut cu 154 la sută.

Fără îndoială că o parte din inflaţia acestui an va fi produsă de corecţiile de preţuri. O altă parte, însă, va veni din întreprinderi, care au făcut din preţuri canale de scurgere pentru toate mizeriile din economie. Preţurile vor continua să acopere şi risipa, şi nemunca, şi furturile, şi incompetenţa managerială, care ar putea avea în acest an o dinamică mult mai puţin impetuoasă decît în 1997.

Corecţiile de preţuri vor continua, probabil, pînă prin mai-iunie. Operaţiunea e absolut necesară. Fiindcă numai aşa vom scăpa de inflaţia ascunsă. Ceea ce nu înseamnă, însă, că preţurile trebuie să fie corectate... de dragul corecţiilor. Şi nici pentru a acoperi prin corecţii munca prost organizată. Sub acest aspect, a trezit cel puţin nedumeriri, chiar şi în Guvern, recenta scumpire a benzinei. Pentru că preţul ţiţeiului pe plan internaţional a scăzut, cotele dolarului sînt sub nivelul de la începutul anului şi, totuşi, benzina s-a scumpit ameninţînd să inflameze preţurile.

Problema e complexă şi are implicaţii largi. Ea nu se opreşte în graniţele benzinei, ci cuprinde o gamă largă de produse. De altfel, la noi, principalul focar inflaţionist este economia reală, care încă nu şi-a reparat pompele ce-i sînt necesare pentru a atrage, în afaceri şi în investiţii, surplusul de bani din sistemul bancar. Aceşti bani continuă să ajungă în preţuri. Ceea ce dovedeşte că economia noastră este încă ineficientă.

În '98, se va da o bătălie grea pentru calmarea inflaţiei. Va fi nevoie de un efort enorm, pentru că altfel oprirea creşterii preţurilor la 37 la sută va fi o simplă iluzie. Industria noastră, care se sufocă sub greutatea personalului supraponderal, va alimenta ceva mai substanţial şomajul. În acelaşi timp, competitivitatea va trebui să intre în normalitate. Cît priveşte puterea de cumpărare, care a scăzut mult în '97 şi este probabil să-şi continue declinul în prima parte a anului curent, va trebui să-şi afle resursele de redresare.

De şapte ani, inflaţia depreciază moneda naţională. Atît în raportul leu-dolar, pe piaţa valutară, cît şi în raportul leu-leu, în sistemul preţurilor interne.

Se menţin încă, în foarte multe dintre întreprinderile cu capital de stat, incompetenţa unei mari părţi a managerilor, organizarea fabricaţiei şi comercializarea mărfurilor „după ureche", lucrul de mîntuială, consumurile exagerat de mari de resurse energetice şi materii prime importate cu valută forte, risipa, furturile, corupţia. Toate aceste întreprinderi vor inflaţie. Acest climat nociv nu poate fi însă perpetuat fără să plătim scump. E timpul să fie forţat un avînt economic sănătos, bazat pe eficienţă.

O soluţie este expansiunea exportului. Dar cine şi cum îi sprijină pe exportatori? Mulţi economişti văd stimularea exporturilor exclusiv prin... deprecierea leului faţă de dolar. Pe termen scurt, un astfel de stimulent poate avea efect. Nu însă şi pe termen lung. Aşa că e nevoie de alte măsuri pentru redresarea exporturilor. Nici creditele cu dobînzi preferenţiale, pe bază de acte normative specifice, din anii trecuţi, n-au dat aşteptatul impuls activităţii de export. Şi nici nu va fi înregistrat efectul scontat pînă cînd factorii economici, pe verticală şi pe orizontală, atît la nivel „macro", cît şi „micro", nu vor înţelege un fapt esenţial: că numai investiţiile constituie acel stîlp de rezistenţă fără a cărui consolidare nu vom ajunge nici la relansarea creşterii economice şi nici la explozia exporturilor.

Pe plan intern, reforma trebuie să aducă economia cu faţa la piaţă. De fapt, cu faţa la oameni. Altfel, şi economia reală, şi reforma îşi pierd orice sens.

Pînă în prezent, nici structural şi nici calitativ economia românească nu asigură oferta care să corespundă nevoilor populaţiei. Piaţa e dominată de marii producători, din cercul monopolului de stat, sprijiniţi de legi care încă se aplică strîmb, de legi care încă nu se aplică deloc şi de greutatea cu care societatea noastră înţelege un adevăr fundamental: că nicăieri în lume bunăstarea nu mai e posibilă fără pieţe libere, fără concurenţă, fără preţuri adevărate. Dar mai ales fără muncă bine organizată, care să asigure eficienţa maximă.

Principala cauză a sărăciei noastre a fost şi a rămas ignorarea eficienţei muncii. Pentru că de muncit s-a muncit totdeauna în România, se munceşte şi acum. Nu din nemuncă vine sărăcia, ci din dezorganizarea muncii. Cu timpul, munca dezorganizată a început să se răzbune. Am trecut prin tot felul de crize, suportăm una şi acum. De influenţele acestei crize nu vom scăpa uşor. Pentru că dramaticele deficite din economie, reflectate în buget, în balanţa comercială, în pierderile regiilor şi întreprinderilor cu capital de stat, greu de cuantificat, trebuie totuşi plătite. În acelaşi timp, suportăm şi costurile blocajului financiar, de peste 60.000 de miliarde de lei.

Cum putem scăpa din acest corset? Numai forţînd drumul care duce la rezultate maxime cu cheltuieli minime în întreprinderi. Deci la eficienţă. La consumuri mai mici de materii prime şi de resurse energetice. La produse mai bune, cu costuri mai mici şi cu cifre de afaceri mai mari.

Marea bătălie abia în acest an se va da, prin trecerea la reforma întreprinderilor. Va fi etapa cea mai dură şi cea mai grea. Un pas care cere mai multă muncă, mai multă competenţă şi concurenţă la sînge.

Adrian VASILESCU

Presa despre...

Programul noului cabinet

Percepţii politice – gamă completă

● **(PNŢCD) Gabriel Ţepelea:** „Un program fără alunecări în demagogie." ● **(PDSR) Ion Iliescu:** „Premierul a prezentat nişte declaraţii de intenţii" ● **(PAR) Paul Ghiţiu:** „O echilibristică greu de realizat." ● **(PSDR) Emil Putin:** „Este un program realist." ● **(UDMR) Attila Verestoy:** „Avem încredere în măsurile prezentate." ● **(PNL) Paul Păcuraru:** „Obiectivul prioritar e stoparea scăderii PIB." (**Cronica română**, 9 febr.) ● **Mircea Ciumara:** „Sperăm într-o viteză mai mare a reformei." ● **Mircea Coşea:** „Obiectivul propus nu e realizabil." ● **Remus Opriş:** „Ne bazăm pe sprijinul deplin al PD în Parlament." (**Cotidianul**, 9 febr.) ● **Victor Ciorbea:** „Vom încerca să evităm guvernarea prin ordonanţe de urgenţă." ● **(PUNR) Ioan Gavra:** „Nu a fost vorba de un program nou." ● **(PD) Traian Băsescu:** „A fost o emisiune la televizor." ● **(ApR) Mugurel Vintilă:** „Nu aduce nimic nou." (**Jurnalul naţional**, 9 febr.) ● **Valentin Ionescu, ministrul Privatizării:** „Mizăm pe privatizarea prin sisteme bursiere." (**Adevărul**, 9 febr.) ● **(PL) Horia Rusu:** „Noul guvern Ciorbea nu va avea o viaţă uşoară." (**România liberă**, 9 febr.)

Analize gazetăreşti – culori de sezon

● „Să ne reamintim, de exemplu, că la şedinţa Comitetului de Conducere al PNŢCD din 5 decembrie 1997, la care a fost ales vicepreşedinte, Victor Ciorbea a afirmat: «Nici Maniu, nici Mihalache nu-şi vor găsi liniştea pînă cînd PNŢCD-ul va guverna singur». Ieri, la conferinţa judeţeană a PNŢCD, Remus Opriş a declarat: «Ţara merită să aibă un guvern integral PNŢCD». Tot ieri, vicepreşedintele PNŢCD, Vasile Lupu, a susţinut că Protocolul e anticamera alegerilor anticipate." (Ion Cristoiu – *Şi dacă Victor Ciorbea ştie el ce ştie?*, în **Naţional**, 9 febr.) ● „Greu de spus dacă programul de făgăduieli anunţat vineri este bun, rău, bicicletă, Trabant sau Mercedes.

Totuşi, dacă Mercedesul este sută la sută românesc, cum zice dl Ciorbea, nu ne putem abţine să nu întrebăm: de ce *trebuie* ca, pînă la mijlocul anului 1998, cele 107 complexe de porci şi păsări din portofoliul FPS să fie privatizate în totalitate sau lichidate?" (Daniel Oanţă – *1998: viitorul luminos...*, în **Adevărul**, 9 febr.) ● „În treacăt fie spus, cu o săptămînă înainte ca Ciorbea să iasă la rampă, o importantă delegaţie a FMI a poposit, totuşi, pe malurile Dîmboviţei, trecînd printr-un filtru sever proiectul legii bugetului de stat pe 1998, programul de privatizare a ministerului de resort, şi pe cel de restructurare a marilor regii autonome." (Eugen Ovidiu Chirovici – *Victor Ciorbea, în căutarea timpului pierdut*, în **Curierul naţional**, 10 febr. 1998) ● „Ceea ce uimeşte, şi totodată, îngrijorează este obstinaţia cu care programul se opreşte, sleit de puteri, tot la prima fază a reformei. Un galop fără sfîrşit, după un obiectiv care se îndepărtează la fel de grăbit: macrostabilizarea." (Cristian Antonescu – *Reforma browniană*, în **Curentul**, 10 febr.) ● „Cu un guvern cîrpit doar pentru a cădea, sprijinit ipocrit de PD care repetă cu emfază, batjocoritor, că vrea alt guvern, sînt multe şanse ca românii să se dezguste nu numai de politicienii acestor «jocuri» politiciniste, ci chiar de politică. Nu numai de partidele care stau cu spatele la realitate, ci chiar de partide, în genere." (Octavian Paler – *Despre scîrbă*, în **România liberă**, 10 febr.)

Declaraţii şi ameninţări – cu ochii la viitor

● „Majoritatea deputaţilor democraţi au cerut ieri RĂZBUNARE la votul pentru validarea noilor miniştri." (Dragoş Moldovan – **Adevărul**, 10 febr.) ● „Alianţa Civică are serioase rezerve faţă de Protocolul de colaborare semnat la 5 februarie a.c. Declaraţia AC stipulează dezacordul cu instituirea celor două comitete ad-hoc, care au atribuţii de decizie mai importante decît Parlamentul şi Guvernul (...) Sunt de relevat pericolele de erodare a creditului CDR spre care îndreaptă, de altfel, lucrurile Partidul Democrat, ceea ce ar pune punct speranţelor legate de schimbarea de regim din noiembrie 1996." (**România liberă**, 10 febr.) ● **Remus Opriş:** „Noi nu trăim disperarea scăderii popularităţii." ● „Împăcarea de faţadă nu poate camufla conflictele din interiorul coaliţiei, care continuă, ba chiar se ascut, mergînd în aceeaşi direcţie." ● „Întrebarea e dacă ne îndreptăm spre guvernul de tehnocraţi sau spre cabinetul sută la sută ţărănist, sugerat de Remus Opriş? (Horia Alexandrescu – *Boală lungă...*, în **Cronica română**, 10 febr.) ● „Deputatul ţărănist Aurelian Paul Alecu adoptă o poziţie spectaculoasă în scandalul PD-PNŢCD. El cere capul lui Ciorbea: «Că reforma a îngheţat, e o tristă realitate. Nerenunţarea lui Ciorbea echivalează cu o sinucidere politică. Un viitor scrutin i-ar aduce la guvernare pe Vadim şi Iliescu. CDR rămîne cu un Guvern şi un prim-ministru care plutesc pe nisipuri mişcătoare. Retragerea rapidă a lui Ciorbea ne-ar transforma pe toţi în cîştigători.»" (Interviuri în **Ziua**, 10 febr.) ● **Nicolae Văcăroiu:** „Ţara nu se poate conduce prin conferinţe de presă televizate. Dacă există un program guvernamental el trebuie prezentat în faţa Parlamentului." (Interviu în **Jurnalul naţional**, 10 febr.) ● „Vom asista la o schimbare de atitudine din partea guvernului sau la continuarea unei politici de îngropare a tot ce au dat cei opt ani de economie de piaţă? Şi, în locul numelor afirmate, să crească altele cu iz de Convenţie?" (Cornel Nistorescu – *Răscoala banilor*, în **Evenimentul zilei**, 10 febr.) ● „Dînd dovadă că cel mai înţelept cedează, PNŢCD pare dispus să înceapă pregătirile pentru schimbarea guvernului Ciorbea." (Ana Maria Vinţan, în **Naţional**, 10 febr.) ● „Una dintre cele mai apăsătoare fatalităţi care planează asupra noastră este, după cît ne adevereşte istoria ultimilor 150 de ani, adică de cînd naţiunea română a deschis ochii în lume, mersul orbecăit într-un noian de incertitudini." (Corneliu Antim – *Apel la o retorică afirmativă*, în **Curentul**, 10 febr. '98)

Elena ŞTEFOI

© C. Bumbuţ

Mărire şi decădere

La Kremlin

După ce a fost înlăturat fostul om de încredere al preşedintelui Elţîn, generalul Korjakov a publicat o carte cu intenţia vădită de a-şi compromite fostul stăpîn. Stăpîn şi nu şef, pentru că generalul, om lipsit de cultură şi de educaţie, nu cunoaşte decît supunerea necondiţionată sau ura neîmpăcată. Lipsit de imaginaţie şi incapabil să înţeleagă alte motivaţii decît acelea care îl conduc pe el, Korjakov descrie Kremlinul prin propria optică, josnică dar adevărată, cel puţin la nivelul faptelor. Aşa cum observă Vladimir Şlapentoh în recenzia (amuzată şi înspăimîntată) din revista **Transitions** (februarie 1998) – „la fel ca toate personajele din cartea lui, Korjakov este obsedat de bogăţie, mîncare bună şi băutură pe săturate". Autorul recenziei consideră însă că valoarea cărţii nu este dată de aceste dezvăluiri de tip mafiot, ci din relatarea acelor incidente care exprimă dispreţul Kremlinului faţă de instituţiile democratice:

„În martie 1993, Parlamentul rus era cît pe ce să înceapă procedura de demitere a Preşedintelui. Conştient de primejdie, Elţîn a ordonat gărzii sale să se pregătească să-i aresteze pe deputaţi în cazul declanşării procedurii. Plănuia, de asemeni, «să-i afume» cu gaze de luptă. Din fericire, deputaţii n-au făcut nimic. Ceea ce povesteşte Korjakov despre întîmplările din timpul campaniei prezidenţiale din 1996 este deosebit de elocvent. Ca şi în 1993, lui Elţîn nici nu-i trecea prin minte să părăsească Kremlinul şi era gata de orice ca să rămînă. Elţîn îşi exprima nestînjenit, de faţă cu Korjakov, dispreţul faţă de principiile democratice. Unele episoade seamănă foarte bine cu cele din ultimele zile ale lui Nixon... Detalii semnificative confirmă opinia că instituţiile democratice, cum sînt Parlamentul şi tribunalele, joacă un rol extrem de limitat în viaţa de la Kremlin şi nu determină în nici un fel procesul de luare a deciziilor. Clanul familial şi personajele apropiate – bodiguarzi ca el – au o influenţă disproporţionată. Atmosfera din jurul lui Elţîn este întreţesută cu favoritisme care, la rîndul lor, întreţin un climat de intrigi şi răfuieli între cei care pretind acces la atenţia preşedintelui. Este într-adevăr uimitor cît de familiar este conceptul de crimă printre zidurile Kremlinului. Cererile şi promisiunile oamenilor din Kremlin, referitoare la omoruri, străbat toată cartea. Boris Berezovski, un magnat bancar, îi cere lui Korjakov să-l ucidă pe Vladimir Gusinski, alt mare finanţist. Generalul Alexandr Lebed îl ameninţă pe Korjakov că o să-l împuşte, care îi răspunde la fel lui Lebed. (Pînă azi, toţi trăiesc – n.t.). Dezvăluirile despre Elţin sînt mai puţin interesante, le lipseşte elementul surpriză: «înclinat spre alcoolism», «egoist», «despotic», «lacom», «mincinos», «laş». Un episod iese totuşi din comun. Într-o călătorie cu vaporul pe Volga, în 1996, Viaceslav Kostikov, pe atunci secretarul de presă al lui Elţîn, s-a îmbătat şi îl pisălogea pe Elţîn care încerca să stea de vorbă cu altcineva. Enervat, preşedintele a ordonat ca secretarul său să fie aruncat în apă. Printr-o minune Kostikov n-a păţit nimic. Dar la fel de remarcabil este şi faptul că n-a demisionat după aceea şi a mai rămas în post cîteva luni, pînă ce Elţîn l-a dat afară."

La Casa Albă

„Tot ce nu îl omoară îl face mai puternic" – spun analiştii politici din Washington despre preşedintele Clinton, care îşi poartă statura prin tot soiul de scandaluri sordide. Tentaţia este să-l declari neşifonat. Dar nu e aşa: publicul american e convins că el a avut relaţii extraconjugale, că fetele astea care se leagă de el sînt mitomane, dar şi el are o comportare ambiguă, că pe vremea cînd era guvernator în Arkansas şi-a privilegiat amicii care-i făceau rost de bani. De altfel el însuşi a recunoscut că a evitat recrutarea în armată pe vremea războiului din Vietnam, că a fumat marihuana, „dar n-a tras în piept". Din toate aceste amănunte nu prea se adună „modelul" pe care orice societate îl caută la oameni care şi-au asumat răspunderea conducerii unei ţări. Dar la o săptămînă după ce a izbucnit scandalul Monica Lewinsky, un sondaj publicat în revista **Time** arată că 60% dintre cei întrebaţi au o părere favorabilă despre preşedinte (21% – despre procurorul care conduce ancheta şi 7% – despre fata însăşi) şi 72% consideră că presa a mers prea departe în investigarea comportamentului sexual al lui Clinton. Aici e şi ciudăţenia: în prima săptămînă marile reviste au publicat zeci de pagini despre „afacere". Publicul nu-i aprobă. În săptămîna următoare apar zeci de pagini care compară presa americană şi cea europeană, pe prinţesa Diana cu preşedintele SUA, este disecată atitudinea de „tovarăş de viaţă" a lui Hillary, mult încercata lui soţie şi fidelitatea vicepreşedintelui Gore: „unul care nu-ţi bagă cuţitul în spate – chiar dacă meriţi". Se produc şi nu puţine argumente rezonabile, explicînd de ce oamenii consideră că Kenneth Starr practică un soi de „McCarthysm sexual", după cum scria Jonathan Alter în **Newsweek** (9 februarie). „Cea mai stupidă afirmaţie a săptămînii a fost că «autoritatea morală» a lui Clinton va fi definitiv compromisă. Se pornea de la presupunerea că de obicei americanii au încredere în conducătorii lor, că Bill Clinton i-a înşelat şi va fi pedepsit pentru păcatele lui. Din motive mai mult sau mai puţin îndreptăţite, ţara nu mai are încredere de mulţi ani în conducătorii ei. Pentru oameni adevărul care contează este ceea ce văd în jurul lor, în casele şi comunităţile lor. Şi adevărul este că viaţa e mai bună. Şi cît timp va fi aşa, preşedintele, chiar dacă e mincinos, n-are decît să conducă ţara." (M.B.)

Argument

Primul răspuns la întrebarea „De ce un număr despre secretare?“ a fost „Pentru că nu m-am făcut secretară“. Şi am rămas, astfel, frustrată că am pierdut trenul generaţiei mele de absolvente postrevoluţionare de Limbi străine: cam toate fostele mele colege de facultate au eşuat la cîte o firmă internaţională de renume, păstrîndu-şi *look*-ul, nivelul de trai şi aparenţa sociabilă (una din principalele competenţe cu care ne-a înzestrat facultatea). Ele (şi urmaşele lor, absolventele următorilor ani postrevoluţionari) au întemeiat „noul val“ al secretarelor cu studii superioare – condiţie, de după '89 încoace, indispensabilă angajării la orice firmă străină (şi nu numai) serioasă.

Al doilea şi cel mai plauzibil motiv este că a fi secretară e o meserie nouă, căutată şi în expansiune. Nu că înainte de revoluţie nu ar fi existat secretare, dar nu în sensul de acum al profesiei. Multe dintre ele nu se diferenţiau vizibil de masa de funcţionare, iar posibilităţile lor de ascensiune erau minime. Acum o secretară tînără şi ambiţioasă, după o perioadă de „stagiu“ şi o serie de cursuri pregătitoare poate ajunge coordonator de proiecte şi, de ce nu, chiar manager. Sigur, nu e ceva obişnuit, dar, oricum, profesia de secretară este, în ochii multor tinere absolvente, o primă treaptă în carieră, un început cu perspective. O muncă curată, dinamică cu posibilităţi de contacte şi relaţii care să te scoată din monotonie. Un gen de activitate de tranzit între o stare socială şi alta. Ambiguitatea unei poziţii intermediare lasă loc unei certitudini: secretarele rămîn secretare, şi nu secretari. Profesia în cauză este, atît în mentalitate cît şi în fapt, în majoritate una feminină. De aici şi şabloanele legate de meseria de secretară: aceasta trebuie să fie sexy „plăcută ca o dimineaţă de primăvară“, calmă, amabilă, senină: o „nevastă de birou“.

Numărul de faţă nu-şi propune decît să enunţe şi să enumere o parte din clişeele, contradicţiile şi ambiguităţile acestei meserii de viitor. Pe lîngă abordările teoretice, cele mai în măsură să schiţeze portretul secretarei sînt secretarele înseşi: se vor prezenta (printre alţii) – o secretară de facultate, una de firmă străină, o alta de O.N.G., şi (surpriză!) un secretar de televiziune. Bărbat. (**I.P.**)

Aurora LIICEANU
psiholog

Proaspătă şi plăcută ca o dimineaţă de primăvară

Secretara este o persoană de sex feminin într-o poziţie salarială. Ea presupune deci un loc într-o schemă sau într-o organigramă. De obicei, se spune că această poziţie corespunde unui post în schemă. Mai nou, a apărut o ocupaţie care sună bine, cea de *assistant manager*. Pare că ea seamănă mult cu ceea ce credem că trebuie să facă o secretară. Cea mai simplă definiţie a secretarei este cea care cuprinde trei note esenţiale: este femeie, ia salariu şi are un şef. Dar, această definiţie este atît de generală încît, mai ales în societatea noastră, se potriveşte majorităţii femeilor care lucrează. De aceea, vom încerca să vedem mai îndeproape, dincolo de descrierea postului, *job description*, care la noi este atît de ambiguă, ce realităţi psihologice şi sociale antrenează ocupaţia de secretară. Singurele apropieri între secretarele din comunism de la noi şi cele din vest se refereau la sex – secretariatul fiind o ocupaţie aproape exclusiv feminină – şi la poziţia de subordonare faţă de un bărbat. Sigur, existau şi excepţii în ambele părţi ale lumii.

Vorbind despre secretare trebuie de la început să spunem că nu putem ocoli trei variabile: sexul, vîrsta şi atribuţiile. În trecutul prerevoluţionar, o secretară era, ca şi astăzi în multe situaţii, o femeie care, dacă era tînără avea aspectul tranzitoriu al unei rude de la ţară venită să doarmă un timp undeva, iar dacă era mai vîrstnică semăna cu o mătuşă obosită, uzată de alte griji decît cele ale slujbei. Ea venea la serviciu deja obosită, pe figură citindu-i-se lipsa de tragere de inimă. Indiferent de vîrstă, secretarele erau cu gîndul aiurea, micile lor acţiuni scoţîndu-le din inatenţie şi indisponibilitatea psihologică permanentă. Adevăratele secretare se vedeau în filme şi nu aveau nici o legătură cu noi: erau frumoase, tinere, zîmbitoare, mîncau în pauze la restaurant, erau intrigante şi adesea perfide. Prezenţa lor aducea a ceva care ne scăpa. Astăzi importăm stereotipurile occidentale şi în curînd secretarele noastre vor semăna cu cele pe care le vedeam în Dallas. Desigur, păstrînd proporţiile pe care le aduc banii şi tradiţia.

O secretară este mai întîi o **interfaţă:** ea mediază o relaţie între două părţi, între şef şi alţii, adică publicul. Fiind o interfaţă, ea ar trebui să se supună unei duble constrîngeri, avînd deci doi stăpîni; dar, pentru că doar unul o plăteşte, ea este devotată acestuia.

Ca apariţie, secretara este asemenea unei ilustrate. Percepţia fizică a secretarei este iniţial globală. Aşa cum vezi o ilustrată dintr-o ţară şi îţi spui ce grozav trebuie să fie acolo, tot aşa la vederea unei secretare poţi deduce puterea financiară, ethos-ul şi valorile instituţiei căreia ea îi aparţine. O secretară foarte prezentabilă se află într-un context foarte bine gîndit. Nu poţi arăta ca în Dallas într-un birou de ICRAL. Fiind un personaj public, deci fiind vizibilă, secretara este **simptomatică** pentru instituţie. Ea aduce sau strică **prestigiul social** sau imaginea publică a acesteia. În Grecia, cineva mi-a spus un banc pe această temă. Două femei căsătorite se întreceau în a-şi da importanţă, etalîndu-şi reciproc standardul de viaţă. Una spunea ce vilă grozavă au, cealaltă supralicita continuînd cu proprietatea de la mare, apoi prima trecea la maşină, cealaltă la jet etc. Totul se petrecea în lumea lui „şi mai...“. Excedată, prima scoate ultimul argument, considerat convingător şi apt de a-i stabili superioritatea: *„Bine, dar secretara noastră este mult mai tînără şi mai frumoasă ca a voastră!“*

O ideologie a frumuseţii profesionale

Secretara trebuie să fie frumoasă şi deci atractivă. Ea trebuie să fie frumoasă în general, adică un fel de generalistă a frumuseţii, tocmai pentru că ea se expune integral percepţiei altora. Feministele din America susţin că frumuseţea, în acest caz, nu este referitoare la femei, ci la instituţiile masculine şi puterea instituţională. Ele mai susţin că înainte de intrarea femeilor în număr mare pe piaţa muncii exista o categorie clar definită, plătită în mod explicit pentru frumuseţe compusă din manechine, actriţe, dansatoare şi escorte. Emanciparea femeii a dus la profesionalizarea frumuseţii, astfel că în anii '80 au produs o fixaţie asupra frumuseţii şi a ideologiilor ei. A te califica profesional ca frumoasă a devenit o formă de atingere a unui statut individiat, similar celui de bărbat bogat. În istoria acestei calificări, secretarele au avut un rol important. Iată ce ne spune Naomi Wolf, autoarea „Mitului frumuseţii“: *„...în anii '60, odată ce un număr mare de tinere educate, din clasa de mijloc, au început să lucreze la oraşe, să locuiască singure, în perioda dintre terminarea şcolii şi căsătorie, o mistică sexualizată comercială a stewardesei, modelului şi secretarelor executive a fost promovată simultan“*. Se construia o ideologie care trebuia să susţină independenţa. Această calificare s-a extins la orice ocupaţie care o făcea pe femeie să intre în contact cu publicul. Întrucît în competenţa ocupaţiei cu vizibilitate este inclusă o valoare personală perisabilă aşa cum este combinaţia frumuseţe şi tinereţe, generînd vulnerabilitate psihologică, această valoare trebuie supravegheată, ţinută sub control, prin alocarea unei sume din venit. Cheltuielile de frumuseţe necesare apariţiei fizice se ridică pentru o persoană feminină ambiţioasă la 1/3 din venit, ne spun economiştii americani. Ele sînt cheltuieli de investiţie.

Secretara trebuie să fie decorativă. Ea trebuie să fie inclusă în spaţiul muncii, în birou ca o floare într-o vază. Frumuseţea este agreabilă şi are efecte psihologice pozitive asupra ambelor părţi cu care secretara intră în contact. Este mai greu să te superi pe o persoană frumoasă. Frumoaselor li se acordă mai multă înţelegere şi îngăduinţă, cel puţin din partea sexului opus. Alma Mahler era o frumuseţe şi cînd îi spunea soţului ei că lumea a apreciat interpretările ei la pian, primea de la el următoarea observaţie: *„Ce s-ar fi întîmplat dacă nu erai frumoasă?“*, ca şi cum admiraţia publicului se datora frumuseţii şi nu recunoaşterii talentului. Un om de afaceri american a declarat că secretara trebuie să fie *„proaspătă şi plăcută ca o dimineaţă de primăvară“*, iar un altul cerea secretarei ca vederea şi prezenţa ei *„să-i ridice moralul sau să-i dea o bună dispoziţie“*.

Complicitatea cu şeful

Dacă frumuseţea este ceva care-i netezeşte secretarei cariera, alte atribute se referă la relaţia ei personală cu şeful. Faţă de el, ea trebuie să arate o atitudine în care se îmbină loialitatea, complicitatea, confidenţialitatea şi o anume formă de protecţie. Toate acestea ne fac să înţelegem punctul forte al poziţiei secretarei: puterea. Secretara este o deţinătoare de secrete. Secretul definit ca informaţie cu accesibilitate redusă este arma secretarei. Ea are privilegiul de a manipula informaţia către ambele părţi, de a disimula această informaţie prin refuzul comunicării, trecerea ei sub tăcere, minciună. Deţinătorul unui secret se simte adesea cuprins de dorinţa de comunicare. Locurile confidenţialităţii sînt diferite, dar cel mai bătătorit stereotip indică patul şi relaţia erotică. Violarea secretului se face cel mai adesea pe căi cunoscute. Au existat contracte de confidenţialitate în Franţa în anii 1920 la uzinele Michelin. Secretara este mai întotdeauna suspectată de relaţii erotice pentru că acestea pun în pericol ordinea publică. Secretul constituie una din bazele stabilităţii sociale. Nu era oare Monica Lewinsky secretară stagiară cînd a avut o relaţie erotică cu Bill Clinton?

Am spus că secretara intră în relaţii de complicitate cu şeful ei tocmai în virtutea acestei confidenţialităţi care uneori se extinde şi asupra vieţii lui private. Secretara este un filtru; ea controlează accesul la şef. Codul minciunilor secretarelor este elementar sau rafinat în funcţie de clasa secretarei, iar în înţelegerile între secretară şi şef, secretara poate interveni creator, protejîndu-şi superiorul.

O relaţie mult speculată şi complexă psihologic este cea între secretară şi soţia şefului. În măsura în care secretara cîştigă încrederea acesteia, relaţia lor este de colaborare amestecată cu suspiciune pentru că încredere absolută nu există în această relaţie. Fiecare dintre ele are arta sa de control. Ambele ocrotesc şi sînt comprehensive, dar pentru că secretara este adesea mai tînără decît soţia, solicitudinea şi răbdarea primeia sînt mai degrabă similare atitudinii unei amante iubitoare decît a unei soţii materne.

Un motiv pentru care ocupaţia de secretară este tradiţional feminină este faptul că secretara este garantul agreabilului la locul de muncă. Ea trebuie să confere biroului impresia unui spaţiu ospitalier şi eficient, excluzînd moleşeala şi familiaritatea locurilor private. Trebuie să asigure ordine şi această ordine să se transforme în eficienţă. Spaţiul public în care ea se află, biroul, devine spaţiul ei personal pe care şi-l ordonează ca o femeie care îşi gospodăreşte bucătăria. Lingurilor, cratiţelor şi tocătoarelor le iau locul pixurile, dosarele, clamele etc. Această acţiune permanentă este susţinută de spiritul analitic şi înclinaţia către detaliu specific activităţilor feminine. De aceea, secretarele din filme fac mult mai mult decît vedem noi că fac pentru că în mintea noastră o secretară răspunde la telefon şi face cafele.

S-ar mai putea vorbi despre rolul secretarelor, dar şi a funcţionarelor – este între ele o distincţie adesea dificilă – în promovarea şi susţinerea modei vestimentaţiei de birou şi a liniilor de serie mare aşa cum apare într-o lucrare despre normele normele private ale vieţii publice: „Extinzîndu-se la întreaga populaţie, moda a venit în contact cu pături mai puţin avute pentru a-şi putea permite o ţinută pentru fiecare împrejurare. Trebuia ca **secretara sau funcţionara** să poată fi, purtînd aceeaşi rochie sau aceeaşi fustă, bine îmbrăcată, atît la birou, cît şi seara, cînd se ducea la cinema *(s.n.,* Antoine Prost)“.

În sfîrşit, secretara este poate una dintre cele mai puternice expresii ale culturii organizaţionale şi regulilor de comportament din spaţiul public. Poziţia de secretară exprimă însă într-un mod subtil trecerea din zona publică în cea privată şi invers. La firmele prospere, ca şi în casele prospere, poziţia de interfaţă se rafinează prin angajarea unor ajutoare. De aceea, bănuim că secretara care stă într-un fotoliu confortabil în biroul şefului care ia notiţe într-o elegantă agendă de lucru şi care îi aduce mapa de corespondenţă nu face cafele. Altcineva îi preia această atribuţie. Diferenţierea atribuţiilor presupune mărirea organigramei şi acest lucru costă.

Piaţa secretarelor la noi este în formare. Oamenii trebuie să se descurce cu stereotipurile pe care le au, cu ce văd în filme şi cu ce văd în viaţă. Dar şi eu citesc. Într-un număr recent al revistei „Povestea mea“, un articol cu litere mari şi roşii poartă menţiunea „şocant“. Titlul lui este „Secretară de... noapte“. Este descrierea întîmplărilor unei secretare angajate la Parlament: „Condiţia minimă era o diplomă sau cel puţin două limbi vorbite la perfecţie... Eram secretara unui senator... Mare treabă nu aveam de făcut la birou. Răspundeam la telefoane, primeam şi puneam pe masa domnului senator actele, îi făceam mici comisioane şi aveam grijă să-l anunţ cînd încep şedinţele“. Eroina povestirii relatează situaţiile de complicitate create între ea şi şef, presiunile suportate, dar şi avantajele materiale, trăirea puterii şi instrumentele ei: „Ajunsesem şi eu să mă consider o persoană importantă şi nu vroiam să ies din joc... am îngrămădit documente, casete, benzi video, tot ce putea fi la un moment dat monedă de schimb şi, de ce nu, obiect de şantaj“. După o imagine a secretarei în care ea este asociată cu incompetenţa şi subutilizarea aşa cum am fost obişnuiţi, o imagine a secretarei în care ea este asociată cu neonestitatea se conturează. Ambele negative. Oare a fi secretară nu poate fi şi o ocupaţie onorabilă şi utilă? Nu putem crede că Monica Lewinsky nu era eficientă. În rest, putem prelua argumentele lui Bill Clinton. Aici ar trebui să adăugăm o altă aptitudine necesară secretarei: discreţia. Dar cum să fii discret şi să trăieşti puterea în acelaşi timp?

Laura GRÜNBERG
coordonator de programe la UNESCO – CEPES

Nevestele birourilor noastre

„Firmă particulară, caută secretar, vîrsta pînă la 35 de ani, fără obligaţii... Salariu atractiv".

De ce anunţul este neobişnuit? De ce se caută de obicei secretare şi nu secretari? Sociobiologii ar zice că explicaţia se găseşte la nivelul relaţiei funcţionale între calităţile naturale ale femeilor şi caracteristicile acestui tip de profesie. Adică ar argumenta că este o meserie care se potriveşte ca o mănuşă femeilor, căci ele, din naştere, au capacitate mai mare de supunere, înclinaţia spre detalii, loialitate, abilităţi relaţionale. Alţii ar da explicaţii ce ţin de procesul socializării ce contribuie pervers la segregarea pe sexe creînd orientări, preferinţe şi competenţe diferite la bărbaţi şi femei. Istoricii ne-ar atrage atenţia că acum un secol lucrurile ar fi stat altfel, bărbaţii fiind cei ce dominau meseria. Cu argumentele cercetărilor de azi, este tot mai evident că tradiţia, obiceiurile, presiunea socială din partea părinţilor şi a comunităţii în general joacă un rol mult mai important decît înzestrarea genetică în destinele fiecăruia şi că, dintr-o perspectivă istorică, mentalităţile şi normele sociale se schimbă continuu. Stereotipurile de gen evoluează, se schimbă dar nu dispar. Astfel multe din profesii continuă să fie considerate tipic feminine sau masculine la o anumită perioadă de timp, îngrădind talente, irosind potenţiale, creînd false imagini despre ce vor şi ce pot oamenii, indiferent de sexul lor.

Zilnic, în toate birourile din lumea asta, între 9 şi 17 se înregistrează şi se triază corespondenţă, se dau telefoane, se trimit faxuri, se fac şi se contramandează programări, se expediază documente sau se fac cafele. Este o muncă „de interior"– curată, care nu necesită un efort fizic deosebit, relativ liniştită într-o ambianţă de cele mai multe ori plăcută. Este o activitate „mentală" – necesită un grad de judecată, educaţie, capacitate organizatorică căreia îi lipseşte o anume finalitate care să dea satisfacţie personală. Este o muncă invizibilă căci la sfîrşitul unei zile de lucru puţin se vede deşi mult se face. Astăzi, trăsătura principală a acestei meserii este feminizarea ei. Adică faptul că a fost cîndva privilegiul bărbaţilor şi a devenit în ultimele decenii aproape exclusiv o carieră pentru femei. O dată cu dezvoltarea instituţiilor, coordonarea, comunicarea în cadrul lor a devenit mult mai complexă şi a determinat pe de o parte valorizarea tot mai mare a managerilor, directorilor şi pe de altă parte o tehnologizare rapidă. Astfel, munca de secretariat în sine şi-a pierdut oarecum din prestigiu. Computerele, faxurile, xeroxurile rezolvă „de la sine" multe din sarcini şi chiar dacă folosirea lor necesită cunoştinţe variate, omul din spatele lor e văzut tot mai mult ca un executant competent, atent, ordonat. Ca şi în cazul altor profesii (ca de exemplu cea de asistent medical), bărbaţii, dornici de provocări noi, au lăsat treptat loc femeilor, îndreptîndu-se spre alt tip de cariere cu un grad mai mare de răspundere, control şi recompense sociale.

Într-un studiu american de acum cîţiva ani se ajunsese la concluzia că, în ciuda progreselor substanţiale legate de participarea femeilor pe piaţa muncii, femeile sînt concentrate într-un număr mult mai restrîns de meserii decît bărbaţii: un sfert din toate femeile angajate acopereau 5 tipuri de profesii: secretare, învăţătoare, chelneriţe, vînzătoare de bilete şi bibliotecare. În schimb, jumătate din bărbaţii angajaţi în aceeaşi perioadă acopereau un spectru de 63 de meserii. Acest dezechilibru pe piaţa muncii se menţine şi în România, chiar dacă la dimensiuni mai restrînse. Anii de comunism au extins aria de meserii practicate de femei. Uneori le-a oferit oportunităţi reale pentru a-şi fructifica talentul şi înclinaţia dar de multe ori le-a forţat să ocupe meserii atipice numai de dragul „modelelor" şi al „cotelor" (greu de uitat pozele cu femei tractorist!). Se menţine însă şi la noi şi în lume o segregare pe sexe – bărbaţii ocupînd în special meseriile etichetate drept masculine (cu un prestigiu mai mare şi remunerate mai bine de multe ori) şi femeile pe cele feminine (mai apropiate de rolurile lor „naturale" de mame şi soţii).

Femeile au dat dovadă de o mai mare flexibilitate, trecînd mai uşor barierele de gen. Practicînd variante de feminism, şi-au pus cu dezinvoltură pantaloni, s-au apucat de fotbal, au luat premiul Nobel pentru ştiinţă sau au devenit ministre ale Apărării. Pentru bărbaţi, a fi la putere, a dicta regulile jocului dar a nu putea stăpîni în întregime evoluţia jocului a fost uneori un handicap. Astăzi, unui bărbat care vrea sincer să devină secretar, *baby sitter*, sau chiar învăţător îi este mult mai greu să facă faţă suspiciunilor sociale decît unei femei care trebuie să ignore prejudecăţile explicite sau implicite pe parcursul asumării unei cariere încă (ne)obişnuite de chirurg, dirijor, astronaut sau om politic.

De ce se caută secretare? Din perspectiva unui feminism eşuat, aş zice că se caută secretare pentru că, dincolo de teorii, **orice birou are nevoie de nevasta lui.** orice birou, ca orice cămin, are nevoie de o soţie grijulie care să aibă grijă de el. Să facă ordine, să asculte, să medieze, să fie lîngă el la nevoie, să mintă (Directorul nu e aici... e într-o şedinţă!) sau să-i protejeze pe ceilalţi, fiind un fel de „persoană tampon" între şefi şi subalterni sau între instituţie şi populaţie. Orice birou are nevoie de o prezenţă competentă dar şi „decorativă", de o potenţială victimă a hărţuirii sexuale (mai ales în colectivele cu mulţi bărbaţi), care să ştie tot dar să fie discretă, care să facă multă treabă nevăzută, nespectaculoasă, de rutină dar indispensabilă pentru ceilalţi. Orice birou... trebuie să treacă pe la ofiţerul stării civile!

Adina KENEREŞ
scriitoare

Perlă a patronului-la-vîrf

La vîrf nu e ca la bază şi nicidecum ca pe la mijloc. La vîrf devin nespus de importante lucrurile pe care le pot neglija liniştit structurile mici şi medii, care dau judicios prioritate competenţei, inteligenţei, responsabilităţii şi rentabilităţii. La vîrf, toate acestea s-au achiziţionat, şi încep să conteze nimicurile care permit firmei să se mişte ca o fiinţă vie, sensibilă şi reactivă. Organele ei – „marii directori" – nu mai au băţoşenia reprezentativă a micilor directori, morga vizibil bine îmbrăcată a celor medii, lipsesc tracul, măsura şi satisfacţiile respectuoase ale oamenilor care încă mai gîndesc „în bani". Destinşi, aerieni, copilăroşi în aparenţă, marii directori, care gîndesc „în pieţe" şi „în continente", apar în ochii publicului ca nişte clovni. Şi cîştigă partidă după partidă, mizînd pe un panopticum paraeconomic făcut din aspiraţii, *l'air du temps* şi tiribombe.

În fapt, marele director e un triunghi format din sine, ceva şofer şi multă secretară. Constelaţia, menită să protejeze spaţiul ozonat al deciziei, e de altfel singura care se deplasează „în bloc". Dacă şeful pleacă la un alt trust, nu-şi ia cu el adjunctul decît în rarissime cazuri (tandemurile nu priesc nimănui, deşi sînt o necesitate), ia dacă poate cîţiva specialişti, dar luptă întotdeauna să-şi ia secretara şi şoferul. Acesta din urmă e în ultimul rînd un conducător autor. (Marele director e de regulă un jalnic şofer – apucă la volan trei zile pe deceniu, cînd băbăuceala şi impulsivitatea lui în extraordinare limuzine atrag concerte de claxoane.) Şoferul conduce cu ochii închişi. Starea lui de veghe livrează (după genul şefului) replici sau tăcere de aur, rapoarte sau glume porcoase, discreţie evidentă asupra a tot ce se petrece pe bancheta din spate, brichete şi ţigări, ziare şi pahare – într-un cuvînt, tot ceea ce poate prelungi pe parcursul călătoriei condiţiile ideale de funcţionare a patronului. Acesta nu conduce pentru a-şi putea valorifica 200% trezia, iar nu pentru că ar fi gomos, cum ar putea crede invidioşii adepţi ai simplităţii în viaţă.

Dacă munca şefului nu poate fi normată, a şoferului nici atîta. Paradox suprem: secretara-perlă, chiar disponibilă într-o mică măsură peste orele de program, îşi gospodăreşte singură (în chip perfect inexplicabil!) munţii de treburi în interiorul celor 8-10 ore zilnice. N-a văzut-o nimeni sîmbătă sau duminică la birou, unde bietul director poate bîntui nestingherit, uneori şi noaptea; n-a văzut-o nimeni însoţindu-l în călătoriile de afaceri, unde secretara privată încurcă şi strică totul fără nici un efort, orice ar face. De orice soi ar fi (după genul şefului), caracterul providenţial al secretarei-perlă e recunoscut şi prăznuit ritual în cadrul obligaţiilor de serviciu. Zisă secretară sau secretară-şefă sau asistentă de direcţie sau asistentă-generală sau cine-ştie-cum, ea răspunde prezent la toate apelurile, ştie, înţelege, prevede, combină, primeşte, expediază, vorbeşte şi zîmbeşte mai mult decît întreaga firmă. Cînd lipseşte, etajul direcţiei e cuprins (cît lipseşte) de o gravă panică post-cutremur. Ea e cartea de aur a societăţii, cheia litigiilor, filtrul vital al *energiei patronului,* interfaţa cu internii şi externii, începutul şi sfîrşitul. Această încrucişare nobilă între o bază de date, un strateg şi o soră de caritate nu se întîlneşte mai niciodată la femeile sub 35 de ani şi riguros niciodată la bărbaţi (anunţurile care menţionează „femeie, 35-40 de ani, responsabilă etc." vizează aceste accident al naturii – neserioasele se pot abţine.) Secretara-perlă se străduieşte să nu poarte minijupă şi tocuri înalte, înlocuieşte ochelarii cu lentile de contact, evită părul lung, usturoiul, apa gazoasă, parfumul, machiajul, bijuteria, fotografiile familiei în birou, oglinda – în fine, tot ce ar putea da de bănuit că are o viaţă personală şi opinii de vreun fel. Trăieşte cu un bloc-notes agăţat de mîna stîngă, cu un pix între degetele mîinii drepte, cu o claviatură sub antebraţ şi un ochi cel puţin pierdut pe ecran. Cu cît rangul societăţii e mai mare, cu atît creşte şi numărul de limbi străine, programe informatice, informaţii tehnice, culturale şi civilizaţionale pe care le stăpîneşte secretara-perlă. Salariul domnieisale şi veneraţia cu mii de nuanţe a echipei cresc şi ele direct proporţional. Paradox minor: reuşeşte să pară naturală.

E ciudat că o atare invadatoare se mai cheamă secretară sau asistentă. Ciudăţenia maximă se obţine în ziua (rară) în care acest hibrid ajunge la rîndul său director: minunea devine o balenă, trece la strigăte, îşi pune ochelari, tocuri, minijupă, uită tot steno-ul pe care-l ştiuse şi nu-şi mai aminteşte din vechea viaţă decît numele mic al celor din jur. Cea mai năucitoare creatură secretarială pe care am cunoscut-o a trăit metamorfoza acum cîţiva ani. Am spus atunci, cu sincer entuziasm, dar în tonul locului: *„Vai, Audrey, mă bucur tare mult să văd o promovare binemeritată."* Audrey s-a holbat peste ochelarii cu rame roşii şi a oftat: *„Am pus pe mine 10 kg în două luni şi am devenit o fiinţă odioasă. Am impresia că toată lumea doarme de-a-mpicioarelea."* O spunea înţepînd sensibil către firava secretară abia angajată, care nu mai prididea. Dar în ciuda nemulţumirii patronale, mica englezoaică blondă născută la Pekin, cu studii de istoria artei la Roma şi stagii varii la Paris, promitea.

Irina NICOLAU
etnolog

Secretare cu sertare

Cînd sînt mici, fetiţele nu visează să se facă secretare. În ceea ce mă priveşte, decît să fiu secretară, mai bine fac orice, car valize în gară, lipesc pungi, eliberez prosoape la Baia Griviţa. Foarte departe de mine gîndul de a considera această meserie prea măruntă, ar fi sub demnitatea mea să fac cafele pentru director sau cam aşa ceva. Într-o cafenea aş lucra oricînd. Groaza de secretariat nu ştiu de unde îmi vine. Ceva îmi scapă. Voi încerca să analizez.

Din pornire, elimin invocata relaţie a secretarelor cu directorii. O consider un clişeu. Nu mă interesează nici cazul secretarelor veroase, cele de care se lipesc pachetele de ciocolată, cutiile cu bomboane, cafea şi ness. Acestea intră în categoria funcţionarului mic şi corupt de care mi-e lehamite, dar n-am nimic cu el. Ignor chiar diversitatea enormă datorată locului în care se face munca de secretariat. Oricine poate să-şi dea seama că una este să fii secretară de director într-un minister şi alta secretară de director la o făbricuţă de îmbuteliat apă minerală, secretară la Primăria Municipiului Bucureşti sau secretară într-o comună din Munţii Apuseni. Încerc să evit amănuntele ca să văd ce au în comun secretarele, ceva care decurge din meserie şi care mă face să mă enervez.

Primul numitor comun pe care l-am găsit este faptul că păstrează secrete. Deţin în exclusivitate dreptul de a umbla în dosare şi sertare. Iar eu nu pot să sufăr secretele. Deloc! O persoană care păstrează secrete adoptă, în general, un ton de superioritate faţă de cei care roiesc pe lîngă sertar. Solicitantul vine, pîş, pîş, numai zîmbete, silindu-se să fie mai simpatic sau mai important decît este de fapt. Secretara nu se lasă însă păcălită, i-o retează şi îi dă răspunsuri care înseamnă NU: *„Domnul Director este ocupat", „Nu puteţi lăsa cererea, programul cu publicul s-a încheiat", „Nu este de resortul nostru". „Vă rog să scrieţi pe culoar, aici îmi luaţi aerul".* Singurul răspuns pozitiv este *„Reveniţi mîine".*

Un alt numitor comun este cel că biroul secretarelor este plasat, cel mai des, în curent. Este curent şi cînd nu este curent. Oricum ar avea dispus biroul, secretara se află între uşa de intrare şi uşa directorului. Mi se întîmplă des să o simt ca pe o barieră peste care, sau sub care, tot felul de inşi încearcă să treacă recurgînd la soluţii care îi fac destul de scîrboşi. Alteori mă uit la secretară şi mi se pare că văd un macaz care decide în ce direcţie o iau informaţiile, oamenii şi hîrtiile.

Stai, că am găsit! Ceea ce mă îngrozeşte cu adevărat în munca de secretară, de fapt în orice muncă pe care o desfăşori la un ghişeu, este că trebuie să stabileşte contacte cu prea mulţi oameni necunoscuţi. Mi se pare extrem de periculos. Dacă nu te porţi cu indiferenţă şi nu îi tratezi ca pe nişte non-persoane, necunoscuţii te fagocitează, te vampirizează. Clachezi. Cam atît am avut de spus, nu-mi place să păstrez secrete, nici să stau în curent, nici să cunosc prea mulţi oameni.

Ştiu două femei care sînt secretare de o viaţă. Şi-au păstrat cumpătul, seninătatea, disponibilitatea, delicateţea şi surîsul. Nu poţi să le compari nici cu o barieră, nici cu un macaz. Mai curînd sînt un fel de nuieluşe fermecate care deschid drumul celor care le-au cerut ajutor. Pentru că sînt aşa cum spun, mulţi socotesc că n-ar fi secretare bune. N-am cum să ştiu cum sînt secretarele din Rai, dar pot să-mi închipui că sînt nişte îngeraşi care se poartă exact ca ele. Pentru că, de un lucru sînt sigură, în Rai nu există roboţi. Poate nici dosare.

O POSIBILĂ TIPOLOGIE:

ÎN PREGĂTIRE

„Secretarele sînt mult mai gospodine decît bărbaţii“

– interviu cu Alec HANŢĂ, director de studii la Colegiul de birotică şi secretariat –

Reporter: Care-i filosofia?

Alec Hanţă: Filosofia e necesitatea.

Adică, o treabă practică...

Extrem de practică, cerută de realitatea nou apărută în viaţa social-politică a ţării, unde-i nevoie de personal cu pregătire calificată...

E mai sus de mediu?

Ar veni chiar mai sus de postliceală. Sînt forme scurte de învăţămînt superior spre care se tinde. La noi se pregăteşte personal pentru conducerea secretariatelor, nu neapărat specialişti în organizare, cît în rezolvarea problemelor pe care le pun întreprinderile şi instituţiile.

Intermediarul acesta, jumătate de om pe jumătate de birocraţie şchioapă, ce trăsături de caracter are?

Să fie un bun organizator, dar un bun organizator calificat. Aici asigurăm calificare în aparatele astea sofisticate, numite computere; apoi, două limbi străine, pregătire juridică, de nivel mediu, şi protocol.

Să ducă o cafea.

Nu numai cafeaua. Intră şi cafeaùa. Noi presupunem că protocolul presupune a şti să lucrezi cu publicul şi un curs de cultură şi limbă română, asta fiindcă orice bună dactilografă are obligaţia să scrie corect.

Aveţi dotări?

Avem în ultima vreme. În '90, n-am avut decît un singur calculator şi-o imprimantă ce stătea mai mult stricată.

Treabă românească!

S-a creat forma, dar n-a fost bază materială. Noroc că ne desfăşurăm activitatea în cadrul Universităţii, sub auspiciile Facultăţii de Litere, deşi Colegiul are statut de instituţie independentă şi, se pare, e foarte căutat. Absolvenţii îşi găsesc încadrare repede, spre deosebire de cei de la Litere.

Cît de cult este vlăstarul de secretară?

Încercăm să le dăm de toate, dar planul de învăţămînt are şi el limitele lui. În tot cazul, toţi sîntem terorizaţi de textele prost dactilografiate, de aceea trebuie să cunoască limba şi cultura românească.

Şi sînteţi mulţumiţi?

Mulţumiţi nu vom fi vreodată. Noi şcolarizăm cam 50 pe an. În proporţie de 75% am încredere în ei. Alte trăsături ale secretarei ar fi: calmul, seriozitatea, echilibrul.

Îi supuneţi unor psihoteste la intrarea în Colegiu?

Fac psihologia relaţiilor cu publicul, dar acum rămîne de văzut dacă, în momentul cînd intră-n pîine, vor şti să aplice regulile generale. Lipsa de calm survine mai tîrziu.

Înţeleg că v-aţi lovit de secretare în multe situaţii din viaţa dvs. privată.

Destule. Cînd ai de plătit taxe, cînd ai de cerut o adeverinţă este ca şi cum i-ai cere ceva de pomană.

De ce s-a consacrat termenul de „secretară“?

Cam după 23 august '44 e preponderenţa feminismului. E o muncă mai comodă şi mai puţin solicitantă fizic. Cred că femeile, apoi, sînt mult mai ordonate, mai atente, mai gospodine decît bărbaţii.

Sînt femei şi femei.

Asta-i sigur, aşa cum sînt bărbaţi şi bărbaţi, dar femeile sînt mai scrupuloase cu hîrtiile şi mai atente cu termenele.

E secretara factor de natură psihologică pentru şef? Că nu poate bărbatul să refuze o femeie?

Secretarul, în concepţia noastră, nu-i doar un mînuitor de hîrtii sau dactilograf. Noi vedem secretarul ca un personaj-cheie care ştie tot ce mişcă în instituţie şi răspunde operativ unor nevoi curente şi de perspectivă.

Cîţi băieţi aveţi în custodie?

Foarte puţini.

A rămas mentalitatea.

Culmea e că la admitere avem locul întîi pe Bucureşti: cam 18 pe loc. Mai mult decît la Drept. Îi atrag simbria pe măsură şi accesul la instituţiile private.

Secretara are fustă scurtă, picioare lungi şi relaţii intime cu şefu'?

Umoriştii au cultivat imaginea asta. În realitate nu cred că e un proces social obişnuit. Şi apoi mai e o vorbă ţărănească: asemenea lucruri se fac cît se poate de departe de casă.

Ţăranul, care n-are secretară, ştie mai bine adevărul. Secretara vinde secrete?

Se poate. Ăsta e şi farmecul meseriei, că au acces şi mînuiesc secretele.

V-aţi gîndit la o selecţie şi pe criterii estetice?

Culmea e că nu, dar la admitere se prezintă cele mai reprezentative elemente ale sexului frumos, dar la o concurenţă de 18 pe loc nu poţi ţine cont de aşa ceva.

Să nu fie o grasă urîtă.

Poate fi şi o şchioapă, da' dacă e brici, n-are importanţă.

Eugen ISTODOR

LA FIRME STRĂINE

Absolventa de Limbi Străine: secretara cu studii superioare

– dialog cu Cristina POPESCU, secretară –

Rep: Cum aţi ajuns secretară de firmă străină?

Cristina Popescu: A fost o alegere prin omisiune, ca şi cu facultatea. Atunci m-am gîndit: ce pot eu să fac pe lîngă Limbi Străine? La matematică nu mă pricep, la fizică nici atît... Aşa şi cu perspectivele de angajare: profesoară în nici un caz nu vroiam să mă fac, ca să ajung să bat cu inelu-n catedră să se facă linişte; aşa că a rămas alternativa cu traducerile. Imediat după decembrie '89, cei de la Crucea Roşie Internaţională au pus un afiş în holul din Pitar Moş că sînt căutaţi traducători interpreţi, chiar şi şoferi cunoscători de limbi străine. M-am dus acolo, mai mult ca să-mi exersez engleza. Eu m-am dus ca traducătoare, dar cei de acolo m-au pus să fac şi muncă de birou: să manevrez xerox-ul, să scriu corespondenţă pe computer. Despre computer nu ştiam, pînă atunci, nimic: a fost descoperirea secolului. Stăteam după program să văd ce butoane mai are, cum funcţionează. Am fost foarte uimită cînd mi-au oferit şi salariu: eu mă dusesem să-mi exersez engleza şi franceza.

Prima dvs. angajare pe un post propriu-zis de secretară care a fost?

După ce Crucea Roşie a plecat din România, m-am angajat chiar pe un post de secretară la o firmă libano-austriacă. Acolo trebuia să răspund la telefon, să traduc şi să bat la maşină scrisori. Pentru cei care veneau la firmă, eram prima persoană pe care o vedeau, cînd intrau. Nu m-a învăţat nimeni vreun protocol de primire, dar nici nu s-a plîns nimeni: e o regulă de bun-simţ, ca şi cum ai avea musafiri la tine acasă. Îi întrebam dacă vor o cafea sau altceva.

Făcutul cafelelor a ridicat şi ridică multe probleme de orgolii şi graniţe ale atribuţiilor profesionale. Făceaţi cafele!?

Uneori făceam şi eu cafele. Nu am găsit nimic umilitor în asta – e la fel cum i-ai face o cafea cuiva care ţi-a venit în vizită. Am întîlnit, însă, mentalitatea asta: la următorul meu loc de muncă, o organizaţie americană non-profit, era altcineva pe postul de secretară; într-o zi, rugată fiind să facă o cafea, a venit şi mi-a spus că ea nu poate face aşa ceva, că e absolventă de facultate... Mi s-a mai întîmplat un lucru asemănător cînd, sunînd la o instituţie şi cerînd un ton de fax, persoana de la celălalt capăt al firului mi-a spus că ea e medic, şi nu-mi poate da ton de fax...

Ce sfaturi aţi primit de la cei care v-au angajat pentru a deveni o bună secretară?

Şeful de la austriaco-libanezi îmi cerea să răspund la telefon pe un ton mai cald. Formula era „Maribel (aşa se numea firma), bună-ziua!“. Eu i-am spus că, dacă o să fiu prea pisicoasă, o să ne confunde cu vreun coafor. Am mai învăţat formule de început şi încheiere a corespondenţei. Una dintre cele mai distractive era o formulă franţuzească de încheiere: în traducere aproximativă – vă rog să credeţi în expresia sentimentelor mele cele mai distinse.

Sigur, primeam sfaturi şi în privinţa vestimentaţiei. Şeful de la *Maribel*, de pildă, vroia să vin neapărat în fustă şi în pantofi cu toc. În privinţa pantofilor cu toc n-am fost de acord: îmi nenoroceam picioarele.

Pantofii cu toc erau meniţi să atragă privirile clienţilor?

Nu neapărat. Nu mi s-a întîmplat să mă întrebe vreodată vreun client „Ce faci diseară?“ Sigur, m-am mai hlizit cu ei înainte să intre la director, dar cam atît.

Cum poate avansa o secretară?

Poţi învăţa altceva, şi te duci în alt domeniu – de pildă la Resurse umane. O secretară poate face foarte uşor cursuri pentru personal sau angajări de personal. Dacă înveţi, poţi face orice. O prietenă de-a mea a făcut cursuri de marketing şi management şi a ajuns director de proiecte. Poţi, de asemenea, avansa de la un tip de secretară la un alt tip, superior, de secretară. La penultima firmă la care am lucrat, *Enterprise Oil*, din recepţioneră am devenit secretara Departamentului de foraj. Ca recepţioneră răspunzi mai tot timpul la telefoane şi cam atît. Aceeaşi firmă m-a trimis o lună la un *training* pentru secretare la Londra. Acolo am învăţat cîteva programe noi pe calculator, cît şi o serie de strategii pentru secretare (de pildă, cum să ştii să refuzi...), şi chiar recomandări în legătură cu folosirea corectă a gramaticii...

Studiile superioare contează ca să fii angajată ca secretară?

În străinătate, nu. La noi există această prejudecată. Dacă nu ai studii superioare, rişti să nu fii anga-

Secta secretarelor

Erau odată două secretare. Una blondă, alta brună. La locul de muncă erau mereu împreună, deşi pe la spate se vorbeau de rău. Îmbătrîniseră pe scaune, cu telefonul alături şi cu pixurile în mîinile întotdeauna foarte îngrijite, unghiile lăcuite. Pe nas le crescuseră ochelari în cei douăzeci de ani de priviri lungi, scurte, în patru sau printre gene. Rictusul din partea dreaptă a buzelor apărea de cum băteai la uşa cu orar: 12-14 pentru studenţi. Fereasca Sfîntu' să baţi la ora 11 şi 56 de minute. Îţi răspundea o voce (de femeie?): „Dumneata nu ştii să citeşti? După doişpe!“ Mai erau şi excepţii: „Poftiţi doamna B., da, vă aşteptam, mi-a spus fiul meu...“, iar(ăşi) uşa se închidea în urma sacoşelor.

Credeam că numai studenţii aveau o temere în legătură cu acea uşă. Mă înşelasem. Balamalele scîrţîiau la fel şi pentru alţii; profesori adoraţi, după care noi, studenţii, fugeam pe coridoare, sufereau o metamorfoză impresionantă. Paşii li se încetineau pe coridor pe măsură ce se apropiau de uşa roşie cu orar. În faţa ei, se opreau de-a binelea. Îşi dregeau glasul ca lupul din poveste, iar după trei bătăi regulate, capul lor se închina, privirea li se smerea şi păşeau cu sfială în lăcaşul secretarelor. Gîndurile li se ştergeau din minte şi-şi rosteau încet ruga: „Vă rog, fiţi drăguţă, aş...“. Uşa mai scîrţîia o dată la plecare. Capul li se repunea vertical pe umerii încă încovoiaţi. Rugăciunea îşi făcuse efectul. Spovedania avusese un sens, un ţel, o finalitate. Paşii li se accelerau şi ei înşişi dispăreau în mulţime.

La ora trei, secretariatul se golea. Uşa era trîntită strașnic, încuiată şi preşul era aranjat exact la locul lui atît de fix pentru secretare.

Ca-n cuvîntul din poveste, înainte mult mai este. Imperfectul se înlocuieşte cu prezentul... Urmarea o ştie toată lumea. Directorul se supune secretarelor, poruncile acestora sînt sfios urmate de către toţi, căci altfel „Cum s-o scoţi la capăt? Ştiţi şi dumneavoastră!“ Inversarea rolurilor nu are ca bază şi inversarea responsabilităţilor şi cu atît mai puţin a nivelului de studii. S-ar crede că terminînd cele 12 clase e mai uşor să conduci lumea, decît stînd prea mult cu nasul în cărţi. Realitatea o dovedeşte. Vina e a celor care au văzut şi nu au spus nimic. Cum vreţi schimbare depunînd efortul minim al supusului, al fidelului?

Warning: *Aceşti preoţi neformaţi ai societăţii noastre predică Sus şi Tare şi sînt pe cale de înmulţire!*

Anca CORBEA

Bucureşti

DE LA IBRIC LA FAX

jată ca secretară, sau să nu fii promovată. De pildă, cunosc o fată care a stat mult în Noua Zeelandă şi a învăţat acolo foarte bine engleza. Pe deasupra, e şi foarte bună ca secretară: dacă o laşi singură pe-o insulă pustie, ea-ţi formează un birou imediat. Firma la care am lucrat eu nu a promovat-o deloc: a stat mult timp la Constanţa, unde era o filială a firmei şi apoi aici în Bucureşti, a stat la recepţie.

Ce criterii cîntăresc cel mai mult în alegerea unui loc de muncă?

Posibilitatea de promovare, de care vorbeam mai înainte – nu neapărat în funcţie, dar ca salariu şi politica faţă de angajaţi. *Enterprise Oil* aveau o politică extraordinară pentru angajaţi. Programul era de la 9 la 17, cu o pauză de prînz de o oră; în pauză mîncam, pe cheltuiala firmei, ceea ce ne gătea bucătăreasa lor. Dacă lucrai după program, orele suplimentare ţi se plăteau dublu (lucru ce se întîmplă, altfel, foarte rar). De asemenea, aveam acces la o vilă la Cumpătu; aceasta era, iniţial, destinată protocolului, dar, atunci cînd era liberă, se putea duce oricare din angajaţi.

Îţi trebuie calităţi-standard ca să fii o bună secretară?

Cred că trebuie să fii maleabilă. Nu să spui numai „Da, să trăiţi!", ci să încerci să înţelegi ce vrea şeful de la tine şi să te adaptezi. Iniţiativa, în general, se apreciază. Cînd te duci la un interviu pentru un posibil post, trebuie să ţii cont de o serie de strategii: să te îmbraci profesionist, ca „o femeie de afaceri"; să nu te baţi pe burtă cu intervievaţii; dar, totuşi, să-ţi ceri drepturile; de pildă, nu trebuie să cedezi la salariu. Dacă o ţii pe-a ta, ai surpriza că acceptă cam cît le ceri. De asemenea, tot la interviu, trebuie să ştii să ceri informaţii – despre politica faţă de angajaţi, despre asigurările medicale, despre orele suplimentare.

Ce strategii aplici atunci cînd vrei să-ţi schimbi locul de muncă?

În primul rînd, alegi anunţurile din ziar numai în engleză. Nu mi-ar plăcea să lucrez într-o companie românească, oricît de grozavă ar fi, pentru că interesul meu principal este să mă menţin între vorbitori de limbi străine. Sigur că foarte important e şi salariul: ca să renteze, trebuie să fie de minim 400 de dolari pe lună. Cu toate strategiile pe care le aplici, poţi să iei multe plase. Aşa mi s-a întîmplat mie cu o firmă canadiană din ziar, care cerea marea cu sarea pentru secretare: biroul arăta jalnic, cu pereţii coşcoviţi; cel care se ocupa de angajări, un româno-canadian, strînsese toate posibilele secretare (vreo 15) şi ne ţinea acolo degeaba, fără să ne spună nimic, şi ni se adresa tuturor cu „tu". Cînd a auzit că eu sînt plătită în dolari, a fost stupefiat. Mi-am dat seama că nu e treabă serioasă şi am plecat.

Iaromira POPOVICI

Cei 3 „a"

După o oarecare experienţă de serviciu, tema secretarei devine una sine qua non.

*Semnul sub care stă acest job este, dintotdeauna, **a**ici, **a**cum, **a**tît. Sau: unde?, cînd?, cît? Distributivitatea pe care o presupune nu depinde, esenţial, de mobilitatea şefului, ci de **a**gilitatea / **a**bilitatea / **a**mabilitatea secretarei. Fără „De ce"-uri!*

Secretara perfectă nu are toane.

Inamicul său este timpul, materializat, uneori, prin talie, riduri, varice. Iar condiţia supravieţuirii – discreţia.

În ultimele aproape două cincinale, ea a evoluat de la cafea la calculator, de la executant la consultant. De la suficienta lejeritate a slujbei care-i mai lăsa loc de tricotat, la contratimpul pe care l-au creat telefoanele mobile.

Ce nu s-a schimbat?

Acel preventiv „Veţi avea un puf", riscul unui „Reveniţi!", tentaţia amănuntelor (picante?) din viaţa particulară a şefului, complicitatea-camuflaj cu acesta, felul de a şti să creeze dependenţa de serviciile sale (pe toate planurile), păstrînd mereu amănuntul-cheie ca formă supremă a intrării sub piele.

Pentru mine, ieşirea din anii '80 ar fi trebuit să însemne tocmai ieşirea din epoca secretarelor. A semnului jumătăţii de măsură sub care ne-am găsit: secretara mai şefă decît şeful cu cel care, umil, îi bate la uşă – simbol al frustrării –, tocmai pentru că se ştie doar executantul. Al micii-înţelegeri, al plasei, al trasului de şireturi, al gramaticii aproximative, al binecuvîntatei mediocrităţi. Cît timp, însă, verbul ei va mai fi „a se insinua", ...şi secretarul va deveni secretară!

Alina IORDACHE

P.S. Sper să nu fi intrat în „epoca ţoapei"!

ÎNTR-O ORGANIZAŢIE NON-GUVERNAMENTALĂ

Povestea unei secretare

Totul începe, ca de obicei, de la faptul că ai nevoie de o slujbă.

Mai mult sau mai puţin disperată, cauţi în ziar ceva care să ţi se potrivească. Între directori de companii comerciale, agenţi de vînzări, dansatoare sau chelneriţe, crupieri, jurişti, contabili şi secretare, alegi ultima ofertă. De ce? E bine, pentru început, să vezi despre ce este vorba şi bănuieşti că nu ai prea multe responsabilităţi.

Ştii puţină engleză, operarea unor programe simple de editare de text nu-i o problemă pentru tine, ai oarece haine decente în garderobă. Mergi la un curs (neapărat particular) de corespondenţă comercială, stenodactilografie. Să zicem că ai găsit anunţul potrivit. Ce ai de făcut? Să răspunzi la telefon, să redactezi scrisori, eventual dictate, să faci frumos în faţa clienţilor, să ai tot timpul unghiile lăcuite şi rujul în buzunar, să zîmbeşti. Nimic mai simplu. Trimiţi CV-ul. Cu voce suavă ceri detalii prin telefon. Îţi compui o mină angelică şi te prezinţi la interviu.

Afli cu stupoare că eşti singura candidată fără studii superioare, deşi nu era o condiţie necesară. Speri ca celelalte să fie descalificate tocmai pentru acest motiv. Ai obţinut slujba. Faci noi cunoştinţe şi ore suplimentare şi te tot întrebi cînd o să mai ajungi oare la dentist şi dacă nu o să-ţi taie tonul la telefon pentru că nu l-ai plătit la timp. Aşa este la început. Pe de altă parte, colegii şi şefii încep să aibă încredere în tine. Devii persoană resursă. Orice hîrtiuţă, orice informaţie, trece prin mîinile tale. Periodic sînt organizate întîlniri de lucru la care participi şi tu. Nu mai apari doar pentru a aduce tava cu cafea şi apă minerală. Începi să cunoşti sistemul în care lucrezi periculos de bine. Îţi dai seama că ce ştiai tu despre meseria de secretară nu mai seamănă deloc cu ceea ce faci tu. Telefonul sună continuu. La capătul firului, persoane care nu ştiu bine nici cum le cheamă te apostrofează pentru lipsa de amabilitate, pentru că nu ştii pe ce stradă se află firma X care fabrică pufuleţi cu ciocolată. Sau care este numărul de telefon de la Autogară. Începi să te-ntrebi dacă nu ţi-ar fi mai uşor la Informaţii 931. Colegii sînt drăguţi şi prietenoşi. Unii dintre ei. Se miră cum tu, care vii dintr-o familie de intelectuali, ai ajuns aşa. Adică secretară. Mai sînt şi ceilalţi. Cei pentru care eşti chiar telefonista care trebuie să-şi vadă lungul nasului. Ai vrea să faci ceva mai mult şi te întrebi dacă e momentul potrivit. Alergi încolo şi-ncoace, duci ceştile de ceai, scrii rapoarte şi multiplici documente şi de multe ori toate trebuie să fie făcute ACUM. Simţi că nu mai rezişti. Vine însă şi momentul în care realizezi cît de mult contează această experienţă. Ordinea priorităţilor şi lucrul în condiţii de stres devin chestiuni la ordinea zilei. Un ritm din care şi să vrei şi nu mai poţi ieşi. Uneori primeşti oferte din partea reprezentanţilor altor organizaţii/firme. Uneori, poate, este mai uşor să promovezi într-o altă instituţie. Pentru că, dacă eşti apreciat şi dacă au încredere în tine, ei, cei pentru care lucrezi au nevoie de tine acolo, la locul tău. Se cheamă că devii indispensabilă. Organizaţia se dezvoltă. Pînă cînd te hotărăşti să faci un pas apar noi colegi. Bărbaţi-asistenţi. Te întrebi dacă nu vor fi mai buni. Vorba aceea, lor nu le zboară mintea la întrebări de genul: pînă la ce vîrstă poţi să faci copii? Viaţa ta socială şchioapătă. Iubitul te-a părăsit. Şi dac-ar fi fost numai atît. Finalul a fost nu numai dezastruos. Teama te face să te faci mic, mic, să stai în colţişorul tău, să nu fii observat. Atît de mult te obişnuieşti cîteodată să ţi se spună ce să faci, să execuţi, încît parcă şi acum aştepţi să vină cineva să-ţi dicteze aşa-numita „to do list" şi în viaţa ta personală. Începi să devii neglijentă. Nu ţi se spune, dar simţi că imaginea ta trebuie să fie alta. Proaspătă şi îngrijită. Îi priveşti cu încredere pe cei care nu vor să vorbească decît cu directorul. Cu la fel de mult calm şi cu răbdare răspunzi întrebărilor lor după ce directorul le recomandă să stea de vorbă cu tine. Nimic nu te recompensează mai mult ca un „mulţumesc" rostit cu jenă, la cîteva minute după ce persoana îţi întorsese spatele.

Observi că ai preluat din gesturile, expresiile şi modul de lucru al şefului. Dar şi viceversa. A trecut mai bine de un an. Cînd priveşti înapoi observi că puţinele atribuţii care nu s-au schimbat au devenit rutină. Pentru că acum ai responsabilităţi şi lucruri pe care le faci numai tu, aşa ca un director mic, mic, cel mai mic. Pentru că s-a schimbat atitudinea colegilor mai vechi sau mai noi. Nu-ţi mai poţi spune: „Sînt secretară. Şi ce? It pays the rent – cum zice americanul". Ce faci în cazul ăsta? Păi, ce să faci? Ei bine, e timpul să mergi mai departe.

Iată că se poate ca această tranziţie să fie chiar o şansă pentru unii care au norocul să se descopere într-o echipă unde şeful îţi este coleg. Şi nu scriu asta numai pentru că se dă la gazetă. Aceasta a fost o poveste dezlînată despre o secretară. Şi ştiţi ceva? Mie chiar şi acum îmi place şi să pun timbre pe plicuri, şi să organizez întîlniri, şi să scriu scrisori, şi să prezint programele organizaţiei în sesiuni de comunicare. Şi, mai greşesc cîteodată, dar, nu că mă laud, sînt puţini cei care se plîng. De restul nu vorbesc eu, că nu-i frumos.

Ofelia STANCIU

LA TELEVIZIUNE

Asişti şi cîştigi

Valentin Flandorfer este multiplu angajat al ProTV-ului: în zilele oarecare funcţionează ca manager la secţia documentare, iar în cele de sărbătoare – asistent; şi, pe deasupra, corespondent de presă la RTV-ORF, agenţie de presă austriacă, într-un fel de compensaţie profesională şi masculină. *„Prima şi prima oară am fost secretar, dacă vreţi în termeni tradiţionali, în Austria. Atunci mi s-a spus: dacă femeile au vrut funcţii masculine, de ce n-ar fi şi invers, în definitiv, secretarul, feminin sau masculin, conduce lumea."* Şi, chiar te lupţi să nu rămîi tot cu ştampila de secretară, dacă eşti masculin cauţi etimologii: *„termenul «secretară» e depăşit, asistent, iar: e eronat că ar trebui să stea şi să aştepte, cu mîinile cruciş şi să aprobe tot ce spune şefu'. Or, munca de asistent la televiziune, la ProTV e mult mai complexă. E o funcţie de comunicare, de organizare şi de capacitate în a lua decizii în situaţii-limită."* Sigur, nu poţi fi mulţumit doar cu umplerea unui termen cu activitate, aşa că iei decizii: *„vedeţi, sînt situaţii cînd poate nu e sarcina mea, nu intră în atribuţiile mele, dar intră în potenţialul meu."* Asistentul din ProTV are la dispoziţie atîta informaţie cît să nu-l copleşească şi ştie cui s-o plaseze: *„e magafonul şefului sau faxul şefului."* Asistentul nu se pricepe la nimic, dar face legătura între cei mai buni specialişti. Asistentul e operativ. E a nu ştiu cîta roată la căruţă şi contează *„cum faci şi că eşti la ProTV, unde ai în jur oameni fără gelatină pe creier, profesionişti cu o salarizare corespunzătoare şi «cele mai tari» dotări tehnice."*

Desigur, oricine şi-ar lăuda computerul, oricît de mic ar fi el. Flandorfer e pe jumătate austriac şi acest lucru parcă-l ajută, fiind un sfert organizat. Fiind însă şi latin, de-aici îi vine un alt sfert de spirit improvizator. Ultimul sfert ţine de *trainingul* de asistent executat printre străini. Lucrînd la o televiziune austriacă, a avut ce descoperi: arta de a arunca hîrtii şi informaţii pentru a-ţi clarifica exact şi eficient obiectul de activitate al momentului, arta de a face pauză cînd trebuie şi arta de a-ţi da obolul în condiţii de stres. Adevărul e că unde nu-i artă omul se alienează. Asistentul este emanciparea bărbatului la masculin. Acolo unde-i este locul. Un exerciţiu dobîndit din arta de a lucra sub stres se dezvoltă astfel: sub comenzile unui guru închizi ochii, te roteşti, te învîrteşti şi, cînd vezi iarăşi, descoperi că ţi-ai găsit locul în sală şi ai oxigen de respirat şi-n stînga şi-n dreapta ta. E destul loc sub soare. (E.I.)

Z. ORNEA

Secretara lui Titu Maiorescu

Titu Maiorescu a avut de prin 1890 un unic prieten şi sfătuitor, a doua sa soţie, Ana. Destinul a lovit tocmai aici. În 1912 ea e lovită de un cancer şi în septembrie 1914 moare într-un sanatoriu din Heidelberg. Maiorescu a asistat-o, devotat, pînă a închis ochii. Reîntors în Bucureşti, cu sufletul pustiit, vinde vestita casă din str. Mercur 1 (casă pe care am apucat s-o vizitez adeseori, a existat pînă în 1961, cînd o dispoziţie stupidă a demolat-o, azi în locul ei fiind un mic scuar), dăruieşte cărţile B.C.U., altele unor prieteni şi se mută la nepoţii (erau nepoţii Anei) Nicolae şi Maria Racotă, în casa cărora, de pe strada Lustrului 8 (casa, undeva pe lîngă actualul bulevard Dacia, a fost şi ea demolată, cînd s-a extins spitalul I. Cantacuzino), capătă un mic apartament de două camere. Bolnav fiind rău de cord, era unica soluţie pentru a nu fi cu desăvîrşire singur. Scrupulos în toate, stabileşte şi condiţiile de plată pentru chirie şi masă. Fiica sa Livia, căsătorită Dymsza, era, cu copiii ei, în Rusia. La sfîrşitul lui octombrie vine în Bucureşti, încercînd să aline durerea părintelui. Dar era imposibil, zdrobit sufleteşte şi bolnav cum era bătrînul de 74 de ani. Livia, mereu prevenitoare, caută, găseşte şi angajează pentru tatăl ei o domnişoară de companie, care îndeplinea oficiul de secretară şi asistentă sanitară. Numele ei era Olga Neuman (prietenă a familiei Caragiale care, se pare, i-a şi recomandat-o Liviei), de felul ei de prin părţile Focşanilor, o domnişoară de vreo 36 de ani, cultivată şi femeie de lume. La sfîrşitul lui noiembrie, Livia se înapoiază la familia ei în Rusia, într-o ţară intrată deja în conflagraţie. Tatăl şi fiica nu se vor mai vedea niciodată.

Bătrînul Maiorescu, odată soluţionată chestiunea domiciliului şi a unei secretare însoţitoare, s-a gîndit să plece din vacarmul Bucureştiului (unde amicii politici îl solicitau necontenit) pentru a se mai întrema. Şi, după obiceiul lui de o viaţă, unde putea obţine asta decît în străinătate? Îşi întocmeşte, ca de obicei, itinerariul şi, însoţit de secretara sa Olga Neuman, se urcă, la 8 decembrie 1914, în trenul spre Viena, oprindu-se, apoi, la Meran în Elveţia. I-a mers mai bine. La 1 ianuarie 1915, în bilanţul obişnuit de sfîrşit de an, nota în jurnal: „După grozavul an 1914, am început anul 1915 liniştit în monotonia cenuşie a restului de viaţă ce-mi rămîne de trăit. De vreo 5 zile nu mai am accese de stenocardie, accese de emoţie întrerup, din cînd în cînd, monotonia traiului. Aştept acum să văd dacă pot relua şi termina revizuirea vol. 5 *(Discursuri parlamentare,* n.m.)". Aici, aşadar, la Meran îşi fac apariţia acele „emoţii voite" sau „emoţii voluntare", mereu consemnate în caietele 37-39 din jurnal pînă în 1916. Mărturisesc că, în 1996-1987, cînd am scris cartea mea *Viaţa lui Titu Maiorescu,* mi s-a părut că aceste termene sînt coduri secrete pentru acte erotice (era obiceiul lui Maiorescu de a consemna criptic în jurnal unele fapte, pînă şi ciclul mensual al soţiei e notat invariabil prin denumirea obscură „mme Aurelie"). Şi, destulă vreme, am fost cuprins de admiraţie pentru bărbăţia bătrînului domn. Mai ales că aceste „emoţii voite" apar, acum, pentru prima oară şi mai totdeauna în compania secretarei Olga Neuman. Dar, odată, le-am aflat consemnate fără prezenţa fizică a secretarei. Ce au fost aceste „emoţii voluntare", nu ştiu. E probabil că nişte exerciţii psihice născătoare de stări emotive binefăcătoare. Dar, oricum, începutul şi practicarea lor timp de aproape doi ani li se datorează acestei pricepute secretare, înzestrată cu multe daruri. Aici a început să dicteze secretarei sale prefaţa la al 5-lea volum din *Discursuri parlamentare,* reluată şi stilizată apoi în ţară (această din urmă etapă a scrisului său Maiorescu o numea „poleire"). Reciteşte şi revizuieşte şi discursurile perioadei 1895-1899 (tot cu sprijinul secretarei) şi le încredinţează spre publicare Editurii Minerva, condusă de Gh. Filip. În acelaşi an 1915, volumul apare. Maiorescu continuă dictarea prefeţei la volumul următor. Aceasta n-a mai apucat să apară, rămînînd în manuscris. Păstrat de prietenii săi mai tineri (I. Al. Rădulescu-Pogoneanu şi S. Mehedinţi), acesta din urmă l-a inclus, în 1925, în cartea de el intitulată *Istoria contemporană a României.* Tot Olgăi Neuman i-a dictat şi traducerea unui imposibil roman *Vechilul moşiei Siltala* de Harold Selmer Greth, greu de înţeles cum a ajuns să-i placă lui Maiorescu. În iunie 1915, însoţit, desigur, de Olga Neuman, a plecat în străinătate pentru tratament, la Viena (unde locuia şi sora sa Emilia, complet surdă şi de nesuportat), apoi în Elveţia, la Lucerna şi Interlaken. În octombrie 1915 se înapoiază în ţară, e silit, de amicii de partid, să se afereze cu treburi politice (a avut parte şi de o audienţă la regele Ferdinand). Apoi, degajat, dictează secretarei sale amintita prefaţă la al şaselea volum din *Discursuri parlamentare,* în vreme ce în cercurile politice se vorbea de un posibil guvern Titu Maiorescu. Ajunsese la venerabila vîrstă de 76 de ani „cu sănătatea suportabilă, cu toată stenocardia". Încă în decembrie, într-o convorbire cu o veche prietenă a familiei, aceasta, felicitîndu-l pentru felul cum arată, i-a relatat că o domnişoară şi-ar fi pus în gînd să-l ia de bărbat. Maiorescu, bănuind de unde vin pretenţiile, n-a zîmbit, ci a răspuns atent şi serios: „I-am răspuns că după moartea unei neveste ca aceea pe care am avut-o şi după lovitura ce mi-a dat-o moartea ei, nu poate fi vorba de aşa ceva, chiar făcînd abstracţie de cei 75 de ani ai mei, care fac din mine un «établiessement»". Era, a înţeles bătrînul, aici, mai mult decît un compliment şi nici de o bîrfă ironică nu era vorba, ci era formă mascată de peţit, venită din partea secretarei sale Olga Neuman. Iar gravitatea fermă a răspunsului acestui încă falnic bărbat, din care e eliminat orice echivoc, dovedeşte că înţelesese de unde vin întrebările. Dar el prefera traiul în solitudine, asistat, contra cost, de secretară. Lua masa singur, la ore fixe, evita adunările de familie ale gazdelor, serile şi le petrecea tot de unul singur, citind. Doar cînd ieşea la plimbări mai prelungite, accepta prezenţa secretarei, domnişoară de companie.

A rămas în Bucureştiul ocupat refuzînd, cu demnitate, orice contact cu inamicul. Aceasta deşi Livia îl invitase la Petersburg, pentru a pleca, împreună, în Suedia. „Dar eu, notează criticul, nu părăsesc ţara şi Capitala (şi astăzi bombardată) la primejdie". Mai lucra cîte puţin (la amintita traducere, dictînd-o secretarei), dădea lecţii de filosofie şi istoria culturii şi literaturii unor nepoate. La 11/24 februarie 1917 şi-a refăcut testamentul (adunase o avere considerabilă, din care, după război, s-a ales praful), desemnînd alt executor testamentar, întrucît predecesorul se refugiase în Moldova. Prin acest nou testament îi lăsa o sumă şi secretarei sale: „Las domnişoarei Olga Neuman, care m-a îngrijit cu inteligenţă şi devotament, atît în călătorii, cît şi cu prilejul lucrărilor mele literare, suma de 20.000 (douăzeci mii) la nominal, bonuri urbane Bucureşti". La 15/28 februarie 1917 aniversa 77 de ani de viaţă. Va fi cea din urmă. Ultima însemnare din jurnal e din 2/15 iunie. Dar nu e scrisă în întregime. Ultimele rînduri sînt scrise, sub dictare, de Olga Neuman. Venise sfîrşitul. Secretara şi-a făcut datoria, îngrijindu-şi atentă bolnavul şi descriind – pentru posteritate – ultimele zile din viaţa marelui bărbat. Boala i se agravase, îngrijit fiind de un medic adus de Al. Marghiloman. Bolnavul se mai dădea jos din pat, stătea cîteva ore într-un fotoliu, dictîndu-i, într-o zi, secretarei chiar o poezie. Noaptea de 14 iunie a fost agitată. A doua zi, duminica, vestea o zi plăcută. N-a fost şi pentru Maiorescu. S-a dat jos din pat, s-a aşezat pe un scaun şi, deodată, urechea exersată a domnişoarei Neuman a distins un geamăt profund. S-a repezit spre bolnav dîndu-i să aspire conţinutul unei fiole Bossy, pentru a-i ajuta respiraţia. N-a reuşit. A deschis o nouă fiolă. Nimic. Ochii lui Maiorescu erau pe jumătate închişi iar fruntea i se încreţise de durere. Era o profundă nouă criză de anghină pectorală. Capul bătrînului Maiorescu s-a aplecat spre pieptul domnişoarei Olga Neuman, pulsul, şi, deci, inima, încetaseră să mai bată. Marele Titu Maiorescu, îndeaproape îngrijit de secretara sa, a murit în această dimineaţă de duminică 18 iunie/1 iulie 1917. Ultima informaţie despre Olga Neuman am aflat-o în jurnalul lui Alice Voinescu, fosta studentă a profesorului Maiorescu, care s-a bucurat, la examenul de licenţă, de grija prevenitoare a renumitului dascăl. E o însemnare tocmai din 8 octombrie 1943. Fosta secretară a lui Maiorescu avea, acum, 65 de ani. „Ce fericire – notează Alice Voinescu – că ieri am vorbit cu Olga Neuman, secretara lui Maiorescu. Mă gîndeam cu melancolie că ultimii lui ani au fost în mîna unei femei străine şi, după impresia mea, ambiţioasă şi egoistă. Inteligentă? *Foarte.* Cred că un mare temperament şi devotament, dar cu ceva prea specific rasei ei. Am făgăduit să scriu tot ce povesteşte. La gîndul că Titu Maiorescu a avut ca ultim confident pe cineva care nu vorbeşte cu adevărat româneşte". Să fi fost nemţoaică această domnişoară Olga Neuman? Din notaţiile ei în jurnalul lui Maiorescu nu reiese deloc că n-ar fi vorbit bine româneşte.

Valeriu NEGRU
jurnalist

Literatură despre secretare

Cer îngăduinţa de a reproduce cîteva texte, vechi sau noi. Iată cum îşi începe Erasmus din Rotterdam scrisoarea din 7 februarie 1533, către Nicolaus Olahus: *„Te rog să citeşti această scrisoare singur. Să nu comiţi vreo indiscreţie faţă de notar. El să nu ştie nimic despre aceste lucruri, doar că ai primit o scrisoare închisă".* În cazul de faţă notarul era secretarul arhiepiscopiei. Erasmus repetă această recomandare şi în alte scrisori. Înţelegem, aşadar, că un secretar trebuie să fie discret şi, evident, un bun păstrător al secretelor pe care le deţine. Doar se numeşte secretar, nu?

Cu cîteva secole mai tîrziu, Mircea Eliade povesteşte în *Memorii* cum s-a desfăşurat audienţa pe care i-a acordat-o Salazar în 1942 la Lisabona. Să vedem ce spune : *„Audienţa trebuia să dureze cincisprezece minute. Dar cînd secretarul a intrat să-l anunţe că trecuse sfertul de ceas, Salazar i-a făcut semn cu mâna. A revenit după un alt sfert de oră şi s-a retras din nou".* Conchidem, deci, că un secretar trebuie să-şi ocrotească şeful, să-l ferească de agresiunile palavragiilor, sau ale solicitanţilor excesiv de insistenţi.

În lucrarea sa *Lenin. O nouă biografie,* Dmitri Volkogonov, referindu-se la ultimele luni din viaţa lui Lenin, scrie: *„La 23 decembrie i-a dictat secretarei sale M. A. Volodiceva o parte din faimoasa scrisoare către Congres (...) Deşi nu-şi desemnează succesorul Lenin îi numeşte pe cei care, după părerea lui, nu sînt potriviţi pentru asemenea rol. (...) A ordonat ca cinci copii să fie păstrate în plicuri sigilate, pe care numai Krupscaia avea voie să le deschidă, după moartea sa, dar Volodiceva nu a scris aceste instrucţiuni pe plicuri. Lenin încetase să mai existe, nu numai pentru tovarăşii lui, dar şi pentru secretarele tehnice".* În continuare, autorul cărţii o aduce în lumină pe Fotieva, secretara şefă a SOVNARCOM, care *„l-a informat pe Stalin despre conţinutul însemnărilor lui Lenin, dîndu-i astfel posibilitatea să le neutralizeze efectul".* De aici ar trebui să păstrăm ideea că un bun secretar rămîne fidel pînă la capăt *employer*-ului său.

© D. Ştefan

Şi despre secretarul lui Stalin găsim cîteva informaţii notate de Lilly Marcou în cartea ei *Stalin. Viaţa privată.* De la ea aflăm că prima biografie autorizată i se datorează lui Ivan Toştuha, secretarul personal al lui Stalin. Este, mai degrabă, o schiţă biografică dar *„acest text sumar reuneşte toate ingredientele care au stat la baza biografiilor oficiale succesive ce i s-au făcut lui Stalin."* Putem zice, aşadar că secretarul trebuie să fie înzestrat cu o bună memorie şi o bună dorinţă de a perpetua amintirea şefului său.

Nu ştiu dacă a existat, vreodată, un secretar ideal: priceput, inteligent, fidel, discret, proteguitor. Ştiu însă că buni sau răi, secretarii au fost pîndiţi de pericolele la care sînt expuşi, adesea, realii sau presupuşii martori. În secolul nostru mulţi au pierit înghiţiţi de mecanismele sîngeroase ale terorii totalitare, dovediţi sau bănuiţi a fi depozitarii unor secrete necuvenite cunoaşterii lor. Treaba asta s-a întîmplat însă şi în alte timpuri. Procopius din Cezareea în a sa *Istorie secretă* scrie: *„Era unul cu numele Priscus, alcătuitor de scrisori pe lîngă Iustinian, un om tare răutăcios, dar priceput să facă pe placul stăpînului şi cu mare trecere la dînsul, încredinţat că se bucură din partea lui de tot atîta dragoste. Pe acest Priscus, Teodora l-a pîrît la bărbatul ei. La început n-a izbutit nimic, dar nu mult mai tîrziu l-a urcat pe o corabie, în timp de furtună, şi l-a trimis unde a vrut, apoi l-a tuns şi l-a silit să se facă preot fără voia lui."* Citind toate acestea, s-ar putea crede că a fi secretar este cea mai periculoasă meserie din lume. Poate că uneori este.

RUMINATIO

Deplasări

În Occident, creştinismul pare să parcurgă o vale a plîngerii. Responsabilii săi, dar mai ales vocile ascultate ale timpului (filosofi, antropologi, istorici, teologi) observă şi teoretizează *anemierea* mesajului credinţei, *fragilizarea* instituţiilor ei, *degradarea* raportului religie-societate. Se invocă adesea formula lui Marcel Gauchet (din *Le Désenchantement du monde)* conform căreia creştinismul ar fi religia ieşirii din religie: în sensul că referinţa la divin nu mai organizează societăţile occidentale avansate.

Percepţia tot mai masivă a acestei slăbiciuni duce, într-un sens, la acte benefice şi curajoase. Instituţia Bisericii are tăria de a se pune în cauză, de a-şi scruta necomplezent comportamentul în istorie: o dovedeşte, între altele, „procesul" iniţiat de papă referitor la faptul că Biserica catolică a alimentat, în teologia şi practica sa, valorizarea unui popor drept opus, duşman al creştinătăţii. O dovedeşte, mai ales, deschiderea din ce în ce mai generoasă şi atentă a Vaticanului către celelalte religii ale lumii. Degrevată de rolul social al unei *autorităţi* fără fisură, Biserica întreprinde un efort de a-şi regăsi autenticitatea pe linia *fraternităţii.*

Mulţi analişti preferă să vorbească nu despre o retragere, ci despre *mutaţii, deplasări* în manifestarea dimensiunii religioase. Dacă instituţiile, cultura catolică, socializarea credinţei scad (diminuarea drastică a numărului de botezuri, a catehizării, a participării la oficiul duminical), se constată în schimb o mai responsabilă, mai personală (şi mai „personalizată") trăire a angajamentului religios. Există un număr sesizabil de persoane care duc o viaţă de rugăciune şi de recluziune în mijlocul oraşului.

Pe de altă parte, o anumită linie de filosofie se alimentează din relectura marilor mistici apuseni (Eckhart de pildă).

Sînt însă alte voci care consideră «desfermecarea lumii» sub specia unui iredresabil declin. Plîngeri de îngropăciune abundent formulate (cum e cea a profesorului de teologie protestantă Olivier Abel, „De nouveaux caps", revista *Esprit*, iunie 1997) pretind că cei mai consistenţi termeni creştini s-au golit de sens, de putere, de calitate: „chiar dragostea *(agapè)* a ajuns *deznădăjduită;* nu ne mai făgăduieşte nimic, e uitătoare de toate. Cine nu vede astăzi furtuna? Cine nu vede caracterul muritor şi fragil al bisericilor şi civilizaţiilor noastre, al religiilor şi limbilor noastre? Da, ele se nasc, trăiesc şi mor. Trebuie să parcurgem acest doliu, doliul instituţiilor care ne protejau de moarte".

© V. Dorolţi

Abel reia o teză acceptată astăzi: anume că intelectualii apuseni declaraţi non-creştini, atei sînt alimentaţi şi modulaţi, în fond, de ceea ce resping, de matricea diverselor tipuri de gîndire creştină. Însă atît ei cît şi cei angajaţi religios nu mai sînt capabili de o veritabilă *anamneză* a culturii care i-a format. Ca atare, el vorbeşte despre „şocul mortifer al inculturilor".

Straniu pentru un om dinlăuntrul credinţei nu este faptul de a clama energic declinul religiosului (ceea ce, în principiu, dovedeşte vigilenţă şi curaj). Straniu este că reduce obiectul plîngerilor sale la o strictă dimensiune socio-culturală; că, pentru a-i jeli ofilirea în ton cu vremile, adoptă exclusiv perspectiva ştiinţelor sociale ale religiosului. Şi că, astfel, îngroapă el însuşi creştinismul în *derivatele* sale, în exterioritatea lui cea mai vizibilă, mai comun perceptibilă, dar şi mai superficială.

O triplă şi „incomensurabilă cerere", socoteşte el de plidă, s-ar adresa astăzi religiilor: „un supliment de morală, o cunoaştere mai «totală», o identitate caldă, integrală". Pentru un om – presupus al Spiritului şi al harului – e straniu că tocmai dimensiunea internă şi vivifiantă a creştinismului rămîne uitată: aceea de a fi o *cale personală* (şi transformantă) *spre intimitatea cu divinul;* o cale care trece prin istorie şi prin arhitectura socială însă perpendicular, fără a se lăsa absorbită de orizontala lor condiţie. Dacă am insistat pe poziţia profesorului Abel este doar fiindcă ea e una tipică pentru teologul reformist (indiferent care i-ar fi confesiunea), branşat la problemele timpului şi la teoriile sale dominante. Dar cvasi-iresponsabil în raport cu depozitul pe care îl slujeşte; pentru că acest depozit ajunge să fie aplatizat, uitat spectaculos în însăşi destinalitatea şi anvergura lui trans-mundană.

Reinventarea creştinismului

Or, de vreme ce creştinismul e perceput sub specia *instituţiei,* de vreme ce instituţia aceasta nu face să coopereze cerurile cu pămîntul, ci asigură numai diverse nevoi umane (importante ce-i drept), ea poate muri şi, după un poetic formulat doliu, trebuie „reinventată". E invitaţia adresată tuturor confesiunilor creştine de către profesorul Abel. „Orice biserică e provizorie şi, dacă există un timp al lui «acum», vine şi un timp pentru a sfîrşi şi reîncepe. Un timp cînd trebuie să acceptăm că biserica nu mai există şi trebuie refăcută în jurul cîtorva gesturi simple: *Cina*, „ca o ultimă masă luată împreună pe care trebuie să încetăm a o repeta ca pe o *madeleine* ce-şi va pierde în curînd savoarea, ci ca împărţire a unui corp simbolic atît de vast că merge de la compasiunea inconştientă pentru fiecare fiinţă care vrea să fie pînă la justiţia universală care ar redistribui totul". În acelaşi limbaj sînt enumerate *botezul* („ca o simplă uimire de a fi pur şi simplu aici, uimirea de a nu fi doar nimic, ca acea clipă de graţie care ne lasă prea vii pentru a nu ne reaminti că l-am primit deja la naştere sau pentru a nu-l cere iarăşi acum – data lui poate fi aleasă, aviz astrolatrilor"), lectura comună a Scripturilor (tuturor religiilor) şi cultul ca teatru sacru.

E straniu acest sos al unei verbalităţi uşor bezmetice în care plutesc structuri culturale ale religiosului; e stranie mixtura între un evident vag doctrinar şi graba de a reinventa ritualul – graba de a obţine *gestul* imediat în absenţa unei experienţe a Duhului care poartă gestul şi îi dă inteligibilitate. Liturgicul nu mai e aici cale teologală pusă la lucru, doctrină vie şi operantă, participare la o ordine atemporală, ci doar expresia – de modestă calitate culturală – a unei nostalgii după origini.

Se vorbeşte mult astăzi despre o religiozitate difuză, heterodoxă, care ar mina *din margini* instituţiile credinţei; există însă, cazul de faţă o dovedeşte, şi tendinţe de disoluţie dinlăuntru, poate mai nocive decît primele.

În ce priveşte Răsăritul creştin, nu nostalgiile crepusculare şi imprecise par să ocupe scena, ci mai degrabă certitudinile vîrtoase. „Numai ortodoxia o văd capabilă să supravieţuiască şi naţionalismului, şi ateismului romano-catolic-protestant, şi vetustelor religii care deja miros puternic a mucegai mitologic" declară, de pildă, părintele Ioan Buga *(Ierarhiile fiinţei).* Şi adaugă: „cred că nu-i popor mai uşor de mîntuit decît cel ortodox şi românesc (cel mai frumos popor din lume). Sau de pierdut". Dacă aici tonul are o vitalitate festivistă, el nu stîrneşte mai puţin stingherea. Pe de o parte nu e deloc evident de ce „poporul ortodox şi românesc" e mai frumos decît cel ortodox şi bulgăresc, ori ortodox şi grecesc, rusesc, sîrbesc. Se comportă el mai onorabil în istorie? Ori e poate mai avansat pe drumul mîntuirii? Dacă e să ne luăm după spusele părintelui Buga, „poporul românesc şi ortodox" e, mai ales, foarte instabil, fiind în aceeaşi măsură uşor de mîntuit şi de pierdut. Însă popoarele pot fi ele subiect al mîntuirii ori al damnaţiunii?

Nu am citat pe părintele Buga decît fiindcă exprimă, iarăşi, o poziţie tipică, dragă multor responsabili ai Bisericii. În ciuda diferenţei dintre „optimismul" ei şi „pesimismul" unor voci occidentale, e vorba despre aceeaşi absorbţie a *căii creştine* în spaţiul socialului, al colectivului. Acel „colectiv" pe care Simone Weil îl considera „singurul obiect de idolatrie în lumea de jos fiindcă posedă un soi de transcendenţă în raport cu persoana umană... Socialul care dă relativului culoarea absolutului". Mai severă încă, şi mai riguroasă, ea spunea chiar că „o societate cu pretenţie divină, cum e Biserica, poate fi mai periculoasă prin *ersatz*-ul de bine pe care îl conţine decît prin răul ce o pîngăreşte" *(La pesanteur et la grâce,* cap. „Le gros animal"). Sînt cuvinte dure, grave. Însă ascultate, ele pot avea un efect benefic asupra suficienţelor noastre.

Carenţele, recunoscute şi asumate, pot debloca drumul. În schimb, deplasarea ecclesiei în sfera „poporului", asocierea celui de al doilea cu problema „mîntuirii" – posibilă în spaţiul primeia – pot fi securizante (în orice caz autovalorizante), dar introduc o profundă ambiguitate în statutul Bisericii. Comunitatea eclezială nu ţine de categoria colectivului şi nu se construieşte pe apartenenţa la un popor; ea se construieşte pe participarea fiecărei persoane umane – în irepetabila ei singularitate – la persoana christică. Or, numai în virtutea acestei înrudiri a fiecăruia cu Unul, se poate vorbi despre comunitate. Şi despre mîntuire.

Lectio divina

Printre metodele oferite de tradiţia creştină pentru a obţine dialogul şi intimitatea cu Unul se numără ceea ce Apusul numeşte *lectio divina*: o lectură a Scripturii care angajează *atenţia* minţii profunde, capacitatea pneumatică a omului, trezită şi asistată de Duh. *Lectio divina* e o căutare a Cuvîntului – a prezenţei lui vii, operante –, prin scrutarea Textului. Mai precis, e „ascultare" a Cuvîntului în cuvintele Evangheliei. Ca atare, ea presupune o stare de rugăciune şi este înţeleasă drept complement al acesteia. Abia împreună, ele realizează reciproca adresare, dialogul complet între divin şi uman. Remarcabilă pentru acest tip de lectură este analogia cu asimilarea euharistică a Logosului. A citi în acest fel Evanghelia înseamnă a mînca în mod tainic Cuvîntul frînt (Origen, *Comentar la Matei),* a mînca Mielul pascal (Grigore de Nazianz, *Oratio XLV).*

Lectio divina este o „gustare" a Cuvîntului, este încercarea de a-i obţine savoarea. Lucrul este evident prin faptul că ea presupune o *ruminatio*, sfărîmarea „cuvîntului substanţial" şi „rumegarea" sa în inimă, operaţie pentru care comentariile oferite de tradiţie sînt cu deosebire utile.

Metodă moştenită din tradiţia ebraică, practicată masiv în perioada patristică şi apoi mai cu seamă în mediile monahale, răsăritene şi apusene, ea a fost readusă în conştiinţa occidentală de către Conciliul Vatican II. O mică comunitate monahală (formată din catolici şi protestanţi la Bose în nordul Italiei) dă cu precădere atenţie acestei metode pe care încearcă să o redeprindă în condiţiile vieţii de astăzi. Inspiratorul şi conducătorul comunităţii este Enzo Bianchi, autor al unui volum *(Cuvînt şi rugăciune)* editat în limba română de către Editura Deisis (Sibiu, 1996), de ale cărui date m-am folosit aici. Comunitatea din Bose şi fondatorul ei sînt în mod special atenţi la linia de tradiţie a Răsăritului creştin şi găzduiesc anual un colocviu referitor la o figură a curentului contemplativ ortodox.

Mi se pare că exemplul lor, nespectaculos, poate fi totuşi menţionat în contrapunct atît faţă de o disperare retorică ce declară tradiţia irecuperabilă, dar şi faţă de certitudini asupra „ateismului romano-catolic-protestant". În cazul acesta, deschiderea, atracţia pentru experienţa Ortodoxiei, dorinţa de a o integra propriului efort vin din partea Apusului.

Pagină realizată de
Anca MANOLESCU

Scrisori întredeschise

Domnului Cezar Paul-Bădescu

Am urmărit cu interes revista Dilema *încă de la apariţia ei. Pentru că paginile pe care le realizaţi le-am urmărit cu interes număr de număr, îmi permit să vă trimit un material pentru rubrica „Scrisori întredeschise".*

Scrisoarea este mărturia iubirii dintre un român şi o unguroaică la sfîrşitul secolului trecut. Epistola am cîştigat-o pe data de 3 octombrie 1996 la o tombolă organizată în timpul campaniei electorale pentru alegerile generale. Cel care a oferit acest premiu a fost senatorul György Frunda.

Cu deosebită consideraţie,

Alin Gabriel ZAINESCU
Strada Murgeni nr. 12, Bl. L23, Sc. 3, ap. 32,
cod 744141, Bucureşti

Dsale Dnei Em. Racerik
(lângă Hotel Bristol)
Focşani

1899 Martie 29

Mon Petit et chère Ange

Dacă rîndunelele sbor în aer ciripind cu veselie, este că sunt mai fericite decît noi, dar şi mai simţitóre, căci pot iubi prin năvara!...

In fine a patra decepţiune!... N'am asceptat la Mm P... până la 11!... am plecat la gară cu durerea'n suflet!... Beduin născut în dile nefaste, sunt cu durerea în suflet şi cu regretul în inimă că nu team mai putut vedea pe tine înger draguţ; însă ce trebue să fac?... Se me supun sórtei crude, care m'a persecutat în tot deauna!... Ah! ce fericit aşi fi fost dacă nu m'aşi fi mai născut pe această lume plină de miserii!... Ce vrei? Destinul a făcut mai multe fiinţe nenorocite în lume de câte sunt bine şi trăesc în linişte. Aceste din urmă sunt însă fórte puţine şi apoi sunt nesimţitóre. Vei râde şi póte ai râs mult de naivitatea şi credinţa beduinului care a îndrăsnit se te adóre şi se te iubească cu tot sentimentul adeverat!... Ei bine scumpe înger, râde! rade mereu!... Eu voiu plânge, voiu plânge mereu căci aşă fu destinul meu!... Cu tóte acestea se nu credi că vei putea slăbi sentimentul ce am pentru tine, ori-cum vei fi ori-ce vei face şi ori-cum va fi sorta ta, pe cât timp voiu fi încă viu, pe cât timp va mai curge sânge în vinele mele, tu vei fi tot ţinta gândurilor mele; vei fi tot îngerul care a stârnit o iubire eternă în inima beduinului, care nu se şterge decât odată...în mormânt... Vei fi, pentru mine, ca o soră, şi póte mai mult... dar nu îndrăsnesc a spera, că timpul va veni vr'o dată ca sermanul beduin să se încâldească la sânul teu de foc, la ochii tăi fermecători sub privirile-ţi încântătóre!... Căci dacă aşi face aceasta, aş spera, spune tu n-ar fi o nebunie?!... Da! Căci după modul cum te porţi mata cu mine, me face se înţeleg că cuvintele mele nu te încântă nu le simţi de loc importante; şi ca atare nu le poţi da vr'o valore!... Ai dreptate!...sunt un nebun!... Caci este nebunie, a visa lucruri imposibile!...

Prima condiţie în viaţa omenească, este se nu ne calcăm cuvântul!... A fi sincer, franc, amabil este noblęţa personificată! Omul sincer şi de onóre trebue se ţie la cuventul seu. E mai bine a fi sincer şi franc, decât: une petite mensongère mon belle ange!...Dar eu nu me super Drăguţule, caci te iubesc cu tot sentimentul sincer! Nu'i vorbă că bine ţar şedea şi matale se fii sinceră. Serutari de mani mamei şi pe tine te serut din tótă inima.

Beduinul

UNIVERS
EDITURA PUBLICULUI CULTIVAT
vă recomandă ultimele sale apariţii:

Colecţia „Studii"
LINDA HUTCHEON
Politica postmodernismului

Colecţia „Recuperări"
MIHAI I. SPĂRIOSU
Resurecţia lui Dionysos

Colecţia
„Ithaca – Scriitori români din exil"
VERA CĂLIN
Tîrziu

ANDREI CODRESCU
Contesa sîngeroasă

ALEXANDR SOLJENIŢÎN
Arhipelagul GULAG – vol. II

Serie de autor „K.H."
KNUT HAMSUN
Mistere

Chestia Clinton

Chiar dacă nu au fost atît de mulţi cît românii care s-au repezit patriotic şi egocentric cu milioanele lor la CEC să cumpere titluri de stat – aceia care au sunat la ziarul „Naţional" ca să-şi exprime opinia în cazul Clinton nu merită mai puţin respect. Poate doar vara trecută în nebunia proNATO, s-a mai găsit o asemenea vibraţie în lirism, o asemenea plăcere de a-ţi da cu părerea într-o problemă mondială. Populismul – există vreun popor care să nu fie populist? – a dat unul dintre cele mai consistente spectacole ale sale, de sunet şi lumină, de inimă şi minte, de ambele sexe şi un singur gînd. Hotărît, familiar, generos: nu te lăsa, Bill! Aşa cum reiese din montajul redacţional, nu s-a primit nici un telefon „împotrivă", de înfierare a Preşedintelui american. Dacă obsedaţii democraţiei pot vedea în acest aspect o ciudăţenie suspectă de „gîndire unică", cei care cunosc elanurile şi ideile dominante ale neamului nostru nu se miră. Mesajele sînt străbătute de – cum s-ar fi spus pe vremuri, dar şi azi, să avem iertare – cîteva fire roşii ale unui fond de mentalităţi pe care nici dracu' (a se citi şi reciti „Kir Ianulea") nu le poate schimba.

E, de pildă, firul roşu al urii pe femeile care hărţuiesc un preşedinte capabil, nevinovat, drăguţ, soţ şi tată excelent. Sau dacă nu ura – mă rog, „boala". O „boală" pe toate „aşa-zisele doamne obsedate", cu toatele urîte, cu toatele „fără loc în viaţă şi la serviciu", care – excelentă formulă! – „ele îl agresează sexual pe Clinton prin declaraţiile lor după atîta timp". Un alt fir roşu, împletit cu „boala pe alea", e admiraţia pentru doamna Clinton – sintetizată cel mai bine într-un comunicat, chiar aşa, un comunicat al unui partid de care n-am auzit pînă acum, dar pe care, de azi înainte, nu-l voi uita, Partidul Naţional Conservator al Femeilor din România, care bate pe telefax aşa: „Ca mamă şi soţie devotată, prima doamnă a Americii merită felicitările de rigoare..."

Mai mult decît un fir roşu, un curent cald, un gulfstream s-ar putea zice, îl provoacă impresionanta toleranţă şi înţelegere faţă de păcătos care se revarsă din toate aceste inimi şi glasuri de femei şi bărbaţi, ignorate de obicei în monitorizările tendenţioase ale intoleranţei române. Care intoleranţă?, cînd o mamă-eroină, cu 10 copii, „o femeie simplă", cum se recomandă, poate formula, la telefon, cu o asemenea largheţe de spirit: „Împăraţii David şi Solomon au avut şi ei amante şi totuşi poporul şi Dumnezeu i-au iubit." Din acest curent cald coboară încă o frumuseţe de sentiment, a mai substanţială: tandra solidaritate dintre adevăraţii bărbaţi. De la un craiovean care vede în toată murdăria asta „o diversiune a impotenţilor ce deturnează virilitatea unui tînăr preşedinte", trecînd prin răzbătătoarea sinceritate a unui bucureştean: „cam toţi ne înşelăm nevestele, e un rău necesar, ce să faci?, dar bărbatul tot acasă la soţie vine..." pînă la concizia celui care îndeamnă: „Prietene Bill, fii tare în toate privinţele!" – totul ne îndreptăţeşte să zîmbim cu acea omenie apolitică şi specifică din localurile familiale îndrăgite, în momentele lor de slăbiciune, chiar de cei mai intransigenţi şi antipatici moralişti.

Două momente sună ceva mai straniu în fluxul acestor două zile de telefoane în care „s-a dat glas": unul e eseistic şi aparţine unei timişorence care l-a îmbărbătat pe Clinton confundînd mesajul cu eseul („De la Carpaţi la Dunăre, totul e eseu" – Camil Petrescu încă la 1932), transcriindu-i un text mai vechi al ei, intitulat „Toamne", în care se puneau în contrast farmecul pădurii şi o pînză de păianjen ţesută între arbori „cu o migală de aurar, cu o gingăşie de femeie", dar, totodată, devoratoare şi ucigaşă de gîze; întrebarea curat oximoronică era transparentă şi brutală în aterizare: „De ce în acelaşi cadru există alături de frumuseţe, muncă, măreţie, vis şi plase veninos întinse? Este întrebarea pe care o adresăm noi, românii, celor care vor să-i facă rău celui mai drag preşedinte din politica *noastră* externă" (? subl. mea);

un al doilea moment e direct muzical, singurul care, rupînd cu lirismul, semnalizează existenţa în limbajul opiniei publice a acelei dureroase inadvertenţe numite ironie, greu suportabilă, după cum se ştie din practica socială la cozi, berării, pizzerii, librării şi chiar sindrofii: „Sîntem un grup de liber profesionişti în muzică jazz. De cînd a apărut scandalul cu Bill Clinton sîntem ironizaţi pentru că noi cîntăm la saxofon, fiind profesionişti". Mi se pare interesant; îmi sună uşor subversiv la adresa atotputernicei noastre prese. Nu ştiu dacă redactorii respectivi şi-au dat seama că în această plîngere pentru hărţuială ironică se ascunde un protest – fie şi involuntar – la vulgaritatea mizerabilă emanată, din primele ore ale izbucnirii scandalului, de toate titlurile şi caricaturile ziarelor noastre mai mult sau mai puţin naţionale. A existat vreun ziar care să nu se fi jucat obscen cu calamburul de doi bani născut dintr-un saxofon? Vesele şi desfrînate în procesul de mondializare a informaţiei, obsedate de tiraj, mai fiecare – pe 6 coloane sau în viteza unui subtitlu – a visat să atingă nivelul de trivialitate a tabloidelor engleze după care ni se scurg ochii. Manipulat sau nu, populismul cititorilor s-a dovedit mult mai pudic decît al redactorilor-şef şi al machetatorilor. N-avem de ce pavoaza, totuşi. Riscînd a fi fad, adică decent, voi spune doar că nici un telefon nu a fost „la obiect" sau – cum se spunea fără ruşine pe vremea lui Maiorescu – la „chestie". Chestiunea în cazul Clinton e în cu totul altă parte decît unde a fost localizată.

Radu COSAŞU

Bazar

Secretara de serial

La început a fost *Dallas*-ul. Cu el ne-am făcut noi, telespectatorii români neiniţiaţi, ucenicia într-ale (printre altele) intrigilor de birou. Secretarele cu care eram obişnuiţi, pe viu, din instituţiile de stat, erau ori mult prea prăfuite, ori prea inerte (cel puţin aparent) pentru a urma linia Kristin Ewing. Unora dintre ele probabil că nu le-ar fi displăcut intrigile, însă le lipseau graţia şi diplomaţia de a le ţese discret, după perdea. Kristin Ewing era dulce pe faţă şi acră, arivistă în esenţă. Aparenţa ei era, însă, cu totul alta decît cea a funcţionarelor grăsuţe şi nepoliticoase în rochii tricotate sau deux pièce-uri de nylon: era ceva *de serie*, dar *sexy*. Tipul secretarei a devenit, treptat, *tipul de eroină* din soap-uri şi telenovele. Acest tip întrupează femeia obişnuită, dar cu potenţial. „Obişnuită" nu în sensul elitist şi negativ al termenului ci însemnînd că „secretara" poate fi oricare dintre noi. Partea cu potenţialul reflectă *starea de tranziţie* în care se află secretara: eroina nu ocupă postul respectiv (deşi acesta pare să i se potrivească-mănuşă) pe viaţă; el nu este decît o treaptă a unei aşteptate (de către telespectatoare) evoluţii sociale. Poziţia de secretară e una de imagine şi contact. Imaginea este, iniţial, a firmei pentru care lucrează. Numai că, în seriale, cam toate firmele fiind la fel, secretarele devin imaginea *Femeii*: femeia *prezentabilă* (dar nu foarte-foarte), *activă* (la limita rezistenţei) şi *subordonată* (bărbatului-şef). Contactul e, în general, cel cu bărbatul, pe de o parte, şi cu lumea exterioară, pe de alta. Secretara este filtrul ce îl protejează pe bărbat de exteriorul insistent. Secretara este o potenţială nevastă; ea este în etapa preliminară matrimoniului, se iniţiază în grija şi subordonarea faţă de bărbat. Eroinele-Cenuşărese, de tipul Marianei (din *„Şi bogaţii plîng"),* acced la postul de secretară după ce au trecut de primul stadiu, cel de menajeră. Din ajutor „brut" şi necioplit al bărbatului, ele devin asistente stilate şi cu o oarecare pregătire. Pregătirea lor este mai mult una socială: lecţiile pe care eroinele le iau sînt mai mult de bune maniere, decît de literatură sau matematică. A fi secretară în seriale înseamnă a păşi în societate. De aceea, pentru a face un atare pas eroinele nu trebuie să ocupe neapărat o funcţie cu acest nume: pentru unele dintre ele, e suficient să se comporte ca nişte secretare. Marimar (din serialul cu acelaşi nume de la ProTV) se ocupă, de pildă, de afacerile tatălui ei bolnav. Ashley, din *Tînăr şi neliniştit* e cu un pas peste secretare: ea se ocupă de afaceri în general, fiind într-un post de conducere, dar tot subordonat soţului şi fratelui ei. De altfel, limitele de sus şi de jos ale poziţiei sînt arbitrare. Femeia cu calităţi organizatorice şi potenţial nu va rămîne mult timp în poziţia subordonată: cam după jumătatea serialului, ea va urca pe treapta superioară şi mult rîvnită –va deveni nevastă, şi nu a oricui, ci, de obicei, a şefului...

Iaromira POPOVICI

HUMANITAS
Cartea care dăinuie

Tiraje noi pentru titluri
în curs de epuizare:

FEIN / SCHNEIDER
Regulile
Cum se cucereşte un bărbat
(cu o copertă înnoită grafic)

AURELIA MARINESCU
Codul bunelor maniere

LUDMILA PATLANJOGLU
La vie en rose
cu Clody Bertola

CARPENTIER / LEBRUN
Istoria Europei

Geo Bogza la 90 de ani

– cum ar fi fost, dacă ar mai fi trăit –

Geo Bogza a împlinit 90 de ani. Silueta lui înaltă ocupă în întregime fotoliul spaţios, albastru-electric. În apartamentul modest din Ştirbei Vodă, de la etajul 6, e cald, totuşi Geo Bogza poartă un pulovăr de lînă şi o eşarfă înfăşurată în jurul gîtului, o pătură în carouri îi acoperă genunchii. Pe sub ţesăturile groase i se ghiceşte fragilitatea trupului încercat de multe suferinţe – le suportă cu o fluturare de zîmbet cumva autoironic în colţul gurii.

Acum, în aşteptarea acelor puţini prieteni care nu s-au dezis de el, de Mahatma, a lăsat deoparte cartea, caietul şi lupa; cu gesturi încete, de parcă ar săvîrşi un ritual, mănîncă un ou moale. Chipul cu trăsături colţuroase, neobişnuite, nu reflectă însă pacea momentului, ci o atenţie încordată. La televizor, vocea spicheriţei comentează, harnică. Prin lumina cenuşie a după-amiezei de februarie, Geo Bogza priveşte pe fereastră undeva, departe – poate că spre silueta atît de iubită a statuii din faţa Ateneului; poate că spre aceea a băiatului deşirat şi timid, pe care doar bocancii enormi îl ţineau ancorat de pămînt, în vreme ce îşi întindea spre cer un braţ, să

© V. Blendea

jumulească aripile vreunui înger, iar cu celălalt se pregătea să pună foc sub rugul lumii vechi: era vremea tuturor îndrăznelilor! Pendula, înaltă pînă în tavan, veghează lîngă poetul pe care înserarea l-a cuprins, încet; pe cadran acele stau nemişcate, timpul s-a oprit. În tăcerea deplină care s-a lăsat deodată se aude bătînd sonor inima lui Geo Bogza.

Diana TURCONI

Cinema

Cronica unei întîlniri amînate

Ca discipol al lui Steven Spielberg, Robert Zemeckis s-a simţit, se pare, dator cu o „întîlnire de gradul trei". Ecranizare a romanului, devenit best-seller, al lui Carl Sagan, şi dedicat memoriei savantului dedat plăcerilor beletristicii, filmul „Contact" reia tema, veche de-acum, încercînd o nouă variaţiune. Şi reuşeşte chiar mai mult decît atît: o schimbare de perspectivă şi de limbaj. Miza emoţionalităţii din filmul lui Spielberg este dublată prin conceptualizarea poveştii: spre deosebire de maestru, Zemeckis trece de la retorica sentimentelor la retorica principiilor. Mai exact spus (căci „trecerea" nu e, din fericire, desăvîrşită), îi dă celei dintîi osatura celei din urmă. Discursul cinematografic devine complex şi seducător: paradoxul ştiinţific dezghioacă neliniştii filosofico-religioase, descrierea evenimentului inserează accente etice, sociale şi politice. Şi, surprinzător, accelerarea bătăilor inimii se produce în contextul unei demonstraţii inteligente cu privire la punctul de contact dintre experienţa ştiinţifică şi cea religioasă. Căci întîlnirea civilizaţiilor se dovedeşte, se vrea, a fi (şi) un pretext pentru pledoaria reconectării cu noi înşine.

Fapt susţinut şi de o altă „trădare" a discipolului faţă de maestru: străinul nu se arată. Sub reflector nu mai stau străinii cu trup umanoid, ci stă pur şi simplu „celălalt", generic şi nereprezentabil fizic. Ceea ce lasă loc imaginaţiei. Efect cu atît mai neaşteptat, cu cît „Contact" e o maşinărie perfectă. E rotund şi fără piese de prisos. Obiecte, replici şi gesturi comunică unele cu altele, într-un angrenaj ingenios şi armonios. Un desen de copil, o busolă sau o informaţie care pare întîmplătoare sînt în măsură să dezlege semnificaţii şi să definească ori să răstoarne raporturi între personaje sau mesaje (din spaţiu, dar mai cu seamă omeneşti).

Amînarea se dovedeşte benefică. Precum la o altă, cunoscută, „întîlnire", un pas mic („paşi mici", spune, la început şi la sfîrşit, tatăl protagonistei) înseamnă de fapt un pas mare. Refuzul imaginii concrete a „celuilalt" e mai fertil decît încercarea de a-l întrupa din componente mecanice, plastic şi efecte speciale (pe care Zemeckis nu le-a uitat, dar nici nu le-a suprasolicitat). „A brief encounter", ca de obicei, e mai generoasă decît serializarea, virtualul e mai impresionant decît vizualul (deşi nici acesta nu e lăsat de izbelişte).

Numai că, avînd geometria şi strălucirile unui cristal, acest film caligrafic a căpătat şi răceala de mineral a acestuia. Dacă Spielberg era exclusiv un vînător al emoţiei spectatorului (trofeu obţinut cu mijloacele lucidităţii, calculului, fără pic de nebunie), Zemeckis nu reuşeşte (nu vrea?) să „spargă" ecranul. Accentuînd discursul teoretic, el a redus mult şansele emoţiei noastre, aceasta rămînînd în cea mai mare măsură atributul (dar şi şansa) personajului interpretat de Jodie Foster.

Mihai IGNAT

Cronica literară de tranziţie

Ordonanţă de urgenţă privind scrisul lui Radu Cosaşu

Expunere de motive: Întrucît R. C. este un autor care face perfect legătura între stră-stră-vechiul (Gheorghiu-Dej), stră-vechiul (Nea Nicu), vechiul (Iliescu) şi noul (Constantinescu) regim; întrucît e unul din cei mai buni prozatori de azi; şi din alte motive incluse mai jos – se emite această *Ordonanţă* literară.

Art.1 Se constată caracterul reflexiv-moralist, ingenuu şi ludic al acestor texte*, care eseuri nu sunt, pamflete nu sunt, tablete nu, cronici nu, poeme în proză nu, foiletoane nu – dar sunt cîte un pic din fiecare şi ceva pe deasupra.

Art.2 Se ia notă de apolitismul (adică nepartizanismul) lor militant şi angajat. Se bagă de seamă neutralitatea ostentativă, al dracului de lucidă şi acidă care sancţionează:

a) fanfaronada; gargara; bla-bla-ul; moftul român sau internaţional;

b) nepotriveala: spusei cu fapta; a faptei cu realitatea; a realităţii cu noima;

c) tîmpenia politică-socială-economică, în special mass-mediatică;

d) dar mai ales vorba proastă, conf. **Anexei 1**.

Art.3 Prevederile art. 2 se aplică deopotrivă cetăţenilor aflaţi fie la Putere, fie în Opoziţie, fie – în cazuri speciale – cu fondul sedentar în ambele luntri.

Art.4 Se va observa, coroborat cu art. 2, că viziunea politică a autorului este bine exprimată în evocarea afirmaţiei lui Castoriadis (v. **Anexa 2**), deşi autorul practică, încă din stră-vechiul regim, inocente jocuri de noroc în medii matur liberale.

Art.5 Se va acorda o deosebită atenţie temei de miez a autorului, care este aceea a LIMBAJULUI. Radu Cosaşu este un om cu picioarele pe pămînt, dar cu capul veşnic în ziare (cf. **Anexa 3**). Relaţia sa, altminteri pătimaşă, cu realitatea e mijlocită de gazetă, difuzor şi tub catodic.

Art.6 Dar chiar şi tubul catodic îi livrează autorului NU imagini, ci tot cuvinte. Pentru Radu Cosaşu, la început, la mijloc şi la sfîrşit este Cuvîntul. De aceea l-a gustat (chiar dacă nu fără rezerve) şi comentat pe Gaiţă, cu întrebările lui de genul *De cînd n-aţi mai cumpărat de la complexul lui Oedip? Cum aţi face depilarea în Parlament?* De aceea admiră cuvintele încrucişate (v. p. 54), dar cele cu definiţii de tip Arghezi (*„fată-n casă sub drapel: ORDONANŢĂ"*) sau M. Bornemisa (*„singurul oraş în care te simţi ca acasă: oraşul grecesc KALAMATA"*), nu cele tembele din industria de integrame. De aceea îi place scrabble (v. p. 111). De aceea e mort după calambur şi-l sloboade irepresibil, după cum reiese din **Anexa 4**; are chiar o mini-Weltanschauung bazată pe el: *„Limba, cu libertăţile ei de literă şi de sens, ne conduce şi ne joacă, de capul ei..."* – p. 38. De aceea inventează vocabule deştepte, cum ar fi acelea mai vechi ca *ficţionari*, *urolog* (specialist în ură), *rîsofil*, sau mai noi, ca *sinistroză*, *melancolog*, *insisificare*** u.s.w. De aceea socoate că jocul combinatoriu al cuvintelor şi al vorbuliţelor, ba chiar şi al semnelor auxiliare, face parte din esenţa noastră naţională (*„românul are instinctul şi sentimentul ghilimelelor în tot ce scrie şi simte, în tot ce plînge şi rîde"* – p. 58, adicătelea ar fi cam brechtian, cam detaşat, cam jămanfişist). De aceea ascultă cu urechile-n patru reclamele TV şi le purică pînă la silabă şi sutimea de ton (v. p. 71). De aceea psihanalizează langajul, cu dantele şi desuuri, al anunţurilor matrimoniale, din care ne deduce feldeinţa mai mult decît dintr-un „Balzac" şi o „Economie politică" laolaltă (v. p. 65). De aceea cercetează, cu o ironie adiată de melancolie (sau viceversa), trivialitatea cotidiană şi jurnalieră, într-o lume în care fiecare vrea să *aibă c...e*, să nu lase pe altul *să i se c... în cap*, şi în care *durutul în c...* e la fel de frecvent ca expedierea în matrice (v. p. 82); în acest sens, Radu Cosaşu aduce la lumină o vorbă rară, din jargonul balamucurilor, *coprolalia* (mania de a înjura la tot pasul) – cronică, la noi, unde sunt codri verzi de brad şi vorbe verzi în faţă. De aceea, în fine, ne mustruluieşte să nu vedem *„în **Conu Leonida** «un blînd vodevil», cînd acolo, sincron cu **Bouvard şi Pécuchet**, e prima şi cea mai atroce insisificare a vocabularului prin informaţia universală"* (p. 154).

Art.7 Neutralitatea, de care se face vorbire în art. 2, îl împinge pe autor şi la unele tentative împăciuitorist caprovarziste (v. p. 201) sau ameţitor relativizante (un fel de maniheism invers: şi albul şi negrul sunt la fel de bleah, de fleoşc, de fîs), dar în genere nu-i blegeşte defel pornirea polemică, conform **Anexei 5.**

Art.8 Este obligatoriu să se ţină seama de umorul dulce al lui R. C. **Anexa 6** furnizează setul minim de mostre necesar.

Art.9 Este la fel de obligatoriu să nu se neglijeze apetenţa cu totul specială a acestui autor pentru intertextualitatea voioasă, mod de a trăi, clipă de clipă, ceas de ceas şi în proporţie de masă, Literatura; trăsătură care decurge întrucîtva din conţinutul art. 5 şi art. 6. Vezi **Anexa 7.**

Art.10 Prezenta *Ordonanţă* intră acum în vigoare, dar textele anterioare ale maijossemnatului (din *Convorbiri literare*, *SLAST* şi *Dilema*) nu se abrogă.

ANEXA 1. Passim, inclusiv în citatele din *Ordonanţă*.

ANEXA 2. *„...Să li se explice acestor populaţii, şocate prin eliberarea de comunism, să nu se uite la Occident ca spre o societate mai bună, mai dreaptă, remitizare a idealului pierdut, ci doar ca spre o orînduire ceva mai eficientă care nu se ocupă cu «grija faţă de om», acordîndu-i însă libertatea de a se ocupa singur de sine, de a-şi decide cît de cît destinul, învinovăţind din ce în ce mai puţin pe alţii"* (p. 66). Cu ecouri din Belu Zilber, autorul crede că trecerea de la socialism la capitalism se va face la noi sub semnul lui Caragiale şi Ceauşescu.

ANEXA 3. Mostre: *„...am achiziţionat **Ev.z.**"*- p. 47; *„-Daţi-mi **Le Monde**!"* – p. 99; *„...cumpăram **L'Humanité**, pe Corso"* – p. 105; *„...nu puteam înfuleca în vreun Expres...dacă n-aveam lîngă iahnia mea de 5 lei, **Miroir Sprint**-ul strecurat într-un **Lettres Françaises**"* – p.105; *„...îmi deschid **Libération**-ul..."* – p. 109; *„...iau cu mine un **Nouvel Observateur**..."* – p. 112; *„...am plecat să-mi iau bunul meu **Libération**..."* – p. 242 ş.a.m.d.

ANEXA 4. Mostre: *„...sarcasmul big-**banc**-ului"* – p. 21; *„...extrema dreaptă Lăcătuş, **liberul arbitru** fiind un om îmbrăcat în negru..."* – p. 28; *„...dincolo de **etică, echitate şi etichetă**..."* – p. 31; *„cutia mea **(u)crainiană**"* – p. 103: hm, mai ales că era vorba de... Serbia; *„Radule, nu te **albala**!"* – p. 206; *„complicitatea la **humor** deosebit de grav"* – p. 260 ş.a.

ANEXA 5. Breban e forfecat cu maziliană drăgălăşenie pentru magnificenţa sa amnezic paternalistă(v.pp.165-168), tonurile din cale-afară de patapievicience într-o spusă a lui Şt. Aug. Doinaş sunt iute tăvălite prin oţet (v. pp. 170, 171), apocalipticului Cr. T. Popescu i se sancţionează elegant nostrădămuiala (v. pp. 180-182), o scăpare din condei şi o judecată de valoare discutabilă a lui Alex Ştefănescu îşi primesc porţia de papară (v. p. 185-187), Ion Cristoiu e amendat pentru populism rigid (p. 188), Gh.Grigurcu e apreciat ca *„un critic eminent"* numai *„pînă nu se bagă în politică unde o face fiartă"* (v. p. 198), iar Roxana Iordache şi Irina Nistor, în ciuda ireproşabilului cavalerism al autorelui, fug şi acum (v.pp cu pricina)!

ANEXA 6. Pe uşa WC-ului din staţia de metrou Piaţa Unirii scrie, zice R.C.: *„Vă f... muma în c... la toţi. Semnat Nicolae Ceauşescu"* (p. 75). Iată cum arată mapamondul lui R.C., după televizor (spicuiesc, dar cele 3 p. ar trebui citate integral): *„Bangladesh-inundaţii; Taivan-bătăi în Parlament; Mongolia-nimic cu anii; Belgia-sesiune NATO; Franţa-alegeri şi modă; Spania-călduri, basci, explozii; Japonia-cutremure, secte, alegeri, gaze; Croaţia- alarme aeriene; Slovenia-nimic, pace; Slovacia-Parlament; Ucraina-Cernobîl; Vietnam-pieţe, biciclete; Thailanda-din cînd în cînd generali; Paraguay-nimic; Bulgaria-mitinguri cu socialişti şi antisocialişti; Rwanda-măcel, schelete, tăcere; Norvegia-dacă e Olimpiadă"* – pp. 96-98. Dintre partidele pe care le propune R.C. la pp. 190, 191, citez doar: *„Partidul Caragialean (Ortodox) al Muncii, Partidul Bacovian Democrat şi Disperat, Partidul Blagian al celor din Deal şi Vale"*. Aş cita, pentru umorul ei intelectual, ideea autorului conform căreia *„toate extremismele, la noi, în clipa biruinţei, s-au concentrat imediat pe imobiliar"* (p. 36), adică toate revoluţiile au fost hămesite după case, dar îmi dau seama că, în fond, e serioasă. Ca şi tezele lui R.C. despre pan-melodramă (p. 102).

ANEXA 7. Mostre: *„Nu credeam să învăţ a trăi vreodată într-un ger lapon..."* – p. 102; *„Jos labele de pe Neil Armstrong... că altfel fac moarte de om şi-l depun acolo, printre tinere ramuri!"* – p. 136; *„introduc creionul în ascuţitoare şi aud materia plîngînd"* – p. 260 etc.

George PRUTEANU

*) Radu Cosaşu, *InSISIFicarea la noi, pe Boteanu*, Ed. Fundaţiei Culturale Române, Buc., 1998, 264 p.

**) În colab. cu N.Ceauşescu.

Pagini realizate de
Cezar PAUL-BĂDESCU

AVENTURA IDEILOR FEMINISTE ÎN DOUĂ REGIMURI POST-TOTALITARE

© C. Bumbuţ

Cum se redefinesc, în fostele ţări comuniste, comportamentele şi rolurile sociale? Şi, mai cu seamă, rolurile asociate celor două sexe? Cum sînt privite modelele occidentale de activism şi reflecţie asupra relaţiilor dintre femei şi bărbaţi? Aceste întrebări sînt lansate de revista Transitions, *în numărul din ianuarie, 1998. Vă propunem o privire asupra cîtorva dintre articolele care încearcă să le dea un răspuns.*

În Cehia, statul subvenţionează o gazetă a lesbienelor

În articolul *De ce respingem feminismul de tip vestic*, Jirina Siklova trece în revistă motivaţiile istorice şi sociale ale atitudinii critice faţă de o idee „trendy" în Europa de Vest şi SUA (una dintre puţinele, dacă nu chiar singura care nu „a prins" în Est, la urma urmelor). Mai întîi, femeile nu văd discriminarea ca pe o sursă a dificultăţilor prin care trec. În întreaga istorie modernă a Cehiei, ele s-au simţit aliatele bărbaţilor, împotriva unui opresor. Şi, chiar dacă în perioada *Cartei 77* li s-a rezervat adeseori rolul de dactilografe, ele au glumit pe seama aerelor de superioritate ale companionilor lor. Apoi, în Est se scrie sau se vorbeşte mai ales despre feminismul de orientare marxistă, iar asta nu sună prea ispititor... Ocuparea forţei de muncă feminine e percepută ca fiind marele ţel al feminismului occidental: ţel privit cu scepticism, după deceniile de comunism în care munca s-a dovedit mai degrabă împovărătoare şi lipsită de satisfacţii. Accentul asupra carierei profesionale şi „devalorizarea" importanţei familiei sînt, la rîndul lor, menite să trezească suspiciunea: căci, în regimul socialist, familia nu era văzută ca loc al opresiunii; dimpotrivă, ea garanta o relativă libertate; nimeni nu se simţea împlinit printr-o muncă de multe ori lipsită de sens, în folosul statului; relaţiile interpersonale erau extrem de importante, de aceea, pentru estici. Nici urgenţa legiferării egalităţii şanselor nu stîrneşte entuziasmul: aceeaşi experienţă comunistă a dovedit că între o reglementare scrisă pe hîrtie şi ceea ce se întîmplă, practic, distanţa poate fi mare.

Tabloul e completat şi prin alte cîteva tuşe: aici, drepturi pentru care feminismul occidental se luptă, încă, la ora actuală, sînt, în percepţia comună, gata cîştigate. De pildă, societatea cehă nu e foarte religioasă iar bisericile sînt relativ tolerante în privinţa divorţului sau avortului. Şi minorităţile sexuale sînt privite cu toleranţă: lesbienele, de exemplu, nu au nevoie de vreo agendă feministă pentru a-şi promova cauza, fiindcă nimeni nu le împiedică să se organizeze. Ba chiar există un jurnal al lesbienelor subvenţionat de stat. Sistemul de creşe şi grădiniţe, prioritate a militantelor vestice, este, într-o Cehie care a beneficiat de un asemenea sistem, rediscutat acum şi, de regulă, considerat o soluţie neadecvată pentru creşterea copiilor. În sfîrşit, dezbaterile curente în Cehia asociază feminismul cu *political correctness* şi invocă scurte experienţe ale unor bursieri sau conferenţiari oripilaţi de feluritele exagerări pe care le-au întîlnit în cutare campus american. Aşa încît feminismul are o imagine proastă înainte de a fi, de fapt, cunoscut în diversitatea sa de orientări – conchide Jirina Siklova; problemele serioase pe care le ridică (muncă şi şomaj, violenţă etc) sînt considerate „de larg interes social", retragerea femeilor din viaţa publică e citită în cheie psihologică, iar construcţia socială a rolurilor feminine e discutată, dar ca o problemă filozofică.

La rîndul lor, feministele occidentale nu reuşesc să înţeleagă realităţile estice. Ele îşi sfătuiesc surorile din ţările postcomuniste să militeze pentru reintroducerea unor cote de reprezentare a femeilor în sfera instituţiilor politice. Or, faimoasele cote, respectate mai mult sau mai puţin în regimurile totalitare, s-au dovedit ineficiente...

Aşa se face că proaspăt cucerita libertate e înţeleasă pentru moment în Cehia ca „libertatea de a nu trebui să ne organizăm în grupuri de acţiune politică". Mai este ceva: organizaţiile de femei se numără printre cele mai nepopulare în ţară pentru că singura astfel de organizaţie admisă de regimul comunist, Asociaţia Femeilor Cehoslovace, al cărei binecunoscut motto era „sîntem o prelungire a braţului Partidului Comunist", nu a fost niciodată desfiinţată. Ea şi-a păstrat proprietăţile şi editura, în vreme ce noile organizaţii ale femeilor nu aveau, literalmente, un acoperiş deasupra capului. Dacă, în trecut, Asociaţia ţinea lecţii de învăţămînt politic şi organiza diverse mitinguri, astăzi ea desfăşoară aceeaşi energie învăţîndu-le pe femei să brodeze, să croşeteze şi să utilizeze fardurile. Culmea este că feministele vestice se lasă impresionate de birourile, faxurile şi funcţionarii ei plătiţi, care pot organiza, în numele Asociaţiei, congrese şi seminarii: li se pare mai comod să aibă de-a face cu un mamut decît cu micile organizaţii regionale.

Concluzia Jirinei Siklova: feminismul est-european nu va presupune adoptarea unui „standard" occidental, ci se va baza pe „tradiţiile şi experienţele noastre". Mai mult, probabil că vom asista la inventarea unor feminisme diferite de la o ţară post-comunistă la alta. Dacă feminismul vestic este în principal o reacţie anti-patriarhală, feminismul estic va fi influenţat, fără îndoială, de „reacţiile noastre faţă de statul paternalist".

În Rusia, mamele îşi scot băieţii din cazărmi

Elena Şinaieva crede că femeile din Rusia de astăzi trăiesc într-un soi de schizoidie. În articolul *În căutarea identităţii*, ea analizează mecanismele care fac din rolul de soţie şi gospodină un ideal dorit, în timp ce, în viaţa de zi cu zi, femeile obişnuiesc să deţlare că şi-ar dori mai multă independenţă. Această atitudine ambivalentă face, deocamdată, ca „femeia de carieră" să fie percepută ca o fată bătrînă, singură, tristă, incapabilă să-şi cucerească fericirea în spaţiul privat iar „feminista" – ca o figură caricaturală.

În Rusia activează peste 400 de organizaţii care se ocupă de problemele femeilor. Ele n-au izbutit însă să schimbe percepţia curentă asupra rolului femeilor în societatea rusă. Autoarea comentează un studiu sociologic întreprins în 1996 în regiunea Volgăi: 77% dintre intervievate consideră că bărbaţii au şanse mai mari în societate şi că „aşa se şi cuvine". Peste 40% cad de acord că este firesc ca soţul să cîştige banii, în vreme ce soţia se îngrijeşte de gospodărie. Abia 13% se mîndresc că lucrează în afara casei şi îşi consideră munca utilă social. O treime dintre femeile chestionate se arătau gata să renunţe la slujbe dacă situaţia economică a familiei s-ar îmbunătăţi. Doar cele cu funcţii de conducere şi doar întreprinzătoarele se declarau dornice să-şi continue activitatea. Întrebate dacă modelul patriarhal al relaţiilor dintre femei şi bărbaţi este acceptabil, jumătate răspundeau că, dacă ar avea de ales, l-ar respinge. Oricum, două treimi erau mulţumite de soţi şi familii iar în jur de 40% acceptaseră completa lipsă a sprijinului sau a participării la viaţa de familie a partenerului lor fără să le considere nedrepte. Rezultatele acestui studiu par să indice că „marea problemă în privinţa drepturilor femeilor nu constă în inerţia bărbaţilor, cît în aceea a femeilor înseşi"...

Totuşi, ONG-urile din Rusia sînt nu numai multe ci şi destul de active: cea mai eficientă iniţiativă de acest tip este descrisă de Amy Caiazza în articolul *Rusia faţă cu puterea matriarhală*. Începutul textului respectiv e plin de dramatism: „Rusia, 1995: un grup de rusoaice între două vîrste descind în apropierea frontului din Cecenia; înaintînd spre cîmpul de luptă, cerînd dreptul de a intra în închisori, cutreierînd satele, ele îi caută pe soldaţii dispăruţi – nu orice fel de soldaţi, ci pe propriii lor fii. Unele îşi găsesc copiii morţi; unele îşi eliberează băieţii din puşcării sau îi smulg din luptă; unele nu vor găsi pe nimeni. În acelaşi timp, în întreaga Rusie, mamele pătrund în bazele militare şi îşi iau băieţii acasă. O femeie povesteşte, pentru *The New York Times* : «Am sărit gardul în incinta bazei şi pur şi simplu mi-am înhăţat fiul». Femeile îşi iau copiii acasă fără a întîmpina aproape nici o rezistenţă din partea comandanţilor".

Aceste imagini şi impactul lor au făcut din Comitetul Rus al Mamelor de Soldaţi o organizaţie celebră, nominalizată pentru Premiul Nobel pentru Pace în 1996, susţinută moral şi băneşte, cu entuziasm, de Occident. Fondată în '89 de o mamă disperată din cauza regimului la care era supus fiul său soldat, organizaţia numără sute de filiale în prezent, răspîndite în toată ţara. Acestea reprezintă interesele tinerilor pe lîngă instituţiile statului rus, se ocupă de scutirile de serviciul militar obligatoriu, luptă împotriva tratamentelor violente, militează pentru micşorarea duratei serviciului militar şi protejarea prin Constituţie a dreptului la un serviciu militar alternativ. În timpul războiului din Cecenia, lipsa de reacţie a autorităţilor le-a întărîtat pe Mamele Rusiei, care au găsit cu cale să organizeze o campanie de protest de tip occidental. Stilul era unul occidental (conferinţe de presă, comunicate, scrisori către redactorii şefi ai ziarelor, apel la instanţe internaţionale), dar succesul şi înduioşarea au fost garantate de postura tradiţională a protestatarelor care au ajuns să se identifice cu însăşi „Maica Rusia". În '95, o ţară întreagă le-a considerat „adevăratele femei" şi „adevăratele mame". Deşi sprijinul occidental e acordat organizaţiilor care se pliază regulilor democratice şi jocului politic corect, menit să stimuleze instaurarea unor relaţii parteneriale, Mamele Rusiei nu s-au dat şi nu se dau în lături să manipuleze rolurile sociale tradiţionale asociate celor două sexe (roluri pe care sponsorii şi-ar dori să le modifice, de fapt). Una dintre Mame povesteşte cum obişnuieşte să plîngă, ca să pară vulnerabilă, fiindcă doar aşa poate fi impresionat un general de armată... O alta explică: „Sigur că folosim trucuri tipic femeieşti... Folosim ceea ce ne-a dat natura. Adeseori, de pildă, ne gîndim pe cine să desemnăm dacă trebuie convins un comandant de unitate sau un general. De cele mai multe ori va fi trimisă la negocieri Vera, cea mai drăguţă dintre noi, căreia nimeni nu-i rezistă". Paradoxul este că cererile radicale ale organizaţiei au mai mare succes dacă sînt bine învăluite într-o retorică tradiţionalistă; însă conservatorismul Mamelor Rusiei în materie de „gender relations" face ca organizaţia să nu poată formula, pe măsură ce trece timpul, noi cereri politice. Odată sfîrşit războiul din Cecenia, instituţiile armatei nu se prea mai lasă impresionate de mamele-activiste, ale căror idei au ajuns să fie denunţate ca „frivole sau greşite". Rămîne de văzut dacă ele vor reuşi să influenţeze cu tot atîta succes reforma sistemului militar din ţara lor. Mamele nici nu vor să audă de feminism, evident; ele nu cooperează cu alte organizaţii ale femeilor din Rusia. Totuşi, printr-un nou paradox, *Comitetul...* a schimbat termenii în care este posibilă acţiunea politică a acestora din urmă. Le-a deschis, la urma urmelor, drumul... **(D.V.)**

© V. Dorolţi

Socio-hai-hui

Unde ne sînt proştii?

În mediul universitar din Bucureşti există şi un grup, destul de însemnat, de studenţi latino-americani. O echipă de studenţi de-ai mei a făcut zilele trecute o mică anchetă etno-psihologică în rîndul lor. Dar pînă să intre în subiect, pentru „încălzire", au stat puţin de vorbă despre cum şi de ce au venit în România şi, bineînţeles, cum li se par românii şi cum se înţeleg cu ei. Răspunsul a fost prompt şi unanim: „Cu românii ne înţelegem bine. Dar cînd se adună doi într-o cameră, fiecare încearcă să-i arate celuilalt că e mai deştept !" – a explicat un argentinian. „Aşa e !" – au confirmat ceilalţi în cor.

Şi eu care credeam că e doar o impresie, uşor paranoidă, a mea ! Dar iată că „dăşteptăciunea" este, în ochii străinilor, un specific naţional al românilor, pregnant şi bizar. Mă întrebasem şi eu, în nenumărate ocazii, de ce compatrioţii noştri nu sînt interesaţi să fie pur şi simplu buni, ci doar mai buni. De ce oameni altminteri plini de calităţi, cărora nimeni ne le contestă calitatea, simt nevoia să se afirme nu numai prin ceea ce ştiu ei să facă, dar parcă mai ales prin ceea ce nu ştii tu să faci. Degeaba eşti deştept, par ei să creadă, dacă nu demonstrezi şi că cel din faţa ta e prost. De la cel mai bun politician sau cel mai bun ziarist, pînă la cel mai bun manual sau cel mai bun student, societatea noastră pare a fi, în prezent, o colecţie de întrupări individuale şi unice ale *dăşteptăciunii*.

Într-un sondaj naţional la care am participat nu de mult, cetăţenii patriei erau întrebaţi dacă, avînd posibilităţile, s-ar lansa singuri într-o afacere. Nu se înghesuiau prea mulţi nici aşa, dar cînd, imediat după aceea, erau întrebaţi dacă ar face acest lucru în asociere cu nişte parteneri, refuzul devenea şi mai masiv. Altfel spus, riscul asocierii îl depăşea pe cel propriu-zis al lansării în afaceri, deşi, nu-i aşa, se spune că „unde-s doi, puterea creşte"! Asta era pe vremuri, se pare; acum, unde-s doi, creşte doar dihonia...

M-am întrebat, bineînţeles, de ce ? Aveam la îndemînă două răspunsuri gata făcute: 1) ne-a prostit comunismul şi 2) ne-a înrăit capitalismul. Amîndouă aduc însă foarte mult cu minunatul nostru fatalism în faţa istoriei: ne-au făcut-o ! Aşa că nu m-am lăsat convins. Mai este apoi şi sistemul de amplificare al mass-politicii, care regizează această „trăsătură naţională" cu multă convingere, oferind zilnic spectacolul noului erou naţional: *dăşteptul*. Şi cum imitarea modelelor există de cînd lumea, iar ceea ce se imită sînt idolii, oamenii de succes şi nu învinşii, ne apucăm cu toţii, cu mic cu mare, fiecare la locul său de muncă, să fim *dăştepţi*.

© S. Gheţie

Dar, stimaţi concetăţeni, nu trebuie să fii un mare psiho-socio-antropolog, ca mine, pentru a şti că o societate doar de oameni *dăştepţi* este o societate imatură, că doar puberii, angoasaţi de acceptarea lor în lumea adulţilor, ţin morţiş să fie cei mai buni în toate. De aceea, într-un elan patriotic de însănătoşire a naţiei, vă propun să deschidem o listă naţională a proştilor din România. În capul ei, declar şi semnez: **sînt un prost !**

Al Dumneavoastră,

Vintilă MIHĂILESCU

P.S. Înscrierile se pot face pe adresa redacţiei. Sînt acceptaţi şi oameni politici, indiferent de culoare.

Cronica ideilor sociale

Un caz de mutilare

Minerii se despart greu de abatajele lor. Uneori revin pentru a fi reangajaţi, alteori se organizează. Spre a fi pregătiţi pentru orice. Ameninţă cu revolta şi evocă eficienţa hemoragiilor civile din 1990..

Peste 400 de mineri concediaţi la mina Voievozi, în Bihor, au primit, din neatenţia administratorilor, cu 600 de milioane de lei mai mult cînd le-au fost plătite compensaţiile prevăzute de ordonanţa guvernamentală. Funcţionarii care au asigurat plăţile afirmă că a fost o eroare de calcul: minerilor le-a fost acordat salariul pe trei luni în loc de două. Pînă la această oră nu au fost restituite decît 70 de milioane. Fiecare miner are de returnat aproximativ 1 milion de lei. Pe de altă parte, în Valea Jiului şi aiurea, minerii concediaţi, refuzaţii comunelor natale, s-au organizat în Liga minerilor disponibilizaţi şi bîntuie spectral teatrul de bătălie al trecutelor răzmeriţe. Liderii poartă sub braţ tabele cu mii de membri. Pretind că sînt reprezentativi. Că e suficient un semnal pentru a-i convoca pe toţi, la fel de porniţi împotriva tuturor ca totdeauna. Şi aşa trebuie că e... Numeroşi comentatori au privit cu teamă fenomenul, considerînd că e semnul unei regrupări sociale a refuzaţilor, a marilor înşelaţi. Nu e mult de cînd prim-ministrul prezenta disponibilizările drept o reuşită a guvernării sale. Oficialii vorbesc naiv-cinic despre cei 2.000 de dolari investiţi în fiecare miner disponibilizat – faţă de zecile de mii pe care i-a investit guvernul britanic acum două decenii pentru aceeaşi operaţiune.

Se întîmplă mereu, în pragul marilor despărţiri, ca amănunte meschine, uneori interesate, să tulbure vîrtejul pasional. Foştii îndrăgostiţi se fraudează reciproc, de parcă ar vrea să ridice diguri între marea iubire şi meschinăria în care se pregătesc să se scufunde. Astfel, minerii, după ce s-au asigurat, prin manifestaţii spontane, marşuri şi proteste de orice fel, că despărţirea de abataje merită mai mult ca împăcarea, refac acum socotelile şi cred că s-au înşelat. Banii, nu puţini dar insuficienţi pentru proiectele de anvergură, s-au risipit în cheltuielile mărunte de întreţinere. Minerii ar vrea să redeschidă un dosar clasat. Cel al marii despărţiri. Logodna incestuoasă cu oficialii a fost desfăcută, însă, peste noapte. Cu toate că nu mai există în organigramele oficiale, minerii multor exploatări dau bătăi de cap administraţiei acum, la 6 luni de la declanşarea operaţiunii de închidere a minelor.

Puţine calcule sociale au reuşit în anul trecut. Partidele de opoziţie, îndrăgostite statornic de necăjiţii tranziţiei, îi asigură pe toţi că procesul este reversibil, că, de vor veni la putere, vor trece degrabă la resuscitarea membrelor economice amputate. Promisiunea unei mari, chiar dacă viitoare, relaţii amoroase a trezit încrederea şi nostalgia în bazinele carbonifere.

Nu de puţine ori, în cazul amputărilor, bolnavul acuză dureri în membrul absent. Spectrograma a evidenţiat un fenomen cunoscut, de cîteva decenii, drept efectul Kirlian. Membrul amputat nu dispare cu totul – el îşi lasă în urmă, inerţial, spectrul. Acesta se comportă, o vreme (zile, săptămîni...), ca membrul prezent. Are reflexe, simte căldura, răceala şi durerea. Poate mîngîia, poate pipăi. Se comportă de parcă ar fi viu. Mintea bolnavului nu s-a împăcat cu mutilarea, chiar dacă a consimţit la ea.

Sorin ŞERB

© D. Ştefan

Telalii fără fruntarii

Limonada letală

Aţi aflat poate de moda sinuciderilor din Noua Zeelandă, provocată de reclama la o băutură răcoritoare. În spot, doi tineri zvăpăiaţi se aruncă într-o cascadă: evident, un trucaj. Vă daţi seama ce sugestii vor să inducă salepgiii de la antipozi consumatorului: dincolo de răcoare, prospeţime şi pişcături pe limbă, licoarea, odată gustată, ar procura mari senzaţii, asemănătoare cu cele din „sporturile extreme"! Cine s-ar fi gîndit că adolescenţii cu enegie-n plus din partea locului vor da buzna să imite această ispravă televizată, frîngîndu-şi gîturile în hăul căderii de apă?!

Cu toate procesele intentate firmei producătoare, spotul n-a putut fi interzis. E floare la ureche pentru avocatul apărării să invoce toate argumentele care, din vremea sinucigaşilor romantici ce-l imitau într-o mare psihoză pe Werther, au venit să demonstreze caracterul autonom şi dezinteresat al actului artistic... „Noi le recomandăm produse, nu le dictăm comportamente" – vor fi zicînd acuzaţii. Şi cine-i mai poate contrazice? Ar însemna, după aceeaşi logică, să se interzică toată literatura modernă, ca plină de morbidităţi dăunătoare pentru cine le citeşte...

Evident, mesajul corupător al telalilor neo-zeelandezi nu e cu totul gratuit: filmuleţul incriminat însoţeşte un mesaj conotat, dar bine cunoscut consumatorilor de reclame (şi de produse din reclame) participanţi la marea convenţie a publicităţii: „cumpăraţi sucul X". Preluînd formularea lui Barthes, numai un marţian, aflat în perfecta necunoaştere a acestui cod cultural, astăzi cvasi-universal, ar putea lua mesajul denotat ca un îndemn făţiş la sinucidere. Se poate spune totuşi că, tot amestecînd în creuzetul ficţiunii efecte subliminale, publicitarii cu pricina au generat, mai mult decît un drog, o otravă. Căci, altminteri, nici lor nu le-ar conveni să le moară ca muştele toţi muşteriii...

Florin DUMITRESCU

INSTITUTUL EUROPEAN

Colecţia SINTEZE

Z. Ornea
Medalioane

Activitatea recentă a lui Zigu Ornea, susţinută la rubrica „Cronica ediţiilor", se organizează în prezentul volum ca un panoramic cultural vast, ghid valoros într-un peisaj editorial aparent haotic şi lipsit de criterii ferme.

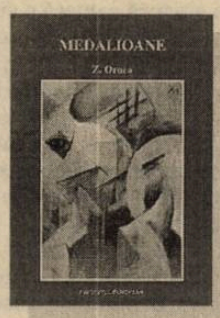

Din cuprins:
- Recitindu-i pe clasici
- Memorialişti şi epistolieri
- Cugetători
- Istoriografie şi istoriografi

392 pag
ISBN 973-586-090-2

În aceeaşi colecţie vor apărea:
- Guy Hermet, *Istoria naţiunilor şi a naţionalismului în Europa*
- Michel Pastoureau, *Stofa diavolului*

Str. Cronicar Mustea nr. 17 • C.P.: 161
Iaşi • cod 6600
Tel-fax: 032-230197• tel 032-233800
e.mail: rtvnova@mail.cccis.ro
http: //www.nordest.ro/home.htm

Pagini realizate de Delia VERDEŞ

Calota unei vaste pălării

– convorbire cu Lia MICLESCU, secretară-şef la Facultatea de Limbi Străine a Universităţii Bucureşti –

Cînd nu e prezentată ca o vampă cu picioare lungi şi fustă scurtă, secretara tradiţională figurează neapărat ca o acriturâ cu ticuri şi coc. Indiferent cum arată ea în realitate, a fost de mult fixată în clişee extreme. Chiar funcţia însăşi pare să o destineze unui travesti perpetuu; deşi ocupă un post subaltern, secretara trebuie să lase impresia că e o adevărată eminenţă gri, îngemănînd într-o singură făptură cu puteri magice pe Hermes şi pe Cerber. În această situaţie, greu să nu se contamineze cineva de importanţa care i se atribuie. Poate că, în felul său, înlesnind comunicarea, de o parte şi de alta a uşii în faţa căreia îşi are biroul şi devenind pe rînd solicitant şi for de decizie, ea capătă ceva din forţa celui pe care-l reprezintă într-un moment sau altul.

Stînd de vorbă cu dna Lia Miclescu, secretară-şef la Facultatea de Limbi Străine a Universităţii bucureştene, am reţinut o definiţie plastică: „noi, secretarele din învăţămîntul superior, sîntem calota acelei vaste pălării care acoperă noţiunea în discuţie". Fiind şi autoare a unor volume de versuri şi de proză, dna Miclescu a găsit, astfel, un titlu potrivit interviului de faţă.

Fidelitate, stres, carieră

Preluînd formula dvs. expresivă, aş vrea să amănunţim: de ce o secretară de facultate face parte dintr-o categorie specială?

Lia Miclescu: Dacă sindicatul ne-ar fi sprijinit, aşa cum a făcut-o în cazul bibliotecarilor sau al laboranţilor, secretarele din Universitate ar fi fost numite acum „cadre didactice auxiliare" aşa cum sînt numiţi bibliotecarii şi laboranţii. Contează nu numai ca titlu, dar mai ales ca salariu, fiindcă aceste „cadre didactice auxiliare" au spor de stres şi spor de fidelitate care, cumulate, au ridicat ştacheta: ele primesc aproape un milion, pe cînd noi, mai mult de 600.000 de mii nu putem spera. S-a încercat o susţinere a noastră de către minister, dar la Ministerul Muncii şi Protecţiei Sociale demersul n-a avut succes: mă surprinde, fiindcă şi dl ministru Atanasiu a lucrat în Universitate, a fost secretar ştiinţific al senatului. Munca este extrem de stresantă şi, ca s-o atenuezi, trebuie să-ţi placă meseria, altfel nu rezişti; altfel pleci la firme, fugi la Teologie – unde secretarele au toate sărbătorile religioase libere, plus facilităţi la cantină, găseşti ceva mai rentabil, poate chiar mai tihnit.

Aţi face o asemenea experienţă?

Cum s-o mai fac? Pe 1 februarie am împlinit 35 de ani de activitate de secretariat în Universitate. Spor de fidelitate n-am primit, dar munca mi-a plăcut şi continuă să-mi placă şi să-mi ofere satisfacţii. Într-un volum de proză pe care l-am publicat *Vino la noi, Roberta* am încercat să schiţez în cîteva fragmente ce înseamnă pentru mine Universitatea: cea concretă, vie, cu studenţi cu probleme cotidiene, şi cea abstractă, noţiunea, care dă un titlu şi garantează posibilitatea unei cariere. Eu am absolvit în '63 româna-franceza, am fost clasificată pe locul 19 pe ţară, şi-am primit repartiţie în raionul Giurgiu. Dar n-am vrut să mă despart de Universitate: întîi eram cam de vîrsta studenţilor şi mă înţelegeam cu ei camaradereşte, apoi eu am început să fiu mai în vîrstă şi-mi plăcea să-i călăuzesc, mă bucura să aud că am stil ş.a.m.d.

Furatul meseriei

Cum se învaţă meseria astăzi faţă de timpul cînd v-aţi făcut dvs ucenicia?

Meseria asta nu se învaţă, se fură. Din păcate, astăzi, la tinerele secretare nu mai văd nici o bunăvoinţă la furat. Suficiente, placide cele mai multe dintre ele, indiferente la efecte. Un profesor care are de convocat nişte colegi din Universitate la o acţiune, o conferinţă, o lansare de carte – n-are importanţă – dă telefon la o secretară să-i ceară nişte numere de telefon: circa 40. Şi ea, supusă, le dictează pe toate, ţinînd telefonul blocat. Nu îndrăzneşte să-i spună că face un abuz, nu cutează să-l invite la birou să i le dea să le copieze. „Cum era să-i spun?" „Cu politeţe, dar drept. Cu tot curajul."

Dar ea era într-o poziţie subordonată.

Cu toate acestea. Altfel cum ne apărăm noi anumite drepturi şi specificul meseriei?

Intră cineva în birou, să spunem, un profesor, întreabă ceva: îi dai imediat informaţia, o spui ca pe apă, fiindcă eşti *sigură*. Cine nu te cunoaşte zice, poate, că eşti nepoliticoasă: poate unii aşteaptă să vorbeşti mieros, dulceag, alintat, să fii obedientă. Tu spui ce ştii pe de rost; legea, regula, speţa. Cît mai clar, cît mai scurt. Dar ăsta-i un stil bun pentru Germania, pentru Suedia, pentru nordici: acolo cînd ţi-a pus în faţă cartonul cu orarul fix, nu protestezi, te supui, chit că persoana de la ghişeul închis bea o cafea: e dreptul ei la răgaz, nu şi-l ia din capriciu, totul e afişat în programul de pe uşă. Ei nu, la noi apar argumentele: „scap trenul", „m-aşteaptă cineva", „poate încercaţi, totuşi" etc. Nu ştiu, poate unde sînt de la munte, născută la Bicaz, nu mă împac deloc cu sudul, cu tocmeala şi cererea de hatîr. Nordul, da, acolo e mai multă rigoare.

Ce secretară de facultate v-a impresionat?

Doamna Lucia Smegnea, de la rectoratul Universităţii: ce alură, ce mers, ce stil! Dar, curios, cînd mi-o amintesc ,întîi îi văd braţul cu teancurile de planuri de învăţămînt, pe urmă răsare figura. La faţă o asociez mai degrabă cu „mătuşetul" din *Cartea nunţii* a lui Călinescu. Personal eu cred că am furat meserie de la secretarul-şef al Facultăţii de Drept, Marcel Botescu: făcuse şcoala la ruşi, şi cred că învăţam de frică. Era vremea cînd la Drept venea să dea examen generalul Luchian – mulţi securişti trebuiau să urmeze Dreptul – era vremea lui Triţă Făniţă –, trebuia să te impui, să fii cineva în faţa acestor oameni. De la mine, mai ales în ultima vreme, nu prea observ să fi „furat" cineva: o singură fată mi s-a părut că dă speranţe că poate fi o secretară de prestigiu: tînără, inteligentă, ordonată. Am avut şi un semn de la ea: a notat pe calendarul ei de birou cînd şi unde se ţin cursurile de perfecţionare pentru profesorii de liceu. M-a auzit pe mine notînd şi şi-a scris şi ea, deşi nu era treaba ei. Dar poate intervine o situaţie cînd eu nu sînt acolo, şi se interesează cineva de aceste cursuri; să ştie şi ea, de aceea se află într-un post în secretariat.

Cafele, confidenţe, tristeţi

Ce trebuie să ştie o secretară de facultate? Ce putere are? Cum avansează?

În principiu trebuie să ştii totul: legislaţie, planuri de învăţămînt, orarul, situaţia burselor etc. Chestiunea cu puterea unei secretare e mai nuanţată: eu zic că aici în Est a avut putere: relaţia dintre ea şi profesor, dintre ea şi student poate crea o legătură între student, profesor şi secretar care, menţinîndu-se, introduce, cît de cît, un dram de subiectivitate: aşa că s-a putut influenţa nota, sau tratamentul studentului ş.a.m.d. Cît de tare „se putea" cînd trebuia să intre cineva în facultate, nu mai e nevoie s-o spun! Şi nu apelînd la marile nivele totdeauna, ori la telefoanele decisive: poate că şi lîngă mine, între două cafeluţe, cineva a aranjat vorbind „acoperit", într-un adevărat cod, cine ştie ce situaţie. După '89 s-a creat o cu totul altă relaţie. În cazul meu, avansarea e ceva ce nu mă mai atrage cine ştie ce: dar să ştiţi că în Universitate noi avem şi acum un personaj, dl Georgescu, de la organizare, salarizare, personal, care se împotriveşte cît poate avansărilor, chiar şi în cazul profesorilor. E rigid, dar şi credibil, totodată, n-ai cum să treci de el.

Ce rămîne după munca unei secretare?

Nişte matricole scrise cu mîna mea. Eu am scris, de pildă, îmi amintesc, matricola Virgil Măgureanu: Astaloş – cînd era student. Pe urmă a venit să-l schimb în Măgureanu. „Imposibil. Dacă te-ai înscris cu **A** nu te pot trece la **M**." Rămîn nişte imagini: Liceanu, în blugi, venit să-şi dea doctoratul cu profesorul Ianoşi; Vasile Secăreş, şef de promoţie la Filosofie, primind diploma de absolvire; înscrierea la facultate, în '64, a celor veniţi din detenţie sau care n-avuseseră dreptul pînă atunci să-şi reia studiile: Lulu Dobreanu, Lahovary, Ilie Kogălniceanu. Rămîne o apreciere a lui Vladimir Tismăneanu într-o şedinţă: „Lia este poate cea mai bună din sistemul secretarial din România". O apreciere din partea lui Mihai Botez. Devenirea fostului meu coleg de an, Nicolae Manolescu – profesorul de mare autoritate de azi. Figura unui student australian, Carter Ronald, care-mi spunea că nu se aştepta să găsească, în România lui Ceauşescu, o secretară ca la el acasă. Fragmente, stări de spirit, amintiri: colaborarea cu dl prof. Iancu Fischer, de la Limbi Străine de după '89, decanul prin excelenţă, decan şi boier; relaţiile corecte, civilizate, cumva de „spirit nemţesc" pe care le am cu dna Sanda Rîpeanu, singurul decan femeie din Universitate, cu care mă înţeleg foarte bine.

Doamnă Miclescu, în atîţia ani de muncă n-aţi avut niciodată vreun conflict cu vreo femeie, vreo subalternă? Cum aţi procedat?

Se spune că eşti cu atît mai tolerant cu cît ştii mai mult. Dar pînă la un punct. Aveam o subalternă care nu ştia să răspundă la un test simplu: cum se face o corespondenţă oficială, o cerere etc. Unei fete din Rîmnicul Vîlcea care întreba ce condiţii trebuie să îndeplinească pentru admitere, îi răspundea, oficial, începînd hîrtia cu „draga mea". Era incompetentă şi arogantă: într-o zi mi-a spus că mă ţin de „ticăloşii". N-am răspuns imediat, că nu pot să mă cert, n-am talent la aşa ceva. Însă nu i-am mai dat de lucru, am îndepărtat-o, că era pur şi simplu o pierdere de vreme s-o mai ţin în preajmă. Dar, direct, nu m-am încontrat cu ea. Faci mai mult cu distanţa şi răceala. Sigur, nu mă iluzionez că sînt iubită de toată lumea, ar fi un fals. Dar şi cîte un reproş se poate lua ca o laudă: vorba unei colege care mă descria alteia: „Lia, aşa cum e ea, ce s-ar face facultatea fără ea?" „Dar cum e Lia, dragă, de fapt?" „Zuză, nebună, face versuri." Bine că nu mi-a reproşat că deschid biroul la 6^{15} dimineaţa, ca să mătură femeia de serviciu – eu îl deschid, nu ea; cît se face necesara curăţenie, eu mă ocup, să pun la punct avizierul. Cam 95% din hîrtiile şi anunţurile care pleacă de la secretariat sînt scrise de mînă: asta da nebunie, în era calculatorului...

Pagină realizată de
Tita CHIPER

Stabilitatea

Luna trecută **Dilema** a împlinit cinci ani de la apariţie. Luna aceasta împlinim cinci ani de stabilitate. Va fi o aniversare în cerc intim: sărbătorim cinci ani de cînd am făcut rost de o secretară şi de o maşină de scris numai a noastră, nemaiapelînd la bunăvoinţa dactilografelor din Fundaţia Culturală Română decît în cazuri de forţă majoră. Vali Ciobanu, cea care se ocupă de editarea textelor şi îndeplineşte şi îndatoririle de secretară a revistei, s-a angajat la noi cînd n-aveam nici birou redacţional, nici telefon direct, nici computere, nici automat de cafea (obiect ce ne lipseşte şi acum, taifasul în faţa ceştilor aburinde nestîndu-ne în fire).

Pentru cineva care lucrase pînă atunci în liniştea unei biblioteci, a veni la un „săptămînal de tranziţie", care se mai chema şi **Dilema** şi-şi trăia soarta nu numai în spirit ci pînă în literă, era, nu încape vorbă, o faptă de curaj. Poate chiar o aventură, de-a dreptul; fiindcă exact a doua zi după angajare, Vali a aflat de la compartimentul difuzorilor de-atunci ai revistei că noua publicaţie nu va dura, probabil, mai mult de şapte-opt numere. Cu ce inimă strînsă a bătut ea materialele numărului în curs, **Dilema** nr. 6, n-am aflat nici pînă azi. S-a hotărît, cu toate acestea, să împartă cu noi viitorul nesigur. În cinci ani am schimbat multe: tipografii, redactori, difuzori, birouri. Secretara nu. Nici ea n-a căutat aiurea un mai bine financiar sau de situaţie. Neavînd o predecesoare drept model, a trebuit să-şi găsească singură un stil: deloc obedient, subaltern, servil. În teritoriul comun ştie să-şi delimiteze un spaţiu propriu, aşa cum unele persoane cu imaginaţie pot să creeze dintr-o singură cameră o suită de odăi diferite. Cele trei trepte care despart cochilia unde sînt plasate computerele de biroul unde stăm cu toţii fac cît şapte uşi: în faţa claviaturii, Vali capătă ton ferm, de stăpînă pe domeniu, formulează obiecţii faţă de texte, negociază termene de predare. În biroul comun devine secretara discretă, graţioasă, atentă la nuanţe. Dacă e singură în redacţie nu ocupă telefonul. Fetiţa, soţul, serbarea de la grădiniţă sau gradele de febră, cînd Andreea este răcită, nu intervin niciodată în discuţie ca explicaţii „melo" pentru variaţiile de dispoziţie sau ca pretext pentru vreo întîrziere la program. Nu se plînge, nu se laudă, nu vrea cu tot dinadinsul să fie „simpatică". Cultivă un umor mustăcit, sceptic, echidistant. Cu aerul său fragil şi absent, Vali, prima cititoare integrală a revistei, în faza de „bucătărie" a publicaţiei, ne întăreşte speranţa că, peste toate deosebirile dintre noi, la **Dilema** s-a născut totuşi o echipă completă.(**T.C.**)

Redacţia DILEMA ● Aleea Alexandru 38, sector 1, cod 71273 Bucureşti ● Telefon: 230.23.84 ● Telefax: 230.75.59 ● e mail: fcr@algoritma.ro ● Abonamentele interne se pot contracta la oficiile poştale. Publicaţia se află la poziţia 2106 în Catalogul publicaţiilor interne RODIPET S.A. Pentru nereguli, adresaţi-vă redacţiei la dl. Marian Burtea. ● Pentru Bucureşti se pot face abonamente şi la TOTALPRESS, tel. 650.47.90 ● Abonamentele pentru străinătate şi angajamentele de difuzare se pot încheia şi la sediul redacţiei, tel. 230.08.45; 230.14.03 ● Abonamente anuale în străinătate: 100 $ SUA sau monedă convertibilă în contul 46101001094013000-7 BRCE ● ISSN 1221-30-55

CONSILIUL EDITORIAL: Augustin BUZURA, Andrei CODRESCU, Ştefan Aug. DOINAŞ, Peter GROSS, Z. ORNEA, Andrei PLEŞU
REDACŢIA: Magdalena BOIANGIU (red.-şef adj.), Ilieş CÂMPEANU (secr. gen. de red.), Tita CHIPER, Radu COSAŞU, Bogdan GHIU, Andrei MANOLESCU, Cezar PAUL-BĂDESCU, Iaromira POPOVICI, Alex. Leo ŞERBAN, Elena ŞTEFOI (red.-şef), Mircea VASILESCU, Delia VERDEŞ
RESPONSABIL DE NUMĂR: Iaromira POPOVICI
PREZENTARE GRAFICĂ ŞI SECRETARIAT: Dan STANCIU
CORECTURĂ: Gabriela MAŞEK, Nina PRUTEANU
REDACTARE COMPUTERIZATĂ: Ela PETRAŞCU
EDITARE TEXT: Vali CIOBANU, Delia DONEN
DIFUZARE: Marian BURTEA
TIPAR: ROMCARTEXIM, Bd. Iancu de Hunedoara nr. 58-60, sector 1, Bucureşti.

● Anul VI ● Nr. 263 ● 13 – 19 febr. 1998 ●

Anul VI

nr. 264

20-26 februarie 1998

16 pagini 1500 lei

INTERNET:
http://ns.algoritma.ro/dilema
http://www.dntb.ro/dilema

DILEMA

SĂPTĂMÎNAL DE TRANZIŢIE

DIRECTOR FONDATOR: ANDREI PLEŞU

PLĂCEREA

(EPICUREISM, HEDONISM, PLEZIRISM)

EDITOR: FUNDAŢIA CULTURALĂ ROMÂNĂ

„În virtutea etimologiei ebraice, Eden înseamnă plăceri sau delicii. Geografii l-au situat între Tigru și Eufrat, între Gange și Nil. Unii cred că aceste locuri corespund actualului Irak și că paradisul este o veche proprietate a lui Saddam Hussein.“

Michel ONFRAY

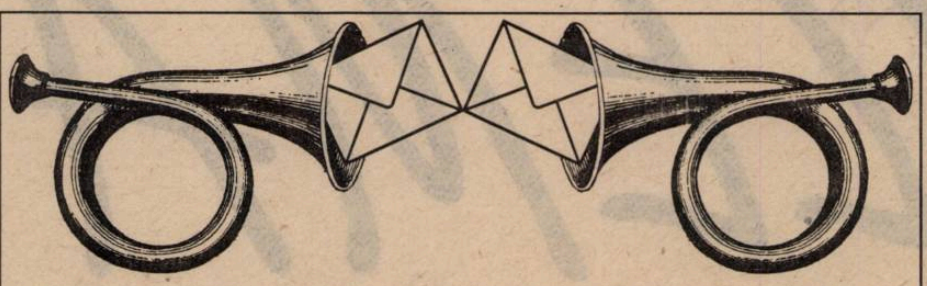

Dilematici din toată ţara, vă ascultăm...

„– Adevărul nu se confundă întotdeauna cu dreptatea.
– Unde ai citit asta?
– În toate cărţile bune...“
(WILLIAM FAULKNER – „LECŢIA DE CHIMIE“)

Nr. 254: „Adolescenţa“ (continuare)

Acei adolescenţi învinşi în adolescenţă

Citind articolele despre adolescenţă (din nr. 261) rămîn înmărmurit de uimire. Din părerile stimabililor lipseşte ceva. Nu, mai degrabă au fost uitaţi, au fost uitaţi din nou acei adolescenţi pe care natura nu i-a înzestrat cu un fizic plăcut, acei adolescenţi care au avut parte de eşecuri în încercările lor de a fi „cool“, de a se integra în rîndul celor de-o vîrstă cu ei, care au fost întotdeauna uitaţi, batjocoriţi şi luaţi în rîs. Tocmai ei, da, tocmai ei au fost uitaţi, tineri luptători din rîndurile cărora se vor clădi oameni adevăraţi. Înfrînţi de eşecuri, aceste suflete tinere iau cunoştinţă, deseori, de cealaltă parte a existenţei umane, spiritul, şi se trezesc brusc în faţa MARII DILEME. Ce să facă? Să-şi continue lupta de integrare în care au avut atîtea eşecuri sau să aleagă calea cunoaşterii adevărului? Reuşita celor care aleg calea materială e infinitezimală, prea puţin admirată şi apreciată în comparaţie cu cei care se învrednicesc să declare „război“ societăţii care i-a respins şi-şi spun „O să le arăt eu...“ închizîndu-se în camerele lor, căutînd răspunsuri la eternele întrebări: „Ce e rău? Ce e bine? Ce trebuie să urîm? De ce trăim şi ce sînt eu? Ce este viaţa, ce este moartea? Care-i puterea care le dirijează pe toate?“

Muncindu-se să caute răspunsuri, studiind, aceşti tineri se transformă neîndoielnic în adevărate „fabrici de idei“, de la care vor porni, zic eu, restructurările sociale, reforma şi dulcea vorbă de duh. Dar ce păcat că lupta lor pentru admiraţie şi aclamaţie depăşeşte de cele mai multe ori graniţele adolescenţei, iar pe cînd vor fi pus o nouă cărămidă la zidul progresului, pe cînd vor atinge „consacrarea publică“, mulţi dintre ei vor fi imuni la admiraţie. În faţa lor nu vom putea fi decît invidioşi sau fascinaţi de forţa curajului lor, de impactul ideilor lor. Îi vom admira şi îi vom iubi iar ei se vor minuna, doar, de afecţiunea cu care vor fi înconjuraţi, spunîndu-şi: „De iubirea voastră am avut nevoie atunci..., în fragеda-mi adolescenţă“. Aceştia sînt tineri care, lipsiţi de preţuire, îşi sacrifică adolescenţa pentru progresul societăţii, a căror singură fobie e să nu fie „un nimeni nicăieri“.

Darius Alexandru RUS
student

„Meditäm la domiciliu, la orice nivel“

M-am inspirat din scrisorile cititorilor din numărul în care discutau despre adolescenţa lor şi adolescenţii de astăzi, şi mi-am adus şi eu aminte de un episod trăit recent, pe care vreau să vi-l povestesc, deşi nu credeam să ajung aşa de repede să spun: „Pe vremea mea...“

Prin natura meseriei, profesoară la cursul primar şi la gimnaziu, sînt înconjurată mai mult de copii şi preadolescenţi, dar uneori mai am de-a face şi cu adolescenţi, pentru că, se ştie, din salariul pe care-l primim la şcoală nu se poate trăi, şi atunci „meditäm la domiciliu, orice nivel“. Astfel că, în fiecare săptămînă, se aşază la masa mea de acasă o adolescentă graţioasă, tipul comun de pe stradă, înaltă, suplă, cu picioare lungi şi subţiri ca de flamingo şi numărul patruzeci şi doi la încălţări. Supraaglomerată, ca toţi tovarăşii ei de suferinţă, de prosgramele şcolare, îmi mărturisea cu candoare, cînd am întrebat-o ce mai face, că încearcă să se bucure de propria-i viaţă. Pe lîngă aceasta, s-a hotărît să citească din fiecare clasic al literaturii universale cel puţin o carte, pe care o împrumută de la mine, eu avînd astfel sentimentul că fac ceva pentru ea. Astfel, a citit „Crimă şi pedeapsă“ şi acum a luat ceva de Tolstoi. I-am povestit cum, cînd am citit prima dată „Crimă şi pedeapsă“, la pasajul unde Raskolnicov ridica toporul mi-a venit rău, un rău fizic, apoi mi-a fost frică să mai stau singură în casă. Ea s-a mirat:

– De ce? a zis, sînt atîtea filme unde vezi cum se comit crime!

Adevărat, dar cînd am citit eu cartea nu erau. Aproape că nu erau filme. Vedeam un serial, „Evadatul“, am văzut „Un bărbat şi o femeie“, şi „Bonanza“. Şi serialul de fiecare zi cu un singur personaj.

Dar să revin la ce voiam să vă spun. Studiind vocabularul unei lecţii, dăm peste un cuvînt frumos – *unvergänglich* – adică „nepieritor“, şi cerinţa de a-l folosi într-o propoziţie. Mai greu, pentru că, pe lume, ce e nepieritor? Mai toate sînt urgent pieritoare. Atunci eu, gîndindu-mă o clipă, dau drumul unei mai vechi convingeri, formate şi adînc înrădăcinate încă de pe vremea cînd aveam, ca şi eleva mea, 17 ani, convingere pe care, nu ştiu cum se face, dar o mai am nestrămutată şi azi, nealterată de trecerea anilor, de schimbarea stării civile, de procesul maturizării, de procesul de tranziţie, ori de alte procese ale devenirii, şi zic:

– Dragostea e nepieritoare!

– Ei, aşi!, îmi răspunde eleva, la vîrsta adolescenţei, cu o blazare ce nu ştiu de unde vine.

Să fie tot vina filmelor de la televizor? Ilustrează ele oare şi susţin ideea contrară? Nu cunosc cum este tratată problema, pentru că nu am timp să mă uit la televizor.

E rîndul meu să fiu surprinsă. Deci crezul oricărui adolescent din generaţia mea s-a prăbuşit. Noi, atunci, credeam cu tărie că dragostea e nepieritoare. Aşa scria în cărţile pe care le citeam noi. Dar, se ştie, adolescenţii de azi nu prea mai citesc. Ei se uită la televizor.

Şi, ca să rămînă, în final, tot pe a mea, particularizez, lăsînd-o de data asta pe interlocutoarea mea fără replică:

– Dragostea maternă e nepieritoare!

Michaela ROŞIORU
str. D. Marinescu 17, Bl. 44 A, Constanţa

Nr. 259: „Străinii în România“

Un francez vrea să devină cetăţean român

Articolul lui Z. Ornea, „Străini deveniţi români“ *(Dilema*, nr. 259), mi s-a părut deosebit de interesant şi, în acelaşi timp, original; mă gîndesc la faptul că, pînă acum, se obişnuia să se vorbească mai mult despre românii plecaţi în străinătate şi deveniţi francezi (spre exemplu Ana de Noailles, M. Bibesco, fără să mai vorbim de celebrii E. Ionesco, C. Brâncuşi, T. Tzara, sau, mai recent, M. Vişniec şi G. Astalos).

În ceea ce mă priveşte, mi s-a părut evident un lucru: era mult mai uşor pentru un francez (dacă nu era evreu) să devină cetăţean român în secolul al XIX-lea, decît în zilele noastre. Să mă explic: dacă domnul Davila a trebuit să aştepte doi ani de la căsătoria sa cu o româncă, pentru a obţine preţioasa cetăţenie română, eu, cetăţeanul francez O.D., la aproape cinci ani de la căsătoria cu o vîlceancă (în prezent asistent universitar la Universitatea „Al. I. Cuza“ din Iaşi), sînt tot un străin în România. Am descoperit ţara dumneavoastră după 1989, organizînd aici diferite acţiuni umanitare, m-am căsătorit aici, locuiesc la Iaşi din 1993, şi lucrez (tot de atunci) la Centrul Cultural Francez din acest oraş. Conform legii, am făcut o cerere de dobîndire a cetăţeniei române în iunie 1996, după trei ani de la căsătorie. De atunci, după respectarea procedurii (foarte complicată), plătirea taxelor respective şi efectuarea mai multor călătorii la Bucureşti (la Ministerul Justiţiei, la *Monitorul Oficial* şi la Tribunalul sectorului 1), dosarul meu (nr. 1189/1996) a rămas blocat undeva (unde? şi de ce? sînt întrebări pe care mi le-am pus de nenumărate ori), lucru care mă face să constat că legea de acordare a cetăţeniei române nu este respectată (în orice caz, din iunie 1996 încoace). Nici intervenţiile făcute pe lîngă Secretariatul general al guvernului, sau pe lîngă deputatul liberal de Iaşi, nu au avut nici un rezultat. Pentru a relua cuvintele lui Z. Ornea, în ciuda „neromânităţii mele originare“, cred că mi-am dovedit ataşamentul şi dragostea faţă de ţara dumneavoastră, devenită, acum, ţara mea de adopţie. Nu ştiu cîţi francezi au cerut şi dobîndit cetăţenia română de la Revoluţia din 1989 încoace, dar ştiu cu certitudine că mai multe sute de români obţin *pe an* cetăţenia franceză, prin naturalizare sau căsătorie (soţia mea a obţinut-o în 1996, fără să fi locuit sau lucrat vreodată în Franţa!).

În sfîrşit, aş dori să închei cu o butadă: înot foarte prost şi, prin urmare, nu am nici o şansă, dacă voi dobîndi vreodată cetăţenia română, să devin campion român la nataţie, însă cunoaşteţi cumva numele franţuzoaicei, recentă campioană mondială la nataţie (şi deţinătoare a recordului Franţei în acest domeniu)? O cheamă Roxana Mărăcineanu!

Olivier DUMAS
Centrul Cultural Francez, Iaşi

P.S. În speranţa că nu am fost prea „bavard“ şi că îmi veţi publica scrisoarea, sau răspunde (poate cu o veste bună!), rămîn al dumneavoastră acelaşi fidel cititor.

N. red.: *Poate că, publicîndu-vă scrisoarea, reuşiţi ceva esenţial. Scrieţi-ne în caz de victorie! Nu ne lăsaţi să muncim pesimişti!*

Rupte din viaţă

Obiceiuri de iarnă la sat

Dorinţa de a scăpa de oraş măcar în vacanţă m-a mînat prin părţile Sucevei, într-un sat numit Dolheştii Mari. Silueta Dolheştilor este dominată de biserica din vremea lui Ştefan şi de căminul cultural socialist. Albă, sobră, tîrziu decorată cu un turn-clopotniţă mai puţin ortodox, biserica este un simbol statornic al spiritualităţii satului. Căminul cutural, cu demnitatea lui banală, este şi el o imagine emblematică: a vacuităţii unor entuziasme dirijate.

Un obicei al locului este parada colindătorilor în ajunul Anului Nou. O mulţime de lume se îndrepta spre căminul cultural – ţărani îmbrăcaţi ca la oraş, cu nuanţele specifice vîrstelor. Înăuntru – un frig cumplit într-o sală cenuşie, ca oricare alta, care suferea de lipsa petei roşii a lozincii; amnezie relativă, căci spectacolul avea să amintească grotesc acele vremi.

Cîteva copile, pe scenă, făceau o ultimă repetiţie de colinde. Ceilalţi actori îşi căutau locuri în culise, pe o arie de discotecă butonată de un şmecher local, vopsit blond. Proba de sunet cu biciul învîrtit de un june în geacă de blugi, sub ochii blazaţi ai unui ţăran de estradă, cu un strai suspect de convenţional. În primele rînduri de spectatori, copii nerăbdători şi babe prea învăţate să rabde. Spectacolul întîrzie; încă nu a sosit primarul. În sfîrşit, începerea e anunţată de profesorul de istorie.

Primul invitat pe scenă este poliţaiul satului. M-am gîndit că totul decurge ca la marionete şi că, dacă poliţaiul e pe scenă, vor apărea şi celelalte personaje tipice: hoţul, femeia înşelată... Omul ordinii a vorbit îndelung despre „starea infracţională din Dolheşti“, ţopăind comic de la violuri la furtul de găini. Şi-a încheiat discursul printr-un apel hotărît către colindători să vină să-şi ia „autorizaţii de urat“, în urma descrierii amănunţite a costumului şi a plăţii unei cotizaţii pentru reparaţii în căminul cultural – „ca pe vremuri!...“ Aprobare unanimă a sălii. Au cîntat apoi copilele care tot repetaseră. Au urmat colindători din a căror urare nu s-a auzit nimic. Apoi, ca nişte vedete ale ecranului, şi-au făcut apariţia cîţiva săteni cu siguranţa şi prestanţa de urători la Comitetul Central; costume ca la carte, nonşalanţă, textul – un pretext pentru elogiul mîndrelor uzine, falnicelor combinate şi vajnicelor tarlale. Urări din vremea răposatului, proferate cu aceeaşi spontaneitate prefabricată tip 1 Mai şi 23 August. *Show*-ul maeştrilor s-a încheiat cu o înmînare de „diplome de merit pentru activitate“ din partea unei organizaţii numite „Comori de suflet românesc“ (probabil variantă privatizată şi sponsorizată a comitetului local al culturii).

În loc de concluzie. În privinţa „Muzeului oral“ *(Dilema* nr. 260), domnul Sorin Şerb nu trebuie să-şi facă griji: nimic nu se pierde! Dimpotrivă – anumite ticuri se transmit firesc şi fluent, ca şi instrumentarul tradiţional şi arta folosirii lui: sapa şi săpatul, căciula şi căciulitul sau furatul căciulii etc. Nimic din omul strunjit de epocă nu se diluează: nici limba de lemn, nici braţul – coada de topor, nici mintea de beton. Se pot constata însă eforturi în vederea adaptării aspectelor noastre specifice la economia de piaţă şi adecvarea la un *look* european. Poate că există chiar instituţii care şi-au asumat (şi) răspunderea prezervării „omului nou“.

Cristina CISER
str. av. Popişteanu 1, Bucureşti

Poşta redacţiei

Liviu Giosan. Am primit mesajul dvs. insistent. Nimeni din redacţie nu monitorizează mesajele adresate *Dilemei*. Ne-am însuşit sugestia dvs.: începînd cu acest număr vom publica pe Internet, la sumar, propuneri de teme viitoare.

Propuneri de *Dileme* pentru viitor:

- **Cazul Eminescu**
- **Căsuţa noastră, cuibuşor identitar**
- **Cazul Argetoianu**

Între post-Caragiale şi post-Stalin

Aproape concomitent, doi domni foarte serioşi, ambii literaţi, ambii intelectuali, au găsit de cuviinţă să conteste observaţia lui Belu Zilber că „socialismul“ românesc nu putea fi decît un hibrid între Stalin şi Caragiale. Dan Petrescu şi Octavian Paler (ei sînt cei doi) au publicat, în *Naţional* primul, în *România liberă* al doilea, pe la început de februarie, cîte un articol în care gluma lui Zilber, pentru că iniţial o glumă fusese, era, într-un caz, categoric respinsă, în celălalt expediată ca un simplu pretext. Cel mai sever a fost Dan Petrescu, pentru care Stalin nu poate fi contaminat de comicul lui Caragiale, în vreme ce Caragiale îmbibat de stalinism ar deveni „insuportabil, ca într-o carte de Iorgulescu şi un film de Pintilie, ambele abuzive“. Mă rog! E drept însă că, de fapt, Dan Petrescu recenza, în stilul său, memoriile lui Belu Zilber, sub un titlu echivalînd cu o judecată nu tocmai de valoare: *cărţi enervante*. De ce nu, totuşi, *degenerate?!*

Octavian Paler nu punea explicit în discuţie formula măcar ingenioasă, dacă nu şi adevărată, a lui Belu Zilber. El pornea de la părerea istoricului Florin Constantiniu, după care Stalin ar fi dispărut şi ar fi rămas doar Caragiale ca „pecete“ a lumii româneşti de astăzi.

Opinie contestabilă, crede însă Octavian Paler, atît de nemulţumit de prezent încît pînă şi invocarea lui Caragiale ar căpăta sensul unei nemeritate înnobilări... culturale. „Oricît de mare ar fi ispita de a pune ce se întîmplă azi sub semnul lui Caragiale – scria Octavian Paler – eu, unul, rămîn la opinia că politicaştrii «tranziţiei» nu merită această reverenţă culturală. Lumea lui Caragiale e o lume simpatică, în care nu există ură. O lume de care nu ţi-e silă, pe care n-o deteşti. Nu-ţi vine să împarţi personajele lui Caraiale «în smintiţi şi în mişei», nu te bate gîndul să le aduni «în două temniţi large», după care «să dai foc la puşcărie şi la casa de nebuni». Demagogia pe tema «progresului» şi «enteresului ţării» se salvează, la Caragiale, prin ridicol. E o lume în care se poate rîde, ba chiar eşti stimulat să rîzi. Canaliile au farmec. Potlogarii, «mizerabilii» te amuză. Nici o clipă zîmbetul nu se transformă în grimasă. Nu ai sentimentul că prostia, obtuzitatea, cinismul, fanfaronada sînt atotputernice, că nu mai întrevezi, dincolo de ele, nici o zare de lumină.“

Contestarea „teoriei“ lui Belu Ziber, cum o numeşte Octavian Paler, nu este, aici, directă; cel mult, doar sugerată, prin preluarea distincţiei făcute de Florin Constantiniu. O preluare neaşteptat de grăbită pentru un spirit atît de grav cum e Octavian Paler, îmi îngădui să cred. Extirparea lui „Stalin“ din combinaţia maliţios imaginată de Belu Zilber nu are cum să ducă la un Caragiale restituit *in integrum*. Măcar cicatricile rămîn; ori au rămas. Iar întrebarea este dacă nu cumva tocmai reminiscenţele acestei monstruoase, „insuportabile“ (vorba lui Dan Petrescu!) încrucişări dintre Stalin şi Caragiale fac imposibilă, astăzi şi încă multă vreme de-acum încolo, regăsirea acelui **simpatic** şi eventual **doar** amuzant Caragiale, atît de nostalgic descris de Octavian Paler, de altfel în spiritul unei mai vechi şi discutabile interpretări a lui M. Ralea. La urma urmelor, dorinţa (literar exprimată) de a împărţi lumea în „smintiţi şi în mişei“, vîrîndu-i apoi în „două temniţi large“, destinate incendierii cu ocupanţii lor cu tot, nu e de azi: este chiar din timpul lui Caragiale. Şi nu e deloc o dorinţă amuzantă, simpatică, o dorinţă care să te facă să rîzi senin şi nepăsător. Dimpotrivă!

Eu, unul, nu cred în adevărul formulei lui Belu Zilber. Dar cred că mai degrabă decît de post-Caragiale este vorba de post-Stalin... Mai exact, de reziduurile stalinismului, bine încrustate, bine adaptate, bine (vorba vine!) prelungite.

Mircea IORGULESCU

De la Sanitas la Saddam

Una dintre problemele – şi complexele – guvernărilor româneşti postdecembriste este „moştenirea“, fie ea a vechiului regim sau a executivului precedent. Folosită de cele mai multe ori ca scuză pentru insuccese sau neputinţe şi sunînd adesea demagogic, tema moştenirii nu este invocată tocmai atunci cînd, perfid, chiar acţionează şi chiar poate oferi o explicaţie.

Doar banii?

Greva personalului medical e semnificativă pentru modul cum problemele nerezolvate la timp se prelungesc, dar şi pentru incapacitatea guvernanţilor de a învăţa din lecţiile trecutului recent. Atitudinile exprimate în mass-media au redus conflictul la cîteva cifre şi au scos în prim plan chestiunea (cît se poate de dramatică) a salariilor. În opinia publică s-a indus ideea că sindicatele vor o majorare salarială pe care guvernul n-are de unde s-o dea. Cum se întîmplă întotdeauna în cazuri de criză acută, se uită contextul şi „istoricul“. Situaţia personalului medical e una dintre problemele realmente moştenite de la o guvernare la alta. Din 1990 încoace, sănătatea, învăţămîntul şi cultura au fost cenuşăresele bugetului. Iar dacă pentru cultură, între timp, s-au mai găsit cît de cît surse de finanţare prin apelul la sponsorii privaţi (deşi îngustimea de gîndire a parlamentarilor a produs o lege a sponsorizării total defavorabilă şi culturii, şi sponsorilor), învăţămîntul şi sănătatea au rămas tot timpul de izbelişte. De cîte ori venea vorba de cele două domenii (pe care guvernul actual le-a declarat, într-un acces de entuziasm, „priorităţi naţionale“), era invocată inconsistenţa bugetului, şi pe de altă parte, se afirma că mai importante şi mai urgente sînt legile reformei economice. Subtextul era de fiecare dată „lăsaţi-ne să lucrăm, să redresăm economia, şi apoi vom avea bani şi pentru bugetari“. Aşa s-a întîmplat în timpul guvernelor anterioare, aşa se întîmplă şi în timpul guvernului condus (încă) de Victor Ciorbea. Argumentul nu e lipsit de logică; dar după 8 ani ne vedem cu reforma neîncheiată, cu legile economice fundamentale în continuare neadoptate, şi cu „priorităţile naţionale“ numite învăţămînt şi sănătate în continuă degradare. Aceasta pentru că, în aşa-zisa stabilire a urgenţelor, problemele celor două domenii au fost reduse la nivelul salariilor. Atitudinea societăţii faţă de medici şi profesori s-a aşezat, prin grija celor care ne conduc, strîmb: desconsiderarea celor două categorii e un semn clar al incapacităţii noastre de europenizare. Şi, în al doilea rînd, e un semn al perpetuării implacabile a „moştenirii“: faţă de mentalitatea comunistă, care disprefuia sectoarele „neproductive“, nu avem a înregistra mari schimbări în reconsiderarea importanţei sociale a învăţămîntului şi sănătăţii, chiar dacă au fost împodobite între timp cu denumirea de „priorităţi naţionale“.

Veşnica problemă a bugetului

O chestiune moştenită nu de la comunişti, ci de la un guvern postrevoluţionar la altul, este întîrzierea de-acum tradiţională cu care se votează bugetul. Şi în acest an, o să vină primăvara şi o să-i găsească pe guvernanţi năduşind la croirea bugetului, pe parlamentari dezbătînd de zor, iar pe noi, simplii cetăţeni, ne va găsi cam la fel cum eram şi mai an – poate doar ceva mai apatici. Dincolo de orice justificări care se pot invoca (renegocieri cu FMI-ul, apariţia unor noi acte legislative care cer revizuiri etc.) veşnica întîrziere cu care se votează bugetul este cea mai bună dovadă a incapacităţii cronice a guvernantului român de a se organiza. Copleşiţi de gestionarea treburilor curente, prinşi în vîrtejul inepuizabil al declaraţiilor şi talk-show-urilor, îmbătaţi de plăcerea de a vorbi şi insensibili la nevoia de a face, guvernanţii noştri par uneori a fi victime definitive ale inerţiei. Excedat, probabil, ministrul de finanţe Daniel Dăianu a ameninţat că-şi dă demisia, dar ştirea n-a stîrnit mari ecouri, nici campanii de presă.

Ceea ce a stîrnit însă reacţii rapide şi mari zgomote de fond a fost declaraţia de spijinire a SUA şi a ţărilor aliate în eventualitatea unei intervenţii armate în Irak. La acest capitol, tot politicianul şi gazetarul român cred că se pricep şi intră brusc în vibraţie, invocînd Constituţia, tradiţia, patria şi orice altceva. Să fim serioşi: declaraţia e un simplu act de adeziune la politica dusă de ţările în a căror comunitate vrem să fim acceptaţi. E o aşezare firească a României într-un context. Altminteri, dacă ar fi să fie, contribuţia noastră politico-militară ar fi minimă, dacă nu chiar simbolică. În lumea noastră aşezată pe dos, în care demagogia face regula, declaraţia de sprijin a stîrnit reacţii disproporţionate. Între timp, bîlbîielile în prezentarea bugetului (semn clar al incapacităţii administrative) se instaurează, impasibil, ca o regulă în faţa căreia nu se mai indignează nimeni. Din nou se manifestă „moştenirea“, cu gustul ei pentru propagandistic: declaraţiile de susţinere a politicii americane şi occidentale sînt fireşti şi necesare, fără îndoială; dar mai util ar fi să dovedim lumii — şi nouă înşine — că sîntem capabili să ne gestionăm bugetul.

Mircea VASILESCU

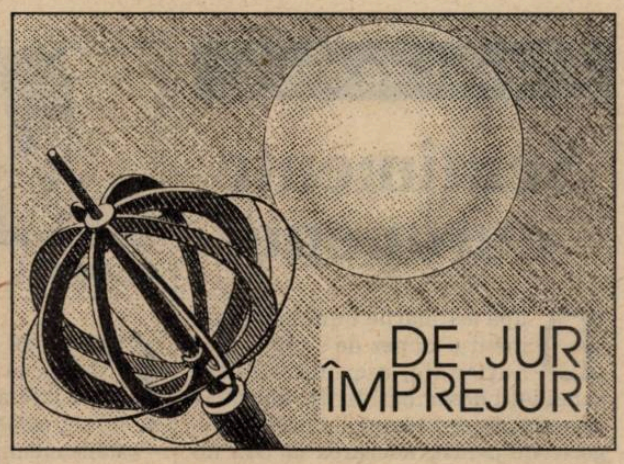

Retorica

Deşi emisarii Statelor Unite produc mari cantităţi de discursuri anti-Saddam în căutare de aliaţi şi sprijin, neîncetînd să arate cît de periculoase sînt stocurile irakiene de arme de distrugere în masă, opţiunea militară este încă nesigură. Nu pentru că ar lipsi certitudinile în legătură cu gradul de pericol al acestor arme şi nu pentru că SUA consideră mai puţin insultător comportamentul liderilor irakieni. Experienţa războiului din 1991, produs într-o ambianţă internaţională mult mai prielnică, arată că rezultatele au fost neînsemnate în raport cu mijloacele folosite. Coaliţia a eliberat Kuweitul – ocuparea căruia era o justificare a legitimităţii acţiunilor ONU –, dar a lăsat aproape intactă puterea militară şi a valorificat statutul de victimă eroică a lui Saddam. Embargoul care a urmat şi-a dovedit de asemeni ineficienţa şi de fapt aici stă şi inadecvarea între forţele aflate în conflict. Politicienii americani sperau că obligînd Irakul să nu exporte petrol, deci să sărăcească, scăderea dramatică a nivelului general de trai va determina poporul să se răscoale sau pe alţi politicieni să profite de nemulţumirea generală pentru a-l înlătura. Ei s-au înşelat: într-o dictatură, mişcările populare au un timp foarte îndelungat de maturizare; principala învăţătură cu care se aleg oamenii într-o asemenea situaţie este să rabde, să se mulţumească cu puţin şi să tacă. Pe de o parte se produc statistici despre cît de puţin mănîncă irakienii, despre absenţa medicamentelor în spitale, despre mortalitatea infantilă; pe de altă parte multe din reşedinţele luxoase ale lui Saddam (despre care se bănuie că adăpostesc şi depozitele cu armele în discuţie) s-au construit în ultimii ani, iar în perspectiva primejdiei care ameninţă suveranitatea naţională, milioane de bărbaţi se înscriu voluntar în armată.

Retorica lui Saddam este superioară, deoarece el îşi cunoaşte mai bine publicul căruia i se adresează. Un popor victimă e gata să moară eroic strivit de o conjuraţie mondială. Saddam e David cu praştia, în timp ce Goliath conduce o alianţă care ar da oricît numai să nu fie nevoită să lupte. Dar şi alcătuirea alianţelor e dominată de retorică. Iranul şi ţările arabe îl sprijină pe Saddam exprimîndu-şi de fapt nemulţumirea faţă de neputinţa Statelor Unite de a impune guvernului israelian respectarea acordurilor de la Oslo. Liderul palestinian Yasser Arafat condamnă „standardele duble“ ale SUA, dar a interzis orice manifestaţie de simpatie faţă de Saddam. Unii aliaţi ai SUA îşi anunţă sprijinul necondiţionat cu gîndul la dividendele fidelităţii. Franţa, Rusia şi China se opun unei soluţii militare pentru a dobîndi, fără cheltuială, statutul de putere mondială.

Politicienii şi militarii americani ştiu că bombardarea masivă a Irakului va provoca multe victime, mari pagube, dar nu înlăturarea regimului Saddam. Oricît de inteligente ar fi bombele, ele nu-i pot elimina doar pe cei care fabrică armamentul. O operaţie terestră, care ar putea realiza acest obiectiv, nu pare a fi o opţiune dorită, pentru că ar presupune victime americane, situaţie inacceptabilă. Discursurile nu trebuie să se termine cu soldaţi morţi.

În logica sa de dictator, Saddam Hussein are mult mai multă nevoie de confruntarea militară pe care poporul său o va pierde, dar el personal o va cîştiga, decît SUA care, în cel mai bun caz, îşi vor testa armamentul supersofisticat fără a obţine nici înlăturarea lui Saddam, nici distrugerea depozitelor de arme. Cuvintele care descriu hotărîrea de a acţiona nu corespund unei realităţi, dar înflăcărarea retorică s-ar putea să creeze o situaţie fără altă ieşire, decît cea militară.

Magdalena BOIANGIU

Statul de drept

Sentimente europene

După estimările unui prestigios institut danez de studii internaţionale, nici unul dintre candidaţii desemnaţi în decembrie la Luxemburg să înceapă, în martie, negocierile pentru aderarea la UE, nu poate deveni membru al Uniunii înainte de 2004. Asta în condiţii normale, adică dacă „cei 5+1“ (Ungaria, Polonia, Cehia, Slovenia, Estonia plus Cipru) nu oferă surprize neplăcute partenerilor comunitari. În plus, aderarea „celor 5+1“ ar putea fi întîrziată de cauze interne ale UE, cum ar fi stabilirea în 1999 a unui nou buget al Uniunii ori mişcările de reformare a birocraţiei UE, mişcări tot mai evidente la Bruxelles. 2004 este, deci, termenul cel mai optimist ce se poate livra celor mai bine plasaţi în cursa integrării europene. România, se ştie, nu se află în primul val al lărgirii UE. Pentru România nimeni nu poate estima un termen rezonabil al integrării; în orice caz, nimeni nu vede România în UE înainte de începutul celui de-al doilea deceniu al secolului următor. Numai o minune ar putea grăbi dorita aderare.

Depărtarea, pînă spre invizibil, a momentului în care România va deveni membru al UE produce efecte indezirabile pentru noi. Întîi, se instalează un fel de nepăsare, de dezinteres faţă de tema integrării europene. Liderii politici fac altceva, altele par a fi priorităţile, altele (le) sînt preocupările. Criteriile de performanţă generală după care Comisia UE apreciază valabilitatea candidaturii sînt, în fond, expresia standardelor civilizaţiei europene contemporane. A îndeplini aceste criterii de performanţă înseamnă a practica o civilizaţie pe care *trebuie* să ne-o dorim. Politicienii noştri privesc exigenţele UE mai degrabă ca pe nişte pretenţii mofturoase şi nu ca pe obiective dezirabile, în primul rînd, pentru societatea românească. De aceea, imperativele integrării sînt lăsate în plan secund, mai ales în perioadele în care lărgirea UE nu mai este în fruntea agendei prin marile capitale europene. *„Ei cu ale lor, noi cu ale noastre“* – pare a gîndi, inconştientă, elita noastră politică.

În al doilea rînd, sentimentul izolării deznădăjduite începe să se simtă în România. Perspectiva creşterii numărului de state europene care vor cere cetăţeanului român parcurgerea unei proceduri administrative înainte de a-i permite accesul pe teritoriul lor naţional, reorientarea evidentă a simpatiilor şi preferinţelor vestului către alţi candidaţi din valul al doilea al lărgirii UE (Lituania, Letonia, Bulgaria) şi, nu în ultimul rînd, lipsa de interes a cîtorva importanţi membri ai Uniunii pentru România, produc anxietăţi, depresii şi, la limită, iritări.

În al treilea rînd, ca o consecinţă a celor mai sus arătate, apare ideea „ruperii“ cu Europa.

Vom fi în UE cînd vom fi cu adevărat *europeni*, în accepţiunea contemporană a cuvîntului. Va trebui să ne asumăm standardele UE ca fiind obiectivele noastre (de pildă, nu văd de ce viitorul *Program Naţional de Adoptare a Acquis-ului Comunitar* nu poate deveni un adevărat Program de guvernare) şi să lucrăm serios asupra realităţii româneşti actuale, căreia nu îi sîntem doar complici, ci autori direcţi.

Sever VOINESCU

(totul de vînzare)

Totul de vînzare şi protecţia consumatorului (II)

Cînd TVR nu e obiectivă (nu pot cita, acum, un exemplu anume de non-obiectivitate a „postului public“, aşa cum nu-mi pot număra – şi nu pot fi conştient de – bătăile inimii: sînt prea multe şi prea imediate aceste exemple – legiune!), cînd TVR nu e aşadar, obiectivă, sau cînd cineva, din sînul „societăţii civile“, consideră astfel, dar nu este nici om politic (la putere), nici bancher (la putere), nici mare om de afaceri (idem) etc., ci, să spunem, cel mult un (biet) jurnalist, din presa scrisă să zicem, el nu are posibilitatea să-şi exprime această opinie şi să denunţe public abaterea de la datoria de obiectivitate a „postului public“ la TVR. TVR nici nu l-ar băga în seamă *pe propriul ei spaţiu*. Faptul că celor de pe la etajele superioare ale instituţiei din Calea Dorobanţilor (care au descoperit, pe lîngă multe altele – legiune! –, „teledonul“ după teleton şi *promo* după *PROmo)* le-a trecut prin minte să publice un avertisment, să denunţe o stare de non-obiectivitate altundeva decît *pe propriul lor spaţiu de emisie*, şi anume în spaţiul unei reviste recunoscut, de către ei înşişi, onorabile precum *Dilema*, constituie un simptom în plus al îngîmfării şi orbirii. Dacă eu aş vrea să denunţ non-obiectivitatea TVR altundeva decît în revista la care scriu, TVR mi-ar face loc în spaţiul ei de emisie? Nici gînd! De ce, prin urmare, celor de la TVR nu le-a dat prin minte, cum era firesc, să mă acuze de lipsă de obiectivitate în propriul lor spaţiu de emisie, şi s-au gîndit, într-o formă şi într-un stil de perfectă delaţiune (a nu se confunda cu denunţarea, care nici ea nu-i denunţ!), să-şi publice plîngerea, părerea de văduviţi în *Dilema*? Pentru că!

Nu este, însă, întîmplător că nu Antena 1, nu Prima TV, nu Tele 7 abc au fost cele care să sară pentru a acuza incompatibilitatea dintre calitatea mea de ins „plătit“ (nu remunerat? La TVR se plăteşte sau se recompensează salarial?) de Mediapro (Pro TV) şi aceea de cronicar de televiziune, ci tocmai TVR. Fenomen tipic, clasic de *mauvaise conscience*: o muscă mare cît turnul Televiziunii Române apasă pe căciula (e iarnă şi e frig, seniori!) celor de acolo. Postura de pompier incendiator, care strigă „Arde!“ după ce a pus el însuşi foc, este, de altfel, singura în care TVR joacă natural.

Voi întoarce, acum, mănuşa pe dos (poate tocmai spre-a o putea arunca mai bine) şi voi spune că, dacă posturile private de televiziune ar avea tot dreptul să se plîngă, în cazul de faţă, de partinire, conflict de interese sau concurenţă neloială şi să mă acuze de lipsă – teoretică, formală, potenţială – de obiectivitate, TVR ar avea în foarte mică măsură (aproape deloc) acest drept. Ca post public, ea trăieşte şi din banii mei, pe care eu nu am libertatea să-i dau sau nu, după cum îmi place – *sau nu* – ce face TVR, după cum consider că e – *sau nu* – obiectivă într-o împrejurare sau alta, ci care îmi sînt pur şi simplu prelevaţi, automat, asemeni unei taxe sau unui impozit. Asupra produselor TVR (produse *de stat),* care îmi sînt vîrîte cu de-a sila în sacoşă chiar şi atunci cînd eu nu vreau să le bag în gura minţii, eu am *drepturi speciale*, *în plus*. Aşa cum TVR joacă pe două tablouri, fiind, formal, şi „post public“, dar comportîndu-se şi ca un post privat, prin acapararea ofertei de publicitate graţie unei audienţe moştenite pe care nu şi-a cîştigat-o şi pe care mă îndoiesc că ar putea să şi-o cîştige (audienţă *de fapt*, nu şi *de drept),* şi eu („eu“ – mai trebuie, oare, să atrag atenţia? – generic: *eu, consumatorul*) am, teoretic, dreptul (dacă nu chiar obligaţia) să mă comport *mai aspru* cu produsele ei decît cu produsele altor posturi, care se luptă pe piaţă cu armele pieţei. TVR este ultima care trebuia să se plîngă de non-obiectivitate, care să îndrăznească să pronunţe acest cuvînt. Jucînd, cum spuneam, pe două tablouri, dar jucînd neinspirat, mediocru, ea le transformă pe ambele în luntre: TVR e un prost post public care se comportă ca un prost post privat. Iar „eu“, care o *plătesc* de (cel puţin) două ori, prin „abonament“ şi prin publicitatea care se face pe spinarea mea şi de care „eu“ s-ar cuveni, normal, să fiu scutit, să nu am dreptul, *oricine m-ar „plăti“*, să-i judec aşa cum cred de cuviinţă produsele? Nu o cronică TV, ci o cronică TVR *ar trebui* scrisă. Ar fi, însă, ucigător de plictisitor. Faţă de TVR, eu am *drepturi de consumator*, *în plus*, chiar, decît cele pe care le am faţă de posturile normal private, ale căror produse eu am posibilitatea să le refuz. Iată de ce, de săptămîna viitoare, ceea ce va înceta, formal, să se mai numească „TV (totul de vînzare)“ îşi va lărgi cadrul, încercînd să facă oficiu de *protecţie a consumatorului de bunuri simbolice*. Nu va mai fi loc pentru aprecieri pozitive, ci doar pentru critică.

Totul e de vînzare, deşi nu totul este de cumpărat. Totul e de vînzare, adică inclusiv eu (cu sau fără ghilimele), chiar dacă nu absolut totul este şi de cumpărat (precum, să spunem, anumite produse şi atitudini ale celor ce semnează, colectiv, „Televiziunea Română“).

(Postura unilateral-falsă, reductivă la care am fost redus, în care m-am trezit împins mă împiedică să mai remarc, aşa cum aş fi vrut, ceea ce ar fi, totuşi, de remarcat în activitatea TVR. Păcat!)

Bogdan GHIU

Economie

Leul convertibil se comportă normal

De la 30 ianuarie '98, într-o iarnă calmă prin Voia lui Dumnezeu, dar extrem de agitată în mediile politice şi economice interne, moneda noastră a devenit convertibilă. Previziunile catastrofice, referitoare la cozile din bănci şi de la casele de schimb, îngroşate de românii grăbiţi să-şi schimbe leii pe dolari, nu s-au adeverit. Şi era firesc să nu se adeverească. Atunci cînd un produs se liberalizează, cozile nu se înmulţesc, ci dispar. Aşa s-a întîmplat şi cu valuta la liber.

E drept că BNR a pregătit bine acest moment. Mecanismele pieţei valutare au fost bine reglate, aşa încît, încă de la începutul lunii ianuarie 1998, neîncetat, leul a urcat şi a coborît, desenînd un spectaculos zig-zag. Fără îndoială că amatorii de speculaţii s-au trezit în faţa unor dificultăţi cu care ei n-au prea fost obişnuiţi: continua întrerupere de ritm, leul urcînd şi coborînd de la o zi la alta, i-a derutat total. În acelaşi timp, cursa leudolar a devenit spectaculoasă.

Cît priveşte momentul trecerii afective la convertibilitatea leului, s-a dovedit că Banca Naţională l-a ales bine. Pentru că şocul a avut într-adevăr intensitate mică şi durată scurtă. Deşi relele prevestiri n-au lipsit: ba că Banca Naţională îşi va consuma toată rezerva ca să susţină leul convertibil; ba că investitorii străini se vor retrage de teama crahului şi vom pierde în februarie peste un miliard de dolari; ba că moneda naţională se va prăbuşi pe piaţa valutară... Toate aceste zvonuri s-au dovedit a fi fără temei. De altfel, nici nu s-au bazat pe analize lucide, ci pe stări emoţionale. Datele BNR duceau însă spre alte concluzii: că piaţa valutară va rămîne stabilă. Şi iată: leul nu se prăbuşeşte.

Între vocile ce au spus că trecerea la convertibilitate ar fi un pas greşit, multe au avut ca bază trecutul şi nicidecum viitorul. La noi, de mult timp încă, s-a format un reflex ce se pune în funcţiune ori de cîte ori urmează a fi luată o decizie cardinală. Pînă şi în 1880, în focul demersurilor pentru înfiinţarea Băncii Naţionale, conservatorii, între ei numărîndu-se personalităţi culturale de marcă, au strigat că... e prea devreme. Tot aşa cum – în secolul actual – s-a strigat că e prea devreme pentru concurenţă, pentru legi care să pună în prim-plan competitivitatea economică, pentru investiţii străine în industrie...

...Refrenul s-a făcut auzit şi acum: „E prea devreme!“ Aşadar, lumea se îndreaptă spre convertibilitatea de cont de capital (forma supremă de convertibilitate), în partea noastră de lume convertibilitatea de cont curent e deja o realitate, dar refrenul era cîntat cu insistenţă: „E prea devreme!“

La fel se petrec lucrurile şi cu reforma economică. Nu sînt puţini acei economişti pe care demersurile reformatoare îi îngrijorează. Ei suţin că... e prea devreme. Pentru că n-ar putea fi lăsată în voia soartei o economie nepregătită suficient să facă faţă jocului pieţei. Cu alte cuvinte, de ce să fie lăsată piaţa să lucreze şi să decidă ce să se întîmple în economie?! De ce Guvernul să nu ţină în continuare frîiele?! Răspunsul e simplu: pentru că Guvernul, care nu este supus legilor pieţei, ale riscului şi ale profitului, nu poate fi controlat de cel mai teribil inspector: falimentul. Aşa că nici nu poate fi partener egal pentru agenţii economici. O decizie catastrofală nu-i poate provoca Guvernului faliment. Guvernul nu poate să intre în încetare de plăţi, pentru că el are la dispoziţie bugetul, alimentat de economie şi de populaţie cu taxe şi impozite. O companie economică, în schimb, este obligată să fabrice produse de calitate prin metode eficiente, care să-i aducă profit. Dacă, bineînţeles, statul n-o acoperă cu mantaua sa de protecţie, uzată deja: subvenţia.

Nu putem sta la infinit cu braţele încrucişate, lăsînd centralismul-birocratic să producă blocaj şi sărăcie, sub motivul că... întreprinderile româneşti nu sînt încă pregătite pentru economia de piaţă. A spune, astăzi, că e prea devreme pentru a da drumul pieţelor să lucreze e identic cu a spune că e prea devreme să scăpăm de sărăcie!

Sau un alt exemplu: cînd vecinii noştri au redeschis bursele de valori, imediat după evenimentele din '89, la noi s-a spus că... e prea devreme. Şi am deschis prea tîrziu bursa de valori: în toamna anului 1995. Astăzi, cu o bursă avînd în spate şase-şapte ani de experienţă, alta ar fi fost soarta României. Şi a românilor. Dar bursa noastră e încă în faşă. Deocamdată, nu-şi spune un cuvînt greu în economia românească, împovărată de nenumărate boli şi de explicabile complexe.

Astăzi ştim bine că nu vom război fără dezvoltarea pieţei de capital, cu bursa de valori, cu ringurile extrabursiere şi cu fondurile de investiţii. Numai aşa vom ajunge la o nouă relaţie producţie-consum-proprietate; şi la o altă ecuaţie economică, în care venitul să fie legat de competiţia muncii. Cazanul comun, menţinut încă în industria de stat, şi-a epuizat şi bruma de resurse ce dădea cîndva iluzia protecţiei sociale. Securitatea socială nu este posibilă fără... protecţia concurenţei în economie.

Nicăieri, în lume, eficienţa şi, în consecinţă, bunăstarea nu sînt posibile fără pieţe libere, fără concurenţă, fără preţuri adevărate. Şi, mai ales, fără o puternică piaţă de capital, veritabilă pompă de oxigen de care economia naţională are nevoie vitală. Toate astea trebuie oxigenate repede. Nu mai avem timp să pierdem trenuri. Pentru reforma economiei româneşti, nimic nu mai e... prea devreme; totul e prea tîrziu. O şansă ne-a mai rămas: să înţelegem că, totuşi, e mai bine mai tîrziu decît niciodată. Cît nu e încă definitiv tîrziu.

Adrian VASILESCU

Presa despre...

Noi fronturi, aceleaşi războaie

Pîndari şi pîndiţi

● „Recitalul dlui Băsescu a avut darul – dacă se poate spune aşa – de a arăta cum reuşeşte un ministru cu o popularitate uriaşă, să-şi facă praf credibilitatea în doar cîteva apariţii, demonstrînd totodată că un om inteligent poate constitui un excelent sediu pentru aberaţii. În fine, de ziua îndrăgostiţilor, PD şi-a ales un «grup de supraveghere a guvernului» în care fiecare Valentin din PD va urmări o Valentină din guvern." (Tia Şerbănescu – *Supraveghetorii*, în **Cotidianul**, 16 febr.) ● „Dacă îi privim rînd pe rînd pe domnii Diaconescu, Roman, Quintus sau Marko, avem imaginea unor preşedinţi care îşi menţin cu proptele cursa de respectabilitate în faţa propriilor oameni din partid. Majoritatea eforturilor pacificatoare, mai toate poziţiile conciliante şi aproape toate declaraţiile cît de cît înţelepte i-au avut ca autori sau iniţiatori pe cei patru. De fiecare dată însă cînd mistreţii îşi înfigeau colţii în ciornele de protocoale, artizanii păcii mai pierdeau ceva din credibilitatea şi autoritatea morală." (Adrian Ursu – *Mistreţii*, în **Adevărul**, 14 febr.) ● „Începe să fie din ce în ce mai clar că preşedintele Constantinescu are nemulţumiri serioase legate de mass-media (...) Să fie vorba de supărări de moment sau de o concepţie aparte despre rolul mediilor în viaţa societăţii? Greu de răspuns în acest moment, dar reacţia preşedintelui merită privită cu atenţie, mai ales că ea a venit în legătură cu un subiect fierbinte: Sorin Dimitriu." (Cornel Nistorescu – *Un conflict deschis*, în **Evenimentul zilei**, 14 febr.) ● „Generalul Ion Popescu, adjunct al directorului SRI, a fost eliberat din funcţie." ● „PRM e pregătit să formeze un guvern de criză. Corneliu Vadim Tudor cere grevă generală în toate sectoarele." ● „Faţă de evenimentele ce se succed în România, Consiliul Europei ar putea reîncepe monitorizarea." ● „Săptămîna viitoare, FMI va discuta cu guvernul aspectele delicate ale reformei." (**Curierul naţional**, 14 febr.) ● „Este neîndoielnic adevărat că nu toţi egoiştii sînt fie inteligenţi, fie pragmatici. Există şi egoişti proşti, dar tocmai pentru că ţin la ei şi la interesele lor, egoiştii proşti intuiesc că trebuie să fie prudenţi. Nu se reped, nu fac declaraţii pripite, nu au iniţiative, nu se expun. Fiind puţini la minte, ei se pot teme de concurenţa celor capabili. Nu încearcă însă să mimeze spiritul, să înlocuiască valoarea, să forţeze comparaţia." (Adrian Severin – *Egoism şi egocentrism*, în **Ziua**, 14 febr.) ● „...instituţia preşedintelui este o instituţie centrală a statului şi trebuie tratată cu distanţa şi cu reverenţa necesare, fără servilism, cu oricît spirit critic. Dar, după părerea mea, nu se poate vorbi despre o instituţie a statului, oricare ar fi ea, în termenii în care vorbeşti despre găina care face pui vii. Nu se poate. Este o inadecvare de limbaj şi o inadecvare de percepţii." (Zoe Petre, prim-consilier prezidenţial, în **Curentul**, 14 febr.) ● „Ion Diaconescu: «Eu m-am dus la masă cu Regele sau Petre Roman?!»" (**Cronica română**, 14 febr.)

Criza irakiană în viziune balcanică

● „În cazul Irakului, o Românie tranşant angajată de partea SUA poate însemna însă ceva. O Românie rămasă în «zona gri», a indeciziei şi a ambiguităţii, nu poate însemna nimic pentru nimeni, decît, cel mult, pentru Saddam. În ceea ce ne priveşte, reacţiile Rusiei şi Chinei faţă de poziţia ţării noastre nu ar trebui să preocupe prea mult Bucureştiul (...) Dincolo de calculul politic al Guvernului de la Bucureşti, dincolo de ceea ce ar hotărî în final Parlamentul, pentru opinia publică din România criza irakiană este un nou test. În proporţie de 95%, românii au vrut în NATO, şi aceasta fiindcă prin NATO ei au înţeles în primul rînd America." (Bogdan Chirieac – *Românii tresar la „Tunetul Deşertului"*, în **Adevărul**, 16 febr.) ● „În sfîrşit, liderul irakian şi-a găsit naşul! Victor Ciorbea i-a pus gînd rău lui Saddam Hussein." ● „C.V. Tudor: «O dovadă a iresponsabilităţii acestei bande de nemernici»." ● „Radu Timofte, vicepreşedinte al Comisiei de apărare din Senat: «Nici măcar nu ni s-a cerut acest lucru.»" ● „Ion Raţiu, vicepreşedinte al Comisiei de politică externă din Camera Deputaţilor: «A te opune s-ar dovedi sinucigaş.»" ● „Crin Antonescu, purtător de cuvînt al PNL, ministru, membru al Comisiei de politică externă a Camerei Deputaţilor: «Decizia nu presupune trimitere de trupe.»" (Grupaj în **Naţional**, 16 febr.) ● „Oamenii politici declară «război» pripelii. Cabinetul Ciorbea n-a suflat în iaurt în criza din Irak." (Grupaj în **Jurnalul naţional**, 16 febr.) ● „Hodoronc-tronc, guvernul anunţă că ţara noastră e gata să se alăture acţiunilor, inclusiv de natură militară, care ar putea fi întreprinse de SUA împotriva Irakului. Această ieşire a României dintr-o expectativă lăudabilă nu e justificată în nici un fel prin comunicat. (...) Tare mă tem că e, ca de obicei, un exces de zel al României. Inutil, ca toate alte asemenea acţiuni externe ale ţării noastre." (Ion Cristoiu, în **Libertatea**, 16 febr.) ● „România va intra în război împotriva Irakului. Susţinerea poate fi atît logistică, cît şi cu trupe, în virtutea Parteneriatului pentru Pace." ● „Secretarul general adjunct al Guvernului, Radu Stroe, este de părere că România trebuie să aibă o poziţie fermă." ● „Gheorghi Prisăcaru, senator PDSR, preşedintele Comisiei de politică externă a Senatului, susţine că folosirea Forţei nu rezolvă problemele, ci le acutizează." (Grupaj în **Ziua**, 16 febr.) ● „Ciorbea se dă la Saddam. Dacă soluţionarea diplomatică a crizei din Golf nu va fi posibilă, România este dispusă să participe la o lovitură militară împotriva Irakului." ● „SUA au solicitat sprijinul României sau Bucureştiul s-a oferit singur să participe la soluţionarea militară a crizei irakiene?" ● „Bulgaria, mai moderată decît România" ● Varujan Vosganian: „Nu se va face nimic fără acordul Parlamentului." ● Nicolae Alexandru, membru PD, preşedinte al Comisiei de Apărare din Senat: „Trebuie să ne asumăm obligaţiile." ● Andrei Chiliman, deputat PNL: „Avem datoria să încercăm rezolvarea conflictelor." (Grupaj în **Evenimentul zilei**, 16 febr.) ● „Participarea României la un eventual conflict în Golf va avea «caracter umanitar»." (**România liberă**, 17 febr.) ● Ion Diaconescu: „Este un act de înţelepciune politică." ● „Consilierul judeţean PNŢCD Gorj, Gheorghe Mihăiţă sugerează: «În Irak să meargă familiile parlamentarilor»". ● „Ambasada Irakului îl ceartă pe Victor Ciorbea." (Grupaj în **Evenimentul zilei**, 17 febr.) ● „Victor Ciorbea a declarat ieri: «Dorim să se găsească o soluţie politică şi diplomatică crizei din Golf.»" (**Curierul naţional**, 17 febr.)

Elena ŞTEFOI

Sentimente, crime şi adevăruri

Neodisperare

„...În profunzime, vedem că de fapt este altceva, ceva dezagreabil, nedorit nici înainte, nici acum de majoritatea societăţii ungureşti. Instituţiile noastre sînt instabile şi permeabile, legitimitatea lor este îndoielnică, legile sînt confuze, sentimentul dreptăţii este în cădere liberă din cauză că practica judiciară e complet discreditată şi în toate domeniile s-au înstăpînit aceiaşi mîrlani mafioţi, întruchipări ale aroganţei.

La suprafaţă sînt birocraţii idioţi şi mărginiţi, alături de colonizatorii lipsiţi de anvergură. Pentru că n-au izbutit în afaceri la ei acasă, au fost paraşutaţi într-o ţară pe care o consideră a nimănui, neinteresantă. Dictează cu suficienţă tot soiul de proştii, deşi nu ştiu nici unde se află, nici care sînt obiceiurile locului, nici de ce ei şi nu alţii au fost trimişi în Ungaria. Dar nu asta e grav. Am mai trecut prin aşa ceva. Ruşii nu erau mai buni şi au putut fi driblaţi din cînd în cînd. De secole, micile compromisuri au asigurat supravieţuirea în această regiune, un sport în care ne-am descurcat destul de bine. De fapt, totul nu este decît o preocupare internă şi nu putem să transferăm responsabilitatea asupra forţelor străine, oricît de puternice ar fi. Noi alcătuim această societate, reunind toate tradiţiile proaste acumulate de-a lungul secolului XX. Această putere care se naşte în Ungaria nu este prea agreabilă. Problematică este absenţa oricărei limite. Orice individ dotat cu brutalitatea şi agresivitatea necesare, avînd din naştere sau dobîndind ulterior suficientă insensibilitate şi cinism, poate acum să „ia potul" nestînjenit... Nu trebuie supraapreciaţi, ei nu sînt mai inteligenţi decît noi, doar mai impertinenţi. Şi nu e adevărat ce se spune – că sînt apanajul capitalismului. În ţările capitaliste din Occident oamenii şi-au dobîndit unele drepturi prin care se apără de dominaţia banului şi s-au definit interesele comune celor puternici şi celor săraci. Pe vremuri, împăraţii romani înţeleseseră şi ei că, dacă nu dau nimic sclavilor, aceştia nu vor crea bogăţie. La noi, factorii de decizie n-au avut această revelaţie, pentru că societatea nu i-a obligat s-o aibă. (...) Ce importanţă are cum numim o anumită structură. Socialism? Capitalism? Economie de piaţă? Conservatorism? Liberalism? Ei şi? Nimic nu există în stare pură, poate doar în poveştile cu zîne şi la televiziune. Singurul lucru care contează este acela de a şti ce fel de oameni dispun de puterea reală într-o anume societate şi în ce măsură acest «exces de putere» (la noi nu există putere fără «exces») poate fi limitat." (György Spiro, în **Népszabadság**)

Alergii criminale

Pe 6 februarie a fost împuşcat, la intrarea într-o sală de concert, prefectul din Corsica, Claude Erignac. Terorism naţionalist sau criminalitate mafiotă? Nu se deosebesc prea mult.

„Profund libertari, corsicanii resping constrîngerile acceptate de alte popoare, pentru că li se par de origine străină (...) Independenţa n-a fost niciodată considerată o perspectivă serioasă, chiar şi de către cei mai fanatici naţionalişti. În 1981, cînd stînga i-a amnistiat şi i-a eliberat pe deţinuţii politici din Corsica, i-am întrebat ce au discutat în celulele lor despre independenţă. Au răspuns că n-au vorbit despre ea niciodată. Ştiind că adesea temniţele sînt universităţi revoluţionare, am vrut să aflăm ce au citit. Răspunsul a fost stupefiant: *Playboy*. Naţionalismul a preluat ştafeta banditismului pentru că ambele sînt alergice la modernitate. Marcel Lorenzoni, întemeietorul grupului Sampiero, este un disident al grupului istoric. Mişcările naţionaliste se reproduc prin diviziune celulară. Extremiştii se desprind şi pleacă cu arme şi bagaje. În special cu arme. În decembrie 1996 s-a crezut că s-a pus capăt terorismului prin arestarea lui François Santoni, secretarul general al Cuncolta, faţa legală a terorismului clandestin. A fost retras din circulaţie exact cînd începuse să cedeze, ispitit de perspectiva respectabilităţii şi a odihnei. Naţionalismul corsican nu cedează în faţa raţiunii, ci din plictiseală. Eliminîndu-l pe Santoni de pe scena corsicană, s-a obţinut un răgaz, dar s-a curăţat terenul pentru cei mai radicali decît el. Victoriile asupra haosului corsican sînt întotdeauna iluzorii. (...)

Corsicanilor nu le plac banii. Preferă puterea, mai bine zis aparenţele puterii. În Corsica banii sînt suspecţi şi etalarea lor este vrednică de dispreţ. Corsica e rebelă la economie. E o noţiune adusă din altă parte. Turismul este o activitate degradantă care poluează puritatea originară şi mitică a insulei. Viticultura este o invenţie diabolică adusă din Algeria. Vilele şi rezidenţele secundare sînt provocări ale colonilor francezi. Promoţiunea imobiliară este dominată la sigur de Mafia italienească..." (François Caviglioli, Henri Guirchoun – **Le Nouvel Observateur**, 12-18 februarie)

Adevăr

„O firmă electronică din Israel susţine că noile ei programe pot detecta minciunile spuse prin telefon. Aparatul personal de verificare se vinde cu un compact disc şi conectează prin cablu linia telefonică la computerul personal. Acolo măsoară nivelul de stres vocal al interlocutorului. În timpul conversaţiei pe ecranul calculatorului apar note: «spune adevărul», «exagerează», «nu e chiar aşa», «afirmaţie falsă». După terminarea conversaţiei, programul produce o apreciere globală despre nivelul general de veridicitate al comunicării. Autorii programului spun că produsul lor este între 85 şi 100% sigur. Recent l-au probat pe discursul în care Clinton neagă orice relaţie sexuală cu Monica Lewinsky. Verdictul? Inocent." (**Newsweek**, 16 februarie)

Dacă exagerează în privinţa procentelor, autorii programului sînt mincinoşi, deci nu au cum să elaboreze un program care să detecteze adevărul. Dar poate tocmai pentru că sînt mincinoşi au mai multe şanse. (**M.B.**)

„În limbajul curent, noțiunea de hedonism desemnează o înclinație amorală spre o viață dedată plăcerilor, vicioasă chiar. Este inexact, desigur: Epicur, marele teoretician al plăcerii, înțelegea viața fericită într-un mod extrem de sceptic: cunoaște plăcerea acela care nu suferă. Așadar, suferința este noțiunea fundamentală a hedonismului: ești fericit în măsura în care reușești să ocolești suferința; și, cum plăcerile aduc adesea mai mult nefericire decît bucurie, Epicur nu recomandă decît plăcerile prudente și modeste."

Milan KUNDERA

Argument

Hedonismul are reputaţie proastă (vezi şi mai jos!). Printre intelectuali, în primul rînd: deşi Roland Barthes „reabilita" plăcerea într-un titlu de referinţă de-acum 25 de ani (vezi pag. 10), în general puţini sînt cei care (precum Kundera, în *La lenteur*, 1995) ar mai face astăzi elogiul desfătătorului secol XVIII, cel „al bunului plac şi al bunului gust"... În România mai ales, hedonologia este domeniu obscur: spectrul frivolităţii îngheaţă mîna care i-ar face dreptate, şi o adiere de tămîie e mereu prezentă pentru a-i aminti nevolnicului dedat plăcerilor că poteca pe care merge se-nfundă-n păcat. Iar aceia care, la adăpost de reaua conştiinţă indusă duminical, ar putea revendica tradiţiile unui „plezirism" interbelic jovial şi pitoresc au de luptat cu ipocrizia generală, cu amnezia generală şi cu o la fel de generală camuflare a epicureismului prin consumism. „Vezi ce-ţi place/ Îţi place ce vezi", o sumedenie de alte slogane publicitare şi o practică intensivă a „necesităţilor" stimulate prin şantaj concurenţial dau impresia că românul se lăfăie în pestriţe plăceri cotidiene, că „se uită pe sine" în malaxorul momentului şi că, finalmente, în România, hedonismul ar fi singurul partid cu care votează toată lumea, alegînd simbolul „CD" („Carpe Diem")...

Deşi, mai nou, i se subsumează, consumismul nu poate fi echivalat cu hedonismul – în primul rînd, pentru că însuşi caracterul său compulsiv şi artificial se opune eticii simple a hedonismului. Atunci cînd, într-o carte mai veche a sa, Susan Sontag analiza „cultul trupului" în America şi implicita lui înscriere în competiţia consumului, ea atingea unul dintre aspectele critice ale acestei relaţii: plăcerea „ajutată", „asistată" de protezele consumismului devine mai puţin plăcere şi mai mult consum... Un fel de „grădina plăcerilor ce se bifurcă".

Pentru că există o apologie a **eticii hedoniste** – şi un travaliu consecvent de scoatere a ei de sub „fumigaţiile" unei propagande ostile –, cîteva fragmente dintr-o asemenea carte pot servi ca **incipit** al „dosarului" care urmează; ele se află cuprinse în „jurnalul hedonist" (cu titlul sadian *Le désir d'être un volcan)* al lui Michel Onfray, apărut la Grasset în 1996: „Ura faţă de negativ este semn de sănătate; gustul pentru pozitiv, de asemenea. Pozitivul este, firește, inversul negativului, contrariul acestuia: chietudinea, pacea, echilibrul, armonia, jubilaţia, mulţumirea, sănătatea, puterea, abundenţa şi supraabundenţa de viaţă. El se găseşte în hedonismul căruia Chamfort i-a stipulat principiul într-una din maximele sale: «A juisa şi a face să juiseze, fără a face vreun rău, nici ţie, nici altcuiva, iată, cred, fundamentul oricărei morale». Fericirea, în cadrul acestei aritmetici a plăcerilor, este rezultanta unei voinţe de juisare şi a unei aspiraţii radical hedoniste. Două cuvinte, aşadar, despre acest hedonism căruia i s-a denaturat prea adeseori sensul asociindu-l celei mai vulgare satisfacţii: aceea a animalelor şi a celor care înţeleg plăcerea ca fiind ceea ce uşurează animalul, înafara conştiinţei, cel mai departe posibil de inteligenţă, cultură şi reflecţie. (...) Aş defini hedonismul, la modul clasic, drept filozofia care face din plăcere binele suprem şi care invită la evitarea neplăcerii. Împotriva kantismului care doreşte o morală a datoriei pure, hedonismul propune un utilitarism jubilator. (...)

Ce spune etimologia? Ea arată înrudirea plăcerii cu «placide» – care place – apoi «placebo», în sensul de flatare, înainte ca acest cuvînt să ia semnificaţia medicală şi farmaceutică pe care-o cunoaştem. În această lumină genealogică, plăcerea rezidă în capcană şi flaterie, pe scurt, în seducţie. Mai tîrziu, plăcerea se structurează împotriva rigorii, a rectitudinii căci, a seduce, înseamnă a te îndepărta de drum. (...)

Fericirea este în obţinerea plăcerii şi în evitarea durerii. Ea este rezultanta operaţiunii utilitariste etice hedoniste. (...) Fericirea întreţine o relaţie cu hedonismul, ea îi este ecoul, consecinţa în raport cu trecutul sau viitorul. Ea ţine de conştiinţa care se adaugă emoţiei; în raţiunea folosită pentru a amplifica o pasiune care provoacă plăcere. Tot astfel nefericirea, care funcţionează pe acelaşi principiu, în raportul său cu o pasiune care atrage neplăcerea. În acest punct, e posibil a îndrăzni un răspuns la întrebarea: unde se găseşte fericirea? În ce mă priveşte, aş spune că fericirea este ceea ce face conştiinţa dintr-o plăcere trecută sau viitoare. (...) Ca şi plăcerea, fericirea este fugace, mereu fragilă şi de reconstruit." (*op. cit.*, pp. 216-226) (**a.l.ş.**)

Maladiile normalităţii

Asistăm în cadrul societăţii contemporane la o amploare fără precedent a unei vaste diversităţi de grupări originale, care se pretind a fi cît mai „adevărate", cît mai apropiate de revelarea „esenţei vieţii": plonjorii aerieni şi scufundătorii subacvatici, motocicliştii furibunzi şi gangsto-rapperii, nudiştii şi dependenţii de droguri, împătimiţii ezoterismelor orientale şi adepţii farfuriilor zburătoare, culturiştii şi fanaticii realităţii virtuale.

Proliferarea fără precedent în istorie a acestor mini-grupări nu poate fi decît fenomenul simptomatic al unei noi conştiinţe, al unei noi viziuni asupra lumii. Deviza noii generaţii este: *living on the edge*, a trăi din plin viaţa, a experimenta pînă la capăt, eliberat de sentimentul culpabilităţii.

Nu e greu de descoperit semi-eşecul oricărei încercări de a (se) stabili o morală întemeiată pe iubire, credinţă, speranţă. Acestea devin simple concepte abstracte, cuvinte goale de sens pentru că singura morală care poate fi întemeiată este morala pentru fiecare, individuală şi individualistă. Dincolo de bine şi de rău omul îşi creează propriile norme, propriile repere, care nu depăşesc însă registrul dualist al formulei plăcere-neplăcere. Temeiurile sînt strict psihologice, iar valorile există pentru că există un proces de valorizare, iar acesta ţine de plăceri, de dorinţe, de preferinţe şi de satisfacerea lor.

Caracteristică pentru societatea contemporană, instanţierea plăcerii ca rezultat al satisfacerii unor stimuli dă naştere la o goană frenetică după stimuli, asociată tentativelor de a evita neplăcerea. Viaţa umană pare că s-ar desfăşura doar la nivelul primar, hedonist, al ecuaţiei obiect (al senzaţiei) – stimul – senzaţie (de plăcere sau de neplăcere).

Consecinţa inevitabilă a luptei febrile pentru stimuli este de cele mai multe ori suprastimularea, saturaţia psihică, fenomen ale cărui simptome sînt hiperagresivitatea, hipersexualitatea, hiperapatia. Erich Fromm *(Escape from Freedom)* scrie că de cele mai multe ori răspunsul găsit la întrebarea „cum să trăiesc?" nu e echivalent cu un hedonism senin, ci e sinonim cu o autoîncărcare permanentă a conştiinţei. Aşadar goana perpetuă a omului contemporan nu este jalonată de repere morale stabile, dar nu se desfăşoară nici în gol – ci spre neantul conştiinţei.

Invazia frenetică a agresivităţii, a sexualităţii şi a apatiei în viaţa cotidiană poate mai surprinde unele conştiinţe încă „neadaptate" la noul stil de viaţă. Dar pentru restul oamenilor aceste trei coordonate nu numai că s-au insinuat perfid în normalitate, dar ele chiar reprezintă normalitatea acum. Ceea ce e firesc într-o lume plictisită, perversă şi violentă...

Theodor POSTELNICU
student în anul III la Facultatea de Filosofie,
Universitatea Bucureşti

Către o etică a bucuriei

Cînd cuvintele devin sinonime le paşte primejdia ca, din inerţia contaminării excesive, să se scufunde într-o promiscuă confuzie. Plăcerea şi bucuria sînt pîndite şi ele – cel puţin în uzul lipsit de orice exigenţă al mentalităţii comune – de această periculoasă ispită de a-şi pierde identitatea, amăgite de impasibilitatea solidarităţii gregare, oricare putînd fi luată drept cealaltă fără nici o pagubă.

Gîndirea autentică este însă atrasă de sinonimii tocmai pentru a remarca nuanţele distinctive, contururile uşor refractare la suprapunere, culorile ce debordează de sub sensul ce doar încearcă să-l acopere pe celălalt şi, în anumite momente privilegiate, scînteierile ce irizează cînd le scapără asperităţile. Ea sesizează cu perspicacitate că plăcerea păstrează un aer placid, uşor fad, de satisfacţie suficientă, care se ghiftuieşte pentru a se deda siestei tîmpe, acompaniată de rîîieli experte, superlativ doveditoare, în timp ce bucuria, pe motive de departe mai frugale, manifestă o mulţumire mai vie, mai amplă în ecouri, deschizînd un spaţiu de împlinire sufletească mai greu de istovit, menit parcă să sporească – fără a cădea în oboseală prematură – încîntarea, desfătarea, farmecul prilejului.

În zarea joasă a plăcerii, satisfacerea se închide peste voluptatea asimilată fără rest – cel mai adesea adjudecată, obţinută în virtutea unui drept, plătită –, beneficiarul dorind doar s-o trăiască, fără să-şi asume şi răspunderea ei. Căci plăcerea rămîne doar un episod pasager al saturării unei nevoi ce se repetă periodic şi pretinde, pentru a nu-şi altera savoarea, comoditate şi confort, lipsă de griji şi de gravitate. Este deci firesc ca ea să fie preluată cu uşurinţă în circuitul consumismului, gustul ei fiind manipulat prin exaltarea frivolă a moftului şi a cantităţii, iar înţelesul abătut către halucinaţia şi istovirea simţurilor.

Orizontul bucuriei este prin comparaţie unul al dezmărginirii, al împlinirii indestructibile, al satisfacţiei asumate pentru a avea şansa de a deveni superlativă, al mulţumirii ce năzuieşte către recunoştinţa sporitoare. Căci bucuria nu e stigmatizată de perisabilitatea plăcerii, nefiind menită să umple doar un gol al vieţii, ci este un preaplin care trezeşte exigenţa unei proaspete răspunderi. Ca semn neîndoielnic al norocului de a-ţi întîlni destinul şi ca îndemn de a consimţi la copleşitoarea sa chemare, bucuria este prevestirea unei potenţiale iniţieri. Ea nu se iroseşte deci în gratuitatea şi pasivitatea consumului, ci dinamizează fiinţa, inaugurînd zarea propriei sale cultivări, mergînd adesea pînă la cult, pentru a-i dibui tîlcul şi rostul, pentru a-i încuraja roadele.

Aşadar, principiul frivol al plăcerii va tutela gustul rudimentar pentru viaţa degrevată de dificultăţi şi de seriozitate, dar simultan şi de impedimentul plictiselii rezultate din această lipsă de tensiune vitală. Gust cantonat într-un perpetuu minorat etic, care se complace în a savura doar agreabilul, lejerul, îndestularea, amuzamentul, mulţumirea de sine şi care preferă distragerea distracţiei şi acceptă cu bucurie diversiunea divertismentului. Şi tocmai de aceea – cu aceeaşi satisfăcută uşurinţă – poate să rătăcească pe căile bunului plac, ale hatîrului necenzurat.

În schimb, principiul bucuriei guvernează rîvna pentru iniţiere şi schimbare de sine, pentru dobîndirea unui delicat – difícil, dar şi graţios şi nobil – gust al vieţii. Căci prin cultivarea bucuriei plăcerea se emancipează şi se maturizează, iar pofta primară de viaţă capătă demnitate, spiritualizîndu-se. Intrînd în slujba bucuriei, afli că ea poate fi simultan reper ferm pe drumul propriului destin, piatră pentru templul vieţii şi totodată mirabilă sămînţă a puterii sufleteşti. Prin ea resimţi şi aspiraţia către Înalt, faptul că nu trăieşti fără nici un dumnezeu, consimţind la spusa lui Camus: „Dumnezeu are nevoie de suflete care iubesc lumea. Bucuria ta este desfătarea lui."

E greu de crezut că am avea vreun drept la fericire. Ne încearcă însă bănuiala că ne putem cuceri privilegiul de a ne afla, cultivîndu-ne bucuriile, gustul autentic al vieţii: vrednicia de a putea primi – cu modestie şi răbdare, ajunînd – fericirea în iminenţa nostalgiei sale.

Cornel ATANASIU
str. Nera 2, bl. OD 5, ap. 15, sect. 6, Bucureşti

Adrian MIHALACHE
conferenţiar universitar

Teama de plăcere

În mentalitatea comună, opusul plăcerii nu este durerea, ci datoria. Datoria de a lupta pentru prestigiu sau de a munci pentru bani. Prima este o reminiscenţă aristocratică, a doua este principiul însuşi al societăţii burgheze. Cel care vrea să se remarce desconsideră plăcerea pentru că este inavuabilă, cel care vrea să acumuleze bunuri o disprețuiește pentru că este efemeră. Nici unul, nici celălalt nu se tem însă de ea, deoarece nu o cunosc îndeajuns. Probabil pentru că nu au timp destul pentru a o prinde din urmă în evaziunile lor fugitive şi furtive din imperiul necesităţii. Timpul le este măsurat, deci anulat.

Plăcerea şi munca au acelaşi tip de relaţie cu timpul deoarece, ca activităţi reiterative, sînt lipsite de scop final şi, ca urmare, elimină sensul, „săgeata" timpului. Amîndouă sînt reluate mereu, pentru că satisfacţia se şterge, iar trebuinţa revine. Cu toate că timpul muncii şi timpul plăcerii împărtăşesc lipsa de „sens", structura, granulaţia lor este diferită: primul este perceput ca lung şi omogen, pe cînd al doilea pare scurt şi variat. „Munci şi zile" sugerează un acelaşi efort repetat cu abnegaţie, „Les plaisirs et les jours" propune, dimpotrivă, o diversitate de divertismente.

Omul care munceşte nu se teme de plăcere pentru că o poate grăbi sau amîna după voinţa lui, stăpînind-o după regulile de comportament ale tipului anal. Orgoliosul, care a gustat satisfacţia de a fi învingător, confundă plăcerea cu beţia succesului şi crede că o posedă, ignorînd faptul elementar că ea nu există nicăieri în afara simţurilor. Două tipuri de oameni cunosc plăcerea în profunzimile ei, de aceea se tem de ea: ascetul şi hedonicul.

Ştim din relatările marilor mistici că unora le-a fost dat să atingă plăceri de incomparabilă intensitate, extaze care reuneau simţurile cu intelectul într-o unitate transpersonală. Este suficient să privim ansamblul lui Gian Lorenzo Bernini de la Santa Maria della Vittoria, reprezentînd extazul Sfintei Tereza d'Avila, pentru a ne convinge. Ca să se ajungă însă aici, drumul este aspru, iar reuşita îndoielnică, nefiind garantată nici de supunere, nici de efort. Orice abatere de la drumul abrupt pentru a gusta plăceri relative, incomplete trebuie evitată, nu atît din motive morale, cît din conştiinţa acută a faptului că cedarea la tentaţii uşoare înseamnă o diminuare a încordării, riscînd să amîne cu mult împlinirea aceea visată, bănuită, rîvnită, poate chiar cu durata cîtorva existenţe mundane în plus. Pe de altă parte, experienţa contrară, pe care mulţi au încercat-o, revendicîndu-se de la tantrici sau de la albigenzi, de a atinge extazul intelectual prin explorarea pînă la capăt a plăcerii la nivelul simţurilor, ajungîndu-se pînă la „dereglarea lor sistematică", s-a dovedit vană, pur şi simplu pentru că, în privinţa plăcerii, capăt nu există.

Nimeni nu cunoaşte mai bine acest lucru decît hedonicul. Indiferent la extaz, hedonicul îşi cultivă plăcerile cu grijă, pentru a le putea consuma liniştit, fără a se lăsa consumat de ele. Cultivarea presupune îngrădire şi selecţie riguroasă, iar consumarea rafinament şi pregătiri minuţioase. Sublimarea i se pare naivă iar bucuria obţinută prin suferinţă, conform devizei beethoveniene „durch Leiden Freude", îl lasă rece. Hedonicul este prea inteligent ca să rămînă dincoace de plăcere, în zona muncii şi a luptei, şi prea temător ca să treacă dincolo de ea, unde pretinde că nu există nimic. De fapt, se teme ca, explorînd limitele plăcerii, să nu întîlnească acolo, ascunsă în preajma graniţei, durerea, temuta durere, după cum a aflat din mărturiile marilor desfrînaţi rătăciţi prin zonă. De acest lucru hedonicul se teme într-atît încît, cu toate că refuză instanţele morale, ca şi conformismul social, îşi pune singur stavile şi-şi gestionează plăcerile cu drămuirea unui zgîrcit şi cu luciditatea unui savant. Nimic nu-i este mai străin hedonicului decît devergondajul care riscă să transforme plăcerea în contrariul ei. Moderat, el se comportă conform sfatului dintr-un vechi proverb: „În plăceri să nu te cufunzi, ci pe lîngă ele să te plimbi, ca pe ţărmurile unei mări". Marea infinită şi infinit mişcătoare, repetitivă, mîngîietoare, dar şi ameninţătoare, este o bună metaforă pentru plăcere.

Hedonicul acceptă că plăcerea se închide în sine şi nu conduce nicăieri dincolo de ea însăşi, decît, eventual, la durere. Plăcerea ca instrument magic al manipulării indivizilor şi maselor, la care Giordano Bruno se referă în *De vinculis in genere*, îi rămîne la fel de străină ca şi extazul mistic. De aceea, ascetul se simte mai aproape de eretic sau de desfrînat, al căror exces îl împărtăşeşte, decît de hedonicul măsurat şi circumspect. Un astfel de hedonic se dovedeşte a fi Mario Vargas Llosa într-un mic roman erotic, croit într-o manieră rafinat parodică după tiparul cărţilor licenţioase, *Elogiul mamei vitrege*. Întrebat, cu prilejul lansării care a avut loc la Londra în 1991, de ce nu a propus o miză transsexuală pentru simpatica lui istorioară, autorul a răspuns că acest lucru i s-ar fi părut demodat, plăcerea lecturii trebuie să fie autonomă şi autosuficientă, ca şi plăcerea erotică.

Există însă şi hedonici mai puţini siguri de sine, ca acel faimos jucător de cărţi din secolul al XVII-lea, Cavalerul de Méré. Libertin inteligent, el experimentează plăcerile şi se îndoieşte de toate, chiar şi de legitimitatea hedonismului pe care şi l-a ales ca mod de viaţă. De aceea, îl frecventează pe prietenul său Blaise Pascal, ascet convins, care se mortifică încingîndu-se cu un brîu plin cu cuie. Acesta, la rîndul său, nu se poate priva, pînă şi în izolarea lui plină de fervoare, de stimulentul mental al dialogului cu lumea frivolă, întruchipată de cavaler. Prietenia ascetului inteligent cu hedonicul autocritic, prin care fiecare şi-a reglat, în felul său, socotelile cu plăcerea de care se temea, a dus la naşterea celei mai seducătoare şi mai impure părţi a matematicii, teoria probabilităţii.

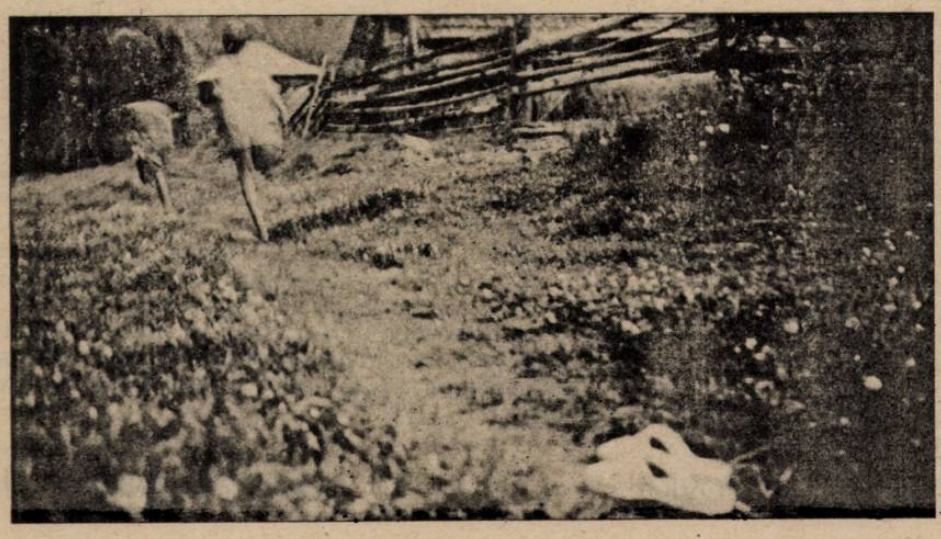

© S. Tétu

„Viaţa devine mereu mai desfătătoare odată cu trecerea anilor; în aceasta, experienţa joacă un mare rol – la o vîrstă mai înaintată, omul nu numai că simte, dar şi ştie că degustă o plăcere."
Ernst JÜNGER

Norbert DODILLE
director al Centrului Cultural Francez din Praga

Noile plăceri

Evoluţia democraţiei şi progresele sociale au dus la inversiuni ciudate. A existat cîndva o epocă, nu prea îndepărtată, pe care noi nu am trăit-o, dar pe care o putem redescoperi cu ajutorul cărţilor; acea epocă în care muncitorii nefericiţi lucrau între zece şi douăsprezece ore pe zi, inclusiv sîmbăta, şi nu aveau vacanţă decît cu ocazia sărbătorilor religioase. În Franţa, concediile plătite nu datează decît din 1936. Tocmai de aceea, muncitorii au fost numiţi muncitori, pentru că ei munceau mult mai mult decît alţii. Cît despre patroni, aceştia aveau şi ei preocupări diverse, dar, dacă îi citim pe Balzac şi Zola, aflăm că îşi petreceau cea mai mare parte din timp dansînd şi umflîndu-se în pene prin saloane. Desigur, aveau şi ei afacerile lor, dar, în acea vreme, a face afaceri nu avea prea mare legătură cu a munci. Ei se lăfăiau în fotolii confortabile, fumînd ţigări, se băteau reciproc pe pîntec, unul zicea „îţi cumpăr", altul „îţi vînd" – era un soi de Monopoly, un joc de societate care-i distra mult. Femei parfumate treceau pe lîngă ei, le spuneau un cuvînt tandru sau îi rugau cevă, ca de exemplu „ai putea să-mi împrumuţi duminică trăsura ca să merg în parc", iar ei răspundeau „desigur, draga mea" şi rîdeau, afacerile îi amuzau atît de mult, încît nu-şi făceau probleme nici măcar din cauza amanţilor pe care-i aveau soţiile lor. La drept vorbind, acest lucru le dădea o anumită poziţie în societate: dacă o femeie avea amanţi, însemna că aceasta era frumoasă şi rîvnită. Un patron bogat a cărui soţie nu avea nici un amant era mai degrabă rău văzut de colegii săi, fiind considerat drept un zgîrie-brînză care s-a căsătorit cu o urîţenie de dragul zestrei.

Şi iată că, astăzi, lucrurile sînt exact pe dos: angajaţii care au parte de concedii plătite, graţie luptelor legitime ale părinţilor lor muncitori, vor să-şi ia revanşa de-a lungul secolelor. Strămoşii lor, muncitorii, au suferit atît din cauza asta, încît ei vor acum să recupereze. În Franţa zilelor noastre se lucrează treizeci şi cinci de ore pe săptămînă, nici una în plus. Concediile nu durează încă şase luni, dar mai aveţi puţină răbdare, fiecare lucru la timpul lui. Muncitorul are dreptul la şase săptămîni de concediu medical, dar dacă acesta nu profită de el, patronii, acei oameni care trag mereu din ţigări, nu se supără deloc. În acelaşi timp, iată că patronii şi subalternii lor apropiaţi au început să muncească din ce în ce mai mult. Şi asta nu e valabil doar în uzine. Şi în instituţiile publice, în timp ce secretarele stau cu ochii pe ceas să vadă cînd pot pleca acasă, şefii de birou şi directorii îşi prelungesc mereu programul de lucru.

A ajuns să fie un fel de snobism. Sau mai degrabă un soi de ideologie garnisită cu limba de lemn corespunzătoare. Zilele trecute am fost la minister unde o doamnă drăguţă, şefă de birou, îmi fixase o întîlnire la 18^{30}. Am fost foarte impresionat. 18^{30} însemna, din punctul meu de vedere, o oră tîrzie pentru o asemenea întîlnire. Eram în trecere prin Paris şi înainte de ora stabilită fusesem la cinema. I-am mulţumit. Foarte drăguţ din partea dumneavoastră că m-aţi primit atît de tîrziu. Ah, mi-a zis ea cu un aer condescendent şi, în acelaşi timp, cu o satisfacţie ascunsă în voce, 18^{30} nu înseamnă mare lucru pentru mine, sînt zile în care plec la 10^{00} seara. 10^{00} seara, zic eu plin de uimire, în timp ce ea pîndea pe faţa mea urmele unei admiraţii fără limite.

Adevărul e că există oameni suprasolicitaţi. Unii îşi sună colegii pe la 7^{30} seara şi spun cu un ton neglijent: ah, mai eşti acolo. Nu eram sigur dacă te mai pot găsi la birou la această oră. Celălalt, vexat, ripostează, păi cum, cu munca asta a mea, crezi că pot pleca acasă la ora 5^{00}. Cel mai tare e cel care pleacă cît mai tîrziu de la serviciu. Oamenii se pîndesc unii pe alţii, iar, dacă atunci cînd cobori scările la ora 8^{00} seara întîlneşti un coleg care pleacă, există toate şansele ca el să îţi spună că e invitat la un cocktail la care, în ciuda treburilor sale, trebuie să meargă. Mă înţelegi, va fi acolo şi ministrul muncii, nu pot pierde o asemenea ocazie. Cei mai şmecheri adaugă: „desigur, doar n-o să mă verifici; de altfel, după cocktail, o să trec din nou pe la birou".

Să ai mult de lucru, enorm de mult, constituie un fel de demnitate, ca şi cum ai primi decoraţii sau un premiu Goncourt. Ai de lucru pînă peste cap, dar niciodată nu te declari excedat. Într-o zi, din stîngăcie şi pentru a-l flata, i-am spus unui coleg că voiam să mergem să luăm prînzul, iar el mi-a răspuns cu compătimire, aşa cum i-ai vorbi unui copil sau unui bolnav: cum, bietul meu prieten, cu munca asta pe care o am? Da, am înţeles, i-am spus: eşti depăşit de situaţie! Cu un aer ofensat, ca şi cum i-aş fi spus ceva despre virilitatea sa, mi-a replicat: nu sînt niciodată depăşit, am mult de muncă, e adevărat, dar fac faţă.

Şi eu muncesc mult, iar cînd îmi văd secretara plecînd seara la 6 şi un minut, mă bag cu nasul într-un dosar. Ea îmi recomandă plină de tandreţe să nu stau prea tîrziu, cu acea filantropie pe care o aveau probabil, odinioară, anumiţi patroni în timp ce-şi măsurau din priviri subalternele ocupate pînă peste cap cu treburile, iar eu îi răspund că nu mai am mult de stat, arătîndu-i mormanul impresionant de dosare din faţa mea. Atunci ea suspină şi îmi spune că aş face mai bine dacă aş pleca acasă: viaţa e scurtă, îmi zice ea, de la înălţimea celor 20 de ani ai ei, mie care am cincizeci. Însă eu îi răspund că am prea mult de lucru ca să mai am timp să mă gîndesc la viaţa care trece.

Păi vedeţi, îmi veţi spune dumneavoastră, muncitorii au cîştigat, s-au răzbunat pe patronii lor şi pe oamenii acestora, condamnaţi astăzi să muncească aşa cum ceilalţi munceau altădată. Muncitorii îşi fac acum cele treizeci şi cinci de ore de lucru obligatorii şi cu asta basta. Am vrut să ştiu adevărul şi am încercat să intervievez un sindicalist care era implicat în negocieri legate de cele treizeci şi cinci de ore de lucru. M-a privit de sus: un interviu? Credeţi că de asta îmi arde mie? Noi negociem cîte cincisprezece ore pe zi, domnule, n-avem timp de discuţii. Mai bine hai să vedem ce-i cu domnii aştia patroni – şi după aceea l-a bătut cu putere pe spate pe interlocutorul său care, probabil, şi-a înghiţit în acel moment ţigara.

M-am mulţumit prin urmare să-l observ pe socrul meu, un muncitor de la periferie despre care putem spune că lucrează deja treizeci şi patru de ore pe zi şi are două luni şi jumătate de concedii. Era prăvălit în faţa televizorului, după ce băuse trei băuturi cu anason, avea faţa roşie, era morocănos şi lipsit de vlagă. Se uita la o emisiune documentară în care vorbea un diplomat al unei ţări din Europa centrală. Jurnalistul spunea: atunci, domnule consilier, în aceste condiţii, nu de muncă duceţi lipsă. Munca, răspunse consilierul cu ochii strălucind şi cu emoţie în voce, munca ah, nu, nu de asta duc lipsă! Am fi spus că e un paşă care vorbeşte despre femeile din haremul său sau un pescar trăgînd de undiţă sau un gurmand aşezat la o masă la *Fouquet's*.

Munca, asta le place indivizilor ăstora!

Traducere de
Svetlana CÂRSTEAN

„ADOR PLĂCERILE SIMPLE, SÎNT ULTIMUL

Adiţionale roz

În comerţul erotic prin telefon, spre deosebire de alte afaceri, se poate profita de curiozitatea, de naivitatea şi de jena clienţilor. O investiţie rentabilă, cel puţin judecînd după invazia de anunţuri din ziare, în care Diana, Raluca, Iris sau alte fete cu nume scurte, uşor exotice, sînt *la dispoziţia ta*. Ele îţi pot oferi *şoapte fierbinţi, confesiuni secrete, dezvăluiri indecente, senzaţii tari, fantezii erotice* şi aşa mai departe. Bineînţeles, scopul lor este ca durata convorbirii să fie cît mai mare, pentru ca taxele percepute fiecărui amator de astfel de plăceri să fie cît mai substanţiale. Şi există o mulţime de tertipuri prin care se poate trage de timp. E adevărat, fiecare poate închide telefonul cînd doreşte, numai că, odată intrat în scenariul conceput la celălalt capăt al firului, omul de rînd se va desprinde greu de el, tot aşteptînd revelarea unui întreg univers erotic capitalist. De cele mai multe ori însă, de partea cealaltă e doar un robot, o bandă înregistrată cu diverse poveşti adresate ascultătorului la singular. Scene care se petrec, chipurile, între el şi femeia de pe bandă pe marginea unei piscine, într-o mansardă sau într-o grădină. Clişee vechi de cînd pornografia. Interpretările sînt de regulă atît de proaste, încît clientului îi trebuie ori foarte multă imaginaţie, ori foarte multă credulitate pentru a reuşi să se transpună într-un asemenea cadru. Pentru o mai bună introducere în atmosferă, *regizorii* apelează de multe ori la inserturi muzicale care... consumă şi ele bune secunde. Deşi numerele de telefon de acest tip sînt o mulţime, textele sînt adeseori aceleaşi. *Ascultătorul* va căuta, firesc, acele telefoane unde să poată sta de vorbă direct cu *oficiantele*. Din anunţuri greu va deduce care sînt acestea. Chiar atunci cînd sînt semnalate ca fiind în direct, multe îţi oferă întîi varianta robotului şi abia după ce o parcurgi pînă la capăt (minute întregi), vei avea şi satisfacţia să auzi o voce *live*. Un asemenea *lux* şi-l permit în special aceia care sună de la telefonul unei instituţii. Portarii şi oamenii de serviciu sînt cei mai importanţi beneficiari ai acestor convorbiri. Ei rămîn singuri cu telefonul după ce toată lumea pleacă acasă. Acolo unde s-a abuzat prea mult de acest sistem, conducerile instituţiilor au apelat la un artificiu tehnic prin care nu mai este posibilă formarea numerelor cu suprataxă. Spre paguba firmelor de comunicaţii porno...

Pe lîngă tipurile descrise mai sus există, deşi puţine, şi telefoane la care **femeia** (sau, mai nou, **bărbatul**) răspunde în direct. Sînt de obicei ceva mai scumpe, 7900 de lei pe minut, în loc de 6.900 de lei pe minut la cele cu robot. Numai că, aici, fiecărui client i se acordă atenţie cel mult un minut, în care e întrebat cîţi ani are, cum îl cheamă şi alte asemenea lucruri în afara subiectului propriu-zis. Apoi pe fir intervin succesiv alţii, celor dinainte nerămînîndu-le decît să asculte noile conversaţii. Intervenţiile lor ulterioare rar vor mai fi luate în seamă. Aşa că, în plină bucurie a conversaţiei cu o „doamnă", omul se poate trezi întrerupt de o altă voce masculină care zice: „Sînt Nicu. Ce faci fă?" Nicu, la rîndu-i, va fi întrerupt la fel de brutal de Gigi şi aşa mai departe. Uneori pe fir ajung simultan cîte şapte-opt clienţi. Cei mai vechi se satură şi închid.

Plictiseala şi rutina *oficiantelor* se simt din prima clipă (ar putea fi altfel?). *Lucrurile tari* se spun doar la anumite intervale destul de rare, în rest, conversaţia e formală. De regulă, *fetele* improvizează, dar anumite pasaje erotice par a fi stereotipe. Cuvintele „cheie" sînt diminutivate, simulîndu-se o oarecare ruşine feminină care însă uneori (la provocările ascultătorilor) e întreruptă de obscenităţi bestiale, şocante prin contrast. Ele sînt totuşi foarte rare şi chiar *diminutivele* nu se aud prea des. *Fetele* ştiu să se „păstreze" şi prin asta creează şi un uşor suspans. O mare parte a clienţilor sună pentru prima oară şi sînt ruşinoşi şi timizi, lucru de care *telefonistele* ştiu să profite de minune, conservîndu-şi energia. Un asemenea timid are toate şansele să nu audă nimic din ceea ce ar dori. În schimb, recidiviştii liniilor erotice, veşnic nemulţumiţi, încearcă să scoată ceva mai mult de la cele aflate la celălalt capăt al firului. Obsesia lor cea mai obişnuită este aceea de a se întîlni în mod real cu *telefonistele* (în faţă la „Inter", lîngă „Athénée Palace") lucru pe care acestea îl evită cu abilitate. În ultimă instanţă le auzi spunînd: „Păi nu ştiţi că noi sîntem urîte? N-avem decît voce". Confirmă astfel prejudecata oamenilor despre cei a căror meserie e doar să vorbească, nu să se şi arate.

Alt soi de telefoane suprataxate sînt **party line**-urile. Aici ţi se spune că poţi discuta cu telefonista sau cu altcineva „în limita bunului-simţ", pentru ca apoi să ţi se ofere fără alte explicaţii o interlocutoare de 15 ani, iar mai departe una care abia gîngureşte şi zice că are 5 ani. Pînă la urmă, om normal fiind, nu mai pricepi nimic, nu ţi se mai spune nimic, nu se mai aude nimic şi n-ai decît să bănuieşti ca ai ajuns pe fir cu cineva încă nenăscut. Oricum, e pe bani şi cu cît încerci mai mult să te lămureşti, cu atît se cheamă că eşti mai fraier. Într-o ordine de idei apropiată, cu cît mai lung drumul spre maturizarea societăţii, cu atît mai mult succes pentru astfel de afaceri.

Andrei MANOLESCU

O plăcută ocupaţiune (din nomenclatorul meseriilor): „încercător de saltele".

„Hîrjoană prin fineţuri"

Strip-tease-ul masculin nu este, încă, o plăcere frecventă pentru doamnele bucureştene. El este privit cu prejudecăţi şi sfială şi figurează pe lista distracţiilor periculoase şi, oarecum, interzise. O spectatoare întîmplătoare a unui astfel de „show", *doamna M. Abăciţei*, are curajul să ne risipească preconcepţiile şi să ne satisfacă multiplele curiozităţi.

Doamna Abăciţei a fost invitată, de către o prietenă care-şi aniversa ziua, la clubul *Flamingo*. Acesta a luat fiinţă în fosta casă de cultură Petöfi Sandor, fostă sală de teatru de pe la mijlocul secolului al XIX-lea, cu *„un aer revoluţionar şi bonjurist"* (citatele îi aparţin spectatoarei de *strip-tease* masculin). Doamna Abăciţei ţine la comparaţiile din lumea ecvestră: pentru ea, clubul este *„manejul"*. Recuzita cu care acesta e amenajat se compune din: *„semiobscuritate, mese joase de bar, balustrade nichelate, colonetele care susţin etajul, ele şi ei."* La „ele", media de vîrstă este de aproximativ 33 de ani. În bar nu sînt primite decît femei. „Ei" sînt în număr de 7, cam de 5 ori mai puţini decît publicul feminin. *Show*-ul este plasat într-o zi de *marţi*, pe care d-na Abăciţei o apreciază ca pe *„o zi bună pentru deschisul (descheiatul) cerului"*; reprezentaţia începe la ora 23 şi se termină la ora 2, *miercurea, „zi de schimb"*; durează cam cît un film. De altfel, nici intrarea nu costă mult mai mult decît un bilet la cinematograful Patria. Consumaţia nu e obligatorie.

Cei şapte tineri performeri ai *show*-ului nu sînt doar în inferioritate numerică faţă de cliente, ci şi cu mult mai tineri. Ei par a fi, conform spectatoarei lor, *balerini superprofesionişti* angrenaţi într-un *show* cu diverse *sketch*-uri. Din toată prestaţia lor, plăcerea de a dansa pe muzică de samba sau de Tom Jones este evidentă. Hainele stripteurilor fac o echipă de zgomote separată: totul se desprinde de pe ei cu *„zgomot de costume de schi, de limbi de pisică ce pîrîie"*, povesteşte d-na Abăciţei. La sfîrşit, tinerii rămîn în slipi cu nenumărate harnaşamente – suspensoare, hamuri etc. (De aici comparaţiile cabaline ale consumatoarei de *strip-tease*.) Cel mai îndrăzneţ dintre dansatori se face chiar, la vreo trei finaluri de dansuri, că-şi desface mini-slipul – pe care şi-l ţine cu un prosop.

În ciuda numărului de *strip-tease*, tinerii nu au nimic lasciv sau vulgar: feţele lor rămîn sportive, iar prestaţia lor – în zona esteticului. Sigur că tot în atribuţiile lor intră să se apropie de mese şi să danseze în intimitatea clientelor. Clientele mai beneficiază, uneori, de uşoare mîngîieri, atingeri pe păr. Drept mulţumire, ele le pot pune bani pe unde apucă. Dacă stripteurii te văd că rîzi, că ai gesturi încurajatoare, că te arunci în chiuituri la refrene, dansează mai cu sîrg în dreptul mesei tale. Nici spectatoarele nu trebuie, însă, să depăşească limitele convenţiei: într-un grup de fete tinere, care se ridicaseră de la masă şi dansau, băieţii nu s-au prea amestecat. Vorba d-nei Abăciţei, *„nu intră în intimitatea fizică, în aura energetică a altora"*.

Între cliente şi dansatori se stabileşte o *complicitate* neaşteptată; plăcerea este una de grup, împărţit în două tabere: pe de o parte, *femeile* conştiente şi lucide, pe post de consumatoare; pe de alta, ei, *bărbaţii*, care nu se lasă, rămîn în sfera esteticului. De altfel, după spusele doamnei Abăciţei, toţi sînt foarte frumoşi, amintind de *nudul-peisaj* din secolul XVIII: *„ideea de goliciune în relaţie cu natura şi vigoarea"*. Nici unul dintre ei nu se potriveşte cu preconcepţia pe care ne-au oferit-o filmele americane despre dansatorii de cabaret: un soi de *„culturist trecut prin glazură de zmeură"*. Doi dintre dansatori aparţin *„stilului indian, bine-căldit"* şi pletos; altul – mai vînjos, tuns scurt – stilului *„gardian"*. Cu toţii împreună au meritul de a crea o atmosferă de *„hîrjoană prin fineţuri"*, conchide d-na Abăciţei, de *„hohote şi nuduri"*, *„natură şi păgînism"*.

Iaromira POPOVICI

Lumea omului de lume

Omul de lume, materializarea lui „carpe diem", este un personaj foarte apreciat de opinia comună. Petrecăreţ, glumeţ şi iubăreţ, omul de lume este efigia sociabilităţii şi, prin aceasta, un tip lipsit de vulnerabilităţi. Viaţa excesivă nu-i şubrezeşte sănătatea, ba dimpotrivă, îl face din ce în ce mai tonic. *Plăcerile lumeşti* şi *petrecerile pînă-n zori* (ba chiar *ne-ncheiate trei zile şi trei nopţi)* nu îl epuizează, ci îi oferă stimulentele pentru o existenţă plină de optimism.

Lumea omului de lume şi filosofia lui se pot deduce foarte bine din cîntecele lui Gică Petrescu, eternul cîntăreţ al melodiilor de neuitat şi pahar: *„Astă seară nimeni să nu doarmă / Pîn' la ziuă toţi să ne distrăm / Ospătarii în pahar să toarne / Şi cu lăutarii să cîntăm / ... / Astă seară nimeni să nu doarmă / Că tot om dormi cînd n-om mai fi;"* sau *„Hai noroc şi iar noroc / Hai ş-un şpriţ că n-o fi foc / Îţi mîngîie zilele ce trec / ... / Hai noroc şi iar noroc / Timpu' zboară nu stă-n loc / Viaţa noastră are – al ei soroc."* După cum se observă, locul unde-şi duce existenţa omul de lume este cîrciuma, companioni îi sînt ospătarul şi lăutarul, iar hrana cea de toate zilele şpriţul – totul topit într-o filozofie a lui „trăieşte-ţi clipa!". Viaţa omului de lume se sfîrşeşte apoteotic: *„Uite aşa aş vrea să mor / Cu paharul lîngă mine / Cu cobzarul lîngă mine / Uite aşa aş vrea să mor / Într-o crîşmă din Obor / Să-mi scriu cînd o fi momentul / Cu vin roşu testamentul / Uite aşa aş vrea să mor./* (Refren:*) Să tragem o beţie /* (din off:) *Beau, beau, beau / De pomină să fie / Şi dup-o săptămînă / Să mor cu sticla-n mînă."* Desigur, amintirea morţii nu e decît o figură retorică, fiindcă, precum spuneam, excesele nu-i sînt nocive omului de lume, ci nu fac decît să-i alimenteze optimismul lui funciar. După o noapte de beţie, omul de lume este mai proaspăt ca oricînd şi poate cînta, împreună cu Gică Petrescu, *„Zum, zum, zum, zum / Viaţa-i bine s-o iubeşti, da-da / Zum, zum, zum, zum / Şi să-ţi placă s-o trăieşti"*.

De fapt, omul de lume este o fantoşă, un construct schematic. Ce să mai vorbim? – nimeni nu vrea să moară din băutură sau nimeni nu zburdă după o noapte de beţie. În realitate, omul de lume este masca sub care se cuibăreşte uneori omul de rînd pentru a se socializa, deci pentru a supravieţui. E necesar să te arăţi petrecăreţ, cu trecere la femei şi să faci paradă de apetenţele bahice, în timp ce tu îţi duci viaţa liniştit, departe de orice exces. Un exemplu bun în acest sens este chiar maestrul Gică Petrescu: deşi a cîntat toată viaţa „sus paharul să ne-nveselim", omul este un abstinent. Se culcă devreme şi se îngrijeşte de sănătate tot atît de mult cum se-ngrijeşte să-şi cănească părul. De fapt, dincolo de toate îndemnurile la voie bună şi petrecere pînă-n zori, nota dominantă a creaţiei maestrului este cumpătarea. Omul trebuie să fie aşezat, la casa lui, să muncească, să-şi vadă de treabă şi doar la sfîrşit de săptămînă să-şi permită cîte un păhărel: *„La sfîrşit de săptămînă un şpriţ nu-i păcat / Şi din vinul bun tu uiţi de dor şi de oftat / Dar de luni să bei iar lapte, apă sau chiar ceai / C-altfel te faci locatar cu domiciliu-n rai."*

Omul de lume este o convenţie şi adoptarea acestei măşti integrează individul în comunitate. Însă masca nu trebuie să se lipească de chip, fiindcă în cazul acesta am avea de-a face cu o abatere de la normă care este drastic sancţionată. Sub masca lui „trăieşte-ţi clipa" trebuie să existe (şi să fie recunoscută ca atare) lumea lui „totul cu măsură mică". Maestrul are, în acest sens, o melodie edificatoare: *„Totul cu măsură mică / Udă-ţi gîtul tău uscat / Un pahar-două, nenică, / Nu cu zece neapărat / Totul cu măsură mică / Şapte vieţi ai să trăieşti / Chiar de lumea o să zică / «Papă-lapte eşti»"*. Cu siguranţă, lumea n-o să zică „papă-lapte eşti", cînd individul se va conforma regulii şi va şti să camufleze ce este de camuflat. În finalul cîntecului *Totul cu măsură mică* – o adevărată profesiune de credinţă – maestrul Gică se dă el însuşi de exemplu: *„Totul cu măsură mică / Şi cînd bei şi cînd iubeşti / Chiar de curge sau de pică / Tu să ştii să te opreşti / Totul cu măsură mică / Am făcut şi eu aşa / De-aia pentru voi eu, Gică ,/ Cînt şi voi cînta"*.

Avînd exemplul lui Gică Petrescu, rămîne, totuşi, de discutat dacă o viaţă sub semnul moderaţiei şi o longevitate pe măsură este şi ceea ce îşi doresc ceilalţi.

Cezar PAUL-BĂDESCU

REFUGIU AL CELOR COMPLECŞI.“

Oscar WILDE

Răzvan RĂDULESCU
scriitor

Abuz de plăcere

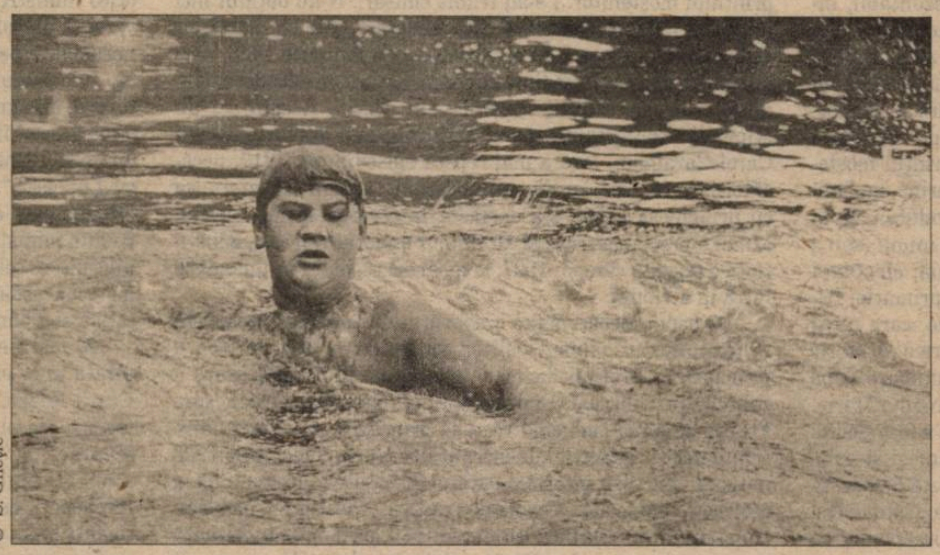

© S. Gheţie

Actele artistice fără valoare, asta incluzînd şi interpretările muzicale proaste, sînt la fel de păgubitoare şi grave pentru societate ca infracţiunile şi trebuie să recunosc că m-am gîndit adeseori cum ar fi să fie pedepsite ca atare. Să fie, de pildă, înhăţat grabnic tenorul care zbiară la Operă în cutare spectacol, să i se arate mandatul, acolo, la el în cabină, în timp ce se demachiază, şi zdup, în dubă. Să i se facă un proces în care să iasă la iveală, aşa cum adeseori se întîmplă, şi alte fraude muzicale ale inculpatului, precum şi ale celor care l-au învăţat să cînte. Să fie săltat violonistul care falsează sau dă rasol într-o sonată pentru vioară şi pian de Beethoven şi, en passant, să fie ridicat şi pianistul pentru complicitate. Să i se ia dirijorului care moţăie în post bagheta, pentru o perioadă cuprinsă între şase luni şi doi ani. Coriştii care mişcă doar buzele, simulînd nobilul act al cîntului, să fie notaţi pe o bucată de hîrtie şi, la ieşirea artiştilor, să fie triaţi conform listei, încărcaţi într-un autobuz Ikarus şi duşi către o destinaţie necunoscută. Orchestrele care cîntă rău, sau care se foiesc indisciplinate în timpul concertului, sau iarăşi, care nu dau curs indicaţiilor dirijorului, căzînd astfel sub o culpă colectivă, să fie încolonate pe compartimente instrumentale şi decimate. Din doi oboişti să rămînă unul. Din trei contrabasişti – doi. Doar timpanistul, care în general este singur, să fie amendat penal.

Înclin să cred că, în general, munca unui inspector cultural, pus să constate fraudele muzicale, n-ar fi din cale afară de grea, căci de cele mai multe ori infracţiunile sînt evidente (în mare, cele enumerate mai sus). Există însă o categorie aparte de infracţiune muzicală, subtilă, dar nu mai puţin vinovată, care merită o încercuire atentă. Scumpul meu poliţist cultural (mă gîndesc adeseori la tine, deşi sper să nu existi niciodată), pentru tine au fost scrise rîndurile care urmează; pentru lupta pe care o vei da, plină de vitejie, nu lipsită de pericole şi amăgiri, împotriva unui duşman perfid, bine ascuns în spatele multor interpretări strălucite, cu faţă schimbătoare, fără mărcile precise ale fraudei. Ai ghicit. Împotriva abuzului de plăcere vreau eu să te pun în gardă.

Ai remarcat, poate, uitîndu-te în dimineţile de duminică, la televizor, pe programul 1, săptămîna trecută sau acum doisprezece ani, nu contează, pe acei interpreţi de muzică populară care ţin partea de divertisment a emisiunii „Viaţa satului“ (dacă îţi va sta în puteri, arestează-i şi pe realizatorii acestei emisiuni). Ai văzut aşadar cum ei, într-un decor natural – parcul Herăstrău – sau artificial, cu crenguţe pline de sclipici şi trei uluci de gard, sau cîteodată o poartă maramureşană din carton luminată rozaliu, aşteaptă să se termine pasajul instrumental introductiv ca să poată cînta. În tot acest răstimp, dacă ai fost atent, ai observat că acei oameni îmbrăcaţi bizar zîmbesc avînd pe chip întipărită o plăcere indescriptibilă şi se leagănă cu mîinile agăţate ţanţoş în degetul mare la ilic. De ce zîmbesc? De ce se leagănă? După ce temină de cîntat prima strofă (răstimp în care au zîmbit şi s-au deplasat cîţiva metri prin cadru, eventual atingînd galeş cu mîna crenguţele artificiale sau naturale), îşi reiau poza de la început, iar zîmbesc, iar degetele la ilic, iar se leagănă. Aceasta este forma cea mai explicită a abuzului de plăcere.

Dar tot rapsod popular este şi taragotistul Fărcaşu. Îţi mai aduci aminte cum, în clipa în care punea taragotul la buze, după riturnela tarafului – pe care zîmbea melancolic – acest instrumentist şi aşa destul de corpolent devenea o succesiune indistinctă de glomerule, cum spîncenele lui stufoase o luau, o dată cu rădăcina nasului, în sus şi cum îi tremura taragotul, astfel încît fiecare sunet vibra monoton şi egal? Taragotistul părea să trăiască în acele momente o transă unică, pe care tu credeai că ţi-o comunică nemijlocit. Mamele lăcrimau la sunetul dulce al taragotului, taţii cădeau pe gînduri. Ai cumpărat, desigur, mai apoi o casetă cu el. Ca într-un vis rău, ascultînd la rece interpretarea, ai văzut că nu există nici o transă, nici o plăcere, nimic. Este sau nu este acesta un abuz de plăcere?

Ai văzut iarăşi, sînt convins, corul Madrigal cîntînd madrigale. Cunoscînd faptul că textele acestor bucăţi muzicale sînt amestecate, uneori vesele, alteori triste, cu subiect religios sau pastoral, mi-e imposibil să cred că nu te-a frapat felul bonom şi conţinut, cu gurile rotunde şi amabile (rotunde pentru rotunjimea sunetului), cu mici mişcări şi aplecări înainte ale trunchiului, care punctează un contratimp neaşteptat, altfel spus, mi-e greu să cred că nu te-a şocat stilul uguit, ca acela al păsărelelor pe ramură, în care acest cor, care se bucură de o nemeritată glorie, cîntă ce cîntă. Totul, vei fi observat, este o dulce armonie, un sunet fericit şi destins, de a cărui plăcere membrii corului şi dirijorul lui se pătrund şi se bucură. Este un abuz.

Poate că acum, cînd am amestecat în exemplele mele muzica populară cu madrigalurile, ţi-am tulburat reperele. Poate că este nevoie să lămuresc ce este acela abuzul de plăcere, atîta timp cît ambii termeni ai alăturării îţi sînt fiecare în parte cunoscuţi. Nu mi-am putut imagina niciodată muzica despărţită de o stare de bine, comună interpretului şi ascultătorului. Pentru această stare, cel mai bun nume este dat de italieni, şi însăşi sonoritatea lui evocă o plăcere uşor efervescentă, dilatată aproape fără de sfîrşit, într-un pur abandon al minţii la stimulii sonori: *diletto*. *Diletto* nu este o plăcere răvăşitoare, nu este o exaltare a trupului şi nici a simţurilor (sau dacă da, într-o manieră cerebrală), nu are nimic de a face cu poza fericită, cu zîmbetul complezent, cu satisfacţia pe care ţi-o procuri singur. Este o plăcere rezultată din înţelegerea completă a unui mesaj, din perceperea articulaţiilor ascunse ale discursului muzical, este o chestiune de comunicare între interpretul muzicii şi ascultătorii ei, este plăcerea de nedescris a folosirii unui limbaj fără restricţii. Este starea paradisiacă a comunicării.

Plăcerea de acest fel nu poate fi atinsă decît prin asimilarea unui limbaj şi a unei retorici. În această retorică vor funcţiona figuri pe care ascultătorul muzicii le va recunoaşte. Interpretul se va gîndi întotdeauna la un ansamblu de sunete care, articulate diferit, vor construi figuri diferite. Va ornamenta în funcţie de inspiraţie, ca să echilibreze anumite fraze abrupte, sau, dimpotrivă, ca să creeze o tensiune acolo unde urechea ascultătorului tinde să se relaxeze prea tare. Pe scurt, un sistem la fel de bine structurat ca şi retorica cuvintelor.

Dacă un interpret, din orice motive, ignoră felul în care poate produce această plăcere – *diletto*, dar o simulează pentru conformitate (vezi Madrigalul sau rapsozii de la „Viaţa satului“), sau îşi produce numai sieşi o plăcere, autentică, dar de neîmpărtăşit (vezi cazul Fărcaşu), atunci aceasta se cheamă abuz de plăcere.

Trebuie că ai în minte cazul multor interpreţi din această din urmă categorie, sinceri, nimic de zis, dar nu mai puţin autori ai unei fraude. Dacă te gîndeşti bine, majoritatea. Karajan, trăindu-şi însingurat bucuria muzicală, cu ochii închişi şi cu gesturi tremurătoare şi tensionate, în faţa unei orchestre care stă cu nasul în pupitre şi cîntă precis, dar rece, ca de frica desfacerii contractului de muncă (se pare că aceasta era realitatea). Furtwängler, pretinzînd că imaginează construcţii muzicale somptuoase ca nişte catedrale şi dînd la iveală nişte interpretări de o lungime insuportabilă, plate ca trotuarul. Richter, pianist de o tehnică redutabilă, trăindu-şi în faţa instrumentului liniştea lui olimpiană, la care nici un muritor nu are acces (deşi se poate iluziona că are). Oricare dintre cei trei tenori – în grade diferite, fireşte – care transferă ascultătorului doar plăcerea vulgară a unei performanţe de bîlci (în fond, ce diferenţă e între o acută lungă de douăzeci de secunde şi o femeie cu barbă?).

Însă cel mai trist exemplu l-ai văzut la o „Serată muzicală“, nu contează dacă acum o săptămînă sau acum doisprezece ani, unde o tînără, care nu se bucura de aura glorioasă a exemplelor de mai sus, a fost fără jenă încurajată să comită şi pe viitor abuzuri de plăcere. A cîntat o suită de Bach pentru vioară solo (nu în întregime, la „Serata muzicală“ nu este timp de astfel de fleacuri), în felul acela insuportabil în care îl auzi pe Bach în România şi nu înţelegi nimic. Nici de ce este el un compozitor important, nici ce servicii a adus el muzicii, nici în ce constă acea faimoasă arhitectură sonoră a contrapunctului de care se tot vorbeşte. Violonista a trăit în modul romantic, producîndu-şi sieşi o plăcere indiscutabilă, fiecare notă a suitei. Mîna ei stîngă a executat un vibrato continuu, lăsînd nefericita impresie a unui om de paisprezece ani bolnav de Parkinson. Fiecare sunet era vibrat, explorat în adînc, trăit. Nici vorbă de articulare, de sintaxă, de retorică. Cum se poate împărtăşi o plăcere astfel? La sfîrşit, cînd a abandonat vioara pe un scaun, iar domnul Iosif Sava a lăudat-o pentru înţelegerea cu care l-a interpretat pe „marele Bach“, adică a încurajat complice un abuz de plăcere, senzaţia mea a fost că partitura lui Bach este la fel de obscură şi plicticoasă ca o electroencefalogramă. Dragul meu poliţist cultural, pentru cel care încurajează abuzul de plăcere, pedeapsa trebuie să fie mare. Mi se pare mai vinovat decît interpreţii, adeseori nişte victime ale naturii înşelătoare a lui *diletto*. Este mai vinovat, pentru că nu încearcă nici o plăcere, se iluzionează numai, din pretenţie culturală, sau se preface. El trebuie coborît într-o bărcuţă minusculă pe firul unei ape repezi, cu o pereche de vîsle în mînă, şi lăsat să se depărteze în zare, ca acel iepuraş din reclama la bateriile Duracell.

Dacă un interpret, din orice motive, ignoră felul în care poate produce această plăcere – diletto, *dar o simulează pentru conformitate (vezi Madrigalul sau rapsozii de la „Viaţa satului“), sau îşi produce numai sieşi o plăcere, autentică, dar de neîmpărtăşit (vezi cazul Fărcaşu), atunci aceasta se cheamă abuz de plăcere.*

© C. Bumbuţ

Z. ORNEA

Între hedonism şi patologie

Dicţionarele definesc hedonismul drept o etică potrivit căreia scopul vieţii este plăcerea sau, altfel zicînd, cultul plăcerii. M-am tot întrebat dacă acel caz la care vreau să mă refer intră în sfera eticii, deoarece, tot dicţionarele, pe aceasta din urmă o înţeleg ca un ansamblu de principii morale. Se poate, aşadar, vorbi în cazul regelui Carol al II-lea de o etică? Poate că nu. Dar de un cult al plăcerii, urmărit cu obstinaţie, se poate, cu siguranţă, vorbi. Deşi, cum vom vedea, lucrurile se complică mult pentru că, ştiau unii avizaţi din epocă, tot acest cult al plăcerii era o consecinţă a unei deviaţii patologice. Viitorul rege al României avea 21 de ani cînd tatăl său, Ferdinand, a ajuns, în sfîrşit, regele ţării. Era un tînăr matur şi, cum devenise, ca prim născut, prinţ moştenitor, se învestea în el speranţă. Era prezentabil, inteligent, fiind tratat cum se cuvine. Era, se spunea, un afemeiat. Necazul nu era prea mare. Nici tatăl său, înainte (1892) de însurătoarea cu principesa Maria, şi după aceea nu fusese uşă de biserică. Chestiunea era de măsură a comportamentului, păstrat la limita rangului său. Aici prinţul Carol a capotat. În 1917, în perioada armistiţiului, prinţul moştenitor, făcînd o pasiune pentru Ioana (Zizi) Lambrino, ambandonează totul, inclusiv regimentul pe care îl conducea, şi, în secret, fuge la Odessa, căsătorindu-se cu aleasa inimii (sau a trupului). Căsătoria a fost, de fapt, strict legală, efectuată fiind de un preot ucrainean şi înregistrată la o primărie. Ilegală era numai faţă de canoanele Casei Regale, care nu-şi dăduse consimţămîntul (nici nu i se ceruse) pentru o căsătorie cu o persoană care nu aparţinea unei familii domnitoare. Cînd s-a aflat de tărăşenie, Curtea a intrat în alertă, regina Maria, dar şi regele erau indignaţi, căutînd o soluţie. Ea a fost găsită. Al. Marghiloman, ca prim-ministru, a anulat pur şi simplu, printr-un decret, căsătoria, deşi perechea refugiată la Odessa concepuse şi un copil (băiat). Apoi, readus în ţară, Carol a fost închis la Mănăstirea Horaiţa, timp în care coresponda cu amanta pînă mai ieri soţie. Apoi i s-a promis marea cu sarea pentru a o abandona pe Zizi Lambrino, gros plătită pentru a pleca din ţară. Şi principelui moştenitor i s-a organizat o călătorie de plăcere în jurul lumii pentru a da uitării incidentul. S-ar putea spune că, pînă aici, comportamentul moştenitorului tronului nu e deloc amoral sau imoral. Faptele petrecute azi în familia regală britanică ajung binişor la performanţe asemănătoare, ceea ce nu a dus la anularea dreptului la succesiune al prinţului Charles. Mai ales că în 1924 principele Carol se însoară cu principesa Elena a Greciei, cu care concepe şi un copil. Lovitura de trăsnet a căzut la sfîrşitul anului 1925. Prinţul s-a îndrăgostit, iar, lulea, de Elena Lupescu, a plecat cu ea în străinătate (el cu o misiune oficială) şi, de la Paris, a scris familiei în ţară, anunţîndu-i decizia sa de desfacere a căsătoriei şi de renunţare la drepturile succesorale. Era prea mult. Regele Ferdinand şi, mai ales, regina Maria s-au tot sfătuit cu şefii de partide şi alţi oameni politici, dintre care Ionel Brătianu (şeful guvernului) şi Barbu Ştirbei (omul cel mai ascultat la Palat şi confidentul prea intim al suveranei) au propus ferm să se accepte dorinţa prinţului moştenitor. I s-au trimis emisari. N-au obţinut nici un rezultat. Înţelegea să trăiască, hedonist, potrivit plăcerilor sale, care îl subjugau. În consecinţă, la 6 ianuarie 1926, parlamentul, adunat în şedinţă comună, hotărăşte decăderea din drepturile succesorale a principelui Carol. Acesta, cu un stipendiu confortabil, trăia în Franţa sub apelativul civil Carol Caraiman, fără a mai repeta episodul din 1917, necăsătorindu-se, deci, cu Elena Lupescu. În schimb, căsătoria sa cu principesa Elena s-a desfăcut la cererea soţiei. Copilul Mihai e proclamat rege şi, în timpul minoratului său, e instituită o regenţă care, în 1927, la moartea regelui Ferdinand, îşi intră în atribuţii.

De acum încolo începe o adevărată campanie filocarlistă în ţară, destui oameni politici văzînd în suirea pe tron a principelui Carol un factor de stabilitate şi de înlăturare a supremaţiei liberale. Emisari speciali circulau, curent, spre Franţa şi înapoi, aducînd veşti că principele nu refuză ideea reîntoarcerii. Guvernul, la început liberal, din noiembrie 1928 naţional-ţărănist, interzicea presei discutarea, în vreun fel, a ceea ce se numea, cu o expresie criptică, „chestiunea închisă". După multe pertractări, la 6 iunie 1930, principele aterizează cu un avion într-o localitate ardeleană, de acolo, cu un alt avion, pe aeroportul bucureştean din Pipera. De îndată trei regimente sînt de partea sa, apărîndu-l de oamenii guvernului care îl căutau şi, de l-ar fi găsit înainte de contactul cu armata, îl puteau aresta. Iuliu Maniu, legalist şi neînţelegînd nimic din situaţia creată, i-a promis principelui să intre în regenţă. Stăpîn pe situaţie, prinţul a cerut tronul şi, la 8 iunie 1930, parlamentul îl proclamă rege. Într-o ultimă convorbire înaintea evenimentului, Carol i-a promis, dilatoriu, lui Maniu că acceptă cele două condiţii puse de premier: refacerea căsătoriei cu principesa mamă Elena şi neaducerea în ţară a Elenei Lupescu. Prima condiţie era, de fapt, refuzată şi de principesa Elena (care se îngrozea numai la gîndul că ar redeveni soţia regelui). Iar cea de a doua condiţie, Carol nu înţelegea să o accepte. În august 1930 Mihail Manoilescu (vitorul doctrinar gardist şi apărător al partidului unic), acum confident al regelui, pleacă, trimis la Paris, şi o aduce, în secret, pe Elena Lupescu în ţară, pe paşaport fiind trecută drept doamna Manoilescu. La început, n-au ştiut de sosirea Lupeascăi decît cîţiva intimi. Apoi vestea s-a răspîndit. S-ar putea obiecta că nu e prea grav faptul că regele şi-a adus în ţară amanta, chiar dacă refuza refacerea căsătoriei cu mama prinţului moştenitor. Maniu a protestat, dîndu-şi de două ori demisia din demnitatea de premier. Dar demisia lui Iuliu Maniu (pe care regele l-a duşmănit, pentru asta, cît timp a stat pe tronul României, nemaiacceptînd, după 1933, un guvern naţional-ţărănist) avea o motivaţie adînc morală. Rob al plăcerilor şi amoral în toate, regele a acceptat să se alcătuiască, în jurul său, Camarila, care era mai puternică decît orice ministru sau întreg guvernul. Şi această camarilă era veroasă dincolo de orice limită, îmbogăţindu-se prin corupţie nerusinată peste măsură. Iar liderul acestei abjecte camarile era – se putea altfel? – chiar Elena Lupescu. Constantin Argetoianu, un apropiat al regelui dar nefăcînd parte din camarilă, a mărturisit în memoriile sale că „axa politicii regelui Carol a fost prin urmare – lucrul s-a dovedit mai tîrziu – legătura lui cu Lupeasca". Şi „securitatea «colajului» lui a fost singurul criteriu care a determinat hotărîrile regelui Carol. Ani de-a rîndul, ministerele s-au schimbat, oamenii au fost numiţi sau înlocuiţi în cele mai înalte funcţii (chiar şi în armată), favoruri au fost acordate sau retrase – numai în legătură cu atitudinea faţişă sau bănuită a fiecăruia faţă de intangibila legătură".

Aceasta nu mai era o legătură amoroasă oarecare, datorată unei pasiuni, ci o efectivă ameninţare la moralitatea Curţii Regale şi, prin consecinţă, la cea a ţării. Hedonismul trecuse de el însuşi? Sau, mutîndu-se din sfera eticii elementare, se instalase în suveranitatea plăcerii, devenind robul ei? Mulţi s-au întrebat cum de a izbutit Lupeasca să-l înrobească astfel pe rege. Avizaţii, printre ei şi Const. Argetoianu, ştiau că regele, cu o diformitate sexuală, era, prin priapism, un caz patologic. Rar femeie care să-i reziste priapismului neînfrînat. De aceea era îngrozită principesa mamă Elena de ideea refacerii căsătoriei. Lupeasca (apelativul ei era Duduia) rezista apetitului insaţiabilului ei amant, chiar dacă acesta, pururea nepotolit, agăţa noaptea, îmbrăcat civil, prostituate prin străzile din jurul Palatului. Rob al plăcerilor sale patologice, regele Carol al II-lea a fost mult mai mult decît un simplu hedonist. Constantin Argetoianu avea dreptate să afirme: „Ceea ce importă este faptul că legătura între Carol şi Duduia se înfăţişa ca o legătură indisolubilă, bazată unicamente pe raporturi de ordin sexual, probabil patologic, şi nicidecum pe raporturi de ordin cerebral sau sentimental". Dar nu se înscriu raporturile sexuale, fie ele şi patologice, în sfera hedonismului sau, altfel zicînd, a robiei plăcerii?

Ovidiu VERDEŞ
asistent universitar

Gradul zero şi desfătarea

Am recitit pentru dosarul *Dilemei* de astăzi *Plăcerea textului* de Roland Barthes (trad. Marian Papahagi, postfaţă de Ion Pop, Echinox, Cluj, 1994): de „ultimul" Barthes, cel anti- sau post-structuralist, vor preciza de îndată iniţiaţii. Cărticica împlineşte un sfert de secol şi, desigur, terminologia ei datează: limbaj, text, cod, narativitate, semnificanţă etc. Dar Barthes este ireductibil la terminologie, revendicînd uneori deschis dreptul de a forţa concepte, metaforizînd, alteori, fără avertisment, în derîderea protocolului ştiinţific. Redundanţa teoriei se risipeşte ca prin farmec în notaţiile sale pestriţe, sincopate narativ, iar fragmentul, la fel ca în falsul tratat despre „discursul îndrăgostit", îi convine de minune. Să nu ne grăbim, aşadar, să-l declarăm depăşit.

Ca program, *Plăcerea textului* ar vrea să facă dreptate *hedonismului*, „refulat" din toate filosofiile onorabile. Şi nu numai în planul tradiţiei, ci şi în discursul unor contemporani pentru care numai „dorinţa" ar avea demnitate epistemică, în timp ce „plăcerea" trebuie înfierată ca fiind „de dreapta"... Se subînţelege că *scriptori*, adică vajnici producători de texte plicticoase, frigide, care „bolborosesc" asemeni sugarilor, există şi la stînga şi la dreapta, adică peste tot unde, la umbra instituţiilor şi ideologiilor, „nevoia" alungă plăcerea... Acestora nu le-ar strica „o fărîmă de nevroză", revers al (seducţiei) textului de plăcere, poate chiar echivalent al plăcerii. Se subînţelege că propriul text nu va fi unul naiv-hedonist, ca în versiunile timpurii de impresionism critic, ci unul problematizant şi fărîmiţat nevrotic.

El îşi va pune din capul locului întrebarea: cum să vorbeşti despre plăcere? Ca o regulă, textele literare care numesc plăcerea eşuează preferenţial ca texte de plăcere. Un text asertiv este însă obligat să vorbească „despre"; altfel nu se poate. Dar plăcerea tocmai asta respinge: asertivul plat al scriptorului, „teza". Barthes îşi asumă aici (ca formă de nevroză?) o afirmaţie mai veche: scriitorul contemporan nu mai poate fi nici scriitor, nici scriptor sută la sută. Criticul, ca scriitor-scriptor ar trebui să acceadă la temă prin intermediul textelor de plăcere. Aici apar însă alte două dificultăţi: pe de o parte, asupra acestor texte (a corpus-ului) nici un „acord" nu este posibil; pe de altă parte, textele de plăcere, prin natura lor, „lichidează orice metalimbaj". Ar trebui să suspectăm aici o contradicţie principială, căci, evident, *Plăcerea textului* aproximează un corpus şi, mai ales, este metalimbaj (unul foarte „meta" dacă îl comparăm cu lecturile deconstrucţionistilor de mai tîrziu). Ni se mai spune că plăcerea respinge orice „normă critică", decretînd, simplu, „asta e pentru mine", dar că, paradoxal, critica s-a ocupat dintotdeauna cu texte de plăcere. Pentru a ieşi din aporie, se schiţează o distincţie între *plăcere*, care ar fi „dicibilă", şi *desfătare (jouissance)* – „in-dicibilă". Există şi texte de desfătare, dar acestea sînt „imposibile".

Dacă plăcerea e liminar-discursivă, desfătarea e abruptă, „verticală", necondiţionată (e „la prima vedere"). Dacă prima e subiectivă, a doua dezgoleşte „individul" printr-un *fading* („leşin" dar şi ştergere, cf. Lacan) al subiectului. Pe urmele sublimului kantian şi ale dionisiacului nietzschean, s-ar spune, Barthes îşi amorsează dihotomia: textele de plăcere rămîn în perimetrul culturii sau limbajului – pe care textele de desfătare le distrug, prin subversiune radicală. Coincid în acest caz termenii cu faimoasa distincţie texte *lizibile* – texte *scriptibile*, adică, istoric vorbind, texte *clasice* – texte *moderne* ? Mărturisim că în acest punct ne-am încurcat, mai ales că Barthes generalizează în cîteva rînduri textul, echivalîndu-l cu „sistemul debordat de el însuşi, cu semnificanţa". Diferenţa ar fi, de pildă, cea dintre *dramatic* (fremătăm aşteptînd finalul) şi tragic (ne cutremurăm deşi cunoaştem dinainte finalul). Într-un alt loc însă, textul de desfătare e definit în termeni ce amintesc de *Gradul zero al scriiturii*, deci la modul avangardist: este acel „absolut intranzitiv" care dislocă toate temeiurile (de la metalimbaj la gen şi la limbă), oferind „frînturi în afara oricărei finalităţi imaginabile". Probabil Barthes îşi dă seama că aceste definiţii parţiale sînt discordante (cum „rimează" intranzitivitatea cu catharsis-ul tragic şi cu fărîmiţarea de tip poetic?) pentru că, de la bun început, îşi declară dihotomia „nesigură" şi îşi rezervă dreptul la contradicţie: plăcerea va fi „cînd extensibilă la desfătare, cînd opusul ei". Discurs obligat la paradox in extremis sau irumpere a principiului plăcerii în cîmpul teoriei?

Poetica plăcerii şi/sau desfătării reformulează psihanalitic axiomele modernismului literar, echivalînd, de pildă, perversiunea freudiană cu deviaţia stilistică. Ea părăseşte definitiv omologia structuralistă limbă-literatură, întorcîndu-se la viziunea criticist-sociologizantă a „limbajelor" (= sociolecte, ficţiuni sau sisteme ideologice, imaginaruri lingvistice, ştiinţifice etc.) angrenate într-o „topică" fără scăpare (cf. *Gradul zero...*). Fără altă scăpare decît textul, desigur, adică „semnificanţa" capabilă să dejoace codurile, nodurile „encratice": numele ca îngheţare a polisemiei, fraza „încheiată" ca enunţ ierarhic, narativitatea reductibilă la Oedip, reprezentarea, mereu ideologizată etc. Pe scurt, în măsura în care sistemul se susţine pe semnificat, textul va fi de partea semnificantului, *atopos* în raport cu limba şi societatea: „Dar cum poate un text, care face parte din limbaj, să fie în afara limbajelor?"

Se întrevăd două răspunsuri sau două strategii posibile. Ca mecanism textual, plăcerea înseamnă apropierea de „coduri antipatice" sau „limbaje care lucrează cot la cot, ca într-un Babel fericit". Este dialogismul bahtinian sau intertextul postmodernist, văzut însă prin prisma comicului freudian: co-prezenţă a „două margini" – una mimetică şi conformistă, cealaltă „mobilă, vidă" (subversivă) – între care se negociază un „compromis" dar în acelaşi timp se cască şi o „falie erotică". Un text în care narativitatea este deconstruită, lăsînd însă istoria lizibilă (necoborînd sub pragul parodiei) este „de plăcere" la modul brechtian, deoarece nu „captivează, mă lasă să-mi ridic capul, să aud altceva" şi mă fac chiar „să-l doresc pe autor" (deşi, cum se ştie, acesta e mort). Un alt compromis este „grăuntele vocii", aplicaţie mai blîndă a „scriiturii cu voce tare" practicate de Artaud la Rhodez. Textul se omologhează, deci, „corpului erotic" în măsura în care multiplică „intermitenţele", „rupturile", acele locuri „în care îmbrăcămintea se cască" şi spre care este atras libido-ul pervers. Dar plăcerea este perversă şi în alt sens, politic: ea pretinde o oarecare „umbră, un pic de ideologie, un pic de reprezentare...". Desfătarea, în schimb, merge direct la ţintă: „extenuează" şi chiar „lichidează" sau îngheaţă la distanţă toate valorile admise. Postmodernismul, am spune noi astăzi, după un sfert de secol, e adeptul plăcerii mai degrabă decît al desfătării.

S-ar părea că mai avem, încă, de ales. Sîntem presaţi însă de istorie, de „compromiterea rapidă" a artei şi limbajelor, de „recuperarea" aproape instantanee a avangardelor, de un (din nou) pervers „acord structural între formele contestante şi cele contestate". Ce-i de făcut? Sîntem inexorabil împinşi să venerăm „Noul ca desfătare", căci numai „fuga înainte" ne poate scăpa de Stereotipul biruitor. Scriitorul actual nu mai poate alege decît între a schimba arta, a deveni scriptor sau a se sinucide. Barthes şi-ar dori totuşi „o subversiune subtilă, un al treilea termen excentric, nemaiauzit".

Aşadar: desfătare plăcută !

Florin ŢURCANU
Asistent la Facultatea de Ştiinţe Politice şi Administrative, Bucureşti

Legionarismul de diversiune

De cîteva săptămîni se pot cumpăra în Bucureşti casetele video pe care este înregistrat un ciclu de filme documentare produs de „Vertical Film S.A." şi intitulat „Dictaturile României". Una dintre casete conţine un film de două ore şi jumătate consacrat mişcării legionare. Punctul forte al filmului îl reprezintă, fără îndoială, imaginile selectate din jurnalele de actualităţi realizate în timpul efemerului „Stat naţional legionar", adică între septembrie 1940-ianuarie 1941. Interesul lor documentar este indiscutabil. Secvenţele, remarcabile, te transpun în atmosfera României legionare şi, mai ales, a Bucureştiului din acea scurtă şi convulsivă perioadă. Această parte a filmului contrastează, de altfel, cu relativa sărăcie a imaginilor utilizate pentru ilustrarea istoriei interbelice a Gărzii de Fier, majoritatea acestora fiind statice şi repetitive.

Un alt gen de interes stîrneşte, însă, comentariul care însoţeşte aceste imagini. Realizat de dl Dan Mateescu, el poartă girul intelectual al domnului Ioan Scurtu, profesor de istorie contemporană la Facutatea de Istorie a Universităţii din Bucureşti. Domnul Ioan Scurtu, care la data realizării filmului era şi director al Arhivelor Statului, figurează, în generic, drept consultant ştiinţific.

Acest film, care abordează o temă delicată, ar fi trebuit să fie unul de vulgarizare istorică. Istoricul de profesie care dă girul său unui astfel de film trebuie să manifeste anumite exigenţe şi precauţii specifice care angajează spiritul său critic şi responsabilitatea faţă de public. Din păcate, comentariul, combinat cu imaginile pe fondul unei ilustraţii muzicale atent studiate, dă filmului un evident caracter prolegionar. Ai uneori impresia că abundenţa de cîntece legionare este menită să sugereze ceea ce comentariul se abţine să spună pentru a nu deveni întru totul o apologie făţişă. Acest lucru pune sub semnul întrebării, în primul rînd, rolul pe care şi l-a asumat dl Scurtu.

Principalul reproş care poate fi adresat comentariului acestui film vizează tocmai lipsa de spirit critic în folosirea documentelor şi în interpretarea evenimentelor. Ni se oferă, de asemenea, mai multe informaţii inexacte, care nu ar fi trebuit să scape atenţiei consultantului ştiinţific, iar în unele cazuri, asistăm chiar la falsificarea relaţiei dintre imagine şi comentariu.

Este manifestă lipsa de spirit critic atunci cînd, pentru a explica originile comunismului în România, se recurge la o singură mărturie, cea a lui C. Argetoianu. Acesta culpabilizează, în mod global şi lipsit de orice nuanţă, pe evrei pentru apariţia mişcării comuniste în România. Comentariul filmului adoptă explicaţia simplistă, pur antisemită, a originilor comunismului la noi, plasîndu-se astfel mult mai aproape de ideologia legionară decît de exigenţele unei interpretări istorice profesioniste. De aceea nu trebuie să ne mire faptul că, ceva mai departe, revendicarea studenţilor naţionalişti de la începutul anilor '20 privind limitarea accesului evreilor în universităţi prin „numerus clausus" ne este prezentată drept o pretenţie legitimă, care nu necesită nici o observaţie.

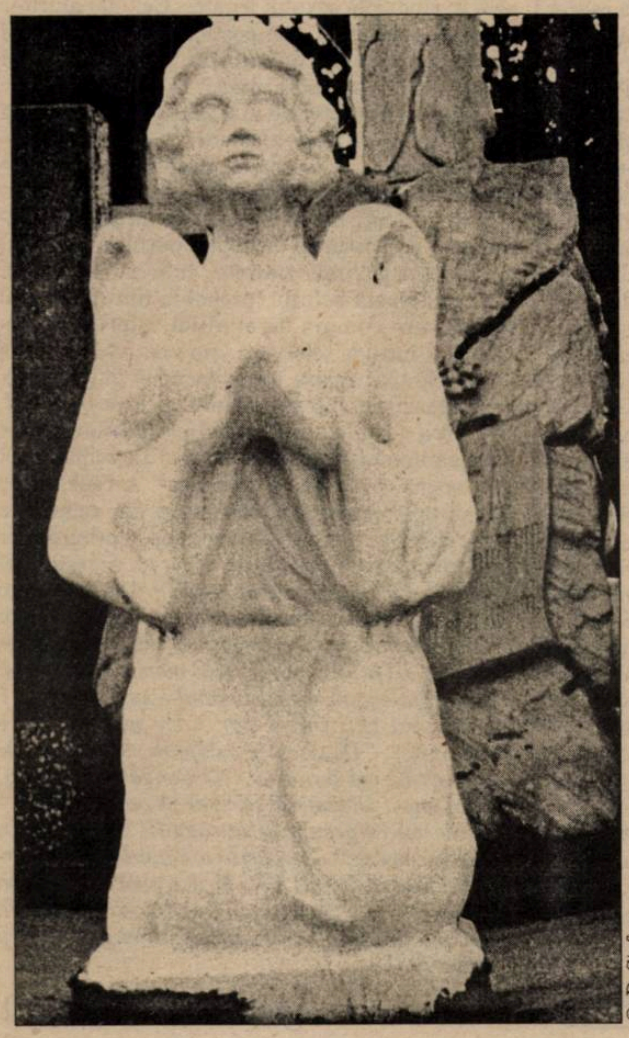

© D. Ştefan

Tot lipsa de spirit critic, grefată pe ostilitatea afişată faţă de persoana şi domnia lui Carol al II-lea, determină invocarea unei singure explicaţii pentru moartea lui Nae Ionescu (15 martie 1940): aceea a otrăvirii filosofului din ordinul regelui. Ipoteza poate fi luată în considerare deoarece regele nu se dăduse înapoi de la comiterea unei crime de stat prin asasinarea lui Codreanu şi a aproape trei sute de legionari în închisori. În plus, monarhul îl considera pe Nae Ionescu drept principalul obstacol în calea unei reconcilieri între el şi Gardă. Oricît de plauzibilă, varianta otrăvirii rămîne, însă, nedemonstrată şi se bazează numai pe zvonuri care au circulat în epocă. Varianta dispariţiei lui Nae Ionescu în urma unui atac de cord nu este nici măcar amintită de autorul comentariului.

Domeniul informaţiilor eronate sau trunchiate pe care le conţine comentariul este uimitor de întins. Salutul legionar, ni se spune, „nu are nimic comun nici cu salutul fascist, nici cu cel nazist". Să fim serioşi! Nu este nevoie să fie demonstrată cu astfel de afirmaţii ridicole originalitatea mişcării legionare în familia extremei drepte europene. Aşa cum a lansat salutul „roman", fascismul italian, adevărat laborator producător de gesturi, atitudini şi ritualuri, a inventat şi cultul morţilor şi apelul celor căzuţi, asimilate, apoi, de Garda de Fier (v. Emilio Gentile, *Il culto del littorio. La sacralizzazione della politica nell'Italia Fascista,* Laterza, 1993).

O altă informaţie inexactă priveşte întîlnirea din 22-24 noiembrie 1940 între generalul Antonescu şi Hitler. Cu acest prilej, cei doi ar fi discutat despre neînţelegerile dintre Antonescu şi Garda de Fier, iar Führerul ar fi afirmat că un dictator al secolului XX dispune de mijloace care îi permit să nu fie răsturnat de la putere. Dacă este răsturnat, înseamnă că s-a sinucis.

În realitate, această discuţie, care a pecetluit soarta mişcării legionare, s-a purtat cu ocazia următoarei întîlniri dintre cei doi, la 14 ianuarie 1941, şi este consemnată de Gh. Barbul, martor al întrevederii, în *Mémorial Antonesco,* publicat şi în limba română.

Informaţia inexactă sau trunchiată capătă uneori conotaţii impudice. Aflăm, de pildă, că în vreme ce evreii erau persecutaţi dé naziştii în întreaga Europă, poetul Radu Gyr, şeful Direcţiei Teatrelor, după 6 septembrie 1940, sprijinea înfiinţarea teatrului evreiesc „Baraşeum". Afirmaţia este menită să atenueze acuzaţia de antisemitism adusă Gărzii. Autorul comentariului uită să precizeze că înfiinţarea acestui teatru, care nu era autorizat să funcţioneze decît într-un cartier evreiesc, trebuia să marcheze „ghetoizarea" artiştilor evrei daţi afară din toate teatrele bucureştene în septembrie 1940. De fapt, aprobarea înfiinţării teatrului „Baraşeum" a venit abia pe 17 ianuarie 1941, cu numai patru zile înainte de izbucnirea rebeliunii legionare, iar condiţiile puse funcţionării instituţiei erau foarte restrictive.

Aceste condiţii puteau fi citite de autorul comentariului în dosarele Direcţiei Generale a Teatrelor şi Operelor Române păstrate la Arhivele Statului.

Este stupefiantă invocarea acestui „merit" al lui Radu Gyr atunci cînd, spre sfîrşitul filmului, cu ocazia prezentării rebeliunii legionare, comentariul afirmă: „Cu această ocazie (a rebeliunii, *n.n.*), legionarii au fost acuzaţi că au înfăptuit cele mai oribile fapte – incendieri de imobile şi magazine, jafuri, omoruri, în special ale evreilor, ardere cu benzină a unor soldaţi şi altele de acest gen. Se pune întrebarea dacă legionarii, puşi în faţa desfiinţării mişcării şi a înlăturării lor de la conducerea ţării, aveau timp şi interes să se ocupe de găinării şi de crime specifice criminalilor de drept comun". Răspunsul dat, mai departe, acestei nedumeriri este că faptele respective, care, „foarte probabil", s-au petrecut, ar fi fost opera unor membri dubioşi ai Legiunii, recruţi de ultimă oră!

Falsificarea relaţiei dintre imagine şi comentariu nu este ultimul reproş care poate fi adus filmului. Ne vom mărgini să aducem două exemple. Una dintre manipulările de imagine are ca scop asocierea numelui lui Mircea Eliade cu revista **Axa** (1932-1933) la care a colaborat, iniţial, şi Eugen Ionescu, dar care s-a transformat, destul de repede, într-un orgăn politic al intelectualilor legionari. Eliade nu s-a apropiat de Garda de Fier în acea perioadă şi nu a furnizat articole **Axei.** Cele două articole ale lui publicate în revistă („A nu mai fi român" şi „Studenţii români cer revizuirea tratatelor") au fost preluate prin grija lui Mihail Polihroniade din săptămînalul **Vremea** şi din ziarul **Cuvântul.** Deşi prezentate cu insistenţă în cadrul filmului, ele nu au nici o conotaţie prolegionară sau antisemită. Polihroniade le-a reprodus, precedîndu-le de o notă plină de ironie intitulată „Convertirea d-lui Mircea Eliade la românism". Eliade a replicat imediat: „Este drept, am suferit pentru el (pentru românism, *n.n.*) de cîteva ori, cînd studenţii români creştini au zădărnicit o conferinţă de la «Fundaţie» şi am citit cum au fost expulzaţi doi mari savanţi: Moses Gaster şi Lazăr Şăineanu" (**Cuvântul,** 22 sept. 1933).

Rezultatele alegerilor din decembrie 1937, în urma cărora Garda a ocupat locul al treilea în ierarhia forţelor politice, ne sînt prezentate tot printr-o manipulare de imagine, pe fondul muzical al cîntecului „Sfîntă tinereţe legionară". Aceasta sugerează că partidul „Totul pentru Ţară" conducea, de fapt, în toate judeţele ţării în privinţa numărului de voturi. Rezultatele votului pe judeţe sînt înfăţişate aşa cum au fost ele tipărite în ziarul legionar **Buna Vestire** din 22 decembrie 1937. Aici legionarii sînt plasaţi peste tot în capul listei, cu toate că rezultatele lor îi situau, de fapt, aproape peste tot, pe locurile 2, 3 sau 4. Filmul evită cu grijă să dezvăluie că sursa listelor astfel tipărite este publicaţia legionară amintită, urmărind să creeze, astfel, o impresie de obiectivitate.

Consultantul ştiinţific ar fi trebuit să împiedice ca filmul să capete un caracter prolegionar. Pentru aceasta, însă, trebuia să facă loc mai multor puncte de vedere şi să nu fie zgîrcit cu explicaţiile propriu-zis *istorice* destinate publicului. Ar fi trebuit să solicite autorului comentariului precizarea clară a trăsăturilor **regimului politic** din septembrie 1940-ianuarie 1941, ca să nu ne mulţumim numai cu imaginea defilărilor şi a parastaselor legionare şi ca să nu mai auzim doar despre rivalitatea Sima-Antonescu sau despre „binefacerile" lui Radu Gyr în favoarea evreilor. În loc de aceasta, a ales să cauţioneze o răfuială cu Nicolae Titulescu, Armand Călinescu, PNŢ, Regele Carol al II-lea şi chiar cu generalul Antonescu. Ni se sugerează că însăşi asasinarea lui Nicolae Iorga nu era întru totul nejustificată, cu toate că istoricul „ar fi trebuit cruţat" căci, „propria sa conştiinţă şi zbuciumul acelor zile îi erau suficiente".

Mijloacele prin care comentariul caută să dea impresia de imparţialitate sînt stîngace şi neconvingătoare. Ele ţin de un fel de abilitate rudimentară şi nu lasă să se întrevadă intervenţia profesionistă a istoricului de meserie.

Nu vom continua cu exemplele care acuză lipsa de obiectivitate a acestui film. Lista lor este mai lungă şi la ele se adaugă şi naivităţi şi inepţii (după uciderea sa, Armand Călinescu, „depus la Ateneul român, se va bucura *(sic!)* de vizita protocolară a Regelui şi a fiului Său ca şi de o impunătoare înmormîntare").

Din păcate, cea dintîi grijă a autorului comentariului şi a consultantului ştiinţific nu a fost grija pentru nuanţele adevărului şi pentru formarea unei memorii colective mature în această ţară în care toată lumea se pricepe la istorie cum se pricepe şi la fotbal sau la agricultură. Mi-e teamă că principala lor grijă a fost alta.

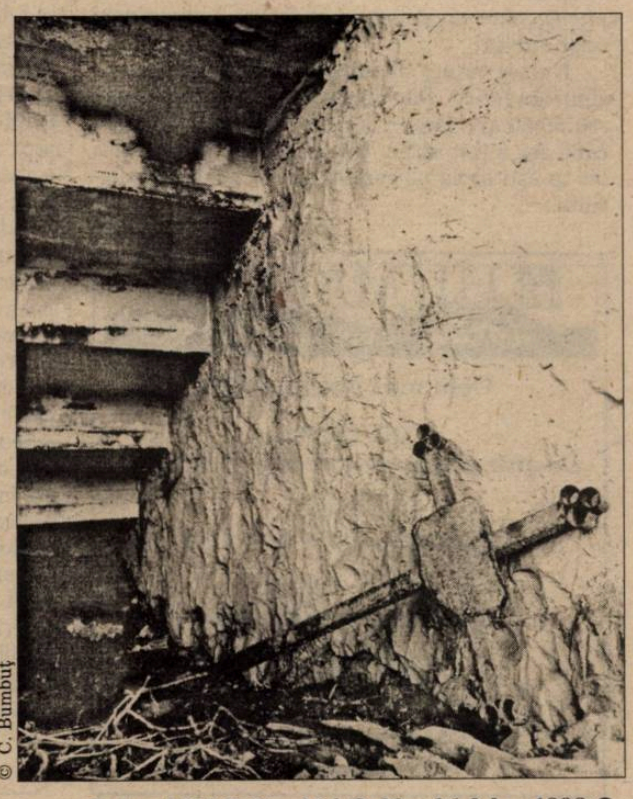

© C. Bumbuţ

Scrisori întredeschise

De mai multe ori, în spaţiul acestei pagini, ne-am referit la retorica specifică scrisorilor de amor, ocazii cu care făceam observaţia că unul dintre cele mai redutabile arsenale este pus la bătaie cu ocazia începutului idilei, atunci cînd el îi propune ei (sau cînd ea îi propune lui) dragostea proprie. Acest arsenal retoric mai este egalat doar de cel folosit în cazul gestului final, cînd unul dintre cei doi se decide să rupă legătura. Ironia soartei face ca momentul despărţirii să fie, pînă aproape în amănunt, reflexul în oglindă al celui de început, altfel spus, să fie acelaşi lucru, dar cu semn schimbat. Şi e normal să fie aşa, fiindcă trebuie parcurs acelaşi drum, numai că invers. Lucrurile pot fi explicate aproape în termeni fizici: pentru a distruge ceva, trebuie consumată o energie egală cu cea „investită" la construcţie. În planul retoricii, travaliul depus pentru a desface o relaţie amoroasă este necesar să fie echivalent cu cel care a determinat-o să existe.

Reproducem, spre exemplificare, o scrisoare de despărţire din anii '40. Vom observa că strategiile utilizate acum o jumătate de secol sînt aceleaşi cu cele din zilele noastre (prezentarea relaţiei ca ceva cu totul special, dar căreia destinul îi este potrivnic; discursul despre calităţile partenerei, în contrast cu defectele prorpii, care să se termine cu o remarcă altruistă de tipul „nu te merit"; înfăţişarea propriei condiţiuni ca una demnă de milă; încercarea de a provoca mila partenerei faţă de zbuciumul sufletesc al unei terţe persoane implicate în afacere; justificarea rupturii cu gesturi nobile, cavalereşti etc.). Pe toate acestea – şi pe încă multe altele – le vom recunoaşte, *de fapt, pentru că este imposibil să nu le fi folosit şi noi, în asemenea situaţii.* **(C.P.-B.)**

Timişoara 10 Febr. 1942

Dragă Bobocica,

Acelaş fior dulce m'a cuprins când am ridicat din afişier scrisoarea adresată Dlui Ionel I. Popa, candidat inginer ca şi atunci când era adresată elevului inginer – adică vreo trei ani în urmă.

Tocmai plecam la meditaţie, duminecă după masă, când am găsit-o.

Deşi obişnuiam ca scrisorile tale să le citesc în pat, în odaia bine încălzită şi prietenoasă, am deschis-o şi am pornit citind-o; mă bătea vântul şi o zăpadă măruntă (ghiaţă) îmi biciuia obrazul şi răvăşea scrisoarea...

Scrisoarea ta... Scrisorile tale... al căror farmec îl simt şi acum; ultima scrisoare aducea atmosfera liniştită a unui suflet de o nouă Ioana Champion. Fără să vreau mi-a venit în minte romanţa „mătăniilor".

„Petrecutele ceasuri, cu tine suflet drag
Sunt pentru mine perle'nşirate în mătăni
Le picur câte una, încet cât una...."

Dragă Bobocica, scrisoarea ta aşa de caldă, plină de atâta înţelegere, meritã alt răspuns decât acela pe care ţi-l dau acum; un altul, unul aşa cum îl simt, dar pe care nu-l pot îmbrăca în haina scrisului, că îmi lipsesc cuvintele. Sufletul meu îţi dă răspunsul dorit, că eu nu pot; simt cum mă sbat în nelinişte, neastâmpăr, cum singurătatea îmi biciueşte sufletul dar, trebuie să merg înainte. Eù sunt unul care adesea nu mă înţeleg, care nu ştiu cum să fac să fiu pe placul celor din jur.

Numai tu mă înţelegeai, numai cu tine mă simţeam fericit. Dar lumea – ca şi sufletul – este schimbătoare. Dece m'aş mira şi m'aş condamna, când aşa a fost să fie. Totuşi, în ciuda lucrurilor, tot tu eşti aceia pe care o port în adâncul sufletului.

HUMANITAS
Cartea care dăinuie

Cele mai noi apariţii

EMIL CIORAN
Despre neajunsul de a te fi născut

F.A. HAYEK
Capitalismul şi istoricii

G.W.F. HEGEL
Lecţii despre Platon

GEORG SIMMEL
Cultura filozofică

ANTHONY STORR
Freud

Ce mai e nou în „Casablanca"? Marseieza!

Ce mai e nou în „Casablanca", după a 114-a vizionare? De mult, această noncapodoperă mai tare ca toate capodoperele, acest „éternel retour" al tuturor cinematecilor nu mai are mister pentru noi, sexagenarii şi sexagerații, uitîndu-ne la ea ca Bogart la Ingrid Bergman cu acea replică de falsă platitudine, devenită cod: „e o plăcere să te pot privi". De mult ştim că rezistenţa acestor bune sentimente vine din puterea de iradiaţie a actorilor, secret de cinema la care cele mai nobile idei nu au întotdeauna acces. De mult ştim că în '42-'43, „Casablanca" s-a realizat la repezeală, la rasoleală, cu Ingrid nerăbdătoare să înceapă filmările la „Pentru cine bat clopotele" (tot antifascist, dar se compară?), cu „Bogey" nervos, uitîndu-şi replicile, cu acest „As Time Goes by" – devenit imnul îndrăgostiţilor din ultimii 50 de ani – care nu a inspirat, la prima audiţie, nici o încredere. Chiar parodiat genial de Woody Allen în toate clişeele pe care le emană – balonseidul lui Rick, pianul şi pianistul negru, porunca hîrîită: „Play, Sam!", triumful virtuţii la toate vîrfurile triunghiului conştiente de cuadratura cercului în care se învîrtesc – dusă, ca „Bolero"-ul, pînă la modulaţia finală, „Casablanca" rezistă ca Marseieza, aceea tot mai vorbită de rău din cauza versurilor ei abominabile, dar inepuizabilă în eficacitatea ei emoţională, lacrimogenă şi liberală, căci fără Revoluţia aceea de la Paris de unde ar mai fi apărut liberalii care o urăsc de moarte?

Adevărul e că, săptămîna trecută, tocmai la momentul Marseiezei m-am blocat. Dînd lacrimă curgătoare, ca tot omul la „aux larmes, citoyens!", mintea a încremenit în întrebarea: cine mă manipulează? Rouget de Lisle, Münzenberg, Bogart sau propriul eu? (Nimeni nu ia în consideraţie „eul" într-o manipulare. De ce?) Nou în a 118-a, 119-a vizionare a „Casablăncii" era politica la zi şi ultimele lecturi în problemă: Furet, Koch, „Sfîrşitul inocenţei", cartea care-mi înnebuneşte dreapta şi stînga cu ultimul adevăr în materie: grandioasa intelectualitate antifascistă din anii '30-'40 a fost „lucrată" de diavolul acela kaghebist, Willy Münzenberg. Cu o forţă pe cît de sumară, pe atît de obsesivă, ideea e una singură: antifascismul e un stalinism. „Casablanca" asta sfîntă ca un „hymne à l'amour" nu e suspectă de...? Nu sună Marseieza prea antihitlerist şi prea puţin, chiar deloc, antistalinist, încălcînd „egalitatea" zilei? Nu e prea antifascistă pentru gustul de azi întru totul – care egalitate? – anticomunist? Nu e prea de stînga? Aburindu-mi-se ochelarii la Marseieza şi în egală măsură la „As Time Goes by", nu mă dovedesc un antifascist blocat în sensul furetian...? Cedînd la aceste provocări ale dreptei care-mi iubeşte stînga şi ale stîngii care-i dă zilnic dreptei mele periuţa de dinţi, m-am uitat la acest Victor Laszlo – antifascistul după care Gestapoul alerga prin toată Europa ca după un comunist de căpetenie: Paul Henreid, actorul, are într-adevăr alura, dezinvoltura, facies-ul unui cominternist devotat, uscat, stîngaci în ale iubirii şi ale „vieţii personale", cu o bombare elocventă a pieptului şi convingerilor într-o retorică a cauzei drepte. Dar ceva încalcă schema: e patetic pînă la imprudenţă, emotiv mai presus de disciplină. Münzenberg l-ar cam trăzni. Marseieza dirijată ostentativ într-un bar de noapte din Maroc, pentru a riposta aroganţei cu care hitleriştii îşi cîntau, într-un colţ, melodiile lor insuportabile, Marseieza asta care adună energia tuturor, ca un front popular în care se înscriu pînă şi prostituatele colaboraţioniste, e de o naivitate inadmisibilă; e o cădere în provocarea duşmanului, servindu-l perfect şi „obiectiv". Inocenţă? I se spunea spontaneism, sentimentalism mic-burghez şi se pedepsea ca un liberalism odios. Marseieza asta care-mi ridică un nod în gît putea să-l ducă, peste un deceniu, la ştreang, ca probă decisivă într-unul din procesele prin care stalinismul lichida antifasciştii neblocaţi în prosovietism. Peste alţi 40 de ani, comunista ură anticomunistă se va uita urît la monumentul lui ridicat după '56. Cu celălalt e mai evidentă ieşirea din clişeul conformist al antifascistului münzenburghez. Rick practică ostentativ cel mai nesuferit, cel mai derutant, cel mai suspect, cel mai duşmănos discurs din punctul de vedere al tuturor propagandiştilor şi agitatorilor din „reţea": ironia şi, mai cu seamă, autoironia. American fără de lucru, Rick luptă pentru Abisinia împotriva fasciştilor, pentru Spania împotriva franchiştilor, fuge din Parisul ocupat de hitleriştii şi naufragiază la Casablanca „pentru a face o cură de ape minerale"; se dă de naţionalitate „beţiv", are cinismul adolescent, joacă invulnerabilitatea emoţională, hotărît să nu-şi mai rişte capul pentru nimeni; pînă apare ea, aceea care-l lăsase singur, în gara pariziană, „cu o mutră comică fiindcă eram răvăşit". E formula perfectă – antipatică foarte, ca tot ce e comic şi ambiguu, intransigenţilor de pe ambele maluri ale Styxului. Inocenţă? I se mai spunea individualism mic-burghez. Rick e mai degrabă un antifascist blocat în John Huston, regizorul preferat al unuia, Humphrey Bogart, care, peste un deceniu, va fi chemat în faţa unei comisii americane pentru cercetarea antiamericanilor din studiourile hollywoodiene, în faţa căreia se va ţine demn şi ţeapăn. Nu s-a încercat acolo a se acredita că pînă şi „Casablanca" a fost un film în slujba Moscovei? S-a renunţat repede, într-un hohot de rîs, printre puţinele înregistrate în instanţă. Un ziarist ar fi urlat, scos din sărite: „Idioţilor! Dacă totul e propagandă comunistă, de ce n-a dat hitlerismul o «Casablancă»?" În următorii ani, filmul a devenit un mit al kennedysmului (las' că ştim ce a fost şi cu ăla...) şi al universităţilor americane bolnave de „inocenţă pacifistă". Se pare că inocenţa asta – obsesie a maniheismelor – n-are sfîrşit. Nici nu există. Există însă un slow-fox de 2 secunde în care Bogey şi Ingrid dansează la Paris, într-un bar; la a 125-a vizionare, mi s-a părut că-i văd pentru prima oară.

Radu COSAŞU

N'aş putea spune că te m'ai iubesc sau nu; dar simt că numai tu mă înţelegi. Nu ştiu dacă te mai iubesc, dar ştiu că te-am iubit aşa de mult, că tu erai totul.

Deşi ştiu că iubirea înseamnă suferinţă când nu este împărtăşită, trebue să fac pe cineva să sufere din cauza mea: nu-i împărtăşesc dragostea. E vorba de o fată, care nu ştiu ce a găsit la mine şi s'a îndrăgostit; ce penibilă situaţie să te joci cu iubirea unei fete ca şi cu o minge. Îmi spune că mă iubeşte, sunt sigur, dar eu... nu pot. Spune-mi dragă Bobocica ce să fac. Ştiu că suferă; încerc să-i arăt că şi eu o iubesc, dar simt că mă ruşinez de mine pentrucă o fac ca pe o lecţie învăţată pe de rost. S'o las să creadă, sau să-i spun crudul adevăr? Îţi spun toate astea ca unei prietene, care odată, în tren, îmi spunea după o vacanţă, că îmi va fi o bună prietenă la care pot apela orcând. E vorba deci de o fată ce sufere din cauza ta: ţie ţi-am dăruit toată dragostea mea şi nu mi-a mai rămas nimic pentru ea. Cine ştie cine-mi va mai tulbura sufletul; acum mi s'a mai liniştit, mai ales că ţi-am împărtăşit şi ţie gândurile mele.

Cred că mă vei înţelege şi nu vei interpreta greşit gestul meu de sinceritate; m-ar durea mult.

Abia aştept să-ţi zic „la mulţi ani, ds. învăţătoare", (am pus ds. că sună frumos) „şi la mai mare". Prin aprilie te felicit. Ce trece timpul...: Îţi mai aduci aminte de preparatorul tău la matematică şi franceză: opt sau nouă ani. Parcă a fost ieri. În curînd voiu fi şi eu absolvent; voiu intra şi eu în viaţă.

Îţi doresc din suflet succes la teze şi când mai ai timp mai gândeşte-te şi la mine, că-mi fac plăcere rândurile tale.

La revedere, dragă Bobocica, îţi doresc tot binele

acelaşi Ionel

Bazar

„Pentru Ciprian"

Rubrica *Diverse* a cotidianelor continuă să ne ofere surpriză după surpriză. Cîndva semnalam, cu bucuria incredibilului, primele anunţuri publicitare ale vrăjitoarelor: acestea îşi disputau descendenţa din Mama Omida, îşi înfiinţaseră un sindicat şi învăţaseră să se prezinte indirect, prin clienţi. Cu timpul, *promo*-urile vrăjitoarelor au intrat în cotidian, devenind aproape la fel de răspîndite ca matrimonialele. Dintre matrimonialele remarcasem anunţurile inginerilor liniştiţi (avîndu-l drept cel mai de seamă reprezentant pe Herşcovici), o categorie, se pare, fără mare trecere în rîndurile sexului frumos. Cel mai aiuritor anunţ fusese cel al unei poete din Oneşti, care-şi lăuda, cu o tentă de sublim, concetăţenii şi oraşul, de la buticar la preot.

Într-un *Naţional* de mai zilele trecute, o fată (presupunem) îi dedică versuri, în serial, iubitului ei *Ciprian* (în loc de semnătură, anunţul se sfîrşeşte cu *Pentru CIPRIAN).* Aşa cum nenumăraţi ascultători nu se sfiesc să-şi difuzeze sentimentele pe posturile de radio, puţini au curajul s-o facă în paginile ziarelor. Iubita lui Ciprian adoptă această soluţie, probabil, din disperare: nu mai are cum da de el altfel, Ciprian se ascunde, îi închide telefonul, nu vrea să mai audă de ea. Se conturează un subiect cel puţin de telenovelă. Fata suferă, sufletul îi e *ca plumbul*, mai vrea o şansă. Într-o notă eminesciană, ea e gata să-i ofere şi luna de pe cer. În schimb, tot mai speră că va primi „cununa". A căsătoriei? Dragostea autoarei e copleşitoare, dar rămîne în sfera purităţii (garoafele pe care ea le primeşte de la Ciprian sînt neapărat *albe)* şi a credinţei *(„Mîinile-mi împreunate se roagă").* Dar să-i dăm cuvîntul poetei însăşi: *„O şansă mă rog să mai am / Să-ţi ofer acum de visam / Cînd albe garoafe primeam / La tine mi-e gîndul mereu / Şi ziua şi noaptea mi-e greu / Ca plumbul e sufletul meu. / De surisul tău îmi e dor / De mîinile-ţi ce mă-mpresor / De gura ce-mi spune: te ador. / De crezi primi-voi cununa / O şansă mai vreau, numai una,/ Dăruivo-ţi* (sic!) *de pe cer albă luna./ Mîinile-mi împreunate se roagă/ Lacrimile în bărbie se-noadă/ Despărţirea e-o adevărată corvoadă. Pentru CIPRIAN".* ● *„La piept aş vrea să mă mai strîngi / Să-mi spui „iubito" iar / Din zi în zi tot mai adînci / Destinele iubirii-mi par. Pentru CIPRIAN."*

Iaromira POPOVICI

PROTEST

Subsemnaţii, cadre didactice ale Facultăţii de Litere din Universitatea Bucureşti, ne exprimăm pe această cale indignarea faţă de afirmaţiile calomnioase la adresa colegului nostru prof. dr. Paul Cornea formulate într-o notă din nr. 1-2/1998 al revistei *Literatorul* (redactor-şef: Fănuş Neagu; comitet director: Dan Grigorescu, Dumitru Micu, Fănuş Neagu, Eugen Simion). Într-un context antisemit şi la adăpostul anonimatului, nota respectivă îl numeşte pe Paul Cornea „profesor universitar prin efracţie" şi îl acuză că şi-ar fi dobîndit titlurile ştiinţifice prin tranzacţii cu Nicolae Ceauşescu.

După cum este bine ştiut, profesorul Paul Cornea – fost decan al Facultăţii noastre şi fost ministru adjunct al Educaţiei după 1989 – este un eminent specialist în istoria literaturii, teoria literaturii şi literatură comparată, autor de lucrări fundamentale publicate în ţară şi peste hotare, cercetător recunoscut de comunitatea ştiinţifică internaţională şi onorat cu funcţii de conducere în organismele acesteia – membru al Biroului Executiv, apoi vicepreşedinte al *Asociaţiei Internaţionale de Literatură comparată* (AICL), actualmente preşedinte al Comitetului de Experţi al AICL –, creator de şcoală în cercetarea literară românească.

Considerăm inadmisibil un asemenea act de iresponsabilitate a presei, întrucît el contribuie la deteriorarea climatului intelectual şi la agravarea confuziei valorilor în societatea românească actuală.

Prof. dr. MIRCEA ANGHELESCU, lect. MIRCEA CĂRTĂRESCU, lect. dr. MARIA CVASNÎI CĂTĂNESCU, prep. dr. ROMANIŢA CONSTANTINESCU, prep. dr. ANDREEA DECIU, asist. CLAUDIA ENE, prep. OANA FOTACHE, prof. dr. GEORGE GANĂ, lect. dr. EMIL IONESCU, lect. ION BOGDAN LEFTER, prof. dr. MIHAELA MANCAŞ, asist. ION MANOLESCU, lect. dr. MIHAI MARTA, prof. dr. MIRCEA MARTIN, prep. LAURA MESINA, asist. GABRIEL MIHĂILESCU, asist. CRISTIAN MOROIANU, prof. dr. EUGEN NEGRICI, lect. LIVIU PAPADIMA, asist. IOANA PÂRVULESCU, asist. SIMONA POPESCU, lect. NICOLAE RAŢĂ, prof. dr. LILIANA RUXĂNDOIU, conf. dr. MONICA SPIRIDON, conf. dr. ION VASILE ŞERBAN, asist. dr. ANDRA ŞERBĂNESCU, conf. dr. CEZAR TABARCEA, prof. dr. ANTOANETA TĂNĂSESCU, conf. dr. ALEXANDRU TUDORICĂ, asist. MIRCEA VASILESCU, asist. OVIDIU VERDEŞ, prof. dr. MIHAI ZAMFIR.

16.02.1998

Cronica literară de tranziţie

Un roman documentar despre teroarea anilor '50

În genere, citesc cu o promptitudine febrilă cărţile care mă interesează şi mi s-a întîmplat adesea ca, la această rubrică, să fiu primul care comentează un titlu sau altul (nu că m-aş mîndri cu asta: o spun ca o constatare tipologică). Şi cartea lui Stelian Tănase* am citit-o imediat; dar hazardul a făcut să am alte cronici „pe şantier" şi iată că, la ora la care vin eu, s-a produs deja o exegeză impresionantă: două ample emisiuni de televiziune (N. Manolescu – Cornelia Pillat, Al. Paleologu; I. Sava – G. Liiceanu), comentarii în *22* şi *România literară* de Monica Lovinescu, G. Liiceanu, Al. Paleologu, Simina Mezincescu, Mihai Şora. S-au spus şi scris lucruri esenţiale; nu mă voi sfii să repet, pentru cititorul *Dilemei*, ceea ce am observat şi eu.

Împreună cu cartea întrucîtva similară a Doinei Jela, (***Cazul Nichita Dumitru – Încercare de reconstituire a unui proces comunist; 29 august – 1 septembrie 1952)***, Ed. Humanitas, Buc., 1995*)* despre un caz al „Canalului", pe care am consemnat-o elogios, la vremea ei, în aceste coloane (***Canalul: o anchetă răscolitoare***, *Dilema*, 157, 12 ianuarie 1996), dar şi cu cele două semnate de Viorel Marineasa şi Daniel Vighi *(**Rusalii '51 – fragmente din deportarea în Bărăgan,*** Ed. Marineasa, Timişoara, 1994 şi, împreună cu V.Sămînţă, ***Deportarea în Bărăgan – destine, documente, reportaje***, Ed. Mirton, Timişoara, 1996), scrierea lui Stelian Tănase aşează o linie în literele de azi: proza non-ficţiune, romanul-document, de colaj şi montaj. Fără a fi ceva cu totul nou, Stelian Tănase aduce genului stofa sa de romancier. ***Anatomia mistificării,*** în ciuda titlului mai curînd eseistic, are o mare linişte epică, o răbdare bine dozată a „naraţiunii", o tehnică (ce sfîrşeşte prin a se converti în emoţie) a acumulării detaliilor vitale. Crîmpeiele se contopesc încetul cu încetul şi capătă carnalitatea vieţii; cartea e şi o frescă-puzzle a anilor negri '50. Autorul e certamente „obsedat" de epocă (îl înţeleg, şi eu sunt; nu pot pune mîna pe o biată broşură pe a cărei copertă scrie „1955", fără a fi imediat bîntuit de întrebarea: oare CUM se putea trăi atunci??) şi de fenomenul, crunt, de prigonire şi năruire a elitelor (paralel cu cel de racolare şi corupere partinică). Fragmentele care compun textul (documente de anchetă, pasaje de jurnal, scrisori către autor sau alte persoane, interviuri ale autorului cu protagonişti sau martori, citate din presă etc.) se scurg într-o „lentoare" rebreniană, cu creşteri subterane de tensiune şi cu momente răvăşitoare, intercalate sec, fără comentarii, fără adjective. Ar fi incorect să nu evoc cîteva: 1949: Vl. Streinu e grav bolnav, în spital. Cînd se află că „Nicolae Iordache" e, de fapt, Vladimir Streinu, *„a fost pus pe targă şi aruncat, pus pe trotuar în faţa spitalului"* (p. 25). ● 1955: Arşavir Acterian mărturiseşte anchetei că, pentru a-l ajuta să trăiască pe Noica, strîngea de la doritorii de a citi scrierile aceluia în manuscris *(**Lisis, Anti-Goethe***) cîte o „taxă" de 5 lei – o pîine neagră costa 1 leu (p. 93). ● 4 ian. 1960: N.Steinhardt a citit şi el „duşmănoasele" scrieri ale lui Noica şi Cioran şi, din solidaritate cu cei deja arestaţi pentru asta, şi pentru a evita remuşcările, decide (dostoievskian gest! rar în istoria noastră) să se predea singur Miliţiei. *„Să nu fii jidan fricos şi să nu te caci în pantaloni"*, îl sfătuieşte tatăl său, care adaugă: *„Nu cred să fie prea mare. O să-ţi dea probabil opt ani"* (p. 254. A greşit cu 50%. I-au dat 12, plus 7 de degradare civică). ● Tot 12 a primit şi Mircea Casasovici. La ieşirea din puşcărie, într-o gară, în drum spre casă, ajută, din întîmplare, o femeie bătrînă să urce în tren. *„Cînd am ajuns sus, mi-am dat seama că e mama. Ieşise şi ea din închisoare, săraca"* (p. 289). ● O mamă începe o poveste pentru fetiţa ei de 5 ani: A fost odată ca niciodată un împărat şi o împărăteasă... Fetiţa *„s-a ridicat şi s-a dus să închidă geamul, zicînd: «să nu ne audă că vorbim despre împăraţi şi împărătese»"* (p. 290). ● 1961. Un om de 37 de ani, Gh. Plăcinţeanu, moare în închisoare, unde intrase pentru 10 ani, absolut nevinovat, doar pentru că Gheorghiu-Dej nu găsise altă soluţie de a-l îndepărta de fiică-sa, Lica, pe care nu voia să i-o dea de nevastă. (p. 356). ● 1963. Din nou o mamă (Simina Mezincescu). Care se întoarce de la închisoare. Lăsase acasă o fetiţă de 4 ani. Acum avea 9. *„Ea, cînd tata i-a spus: «Yvette, e mama!», a zis: «Nu, nu e mama. Mama mea era blondă şi frumoasă!»"* (p. 446).

Tot în rîndul acestor scene pe care unii le-ar putea considera melodramatice, dar în care eu văd o *mise en abyme*, de o intensitate, repet, dostoievskiană, a epocii, aş include-o şi pe cea care relevă imensa, metafizica, aproape, candoare a lui Noica. 1957. Cioran publică la Paris ***Scrisoare către un prieten din depărtare.*** Textul ajunge clandestin şi în ţară, e citit. Din însărcinare oficială, Radu Popescu publică în *Gazeta literară* un text de înfierare, de pe poziţiile P.M.R. Şi aici vine momentul teribil. Noica se comportă cu o amenitate ca într-o lume normală şi îi scrie o scrisoare prin care îl invită la Cîmpulung să stea de vorbă şi să îi explice cum e cu Cioran! (p.106). Istoria, ca să-l citez, *„făcea pipi pe el"*, şi el se făcea că plouă! Să nu-l compari cu Béranger al lui Eugen Ionescu, din ***Ucigaş fără simbrie***?! Dar, în acest punct, e cazul să amintesc de existenţa unei cărţi complementare, oarecum, celei a lui Stelian Tănase, anume cea de la Ed. Vremea, Buc., 1996, alcătuită de Cr. Cantacuzino, S. Colfescu, V. V. Drăgan şi N. Henegaru, sub coordonarea lui M. Giugariu: ***Prigoana – Documente ale procesului C. Noica, C. Pillat, N. Steinhardt...*** (562 de pagini), din care putem reproduce răspunsul lui R.Popescu la sublim-senina gentileţe nicassiană: *„...Articolul* Scrisoare către un prieten *era al unui duşman al poporului romîn (...) ...C-tin Noica mă invita la Cîmpulung... Am considerat acea scrisoare că este caraghioasă* (! n.gp), *pentrucă un necunoscut să mă invite în aceste împrejurări şi bineînţeles nu am dat curs..."* (*op. cit.*, p. 384).

Cu mijloacele epic-documentare ale contructorului de vast mozaic, Stelian Tănase dă una din cele mai grăitoare cărţi despre acele, cum spune soţia lui Vl. Streinu, *„vremuri aberante"*, de *„strivire a omului"*.

George PRUTEANU

*) *Anatomia mistificării, 1944-1989 (Procesul Noica-Pillat),* Ed. Humanitas, Buc., 1997, 504 p.

NOTĂ. Întrucît voi lipsi pentru cîteva zile din ţară, cititorul e rugat să-mi scuze absenţa, din aceste coloane, în săptămîna ce vine.

EDITURA FUNDAŢIEI CULTURALE ROMÂNE

Au apărut:

RADU COSAŞU
Insisificarea la noi, pe Boteanu

ANCA FLOREA
Muzică şi imagine

A.D. XENOPOL
Teoria istoriei

A apărut un nou tiraj din albumul:
PICTURA ITALIANĂ
Maeştrii tuturor timpurilor şi capodoperele lor

INSTITUTUL EUROPEAN

Colecţia SINTEZE

Guy Hermet
Istoria naţiunilor şi a naţionalismului în Europa
Traducere de Silvia Dram. Prefaţă de Al. Zub

- Cele trei Europe
- De la naţiunile medievale la ţările protestante
- Naţionalizarea societăţilor
- Moartea regilor, naşterea Naţiunii
- Cele două naţiuni moderne: Herder şi Renan
- Febra naţionalităţilor
- 1917: Naţionalismul şi revoluţia
- Pregătirea exploziei
- De la patriile ideologice la separatismul la domiciliu
- Poziţiile refractarilor

344 pag
ISBN 973-586-065-1

În aceeaşi colecţie vor apărea:
• Michel Pastoureau, *Stofa diavolului*
• J.C. Schmitt, G. Lévi, *Istoria tinerilor în Occident*

Str. Cronicar Mustea nr. 17 • C.P.: 161
Iaşi • cod 6600
Tel-fax: 032-230197• tel 032-233800
e.mail: rtvnova@mail.cccis.ro
http: //www.nordest.ro/home.htm

Pagini realizate de
Cezar PAUL-BĂDESCU

ŞEHEREZADA CATODICĂ

În ultimii ani, cantitatea de telenovele de pe posturile româneşti de televiziune a luat un avînt pentru unii înspăimîntător, pentru alţii îmbucurător. ProTV şi-a conceput chiar o odraslă specializată pe aşa ceva: noul canal Acasă, în care poţi urmări telenovele pînă şi seara tîrziu – la ore prohibite pentru serialele în cauză pe alte canale. Extinderea acestui tip de spectacol se datorează atît concurenţei între posturile de televiziune, cît şi apariţiei unor fani (în general de sex feminin) constanţi. Chiar conform sondajelor sociologilor, seriale precum Cafea cu parfum de femeie *sau* Marimar *sînt în topul preferinţelor publicului. Din rutina unei gospodării anoste, femeile bucureştene peste 30 de ani (şi mai sigur peste 55) se bucură să evadeze în rutina mai spectaculoasă şi mai dramatică a telenovelelor. Poveştile lacrimogene ale eroinelor sînt pe placul telespectatoarelor pentru că „le învaţă şi le amuză" (vorba unei vînzătoare de la Unirea). Le învaţă, printre altele, cum „să aibă curaj" şi „să reuşească în viaţă". Dacă femeile au modul lor personal de a privi serialele, nici reacţia unora dintre bărbaţi nu se lasă aşteptată: un inginer din Piteşti a înfiinţat Asociaţia de luptă împotriva telenovelelor. Vocile publicului se vor face însă auzite în numărul viitor. În acest număr prefaţăm discuţia asociind cîteva date privind audienţa la seriale (nu doar la telenovele, ci şi la* soap-*uri ş.a.) oferite de Oficiul de Sondaje al T.V.R., cu o încercare de motivaţie psihologică. (**I.P.**)*

Telenovela în expansiune

Telenovelele, seriale de succes în rîndul publicului telespectator, dar interesante şi pentru agenţii de publicitate, se caracterizează prin cîteva note specifice: un scenariu tip, cu puternice accente melodramatice, vehiculînd motive tipice: copii abandonaţi şi regăsiţi, ascensiuni şi căderi sociale bruşte, un coeficient redus de realism dar generos în exotism, personaje cu trăiri hiperexteriorizate, comportamente dirijate preponderent afectiv şi foarte puţin raţional etc.

Anul 1996 a marcat momentul diversificării semnificative a ofertei de telenovele prin serialele difuzate de posturile particulare de televiziune. Astfel, Antena 1 a programat în cursul după-amiezelor seriale sud-americane cu mare impact asupra publicului, ca de pildă: **Capcană periculoasă, Stăpîna, Kassandra, Vise şi oglinzi, O iubire de neuitat.**

Anul trecut, succesul aproape sigur la public a determinat creşterea concurenţei, prin adoptarea de către Pro TV în grila de program a acestui gen de serial, ilustrat de următoarele telenovele: **Înrobită de iubire, Şoapte de iubire, Maria, Marimar.**

La rîndul său, Antena 1 a continuat seria serialelor sud-americane cu **Văduva, Alondra, Cafea cu parfum de femeie,** care au marcat vîrfurile de audienţă ale postului respectiv de televiziune. Oferta deosebit de generoasă de telenovele a dus la segmentarea audienţei, fenomen ce a afectat semnificativ serialele TVR 2. Astfel **Şeicul, Secretele nisipului, Micaela** şi **Cristal,** care deşi s-au menţinut pe primele poziţii ale topului acestui post TV, nu s-au mai ridicat la nivelul audienţei anilor precedenţi.

Un sondaj de măsurare a audienţei TV efectuat de Centrul de Sociologie Urbană şi Regională (CURS) în săptămîna 11-17 decembrie 1997 a surprins următoarea configuraţie a audienţei telenovelelor în spaţiul audiovizual românesc. Programate zilnic (luni-vineri) după-amiaza (între 14,30-18,00), telespectatorii au putut să opteze pentru: **Casa de piatră** (TVR 1), **Micaela** şi **Cristal** (TVR 2), **Maria** şi **Marimar** (Pro TV), **Cafea cu parfum de femeie** (Antena 1).

Rezultatele acestui sondaj indică faptul că numai serialul **Casa de piatră,** difuzat de TVR 1, are audienţă mai mare la nivel naţional – 13,5% (urban şi rural), toate celelalte amintite mai sus avînd un public preponderent urban (**Cafea cu parfum de femeie** – 23,3%), **Marimar** (21,7%), **Maria** (18,7%), **Cristal** (9%), **Micaela** (7%).

Referindu-ne în continuare la telenovelele vizionate preponderent în mediul urban, vom constata, pe baza acelorași date ale CURS, că structura socio-demografică a publicurilor lor este foarte apropiată. Acestea sînt prin excelenţă constituite din femei de peste 30 de ani, dar mai numeroase peste 55 de ani, cu studii medii, şi inactive din punct de vedere ocupaţional (pensionare, casnice) şi chiar şomere.

În legătură cu serialul **Marimar,** se pot menţiona cîteva note specifice: telespectatoarele care-l urmăresc reprezintă toate grupele de vîrstă (deci şi intervalul 15-30 ani) iar din punct de vedere ocupaţional şi categoria elevi-studenţi.

În ceea ce priveşte motivaţia preferinţelor pentru filmul serial, cel mai frecvent invocate de către publicul telespectator, conform unui sondaj de opinie al Oficiului de Sondaje al TVR din 1995, apar următoarele elemente: acţiunea arborescentă (subiectul, tema) – 37% din respondenţi, actorii şi realizarea filmelor – 32%, aparenţa de realism – 15%, divertismentul oferit – 8%, personajele – 5%, valorile promovate (viaţă, adevăr, dreptate, puritate, devotament etc.) – 3%.

Mihaela Monica BOTNARU
sociolog, Oficiul de Sondaje al TVR

Viaţa cotidiană şi motivaţia psihologică a telenovelelor

Un psiholog american spunea că TV este o gumă de mestecat pentru ochi, referindu-se probabil la faptul că acesta se lasă prins de emisiuni, pierzîndu-şi capacitatea critică şi voinţa care îl face să se sustragă influenţei. În acest fel, se poate vorbi de un fel de condiţionare în cel mai bun caz şi de o confiscare în cel mai rău caz. Totuşi, ambele situaţii trebuie să găsească un teren permisiv, un context şi o persoană, deci. Dincolo de generalităţi, publicul rămîne o variabilă complexă pe care nu o putem aborda global. De pildă, un soap semnifică pentru cineva în mod spontan ocazia unei evaziuni în imaginar şi fantezie, iar pentru altcineva posibilitatea de a schimba cîteva vorbe, observaţii, păreri cu cel de alături. O bază de discuţii deloc savante, dar oricum omeneşti. Se poate însă vorbi de o cultură audiovizuală pe care şi-o formează şi o împărtăşesc cei care urmăresc aceleaşi emisiuni. Să vedem ce poate să-i lege sau ce le este comun din moment ce preferinţele lor se întîlnesc. Cultura audiovizuală acoperă rutina şi habitudinile consumatorului TV: privitul la TV în timpul mesei de seară sau, dimpotrivă, închiderea televizorului pentru a merge la mîncare sînt pînă la urmă ritualuri domestice. Persoanele interesate de telenovele au o preferinţă fundamentată psihologic pentru acest tip de emisiune. Telenovelele au o capacitate descriptivă în care telespectatorul asistă la o cronologie similară celei a vieţii. Evenimentele se aşază unele după altele ca în viaţă. De aceea, urmărirea fluxului de evenimente este facilă, avînd structura unei poveşti. Lucrurile au multe începuturi şi sfîrşituri mici, dar acestea se înscriu între un punct de plecare şi un terminal, un final, aşa cum paginile unei cărţi stau orînduite între coperţi. Relaţia între telenovelă şi telespectator nu este nicidecum una hedonistă. Nu se compară deloc cu aşa-zisele emisiuni de divertisment. Chiar dacă telenovela conţine secvenţe amuzante, acestea se înscriu în substanţa generală doar ca parte a unui întreg grav. Pentru că viaţa este ceva grav. Pregătirea psihologică a telespectatorului de telenovele nu este deloc asemănătoare celei pe care o are cineva care urmăreşte un meci, un spectacol de circ sau un film. Familiaritatea cu atmosfera telenovelei costă timp şi investiţie psihologică ca în orice caz de fidelitate. Cea mai interesantă trăsătură a telenovelei este diversitatea situaţiilor şi, în consecinţă, diversitatea identificărilor oferite telespectatorului. Experienţa de viaţă trăită şi cunoştinţele despre viaţă în general reprezintă baza concretă care se racordează la lumea telenovelei. Toţi telespectatorii au fost copii, au cunoscut diferiţi oameni, au trecut prin diferite situaţii şi întîmplări, au văzut în filme destine, au auzit de la alţii despre destinele lor sau ale altora. Tot acest curriculum al vieţii este activat psihologic. În acest fel un întreg şir de comparaţii devin posibile şi dacă telespectatorul are un companion, discuţiile ulterioare se plasează în lumea lui «ca şi...». Telespectatorul rătăceşte între acest curriculum şi lumea telenovelei şi totdeauna există puncte de întîlnire, dar satisfacţia este mai mare atunci cînd ultima depăşeşte cu mult ceea ce el ştia.

Toate telenovelele conţin în sine secvenţe de etică relaţională, concretizate în cele mai variate raporturi şi situaţii. Părinţi şi copii diferiţi, rude şi prieteni, iubiţi şi iubite, soţi şi soţii etc. defilează de-a lungul telenovelei arătînd cît de diferită e viaţa, cît de mult contează individul, dar şi ghinionul sau norocul, banii şi poziţia, trecutul şi prezentul etc. Bogăţia vieţii interpersonale se etalează pe ecran ca un festin. Această multiplicitate dă satisfacţie pentru că suma destinelor în detaliile lor depăşeşte cu mult viaţa singulară, adesea searbădă şi precară în evenimente. Tematica psihologică este amplă: invidie, speranţă, generozitate, fidelitate, bogăţie, perfidie şi minciună, sexualitate şi putere, farmec şi complexe, secret şi indiscreţie, gelozie şi altruism. Tematica este chiar viaţa în diversitatea ei. Această etică relaţională este punctul forte al telenovelelor. Iată ce a făcut X şi uite ce a păţit, iată ce i s-a întîmplat lui Z din cauza lui Y etc. Telenovela este un caleidoscop identitar, iar mîna care răsuceşte caleidoscopul este contactul cu altul. Ea aduce telespectatorului olfacţia vieţii fără să-l coste nimic în afara instalării într-un fotoliu confortabil. Şi, dacă admitem că femeile sînt cele mai fidele telespectatoare ale lor este pentru că eul relaţional al femeii îşi găseşte locul în care ea pricepe prin vocaţie. Şi, dacă vîrstnicii sînt şi ei fideli, dincolo de sedentarismul care susţine acest comportament, ei o fac şi pentru că există un apetit pentru poveste. Nu sînt vieţile oamenilor nişte poveşti?

Vînzătoarele magazinului Unirea ne oferă o mostră de motivaţii concrete ale privitoarelor la telenovele şi soap-*uri:* „Avem multe învăţături de tras de aici: în primul rînd, femeia să fie independentă, să facă ceea ce-i dictează conştiinţa, sufletul" *afirmă o gestionară, divorţată de 47 de ani.* „O femeie nu se apucă de băut sau de adulter întîmplător – situaţia din casă te dramatizează şi pleci, efectiv, în lume" *completează, mai la obiect şi pornind de la situaţia lui Niki din* ***Tînăr şi neliniştit****, o altă gestionară de 43 de ani. Căci, adaugă aceeaşi interlocutoare,* „între două persoane, respectul contează cel mai mult – dar totul porneşte de la sex". *Sexul, în telenovele, este, conform unei alte vînzătoare, „mai natural" şi dragostea „mai sinceră".*

Aurora LIICEANU

© V. Dorolţi

Pagină realizată de
Iaromira POPOVICI

Socio-hai-hui

Taxa pe relaţia adăugată

Zilele trecute, cineva mi-a atras atenţia asupra unui afiş de la intrarea unei discoteci studenţeşti: TAXA DE INTRARE: FETE: 5000 LEI; BĂIEŢI: 10000 LEI. *Ce găselniţă !?* – m-am gîndit eu. STRĂINI: 15000 LEI. *Ce ospitalitate !* – mi-am mai zis eu, văzînd-o şi pe asta. *Ce discriminare !* – a exclamat îngrozit un flamand înalt şi serios, căruia i-am povestit tărăşenia.

Chiar aşa – am realizat eu într-un tîrziu – asta e discriminare ! Cum de nu m-am gîndit pînă acum ? Şi am încercat să gîndesc măcar de aici încolo.

Am procedat sistematic. Ce înseamnă discriminare ? Păi, de exemplu, în cazul de faţă, dacă aparţii unui grup, cel de fete în speţă, ai nişte avantaje; asta se cheamă discriminare pozitivă, care, în cazul acesta, cam miroase a sexism, chiar dacă nu ne gîndim mai departe, la ce urmează după intrare. Dacă aparţii altui grup, în speţă cel de străini, ai nişte dezavantaje, adică discriminare negativă, pe care o putem numi, în acest caz, xenofobie. E clar, afişul era un exemplu de ceea ce **nu** este *politically correct*.

Ceva în mine mă făcea să nu fiu însă tocmai mulţumit de această analiză *politically correct*. Nu de atitudini politice şi nici chiar de discriminare e vorba aici, ci de altceva, mai „profund". Aceasta mai înseamnă şi că acelaşi „X" (discoteca, în cazul nostru) poate să coste „după caz", are o „valoare" diferită în situaţii diferite. Or, asta sună mult mai familiar. În costul unei curse cu taxiul, de pildă, nu intră doar kilometrii parcurşi, ci şi oboseala sau buna dispoziţie a taximetristului, cumpărăturile din ziua precedentă ale nevestei sale, care l-au lăsat cu punga goală, natura conversaţiei avute în timpul cursei şi, nu în ultimul rînd, *standing*-ul presupus al clientului. Toate acestea pot să mărească sau să micşoreze „valoarea" serviciului în jurul unui preţ strict orientativ dat de costul benzinei, indicele de uzură etc.

S-ar zice că la noi marfa nu este niciodată doar marfă – am conchis eu. Un obiect, un serviciu public etc. sînt acel ceva plus încă altceva: relaţia dintre cel care vinde şi cel care cumpără. Se poate spune că românu' „pune suflet" în mărfurile sale, acest ingredient eteric făcînd parte de drept din calculul economic al preţului real. Îmi imaginez foarte bine că paznicul de la intrarea discotecii, dacă este în toane bune şi-i este simpatic un străin, poate să-l invite, ospitalier, să intre pe gratis. Din punct de vedere „politic", asta ar schimba total „discriminarea". Din punctul de vedere cultural, la care mă refer, asta nu schimbă însă nimic.

Un antropolog celebru sistematiza trecerea de la societăţile „tradiţionale" la cele „moderne" în termeni de holism-individualism. Printre altele, societăţilor holiste le-ar fi proprie o predominanţă a relaţiilor cu oamenii, în timp ce în societăţile individualiste ar fi privilegiate relaţiile cu obiectele. Raţionalizînd relaţiile sociale, modernitatea scoate „obiectele" de sub imperiul capriciilor umane, dîndu-le o egală măsură: o discotecă = o discotecă, un taxi = un taxi, pentru oricine şi oricînd. Privind la modernitatea de la capătul tunelului, mentalitatea noastră privilegiază însă, deocamdată cel puţin, „relaţiile cu oamenii" şi mai puţin „relaţiile cu obiectele", incluzînd oamenii în preţul de cost al obiectelor. Şi aceasta, la bine şi la rău.

Reversul medaliei în această economie politică „holistă" este cît se poate de simplu: un preţ mare înseamnă o relaţie proastă. El generează o relaţie proastă (ceea ce n-ar fi o surpriză !) şi, mai ales, are la origine o relaţie proastă. Căci de ce altminteri să dai o marfă sau un serviciu la un preţ „exagerat" decît dacă nu te-ai îngăduit cu omu' ! (A propos de asta, am încercat să traduc expresia de drept cutumiar *lasă, bre, că oameni sîntem !* în alte limbi; n-a fost chip...) Drept care vă propun o nouă definiţie a tranziţiei: trecerea de la taxa pe relaţia adăugată la taxa pe valoarea adăugată.

Vă urez succes, domnule Dăianu !

Vintilă MIHĂILESCU

© V. Dorolţi

Telalii fără fruntarii

Seminar de stilistică

Obişnuiţi cu atîtea mărci cu fason străin de pe piaţa cotidiană, nici nu mai băgăm poate de seamă ce babel caraghios a devenit publicitatea în limba română! E poate nevoie de un ochi agil ca acela al reputatei lingviste Rodica Zafiu – comentatoare, în rubrica *Păcatele limbii* din *România literară*, a celor mai noi tendinţe din graiul gazetăresc – pentru a avea revelaţia *sabir*-ului comercial cu care ne-au deprins reclamele. E ceea ce descoperim citind *Păcatul* din nr. 1/1998 *(Lecţii de fonetică)*. Aici, doamna Zafiu remarcă, pe bună dreptate, efectul comic iscat de împlîntarea unui merceonim străin într-o structură rimată neaoşă sau în cîte un trop românesc mai îndrăzneţ.

Dar ar fi eronat să identificăm în acest efect de stil intenţia expresă a anunţătorului. Aceste mici gablonţuri au fost meşterite de redactorii publicitari nu chiar spre amuzamentul publicului ori spre delectarea unor intelectuali esteţi ce cască gura (fără să cumpere nimic, pîrliţii!) la nu ştiu ce ingeniozităţi stilistice. Aici analistului retoricii tradiţionale i se cere să facă un salt către vremea dinaintea inventării ziarelor, cînd rapsozii foloseau rima şi alte procedee poetice, ca să-şi ţină minte ditai epopeile. Pe spaţiul de o extremă concizie al sloganurilor (ca şi al străvechilor strigături de telal), stilemele cu pricina au în principal rolul să fixeze numele mărfii în mintea eventualului cumpărător. Rimă precum „***Connex Go***/Ce-i al tău e al tău" şi anafore ca „***Nike***/N-ai cum să greşeşti", prelevate de distinsa profesoară din presă, îşi trădează net, înaintea efectului hedonic, pe cel mnemonic.

Dar chiar dacă am înregistra aceste potriviri de sunete şi cuvinte ca pe nişte pure calambururi, scopul lor ultim se arată a fi tot întipărirea în minte. Recentele experimente ale psiholingviştilor îi dau dreptate lui Freud: plăcerea cu care captăm vorbele de duh (comparabilă cu cea pe care ne-o dau visele etc.) serveşte pînă la urmă tot ca vehicul al informaţiei către memorie. Ne-a plăcut? Am reţinut! Să notăm, ca *Witz*-uri care i-ar fi făcut plăcere lui taica Sigmund, cuvinteveliză din publicitatea noastră, ca „prigheţată" (înghеţată obţinută din sirop ***Prigat***) şi „napolitane cu *ciocolapte*" (scurtătură atît de graţioasă pentru „ciocolată cu lapte"...).

Cînd doamna Zafiu compară rimele metise ale publicităţii noastre cu rimele rare ale lui Eminescu, o face desigur tot de dragul efectului comic. Mult mai aproape le sînt strigături get-beget româneşti precum vacanţiera „Colorata/Mîine-i gata" sau aceea, corcită cu un celebru merceonim turcesc, pe care o strigă talciocarii, şi din care redau doar primul vers – „Cumpăraţi săpunu' ***Duru...***" – al doilea rezervîndu-l delectării de a descoperi a intelectualilor esteţi.

Florin DUMITRESCU

© S. Gheţie

Cronica ideilor sociale

La oglindă

Se spune că un secretar de stat dintr-un departament guvernamental (cel de informaţii, adică de imagine) a găsit de cuviinţă să dea telefon pentru a cere televiziunii române (instituţie independentă, nu alta) să transmită, în direct, o conferinţă de presă la care fusese invitată o oficialitate din internaţionala de partid. Argumentul pe care s-a fundamentat răsturnarea programului de televiziune a fost acela că, nu de puţine ori, conferinţele de presă ale celorlalte partide au fost transmise, de asemeni, în direct, la televiziune şi că singurul mod sigur de a construi transparenţa este de a participa *de visu* la eveniment. Această minciună sfruntată a sufocat corul contestatarilor, însă nu a putut împiedica ancheta parlamentară – mulţi nu au înţeles cum ar putea contribui la transparenţă şirul compact şi longitudinal de slugărnicie care traversează incidentul.

Ancheta parlamentară deocamdată trenează – secretarul de stat e mai mereu plecat în vizite de carieră, portofoliu, *curriculum vitae* sau cum vreţi să le spuneţi. Tăcerea mediatică, paradoxală la prima vedere, se leagă, în primul rînd, de faptul că secretarul de stat a fost un stimabil coleg de presă, jurnalist tenace şi dezinteresat, cîştigător de premii şi burse, coleg, printre altele, cu actualii subalterni (?) din televiziunea naţională. În ochii jurnaliştilor a prevalat, ca importanţă, substanţa conferinţei de presă care a semnat declaraţia de război continental între social-democraţii şi creştin-democraţii români, oglindită, cum se spune, de televiziune şi preluată, *en miettes*, de presa naţională. Secretarul de stat, în fond un executant care de altminteri n-ar fi fost capabil să ia o decizie de asemenea importanţă, a dispărut din preambulul (sau culisele?) scandalului. Presa s-a ocupat de efectele manipulării, nu de cauzele ei, adică de reflexia televizată a unui convoi de spinări plecate. Sau poate că, nu-i aşa?, din respect pentru timpul petrecut împreună pe holuri de parlament, guvern sau Fondul Proprietăţii de Stat în căutarea unei informaţii care pluteşte în aer, jurnaliştii nu au transferat integral imoralitatea incidentului în sarcina acestuia. Comportament nevrotic, cu siguranţă, dacă ne gîndim la faptul că alte cîteva scandaluri *infra*guvernamentale (să le zicem aşa, pînă vom înţelege mai bine ce se petrece) tot de ex-jurnaliştii din guvern au fost provocate. Cu ajutorul necondiţionat al foştilor colegi de breaslă, de fumoar şi de cafele, plătitori de poliţe şi amatori de senzaţii tari. Desigur, toate aceste scandaluri au fost ulterior transfigurate, printr-o poetică de partid, în incompatibilitate programatică sau ştiu eu ce alt capriţ ideologic născocit de povestaşii biroului executiv. Deşi înţelegători unii faţă de ceilalţi, cel puţin în declaraţii, partenerii au devenit feroce cînd scandalurile lor *protocolare* au răzbit prin transparenţa interesată a paginii de ziar. Ei au dat la tribune un prim şi bun exemplu pentru bătăuşii amatori din periferie, schimbînd onorabilitatea pe ambiguitate, transparenţa de la început (cînd nici nu aveau prea multe de ascuns) pe opacitatea încruntată de acum. Orice atentat la această opacitate de serviciu (altminteri oameni de treabă, pişicheri) este un atentat la integritatea coaliţiei. Acuma, nu-i vorbă că transparenţa populistă despre care vorbeau la început de carieră unii şi alţii ar fi dus, în scurtă vreme, la dezbinări între şefi şi secretare, între şefi şi şefi, între premier şi consilierii săi etc. Pe unii i-a costat scump (?) această transparenţă (Valerian Stan şi, de ce nu, Traian Băsescu sînt două bune cazuri).

Şeful celui mai important partid al coaliţiei la guvernare a afirmat şi a repetat, prin ploaia de şrapnele, că un guvern mai bun nici că se poate, pentru a rectifica, ulterior, că partidul său poate, fără probleme, să guverneze singur. Scandalul televiziunii a fost o mostră.

De partea cealaltă, disidenţii coaliţiei au decis zilele trecute să formeze un comitet de monitorizare a activităţii guvernamentale. Un guvern fantomă, cum mai făcuseră şi pînă în 1996. Silindu-şi aliaţii de ieri la transparenţa invocată în discursul electoral. Rămîne să mai spunem că, fără îndoială, două oglinzi faţă în faţă sînt inutile – singurul mesaj este propria lor transparenţă pe care şi-o transmit infinit. Lipseşte din acest glacial joc de-a imitatul cel mai important element – obiectul oglindit. Şi, fără el, oglindirea devine un joc formal *de-a desfigurarea celuilalt*.

Sorin ŞERB

Pagină realizată de Delia VERDEŞ

„Să-ţi ardă să trăieşti“

– convorbire cu Maria Cristina ŞTEFĂNESCU, pensionară –

Un tren cu militari lăsaţi la vatră: aşa arătăm deocamdată. Gesturi de frustraţi gata să-şi ia revanşa, gălăgie, dezordine, chiote şi înjurături, cîntec lălăit şi geamuri zburînd în ţăndări. Este imaginea liberării noastre din viaţa văzută numai ca o misiune de luptă. Amar de vreme, formule seci ca nişte ordine de front codificau obiectivele de cucerit: sporul demografic, construirea de noi citadele industriale, dezvoltarea multilaterală a personalităţii creatoare, cunoaşterea frumuseţilor patriei sau a cuceririlor civilizaţiei umane, ridicarea nivelului de trai, petrecerea organizată a timpului liber etc. A iubi, a face copii, a munci cu plăcere, a călători, a petrece cu poftă, cu alte cuvinte a trăi bucuros păreau tot atîtea dovezi de superficialitate ce trebuiau atenuate măcar prin denumire. Nu monotonia ar fi fost de reproşat vieţii noastre de pînă nu de mult (surprizele ne pîndeau în fiecare zi!), cît programata ei încenuşare, refuzul de a considera plăcerea ca pe unul dintre cele mai naturale drepturi ale fiinţei. Discuţia noastră cu o „cucoană din trecut“ – cum sigură s-a caracterizat ***dna Maria-Cristina Ştefănescu*** *– a pornit tocmai de la acest drept omenesc atîta vreme trecut cu vederea.*

Predispoziţie sau influenţă?

Credeţi că a trăi cu plăcere ţine de predispoziţia individuală sau este, la un moment dat, rezultatul unei influenţe de mediu, a unei schimbări de stare socială etc.?

Maria-Cristina Ştefănescu: Adică să explic eu ce-nseamnă să-ţi ardă să trăieşti? Mi-ar fi greu, nu ştiu dacă sînt persoana potrivită. În general, acum lumea este preocupată, tracasată, destul de plictisită. Motive există, din păcate. Dar eu rămîn optimistă; am noroc că sînt sănătoasă, la 87 de ani, şi echilibrată din fire, nu mă plîng. La vîrsta mea, rămîn puţine motive de bucurie: o zi frumoasă, o vizită, o partidă de canastă cu cîteva prietene. Abia aşteptam să ne întîlnim, să jucăm, să ne certăm, să ne bucurăm că ne mai vedem. În ultimul timp două dintre partenerele cele mai fidele de canastă mi-au murit, una se mişcă greu – mi s-a rărit cercul. Una din prietene, care stătea pe Dorobanţi, îmi împrumuta şi mie, pe timpul lui Ceauşescu, nişte cărţi, trimise de fiica ei din străinătate, aproape toate romanele scrise de Daniele Steele care mă distrau, le găseam amuzante chiar dacă n-aveau valoare intelectuală. Băiatul meu mi le lua din mînă, zicea că-mi pierd timpul şi-mi stric ochii. Dar măcar citeam despre o lume elegantă, cu toalete frumoase, care călătorea, dădea dineuri, iar toate întîmplările se sfîrşeau cu bine. Am oroare de urît, de sordid, am oroare să ascult persoane care critică tot timpul, mai ales că, dacă te antrenezi în aşa ceva, de multe ori te ia gura pe dinainte, şi pe urmă vezi că n-ai avut dreptate, ai judecat greşit. Eu cred că nu m-am certat în viaţa mea cu nimeni: stau de 50 de ani la „comun“ – dar fără scandal. Dacă îmi era cineva dezagreabil – şi a fost o vreme în care mulţi nu-mi plăceau – evitam să văd asemenea persoane. Mă simţeam totdeauna bine cu cei cărora le făcea plăcere să mă vadă, iar mie-mi făcea plăcere să-i văd. Probabil că dacă mă simt bine într-un mediu anumit, înseamnă că el mă influenţează, îmi pune în valoare cheful meu de viaţă obişnuit.

N-aţi întîlnit şi persoane care, deşi sînt sănătoase, au bani, ocupă un loc important în societate par mereu bosumflate, închise, le ninge şi le plouă din senin?

Poate că eram o egoistă, o superficială dar nu-mi plăcea să le frecventez, le ignoram. De fapt, cine caută cu tot dinadinsul să se simtă stînjenit şi încorsetat? E normal să fii atras de ceva care-ţi procură bucurie, destindere. La primul meu bal, unde am fost invitată de Pica Tomoroveanu, nepoata lui Octavian Goga – în cinstea ei se dădea petrecerea – eram foarte tînără, ieşeam în lume cu destulă neîncredere. Poate mă intimida şi Veturia Goga, mătuşa prietenei mele. Dar am petrecut admirabil, m-am simţit la largul meu, fiindcă „unchiul Tavi“, Goga, mă prezenta tuturor: „fata cu părul cel mai frumos“. Eu aveam o claie de păr foarte des, nesupus, dar găsise o formulă care nu spunea cine ştie ce, însă îmi făcea plăcere, mă simţeam bine auzind-o, ieşeam din crispare. Cînd am ajuns acasă, mama a fost curioasă: „s-a uitat cineva la tine?“, „Ba am avut şi succes: m-a prezentat Octavian Goga“. Primul meu bal a fost cu noroc.

Moduri de adaptare

Am citit mărturisirile cuiva care spunea că în timpul detenţiei a avut sentimentul că plăteşte, astfel, viaţa sa de bunăstare de dinainte, petrecerile, existenţa ferită de griji. În cei 50 de ani care v-au modificat felul de trai, dvs. aţi avut vreodată acest sentiment?

Nu. Ştiam că n-am făcut rău la nimeni. Totdeauna am ajutat pe cine mi-a stat în putinţă. Soţul meu, Basil Ştefănescu, a fost şeful de cabinet al lui Rihard Franasovici, ministru în guvernul Tătărescu şi, la un moment dat, cel mai tînăr prefect liberal, în anul cînd liberalii au organizat alegerile şi au căzut de la putere, în 1937. Eu de politică n-aveam habar, cînd m-am măritat ştiam doar numele a doi oameni politici, Madgearu şi Ionel Brătianu. Dar, aşa cum s-a întîmplat cu toată lumea noastră în comunism, am nimerit amîndoi la puşcărie ca duşmani ai regimului – întîi la drept comun, la Văcăreşti, pe urmă el şi la Canal, ca deţinut politic. (Fac aici o paranteză. Locuinţa în care stau, la mansardă, am construit-o noi, în 1937, pot să spun cu o mare plăcere; casă în stil englezesc, Maria Tudor, aleasă după o revistă. Voiam o proprietate la şosea, la aer, aproape de lacuri, unde mă duceam să înot sau la iacht-club, să mă văd cu lumea cunoscută. Ani de zile a fost o viaţă plină de bucurie în casa asta, cu familia, cu copiii. Vine naţionalizarea: noi ne-am trezit înghesuiţi sus, la mansardă, în restul casei numai securişti, grade mari: colonelul Adorian, colonelul Einhorn, colonelul Albon. Era ceva ştab important pe la Canal acest colonel Albon, un bandit, fost croitor, se spunea. Închipuiţi-vă situaţie: bărbatu-meu închis la Canal, colonelul Albon, „şeful“ lui, locuind în casa noastră, iar copiii – cei ai noştri şi cei ai lui – jucîndu-se în aceeaşi curte...) La Văcăreşti eu stăteam cu ţigăncile hoaţe, care voiau să mă înveţe cum să fur cu două degete; cîntau toată ziua, jucau, oftau, se certau şi se scuipau cu poftă. La una foarte tînără venea iubitul, aducîndu-i de mîncare friptură de curcan. Eram curioasă, „îţi convine dumitale să procuri curcan pe vremea asta?“ „E din ciordit, doamnă.“ În acest mediu căruia, vrînd-nevrînd, m-am adaptat – aşteptam eliberarea fiindcă nu fusesem judecaţi, nici eu, nici bărbatul meu. Într-o zi stînd sub un copac, cu ţigăncile ieşite la aer, şi tricotînd ca să-mi treacă vremea, văd nişte doamne pe care le ştiam de la Iacht-Club, de la petreceri; dna Bujoi, Lisette Bălteanu, Dina Balş – care urmau a fi condamnate politic – scoase la plimbare prin curte. Recunoscîndu-mă, una din ele, îmi face semn, ducînd degetele la buze: „n-ai o ţigară?“. Aveam, că-mi trimitea soţul meu, prin gunoierii care veneau şi la secţia de femei să ia gunoiul. Am făcut în aşa fel să le pot da două pachete de ţigări a doua zi, dar m-a văzut cineva şi m-a pîrît la gardianca şefă. Anchetă, scandal: ce scrisoare le-am dat femeilor de la „politici“; să spun tot, că altminteri mă trimit la închisoare la Mislea. Am spus adevărul, voisem să fac o plăcere cuiva care avea poftă de-o ţigară. Nu m-a crezut; noroc de comandant care n-a dat curs incidentului. Dar pînă să se lămurească lucrurile, cucoanele de la „politici“ au fost convinse că fapta mea a fost pedepsită şi şi-au făcut multe reproşuri. Gîndiţi-vă ce gest simplu să dai cuiva o ţigară – şi ce consecinţe! Urîtă lume am mai cunoscut!

Cineva care pune preţ pe plăcerea de a trăi se adaptează mai uşor necazurilor sau, dimpotrivă, tocmai asta îi îngreunează situaţia?

A, nu, dacă-ţi arde să trăieşti, eşti mai cîştigat, asta te ţine treaz, te fortifică. Adaptarea e mai puţin grea. Cînd ne-a naţionalizat casa, am fost sigură că o să o primim înapoi: o să treacă şi cele 7 vaci slabe, îmi spuneam. Au fost ele cam de 7 ori cîte 7, dar asta-i altceva.

Călătorii, petreceri, dineuri

V-a plăcut să călătoriţi?

Tata, rămas orfan la 9 ani, a fost crescut de un văr de-al lui mult mai vîrstnic, generalul Coandă, tatăl lui Henri Coandă, care l-a şi trimis la Şcoala de Marină de la Livorno. Ofiţer de marină a fost şi frate-meu, gustul călătoriei e aproape o moştenire de familie. În cazul meu voiajul a însemnat chiar ceva mai mult, fiindcă, la 18 ani, am făcut o lungă călătorie prin Europa – Franţa, Belgia, Polonia, cîştigînd premiul la un concurs şcolar. Alexandrina Cantacuzino, iniţiatoarea şcolilor ortodoxe de la noi, luase o iniţiativă frumoasă: să se cunoască între ei orfanii din ţările care suferiseră în război, să aibă legături, să facă prietenii. Fiindcă vorbeam bine franţuzeşte şi fiindcă luasem şi premiul II la concurs – am plecat cu un mic grup de adolescenţi români în călătorie prin Europa, cu un vagon pus la dispoziţie de stat. S-a scris atunci despre mine în ziare din Franţa, din Belgia, foarte măgulitor – „tînăra româncă Maria Cristina care se exprimă atît de frumos franţuzeşte“ – iar eu am avut prilejul să fac pe viu călătoriile de atîtea ori urmărite pe pliantele turistice de la noi de-acasă. Fiindcă frate-meu şi cu mine luam unul de la altul bolile copilăriei, ca să ne ţină liniştiţi în convalescenţă, mama ne aducea pliante turistice cu străzile Parisului, ale Vienei, ale altor oraşe pe unde călătorise. Frate-meu, parcă-l văd, îşi lua pătura şi venea lîngă mine pe fotoliu: „Hai să ne plimbăm prin Paris. Eu ziceam că plec de pe Champs Elysées“. „Nu, eu n-o iau pe-acolo, o iau pe alte străzi, ne întîlnim în Place de la Concorde şi pe urmă mergem la Luvru.“ Cînd am văzut Parisul în realitate, eu îl bătusem cu gîndul de zeci de ori, plăcerea de a-l recunoaşte îi dădea un farmec special.

Se creează un sentiment de familiaritate între persoane care au participat la aceleaşi petreceri, chiar dacă se cunosc puţin?

Sigur. Dar, să ştiţi, cei care ieşeau şi se cunoşteau între ei erau mai totdeauna aceiaşi. Mergeam, de pildă, la „Luzana“ la grădină, să mîncăm mici: la o masă mînca Ionel Cociaşu, un aviator, la alta Costel Tătăranu de la Banca Naţională, dincolo alt cunoscut. Mai vedeam, rar ce-i drept, pe coafeza mea sau pe modistă, venite şi ele la grădină, dar lumea nu se amesteca. Fiecare cu anturajul său, cu locul unde se simţea bine. Bucureştii avea atîtea locuri diferite în care oamenii de toate categoriile se simţeau la largul lor... asta o observau foarte bine străinii care, veniţi la noi, se îndrăgosteau de oraş. Eu, de pildă, de sărbătoarea Moşilor mă duceam la Moşi în fiecare an: mă dădeam în scrînciob, în toate comèdiile, mîncam vată de zahăr şi dansam cu Radu Meitani, un băiat care-mi venea pînă la umăr şi care spunea totdeauna: „hai la Moşi să dansăm şi noi o dată pe an, că numai aici nu mă simt ridicol pe lîngă tine“.

Dar în această lume stratificată, cum credeţi că se simţeau cei din jurul dvs. care nu aveau acelaşi statut?

Cînd dădeam baluri, petreceri sau dineuri la mine acasă, cine credeţi că erau cei mai fericiţi? Bucătăreasa Albina şi Ştefan, feciorul. Lasă că veneau persoane care dădeau bacşişuri mari, sau că sticlele de vin deschise şi nebăute mergeau toate la ei, dar intra în joc şi orgoliul lor de „profesionişti“, plăcerea de a se plasa printre primii în mediul lor. Bucătăresele erau rivale, căutau să-şi fure secretele una alteia, plăcerea fiecăreia era să deţină întîietatea la cîte un fel de mîncare, o prăjitură, o îngheţată. La noi se ştia că Albina prepară nişte sarailii inegalabile, sau, de Crăciun, o prăjitură „Bibescu“ ornamentată cu nişte „macaroane“ făcute din piure de castane ori, de ziua copiilor, un parfait înalt, în formă de savarină înconjurat de „părul miresei“ – îngheţată cu „plete“ – un fel de coamă de păr, din zahăr ars, tras cu furculiţa. În casa Franasovici era vestit pateul de *foie gras*, în casa Balş un sos Cumberland foarte complicat, la noi era foarte gustat fazanul servit cu compot de cireşi albe, specialitatea mea ş.a.m.d. Casa Malaxa, unde este acum Fundaţia Culturală Română, se afla foarte aproape de noi: adeseori dl Malaxa trecea drumul să mănînce sărmăluţe în foi de viţă, făcute de Albina, absolut delicioase, trebuie să spun. Uneori avea loc un dialog de tot hazul între noi şi bucătăreasă: „Albino, ce mîncaţi voi azi acolo, la bucătărie?“ „Sărmăluţe“. „Trimite-ne şi nouă de la voi“ (de fapt, gătite la fel cum se gătea pentru stăpînii casei.)

Cum privea un om cu chef de viaţă plăcerile puternicilor zilei de ieri: un Groza, un Maurer? Faptul că apreciau bucuriile vieţii îi făcea mai umani?

Drept să spun, asta mi se părea că-i face mai vinovaţi. Odată, la Tătărescu acasă, am stat chiar lîngă Groza la dejun, cu pălăria pe cap, cum se cuvenea. M-a întrebat de ce nu-mi scot pălăria, „mie îmi plac femeile cu părul în vînt“. „Dar ce faceţi dvs. acum vă place? Că o să aduceţi ţara la faliment, să importăm pînă şi pîinea de pe masă!“ Gazdele au îngheţat, prim-ministrul a izbucnit în rîs, la urma urmei era om de lume. Tocmai faptul că ştiau ce-nseamnă plăcerile vieţii, dar numai pentru ei, doar pentru ei, le arăta micimea, egoismul dezgustător. Ceilalţi să nu se bucure cum trebuie de viaţă, numai ei! E posibil? Uite că, din nefericire, a fost. Dar ce nu li se cuvenea, se vedea cu uşurinţă: de exemplu, rochiile Elenei Ceauşescu erau corecte, bine croite, dar fără pic de feminitate. Stăteau pe ea atîrnate ca pe un port mantou. Bucuriile ei erau ale unui om meschin.

Pagină realizată de
Tita CHIPER

Redacţia DILEMA ● Aleea Alexandru 38, sector 1, cod 71273 Bucureşti ● Telefon: 230.23.84 ● Telefax: 230.75.59 ● e mail: fcr@algoritma.ro ● Abonamentele interne se pot contracta la oficiile poştale. Publicaţia se află la poziţia 2106 în Catalogul publicaţiilor interne RODIPET S.A. Pentru nereguli, adresaţi-vă redacţiei la dl. Marian Burtea. ● Pentru Bucureşti se pot face abonamente şi la TOTALPRESS, tel. 650.47.90 ● Abonamentele pentru străinătate şi angajamentele de difuzare se pot încheia şi la sediul redacţiei, tel. 230.08.45; 230.14.03 ● Abonamente anuale în străinătate: 100 $ SUA sau monedă convertibilă în contul 46101001094013000-7 BRCE ● ISSN 1221-30-55

CONSILIUL EDITORIAL: Augustin BUZURA, Andrei CODRESCU, Ştefan Aug. DOINAŞ, Peter GROSS, Z. ORNEA, Andrei PLEŞU
REDACŢIA: Magdalena BOIANGIU (red.-şef adj.), Ilieş CÂMPEANU (secr. gen. de red.), Tita CHIPER, Radu COSAŞU, Bogdan GHIU, Andrei MANOLESCU, Cezar PAUL-BĂDESCU, Iaromira POPOVICI, Alex. Leo ŞERBAN, Elena ŞTEFOI (red.-şef), Mircea VASILESCU, Delia VERDEŞ
RESPONSABIL DE NUMĂR: Alex. Leo ŞERBAN
PREZENTARE GRAFICĂ ŞI SECRETARIAT: Dan STANCIU
CORECTURĂ: Gabriela MAŞEK, Nina PRUTEANU
REDACTARE COMPUTERIZATĂ: Ela PETRAŞCU
EDITARE TEXT: Vali CIOBANU, Delia DONEN
DIFUZARE: Marian BURTEA
TIPAR: ROMCARTEXIM, Bd. Iancu de Hunedoara nr. 58-60, sector 1, Bucureşti.

● Anul VI ● Nr. 264 ● 20 - 26 febr. 1998 ●

Anul VI
nr.265
27 febr. - 5 mart. 1998
16 pagini 1500 lei

INTERNET:
http://ns.algoritma.ro/dilema
http://www.dntb.ro/dilema

DILEMA

SĂPTĂMÎNAL DE TRANZIŢIE

DIRECTOR FONDATOR: ANDREI PLEŞU

Fundația culturală româno-germană
Biblioteca

EMINESCU

EDITOR: FUNDAŢIA CULTURALĂ ROMÂNĂ

În acest număr:

T.O. BOBE, Mircea CĂRTĂRESCU, Şerban FOARŢĂ, Ion Bogdan LEFTER, Nicolae MANOLESCU, Cristian PREDA, Răzvan RĂDULESCU
– Interviu cu Alexandru PALEOLOGU –

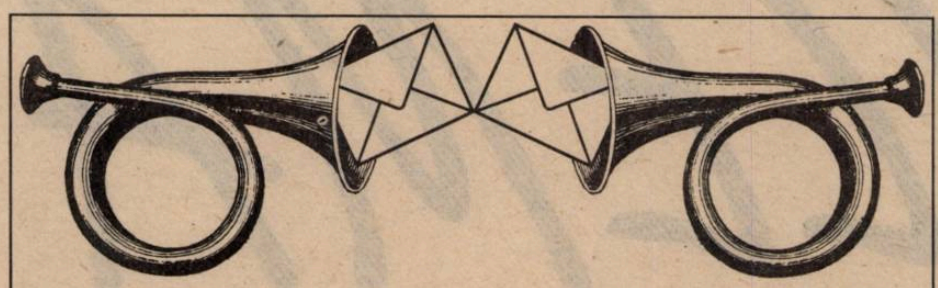

Dilematici din toată ţara, vă ascultăm...

„– Adevărul nu se confundă întotdeauna cu dreptatea.
– Unde ai citit asta?
– În toate cărţile bune...“
(WILLIAM FAULKNER – „LECŢIA DE CHIMIE“)

Nr. 261: *„Fascism = Comunism?“*

Amintirea unor propagandişti UTM şi PCR

Cred că este prea devreme să discutăm dacă se poate pune semnul egalităţii între cele două, cum să le zic – ideologii, doctrine politice, filosofii, curente de gîndire, societăţi construite...? Dacă despre fascism avem perspectiva istorică necesară, despre comunism lucrurile nu s-au aşezat încă, nu s-au „răcit“ suficient. Sîntem prea înfierbîntaţi de ceea ce s-a întîmplat, de ceea ce am păţit şi parcurgem în această tranziţie chinuitoare. Ar trebui să delimităm şi sfera de atenţie: este vorba de a compara fascismul hitlerist, nazismul cu regimul politic stalinist aşa-zis comunist şi decurgînd, chipurile, din marxism? (...) Putem pune semnul egalităţii între Germania hitleristă şi Uniunea Sovietică leninist-stalinistă, între hitlerism şi stalinism. Hitler şi Stalin nu au fost adversari politici, ci rivali în crime, monstruozităţi, agresivitate, în politica de îndobitocire a oamenilor şi de asmuţire pe unii împotriva altora pe criterii de clasă, rasiale etc. Nazismul şi stalinismul fiind deopotrivă agresive în politica externă. Germania a invadat Uniunea Sovietelor pentru că îi era o rivală redutabilă la cucerirea dominaţiei mondiale.

Incriminarea actuală a comunismului de către autorii de serviciu care „combat bine“, aminteşte de „combativitatea“ şi „condamnarea“ „teoriilor burgheze“ „antiumane“ pe bază de citate din citate. Cei care pun pe seama comunismului toate atrocităţile posibile formează un fel de imagine simetrică a propagandiştilor de pe vremuri care puneau toate relele în seama capitalismului, „imperialismului anglo-american“, burgheziei. După cum unele „dezvăluiri“ care se fac pe diferite canale amintesc de propagandiştii UTM şi PCR care clamau despre persecuţiile şi represiunile la care au fost supuşi asemenea „eroi“ şi „martiri“ ai clasei muncitoare ca Gheorghiu-Dej, tov. Ana, Olga Bancic, Ilie Pintilie, Iosif Rangheţ, Tereza Ocico şi alţii.

Pe oamenii lucizi, avizaţi, cred că îi umfla rîsu-plînsu cînd auzeau: Rep. **Socialistă** România, Partidul **Comunist** Român. Mai cred că folosirea actuală a termenilor de socialism şi comunism, fără acoperire, decurge din nevoia de a ne delimita de dictatură, totalitarism, de regimul ceauşist. Ceauşescu folosea cu ostentaţie terminologia marxistă de frica represaliilor Moscovei şi pentru a exploata la maximum unele aspiraţii ale oamenilor din timpul războiului şi de după război. Atît Lenin şi Stalin cît şi alţi dictatori mai mici şi-au tras din marxism „spuza pe turta lor“ întru motivarea represiunilor şi manipulării celor mai joase porniri ale unor categorii sociale exasperate.

Cît priveşte socialismul şi social-democratismul, cred că necesită o altă abordare, avînd alte conotaţii, aşa cum rezultă din existenţa şi programele partidelor respective care alternează la putere cu alte forţe politice.

***

Paragraful anterior a fost conceput înainte de apariţia nr. 261 al revistei şi a cărei primă pagină o găsesc neinspirată. Dacă majoritatea articolelor sînt interesant nuanţate, cu un conţinut echilibrat în spiritul *Dilemei*, articolul domnului Vladimir Tismăneanu mă pune pe gînduri. În articolul „Avatare ale radicalismului utopic“, afirmă: „Ca intenţionalitate lăuntrică, deci ca proiect de revoluţionare a umanităţii cu orice preţ, aceste ideologii şi practicile care au derivat din ele sînt în chip egal abominabile“. Rezultă că fascimul şi comunismul sînt egale. Probabil că acest lucru este acceptat cu uşurinţă de studenţii domniei sale din Maryland. În ce mă priveşte l-aş întreba: poate să-mi indice unde se găsesc în scrierile lui Marx îndemnuri la manipularea maselor prin înfometare, la agresiune, dechiaburire, exterminare şi genocid, la construirea de imperii rasiste? De ce este, domnule Vl. T., o „circumstanţă agravantă“ pentru comunism „prăpastia dintre himerele umaniste ale ideologiei marxiste şi barbaria stalinismului“? Iar „prăbuşirea comunismului s-a petrecut în mare măsură“ nu ca „efect al asocierii cu spiritul tînărului Marx“, domnule Vl. Tismăneanu, ci al asocierii cu spiritul leninist! (A se vedea discursurile lui Gorbaciov din perioada respectivă.)

Sper ca scrisoarea mea să nu fie interpretată ca „exerciţiu de admiraţie“ pentru comunism şi marxism, ci ca simple reflecţii ale cuiva atent la ce se întîmplă.

Ioana ANGHEL
str. Piaţa Amzei 7-9, sc. A, ap. 14, Bucureşti

Doi tineri nazişti din Timişoara, în 199...

Bună ziua! stimată redacţie dilematică,

Şi bine v-am găsit. Vă scriu de la Timişoara, trimiţîndu-vă gînduri bune şi aer primăvăratic, alături de un material mai vechi, de prin 1995, ce s-ar încadra – poate – în tema „Fascism = Comunism“; dacă nu vă e cu supărare. Cîteva amănunte despre geneza lui; proaspătă studentă la jurnalistică, m-am mobilizat într-o toamnă să ajut la revenirea *Forumului studenţesc*. De la o anchetă stradală, printre studenţi – cercetîndu-le toleranţa –, am ajuns la interesanta discuţie cu R. şi A., studenţi autointitulaţi „nazişti“. Dialogul n-a fost niciodată publicat, din motive subiective, iar trecerea timpului n-a reuşit să-l „întinerească“.

Eu: Cum aţi ajuns nazişti, de ce şi cînd?

R: Deci, n-am ajuns nazişti numa' pentru că, vai, am auzit şi noi că *punk*-erii sînt nazişti. Eu nu sînt *punk*-er, el e *punk*-er. Am citit şi mi s-a părut că doctrina nazistă e cea mai potrivită.

Eu: Spune-mi cîteva cuvinte despre doctrina nazistă...

R: ORDINE – ăsta-i primul cuvînt al doctrinei naziste. Contrazi-mă, dacă n-am dreptate.

Eu: Purificarea rasei?

R: Cum să zic, în primul rînd... ţiganii. Consider că România este pentru români, nu pentru ţigani. Nu am nimic cu ungurii şi cu restul. Părerea mea este că ar trebui să-i extermine, neapărat. Sau, efectiv, să-i mute în altă parte, să se ducă în India, că, am înţeles, acolo e ţara lor.

Eu: Prietenii, cunoscuţii sînt de acord cu voi?

R: Nu ştiu prea mulţi că sîntem naziști. Pe mine nu mă interesează cum mă privesc. Nu sînt un copil de clasa a şaptea, să fiu nazist pentru că-mi place salutul. Nu. Sînt aşa pentru că m-am documentat. Sînt nazist prin ceea ce am citit. Am descoperit naţionalism-socialismul – aşa se numeşte – prima dată prin romane, prin nişte romane aiurea. Dar, după aceea, normal că, prin romanele alea, care mi-au dat o esenţă – Sven Hassel, mai ales – mi-au descris lucruri... Am văzut cam cum descrie el că a trăit. Nu minte, în mare majoritate, nu minte în ceea ce spune. Apoi, am căutat *Mein Kampf*, care se găseşte foarte greu... Am fost la Bucureşti şi am căutat cuibul legionar „Horia Sima“, ca să mă înscriu, dar e de negăsit.

A: Eu nu fac deocamdată nimic. Cu el, pe aici. Sînt ateu, cred că există Dumnezeu... Evreii? N-aş avea nimic cu ei dacă n-ar conduce lumea. Ei, efectiv, conduc lumea. Sînt de părere că, într-o oarecară măsură, se erijează în conducătorii lumii. Efectiv, ei au banii. Exact ca ţiganii. Şi, oricum, eu pe evrei îi identific cu masonii.

Eu: Ce părere ai despre masonerie?

A: Păi, am înţeles că majoritatea oamenilor de ştiinţă sînt de părere că Titu Maiorescu a fost un mason de gradul 39, de grad mare. Ca şi Sadoveanu. Poate că o să se organizeze şi naziştii, într-un club care să facă concurenţă cluburilor masone. Dar, situaţia politică din România nu-i grozavă, am rămas la stadiul de acum 45 de ani. Comunist – comunist! Atîta timp cît Iliescu e prieten bun cu ruşii, ce curaj să mai ai!? Că degeaba-i democraţie. Imaginează-ţi, să înfiinţezi un club nazist! Dacă aş ieşi pe stradă cu un tricou cu zvastica, la primul colţ m-ar opri nişte poliţai şi mi-ar cere actele. Am făcut rost de un tricou cu inscripţia de la Auschwitz, „Arbeit macht Frei“, şi cu crucea lui David, dar, practic, mi-e frică să-l port.

Eu: Ce părere aveţi despre manifestaţiile antinaziste de prin lume?

R: Fiecare cu treaba lui. Să-ţi dau un exemplu. În Olanda, acu' vreo lună de zile se aniversau nu ştiu cîţi ani de la moartea lui Rudolf Hess, care, cîndva, a fost locţiitorul lui Hitler. Dar el (Hess – *n.a.*) a fost un tip cam nebun, săracul! Nu l-a prea dus mintea, a fugit, practic, închipuindu-şi că face ceva, şi n-a făcut nimic în Anglia. A făcut Germania de rîs. Şi, în Olanda, naziştii s-au adunat, îmbrăcaţi la cravată. Erau raşi în cap şi cîntau, efectiv. A-nceput o manifestaţie antinazistă şi au început să arunce cu pietre. Îţi spun eu sigur, dacă ar fi fost nişte naziști adevăraţi, la o demonstraţie pro-comunistă, ei nu s-ar fi apucat să arunce cu pietre. Şi apropo, s-or fi săturat nemţii de ţiganii noştri, de cît au furat din magazine şi au mai mîncat şi lebedele în Austria! Cred că toţi s-au săturat. Ar trebui să le facă lagăre – aşa cum le-a făcut Hitler evreilor – dacă va fi cazul. Dar eu cred că nu trebuie să se mai întîmple ceva ca să fie cazul. O să ajungă, la un moment dat, să ne domine cu totul. În 20-30 de ani, dacă le merge cum le-a mers şi pînă acum, o să ajungă ca un român să ceară voie să trăiască de la un ţigan! Ceea ce e inadmisibil.

Crede-mă, poate sînt sadic, dar, dacă mi s-ar da ocazia, aş omorî de la copilul din leagăn – care habar n-are că-i ţigan – pînă la cel mai bătrîn. Să nu mai existe rasa asta pe pămînt. Dacă aş putea, i-aş muta, ca să nu îmi fac păcate, ca să zic aşa. Dar, dacă nu s-ar putea, aş proceda ca Antonescu. I-a îmbarcat pe vase mari, s-a înţeles cu aviaţia sovietică şi ăia au bombardat vasele. Păcat că au mai rămas reminiscenţe. Şi, cum ăştia obişnuiesc să se înmulţească repede...

Notă: Mi-am permis să vă trimit materialul brut pentru ca eventualele puncte de interes să vă fie mai uşor de detectat.

Valentina OLARIU
str. Telegrafului nr. 101, Timişoara

N. red. *Brut, brut, şi încă ce brut...! Ce să ne fie uşor...?*

Ideologie = practică istorică?

Din păcate dezbaterea suferă de lipsa avocatului apărării. Cu foarte puţine excepţii (cea mai remarcabilă este cea a lui Caius Dobrescu, care pune problema fundamentală: interzicem extremismul, dar ce este acela extremism?), autorii nu par să-şi pună probleme legate de definirea termenilor.

Comunism = Fascism? Dar ce sînt ele? Dacă prin comunism se înţelege regimul politic de dinainte de 1989 se face o confuzie (voită, nevoită?) între ideologie şi practica istorică. Problema cheie este: este necesar ca ideologia marxistă să producă dictatură? Eu cred că nu. Dacă autorii cred că da, este bine să argumenteze.

Reproşurile lor nu depăşesc argumentul: „comunismul a făcut crime“. La fel ca şi creştinismul. Va dispărea creştinismul cu una cu două din cauza asta? Nici comunismul – ca ideologie a egalităţii şi libertăţii – nu are cum să dispară. Este secretat de realităţile sociale.

O sugestie. În asemenea dezbateri, faceţi apel şi la intelectuali comuniști. Ei există. Dacă vreţi nume, vi le pot furniza.

Gheorghiţă ZBĂGANU
Lector la Universitatea Bucureşti, Facultatea de Matematică
Secretar în Biroul executiv al PCR (PMR)

N. red.: *Răspunsul la „problema cheie“ este da. Prin comunism se înţelege: regimul politic de dinainte de 1989 din Republica Democrată Germană, Polonia, Cehoslovacia, Ungaria, România, Bulgaria, cel de pînă în 1990 din Iugoslavia, cel de pînă în 1991 din Albania şi din U.R.S.S., regimul politic din Cambodgia pe vremea lui Pol Pot, cele din China, Vietnam şi Cuba pînă în zilele noastre. Dictaturile, cu milioanele lor de victime de pe trei continente, au practicat, toate, teroarea pe durată nedeterminată. (Comparaţia cu creştinismul e cel puţin stranie din partea unui marxist.) Orice ar fi fost ca ideologie, comunismul n-a fost practica libertăţii sau a egalităţii: nici pentru internaţionalişti şi naţionalişti, nici pentru staliniști şi post-staliniști, nici pentru dogmatici şi revizionişti. Realităţile sociale care „l-au secretat“ au găsit rezolvări dacă nu mai bune, în orice caz mai umane.* ***(M.B.)***

Propuneri de *Dileme* pentru viitor:

- **Căsuţa noastră, cuibuşor identitar**
- **Cazul Argetoianu**

Nihil sine bîta

Eliberarea presei româneşti din chingile monopolului de partid unic şi al cenzurii a dus la o schimbare explozivă a limbajului publicistic. Din mohorîtul, searbădul jurnalism de altădată n-au mai rămas decît ţăndări, ici-colo, vizibile mai cu seamă prin gazetele de partid şi pe la unele instituţii publice de informare, ce-şi trădează astfel involuntar supuşeniile politice. A, şi nu pot fi omise discursurile multor politicieni, de toate vîrstele, toate orientările şi toate apartenenţele. E o veritabilă rezervaţie naturală a frazeologiei din perioada comunistă, unde încă mai pot fi admirate, în toată hîda lor splendoare şi în deplină libertate, mai toate vechile produse ale limbii de partid. Pînă şi „vom face totul" supravieţuieşte, discret, pe aici, puţintel cosmetizat.

Această schimbare nu a fost însă şi nu este nici astăzi pe de-a-ntregul acceptată în formele ei concrete. Libertate abstractă, de principiu, da – nu însă *aşa*. Sînt deplînse violenţa, agresivitatea, limbajul bătăuş, stridenţele.

De fapt, a fost reluată, uneori poate fără conştiinţa faptului, o luxuriantă tradiţie a presei autohtone. Ajunge, de pildă, să consultăm *Dicţionarul presei româneşti* întocmit de Georgeta Răduică şi Nicolin Răduică (Editura Ştiinţifică, 1995) pentru a constata, fie şi numai după titlurile gazetelor, cît de veche şi de solidă este, în publicistica naţională, această tradiţie.

În acest dicţionar am găsit şi formula din titlul articolului meu: *Nihil sine bîta* era deviza unei publicaţii apărute cu mai mult de o sută de ani în urmă, la Bucureşti. Se chema – previzibil – *Bătăuşul*.

Au existat, astfel, în istoria presei româneşti, numeroase gazete cu denumiri de unelte şi instrumente de tortură, de ucidere sau chiar de distrugere. Unele, clasice, pot intra în dotarea unui centru de sadomasochism: *Biciul, Biciuşca, Nueluşa, Cravaşa, Gîrbaciul, Briciul, Pila, Sula*. Nu sînt dispreţuite nici obiectele de certă provenienţă rurală sau suburbană: *Bîta, Ciomagul, Fierul roş, Toroipanul*. Arsenalul militar i-a atras şi el pe jurnaliştii români: au existat gazete care se chemau *Baioneta, Bomba, Obuzul, Torpila*. Fapt explicabil, armamentul medieval este foarte slab reprezentat: doar prin *Iataganul*. Nu există nici o „lance", nici o „halebardă", nici o „spadă". De unde şi cum a venit „iataganul", se înţelege...

Instrumentele de bătaie, de luptă, de nimicire etc. sînt mînuite de profesionişti ai acestor acţiuni: sînt înregistrate gazete ca *Bătăuşul, Gardianul, Gardistul civic, Informatorul (!!!), Luptătorul, Paza neamului*. Nu se ştie ce sculă folosea *Calicul democrat*. Nici *Cîrmaciul*.

Pentru înspăimîntarea adversarilor, destule gazete şi-au luat denumiri fioroase. Unele, de feroce făpturi reale; altele de vietăţi fabuloase. De exemplu: *Balaurul, Crocodilul, Dracu, Viespea, Viespile, Vipera, Zăzodul, Vîrcolacul, Vice-Strigoiul* (?!).

Şi fenomenele naturale sînt puse la contribuţie, cu aceeaşi intenţie: *Flagelul, Fulgerul, Trăsnetul*.

Ce anume se întîmpla în paginile unor astfel de gazete, se poate deduce chiar din denumirile lor: *Gîrbăceala, Păruiala, Perdaful, Praftoriţa, Răfuiala, Tărbaca, Tărbăceala*.

Nu putea lipsi o publicaţie intitulată, simplu, *Contra*. Cîte unele au ca denumire un îndemn: *Afară jezuiţii!* sau *Feriţi-vă de jidani!* Există o lungă serie de publicaţii ale căror nume încep, bineînţeles!, cu *Jos: Jos asasinii, Jos ciocoii, Jos despotismul, Jos jidanii, Jos malacsalele, Jos masca, Jos monopolul cîrciumilor, Jos nemţii, Jos oculta, Jos războiul, Jos reacţiunea, Jos trădătorul, Jos vandalii*.

...Iar după atîta batere şi zbatere, nu mai rămîne decît să poposeşti la *Fetiţa dulce*, denumire pe care au avut-o două gazete, una din Podu Turcului şi alta din Slatina. Era înainte de primul război mondial....

Mircea IORGULESCU

O comparaţie

Pînă în 1996, principalul reproş pe care opoziţia de atunci îl făcea guvernului era încetineala reformei. Guvernul condus de Nicolae Văcăroiu îşi asuma acest reproş, declarînd tot timpul că duce o politică a „paşilor mici", pentru a atenua şocurile sociale şi pentru a garanta stabilitatea politică. Ajunsă la putere, Convenţia Democrată şi-a făcut un titlu de glorie din intenţiile reformatoare în ritm susţinut şi, timp de un an, a lăsat impresia că va pune, în sfîrşit, în practică acele măsuri pe care guvernul anterior le tot amînase. Negocierile cu FMI s-au încheiat însă ca pe vremea „celorlalţi": cu amînarea tranşei de împrumut şi cu semnarea unor documente adiţionale prin care România se angajează (a cîta oară?) să accelereze ritmul reformei.

À la Văcăroiu

Cînd a fost semnat faimosul protocol dintre partidele coaliţiei majoritare, mai toată lumea părea înclinată să vadă în el doar o prelungire a crizei, nu o rezolvare a ei. Ceea ce s-a întîmplat ulterior a confirmat această aşteptare, dar a scos în evidenţă şi alte semnificaţii. Pe de o parte, presa şi opinia publică s-au pus să aştepte, ca într-un film de acţiune, momentul cînd acest protocol va fi încălcat. N-au avut de aşteptat prea mult. Dar asta ţine mai degrabă de anecdotica, niciodată în criză, a vieţii politice româneşti. Pe de altă parte, în loc să stabilizeze coaliţia şi s-o facă să funcţioneze, protocolul a creat dificultăţi suplimentare în exercitarea puterii: a devenit un fel de document-anexă la programul de guvernare (atîta cît e), mai important decît programul însuşi. Partenerii din coaliţie sînt acum mai preocupaţi de respectarea punctelor din protocol, vrînd să se prindă unii pe alţii trişînd, decît de respectarea etapelor reformei. În plus, ceea ce se întîmplă în discuţiile asupra bugetului arată că executivul are acum un fel de organ suplimentar (şi „superior") de decizie, acel consiliu de coordonare din care fac parte liderii partidelor din coaliţie, şi care nu face decît să încetinească şi mai mult, pînă la blocare, bruma de măsuri reformiste care se mai pot lua. Nesfîrşitele runde de consultări între partenerii de guvernare, dublate de medierea preşedinţiei, au toate şansele să transforme actul guvernării într-un fel de veşnică masă rotundă sau de interminabil colocviu pe tema „ce este reforma şi cum se face ea". În acest context, nici măcar imperativele integrării euroatlantice, care altădată, de bine, de rău, mai împingeau carul înainte, nu mai pot funcţiona ca un stimulent. De altfel, pusă în umbră de vîrtejul declaraţiilor şi dezminţirilor de tot felul, retorica europenistă a dispărut de la o vreme din prim planul zgomotelor politice, întrebarea „dar ce va spune Europa?" părînd a nu-i mai preocupa prea mult pe guvernanţi. Mai mult decît atît, reacţia premierului faţă de amînarea tranşei de împrumut de la FMI („Nu stă bugetul României în 86 de milioane de dolari") e o manifestare tipică „à la Văcăroiu". Ne putem lesne imagina ce valuri de proteste ţărăniste ar fi stîrnit o asemenea afirmaţie acum doi-trei ani, dacă ar fi fost rostită de şeful fostului executiv (naţionalism, „sfidare a FMI" etc.). Prins între ciocanul PD şi nicovala stagnării, guvernul condus de Victor Ciorbea a început să semene din ce în ce mai mult, prin ineficienţă şi lipsă de perspective, cu cel de pînă în 1996. Cu diferenţa că acum nu se mai poate invoca, la o adică, „stabilitatea politică".

Încă un an pierdut?

Dacă premierul va rezista în funcţie sau nu (e foarte probabil că nu) rămîne de văzut. Deocamdată, să observăm că, de la remaniere încoace, se manifestă şi mai pregnant discrepanţa dintre modul cum se face politică în România (de multe ori căzîndu-se într-un politicianism mărunt) şi necesităţile tehnice, „obiective", ale reformei economice (şi nu numai economice). Pentru a stopa inflaţia şi descreşterea economică, e nevoie de o rigoare pe care acţiunile şi declaraţiile politicienilor o trec prea adesea cu vederea. În schimb, miniştrii care ocupă portofoliile economice au toate datele profesionale pentru a acţiona în spiritul ei şi, în plus, sînt în afara jocului partidelor. Tendinţe asemănătoare se manifestă şi în domenii care multă vreme, sub pretextul urgenţelor economice, au fost lăsate pe un plan secundar: sănătatea şi învăţămîntul. Greva prelungită a cadrelor medicale a atras atenţia (în sfîrşit) asupra faptului că reforma sanitară nu e deloc mai puţin importantă decît privatizarea şi nu mai poate suporta infinite amînări. Cît despre învăţămînt, noul ministru pare să fi impus, în sfîrşit, un program coerent de modernizare şi reaşezare a structurilor şcolii. Căderea guvernului, pe lîngă consecinţele economico-financiare, vizibile imediat, ar face să se prăbuşească şi proiectele care au început să funcţioneze în învăţămînt şi sănătate, unde efectele se văd în timp, dar unde acumulările negative sînt mult mai grave şi mai greu de redresat. Să nu mai vorbim de faptul că, în politica externă, orice schimbare de ministru duce la o stagnare de cel puţin cîteva luni în relaţiile internaţionale, însoţită de un deficit de imagine cu efect îndelungat. Toate aceste raţionamente sînt însă străine politicienilor noştri. Şi la acest punct, puterea actuală este dezamăgitor de asemănătoare cu cea de pînă în 1996: la fel de superficială în evaluarea necesităţilor şi a urgenţelor, la fel de măruntă în calculele politicianiste şi în repartizarea clientelară a demnităţilor şi, în ultimă instanţă, la fel de puţin capabilă să gestioneze **politic** reforma. Mai grav este că nici înlocuirea premierului, nici soluţia disperată a alegerilor anticipate nu par să aducă, în termeni reali, nimic bun. Şi într-un caz, şi în celălalt, 1998 riscă să fie încă un an pierdut.

Mircea VASILESCU

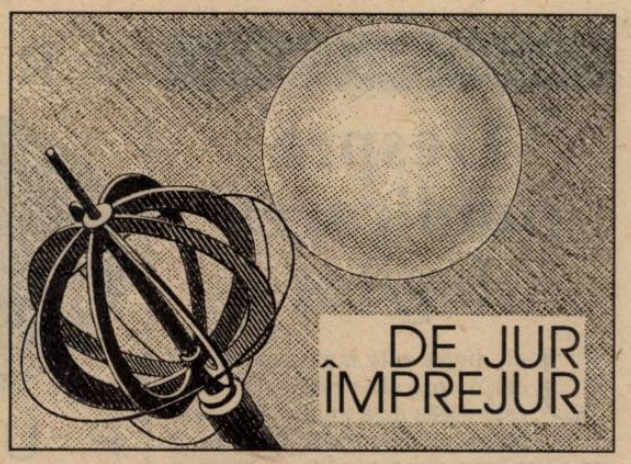

Poze

Imaginea cetăţenilor din Coreea de Sud stînd la coadă „să-şi predea" aurul şi bijuteriile pentru a-şi salva ţara din criză a făcut înconjurul lumii. Telespectatorii popoarelor egoiste au mai primit o lecţie de comportament colectiv, iar conducătorii lor au suspinat probabil gîndindu-se că nu au poporul pe care îl merită. Ca de obicei, amănuntele au rămas nespuse: preţioasele obiecte nu se dădeau, ci se vindeau sau se împrumutau contra chitanţă. Iar coada de la ghişeu era alcătuită din oameni care aveau ce da, cînd li s-a solicitat metalul preţios. Mai instructiv în legătură cu solidaritatea ar fi fost de urmărit negocierile între Kim Dae Jung, recent ales preşedinte (săptămîna aceasta şi-a preluat oficial funcţia), şi sindicate. Liderii sindicali nu vor să accepte ca salariaţii să plătească prin scăderea nivelului de trai preţul proastei gestiuni şi al corupţiei. Dar şi avantajele angajaţilor sînt exorbitante raportate la necesităţile unei economii care, după ce a ocupat locul 11 în lume, trebuie acum să dea dovadă de maximă flexibilitate pentru a ieşi din prăpastie. Noul preşedinte, primul lider al opoziţiei care cîştigă alegerile după ce a supravieţuit închisorilor, exilului, încercărilor de asasinat, nu prea are cînd să se bucure de victorie: pentru a scoate ţara din criză el trebuie să găsească un limbaj comun cu birocraţia guvernamentală împotriva căreia a luptat elaborînd măsuri şi legi care vor lovi în cei care l-au votat. Numai voinţa politică poate dizloca sistemul închis care a fragilizat pînă la dezastru economiile atît de invidiate din această parte a lumii. „Plăţile către firme fantomă care returnau banii în depozitele companiilor permiţînd obţinerea unor sume pentru şperţuirea oficialilor guvernamentali. În Asia întîi vine împăratul şi pe urmă legea" – explică un bancher. Ocolirea şi încălcarea legii nu au specific naţional sau religios, „micii tigrii" din Asia de Sud-Est au izbutit doar un timp mai îndelungat să păstreze secretele economice.

Disciplina regimurilor dictatoriale sau semi-dictatoriale (în orice caz nu democratice) în combinaţie cu avantajele pieţei libere şi-a epuizat resursele. Austeritatea prezentului este legată de intervenţia organismelor economice internaţionale şi de condiţiile puse de acestea în schimbul împrumuturilor care ar permite echilibrul. Or, toate acestea presupun liberalizarea spre exterior, transparenţă, o democraţie reală.

În nici o ţară în criză experţii Fondului Monetar Internaţional nu sînt simpatizaţi: cei care au nevoie de bani sînt nemulţumiţi de condiţiile impuse. FMI se opune cheltuielilor care asigură popularitatea politicienilor şi acceptă protecţia socială în limite minimale. Poza în care Michel Camdessus în picioare cu braţele încrucişate îl priveşte pe preşedintele Indoneziei, (188 milioane de locuitori) Suharto aşezat la masă semnînd, ca un elev supus, acordul cu FMI, nu este stimulatoare pentru mîndria naţională. În schimbul a 43 de miliarde de dolari, Indonezia trebuia să introducă reforme structurale, care luate în serios lovesc în baza politică (familia lui şi prietenii lor) a preşedintelui care conduce ţara din 1966 şi se pregăteşte pentru al şaptelea mandat. Dl Suharto susţine că măsurile recomandate de FMI n-au izbutit să stopeze dezastrul, rupia se devalorizează dramatic în continuare. Oamenii au năvălit în magazine şi le-au golit făcîndu-şi provizii în vederea scumpirilor ulterioare. Cei care n-au mai găsit nimic pe rafturi s-au repezit şi au distrus magazinele chinezilor, care pentru a doua oară într-o jumătate de secol sînt victimele unor pogromuri. Cînd a venit la putere Suharto, violenţa împotriva chinezilor s-a justificat prin faptul că erau comunişti. Acum sînt lipitorile care sug sîngele poporului. Băcanii chinezi sînt personificarea lui Camdessus care poate fi lovită. Suharto a denunţat acordul cu FMI şi şi-a găsit un economist american care îi furnizează o reformă extrem de controversată, dar convenabilă pentru el şi familia lui. Ca şi în Coreea de Sud, soluţia e tot politică, dar sînt puţine şanse ca, la al şaptelea mandat, Suharto să fie capabil de vreo modificare.

Vecinii se tem de valurile de emigranţi, chinezi sau indonezieni care vor da prin chiar prezenţa lor, dar şi prin reacţiile de respingere o serioasă lovitură „valorii asiatice" a solidarităţii.

Magdalena BOIANGIU

Statul de drept

Despre publicarea legilor

Una dintre cele mai inconştiente obişnuinţe ale presei româneşti este aceea de a publica legi care se află în stadiul de proiect. Nu de mult un asemenea caz a produs nelinişti şi iritări. Cîteva ziare au publicat proiectul Legii privind statutul funcţionarului public. Era, însă, un proiect de mult depăşit, era un text asupra căruia s-a revenit serios pentru că conţinea ambiguităţi şi prevederi inadmisibile în contextul socio-economic actual. Mulţi dintre cei care lucrează la această importantă lege, destinatarii ei, ca şi experţii străini al căror sprijin a fost foarte util în redactarea proiectului, au rămas stupefiaţi. Toţi au înţeles că guvernul a revenit la forma veche a proiectului, abandonînd inexplicabil munca din ultima vreme a celor cîţiva care lucrează la lege şi, mai ales, ceea ce se convenise între ministerele interesate cu privire la conţinutul viitoarei legi.

Cred că, în cel mai bun stil balcanic, lucrurile s-au petrecut cam aşa: cineva care se afla în posesia acestei variante a proiectului de lege a dat ziariştilor textul fără să-şi facă prea multe probleme. Nu era greu să ai proiectul de lege pentru că deschiderea comisiei care l-a lucrat a fost totală, numai cine n-a vrut n-a avut acest proiect. Ziaristul, profesionist la a cărui libertate nu trebuie să atenteze nimeni, publică textul fără să se mai intereseze dacă guvernul a aprobat vreo variantă a proiectului de Lege sau, măcar, dacă ceea ce publică el este acelaşi lucru cu ultima variantă discutată în guvern. Ziaristul nu trebuie să se intereseze de acest lucru pentru că el poate publica ce vrea; libertatea presei este, nu-i aşa?, un principiu constituţional.

Efectele unui asemenea gest, sînt sigur, depăşesc aşteptările ziaristului. Lumea intră în panică pentru toţi cei interesaţi ştiau că guvernul renunţase la multe din dispoziţiile publicate, partenerii străini acuză guvernul de neseriozitate, echipa care lucrează la acest proiect este suspectată de manevre oculte.

Cazul relatat mai sus ridică, în fond, problema prea puţin discutată, dar foarte importantă, a publicării legilor. Cititorii trebuie să ştie că singura variantă corectă a unei legi este cea publicată în Monitorul Oficial. Acela este textul legal care se aplică, aceea este forma definitivă a unei legi. Pe de altă parte, intenţia jurnaliştilor de a publica proiecte de legi ar trebui temperată. Dacă nu văd nimic incorect în a publica textul unui proiect de lege adoptat ca atare de guvern şi trimis Parlamentului pentru dezbatere şi aprobare, mi se pare un act iresponsabil acela de a publica exemplarele de lucru ale unei comisii care lucrează la o propunere de proiect de lege ca şi cum ar fi textul definitiv al proiectului de lege sau, mai grav, chiar textul legii. Aceste texte sînt absolut nesigure, ele se modifică cu rapiditate şi nu exprimă punctul de vedere al nici unei autorităţi a statului român; ele sînt variantele posibile pe care experţii le supun deciziei politice în scopul încorporării opţiunii decidenţilor în proiectul de lege. Cititorii sînt tentaţi să creadă că ceea ce se publică este chiar textul de lege şi sînt, în realitate, induşi în eroare.

Ar trebui ca ziariştii să înţeleagă responsabilitatea lor în păstrarea stabilităţii statului de drept.

Sever VOINESCU

SPAŢIUL PUBLIC

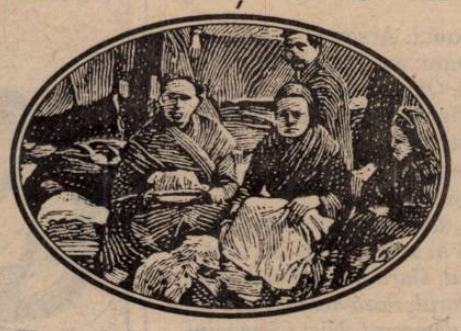

Copacii, pădurea, natura

Greu să renunţi la obişnuinţe gata formate, care ţi-au ritmat viaţa şi scrisul vreme de luni şi ani de zile, şi să-ţi formezi altele noi. După încheierea rubricii dedicate televiziunii, am pierdut un *obiect*, o *perspectivă*, o *viziune*. Ca şi, nu în ultimul rînd, un *stil* şi un *program de viaţă*. Un *loc* şi o *poziţie* (în sensul de *poziţionare*, de *punct de vedere* asigurat). Prin urmare, un anumit *confort*, o *comoditate*. Toate, DATE. Îmi deveniseră naturale. Pe de altă parte însă, tocmai prea marea *aşezare* a situaţiei începuse să mă roadă, să mă nemulţumească, să-mi pară suspectă: amorţeam. Totul, cum spun, era *dat*, gata făcut. *Obiectul*, în primul rînd: televiziunea e un produs ce se oferă — şi se impune — de la sine, cu cea mai dezarmantă aparenţă a evidenţei, a naturalului. În rolul de telespectator, nu-ţi rămîne decît — comod instalat — să comentezi, să reacţionezi, să replici. Să re(du)plici ceea ce e. Trăiam într-o anumită — difuză — contradicţie: reproşam televiziunii — şi presei, în general — un fapt în care mă aflam eu însumi prins: *imediatitatea*, lipsa *distanţei*. „Faptul social" nu este cel ce ţi se oferă. Empiria vine cu propria ei perspectivă: apropiată, mioapă. Ajungînd să priveşti nu copacii, ci de-a dreptul scoarţa lor, de la numai cîţiva milimetri, confundînd capilaritatea cu esenţa, pierzi, fireşte, din vedere pădurea. În sens larg, difuz, dar cu atît mai teribil, căci mai greu de surprins, realitatea, observată „aşa cum e", aşa cum ţine ea să se prezinte, *manipulează*. Vrînd nevrînd, îi faci jocul, dat fiind că eşti inclus în ea, că faci parte din ea, că participi, prin chiar faptul scrisului şi al „observaţiei" tale, la jocul ei: o constitui, o ajuţi să se constituie aşa cum vrea ea, conform propriilor ei legi. Chiar criticînd-o, îţi dai acordul la ea. I te opui în baza unui *consens de fond*, tacit, care nu este decît presupus, implicit, dar cu atît mai implicat în actele tale de judecată.

Obiectul social trebuie *construit*. Pentru a putea vorbi cu adevărat, în cazul lui, de un *obiect*, iar nu de un simplu *referent automat*, acesta trebuie *obiectivat*. Iar o adevărată obiectivare nu te poate ocoli pe „tine", subiectul comentator. E ceea ce P. Bourdieu, una dintre minţile sociologice cele mai lucide şi mai necruţătoare ale actualităţii, numeşte „obiectivarea subiectului obiectivant". Lucru — gîndiţi-vă puţin — peste măsură de dificil, impropriu aproape, căci ex-propriant. Cine, într-adevăr, ar fi gata să se recunoască drept obiect, să se constituie, tocmai în calitatea lui de *subiect* — de *agent*, mai bine spus —, ca *obiect*? *Narcisismul reactiv* (ne recunoaştem pe noi înşine, ne dăm un chip propriu tocmai prin disocierea de „restul", prin opoziţia la „rest", *pe baza* şi *cu ajutorul* acestuia: oglindindu-ne pe suprafaţa lui) este, poate, tocmai ceea ce ne ţine în viaţă, pe lume, în societate. Ceea ce *face* societatea.

© C. Bumbuţ

Presa confirmă, consfinţeşte şi imprimă *stilul* de existenţă *public*. Marea plăcere a presei româneşti a momentului de faţă este nu de a analiza fenomenele, ci de a participa la ele, în felul ei specific. Dincolo de aparentele certuri din sînul clasei politice, dintre clasa politică şi „societatea civilă" şi dintre politic şi presă există, aş spune, o adevărată *beţie* a participării, dacă nu chiar a comuniunii. Presa are rolul de a ne menţine la suprafaţa lucrurilor, căci, în fapt, ea *concurează* politicul. Nu distanţa, analiza şi înţelegerea fenomenelor o preocupă pe ea, ci *puterea*, lupta pentru putere. Marea ei voluptate o constituie *umilirea politicului*, *destituirea* acestuia din calitatea lui de agent codificat, convenţional, al *puterii*. Competiţia dintre politic şi presă nu ar fi, însă, posibilă dacă nu s-ar baza pe o *complicitate de fond*, structurală, pe o serie de valori şi de opoziţii *împărtăşite*. Presa nu se opune politicului pentru a-l ajuta pe acesta să se constituie ca atare, ci numai în măsura în care ambele vizează deţinerea *monopolului* asupra societăţii. Dacă nu ar dori să descalifice, să despecifice, *în mod nespecific politic*, politicul, ca *agent formal al puterii*, presa nu i-ar acorda acestuia nici cea mai mică atenţie. Sau, dimpotrivă, ar începe să fie cu adevărat ceea ce deocamdată doar pretinde că e. Faţă în faţă stau, la noi, un *politic ne-politic* şi o *presă ne-jurnalistică*. Ceea ce au visat (şi visează tot timpul, chiar şi atunci cînd par a renunţa: visarea este modul lor preponderent de acţiune! Dar numai visul introduce imaginaţia!...) intelectualii — „puterea fără putere" (de-politizarea politicului, de-politizarea puterii, distrugerea privilegiului exclusiv deţinut de politic de a formula puterea) a reuşit, în schimb, presa. În lupta — generală — pentru *puterea publică*, la care toţi agenţii sociali aspiră să participe (puterea, conform „ipotezei nerepresive" a lui M. Foucault, nu se deţine, nu reprezintă un bun: la jocul puterii se participă, puterea e posibilitatea de a lua parte la lupta pentru putere, de a fi *în*, nu neapărat *la* putere), nu există, în prezent, decît doi parteneri (e de subliniat acest cuvînt): *politicul* şi *presa*. Ambele, contaminate şi nespecificate, vizînd alterarea celuilalt. Cea din urmă nu urmăreşte altceva decît *de-specificarea* puterii: exercitarea *cu efecte politice*, dar *altfel decît în mod politic*, a puterii. Aici e, cred eu, adevărata luptă. Iar cei care pierd aproape tot timpul sînt oamenii politici. Puterea e numai aparent, la noi, de natură politică. Jocul public se desfăşoară nu atît în sînul politicului, cît mai cu seamă între *politic*, între *politicul propriu-zis*, existent mai mult nominal, dat fiind că nu prea reuşeşte să se constituie şi să se codifice ca atare, şi — să-i spunem generic — *jurnalism*. Acesta, ca *mediator* social, este cel care exercită, de fapt, puterea: folosindu-se (în mod populist, demagogic-comercial) de societate împotriva politicului. Îl ajută în această acţiune, mai întîi, faptul că nu este o *entitate substanţială*, definit-*poziţională*, ci una „invizibil"-*relaţională* (nu se pronunţă decît foarte rar, şi atunci pur formal, în propriul său nume, prezentîndu-se pe sine ca *instrument*, deţinător însă, acesta, al unei *finalităţi proprii*) şi, în al doilea rînd, deficitul de identitate al polilor „plini": *politicul* şi *socialul*. Oricîtă furie şi denigrare, oricîtă privire de sus, superioară ar exista, în cîmpul „ştiinţelor despre om", referitor la ce-a fost, ca mişcare de idei şi ca ideologie, structuralismul, trăim, azi, în plin *structuralism social*. Societatea (atît cea general „post-modernă", cît şi cea local „post-tranziţională") s-a structurat *structuralizîndu-se*. Dispariţia structuralismului ca modă l-a ajutat să difuzeze, să devină fapt social *invizibil*. Mult trîmbiţata „întoarcere a subiectului" (adică a „refulatului", adică a intelectualului, subiectul absolut) nu este decît o iluzie care ajută la menţinerea şi consolidarea unei stări de fapt în care nu poziţiile polare, „pline" contează în primul rînd, ci *medierea* lor şi *spectacolul* pe care ele sînt invitate să-l joace pentru a (mai) exista.

© C. Bumbuţ

Bogdan GHIU

Presa despre...

Tunet în deşert

Mesaje în pustiu

● **„Daniel Dăianu:** «Nu aş vrea să văd magazine devalizate şi oameni care să se bată pentru o bucată de pîine.» Ministrul finanţelor afirmă că prin poziţia pe care a avut-o în cadrul şedinţei Biroului permanent al PNL a dorit să lanseze un sever semnal de alarmă legat de evoluţia economiei româneşti, «frenezia» solicitărilor legate nu numai de buget fiind în contrast cu ceea ce ar presupune «strîngerea rîndurilor» într-o situaţie economică complicată.“ (Ştire *Mediafax*, în **Adevărul**, 21 febr. '98) ● „Luna va intra, pe 26 februarie, într-o fază neprielnică unui atac nocturn. Astăzi dimineaţă, şi ambasada României din Bagdad a evacuat soţiile şi copiii diplomaţilor şi angajaţilor în direcţia Iordania.“ (Adrian Ursu – *Corespondenţă din Irak*, în **Adevărul**, 21 febr.) ● „Ministrul Ilie Şerbănescu a avertizat că, dacă situaţia politică nu se stabilizează, riscăm să ne prăbuşim economic. Iar ministrul Dăianu a atras atenţia, tăios, în cadrul conducerii PNL că, fără sprijin politic în Parlament, dinamica evenimentelor conduce spre alegeri anticipate şi reforma autentică este pusă sub semnul întrebării. Observaţia a fost făcută în condiţiile în care şi liberalii, contaminaţi probabil cu pedită (patologie demisionară), n-au găsit nimic mai potrivit decît să se întrebe dacă e oportun să mai rămînă la guvernare.“ (Roxana Iordache – *Dăianu şi Şerbănescu au dreptate*, în **România liberă**, 21 febr.) ● „Kofi Annan îşi începe misiunea cu «optimism». Preşedintele crede că Annan va eşua. ● Franţa i-a cerut lui Saddam să cedeze. ● 22 de voluntari italieni vor să se transforme în scuturi umane împotriva agresiunii militare. ● Derută în rîndul muncitorilor români din Israel. ● Personalul ONU părăseşte Bagdadul. ● Experţi ai UNSCOM au pătruns nestingheriţi în palatele prezidenţiale.“ (Grupaj în **Curierul naţional**, 21 febr.) ● „În aşteptarea alegerilor anticipate, Corneliu Vadim Tudor susţine că e primul în sondajele de opinie.“ ● „Pierre Moscovici, ministrul francez al afacerilor externe, nu pare prea mulţumit de vizita la Bucureşti: «Rezolvaţi cîteva probleme ca să vă luăm în serios».“ ● „Poul Thomsen e nemulţumit de mersul reformei.“ (**Curentul**, 21 febr.) ● „O fantomă bîntuie prin lumea politică românească! Este fantoma delictului de opinie.“ (Adrian Severin – *Neobolşevismul şi clonarea liderilor politici*, în **Ziua**, 21 febr.) ● „Saddam Hussein s-a distrat copios pe seama lui (sic!) Madeleine Albright.“ ● „Tinerii israelieni au rîs de Saddam o noapte întreagă.“ (**Ziua**, 21 febr.) ● „Pentagonul este intransigent. ● SUA trimite în Golf cele mai moderne nave de luptă. ● Avioanele Tornado şi-au instalat muniţia de război. ● Republicanii cer ca Irakul să fie bombardat timp de o lună.“ (Grupaj în **Naţional**, 21 febr.)

Iniţiative degeaba, reclamaţii în van

● „În frunte cu tovarăşul Niculae, Comuniştii români au plecat la Bagdad.“ ● „PDSR acuză din nou lipsa de dialog şi obstrucţionarea Opoziţiei.“ ● „Blandiana preferă alegerile anticipate unei crize prelungite.“ ● „Românii din America protestează faţă de glorificarea dezaxatului Daday Lorand.“ ● „Deputaţii PD şi PDSR se opun «legii Boilă».“ (Ştiri comentate în **Cronica română**, 23 febr.) ● „Dacă salariile nu vor fi mărite cu cel puţin 50%, 200000 de cadre medicale vor demisiona.“ (**Curierul naţional**, 23 febr.) ● „Saddam Hussein a acceptat toate condiţiile impuse de ONU, dar SUA caută război.“ ● „Gura lui Ion Diaconescu adevăr grăieşte: «Am dat dispoziţii miniştrilor economici să potrivească bugetul cum vrea FMI.“ (**Evenimentul zilei**, 23 febr.) ● „Ministrul Sănătăţii propune taxă pe vicii.“ ● „PUNR crede că poate împărţi puterea cu CDR şi PDSR.“ (**România liberă**, 23 febr.) ● „Victor Ciorbea şi-a adus întăriri la discuţiile cu FMI – liderii coaliţiei.“ ● „Preşedintele le cere miniştrilor să se abţină de la declaraţii care pot leza ţările vecine.“ ● „Constantinescu va aduce un rom la Palatul Cotroceni.“ ● „Jean-Marie Le Pen, condamnat la închisoare şi privat de dreptul de a alege şi de a fi ales.“ (**Adevărul**, 23 febr.) ● **„Stelian Tănase**: România este în faţa scadenţei ori ia decizii reformiste, ori repetăm experienţa bulgară.“ ● „C.V. Tudor este împotriva implicării României în Irak.“ (**Cotidianul**, 23 febr.) ● „România trebuie să se menţină pe lista ţărilor «prietene» ale irakienilor.“ (Ion Mielcioiu, fostul ambasador al României în Irak, în **Jurnalul naţional**, 23 febr.) ● „Din cîte se ştie Budapesta se pregăteşte să introducă vizele obligatorii pentru români, dînd curs unor cereri ale Uniunii Europene. Dacă mărturisirea lui Marko Bela e adevărată, atunci cetăţenii României vor fi, pentru Ungaria, împărţiţi în două categorii: una superioară (maghiarii din România) şi alta inferioară (românii din România).“ (Ion Cristoiu – *Romeo şi Julieta de la PNŢCD şi PD*, în **Libertatea**, 23 febr.)

Lumea s-a întors cu fundul în sus

● „PDSR se bate pentru restituirea pămîntului, PNŢCD se pune contra.“ ● „Consiliul Europei afirmă că în România se mai practică tortura.“ ● „Personalul Ambasadei României de la Tel Aviv face naveta între şantiere. Majoritatea muncitorilor români îşi văd de propriile buzunare.“ ● „Misiunea secretarului general al ONU la Bagdad este mai lungă decît se anunţase iniţial. Annan şi Saddam au scăldat-o ca-n apele Golfului.“ (**Ziua**, 23 febr.) ● „10.000 de salariaţi au protestat ieri împotriva maşinăriei de nimicire în masă: *Guvernul Ciorbea*.“ ● „Fostul ministru al Reformei, Ulm Spineanu, afirmă că «Formula găsită de FMI pentru România nu este potrivită.».“ •● „Senatorul Matei Boilă se opune rejudecării procesului *Maniu*.“ ● „Spionajul românesc are prima iniţiativă de transparenţă în faţa presei.“ ● „Liderul libian Muammar Gaddafi preferă exterminarea poporului irakian decît inspecţiile ONU.“ (**Naţional**, 23 febr.)

Elena ŞTEFOI

Judecata istoriei şi a oamenilor

Este îndreptăţit judecătorul independent Kenneth Starr să conducă investigaţia despre presupusele încălcări ale legii înfăptuite de preşedintele în exerciţiu al SUA, aşa cum o face, în văzul lumii? A fost îndreptăţit judecătorul francez Frédéric N'Guyen care anchetează o reţea internaţională de proxenetism să trimită jandarmi la hotelul de lux unde locuia actorul american Robert de Niro, pentru a-l aduce astfel însoţit la Tribunalul unde urma să fie interogat. De Niro s-a mirat de bănuiala că „ar fi plătit vreodată o femeie“, iar avocatul său, Georges Kiejman, a evocat „pulsiunile narcisiace“ ale judecătorului, care a vrut să-şi însuşească şi el ceva din gloria actorului: „a fost tentat să se folosească de celebritatea lui De Niro ca de un ascensor spre propria lui «notorietate»“ – scrie Jacques Julliard în articolul intitulat „Judecători sau şerifi?“ în **Le Nouvel Observateur** din 19-25 februarie. Şi mai departe: „De acum înainte, pedeapsa nu va fi doar cea financiară sau carcerală, se va adăuga la ea şi discreditarea celui vinovat, sau doar presupus a fi. Or, această pedeapsă este administrată într-un mod discreţionar de către judecătorul de instrucţie, înainte de proces: este o variantă civilizată şi mediatică a linşării.

Îmi dau seama că transferul instrucţiei unor cazuri în piaţa publică, organizarea transmiterii către presă a unor informaţii confidenţiale, violarea secretului instrucţiei nu sînt întotdeauna o consecinţă a tentaţiei narcisiace; se doreşte, e clar de ce, şi e greu să nu fi de acord – înlăturarea obstacolelor care i-ar împiedica să-i cerceteze pe cei puternici. Apelul la opinia publică este răspunsul judecătorilor de instrucţie la instituţionalizarea unei justiţii cu două viteze în care se interzice cercetarea faptelor celor de la putere. Noi am militat dintotdeauna pentru independenţa judecătorilor. E o luptă pe cale de a fi cîştigată. Proiectul de lege înaintat de Elisabeth Guigou interzice intervenţia ministrului sau a cancelariei în dosare individuale. Sîntem de acord fără rezerve.

Cu condiţia ca judecătorii ameţiţi de îndrăzneala lor şi mîndri de succesul lor să nu compromită cu mîna lor această victorie. Justiţia se pronunţă în numele poporului francez, nu al opiniei publice. Justiţia presupune seninătate. Ea presupune că deciziile ei, toate deciziile ei, nu sînt un permanent obiect de dezbatere pentru a o influenţa, ba chiar a o intimida. Inviolabilitatea judecătorilor este garanţia unei justiţii echitabile. Judecătorii trebuie protejaţi. Împotriva celor puternici. Împotriva puterii. Împotriva opiniei publice. Chiar şi împotriva lor.“

Talentul şi dictatura

A murit Ernst Jünger la venerabila vîrstă de 102 ani. A apucat şi primul şi al doilea război mondial, a trecut prin toate experienţele individuale şi colective care au marcat acest secol. N-a izbutit să fie întotdeauna nici de partea celor care au avut dreptate, nici pe baricada învingătorilor, şi din toate acestea a rezultat o operă încă vie şi vitală. În ediţia din 20 februarie, ziarul **Le Monde** publică traducerea unui articol din 1995 semnat de Wolf Lepenies (rector la *Wissenschaftskolleg* din Berlin) despre „Secolul lui Jünger“. Un fragment:

„Avocatul parizian Pierre Hibey a scris o carte pasionantă despre **Nouvelle Revue Française** din vremea ocupaţiei germane. Era epoca în care Jean Paulhan – încurajat cu delicateţe de Gaston Gallimard – îi ceda lui Drieu La Rochelle postul de conducere al revistei pentru a-i asigura supravieţuirea. În emisiunea lui Bernard Pivot în care s-a discutat această carte, toţi participanţii şi-au exprimat stupefacţia în legătură cu amploarea pe care o avusese colaboraţionismul printre oamenii de litere din ţara lor. Dar ceea ce este uimitor – şi aici este şi obiecţia mea – nu este că atîţia oameni de litere s-au adaptat Ocupaţiei; nu, ceea ce este uimitor este că şi în calitate de colaboratori au scris bine.

Aici putem observa o diferenţă fundamentală între Franţa şi Germania. În Germania, limba însăşi a rezistat cu înverşunare majorităţii celor care o vorbeau şi o scriau; nu există o literatură naţional-socialistă de valoare. Ernst Jünger nu a scris întotdeauna bine; în opera lui se pot găsi pasaje mediocre şi altele absolut kitsch. Dar niciodată nu a scris într-o limbă conformă dominaţiei naziste. El nu este onorat de faptul că *Falezele de marmură* este considerată o operă antinazistă – ar fi primul care s-ar opune unei astfel de interpretări –, sau că ar fi fost cenzurat de SS, ci de faptul că limba sa şi-a păstrat suveranitatea şi independenţa. «Nu veţi vedea niciodată condeie strălucite în slujba unor cauze rele» – a zis odată Jünger. Depinde şi de limba în care se exprimă condeiul“.

Naivitate

Continuă la Bordeaux procesul lui Maurice Papon, fost subprefect al departamentului Gironde, acuzat că ar fi contribuit în perioada 1942-1944 la identificarea şi deportarea evreilor din regiunea pe care o administra. Papon – 89 de ani – se apără susţinînd că n-a făcut decît să se supună ordinelor germane şi că nu ştia ce-i aşteaptă la capătul drumului. Acuzarea (supravieţuitorii, rudele celor decedaţi) se străduiesc să demonstreze că Papon a făcut exces de zel (nemţii nu i-au cerut să-i expedieze şi pe copiii minori, dar el ar fi dat ordin să fie căutaţi în locurile unde fuseseră pitiţi şi să fie trimişi cu un alt convoi) şi că ştia, sau că ar fi avut ocazia să ştie. Răspunde acuzatul: „Am fost înşelaţi de germani! Toate rapoartele erau viciate de ipocrizia specifică rasei germanice (...) Desigur, după ce a trecut timpul, astăzi totul e foarte clar. Dar atunci eram prea optimişti cu privire la buna credinţă a ocupantului“. Procurorul general e reticent în acceptarea acestei explicaţii. Maurice Papon recunoaşte că totul s-a schimbat după ce Pierre Garat, şeful Serviciului pentru probleme evreieşti, a fost în august 1942 în lagărul de la Drancy: „După aceea nu ne-am putut face iluzii. Dar dacă vreţi să consideraţi naivitatea drept o crimă... Mă rog... Am comis crima de naivitate (...) Nu-i credeam pe germani să facă ceea ce au făcut. Mă puteţi condamna pentru optimism nesăbuit“. (**Le Monde**, 7 ianuarie)

Totuşi ceva s-a schimbat. În 1942, Papon considera rasa evreilor culpabilă. Acum îşi dă seama că rasa germanică e ipocrită. În orice situaţie s-ar afla, la putere sau în boxa acuzaţilor, Papon e un naiv păcălit de caracteristicile rasiale. (**M.B.**)

© N. Triculescu

Argument

Cînd, în timpul liceului, m-am dus pentru prima dată acasă la o profesoară de română (care intenţiona să mă mediteze, „în vederea" facultăţii), doamna mi-a spus, în cadrul intim al sufrageriei, taina întregii literaturi, aşa cum meşterul îi împărtăşeşte ucenicului preferat secretele meseriei. „Să ţii minte asta cît vei trăi – mi-a zis ea pe un ton confesiv –, Eminescu e deasupra tuturor, e indiscutabil şi absolut; apoi vin, la egalitate pe primul loc, alfa şi cei trei mari beta." (Cum eu m-am arătat nelămurit, ea mi-a explicat pe dată termenii ecuaţiei – „adică Arghezi, Blaga, Barbu şi Bacovia".) Faptul că Eminescu era indiscutabil şi trona, ca o divinitate, deasupra tuturor clasificărilor nu m-a impresionat deloc – singurul lucru cu care m-a dat gata a fost formularea de după, pe care mă gîndeam să o reproduc şi la examen, dacă aş fi avut ocazia. Din fericire, n-am făcut-o şi, între timp, nici Eminescu nu mi se mai părea indiscutabil (există, desigur, o relaţie de interdependenţă între cele două părţi ale preţioasei formulări).

Poezia lui Eminescu nu mă încînta, de fapt ea nici nu exista pentru mine, decît cel mult ca obligativitate şcolară – era, deci, lipsită de substanţă. La rîndul lui, poetul însuşi era ceva inert şi ridicol, ca o statuie de metal goală pe dinăuntru şi cu dangăt spart.

De cînd a devenit discutabil şi mai ales acum, cînd – iată – realizez un număr la *Dilema* despre el, Eminescu a căpătat, pentru mine, din ce în ce mai multă viaţă. Dintr-o abstracţiune a devenit un om, aşa cum ar fi trebuit să rămînă tot timpul. Un om care, pînă la urmă, nu are nici o vină că a fost anexat de extremismele şi ideologiile de tot felul sau că a devenit, fără să aibă nici un profit din aceasta, obiectul unui monstruos cult al personalităţii.

Ce a mai rămas din Eminescu astăzi, după ce a fost mortificat şi folosit în interesul tuturor, după ce – fapt emblematic, deşi uzual peste tot în lume – s-a transformat într-o bancnotă, devenind astfel marfă?

„Nu se mai poate scrie nimic nou despre Eminescu. Şi discursul adulator şi cel demitizant au fost rostite deja." – îmi spunea un distins colaborator, cînd i-am propus tema de faţă. Apoi mi-a oferit un articol uluitor, deşi construit numai din lucruri „deja rostite". Veţi observa, de altfel, în numărul de faţă, că apropierile fireşti faţă de Mihai Eminescu, cu toate că nu sînt neapărat nişte gesturi inedite, au un sănătos aer de prospeţime. **(C.P.-B.)**

Nicolae MANOLESCU
critic şi istoric literar

E o întrebare!

Eminescu, astăzi? E o întrebare! Actualitatea ori contemporaneitatea unui poet (în sensul de la Jan Kott, *Shakespeare, contemporanul nostru*, care a făcut vogă cu trei decenii în urmă) se pot măsura, dacă nu dorim să plutim în vag, folosindu-ne de cîţiva „parametri" aproape obiectivi.

Cel dintîi ar fi chiar întrebarea dacă se citeşte cu adevărat. Un răspuns categoric e greu de dat. În ce mă priveşte, cred, mai degrabă, că nu. Am în vedere acea lectură spontană şi individuală, care să facă din poeziile lui Eminescu o carte de căpătîi, nu lectura obligatorie de la şcoală sau de la aniversări. E puţin probabil ca Eminescu să fie, să *mai* fie, o astfel de lectură. Poetul e îngropat sub respectul datorat *poetului naţional*. Nefericită formulă! N-am băgat de seamă ca germanii să-l considere pe Goethe un poet naţional. Nici englezii, pe Byron. În parte, formula, creată înainte de comunism, dar uzată în comunism, e răspunzătoare de dezinteresul politicos pe care-l arătăm astăzi lui Eminescu. Şcoala îl deserveşte pe autorul *Luceafărului*, tratîndu-l festiv şi somptuos, în afara unei percepţii naturale, amestecînd operele lui valoroase cu acelea neterminate, în ciornă, pregătitoare, cel mult. Absolvenţii de liceu ştiu, de pildă, că Eminescu a fost şi dramaturg. E complet fals. Fragmentele lui dramatice nu reprezintă în sine nimic şi nu pot fi citite (cît despre reprezentarea pe scenă, să nu mai vorbim). C. Noica a văzut în *Caietele* tînărului studios o operă capitală a culturii române şi s-a bătut pentru editarea lor. Avea însă dreptate Marin Sorescu numindu-le maculatoare. Importanţa lor e auxiliară, biografică şi exegetică, dar atît.

Pe de altă parte (al doilea „parametru"), ca să se citească, Eminescu ar trebui recitit. Nu e nici un paradox: ar fi nevoie de o relectură critică atentă, în stare să creeze un nou interes pentru o operă gîndită şi scrisă în secolul trecut. N-avem o astfel de relectură. Studii serioase, da, cum ar fi cel al Ioanei Em. Petrescu, dar exegetice, nu critică, valorificatoare, cu alte cuvinte, bune pentru specialişti, nu pentru cititori. De la Ion Negoiţescu, ultimul mare cititor al lui Eminescu, nu s-a mai întîmplat nimic în această privinţă. Şi sînt, iată, trei decenii de la publicarea cărţii lui Negoiţescu, iar dacă ne gîndim cînd a fost scrisă de fapt, sînt patru şi jumătate. Articolele politice ar merita şi ele o nouă lectură critică. Deocamdată, ne mărginim la a le exalta, ca modele de gîndire, sau a le combate, ca naţionaliste şi antisemite. Nimic fundamentat, temeinic, analizat fără prejudecăţi şi într-un spirit contemporan.

Al treilea parametru este cel mai obiectiv din toate: ediţiile Eminescu. Avem ediţia academică la care au lucrat cîteva generaţii, pe urmele lui Perpessicius. Intruvabilă practic. Cu ocazia aniversărilor, în loc să reeditäm, în loc să venim cu ediţii tot mai moderne şi mai bune, pierdem vremea cu evocări pioase şi nesubstanţiale. Singurul care a retrecut prin manuscrise şi a propus interpretări noi a fost Petru Creţia. Din păcate, nu cred că metoda lui e corectă. A vrut să-l reconstituie pe Eminescu din „ruinele" unei opere rămase în bună măsură nefinalizată. E metoda din arhitectură a lui Violet Le Duc, din secolul trecut, care a compromis reconstrucţia bisericii Notre Dame de la Paris şi care îi pune acum în dificultate pe arhitecţii francezi. Spre a fi drept cu Petru Creţia, trebuie să adaug că *el* ne-a lăsat şi un mic monument editorial, reluînd ediţia princeps şi punînd sub ochii celor de astăzi volumul din 1883 alcătuit de Maiorescu. Doar că reluarea trebuia completată cu o ediţie în alt spirit, mai apropiat de standardele actuale.

În fond, problema actualităţii lui Eminescu mi se pare compromisă moral de faptul că noi am crezut că-l putem considera mereu la fel, ca şi cum anii n-au trecut, nici peste el, nici peste noi, mai exact, de faptul că *nu ne-am despărţit niciodată de el*. Aici e falsul: despărţirea de Eminescu era obligatorie pentru a avea speranţa să facem din el contemporanul nostru. Dar cine a îndrăznit să propună acest gest? Toţi naţionaliştii l-ar fi pus la zid pe lipsitul de respect. Asumîndu-mi acest risc, afirm răspicat: trebuie să avem, mai întîi, curajul de a ne despărţi de Eminescu, dacă dorim să-l regăsim, să-l apropiem, să-l facem contemporan.

> *Disidiul nu e, nemijlocit, cu Eminescu. Eminescu trebuie bine studiat şi bine aşezat la locul său istoric, înţeles cu seninătate în determinările lui de tot felul. Vrajba este cu cei care şi-l iau drept model nu atît pe el cît imaginea lui* astfel construită încît să se erijeze în model al propriilor lor aspiraţii. *E în asta un fel extrem de urît de a profita de măreţia lui ca poet, de demnitatea lui morală, chiar de aura nefericirii lui ca om.*
>
> (Petru CREŢIA, „Nevoia de modele şi refuzul acestora", *Dilema*, nr. 60)

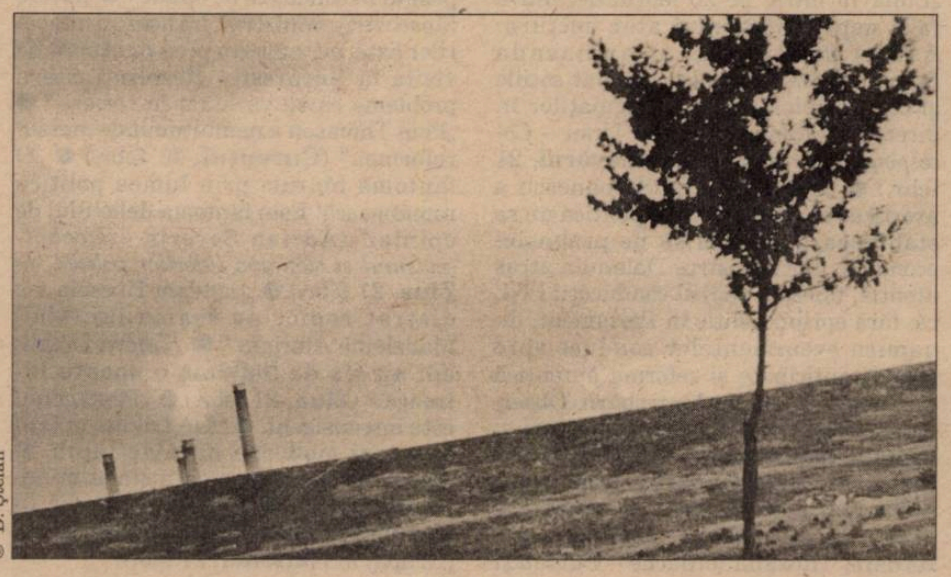

© D. Ştefan

Ion Bogdan LEFTER
critic literar

„Poetul naţional" între comunism şi democraţie

Putem de-acum spune fără nici un risc de a greşi, *huit ans après*, că trecerea de la comunism la democraţie în România n-a adus încă modificări suficient de profunde la nivelul mentalităţilor colective pentru ca un mit emblematic precum cel al lui Eminescu să înceapă să fie remodelat în condiţiile unei istorii noi. Nu am – deci – în vedere lectura strict literară a operei sale, ci contextele socio-culturale care o influenţează. În cazul lui Eminescu – se ştie prea bine – presiunea pe care ele o exercită asupra imaginii autorului e mai mare decît într-al oricărui alt artist român. Nu unei „revizuiri" estetice trebuie să-i fie supus „poetul naţional", căci nimeni nu-i pune în dubiu excelenţa, genialitatea, rolul major în istoria literaturii autohtone. O reformulare a sensurilor acţiunii sale culturale ar trebui să se producă în celălalt plan, al mentalităţilor, acolo unde Eminescu e învestit cu valori simbolice decisive pentru receptarea lui generală (în ultimă instanţă, *şi* pentru cea estetică).

De o sută şi ceva de ani încoace, există întotdeauna cîte un „Eminescu al zilelor noastre": fiecare epocă istorică instituţionalizează o imagine a „poetului naţional" concordantă cu *Zeitgeist*-ul său, cu contextele socio-culturale pe care le-am invocat deja. A existat un Eminescu al posterităţii lui imediate, de sfîrşit de secol XIX şi început de secol XX, un Eminescu al României interbelice liberale, apoi unul al dictaturilor de extremă dreapta din timpul celui de-al doilea război mondial, apoi unul al bolşevismului anilor '50, apoi un Eminescu al naţional-comunismului dintre 1965 şi 1989. Ar trebui să se contureze şi o imagine – nouă – consonantă cu agitatele (re)începuturi ale democraţiei româneşti la sfîrşit de secol şi de mileniu. Întîrzie, deocamdată...

Încercînd o descriere a situaţiei în detalii mai concrete, să vedem care a fost evoluţia imaginii lui Eminescu sub vechiul regim. Într-o primă etapă, procustianismul proletcultist făcuse din el un rapsod al suferinţelor celor mulţi şi sărmani (titlul favorit şi mult citat fiind în epocă: fireşte, *Împărat şi proletar)*. Zone întregi din scrierile lui Eminescu, inconvenabile noii puteri comuniste, erau puse în paranteză, ediţiile acelor ani fiind practic „epurate" de romantism, pesimims, „filozofie" şi alte lucruri prea decadente pentru o dictatură victorioasă a proletariatului. Mai tîrziu, opera „poetului naţional" a fost aproape integral acceptată de aparatul de propagandă, deoparte fiind lăsate doar o *Doină* jenantă prin notele xenofobe şi deranjantă pentru Uniunea Sovietică, „marele vecin de la Răsărit" (poezia în sine, readmisă în circuitele publice după 1989, rămînînd estetic modestă), sau articolele extremistului dezlănţuit de la *Timpul,* retipărite totuşi în anii '80, după amînări şi manevre de culise, într-unul din volumele ediţiei critice a operei eminesciene, oprit mai întîi de la vînzare, apoi distribuit pe circuite închise, „pe liste". Antifascist la origine, opus extremei drepte cînd era vorba de principii, regimul comunist nu-şi putea permite să-şi recunoască pe faţă afinitatea perversă, teoretic imposibilă cu tradiţiile naţionalismului autohton, pe care le recupera totuşi în diverse forme, incluziv aceasta, a editării cu acces controlat. În anii '80, după două decenii sau mai mult de cînd manualele infuzau promoţiilor succesive de copii imaginea istorizantă şi „patriotică" a autorului secvenţei cu Mircea cel Bătrîn din *Scrisoarea III,* după multiplicarea obsesivă, în milioane de exemplare, a figurii poetului pe coperţile caietelor şcolare, după recitările

patetice din programele celor două canale ale unicei televiziuni de stat, însoţite de numere de balet clasic, edulcorate, cu nelipsite voaluri fluturînd graţios prin aer, se impusese o imagine în consecinţă, muzeală, mumificată a „poetului naţional“: tînărul genial, mort tragic, „Luceafăr“ desprins de prezent, de societatea contemporană lui, proiectat într-un trecut eroic, a cărui măreţie a cîntat-o cu evlavie. Eminescu fusese astfel transformat, alături de voievozii medievali, într-una dintre figurile tutelare ale naţionalismului grandilocvent, portret ritual aşezat în şirul celor de care mecanismele cultului personalităţii aveau nevoie pentru ca în prelungirea lor să-l poată aşezat demagogic şi – de fapt – blasfemiatoriu, pe cel al însuşi dictatorului comunist.

Ceva părea că începe să se schimbe în anii '80, cînd un nou spirit cultural – postmodern – ocupa impetuos avanscena, relativizînd totul, inclusiv – sau mai ales – marile mituri ale comunismului tîrziu. Tendinţă perceptibilă şi în vara lui 1989, cu o clipă înaintea sfîrşitului dar încă în plin delir propagandistic al unui regim căruia, odată falimentat socio-economic, nu-i mai rămăsese nimic altceva decît propriul discurs trumfalistic. Atunci, cînd s-a comemorat cu tot fastul „centenarul“ morţii lui Eminescu, printre infinitele omagii înfiorate, declamate săptămîni la rînd în limba de lemn mai „intelectualizată“ a naţionalismului literar-artistic, printre spectacolele cu actori, dansatori şi voaluri, printre metaforele solemne sau lacrimogene ale cultului „poetului naţional“, la fel de populist în fond ca şi celălalt, al conducătorului, s-au publicat în presa culturală şi reinterpretări decente sau de-a dreptul curajoase, demitizări, problematizări ale „cazului Eminescu“. O viitoare cercetare minuţioasă de istorie a receptării va putea pune în valoare acele apeluri pe mai multe voci în favoarea recuperării unei imagini detabuizate: cea a unui Eminescu de o mare complexitate a gîndirii şi de o splendidă vivacitate a acţiunii culturale, scriitor extraordinar de dinamic, cu o gamă expresivă foarte largă şi diversă, ireductibil la clişee simpliste gen „Luceafărul poeziei româneşti“, elevat dar şi „popular“ (citeşte: vulgar) atunci cînd a dorit-o, angajat mereu în bătăliile zilei, june visător şi în egală măsură *bon viveur*, cu succes la femei şi în multe medii intelectuale, politice, aritocratice sau la Curtea Regală, gazetar pasionat, utopist sublim dar şi ridicol uneori, deviat la un moment dat în xenofobia de joasă speţă etc. etc. etc. O mare personalitate, adică: plin de calităţi şi neocolit de defecte, exacerbate toate; un Eminescu plural, contradictoriu, fascinant, „viu“, la polul opus imaginii muzeale, mumificate a „poetului naţional“.

Ce s-a ales între timp din atare început de imagine a unui Eminescu „post-modern“? Cîteva intervenţii în acelaşi sens au fost penalizate pe tonuri violente şi ameninţătoare în revistele naţionaliste ale democraţiei anilor '90. Manualele de şcoală n-au încetat să promoveze clişeele istorizante de mai an. Portretul din linii subţiri al lui Eminescu continuă să fie multiplicat pe coperţile caietelor. Se mai fac şi spectacole cu actori şi balerini. Mentalităţile evoluează lent. Între dinamica socială, economică, politică a perioadei pe care o traversăm şi inerţia imaginarului colectiv s-a creat un defazaj mai accentuat decît în epoci mai „aşezate“. Statistic vorbind, ideile, reflexele, gusturile, clişeele culturale care domină massa corpului social prelungesc istoria cea veche în vremurile noi. Efervescenţa realităţii postcomuniste în care trăim se va „traduce“ într-o *forma mentis* mai tîrziu. Mai repede – probabil – nu se poate. În orice caz, România ultimului deceniu de secol XX, a anului 2000 şi a începutului de mileniu al treilea chiar merită un alt Eminescu decît cel al naţional-comunismului de pînă la 1989, cînd o istorie urîtă şi mult prea mult prelungită a lăsat în sfîrşit locul uneia a gîndirii libere şi a şanselor multiple...

Răzvan RĂDULESCU
scriitor

Eminescu văzut de departe

1. plutind într-un sos

În cazul cu totul special al lui Mihai Eminescu, ceea ce surprinde este mediocritatea elogiilor, mai mult decît amploarea naţională pe care acestea au căpătat-o cu scurgerea secolului. Astfel:

a) Criticii, care practică de obicei distanţarea faţă de obiect, se tulbură cînd vine vorba de opera lui Mihai Eminescu, devin serioşi, îşi pierd acuitatea şi înşiră platitudini. Misterul creaţiei eminesciene îi uimeşte în aşa măsură, încît analiza unui trop, să spunem, este fie un act imposibil, fie unul iconoclast. Se preferă aproximarea actului creaţiei prin metofore şi prin sintagma critico-poetică fericită. Citind comentariile lor la textele lui Eminescu, îţi vine să crezi necondiţionat în acea teorie care spune că orice critic este un prozator sau un poet ratat.

b) Poeţii, dar şi cantautorii, textierii şi versificatorii se revendică de la Mihai Eminescu, îi dedică poeme sau îl includ pur şi simplu în substanţa poetică, ca pe un fel de instanţă morală şi lirică laolaltă. „Eminesc-“, spunea cu voce tenebroasă Adrian Păunescu la cenacluri, şi stadionul adăuga: „uu-uu-uu“. „Eminescu să ne judece“ este refrenul unui cîntec pe două voci cu acompaniament de chitară care s-a bucurat de o anume notorietate după revoluţie, în perioada în care peste Prut a fost construit un pod de flori. „Eminescu n-a existat“ este începutul unui poem lamentabil care continuă să facă deliciul profesorilor de literatură română din licee.

c) Sculptorii îl reprezintă pe poetul nepereche de predilecţie în picioare, gol puşcă (de ce?), sau cu sexul acoperit de o năframă incertă ce sfidează gravitaţia. Eminescu are în sculpturi vîrsta adolescenţei şi priveşte ca spre un pluton de execuţie.

d) Pictorii (aici Sabin Bălaşa a excelat) ilustrează fiecare strofă a *Luceafărului* cu cîte o frescă în Universitatea din Iaşi. Acolo, hipopotami graţioşi şi metafizici planează asupra unui peisaj apos-stîncos (imaginaţi-vă pentru o clipă abandonaţi la propriu într-un astfel de loc. Nu vă trec fiori pe şira spinării?). Cătălina, călare comod şi totuşi incomod pe grasele zburătoare, îşi flutură părul în vînt. Părul pare fixat în acestă poziţie cu clei.

e) La televiziune, emisiunile culturale aduc pe ecran fie critici (aici situaţia este cea de la punctul a), fie artişti (vezi punctele b,c,d), fie pun în scenă o melopee sau un florilegiu în interpretarea unor actori îndrăgiţi. Pentru ziua de naştere a poetului naţional, televiziunea naţională pregăteşte nişte daruri aparte: poemul luceafărului realizat în maniera unui eseu cinematografic, cu efecte speciale, realizate de profesioniştii acestei instituţii cu ajutorul butoanelor presetate ale mesei de montaj. Aşa se explică de ce, ori de cîte ori apare în cadru, Ovidiu Iuliu Moldovan (în rolul Luceafărului) se roteşte vîjîind şi lasă în urma lui pe ecran un şir de Ovidiu Iuliu Moldovani mai mici şi evanescenţi.

2. de mine, personal

Trebuie să recunosc foarte sincer şi fără ocolişuri care să îndulcească situaţia: nu sînt un fan al poeziei lui Mihai Eminescu. Poate că sună inadecvat sau neserios. Să încerc s-o spun altfel, atrăgînd asupra mea mînia generală: poezia lui Mihai Eminescu mă lasă rece. Mai rece decît poezia predecesorilor săi înşiraţi în *Epigonii*. Nu cred că Eminescu este poetul nostru naţional şi universal. (În legătură cu acest ultim aspect, mă îndoiesc de universalitatea oricărui poet, atîta timp cît universalitatea este o chestiune de traducere şi circulaţie. Traduceţi poeziile lui Eminescu în engleză, italiană sau franceză, şi daţi-le spre citire unor nativi ai acestor limbi. Foarte frumoase poezii, vor spune ei. Ne-aţi dat să citim poeziile unui romantic tîrziu, un poet talentat din secolul trecut. Cam discursiv şi cam plicticos. Astea cu natura sînt mai draguţe, dar n-au amploarea poemelor despre natură ale lui Lamartine sau Hugo. Asta cu împăratul şi proletarul este de-a dreptul pompoasă. În rest să juri că e un poet romantic de-al nostru. E român?)

Şi proza lui Mihai Eminescu mă lasă rece. Este sub nivelul minimei lizibilităţi, cel puţin astăzi, şi nu are nici pe departe savoarea textului lui Filimon sau al lui Kogălniceanu. Eminescu trece drept un creator de limbă română, un mînuitor fără pereche al cuvintelor rare, al aliteraţiei, posedînd ştiinţa alchimiei expresive. Dimpotrivă, citiţi sau recitiţi *Geniu pustiu*, sau *Cezara*, sau *Avatarii faraonului Tla*, şi vă veţi trezi în faţa unor texte greoaie, confuze la nivel sintactic, incapabile să construiască un loc al acţiunii, un timp, o atmosferă, împănate cu franţuzisme ridicule, dezvoltînd trame demne de Frédéric Soulié din *Les Mémoires du Diable*, („—Eşti a mea, hohoti el groaznic şi dispăru într-un nor de fum.“), cu dialoguri de un neverosimil acut şi cu o schelărie a ideii alambicată şi şubredă (schelărie care, fiind postulată ca genială, a dat de lucru vreme de un secol, şi va continua să dea încă multă vreme de acum înainte, unui şir lung de exegeţi, eminescologi şi experţi altminteri respectabili.).

Nu am nici o afinitate cu poezia lui Mihai Eminescu. Îi pot recunoaşte meritul de a fi fost un mai mult decît onorabil poet de secol XIX, născut în mod nenorocos într-o perioadă cînd limba română literară nu se aşezase, silit să-şi irosească talentul şi energia în găsirea rosturilor unei limbi rebele şi, din punctul de vedere al artei scrisului, cam primitive. Îi pot recunoaşte talentul de a imagina mari construcţii mentale, în care epicul şi liricul se adună laolaltă, şi nu pot decît să deplîng secolul în care a trăit şi normele lui poetice transante, pe al căror altar metric poetul a sacrificat întregul. De aceea părţile epice ale poemelor lui arată la fel de sec ca o carte de telefon versificată, iar cele lirice sînt de tot sentimentale şi potrivite pentru a fi cîntate ca romanţe (ceea ce s-a şi întîmplat cu ele). Găsesc cel puţin inconfortabilă imaginea pe care contemporanii au lăsat-o despre el, falsificată astăzi ca imagine a geniului repede trecător prin lume, în realitate imaginea unui om retractil, însingurat, nefericit prin autoimpunere şi nu prin vocaţie, cu tabieturi tipice poetului romantic (nopţi nedormite în văpaia creaţiei, cafele multe, măsuţă de brad), cu o relaţie chinuită, sordidă şi provincială, lipsit cu consecvenţă de detaşare şi de umor în totalitatea scrierilor sale.

Nu cred, ca să închei, în socotelile diverşilor matematicieni şi ingineri care numără vocalele din poeziile antume ale lui Mihai Eminescu, apoi le împart la numărul cuvintelor, înmulţesc cu numărul strofelor şi obţin numărul de aur, dovedind prin aceasta că operele poetului sînt perfecte, după cum nu cred nici în cei care dovedesc genialitatea lui Da Vinci, arătînd că toate picturile lui se înscriu în diferite figuri geometrice. Pînă la urmă, şi hipopotamii diafani ai lui Sabin Bălaşa se pot înscrie în cerc, ceea ce, îmi veţi da dreptate, nu dovedeşte nimic.

3. în largul mării

Am revăzut recent statuia lui Eminescu din Constanţa. Poetul stă cu faţa la mare, evident, pentru că în timpul vieţii sale nu a văzut marea şi cu toate acestea a lăsat cele mai frumoase versuri scrise vreodată pe această temă. În plus, şi-a exprimat dorinţa să fie îngropat la marginea mării, într-o poezie care figurează în manualele şcolare (există pe statuie o plăcuţă lămuritoare în acest sens). Desigur, această dorinţă nu a putut fi îndeplinită decît simbolic, poetul este înmormîntat la cimitirul Belu, la malul mării a fost pusă o statuie înaltă de vreo doi metri şi jumătate a poetului şi autorul a avut grijă ca privirea să se înscrie în tipologia „pluton de execuţie“ de care am vorbit mai devreme. Ca o festă urîtă pe care soarta este întotdeauna dispusă să o joace idolatrilor, la cîţiva ani după amplasarea statuii, s-a stabilit că Eminescu văzuse marea vreme de trei săptămîni, trimis într-o fază medie a bolii să-şi curarisească prin inhalaţii de aer sărat infecţia luetică. Există scrisori trimise de el însuşi din Constanţa. Mai mult, în scrisori nu se află nici un pasaj care să dea seama de uimirea poetului în faţa imensităţii întinderii de apă. Dimpotrivă, scrisorile sînt pline de observaţii cu privire la starea sănătăţii proprii şi la situaţia financiară proastă care-l împiedica să-şi prelungească şederea în staţiune.

Acea statuie care îşi pierduse brusc suportul simbolic m-a amuzat foarte tare. Faptul că la dimensiunile ei mediocre, la realizarea ei modestă şi la amplasamentul ei obscur s-a adăugat prăbuşirea unui mit al creaţiei artistice a transformat statuia într-un obiect fără funcţie. Nimic nu mai justifică prezenţa ei acolo. De ce s-ar mai uita Eminescu la mare? Mai apoi, m-am gîndit că sejurul lui Eminescu la Constanţa este puţin cunoscut. Şi chiar dacă s-ar vorbi mult despre el, cei antrenaţi în a aduce elogii poetului naţional s-ar feri să asculte, căci mitul care ne învaţă că Eminescu nu a văzut niciodată marea este mult mai frumos şi mult mai verosimil în acestă amplă ficţiune alcătuită de opera eminesciană, personajul-poet şi cititorul fermecat, decît un adevăr atît de prozaic cum e acela al unor scrisori pe teme medicale şi pecuniare.

În legătură cu mitologia legată de numele lui Eminescu, ceea ce mă surprinde este, repet, mediocritatea elogiilor, mai mult decît amploarea naţională pe care acestea au căpătat-o de un secol încoace. Lipsa de anvergură este supărătoare. Cei care continuă să creadă că Eminescu este poetul naţional, nepereche, şi nu doar un foarte valoros poet de secol XIX; că boala care i-a adus moartea este nebunia specifică geniului, şi nu sifilisul terţiar; că iubirea lui pentru Veronica Micle este echivalentul autohton al amorului lui Petrarca pentru Laura, şi nu o dramoletă promiscuă; că în acelaşi creier se îngemănau simultan aptitudini ieşite din comun pentru poezie, proză, jurnalistică, filosofie, teatru, muzică, fizică moleculară, astrologie, istorie; că poetul care a scris cele mai frumoase versuri despre mare, nu a văzut-o niciodată; ei bine, toţi aceştia ar trebui să aspire la un cu totul alt tip de monument decît cele care s-au făcut pînă acum, un monument pe măsura mitului în care cred. Pentru ei, statuia lui Eminescu din Constanţa ar trebui să fie cu adevărat remarcabilă. Pe un postament de beton, la două sute de metri în largul mării, acolo unde valurile nu se sparg, ci doar se ondulează, Eminescu ar trebui turnat din bronz. Să fie înalt de şaizeci şi trei de metri. Nu Eminescu din fotografia de la Viena, ci acela din ultima poză, un adult cu chelie, adipos, cu ochii uşor exoftalmici. În statuie, ochii lui să fie luminoşi ca farurile duble ale unei locomotive Pacific, capul lui să se rotească în jurul gulerului înalt de la cămaşă, şi lumina de sub genele lui ostenite să călăuzească vapoarele spre ţărm. Înăuntru să fie scări şi lifturi, iar tot mecanismul rotitor al farului să se afle sub fruntea de bronz a poetului. Acesta să fie Farul din Constanţa.

Nu am nici o afinitate cu poezia lui Eminescu, dar dacă ar fi să cred vreo clipă că el este poetul naţional, atunci aşa un monument aş vrea să i se dedice. Să-l privesc ziua şi să fiu strivit de măreţia lui. Să-l privesc noaptea şi lucirile intermitente ale ochilor lui galbeni să mă înfioare.

Şerban FOARŢĂ
scriitor

Eminescu rustavelizat

Poetul naţional al nostru e unul singur: Eminescu. Acest „poet naţional“ este pe cale de-a-i lua locul şi lui „poetul nepereche“, şi lui „luceafărul literaturii noastre“... Ei bine, marele poet este o victimă, se pare, a herderianului *Volksgeist,* – nu doar în calitatea-i însăşi de teoretician al său, ci şi ca idol perdurabil al celor ce gîndesc *volksgeistlich,* idiomatic şi tribal, ca, aşadar, *idolum tribus.* Cît despre „antiherderieni“, al căror cap de turc, să zicem, e tocmai „duhul poporan“, nu Eminescu e, fireşte, poetul lor de căpătîi. Mai mult, în cercul unei lumi pragmatice şi, deci, opuse „lumii ce gîndea în basme şi vorbea în poezii“, însăşi noţiunea de „poet“ devine oarecum suspectă, exotică sau derizorie, futilă şi inoportună.

Organicismul repudiat, în beneficiul unei optici utilitar-contractualiste, se înţelege că nici limba nu e un „fagure de miere“, necum o „casă a Fiinţei“, fiind un soi de (d)esperanto exsanguu, sălciu, aseptic, fără penumbre, conotaţii, reminiscenţe, rădăcini; sau, dacă vreţi, un „petit nègre“, o *lingua povera* adică (acest minimalism lingvistic avîndu-şi în, la noi, Bacovia un remarcabil precursor). După Deleuze & Guattari, poetul trebuie, acum, să-şi folosească idiomul „comme un juif tchèque écrit en allemand“, – de unde, fie un *Verfremdungseffekt* în linia lui B. B., fie, la limită, un lexic şi o sintaxă de *bébé.* Cine suprimă idiotismul cade în altă idioţie! (În paranteză fie spus: dacă „evreul ceh“ e Kafka, tandemul Guattari-Delueze comite, totuşi, o eroare, pentru că marele praghez utilizează o germană la fel de nobilă, de pură, de „echt“, ca a lui Kleist sau Goethe.)

Or, revenind la Eminescu, consider că o etichetă precum „poetul naţional“, ce pare a se fi lipit de el „ca marca, de scrisoare“, e una care nu-i prieşte, fiindu-le mai adecuată poeţilor tribal-rapsodici: aezi, barzi, skalzi ş. cl.

Fu Eminescu un aed?! El este omul vremii sale, îşi are *saeculum*-ul propriu, – pe care-l reprezintă bine în, baremi, unele privinţe, fiind un exponent de marcă al „dreptei revoluţionare“, iar nu un simplu paseist, un retrograd, o tombateră. Craniologia, evoluţionismul, concepţiile unui Lombroso şi alte teorii în vogă spre finea veacului trecut, se regăsesc, la mai tot pasul, în opera-i de doctrinar; încît e cazul să-l gîndim, pe Eminescu, şi în termeni de *Zeitgeist,* nu numai *volksgeistlich,* ca pe un bine informat, ba chiar ca pe un *à la page.*

Apoi, oricît de etnolatru şi, la rigoare, xenofob ar fi, în teorie, el, dînd glas obscurelor pulsiuni sau idealurilor naţiei (dar nefiind, politiceşte, adeptul României Mari!) şi apelînd la geniul rasei, e, ca poet (cu, din păcate, excepţiile ce se cunosc, – între acestea, *Doina* însăşi), un, mai cu seamă, singuratic şi, in extremis, un „străin“, avîndu-şi idiolectul său, un stil existenţial aparte, un etos antiplebeian, ca şi un eros personal, o mistică a suferinţei din dragoste, ce-i este proprie, – care-l apropie, *ipso facto,* de marii inspiraţi romantici, ca şi de fraţii lor mai mici, din contingentul Biedermeier, şi care contrastează, totuşi, cu *(n'en déplaise à* Călinescu!) o „fire zdravănă şi ţărănească“.

Marota unei sănătăţi, cam groase, a lui Eminescu ţine de, vai, filistinism (cînd nu de chiar nosofobia istoricului literar); tot astfel cum ruralizarea-i forţată e un strîmb elogiu, adică unul ipocrit, al unei spiţe mult flatate, la noi, de feluriţi narodnici, anume spiţa rusticană.

Că Eminescu, el, aspiră la cîntecul impersonal al primordialelor stihii, al elementelor dintîi, al „vînturilor, valurilor“, – acest anonimat nu-i unul de ordin exclusiv folcloric, făcînd pereche cu acela, exempt de orice folclorism, al Pythiei lui Paul Valéry, al Vocii ei oraculare „Qui se connaît quand elle sonne/ N'être plus la voix de personne/ Tant que des ondes et des bois!“

„Poetul naţional“, în rest, e o sintagmă ce lipseşte în literaturologia diverselor naţiuni moderne. Este Victor Hugo, în Franţa, mai naţional decît Verlaine, poet excentric şi „maudit“? La fel de naţionali sînt ambii, – dovadă că „les sanglots longs“ ale acestuia din urmă vor fi ajuns parola însăşi a debarcării în Normandia!

Ceea ce nu înseamnă, însă, că spectrul, sau (mono)mania, „poetului naţional“ (unic) nu bîntuie şi prin Paris... Astfel, acum vreo trei decenii, Pierre Gamarra putea emite această perlă, în *Europe:* „Je sais bien que la popularité d'Apollinaire n'est pas chez nous comparable à celle de Roustavéli en Géorgie.“ Faptul că bravul camarad făcea inepta comparaţie în capitala unei Gruzii sovietic de ospitaliere, n-o face mai puţin ineptă, – un cvasilegendar rapsod, un „homerid“, ca Rustaveli, ţinînd de altă paradigmă, de alt canon psihomental decît Guillaume Apollinaire, poet modern (şi modernist).

Schimbînd ce trebuie schimbat, se cade, cred, să nu-i mai cerem lui Eminescu performanţa de-a fi un soi de Rustaveli (poet, acesta, naţional), – nerămînîndu-ne, altminteri, decît să vulpescianizăm (cf. *Atotcuvîntul,* în *Arte & Meserie,* Ed. Cartea Românească, 1979, p. 18): „Cînd mă gîndesc la grîu – spun eminescu./ Ştiu «aer» că rostesc – scriu eminescu./ Mi-e dor de cîntec – sună eminescu.“ Ş.a.m.d.

© S. Gheţie

Eminescu sîntem noi...

De-a lungul anilor, în mare parte şi din cauza acaparării imaginii sale de către critica ideologizantă comunistă (cine l-o fi pus pe marele poet să scrie *Împărat şi proletar?),* Mihail Eminescu a devenit tot mai mult o figură emblematică a spiritului naţional şi tot mai puţin un artist al cuvîntului a cărui creaţie să poată fi supusă unor judecăţi critice pur obiective. Prestigiul lui Eminescu este imens, căci începînd încă din şcoala primară figura sa este prezentată astfel încît obligă la o apreciere hiperbolizantă în care nici un superlativ nu mai este suficient de ilustrativ. Cetăţeanul român este impregnat cu Eminescu. Primul (uneori şi singurul) nume de artist naţional pe care îl auzi rostit de la aulele academice pînă la cîrciumile slinoase de mahala este cel al lui Eminescu, „luceafărul poeziei româneşti“, „omul deplin al culturii române“, „poetul/geniul nepereche“. Proliferarea unei eminescolatrii exprimate într-o limbă de lemn în care clişeele şi locurile comune abundă poate fi urmărită exemplar la olimpiadele şcolare sau la colocviile studenţeşti pe această temă, unde şiraguri de metafore „calificative“, cît mai pompos împodobite, înlocuiesc o abordare obiectivă a creaţiei marelui poet român. Acest festivism eminescianesc se manifestă în principal pe două coordonate strîns relaţionate: cultură şi naţională, şi el reprezintă un caz extrem pentru judecarea mentalului colectiv autoreflexiv al românilor.

Pe plan cultural figura poetului s-a stabilizat deja în formele cunoscute: creator de geniu, artizan al limbii române moderne care şi-a pus amprenta pe întreaga creaţie poetică ulterioară din România, unul din puţinii artişti români cunoscuţi peste hotare (deşi prea puţin în raport cu valoarea sa). Din toate aceste clişee cel legat de valoarea universală a poetului credem că a fost tranşat clar de criticul Şerban Cioculescu într-un articol publicat în *Lumea* nr. 3/1945 *(Universalism literar,* preluat din *Luceafărul* nr. 29/1997): „Lirica lui Eminescu e un exemplu... de covîrşitoare importanţă naţională, dar de minimă semnificaţie universală.“ Problema este însă alta: cea a canonizării operei eminesciene după nişte structuri încremenite care au dezvoltat clişee obositoare prin repetarea lor decenii de-a rîndul. Participînd în 1992 la un colocviu studenţesc „Mihai Eminescu“ la Iaşi, am propus o interpretare diferită a rolurilor protagoniştilor din poemul *Luceafărul,* interpretare de altfel nu întru totul originală. Reacţia celor prezenţi (studenţi şi profesori) a fost una de respingere aproape unanimă şi apriorică, nu din pricina unor vicii de fond ale demonstraţiei, ci în virtutea ideii că „aici totul este foarte clar, nu putem schimba nimic“, orice speculaţie neconformă cu manualul de liceu (totuşi!) devenind aproape eretică. Instituirea unei grile interpretative oficializate în care orice deviaţie este sancţionată sau ignorată este în mod clar sterilizantă, deoarece împiedică punerea sub îndoială, reevaluarea, abordările novatoare. Şi este clar că opera unui artist este cu atît mai complexă cu cît admite mai multe moduri de înţelegere. Clişeele create au însă un alt rol: ele osifică o figură monolitică plasată la baza a ceea ce reprezintă corpus-ul etichetat drept „cultura naţională“. Orice încercare de a „fisura“ acest monolit este resimţită ca un atac la adresa ierarhiei cu greu stabilite. Este adevărat că în cazul lui Eminescu se admit uneori şi alte deschideri interpretative, dar atîta timp cît ele nu încearcă să transforme ceva, ci sporesc unitatea monolitului cultural sus-menţionat, cum a fost cazul „descoperirii“ „creştinismului“ eminescian după 1989.

Aici putem analiza puţin şi factorul naţional. Festivismul asociat cu imaginea poetului bucovinean este necesar pentru păstrarea unei „self-image“ stereotipizate şi pentru o depăşire (niciodată reuşită) a complexului de inferioritate specific culturilor (şi naţiunilor) minore. Personalitatea biografică a lui Eminescu este de altfel o idealizare perfectă a acestei „self-image“ naţionale, servind întru totul scopului său: poet de geniu (ca să nu uităm de un alt clişeu: „Românul s-a născut poet“), sărac şi oropsit, cu o potenţialitate nemanifestată (căci – nu-i aşa? – a murit înainte de a-şi putea consuma întreaga forţă creatoare) şi mai ales foarte român. Această ultimă caracteristică a făcut posibilă aservirea imaginii poetului oricăror mişcări politice cu tentă naţionalistă, incluzînd extremismul legionar sau pe cel comunist. După atîta eminescofanie dezvoltată cu sîrguinţă de destui inşi pentru care Eminescu a reprezentat un mijloc de manifestare a pulsiunilor festiviste (dar, vai!, şi de nume precum Constantin Noica, autorul nefericitei sintagme „omul deplin al culturii române“), ne temem că ar putea să apară o reacţie adversă, de respingere sastisită la fel de dăunătoare. Dar, revenind la portretul-robod de „român adevărat“ al valorosului creator, voi aminti un alt fapt de la colocviul studenţesc de care am pomenit. Unul dintre colegii clujeni a prezentat o lucrare în care analiză caracterul uneori şovin şi antisemit dovedit de Eminescu mai ales în activitatea sa publicistică. Deşi şi-a atenuat duritatea (?) afirmaţiilor argumentînd – pe bună dreptate – că într-o perioadă istorică de formare a conştiinţei naţionale o astfel de atitudine este pardonabilă, chiar normală (din cauza necesităţii autodefinirii prin distanţare faţă de celălalt, de „străin“), reacţia auditorilor de la lucrările colocviului a fost bineînţeles una de respingere necondiţionată a ideilor studentului clujean. Fără discuţii, fără comentarea sau demontarea argumentelor sale. Asta deoarece în conştiinţa publică Eminescu a încetat de mult să mai fie doar un poet, chiar genial. El este Românul Poet, erou mitic cu valenţe civilizatoare, imaginea ideală a poporului român: deştept, sărac, patriot. Orice deviere de la această linie este resimţită ca un atentat la integritatea naţiunii sau a imaginii sale, iar uneori chiar ca o insulă personală. Judecata raţională este întunecată sau blocată de mecanismele pur emoţionale imprimate în fiecare individ printr-o educaţie dogmatică, lipsită de creativitate şi spirit interogativ. Şi în acest sens Eminescu este un model.

Iar dacă n-ar fi fost Eminescu, sigur am fi găsit noi pe altcineva.

> *Bogăţia lirică a poemului* (Scrisoarea I, n.n.) *se revarsă din toate părţile şi oricare cititor este descumpănit în a hotărî ce să admire mai întîi, ideea sau expresia ei verbală aleasă, trăind din plin sărbătoarea minţii şi inimii omeneşti prilejuită de cel mai mare dintre poeţii noştri.*
> (A. Gh. Olteanu,
> în „Limba şi literatura română“,
> manual pentru clasa a XII-a,
> Ed. Didactică şi Pedagogică R.A., Bucureşti, 1996)

Pavel Gheo RADU
fiindcă aşa se obişnuieşte: scriitor, critic, eseist, profesor, redactor...

Mircea CĂRTĂRESCU
scriitor

Fapte

În copilărie era „mic şi îndesat“[1], foarte negricios, ca toţi fraţii săi. La Cernăuţi avea o frică patologică de stafii[2].

Adolescent, „era un tînăr sănătos ca piatra“, care la scaldă „punea în mirare pe toţi cu manevrele ce făcea înnot“.[3]

La maturitate devenise un bărbat mai degrabă scund (1,64-1,65 m), cu „musculatură herculitană“[4] şi deosebit de păros: „Era foarte păros Mihai, pe pulpele şi cele de jos şi cele de sus, credeai că-i omul lui Darwin“.[5] Avea platfus la ambele picioare. În timpul episodului ardelean „avea aparenţa unui om vagabund“ (Grigore Dragoş). N. Densusianu se sperie de el: „O spun, nu în dezonorarea acestui om, ci în adevăratul înţeles al cuvîntului, curgeau zdrenţele de pe el“. Era pe atunci „un tînăr cu faţa negricioasă, cu ochi mari deschişi, cu un zîmbet pe buze“.[6]

După zece ani, Mite Kremnitz îl priveşte cu detaşare: „Mai mult scund decît înalt, mai mult voinic decît zvelt, cu un cap ceva cam prea mare pentru statura lui, cu înfăţişarea prea matură pentru cei 26 de ani ai săi, prea cărnos la faţă, nebărbierit, cu dinţi mari galbeni, murdar pe haine şi îmbrăcat fără nici o îngrijire.“ Primul dejun luat împreună o şochează: „la masă, mîncă cu zgomot, rîse cu gura plină, un rîs care îmi suna brutal... Un om cu totul lipsit de maniere“. Rîsul său, de altfel, era proverbial printre amici: „rîdea mult, cu lacrimi şi zgomotos, îi era deci greu să asiste la comedii, căci rîsetele îi erau deseori oarecum scandaloase“.[7] Mite revine de mai multe ori la un amănunt: „O mînă mică de copil, binevoitoare, neîngrijită, poate nespălată“.

Abuza de excitante: cafea şi tutun. Pînă în 1883 nu a băut exagerat. Viaţa îi era complet dezordonată: „Uneori era atît de adîncit în lucru, că scria pînă foarte tîrziu noaptea şi atuncea nici nu mergea seara la cină, ci trimetea pe cineva să-i cumpere pîine, brînză, o sticlă de bere şi lucra mai departe. Cînd veneau apoi colegii săi acasă, aflau în cameră un aer infect, produs de fumul de tutun, de mirosul de spirt şi de lampă, de nu erau în stare să respire, iar pe Eminescu nu îl puteau zări prin norii de fum“.[8] Ducea, prin urmare, „un fel de viaţă de boemian“.[9] Avea voce de tenor şi îi plăcea să fredoneze. La „Junimea“ el citea cu voce tare poeziile tuturor, căci avea glasul „simpatic, sonor şi cadenţat“.[10] Cînd recita, „el ridica totdeauna ochii cu duioşie spre podele“. Folosea numeroase cuvinte germane şi pronunţa germanizat unele neologisme: *zenzibilizare, conzervativ* etc. Înjura într-un singur fel: „Tu-i neamul nevoii!“

Nu arăta în nici un fel a poet. Toţi cei ce-l cunoşteau din scris sînt dezamăgiţi cînd îl întîlnesc: „În general Eminescu era tăcut, gînditor... Figura lui cea plină şi dulce de mocan respira blîndeţea... Nimic nu te putea face să ghiceşti în el pe marele poet.“[11] „Eram atît de decepţionată – scrie şi Mite Kremnitz –, încît mă durea deosebirea dintre adevăratul Eminescu şi cel care trăise în închipuirea mea... unde-i poezia?“ Russu-Şirianu îl întîlneşte în 1882. Şi-l imaginase ca pe un „Făt-Frumos din basme“. Cunoaşte în schimb „un bărbat cu înfăţişare neobişnuită, cu privirea ostenită, tristă şi dreaptă, pîlpîind sub pleoape grele, vădit pretimpuriu îmbătrînit, cu umerii trişti, puţin adus de spate, cu gura amară, stufită de o mustaţă neîngrijită, cu chipul palid brăzdat şi barba uitată“.

Veronicăi îi spunea Nicuţa, iar ea, lui – Titi. Colegii îi ziceau Emin sau Eminache.

Aproape cert, nu a contractat sifilis niciodată (singura sursă, necreditabilă, este sora lui, Harieta). Boala sa mintală nu a fost paralizia generală progresivă, pentru care a fost tratat eronat cu mercur, ci psihoza maniac-depresivă ereditară, aşa cum i s-a pus, de fapt, primul diagnostic, la prima sa internare. Întreaga viaţă a fost un cicloid, pendulînd între extreme: „Vesel şi trist; comunicativ şi ursuz; blînd şi aspru“.[12] Frapa combinaţia de modestie şi (hiper)conştiinţă a valorii sale: „Acest amestec straniu, de sfială şi trufie, îl făcea susceptibil, iritabil, solitar. Toată atitudinea sa în societate ca şi în literatură părea a zice: „noli me tangere“.[13] Ştia perfect cine este: „Eminescu nu este un vanitos mărunt, de felul celor care abundă în lumea literelor, are însă un sentiment înaintat despre sine şi nu mai este îndoială că se socoteşte cel mai mare poet al vremii“.[14] „Eu am fost, sînt şi voi fi“, îi spune el, la 25 de ani, unei tinere.[15]

Simptome fizice bizare l-au însoţit toată viaţa. Otita de la 12 ani recidivează la 20 şi 30. Picioarele sînt acoperite de ulceraţii. Cauza morţii va fi nu nebunia, ci o endocardită învechită. Dar înspăimîntătoare cu adevărat sînt simptomele psihice care au precedat boala mintală, datorate probabil sumernajului intelectual din vremea cînd scria la *Timpul* („această masturbaţie intelectuală“[16]): „Pe un scaun, gîrbovit, cu capul în pămînt, Eminescu părea propria sa umbră... Ce privire stinsă! Cît e de palid... Ce mişcări chinuite avea. Părea că tot trupul îl doare ca o rană uriaşă. Cu buzele în amară frămîntare, măcina încet firele mustăţei, ochii nu mai priveau nimic. Legăna necontenit încet şi greu grumazul... şi privirea lui, ochii aceia cu expresia unei mute dezamăgiri, a unui cal de rasă care şi-a frînt picioarele şi aşteaptă să moară... Deodată, ca scuturat de friguri, saltă din şold şi braţe, mă loveşte cu capul. Se sfredeleşte din mijloc şi se opreşte o clipă piept în piept cu mine. Doamne, ce ochi! Ai cui sînt? Pleoapele ridicate în sus au pierit înghiţite de frunte. Albul ochilor este mare, mare, holbat ca la cei ce se-neacă. Îşi izbeşte pumnii în tîmple... Deodată s-a întors, şi-a înfipt mîinile în păr, ochii se cască într-o spaimă grozavă. O ia la fugă pe scări. Era acum ca posedat... Aud un şoptit cumplit. Cumplit şoptit: – Smulge-mi capul!“[17] Alteori discursul i se curmă subit: „povestea multe şi cu haz, deodată însă el se opria de a mai vorbi, lăsa în jos buza inferioară şi nici un cuvînt nu mai putea scoate din gură.“[18] Ştia bine ce avea să urmeze: „Şi... deodată îl scutura o cutremurare. Bustul tresălta, capul se proiecta în sus, ca pe un resort. Fruntea se încreţea, sprîncenele se strîngeau, tot chipul se deforma într-o haină crispare. Cu ochii albi de spaimă privea scurt, cu alarmă, înapoi... Desigur şi el simţea că se pierde. Se prindea repede cu palmele de fălci, se încorda, parcă să oprească o alunecare. Şi ochii i se lăsau pe spate, ca o cădere, ca o răstignire.“[19]

Cu o lună înainte de prima criză Maiorescu ştie. Cu o săptămînă înainte, la Union, poetul îi spune lui E. Ocăşianu: „Eu mă apropii cu paşi repezi de nebunie, să aveţi grijă de mine.“ Totuşi, pînă în ultima zi, el scrie la „Timpul“ şi redactează scrisori perfect coerente (ceea ce ruinează diagnosticul de PGP luetic).

Prima criză este maniacală şi durează trei luni. Următoarele vor fi predominant depresive. În ultimii ani ai vieţii destructurarea morală e totală, iar corpul se distruge cu desăvîrşire. Poetul e altul, de nerecunoscut. Dar, pentru că abia în acei ani celebritatea sa depăşeşte micul cerc al „Junimii“, mulţi şi-l vor aminti doar în acea ultimă, sfîşietoare ipostază: „Cînd l-am văzut atunci, nu-l mai recunoscui pe poetul de odinioară... El era micşorat, scăzut sufleteşte... Intra şi stătea în mijlocul cunoscuţilor într-un mutism complet, într-o absenţă totală de inteligenţă şi voinţă.“[20] Chiar şi în această stare, însă, pare conştient de soarta sa: „La ce să mai porţi prin lume un om mort!“, îi spune lui Vlahuţă, care vroia să-l ia cu el la ţară. Închis în repetate rînduri, forţat, pentru tulburarea liniştii publice, manifestă în cele din urmă gatism şi tendinţe clastice. După un şir de sincope, inima îi cedează.

Autopsia relevează un adevărat „om al durerii“: „Inima în stare de ipertrofie pasivă cu degenerescenţă grăsoasă a ţesutului muscular... degenerescenţa grăsoasă s-a găsit în acelaşi stadiu şi la ţesuturile ficatului, care, bineînţeles, erau puţin ipertrofiate. Splina în stare ipertrofică şi degeneraţiune.“ Alcoolismul şi supradozele de mercur au fost cauzele principale. Creierul, în greutate de 1490 g., avea aderenţe meningeale şi encefalită difuză. Emisfera stîngă era mai dezvoltată decît cea dreaptă. Lobii fontali erau hipertrofiaţi[21].

Uitat la soare, pe fereastră, creierul s-a alterat şi „a trebuit să fie aruncat în lada cu rămăşiţe, frunze şi ingrediente...“[22]

---

1. Th. Ştefanelli, 1861. / 2. Th. Ştefanelli, 1909. / 3. Ştefan Cacoveanu, 1904. / 4. Matei Eminovici, 1886. / 5. Idem. / 6. N. Densusianu, 1899. / 7. Ştefanelli, 1909. / 8. Idem. / 9. Maiorescu, 1894. / 10. Iacob Negruzzi, 1889. / 11. Al. Ciurcu, 1911. / 12. Caragiale, 1889. / 13. Slavici, 1909. / 14. G. Panu, 1908. / 15. S. Tăutu, 1909. / 16. Eminescu, 1878. / 17. V. Russu-Şirianu, 1969. 18. S. Secula, 1899. / 19. V. Russu-Şirianu, 1969. / 20. N. Petraşcu, 1892. / 21. Dr. Alexianu şi Şuţu, 1989. / 22. Dr. Ion Nica, 1972 (din a cărui carte, *Eminescu, structura somato-psihică*, am preluat o parte din date).

T. O. BOBE
scriitor

Poezie, haine grele

Întotdeauna cînd mă gîndesc la Eminescu îmi vine în minte statuia din faţa Ateneului, expresia celui mai trist caraghioslîc şi a divorţului tragic-comic de spiritul critic în favoarea amantlîcului cu găunoşenia emfatică şi cu ohtatul „poeticesc“.

Mă întreb cum să nu rîzi în faţa unui Eminescu nud şi cum să nu-ţi închipui instantaneu figurile altor scriitor în aceeaşi ipostază. Gîndiţi-vă la Maiorescu avînd un ştergar în jurul şoldurilor, la Caragiale camuflîndu-şi Doamne iartă-mă cu pălăria, la Hortensia Papadat-Bengescu în costum de baie, la Sadoveanu cu şuncile revărsate peste şnurul boxerilor, închipuiţi-vă numai cum i-ar sta lui Dosoftei cu deltoizii dezgoliţi, cît de stingher şi vinovat s-ar simţi sistemul osos expus de Bacovia şi cu ce morgă ar ţine Vianu *Estetica* pe pubis.

Şi totuşi în faţa Ateneului nimeni nu hohoteşte ţinîndu-se de foale. Un Eminescu dezbrăcat nu stîrneşte rîsul pentru că în imaginarul cultural românesc el a fost de mult asimilat cu Iisus. Profet neînţeles în timpul vieţii, sărac, pribeag, batjocorit în suferinţă chiar înaintea morţii – iată doar cîteva dintre trăsăturile pe care le schiţează o religie a eminescianismului sfertodoct, inspirată de echivalenţa: românul e născut poet = românul e născut creştin. Ergo, cel mai mare poet român musai să fie un Hristos, un întemeietor de religie care să stea în istoria literaturii române ca un fermoar, împărţind-o şi, în acelaşi timp, sudîndu-i acesteia cele două părţi echivalente cu Vechiul Testament şi Noul Testament.

Astăzi, Eminescu a încetat să mai fie perceput ca un scriitor (de va fi fost vreodată, căci începuturile „sanctificării“ sale se pierd în negura vremilor) şi a devenit profetul mîntuitor a cărui apariţie a fost anunţată de Alecsandri, un Ioan Botezătorul sui generis care l-a recunoscut în faţa junimiştilor pe adevăratul Mesia. În această ordine de idei, Titu Maiorescu e un fel de Petru care a pus temelia unei biserici a cărei cupolă avea s-o desăvîrşească G. Călinescu, adevărat Pavel convertit la iubirea nebună faţă de bădiţa Mihai. Veronica Micle, dintr-o duduie adulterină, disponibilă şi cu fumuri literare, devine o Marie Magdalenă, iar Macedonski, deşi nu a făcut parte dintre ucenici, este distribuit în rolul de Iudă.

Nu e de mirare că în această legendă a lui Eminescu nu îşi au locul nici Perpessicius, nici Petru Creţia. Rectitudinea spiritului critic, neînsoţită de teatralitatea gesturilor liturgice, este exilată într-o periferie a speciozităţii prăfoase, incapabilă de inspiraţia iluminată. Poezia este un „ce“ mistic, profanat de scrutarea lucidă, însă consolidat de contraforturile parafrazelor găunoase şi ale romanţelor cîntate de Revelion înaintea Periniţei. Rostul literaturii române de dinainte de Eminescu, aşa puţină cum a fost, pare acela de a pregăti venirea „poetului nepereche“, iar a celei de după el de a se aştepta la nesfîrşit ivirea „altui crin de tăria parfumurilor sale“.

Acest proiect religios însoţeşte ca un blestem cea mai răspîndită percepţie a poziei lui Eminescu şi este întreţinută adesea de intelectuali cu pretenţii, astfel încît nu e de mirare că mai acum cîţiva ani TVR transmitea întruna şlagărul soţilor Teodorovici, în prezent decedaţi ca urmare a unui totuşi regretabil accident rutier, şlagăr al cărui refren lălăia: „De-om avea ori nu dreptate, / Eminescu să ne judece.“

Răstignit, în proiecţie, pe simbolul culturii române – Ateneul –, Eminescu îndură pacient despuierea sa de croiala nemţească a poeziei şi înfăşarea într-un prea sumar prosop encomiastic pe sub care se nutresc cu sîrg bigoţii literaturii.

Cu Ion Creangă, din Moldova, şi I. L. Caragiale, din Muntenia, alături (de Ion Slavici, n.n.) *se alcătuieşte un adevărat triunghi simbolic al spiritualităţii româneşti, în mijlocul căruia se înalţă ca o coloană a infinitului – simbolul lui Eminescu.*

(„Limba şi literatura română“,
manual pentru clasa a X-a,
Ed. Didactică şi Pedagogică R.A. Bucureşti, 1993)

Z. ORNEA

Poetul naţional

Fără îndoială că Eminescu este cel mai mare poet al românilor, deşi, prin anii optzeci, prof. Liviu Rusu mă îndemna (probabil că nu numai pe mine) să pornim o acţiune concertată pentru a-l instala, pe acest soclu, pe Lucian Blaga. N-am fost de acord – şi i-am spus-o – fie şi pentru faptul că, deşi admirator al liricii blagiene, socoteam şi socot că poetul cel mai important al românilor din acest veac este Tudor Arghezi. Dar, cu siguranţă, deasupra tuturor stă lirica eminesciană. Sigur, se pot evidenţia deosebiri (de valoare) între lirica de dragoste, filosofică sau cea retorică din *Scrisori* sau *Doină*. Dar e incontestabil faptul că nostalgia sufletului românesc se regăseşte exprimată probabil cel mai bine în această lirică a lui Eminescu. De aici încolo încep exagerăţiile. La moartea lui Eminescu, care a emoţionat mult (emoţia începuse, de fapt, în 1883, o dată cu declanşarea teribilei boli şi a tot crescut pînă în iunie 1889), un gazetar obscur al timpului, învăpăiat, a lansat, într-un articol omagial, sintagma „poetul naţional". Formula a prins extraordinar, devenind un clişeu greu de înfrînt. De aici pînă la idolatrie zgomotoasă nu e decît un pas. A fost făcut. Şi s-a răsfrînt, cu timpul, asupra întregului scris eminescian, deificîndu-l. Pînă la începutul veacului, aproape că nu se discuta despre gazetăria poetului, volumaşul lui Grigore Păucescu, conţinînd articole ale lui Eminescu din *Timpul*, apărut în anii nouăzeci, netrezind nici un ecou. De abia în 1905 ediţia lui Ion Scurtu, apărută într-o atmosferă dominată de naţionalismul ideologiei sămănătoriste, a atras atenţia asupra acestei secţiuni a scrisului eminescian, fiind folosită, ca un legat preţios, în luptele politico-ideologice ale acelui început de veac. Nouă ani mai tîrziu, în 1914, xenofobul A. C. Cuza publică o ediţie numită *Opere complete* (nu era!), conţinînd şi o parte din publicistică, pe care o utilizează, pătimaş, în luptele sale politice. Bunul meu coleg de breaslă, dl Alexandru George, afirma acum cîţiva ani că, de fapt, în epocă, gazetăria lui Eminescu de la *Timpul* nu era, practic, de nimeni citită, neavînd nici un ecou. E probabil că are dreptate, deşi o citeau, sigur, C. A. Rosetti, directorul *Românului*, şi liderii politici conservatori (inclusiv junimiştii) care, neagreind-o pentru înverşunarea antiliberală, l-au dizlocat din funcţia directorială, punînd deasupra sa, pentru a-l controla, şefi ca Gr. Păucescu sau I. A. Zizin-Cantacuzino. Dar, după aceea, pe măsură ce se urca în veac, gazetăria lui Eminescu (acum denumită proză politică) creşte în importanţă, aproape depăşind secţiunea lirică a operei sale. Cine, dintre forţele politice retrograde, nu s-au folosit de ea? Gazeta imundă *Porunca Vremii* apărea, zilnic, la dreapta frontispiciului cu ştiutul distih: „Cine-ar îndrăgi străinii / Mînca-i-ar inima cîinii". De ce plăcea unora, în perioada sămănătoristă şi între războaie, publicistica eminesciană? Pentru că le servea, de minune, scopurilor retrograde antidemocratice, aureolîndu-se cu un legat aurit. Cum s-a spus de atîtea ori (Ibrăileanu, Lovinescu, Şt. Zeletin, Călinescu, Vianu, Perpessicius, Şerban Cioculescu, I. Negoiţescu, Nicolae Manolescu, Alexandru George, Al. Piru şi încă alţii), Eminescu a fost, în gîndirea sa socio-politică, un paseist, respingînd, cu intransigenţă de nimic ocolită, noile structuri (sau suprastructuri) create de liberalismul românesc, cu tot ceea ce presupuneau noile rînduieli burgheze. Ducînd dincolo de originar teoria maioresciană (junimistă) a formelor fără fond, Eminescu i-a adăugat conceptul păturii superpuse (avocaţi, funcţionari, oameni politici, comercianţi), judecînd cu neclintită asprime, cum spuneam, noile aşezăminte. Nu s-a dat în lături, pentru a face procesul liberalismului, să apeleze şi la argumente xenofobe, afirmînd că fruntaşii liberali sînt, toţi, străini de neam. „În cea mai mare parte a păturii superpuse – scria la 5 august 1881 – e neromână. Neromână, nu cu *legea civilă*, nu cu *dreptul public*, nu cu *Constituţia*, çi cu neamul şi obiceiurile sale." Considera că fruntaşii Partidului Liberal, vinovaţi de introducerea noilor aşezăminte, sînt un conglomerat amorf de străini (greci, bulgari), incriminîndu-i necontenit pe C.A. Rosetti, Eugeniu Carada (totuşi fondatorul dezinteresat al Băncii Naţionale), Costinescu, Sturdza, Giani, N. Xenopol. Dar i-a exclus din această categorie a străinilor de neam pe unii lideri conservatori (Gh. Gr. Cantacuzino, P. Mavrogheni, Menelas Ghermani etc.), şi ei de origine fanariotă. Şi dacă împotrivirea sa era atît de categorică împotriva păturii superpuse e lesne de înţeles că era şi mai vehement împotriva exponenţilor capitalului străin, a negustorilor şi a meseriaşilor alogeni care primejduiau, credea el, breslele autohtonilor. (Ibrăileanu l-a considerat, în *Spiritul critic în cultura românească*, 1909, drept exponent al breslaşilor şi răzeşilor, amîndouă categoriile legate de structurile medievale.) S-a ridicat şi împotriva evreilor, refuzînd, în 1878, în articole incendiare, posibilitatea împămîntenirii lor, cum propuneau marile puteri întrunite în Congresul de la Berlin. Tot acest ansamblu de convingeri socio-politice e, negreşit, unul paseist şi, prin consecinţă, retrograd. Dreptate, în epocă şi în procesul devenirii României moderne, n-a avut Eminescu gazetarul, ci liberalii, cu efortul lor, împlinit, de a crea noua structură, sociologic necesară, a organismului românesc. Cartea lui E. Lovinescu, *Istoria civilizaţiei române moderne* (1924-1926), de interes capital, relevă aceste trăsături ale convingerilor socio-politice eminesciene, integrîndu-le, în al doilea volum al lucrării, intitulat „Forţele reacţionare", adică acelea care s-au opus procesului necesar de creare a României moderne. Ştefan Zeletin, în cartea sa, tot capitală, *Burghezia română* (1925), a procedat la fel, vorbind critic de scriitorii potrivnici înnoirii, situaţi cu tîmpla în Evul Mediu, şi afirmînd că „spiritul reprezentativ, care a desăvîrşit la noi ideea naţionalistă, este poetul Eminescu". Toate curentele noastre de idei romantic-agrariene (sămănătorismul, gîndirismul, naeionescianismul, legionarismul), care au condamnat procesul ivirii României moderne, de la 1848 încoace, socotind că ea trebuia să rămînă ca în vechime, autohtonistă şi tradiţionalistă, s-au folosit, cum spuneam, de gazetăria lui Eminescu ca de un stindard de mare preţ.

> *Dar poate mult să-ţi dăuneze, ţie şi corpului politic, să îl imiţi în pasionalităţile lui excesive şi partizane, adesea nedrepte, în atacurile brutale la persoană, în stereotipiile obsesionale, în violenţele de limbaj, în generalizările abuzive. Şi, da, şi-a iubit neamul, ca puţini, cînd cu luciditate, cînd, prea adesea, cu părtinire. N-ar fi mare rău în asta, dar întreaga lui publicistică politică este* intens xenofobă, *pînă în fibra ei, orice ar spune sofiştii naţionalismului din ultimele decenii.*
>
> (Petru CREŢIA, „Nevoia de modele şi refuzul acestora", *Dilema*, nr. 60)

Aceste adevăruri trebuie spuse cu limpezime. Cei care văd în astfel de aprecieri o efectivă blasfemie, îmbrăţişînd laudativ tot legatul eminescian, sînt în mare eroare. În general, idolatria eminescianismului, transformată în mit intangibil, e o efectivă nenorocire. Pentru că anularea spiritului critic în spaţiul unei opere duce, treptat, la mortificarea ei. Ne-am obişnuit, încă de pe vremea ceauşismului, să se întreţină, în jurul operei lui Eminescu, un fel de parastas inconitent, menit să-l sanctifice. Basarabenii au venit, şi ei, din alte raţiuni, cu contribuţia lor idolatră, făcînd rău. Un vers dintr-o poezie – mi se pare datorată dlui Grigore Vieru pusă pe muzică, povăţuieşte: „să ne judece domnul Eminescu". Iar în anii optzeci Constantin Noica a formulat definiţia aberantă despre Eminescu: „omul deplin al culturii româneşti", contribuind enorm la sanctificarea primejdioasă a operei eminesciene în toate ale ei alcătuiri. Orice examen critic, fără de care o operă – repet – se mortifică, e interzisă cu străşnicie de aceşti zelatori în extază totală. A încerca să departajezi între segmente ale liricii eminesciene, relevînd, de pildă, caracterul mai coborît al poeziei retorice (inclusiv *Doina*, totuşi o poezie modestă), e considerat efectiv un sacrilegiu. Ce să mai spun de relevarea fondului retrograd al gazetăriei sale, efectiv infirmat de istorie? În general, se vorbeşte de Eminescu în termeni absoluţi, considerat o culme în toate disciplinele umanioarelor. Poetul e declarat sociolog, economist, pedagog, filosof, jurist, antropolog şi, chiar, anticipator al teoriei relativităţii einsteiniene. Nu e, vorba lui Noica, poetul „omul deplin al culturii româneşti"? Protocroniştii, din deceniul trecut, au bătut multă monedă în jurul acestor prejudecăţi, prezentate, polemic, drept adevăruri sanctificate. Dreptate a avut, aici, Călinescu, care, încă în 1934-1936 (*Opera lui Eminescu)*, răspunzînd acestor enormităţi, atunci încă în faşă, preciza că singurul adevăr e că tînărul Eminescu a trăit într-o mare curiozitate intelectuală, citind, cu creionul în mînă, de toate, făcîndu-şi însemnări, traducînd şi formulînd uneori judecăţi. Restul e idolatria unor zelatori, care se tot regenerează. Tot Călinescu, referindu-se la preocupările poetului pentru fizică (a tradus şi un fel de manual al lui Fick, considerat, în anii optzeci o scriere originală) „bizarerii de diletant".

Aceasta nu ştirbeşte geniul poetului, care trebuie preţuit, în spirit critic, cum se cuvine. A fost Eminescu, după aprecierea obscurului gazetar de la 1889, „poetul naţional"? Mai întîi ar trebui, cred, clarificat sensul acestui termen nu numai la noi, dar şi la alte popoare. Admit alte popoare ca avînd un poet naţional? Şi dacă, s-ar admite această categorisire, este necesar, cred, să ne întrebăm cum de ceilalţi „poeţi naţionali" ai altor popoare au fost, toţi, antemergători, revoluţionari şi progresişti (Victor Hugo, Byron sau Shelley, Goethe sau Schiller, Dante, Puşkin sau Lermontov, Mickiewicz, Petöfi etc.) iar Eminescu, totuşi, un paseist conservator. Nu spune asta multe despre *psihea* României profunde?

Cristian PREDA
asistent la FSPA, Universitatea Bucureşti

Cultură şi cultură politică: două observaţii

1. Dacă un intelectual francez ar afirma azi că există un „om deplin al culturii franceze", el s-ar descalifica, indiferent dacă obiectul demonstraţiei sale ar fi Descartes, Balzac sau Rimbaud. În schimb, un intelectual român se discreditează dacă **nu** subscrie ideii că există un „om deplin al culturii române", pe numele său, Mihai Eminescu. De ce lucrurile stau aşa? Răspunsul este simplu: cultura română contemporană e una a admiraţiei, a elogiului şi a apologiei, în vreme ce cultura franceză (ca şi celelalte mari culturi) preferă critica, răsturnarea valorilor, contestarea. Aceste note ilustrează, desigur, un stil, sau, mai exact, stilul predominant. Departe de a epuiza conţinutul culturilor, ele exprimă totuşi forma mentală sau dispoziţia spirituală tipică într-un caz şi în celălalt. Cu alte cuvinte, deşi cultura română cunoaşte polemica, esenţa ei actuală este idolatrizarea, sanctificarea fondatorului; dimpotrivă, marile culturi sînt cele în care administrarea clasicizării este urmarea unei radicale puneri sub semnul întrebării. Făcînd o regulă din intangibilitatea autorilor care o ilustrează, prima specie de cultură e lipsită de viaţă, ea seamănă cu un depozit de muzeu sau cu un cimitir al pasiunilor stinse; cealaltă specie, în care totul e analizat raţional, în care nimic nu scapă contestării, e o cultură vie, una care poate fi comparată cu un dialog nesfîrşit, în care imaginaţia debordează orice limită. De fapt, o cultură devine cu adevărat mare atunci cînd realizează că apologia e efemeră, că ea se pierde în mod inevitabil. Cuvintele nu trebuie să ne înşele: există, într-adevăr, un soi de apologie consistentă. E vorba de apologia platonică. Dar aceasta a rămas o referinţă a culturii occidentale nu datorită admiraţiei lui Platon pentru Socrate, ci datorită criticilor aduse filosofiei adversarilor lui Socrate şi datorită criticilor aduse Cetăţii democratice, cea care l-a condamnat finalmente pe filosof la moarte. Atîta vreme cît Eminescu va fi obiect de cult, sensibilitatea culturală românească va fi una provincială, plictisitoare şi vetustă. Eminescologii o vor muzeifica, iar şcolarii o vor silabisi.

2. Dacă un politician francez ar mărturisi că-şi datorează cultura politică lecturilor din Descartes, Balzac sau Rimbaud, declaraţia sa ar fi privită ca un afront adus cetăţeanului. Atunci cînd cîţiva politicieni români şi-au mărturisit sursele intelectuale, menţionîndu-i pe Eminescu, Caragiale şi Coşbuc, cetăţeanul nu s-a simţit insultat. El ar fi avut toate motivele să se simtă jignit, afrontul e real în măsura în care nici unul din cei menţionaţi mai sus nu e, la drept vorbind, un autor politic. Acest fapt este adeseori trecut cu vederea. E adevărat, în acelaşi timp, că istoria gîndirii politice româneşti e extrem de săracă (ceea ce nu se întîmplă în cazul francez). Cultura politică nu se poate însă forma în lipsa unor idei tari, a unor idei politice pure. Interesul lui Caragiale sau al lui Eminescu pentru politică (atît de bine ilustrat de activitatea lor jurnalistică de la *Timpul)* nu poate fi echivalat cu o reflecţie politică. De altfel, incoerenţa raţionamentului unui Eminescu a făcut posibilă recuperarea sa atît de către socialişti, cît şi de către naţionalişti. (Lăsăm de o parte aici revendicările complet inconsistente, cele care fac din Eminescu un spirit actual: e suficient să citeşti paginile dedicate de el evreilor pentru a realiza distanţa enormă care îl separă de lumea noastră.) De fapt, toate aceste chestiuni ar putea fi tranşate în mod elegant, dacă asemenea recuperări/revendicări ar ţine seama de un element, la urma urmei, banal. În fond, epoca în care Eminescu comentează politica românească e aproximativ epoca lui Tocqueville (a posterităţii sale imediate) şi a lui John Stuart Mill. Comparaţi scrierile acestor autori cu ceea ce rezultă din publicistica lui Eminescu: cu greu veţi putea descoperi ceva care să le fie comun. De ce, totuşi, asistăm la asemenea accidente, care nu reprezintă altceva decît o curată pierdere de timp? Un posibil răspuns ar fi următorul: lenea de a gîndi, ignoranţa sînt mărcile culturii politice de la noi. În acest context, Eminescu e un personaj manipulat. Din nefericire, influenţa sa a fost mare, în măsura în care pamfletul eminescian a devenit gen al literaturii politice. Conservarea acestui gen e sinonimă cu transformarea superficialităţii agresive într-un fel de canon al receptării politicului.

Eminescu trebuie contestat şi demitizat, dar nu pentru rudimentele sale de gîndire politică. Din acest punct de vedere, el e realmente nul. Nu ai obiect.

Teodor BACONSKY

CRIZA VOCAŢIILOR

Oricine este cît de cît familiarizat cu evoluţia creştinismului apusean ştie că Biserica Romano-Catolică trece, de cîteva decenii, printr-o aşa-numită „criză a vocaţiilor sacerdotale". Pe scurt, bisericile nu au suficienţi slujitori, dat fiind că tinerii care aleg calea preoţiei sînt prea puţini în raport cu nevoile pastorale (definite statistic). Fireşte că situaţia semnalată diferă de la o ţară la alta: Italia, spre exemplu, stă mult mai bine decît Franţa, unde se întîmplă ca un preot (de obicei vîrstnic) să „acopere" – cu preţul unei itineranţe patetice – şapte sau opt parohii vacante.

Fenomenul diminuării vocaţiilor este în egală măsură simptomatic şi revelator. El atestă „pustiirea" creştinismului instituţional la capătul unui veac în care *politeismul valorilor* pare să fi triumfat. Presiunea desacralizantă a secularismului, exaltarea unui păgînism politic bazat pe cultul antropocentric al forţei, progresismul social şi (neo)pozitivismul ştiinţific, individualismul hedonist şi revoluţia în materie de etică sexuală, *interiorizarea* sentimentului religios sau pseudomorfozele sale „asiatice" explică, printr-un soi de efect caleidoscopic, mutaţia produsă în spiritualitatea Occidentului contemporan.

Reacţii din mers

Important mi se pare că Biserica Romano-Catolică (BRC) a refuzat complexul „cetăţii asediate". Nu s-a produs, în reacţie, o simplă repliere – asortată cu diabolizarea modernităţii –, ci mai degrabă un efort magisterial de înştiinţare critică şi prevenire pastorală a derapajelor. Teologii catolici au cercetat cauzele „crizei", iar Biserica – în totalitatea ei „multiculturală" – a imaginat o strategie reparatorie perfect exprimată în „constituţiile", dar mai ales în ecoul spiritual al Concilului II Vatican. Vocea BRC a mişcat pînă şi inimile cele mai înrăite atunci cînd a strigat *mea maxima culpa!*, recunoscînd excesele şi erorile comise în Evul Mediu, adică în lunga perioadă caracterizată prin ambiţia papilor de a „monopoliza" cultura. O serie de tabuuri au fost curajos destituite. Lacătele (de felul celor care ferecau Arhivele Sfîntului Oficiu) au căzut. Curia romană postconciliară s-a îmbogăţit prin înfiinţarea unor Consilii pontificale şi Congregaţii dedicate tuturor acelor problematici noi (precum dialogul cu religiile necreştine sau comunicaţiile sociale) care nu fuseseră niciodată abordate cu seriozitatea cuvenită.

Din fericire pentru imaginea ei într-o lume pe care adversarii lui Hristos ar dori să o numească „postcreştină", BRC a făcut mai mult decît să-şi măsoare decalajul faţă de modernitate şi nu s-a mulţumit să recupereze, prin „aggiornamento", timpul pierdut. Căci una este să admiţi coresponsabilitatea triumfalismului tridentin faţă de parţiala decreştinare a Europei şi cu totul alta să judeci, cu severitate compasivă, dezorientarea morală a unor societăţi care, o dată emancipate de sub tutela ecleziastică, au căzut sub mult mai grava tiranie a dictaturilor şi a utopiilor, afundîndu-se în falsa libertate a viciului ca „drept imanent". Papa Ioan al II-lea rămîne cel care, suscitînd deopotrivă satisfacţii şi nemulţumiri, a menţinut BRC la egală distanţă de totala liberalizare etică pretinsă de unii şi de conservatorismul rigid propovăduit de alţii. Această linie mediană (veritabil culoar despărţitor între anarhia protestantismului contemporan şi „congelarea" ortodoxă provocată de comunism) reprezintă, poate, cel mai sigur capital strategic al Evangheliei lui Hristos la începutul noului mileniu.

Cultura antivocaţională

Aminteam iniţial „criza vocaţiilor sacerdotale". Anul trecut, Roma pontificală a încercat să remedieze respectivul deficit convocînd, în luna mai, *Congresul European referitor la vocaţiile sacerdotale şi viaţa consacrată*. Abia în ianuarie curent, *L'Osservatore romano* a publicat, în supliment, un vast document final – prea amplu pentru a putea fi comentat aici –, dar suficient de interesant pentru a ne reţine, măcar în parte, atenţia. M-am oprit asupra primei părţi („Situaţia vocaţională din Europa de azi") întrucît cuprinde pasaje de generală reflecţie filosofico-socială – adresîndu-se, ca atare, nu doar „oamenilor Bisericii", ci şi Bisericii oamenilor de pe întregul continent, mai ales celor tineri.

Textul afirmă dintru început structurala *diversitate* a Europei (clivajul economic Est/Vest, coabitarea filonului greco-latin cu acela anglo-saxon şi slav), socotind că actualitatea socioculturală a continentului nostru continuă să fie afectată de o disproporţie intimă. Aceea dintre excedentul de posibilităţi, solicitări sau ocazii şi carenţa „focalizării proiective"; simplificînd: avem aproape toate porţile deschise, dar nu şi cheia potrivită pentru poarta – deocamdată închisă – care ne poate introduce în spaţiul esenţialităţii. Din acest unghi, Europa modernă cinsteşte, nediferenţiat, o sumedenie de „valori" plasate în cîte o nişă, precum divinităţile Romei imperiale în vechiul *pantheon*. Deoarece nu mai există nici o *ierarhie* axiologică acceptată, codurile de lectură şi comportamentele se relativizează mutual, slăbind facultatea fiecăruia de a-şi proiecta destinul pe ecranul propriilor *opţiuni*. Cine trăieşte într-o atare atmosferă dispersată, ambivalentă şi totodată neutră nu mai are cum să-şi asume o *viziune unitară asupra vieţii*. Este ceea ce se întîmplă – conform Documentului nostru – cu tinerii europeni de astăzi, „răniţi de bunăstare" *(feriti dal benessere)*, dar mai ales incapabili să descifreze semnificaţia ultimă a unei existenţe indiferente şi plate. Fireşte, noile generaţii nutresc, asemenea oricărui val istoric, aspiraţia către un *univers subiectiv*, în care *dorinţa de libertate* să se poată afirma nestînjenit. Din păcate însă, cultura deopotrivă complexă şi fragilă pe care o respiră traduce dubla lor aspiraţie în termenii unui *subiectivism arbitrar:* larg joc de contraste soldat cu apariţia unui *„om lipsit de orice vocaţie"*.

Logica acestui tip antropologic (astăzi predominant) reduce „viitorul" la o aşa-zisă *autorealizare* strict egoistă; este vorba despre alegerea unei profesiuni, urmată de asigurarea unui standard economic rezonabil („a avea o situaţie"), pe fondul unei rutinate mulţumiri sentimentale („o căsnicie fericită") şi al iluziei de a fi liber. O asemenea optică inhibă simţul misterului şi dorul spre transcendenţă, generînd o mentalitate a cărei simplă funcţionare zămisleşte o veritabilă *cultură antivocaţională*. Se înţelege că un judecător amoral ar putea susţine că, în fond, nu e nimic de condamnat într-o atare postură: un număr cît mai mare de „autorealizări" similare echivalează cu naşterea progresivă a unei „societăţi fericite". Realitatea „omului fără vocaţie" este totuşi mult mai puţin roză decît par să ne spună aparenţele. Cu toate că beneficiază de o uriaşă informaţie, el este de fapt lipsit de „gramatica elementară" a existenţei. Cu toate că se mişcă – nomad impenitent – pe suprafaţa geografică a planetei, el nu înţelege *încotro* merge şi nu-şi poate „depăşi" dezorientarea decît prin paradoxala supralicitare a unor noi dorinţe. Copleşit de invazia referinţelor, el se teme de propriul viitor şi ezită să-şi asume un *angajament definitiv,* trăind din plin tensiunea dintre revendicarea autonomiei personale şi totala dependenţă faţă de mediul său cotidian, ca şi faţă de solicitările propriilor simţuri. „E o imensă tristeţe – scrie Documentul – să întîlneşti tineri inteligenţi şi dotaţi, în care pare totuşi să se fi stins dorinţa de a trăi, de a crede în ceva, de a urmări ţeluri înalte sau de a nădăjdui într-o lume ce ar putea deveni mai bună inclusiv cu ajutorul eforturilor făcute de ei. Aceştia sînt tineri care par să se simtă *inutili* în jocul sau în drama vieţii (...) Lipsiţi de vocaţie, ei nu au nici un viitor, sau au cel mult unul care nu va fi decît o fotocopie a prezentului" *(O. R.*, 28 ian. 1998, *Documenti,* p. III).

Un lector maliţios ar fi tentat să spună că teologii Curiei au ajuns cu prea mare întîrziere la o critică a „unidimensionalităţii" care a făcut de multă vreme carieră sub pana existenţialiştilor sau sub aceea a marcusienilor din Şcoala de la Frankfurt. Refuz o atare evaluare, pentru că – deşi spaţiul nu-mi permite să redau laborioasa „terapie" recomandată de BRC – am citit întregul Document comentat aici, ajungînd la concluzia că el cuprinde un *semnal profetic iubitor şi optimist* – strigăt în vastul pustiu al „lumii", dar şi premisă a unei culturi vocaţionale de care va atîrna „noua evanghelizare" a Europei.

Criza ca inflaţie

Mă număr printre cei care, oricît ar aprecia voinţa Bisericii Ortodoxe de a se înnoi (pentru a ţine pasul cu o societate aflată ea însăşi în plină schimbare), consideră că travaliul teologic menit să *întemeieze* această primenire este încă prea firav. Sigur că, spre deosebire de creştinismul apusean, la noi se manifestă nu atît *criza*, cît *inflaţia* vocaţiilor sacerdotale. O inflaţie care nu priveşte numărul efectiv al celor chemaţi, ci mai degrabă modesta lor calitate, mascată printr-un zel nelipsit de motivaţii profane. E greu, prin urmare, să evităm impresia că tocmai *insuficienta cercetare a vocaţiilor* explică *slaba vizibilitate a discursului creştin* în cadrul dezbaterilor menite să contureze *proiectul societăţii spre care tindem*. Înghesuiala candidaţilor la preoţie e neconcludentă atîta vreme cît mesajul Bisericii către societate se mărgineşte la redactarea unor comunicate defensive sau la difuzarea pastoralelor de Crăciun şi de Sfintele Paşti. Degeaba se vor elibera *mii* de diplome, dacă aceia care ne pot îngenunchea prin sacrificiul şi exemplaritatea lor se numără cel mult cu *zecile*.

Apusenii au a se lăuda cu o eminentă prestaţie intelectuală, dar nu mai au destui „oameni" dornici să-şi asume celibatul şi celelalte „renunţări" specifice sacerdoţiului catolic. În lumea ortodoxă e invers. Se doreşte umplerea „golului" săpat de comunism, se profită de „liberalismul" Ortodoxiei (care permite, bunăoară, căsătoria preoţilor), dar se uită că nu *clericalizarea* vieţii religioase va fi capabilă să scutească Biserica de „concurenţa" discursurilor neortodoxe sau de examenul critic la care societatea civilă o supune, vrînd-nevrînd. Proliferarea uniformelor – ca semn exterior al autorităţii ecleziastice – este complet inutilă atîta vreme cît în spatele acelor uniforme nu arde chemarea irezistibilă a *preoţiei universale* (care se poate lipsi de mărci distinctive).

Şi Europa de Est are nevoie de o „nouă evanghelizare" (cu toate că decreştinarea ei nu este rezultatul consumismului agnostic, ci acela al unei mistici materialiste). Mă refer la datoria spirituală de a proclama din nou (adică *altfel)* Vestea cea Bună. Mă gîndesc apoi la impactul unei *mărturisiri credibile* şi la urgenţa unei teologii care să aibă – prin consistenţa ei – facultatea de a educa discernămîntul tuturor, inclusiv al celor care se ocupă cu „noua arhitectură" a societăţii româneşti. Ce-i drept, o cît de sumară privire asupra „stării morale a naţiunii" ne dovedeşte că – aidoma timpurilor biblice – „secerişul este mult" (cf. *Matei* 9,37). Dar e la fel de adevărat că, din massa celor *chemaţi,* Dumnezeu îi recunoaşte – nedemocratic – doar pe foarte puţinii *aleşi*. Ne lipseşte încă *o pedagogie a vocaţiilor sacerdotale* şi sînt convins că această lacună e departe de a fi o simplă „problemă internă" a Bisericii.

INSTITUTUL EUROPEAN
NOUTĂŢI

Remy de Gourmont
Fizica dragostei
Traducere de Ani Bobocea. Prefaţă de Roland Purnal
Din sumar: Scara sexelor; Dimorfismul sexual şi feminismul; Organele dragostei; Mecanismul dragostei; Parada sexuală; Poligamia; Dragostea la animalele sociale; Problema aberaţiilor; Instinctul etc.

Alfred Jarry
Căutarea Messalinei
Prefaţă, traducere şi note de Luca Piţu
Din sumar: Casa fericirii; Împărăteasa îşi caută zeul; El dansa uneori noaptea; Sub lămpile Dianei persane; Cel mai frumos dintre romani; Nunta adulterică; Imitîndu-l pe Bacchus; Prin mijlocirea curtezanelor etc.

În pregătire: Dumitru Preda, *România şi Antanta* • Ráth-Végh Istvar, *Sărbătoarea nebunilor* • Jean Giraudoux, *Bella*

Iaşi • Str. Cronicar Mustea nr. 17 • C.P.: 161 • cod 6600
Tel-fax: 032-230197• tel 032-233800
e.mail: rtvnova@mail.cccis.ro • http: //www.nordest.ro/home.htm

Album

Cuvente den copii

Cum în jurnalul precedent n-am mai avut (timp – aiurea!) loc să scriu fericitele întîmplări Cumpetiste le voi scrie în această agendă chinezească îmbrăcată în mătase, primită de la bunul meu coleg Ivanhoe de ziua mea.

Cumpătu – va fi scris pe pagina următoare căci pentru a scrie nişte întîmplări atît de fericite (limbaj Dumas) îmi trebuie o pagină doar cu titlul scris pe ea. Prin urmare sau în concluzie voi scrie pentru a treia şi ultima oară faimosul titlu pe pagina ce urmează:

22 august 1981, sîmbătă

Cumpătu

Eu am plecat la Cumpătu, minunata „casă de creaţie“ la care vin dintr-a doua, de la 7 ani, prima oară în viaţa mea cu bunica (mea), Tincuţa Georgescu, o doamnă bătrînă zisă şi babă, subţirică, îngrijită şi drăguţă, curăţică şi cochetă pe de o parte şi pisăloagă şi prea grijulie pe de altă parte.

Această „primă oară în viaţa mea s-a numit 28 iulie 1981, an care trece f. repede, făcîndu-mă pe mine să ajung mai repede la treaptă (Uff! Abia aştept să scap de drum)

* Vreau să scriu frumos. (Eu)

Venind cu mine bunica mea, s-a oferit să ne ducă cu maşina sa Dacia 1300 corai care s-a tot stricat pînă acum, avînd ca mascote un urs alb şi o coţofană fără un ochi, ambii fiind sprijiniţi pe geamul din spate, unchiul meu care avea liber în miercurea aia de pomină şi care se întorsese de curînd de la mare.

Mătuşa mea, Măriuca Georgescu, care în aparenţă e tînără şi drăguţă iar în realitate avînd 1/4 din aparenţă şi 3 subtilităţi înţepătoare şi ciufutism (nu ştiu sigur ce înseamnă cuvîntul ăsta) şi care nu poate face copii şi care trebuia să meargă şi ea cu noi pînă la Cumpătu, a spus că nu ne poate însoţi din motive de slujbă. Tache Georgescu bunicul meu se oferi să meargă cu noi dovedindu-se un soţ iubitor şi săritor.

Miercuri dimineaţa, pe la 7-8, unchiul meu Radu Georgescu, în vîrstă de 39 de ani, persoană spirituală şi cu părul creţ, a venit să mă ia în vederea plecării la Cumpătu din oribila locuinţă din şoseaua Giurgiului. Eu, ca de obicei, nefiind gata chiar la timp din cauza anumitor treburi, printre care şi închiderea geamantanului, care era aproape arhiplin, a ieşit cu scandal, dar mic. După terminarea acestor treburi şi luarea de rămas bun şi a fişului pe mînă şi a genţii pe umăr, eu cu unchiul ne îndreptarăm spre Str. Gen. Cerchez (Tincuţa a fost avansată de la soldat la general!). Acolo fam. Georgescu era în panică, că de ce şi aşa şi pe dincolo nu mai

➥

Elanul diversionist

De sîmbătă pînă luni, cît beau oamenii buni, de sîmbătă după-amiază cînd cad biruit după o săptămînă de lectură psihopatică a presei bucureştene şi pînă luni, cînd iar mă arunc pe reportajele lui Tache (cel mai bun reporter al clipei) şi pe editorialele lui Nistorescu (cel mai bun fondist al momentului) ajungînd la fundul fundului inomabil, timp de două zile deci, în weekend-ul sacru al semenilor mei, pe mine mă străbate şi mă petrece un sentiment coerent, congruent, serios, chiar caraghios, dar tonic. Mă ia cu elan să fiu – pe româneşte – diversionist. Mă îmbată plăcerea de a face diversiune – la ce? Ei, la ce? La tot ce ne apasă, ne zbuciumă, ne mănîncă sufletul, limba şi ficatul, la tot ce nu e diversiune: la carne, la lapte, la Dăianu, la Băsescu, la „Petrică şi Lupu“ – cel mai bun titlu de articol din presa română, că nu din Prokofiev.

Le propun intimilor – şi ei se uită la mine ca Finlayson, saşiul speriat şi exasperat de Stan şi Bran – le propun insistent, fie şi enervant, să se gîndească la Aleksandr Kuzmuk, exact la el, ministrul de Război al Ucrainei: în vizită oficială, acolo, în Germania, fanfara Bundeswehr-ului, îngheţată bocnă sub un vînt polar, n-a putut să execute imnurile naţionale ale celor două ţări; atunci generalul a renunţat la poziţia solemnă de „drepţi“ şi a venit „de voie“ spre fanfara încremenită în ger, adresîndu-se amical trombonistilor şi toboşarilor: „N-ar fi bine să încercaţi a vă dezgheţa cu puţină vodcă?“ Mă lansez într-o lungă diversiune despre cuvîntul bun venit la timp.

Le propun să se gîndească la soarta lui Şaukat Aref Quaza (nu ştiu cum se scrie, cum se pronunţă, dar se va înţelege), un palestinian care a trecut la iudaism cînd s-a căsătorit cu o evreică, pentru ca după o vreme, divorţînd şi luînd o palestiniancă, să se convertească la islamism, ceea ce nu l-a împiedicat să moară şi să stea la morgă două săptămîni neîngropat, cele două familii cerînd ca înmormîntarea să se facă după oficiul religiilor respective. Mă extind într-o amplă diversiune privind cumplitul conflict dintre intransigenţă şi moarte, în timp ce ei se uită la mine ca Stan şi Bran gata să-i dea în cap lui Finlayson cînd acesta refuza să le cumpere bradul.

Le propun atunci să se concentreze în direcţia acestui destin al unei vieţi de pe lacul Victoria, aflat la mii de kilometri depărtare de noi, se ştie unde; din cauza ei, din cauza proliferării ei, se înmulţesc ţînţarii, melcii şi chiar şerpii, cu grele consecinţe asupra sănătăţii umane; apele curgătoare sînt împiedicate în firescul lor, pescarii nu mai pescuiesc liniştiţi, debitul necesar aprovizionării hidroelectrice în Kenya, Uganda şi Tanzania se vede redus, vreo 19 milioane de oameni din jurul lacului acela riscă o paralizie a activităţii lor; un profesor însărcinat cu studiul acestei nenorociri – îi dau şi numele, Joseph Ojiambo – cere eradicarea acestei flori, o floare superbă, divină, nu se poate să nu fi auzit de ea, iacintul de apă, această minune a naturii produce catastrofe la fel de naturale şi nu mai e cazul să mă gîndesc la Stan şi Bran, nici să mă întind la un eseu despre „Les fleurs du mal“. Tăcere – se amplifică sunetul televizorului pentru a nu se scăpa vreo replică dintr-un serial cu monştri tăiaţi cu laserul.

Atunci mă străbate ca un pumnal pofta unei diversiuni simpliste, transparente şi accesibile, multe femei iubite din vechile structuri reproşîndu-mi că în momente decisive sînt şi gîndesc prea complicat; găsesc că e cazul să amintesc că o confederaţie franceză a măcelarilor impută ziariştilor că folosesc prea des şi dureros, „agresînd o meserie inocentă“, termenul de „măcelar“ pentru a caracteriza pe autorii de crime împotriva umanităţii, pe asasinii în serie şi pe tirani; confederaţia propune ca în loc de „măcelar“ să se scrie „om crud, sîngeros, barbar, feroce, sălbatic“, iar pentru „măcelărire“ să se recurgă la „carnagiu, masacru, hecatombă“. Nici un efect, nimeni nu mă urmează în demers, toţi se holbează la bombardierele americane care decolează, în Golf, de pe portavioane, ce-i drept, splendide. Nici carnea, nici măcelarii să nu mai constituie în România o diversiune eficace? Ce dracu' se întîmplă? E aproape groaznic.

Glorie, glorie, guvernatorului Băncii Naţionale, singurul care m-a dus la un înţeles al situaţiei: bulgarizarea, la noi, va fi românească sau nu va fi deloc!

Radu COSAŞU

➥

venim. Pîn' la urmă şi-ntr-un tîrziu îi vedem urcaţi în maşină pe Tache, Tincuţa, pe cele 3 plase şi plecăm şi noi la drum de 2 ore, spre vechiul Cumpătu.

Pe drum, Tache n-a scos o vorbă şi Tincuţa şi Radu mereu l-au sgîndărit, Tincuţa, începînd cu vechile cicăleli, obţinînd ca unic rezultat o înjurătură cu un „Lasă-mă dragă-n pace“. La întrebările mele geografice bătrînul şi încăpăţînatul meu bunic mai răspundea.

Tincuţa şi Radu s-au ocupat mult timp cu discuţii împotriva fam. Lapornici, la care Tache nu reacţiona decît uitîndu-se pe fereastră iar eu încercam să iau apărarea lui Gabi şi mai rar lui Iancu, uneori ieşindu-mi rău din fire, alteori abţinîndu-mă din greutatea de a deschide gura. Cînd sînt cu Radu, Tache şi Tincuţa, totdeauna îmi ies din fire şi din cînd în cînd îi fac de 2 parale. Şi merită! Cînd sîntem noi patru sau noi cinci (+Gabi) ne certăm tot timpul. De-aia mi-e cam ruşine cu ei.

Totuşi Radu e simpatic. În maşină mai încerca să lege cu mine discuţii care îmi făceau plăcere, mai zice spirite de care rîdeam şi eu, şi ne bătea mereu la cap că dacă ne e curent, să-nchidă geamu. Cu toate că eu cu Tincuţa ziceam mereu „nu“, noi cele 2 care stăteam în spate, Radu stăruia. Cred că el murea de curent. Tincuţa mai spunea şi banalităţi şi prostii, la care eu o corectam, punea şi întrebări tîmpite, care pînă la urmă deveneau hazlii, închega şi ea uneori discuţii care-mi făceau plăcere şi cel mai des mă punea să admir peisajul şi cum eu n-aveam chef zicea că nu iubesc natura.

Eu flecăream cu toţii şi cu toate şi ripostam că e proastă ca prostiile lor.

După o oră jumate am ajuns în Sinaia. Drumul fusese drăguţ, peisajul frumos, atmosfera de familie nostimă. Am trecut numai pe lîngă oraşe. Radu a condus f. bine, cu toate sfaturile Tincuţei de a merge mai încet şi cu ale mele şi ale lui Tache de a merge mai repede. Înainte de a ajunge în Cumpătu, hai să găsim drumul spre el. Eu cu Tache o ţineam una şi bună că ştim cum s-ajunge de la gară. Dar cum se ajunge la gară? Asta nimeni n-o mai ştia. Pîn' la urmă am mers tot înainte, de era s-ajungem la Braşov, dacă nu-ntrebam pe cineva. După ce-am întrebat la fiecare răscruce şi la fiecare pod pe cineva şi după ce am mai greşit drumul odată şi după ce eu am ţipat şi am urlat că de ce îi întrebăm pe alţii, că mi-e ruşine că eu vin de-atîţia şi nu ştiu, mai ales că i-am întrebat şi pe unii din Cumpătu şi „Pe-acolo, pe-acolo“, am ajuns cu chiu cu vai în dragul şi iubitul meu Cumpătu, trecînd pe sub podul pe care trece trenul şi pe lîngă.. şi pe lîngă...

Pe mine mă cuprinseseră o mare mulţime de sentimente printre care cele mai importante erau bucuria, emoţia, şi ruşinea de tot familionul care venise după mine. Înainte de a mînca, acu, azi, aici, la Laura Pas aveam un simţămînt de milă pt. familia de care mi-era milă şi cu care m-am purtat urît, parcă mai ales faţă de bunica. Atunci eram înfometată. Acum, după ce am mîncat şi sînt sătulă, mi-a mai trecut. Totuşi Radu, Tache şi Tincuţa se poartă şi s-au purtat frumos cu mine în felul lor. Eu trebuie să mă port frumos cu toată lumea şi să nu fiu eu aceea care are ultimul cuvînt.

(din jurnalul intim al unei fetiţe de 12 ani)

HUMANITAS
Cartea care dăinuie

În curînd, debutul seriei
GHIDURILE HUMANITAS:

Cum să ascultăm muzica
Ghid realizat
sub îndrumarea lui
George Bălan
Cu desene de
Rareş Pantea

Seria apare în noul
domeniu editorial «Humanitas Practic»

2 h 9'

Două ore şi nouă minute: atît durează trei filme experimentale văzute în cadrul *Zilelor cinematografice de la Solothurn* – respectiv **HOMMeAGE** (4'), **Camesi – il teatro dei segni** (44') şi **La Mounine ou note après coup sur un ciel de Provence** (81'). Primul este o fantasmagorie digitală concepută ca un omagiu adus Omului Dintotdeauna şi obsesiei lui dintotdeauna pentru Eros: Franziska Megert (o regizoare de 47 de ani care a studiat psihologia înainte de a urma cursuri de fotografie, film şi video) „zoomează" pe tablouri de nuduri celebre, multiplică perspectivele, deformează planurile pînă cînd trupurile nenumăratelor femei pictate de-a lungul timpurilor se amalgamează caleidoscopic într-un soi de videotecă Babel pluridimensională... **Camesi – teatrul semnelor** (de Adriano Kestenholz, aceeaşi vîrstă cu Megert, regizor şi critic de artă) este la polul opus: o abordare minimalistă ce-şi depăşeşte condiţia documentară printr-o dimensiune aproape autoscopică: aparatul devine martorul diverselor *works in progress* ale artistului, extensia în timp real a stărilor sale de creaţie – de la cadrul fix (filmare frontală de sus) care plasează în spaţiu disciplina „zen" a conceperii unui tablou şi pînă la anşeneul final, decupînd etapele finisării unei pînze care se continuă în peisaj ca o prelungire a bidimensionalului în „land art"... În fine, **La Mounine** – poate cel mai frapant exemplu de ceea ce înseamnă o fericită îmbinare a scriiturii (aici, literare) cu scriitura cinematografică: filmul Alinei Horisberger (41 de ani, diplomată în mixed media şi avînd, totodată, o „maîtrise" în litere moderne) este reconstituirea (uşor godardiană) a procesului scrierii textului omonim al lui Francis Ponge; „retuşurile", versiunile consecutive sînt citite, pe rînd, de oameni obişnuiţi din „industria lavandei": un ţăran, un tractorist, un muncitor de la distilerie... Accentul „du Midi", dificultăţile de pronunţie a neologismelor lui Ponge, ca şi „pozele" celor care, oprindu-se din lucru, cu furca-ntr-o mînă şi cartea în cealaltă, dau citire poemului scris în Provenţa în urmă cu mai bine de cincizeci de ani, sînt cîteva din detaliile de ironică sinceritate ale unui film foarte lucrat, meditativ, nu o dată emoţionant. (**Alex. Leo Şerban**)

Solothurn 33

Thelma & Louise all'italiana

În urmă cu 4 ani, în cadrul unei *Săptămîni a filmului italian* la Bucureşti, vedeam primele două lungmetraje ale unui tînăr regizor milanez, Silvio Soldini: **Aria serena dell'Ovest** / Aerul senin al vestului (1989) şi **Un anima divisa in due** / Un suflet împărţit în două (1993). Primul, închegat altmanian din mai multe poveşti în care hazardul încurcă şi descurcă destinele a patru personaje principale, şi situat problematic pe axa Est-Vest: de-o parte zvîrcolirile Estului (episoadele Tien An Men, revoluţia română, căderea zidului berlinez), împinse în fundalul (TV sau ziaristic) al acţiunii; de cealaltă parte, serenitatea şi „trăinicia" Vestului. Al doilea, o „neverending love story" dintre un alb şi o ţigancă, „două jumătăţi" ale unui întreg care se reface şi se desface ciclic.

Coprodus cu o casă de filme din Zürich (motiv pentru care a fost inclus în cadrul *Zilelor cinematografice de la Solothurn – ediţia 33)*, **Le acrobate** este al treilea şi cel mai recent lungmetraj al lui Soldini (39 de ani, autor a încă şapte „scurte" şi patru documentare), „închizînd", după propriile-i spuse, „trilogia celor 3A". Universul celor trei filme e sensibil acelaşi: aceeaşi preocupare pentru oamenii simpli, „normali", chiar realizaţi pe plan profesional, dar, în mod inexplicabil, nesatisfăcuţi, aceleaşi dificultăţi în a comunica, un acelaşi travelling social (ce-şi are rădăcinile în cotidianul neorealismului), o aceeaşi alienare a omului faţă cu mediul tehnologic, în fine, o tendinţă comună eroilor de evaziune spaţială spre ceva nedefinit...

Le acrobate e, în acelaşi timp, „Aria serena dell' Nord", dar şi un alt „Anima divisa in due"! Tot patru personaje principale, care-şi dau numele celor patru capitole în care e structurat filmul: Elena, femeia din Nord, chimistă (Licia Maglietta), Anita (o bătrînă bulgăroaică peste care dă accidental, şi care le cunoaşte pe Maria, femeia din Sud – vînzătoare într-un supermarket (Valeria Golino) şi pe fiica ei, Teresa. „Le acrobate" reprezintă trei statuete de teracotă, expuse la Muzeul din Taranto, şi constituie, în fapt, prima formă de comunicare dintre cele două femei, care nu ajung să se cunoască decît prin intermediul bătrînei (eliminată rapid din ecuaţie).

Soldini construieşte un scenariu inteligent, fără nici o fărîmă de redundanţă, în care întretaie riguros-geometric vieţile disparate ale personajelor, organizîndu-le într-un chiasm: Elena o întîlneşte pe Anita care a cunoscut-o pe Maria; Elena pleacă-n Sud în căutarea Mariei şi a fetiţei ei, după care Maria urcă-n Nord, în căutarea Elenei.

Voiajul lor împreună (care se constituie în cel de-al patrulea capitol al filmului) înspre... Mont Blanc e determinat de dorinţa Teresei, şi, inevitabil, **Le acrobate** nu scapă unei comparaţii cu road-movie-ul lui Ridley Scott, **Thelma şi Louise**. Aceeaşi psihologie de pornire a personajelor, numai că, în timp ce Thelma şi Louise îşi găsesc *eliberarea* în hăul Marelui Canion, Elena şi Maria îşi finalizează mica lor aventură la o cafea, undeva sus, într-o cabană de pe Mont Blanc. Femeile lui Soldini nu mai sînt în pragul unei crize de nervi (ca cele din **Aria...**), dar nici în pragul unei „prize" decizionale! Hazardul care a făcut ca ele să se (re)găsească le-a apropiat. Pentru spectator, care are privilegiul de a le observa pe cele două înainte de „coliziunea" lor sufletească, descoperirea fiecărei „rime" narative, fiecărui gest sau obsesii comune are efectul unei revelaţii. Nu atît divine întrucît Soldini se mulţumeşte doar să organizeze, prin scenariu, coincidenţele, nu să şi explice, doct, originea lor, ca un Kieslowski, de pildă, în **Roşu**.

LE ACROBATE de Silvio Soldini

Vă amintiţi de Dora Doll?

Acea bombă blondă care exploda tăcut în fundalul unor pelicule franţuzeşti din anii '50? Lola din **Touchez pas au Grisbi?** Rose Mignon din **Nana**? La Genisse din **French Cancan**? Doamna din tren, faţă-n faţă cu Jane Fonda, din **Julia**? Nanette din **La nuit de Varennes**? De fapt, nici dicţionarele de cinema nu prea-şi mai amintesc de ea. Totuşi, Dora Doll, aşa cum arăta ea în **Le jour des noces** (film din 1970, încă *fresh*, al lui Claude Goretta, omagiat la Solothurn printr-o retrospectivă adusă la zi), e o figură inubliabilă. Tot blondă, doar că plus ceva fire albe, tot bombă doar că „amorsată" de un capot înflorat, indecent decoltat, „doll-dora" de pistrui pe faţă/spate, toropită şi arsă de soare, tolănită într-un şezlong, într-un lan invadat de flori sălbatice şi de acutele unui „oldie but goldie" al lui Demmis Roussos. Şi încă n-aţi auzit nimic, pentru că, treptat, Dora, *same old Dora*, se insinuează în banda sonoră, îngînîndu-l pînă a-l „acoperi" cu gîjîiala ei explozivă pe solistul lui „It's five o'clock, and I walk...", în timp ce aparatul de filmat se roteşte molcom şi lasciv în jurul ei. O scenă care v-o „înşurubează" definitiv în memorie.

Mihai CHIRILOV

Clermont-Ferrand 20/10

Un pluton de soldaţi azeri plimbîndu-se de la o adresă la alta cu coşciugul unui armean după ei... La un moment dat, şeful „expediţiei" bate la o uşă, femeia care iese în prag începe să zbiere, „Mustafa! Mustafa!", „Scuzaţi-ne", spune plutonierul, „strada e prea îngustă şi n-avem cum să întoarcem sicriul..." Pe o temă gravă (conflictul din Nagorno-Karabah), filmul **All for the best** (realizat chiar de un azer!) a fost cea mai necruţătoare băşcălie a Războiului din tot ce-am văzut anul acesta la Clermont-Ferrand. Evitînd capcanele patetismului – chiar dacă, nu întotdeauna, şi ale supralicitării unui grotesc căutat în zona Buñuel –, **All for the best** a reuşit să lege cumva a 10-a ediţie internaţională a faimosului festival, de politică; în mod ciudat (mai ales dacă avem în minte selecţia de anul trecut!), în 1998 n-am prea întîlnit scurt-metraje „politice" la Clermont. Şi nici chiar premiile nu s-au oprit la acele pelicule în care „problemele globale" (sau măcar locale) erau înfăţişate: **All for the best** a pierdut la mustaţă Premiul presei, iar **California Sunshine** – film britanic care avea meritul de a pune într-o lumină blînd-comică „flagelul drogurilor" – a ieşit repede din competiţie...

ALL FOR THE BEST

„Schimbînd politica" la modul declarat, palmaresul Clermontului '98 (inclusiv în secţiunea naţională, a 20-a) a privilegiat individul şi peripeţiile personale – cu precădere sexuale! Aşa se face că Grand Prix-ul naţional a luat prin surprindere pe mai toată lumea, el revenind „tendinţei sexo-sociale" (cum s-a exprimat juriul) reprezentate de **Ma place sur le trottoir.** Un filmuleţ amuzant şi fără complexe – dar nu perfect, cînd în competiţie se aflau, în selecţia franceză, mici bijuterii precum **Blême, Chapeau bas, Comme un frère** sau **Une odeur de géranium...** Mai mult, vîrstnica interpretă a filmului – Jacqueline Heslo – s-a trezit premiată pentru rolul de prostituată-înainte-de-pensie! Ce-i drept, una din scene se reţine: clientul masochist, costumat ca Albă-ca-zăpada, aşteaptă să-şi facă apariţia „dominatoarea" mascată, în costum de piele neagră şi cu biciul în mînă; numai că biata femeie – ocupată să memoreze cele cîteva replici scrise de mofturosul client care vrea „meniu complet" – trebuie să aibă un ochi şi pentru iepurele la cuptor pe care i-l pregăteşte „peştelui conjugal"... Cu un picior în dormitor şi altul în bucătărie, cu gîndul aiurea, femeia îşi uită rolul, încurcă replicile, bate bleg... Clientul, nesatisfăcut, dă să plece: „Pot să mă biciui şi singur acasă..." Iepurele se arde; după ce deschide fereastra să iasă fumul, „dominatoarea" se-ntoarce la client şi, cu furie proaspătă, îl biciuie de-i sar capacele!... Numai că un alt film pe o temă similară – australianul **A Shared Affair** – reuşea cîteva momente cel puţin la fel de nostime, ba chiar aducea un plus de stranietate în povestea unui cuplu alb în Japonia, care angajează o gheişă să le „trezească" simţurile amorţite: după o noapte de pomină, cei doi află că, de fapt, gheişa a murit de mult, îmbrăţişările lor au fost „asistate" pesemne de o fantomă... Tot ciudate, pline de o poezie amară, italianul **Matta dei fiori** sau belgianul **Le signaleur** (ambele, în alb-negru): în primul, o mamă de familie obosită şi plictisită să tot robotească în casă ia în stăpînire un teren viran pe care-l transformă în grădină de flori, spre neînţelegerea tuturor; în al doilea, un bătrîn de la azil este „selectat" de organizatorii unei curse cicliste să „semnalizeze" pe traseu, la intersecţia şoselei cu un drum de ţară: bătrînul – neclintit ca un stîlp – are o altercaţie cu un grup de nuntaşi care-i aruncă steguleţul în cîmp – şi în timp ce el, întors cu spatele, se apleacă să-l ia dintre brazde, convoiul de ciclişti trece rapid în fundal. Bătrînul revine demn la locul lui, observă un arici care vrea să traverseze şoseaua („grăbeşte-te!", îi spune el, „e periculos pe-aici") şi-şi reia poziţia de „semnalizator" aşteptînd convoiul care, precum Godot, nu mai vine niciodată... Filmul are ceva din comicăria tristă a **Balului pompierilor;** pe lîngă premiul Canal+ obţinut la Cannes, **Le signaleur** a primit la Clermont Premiul presei (ex-aequo cu **Pensão Globo,** favoritul criticilor francezi).

Excelente şi: norvegianul **Dag 1,** spaniolele **Esposados** şi **El origen del problema** (premiul publicului), canadianul **Shift,** britanicul **Flying Saucer Rock'n Roll** (parodie la **Rebel Without a Cause** şi la filmele lui Ed Wood!), australianul **Two/Out** (plan secvenţă într-o celulă de închisoare), danezul **Svensk roulette,** belgianul **La carte postale** (Premiul special al juriului), portughezul **Menos nove** (nouă criminali „întîmplători" se confesează camerei de filmat, arătînd raţiunile – mai curînd derizorii – ale crimelor lor; ultima nu spune decît: „Era mai frumoasă, mai bogată, mai inteligentă decît mine, şi dacă mai vreţi şi alte motive înseamnă că sînteţi idioţi!"). Şi, firesc, Grand Prix-ul: canadianul **Les mots magiques.** Un tur de forţă în tehnica amînării (un tînăr ar vrea să-i spună tatălui său, de Crăciun, tot ce are pe suflet; momentele de reproş sînt proiectate mereu în plauzibile episoade virtuale, după care povestea revine frustrant în punctul iniţial), două interpretări puternice şi o emoţie adevărată, în ciuda diegezei sofisticate... Socialul, sexul şi singurătatea: iată „temele" Clermontului '98. Şi poate că nici unul dintre cele 330 de filme nu le-a „bifat" mai verde-n faţă decît francezul **Deux bananes flambées et l'addition.**

Un „contract" cinic à la **Liaisons dangereuses:** doi bărbaţi la o masă într-un restaurant; unul este mai în vîrstă, stilul exboxer, celălalt (interpretat de producătorul lui Kassovitz, Christophe Rossignon) e tînăr, cu mustaţă şi ochelari. Bătrînul întreabă: „Cît vrei ca să te culci cu mine?" Luat prin surprindere, celălalt păleşte, găseşte scuze, „ştiţi, eu am nevastă, copii..." „Ei, şi? Şi eu am familie, dar gîndeşte-te... suma e deschisă!" La capătul a opt minute, tînărul (am aflat între timp că bătrînul este patronul lui) cedează, cu ochii pe ultimul zero de pe carnetul de cecuri: „Fie, dar o singură dată – şi să nu afle nimeni..." La care patronul conchide: „Vezi, dragul meu Cutare, asta e Franţa: nu de *enculés* ducem lipsă, ci de parale!"

Alex. Leo ŞERBAN

Pagini realizate de
Cezar PAUL-BĂDESCU

ŞEHEREZADA CATODICĂ

Mai naturale şi mai umane

– micro-anchetă despre telenovele –

Se spune că telenovelele sînt „seriale pentru coafeze". De aceea, într-un sondaj de opinie pe tema serialelor de televiziune (în special telenovele) am întrebat, printre alte interlocutoare, şi cîteva angajate ale unui salon de cosmetică şi coafură de pe bulevardul Carol I. Răspunsurile lor au revelat una dintre motivaţiile de bază ale privitorilor de telenovele şi *soap*-uri: dorinţa de a urmări povestea pînă la capăt, de a vedea „ce se mai întîmplă". O cosmeticiană de 35 de ani urmăreşte *Cafea cu parfum de femeie* de cînd a început să fie difuzat pe post, tocmai pentru că l-a văzut de la început: *„Vreau să văd dacă rămîn împreună..."* (evident, eroina şi eroul... *n.n.*)

Un prim motiv formal al privitoarelor de serial ar fi, deci, *nevoia de poveste nesfîrşită*, paralelă cu viaţa de zi cu zi. (Insist în a vorbi de privitoare, şi nu de privitori, pentru că majoritatea bărbaţilor întrebaţi au spus că nu se uită, iar cele mai multe dintre femei au afirmat acelaşi lucru despre bărbaţii lor.) Din acest prim motiv derivă un altul: doamnele întrebate privesc telenovelele şi *„pentru că sînt naturale"*, *„au ceva comun cu realitatea"*, oricum, mai mult decît alte filme. Acest lucru este recunoscut nu doar de cosmeticiene şi coafeze, ci şi de *vînzătoare ale magazinului Unirea şi de trecătoare* (în general pensionare) prin Cişmigiu. Pentru femeile-spectatoare, telenovelele (aici fiind în general inclus şi *Tînăr şi neliniştit*, apropiat de categoria menţionată în toate privinţele) sînt mai aproape de viaţă. Personajele acestora nu sînt judecate din punct de vedere estetic, ci precum oricare din prietenele sau vecinele reale: *„Mă uit pentru Gaviota, e drăguţă, îmi place cum arată; o plac pe ea, aşa, ca om."* (cosmeticiană, 35 de ani); *„La* Marimar *vreau s-o văd pe ea, că e drăguţă şi vreau să ştiu cum a evoluat"* (cosmeticiană, 42 de ani); *„Îmi place de Victoria* (din *Tînăr şi neliniştit*), *că e un copil tînăr, încă neîndrumat, care nu ştie ce să facă"* (pensionară din Cişmigiu).

Preferinţele telespectatoarelor de ocazie se îndreaptă, în general, asupra eroinelor. Bărbaţii din seriale nu sînt prea simpatizaţi: *„Sergio* (din *Marimar) s-a lăsat prea repede influenţat; putea să-şi ceară drepturile de la familie, avea dreptul la partea lui"* (cosmeticiană, 42 de ani). Simpatizat e în general Scott, din *Tînăr şi neliniştit*, pentru că a rămas singur cu un copil mic şi pentru că *„familia contează"* (vînzătoare la Unirea). Familia trebuie să se întemeieze, în general, pe o *„dragoste sinceră"* între doi oameni tineri; amorurile între o tînără şi un partener mai copt sînt interesate.

Din seriale, femeia învaţă să fie curajoasă şi independentă, să reuşească în viaţă. Sigur că în realitate nu se-ntîmplă chiar aşa, nu poţi, chiar peste noapte, să te transformi din Cenuşăreasă în prinţesă, dar, oricum, mai ai speranţe. Serialele *„te amuză şi te învaţă"*, le sintetizează mesajul o altă vînzătoare de la Unirea.

Telenovelele pot fi *„povestite cu colegele"*; nu sînt nici cu *„porcării"* (vorba unei pensionare din Cişmigiu) nici cu *„împuşcături"*. *„Subiectele lor sînt mai omeneşti decît alea cu împuşcături şi crime"* (adaugă aceeaşi pensionară). *„Filmele influenţează în rău tineretul; copiii noştri practică exact ce văd acolo; asta dezumanizează omul, îl lipseşte de sensibilitate. Multă lume bolnavă de nervi, urmărind filme cu împuşcături, îşi agravează boala"*, pune punctul pe i o ingineră pensionară, care a ales să asculte radioul, *„ca să nu mai piardă atîta timp la televizor"*. Singurele filme care mai pot fi „scuzate", prin „umanitatea" lor, sînt telenovelele. Vorba unei foste şepcărese, acolo ţi se arată *„ceva întîmplător, adică ceva ce s-a întîmplat"*.

Iaromira POPOVICI

Efectul Dallas-*ului asupra slobozenilor*

S-a dus vremea falnicului Dallas, de la care au pornit toate (serialele). Bălăriile au năpădit *soap*-ul ieftin, copiat de Ilie Alexandru din Slobozia, după serialul american de succes. J.R.-ul slobozean n-a reuşit să triumfe, pînă la sfîrşit. El a fost, de fapt, singurul fan adevărat al familiei de la Southfork, copiind-o în stil, clădiri şi pălărie. Pentru el, viaţa a trecut în artă şi arta a intrat în viaţă. Oamenii, astăzi, fiindcă n-a reuşit, îl socot nebun de legat. Dar întreaga zonă a ţării şi cîteva bănci solide i-au întreţinut iluzia lui Ilie Alexandru. Unii cu braţele şi minţile lor de muncă, ceilalţi cu finanţele. Nu cumva asta este starea de normalitate: viaţa să concureze şi să întreacă orice ficţiune şi atunci, cu toţii, Ilie Alexandru, localnicii şi bancherii, au trecut brusc într-un serial plăcut, de duminică, la prînz? Ce lipseşte turnării unei asemenea soap românesc? Eroii există, sînt în viaţă, decorurile trăiesc şi nu-s de carton ca ale americanilor, limuzinele, uşor defecte, intră în revizii şi-s gata rapid. De un scenarist n-ar fi nevoie, căci el este Enciu Bobîrniche, ziarist local, ce-a sesizat măreţia şi decăderea lui J.R. Şi întrucît acum se caută un cumpărător pentru iluzia lui Ilie Alexandru, de ce nu s-ar găsi un sponsor şi un producător al primei imaginaţii paşnice şi concrete din istoria post-decembristă a hoţiilor de tot felul.

Iată cum ar suna cîteva episoade, sub penelul lui Enciu Bobîrniche:

„Deşi eram bodyguardul lui personal, practic nu-l interesa persoana mea (...) De ce avea nevoie de mine? Nu cred că pentru a-l apăra. Fusese boxer, toată lumea ştia asta şi dacă-ţi dădea un pumn... Cu cîţiva ani în urmă, cînd Cristi, băiatul făcut cu doamna profesoară, era să fie lovit de un ponei, dl Ilie a privit animalul fix între felinare şi cînd i-a dat un pumn a căzut lat."

Ilie Alexandru a organizat „Ceaiul de la ora cinci". „Ilie a supravegheat îndeaproape partea de concurs cea mai dragă lui, şi anume «concursul de nechezat». Pentru a-i stimula pe participanţi, a încercat şi el să imite nechezatul calului preferat."

„Lîngă domeniul său, Ilie cultivă lucernă." Ţăranii fură lucernă, iar Ilie din trăsura cumpărată din State, îi porunceşte bodyguardului să coboare şi să-i prindă unul. „Ilie îşi dă jos pălăria (cu boruri mari, stil J. R.), semn că va fi necruţător: «Ce, băi, te-ai săturat de bine, băga-te-aş...» Bodyguardul îl aduce pe amărît în faţa lui Ilie. După ce-i dă o palmă, acesta îl întreabă pe ţăran: «Bă, tu ştii cine sînt eu?» «Doar n-oi fi vreun preşedinte de Ceape» (...) Ilie se face stacojiu." Vă daţi seama că filmul nostru nu se poate opri nici după eventuala arestare a lui J.R., fiindcă se pot trage duble de succes despre cum localnicii au mîncat dropiile şi despre destinul singular al sufleurului, unic supravieţuitor al unei utopii din Slobozia.

Eugen ISTODOR

„E păcat să ne pierdem viaţa în faţa careului magic"

– interviu cu Gabriel CAZAN, preşedinte al Asociaţiei de Luptă Împotriva Telenovelelor –

Dl Gabriel Cazan este un inginer din Piteşti, consilier la Primărie din partea PNL Cîmpeanu şi militant de felul său. O primă asociaţie pe care a întemeiat-o este cea a luptătorilor pentru apă caldă. Motivul: „măi, fraţilor, vreau să mă spăl, că sînt un om curat". *Şi nu numai între orele 16-18, cu voie de la stăpînire. Rezultatul luptei dlui Cazan a fost un boiler, adică varianta personală de apă caldă. În cazul telenovelelor, nu e vorba de curăţenie fizică, ci, cum bine s-a înţeles, de una morală. Acelaşi inginer din Piteşti urmăreşte* „o acţiune de ecologizare, de dezintoxicare a interiorului uman". „Viaţa e frumoasă" şi „e păcat să ne-o pierdem în faţa careului magic", *afirmă dl Cazan, altfel,* „un microbist al filmelor clasice" *(Fellini, Antonioni). Dac-o să trăim mereu în ireal şi-o să ne cultivăm doza de masochism, n-o să ajungem niciodată ca nemţii – iată crezul dlui Cazan, într-o formulare laconică. Dar iată-l şi în detaliu, aşa cum rezultă din răspunsurile pe care militantul a avut amabilitatea să ni le trimită.*

Ideea asociaţiei vă aparţine?

Ideea nu-mi aparţine. Ea a apărut aproape imediat după ce telenovelele au intrat în televiziunile din România; la început fiind prezentă sub forma unei repulsii vis à vis de subiectele mediocre, situaţiile absurde din serialele sud-americane. Tot timpul ideea a existat în minţile tuturor acelora care sînt cu picioarele pe pămînt şi nu acceptă ca viaţa lor să fie influenţată de vreun drog, fie el şi cel „televizat". Noi, membrii fondatori ai asociaţiei, nu am făcut altceva decît să materializăm această idee şi să încercăm să tragem un semnal de alarmă asupra pericolului pe care-l reprezintă acceptarea voită a influenţei unui astfel de drog.

Cum luptaţi împotriva lor?

Prin mici semnale în presă care vor da naştere unor discuţii între noi şi fanii genului şi poate din aceste discuţii ei se vor lămuri (unii dintre ei...) de nonvaloare, sub toate planurile, pe care o propagă telenovelele.

Lupta noastră va fi, ca principiu, asemănătoare cu cea a unei asociaţii ecologice. În cazul nostru, însă, este vorba de ecologizarea psihicului.

Este doar o asociaţie a bărbaţilor?

Este o asociaţie şi a femeilor. De fapt este o asociaţie a tuturor celor conştienţi de absurdităţile pe care le găsim în telenovele.

Cîţi membri are? Ce statut?

Asociaţia încă se află în stadiul primar de organizare. Avem semnale din partea multora care doresc să devină membri. Statutul va fi foarte simplu şi scurt. Şi nu mai are rost să reamintesc la ce se va referi...

Ce acţiuni propriu-zise aţi întreprins pînă acum?

Apariţii în mass-media.

Care este telenovela care v-a plictisit cel mai mult? Există vreuna care v-a plăcut?

N-am urmărit decît cîteva episoade din „Sclava Isaura" şi am încercat să citesc şi romanul după care s-a făcut serialul, dar m-am lămurit şi am crezut că toţi telespectatorii români s-au edificat ca şi mine. Cînd am văzut că fenomenul ia amploare, m-am hotărît să atrag atenţia asupra primejdiei.

Ce părere aveţi despre personajele masculine din telenovele? Pot deveni posibile modele?

Nu pot deveni modele pentru că nu sînt personaje viabile. Ca şi telenovelele, personajele nu fac parte din viaţă şi situaţiile în care sînt puse le fac să devină şi mai false.

În concluzie, de ce consideraţi că telenovelele pot deveni un pericol public?

Fără să ne dăm seama, vizionarea unor astfel de mizerii ne va periclita existenţa.

De exemplu: eu, care nu urmăresc telenovelele, dacă intru în contact cu patru persoane care le adoră, fără să vreau viaţa mea este influenţată de cei patru, pentru că ei nu trăiesc în real şi nu văd realul aşa cum ar trebui, ci deformat.

Apoi este absurd să trăieşti din 24 de ore în 24 de ore ca să vezi ce i s-a mai întîmplat Valeriei, Gaviotei sau lui Ricardo, lăsînd să treacă viaţa pe lîngă tine fără să apuci ceva din ea, doar din dorinţa de a trăi prin careul magic.

Mai sînt şi efecte secundare: dacă intri într-un magazin între orele 15 şi 19 (perioada în care sînt transmise astfel de seriale) în care există şi un televizor, vei avea neplăcuta senzaţie să crezi că nici nu exişti pentru vînzătoare, dar şi pentru patroană, ca şi pentru orice persoană întîlnită în acel magazin.

Asemenea situaţii se pot întîlni în multe dintre familiile noastre. Spre fericirea mea nu şi la mine în casă, unde doar fetiţa urmăreşte aceste absurdităţi. Dar ce-i poţi cere unui copil pentru care doar desenele animate şi jucăriile au importanţă? Poporul român este situat la un nivel de cultură foarte ridicat. Nu înţeleg de ce acceptă astfel de basme? Doar pentru a-şi ascunde scîrba faţă de scumpirile incorecte, faţă de indiferenţa guvernanţilor, de fuga lor după ciolan, de mereu pateticul „Nu acum!", de mizeria care ne înconjoară?!...

De ce să acceptăm mereu gunoaie? Uitaţi-vă între orele 16 şi 19 la posturile nemţeşti PRO7, RTL, RTL2 şi SAT1. Nu veţi vedea astfel de seriale sud-americane! De ce? Pentru că neamţul n-are timp să plîngă şi să sufere în faţa televizorului, nu poate fi masochist fără voia lui, aşa cum fac multe dintre gospodinele noastre, tocînd la morcovi sau la ceapă ca să plîngă mai tare. Neamţul n-ar accepta niciodată să-i comande altcineva viaţa în faţa televizorului, căci, dacă ar fi de acord, atunci n-ar mai fi neamţ şi n-ar mai exista Germania. (**I.P.**)

Socio-hai-hui

Liberalism nostalgic

Cu cîteva zile în urmă, m-am nimerit, nici eu nu ştiu prea bine cum, într-o societate de oameni politici şi fruntaşi ai vieţii noastre sociale. Plimbîndu-mă dezorientat cu un pahar de şampanie de colocolo, m-am alăturat, la un moment dat, unui grup care dezbătea probleme strategice înalte. Cineva (nu spui cine, persoană importantă!) tocmai argumenta de ce pilonii programului său „neo-liberal" sînt *eficienţă* şi *echitate*. Pentru aceasta, îşi propunea, ca multe alte programe finanţate de PHARE sau Banca Mondială, de care mai auzisem şi eu, să înceapă printr-o identificare şi cartografiere a zonelor defavorizate din ţară, care cumulează mai multe „bile negre" pe o grilă de evaluare, pentru ca apoi să poată orienta preferenţial resursele spre aceste zone. *Eficienţa* acestui program *liberal* de dezvoltare consta astfel în a scoate în mod *echitabil* aceste zone ale ţării din starea lor de sărăcie. Simplu şi clar! Mie însă ceva nu îmi era clar deloc, aşa că m-am dus într-un colţ să-mi termin şampania, să şed şi să cuget.

Novice în ale guvernării, mă gîndeam totuşi, cu mintea mea cea proastă, că liberalism şi echitate (de fapt egalitarism!) nu prea merg mînă în mînă. Şi apoi, mai era problema cu eficienţa: a da celor care nu au este, desigur, o problemă legitimă de morală socială, dar parcă nu constituie tocmai imperativul prim al eficienţei economice. Dacă vrei să cîştigi la curse, mizezi pe caii de rasă, şi nu te obstinezi să îndopi cu jăratec mîrţoaga uitată în grajd. Capitalism sălbatic? Cîtuşi de puţin, doar puţină coerenţă în opţiuni.

Încerc să fiu mai clar. Dacă e să fie democraţie şi economie de piaţă, atunci aceasta înseamnă să asiguri o egalitate a şanselor şi să promovezi o inegalitate a rezultatelor. Egalizarea performanţelor şi omogenizarea socială au fost, dacă nu mă înşel, obsesiile comunismului. La start, şansele erau distribuite inegal între „fiii poporului" şi „duşmanii" săi, iar la sosire toţi trebuiau să fie la fel, indiferent ce ar fi făcut sau ar fi fost în stare să facă. Dezvoltarea era apanajul exclusiv al celor care stabileau traseul dintre start şi sosire. Dacă opţiunea este însă *liberală* şi vizează o strategie de *dezvoltare*, atunci grija primă trebuie să fie promovarea performanţei, susţinerea celor care aleargă mai repede şi mai bine. Doar apoi, după ce s-a pornit cursa dezvoltării, oamenii de ordine pot reveni pe parcurs, pentru a susţine şi îmbărbăta pe cei rămaşi în urmă.

Revenind de unde am plecat, aceasta ar însemna, concret, că investiţiile de dezvoltare trebuie să meargă prioritar nu în zonele defavorizate (cu excepţia unor cazuri de forţă majoră), ci în cele favorizate, acolo unde potenţialul de dezvoltare este mai mare şi nu acolo unde acesta lipseşte aproape cu desăvîrşire. În această privinţă, „echitatea" (repet, de fapt egalitatea) înseamnă populism, inconştient sau demagogic, paternalism, crearea de dependenţă şi, în final, scufundarea în sărăcie. (De la ţigani la mineri, simpla asistare socială, prin programe de prevenire sau „asanare a sărăciei", nu au creat şi nu vor crea decît dependenţă, noi solicitări şi mai multă sărăcie.) Doar după un timp, cîştigul acestei inegalităţi a rezultatelor poate fi orientat cu mai multă grijă şi spre egalizarea şanselor. „Asistarea" socială nu se poate dezvolta decît ulterior şi în funcţie de performanţele „dezvoltării" sociale. De ce ? Simplu spus, deoarece o societate săracă nu-şi poate ajuta săracii decît devenind mai bogată.

Vintilă MIHĂILESCU

© S. Gheţie

Cronica ideilor sociale

Mînia naţionale

Un tătic stă în parc şi, contemplîndu-şi progenitura în vreme ce aceasta e ocupată cu aruncatul pietricelelor, îi spune calm, cu voce caldă: *încetează, mă, îţi rup picioarele, puişor.* Un pieton care trece pe roşu este claxonat de o maşină. Şoferul înctineşte şi spune ceva ininteligibil, suficient pentru a primi un pumn, pe fereastra deschisă, de la pietonul ofensat. Urmează o cursă iepurească printre maşini sub ploaia de încurajări ale celorlalţi trecători. Secretara unei comisii de specialitate a senatului declară, zîmbind cum numai femeile bine ştiu s-o facă, după ce, cu o majoritate echivocă, este respinsă propunerea prezidentului de a fi reduse fondurile salariale pentru parlamentari: *Dacă nu-i convine, să-şi doneze salariul săracilor sau să nu-l ridice.* Cu mînia blîndă a tăticilor, soţilor, vecinilor sau trecătorilor se pare că ne-am obişnuit. Mînia colectivă (uneori) ne ţine captivi săptămîni în care, pe scena minţii sau a realităţii, se întîmplă evenimente inexplicabile altfel decît printr-o căpiere în masă.

Mînia, mai ales cea sigură pe sine, conţinută într-un comportament aparent uman, este contagioasă şi, de aceea, mulţi preferă să fie subiect al mîniei şi nu obiectul ei, chiar dacă acesta este semnul laşităţii şi al refugierii în faţa responsabilităţilor presupuse. E bine ca şi în furie să ai tu, primul, iniţiativa.

Şi tăticul grijuliu din parc, şi pietonul demn, şi secretara directă în gîndire – cu toţii au, chiar fără să ştie, un ministru al mîniei. Căci, peste toate aceste exemple, unele venind dintr-o tratare neglijentă a bilei negre *(sic!)* sau dintr-o *overdose* de realitate, înălţat pe propria sa machetă supradimensionată şi bricolată din lemnul volumelor sale de versuri, stă spaima *talk-show*-urilor, cel mai mîniat om din România: Corneliu Vadim Tudor. Pentru el, simpla existenţă a adversarilor politici este o stridenţă, o insultă, o primejdie. Atunci personajul simte (şi scrie) că-i vine *să bage un cartuş pe ţeavă*, sau să-i extirpe, ca pe-o tumoare cancerigenă. De-ar fi să facem o listă cu toţi cei traşi în ţeapă, exilaţi, tranformaţi în ţinte vii sau executaţi în regim de urgenţă verbală de oratorul retor şi limbut, am avea o listă impresionantă, cuprinzînd jumătate de parlament, cîteva plutoane din Uniunea Scriitorilor, batalioane de oameni de presă şi cîţiva particulari. Comportamentul personajului nu merită doar o psihogramă, ci şi (că tot îi place) o schiţă sociologică. Pentru că el reprezintă o clasă de oameni – oamenii mînioşi ai României. Pentru aceştia *a fi mînios* e un semn de bărbăţie, mînia îi scoate din specie, plutitori în pandemonion, le transferă puteri magice. Pe aceştia Vadim Tudor, că tot îi place să stea deasupra legilor firii, îi supra*omeneşte*. Conjurînd mînia, întreţinînd-o, iubind-o ca pe-o amantă de grup, el preoţeşte de decenii prin minţile temperamentalilor, manipulînd insatisfacţiile personale, infacţiunile, adăpostind în culcuşul lui oameni orbiţi de necazurile de-acasă alături de complicii la teroarea comunistă. El întreţine vie (şi legitimează) violenţa, agresivitatea, conflictul de feromoni, el devine, astfel, expresia vie a unei stări de spirit: este iubit şi aclamat de oamenii pentru care libertatea nu are existenţă individuală şi nu se poate cîştiga decît prin anularea celuilalt. *Celălalt* înseamnă raţionamentul, dialogul, contraargumentul. Sfîşierea, străpungerea, anularea sînt semnele unui psihic încărcat în care violenţa se sublimează (deocamdată) fantasmatic şi devine un stil, o reţetă de viaţă.

Intervenţiile sale stîrnesc o panică tăcută, pentru că se adresează unor oameni în care controlul interior şi bună-cuviinţa sînt determinante. Din teama ca regresiunea să nu le fie fatală, preopinenţii îşi vor reprima răspunsurile, vor da înapoi, încercînd să se regăsească în civilizaţie. Alţii, însă, în mod secret, par a-i fi recunoscători lui Vadim Tudor: *nec plus ultra!* spun frunţile plecate în faţa lui. Nu vom putea fi nicicînd ca el, este campionul mînioşilor. El absoarbe răul general, îl reprezintă în ediţie de buzunar, cu toate laşităţile şi mizeriile sale, avid să cuprindă cît mai mult din precambrianul, din rinencefalul fiecăruia. La o asemenea reprezentare e greu să aspiri – chiar şi cei îmbătrîniţi în rele dau înapoi, plini de lacrimi respectuoase: Vadim e un maestru al patogenezei, ce să-i faci, cu el nu e bine să te pui, el este maestrul înjurăturii naţionale, este principala glandă care trimite în societatea românească mînia orbitoare, dătătoare a speranţei că nu sîntem la capătul răului, că ar mai fi ceva pînă acolo.

Sorin ŞERB

Telalii fără fruntarii

Curs intensiv de neo-babeliană

Am remarcat deja, cu ilustre exemple, că pentru grămăticul deprins să studieze graiul gazetarilor (aşa-numitul *stil*, mai corect zis *sociolect* ziaristic) din presa actuală, intruziunile marii publicităţi dovedesc o puternică încărcătură comică, datorită efectului de bilingvism dat de numele de marcă ce sună „exotic" în context românesc. Iar acest efect ar fi pus în evidenţă de anumite procedee retorice considerate ingenioase...

Am arătat însă că, păşind din domeniul cu relief monoton al gazetăriei în „hiper-spaţiul" publicitar, legile compunerii şi receptării mesajului se schimbă într-atît, încît ceea ce ziariştilor cu plămînii strîmţi le-ar părea un ingenios *concetto* – constituie o minimă normă operativă pentru telalul de meserie. Oralitatea e vie nu doar în reclamele radio-televizuale, dar şi în cvadraţii ziarelor: pentru că aşa-i răsună în gînd redactorului publicitar, urmaşul alfabetizat al strigătorului de bîlci; pentru că aşa va „auzi" şi urechea interioară a cititorului, recompunînd ritmuri familiare, rime agreabile, aliteraţii încîntătoare (ba chiar *incantatorii:* căci doar publicitatea e magie, prin însăşi ideea ei obsesivă de a ne determina opţiunile, de a ne călăuzi dorinţele, de a ne doza umorile...).

Am arătat apoi că nu simpla delectare a cititorului este ţinta principală a acelor tropi îndrăzneţi presăraţi prin anunţuri şi mai ales prin sloganuri; ci fixarea în memoria acestuia a numelui de marcă şi, eventual, a unei caracteristici a produsului, mai degrabă emo*ţionale* (***Connex Go*** */ Ce-i al tău e al tău)* decît raţionale *(**Knorr Delikat** / Mult mai aromat, la un preţ nepiperat).*

Dar bilingvismul reclamelor noastre, bazat pe simplul contrast între merceonimul alogen şi contextul său românesc, nu provoacă decît zîmbetul acelor ce frecventează biblioteca mai mult decît prăvălia. Termeni precum *Ajax, Colgate, Maggi, JVC, Philips, Daewoo...* au intrat în vocabularul de bază al multor români. Pe acest tărîm, raportul dintre cărturar şi omul simplu se răstoarnă: cultura practică a pieţei, cu codurile, conotaţiile şi mitologiile ei îl poate nedumeri pe erudit. E o cultură vie, la fel cum era la origini şi Cultura instituţionalizată pe care o poţi priza astăzi o dată cu igrasia sălilor de lectură şi praful cortinelor dezolate...

Se cere o mai puternică doză de bilingvism pentru a stîrni zîmbetul cumpărătorului. E ceea ce se întîmplă de pildă atunci cînd o agenţie franţuzească de turism recomandă amatorilor de pescuit o călătorie peste Mînecă, cu sloganul „Let's *truites* again!"; sau cînd, maimuţărind de astă dată engleza turiştilor din propria ţară, un fabricant italian de îngheţată îşi defineşte unul din sorturi ***(Maxibon)***: „Two *gust* is *megl' che* one". Neo-babeliana turiştilor lui Queneau există în realitate, se vorbeşte la TV şi pe străzile marilor metropole. Se vorbea pe vremea goliarzilor, a pelerinilor şi a jongleurilor. O vorbesc românii la Stambul, bulgarii-n Piaţa Obor şi maghiarii lîngă primăria Clujului.

Comică este nu doar exprimarea, ci şi întreaga alură a străinului, întregul *blazon* pe care cultura comunităţii i l-a alcătuit cu vremea. Străinul din tîrg e dintotdeauna prilej de amuzament şi de atracţie curioasă. Publicitatea noastră a valorificat mai degrabă această imagine sumară şi preconceputâ decît simpla ei latură lingvistică. Dar pentru mai multe amănunte... *à suivre... next on... „Banditori... ohne Grenzen".*

Florin DUMITRESCU

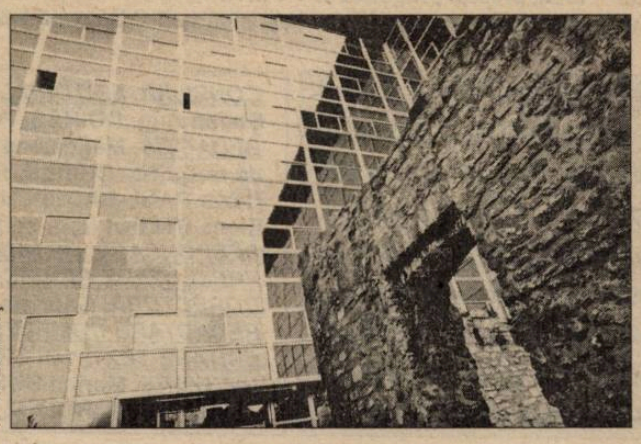

© C. Bumbuţ

Pagină realizată de Delia VERDEŞ

Imaginile succesive

– convorbire cu Alexandru PALEOLOGU –

Într-o viaţă de cititor nu încape doar un singur Eminescu; opera unui mare poet presupune o descoperire continuă. În ce vă priveşte, stimate domnule Paleologu, cîte imagini ale lui Eminescu aţi putea număra?

Alexandru Paleologu: Prima imagine ţinea de ceea ce află oricine despre Eminescu – mare poet, mare gazetar: ştiam ce se spunea despre el şi acceptam. Dar la un moment dat, în adolescenţă, am fost impresionat să găsesc printre cărţile mamei mele ediţia princeps a poeziilor eminesciene, scoasă de Maiorescu, pe ale cărei file albe ea transcrisese poeziile ce-i plăcuseră mai mult, cele mai sentimentale, din cîte-mi aduc aminte. M-a mirat că mama fusese atît de „amprentată" de Eminescu la vremea aceea, în tinereţea ei, înainte de primul război mondial; de altfel, aveam să descopăr că ea ştia bine, pe dinafară, doi poeţi: Shakespeare şi Eminescu. Pe Eminescu „al ei", cel transcris pe ediţia Maiorescu, l-am plasat pe o zodie ceva mai ingenuă, foarte emoţionantă, foarte sentimentală – ce nu se desparte, nu se deosebeşte cine ştie ce de Heine, de Lenau, de Musset – şi care, în mod obişnuit, plăcea unei tinere fete de bună condiţie. Abia după ce i-am citit pe Baudelaire şi pe Nietzsche – autorii mei formativi în adolescenţă – şi după ce m-am obişnuit cu o serie de poeţi francezi, nemţi, englezi (la români încă nu umblam, decît la Arghezi şi la Al. Philippide, cel vechi, din *Aur Sterp*), deci abia atunci, mulţumită lui Baudelaire, Verlaine şi Mallarmé, am avut materialul aperceptiv să mă entuziasmez de Eminescu.

Asta nu-i o experienţă tipică pentru cititorul român.

Este experienţa mea. Trebuie să spun că Eminescu suporta foarte bine proba comparaţiei cu „cei mari" de aiurea, după cum suporta foarte bine şi proba acustică, după mine lucrul cel mai important. Descopeream la el „acustica gîndirii", al cărui secret îl cunoştea şi Caragiale, îl ştia foarte bine şi Flaubert şi mă încînta această perfectă stăpînire a fenomenului. Citeam iarăşi şi iarăşi, cu glas tare, *Odă în metru antic*, dar şi *Memento mori*, delectîndu-mă cu Eminescu în aceeaşi proporţie cum mă delectez cu Villon, cu cîţiva poeţi francezi din secolul al XVI-lea sau cu poezia engleză de tip Keats, Colleridge, Shelley.

Este o arie în care îl încadraţi, unde i-ar fi fost locul dacă s-ar bucura de bune traduceri?

Nu-i neapărat vorba de asta. Dar cred că-i onest să recunoaştem că, oricît s-ar strădui, cel care apreciază în materie de cultură poezia nu poate parcurge totul, toată marea poezie, cîtă există. În materia asta, el se satisface cu o duzină de poeţi de primă însemnătate: cîţiva din aria lui lingvistică şi cîţiva străini care îi sînt accesibili în original. Mie mi-a fost accesibilă poezia franceză, engleză, germană şi, în mare măsură, cea italiană, Dante, în primul rînd. Eminescu reprezintă o experienţă profundă de poezie şi de cultură, dar, cînd a fost tradus, a dezamăgit. Şi de ce? Marea majoritate a încercărilor s-au făcut în limba franceză, care după mine e o limbă improprie pentru traducerile de poezie – afară de cazuri extraordinar de rare, Poe, de pildă, excepţii care întăresc regula. Eminescu, dacă e citit de cineva care a învăţat româneşte, dar nu s-a născut în această limbă, pare un epigon, apărut cu o generaţie mai tîrziu decît congenerii săi, ceea ce istoriceşte nu e adevărat. Din păcate, niciodată el nu va fi o referinţă în marile exegeze al poeziei europene. Cazul lui Puşkin nu-i diferit; cine, dacă nu citeşte ruseşte, crede că acesta este un poet colosal, luîndu-se numai după traduceri? În ce-l priveşte pe Eminescu, faptul devine mereu întristător, bineînţeles, dar pe de altă parte ne procură şi un fel de orgoliu de iniţiaţi, fiindcă opera lui ajunge un secret al nostru, ceva misterios, unde mai rămîne totdeauna ceva de nespus.

Care dintre clişeele în circulaţie despre Eminescu vi se pare cel mai nedrept?

A, din păcate, nu-i vorba numai de unul... Pînă să fac din Eminescu un poet al meu, pe care să-l citesc şi să-l recitesc cu plăcere personală, un clişeu căruia mă împotriveam cel mai tare era acela al poetului „cu un veşnic zîmbet amar în colţul gurii", omul neînţeles, sardonic, adeptul filosofiei lui Schopenhauer pe care o citea cu predilecţie în odăi invadate de paianjeni ş.a.m.d. Imaginea, mult răspîndită şi pînă azi, pe care au acreditat-o şi Cezar Petrescu în trilogia pe care a consacrat-o poetului dar şi Lovinescu, în „Mite", imaginea omului în mizerie, a gazetarului exploatat de clasa boierească, persoană aflată în situaţie umilitoare, ţine de-o recuzită facilă. Să nu uităm că la douăzeci şi ceva de ani Eminescu devenise, în realitate, şeful unui ziar important, **Timpul,** poate cel mai important în epocă, pe care el îl făcea, în mare măsură. Directorul gazetei, Mihai Paleologu, bunicul meu, era un fel de „politruc" al Nababului în redacţie, antijunimist convins, pe deasupra, dar asta nu însemna că-l privea pe poet ca pe un subaltern bun de umilit. Am moştenit din depozit familial, neatestat documentar dar din sursă demnă de

> *Felul în care îl sărbătorim pe Eminescu nu diferă deloc de felul în care îl recităm: gălăgios şi retoric, după modelul unei chermeze promiscui, în al cărei abur fiecare îşi dă în petec. Toţi îl sărbătorim ca pe un precursor al micilor noastre obsesii şi al firavelor noastre ideologii. (...) Îl sărbătoresc mai ales cei pe care el i-a detestat: răii şi famenii, panglicarii în alte ţări, cei cu evlavie de vulpe, fonfii şi flecarii. Îl sărbătorim toţi, cu un zel idolatru, ne oblojim mizeriile lîngă templul lui şi îi stricăm liniştea cu festivităţile noastre dulcege.*
>
> (Andrei PLEŞU, „Eminescu şi recitatorii", *Dilema*, nr. 2)

încredere, fiindcă se baza pe amintirile bunicului meu, povestite tatei, imaginea unui Eminescu om de lume, bine dispus, fermecător. Bunicul meu, care era mai mare numai cu doi ani decît Eminescu, îl invita adesea la nişte „soarele" intime, în casa noastră veche din str. Paleologu, într-un spaţiu superb, potrivit petrecerilor, unde invitaţii veneau obligatoriu în frac şi în rochie de seară, unde se dansa, se făcea conversaţie, iar poetul nu se deosebea cu nimic de ceilalţi, purta cu eleganţă hainele de gală, era un bun valsator, făcea curte cucoanelor, ştia să participe la o discuţie amuzantă, mondenă şi frivolă ş.a.m.d. Ar fi să perpetuăm o reprezentare falsă, închipuindu-ni-l pe Eminescu totdeauna mizer şi la limita subzistenţei. Era dezordonat – mulţi sînt! – dar nicidecum boem: asta e un calificativ bun pentru Artur Enăşescu sau Stan Palanca, boemi în adevăratul sens. Nu-i un secret că atunci cînd era îndrăgostit făcea cheltuieli nebuneşti: cîteodată cumpăra, de pildă, pentru dna Cleopatra Poenaru-Lecca toate violetele de Parma care se găseau într-o zi în florăriile din întregul Bucureşti – şi i le trimitea acasă cu birja. Fiind mereu îndrăgostit, era mereu cheltuitor şi rămînea, bineînţeles, fără bani, dar cînd era cazul se supunea perfect regulilor etichetei: dacă era invitat la masă în case mari, la Maiorescu, de pildă, mergea în ţinută adecvată, cînd se ducea la Parlament lua redingota, nu era Parlamentul de astăzi unde ziariştii apar neglijenţi, obraznici, ignari.

Imaginea mizeră a mai pălit, totuşi...

Dar lăsînd locul altora, nu mai puţin reductive. Punctul monumental al acestei forme idolatre şi restrictive şi lipsite de orice fel de situare a poeziei sale în contextul ei uman, firesc şi funcţional, l-am descoperit mai de mult, pe vremea lui Ceauşescu, în articolul unui tînăr critic indignat care spunea: nu vă atingeţi de Eminescu dacă nu vreţi să ne pierdem identitatea naţională. Opera lui este garanţia noastră identitară. E adevărat – este. Dar o astfel de judecată presupune o deplasare de accent: nu pentru acest motiv a scris Eminescu, nu acest scop l-a avut el în vedere cu deosebire. Nu se cade să-i fixăm noi, acum, „sarcini", îndatoriri, năzuinţe. Cu vreo cîţiva ani, la o biserică din cartierul meu, preotul propunea într-o predică să-l facem pe Eminescu sfînt român. De unde şi pînă unde? De ce să-l canonizăm sau să-l canonim? La Eminescu, ortodoxia poate să fie un element care a intrat în sensibilitatea lui, ca a oricărui român – dar a-l face un credincios fervent ar fi un abuz; să nu uităm că îl interesau şi religiile Orientului îndepărtat – studiile lui Max Müller despre cultura indiană erau atunci la modă – aşa că nu poate fi anexat „ortodoxismului", cum încearcă unii, nicidecum cantonat pe o poziţie improprie lui.

Dacă am privi lucrurile astfel, n-ar însemna că încercăm să impunem de fapt imaginea noastră în fiinţa lui Eminescu, mai curînd decît imaginile sale adevărate în conştiinţa noastră?

Mă tem că da. Spre exemplu naţionalismul agresiv, xenofobia fudulă se referă mereu la *Doină*, privind-o ca pe o culme a liricii eminesciene, şi o expresie exemplară de patriotism. În contextul operei sale, *Doina* e departe de a fi poezie de primă mînă, revelează o stare de năduf, de dilatere pamfletară; a face din ea literă de lege e o nedreptate flagrantă, tocmai fiindcă, pe de altă parte, Eminescu este lăudat pentru universalitatea sa de interes, de informaţie şi de gîndire, acestea reale şi de netăgăduit. Cum să fii xenofob cînd eşti bucşit de cultură nemţească şi în bună măsură de cultură iudaică, şi fiind sensibil într-un asemenea grad la mişcările spiritului şi la valori de mare diversitate?

E o părere care intră în contradicţie cu „omul deplin" ades invocat.

Foarte des invocat, dar şi greşit invocat. Eminescu era, fără îndoială, un om foarte cultivat. Dar nici o cultură, a nici unui om, nu este un bloc desăvîrşit, fără falii mari, lacune enorme. Eminescu ştia multe, nu ştia totul: a ne raporta la el ca la un precursor al ştiinţei contemporane, a-l considera avizat în fizica nucleară, în subtilităţi de economie politică, în existenţialism, structuralism, astronomie, marxism etc. înseamnă a-l îneca într-un mîl de admiraţie sufocantă şi stupidă, totdeauna stricătoare. S-a încercat a se face din Eminescu şi un ideolog şi un fel de patron ideologic, în principal al „naţionalismului", pornind de la unele lucruri care se găsesc în poezii sau în alte texte, în special în articole, foarte dilatate, duse la hiperbolă din raţiuni politice sau polemice.

Care credeţi că e punctul vulnerabil în reproşurile ce se aduc lui Eminescu, autor de articole politice?

Părerea mea e că aici a intat în joc o dorinţă de consecvenţă, destul de sumară şi simplistă. Despre ce-ar fi vorba? Zeletin, cred că întrucîtva şi Manoilescu, în bună măsură chiar Lovinescu, în cele mai penetrante studii ale lor despre burghezia românească – temă esenţială care pînă la ei nu fusese tratată cum se cuvine – au reproşat societăţii noastre că a mers pe o linie „reacţionară" ce se poate urmări în publicistica lui Eminescu, în loc să adopte o linie radical-revoluţionară, care ar fi dus la o dezvoltare mai rapidă a României. Asta e, după mine, iarăşi un clişeu, născut, cum spuneam, din acea simplistă nevoie de consecvenţă: dacă sîntem liberali nu putem să-l urmăm pe Eminescu, el era conservator, era antiliberal etc. Lăsînd la o parte faptul că asta e o deosebire de partide, care ignoră faptul că a existat aşa-numita şi mult hulita cîndva „monstruoasă coaliţie", la urma urmei salvatoare pentru ţară şi constînd tocmai într-un fel de interpenetraţie între conservatori şi liberali, se trece cu vederea peste o realitate mai profundă a timpului respectiv. Conservatorii – mai ales junimiştii – erau, în fond, tot nişte liberali care aveau, însă, o anumită poziţie mai critică, iar fiindcă aveau totodată şi mai mult gust, priveau dintr-un oarecare unghi detaşat toată retorica demagogică a epocii, ce se oferea de la sine deviziunii. Interesant în acest sens e că Rosetti, faţă de care Eminescu a fost atît de vitriolant, din raţiuni de retorică pamfletară şi dintr-o agresivitate partizană, azi inactuală, pare-se că aprecia mult calitatea acelor texte desfiinţătoare la adresa lui. Omul nu era chiar aşa de redus după cum rezultă din reprezentarea pe care o aveau despre el junimiştii. Dar acestea sînt aspecte ale epocii de-atunci; grav mi se pare faptul că, deşi acum noi avem suficiente date despre omul real şi despre timpul său – continuăm să impunem imaginile noastre parţiale, părtinitoare şi fatal abuzive, unui Eminescu întreg, armonios, etern.

A consemnat
Tita CHIPER

Redacţia DILEMA ● Aleea Alexandru 38, sector 1, cod 71273 Bucureşti ● Telefon: 230.23.84 ● Telefax: 230.75.59 ● e mail: fcr@algoritma.ro ● Abonamentele interne se pot contracta la oficiile poştale. Publicaţia se află la poziţia 2106 în Catalogul publicaţiilor interne RODIPET S.A. Pentru nereguli, adresaţi-vă redacţiei la dl. Marian Burtea. ● Pentru Bucureşti se pot face abonamente şi la TOTALPRESS, tel. 650.47.90 ● Abonamentele pentru străinătate şi angajamentele de difuzare se pot încheia şi la sediul redacţiei, tel. 230.08.45; 230.14.03 ● Abonamente anuale în străinătate: 100 $ SUA sau monedă convertibilă în contul 46101001094013000-7 BRCE ● ISSN 1221-30-55

CONSILIUL EDITORIAL: Augustin BUZURA, Andrei CODRESCU, Ştefan Aug. DOINAŞ, Peter GROSS, Z. ORNEA, Andrei PLEŞU
REDACŢIA: Magdalena BOIANGIU (red.-şef adj.), Ilieş CÂMPEANU (secr. gen. de red.), Tita CHIPER, Radu COSAŞU, Bogdan GHIU, Andrei MANOLESCU, Cezar PAUL-BĂDESCU, Iaromira POPOVICI, Alex. Leo ŞERBAN, Elena ŞTEFOI (red.-şef), Mircea VASILESCU, Delia VERDEŞ
RESPONSABIL DE NUMĂR: Cezar PAUL-BĂDESCU
PREZENTARE GRAFICĂ ŞI SECRETARIAT: Dan STANCIU
CORECTURĂ: Gabriela MAŞEK, Nina PRUTEANU
REDACTARE COMPUTERIZATĂ : Ela PETRAŞCU
EDITARE TEXT: Vali CIOBANU, Delia DONEN
DIFUZARE: Marian BURTEA
TIPAR: ROMCARTEXIM, Bd. Iancu de Hunedoara nr. 58-60, sector 1, Bucureşti.

● Anul VI ● Nr. 265 ● 27 febr. - 5 mart. 1998 ●

Anul VI
nr. 266
6 - 12 martie 1998
16 pagini 1500 lei

INTERNET:
http://ns.algoritma.ro/dilema
http://www.dntb.ro/dilema

DILEMA

SĂPTĂMÎNAL DE TRANZIŢIE

DIRECTOR FONDATOR: ANDREI PLEŞU

SE DISTRIBUIE ÎMPREUNĂ CU SUPLIMENTUL GRATUIT **VINERI**

Filiația culturală româno-germană Pet. Biblioteca Jimbolia

CĂSUȚA NOASTRĂ, CUIBUȘOR IDENTITAR

EDITOR: FUNDAȚIA CULTURALĂ ROMÂNĂ

În acest număr:

Marian CHIRIAC, Sabina FATI, Augustin IOAN, Aurora LIICEANU, Vintilă MIHĂILESCU, Irina NICOLAU

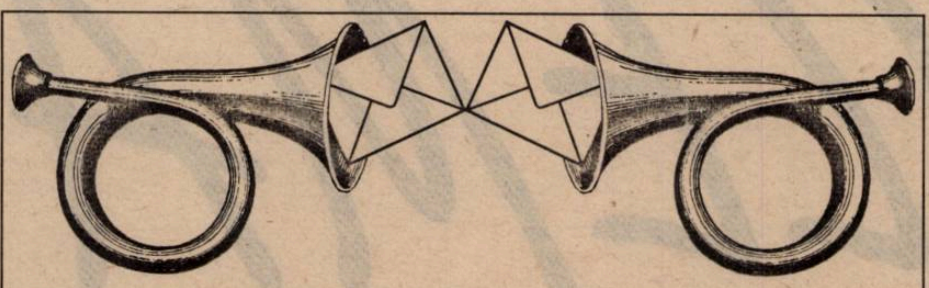

Dilematici din toată ţara, vă ascultăm...

„– Adevărul nu se confundă întotdeauna cu dreptatea.
– Unde ai citit asta?
– În toate cărţile bune...“
(WILLIAM FAULKNER – „LECŢIA DE CHIMIE“)

Nr. 261: „Fascism = Comunism?“ (continuare)

Altă întrebare: comunismul va supravieţui stalinismului?

Faptul că, la trimiterea la tipar a mapei cu articolele pentru *Dilema,* nr. 261, după binomul „Fascism=comunism“, urma semnul ?, m-a condus la ideea că mai este loc şi pentru alte opinii.

Voi începe prin a remarca folosirea termenului „comunism“ (preluat din lit. anglo-saxonă) pentru a defini, în toate textele din revistă, regimul politic din fostul bloc sovietic pentru care, cred eu, termenul **„stalinism“** ar fi reflectat mai corect situaţia.

Referindu-mă la fascism şi comunism **ca doctrine,** deosebirea esenţială apare din caracteristica umană căreia fiecare doctrină i se adresează.

Fascismul/nazismul/legionarismul ş.a. a făcut şi face apel la instincte şi la unele sentimente (nu la cele mai nobile) ale omului. **Argumente:** 1) Legitimarea crimei individuale sau/şi colective (J. Goldhagen), de către toţi liderii săi, pentru combaterea adversarilor. 2) Preponderenta aderenţă (în trecut ca şi azi) a tineretului la care instinctele şi unele sentimente sînt mai uşor de „mobilizat“. Faptul că la noi legionarismul, interzis din 1941, atrage o parte din tineri (nu şi atîţi maturi), sau că în Germania, agresivii neonazişti sînt exclusiv tineri, confirmă această afirmaţie. 3) Slaba adeziune a unor mari personalităţi ale secolului în susţinerea fascismului (comparativ cu numărul şi statura celor care au îmbrăţişat comunismul). Afirmaţia este susţinută şi de poziţia adoptată, la vîrsta înţelepciunii, de personalităţi ca Cioran, Eliade sau Heidegger, faţă de propria lor tinereţe. 4) Respingerea oricărei forme de manifestare a unor instituţii specifice democraţiei, fie ele şi ca masacarade, aşa cum au funcţionat ele în ţările cu regim stalinist. 5) Rezervarea dreptului la viaţă numai unei părţi din populaţia Terrei, selectată numai pe criterii biologice.

Comunismul, ca doctrină, s-a adresat conştiinţei pe care, fără succes, a încercat s-o transforme. **Argumente:** 1) Aderenţa, în trecut, dar şi azi a numeroase personalităţi din elita spirituală a secolului nostru, inclusiv laureaţi ai Premiului Nobel, într-un număr care nici nu suportă o comparaţie cu cel al susţinătorilor fascismului. 2) Nevoia de a menţine, chiar sub forma unor decoruri de carton, în ţările cu regim stalinist, instituţii specifice democraţiei (constituţie, parlament, alegeri).3) Opţiunea spre comunism a multor mişcări de eliberare din foste colonii sau regimuri totalitare de dreapta, din Africa, Asia, sau America de Sud şi absenţa oricărei opţiuni pentru fascism. Eşecul lor s-a datorat, aproape fără excepţie, unor forţe externe (deseori brutale) şi nu propriilor lor renunţări. 4) Respectul de care se bucură foştii militanţi antifascişti – nu şi fasciştii – în ţări cu o viziune clară asupra democraţiei, spre deosebire de ceea ce se petrece în ţările ex-staliniste. Ilustrativ apare faptul că, la un an după ce J. M. Aznar acorda foştilor luptători voluntari în brigăzile internaţionale dreptul la cetăţenie spaniolă şi J. Chirac conferea aceloraşi drepturile de veterani de război şi, n.b. ambii au o poziţie de dreapta, Preşedintele E. Constantinescu promite sprijin pentru obţinerea calităţii de veterani de război membrilor unei organizaţii de foşti legionari (v. *A.L.A.* nr. 398 şi *R.l.* din 31 dec. 1997), ca luptători anticomunişti, în timp ce puţinilor luptători antifascişti care mai trăiesc azi li se refuză orice ajutor. 5) Prezenţa şi azi a comuniştilor la guvernarea unor ţări (Franţa, Italia) care ştiu să respecte opţiunile electoratului şi nu pun semnul egalităţii între cele două doctrine. 6) Afirmaţia că ţinta doctrinei comuniste este transformarea conştiinţei este susţinută şi de uşurinţa cu care, numeroşi activişti ai p.c.r. s-au „lepădat“ de ea, ca şi de realitatea că odrasle ale unor „misionari“ ai comunismului (ex. Tismăneanu, Răutu, Roman, Cornea, Oişteanu ş.a.) au devenit fermi adversari ai comunismului, ca urmare a faptului că s-a încercat „educarea lor politică“, în... copilărie.

Eşecul indiscutabil al regimurilor staliniste în răsăritul Europei poate fi mai uşor înţeles extinzînd caracteristicile atribuite de C. Friedrich şi Z. Brzezinski sistemului totalitar: 1) Proclamarea unei dogme unice, ca adevăr suprem şi ca unic drum al societăţii spre fericire şi subordonarea totală a statului şi instituţiilor sale unui unic partid. 2) Instituirea unei economii centralizate şi controlate, ca formă unică de organizare. 3) Condamnarea şi reprimarea dură a unor segmente sociale considerate, **din oficiu,** duşmani ai drumului societăţii către fericire. 4) Respingerea şi sancţionarea nemiloasă a oricăror abateri de la dogma oficială, a „dizidenţilor/ereticilor“, din propriile rînduri ale partidului unic, înăbuşind orice poziţii critice. 5) Îmbinarea acestor caracteristici în forma unui despotism personal, de tip faraonic – cazul N. Ceauşescu fiind cel mai elocvent – care abandonează orice legătură cu doctrina şi alunecă spre fascism.

Cumularea acestor caracteristici care nu au nici o legătură de fond cu viziunea comunistă, fie ea şi utopică, dar generoasă, care proclamă egalitatea indivizilor, lichidarea inechităţilor şi a exploatării, înfrăţirea popoarelor, explică pe deplin eşecul regimurilor intitulate „socialiste“ (niciodată comuniste), în Europa secolului XX.

Urmările politice ale acestui eşec sînt în ţara noastră multiple:

– Condamnarea în bloc şi fără discernămînt a unei perioade de aproape cinci decenii din istoria ţării, calificată ca fiind un faliment.

– Promovarea unei atitudini incriminatorii faţă de toţi reprezentanţii partidului unic şi faţă de toţi oamenii de cultură care au colaborat cu acesta, cu excepţia „pocăiţilor“ care au trecut, zgomotos, în tabăra adversă.

– Această politică este justificată (dl G. Liiceanu, la TVR 2, 14 febr. a.c.) de grija ca forţele doborîte în Dec. 1989, să nu-şi revină.

– Renaşterea, sub privirile îngăduitoare ale autorităţilor ca şi ale clasei politice, cu susţinut sprijin al TVR (vezi şi *Dilema,* nr. 263) şi a multor slujitori ai clerului (pînă la nivel înalt), a organizaţiilor legionare a căror revenire, nu îngrijorează pe nimeni. Se contează probabil, ca în Europa interbelică, pe fascism ca pe un „berbece“ anticomunist, ignorîndu-se că, în Europa de azi, considerate periculoase sînt mişcările neonaziste.

Aceste consecinţe (care au debutat cu pct. 8 al „Declaraţiei de la Timişoara“) au creat o atmosferă ce aminteşte, din ce în ce mai mult, de cea instituită în anii '50 de legea McCarthy, în SUA.

Astăzi este prea devreme pentru a aprecia dacă eşecul stalinismului va elimina şansele de afirmare a comunismului. Există un precedent istoric ce poate oferi un posibil răspuns. Dacă în caracteristicile stalinismului, mai sus enumerate (mai puţin pct. 2), termenii politici se înlocuiesc cu corespondenţii lor religioşi, se obţine imaginea pregnantă a Inchiziţiei din sec. XIII-XVI şi se poate pune întrebarea dacă, aşa cum catolicismul a supravieţuit Inchiziţiei, comunismul nu va supravieţui stalinismului. Poate şi pentru că, aşa cum afirma Marguerite Duras *(Nouvel Observateur,* nr. 1333), „Nimic n-a fost propus în acest secol, dar într-adevăr nimic, mai curat“.

N. G. ŞERBAN
str. Anton Pann 2, Bucureşti

Misterul supunerii şi pasiunea purităţii

Într-un relativ recent dialog televizat cu Nicolae Manolescu, eminentul istoric Şerban Papacostea mărturisea că o dată cu întemniţarea sa de către comunişti a fost stăruitor preocupat de aflarea unui răspuns la întrebarea: ce a determinat cursul tragic al istoriei primei jumătăţi a acestui secol? Întrebare ce a preocupat şi preocupă intens intelectualitatea europeană. Pentru că Europa este chemată să ofere răspunsul, atît fascismul cît şi comunismul fiind **excese,** creaţii europene.

Indiscutabil, între aceste forme de barbarie semnele ce vorbesc de congruenţă pot trona liniştit. Există similitudini, pe care cu un termen poate preţios le-am numi **abisale,** după cum există similitudini de ordinul exteriorităţii. Berdiaev vorbea încă din anii '30 despre vechimea fenomenului totalitar şi despre asemănarea de esenţă dintre fascism şi comunism. În linia similitudinilor abisale: avem o Germanie complexată, rănită, „pusă pe ceartă, lacomă, fanfaronă şi periculos de iresponsabilă“ (Robert Musil, citat de André Glucksmann – **Maeştrii gînditori,** ed. Albatros, Bucureşti, 1994, p. 42). Apoi o Rusie a începutului de secol sedusă de ideile nihilismului şi materialismului (aşa cum ne-o prezintă Berdiaev în **Cunoaşterea de sine**), dominată de confuzii, nevroze complexe. Popoare instalate-n apocalipsă, spune André Gluksmann. Totul pe fondul absenţei *conştiinţei civice* şi a unei colosale campanii de **cretinizare** a popoarelor. Şi fascismul şi comunismul vor un **om nou**. Este o obsesie comună. O Nouă Ordine, un om nou. Căci „omul este ceva ce trebuie depăşit“ (Nietzsche). Saltul mesianic este gîndit în termenii forţei, luptei, eliminării celui slab. În termenii vindecării şi purificării lumii. Totul e, cumva, în „logica“ Istorie: „oamenii au dovedit o înclinare irezistibilă pentru sistemele moniste şi totalitare“ (Berdiaev, **Împărăţia Spiritului şi Împărăţia Cezarului,** editura Amarcord, Timişoara, 1994, p. 93). Ceea ce Jean-François Revel va numi mai tîrziu *tentaţia totalitară.*

O uriaşă experienţă a supunerii şi confundării-identificării împărăţiei cezarului cu Împărăţia lui Dumnezeu: „la fel ca în Antichitate, oamenii au tendinţa să creadă că există o sacralitate a puterii“ (**Împărăţia**..., p. 96). Führerii sînt adulaţi, urmaţi orbeşte, divinizaţi. **Textul Puterii** (André Glucksmann) este halucinant: puterea aparţine celui ce poate cufunda masele într-o stare de hipnoză, spune Berdiaev.

Dincolo de spaţiul „nopţii totalitare“ funcţionează tăcerea, „gîndirea nevinovată“ şi cea complice, „voinţa de a nu şti“, plutirea-n iluzie (F. Furet). Europa reacţionează (şi mă refer la intelectuali), dar tîrziu şi greoi. Şi nu pînă la capăt. Nu spune niciodată: fascismul şi comunismul îmi aparţin, sînt expresiile mele, chipul meu infernal. Nu spune cu temeritate: „aceste strategii de dominaţie care au supus popoarele statelor sînt o creaţie specific europeană“ (**Maeştrii...,** 43).

Voinţa de puritate – expresia ei maximă sînt lagărele de concentrare, oglinda fidelă a fascismului şi comunismului. Aici sînt lichidaţi ţapii ispăşitori şi cei ce nu satisfac exigenţele Noii Ordini, reacţionarii, „suboamenii“, incomozii, adversarii. Bernard-Henri Levy consideră că înaintea unor aspecte vizibile şi evidente ce pot defini esenţa fenomenului totalitar (forţa, lagărele, poliţia, tortura, ideea puterii în mîna poporului şi cea a absolutei egalităţi etc.) există un aspect secret dar hotărîtor – „pasiunea purităţii“ (**Aventurile libertăţii,** Ed. Albatros, 1994, p. 429). Puritatea rasei. Puritatea poporului. „Astfel încît un comunist adevărat – la fel, desigur, ca un nazist adevărat – era cineva care, atunci cînd constata o impuritate, o neregulă în program, atunci cînd vedea că ceva şchioapătă în felul în care oamenii trăiesc, suferă sau chiar mor împreună, striga în gura mare: „liniştiţi-vă, oameni buni; n-o să vă lăsăm în starea asta; n-o să vă părăsim în voia soartei, a fatalităţii, a mizeriei. Cineva care zicînd acestea era dispus să facă totul, vreau să spun chiar totul, (adică, printre altele, să deschidă lagăre de concentrare) pentru a reda comunităţii puritatea-i pierdută şi visată“ (431). Poate că într-adevăr trăim un ceas post-ideologic (Daniel Bell) în care ne-am despărţit de fanatisme, ficţiuni politice, noţiuni mistificatoare. Dar tot atît de adevărat e şi faptul că „există forţe care dormitează în pacea noastră aparentă; ele se trezesc într-o zi şi organizează infernul“ (André Glucksmann, **Bucătăreasa...,** Ed. Humanitas, 1991, p. 15). Căci răul este o problemă a omului cu ceilalţi, în lume. Întreaga sa desfăşurare în timp. Istoria, declamă aceasta. Istoria care, vorba lui Benjamin Fondane, este o „deplină absenţă a lui Dumnezeu“. Benjamin Fondane va sfîrşi la Auschwitz în octombrie 1944.

Sorin VIDAN
str. Timişoarei 2, Turnu Severin

Poşta redacţiei

Aş vrea să cumpăr o fotografie a lui Cosmin Bumbuţ. Ajutaţi-mă!

Cristina BAZAVAN
Radio 21

N. red.: *Nu ne e clar: o fotografie a lui Bumbuţ sau de Bumbuţ? Ajutaţi-ne!*

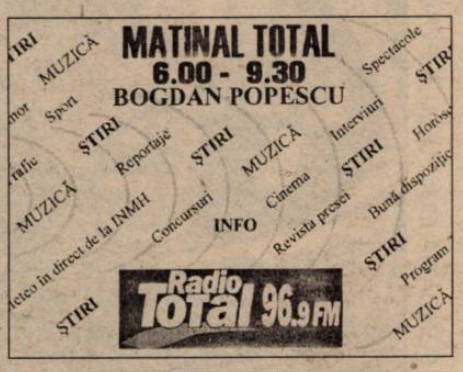

Propuneri de *Dileme* pentru viitor:

- **Cazul Argetoianu**
- **Idei care plutesc**
- **Istoria şi geografia**

Corespondenţe

Există crize mai serioase decît cele guvernamentale şi neînţelegeri mai profunde decît cele dintr-o coaliţie. În definitiv, cine-şi mai aduce aminte de crizele de guvern din Franţa de pe vremea doamnei Bovary?! În schimb, de crizele Emmei suferim şi astăzi...

Aşteptîndu-şi iubitul, o femeie are dintr-o dată sentimentul că bărbaţii nu-şi mai întorc capul după ea. Partenerul ei, la rîndul său, crede că a văzut-o, dar se înşeală: îi confundase silueta cu a altei femei. Cînd se revăd, cei doi, care sînt împreună de mai mulţi ani, într-o uniune liberă, intră într-un fel de coşmar al cuplului precar. Aşa începe cel mai nou roman al scriitorului ceho-francez Milan Kundera, **L'Identité**, apărut acum vreo două luni la Gallimard. Criticii parizieni l-au primit ca pe un eveniment literar, cu exclamaţii de încîntare, şi au glosat cu mult rafinament pe tema identităţii, mai exact a pierderii acesteia. Nu am întîlnit însă în atît de elogioasele cronici despre acest roman nici o referire la neînţelegerea iscată de proasta interpretare a unor scrisori prosteşti – cheia cărţii, de fapt (după mine).

O scrisoare (o carte poştală, mai precis) există şi în **Gluma**, cel dintîi roman al lui Kundera, scris la începutul anilor '60, tipărit la Praga în 1967, interzis după invazia sovietică în Cehoslovacia, tradus apoi şi publicat la Paris, oraş în care scriitorul avea de altfel să se şi exileze. Iritat că iubita lui, aflată într-o tabără studenţească pentru tinerii activişti, se simte bine acolo, în vreme ce lui îi este dor de ea, un student îi trimite o carte poştală cu două propoziţii băşcălioase: „Optimismul este opiul omenirii! Spiritul sănătos miroase a tîmpenie. Trăiască Troţki!" Cartea poştală este însă citită de mai-marii taberei, care, foarte serioşi fiind, nu cred că e vorba de o glumă, ci de o atitudine politică periculoasă. Studentul este exclus din organizaţia tineretului comunist, este eliminat din Universitate, este încorporat într-o unitate militară de muncă, va trece şi printr-un lagăr etc.

Scrisorile din **L'Identité** nu au nimic politic. Scurt timp după ce-i mărturisise iubitului ei că e tristă fiindcă bărbaţii nu-şi mai întorc capul după ea, Chantal, eroina din acest roman, primeşte o scrisoare anonimă, cu o singură frază: „Vă urmăresc ca un spion, sînteţi frumoasă, foarte frumoasă". Femeia încearcă să-şi descopere necunoscutul adorator, care îi mai trimite alte cîteva scrisori. Bănuieşte un tînăr, bănuieşte apoi un cerşetor, pentru a descoperi că de fapt autorul scrisorilor era Jean-Marc, partenerul ei. Acesta voise, în realitate, să-i facă o bucurie, să o scoată din deprimare, să o asigure că e atrăgătoare, plăcută, iubită. Chantal crede însă că Jean-Marc vrea să se despartă de ea şi a supus-o unui test abject: i-ar fi trimis scrisorile anonime pentru a-i spiona reacţiile. Cum să te aperi de ceilalţi, cum să-ţi protejezi intimitatea este, de altfel, una dintre temele acestui roman de o rafinată cruzime. După o lungă derivă în paroxism (real sau visat, nu se ştie), cei doi se regăsesc într-o pîndă nesfîrşită. Chantal îi promite iubitului ei că îl va privi fără întrerupere, că nu-l va scăpa din ochi, că îi este teamă ca nu cumva, în timp ce ea clipeşte, în locul lui să nu se strecoare un şarpe, un şobolan, un alt bărbat. Cuplu regăsit sau infern al supravegherii permanente?!

P.S. **L'Identité** este al doilea roman scris de Milan Kundera direct în franceză şi al treilea a cărui acţiune nu este plasată în Est. Diferenţele eventuale faţă de romanele cu subiecte şi personaje cehești ar putea fi analizate şi din această perspectivă: în vreme ce Emma Bovary foloseşte arsenicul pentru a se sinucide, Švejk îl administrează cîinilor de furat pe care îi revinde, ca să le lucească ochii şi să fie mai vioi (pe dinţi le dă cu şmirghel).

Mircea IORGULESCU

Viaţa de partid

A mai trecut o săptămînă şi problema centrală a anului 1998, proiectul de buget, se află în continuare în suspensie. Datorită prezenţei în guvern a unor tehnicieni de înalt nivel, la Finanţe şi la Reformă, se pare că structura bugetului a căpătat, în sfîrşit, contur: va fi, din nou, de austeritate, ducînd în cel mai bun caz la o creştere economică zero şi la o inflaţie de 47 %. Dacă, şi nu mai dacă, trestructurarea marilor întreprinderi de stat şi privatizarea vor merge într-un ritm intens. Întrebarea fundamentală rămîne în continuare ce guvern va executa acest buget. Răspunsul îl pot da partidele din coaliţie. Pe acest plan, al vieţii de partid, există în ultima vreme o oarecare dinamică pe care rumorile din jurul bugetului tind s-o treacă pe un plan secundar. Efectele ei însă pot deveni foarte importante.

Compromisul

Încă de la remanierea guvernului, care a adus în executiv cîţiva tehnicieni de primă mînă, a ieşit în evidenţă incapacitatea PNŢCD de a gestiona eficient reforma economică şi socială. Apelul la specialişti din afara partidului a însemnat, implicit, acceptarea ideii că specialiştii partidului n-au dat satisfacţie. Aici îşi are, probabil, rădăcina şi înverşunarea cu care liderii ţărăniști îl apără pe premierul Ciorbea: demisia (sau destituirea) lui ar apărea ca un nou şi mare eşec al partidului şi, pe de altă parte, ar fi interpretată ca un succes al PD. Ceea ce, evident, ţărăniştii nu pot înghiţi cu uşurinţă. Dar în contextul actual, nici menţinerea în funcţie a lui Victor Ciorbea n-ar reprezenta, în nici un caz, un triumf ţărănist; Ion Diaconescu şi adjuncţii săi şi-ar face mari iluzii dacă ar crede asta. Poziţia premierului e din ce în ce mai fragilă, acuzaţiile pentru eşuarea negocierilor cu FMI şi pentru stagnarea reformei vor cădea, toate, asupra lui, iar impunerea perspectivei **tehnice** asupra bugetului şi asupra măsurilor de restructurare în 1998 îi va slăbi şi mai mult autoritatea chiar în cadrul executivului. Numai că PNŢCD şi-a format, încă de pe cînd era în opoziţie, un comportament rigid, de un radicalism deseori stîngaci şi ineficient, incapabil de negociere reală şi de compromis onorabil. Ţărăniştii au fost adesea acuzaţi de intenţii restauratoare, de nostalgii interbelice, de monarhism disimulat etc. Cînd acuzele de acest fel erau făcute, în împrejurări electorale, de pe poziţiile stîngist-populiste ale PDSR şi ale fostului şef al statului, stîrneau reacţii superior-ironice ori agitat-indignate. Dar sîmburele de adevăr există: nu în pretinsa dorinţă de restauraţie, ci în faptul că PNŢCD se comportă ca un partid învechit, plin de rigidităţi, afişînd permanent o solemnitate pătrunsă de „importanţa momentului" (vezi de exemplu vizita unei numeroase delegaţii ţărăniste la Cotroceni) şi văzînd la tot pasul pericole la adresa identităţii şi stabilităţii partidului. Modelul mental de acţiune politică este, pentru liderii ţărăniști, cel de tip monolitic şi inflexibil, iar tendinţa lor instinctivă este aceea de a da lecţii oricui le stă în cale. Numai că un asemenea comportament e inactual şi, mai ales, total ineficient în condiţiile unei coaliţii măcinate din start de contradicţii. Ţărăniştii şi-au asumat conducerea coaliţiei majoritare aşa cum făcuseră în CDR, ceea ce a constituit o gravă eroare. A prelungi comportamentul inflexibil şi tendinţele de autoritarism în cadrul majorităţii ar fi o eroare şi mai mare, din care partidul ar pierde infinit mai mult decît dacă ar „ceda" în faţa compromisului eficient.

Preţul

Dacă gîndesc pe termen lung, şi nu doar din perspectiva actualului executiv (mai precis, a actualului premier) ţărăniştii trebuie să ia în calcul nu numai erodarea pe care le-o va aduce guvernarea, dar şi (mai ales) faptul că partidele celelalte înregistrează o anume dinamică, purtătoare de potenţiale efecte pe termen lung. PNL a relansat procesul unificării liberale prin fuziunea cu PAC, ceea ce înseamnă că şi-a înglobat un partid *nou*, care a avut o prezenţă însemnată în democratizarea politicii româneşti în primii ani de după revoluţie. S-ar putea ca de această dată şi discuţiile cu celelalte aripi liberale să aibă mai mult succes (altfel negociezi din poziţia unui partid de guvernămînt). Alianţa pentru România (un alt partid *nou*, sau aproape) devine o prezenţă din ce în ce mai consistentă şi propune o coagulare a centrului politic, atrăgînd membri (uneori marcanţi) din alte partide. Indiferent dacă premierul Ciorbea va cădea acum sau mai tîrziu, PD şi-a luat distanţa cuvenită pentru a putea spune, la un moment dat, „am avut dreptate" şi pentru a se afişa ca principală forţă reformistă, în defavoarea ţărăniştilor. În acest context, PNŢCD riscă să rămînă, alături de PDSR (chiar dacă nu de aceeaşi parte a baricadei), în grupul partidelor dominate de imobilism şi de socotelile cu trecutul (chiar dacă, evident, e vorba despre cu totul alt trecut). Prea încrezător în sine şi făcînd eroarea de a crede că uşile organismelor internaţionale şi europene se vor deschide numai de dragul anticomunismului ţărănist, PNŢCD este acum „principalul artizan", cum se spune, al unei situaţii critice: stagnare economică, suspendarea reformei, blocaj administrativ şi, *last but not least*, relaţii „de tip Văcăroiu" cu FMI. Rămîne de văzut în ce măsură acest lucru se datorează lipsei de competenţe tehnice din rezerva ţărănistă de cadre ori cauzelor „obiective". În mod sigur însă s-a ajuns aici şi datorită comportamentului politic rigid, deloc „în pas cu vremea". Ceea ce înseamnă pentru PNŢCD un preţ, tot politic, de plătit mai tîrziu.

Mircea VASILESCU

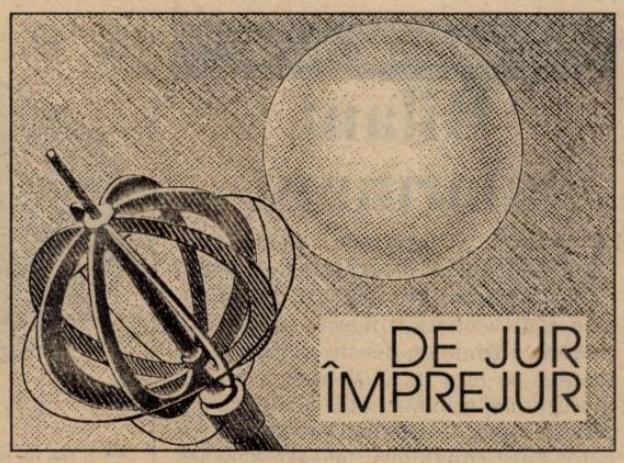

Antiamericanism

Ideea de a-i trimite pe cei trei înalţi demnitari americani prin universităţi, ca să explice poporului necesitatea unor acţiuni militare împotriva Irakului nu a fost un succes. Preluată „live" de CNN, transmisia a arătat un grup mic dar zgomotos de studenţi mînioşi, vociferînd şi scuipînd şi pe „maeştrii" comunicării rezistînd crispaţi şi aşteptînd să treacă timpul. Preşedintele în exerciţiu şi-a amintit probabil anii '60, cînd el era printre cei care-i huiduiau pe oficialii administraţiei Johnson şi Nixon, cerînd retragerea din Vietnam. În afara acestui sindrom, politica externă a SUA este greu de înţeles. Şi pe atunci o superputere, SUA s-a angajat în susţinerea militară a dictaturii din Vietnamul de Sud împotriva expansionismului comunist din Nord. A fost primul conflict militar în care televiziunea a avut posibilitatea să-i ţină la curent pe cei de acasă cu evoluţia acţiunilor pe front. Ceea ce se vedea, bombardamente continue, soldaţi americani luptînd împotriva unui inamic invizibil, unii înarmaţi pînă în dinţi, ceilalţi – desculţi, cărînd în spate rachete artizanale, reportajele din presa scrisă nu aduceau veştile unui comportament eroic în apărarea unei morale superioare. Ecou al opiniei publice activ indignate, Congresul adoptă măsuri succesive care limitează puterea preşedintelui în domeniul politicii externe. Comportării ezitante a SUA i-a corespuns decizia Vietnamului de Nord care a forţat în cele din urmă victoria şi ocuparea Sudului. Antiamericanismul mondial, aţîţat de URSS care susţinea şi militar Vietnamul, aliat cu contestaţia internă, au învins. Şi nu poate fi o consolare pentru demnitatea SUA faptul că în afară de victimele războiului, Vietnamul şi Cambodgia au plătit preţul prin represiune, exil şi genocid.

Aroganţa americană atît de detestată în special de cancelariile ţărilor mari şi mijlocii este mai curînd rezultatul vechiului complex izolaţionist, decît al maniei intervenţioniste. Contestată de Franţa, Rusia şi China, decizia lui Clinton de a ataca Irakul nu avea în vedere o primejdie imediată pentru cetăţenii americani; ea se dorea a fi un avertisment adresat liderilor care-şi asigură o statură mondială, nesocotind acordurile şi convenţiile internaţionale. Adversarii intervenţiei arată – pe bună dreptate – că nu este Saddam singurul dictator care construieşte în secret arme de distrugere în masă, violînd rezoluţiile ONU. Declaraţii concordante vorbesc despre sofisticatul arsenal biologic al Rusiei. Există şi guverne democratice, cum ar fi cel al Israelului, care îşi concep sistemele militare în afara reglementărilor internaţionale.

Toate aceste argumente sînt adevărate şi nu dovedesc decît că singura superputere nu are cum să asigure ordinea – prin mijloace militare sau paşnice – în toată lumea, în acelaşi timp. Nu poate şi probabil nici nu doreşte s-o facă dacă interesele ei sau ale aliaţilor direcţi nu sînt în mod direct afectate.

Soluţia diplomatică oferită de secretarul general ONU la umbra portavioanelor din Golf le-a dat aproape tuturor sentimentul victoriei. Saddam n-a cedat, Clinton n-a cedat, Franţa, Rusia şi China şi-au impus voinţa. Acestea din urmă, foste, probabil şi viitoare mari puteri, contestă monopolul SUA în reglementarea ordinii mondiale. Discursul lor identitar are accentele adevărului şi ale demnităţii şi în acest sens este firesc să adune simpatiile opiniei publice din ţările ameninţate de ceea ce pare a fi o covîrşitoare influenţă economică şi culturală americană. Sentimentele antiamericane sînt mai puternice la cei care depind direct de sprijinul lor, decît la rivalii direcţi. Acest reflex este stimulat de marile puteri care vor să-şi refacă sferele de influenţă.

Represiunile din Vietnam şi genocidul din Cambodgia consecutive retragerii au fost doar cîteva din efectele necontrolate ale acţiunii americane din Sud-Estul Asiei. În ceea ce priveşte Irakul, nimeni nu contestă realitatea arsenalului biologic de distrugere pe care îl posedă.

Întrebarea este împotriva cui va fi el folosit. Este aproape sigur că nu împotriva unei puteri capabile de răspuns. Saddam este totuşi un lider mai raţional decît se crede. Poporul victimă va avea atunci prilejul să verifice disponibilitatea Franţei, Rusiei sau a Chinei de a oferi oricui – spre deosebire de americani – un sprijin dezinteresat.

Magdalena BOIANGIU

Statul de drept

Bilanţ alarmant

Vineri, 27 februarie, la sala „Omnia“ a avut loc şedinţa de bilanţ a Ministerului Justiţiei. Preşedintele Emil Constantinescu, prezent la lucrări, a ţinut un discurs reluat şi comentat pe larg în mass-media. La fel, alocuţiunea ministrului Gavril Dejeu a fost în atenţia jurnaliştilor. Mă alătur celor care consideră această şedinţă drept un moment important al regimului instaurat la sfîrşitul anului 1996.

Venit la putere decis să atace în forţă structurile mafiote şi corupţia, preşedintele Constantinescu s-a declarat, după un an de eforturi, învins. În acelaşi spirit a vorbit şi ministrul de Interne: nu se poate vorbi despre o ofensivă împotriva corupţiei. Sper că afirmaţiile celor doi sînt doar aprecieri făcute la un moment dat, pe parcursul unui proces al cărui sfîrşit nu a venit. Spun, însă, că momentul mi se pare important din două motive. Primul este mai degrabă politic şi mă voi mulţumi doar să-l enunţ: preşedintele, spre deosebire de alte structuri ale statului nostru, a dovedit că este direct conectat la realitate. Preşedintele Constantinescu ne-a arătat că *ştie* ce se petrece în România şi, mai mult, că îşi asumă realitatea românească. Nu e puţin lucru, după ce decenii întregi am fost enervaţi de abisul căscat definitiv între putere şi societate. Al doilea motiv, asupra căruia mă voi opri, vizează o structură esenţială a statului de drept: magistratura. Preşedintele României a criticat dur magistraţii români.

Întrebarea pe care o pun unii este aceea dacă, constituţional, Preşedintele poate exprima opinii de natura celor spuse pe 27 februarie, despre magistraţi şi despre felul în care aceştia înţeleg să administreze justiţia. Despre magistraţi şi despre calitatea muncii lor se poate exprima public orice cetăţean. Dacă, în general, a spune ce crezi despre judecători este un drept firesc în orice democraţie, în cazul preşedintelui României aceasta mi se pare a fi o obligaţie. Aşa citesc eu art. 80 alin. 2 teza I din Constituţie, care stabileşte că „Preşedintele României veghează la respectarea Constituţiei şi la buna funcţionare a autorităţilor publice.“ Preşedintele Constantinescu este obligat să-şi exprime punctul de vedere în legătură cu felul în care funcţionează autorităţile statului.

Preşedintele a ridicat o problemă care, dacă nu mă înşel, este pentru prima oară exprimată public la un asemenea nivel: ce înseamnă independenţa judecătorilor? Independenţa magistratului nu înseamnă dreptul acestuia la arbitrariu şi nici intangibilitatea sa necondiţionată. Magistratul trebuie să fie responsabil în felul cel mai evident pentru ceea ce face. Foarte bine a marcat preşedintele Constantinescu această teză, plasînd nepotrivita înţelegere a independenţei magistratului în contextul social mai larg al neînţelegerii libertăţii. Din păcate, magistraţii suferă de aceleaşi boli sociale de care suferă orice român.

Disfuncţiunile sistemului nostru judiciar sînt, încă, multe. De la durata interminabilă a proceselor la inechităţi flagrante (excelent exemplul cu arestarea preventivă aplicabilă strict pentru găinari, dar uitată pentru marii infractori), de la abuzuri la pilde de incompetenţă. Pentru remedieri trebuie să ne concentrăm nu doar asupra legilor – lăudabil demersul Ministerului Justiţiei de reformare profundă a procedurii civile şi penale –, ci şi asupra oamenilor.

Sever VOINESCU

SPAŢIUL

PUBLIC

Tăcerea, scrisoarea, spectacolul

În loc de comentarii (pripite, date, aproape gata făcute), am să încep, aparent ocolit, cu un citat ceva mai lung, care reuşeşte să spună mai mult şi mai direct despre situaţia *generală* în care ne aflăm decît ceea ce ne e dat să citim prin ziare, să auzim pe la posturile de radio şi să vedem pe la cele de televiziune, racordîndu-le la propria universalitate de care nici nu ne dăm seama.

„Inegalitatea, frapantă, a accesului la opinia personală răneşte buna-conştiinţă democratică, bunăvoinţa etică a *do-gooders*-ilor, ca şi, la un nivel de mai mare profunzime, universalismul intelectualist ce sălăşluieşte în inima iluziei scolastice. Există oare, într-adevăr, un singur filosof preocupat de umanitate şi de umanism care să nu accepte dogma centrală a credinţei raţionaliste, şi a celei democratice, conform căreia facultatea de a «judeca bine», cum spunea Descartes, adică de a discerne binele de rău şi adevărul de fals, graţie unui sentiment interior, spontan şi imediat, reprezintă o aptitudine universală cu aplicaţie universală? Construite în secolul al XVIII-lea împotriva Bisericii ca instituţie cu pretenţii de monopol asupra producţiei legitime de judecăţi despre lume, ideea de «opinie», ca şi aceea de «toleranţă», care îi este solidară în calitatea ei de afirmaţie conform căreia toate opiniile, indiferent cine le-ar produce, sînt echivalente, exprimau, mai presus de orice, revendicarea dreptului de producţie liberă pentru noii *mici producători culturali independenţi* care erau scriitorii şi jurnaliştii, al căror rol începea să crească în paralel cu emergenţa diverselor cîmpuri specializate şi cu dezvoltarea unei pieţe pentru produsele culturale noi, apoi a presei şi a partidelor, ca instanţe de producţie a opiniilor propriu-zis politice. Numai la cîţiva dintre fondatorii celei de-a III-a Republici, în Franţa, ideea de opinie personală, moştenită de la Secolul Luminilor, apare asociată în mod explicit cu ideea de instrucţie laică şi obligatorie, presupus necesară pentru adevărata întemeiere a universalităţii accesului la judecata considerată a se exprima prin sufragiul universal. Această relaţie dintre instrucţie şi opinie, ce apărea ca de la sine înţeleasă la începuturi, atît pentru partizanii cît şi pentru adversarii sufragiului universal, a fost încet încet uitată, sau refulată“ (Pierre Bourdieu, *Méditations cartésiennes*, Seuil, 1997, p. 83).

Trăim într-o societate de comunicare, aşa cum ar vrea Habermas („care, afirmînd forţa autonomă a dreptului, înţelege să întemeieze democraţia pe instituţionalizarea legală a formelor de comunicare necesare pentru formarea voinţei raţionale“, *ibid.*, pp. 128-129), sau într-una „de spectacol“ (Guy Debord)? Aparenta comunicare generalizată, aparenta „autotransparenţă“ (Vattimo) a societăţii nu ascunde, oare, o poftă generalizată de spectacol?

Prim-ministrul Victor Ciorbea le-a *scris*, săptămîna trecută, foştilor miniştri PD, reproşîndu-le (ceea ce făcuse deja) că au profitat de „tăcerea“ sa pentru a-şi aplica nestingheriţi, pe spinarea reformei, „planul“ şi „campania de imagine“, scrisoare la care adresanţii au răspuns, enigmatic şi ameninţător, *dîndu-şi timp* şi *trăgînd de istorie*, că *vor* răspunde la momentul potrivit, adică „peste un timp“, „atunci cînd populaţia va şti ce o aşteaptă în viitorul apropiat“, dar invitîndu-l, totuşi, pe prim-ministru, oricînd, la o „discuţie publică“, *„pe orice canal de televiziune“*.

Formularea aceasta („pe orice canal de televiziune“) spune mai multe lucruri. Mai întîi, că toate posturile româneşti de televiziune sînt, cel puţin din punctul de vedere al omului politic, la fel: *de folosit*, oricînd, la orice oră din zi şi din noapte. Apoi, că spaţiul de discuţie (de elaborare în comun, dialogic, a raţionalităţii publice) îl oferă (constituie), în momentul de faţă, televiziunea, în primul rînd ea, de vreme de Parlamentul, mai ales prin comisiile lui, tinde să devină un loc al secretului, un spaţiu ne-public, *privat-instituţional* (instituţiile, iată, se personalizează...), jurnaliştii fiind (omeneşte, dar nu prea) ultragiaţi şi de faptul că nu se mai pot freca în voie de reprezentanţii poporului pe la bufetul Senatului (devenit, dacă pot spune astfel, un fel de instituţie în instituţie: culise ale presei, anticameră a *talk-show*-urilor...). Singurul loc în care politicienii se mai pot confrunta *public*, altfel spus *republican*, unii cu alţii şi toţi, categorial, cu jurnaliştii au rămas puzderia de dezbateri televizate ce uniformizează pînă la indistincţie televiziunile noastre. Faptul că spaţiul public s-a restrîns la spaţiul presei îl deformează, însă, în sensul *spectacolului*, redefinindu-l în direcţii neaşteptate. Complicitatea obiectivă, consensul tacit dintre *mass-media* şi „clasa“ (mai mult în accepţie botanică) politică se exprimă tocmai în această *întîlnire perfectă* dintre *interese aparent opuse*: acelea, „raţionale“, de a dezbate, de a se face auziţi şi de a convinge ale oamenilor politici, şi acelea, judecate drept mai curînd „iraţionale“, de a face *rating* ale posturilor de televiziune. În fapt, însă, şi oamenii politici, şi jurnaliştii vor să aibă succes, să-şi *învingă* adversarii. Cîtă democraţie poate întemeia, însă, această conivenţă nemărturisită? Comunicarea *e* spectacol sau nu e, se pare, deloc...

Bogdan GHIU

Economie

Cînd populaţia strînge cureaua, se sufocă producţia

În '97, consumul populaţiei s-a scumpit cu 150%. În acelaşi timp, salariul mediu net a crescut cu numai 97%. Din comparaţia celor două cifre se vede că românii au cîştigat sub nivelul notei de plată dictate de inflaţie. În consecinţă, şi-au restrîns cumpărăturile, fapt exprimat printr-o cădere cu 30% (în 1997 faţă de 1996) a comerţului cu amănuntul. Pe scurt, românii au cumpărat mai puţine alimente (cu 32%), mai puţine mărfuri nealimentare (cu 28%) şi au apelat mai puţin la sistemul de servicii (cu 19%). Fără îndoială că reducerea cumpărăturilor cu amănuntul, prin reţelele comerciale, s-a regăsit în scăderea dramatică a consumului. Aşa a fost în '97 şi nu avem prea multe speranţe că în '98 va fi altfel.

Scăderea consumului este rana noastră cea mai dureroasă. Şi cea mai periculoasă. Fiindcă dacă nu reuşim să închidem această rană – şi încă repede! – riscăm o cangrenă economică.

De aproape o jumătate de veac, capitalismul a înţeles că în jurul consumatorului gravitează întreaga economie. Această idee, plecată din Germania postbelică, a fost dezvoltată în milioane de cărţi şi de studii. Viaţa, însă, a luat-o înaintea cărţilor şi a demonstrat că Măria-sa Consumatorul are un rol nou. Un rol fundamental. El nu mai este un simplu „punct fix“, în jurul căruia se învîrte economia. Consumatorul a devenit un factor dinamic, în neîncetată mişcare, în faţa căruia Producătorul se vede nevoit să se plece cu supuşenie. Sigur, Producătorul poate influenţa cererea – şi o face adeseori practicînd un marketing ofensiv –, dar tot ce reprezintă oferta lui (cantitate, calitate, structură) depinde de Consumator: de nevoile lui, de dorinţele lui, de plăcerile şi capriciile lui, în ultimă instanţă de banii lui. Mai departe, de acest raport cerere-ofertă depind stabilitatea monedei, balanţele comerciale şi de plăţi, deficitul bugetar – probleme grele, ce dau continuu dureri de cap guvernelor.

Din nefericire, noi sîntem încă departe de o piaţă normală, care să fie dominată de consumatori. Piaţa noastră e dominată de marii producători, îndeosebi de cei din cercul monopolului de stat.

Producătorul, ca să poată răspunde cerinţelor şi exigenţelor Consumatorului, trebuie să îndeplinească foarte multe condiţii. În primul rînd, trebuie să pună în aplicare un program optim de investiţii.

Noi am pornit de la suprainvestiţii. Cu deosebire, s-a suprainvestit în producţii fără piaţă, ceea ce a constituit o eroare capitală. În anii '80, în timp ce pe piaţa internă era o cerere mare de bunuri de consum, dar aceste bunuri nu se găseau pe piaţă, investiţiile în industria grea au determinat o creştere peste necesar a capacităţilor de producţie. Se produceau fabricate pentru care nu se găseau debuşee.

După '90 s-a ajuns la subinvestiţii. Situaţie la fel de dăunătoare, în condiţiile unei economii ce are nevoie de restructurări şi de reaşezări cu faţa către cererea reală. Nevoia de investiţii a crescut continuu, dar nu au putut fi deblocaţi banii necesari: nici dolari şi nici lei. În '97, faţă de '96, investiţiile s-au redus cu 19%.

La ce s-a ajuns? Din acest motiv, cu deosebire, ne confruntăm acum cu o scădere drastică a consumului. Şi dacă scade consumul scade şi producţia. De aici, în primul rînd, ni se trage şi scăderea produsului intern brut (PIB).

Fără îndoială, PIB-ul (indicator ce arată bogăţia reală a unei ţări, exprimînd suma valorilor adăugate, minus consumurile productive), creşte nu numai dacă se fabrică strunguri sau oţel, ci şi dacă se construiesc locuinţe ori dacă particularii iau cu asalt magazinele şi restaurantele ori fac excursii. Dacă românii nu vor avea destui bani pentru a-şi cumpăra biletele de călătorie de la agenţiile de turism, dacă magazinele, restaurantele, transporturile, alte servicii vor continua să-şi piardă clientela, pentru că scad veniturile reale, primul care pierde este bugetul, fiindcă se restrîng impozitele. De pierdut pierde şi PRODUCŢIA, care nu-şi poate dobîndi sensul real, acela de furnizor de bunuri şi servicii acceptate de piaţă. Din această cauză, bunăstarea pe care o dorim întîrzie să vină.

Dacă vrem bunăstare, va trebui să avem mai mulţi bani. Cum pot însă românii să facă rost de bani? Într-un singur fel: să se investească mai mult, să apară noi locuri de muncă ori să fie restructurate cele vechi, să crească productivitatea şi competitivitatea, să obţinem mai multă eficienţă. În acest fel, salariile vor creşte, dividendele vor fi mai mari, afacerile mai bune. Important este, însă, ca roata afacerilor să se învîrtească fără odihnă, în aşa fel încît surplusul de bani să fie absorbit de activităţi productive şi nu de preţuri.

Acum sîntem încă prinşi într-un cerc vicios: inflaţia blochează investiţiile; blocajul investiţional, la rîndul său, întreţine inflaţia, în sensul că afacerile stagnează şi surplusul de bani de pe piaţă năvăleşte în preţuri. Iar BNR luptă din greu pentru a curăţa piaţa de leii suplimentari, pe care economia nu-i poate încă folosi eficient.

Tranziţia ne-a învăţat, pe viu, că sînt împrejurări în care şi prea mulţi bani strică. Am în vedere acele împrejurări în care s-a ajuns la o adevărată „fugă de lei“. Ne-am trezit, începînd din toamna anului 1990, în faţa unui fenomen pe care economiştii îl numesc „iluzie monetară“: convingerea că o creştere a salariilor este benefică, chiar dacă preţurile cresc şi ele. Sindicatele au cerut sporuri şi... au obţinut tot ce-au cerut. „Banii fierbinţi“ s-au înmulţit şi au umflat preţurile.

Inflaţia a mai explodat şi în '97. Acum e relativ calmă. Pe acest fond, se aud voci care solicită remonetizarea economiei: Băncii Naţionale i se cere să pompeze mai mulţi bani în sistemul economic. I se cere, chiar, să renunţe la depozitele băncilor comerciale (ce se ridică la peste 6.000 de miliarde lei) şi să împingă aceşti bani în economie. Dacă însă economia nu e pregătită să pompeze aceşti bani în sectoarele profitabile – şi nu este, încă! – surplusul de masă monetară va funcţiona ca un drog. Sectoarele neprofitabile vor deveni dependente de bani noi. Iar aceşti bani vor fi înghiţiţi de găurile negre sau vor ajunge în preţuri. Degeaba vor creşte veniturile, fiindcă inflaţia va continua să alerge mai repede. Consumul nu va putea să crească şi, în mod firesc, nu vom scăpa de stagnarea producţiei.

Adrian VASILESCU

Presa despre...

Thomsen şi ai noştri

O plecare fără conferinţe de presă pe postul naţional...

● „După plecarea din România a negociatorului şef al FMI, Dumitru Costin (lider sindical) declară: «Poul Thomsen ar fi un foarte bun prim-ministru». (...) În nici un caz nu era plictisit. I-a făcut plăcere dialogul cu noi, chiar dacă uneori ideile noastre nu au coincis, pentru că nu aveau cum să coincidă, el reprezintă FMI, noi reprezentam forţa de muncă." (Interviu în **Jurnalul naţional**, 2 martie) ● „Bălmăjeala creată în jurul proiectului de buget nu face altceva decît să prelungească şi să ascută criza guvernamentală, pe care doar naivii susţin că am fi depăşit-o. Plecarea lui Thomsen atestă impasul, mai ales că negociatorul FMI a luat această decizie după ce s-a consultat cu liderii partidelor din coaliţie." (Horia Alexandrescu – *Moţul şi Bugetul*, în **Cronica română**, 2 martie) ● **Victor Ciorbea:** „Negocierile cu FMI sînt normale. Aide-memoire-ul nu există. Precizez că aide-memoire-ul nu se semnează, ci el consemnează exact punctele de vedere la care s-a ajuns, stadiul negocierilor şi eventualele opţiuni divergente privind anumite cifre. Am anunţat din timp că se va lua o pauză de circa trei săptămîni, în care urmează să se examineze situaţia de la o instituţie bancară de către experţii FMI şi ai Băncii Mondiale, să se întocmească un program de restructurare a acesteia şi să fie finalizate cîteva programe concrete de reforme structurale." (**Cotidianul**, 2 martie) ● „Pînă la reluarea negocierilor cu FMI, guvernul trebuie să aleagă: ori creşte TVA şi impozitele, ori urcă inflaţia la 45%, ori scade cheltuielile." (**Adevărul**, 2 martie) ● „Negociatorul-şef al FMI în relaţiile cu România a plecat aşa cum a venit. Nu ne referim la mijlocul de transport – avionul, cu escală la Amsterdam – ci la faptul că cea de-a treia tranşă a împrumutului stand-by, cifrată la 86 milioane USD, nu va sosi prea curînd în vistieria noastră." (Eugen Ovidiu Chirovici – *Guvernul nu s-a făcut frate cu FMI pentru a trece puntea*, în **Curierul naţional**, 2 martie) ● „Călin Popescu Tăriceanu, vicepreşedinte PNL, a declarat că guvernul Ciorbea trebuie schimbat «întrucît şi-a epuizat resursele în privinţa reformei», fapt confirmat, în opinia liderului liberal, de eşecul negocierilor cu FMI." (**Curentul**, 2 martie) ● „Negociatorul-şef al FMI a afirmat că există mai multe variante de buget care au fost analizate, urmînd ca executivul să opteze pentru una din ele. Reprezentantul FMI arată că în buget există un gol considerabil de resurse, ca rezultat al reducerii de impozite care s-a operat la sfîrşitul anului trecut." (Ada Teslaru – *Poul Thomsen, pleacă, Guvernul rămîne cu degetul în gură*, în **Naţional**, 2 martie) ● „Este evident că ultima rundă de negocieri Guvern-FMI s-a încheiat în coadă de peşte (...) Negociatorul-şef al FMI a dat de înţeles presei, chiar dacă a folosit cuvinte diplomatice, că executivul condus de Victor Ciorbea nu şi-a onorat angajamentele asumate faţă de FMI, situîndu-se sub aşteptările lui Thomsen, care s-a dovedit extrem de conciliant în condiţiile actuale." (**Ziua**, 2 martie) ● „FMI i-a zăpăcit rău de cap pe liderii coaliţiei. Şefii partidelor din coaliţie se întrec în declaraţii contradictorii după eşuarea negocierilor. «Practic, ar fi să cadă Guvernul în Parlament, o dată cu Bugetul», a spus Mircea Ionescu Quintus, preşedintele PNL." ● „«Dacă democraţii vor capul lui Ciorbea, să facă o cerere», e de părere Ion Diaconescu, preşedintele PNŢCD. În schimb, Varujan Vosganian, liderul PAR, crede că toate problemele s-au rezolvat." (**Libertatea**, 2 martie)

Vid de putere şi eşec economic

● „Pluralul se impune, deoarece ultimele negocieri purtate cu Fondul Monetar Internaţional au demonstrat că eşecul reformei sub guvernarea Ciorbea nu a fost cauzat numai de criza politică generată de PD." (Mihai Valentin Neagu – *Ţărăniştii vor să guverneze singuri*, în **Libertatea**, 3 martie) ● **Ilie Şerbănescu, ministrul Reformei:** „Acum, România nu prea are ce să le ofere investitorilor străini." (Interviu în **Jurnalul naţional**, 3 martie) ● „Noul guvern, cel de «după Ciorbea», va avea cîteva misiuni de o dificultate formidabilă. Va trebui să întocmească în mare viteză un buget, inevitabil, de austeritate, dar în acelaşi timp în măsură să stimuleze relansarea economiei. Va trebui, de asemenea, să reia dialogul cu FMI şi să recîştige încrederea şi sprijinul instituţiilor finanţatoare internaţionale, în condiţiile în care viziunea îngust-contabilă a Acordului stand-by, ca şi întemeierea acestuia pe soluţii produse aproape exclusiv în străinătate, în lipsa unei iniţiative şi concepţii venind de la autorităţile române, nu mai sunt acceptabile." (Adrian Severin – *Arbitrajul prezidenţial – o posibilă soluţie a crizei politice*, în **Ziua**, 3 martie) ● **Zoe Petre, consilier prezidenţial:** „Deocamdată, Guvernul funcţionează corect, dar în perspectivă imediată se află Legea bugetului, care – fiind extrem de austeră – trebuie să fie negociată cu principalele grupuri parlamentare." (Interviu în **Cotidianul**, 3 martie) ● „Nici n-a apucat bine Ion Cristoiu să scrie că partidele sunt în campanie electorală şi PAC un sondaj de opinie, semnat CIS. De unde bani pentru noul barometru? Cum de unde? De la ditamai Delegaţia Comisiei Europene (mini-proiect PHARE), care dă cu zecile milioane de-a azvîrlita." (Horia Alexandrescu – *Vremea manipulărilor*, în **Cronica română**, 3 martie) ● „Oare miniştrii Dăianu şi Şerbănescu au fost «isterici» şi ei cînd vorbeau de «bulgarizarea României»? Românii care se plîng că le-a ajuns cuţitul la os sînt oare isterici? Cei care ne recunoaştem dezamăgirile, după ce am sperat enorm în noiembrie '96, suntem isterici? (...) Nu cumva sunteţi preşedintele unei ţări isterice, domnule Constantinescu? Sau oglinda e vinovată că realitatea are «un chip schimonosit?»" (Octavian Paler, *„Isterie", domnule preşedinte?*, în **România liberă**, 3 martie) ● „Oricît ar părea unora de neverosimil, *adevărata problemă a economiei noastre nu este bugetul ci reforma*. Bugetul nu face decît să acomodeze o situaţie care se înrăutăţeşte pe zi ce trece din cauza întîrzierii reformelor. Cît timp crede actuala coaliţie de la putere că vor mai accepta românii să trăiască cu bugete de austeritate şi «curbe de sacrificiu»?" (Gh. Cercelescu – *Economie bolnavă caută medic priceput*, în **Adevărul**, 3 martie)

Elena ŞTEFOI

Viitorul democraţiei

Aburii victoriei s-au risipit şi afirmaţia făcută de preşedintele Clinton în 1997 că majoritatea fiinţelor omeneşti (54,8 la sută) trăiesc în regimuri democratice se cuvine a fi nuanţată. Fareed Zakaria, redactor-şef al publicaţiei ***Foreign Affairs:*** „Democraţia existentă în lume nu e prea plăcută la vedere. În ajunul alegerilor din 1996 în Bosnia Herzegovina, artizanul acordurilor de pace de la Dayton, Richard Holbrooke, îşi manifesta neliniştea: «Să presupunem că aceste alegeri vor fi declarate libere şi echitabile şi că vor ieşi învingători rasiştii, fasciştii, separatiştii, cei care se opun în mod deschis păcii şi reintegrării. Iată o dilemă» Aceasta e problema. Nu doar în fosta Iugoslavie, ci pe toată planeta. A devenit frecvent faptul că guvernele democratice alese depăşesc limitele pe care Constituţia le opune puterilor lor, privîndu-i pe cetăţeni de libertăţile şi drepturile lor fundamentale.

Aproape de un secol, Occidentul traduce cuvîntul «democraţie» prin «democraţie liberală», ceea ce înseamnă, în afară de alegeri democratice, un respect absolut pentru libertăţile fundamentale – libertatea cuvîntului şi a adunării, proprietate privată, dreptul contractual şi statul de drept. Or, din Peru pînă la Autoritatea palestiniană, din Slovacia pînă în Sri Lanka, din Pakistan pînă în Filipine asistăm la apariţia unei democraţii liberticide: multe alegeri, dar puţine drepturi individuale. A devenit o schemă curentă felul cum, după alegerile organizate sub control internaţional, conducători ca Boris Elţîn în Rusia şi Carlos Menem în Argentina nu ţin seama de deciziile parlamentelor respective şi guvernează prin decrete. Oricare ar fi raţiunile acestor decrete – şi Elţîn ca şi Menem sînt reformatori autentici – ei batjocoresc, în văzul tuturor, regulile constituţionale".

Democraţia la ea acasă

Tot la sfîrşitul anului trecut, Michael Walzer, unul dintre principalii reprezentanţi ai ceea ce s-ar putea numi „gîndirea americană de stînga", îşi exprima îndoielile cu privire la funcţionalitatea instituţiilor şi deprinderilor democratice chiar în Statele Unite: „...Iată ce tendinţe am constatat: transformarea organizaţiilor politice şi a campaniilor electorale din cauza rolului televiziunii. Ea a făcut inutilă existenţa unor organizaţii politice articulate. Cînd la sfîrşitul anilor '60 ne-am mobilizat împotriva războiului din Vietnam, manifestam pe străzi, dădeam foc ordinelor de chemare, dar mergeam şi la organizaţiile de cartier ale Partidului Democrat cerînd încetarea războiului. Încercam să-i convingem pe cei care urmau să participe la Convenţiile partidului. Acum, după treizeci de ani, aceste organizaţii de cartier nu mai există.

Poţi să participi la o campanie, poţi să semnezi o petiţie, dar nu te mai înscrii în Partidul Democrat. Acolo a rămas un grup mic de oameni, autorii de discursuri, specialiştii în relaţii publice care apar seara la televizor. Este suficient pentru o campanie electorală, nu mai sînt necesari militanţi locali. Asociaţiile care alcătuiau urzeala societăţii civile sînt în declin. Au din ce în ce mai puţini membri, secţiile se desfiinţează, oamenii nu se mai duc la şedinţe. Au devenit mai puţin numeroşi şi cei care citesc ziarele". După ce constată că organizaţiile politice au cedat locul grupurilor de presiune, că sindicatele (şcoala elementară a democraţiei) şi-au pierdut din influenţă, că religiile tradiţionale sînt înlocuite de secte, Walzer continuă: „Asistăm la afirmarea «grupărilor identitare». Sînt un apărător al pluralismului cultural în Statele Unite, consider că este o condiţie necesară pentru existenţa unei societăţi egalitare şi democratice. Cred că grupurile minoritare oprimate trebuie să evolueze la lumina zilei. Dar în societatea noastră, grupurile cele mai slabe, neizbutind nici să colecteze fonduri suficiente nici să-şi creeze instituţii de sine stătătoare, recurg la o gesticulaţie violentă. Nu cred că aceste manifestări trebuie să capete denumirea de multiculturalism. Este de fapt afirmarea monoculturală a separatismului: acesta este cazul afrocentrismului în Statele Unite. O mare parte a culturii democratice se transmite cu dificultate, părinţii izbutesc cu greu să insufle copiilor lor un set de valori. N-am reuşit să organizăm ceremonii, aniversări istorice, nici măcar cîntecele nu mai determină o adeziune profundă, nu doar intelectuală, ci şi emoţională faţă de valorile democratice". (***Le Monde*** – 16 dec.'97)

Toleranţă, apatie, indiferenţă

Un alt politolog american, Robert Kaplan, analizează în ***Atlantic Monthly*** efectele rivalităţilor etnice şi ale globalizării economice asupra evoluţiei democratice, atrăgînd atenţia că în absenţa succeselor economice contractul social este permanent încălcat, dar pe de altă parte prosperitatea materială, aşa cum au observat toţi filosofii, de la antici pînă la Tocqueville, este izvorul servilismului, transformîndu-i pe oameni în „oi productive". Kaplan consideră însă că, în doze homeopatice, apatia nu este nocivă, fiind în felul ei o garanţie a stabilităţii.

Pentru Josep Ramoneda, filosof spaniol, directorul Centrului de Cultură contemporană din Barcelona, indiferenţa şi relativismul moral faţă de valorile democratice pavează drumul spre autoritarism. El scrie în **El País**: „În numele toleranţei (procedeu la care se recurge curent pentru a arăta îndepărtarea de intoleranţa din trecut) şi sub pretextul că toate opiniile sînt demne de respect, se dă drept de cetate discursului antidemocratic. Astfel, în Spania, se arată înţelegere faţă de cei care afirmă că pînă la urmă dictatura lui Franco n-a fost chiar atît de rea, deoarece în anii '60 a permis dezvoltarea economică a ţării. Apoi se ia pe cont propriu opinia unui procuror care consideră că militarii argentinieni s-au răsculat pentru garantarea ordinii constituţionale. S-ar putea spune că sînt fleacuri, dar ele sînt numeroase şi nu determină niciodată o reacţie instituţională în vederea apărării criteriilor democratice. „Cine tolerează, insultă", spunea Goethe. Insultătoare nu e toleranţa ci absenţa reacţiei din partea guvernării democratice. Faptul că fiecare poate să spună ce gîndeşte (principiu fundamental al libertăţii de expresie) nu înseamnă că toate opiniile sînt echivalente. Iar autorităţile democratice sînt responsabile de pedagogia culturii democratice. În absenţa unor criterii comune, democraţia nu e viabilă". (**M.B.**)

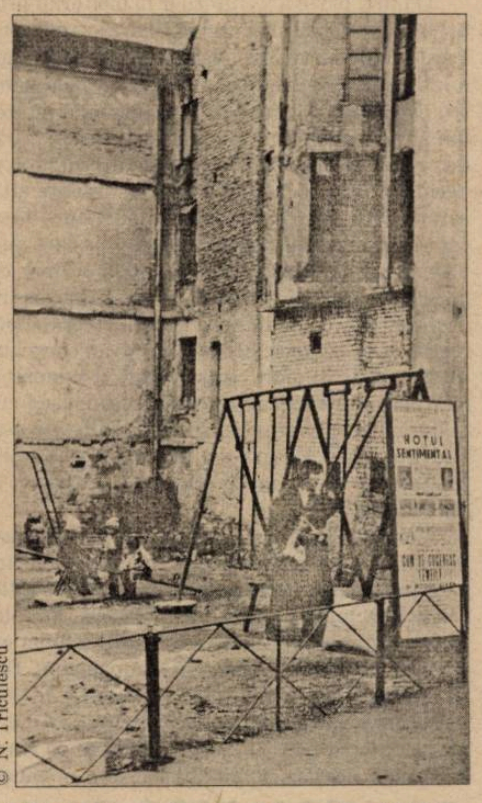

© N. Triculescu

Argument

Casa olandeză e un simbol: pe lîngă lalea şi moară, o poţi cumpăra ca suvenir-rezumat de Olanda. Casa albaneză nu e un simbol: Hoxa nu s-a îngrijit să construiască locuinţe, a făcut, în schimb, o mulţime de bunkere, aşa că albanezii s-au apucat să vîndă, după dezgheţ, bunkere miniaturale ca suvenire şi simboluri identitare. Casa olandeză nu-i doar un simbol comercializabil: e şi un *acasă*, aflat într-o relaţie cu totul specială cu spaţiul public. Ea are, cel mai adesea, o fereastră cît o vitrină şi aranjată ca o vitrină, la stradă. Dacă te apropii să o admiri, rişti să te priveşti ochi în ochi cu o familie care trăieşte paşnice clipe de *loisir*. Asta te face să nu te apropii, tocmai fiindcă ferestra-vitrină devine semnul unui *acasă*. Casa sau apartamentul de bloc albanez e un *acasă* foarte închis într-un mare dispreţ pentru spaţiul public, pentru *ceea ce se vede dinafară*. Un Mercedes garat într-o curte noroioasă, cu pereţi mucegăiţi, în faţa unei case despre care afli că e lipsită de apă curentă – aceasta e imaginea pe care o aduci cu tine din Albania. Ce înseamnă *casă* şi *acasă*, în România, acum?

Felul în care locuieşti poate fi citit, ca un discurs. Nu unul cu cap şi coadă, liniar. Felul în care locuieşti, literalmente, e discursul cel mai recent aşternut pe un palimpsest şters numai ici şi colo. De dedesubt, ies la iveală discursurile *celorlalţi* (părinţi, bunici, foşti proprietari, foste convenţii, foste sisteme ale modei). „Lectura", aşadar, nu poate „înainta", se învîrteşte în rotocoale: cuibuşorul identitar al lui *acasă* se compune din cercurile concentrice ale identităţii – Europa (dacă eşti european) – Estul – România (aici lucrurile se complică, intervin o mulţime de componente, dar hai să simplificăm...) oraşul sau satul – familia ta – tu. Tu, care te poţi revolta împotriva chingilor concentrice sau le poţi strînge mai tare, dacă alegi să le venerezi.

O descifrare a cîtorva bucăţi pre-scrise pe palimpsest la noi acasă, în România de tranziţie – iată propunerea din această săptămînă a *Dilemei*. Blocul, cu tiparele lui de locuire, este, evident, o prezenţă masivă atît în patria noastră cît şi în dosarul tematic. Apoi: casa ca semn de prestigiu social, relaţiile de familie şi de vecinătate, psihologia lui *acasă*, disputa politică generată de casă şi case. Nu lipsesc nici „marile" cercuri identitare invocate mai sus. Lipseşte animalul de casă. Lipsesc şi prăjiturile de casă. Dar nu lipseşte filmul „de familie", de la televizor – hrană şi garant contemporan al coeziunii casei. **(D.V.)**

Vintilă MIHĂILESCU
sociolog

Ce au făcut locuinţele din noi, ce am făcut noi din locuinţe

Blocul: o casă mare şi ostilă...

Legată de o altă mare distincţie, aceea dintre spaţiul public şi spaţiul privat, distincţia *casă-acasă* devine foarte importantă pe fondul separării dintre public şi privat, *acasă* ajungînd să desemneze spaţiul intimităţii. *Casă* şi *acasă* nu se suprapun neapărat; fără a-i corespunde perfect, distincţia ţine şi de diferenţa între proprietatea privată şi proprietatea ne-privată. S-a întîmplat, de exemplu, ca blocul să nu fie resimţit ca fiind *acasă* ci ca *o* casă. În anchetele folclorice din zonele suburbane de la Snagov, în faimoasele centre industrial-agrare unde, peste noapte, apăruseră foarte multe blocuri şi mulţi ţărani erau mutaţi la bloc, am întîlnit chiar expresii precum: „Ce-a păţit Mioara? A murit de bloc, săraca", de parcă ar fi murit de hepatită.

...care poate fi îmblînzită „funcţional"...

E interesant de urmărit cum, totuşi, asupra acestei case, care era un loc public, de fapt, un loc ne-intim, oamenii încercau să-şi proiecteze fantasmele unui *acasă*, modificau, îmblînzeau spaţiul. Am întîlnit multe asemenea îmblînziri fermecătoare. Un singur exemplu: la Braşov, urma să stau de vorbă cu un om care stătea la bloc, la parter. Ca de obicei, cînd intri într-o casă, gazda ne-a îmbiat cu ţuică, cu o gustare, adăugînd: „Numai puţin, să cobor în beci!" M-am uitat în dreapta, în stînga: de unde beci la bloc? A dat covorul la o parte şi a ridicat un chepeng! Vă daţi seama, perforase placa de beton a blocului numai ca să-şi facă el beciul lui din care îşi scotea ţuica, murăturile şi-aşa mai departe.

...şi „estetic"

O bună parte a locuitorilor la bloc erau prima generaţie urbană, deci păstrau relaţii rurale încă puternice. Din acest punct de vedere, spaţiul apartamentului se împărţea după tipicurile tradiţionale, chiar dacă oamenii nu mai ştiau exact ce şi cum. Adică, de cele mai multe ori, „camera bună" se reproducea în sufragerie, unde întîlneai tot felul de mărci ale bogăţiei – o bogăţie de mahala, care combina pernuţele din vechea gospodărie, brodate altfel, cu pozele sau cu colecţiile de pachete de chibrituri. Cea mai spectaculoasă scenografie „de frumuseţe" pe care mi-a fost dat s-o văd a fost la Rovinari, într-un bloc nou construit. Ea aparţinea şefei pieţei locale, care îşi făcuse în sufragerie o peşteră. Adică: pe plafon, în mijloc, erau soarele, luna şi cîteva stele, toate de bronz. Din tavan curgeau stalactite de ipsos vopsite în maro. Într-un colţ al camerei se afla barul, care era un trunchi de copac făcut din ipsos, cu scorbură, cu o lumină roşie înăuntru şi cu un pluş, de asemenea roşu. Podeaua era vălurită, cu dealurile şi cîmpiile patriei în miniatură, şi cu un izvoraş care „curgea", desenat pe o sticlă mată.

Vorbind după aceea cu un vecin, îmi zice: „Aţi fost la doamna X? Staţi, să vedeţi cum e la mine! Din păcate, nu-i gata încă, dar o să fac şi mai frumos!". De altfel, şi doamna respectivă luase modelul de la cineva, din alt colţ al ţării. Putem spune că mecanismul tradiţiei funcţionează în continuare, deşi ne vine greu să recunoaştem. Dar, în măsura în care un tipar tinde să se reproducă, în măsura în care meseriaşii care au făcut acest lucru devin cunoscuţi şi se apelează la ei pentru „acele stalactite pe care le-am văzut eu acolo", aceştia, la rîndul lor, vor răspîndi modelele şi „arta" lor.

Camera bună – peşteră... Vă întrebaţi, poate, cum arăta dormitorul? O să rîdeţi: dormitorul era înghesuit în bucătărie. Spărsese peretele între bucătărie şi cămară, pusese o plită cu foc de lemne şi două paturi mari în care se înghesuia toată familia (lucru pe care l-am văzut şi în Bucureşti în cîteva cazuri). Deci: întoarcerea la dormitul pe cuptor... Schema mentală a gospodăriei ţărăneşti, reprodusă ca atare.

Casa: pe dinafară şi pe dinăuntru

De fapt, în arhitectura vernaculară românească nu există o frontieră, o linie de demarcaţie între *înăuntru* şi *înafară*, ci doar o trecere. De la prispă la portiţă, care sînt constitutiv şi *înăuntru* şi *înafară*, spaţiul locuit este „plin cu o trecere", ca să vorbesc precum Vulcănescu. Tot astfel cum între Lumea de aici şi Lumea de dincolo nu există o graniţă, ci un număr indefinit de vămi, o indefinită trecere. Sînt tentat să cred că de aici şi-a luat Noica faimosul *întru*, acest soi de „prispă a Fiinţei". Această viziune a trecerii oamenii şi-au luat-o cu ei chiar şi la bloc, prelungind apartamentul cu palierul, cu băncile din faţa intrării, cu grădiniţele din jurul blocului şi chiar cu apartamentele părinţilor sau rudelor aduse prin „schimburi" cît mai aproape, refuzînd „spaţiul public" ca pe un non-loc, dacă nu chiar un „loc rău". La ora actuală, la noi, spaţiul public, spaţiu al Celuilalt, încă nu este valorizat, mai degrabă ţii să-ţi pui un gard cît mai înalt care să te separe de el, decît o fereastră cît mai largă. Acasă, „cuibuşorul identitar", devine spaţiul care te protejează într-un chip cît mai concret posibil faţă de spaţiul public. Iar domesticirea pare să presupună un „al meu" foarte puternic, delimitat de ceea ce este „al tău". Pînă în '90, (şi chiar şi acuma) se poate spune că ne protejam de alienare şi de izolare printr-o *izolare la puterea a doua*.

Tu, cu familia ta

Acasă presupune o dimensiune demiurgică: a crea un spaţiu după chipul şi asemănarea ta. Tu eşti cel care ştie că, în spaţiul locuit, obiectele sînt la locul lor. Ce-nseamnă asta? Înseamnă că sînt la locul *tău*, hotărît de tine. De aceea e şi foarte greu să părăseşti un *acasă*, pe cînd casa se poate părăsi; ea intră în spaţiul mobilităţii – profesionale, geografice şi aşa mai departe. Şi invers, e nevoie de un anume gen de mentalitate, mai sedentară, pentru a te gîndi la un acasă. Un american mediu are mai puţină nevoie de *un acasă* decît un român standard. În măsura în care mobilitatea profesională este un *modus vivendi* într-o societate, devine aberant să te proiectezi într-un *acasă*. E recomandabil să găseşti *case*, cît mai aproape de gustul tău, dar nu să investeşti într-un *acasă*, care te leagă, în care prinzi rădăcini. Deci acest joc între *casă* şi *acasă* este în primul rînd un joc cultural şi o marcă de identitate culturală mai largă, nu doar strict domestică şi legată de grupul familial. Din acest punct de vedere, iarăşi este interesant de observat că, în ultimii zece ani, există în Occident preocupări socio-urbanistice legate de revirimentul familiei şi al grupurilor de rudenie, se caută soluţii urbanistice de refacere a familiei lărgite, fenomen de mult pierdut (pe cale de reducere, astăzi, şi la noi). Arhitecţii sau responsabilii cu politicile sociale vestici declară adeseori, într-un mod nostalgico-problematic, că reinventarea familiei e singura salvare, singura modalitate de a revigora viaţa socială.

Familia lărgită, la bloc, în România

Blocul, deşi hulit, deşi n-a fost tocmai idealul tuturor, s-a constituit ca spaţiu în care au crescut nişte reţele sociale foarte bogate şi eficiente. Fenomenele de regrupare familială reprezentau criteriul prim în schimburile de locuinţe, mult mai mult decît criteriul apropierii de serviciu. Dacă cei apropiaţi nu se puteau muta chiar în apartamentul de alături, era bine şi în acelaşi bloc sau în acelaşi cartier. Am făcut, la un moment dat, pe baza datelor de la ICRAL, o analiză a schimburilor de locuinţe, pentru a avea şi expresia statistică a acestui fenomen de coagulare, subsumat fenomenului mai larg al economiei secundare. Existau veritabile reţele (nu numai de rudenie, ci şi între vecini) între care se schimbau copii, bunuri şi vorbe (ne amintim de copiii lăsaţi să doarmă somnul de prînz la familia de pensionari de alături în schimbul cumpărăturilor făcute la piaţă). Din ce motive funcţionau la noi aceste reţele, este evident.

Casele tranziţiei, la sate

Este surprinzător cît de mult se construieşte astăzi în sate. În partea de sud, la cîmpie, ceva mai puţin, dar în rest, mai ales în zona colinară, satele s-au schimbat enorm... În nici un caz nu poate fi vorba doar de necesităţi de locuire. Boom-ul acesta trebuie legat şi de altceva. Casele sînt din ce în ce mai mari, cu din ce în ce mai multe camere: cinci pînă la nouă dormitoare pentru două familii de patru oameni. Sau cu cît mai multe balcoane, care sînt o reeditare în beton a prispelor tradiţionale, dar care, cîteodată, au doar valoare ornamentală. Am chiar nişte fotografii cu nişte frumoase balcoane lipsite de uşă care să dea în balcon! Asta ne duce cu gîndul la valoarea simbolică a casei, a gospodăriei. Să nu uităm: ceea ce se cheamă în sociologie vizualizarea de statut, care a existat şi va exista totdeauna, se făcea la ţară prin casă. Casa, ca semn al prestigiului, rămîne elementul numărul unu pentru cultura noastră; nu numai la sate, unde este firesc, dar chiar şi la oraşe, la oamenii de afaceri. (S-ar putea ca, la oraş, maşina, ca semn de prestigiu, să intre în concurenţă cu casa. Poate pentru că maşina o poţi arăta mai uşor... Dar cred că, deocamdată, casa rămîne investiţia simbolică de prim rang.) Din acest punct de vedere, la sate se poate vedea în multe cazuri o competiţie aproape feroce între posesorii celor mai făloase case. Acest „fălos" se asigură cantitativ, prin numărul de încăperi, prin ornamente şi prin vizibilitate. Foarte multe case seamănă între ele şi aici e un paradox: deşi îmi construiesc o casă nu numai ca să stau în ea împreună cu copiii mei, ci şi ca să mă reprezinte ca individ, casele rămîn asemănătoare: nu ies prea mult în evidenţă, nu sînt vile, sînt case cu o arhitectură neorurală bizară. Tendinţa gospodarului care îşi face o casă de care să fie mîndru nu este de a face altfel decît vecinul, ci de a face la fel, cu ceva în plus. Pentru asta, merge la aceiaşi meseriaşi, pe care îi plăteşte mai bine ca să-i pună cinci colonade, şi nu trei. Aşa se face că există un număr relativ restrîns de stiluri şi, probabil, un număr relativ restrîns de meşteri care îşi au marca lor şi care reproduc o meserie tradiţională. Este din nou vorba de mecanismele tradiţiei: casele trebuie să fie în rînd cu satul. Iar în măsura în care vezi o casă mai aparte poţi să ştii că este ori a unui orăşean orî a unui localnic gen „Ciocoii noi", un îmbogăţit prost văzut de comunitate. Mi s-a întîmplat în cîteva rînduri să mi se arate cîte-o casă şi să mi se spună: „Uite ce urîtă e!", fiindcă era considerată prea pretenţioasă; ieşise din rînd. Şi fiindcă prestigiul exclude ostentaţia. Nouă ni se pare ostentativ să vedem o casă cu zece dormitoare, dar pentru săteni nu este, atîta vreme cît nu e sfidat canonul local. Acelaşi lucru este valabil în satele de ţigani, cele cu faimoasele pagode. La ei, semnificaţia de competiţie a casei este extraordinară. Se dau lupte aprige în comunităţile de ţigani bogaţi de a face casa mai mare, mai înaltă, mai aproape de stradă – toate acestea fiind elemente cu funcţie de ierarhizare socială: nu ai voie să te tragi mai la stradă dacă eşti la coada satului ca avere iar orice avansare în ierarhia locală este imediat marcată prin edificiul locativ. Prin turnuleţe. Şi bătălii între turnuleţe! **(Opinii culese de D.V.)**

Aurora LIICEANU
psiholog

Hestia: acasă, în gară şi aiurea

„Simte-te ca la tine acasă“

Trăirea pe care ţi-o dă prezenţa într-un spaţiu anume este legată de ceea ce numim confort psihologic. Cînd spaţiul este personal, atunci el se cheamă „acasă“, chiar dacă nu este vorba de a avea statutul de proprietar. Totuşi, în America, un român mi-a spus că el se simte străin pentru că tot ce el avea în locuinţa sa spre utilizare nu era decît parţial plătit. El mi-a mai explicat că această situaţie se numeşte „prosperitate artificială“ şi că americanii sînt obişnuiţi să trăiască în acest fel: totul este al lor şi nimic nu este al lor. Românul însă resimţea situaţia sa ca pe o frustrare, avînd senzaţia continuă că nu este la el acasă.

Expresia „simte-te ca la tine acasă“ exprimă această trăire intimă a identităţii personale. Ea este o invitaţie la a lăsa identitatea publică la o parte. De altfel, spaţiul este o dimensiune esenţială pentru manifestarea eului privat. El determină, reglează şi comunică relaţiile între oameni. Două forme de distanţă între oameni sînt relevante pentru discutarea lui „acasă“: distanţa personală (cea posibilă într-o locuinţă sau într-o încăpere de lucru) şi cea intimă (de contact fizic sau de apropiere fizică foarte mare, cea din pat). Pentru a determina trăirea identităţii psihologice, spaţiul unui individ este personalizat prin existenţa unor obiecte cu investiţie psihologică cum sînt fotografiile, decoraţiunile, bibelourile etc. Chiar şi obiectele aducătoare de confort sau care uşurează sarcinile domestice şi care exprimă o investiţie economică sînt personalizate prin însăşi alegerea făcută (culoare, model, stil). De aceea, camerele de hotel nu sînt dătătoare de trăirea lui „acasă“: sînt aseptice psihologic. În camerele de hotel oamenii acceptă convenţia după care eul este temporar într-un spaţiu nonidentitar. Din punct de vedere psihologic, categoria celor care preferă să locuiască la hotel şi nu într-o locuinţă a lor, deci să nu se fixeze într-un spaţiu personal, deşi nu este decît minoritară, este deosebit de interesantă. Acest interes se bazează pe faptul că nevoia de spaţiu personal este o nevoie universală, ontologică. Fiecare are nevoie de un spaţiul vital. Omul trebuie deci să se adăpostească, să aibă un spaţiu familiar – în sensul de obişnuinţă, de familiaritate – unde să se simtă în siguranţă şi ferit de privirile străinilor. Totuşi, cu toţii ştim că Jean-Paul Sartre şi Simone de Beauvoir au trăit la hotel şi lucrau nu la un birou personal, ci la cafeneaua Flore. Această preferinţă pentru locuinţa la hotel are totuşi un statut aparte în cazul lor. Pe de o parte, este vorba de un stil boem de viaţă şi, pe de altă parte, nu reprezintă o lipsă totală de fixaţie spaţială atîta vreme cît ei nu schimbau hotelul şi lucrau mereu la aceeaşi masă, în aceeaşi cafenea. O situaţie de depersonalizare extremă este cea a persoanelor care refuză să locuiască într-un spaţiu fix. Ei formează o nouă categorie socială, numindu-se SDF (sans domicile fixe) în Franţa sau „homeless“ în America şi Anglia. Aceste persoane locuiesc în spaţii publice, iar mica lor avere personală este purtată pe o bicicletă sau într-un rucsac destul de

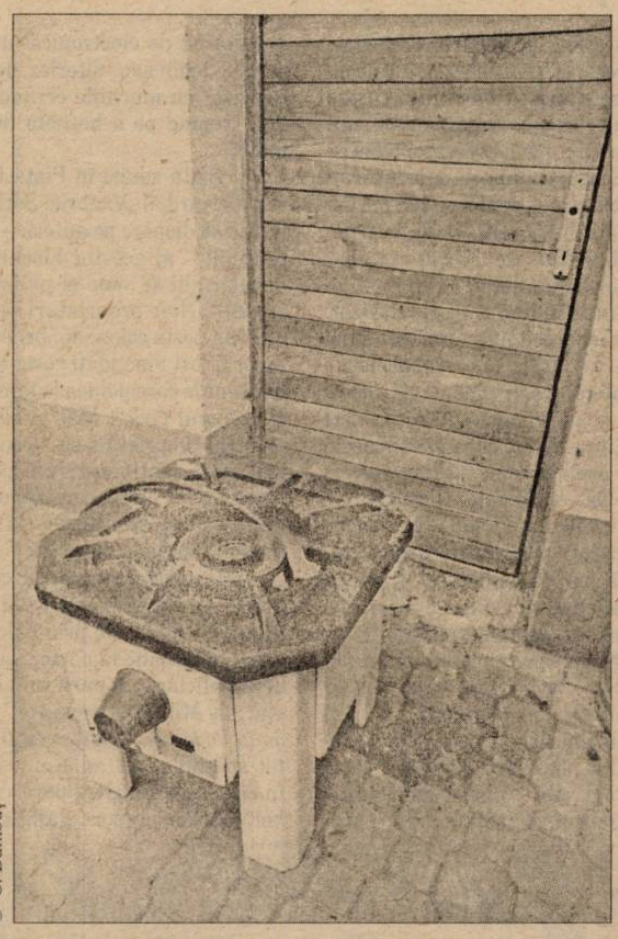

© C. Bumbuţ

voluminos. Ar putea fi mai bine numiţi „melci“, pentru că îşi poartă casa-n spinare, casă însemnînd obiectele de uz personal.

Casă – căsătorie

Într-o relaţie, atitudinea faţă de spaţiu comunică atît starea afectivă a celor implicaţi, cît şi un raport de putere. Cînd un copil are camera sa, acest lucru nu înseamnă numai o situaţie bugetară care permite o cameră în plus, dar şi o mentalitate privind nevoile fiecăruia în parte şi recunoaşterea acestor nevoi. Pentru un cuplu, organizarea spaţiului locuinţei este o expresie a mentalităţii partenerilor faţă de viaţa în doi şi de definiţia pe care ei o dau relaţiei interpersonale. În perioada de formare a cuplului, fiecare are tendinţa de a petrece timpul într-un spaţiu în care apropierea şi intimitatea să poată fi consumate fără spectatori. Perioada de fuziune afectivă este asociată cu nevoia unei fuziuni spaţiale. În mod normal, unul dintre parteneri tinde să pătrundă, cu sau fără voia celuilalt, în spaţiul privat al partenerului. În acest fel, identitatea privată se „interpersonalizează“. Iată de ce în regulile de cucerire a unui bărbat, propuse în cartea cu acelaşi nume de Ellen Fein şi Sherrie Schneider, regula nr. 22 spune: „Nu locuiţi împreună, nici nu-ţi lăsa lucrurile la el acasă“. Autoarele lasă să se înţeleagă că în general pulsiunile de interpersonalizare spaţială sînt mai mari la femei şi de aceea ele sînt cele care „pretind că au ajuns să trăiască în aceeaşi casă cu un bărbat fără să fi vrut, ci «din întîmplare» – ca o consecinţă a lungilor weekenduri petrecute împreună“. De aceea, ele se adresează femeii cu un ton dojenitor şi ironic: „...mai întîi capeţi un sertar şi în cele din urmă tot dulapul...“. Sfatul autoarelor este clar şi ferm: „nu-ţi lăsa acolo (la el), din proprie iniţiativă, periuţa de dinţi şi halatul de baie. Trebuie să fii rugată de el să ţi le laşi, după cum tot lui trebuie să-i vină ideea să elibere un raft pentru tine. Pe scurt, această «invazie spaţială» nu trebuie să vină din partea ta“. Nevoile de securitate ontologică pe care le realizează teritorializarea au expresii diferite de privatitate, întrucît privatitatea se corelează strîns cu autonomia şi nevoia de solitudine pentru revenirea la un „acasă“ psihologic.

Cei rămaşi fără de „acasă“

Pentru starea de bine subiectiv, între „casă“ şi „acasă“ trebuie să existe o relaţie. În lipsa acestei relaţii apare alienarea, starea de disconfort psihologic, de rătăcire a eului. Identitatea personală se simte nu ca o casă, ci ca în gară. Nu este oare gara un loc în care regula este tranziţia? Şi nu este oare casa doar un răgaz temporar?

Există şi situaţii în care grupuri întregi de oameni trăiesc lipsa lui „acasă“. Nenorocirile petrecute în fosta Iugoslavie au dus la conturarea unei psihologii a refugiaţilor. În cadrul ei, una dintre traumele victimelor războiului este cea a „dislocării“ şi relocării“. Pierderea casei (a locuinţei) este considerată o pierdere a unor importante simboluri sociale care confirmă identitatea şi statutul persoanei. Fotografiile, certificatele, actele de identitate ale unei persoane, hainele, cărţile, lucrurile personale reprezintă ceea ce este persoana. Casa – Hestia, zeiţa antică a casei – este simbolul privatităţii şi a locului sigur... Ea reprezintă identitatea, legătura cu familia şi teritoriul privat. Omul regretă din aceste raţiuni chiar o casă modestă, pentru că ea nu este numai o casă modestă, ci un loc în care el se regăseşte în tot ce are mai intim. Dezorientarea, neputinţa şi disperarea sînt simptomele acestei pierderi. Ataşamentul oamenilor pentru casa lor şi locul în care au trăit explică de ce evacuarea este un gest al amînării duse pînă în ultima clipă. Uneori, oamenii preferă să moară cu casă cu tot. Dislocarea produce pierderea securităţii ontologice. Uneori oamenii refuză relocarea. Am cunoscut un grec care trăia la Ştefăneşti şi obişnuia să spună că a venit în România „cu Manolis Glezos“. Camera sa era tare sărăcăcioasă. De felul lui era ţăran. Era singur şi încăpăţînat. Ceilalţi greci din bloc începuseră să-şi facă locuinţa cît mai plăcută, aşa cum puteau. El, nu. În camera lui nu era decît mobila strict necesară, iar de plafon spînzura trist un bec. Lucrurile şi le ţinea într-o ladă de lemn. Am băut la el vin negru şi am mîncat nuci pe un ziar întins pe masa de lemn. Refuza să se simtă acasă la el. „Acasă“ rămăsese în Grecia. A aşteptat să plece în Grecia, trăind ca în gară, vreme de 35 de ani. A murit la Ştefăneşti, la 75 de ani, cînd copiii se repatriaseră şi doreau să-l aducă la ei. 35 de ani între paranteze şi o identitate suspendată. Unii numesc asta doliu cultural.

Un film pentru toată familia. Familia cui?!

Una dintre publicaţiile care se îngrijesc de buna vedere a filmelor la domiciliu este *RSP-UX Magazin*. El oferă programul televiziunilor în săptămîna următoare, dînd chiar şi sfaturi în privinţa filmelor sub forma unor semne convenţionale. Simplu de descifrat, semnele sînt o combinaţie de siluete ca pentru toaletele publice şi de trecere-pietoni în roşu/verde: un El şi o Ea roşii pentru filmele nerecomandate minorilor şi o familie de verde pentru divertismentele „sigure“... În săptămîna 14-20 februarie, recomandările arătau cam aşa: **Familiile mele** (dramă SUA: „un băieţel în vîrstă de 12 ani îşi dă în judecată propriii părinţi, pentru a putea fi adoptat de o familie mai cumsecade“) era „verde-Go, bun şi pentru copilul tău“ – chit că la ora 00.15 –, probabil, mai mult din pricina titlului decît a sinopsisului; la fel ca şi **Celălalt Capone** („lumea gangsterilor din anii '20, la Chicago“), **Între noi spionii** („şi ei se pot face de rîs“...), **Spioni pentru KGB, Urmează-mă** („soţul încornorat – *de fapt:* soţul *care se crede* încornorat! – angajează un detectiv pentru a-i urmări soţia“), **Fidelitate** („uneori, cancerul nu te poate doborî“), **Nu-mi trimite flori, Fergie şi Andrew – Scandal la palat, Războiul stelelor, Armă mortală 3, Răzbunarea Sfîntului** şi **Vîrsta inocenţei** („un altfel de Scorsese“). Alte filme considerate OK indiferent de vîrstă: **Pe viaţă şi pe moarte** („duel pe autostradă“), **American Ninja** („şi ofiţerii fac trafic de arme“), **Frăţia dreptăţii** („în păienjenişul violenţei şi al răzbunării“) şi **Hotel de lux** („Leul de argint al cinematografiei româneşti“). Cealaltă categorie (roşu! trimiteţi copiii la culcare) era ceva mai previzibilă: **Pasiune şi paradis, Pasiune fără limite** („iubeşte-mă, că te omor!“), **Viţă veche** („in vino veritas“), **Interviu cu un vampir, Frumoasă şi nevinovată** („soţia unui infractor seduce un agent FBI“), **Infern la Osaka** („fetele frumoase atrase de publicitate devin prostituate“ – acţiune SUA)... Mărturisesc că am văzut foarte puţine dintre aceste filme (ambele categorii confundate), dar îmi pot imagina stupoarea unei familii „mai cumsecade“ la filmul **Escrocii** (Stephen Frears, 1990). Aşadar, tataverde, mamaverde şi copiluverde – la mijloc – se instalează în faţa televizorului (eventual, chemînd-o şi pe bunicaverde să vadă un „thriller despre triunghiului mamă-fiu-iubită“). Presupunînd că fiul este insomniac şi ambii părinţi în grevă de avertisment (filmul începe abia la 22,35), cei patru pot începe să încaseze pumni în plex – căci o spune şi rezumatul: „mama şi fiul au foarte puţine în comun – de exemplu, talentul pentru mici escrocherii. Apariţia unei tinere seducătoare, care are ambiţii mari în ce priveşte combinaţiile necurate va declanşa gelozia maternă şi va complica viaţa mediocră a fiului“. Este, firește, insuficient: **The Grifters** (titlul original) e unul dintre cele mai dure filme făcute de Frears – adaptarea (impecabilă, dar nu asta-i problema) unui roman „negru“ al lui Jim Thompson... Atît de negru încît mamei (Anjelica Huston, superbă, dar – iarăşi – nu despre asta e vorba) i se striveşte pe mînă o ţigară aprinsă, iubitei i se zboară creierii şi, în final, mama – care se apropiase de fiu pînă în punctul în care n-ai mai fi putut trece printre ei nici o filă de scenariu – îl ucide pe acesta cu o violenţă rece care te înţepeneşte în scaun şi-i fură banii. Vizionare plăcută! Am văzut destul filme „tari“ în experienţa mea de cronicar, dar ţin minte că de la acesta am ieşit – la Londra, în '91 – absolut K.O. (Ceea ce nu înseamnă că nu este un film formidabil – dintre cele mai bune în filmografia inegalului Frears – dar, aţi înţeles, nu despre asta este, totuşi, vorba...).

În ce mă priveşte, singura explicaţie care îmi vine – exceptînd-o pe aceea, insultătoare, că redactorii *RSP-UX Magazin* nu cunosc filmul sau, şi mai trasă de păr, că au „încurcat“ siluetele fatale! – este una paranoidă: filmul nu putea fi văzut decît pe postul „Duna“, maghiar, şi dublat în această limbă. Spuneţi-mi că a fost o coincidenţă şi o înghit!

Alex. Leo ŞERBAN

Augustin IOAN
arhitect

Viaţa cartierelor-dormitor

După decenii de uniformizare a expresiei în arhitectură prin intermediul proiectelor-tip, al standardizării şi prefabricării, a venit şi vremea mai bună a individualizării. Tipizate, standardizate şi gri (culoarea standard a comunismului: arhitectul sovietic Şciusev credea că este culoarea-simbol a clasei muncitoare), blocurile României arată la fel.

La parter se găsesc magazinele, construite după norme şi procente de suprafaţă comercială şi nu după regulile vii ale pieţelor, ale vadurilor. Toate arătau la fel: tîmplărie metalică pauperă, două tejghele şi galantare goale, rafturi acoperite cu melamină albă în care tronau tocana de legume, spanacul la borcan, fasolea cu costiţă sau ciorapii de plastic şi mosoarele merceriilor. Doar firmele de afară le diferenţiau. Litere de plastic, niciodată luminate, niciodată încheind un cuvînt complet. După 1989, a avut loc invazia tarabelor. Dar şi spaţiile de la parter au fost date, unele, puţine, mai norocoşilor comercianţi. La început, gratiile de fier, autocolantele de la Coca-Cola şi Pepsi, aceleaşi mărfuri de consignaţie şi urma prăfuită a fostelor firme alcătuiau un cocktail dezesperant. În timp, întremarea comerţului a generat investiţii în imagine *(corporate look)*. Blocurile, adeseori exclusiv pe porţiunea magazinului, au fost refaţadate. S-a tencuit cu strop de ciment. S-a pus gresie de baie la exterior.

Nu toate aceste noi magazine sau sedii de bănci de la parterele blocurilor sînt de publicat în revistele de arhitectură. Sînt uneori gafe kitsch, arhitectură comercială de mîna a doua, materiale prost plasate şi discrepanţe strigătoare la cer între parterul preţios şi etajele dărăpănate. Desigur, un patron nu poate fi obligat să investească în refacerea întregii faţade, care aparţine în fapt altcuiva: noilor proprietari de apartamente sau statului, după caz. Nici locatarii nu pot fi forţaţi să-şi împopoţoneze la acelaşi nivel casele, doar pentru a rima cu parterul. Cu toate acestea, aerul de schizoidie cu care ne întîmpină acum oraşele nu poate trece neobservat.

Locuinţele sînt însă locul prim al diferenţei: fiecare familie se exprimă prin interiorul său, chiar la bloc, deşi plaja de identităţi nu este mare. După război, mobilierul de serie industrială şi cele cîteva scheme arhaice de mobilare au redus spectrul opţiunilor. Generaţia părinţilor mei este cea care a prins în plin unda schimbării. Entuziasmaţi de „progres", ei şi-au abandonat locuinţele spre a se muta la bloc, în locuinţe minimale/sociale. De ce? Argumentele sînt hazlii acum: spre a nu mai avea probleme cu focul la sobe. Spre a fi orăşeni cu adevărat. Pentru a trăi „civilizat". Astfel se face că s-a produs o migraţie în masă, familiile delegînd grade de libertate ale locuirii statului: canalizare, termoficare, lumină. Şi-au cumpărat mobilier în rate. Radio. Apoi televizor: mai întîi rusesc, apoi autohton. În rate. Apoi frigider. În rate. Le au şi acum: sînt aceleaşi.

Apartamentele aveau scheme de mobilare „optime" şi permiteau, în fapt, mai puţină flexibilitate decît casa ţărănească. Dar nici măcar acele scheme moderne de organizare n-au fost respectate. Cine şi-a organizat atunci „zone funcţionale" în camera de zi? Noii „locatari" au transformat sufrageria în cameră „bună", ca la ţară: un loc cu mobilă mai preţioasă, de „sufragerie" (masă cu scaune în centru, servante pe contur, vitrină), care stătea practic nefolosită în absenţa musafirilor. Se lustruia vajnic luciul mobilei, se dispuneau macrameuri şi peisagii kitsch, înrămate. În acele rame, fotografii de familie alb/negru: botezul, nunta, armata, cei dragi. Apoi veneau bibelourile. Multe. Poate şi păsări împăiate. La loc vizibil, bruma de electronică: un radio cu carcasă de lemn sau, ulterior, de plastic alb, un televizor cu muchiile ecranului rotunde. În hol, tronînd pe o horbotă de dantele, telefonul.

O vizită astăzi în Piaţa Unirii şi pe fostul bulevard al „Victoriei Socialismului" va fi făcînd să dispere pe autorii – morali sau conceptuali – ai acestor blocuri. Victoria vernacularului se vede şi pe faţadele cele mai oficiale. Noii proprietari şi-au închis balcoanele peste colonade, brîie şi torsade. Mai an ar fi fost amendaţi sever şi puşi să scoată ferătaniile care poluează mîndra arhitectură ot „centrul civic"! Mai în *banlieue*-uri, cam toţi noii proprietari de blocuri şi-au recuperat acest spaţiu rezidual pentru locuinţe. Murăturile, varza, cartofii, uleiul din stoc şi făina (nu se ştie niciodată) fac acolo casă bună cu hainele de iarnă – vara şi viţăvercea. Mai întreprinzători, cei care stau la parter au deschis frizerii şi „butice" în sufragerie, cu intrare prin balcon. Dacă nu au existat balcoane la parter, au fost construite de beneficiari. La parterul blocului unde am stat, în Militari (ipostaziat purtujur în *Armata Poporului*), apropitarul şi-a „apropriat" tot spaţiul verde adiacent, transformîndu-l în curte: un garaj acoperit cu foi de tablă, o boltă de vie, un porc, găini şi – cum altfel? – un cîine: nu tocmai de rasă, dar destoinic. Are omul şi instalaţie separată de canalizare: vara îşi udă recoltele fără să plătească mai mult decît ceilalţi, la „pauşal", şi ne arunca sudalme cînd ne spălam balcoanele proprii, deversînd astfel apa în „curtea" lui.

© N. Triculescu

Sîntem tentaţi să rîdem, fireşte, de mintea lor proastă. Dar, la o a doua gîndire, poate că nu trebuie să chemăm primăria să demoleze aceste tumori benigne pe trunchiul avîntat al locuirii colective. Vina nu este a „ţăranului" mutat la bloc, ci a modernismului. Cei care au vrut să revoluţioneze firea umană prin locuire colectivă voiau chiar mai mult: casele comune ale avangardei arhitecturale ruse implicau traiul comunitar, cu masa la comun, cu copiii separaţi de familie şi cu celule depersonalizate, minimale. Familia trebuia distrusă, pentru că aici se inoculau germenii nocivi ai vechii societăţi. Vă mai amintiţi fabricile de mîncare şi „circurile foamei" pe care ni le pregătea Ceauşescu? Dar căminele de nefamilişti?

Toate aceste sminteli au implodat. În vestul Europei doar declasaţii, şobolanii şi carcalacii mai locuiesc în blocuri. Majoritatea acestora au fost dinamitate sau convertite în altceva. O astfel de distrugere este plasată simbolic de Charles Jencks drept început al postmodernismului. La noi, însă, decăderea cartierelor-dormitor va mai dura un deceniu, poate două. După care va veni şi aici apocalipsa. Vor exploda conductele sub pămînt, vor muri punctele termice, panourile prefabricate se vor desface în cele din care au fost alcătuite.

Dinamita este singura soluţie pentru locuirea colectivă, aşa cum a fost ea întruchipată în est, singurul loc unde modernismul a fost întruchipat în integralitatea proiectului său. Apoi? Multe locuinţe unifamiliale. Oricît de modeste, dar aşezate pe pămînt, cu puţină curte de flori în faţă şi anexe în spate. Cu bucătărie mare, să încapă toată familia. Cu beci. Cu garaj. Cu cîine. Îi elogiez deci pe cei ce îşi închid balcoanele, îşi personalizează locuinţa de serie, afirmă continuitatea tipului de locuire tradiţional peste orice bazaconie comunizantă. Chinuit, kitsch, agresiv, ei îşi cultivă identitatea prin modelarea propriei locuiri. Arhitecţii care încă îi mai condamnă astăzi sînt cei care, la o adică, ar fi gata să o ia de la capăt: blocuri, cozi, fabrici de mîncare, case ale poporului...

Sabina FATI
jurnalist

Politicile locuirii

Mai de mult se spunea că pentru a-şi împlini rostul pe pămînt omul trebuie să zidească o casă, să facă un copil şi să sădească un pom. După politica de sistematizare din timpul regimului comunist idealul celor mai mulţi a devenit apartamentul cu patru camere, iar casele au rămas nişte locuri rustice în care trebuie să faci foc cu lemne, să încălzeşti apa dacă vrei să te speli şi să ieşi afară cînd te apucă nevoile, în vreme ce la bloc ai de toate, tot confortul. Această idee a confortului este apropiată mai cu seamă celor veniţi de la ţară, pentru care avantajele oraşului sînt legate mai ales de apa curentă, încălzirea centrală, facilităţile electrocasnice, mulţimea în care te poţi pierde şi nimeni nu te ştie. Apartamentul din bloc nu înseamnă, însă, aproape niciodată *acasă* şi nici nu este o casă, ci doar substitutul acesteia.

Casa noastră, casa ţării

Viaţa în comun nu a fost inventată de comunişti şi nici nu a fost preluată de aceştia de la societăţile primitive. La începutul secolului al 19-lea Fourier a experimentat viaţa în comun într-un falanster în care trebuiau aplicate trei principii: libertatea prin libera întovărăşire, egalitatea prin satisfacerea nevoilor tuturor şi prin posesia în comun a bunurilor, fraternitatea prin spiritul care domnea în acest fel de organizare: ajutorul mutual şi liberul consimţămînt pentru tot ceea ce se întîmpla. Marx şi Engels au criticat modelul lui Fourier arătînd că acesta a substituit proprietăţii private a cîtorva privilegiaţi posesiunea tuturor lucrurilor de către toţi, păstrînd în acest fel dominaţia omului prin intermediul criteriului valorii. Principiul colectivismului este comun şi la Fourier şi la Marx, dar în vreme ce primul construieşte un sistem care să asigure fericirea, cel de-al doilea proiectează un sistem care să ducă la constrîngerea individului de către grup. Blocul socialist este fără îndoială un spaţiu constrîngător, conceput ca mijloc de omogenizare socială, de anulare a diferenţelor. Traiul la bloc înseamnă acelaşi spaţiu pentru toţi, aceleaşi probleme şi de multe ori aceleaşi dorinţe, oamenilor li s-a impus locul de locuit, mizîndu-se pe capacitatea locului de a îngrădi locuirea şi de a crea comunităţi uniformizate. Controlînd locul, puterea controla locuirea şi mişcarea în spaţiu a indivizilor. Metoda repartizării apartamentelor răspundea imperativului ideologic al omogenizării, al creării „noii societăţi" şi al „omului nou" căruia statul îi asigura liniştea, fericirea, casa, locul de muncă. „Omul nou" nu mai avea nevoie de pămînt, nu mai consuma ani grei de muncă pentru construirea unei case şi nici nu mai avea probleme cu moştenirea. Apartamentele erau ale statului, care în generozitatea lui le închiria ieftin şi pe viaţă slujitorilor săi.

Dreptul la casa altuia

Proprietatea nu mai era necesară, de vreme ce statul comunist asigura fiecăruia după necesităţi tot confortul. Statul ştia cel mai bine care sînt nevoile oamenilor săi şi mulţi au înţeles în cele din urmă acest lucru, iar casa cu grădină nu mai făcea parte din visele lor. Strategia de modificare a mentalităţii şi-a atins în parte scopul, de aceea, probabil, chestiunea retrocedărilor se loveşte de aceleaşi reticenţe la intelectuali ca şi la funcţionari şi muncitori. Dreptul de proprietate este încă greu de înţeles la opt ani după căderea regimului comunist, retrocedarea caselor nu se bucură nici de sprijinul mass-media şi nici de susţinerea majorităţii politicienilor. Deşi repunerea în posesie face parte din cerinţele Uniunii Europene, care consideră că principiul proprietăţii şi respectarea dreptului de proprietate trebuie să facă parte din strategia reformei, partidele din coaliţia de guvernămînt nu s-au înţeles asupra acestei chestiuni. Partidul Democrat a declarat deja că nu este de acord cu nici una dintre legile restituirii. Ţărăniştii au făcut anul trecut un proiect de lege nou privind casele naţionalizate, bazat pe principiul restitutio in integrum. Proiectul acorda garanţii chiriaşilor pe o perioadă de cinci ani din momentul reconstituirii dreptului de proprietate în favoarea celor îndreptăţiţi. De fapt chiriaşii ar beneficia de un termen mult mai mare, fiindcă rezolvarea propusă de ţărănişti presupune un timp destul de lung: în prima fază foştii proprietari vor putea revendica bunurile imobile în justiţie, într-o perioadă limitată de trei ani, iar în faza a doua vor urma procesele a căror durată e greu de prevăzut. Partidul Democrat a răspuns acestei propuneri legislative cu o alta numită „Legea pentru protecţia chiriaşilor". Conform proiectului democraţilor, chiriaşii sau urmaşii acestora care locuiesc într-o casă naţionalizată pentru care s-a hotărît restituirea, „au dreptul la păstrarea calităţii de chiriaşi în acele locuinţe pe toată durata vieţii lor, dacă la data restituirii aveau calitatea de chiriaşi în locuinţele respective". Aceleaşi prevederi se aplică, însă, conform proiectului PD, şi celor ce sînt urmaşi ai chiriaşilor iniţiali, pentru o perioadă de cinci ani de la data valorificării dreptului de succesiune. Cei cărora li s-au luat casele acum 50 de ani ar trebui să mai aştepte, în opinia PD, pînă mor actualii chiriaşi, plus încă cinci ani pentru a putea locui în propriile lor case. Propunerea democraţilor este suprarealistă, ei vor să parodieze în continuare dreptul de proprietate, dînd o dublă legitimare caselor, care ar reveni proprietarilor, rămînînd în acelaşi timp chiriaşilor.

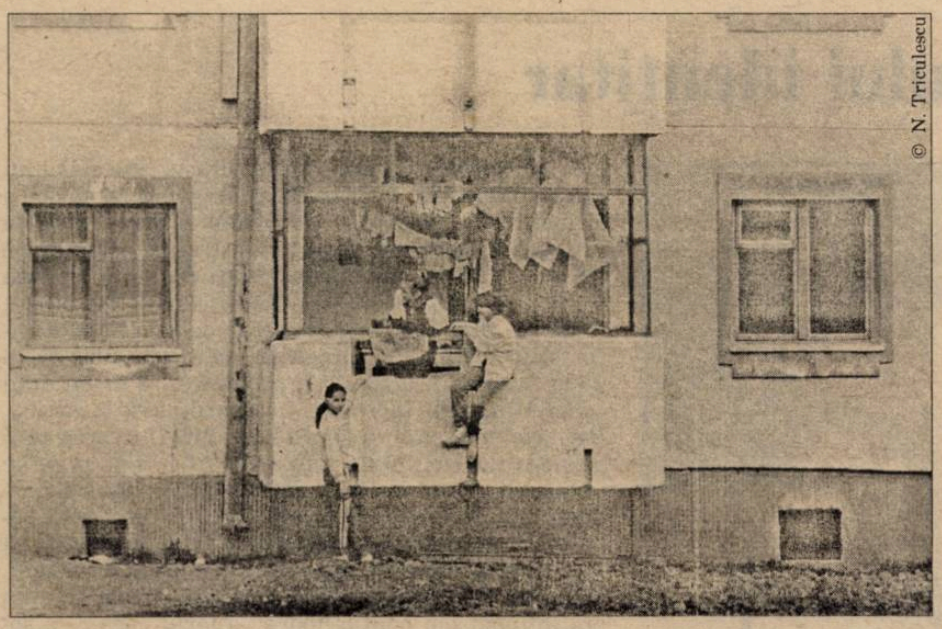

Irina NICOLAU
etnolog

Ca să ai casă

(pentru tineri sub douăzeci de ani)

Ca să ai casă la Bucureşti nu zic că-i uşor. Copiii cresc şi nu pot să plece de lîngă părinţi. Stau împreună şi se ceartă. Cînd tinerii se căsătoresc totuşi şi fac copii, viaţa în apartamente se desfăşoară după scenariul basmului rusesc „Mănuşa". Chiriile sînt exorbitante. Situaţia a devenit insuportabilă. Jos Guvernul! Jos tranziţia! Jos cu orice...

Dar, la Bucureşti, ca să ai casă n-a fost niciodată uşor. Înainte să vină comuniştii, cei mai mulţi bucureşteni erau chiriaşi. Şi, dacă ar fi să mă iau după informaţiile, nu foarte numeroase, pe care le am, servitoarele, ucenicii, funcţionarii, studenţii şi alţii ca ei locuiau mizerabil. Oamenii mai procopsiţi care îşi permiteau să ia cu chirie case cumsecade se mutau de două ori pe an. Faptul vorbeşte de la sine despre relaţiile dintre chiriaşi şi proprietari. Oricum, un mutat rămîne un mutat şi ei aveau pe an două. Evident, existau şi proprietari de case. Proprietari de case bune şi de case proaste. Cît de proaste erau casele proaste, astăzi nu putem să ne imaginăm. Unele case se moşteneau din tată-n fiu. Pe altele oamenii le construiau sau le cumpărau de la alţii. O casă bună nu era la îndemîna oricui.

Şi au venit comuniştii... Au intrat într-un Bucureşti bombardat. Ce au făcut comuniştii în primii zece ani? Ei bine, au suprapopulat oraşul cu inşi veniţi din toată ţara şi au inventat „bonul". Cu bonul lucrurile se petreceau aşa. Să zicem că tu aveai două camere în care locuiai cu familia. Camerele erau ale tale sau naţionalizate. Într-o zi suna la uşa ta un om cu un bon în mînă. Din bonul de la Sfatul Popular reieşea limpede că nu mai ai două camere ci numai una. Imediat, omul îşi aducea familia, uneori foarte numeroasă, şi boarfele. Din clipa aceea împărţeai cu ei tot: vestibulul, baia, bucătăria, pivniţa şi ce-o mai fi fost. Asta însemna să stai „la comun". Cînd omul cu bonul pleca, venea altul. Au existat cazuri cînd au ajuns să locuiască în acelaşi apartament cinci, şase familii. Prin anii '50, în apartamentul nostru au locuit şaptesprezece persoane. Spre deosebire însă de ruşi care îndesau în bucătărie, una lîngă alta, cîte o plită de gătit pentru fiecare familie, românii au refuzat să-şi amestece oalele. Ca urmare, te miri unde n-au gătit: pe balcoane, în verande, pe culoare, în băi, în pivniţe, chiar în closet. Amestecul social era de neînchipuit. Faptul însă prezenta uneori avantaje. De pildă, atunci cînd era posibil, „mitocanii" preferau dreptul exclusiv asupra bucătăriei, în timp ce „oamenii subţiri" optau pentru baie. Reţineţi, vă rog, în vreme ce unii se înghesuiau aşa cum spuneam, un grup mic de „organe" trăia confortabil în casele altora pe care nu-i lasă inima să le elibereze nici în prezent. Începînd cu prima jumătate a anilor şaizeci, comuniştii au început să construiască blocuri noi. Cartierul Militari, Drumul Taberei şi aşa mai departe... Cu mintea noastră de acum ni se pare că apartamentele erau ieftine şi uşor accesibile. Ni se pare aşa pentru că unii au uitat şi alţii nu ştiu. Cît de mici erau lefurile în vremea apartamentelor ieftine, oamenii şi le cumpărau mîncînd iaurt în delir: iaurt-iaurt, maioneză cu iaurt, îngheţată cu iaurt. Am uitat dobînzile care se plăteau la CEC, cozile care se făceau pentru „contractare", anii care treceau peste termenele de livrare, bacşişurile, pereţii crăpaţi şi strîmbi, instalaţiile defecte, materialele de construcţie mizerabile. Am uitat cum funcţionau aceste case în glorioşii ani optzeci, fără apă, căldură şi electricitate, cînd aragazul din bucătărie se aprindea toamna şi se stingea primăvara şi rămîneai cu orele blocat în lift. Ca să nu mai spun că, în acelaşi deceniu de graţie, apartamentele se contractau prin instituţia unde lucrai. Te pomeneai proprietar într-un cartier pe care îl alegeau pentru tine „tovarăşii de la sector". Şi demolările... Poate că a uitat cineva demolările. Astăzi aveai casă şi mîine aflai că n-o să mai ai. Cine se mai gîndeşte la tragediile pe care le-a provocat construirea Centrului Civic? Au fost oameni care au înnebunit, care s-au sinucis. Şi toate acestea se întîmplau într-un Bucureşti declarat oraş „închis". Cei care nu ştiu ce înseamnă acest lucru să pună întrebări şi să afle care erau căile prin care puteai să obţii un buletin de Bucureşti. Iar fără buletin nu puteai să-ţi faci casă şi nici să ai un serviciu.

După '89 a venit la Bucureşti oricine a vrut. Faptul a accentuat criza de case. Mai este nevoie să insist asupra felului în care s-a făcut vînzarea caselor de stat după revoluţie? Crezi că ştiu mai mult decît tine, cititorule, despre cum s-au dat împrumuturile pentru construcţii de case? Îţi închipui că sînt mai puţin perplexă decît tine văzînd multele sute de mii de dolari pe care unii le plătesc pentru o casă?

Conchid observînd că, la Bucureşti, să ai o casă a fost greu şi continuă să fie greu. Şi, pentru moment, nu văd semne de schimbare.

Marian CHIRIAC
jurnalist

Căminele mele

Prima amintire a copilăriei are legătură cu o casă. Mă văd, cu ochii minţii, împreună cu tatăl meu, printre gropile unei fundaţii a ceea ce ulterior avea să fie casa adolescenţei. Ar fi trebuit să am cîţiva ani, cel mult trei. Brusc, de undeva din pămînt apare un cap de şarpe. I se vede şi puţin din corp. Tata mă trage speriat de mînă şi spune: „e şarpele casei". Mă îndepărtează. Mai departe nu ştiu nimic din ce s-a întîmplat, dar simt şi acum o curiozitate imensă, din păcate reprimată. Aş fi vrut să văd ce-i cu şarpele acela. Habar nu am dacă această amintire e totuşi una legată de realitate sau pur şi simplu o proiecţie mentală a lecturilor sau filmelor de mai tîrziu. De fapt nu vreau să verific nimic din toate acestea.

Nevoia unei identităţi oferite de un spaţiu propriu aveam să o resimt la vîrsta adolescenţei. M-am bucurat enorm cînd într-o zi mama mi-a spus: „asta e camera ta". Aveam (părinţii mei de fapt) o casă cu patru camere suficiente pentru o „celulă de bază" a societăţii româneşti din deceniul şapte. Camera mea nu era nici prea mare, nici prea luminoasă dar cărţile şi lucrurile îmi stăteau aşa cum voiam eu.

După ce am reuşit la facultate, primele zile la cămin au fost cumplite. Nu puteam deloc să dorm cu alte trei persoane într-o încăpere cît a mea de acasă. Iar în patul de deasupra simţeam că mă sufoc. M-am obişnuit între timp. Şi cu gălăgia, cu mizeria şi cu baia de la capătul holului, şi cu consemnul că în seara asta trebuie să dorm în altă parte pentru că pe la X a venit în vizită prietena lui, dar şi cu multe altele. Au trecut aşa vreo doi ani. O primă revoltă am avut-o după ce, cîteva săptămîni, am dormit şapte băieţi într-o cameră cu patru paturi. Era cam mult. La capătul culoarului am găsit o chicinetă liberă. Abia încăpeau o masă şi un scaun. Suficient totuşi pentru a-mi satisface nevoia de intimitate. Acolo, stăteam serile citind Spinoza, pînă mă răzbea frigul sau sila de pereţii soioşi.

Din fericire, m-am îndrăgostit curînd. Serile mi le petreceam acum în căminul de fete. Era mai mult spaţiu, pentru că pe vreo cinşpe metri pătraţi „habitam" doar eu şi patru colege. Problema era însă cum să ajung acolo. La mijloc de deceniu opt altele erau regulile în – era să zic campusurile – studenţeşti. Cel mai adesea mergea cu o bancnotă de cinci lei plasată lui „Andreluţă", portarul căminului, căruia i se zicea aşa pentru că tricota de minune.

Cînd însă erau controale ale miliţienilor, problema se complica. Dar nu era de nerezolvat. O colegă stătea de şase în faţa căminului, să vadă dacă nu vin caraliii. Eu, în timpul acesta îmi exersam aptitudinile fizice, urcînd în rapel (procedeu din alpinism prin care se escaladează pereţi paraleli doar cu ajutorul mîinilor şi picioarelor) pînă la etajul doi, unde mă aştepta un geam deschis. Şi ajungem acolo unde chiar mă simţeam acasă.

Dimineţile erau mai neplăcute. Orice zgomot strident pe culoar sau orice ciocănit la uşă puteau să nu prevadă nimic bun. Spaima multor băieţi era să nu fie prinşi de vreun control al decanului, despre care se spunea că dacă te găseşte la o fată în cameră te obligă să o iei de nevastă. În rest nu trebuia decît să te trezeşti din vreme şi să te strecori nevăzut de femeile de serviciu, administratoră sau poliţişti. Am dus-o aşa mai bine de un an.

Repartiţie am primit în vara lui 1989. Eram acum inginer şi căsătorit. Am mers împreună pe un şantier, nu contează care. Ne-a fost repartizată o cameră într-un apartament în care locuiau alte două familii. Spaţiul de locuit nu era cu mult mai mare decît cel de la căminul studenţesc. „Mobilă" am găsit prin nişte case în care nu mai locuia nimeni. Am luat de acolo un dulap şi nişte rafturi. Plus ceva cărămizi. „Organizarea de şantier" ne-a dat patul. Cearceafurile se schimbau pe gratis de două ori pe săptămînă. Şapte luni am rezistat şi acolo. Pîndind de fiecare dată orice zgomot ca să ştii că toaleta e liberă. Sau împărţind timpii la baie astfel încît apa caldă să ajungă la toţi.

A urmat vremea rucsacului. Adică a hainelor şi mărunţişurilor gospodăreşti cărate cu spatele. După revoluţie, Bucureştiul a devenit un oraş liber şi pentru cei care nu aveau buletin de Capitală. Mi-am mutat casa aici. Cărînd-o în spate, după cum v-am spus. În prima lună am stat la cămin, parcă în amintirea vremurilor de altădată. Următoarea lună am fost găzduit în apartamentul de două camere al unei prietene. Am dus-o boiereşte, din păcate pentru prea puţină vreme. Apoi cu chirie, pentru vreo trei luni, într-o cameră dintr-o vilă în Cotroceni. Zonă rezidenţială, aer curat, vecinătăţi plăcute, numai că era un spaţiu mult prea strîmt iar gazda un cusurgiu. Inevitabil, schimbare de cartier. Titan, undeva pe lîngă poarta Uzinei 23 August (încă nu devenise Faur). Capăt de linie, început de altă lume. O cameră într-un apartament decomandat cu trei camere, împărţit cu prietena care ne găzduia, copilul ei şi amantul sporadic. Nici aici n-am rezistat mult. După nici trei luni alt cartier, în alt colţ de Bucureşti. O garsonieră prin Berceni. Totul a mers cum a mers (acum aveam un aragaz, pat, chiar ceva mobilă – bineînţeles de căpătat) pînă cînd am ajuns să omor două sute de ţînţari într-o noapte. Recordul nu ştiu dacă poate fi omologat, însă e autentic. Nu trebuia să-ţi pierzi cumpătul cu mulţimea de ţînţari de la subsolul inundat. Erau oricum prea mulţi. De adormit nu puteai s-o faci însă decît de oboseală, de la plesnit ţînţari de perete. Era să uit de şobolanul care a apărut din nu ştiu ce gaură şi mi s-a urcat pe picior. Părea cam speriat. În atari condiţii nu aveam cum să rezist prea mult nici pe acolo. Aşa că, pentru a cincea oară în mai puţin de un an, am schimbat casa. Nu m-am mai uitat la bani, aşa că am ales un apartament de două camere într-un cartier civilizat. Cu chirie, bineînţeles. Am stat aici aproape doi ani. A urmat apoi garsoniera din Pantelimon. I-am spus de la început „Bîrlogul ursului". Era pentru mine doar un dormitor. În afara cîtorva iubiri consumate parcă prea repede, a unor sporadice vizite ale prietenilor, în „Bîrlogul ursului" nu cred că am locuit efectiv nici jumătate din cei cam patru ani cît am avut garsoniera închiriată. A venit vremea să mă mut din nou. De data aceasta, într-o casă care – juridic vorbind – îmi aparţine. M-am hotărît să îmi cumpăr o locuinţă în clipa în care mi-am dat seama că eu nu mă simt acasă nicăieri. Cel mai acasă îmi era şi îmi este în tren, suspendat între o plecare şi o destinaţie dorită.

În afara amintirilor, dintre care o parte le-am rezumat mai sus, cuibuşorul meu identitar de fapt nu există. Sau ce există e doar potenţial: puţin vis, puţin instinct al proprietăţii, nevoia de a fi prin cîteva lucruri care să mă reprezinte. A se adăuga şi puţină frustrare. Era să uit inventarul bunurilor mobile: am o saltea, o masă, două scaune, cîteva zeci de cărţi, discuri şi casete, veselă, un ibric, două pahare de vin primite recent cadou, cactusul Begzada, un televizor de împrumut...

Z. ORNEA

Refuzul cuibului identitar

Şi peregrinii sau cei plecaţi departe au, în colţul cel mai pur al sufletului, acel ceva nostalgic, greu de formulat în definiţii, „acasă". E, poate, aerul copilăriei, cu amintiri stratificate din care răzbate, nostalgic, dorul. Nimic, oricîte fapte şi amintiri s-ar depune în memoria individuală, nu poate acoperi acel dor nespus după acasă. E factorul identitar, care-l defineşte pe om şi, cîteodată, o colectivitate.

Aş voi să evoc aici o colectivitate umană, etnic diferenţiată, care, în ciuda a tot şi a toate, a recunoscut drept „acasă" pămîntul românesc. E vorba despre evrei. Aşezaţi aici, unii, cu multe veacuri înainte, majoritatea a venit în secolul trecut, masiv prin 1830-1850 din Galiţia şi Rusia. Unii au fost chiar chemaţi, de boieri sau domnitori, pentru a întemeia oraşele, alţii pentru a contribui la crearea sau dezvoltarea unor meşteşuguri sau îndeletniciri comerciale. Au venit, în ţările româneşti, pentru că aici le era mai bine. Şi destulă vreme le-a fost. Statisticile arată că, în Moldova, în 1803, erau 12.732 evrei iar în 1859 ajunseseră la 118.887 (la o populaţie de 1.606.906 locuitori) iar în 1899 erau 195.887 (la o populaţie de 1.630.219 locuitori). Majoritatea evreilor locuiau în oraşe (6.390 în 1803 şi 126.129 în 1899). Alta era situaţia în Muntenia. În 1899 evreii reprezentau, aici, 68.852 suflete la o populaţie totală de 3.822.172 locuitori. Pe ansamblul României, recensămîntul populaţiei din 1899 oferă următoarele cifre: populaţie totală: 5.912.520 locuitori, din care 269.015 evrei. Recensămîntul României din 1912 constata existenţa a 7.234.000 locuitori, din care 3% erau evrei (216.702 suflete). Diferenţa faţă de 1899 e datorată unei emigrări masive (vreo 50.000) de evrei spre S.U.A. Aceştia, constituiţi, acolo, în organizaţii speciale, păstrau legătura cu realităţile spirituale româneşti. L-au invitat, la un congres al acestor organizaţii evreo-române, în 1922, pe fruntaşul ţărănist dr. N. Lupu, fost ministru de Interne în guvernul Federaţiei (decembrie 1919 – martie 1920), omagiindu-l. În memorialul acestei călătorii, apărut, în acei ani, în ziarul ţărănist *Aurora* şi reluat, acum trei ani, într-o ediţie, dr. N. Lupu mărturiseşte emoţionat că, la o reuniune, o doamnă s-a apropiat de el, mărturisindu-i înlăcrimată: „Eu sunt aici, în S.U.A., de 18 ani dar cînd spun «acasă» tot la Botoşanii copilăriei mă gîndesc". Doi ani mai tîrziu i-a vizitat pe aceşti evrei români şi N. Iorga, mărturisind, apoi, în memorialul acelei călătorii, cît de curat şi frumos româneşte vorbesc aceşti foşti români şi cît de mişcător evocă meleagurile natale, interesîndu-se avid de tot ceea ce e fenomen românesc. Şi aceasta în ciuda faptului că toţi aceşti oameni au fost siliţi să emigreze în S.U.A. datorită unei politici prigonitor antisemite din partea autorităţilor, luîndu-şi, efectiv, lumea în cap, ca unică soluţie salvatoare.

Să amintesc şi despre realitatea demografică de după Marea Unire, mărită, ca şi teritoriul, prin revenirea la trupul ţării a provinciilor pînă atunci subjugate. Recensămîntul general al României din 1930 atesta existenţa a 756.930 evrei, reprezentînd 4,2% din structura populaţiei. Un expert (Anton Golopenţia) aprecia în 1941 că între 1930 şi 1940 sporul populaţiei evreieşti nu a trecut de 50.000 locuitori.

Această populaţie evreiască nu a avut parte, pînă în 1923 (şi aceasta datorită prevederilor exprese ale tratatului de pace de la Paris) de drepturi politice. La votarea Constituţiei din 1866 legiuitorul a voit să acorde evreilor drept de naturalizare. Dar, pe dată, s-au pornit violente campanii antisemite, care au modificat esenţial planurile legiuitorilor, încît articolul 7 din acea Constituţie stipula discriminator că „numai străinii de rit creştin pot dobîndi naturalizarea". Lucrurile nu s-au modificat nici în 1878, în ciuda presiunilor unor puteri europene întrunite în Conferinţa de la Berlin. După o mare încordare antisemită în presă şi parlament, s-a renunţat, ce-i drept, la precizarea discriminatorie din 1866. Dar ceea ce s-a inclus în locul acelei discriminări nu ducea la rezolvarea lucrurilor. Evreii care doreau să capete cetăţenia română, deşi se născuseră în ţară, trebuiau să facă cerere individuală care – după un stagiu obligatoriu de zece ani – era discutată de Ministerul Justiţiei, Camera Deputaţilor, Senat şi, apoi, dacă se trecea izbăvitor de aceste furci opresive, se dobîndea cetăţenia. În cazuri speciale (cum a fost cel al lui Const. Dobrogeanu-Gherea în 1889; dar el s-a trecut în acte drept ortodox, nicăieri nemenţionînd că ar fi evreu de origine), se obţinea dispensă de stagiu. Fapt este că reglementările din 1878 au fost astfel gîndite încît să

© V. Doroliţi

împiedice pe evrei să capete cetăţenia română. E, în acest sens, revelator că din 1878 pînă în 1912 au beneficiat de acest drept numai aproape 4000 de evrei. Şi fără cetăţenia română nu se putea obţine dreptul de a profesa (chiar cu diplome în regulă) în serviciile publice ale statului. Personalităţi proeminente ale acestei populaţii evreieşti s-au ilustrat în viaţa cultural-ştiinţifică şi literară, cu contribuţii fundamentale. Inutil. Nu li se recunoştea dreptul de a deveni cetăţeni români, fiind chiar expulzaţi sau nevoiţi să se exileze.

Să amintesc trei cazuri celebre. Moses Gaster se remarcase ca un exeget de seamă al folcloristicii româneşti şi ca un mare exeget al manuscriselor vechi româneşti. Frecventase şedinţele Junimii bucureştene, unde studiile lui întruniseră elogiile lui Maiorescu şi ale lui Eminescu. Dar Gaster era un apărător al drepturilor coreligionarilor săi , luînd atitudine, în presa evreiască (nu numai!), împotriva atacurilor antisemite. În 1878 i s-ar fi propus să depună acte pentru a obţine naturalizarea. A refuzat acest privilegiu, de vreme ce coreligionarii săi nu puteau beneficia, şi ei toţi, de un drept ce li se cuvenea. Şi ca totul să se încununeze, Gaster şi l-a făcut duşman neîmpăcat pe Dim. Sturdza, ministru de Externe. Gaster demonstrase, într-o şedinţă a Societăţii de Geografie, la care a participat şi regele Carol I, fantezistele, aberantele etimologii propuse de Sturdza pentru numele unor oraşe (printre care şi Caracal). Regele i-a dat dreptate lui Gaster în mod public. Sturdza, suflet meschin şi necontrolat (a sfîrşit-o, de altfel, în 1909, ca alienat mintal), a jurat răzbunare. Şi n-a pregetat să se ţină de jurămînt. În octombrie 1885 l-a trecut pe Moses Gaster pe o listă de expulzabili de către guvernul român şi, în ciuda unor intervenţii şi proteste, l-a silit să părăsească ţara. Ajuns la Viena, acesta a publicat, imediat, un articol incendiar, în *Neue Freie Presse*, împotriva respectivului demers şi a vexaţiunilor antisemite ale autorităţilor. În scurtă vreme s-a stabilit la Londra, unde a devenit şef rabin al Comunităţii sefarde din capitala Angliei şi profesor la universitate. A continuat să se preocupe de fenomenul spiritual românesc, în disciplinele în care se specializase, publicînd cărţi fundamentale precum *Literatura populară română* (încă în 1883), *Studies and Texts în Folklore* (3 vol., 1925-1928), *Chrestomatia Română* (2 vol. Leipzig, 1891) şi introducînd folclorul românesc în literatura mondială de specialitate. Tîrziu, dacă nu chiar inutil de tîrziu, în 1929, la propunerea lui Sextil Puşcariu, i se aduce o reparaţie morală, devenind membru de onoare al Academiei Române. A vizitat de cîteva ori ţara, păstrînd pentru cultura ei dragoste şi nostalgie. Deţinea o colecţie inestimabilă de vechi manuscrise româneşti. Primise propuneri avantajoase din partea unor aşezăminte universitare din lume. A preferat să o cedeze în 1936, pe o sumă simbolică, Academiei Române. Despre aceste manuscrise îi scrisese mişcător, în 1936, unui diplomat român la Londra: „Pentru mine, aceste manuscrise reprezintă mai mult decît conţinutul lor. Ele au fost tovarăşii mei de pribegie! În cursul acestor cincizeci de ani în care au stat cu mine aici, erau pentru mine un izvor de alinare sufletească: le-am citit şi răscitit şi de cîte ori le citeam sau mi se citeau (în ultimele decenii de viaţă Gaster era orb n.m.), spuneam prietenului meu: acum suntem acasă". Conceptul de „acasă" îşi găsise o emoţionantă expresie spirituală. Dar tot de acel acasă sufletesc era vorba. Alt caz este cel al lui Lazăr Şăineanu. Extraordinar lingvist, semasiolog şi folclorist, Şăineanu, absolvent al Facultăţii de Litere din Bucureşti (unde a fost mult apreciat de Hasdeu) şi doctor al Universităţii din Leipzig, voia să devină profesor la Universitatea din Bucureşti, unde, de altfel, a şi început să predea, cu titlu provizoriu, în 1890. Îl sprijinea Hasdeu, mai ales că în 1895 Academia Română îi premiază, în urma unui concurs secret, lucrarea, extraordinară şi astăzi, *Basmele românilor* şi se distinge prin lucrarea fundamentală *Dicţionar universal al limbii române* (nouă ediţii pînă în 1943). Nu putea însă deveni profesor universitar pentru că n-avea cetăţenia română. I s-a propus să înainteze actele necesare şi va fi ajutat să obţină cetăţenia cu dispensă de stagiu. S-a opus însă V.A. Urechia, socotit istoric şi, cum era influent om politic liberal, a făcut ceea ce a socotit util pentru a se respinge cererea de încetăţenire a lui Şăineanu. I s-a propus să se boteze ortodox, ceea ce i-ar înlesni încetăţenirea. A făcut şi acest compromis. Inutil, cererea de încetăţenire i-a fost respinsă. Doisprezece ani a durat calvarul. În 1901, dezgustat şi amărît, alege calea exilului, stabilindu-se la Paris, unde a predat, la *École de Hautes Études*, cursuri de folclor balcanic, inclusiv românesc, publicînd numeroase lucrări esenţiale, inclusiv un dicţionar al argoului. A murit tîrziu, tocmai în 1934. Dar a refuzat să se mai înapoieze, vreodată, în ţară. Constatase că pentru el, România nu e „casa" lui. La fel a păţit-o şi Haiman Tiktin. Stabilit la Iaşi (se născuse în Germania), după ce şi-a luat doctoratul la Leipzig, s-a distins drept un remarcabil filolog. Era profesor la Liceul Naţional din Iaşi, publica în *Convorbiri literare* şi în *Arhiva* lui A.D. Xenopol şi ar fi voit să rămînă în ţara de adopţie. I s-a refuzat însă cetăţenia română. A ales, nevoit, şi el, calea exilului, stabilindu-se în Germania, predînd cursuri de literatură şi limba română la Seminarul Oriental de pe lîngă Universitatea din Berlin. Din 1912 pînă în 1925 a lucrat la Lectoratul Institutului de filologie romanică, Academia Română alegîndu-l, în 1919, membru de onoare. De pe urma sa a rămas un extraordinar dicţionar român-german, din materialul căruia se evidenţiază cel mai mare şi complet dicţionar etimologic al limbii române, neegalat pînă astăzi. A murit în 1936 într-un Berlin nazificat, N. Iorga trimiţîndu-i, la cerere, bani pentru a se putea întreţine.

În *Vremea* din septembrie 1936, referindu-se la cele trei cazuri pomenite aici, Mircea Eliade scria: „Nu ştiu dacă vreun bancher sau arendaş evreu a fost expulzat în epoca dintre 1870-1916. Au fost însă siliţi să plece trei mari savanţi evrei: Gaster, Şăineanu şi Tiktin. Toţi trei şi-au cucerit un renume european". Aşadar acestor trei mari savanţi evrei li s-a refuzat dreptul de a-şi considera ţara „acasă", refuzîndu-li-se identitatea naţională.

© S. Gheţie

François THUAL

Stereofonia religie-naţiune

Sociolog şi istoric ca formaţie, specializat în geopolitică, F. Thual este actualmente secretar general adjunct al grupului centrist din Senatul francez. În 1993 a publicat „Géopolitique de l'Orthodoxie", volum reeditat şi îmbogăţit în 1994, unde analizează legătura (specifică, după el, ariei ortodoxe) între religios şi construcţia identităţii naţionale, fenomene naţionale şi naţionaliste. Am crezut util să reproducem aici cîteva fragmente atît pentru faptul că avem de a face cu studiul echilibrat al specialistului, care exprimă un punct de vedere al disciplinei sale, cît şi pentru nuanţările pertinente pe care le face autorul între „religios în sine", între tradiţia spirituală a ortodoxiei şi instrumentările sale identitare. În plus, lucrarea dedică cîte un capitol fiecărei ţări ortodoxe în parte, de aici rezultînd specificitatea cu care „stereofonia religie-naţiune" (expresia aparţine autorului) se manifestă. (**A.M.**)

Atmosfere

Acestor ţări le e specific faptul că religia sacralizează naţionalul, iar naţionalul etnicizează religia. În această problemă, nuanţele se impun. Nu avem de a face cu un comportament precis al Bisericilor, ci cu un referent generat de apartenenţa la o cultură religioasă comună, ceea ce nu e deloc acelaşi lucru... Anecdota unui ofiţer francez în post la Begrad e grăitoare: omul se mira că, în vreme ce bisericile ortodoxe erau slab frecventate, referinţa la religie ocupa primul loc în discursurile politice. E unul dintre aspectele specifice – şi paradoxale – ale lumii ortodoxe: factorul religios se invocă, aici, mai ales în zona nonreligiosului. Oamenii politici şi doctrinarii naţionalismului nu se referă atît la religie ca experienţă spirituală ci ca refugiu al identităţii naţionale... Ca şi în cazul Greciei, sistemul ideologic al naţionalismului sîrb a fost puternic inspirat nu atît de Biserica ortodoxă ca atare ci de religia ortodoxă în general. „Marea idee" greacă (pan-elenism, campion al Ortodoxiei după modelul Bizanţului) şi „Marele Proiect sîrb" (pan-iugoslavism, campion al Ortodoxiei după modelul Imperiului nemanid, *n.n.)*, de plidă, se constituie în reţele, în obiective, în mituri politice, în obsesii, am spune, care sînt irigate de referinţe religioase. Aceste ideologii «ambiante» se răspîndesc nu numai în rîndul elitelor politice ci şi în masa populaţiei. Ca atare, la nivelul consecinţelor asupra relaţiilor internaţionale, ele trebuie situate cu mult în amonte faţă de politica vizibilă. Teremenul de «ambianţă» ar fi poate cel mai potrivit pentru a le descrie funcţionarea. E vorba despre «atmosfere»: nu ştii exact unde încep şi unde se sfîrşesc, însă ele inervează ţesutul social, stimulează imaginarul populaţiei.

Cazul României

În secolul al XIX-lea, evoluţia conştiinţei naţionale româneşti a cunoscut o importantă schimbare de direcţie: după cantonarea într-o poziţie antigreacă (anti-fanariotă, în sec. XVIII), urmează laicizarea şi reînvestirea în conştiinţa unei origini latine. Acest motiv esenţial al latinităţii a fost întărit printr-un conflict între Biserica ortodoxă şi cea catolică. Pentru că tema originilor latine era promovată pe de o parte de către intelectualii greco-catolici din Transilvania şi, pe de altă parte, de către oamenii politici ai noilor Principate independente, susţinuţi de către Franţa lui Napoleon al III-lea. Ortodocşii şi uniţii se înfruntau, susţinînd în acelaşi timp un discurs identic: vechimea României, necesitatea ţării de a scăpa de greci şi de turci printr-o înrădăcinare mai mult ori mai puţin mitică în latinitatea occidentală.

Modelul românesc de emancipare naţională se dovedeşte a fi deosebit de complex prin amestecul de teme laice şi lupte religioase.

Încă o dată sîntem obligaţi să constatăm că, în ţările de civilizaţie ortodoxă, problema naţională şi cea religioasă nu pot fi despărţite. Începînd din sec. XV, cînd se instalează dominaţia otomană, Biserica a fost, prin proximitatea sa faţă de popor, practic singurul rezervor al identităţii naţionale şi mai ales al limbii. E ceea ce explică simbioza între faptul naţional şi cel religios, prezentă în ansamblul lumii ortodoxe şi cu precădere în Balcani. De unde decurge, în epoca modernă, forma specială a luptei pentru emancipare naţională care, pentru popoarele balcanice, va fi o luptă în, prin şi pentru Biserica Ortodoxă. Cazul românesc se particularizează prin mixajul politic, istoric şi geografic al României care aparţine în acelaşi timp lumii balcanice (Principatele moldo-valahe) şi Europei centrale (Transilvania şi Bucovina). De o parte, o lume moştenitoare a Bizanţului, supusă otomanilor; de alta, o lume care s-a mişcat timp îndelungat după modelul austro-ungar. Din umbră se înfruntă indirect cei doi mari actori, Sankt Petersburg şi Viena, fiecare cu dorinţa de a controla România în ansamblul ei, fie prin satelizare, fie pur şi simplu prin anexiune. Intrarea Bucureştiului în război alături de aliaţi, în 1916, a constituit un moment de calm pentru conflictul austro-rus: e cert astăzi că fiecare urmărea, în cazul victoriei, anexarea ţării. Petersburgul ar fi făcut-o în numele pan- ortodoxismului, iar Viena în numele unei expansiuni teritoriale bazată pe principiul dinastic pus în sluja propagării catolicismului roman.

Oricare ar fi fost aceste intenţii, România a izbutit să scape celor două imperialisme şi să se afle de partea învingătorilor. Franţa a jucat un rol important în crearea României mari pentru că vedea în ea atît o contrabalansare a expansiunii germane în Balcani cît şi o barieră în faţa presiunii sovietice. În pofida pluralismului etnic şi religios al noii Românii, Biserica ortodoxă a continuat să joace un rol major inspirînd naţionalismul românesc şi orientarea naţiunii. Naţionalism care, îmbogăţit şi întărit prin participarea la victoria aliaţilor, va juca un rol cu greutate în negocierile de pace. Fiindcă, pentru o vreme, ţările victorioase au avut intenţia de a transforma Transilvania, cu ale sale patru naţionalităţi (germani, evrei, unguri, români) într-un soi de Elveţie. Românii în genere, fie ei ortodocşi ori uniţi, doreau fierbinte alipirea la Regat în numele unui naţionalism cu rădăcini în acelaşi timp ortodoxe şi greco-catolice. Din punctul de vedere al ortodocşilor, motivaţia era, evident, un pan-românism ortodox doritor să creeze o mare ţară. De altfel, după unificare, România a devenit, numeric, a doua ţară ortodoxă din lume. În ce îi priveşte pe uniţi, motivaţiile de fundal erau ceva mai complexe: anumite medii socoteau că influenţa catolică în zona ortodoxă ar putea fi mai bine exercitată din lăuntrul României decît dintr-un mic stat transilvan vecin. Din 1929 pînă în 1948, dată a sovietizării, polul ortodox a rămas solidar cu naţionalismul românesc, inclusiv în formele sale cele mai discutabile, de antisemitism.

În mod curios, reamestecul Rusiei – sovietică şi atee – în problemele României s-a tradus printr-o întărire a rolului Bisericii ortodoxe, sever aliniată în schimb, obligată să-şi asume strict rolul religios şi funcţia de auxiliar al regimului. Însă, spre deosebire de URSS, ea a fost etatizată, iar preoţii ei plătiţi de Stat. În pofida abuzurilor regimului comunist şi mai ales ale regimului Ceauşescu, Biserica, aservită, nu a fost prea persecutată. Românii continuau să fie legaţi de ea fiindcă, pentru ei, rămînea simbolul naţiunii, iar regimul nu dorea conflicte inutile.

Astăzi, disputa, redeschisă, între Bisericile ortodoxă şi greco-catolică agită viaţa politică şi publică a noii Românii. În ciuda dominaţiei turceşti şi după patruzeci de ani de regim comunist, fenomenul ortodox – ca realitate socio-politică – continuă să fie un factor inconturnabil pentru geopolitica internă a României. Importanţa lui e confirmată de conflictul ce opune, în Republica Moldova, ierarhia Patriarhiei moscovite şi ierarhia instalată în 1993 de către Patriarhia de la Bucureşti. Susţinătorii independenţei mizează pe ierarhia rusă, în vreme ce iredentiştii mizează pe noua ierarhie pro-românească. Iarăşi: de îndată ce, în sfera ortodoxă intervine un conflict etnic, problema este proiectată în domeniul religios care, la rîndul său, se răsuceşte spre a consolida politicul.

Cazul Serbiei

Văzută din afară, politica sîrbească dusă după dezmembrarea Federaţiei iugoslave apare drept un conflict tipic naţionalist în care religia intervine ca fenomen secundar. Or, o lectură mai precisă arată că raportul e mai degrabă invers. Criza începe în anii '70 cînd naţionalismul sîrb va relansa, prin reemergenţa lui, naţionalismul celorlalte componente ale federaţiei: apare criza Kosovo. Aşa cum se ştie, Kosovo este leagănul Serbiei istorice medievale, care serveşte de referinţă mitică atît „marelui proiect sîrb" *(natchertanje)* din sec. XIX cît şi luptei actuale. Începînd din sec. XVIII, această regiune a fost pentru istoricii sîrbi nu numai centrul istoriei profane ci şi al istoriei religioase. Mănăstirile şi bisericile sale nu încetau să reflecte imaginea Serbiei mistice din Evul Mediu, vîrf de lance al Ortodoxiei în faţa catolicilor unguri, a turcilor musulmani şi a mongolilor. Începînd din sec. XVII, regiunea începe să fie populată de albanezi musulmani. Tito va crea, pe acest considerent, provincia autonomă Kosovo. În anii '70, naţionalismul sîrb se socoteşte nu numai drept o victimă majoră a celui de al doilea război mondial (cînd ocupaţia străină şi fascismul au ucis 800.000 de persoane), drept victimă a comunismului (care l-a privat de centrul său mitic) ci şi drept victima unei conjuraţii generale, ţesută de croaţi, fie ei comunişti ori naţionalităţi, şi de musulmani. Adică aceeaşi coaliţie ca şi în Evul Mediu, cînd indiferenţa puterilor catolice lăsase Serbia să cadă pradă în mîinile otomanilor musulmani. Mitul renăştea tot atît de strălucitor.

Conflictul cu albanezii din Kosovo e de nestins, fiind unul identitar. De o parte, Serbia afirmă că a fost aici de secole îndelungate, că aici s-a format nu numai temeiul conştiinţei ei istorice ci şi inima credinţelor ei religioase. De cealaltă parte, albanezii aduc drept argument simpla lor prezenţă începînd de acum cîteva secole. În acest conflict identitar, fiecare reclamă – drept confirmare a identităţii şi existenţei sale – un acelaşi pămînt. Drama e intensificată de faptul că la acest conflict între naţionalităţi se adaugă cea între islam şi ortodoxie. Viitorul Marii Serbii nu este aşadar înscris nicăieri. În acest sens, mesianismul actual al Serbiei – oricare ar fi judecata morală asupra pretenţiilor ei – se apropie de miturile ruse ale secolul trecut, mai ales prin temperatura înaltă de fuziune între temele religioase şi naţionaliste.

***

Într-un interviu din „Le Monde", 20 ianuarie 1998, Thual adăuga: „Oamenii Bisericii nu s-au alăturat la început lui Miloşevici, un ex-comunist. Însă, fiindcă se consideră apărătorul Serbiei, teologii săi i-au inventat noţiunea de «Serbie cerească», adică un paradis cu bază naţională.

Adevărata problemă este cea a modernităţii. Ne aflăm în spaţii politico-religioase, ne aflăm în faţa unor oameni care consideră că tradiţia nu poate fi decît repetiţia unui «acelaşi» neschimbat. Mentalităţile au fost aici anchilozate de ocupaţia otomană, de perioada fascisto-naţionalistă dintre războaie, apoi de Statul comunist. Avem de a face, aproape, cu o dublă nevroză: pe de o parte, spaima de a trăda ceea ce se consideră un depozit încredinţat şi, pe de altă parte, sentimentul că, fiind depozitarul adevărului, eşti înconjurat de duşmani. În ziua în care lumea ortodoxă – prin practica ei sociologică şi prin gînditorii ei – va fi capabilă să abandoneze această dublă obsesie, un mare pas va fi împlinit. Este o lume martirizată de către istorie şi, drept consecinţă, de o mare rigiditate."

Notă: Într-un interviu publicat de „România liberă" în 22 februarie 1997, mitropolitul Nicolae Corneanu propune aceeaşi eliberare de obsesii: „În ţările care prin istoria lor şi prin numărul credincioşilor pot fi numite ortodoxe, Bisericilor le revine datoria să accepte că popoarele respective au devenit multi-etnice, iar din punct de vedere religios pluraliste". Mai mult decît atît, el aminteşte că, pentru Ortodoxia autentică, comunitatea este – după epistolele pauline – comuniunea tuturor Bisericilor locale, iar nu o sumă de cetăţi etnice. Şi astfel fiind, ea poate oferi un model societăţii democratice. Pentru că, în Biserică, diferenţele – etnice ori altele – nu duc la segregare (fiind unificate de „capul" ei) dar nici nu se anulează: cooperează. În măsura în care Biserica va înţelege să-şi onoreze „ecumenicitatea", ea ar putea deveni un ferment pentru ca România să se construiască efectiv drept o ţară a Europei.

© S. Gheţie

Pagină realizată de
Anca MANOLESCU

Album

Scrisori întredeschise

23.02.1998

Dragii mei de la *Dilema,*

La armată, în corpul de gardă, sînt cîteva paturi în care soldaţii dorm cîte 3 ore. Astfel, în cele cîteva paturi, se perindă rînd de rînd, alţi şi alţi soldaţi. Sub salteaua unuia din paturi, am găsit în zilele de după Revoluţie o scrisoare pe care am păstrat-o.

Dacă vă place şi vi se pare potrivit publicaţi-o!

David ALIN

12.01.1990

Dragă METEOR!

Încep azi această scrisoare cu inima plină de speranţă. Am văzut azi prin oraş cîţiva cunoscuţi care ştiu că îşi fac actualmente stagiul militar şi de aceea îndrăznesc să cred că poate reuşeşti şi tu să scapi cîteva zile şi să vii acasă.

Am încercat pînă acum să îţi scriu aproape în fiecare seară, dar m-a pocnit amocul (să nu rîzi! HA, HA!) şi nu am aflat nici o bucăţică de inspiraţie. Ce e drept nici acum nu am o bucată prea mare de har, dar am să încerc să încropesc o misivă care să nu te plictisească.

Se pare că cei dintre voi care trebuiau să vină acasă la sfîrşitul lunii nu mai vin. Deci în consecinţă pe Claudiu nu îl vom vedea atît de curînd.

Recitind o parte din scrisorile tale am descoperit la un moment dat o frază care se potriveşte perfect cu ceea ce se întîmplă acum cu noi. Spuneai că te-ai obijnuit cu mine oriunde. Aş vrea să sper, să cred că a rămas şi acum la fel că şi acum mă simţi acolo alături de tine. Mai ales cînd se pare că multă vreme (din punctul meu de vedere) vom fi departe unul de altul, singurul mijloc de comunicare rămîn scrisorile şi mai ales gîndurile. Să ştii că în ultima vreme ţi-am vorbit atît de des aşa ca mai demult. Acum, în aceste momente cînd am hotărît să fim mai buni am avut atîţa nevoie de tine, de gîndurile tale bune şi optimiste, dar tu nu erai aici, nu puteam nici să te chem printr-un telefon (şi apoi să mă înfurii aşteptînd) aşa că am început să te caut. Mi-am zis că dacă tu te-ai obijnuit oriunde cu mine atunci şi eu am să te găsesc oriunde. Şi te-am găsit; în gîndurile mele, în clipele mele de bucurie, în clipele mele de tristeţe peste tot. Am discutat mult despre noi şi despre ceilalţi, despre ce avem de făcut şi mai ales cum trebuie făcut.

Poate datorită acestui dialog interior am lăsat atîta vreme să treacă fără să îţi scriu.

Să ştii că mi-e tare greu să mă obijnuiesc cu gîndul că n-am să te mai văd, că nu te-am văzut de atîta timp şi n-am să te văd multă vreme (poate).

➥

Pentru încă un „aide-mémoire“

E probabil că există – a nu se sări în sus, a nu se striga, a nu se gesticula – e aproape sigur că între „noi“ şi „ei“ sînt neînţelegeri mai mari decît acelea cu FMI-ul. Mai adînci, mai grave, mai puţin populare, ţinînd nu atît de stomac şi buzunar, cît de scoarţă şi nuanţă, acolo unde se găseşte esenţialul. Pentru a nu exagera, să le numim „des malentendus“. Pot ieşi drame grele dintr-un malentendu.

Dl Moscato, preşedintele grupului italian ENI – o forţă mondială în finanţe şi petrol – semnează la Bucureşti un contract extrem de interesant. El declară – după cum citesc în „Naţional“ – că face apel la înţelepciunea Guvernului şi Parlamentului „să lase deoparte disputele neimportante...“ – cum, cum? Ce numeşte Domnia Sa, dispute neimportante? Care dispute neimportante? Urmează – şi le-aş sublinia la intensitatea cu care-mi sar în ochi şi mă lovesc în moalele capului – citez: „dosarele Securităţii, revoluţionarii, limbile de predare ale unor materii...“, avînd grijă să definească şi urgenţa: „o legislaţie absolut necesară Reformei“. „Muşcat“ cum sînt de afirmaţia dlui Moscato, aş pune zece semne de exclamaţie şi de întrebare. Mă reţin: îmi trec prin faţă – dar nu le dezvălui, ce, sînt prost?! – zece persoane, de nu personalităţi române, care s-ar declara gata să nu semneze nici un fel de contract, fie el de milioane, cu un grup financiar care numeşte „dispute neimportante“, asemenea probleme (să le repet?) care ne ţin treji, de aproape un deceniu, pînă după miezul nopţii. Pot adăuga alte zece inteligenţe din oraşul meu care ar striga: „Cum îşi permite...? Cum îşi permite un italian să ne jignească... ce ştie el despre durerea noastră? I-aş sparge capul!“ Dar nu i-l sparg. În aceasta şi constă un malentendu. Eu nu mi-aş îngădui decît să-l întreb pe dl Radu Tudor – autorul relatării – dacă a tradus exact ce a declarat dl Moscato. Chiar aşa a spus... că dosarele Securităţii sînt neimportante sau, mă rog, că duc la discuţii neimportante? Dacă da, dacă nu, aş rămîne pe gînduri, (ceea ce e uneori mai riscant decît a da cuiva cu ceva în cap) ca acestea: ignorînd urgenţa Reformei morale, despărţind-o categoric de economic, punînd „economicul la bază“, cum se spunea prin seminariile de la raion, capitalistul italian nu plăteşte tribut unui marxism vulgar? Dacă-i un capitalist roşu, ca atîţia din Italia? Ce, n-avem bibliografie? Repet: ce-ţi trece prin cap, poate fi mai rău ca glonţul.

Acesta e un malentendu în probleme economice. Simultan apare un altul, în filosofie. Citesc în „Le Monde des livres“ din 30 ianuarie 1998, recenzia la cartea „Despre limită“ a dlui Gabriel Liiceanu, apărută recent în traducere la o editură franceză. Fără a fi de un entuziasm debordant, textul – semnat de Christian Delacampagne, o autoritate a ziarului în domeniu – e ataşant la ideile cărţii, subliniind „caracterul muzical al meditaţiei – gravă şi uşoară, strălucită şi, uneori, profundă“. Paragraful care m-a curentat e acesta: *„Din fericire* (subl. mea), nu se găseşte în acest text limpid care propune un fel de morală provizorie, nici o urmă din acea paloare tipică, azi, pentru atîtea opere cu pretenţii moralizatoare. Iar cînd Liiceanu evocă acea imposibilitate de a fi fost liber în România lui Ceauşescu, el are multă grijă ca să se delimiteze de acele prostii (textual: *niaiseries* – n. mea) la modă, de genul „comunism egal nazism“. Cum, cum? „Comunism egal nazism“ e o prostie? Dar e una din cele mai sfinte cuceriri ale gîndirii noastre popular-filosofice de după ’89. Oricine a încercat să-i corecteze stupiditatea era şi este încă bănuit că vrea să apere comunismul, cînd de fapt, înainte de toate, nu e vorba decît de un act de inteligenţă, aceea care ţine morţiş să nu confunde noţiunile şi să nu le lase la cheremul acelei strigături gregare a populismului: „Ce mi-e una, ce mi-e alta?“ Malentendu-ul, de altfel, în asta şi constă: „ei“, acolo, neştiind-mai-nimic-despre-comunism, consideră „o prostie“ ceea ce mulţi, cei mai mulţi din inteligenţia noastră cred că nici nu mai trebuie demonstrat, fiind un adevăr irefutabil, deja dogmatic de care nu e îngăduit să te îndoieşti, dubiul fiind pedepsit deocamdată într-o democratică şi dispreţuitoare marginalizare. Cunosc cel puţin 10 persoane care citind această frază a dlui Delacampagne – foarte severă cu tot ce ne e mai drag şi îndreptăţit: moralizarea excesivă şi „egalizarea“ sacrosantă – n-ar mai duce pînă la capăt cronica parizianului, încheiată cu aceste cuvinte: „Ne-ar face plăcere să citim, în franceză, şi alte cărţi ale dlui Gabriel Liiceanu.“ Eu am citit fraza atent ca tot gînditorul bucureştean ce ştie că, oricît ar face pe nebunul, tot la Paris are loc consacrarea; după care am deschis „Larousse“-ul pentru a mă verifica – da, „niaiserie“ înseamnă, în franceză, „prostie, stupiditate“. După care m-am gîndit – exact, la ce altceva? – că e cazul să facem un „aide-mémorire“ al malentenduurilor abstracte dintre „noi“ şi „ei“. Pot ieşi drame dintr-un malentendu – nu-i obligatoriu să iasă şi o tragedie. Sau dramă = tragedie? Alt malentendu în melodrama română.

Radu COSAŞU

➥

Azi a fost ziua în care ne-am plîns eroii. În gîndul şi inima mea rămîne ideea că cea mai grea jertfă a fost a noastră. De fapt a voastră, colegii noştri care sînteţi armata. Cuvintele sînt prea puţine, prea sărace să poată exprima ceea ce am acum în mine, în suflet.

Printre fulgii uşori şi curaţi, fulgii albi ai celei mai albe zăpezi un gînd bun şi sincer. Un gînd de mare, mult dor. Dor de noi!

Cu prietenie sinceră,
Maria

Bazar

Cărţile de copii şi educaţia civică

Copiii mai mici (de un an şi jumătate, doi) îşi doresc poveşti cu poze. Ei sînt la vîrsta la care, în felul lor naiv, îi disting pe buni de răi şi-şi conturează primele noţiuni de morală. De aceea, este important ca acţiunile în care sînt angrenate cele două categorii (bunii şi răii) să fie memorabile – din perspectiva unui prunc de grupa mică. Editura *Egmont* în colecţia *Mini* îşi propune o manieră proprie de „instruire“ a foarte tinerei generaţii. Imaginaţia clasică a poveştilor este înlocuită cu una mai terre-à-terre şi mai civică. Personajele lui Disney sînt aceleaşi, dar militează pentru cauze ecologiste sau feministe. Mickey, de pildă, pleacă pe munte. Te aştepţi la aventuri palpitante, urmăriri, eroisme... Răii sînt însă trei căţei graşi care... aruncă gunoaie pe munte şi otrăvesc un ied cu bomboane stricate (nu vă faceţi griji, iedul scapă, are doar o indigestie). Conflictul între ei şi Mickey este mai mult psihologic. Pedeapsa: cei trei căţei nu sînt legaţi de coada calului şi alungaţi din regat, ci puşi să adune toate gunoaiele de pe munte în trei saci de plastic.

Într-o altă cărticică Mini-Egmont, sînt urmărite aventurile lui Daisy şi Donald. Nici ei nu au parte de prea mult suspans: morala, de astă dată, nu e ecologistă, ci feministă. Daisy e o neînfricată cercetaşă ce-şi tîrîie partenerul comod după ea. Donald e neîndemînatic şi fricos în tot ce face: se teme de valuri, cade de pe schiuri, iar la sfîrşitul cărţii îl muşcă, de deget... un şoricel (teroarea clasică a doamnelor).

Dacă „tomurile“ menţionate pînă acum au mesaj civic, un altul, ce narează aventurile pisicuţei Oliver, ne oferă o morală strict socială: Oliver şi Georgette (o căţeluşă caniche) sînt privilegiaţi – au un cămin, intră în protipendada animalelor. În cartier îşi duc zilele şi nişte bieţi maidanezi, care se hrănesc cu cîrnaţi furaţi de la măcelărie. Motanul Oliver (reţineţi: o pisică!) încalcă barierele sociale şi restabileşte egalităţile de clasă: invită toată gaşca de vagabonzi la ziua sclifositei Georgette, care, pînă la urmă, acceptă şi la situaţia cu bucurie.

Exemplele din seria Mini-Egmont ar tot putea continua. Cred însă că sînt suficiente pentru a trage o concluzie: nu ştim dacă odraslele noastre vor fi mai imaginative; în orice caz, vor fi mai politic corecte şi mai responsabile civic.

Iaromira POPOVICI

HUMANITAS
carte care dăinuie

Primele apariţii din martie

GEORGE BĂLAN
(coordonator)
Cum să ascultăm muzica

DOINA JELA DESPOIS
Ghidul viitorului student

ANA BÂRCĂ / DAN DINESCU
The Wooden Achitecture of Maramureş

Dr. TARNOWER / BAKER
Regimul medical Scarsdale

Bustul Thaliei

Lucidrama

Marivaux descoperă cîtă luciditate este în dramă cu mult înainte de Camil Petrescu. Eroul principal (Lucidor – Dan Cogălniceanu) din „Încercarea", piesă pusă în scenă de Alexandru Colpacci la Teatrul „Sică Alexandrescu" din Braşov, se torturează singur întrebîndu-se dacă aleasa inimii lui, o provincială modestă, îl iubeşte cu adevărat, sau este doar atrasă de bunăstarea lui materială. El îl transformă cu migală pe valetul lui, Frontello (Silviu Oltean), într-un personaj dotat cu toate calităţile virile, din care bogăţia nu poate, firește, lipsi, urmărind apoi cu atenţia morbidă a gelosului efectul produs de creaţia sa asupra frumoasei Angelica (Mara Niculescu). Pe de altă parte, îl mituieşte pe terestrul Jupân Darac (Marius Cordoş) pentru a-l face să renunţe la biata zestre a Angelicăi, îndemnîndu-l să o curteze însă în continuare, derutînd-o şi mai mult. Dacă mama Angelicăi (Luminiţa Blănaru) este, ca toate bietele mame ale fetelor fără zestre, depăşită de turbionul evenimentelor, servitoarea Liseta (Bianca Zurovski) întreţine tensiunea colectivă, arătîndu-se interesată de toţi protagoniştii, dintre care va şti să aleagă în final pe singurul potrivit.

Alexandru Colpacci a conceput un spectacol grav, modern, un Marivaux fără marivodaj, pus sub semnul oglinzii. Lucidul Lucidor, luminos ca raţiunea, este un personaj lucitor, reflectat de către rivalii pe care şi-i construieşte ca imagini în oglindă ale eului său complicat. Oglinzile abundă în decorul lui Mihai Mădescu, pînă şi ferestrele au mai mult proprietăţi de reflexie decît de transparenţă. Jocul imaginilor virtualizează personajele, singură servitoarea păstrîndu-şi consistenţa carnală. Acest a este îndeosebi efectul personalităţii marcante a Biancăi Zurovski care, chiar în absenţa replicilor, continuă să genereze fascicole de energie, dinamizînd spaţiul scenic. Ceilalţi tineri interpreţi au o anumită nesiguranţă în prospeţimea lor. Frontello este, în interpretarea lui Silviu Oltean, un fel de Byron seducător, care refuză să se limiteze strict la rolul său de „appât". Dan Cogălniceanu, în Lucidor, este reflexiv şi interiorizat, nu însă îndeajuns de tensionat. Marius Cordoş joacă savuros, dar uşor manierist, rolul lui Darac. Traducerea viguroasă a lui Romulus Vulpescu serveşte bine spectacolul, dîndu-i lucirile aspre ale lucidităţii.

Dansînd cu Shakespeare

Răzvan Mazilu ar fi putut, desigur, să facă singur coregrafia spectacolului inspirat de piesele lui Shakespeare, în care este unic protagonist. Judecînd după cum a transformat „Dama cu camelii" şi, mai ales, „Vorbeşte-mi ca ploaia..." a lui Tennessee Williams, ar fi rezultat un extract de chintesenţă, un Shakespeare într-o coajă de nucă, în care regii, nebunii şi ucigaşii ar fi fost comprimaţi într-un nod atomic redus la muţenie, supraîncărcat însă de energie potenţială.

Cu spectacolul acesta, Răzvan Mazilu a vrut altceva decît să-şi manifeste originalitatea şi independenţa. A dorit să traseze o dîră de continuitate cu talentul celor care l-au format, l-au inspirat şi, din cînd în cînd, l-au ajutat. De aceea a recurs la coregrafia lui Ion Tugearu, la vocea lui Ştefan Iordache, la scenografia Janinei. O reverenţă faţă de trecut şi un semn de conivenţă cu rigorile prezentului nu presupun inhibarea propriei personalităţi. Dimpotrivă, modularea sugestiilor celorlalţi pe claviatura unei subiectivităţi bine antrenate poate da naştere la insolite efecte. Coregrafia angular-expresionistă, caracteristică lui Ion Tugearu, este îmblînzită printr-o bine controlată infuzie de feminin în interpretare, pînă la a atinge cote de o tulburătoare ambiguitate. Muzica lui Mahler dă tonalitatea generală a spectacolului, deşi Rossini, Rahmaninov şi Puccini, ca *intermezzi*, îşi găsesc şi ei locul. Răzvan Mazilu este şi Richard al III-lea, şi Hamlet, şi Desdemona, nu consecutiv, ci parcă în acelaşi timp. Uneori, ideile coregrafice leagă muzica de textul citit din *off* într-o asemenea măsură, încît rezultă un compus organic. Aşa se întîmplă cînd dansatorul apare înfăşurat într-o pînză albă precum în filmul „Mahler" al lui Ken Russell, sau cînd animează prin mişcările sale ansamblul de curele care alcătuiesc în fundalul scenei o imensă sculptură cinetică. În ascensiunea scării de mătase, cu care începe şi se încheie spectacolul, Răzvan Mazilu evocă figurile îngerilor de pe scara lui Iacob, în viziunea Vechiului Testament. Orice înger este înspăimîntător, ne-o spune Rilke, iar forţa pe care Răzvan Mazilu o degajă, chiar atunci cînd unduieşte molatic, confirmă aceasta cu autoritate.

Adrian MIHALACHE

Semnal

Oglinda spartă. Despre teatrul românesc după 1989 de Marian Popescu (Editura UNITEXT, 384 pagini, lei 20.000)

Apărută în decembrie 1997, *Oglinda spartă* cuprinde texte din perioada 1990-1997, publicate în mai multe reviste sau citite la radio şi TV, dar şi puncte de vedere, eseuri scrise special pentru această carte. Cartea surprinde evoluţia *ideii de teatru* în România într-o perioadă dramatică, fascinantă, probabil irepetabilă. Este pentru prima dată, în critica teatrală românească de după război, cînd **Teatrul** este surprins în polivalenta sa alcătuire ca fenomen artistic: politicul, socialul, artisticul, creativitatea, regizorul şi actorul, dramaturgul, cenzura, ideologicul şi altele, sînt avute în vedere de autor, aflat la originea unora dintre transformările scontate în domeniul artei teatrale.

Oglinda spartă este, dincolo de afirmarea unui punct de vedere despre teatru, şi o afirmare polemică a unor gînduri despre teatrul românesc de după dispariţia cenzurii, despre false sau reale probleme ale oamenilor de teatru, despre relaţia Teatrului cu Societatea după căderea Zidului Berlinului.

Oglinda spartă apare în Seria Critică/Eseu a Editurii UNITEXT.

Nu ratați

Expoziţia de fotografie
JOHN BLAKEMORE
(Marea Britanie)
la Galeria Etaj 3/4,
Bd. N. Bălcescu 2, Bucureşti

Cronica literară de tranziție

Niște ziceri

Întors din cele străinătăţuri, cronicarul de tranziţie descoperă pe masa şi noptiera sa de lucru o quasi-sumedenie de cărţi, pe care le-a citit, dar despre care încă nu poate să scrie cum se cuvine (Gabriel Andreescu, *Solidaritatea alergătorilor de cursă lungă*; INTERNATIONAL IDEA, *Democraţia în România*, traducere din engleză de Visual Persistence <sic>; Dan Pavel, *Cine, ce şi de ce? – Interviuri despre politică şi alte tabuuri*; Eleodor Focşeneanu, *Istoria constituţioală a României 1859-1991)*.

Cronicarul preferă azi, fiind şi înghesuit de obligaţii inopinate, să-i împărtăşească cititorului cîteva din deliciile unei cărţulii de migăloase scotoceli etno-socio-mito-filologice: *Expresii româneşti – Biografii, motivaţii** de Stelian Dumistrăcel. Nu va fi, deci, o cronică analitică (o sumară radiografie am făcut cărţii într-unul din episoadele emisiunii pe care o susţin la TVR-1), ci una „expozitivă", informativă, fiindcă cititorul *Dilemei* e un om curios şi va îngădui, cred, o cronică de tranziţie situată sub semnul lui

ŞTIAŢI CĂ...?

...A trage la ***aghioase*** vine de la grecescul „aghios"=sfînt, făcînd aluzie la cîntatul liturgic, pe nas şi monoton?

...La începuturile ei, expresia ***burtă-verde*** nu avea conotaţia peiorativă, de „tîrîie-brîu", de mic-burghez robit pîntecului, ci desemna pur şi simplu pe un negustor încins cu tradiţionalul brîu sau şorţ verde?

...Şi ***tîrîie-brîu*** a suferit o teribilă întorsătură semantică în timp? La origine, expresia numea astfel un om arţăgos, certăreţ, care-şi lăsa brîul vechiului costum, de tip oriental, să spînzure pe jos, spre a găsi pretext de gîlceavă celor care-l călcau din neatenţie; porecla i-a fost atribuită cerbiciosului Tudor Vladimirescu.

...A-ţi da ***arama*** *pe faţă* trimite la banii falşi, spoiţi doar cu aur, pe care, dacă-l zgîrii...?

...Explicaţia plauzibilă pentru *„îngheţat* ***tun***" este: „îngheţat ca o apă peste care se poate trece cu tunurile"?

...A pescui în ape ***tulburi*** metamorfozează şi metaforizează o practică simplă şi veche de procurare, pentru hrană, a peştilor prin tulburarea mîlului de la fund, ceea ce-i sufocă şi-i obligă să iasă la suprafaţă de unde pot fi uşor capturaţi? (Expresia sugerează şi „nesportivitatea" procedeului).

...A-ţi găsi ***bacăul*** *cu cineva* (adică „naşul", pe cel care-ţi vine de hac, te înfundă) îşi are sorgintea în vocabula maghiară *bakó*=călău?

*...**Hac***, din expresia pe care am folosit-o mai sus, însemna, originar, „plată", „simbrie", „răsplată"?

...A trage un ***toc*** *de bătaie* este, de fapt, alterarea lui ***top*** *de bătaie*, în veacul trecut, „top" însemnînd pachet, legătură de... (textile, lumînări, chibrituri etc.) – aşadar o bătaie administrată zdravăn cuiva care e legat?

...Un întreg capitol de istorie e condensat în expresia *a da bir cu* ***fugiţii***, care se referă la ţăranii ce se refugiau în Balta Brateşului, în epoca domnilor fanariote, sub stăpînirea paşei de Isaccea, spre a scăpa de plata birurilor?

...Cîştigatul la ***belciuge*** s-a născut din jocul de îndemînare din bîlciuri, constînd în aruncarea unor cercuri (belciuge) pe o vergea – sensul fiind deci: bani cîştigaţi „la joc", nu „prin muncă"?

...A trage ***targa*** *pe uscat* (a o duce greu, a o scoate greu la capăt), în care cuvîntul medical „targă" pare cam ciudat, e de fapt deformarea lui „a trage ***catarga*** pe uscat", catarga fiind un vechi termen pentru „galeră", vas cu pînze; dacă ne amintim şi de tabloul cu *Edecarii de pe Volga*, expresia îşi pierde aspectul suprarealist.

...A face capul ***calendar*** trimite la „calendarele" anilor 1800, care erau pline de informaţii, de toate pentru toţi, cam cum ar fi azi almanahurile?

*...**Şofranul*** din zicerea „nu ştie ţăranul ce e şofranul" e o plantă îndeajuns de banală *(Carthamus tinctorius)* pentru a ridica semnul întrebării de ce, adică, n-ar şti ţăranul ce e cu ea? Explicaţia constă în utilizarea ei mai sofisticată, în bucătărie, drept condiment numai pentru *anumite* bucate; de aici, aroganţa orăşeanului faţă de ţăranul care n-a ajuns la aşa fineţuri...

...Iniţial, expresia *a-ţi face de cap* nu avea un sens frivol ca azi, ci unul tragic, însemnînd „a-ţi risca viaţa", „a risca să-ţi pierzi capul"? Aşa apare, de pildă, într-o glossă a lui Iuliu Zanne: *„omul vorbăreţ şi limbut îşi face singur de cap"*. La cine ne gîndim noi, oare, citind asta?!

...A da ***şfoară*** *în ţară* este, de fapt, *a da* ***şfară*** *în ţară*, „şfară" însemnînd „fum înecăcios, negru, rezultat din arderea grăsimilor"; cu sute de ani în urmă, acest fum era un mijloc de comunicare la distanţă, pentru că se ridica şi era vizibil, a unor pericole iminente (năvăliri, mişcări de trupe)?

*...**Cămila*** din expresia „a trece cămila prin urechile acului" (relativ bizară într-o ţară în care nu trăiesc cămile) e de fapt ***cămilul*** sau ***camilul***, termen care semnifică „funie groasă, otgon de corabie"?

...Datul în ***stambă*** n-are nimic a face cu pînza la care ne gîndim în prima clipă; în realitate e o deformare a lui *a se da în* ***stampă***, adică a se da la gazetă, a se face public?

...În cazul expresiei *cui pe cui se scoate*, trebuie să avem în vedere vechile cuie de lemn, altminteri ea ar fi, tehnic, absurdă?

V-am făcut capul calendar.

George PRUTEANU

*) Ed. Institutul European, Iaşi, 1997, 316 pp., 26.520 de lei

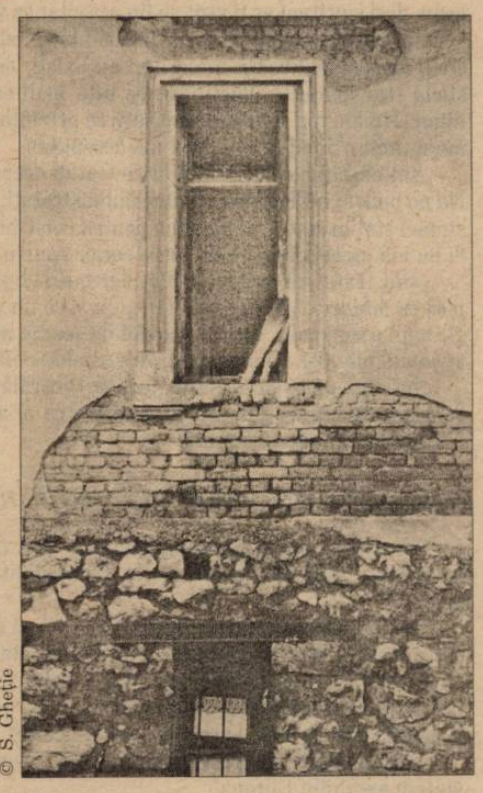

© S. Ghețje

Pagini realizate de
Cezar PAUL-BĂDESCU

Monica SĂVULESCU-VOUDOURIS
sociolog

Subţiratecul sens al marilor cuvinte*

Ce înseamnă „a fi cosmopolit“

A devenit un loc comun faptul că un mare potenţial intelectual se află în momentul de faţă în afara graniţelor ţării. Experienţa altor ţări, cu o mai mare tradiţie în emigraţie, ne atrage atenţia însă că oricît pare de paradoxal, dincolo de marea pierdere, dimensiunea diasporei poate la un moment dat însemna şi un cîştig spiritual şi existenţial pentru ţara de origine. Astfel, prin exodul intelectual din România, ţara noastră are acum specialişti în mai toate ramurile vieţii economice, sociale şi culturale, într-un mare număr de ţări. Potrivit noii politici europene de cooperare, ei pot intermedia în folosul ţării lor de origine, în măsura în care au dorinţa şi disponibilitatea de a o face.

Pentru a discuta despre această posibilitate, trebuiau studiate cîteva date ale acestui grup-ţintă, şi anume: identitatea (din punct de vedere sociologic), poziţia socio-economică şi raporturile cu ţara de origine.

Rîndurile de mai jos se referă la cîteva aspecte ale IDENTITĂŢII. Se ştie că ea este în general determinată de doi factori:

– felul cum o persoană se consideră ea însăşi *(self image)*

– felul cum este ea privită de grupul social în care trăieşte.

Mi-am permis să adaug la aceşti doi factori încă trei:

– aspiraţia la o anume imagine (potrivit teoriei lui Michel Wieviorka care susţine că identitatea este un concept în mişcare);

– momentul anume al discutării identităţii, din punctul de vedere al realităţilor socio-politice din ţara de origine;

– momentul cercetării din punct de vedere al realităţilor din ţara gazdă.

Am considerat că disjuncţia sau conjuncţia dintre aceşti factori determină confortul sau disconfortul psihic al persoanei intervievate.

Ca atare, întrebările din chestionare privitoare la **„identitate“** sunau cam în felul următor: cum vă consideraţi (etnic minoritar, cetăţean al ţării gazdă, est-european, vest-european, cosmopolit), cum sînteţi considerat (aceleaşi categorii), aţi dori să fiţi mai mult acceptat ca... (aceleaşi categorii).

Rîndurile de mai jos se vor referi la răspunsurile primite în **Olanda, Grecia** şi **Israel.**

Statistic vorbind, în marea lor majoritate, cei intervievaţi se consideră COSMOPOLIŢI.

Din întrebările deschise rezultă însă că înţelesul termenului de cosmpolitism diferă substanţial de la o ţară la alta.

Voi cita cîteva asemenea răspunsuri, care mi s-au părut extrem de semnificative.

Intelectuali români emigraţi în Olanda:

„mă consider cosmopolit, dar sînt tratat ca est-european. Aş fi vrut să fiu acceptat mai mult ca olandez, dar pînă la urmă am constatat că am alt sistem de referinţe şi sînt bucuros de asta“

„mă simt cosmpolit, la început am fost tratat ca est european, deşi spiritual aş fi vrut să fiu acceptat ca vest-european“

„nu mă simt legat de nici o identitate şi habar n-am ce se crede despre mine. Ca minoritar nu există: eşti tratat ca o sticlă transparentă, băştinaşii se uită prin ea, dar nu văd nimic. Nu am nici un fel de aspiraţii în privinţa acestui tratament, mi-ar fi părut rău dacă mă acceptau“

„sîntem cosmopoliţi, dar sîntem trataţi drept est-europeni. Nu ne punem însă problema cum sîntem trataţi, sîntem imuni, sîntem stat în stat, trăim numai pentru noi. Cum ne consideră ei nu mă preocupă, nu e un lucru serios pentru mine“

„sînt tratat ca est-european, dar e un stigmat pe care îl port cu mîndrie. Vreau să fiu acceptat şi ca un vest-european, şi ca un cosmopolit, dar de oameni de seama mea. Mă sperie sistemul olandez de marginalizare intelectuală“

„eu sînt cosmopolită din Europa centrală, vreau să fiu considerată europeană, nu estică. Pentru ei a fi cosmopolit înseamnă a fi american“ etc.

Intelectuali români emigraţi în Israel:

„sînt cosmopolită şi est-europeană şi aş fi vrut ca Israelul să accepte mai mult latura mea cosmopolită şi est-europeană“

„eu sînt cosmopolită în sensul balcanic al cuvîntului, am simţul gratuităţii foarte dezvoltat. În societatea israeliană dacă eşti ateu eşti cosmopolit. La evrei e mai dezvoltată noţiunea timpului decît cea a spaţiului. Cei care venim din România sîntem însă europeni prin educaţie“

„noţiunea de evreu implică în sine cosmopolitismul. Noi sîntem evrei din Europa“

„sînt cosmopolit, deşi pentru prima dată în viaţa mea aici mi s-a spus că sînt român, fac parte din cultura europeană şi aici ne ameninţă Orientul“

„sîntem askenazini, oameni cu o cultură cosmopolită, vorbesc cinci limbi, cînd intru într-un spital şi spun „zdrastvuite“ cîţiva doctori ruşi se ridică şi vin după mine. Am rămas la marile mele iubiri, Cehov, literatura franceză“

„sîntem sefardini, vorbim ladino, un dialect spaniol, avem acces la cultura europeană“

„sînt cosmopolit european, vin dintr-un continent care a dat binele şi răul. Mai sărut încă mîna femeilor, vreau să rămîn european, deşi Europa m-a dat afară. Sînt deopotrivă est şi vest-european“

„sînt cosmopolit, dar în cosmopolitismul meu vreau să fie incluşi şi africanii.“

Intelectuali români emigraţi în Grecia:

„sînt cosmopolit pentru că am devenit grec şi elenismul este un alt nume al cosmopolitismului. *Cosmo-polis* înseamnă în greceşte cetăţean al lumii, un cetăţean persecutat de demonul lui personal, care a mai fost numit şi «sindromul lui Ulisse». Grecul merge de pe un continent pe altul, tot globul, vorbind greceşte, de la Odessa în America şi de acolo în Australia, fără a avea nevoie să folosească limbi străine, din colonie în colonie grecească. Ar fi o tragedie dacă Grecia peninsulară şi-ar pierde dimensiunea diasporei“

„sînt cosmopolită, vest-europeană şi est-europeană, dar mai ales grecoaică, n-am nevoie să fiu acceptată decît ca grecoaică“

„vreau să fiu mai mult privit ca parte a Greciei, indiferent dacă *intra muros* sau din diasporă“

„nu mai ştiu ce sînt, aici sînt şi «acasă» şi »străină», în România la fel, fiindcă am un alt paşaport. Sînt acceptată aici aşa cum sînt, grecoaică din România“

Intelectualii români din diaspora se consideră în marea lor majoritate cosmopoliţi.

Aşa reiese dintr-o cercetare sociologică comparată – cîte 30 de interviuri în şase ţări de emigraţie.

Trei au fost obiectivele pe care le-am urmărit:

– să văd în ce măsură intelectualii din diaspora românească pot şi sînt dispuşi să funcţioneze ca persoane-pod între ţara de origine şi ţara gazdă;

– să definesc în acest caz o noţiune sociologică inedită: remigraţia temporară (funcţională), pe perioada unuia sau mai multor proiecte, a cursurilor universitare etc;

– să aflu în ce măsură intenţiile de mediere ale diasporei sînt bine primite în ţara de origine (vezi rezultatele acestei părţi a cercetării în Revista 22, decembrie 1997).

Am ales subiecţii dintre persoanele emigrate pînă în 1989, din următoarele considerente:

– motivaţia lor pînă la acea dată a fost alta decît după 1989;

– pentru a putea penetra în lumea intelectuală a ţării gazdă şi deci a putea funcţiona ca persoane-pod, ei au avut nevoie de o perioadă de minimum 10 ani;

– după 1989, emigranţii fără ţară din fostele state comuniste au devenit emigranţi cu o ţară în care se puteau întoarce şi unde, temporar şi în condiţii speciale, puteau din nou profesa.

„nu sufăr de complexul cum sînt acceptată, nu mă simt nici est-europeană, nici vest-europeană, sînt grecoaică“

„Grecia are tradiţie, e conservatoare, e Grecia, aproape de pămînt, cred că nu m-aş fi putut adapta nicăieri în lume, sînt privită ca româncă şi aş vrea poate să fiu acceptată mai mult ca grecoaică“

Apare aşadar cît se poate de clar că înţelesul termenului de cosmopolitism diferă la cei intervievaţi de la o ţară la alta. Dar potrivit cărei definiţii a termenului? Răspunsul mă obligă să introduc cel de al patrulea factor al determinării identităţii, şi anume, realitatea socio-politică a ţării de origine.

Deşi generaţia pusă în discuţie este cea care şi-a făcut studiile în România aproximativ în perioada 1960-'75, desigur nimeni nu s-a gîndit la definiţia adusă de acasă, şi anume, cea publicată, spre exemplu, în **Dicţionarul de neologisme** editat în 1966 de Editura Ştiinţifică: „Cosmopolitism = teorie burgheză reacţionară, care, sub pretextul luptei pentru o cultură universală, propagă indiferenţa faţă de tradiţiile, de cultura şi de valorile propriei ţări, iar pe plan politic renunţarea la independenţă şi suveranitatea naţională“ (pag. 190).

Dimpotrivă, este evidentă în toate răspunsurile o mentalitate evoluată, care aparţine filonului cultural subteran întotdeauna prezent în România, chiar în perioadele celei mai întunecate ideologii oficiale.

De aici, înţelegerea cosmopolitismului ca o formă de comunicare cu lumea, pe un plan mai larg decît cel impus de normele şi mentalitatea statului naţional.

Grupul-ţintă fiind format din emigranţi intelectuali, este de asemenea evident în cazul respectiv că această mobilitate s-a realizat prin **sistemul educaţional.** Intelectualul, în contact cu lumea, vine cu un **bagaj informaţional,** el primeşte şi dă informaţie. Emigraţia îl confruntă însă cu RECUNOAŞTEREA acestui bagaj spiritual. Spre deosebire de nonmigrant care vede cosmopolitismul numai ca pe o capacitate de ieşire în afară, prin asimilare intelectualul emigrant priveşte cosmopolitismul şi ca pe o **întoarcere în sine însuşi.** El îşi autoevaluează sistemul informaţional, cîntăreşte bagajul pe care-l aduce cu sine, este interesat de **raportarea la altul**, care te acceptă sau te respinge. A fi cosmopolit în acest sens înseamnă deci şi a te delimita de cineva.

De cine se delimitează cei care îmi răspund?

Răspunsurile lor îmi oferă posibilitatea să introduc şi ultimul factor de definire a identităţii, şi anume: realitatea socio-politică din ţara gazdă, în momentul cercetării.

Dacă aş conchide, ar trebui să spun că:

Românii plecaţi în Israel se simt cosmopoliţi, deci europeni; românii plecaţi în Olanda se simt cosmopoliţi, deci vest europeni; românii plecaţi în Grecia se simt cosmopoliţi, deci greci.

Căror fapte se datorează oare aceste diferenţieri?

Emigraţia spre Israel a fost o **emigrare impusă.** Condiţiile de discriminare, politica de evacuare cu profit financiar au făcut ca în Israel să se afle în momentul de faţă peste 450.000 de evrei plecaţi din România. Israelul era în acel moment singura ţară care oferea evreilor din România viză de intrare, paşaport, recunoaşterea studiilor. În Israel funcţiona, datorită unei prezenţe atît de masive, o reţea de întrajutorare, există un sistem de relaţii sociale constituit, prieteni, familii etc.

Dar Israelul este o ţară de emigraţie, în care în momentul de faţă elementul afro-oriental este şi va deveni precumpănitor. Ţara se confruntă pe de o parte deci cu supremaţia culturilor neeuropene (altă formă de „cosmo“, dar mai străină nouă), pe de altă parte, datorită sistemului politico-economic care a făcut-o dependentă, cu o americanizare forţată. Bagajul de informaţie intelectuală adus de intelectualul român este european. Respondentul se simte periclitat în confruntarea cu această nouă cultură hibridă. Şi se delimitează deci, declarîndu-se – pentru conservarea fiinţei lui intelectuale – cosmopolit, deci... european.

Numărul emigranţilor intelectuali români în Olanda este extrem de redus. Olanda este pentru ei o ţară de **emigraţie fortuită.** Între România şi Olanda au existat, dacă facem abstracţie de documentele elaborate de vizite oficiale, puţine compatibilităţi. Cei emigraţi în Olanda n-au ales în mod special această ţară de emigraţie, ei doreau să iasă din România, să ajungă în Europa de Vest şi auziseră de sistemul social olandez, superior altor ţări europene etc.

Realitatea cu care s-au confruntat însă a fost *boom*-ul de emigranţi din toate ţările lumii. Şi faptul că, mai ales după 1975, Olanda a elaborat o politică oficială de asimilare a emigraţiei. Potrivit acestei politici, ei erau dirijaţi către un anume segment al societăţii, lumea emigranţilor. Care, în marea ei majoritate, era venită din fostele colonii, Caraibe, Indonezia, Africa, sau din lumea musulmană (forţa de muncă necalificată). Olanda a accentuat complexele românilor faţă de Vestul european. Ei au fost consideraţi ca venind din Europa, dar de undeva de departe, din Estul sălbatic şi necunoscut, nicidecum din acea „Europe's Europe“, cele patru-cinci ţări ale Vestului, care reprezentau cultura dominantă şi care nu acceptau ideea de concurenţă. Pretenţia românilor este de a fi total consideraţi vest-europeni, potrivit sistemului lor educaţional; din această frustrare ei se declară cu obstinaţie cosmopoliţi, dar nicidecum est-europeni (ca şi cum Europa de Est nu poate fi inclusă în „cosmo“), ci... vest-europeni. Ori vest-europeni, ori... „puţin îmi pasă cum sînt receptat“ (şi e de notat că acest sentiment de indiferenţă nu apare la nici o altă ţară pusă în discuţie, în afară de Olanda. Este oare această indiferenţă altceva decît o formă de autoapărare?)

Emigraţia spre Grecia a fost mai mult o **emigraţie sentimentală.** În Grecia prea puţin s-a cerut azil politic. Cu Grecia s-a trăit, de-a lungul timpului, datorită legăturilor socio-politice din Balcani, datorită religiei, un trecut istoric comun. La acesta s-a adăugat în ultimele decenii o nouă etnie, cu o identitate colectivă, multiplă, **etnia eleno-română.** Masivă şi viguroasă, ea este formată din grecii care au emigrat în acest secol în cîteva valuri spre România (războiul civil, dictatura), şi s-au întors apoi în Grecia după '74, din copiii lor, născuţi şi crescuţi în România, şi în marea lor majoritate căsătoriţi cu români, din studenţii greci care studiază şi acum în universităţile din România şi care se întorc în Grecia cu diplome româneşti şi în foarte multe cazuri cu familii etc. Din aceste pricini, între Grecia şi România este un du-te-vino continuu.

Dar Grecia trăieşte în momentul de faţă, datorită *boom*-ului de emigranţi din zonele imediat apropiate, din Bulgaria, din Albania, un moment de supraapreciere a elementului peninsular, faţă de Grecia din diasporă. O formă anume de semănătorism, de populism neo-grecesc, care îngrijorează lumea intelectuală. Ea simte pericolul provincializării Greciei peninsulare, prin pierderea dimensiunii diasporei.

Intelectualii români plecaţi în Grecia se confruntă la rîndul lor cu acest pericol şi se solidarizează cu intelectualii autohtoni: ei sînt greci, dar sînt cosmopoliţi.

Datele de mai sus mă fac să cred că, oricît ar părea de generos şi de larg termenul „cosmopolitism“, *in abstracto* el nu există. A fi cosmopolit înseamnă a avea ceva de dat şi a avea ceva de primit. A te mobila deci interior şi a te relaţiona, într-o formă convenabilă bagajului tău intelectual. Pe care vrei să-l conservi la o valoare maximă, în confruntările internaţionale ale unei lumi deschise. Fără a avea în vedere acest bagaj, fără avantajele unei lumi deschise şi fără o încadrare într-un anume moment socio-politic, discutăm în van.

*Interpretarea răspunsului la una din cele 250 de întrebări ale unei cercetări sociologice comparate, despre intelectualii români din diaspora – European Research Centre on Migration and Ethnic Issues, Utrecht University, Holland.

Lumea de două ori la fel

Probabil că în America ajungi întotdeauna prea tîrziu. Sentimentul că lumea a fost deja construită pentru multe secole de-acum încolo, şi în plus în afara ta nu îţi exclude totuşi intrarea tîrzie în miracol. Miracolul este însă simplu, pare firesc şi îţi face imediat loc. Eşti parte din miracol. Aici minorităţile sînt majoritare. Nu întîmplător mirajul kafkian „America. America" a eşuat în sentimentul de „acasă". Visul american continuă să funcţioneze. Se întîmplă chiar să-ţi depăşeşti prin simplul contact cu spaţiul clişeele bine rînduite, prejudecăţi şi complexe, preţioasele imagini gata-fabricate, limbajul sofisticat şi morga atotştiutoare pentru un simplu *how are you today* sau *take care* în loc de bună ziua sau la revedere. Aici naţionalismul înseamnă chiar dragoste de pămînt şi de Dumnezeu. Îmi amintesc mereu scena finală din filmul meu preferat *Vînătorul de cerbi* şi de fiecare dată îmi dau lacrimile, deloc patetic, deasupra mesei la care se cîntă imnul Americii într-o linişte însuşită ca o împăcare, ca o bucurie de a fi fără jenă aşa cum simţi să fii. America este acel triumf al simplităţii prin formele încercate, acea libertate afirmată de cîteva ori pe zi de către fiecare ca pe cea mai de preţ valoare şi de tot atîtea ori pe zi apărată prin exerciţiul participării la un sistem care funcţionează. Un fel de mecanism imens, sofisticat şi totuşi atît de uşor de codificabil, accesibil oricui tocmai pentru că ei şi nu alţii au controlul fiecărei rotiţe şi mişcări. Dacă Europa văzută de aici este o carte de istorie şi civilizaţie bine conservată, America este chiar provocarea, întîmplarea continuă, trecerea ei în alte dimensiuni şi pentru mileniile viitoare. America este un animal uriaş, blînd pe care poţi să te laşi în siguranţă cu sentimentul că vei fi protejat dacă respecţi tabieturile animalelor blînd uriaşe. Relaţiile, determinările sînt şi ele simple, directe.

Cînd ai ce oferi, vei primi în schimb pe măsură. O lume clădită pe lege şi încredere în care păcatul capital poate fi minciuna sau impostura, în care competiţia este măsura esenţială de selecţie. Noţiuni mult dezbătute în simpozioanele europene tind aici să îşi piardă consistenţa – centru/periferie, majoritate/minoritate, ziduri nevăzute/discriminări, elite şi elitism – şi chiar inteligenţia are alte semnificaţii, fiind vorba doar despre valori împărtăşite, întoarse, în reciprocitate, spre cei care le-au determinat afirmarea. O lume în care încap atîtea lumi, America mai este şi acel animal candid uriaş întins în imensitatea dimensiunilor lui încît pare aproape tandru neatent la toate plecările şi venirile noastre. Un spaţiu aşezat şi paradoxal tihnit care îşi savurează grandoarea primindu-te aşa cum eşti, oferindu-ţi cu generozitate doar locul pe care eşti pregătit să-l primeşti. Pornind din Europa, ni se pare că ştim. Ajunşi aici, începem să ne îndoim. Oceanul nu funcţionează doar într-un singur sens. Clişeele se topesc unul cîte unul. Tocmai m-am întors de la Symphony Space, un teatru multifuncţional pe Broadway unde în fiecare zi se întîmplă ceva, altceva, de la filme de artă la concerte de jazz, de la trupe de teatru celebre la spectacole de balet, sub semnul lui Joyce, Bach sau Shakespeare. O sală de peste 800 de locuri în care şi spatele scenei şi galeriile şi cafenelele şi standurile de cărţi, CD-uri, albume, casete au viaţă şi aer simplu rafinat. O sală în *off Broadway* unde în seara aceasta am privilegiul să ascult mari actori citindu-ne „classic short stories" din Cehov şi Amy Bloom, Isabel Allende...

În rîndul doi o doamnă bine tricota. Pentru noi asta ar suna groaznic, ar fi sfîrşitul. În esenţă este chiar o doamnă bine care tricotează pe recitalul din Cehov. Dacă America este altceva, New York-ul este de două ori diferit. Directorul teatrului de a cărui prietenie îndrăznesc să mă bucur ne cînta pe scenă **Falling in love** înaintea week-end-ului prezidenţial care coincide cu Valentine's Day. Este el însuşi un mare actor, autor de piese de teatru, de scenarii pentru spectacole muzicale, un aristocrat al artei dăruit cu umor şi discreţie. Isaiah Sheffer are doar în seara aceasta 800 de fani care înfruntă ploaia, oboseala pentru a trăi bucuria lecturii din clasici. Şi ei nu sînt un public, ci o comunitate. M-am obişnuit deja să fac coadă pentru orice spectacol, film sau concert. Totul este deja luat, vîndut, reţinut, accesul la cultură înseamnă perseverenţă, tenacitate, răbdare şi bani. Şi nu s-ar putea spune că oferta este săracă. O revistă săptămînală de peste 60 de pagini cuprinde doar o parte din evenimentele artistice ale New York-ului. Dacă n-ai fi ocupat cu anularea clişeelor despre America ai putea să înnebuneşti. Ca să fii singur trebuie să te închizi în cameră. Şi pînă şi acolo te gîndeşti unde vei prinde mîine bilete. New York City Ballet e vîndut pe cîteva luni. Plouă torenţial şi oraşul e plin de figuri zîmbitoare, luminoase, gata să te întrebe *how are you. And you are.* Şi aici este deja un miracol.

Carmen FIRAN

© C. Bumbuţ

Cronica ideilor sociale

Exces de zel

Trebuie să recunosc, de la început, că îl admir pe Eminescu. Fac mărturisirea, pentru că, în paginile revistei, nu prea îndepărtate de aceasta, mai precis numărul trecut, s-a vorbit pe larg (şi, cel puţin la suprafaţă, cu înverşunare) în legătură cu postromanticul nostru. Au fost cîţiva semnatari care au declarat, cu această ocazie, că nu-l agreează pe poet şi, tocmai de-aceea, se simt obligaţi să-i tragă o praftură. Comodă sarcină: *apărarea lui Eminescu este, nu-i aşa, de prost gust, ne-am săturat cu toţii de „memorizaţi primele strofe din* Epigonii" sau *„descrieţi scena luptei cu turcii din* Scrisoarea III". Monotonia exerciţiului şcolăresc a făcut atmosfera irespirabilă. Criza de receptare trebuia să-şi găsească o rezolvare. Şi aceasta nu a fost, firește, slăbirea sensibilităţii la receptare ci reevaluarea şi condamnarea poetului. Cea mai comodă soluţie pentru epigoni, nu? Şi au făcut-o cu poftă iresponsabilă. Acest tip de revoluţionarism (era să scriu huliganism) este productiv şi nu se aplică numai asupra poetului. Se invocă, astfel, cu semn schimbat, tot ceea ce propaganda fascistă sau comunistă a liricizat în legătură cu poetul: că se lupta cu limba meschină pe care a aruncat-o în obscuritatea unei gramatici improvizate, că a stimulat producţia naţională de romanţe şi că poezia de mai tîrziu, desigur evoluată, nu-i datorează prea multe. A călcat pe căi care duceau în fundătură, de parcă un poet este şef de pluton, condamnat la o eternitate de muncă în folosul comunităţii. A lăsat un morman de manuscrise pe care l-au citit, integral, doar doi oameni: Perpessicius şi Petru Creţia. Multe dintre producţiile lui publicate sînt derizorii (nu se vorbeşte despre *Scrisoarea I* şi nici despre *Melancolie).* Apoi au fost recitite articolele lui naţionaliste şi antisemite (un tom impresionat de cîteva sute de pagini scrise mărunt) şi jalnica *Doină*, pentru a demonstra că Eminescu (studintele-auditor extraordinar la Viena) ar fi antioccidental, uitînd că, între timp, polii politici ai planetei s-au schimbat esenţial. Sînt pagini de neiertat, desigur, în publicistica eminesciană, însă, de-am fi sinceri, puţini le integrează deplin în opera eminesciană. Eminescu, după cum recunosc unii dintre contestatari, a fost, în anii proletcultismului, trecut prin ciurul ideologiei şi restituit, caricatural, în ediţii care conţineau cîteva poeme, mediocre de altfel: *Împărat şi proletar* sau *O călărire în zori*, *Călin Nebunul* sau *Epigonii*, părţi satirice din *Scrisori* şi versuri simţite despre mama. Excesul de atunci a lipsit cîteva generaţii de cunoaşterea şi asumarea unui Eminescu în integralitatea sa. Percepţia individuală s-a limitat la inepţiile de manual şi ilare sculpturaliseli, erectate „drăguţ" pe malul mării.

Sînt şi eu dintre aceia care cred că s-a abuzat de Eminescu. Cred că şi aici funcţionează un exces – cel de inteligenţă. O inteligenţă orbitoare care ne absolvă de naivitatea unei receptări fără repere culturale. Eminescu trebuie să treacă şi el prin sita măruntă a sutelor de referinţe critice, a lecturilor recente, a bibliografiilor monumentale. Sita ţinută de cei care au avantajul infinit că au trăit, la superlativ, postumitatea poetului. Exces de bibliografie, de inteligenţă, de zel, într-o luptă arţăgoasă cu cel care nici n-a aflat vreodată că este *Luceafărul poeziei româneşti.* Chiar şi numărul trecut al *Dilemei* a făcut-o. Înainte de asta, însă, au făcut-o atît de mulţi alţii, încît excesul critic al unora dintre semnatarii din numărul trecut se pierde în inflaţia de revoltă. Este necesară, desigur, o altă perspectivă asupra operei eminesciene – aşa ceva se petrece, însă, în tăcere, prin maturizarea limbajului critic, nu prin revoluţii culturale. Aşa ceva exclude aroganţa şi suficienţa, ideile primite, guerilla culturală şi, în special, preţiozitatea critică. Vorbim, totuşi, despre un poet, chiar dacă era *păros, cu o constituţie fizică atletică* etc. (citez aproximativ, din alt articol) – ce legătură au toate acestea cu poezia? Şi-acum să înţelegem de ce nu ne putem împăca, deocamdată, cu sifilisul lui Eminescu sau paranoia lui Macedonski? Poate că, în primul rînd, prin principiul dominoului, înlăturînd criteriul Eminescu, ne dezrobim dintr-o îndelungată captivitate culturală. Renunţăm la îndelungile poeme simfonice, la dulceaţa recitărilor aniversare, la sesiunile ştiinţifice encomiastice. La eternele subiecte de examen şi la stereotipia *culmii de neatins* – însă cred că la aceste excese critice s-a ajuns în principal din cauza colectivismului cultural care a paralizat literatura şi gîndirea critică. Sînt dintre cei care cred că sifilisul lui Eminescu nu este atît de important pentru poezia sa, chiar dacă, din exces de zel, poate fi invocat. Nu schimbă nimic din poemele lui. Şi nici din datoria noastră de vorbitori de limba română. Or, datoriile trebuie să te facă mai umil şi mai înţelegător.

Sorin ŞERB

Telalii fără fruntarii

Străinul care vinde

În teatrul tradiţional, Străinul era de multe ori un oştean lăudăros, un fanfaron care hop, una-două, a şi scos sabia, dar mai mult ca s-o vînture belicos decît ca să facă deplin uz de tăişul ei; sau vreun nobil ridicol cu comportamente bizare şi ţicneli din altă lume. În atari cazuri el înfăţişa pentru privitorii din tîrg forţa de ocupaţie, dominaţia, autoritatea: batjocorirea sa era sursă de amuzament deplin, vecin cu libertatea de spirit. Alteori Străinul era vreun negustor, vreun cămătar sau vreun marinar plin de vicii şi metehne, considerate tipice neamului său. Atunci masca dobîndea ceva simpatic în spatele trăsăturii îngroşate (aşa mi-s eu, veneţian mincinos, genovez zgîrcit sau neamţ necioplit), iar rîsul din piaţă suna mai binevoitor (n-ai ce să-i faci, aşa le e lor felul, neam de neamul lor la fel au fost).

Străinul din publicitatea românească are ceva din ambele tipuri de chipuri.

Rîdem de ruşi ca să ne înfrîgem teama de generaţii faţă de un cotropitor brutal (exemplar e curajosul „davai ceas" al lui Tănase, intrat de mult în uzul vorbit). Dar rîdem de ei şi cu simpatie, pentru că-s cheflii şi fac vodcă bună; şi, în plus, cu un oarecare respect naţional, pentru că ţin mai mult la băutură („oameni puternici") decît mulţi dintre noi, ţuicarii...

La fel, rîdem de occidentali pentru metehnele cu care prejudecata colectivă le-a împănat *blazonul* naţional; dar şi pentru că ei ne dirijează astăzi economiceşte, pentru că sîntem constrînşi astăzi să le suportăm şi să le imităm fasoanele, standardele, pretenţiile. Poate nu întîmplător elveţienii, cei din buricul Europei civilizate, au apărut în nu mai puţin de două campanii publicitare diferite!

O primă dată a fost bucătarul rîrîit: caracterul său helvetic se dorea să concetreze (ca ingredientele din cubul *Knorr)* rafinamentul franţuzesc şi abundenţa nemţească. Numai calităţi, aşadar, din ambele blazoane: pedanteria fandosită a unuia era dreasă de bonomia grosolană a celuilalt şi viceversa. Ori cel puţin aşa trebuia să fie! Studiile de piaţă au arătat însă că, de fapt, gospodinelor romînce le sînt antipatice graseiajul şi vocalismul aloglot al bucătarului *Knorr.* Ca atare, s-a refăcut mai întîi mixajul audio al spotului, ca bucătarul să poată pronunţa cît mai neaoş românește, iar apoi, pe nesimţite, eroul cu polonic a fost înlocuit, în noua campanie cu acorduri de chitară clasică, de un soi de Richard Gere bucătar, de naţie incertă, al cărui zîmbet s-a constatat că face furori în rîndul gospodinelor italience. E rîndul clientelei să-ncapă într-o stereotipie culturală: cea a pîrdalnicei latinităţi...

Altă dată au fost vameşii din aeroportul Zürich: la fel de bine hrăniţi, joviali şi gurmanzi, ei reprezentau în plus o adevărată cultură a ciocolatei. Că s-au lăcomit la *Poienele* romîncuţei noastre – e nu doar o dovadă că „şi la ei, acolo, dom'le există corupţie...", ci şi un certificat pentru ciocolata de Braşov. Iar spotul n-a fost primit de public ca o simplă braşoavă: succesul i s-a datorat tocmai acestei zgîndăriri a orgoliului naţional.

Italicitatea caraghioasă a unui mîncător de spaghete de Cluj însoţeşte aceeaşi mîndrie de a demonstra calitatea produselor mioritice: „io, mamma, non mi *intorc* a casa" pentru că „la Romania" se mănîncă la fel de bine! Aici este şarjată trăsătura de *buongustaio* a italianului, vecină cu dependenţa pură şi simplă de bucătăria sa naţională!

Exemplele pot continua pe tot mapamondul, de la Răsărit la Apus. De fiecare dată rîsul binevoitor, de iarmaroc, are menirea să recomande o marfă, a cărei imagine devine invariabil avantajată. O singură naţie, o singură ţară se exceptă: aceea care ne este propusă ea însăşi ca un avantaj merceologic, ca o marfă, ca o marcă; o etichetă în stare să înnobileze orice produs căruia îi este aplicată (uneori pe drept, alteori abuziv): America...

Florin DUMITRESCU

Pagină realizată de Delia VERDEŞ

Jean-Claude KAUFMANN

Rufele se (mai) spală în familie?

Jean-Claude Kaufmann este sociolog, cercetător la CNSR şi profesor universitar. Studiile sale privesc îndeosebi familia şi viaţa cotidiană. Dintre lucrările sale amintim: ***La chaleur du foyer, La vie ordinaire, Corps de femmes, regards d'hommes****. În cele ce urmează, voi prezenta cîteva fragmente dintr-o carte ce a stîrnit numeroase discuţii la momentul apariţiei sale (1992):* ***La trame conjugale. Analyse du couple par son linge*** *(în curs de apariţie la editura Nemira). Materialul are la bază o anchetă pe care autorul a desfăşurat-o timp de doi ani, în mijlocul a 20 de cupluri din Franţa, avînd ca interes principal un element care ar putea părea nesemnificativ: lenjeria / rufele. Felul în care s-au modificat concepţia asupra întemeierii cuplului, ideea de cămin şi de viaţă de familie poate fi detectat (susţine Kaufmann) observînd unde, cînd şi cum se spală rufele.*

„A te instala" înseamnă a pleca puţin cîte puţin...

Instalarea tinerilor într-o locuinţă proprie este progresivă şi e dificil de precizat momentul din care se poate spune că sînt *la ei acasă*. Acest demers presupune ruptura cu casa părintească, ruptură care, în general, nu se realizează prea uşor. (...) Cea dintîi locuinţă găsită devine rareori adevăratul cămin. Ea este, mai degrabă, un loc de trecere şi de găzduire pentru cîteva zile pe săptămînă, un spaţiu de tranziţie, ideea căminului rămînînd încă vag fixată în jurul casei părinteşti. Începutul vieţii în doi provoacă o nouă ezitare în privinţa reşedinţei: cei doi trăiesc la unul sau la celălalt, într-o vizită prelungită, înainte de a se hotărî să se instaleze cu adevărat. „A se instala" trebuie luat în sensul său cel mai puţin concret. În perioada anchetei, vizitarea primelor locuinţe ocupate de tineri (singuri sau în cuplu) a fost cît se poate de ilustrativă pentru raportul particular cu spaţiul (se poate vorbi chiar de o lipsă a raportului cu spaţiul) al respectivului grup de vîrstă. Simplă cutie de locuit, respectivul loc nu e propriu-zis mobilat. Cînd este umplut cu obiecte, acestea sînt mai curînd decorative decît mobile sau aparate electro-casnice. Acestea din urmă sînt în număr foarte limitat: un pat, o masă, un frigider, un aragaz. Şi „sacul" (rucsacul de sport sau de voiaj, în general din material plastic), obiect cît se poate de simbolic şi exprimînd slaba investiţie în domiciliu. Omniprezent, el foloseşte atît la transportarea lenjeriei murdare, cît şi a celei curate. Merită să adăugăm la această scurtă listă şi mobilele imaginare care sînt „colţurile", locuri cu sens de micro-spaţii. Astfel, Bruno Labarthe îşi înghesuise într-o zi lenjeria murdară într-un sac, sub birou. De atunci, acest loc a devenit „colţul rufelor murdare". Spre deosebire de mobilele adevărate, „colţurile" se pretează unor interpretări contradictorii şi doar contextul biografic permite înţelegerea semnificaţiei lor principale. Ele pot, într-adevăr, arăta atît slaba integrare domestică dar şi începutul marcării spaţiului, care merge în sensul unei integrări foarte puternice.

Mobilă şi iubire

Ciclul vieţii cuplurilor se transformă. Cu treizeci de ani în urmă, începea printr-un moment inaugural care conjuga într-o manieră ideală căsătoria, instalarea într-o locuinţă proprie şi un loc de muncă stabil. Aceste începuturi erau urmate de mobilizarea pe care o presupunea naşterea copiilor şi accesul la proprietatea privată. Apoi, ieşirea la pensie aducea cu sine o scădere, cîteodată considerabilă, a resurselor şi a cheltuielilor. Dacă circumstanţele favorabile mobilizării nu s-au modificat, panta descendentă a pensionării a devenit mai dulce. În principal timpul inaugural condensat e înlocuit cu o perioadă mai mult sau mai puţin lungă şi nesigură, marcată de opoziţia faţă de valorile domestice. Începtul ciclului se schimbă radical: tinerele cupluri se formează în jurul sentimentului iubirii şi a relaţiilor interpersonale, înainte de a se gîndi la fundamentarea şi instalarea menajului ca atare. Un studiu atent ne descoperă totuşi faptul că ciclul vieţii nu e totalmente dat peste cap. Integrarea menajeră este fără îndoială progresivă, mai cu seamă în faza de constituire a cuplului. Această fază este, în general, urmată de o recuperare rapidă: o mobilizare intensă apare după absenţa interesului pentru domestic. Ciclul vieţii este, astfel, ritmat de mari contraste. Păstrînd indicatorul constituit de achiziţionarea de mobile şi aparate electro-casnice, am observat lipsa frecventă a strictului necesar în familiile tinere. Existenţa lor nu se caracterizează printr-o acumulare continuă şi regulată, ci printr-un moment de puternică echipare, care rareori trece peste 40, 45 de ani. O schemă asemănătoare apare şi în ceea ce priveşte structurarea obişnuinţelor. Mai întîi deschise şi instabile, negociabile, ele tind curînd să se rigidizeze. Ca şi pentru achiziţionarea de mobile, evoluţia nu este egală, căci rigidizarea vine destul de repede, în „al doilea timp" al menajului.

La început a fost coabitarea

Cînd începe un cuplu? Acum cîteva generaţii, căsătoria avea clar marcate începuturile. Dar, în ziua de astăzi, indicatorii devin imprecişi. Pentru a se orienta puţin, statisticienii, care iau adesea ca punct de pornire în cercetările lor locuinţa, au ales coabitarea drept criteriu central: faptul de a locui împreună apare ca un indiciu major al vieţii comune, este o constatare de bunsimţ. Dar, dacă privim lucrurile mai de aproape, constatăm că respectivul criteriu nu este atît de evident pe cît pare. Au fost făcute cercetări importante pentru a defini formele conjugalităţii fără coabitare. Totuşi, s-a dovedit că problema este mult mai complexă. Desigur, constituirea cuplului poate începe înainte de coabitare şi există forme de conjugalitate care nu o implică pe aceasta din urmă, dar coabitarea în sine nu indică decît un singur aspect al formării cuplului: aşa cum e posibil să considerăm că există cupluri care nu coabitează, tot aşa există persoane care locuiesc în aceeaşi casă fără să constituie un cuplu. Totul depinde de răspunsul la întrebarea: cînd începe cuplul? Coabitarea presupune cîteodată forme conjugale limitate la legături interpersonale, la schimburi amoroase, ceea ce nu este deloc de neglijat. Dar nu constituie decît unul dintre aspectele relaţiilor conjugale şi chiar un aspect limitat dacă ne plasăm în perspectiva dezvoltării ulterioare a vieţii menajului. Spaţiul, după cum am văzut nu are decît o slabă semnificaţie. Nu este decît locul în care se desfăşoară relaţiile între parteneri, nereprezentînd încă un cămin. Pascal Rocher-Martin venea din ce în ce mai des pe la Ninette. Atunci, ea i-a sugerat să renunţe la camera pe care şi-o închiriase. Din acel moment ei trăiesc în acelaşi loc, dar nu chiar în casa *lor*, ci la *Ninette*. În aceeaşi măsură, el mai merge şi la părinţi pe la mijlocul săptămînii şi doar acolo are senzaţia că este *la el acasă*.

© C. Bumbuț

Spune-mi unde speli ca să-ţi spun cu cine trăieşti

Integrarea menajeră constă în a împărţi sarcinile menajului, pornind de la faptul că individul se supune unei organizări colective. Cei care locuiesc împreună ţin cîteodată cu îndîrjire să rămînă independenţi. Trebuie oare considerat că formează un cuplu? Întrebarea nu e deloc simplă. Însuşi faptul de a o formula are cel puţin meritul de a scoate în evidenţă existenţa diferitelor grade în viaţa conjugală (independent de formele pe care le îmbracă aceasta). Începutul coabitării reprezintă, desigur, un indicator, dar acesta nu e singurul, şi probabil că nu e nici cel mai iportant. Rudimentele coabitării menajere se dezvoltă foarte devreme, prin gesturi simple: cumpăratul pîinii, ungerea cu unt a tartinei partenerului, măturatul etc., care sînt fie gesturi dedicate celuilalt, pentru a-i face plăcere, fie o încadrare benevolă în atmosfera de comuniune care e pe cale să se nască. Unii se opresc la aceste gesturi, găsind ajutoare în afara cuplului pentru îndeplinirea sarcinilor menajere mai dificile. Cum ar fi: întreţinerea lenjeriei, care marchează limpede, din perspectiva metodei pe care am adoptat-o, poziţia ocupată în procesul integrării conjugale. Asta pare valabil atît pentru cuplurile noi, cît şi pentru familiile care se recompun: spune-mi unde-ţi speli rufele, iar eu am să-ţi spun dacă formaţi un cuplu.

Maşini de spălat libertatea

Cumpărarea unei maşini de spălat rufe marchează depăşirea unui anumit grad de integrare menajeră. Gestul demonstrează acceptarea unei organizări în comun în cadrul unui cămin, stabil de acum. Ea presupune deci ideea de cămin. Bruno şi Nadia Labarthe refuză să cumpere diverse aparate necesare într-o gospodărie, avînd în minte simbolistica unui cuplu liber şi neîngrădit de corvezile gospodăreşti. Mutîndu-se în cea de-a treia locuinţă, acest tînăr cuplu, deja bătrîn, păstrează o concepţie lejeră în materie de echipare a casei. Referindu-se la mutare, ei îşi imaginează, rîzînd, o scenă încă imposibilă: „Ne vedeţi pe noi trambalîndu-ne cu maşina de spălat?" Rar se mai întîmplă, ca pe vremuri, cînd familia furniza echipamentul menajer ca pe o dotă, la instalarea tînărului cuplu: ca şi mariajul, echiparea se face acum progresiv, şi se efectuează într-o ordine destul de fixată. Cu excepţia unei mese, a unui pat şi a cîtorva scaune, mobilele nu apar decît mai tîrziu, precedate de trei aparate esenţiale: aragazul, frigiderul şi maşina de spălat rufe. Primele două nu reprezintă nişte indicatori importanţi. Ele pot să nu fie necesare decît în cazul pregătirii unor feluri de mîncare rapide şi uşoare (micul dejun, spre exemplu), iar aspectul festiv al meselor atenuează reprezentarea integrării menajere, chiar şi atunci cînd aceasta există. Dar maşina de spălat rufe este deopotrivă extrem de simbolică, fiind legată de o sarcină casnică arhetipală şi implicînd o organizare care nu se poate improviza. Discuţia despre cumpărarea unei maşini de spălat este întotdeauna o discuţie despre cuplu. Soţii Sourisseau au luat hotărîrea cumpărării maşinii de spălat cu solemnitate, de parcă s-ar fi aflat în faţa ofiţerului de stare civilă: era actul fondator şi proba materială a noului cuplu. Nu este, prin urmare, deloc surprinzător că cei care se opun unei legături conjugale prea rapid încheiate se opun, în acelaşi timp, achiziţionării maşinii de spălat rufe. Desigur, la originea refuzului de a cumpăra maşina se pot afla adesea nişte simple raţiuni financiare. Dar ideea apare rareori la cuplurile care nu s-au instalat încă. Ca şi la acelea deja instalate, dar care refuză o implicare menajeră mai mare şi pentru care maşina de spălat reprezintă concretizarea neîndoielnică a acelei realităţi către care ei nu trebuie să se grăbească prea mult. Rezistenţa este deci logic ilustrată în termeni ideologici.

Selecţie şi prezentare
de Irina MOŢOC

Notă. Subtitlurile aparţin redacţiei.

Redacţia DILEMA ● Aleea Alexandru 38, sector 1, cod 71273 Bucureşti ● Telefon: 230.23.84 ● Telefax: 230.75.59 ● e mail: fcr@algoritma.ro ● Abonamentele interne se pot contracta la oficiile poştale. Publicaţia se află la poziţia 2106 în Catalogul publicaţiilor interne RODIPET S.A. Pentru nereguli, adresaţi-vă redacţiei la dl. Marian Burtea. ● Pentru Bucureşti se pot face abonamente şi la TOTALPRESS, tel. 650.47.90 ● Abonamentele pentru străinătate şi angajamentele de difuzare se pot încheia şi la sediul redacţiei, tel. 230.08.45; 230.14.03 ● Abonamente anuale în străinătate: 100 $ SUA sau monedă convertibilă în contul 46101001094013000-7 BRCE ● ISSN 1221-30-55

CONSILIUL EDITORIAL: Augustin BUZURA, Andrei CODRESCU, Ştefan Aug. DOINAŞ, Peter GROSS, Z. ORNEA, Andrei PLEŞU
REDACŢIA: Magdalena BOIANGIU (red.-şef adj.), Ilieş CÂMPEANU (secr. gen. de red.), Tita CHIPER, Radu COSAŞU, Bogdan GHIU, Andrei MANOLESCU, Cezar PAUL-BĂDESCU, Iaromira POPOVICI, Alex. Leo ŞERBAN, Elena ŞTEFOI (red.-şef), Mircea VASILESCU, Delia VERDEŞ
RESPONSABIL DE NUMĂR: Delia VERDEŞ
PREZENTARE GRAFICĂ ŞI SECRETARIAT: Dan STANCIU
CORECTURĂ: Gabriela MAŞEK, Nina PRUTEANU
REDACTARE COMPUTERIZATĂ : Ela PETRAŞCU
EDITARE TEXT: Vali CIOBANU, Delia DONEN
DIFUZARE: Marian BURTEA
TIPAR: ROMCARTEXIM, Bd. Iancu de Hunedoara nr. 58-60, sector 1, Bucureşti.

Anul VI
nr.267
13 - 19 martie 1998
16 pagini 1500 lei

INTERNET:
http://ns.algoritma.ro/dilema
http://www.dntb.ro/dilema

DILEMA

SĂPTĂMÎNAL DE TRANZIŢIE

DIRECTOR FONDATOR: ANDREI PLEŞU

Fundaţia culturală româno-germană
Biblioteca
Jimbolia

CAZUL ARGETOIANU

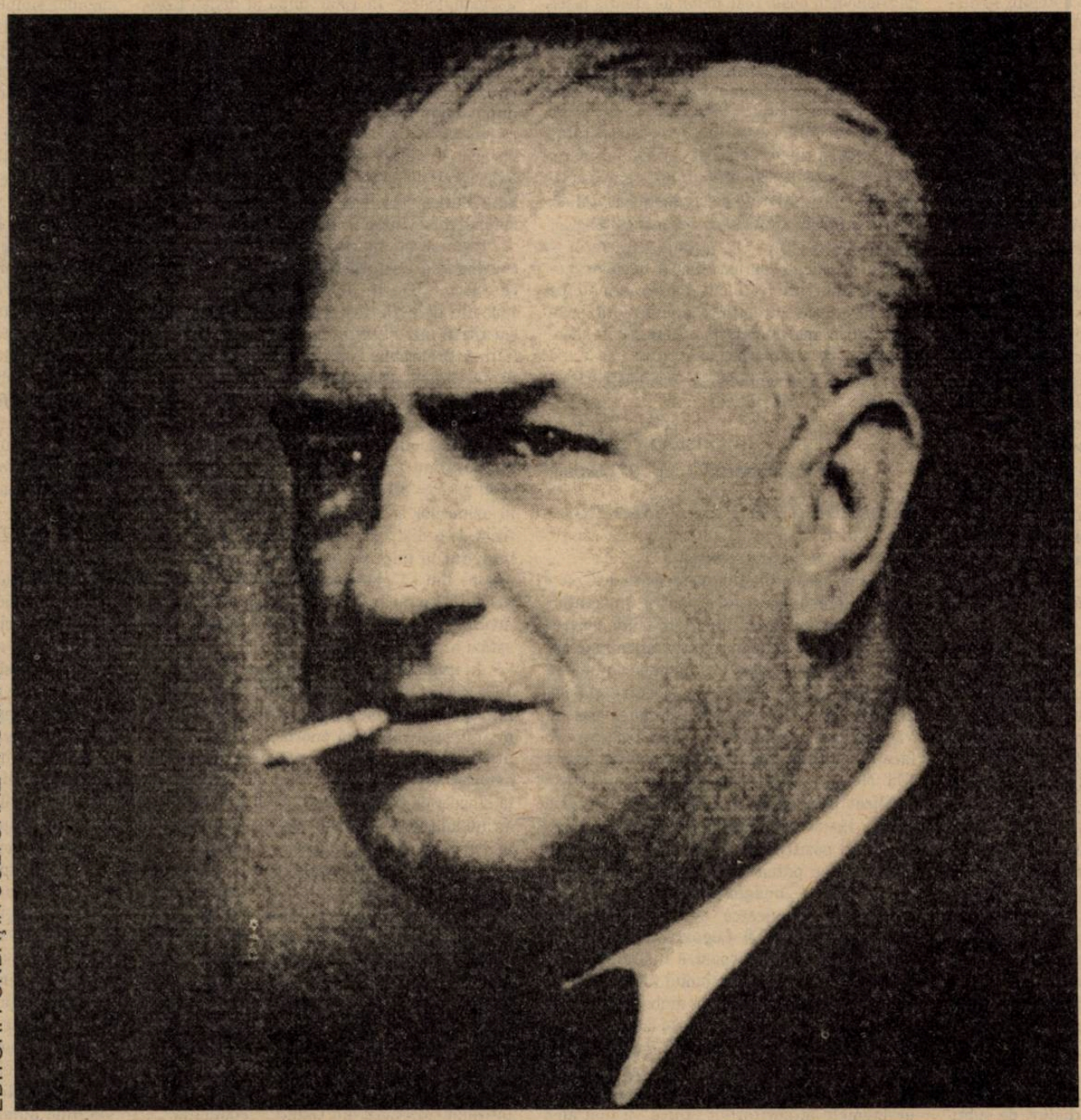

EDITOR: FUNDAŢIA CULTURALĂ ROMÂNĂ

În acest număr:

Dan BERINDEI, Radu CARP, Adrian CIOROIANU, Radu IONESCU, Nicolae MANOLESCU, Viorica MOISUC, Alexandru PALEOLOGU, Andrei PIPPIDI, Cristian POPIŞTEANU, Sanda TĂTĂRESCU-NEGROPONTES

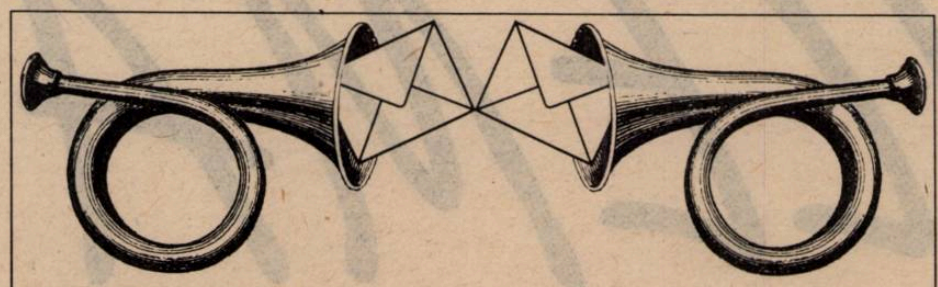

Dilematici din toată ţara, vă ascultăm...

„– Adevărul nu se confundă întotdeauna cu dreptatea.
– Unde ai citit asta?
– În toate cărţile bune...“
(WILLIAM FAULKNER – „LECŢIA DE CHIMIE“)

Nr. 259: *„Străini în România“*

Xenocid ritual?

– obiecţii la o teză a dlui A. Oişteanu –

Nu de mult, dl Andrei Oişteanu, cercetător în antropologia culturală, a publicat la Editura Nemira o culegere de studii şi articole sub titlul de **Mythos & Logos**. Textele, inegale ca întindere şi tip de abordare, tratează teme pasionante, între care aceea referitoare la consumul ritual de plante psihotrope şi halucinogene în scopuri extatice, la unele popoare. Şi aici, autorul aduce o importantă contribuţie bibliografică la dosarul problemei, semnalînd în premieră cele 12 volume ale lui S. Fl. Marian despre credinţele românilor în legătură cu plantele, lucrare monumentală, în mod suprinzător rămasă necunoscută lui M. Eliade. Alte subiecte privesc probleme care de-abia acum încep să fie luate în serios, cum este folclorul copiilor, unde iarăşi A. Oişteanu se distinge prin cîteva intuiţii valoroase, ca de pildă aceea despre muţenia rituală sau invocaţiile legate de munca meşterilor cărămidari.

Dar, spre surprinderea cititorului, tonul neutru şi măsurat, propriu oricărui demers ştiinţific, este părăsit dintr-o dată în cel mai extins studiu din carte, **„Evreul imaginar“ *versus* „evreul real“**, unde apar şi cuvinte total nepotrivite ce trădează, spre mirarea noastră, resentimente şi dorinţa subtextuală de a tranşa subiectul în sensul prejudecăţii cu care a fost abordat. Aceasta se vădeşte în asemenea măsură, încît ne întrebăm dacă acest eseu nu constituie, de fapt, miza cărţii. De exemplu, la p. 208, referitor la acuzaţia de „omorîtori de sfinţi“, de hagiocid, aruncată de creştini evreilor, curentă prin secolele 15-16 în Europa, A. O. afirmă că, mai tîrziu, în secolele 19, 20, ea nu mai era la modă, adică mentalitatea europeanului evoluase în asemenea măsură încît „oamenii nu mai dădeau crezare unor astfel de **bazaconii**“ *(s. mea)* „Trebuia inventat altceva“, urmează autorul indicînd **Protocoalele înţelepţilor Sionului** şi ideea complotului iudeo-masonic, acesta presupus din capul locului fals, o investigaţie minimală a subiectului fiind considerată tacit ca inutilă şi exclusă din start.

Mult mai grav mi se pare, însă, alt procedeu. Capitolul în cauză este împărţit într-o serie de paragrafe purtînd denumirile cîtorva dintre acuzaţiile frecvente ce conturau imaginea evreului la diferite popoare, în special europene: „iconocid“, „hagiocid“, „infanticid ritual“. Urmează apoi paragraful intitulat „Xenocid ritual?“, care, aparent şi în logica organizării întregului capitol, prelucrează tot o practică pusă pe seama evreilor. Dar dintr-o dată, fără nici un motiv „la vedere“ determinat de această logică internă a materiei tratate, perspectiva este brusc inversată; dacă pînă acum autorul a vorbit de acuzaţiile **imaginare** (cum sînt definite din start) aduse fiilor lui Israel, acum sînt puse pe tapet cîteva practici **reale** ale unor etnii, mai ales ale getodacilor, care ar atesta un „xenocid ritual“, uciderea rituală a străinilor, a reprezentanţilor altor neamuri.

Fără îndoială că s-a putut constata în multe cazuri apariţia unor ritualuri de substituţie, alterate probabil în paralel cu slăbirea credinţei în respectivele zeităţi tutelare ale ritului. Şi atunci, în locul voluntarilor care se ofereau odinioară, cînd se considera că numai jertfa liber asumată este bine primită în Cer, se foloseau din ce în ce mai mult categorii de marginalizaţi, mai cu seamă prizonieri şi sclavi. Însă acest fenomen a fost semnalat mai peste tot unde au existat astfel de sacrificii la romani, gali, celţi, popoarele din Mezoamerica ş.a.

Interesează acum, în afara acestui procedeu incorect, prin care perspectiva este inversată în raport cu ceea ce părea să trateze subcapitolul (prin titlul aflat în continuitate tematică şi semantică cu cele ce-l preced), încercarea de a se insinua că aceste sacrificii umane utilizau străinul pentru că era străin, şi nu din alt motiv, ţinînd de structura ritului deviat: teamă de moarte, pierderea încrederii în eficacitatea procedeului etc. Sînt date exemple din timpuri vechi la diverse etnii (frigieni, caucazieni), apoi ele se focalizează asupra unor obiceiuri din folclorul românesc, interpretate ca reminiscenţe ale unui vechi „xenocid ritual“. Prin citarea unor zicale şi caracterizări anecdotice ale străinului, cu precădere evreu, este vizată, se pare, **Doina** lui Eminescu. De altfel, şi în articolul din ultimul număr al *Dilemei* (16-22 ian. 1998), spusele populare referitoare la străini nu primesc alt statut decît acela de „clişee mentale“, ignorîndu-se o eventuală situaţie reală care să le fi determinat.

Ce sens poate avea acest întreg travaliu? Dacă, pe de o parte, autorul încearcă să adune fapte concrete despre un „xenocid ritual“ getodac (fenomen poate real, demn de atenţia noastră, însă nu un „unicat etnic“ şi reprezentînd aspectul degradat al ritului originar), iar pe de altă parte, în pofida atîtor documente imagologice despre evrei în conştiinţa altor etnii (multe din ele, desigur, absurde ca imposibile faptic), cercetătorul nu are deloc curiozitatea să afle dacă unele acuzaţii corespund într-o oarecare măsură şi unor fapte reale, calificîndu-le fără să arate de ce „niste bazaconii“, atunci problemele nu sînt tratate cu aceeaşi unitate de măsură. Or, a manifesta interes pentru practicile reprobabile (în termeni morali) ale unor etnii şi a le lăsa neexaminate pe ale altora, indică o opţiune, o preferinţă, izvorîtă dintr-o apartenenţă la o comunitate ideologică sau de altă natură.

Oricare ar fi motivul, el se vădeşte extraştiinţific.

Cristian FLOREA
str. Domnească 7, ap. 32, Galaţi

Răspunsul dlui A. Oişteanu

Domnule Cristian Florea,

Nu vă ascund faptul că scrisoare dvs. mi-a trezit interesul.De regulă, pentru un scriitor, cititorii cărţilor sale compun un fel de portret robot al unui personaj colectiv, anonim şi abstract. Arareori acest cititor generic devine unul real şi concret, cu o privire critică ascuţită, aşa cum este cazul dumneavoastră. Vă răspund la cele cîteva obiecţii pe care le faceţi la ultima mea carte ***Mythos & Logos*** (Ed. Nemira, 1997) şi la ultimul meu articol publicat în *Dilema* (nr. 259, 16-22 ianuarie 1998), intitulat „Evreul imaginar – clişee (aparent) pozitive“. O fac, gîndindu-mă că şi alţi cititori ar putea să aibă nelămuri similare.

1. Studiul „Imaginea evreului în cultura tradiţională românească“ este doar o secţiune a volumului ***Mythos & Logos***, şi nu constituie miza cărţii. Dumneavoastră insinuaţi acest lucru, de ca şi cum tot volumul (de 368 de pagini) nu ar fi decît un frumos ambalaj, menit să ascundă un miez exploziv (de 44 de pagini). Nu este aşa, credeţi-mă pe cuvînt! Printre altele, eu mă războiesc în acest studiu cu mentalitatea din ultimele cinci decenii care a transformat problemele minorităţilor etnice (şi mai ales „problema evreiască“) într-un subiect tabu. În România, pînă în 1944, s-a vorbit prea mult despre evrei, iar după această dată s-a tăcut prea mult. Nu am de ce să „ascund“ studiul privind ***„Evreul imaginar“* versus *„evreul real“***, strecurîndu-l pe neobservate printre mai multe studii „cuminţi“. De altfel, acum lucrez la o carte autonomă, care se ocupă numai de acest subiect, intitulată chiar aşa: ***Imaginea evreului în cultura tradiţională românească***.

2. În cartea mea, la pagina 208, la care vă referiţi, prin „bazaconii“ nu numeam legendele potrivit cărora evreii sînt prezentaţi ca „omorîtori de sfinţi“, ci acuzele de infanticid ritual, care – de la începutul secolului XX – datorită evoluţiei mentalităţii populaţiilor din estul Europei, nu au mai avut succes. Vă deranjează faptul că numesc „bazaconii“ credinţele unor creştini că, de Paşte, evreii ar omorî un copil şi i-ar folosi sîngele în diverse scopuri rituale. Astfel de învinuiri au declanşat – de la jumătatea secolului al XII-lea (1144, Norwich, Anglia) pînă la jumătatea secolului XX (1946, Kielce, Polonia) – expulzări şi pogromuri de neimaginat. Nu sînt singurul convins că acuzele de infanticid ritual aduse evreilor sînt minciuni şi am să vă dau cîteva exemple, ca să vedeţi că sînt într-o companie selectă:

Înspăimîntat de proporţiile pe care le luaseră pogromurile antievreieşti motivate de acuzele de omor ritual, papa Inocenţiu al IV-lea emite în 1247 o bulă papală în care scrie: „Deşi Sfînta Scriptură îl învaţă pe evreu «să nu ucizi», ei sînt acuzaţi pe nedrept că îşi împart de Paşti inima unui copil asasinat. Dacă se găseşte pe undeva vreun cadavru, lor li se impută cu rea voinţă omorul. Sînt persecutaţi pe baza acestor născociri sau a altora asemănătoare“. În 1965, după al doilea ***Conciliu de la Vatican***, micuţul Simon din Trento (care a fost sanctificat la sfîrşitul secolului al XV-lea, pentru că ar fost fi omorît în scopuri rituale de evrei în 1475), a fost desanctificat după jumătate de mileniu. Episcopul din Trento (nordul Italiei) a interzis cultul lui Simon, a ordonat scoaterea relicvelor sale din biserică şi a declarat oficial că acest sinistru episod, care de-a lungul secolelor a costat viaţa multor evrei, a fost o mare fraudă.

Dacă aceste mărturii nu sînt suficient de convingătoare, am să mă apropii de oraşul în care locuiţi, Galaţi. În urma procesului de la Iaşi, din 1726, în care erau acuzaţi de infanticid ritual mai mulţi evrei din tîrgul Oniţcani (Orhei, Basarabia), ambasadorul Franţei scria următoarele: „Domnitorul Moldovei (=Mihai Răcoviţă) a reînviat o veche născocire împotriva bieţilor evrei, scoasă la iveală de atîtea ori de către spoliatori. Evreii din Principat (= Moldova) au fost acuzaţi că ar fi omorît un copil grec (= ortodox) pentru a-i pune sîngele în azima lor şi sub acest pretext, ca un nou Atila, le-a distrus sinagogile, le-a ars cărţile, i-a bătut la tălpi pe pretinşii criminali şi i-a pus pe toţi să plătească sume mari de bani. Acest Domn nu ar fi trebuit să ignore faptul că învinuirea de omor ritual nu mai este crezută astăzi în ţările civilizate...“.

În urma unui şir de pogromuri (din 1801 la 1804), Domnitorul Constantin Ipsilanti a trimis Mitropoliei un pitac domnesc prin care cerea ca preoţii să-şi convingă enoriaşii „netrebnici şi proşti“ că este „deşartă părerea că neamul ovreiesc ar fi omorînd creştini într-adins ca să ia sîngele de la cel omorît“ şi că nu există „în orînduiala legii ovreieşti lucruri ca acestea şi nici nu s-au găsit prin cercetare vinovaţi“.

Ca să fiu şi mai convingător, am să mă apropii şi mai mult de locul unde trăiţi, amintindu-vă de pogromul antievreiesc care a avut loc chiar la Galaţi, în primăvara anului 1859, în urma unor învinuiri similare de infanticid. Îngrozit de aceste evenimente şi neştiind ce să apere mai întîi, „pe hebreii masacraţi în pămînt român sau onoarea proprie a românilor“, cărturarul Ion Heliade Rădulescu scria următoarele într-un articol publicat în „Naţionalul“ (din 11 aprilie 1859) şi intitulat „Masacru din Galaţi“: „Populaţia (...) află pretext de pradă, de ucideri şi de cele mai neomenoase crime, mulţi hebrei fură ucişi şi mai mulţi vulneraţi şi bătuţi, casele hebreilor toate violate şi prădate. Două sinagogi (au fost) sparte şi despuiate, vasele cultului, Legea sau Tora călcate în picioare (...). Hebreii nu mănîncă la copii în Englitera, nu în Franţa, nu în Germania, nu pe nicăiri, pe unde oamenii începură a deveni oameni, nici însuşi în Austria şi Rusia hebreii nu mănîncă la copii. Pe unde mai sînt acuzaţi de asemenea neomenoasă faptă? Pe acolo pe unde popolii mai sunt încă barbari sau demi-barbari. (...) Hebreii, iar o zicem din convicţia noastră cea mai intimă, nu sînt şi nici n-au fost vreodată popolul sau naţia care să manînce la oameni sau la copii de oricare stirpe sau credinţă.“

Calomnii similare de infanticid au fost vehiculate şi în România interbelică (vezi scrierile lui A. C. Cuza sau N. Paulescu) şi nu sînt complet abandonate nici în zilele noastre (vezi revista „Baricada“ din 14 XI şi 19 XII 1995, precum şi replica lui Michael Shafir, în *22*, nr. 3, 17 ian 1996).

3. Cum spuneam însă în carte, de pe la sfîrşitul seclului al XIX-lea a fost construită o altă sperietoare – mai conformă cu ***Zeitgeist*** şi cu mentalitatea micii burghezii urbane – şi anume: ***Protocoalele înţelepţilor Sionului şi complotul mondial iudeo-masonic.*** Am „exclus din start“, cum spuneţi dumneavoastră, o „investigaţie minimală“ în această privinţă pentru că – după cum rezultă din titlul studiului – mi-am propus să cercetez imaginea evreului aşa cum apare anume în ***cultura tradiţională românească.*** Or, subiectul respectiv s-a născut şi s-a dezvoltat în coordonatele antisemitismului intelectual şi politic. Ulterior, el a afectat, e drept, şi marea masă a oamenilor simpli, dar anume din mediul urban. Pe de altă parte, faptul că ***Protocoalele...*** sînt un fals (şi un plagiat) este astăzi o evidenţă acceptată de toţi cercetătorii rezonabili. Dacă dumneavoastră aveţi unele dubii, îmi pare rău, dar nu am ce să fac; problema e atît de vastă încît ar trebui să scriu o carte cu acest subiect. Ar mai fi o soluţie, la care am apelat şi în cartea mea (vezi nota 103); să recomand o carte recentă pe această temă: Pierre-André Taguieff, ***Les Protocoles des Sages de Sion. Faux et usage d'un faux,*** Paris, 1992 (două volume). Celor dispuşi să creadă în autenticitatea ***Protocoalelor...*** le recomand cu neplăcere revista „România Mare“ (7 februarie 1997): „Astăzi lumea e condusă de cîteva organizaţii sioniste de factură politico-financiară“ (Corneliu Vadim Tudor) sau, la rigoare, chiar ***Cărticica şefului de cuib*** (1937): „Declar aici că democraţia e pusă în slujba marei finanţe naţionale sau internaţionale jidoveşti“ (Corneliu Zelea Codreanu).

4. În ceea ce priveşte capitolul „Xenocid ritual?“, din cartea mea – capitol publicat iniţial tot în *Dilema* (nr. 61/1994) – aveţi parţial dreptate. Am făcut o schimbare de abordare, dar fără rea-credinţă sau vreun gînd ascuns. În timpul cercetării am descoperit unele mărturii folclorice şi istorice, care conturau posibilitatea existenţei unor practici de xenocid ritual. Este un subiect delicat şi recunosc că am stat pe gînduri înainte de a-l face public. Am decis totuşi să nu „ascund“ această temă, ci să o tratez în carte cu toată precauţia cuvenită. Prin însuşi semnul de întrebare din titlul capitolului (ca şi prin conţinutul acestuia) am vrut să subliniez de la bun început că este vorba de o ipoteză de lucru, care îşi va afla confirmări sau infirmări ulterioare.

5. Folosind sintagma „clişee mentale“ nu am ignorat „o eventuală situaţie reală care să le fi determinat“ – ca să vă citez. Clişeul (stereotipul) mental nu exprimă neapărat un neadevăr, ci un adevăr parţial, ridicat la rang de adevăr general. A atribui unei întregi categorii de fiinţe o trăsătură pe care o are doar o parte dintre acestea este simptomul unei gîndiri stereotipe. Lucrînd cu categorii, gîndirea noastră este în bună măsură stereotipă şi nu prea putem să schimbăm situaţia decît limitînd numărul de clişee pe care îl utilizăm şi conştientizînd gradul de deformare a realităţii pe care îl introduc. Dacă nu putem să evităm definiţiile parţial adevărate şi schematice (de genul „păsările zboară“), trebuie măcar să ştim că, folosindu-le, ne asumăm riscul de a trage concluzii eronate (de genul „mustele sînt păsări, iar găinile nu“).

Cu stimă,
Andrei OIŞTEANU

Ghinionul Paul Goma

Aşa cum i-am cunoscut, indivizii care urăsc au un sentiment permanent de nedreptate fără nici o legătură cu realitatea. Ca şi cum aceste persoane, doritoare să fie apreciate, respectate şi iubite nemăsurat, ar suferi continuu de nerecunoştinţa celorlalţi, care nu numai că nu-i apreciază şi nu-i respectă nemăsurat, ci, mai mult, par să-i ignore. În adîncul sinelui lor, cei care urăsc sînt convinşi că ei sînt singurii deţinători ai adevărului. În consecinţă, se socotesc supraoameni sau zei, ce merită pentru asta o recunoştere totală din partea celorlalţi, supunere şi credinţă, dacă nu o subordonare totală. Aceşti oameni se cred buricul pămîntului şi sînt frustraţi în permanenţă de refuzul celorlalţi de a-i vedea ca atare, de slabul interes pe care îl trezesc şi, poate, chiar pentru că sînt luaţi în derîdere.

VACLAV HAVEL

Paralele inegale

Polonezii au avut *KOR* şi *Solidaritatea;* cehii au avut *Charta 77*; sovieticii au avut nenumărate grupări şi asociaţii; ungurii – la fel.

Românii, însă, l-au avut pe Paul Goma; au avut, mai exact, *mişcarea Goma.*

KOR nu s-a numit *mişcarea Kuron* sau *mişcarea Michnik*, nici *Solidaritatea – mişcarea Walesa*, nici *Charta 77 – mişcarea Patocka* sau *mişcarea Havel*. Nu a existat o *mişcare Soljeniţîn* sau o *mişcare Saharov*.

Doar în România încercarea de constituire a unui grup de protest şi opoziţie a purtat numele iniţiatorului său şi a intrat în istorie cu această denumire. Era în plină epocă de paroxism al cultului personalităţii lui Nicolae Ceauşescu; tentaţia de a interpreta reducerea grupului opoziţionist la o singură persoană, intens valorificată mitologic, drept un produs al aceluiaşi mecanism şi al aceleiaşi mentalităţi ce duseseră la glorificarea aberantă a „geniului Carpaţilor", nu este de ignorat. Cu atît mai mult cu cît, într-o scrisoare adresată în acele împrejurări lui Nicolae Ceauşescu, Paul Goma însuşi stabilea cu el o simbolică relaţie privilegiată, *de la egal la egal*, afirmînd că doar *ei doi* sînt singurii oameni liberi din România!

Pentru Ceauşescu era, desigur, un afront să i se spună că are un egal, indiferent în ce; dar ideea lui Paul Goma de a împărţi cu dictatorul privilegiata exclusivitate a libertăţii nu rămîne mai puţin bizară. Va fi fost o ironie?! Nici unul, totuşi, dintre intelectualii-protestatari („disidenţi") din celelalte state comuniste nu s-a situat, fie şi în glumă, în ipostaza de egal, de dublu al vreunuia dintre conducătorii atunci la putere în ţările lor. Nici unul nu s-a proiectat însă, fie şi în glumă, ca partener unic al Unicului.

Dar tot atît de adevărat este şi că nici unul nu şi-a mustrat cunoscuţii, colegii şi compatrioţii că nu s-au asociat şi solidarizat cu ei. Protestatarii activi, pe faţă, consecvenţi au fost peste tot puţini şi izolaţi; cu excepţia, relativă, a Poloniei în anii '80. Dar nici unul nu şi-a îngăduit, în vreme ce erau supuşi persecuţiilor, anchetelor, arestărilor, întemniţărilor, să-i acuze de pasivitate şi laşitate pe cei care nu li se asociau. Să fi fost fiindcă nu se credeau hărăziţi de soartă, fiindcă nu se considerau „aleşi" să îndeplinească un rol măreţ, fiindcă nu se socoteau „eroi", fiindcă nu aveau conştiinţa că sînt purtătorii unei „misiuni nobile"?! În 1979, Adam Michnik avea îndrăzneala să scrie că maniheismul este „blestemul popoarelor înrobite" şi că un „înger" foarte exigent este aproape un diavol: „un înger atît de exigent cu el însuşi şi cu ceilalţi la capitolul eroism, un înger care neagă în bloc orice atitudine de compromis şi care, credincios viziunii sale maniheice asupra lumii, îi dispreţuieşte pe toţi cei care au o altă concepţie decît el despre îndatoririle faţă de semeni, un asemenea înger, chiar dacă ar proslăvi cerul, ar lua-o deja pe drumul ce duce spre infern". A fost, mai degrabă, cum se poate lesne înţelege din scrierile lor, un refuz de a fi asemănători *în esenţă* celor cărora li se împotriveau. *Ei*, bolşevicii, se socoteau avangardă, elită, misionari ai binelui, *ei* erau convinşi fanatic de caracterul sacru al misiunii lor, fanatism ce i-a făcut să folosească teroarea împotriva ezitanţilor, pasivilor, şovăielnicilor, neconvinşilor. „Disidenţii" din Polonia, Ungaria, Cehoslovacia nu au opus fanatismului bolşevic un alt fanatism, ştiau că torturatul se poate preface în torţionar, iar victima în inchizitor.

În schimb, Paul Goma nu oboseşte nici astăzi să dispreţuiască, să judece şi să condamne pe cei care nu i s-au alăturat în trecut şi nu i se alătură în prezent. E „tema" lui, neîncetat reluată, cu energia maladivă a obsesiei.

Puţini dintre dictatorii comunişti au fost mulţumiţi de propriile popoare; Nicolae Ceauşescu ajunsese chiar să fie atît de nemulţumit de români încît credea, sincer, că ei nu-l merită.

Dar ce straniu! Atitudinea opozantului anti-comunist şi anti-ceauşist Paul Goma, fost de altfel în 1996 şi candidat la funcţia de preşedinte al României, nu este esenţial diferită de aceea a tartorilor comunişti. În cea mai recentă producţie publicistică a sa – „Dilema amneziei sau amnezia dilemei", *Curentul*, joi, 5 martie 1998 – , Paul Goma se autocaracterizează drept un ins „cu o memorie normală – *în comparaţie cu cea sub-normală a compatrioţilor*" (s.m., M.I.). Evident, în ţara orbilor, chiorul e împărat, fiindcă e o excepţie. Căci, deşi *normală*, această memorie „face figură de excepţie pe plaiurile mioritice cînd e comparată cu nememoria, ba cu mîndria de a nu reţine «toate fleacurile» a maselor largi de români". *Mase largi* cărora li se mai dau două calificative măgulitoare: „masele largi, analfabete, analfabetizate". Cît despre români, ei nu formează decît „o comunitate neevoluată".

Care, pentru a se salva, a avut şi are, desigur, nevoie de un Mesia. Numele acestui mîntuitor nu e greu de aflat!

Lista neagră

Constrîns, pînă în decembrie 1989, din raţiuni tactice, la un simulacru de solidaritate cu alţi opozanţi ai regimului comunist din România, Paul Goma s-a eliberat după aceea de această, probabil greu suportată, „servitute". Într-un ritm din ce în ce mai accelerat şi în forme progresiv paroxistice, el şi-a dirijat energiile combative împotriva celor, în principiu, *apropiaţi*. Devenit mare preot al cultului de sine, Paul Goma a procedat şi procedează la o feroce vînătoare, din fericire (şi, de ce nu?!, poate şi din lipsă de alte mijloace...) dusă doar pe tărîm publicistic. Ţintele acestei vînători au în comun două trăsături: sînt personalităţi ale vieţii politice şi publice româneşti şi deopotrivă personalităţi ale vieţii intelectuale. Aparţin, cu alte cuvinte, aceluiaşi mediu căruia îi aparţine, categorial, şi Paul Goma. Vînătoarea publicistică practicată de Paul Goma este de fapt un simbolic exerciţiu de purificare: în sensul nou, sinistru, pe care l-a căpătat acest cuvînt, de „exterminare". Pe hîrtie...

Intervenţia din *Curentul* nu se abate de la regulă: deşi a fost, fapt mărturisit de Paul Goma, provocată de un articol al meu din *Dilema*, sînt acolo prezente aproape toate numele celor care, de prin 1990 încoace, au fost vehement „denunţaţi" de el ca mari netrebnici.

Iată-le, în ordinea articolului din *Curentul:* Mircea Dinescu, Ana Blandiana, Gabriela Adameşteanu, Banu Rădulescu, Ştefan Aug. Doinaş, Matei Călinescu, Ion Vianu, Nicolae Manolescu, Vladimir Tismăneanu, Mircea Mihăieş, Mircea Zaciu, Livius Ciocârlie, Al. George, D. Ţepeneag, Paul Barbăneagră, Andrei Pleşu, Petre Roman, Zoe Petre, Silviu Brucan, Augustin Buzura, Emil Hurezeanu, Emil Constantinescu, George Pruteanu, Gabriel Liiceanu, Virgil Tănase, Nicolae Breban. şi eu, nu chiar „ultimul pe listă". Unii sînt doar menţionaţi, alţii sînt personajele unor istorioare, mai lungi sau mai scurte, scoase din „memoria normală", cum şi-o califică el însuşi, a lui Paul Goma.

Dacă e sau nu „normală" memoria lui Paul Goma, n-are importanţă.

Are însă importanţă dacă funcţionează corect sau nu. Dacă e, într-adevăr, *memorie* sau *fabrică de ficţiuni orientate*.

(Va urma)

Mircea IORGULESCU

O ţară tristă, fără de buget

Principala problemă a actualităţii româneşti rămîne, în continuare, bugetul pe 1998. O vreme, speranţa tuturor a fost că el va fi definitivat pînă la venirea delegaţiei FMI. N-a fost aşa. Apoi, s-a crezut că prezenţa lui Poul Thomsen la Bucureşti va da un nou impuls guvernului şi că, în sfîrşit, modul cum e cheltuit banul public va căpăta contur. Nici asta nu s-a întâmplat. A plecat şi delegaţia FMI, nu tocmai plăcut impresionată, şi premierul a fixat, în sfîrşit, un termen pentru prezentarea proiectului de buget: „pînă duminică". Între timp, negocierile pentru votarea bugetului au umplut scena politică de rumori şi de nesiguranţă, iar partidele au început să meargă, rînd pe rînd, la preşedinte. Din toată această agitaţie de suprafaţă, guvernul şi, mai ales, premierul, nu s-au ales decît cu o şi mai mare erodare a imaginii. România pare din ce în ce mai mult o ţară care şi-a pierdut busola. Şi chiar dacă bugetul va fi votat, iar reforma economică va fi relansată, criza politică nu se va încheia.

Peste vîrfuri...

În aşteptarea bugetului, deşi zilnic par a se întîmpla atîtea, nu se întîmplă, de fapt, nimic notabil. Politica românească suferă de o maladie gravă: supramediatizarea. Războiul declaraţiilor de presă şi al duelurilor televizate desfăşoară în fiecare zi artilerii verbale consistente (cine îşi mai aminteşte de celebrul protocol care prevedea că forţele coaliţiei nu se vor mai ataca reciproc?...), în timp ce **acţiunea politică** lipseşte cu totul. La întrebarea „ce s-a întîmplat în viaţa politică românească în ultima săptămînă?" e din ce în ce mai greu de dat un răspuns consistent. „S-au întîmplat", de fapt, noi declaraţii în războiul dintre ţărănişti şi democraţi, „s-au întîmplat" noi afirmaţii (şi negaţii!) despre guvernul Ciorbea (să cadă, să nu cadă...), s-au întîmplat şi mici războaie secundare (dar vizînd, probabil, ţinte mari), cum ar fi reîmpărţirea posturilor de secretari de stat rămase de la PD sau reducerea în executiv a lui Valerian Stan, sacrificat cîndva de dragul loialităţii faţă de „buna funcţionare a coaliţiei". În rest, nimic. Obişnuitele urcări şi coborîri pe / de pe Dealul Cotrocenilor, obişnuitele tatonări, obişnuita, de-acum, stagnare. Pentru o ţară care vrea să fie primită în NATO în 1999 (adică peste un an) şi în Uniunea Europeană cît mai curînd posibil, e cam puţin. Asemenea obiective presupun un ritm intens al schimbărilor şi o recuperare a terenului pierdut pe care clasa politică românească nu s-a arătat capabilă să le gestioneze. Şi asta, printre altele, tocmai datorită confuziei grave dintre declaraţii de intenţie şi acţiune propriu-zisă. Seduşi de suprafaţa integrării europene, politicienii noştri văd doar vîrfurile copacilor, şi nu copacii întregi, cu rădăcină şi tulpină (cu atît mai puţin pădurea...).

Şi dacă?...

Ministrul integrării europene, de pildă, a declarat zilele trecute, în deplinul haos în care ne aflăm, că România a făcut progrese în armonizarea legislaţiei sale cu cea europeană. În sfîrşit, progresăm şi noi într-un domeniu, s-ar putea spune cu oarecare uşurare. Cantitativ, poate că e chiar aşa: numărul de decrete şi legi (de la cele pentru protecţia consumatorilor pînă la mult aşteptata şi promisa schimbare a art. 200 din Codul Penal) care seamănă cu cele din Europa va fi crescut. Dar, în contextul unei crize politice şi economice a cărei rezolvare se tot amînă, cînd inflaţia e mai mare ca în Albania, iar relaţiile cu FMI sînt blocate, cînd, în sfîrşit, nu se ştie ce guvern vom avea peste o lună, o asemenea declaraţie arată clar distanţa uriaşă dintre realitatea de toate zilele şi gîndirea unor miniştri. Şi dacă, peste noapte, toată legislaţia românească ar deveni compatibilă cu cea europeană, ce-am putea duce cu noi în Europa? Inflaţia, stagnarea economică, mizeria de pe străzi? Desigur, nu. N-am putea duce nici altele, nici principala problemă a coaliţiei, conflictul dintre PNŢCD şi PD, care nu e decît o expresie a neaşezării noastre politice. Între cele două partide există o incompatibilitate profundă, care nu se va termina nici după votarea bugetului, nici după eventuala schimbare a premierului, ci va răbufni permanent, după mai lungi sau mai scurte perioade de acalmie. PNŢ, cu un trecut glorios şi o doctrină de centru-stînga (dar pentru că e radical anticomunist nu îşi acceptă componenta de stînga), cu un CD alipit pentru a-şi confecţiona o componentă europeană, e o victimă a propriului trecut, în numele căruia acţionează. PD, o formaţiune nouă şi dinamică, însetată de victorii, cu o echipă de conducere care ştie ce vrea şi cu o componentă reformistă mai puternică decît declarata (din nou, de dragul Europei) aparţenenţă la social-democraţie, e orientat spre viitor, pragmatic şi, dacă e cazul, chiar oportunist. Într-o politică aşezată pe baze serioase, aceste partide n-ar avea ce căuta de aceeaşi parte a baricadei. La noi, unde criza politică e mai profundă decît pare şi porneşte chiar de la proasta structurare a spectrului partidelor, conjunctura a obligat la convieţuire două entităţi care acceptaseră divorţul înainte să se căsătorească. Şi dacă Victor Ciorbea ar fi schimbat, ar înceta conflictul? În mod sigur, nu. Sau nu pentru multă vreme.

Mircea VASILESCU

Statul de drept

Cărţi

Printre detalii îngrijorătoare şi evenimente şocante, enervanta noastră realitate oferă, numai pentru cei care le caută, şi semne de normalitate. De pildă, existenţa unei cereri importante pe piaţa cărţii şi fireasca ofertă pe măsură a editurilor mi se pare un astfel de semn. Deşi sărac, în cel mai propriu sens al cuvîntului, şi permanent agresat de un mediu social nevrotic (combinaţia politicieni + televiziune este, în ultima vreme mai ales, explozivă), românul pare că vrea să citească. Nu este treaba mea să analizez şi să explic acest interes pentru carte; vreau doar să-l semnalez, să-l aplaud şi să mă declar, în acest context, mulţumit de cantitatea de cărţi juridice care se găsesc, acum, oriunde. Pe tarabe murdare sau în librării decente, în biblioteci sau anticariate, cărţile de drept sînt substanţial prezente. Editurile serioase („ALL" şi, mai recent, „Humanitas" ori „Polirom") au colecţii dedicate exclusiv literaturii juridice. Au început să apară şi producţii în atît de vitregitele domenii ale filosofiei dreptului şi sociologiei juridice. Asupra a două asemenea cărţi mă voi opri puţin.

Editura Didactică şi Pedagogică ne oferă, sub titlul *„Sociologie juridică – culegere de texte"*, fragmente referitoare la fenomenul juridic, din opera lui Dimitrie Gusti. Selectarea şi sistematizarea textelor gustiene a fost realizată de Ion Vlăduţ, care în studiul introductiv al cărţii subliniază aspecte mai puţin ştiute despre marele sociolog, cum ar fi, spre exemplu, importanta dimensiune juridică a studiilor sale universitare. Excelentă iniţiativă, bună realizare – această carte este, în primul rînd, un util instrument pentru cei preocupaţi de sociologia juridică. Preocuparea juridică nu a fost, se ştie, cea principală a lui Gusti; dreptul era important pentru el doar pentru că este un fenomen social. Acest fapt face cartea mai interesantă pentru că, în general, studiul preocupărilor „de rangul doi" ale unui autor definitiv consacrat oferă surprize dintre cele mai plăcute.

Rămîn, în continuare, nepublicate la noi cărţile de referinţă în acest domeniu. Fie că este vorba despre reeditări ale unor cărţi româneşti din epoca interbelică, fie că este vorba despre traducerea, mai ales, a autorilor americani şi francezi din ultimii ani, sociologia juridică rămîne o „zonă" cu multe lacune pentru editorii de azi.

Editura „ALL" publică *„Partea I"* a lucrării dlui prof. Ştefan Georgescu, *„Filosofia dreptului. O istorie a ideilor"*. Deşi titlul anunţă ambiţii înalte – o istorie a ideilor în filosofia dreptului –, realizarea este mult mai modestă. Cartea începe cu exprimarea unui punct de vedere epistemologic cu care îmi permit să nu fiu de acord *(„filosofia dreptului este un caz particular al filosofiei ştiinţei")* şi apoi continuă cu o trecere în revistă a aspectelor bine ştiute, comune, din opera celor mai importanţi filosofi, de la sofişti la Rousseau. Surprinzătoare în această trecere în revistă, este rapiditatea cu care se trece peste aspectele cu adevărat relevante pentru filosofia dreptului. De pildă, în cele două pagini consacrate franciscanilor nu se menţionează nimic despre contribuţia majoră a lui Duns Scot şi, mai ales, a lui Occam la forjarea modernă a ideii de proprietate, după ce, mai înainte, autorul se oprise asupra unor filosofi fără însemnătate pentru gîndirea juridică (Epictet, Marc Aureliu ş.a.).

Cartea dlui prof. Georgescu ne dovedeşte, dacă mai era nevoie, că nu e deloc uşor să scrii în filosofia dreptului şi că sîntem departe de ceea ce produc contemporanii occidentali în această materie. Spre edificare, vă invit să comparaţi această carte cu una similară ca obiect şi ambiţii, apărută în Franţa cu trei decenii în urmă: *„La formation de la pensée juridique moderne"* de Michel Villey.

Sever VOINESCU

SPAŢIUL PUBLIC

Atenţie şi răbdare

Dacă aş mai ţine o rubrică (exclusiv) despre televiziune, nu aş putea să nu mă opresc asupra serii de marţi, 10 martie, cînd „Telecinemateca" Televiziunii Române a difuzat *La Luna* al lui Bernardo Bertolucci şi cînd, după aceea, mi-am dat seama că telespectatorul român poate face, marţea, o comparaţie între „Profesiunea mea, cultura" a lui Nicolae Manolescu (Pro TV) şi „Bouillon de culture" a lui Bernard Pivot (France 2, retransmisă de TV5), emisiuni ce se difuzează simultan.

M-am uitat la *Luna* lui Bertolucci gîndindu-mă cum ar arăta cam acelaşi film, azi, în chip de *Trainspotting* ori de *Natural born killers*. La aproape douăzeci de ani de la facere, filmul italian (prin regizor şi loc de desfăşurare a acţiunii) şi american (prin producţie) reuşeşte să scandalizeze şi chiar să oripileze, ca mai apoi să provoace katharsis-ul, în mod, cum să spun, intact, printr-o puritate a ororii demnă de tragedia antică. Un avertisment al TVR privind insuportabilul din acest film, aşa cum a procedat, de pildă, Pro TV pentru baletul-desen animat intitulat *Născuţi asasini*, nu ar fi fost, totuşi, deloc superfluu, în chip de „atenţie, capodoperă, totul este permis (ba chiar necesar)!", adică „limitele convenţionale cu care tot noi v-am obişnuit, prin supradoza zilnică de telenovele şi de pelicule americane de serie B, vor fi încălcate!".

Cît priveşte emisiunile, difuzate, cum spuneam, simultan, ale lui Nicolae Manolescu şi, respectiv, Bernard Pivot, trebuie să recunosc că am rămas, pînă la urmă, nu fără regrete pentru cea dintîi, prizonierul celei de-a doua, care l-a avut ca invitat pe Jorge Semprun, dar care a avut darul de a cuceri şi printr-o calitate cu totul deosebită a scenografiei, regiei de platou, luminilor şi unghiurilor de filmare.

Dacă despre televiziune mai are, cît de cît, cine să scrie, prin cotidiane îndeosebi, în rubrici mult prea „jurnalistice", totuşi, în înţelesul rău al cuvîntului, există un domeniu în plină mişcare la care gazetele noastre, ca şi posturile noastre de televiziune (cu excepţia, foarte palidă, a TVR) nu s-au adaptat încă: *învăţămîntul*. Învăţămîntul românesc se află în plină prefacere, în plină schimbare la faţă. Aproape nu-i săptămînă, în vremea din urmă, în care dinspre ministerul cu sediul în strada Berthelot să nu ne vină veşti. Mă îndoiesc, însă, că, în presa românească, mult prea preocupată (scuzaţi pleonasmul!) de suprafaţa apei din pahar, încreţită, vălurită, agitată cînd nu, pur şi simplu, zbîrcită, adică îmbătrînită de tînără, traversată de anacronisme devenite cronice, există specialişti şi rubrici dedicate problemelor de fond ale învăţămîntului. În felul acesta, presa se oferă, prin informaţia aşa-zis pură, nesupusă discuţiei şi analizei, manipulării potenţiale de către specialiştii angrenaţi în politică. Aceştia pot face treabă foarte bună, excelentă chiar, nu trebuie neapărat, automat expuşi suspiciunii, dar intenţiile şi produsele lor trebuie oricum analizate, în cunoştinţă de cauză. Doar „informînd", adică făcînd numai oficiu de transmitere pasivă a informaţiei date, oferite, presa, de fapt, dezinformează, dat fiind că nu informează complet. Prizonieră a lipsei de distanţă, a miopiei sale constitutive, pricinuită de grabă, presa se aşază la remorca politicului, ceea ce contrazice însăşi definiţia ei de bază, aceea de „putere" separată. Informaţia nu trebuie doar *preluată* şi *difuzată*. O presă adevărată *informează despre informaţie*, *produce* ea însăşi, *ca sursă independentă*, informaţie.

De un astfel de tratament au nevoie, urgent, şi deciziile de res*truc*turare din domeniul învăţămîntului, pentru a nu fi nişte simple *trucuri*. Nu ştiu cît de mult reuşesc aceste decizii să se apropie de dubla esenţă a problemei învăţămîntului românesc: *programa şcolară* şi *mentalităţile*. Altfel spus, de *filosofia* care trebuie să stea la baza concepţiei privind instrucţia. Acest lucru, încet încet, se întîmplă, după opinia mea, deşi greul abia apoi va începe: *lupta cu mentalităţile*. O adevărată *revoluţie* este, după părerea mea, în curs în învăţămîntul românesc — lucru, de altfel, de aşteptat din partea unui ministru-filosof precum Andrei Marga, fost, înainte de demnitatea actuală, un eminent rector (al Universităţii din Cluj).

O decizie precum aceea, recentă, a instituirii posibilităţii, pentru elevii buni la învăţătură, de a parcurge accelerat procesul de învăţămînt nu poate, totuşi, prin condiţiile de acces stipulate, deosebit de permisive, să nu te facă să te gîndeşti că este vorba, poate, mai mult de o *expediere* ce poate să inculce o falsă idee despre performanţă, prin stimularea *falsei performanţe*. Despre aceasta, însă, în articolul de săptămîna viitoare. Problemele învăţămîntului merită tratate cu atenţie şi răbdare.

Bogdan GHIU

Economie

Cine plînge după pieţele controlate?

Vremea în care se cerea ca Parlamentul să stabilească, în plenul său, cursul leu-dolar a trecut. Atunci era deplînsă umilirea leului, care se deprecia prea mult în raport cu banconota americană.

Acum trăim un alt timp: este deplînsă menţinerea unui leu... supraevaluat. Şi cum acest curs e stabilit de piaţă... cei cărora nu le convine decizia pieţei cer intervenţia administrativă a BNR. Ei vor ca leul să meargă într-acolo unde le convine lor şi nu unde decide piaţa.

De la 18 februarie 1997, cînd România a liberalizat cursul valutar, autorităţile pieţei sînt continuu acuzate fie că au îngrăşat prea mult leul, fie că l-au lăsat să slăbească prea tare. Motivaţia fiind aceiaşi: grija faţă de sănătatea monedei naţionale.

Dincolo de această vitrină sînt interesele. Exportatorii vor un leu slab, pentru ca să-şi vîndă mai bine valuta adusă în ţară. Importatorii, în schimb, vor o monedă internă tare, pentru a putea să cumpere cu mai puţini lei mai multă valută. Şi unii, şi alţii, dominaţi încă de prejudecăţi, acceptă greu noua realitate: aceea că piaţa face cărţile.

Degeaba se răstesc la BNR: unii că nu ieftineşte dolarul, alţii că nu-l scumpeşte. Banca Naţională nu face altceva decît să citească piaţa.

După ce a fost liberalizată piaţa valutară, s-a văzut limpede că Banca Naţională nu intervine pe această piaţă prin acţiuni directe care să vizeze cursul. Această decizie reprezintă apanajul pieţei valutare. Numai piaţa poate să scumpească leul sau să-l ieftinească.

Banca Naţională poate să facă, firesc, anumite intervenţii. Orice bancă centrală face astfel de intervenţii, vînzînd dolari sau cumpărînd dolari.

Cînd oferta de valută este restrînsă, BNR poate să vîndă dolari pentru a echilibra oferta cu cererea. Cînd, dimpotrivă, cererea de lei este mai mică, Banca Naţională poate să facă să crească această cerere, pentru a echilibra piaţa. În acelaşi timp, Banca Naţională este preocupată ca piaţa valutară să reflecte cu exactitate realitatea din economie. Pentru că această piaţă nu este altceva decît un termometru, care arată cît de mare sau cît de mică e temperatura în economia românească. Dar realitatea arată că, în ansamblul tranzacţiilor de pe piaţă, în continuă creştere, BNR intervine cu sume mici.

Se ştie că atunci cînd se întăreşte o monedă naţională, exportatorii pierd, pentru că exporturile se scumpesc şi devin necompetitive. Banca Naţională citeşte cursurile de pe piaţa valutară şi constată o astfel de realitate, cînd ea se produce. Dar aceste cursuri sînt ale băncilor comerciale. Banca Naţională face public, în fiecar zi, un curs al pieţei valutare, care exprimă realitatea de pe piaţă. Nu publică, însă, un curs de referinţă, cum se afirmă uneori, eronat. Cursul de referinţă a murit. Noul curs valabil nu este nici „de referinţă", nici „un curs valabil" (adică valabil într-o zi sau în altă zi), ci este un curs informativ. Un curs al pieţei libere şi dacă agenţii economici vor să se ghideze după acest curs, sînt liberi s-o facă. Pot încheia chiar contracte de vînzări în rate. Ministerul Finanţelor îi obligă să utilizeze cursul publicat de BNR în înregistrările contabile. Dar BNR nu obligă pe nimeni să practice acest curs. Cu atît mai puţin pe dealerii de pe piaţa valutară, cărora nu li se cere ca dimineaţa, cînd îşi încep cotaţiile, pe ecran să-şi afişeze cursul comunicat de Banca Naţională cu o zi înainte. Fiecare bancă ţine cont de realitatea ei, de realitatea de pe piaţă, de realitatea din economie.

Pe termen scurt, cursul reflectă confruntarea dintre cerere şi ofertă pe piaţa valutară. Pe termen mediu, are în vedere şi cîţiva indicatori economici, cum ar fi: deficitul balanţei comerciale, deficitul bugetar. Pe termen lung intervin rata inflaţiei şi indicatorii de eficienţă.

O influenţă are şi „inflaţia reprimată". Ne putem imagina asta ca pe un cazan închis ermetic, în care fierb preţuri neadevărate. Am în vedere acele preţuri – din care au mai rămas foarte puţine după liberalizările din '97 şi '98 – ce nu exprimă realitatea pieţei, fiind stabilite pe cale administrativă. Asta este inflaţia ascunsă. Adică, inflaţia care se află sub capac. Aceste realităţi, ascunse, produc tot timpul o presiune inflaţionistă. În prima parte a anului, ratele lunare sînt încă mari. Probabil că vor mai fi înregistrate cîteva şocuri inflaţioniste, după care vom scăpa definitiv de această povară a preţurilor neadevărate şi a inflaţiei ascunse, în aşa fel încît începînd din iunie-iulie să nu mai înregistrăm corecţii de preţuri. Să înregistrăm o inflaţie curată, care să se înscrie într-o rată lunară de 2-3%. Atunci şi piaţa valutară va scăpa de un factor de risc: pentru că inflaţia ascunsă exercită o continuă presiune asupra cursului.

Este leul supraevaluat? Iată o întrebare la care numai piaţa poate să dea răspunsul corect.

Adrian VASILESCU

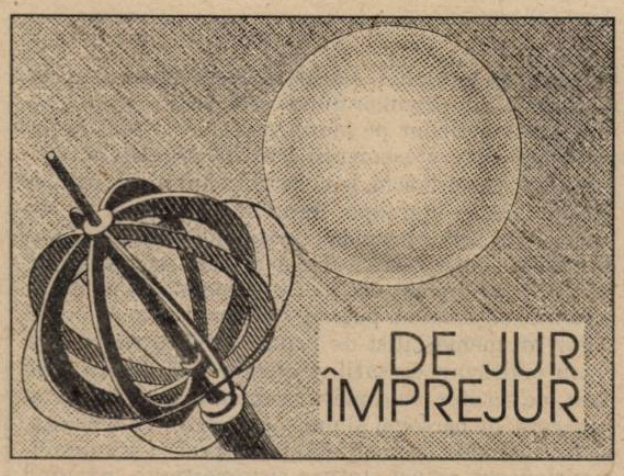

Kosovo

Cînd în martie 1989, Slobodan Miloşevici, pe atunci preşedintele unei Iugoslavii federale alcătuite din şase republici şi două teritorii autonome, a suprimat statutul regiunii Kosovo, albanezii au pierdut o seamă de drepturi importante: pînă atunci avuseseră reprezentanţi în toate organismele federale, în Curtea Federală şi cea Constituţională a Republicii Federative. Ca şi celelalte formaţiuni, avea o constituţie proprie, preşedinte şi o proprie curte supremă. Toate aceste organisme au favorizat dezvoltarea politică, economică şi culturală a regiunii în termenii aspiraţiei spre egalitate cu celelalte naţionalităţi ale conglomeratului iugoslav. Măsurile drastice adoptate pentru Kosovo au stopat dinamica unui proces local de autodeterminare care ameninţa cu secesiunea, dar au contribuit la desprinderea celorlalte republici în condiţiile cunoscute.

În Kosovo populaţia albaneză reprezintă aproape 90 la sută din total şi încercările ulterioare de a strămuta acolo sîrbi goniţi sau plecaţi de bună voie din noile state independente n-au reuşit să modifice realitatea demografică.

În 1991, un referendum clandestin a proclamat „Republica Kosovo" recunoscută doar de Albania. În mai 1992, în urma unor alegeri declarate ilegale de către Belgrad, Ibrahim Rugova este ales preşedintele acestei republici, ca reprezentant al Ligii Democratice din Kosovo. Rugova s-a dovedit a fi un conducător moderat, izbutind, pentru un timp, să impună moderaţia ca morală şi conduită colectivă. Cu toate drepturile specifice suprimate, albanezii din Kosovo au evitat o bună bucată de vreme demonstraţiile publice pentru a nu oferi pretextul unei interdicţii totale a activităţii lor. Or, aceste activităţi au o strategie precisă: şcoli de toate gradele în limba albaneză funcţionează în paralel cu sistemul oficial, există medii de informare, albanezii au activităţi economice, organe de justiţie, facilităţi medicale şi instituţii culturale. Unii observatori afirmă că, aşa cum se prezintă, Kosovo este o imensă organizaţie nonguvernamentală în care statul sîrb controlează doar instrumentele de represiune.

Instrumente de represiune care şi-au ilustrat determinarea şi „competenţa" în evenimentele ultimelor săptămîni, întîi prin represiunea sîngeroasă a unor manifestaţii, apoi prin preluarea iniţiativei: sate şi aşezări presupuse a fi baze ale activităţilor teroriste au fost înconjurate, bombardate, incendiate. Terorismul nu este un vis urît al preşedintelui Federaţiei, Slobodan Miloşevici. Există din ce în ce mai mulţi albanezi dezamăgiţi de absenţa rezultatelor dialogului şi negocierilor. Dintre aceştia şi-a recrutat combatanţii Armata de eliberare din Kosovo, care a devenit cunoscută în 1996 asumîndu-şi o serie de atacuri cu bombe. În mai 1997, organizaţia a emis o proclamaţie prin care îi chema pe cetăţenii din Kosovo „să respingă politica împăciuitoristă a lui Rugova şi să treacă la lupta de eliberare împotriva invadatorilor". Ca întotdeauna, aceste lozinci se traduc prin cîţiva poliţişti morţi, cîţiva „teroriştі" ucişi şi foarte mulţi civili prinşi între focurile unei lupte pe care nu şi-o doresc.

Comunitatea internaţională are din nou ocazia să constate că amînarea unei probleme nu înseamnă rezolvarea ei. Acordurile de pace de la Dayton nu s-au referit la regiunea Kosovo. Armata de eliberare din Kosovo este trecută pe lista organizaţiilor teroriste, listă „ţinută la zi" de Statele Unite. Felul cum practică represiunea poliţia lui Slobodan Miloşevici este intolerabil, dar la fel de intolerabilă ar fi şi secesiunea albaneză a regiunii Kosovo. Şi Albania, şi Macedonia, şi Bulgaria (în ultimele două există o puternică minoritate albaneză) sînt ţări cu instituţii fragile, într-un dureros proces de depăşire a crizelor economice şi politice interne. Un conflict la hotare ar fi un factor destabilizator cu consecinţe catastrofale.

În concepţia Statelor Unite, care se opun şi represiunii, dar şi secesiunii, problemele din Kosovo se vor rezolva prin democratizarea Iugoslaviei. Dar în cadrul Iugoslaviei, albanezii nu pot conta decît pe ei înşişi. Nici una din forţele de opoziţie nu le susţine cauza. Vocabularul comunicatelor oficiale – „au fost lichidaţi", „au fost nimiciţi" – prevesteşte lupte în care nu se iau prizonieri. Statele Unite sînt legate de vechi promisiuni pentru apărarea drepturilor populaţiei albaneze. Este puţin probabil că făgăduielilor lor se vor materializa altfel decît în declaraţii mai mult sau mai puţin belicoase. Embargoul asupra armelor, adoptat de Grupul de contact întrunit la începutul săptămînii la Londra, este o declaraţie convenţională. În regiune pînă şi copiii au arme, iar embargourile par a fi proclamate doar pentru a-i îmbogăţi pe cei care le încalcă. Puterile europene cu un ochi la Rusia şi altul la SUA îşi vor nuanţa în multe întîlniri atitudinea. La Paris, intelectualii vor protesta. În Kosovo, moderaţii au pierdut prima repriză.

Magdalena BOIANGIU

Presa despre...

Spionaj

Nimic nu mai este ce a fost şi Mossadul, serviciul secret israelian, care şi-a consolidat prin operaţii riscante reputaţia de infailibilitate, dă şi el semne de criză. Două eşecuri publice (ratarea unui asasinat în Iordania şi capturarea unor agenţi care se pregăteau să plaseze aparatură de ascultare într-o casă particulară din capitala Elveţiei, Berna) au dus, în cele din urmă, la demisia şefului serviciului, generalul Danny Yatom, numit încă pe vremea cînd la putere era Partidul Muncii.

Desigur, Mossadul face politica ţării şi nu a unui guvern anume, iar Israelul are şi „avantajul" de a nu fi sărit dintr-o alianţă în alta, deci era de aşteptat o anume continuitate. Dar aşa cum reiese şi dintr-o analiză comparativă a rateurilor majore ale altor servicii de spionaj, aceste crize sînt întotdeauna rezultate ale unor divergenţe politice. Este evident că guvernul Netanyahu are altă percepţie a adversarului decît cel care a încheiat acordurile de la Oslo.

Eşecurile pomenite mai sus se referă la fapte care încalcă evident reglementările democratice şi drepturile omului. Dar şi succesele Mossadului sînt de aceeaşi natură: „Mossadul are încă motive să se fălească. Răpirea criminalului de război Adolf Eichmann din Argentina, în 1960, a fost un triumf clasic. Agenţii Mossad au jucat un rol crucial, în împrejurimile oraşului Tunis în 1988, cînd a fost asasinat Abu Jihad, omul de încredere al lui Yaser Arafat. Tot în contul agenţiei este trecută şi asasinarea liderului Jihadului Islamic, Fathi Shikaki, pe insula Malta, în octombrie 1995. Victoriile nu lăsau să se vadă eşecurile. Doi agenţi Mossad au fost arestaţi în Elveţia, la Basel, în 1963, pentru că au ameninţat-o pe fiica unui savant care lucra la programul egiptean de construcţie a rachetelor. Au fost eliberaţi după cîteva luni. În 1973, agenţii Mossad au împuşcat mortal un chelner marocan pe care l-au confundat cu un şef al Organizaţiei de Eliberare a Palestinei. Cei şase lucrători operativi au fost judecaţi şi, cu excepţia unuia, condamnaţi." (**Newsweek**, 9 martie)

Este greu de presupus că agenţii Mossad au aflat din ziare despre acordurile de la Oslo. Dar, n-au considerat că se referă la ei: un serviciu de spionaj nu-şi pune niciodată semnătura pe un tratat de pace. De aici şi neglijenţa cu care s-a lucrat în Iordania şi care l-a obligat pe premierul Netanyahu să elibereze, la cererea jignită a regelui Hussein, zeci de prizonieri palestinieni împreună cu liderul spiritual al unei mişcări islamice, Ahmed Yasin. Comisia de anchetă a Parlamentului, a scris în partea confidenţială a raportului ei că „guvernele Israelului n-au izbutit să elaboreze o politică de luptă împotriva organizaţiilor teroriste întemeiată pe o gîndire aprofundată şi pe o linie de conduită logică şi permanentă."

Oamenii vechi

Acesta este probabil reproşul fundamental adus generalului Yaton, numit de Peres în 1996. După cum povesteşte ziarul **Ha' aretz** din Tel-Aviv „el a organizat imediat o şedinţă de lucru la care au participat şefii celor mai importante departamente. Unul dintre ei a început prin a expune planul unei operaţii de rutină, din aceea din care Mossadul face în fiecare zi. Avea nevoie de acordul lui Yatom. În loc să-l capete, a trebuit să asculte un lung discurs împănat cu sfaturi practice despre felul cum trebuie ascunsă acţiunea. Un şef care cunoaşte detaliile. Alţii cred că e vorba de sindromul Yatom: «Foarte repede, prea repede – spune un fost şef de departament – ne-a lăsat să înţelegem că ştie mai bine decît noi ce trebuie făcut ». Forumul şefilor de departament este instanţa cea mai înaltă a Agenţiei. Cei mai mulţi dintre membrii săi sînt specialişti cu o vastă experienţă în strîngerea informaţiilor şi în operaţiile speciale, care nu se compară cu cea a noului venit. Ei îşi dau seama că şeful lor are calităţile cerute: e un om drept, riguros, sîrguincios. Dar este în acelaşi timp tranşant, nu are un contact facil cu interlocutorii, pentru că nu este dispus să-i asculte, crezînd că ştie totul mai bine decît ei. «A fost o mare dezamăgire, după ce ne-am bucurat că a fost numit », spune un fost şef de departament."

Războiul serviciilor

Toţi aceşti şefi care vor să-şi păstreze anonimatul doreau reforma serviciului secret: o definire mai clară a scopurilor şi în special o repartizare mai precisă a competenţelor între serviciile secrete cu activităţi similare, dar nu identice. Yatom n-a părut a fi interesat şi unul dintre şefii de serviciu a demisionat zgomotos (cu o scrisoare într-un ziar central). „Această demisie – continuă ziarul **Ha'aretz** – a confirmat impresia că vechii şefi îi întorc spatele lui Yatom. Felul său de a conduce îi irită pe cei din eşalonul superior, enervaţi şi de faptul că el e mai mult în afară, în şedinţe cu comisia parlamentară pentru Afaceri Externe şi Apărare sau cu foştii colegi din Statul Major. Din cauză că nu comunicau cu el, oamenii din imediata sa apropiere s-au retras. Şefii de secţie şi adjuncţii şefilor de departament sînt relativ tineri şi n-au experienţa necesară, dar lor le revine acum misiunea de a umple vidul creat în jurul lui Yatom."

Foarte rar serviciile secrete izbutesc să păstreze taina unui şef pe care nu-l mai doresc. Deşi diminuat şi compromis, aparatul a forţat demisia liderului rămas un intrus.

Vechii oameni noi

Ephraim Halevy a fost numit director al Mossadului de prim-ministrul Netanyahu după „largi consultări"; are 63 de ani şi nici măcar n-a făcut armata „A fost reformat în 1952 din cauza unor probleme cardiace. După studii în drept a intrat în Mossad şi a reprezentat Agenţia la Washington. Cînd s-a semnat tratatul de pace cu Iordania, în noiembrie 1994, fostul prim-ministru Itzhak Rabin a spus că unul dintre principalii săi artizani a fost dl Halevy. Probabil că legăturile lui cu regele Hussein şi cu serviciile de securitate iordaniene au fost un element central în această numire. Dl Halevy a părăsit Mossadul în 1995, cînd a devenit ambasador pe lîngă Uniunea Europeană, post pe care l-a ocupat pînă la numirea sa pe 4 martie '98. Adjunctul său, amiralul Levin, este considerat un as al operaţiunilor periculoase. În vîrstă de 52 de ani, s-a distins în 1982, în timpul invaziei din Liban. De asemeni, el a planificat o operaţie heliopurtată care ar fi trebuit să ducă la eliminarea preşedintelui irakian Saddam Hussein. Simularea ei s-a soldat cu un eşec în care au murit mulţi oameni în Néguev." (**Le Monde** – 6 martie)

Cum spunea un comandant din Mossad, „între succesul şi eşecul unei operaţii, frontiera este flexibilă şi ai nevoie de mult noroc". Cînd eşecul e recent, se demisionează, cînd e mai vechi se numeşte experienţă şi justifică numirea într-un post superior celui avut. (**M.B.**)

INSTITUTUL EUROPEAN
NOUTĂȚI

Colecția ISTORIE ŞI DIPLOMAȚIE

Dumitru Preda
România şi Antanta
Avatarurile unei mici puteri într-un război de coaliție. 1916-1917
Din sumar: Preliminarii; România şi aliaţii în timpul campaniei anului 1916; România şi aliaţii în timpul campaniei anului 1917.

Alexandru Cretzianu
Ocazia pierdută
Ediția a II-a
Prefață de V.Fl. Dobrinescu. Postfață de Sherman David Spector
Din sumar: Ocazia pierdută; Politica de pace a României față de Uniunea Sovietică; Ultimatumul sovietic la adresa României (26 iunie 1940). Negocierile de armistiţiu ale României (Cairo, 1944).

În aceeaşi colecție, în pregătire:
Leonid Boicu, *Principatele Române în raporturile politice internaționale*
Emilian Bold, Ilie Seftiuc, *Pactul Ribbentrop-Molotov*

Iaşi • Str. Cronicar Mustea nr. 17 • C.P.: 161 • cod 6600
Tel-fax: 032-230197• tel 032-233800
e.mail: rtvnova@mail.cccis.ro • http: //www.nordest.ro/home.htm

Argument

Mai mult o aspiraţie a noastră decît realitatea interbelică propriu-zisă, aşa cum a fost, ne face nostalgici atunci cînd evocăm personalităţile politice din trecut. În mintea fiecăruia s-au statornicit două-trei statui, ridicate parcă într-un deşert, şi tocmai teritoriul mişcător, viu, al politicii devine un sanctuar în care păşim cu grijă admirativă. Prin *Cazul Argetoianu* pe care-l aducem astăzi în discuţie, încercăm să recuperăm cîteva reprezentări mai exacte ale vieţii publice româneşti care, în mod firesc, se întemeia pe principii dar şi pe interese, supusă logicii dar şi patimei, în egală măsură. În această lumină, persoana lui Argetoianu, destul de puţin cunoscut dar mereu blamat pentru cinism şi versatilitate, ne apare neaşteptat de consistentă. Faimoasa lui mobilitate – numărul partidelor prin care a trecut el întrece performanţele altor politicieni – ascunde, de fapt, un anumit tip de fidelitate: aristocratul intrat în viaţa politică alături de conservatori a fost toată viaţa un adversar al reformei agrare, al votului universal şi partizanul declarat al unui regim de autoritate.

Ar fi aceasta o primă observaţie, asupra paradoxului mobilităţii necesare în politică, la care Argetoianu a aderat, pragmatic, chiar dacă nu totdeauna cu eficienţa scontată. A doua observaţie ce s-ar impune studiind cazul său este aceea că voluptatea culiselor şi gustul puterii, al poziţiilor de vîrf, întunecă, la un moment dat, cel mai avizat cinism. La ce s-ar fi putut aştepta fostul ministru de Interne interbelic, care a arestat fruntaşii comunişti în 1921, revenind în 1946 în România, ţara ajunsă în stăpînirea celor pe care i-a prigonit odinioară? Convingerea că poate manipula *orice* adversar politic, i-a fost de data aceasta nefastă. Chinurile şi moartea în penitenciarul de la Sighet, alături de foşti oponenţi ai săi din galeria politicienilor dintre cele două războaie, au adăugat martirilor pe omul aparent cel mai puţin potrivit pentru o asemenea postură. Inteligent, dispreţuitor, cu verb acid, lasă în urma lui nişte „memorii" în care se îngroapă, împreună cu *lumea sa*, ca într-o fastuoasă piramidă: personajul ocult, fascinat de culise, a găsit o altă formă de putere, *scrisul*, semn, poate, că nu credea atît pe cît se bănuieşte în imaginea convenţională a puterii, Politica. Luăm cu noi în viitor un memorialist de primă mînă provenit dintr-un politician versatil şi efemer. Un destin bine fixat, de scriitor, va copleşi de-acum înainte faima sa pasageră, de personaj al unei epoci date. Va fi acesta, poate, un motiv de meditaţie pentru cei ce-şi supradimensionează astăzi statura şi importanţa, năzuind spre durabil numai prin proeminenţa lor în efemerul planului politic dintr-un timp sau altul. (**T.C.**)

Constantin Argetoianu – crochiu biografic

1871, 3 martie. Se naşte la Craiova, descendent al unor vechi şi influente familii boiereşti oltene. Tatăl, generalul Ion Argetoianu, participant la războiul de independenţă, a fost ministru de război (mart.-oct. 1912) în cabinetul conservator condus de Titu Maiorescu şi lider al Partidului Conservator în Dolj, iar mama sa, Constanţa (născută Otetelişanu), era o cunoscută traducătoare din literatura pedagogică; ea i-a dat fiului său primele lecţii la Breasta – moşia favorită a familiei.

1881. Familia se mută în Bucureşti, casele din Craiova sînt vîndute, însă Breasta va rămîne reşedinţa-refugiu a Argetoienilor şi loc pentru experimente agronomice.

1884. Constantin Argetoianu se înscrie la cursurile de zi ale liceului „Sf. Gheorghe". Influenţei exercitate asupra-i de Titu Maiorescu al cărui curs de „Istoria filosofiei" îl audiază la Universitate, i se adaugă ispite socialiste provocate de lecturi din „Capitalul" lui Marx şi din „Istoria socialismului german". Febra acţiunii sociale în contextul violenţelor de stradă ale „Opoziţie Unite" îndreptate împotriva lungii guvernări brătieniste nu-i mai lasă timp pentru şcoală. Totodată, frecventează cu asiduitate teatrele capitalei şi saloanele mondene. Intervenţia ministrului Învăţămîntului, Titu Maiorescu va impune examinarea sa, în mod excepţional, C. Argetoianu absolvind ultima clasă şi trecînd bacalaureatul cu cele mai mari note acordate pînă atunci.

1888-1896. Studii superioare la Paris, unde obţine doctoratul în medicină şi licenţa în drept şi în litere.

1897. Revenit de la studii, îşi satisface stagiul militar ca medic.

1898-1913. Anii carierei diplomatice, „cursus honorum" parcurs de C. Argetoianu la legaţiile României (ataşat, secretar, consilier de legaţie) de la Constantinopol, Roma, Viena, Paris.

1913, nov. Demisionat din diplomaţie, C. Argetoianu se înscrie în Partidul Conservator,

1914, ian. Ales senator în Dolj pe lista Partidului Conservator, postura de parlamentar păstrîndu-şi-o cu unele întreruperi pînă în 1940.

1916-1918. „Antantofil" declarat, protagonist al scindării Partidului Conservator între aripa condusă de Nicolae Filipescu (adeptă a intrării noastre în război de partea Antantei) şi cea germanofilă a lui Marghiloman, C. Argetoianu ia calea refugiului în Moldova în contextul ocupării capitalei de către trupele germane. Participă la lucrările Parlamentului de la Iaşi rămînînd acelaşi vehement adversar al politicii brătieniste. Pe lîngă iniţiativa (eşuată) a formării unui partid („Constituţional" – mart.-apr. 1917), în mai 1917, în numele unui grup de senatori, citeşte o declaraţie de respingere a proiectatelor reforme brătieniste (la adoptarea legii agrare Argetoianu va vota, de altfel, împotrivă).

1918, 29 ian. „Conservatorul cel mai îndărătnic, pînă la ideea revoluţiei" (după aprecierea lui Iorga), C. Argetoianu e numit ministru al Justiţiei în cabinetul generalului Al. Averescu, funcţie pe care o va deţine pînă la 27 febr. În această calitate va conduce delegaţia guvernului român la preliminariile tratatului de pace de la Buftea.

1918, apr. Apare pe scena politică românească „Liga poporului" devenită în aprilie 1920 Partidul Poporului, condus de Averescu, şi avîndu-l pe Argetoianu drept membru fondator.

1920, 13 mart.-1921, 13 dec. În cel de-al doilea guvern Averescu, Argetoianu deţine portofoliile Finanţelor (13 mart.-13 iun. 1920), ad interim Justiţia (13-30 mart. 1920), Internele (13 iun. 1920-13 dec. 1921). Ca ministru de Interne îşi va face un titlu de glorie din arestarea majorităţii liderilor comunişti participanţi la congresul de constituire a PCR – mai 1921. Coabitarea Averescu-Argetoianu se termină repede atît din cauza lui Ionel Brătianu (ce determinase demisia guvernului Averescu) îngrijorat de popularitatea crescîndă a generalului, cît şi graţie nerăbdării ambiţioase a lui Argetoianu, factotum în Partidul Poporului. După eşecul tentativei de fuziune într-un partid „Agrarian" a Partidului Poporului şi Partidului Conservator Progresist (Al. Marghiloman) la 15 dec. 1923 Argetoianu publică un manifest în care se proclamă şef al partidului, oficializînd prin aceasta ruptura sa de Averescu.

1924, 10 mai. La congresul extraordinar al Partidului Naţionalist-Democrat (condus de Iorga) se decide fuziunea cu gruparea Argetoianu într-un nou Partid, „Naţionalist al Poporului". Lipsa unităţii sale se va vădi curînd în contextul tratativelor pentru fuzionarea Partidului Naţionalist al Poporului cu Partidul Naţional al lui I. Maniu; dacă la 8 mart. 1925 congresele celor două partide ratifică fuziunea, „răzgîndirea" lui Iorga, reîntors în ţară, anulează totul.

1926, 16 oct. Peregrinarea lui Argetoianu prin spectrul politic marchează o nouă fază prin „reconcilierea" sa cu PNL, înregimentarea sa liberală producîndu-se în 1927. Noi portofolii ministeriale îl aşteptau în noul guvern Brătianu: cel al Agriculturii şi Domeniilor (12 iun. 1927-3 nov. 1928), ad interim la Externe (15 sept.-3 nov. 1928). Disensiunile sale cu Vintilă Brătianu din cauza apariţiei „Băncii Române" ca rivală a „Băncii Româneşti" conduse de Brătieni, precum şi sprijinul acordat Restauraţiei carliste vor conduce finalmente la excluderea lui Argetoianu din partid – dec. 1930. În cabinetul de „tehnicieni" format de Iorga, Argetoianu va fi pe rînd ministru al Finanţelor (18 apr. 1931-31 mai 1932), ministru ad interim de Externe (18-27 apr. 1931), ministru de Interne (7 mai 1931-31 mai 1932).

1932, iun. Înfiinţează Uniunea Agrară devenită în preajma alegerilor Partidul Agrar (oct. 1936). În perioada regimului de autoritate monarhică instaurat de Carol al II-lea va fi numit ministrul Industriei şi Comerţului (10 febr.-30 mart. 1938), consilier regal (30 mart. 1938), preşedinte al Consiliului superior economic (8 apr. 1938), Preşedinte al consiliului de miniştri (28 sept.-23 nov. 1939), ministru de Externe (28 iun.-4 iul. 1940).

1940, nov. Arestat de legionari, reuşeşte să scape cu viaţă.

1944. Se apropie frontul, Bucureştiul a fost bombardat în aprilie, Argetoianu s-a refugiat în Elveţia. Considerînd că nu şi-a spus încă ultimul cuvînt în politică, în toamna lui 1946 s-a întoars în ţară. A participat la alegerile falsificate din noiembrie 1946, cu ultimul său partid, Uniunea Naţională Muncă şi Refacere (sic!), autodizolvat în ian. 1948.

1950, 5/6 mai. Arestat în toiul nopţii, este încarcerat la Sighet, temniţa care conform „logicii" de Gulag trebuia să fie punct-terminus elitei politice româneşti. Argetoianu moare probabil în 1952 (după unele surse în 1955).

George ANGLIŢOIU
student, Facultatea de Istorie, Bucureşti

Radu CARP
asistent universitar, Facultatea de Ştiinţe Politice

Politica permanentă ca opţiune

Constantin Argetoianu este omul politic român prin excelenţă: politica este singura activitate care îi produce satisfacţii, nicăieri nu vom găsi în „Memoriile" sale expresia unei încercări de a face altceva. Chiar şi în 1921, cînd se desprinde de Partidul Poporului, pe care îl concepuse împreună cu mareşalul Averescu, Argetoianu nu se gîndeşte să facă altceva, să reintre în diplomaţie de exemplu. El cunoaşte relativitatea combinaţiilor politice, ştie că lipsa din viaţa publică nu îi este de ajutor nici lui, nici altora.

Din paginile „Memoriilor" reiese că Argetoianu nu ocoleşte nici un partid politic şi totuşi nu s-ar putea spune că face acest lucru din oportunism. La început, liberalii erau marii adversari; apoi mişcările de stînga; urmează naţional-ţărăniştii; legionarii îi vor fi antipatici. Argetoianu cunoaşte nu numai arta compromisului, ci şi pe cea a bunei poziţionări; nu caută aliaţi clientelari, ci îşi identifică adversarii. Chiar şi cînd se află la guvernare, raporturile sale cu partenerii nu sînt strălucite: a se vedea portretul pe care i-l va face lui Iorga în timpul cît se vor afla amîndoi la putere (aprilie 1931-mai 1932). Interesant de observat că Argetoianu nu a deţinut funcţia de prim-ministru pînă la instituirea regimului personal al lui Carol al II-lea, fiind în această perioadă preşedinte al Consiliului de Miniştri (septembrie-noiembrie 1939). Greu de spus dacă şi-a dorit sau nu acest lucru, în orice caz din „Memorii" nu reiese dacă ar fi luat sau nu în calcul o asemenea ipoteză. Putem însă bănui că nu şi-a dorit să deţină această funcţie: Argetoianu reprezentat o specie care astăzi nu mai poate fi întîlnită, cea a politicianului tehnocrat, personaj cu pricepere tehnică politică, adept al soluţiilor pragmatice şi imediate. Apartenenţa sa politică conta într-o foarte mică măsură: exclus dintr-un partid, putea oricînd să-şi înfiinţeze un altul pe care să-l conducă la victorie în alegeri.

La o citire neatentă a textului, poţi crede că Argetoianu nu a întreţinut relaţii cordiale cu nimeni: Titulescu este multă vreme blamat, ca de altfel şi Maniu. Preferinţele autorului nu coincid cu ierarhia, acceptată din punct de vedere istoric, a oamenilor politici din acea perioadă. Există afinităţi (Averescu, Brătianu, Manoilescu), însă întotdeauna parţiale. Argetoianu îşi este doar sieşi devotat: ce spun ceilalţi nu este relevant. Deciziile sale sînt întotdeauna cele corecte, nicăieri autorul nu-şi regretă vreo atitudine. Pretenţie imorală, am fi tentaţi să credem. Explicaţia este însă simplă: ceilalţi nu sînt oameni politici profesionişti, ei au o cu totul altă menire: Iorga este istoric, Titulescu diplomat ş.a.m.d. Argetoianu cunoaşte, spre deosebire de cei care perturbă (ocazional) viaţa politică, faptul că aceste ingerinţe sînt normale, că orice guvern trebuie să iasă în evidenţă de fiecare dată cu altceva, că opoziţia trebuie să se reînnoiască periodic cu oameni de cultură, bancheri etc. Argetoianu nu neagă competenţele non-profesioniştilor: singurul scop pe care îl urmăreşte este de a le organiza, de a le dirija chiar şi de pe poziţiile unui şef de partid cu pretenţii modeste.

„Memoriile" ne dezvăluie o realitate care nici măcar nu putea fi bănuită cu ajutorul unei analize atente a celor 28 de guverne ce s-au perindat la putere în perioada 1918-1938: un singur om a format o clasă politică aparte. Argetoianu a fost ministru de Justiţie, de Finanţe, de Interne, al Agriculturii şi al Domeniilor, al Industriei şi Comerţului, al Afacerilor străine. Găsim în „Memorii" pagini despre organizarea forţelor de ordine dar şi despre întocmirea bugetului; despre relaţiile cu Rusia dar şi despre învoielile agricole. Autorul deţine o competenţă politică specială în toate aceste domenii; cunoaşte din experienţă directă limita de la care poate începe detaliul tehnic al deciziei politice, decizie ale cărei mecanisme sînt, într-un fel, imuabile. Argetoianu este un împătimit al meseriei, un lider politic (în sensul lui Duverger) desăvîrşit. Chiar şi faptul că îşi redactează „Memoriile" în timpul războiului, într-un moment în care nu mai era posibilă, din motive obiective, participarea sa la viaţa politică, îndreptăţeşte această afirmaţie. Argetoianu riscă imposibilul: întorcîndu-se din Elveţia la 8 noiembrie 1946, dată la care destinul ţării sale fusese de mult hotărît şi înfiinţînd un nou partid, Uniunea Naţională Muncă şi Refacere, cu care participă la alegeri, îşi auto-justifică alegerea făcută în tinereţe. O dată cu dispariţia sa dispare în România o formă de sistem politic care ne-ar fi întrucîtva necesară astăzi: cea în care unii politicieni din rîndul elitei asigură necesarul echilibru natural.

Adrian CIOROIANU
asistent universitar, Facultatea de Istorie, Bucureşti

Iconoclastul, boierul, victima

Supus rememorării, Constantin Argetoianu este, ca personaj, de două ori dificil. O dată pentru că, în virtutea primei impresii, la adresa acestui om (politic) epitetele pozitive aproape că se refuză. Nu-i loc nici pentru măreţie, nici pentru eroism, nici pentru altruism, ca să nu mai vorbim despre fidelitate politică. Inteligenţa, neconstestată, în cazul său pare a fi mai curînd cel mai mare defect, într-atît este de dedicată maşinaţiunilor de tot felul. Apoi, pentru că personajul pare a fi în afara oricărui şablon al nostru despre viaţa politică interbelică; sub verbul lui miturile comemorative cad ca nişte oglinzi sparte iar prin rama lor, dacă e să-i dăm crezare, se văd scene de coşmar: o viermuială jalnică de nulităţi intelectuale, de parveniţi cu ifose, de complotişti de salon şi de trăgători de sfori fără chemare. Cu atît mai mult azi nu sîntem în cea mai fericită postură pentru a gusta acest tablou al amintirilor sale. Umorul său negru nu este, azi, neapărat tonic. Într-o vreme de reconstrucţie chinuită a unei atmosfere politice respirabile în ţară, Argetoianu ne taie reperele de la rădăcină. Citindu-l şi, mai ales, dîndu-i crezare, pare că niciodată nu a fost,la noi, *altfel* decît acum, *altceva* decît lamentabile lupte de interese şi zgomotoase dueluri pe-o miză minoră. Şi pare că istoria *ni* se repetă ca un carusel bezmeticit. Din acest punct de vedere, amintirile lui Argetoianu par mai toxice decît tone de cărţulii de şefi de cuib şi manifeste roşii-anarhiste la un loc. Ciudată performanţă.

Iconoclastul de geniu

Dar opera sa are un farmec al ei inconfundabil. Pentru că mi se pare limpede că acest om, perdant în politică (adică acolo unde toţi adversarii l-au considerat un cîştigător blamabil şi perpetuu), a ieşit victorios în modul cel mai neaşteptat cu putinţă, adică în literatură. O victorie de nimic prevestită: fiu al generalului Ion Argetoianu (el însuşi ministru de Interne la finele secolului trecut), Constantin Argetoianu pare născut sub *zodia diferenţei*. În primul rînd, diferenţă faţă de propriul său părinte, pentru că e bine să ne aducem aminte că Argetoianu-tatăl era descris ca un om de o inabilitate păgubitoare, marcat tocmai de incapacitatea sa de a se plia la eternele lucrături de culise ale politicii româneşti. S-ar zice că fiul şi-a răzbunat tatăl cu deasupra de măsură. Dar Argetoianu-fiul este deosebit şi faţă de colegii săi de generaţie, faţă de care pare a păstra un avans inexplicabil şi o ascendenţă a cărei sursă rămîne mereu un mister. Mihail Manoilescu, colegul său de guvernare din 1931-1932, comentează pururi stupefiat: „ce stranie putere" îl menţine pe marele cinic, pe omul fără ideal dar cu surplus de versatilitate? Nu altfel Grigore Gafencu: „de ce ţine regele la Argetoianu? (...) Această întrebare pune în joc întreaga politică a ţării". Născută, cum se vede, din stupefacţie, aprecierea în sine este, subtextual, măgulitoare: personajului capabil să pice tot în picioare i se recunoaşte rolul de satelit de marcă pe orbita fluctuantă a puterii politice.

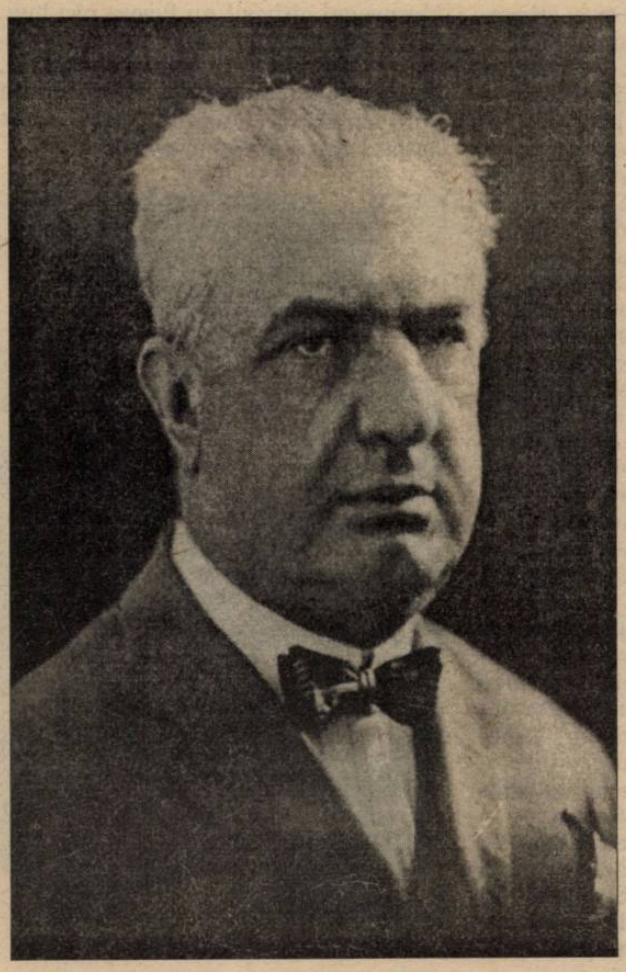

Argetoianu, cel din ochii adversarilor săi (şi ţinînd seama de peregrinările sale politice, adversari i-au cam fost, de la un moment la altul, toţi), este o perfectă înmănunchere de trăsături negative: „geniul rău", „bătrîna vulpe", „cea mai mare lichea", „monstrul moral", „balaurul", „corupătorul" de prin cluburile conservatoare, de la Jockey-Club (de unde-şi recrutează prietenii pentru a-i băga în Parlament, spune Gafencu) şi de prin guvernele prin care s-a perindat. Manoilescu, în lipsa oricărui motiv de recunoştinţă, îi pune pe buze o replică epocală: „nu vom fi demişi. Unde găseşte regele lichele mai mari ca noi?" – ar fi spus Argetoianu prin 1932, în faţa atacurilor venite spre guvernul „de tehnicieni" al lui Iorga. Nu ştiu dacă fiara de la Armageddon ar putea fi mai tarată.

E drept că nici el nu a rămas dator din acest punct de vedere. Nimeni nu scapă verbului său coroziv; memoriile sale sînt pline de răfuieli de o duritate extremă, uneori meritată, alteori nu, iar dacă adevărul istoric e în suferinţă, în schimb efectul literar e sigur. Unul este o „braşoavă politică", un altul, oaspete străin, este „orator de răscruci"; unul este „regele demagogilor", altul un „idiot decorat cu *Mihai Viteazul*", iar vreo duzină sînt pur şi simplu „măgari". Filipescu şi Take Ionescu, Titulescu şi Brătienii, Iorga şi Maniu se-nşiră ca plevuşca pe aţă. Midas transforma totul în aur; Argetoianu e mai performant: sub pana sa, nori de acizi ard statuile şi, tradus în cuvintele sale, totul devine cacialma.

Această permanentă tentaţie spre deriziune transformă în firesc un aspect al amintirilor sale care altfel ar apărea ca paradoxal. Toate cele patru decenii de viaţă de pînă la intrarea în vîrtejul politic sînt pentru Argetoianu o pregătire în faţa saltului cel mare – şi a fost un salt, pentru că ascensiunea sa politică este una dintre cele mai spectaculoase. Pe de altă parte, nici el la rîndu-i, nu-şi neagă statutul de *animal politic*, cu toate ambivalenţele termenului (nu spune el că politica este o boală, şi, ca orice boală, are şi accese?). Deşi Argetoianu este un profesionist al politicii, deşi memoriile sale sînt prin excelenţă memorii politice, totuşi din ele transpiră un anume *refuz al istoriei* şi o detaşare de aceasta care mi se par, pentru un împătimit al politicii, fermecătoare. Poate sînt mimate, poate e un alt truc din cele multele-i familiare personajului – dar faptul rămîne. Acolo unde vedem cinismul, hai să vedem şi lipsa de *poză*. Iată-l pe Argetoianu în timpul retragerii în Moldova, în 1917. O lume întreagă este în fierberea Marelui Război, numai lui Argetoianu războiul îi aduce „destindere (...), mai iute decît aş fi vrut". Frontul îi este mai mult străin decît departe: piesă din elita politică a ţării, el nu ştie despre lupte „mai mult decît oricare cetăţean de pe strada Lăpuşneanu" din Iaşi. Bat ceasuri capitale pentru ţară, dar Argetoianu joacă la cafenea maus şi bridge sau se retrage într-o casă a prietenilor săi (familie care este o „colecţie de zănateci"!) şi stă toată ziua în pat, trimiţînd spre tavan rotocoale de fum de ţigaretă. Iată-l urcînd cu maşina dealul Turtureştilor, tot în Moldova; maşina-i patinează şi se va urni în cele din urmă numai cu ajutorul unor soldaţi ruşi beţi de vodcă şi de fericirea păcii – este primul contact al lui Argetoianu cu revoluţia bolşevică (de-ar fi avut premoniţia ultimului contact, de peste treizeci de ani!...). Iată-l la Odessa, cam în aceeaşi vreme, întîlnindu-se pe terasa unei cofetării, într-o conspirativitate de vodevil, cu Mihail Bujor, viitoarea spaimă a statului român, deocamdată timid, cerînd clemenţă unui Argetoianu prefăcut înduioşat. În fine, iată-l în 1946, abil instrumentat de sovietici şi sugerîndu-i-se că, reîntors în ţară, ar putea fi Salvatorul statului compromis de partidele pe care le cunoştea ca nimeni altul; Argetoianu acceptă şi acest rol, dar nu pentru a deveni Salvator, ci pentru că vrea să fie îngropat în Breasta lui din cîmpia Doljului. De unde, te întrebi, această permanentă tentaţie a personajului spre banalizare şi desacralizare? Cinism să fie, un simţ al umorului aparte sau tocmai perfecta integrare în spiritul românesc, prea des servit cu fraze de măreţie memorabilă şi tocmai de aceea sastisit de eroismul declamativ? Cum spune el undeva: „nu ştiu cum o fi aiurea, dar la noi poporul ştie tot". Pe la începuturile carierei sale, prin 1917 sau prin iarna lui 1918, ajunge la o întîlnire secretă a adversarilor Brătienilor. „Ce era să caut eu în vicleimul ăsta?" – se întreabă la final Argetoianu, tocmai el, viitorul maestru al vicleimurilor; dar cheia, cred, este alta: nu conjuraţia în sine îi lezase principiile morale (care principii?, s-ar întreba Gafencu sau Manoilescu), ci discursurile *cu sînge jertfit şi fii ai patriei sacrificaţi* pe care le aude şi pe care le găseşte penibile. De altfel, cîţi au mai avut puterea de a recunoaşte vreodată „după izbîndă s-a decretat că am fost cu toţii eroi (...). Adevărul este cu totul altul". O asemenea frază nu se aude foarte des în România.

Versatilul de clasă

Se observă apoi o mare, poate inconştientă, dar oricum reală calitate a personajului: aceea de *seismograf* – recalcitrant, *balcanic* pînă în măduvă – al vieţii politice româneşti dintr-o întreagă jumătate de secol. În toate amintirile partenerilor săi politici, Argetoianu ocupă un loc important; doar Marghiloman, în *Notele* sale, îl tratează din fugă, de unde şi furia, invers proporţională, cu care ripostează Argetoianu (sub nemeritatul titlu „Spovedania unui mort"). Pare că nimic nu s-a întîmplat în Bucureştiul politic fără concursul său direct sau indirect, fără *rău*cuvîntarea sa. Conservator la apogeul conservatorismului, Argetoianu părăseşte în mai 1917 partidul pe care-l crezuse capabil să apere „comoara noastră rurală"; îl părăseşte fără mari remuşcări pentru că nu de un partid se desparte, spune el, „ci de rămăşiţele sale"; din punct de vedere istoric, a avut dreptate. Cel puţin de formă, s-a şi străduit să amîne deznodămîntul: prin martie-aprilie 1915 îl găsim intermediar între Marghiloman şi Filipescu, activ pe la întrunirile cluburilor conservatoare, conducînd intrigi, promiţînd, acuzînd, ameninţînd. Nici nu primise bine botezul focului politic, şi este deja sătul de toate partidele. Nu pentru că acestea se dădeau în stambă şi se luptau îndîrjit, deşi ţara era în război şi frontul tremura, ci pentru că nu-şi găsea locul niciunde. Drept care îi vine ideea unei grupări „de regenerare morală şi politică". În urma unei întîlniri cu Averescu (pe care mai înainte îl vedea anarhic şi insubordonat, „în orice altă armată ar fi fost împuşcat sau cel puţin arestat"), face cea mai inspirată mişcare politică imaginabilă: astfel se naşte Partidul Poporului, surpriza vieţii politice de după Marele Război. Peste cîţiva ani, simte în aer bătaia de aripi a puterii şi se orientează către liberali. Tocmai el, cel care în toamna lui 1914 îl dojenea pe Marghiloman că-l menajează pe Brătianu şi care în vara lui 1916, mai abitir ca toţi, cerea ca guvernul liberal să fie gonit „cu pietre". În urma plecării lui din partid, Averescu brava: „mă lasă rece ca un castravete" *(cold like a cucumber)*; dar fapt e că fără Argetoianu, Partidului Poporului a intrat în agonie. În guvernele liberale din '27-'28, înaintea restauraţiei, e anticarlist cu trîmbiţă: manevre de tot felul, înscenări prin afara ţării şi plătite din banii guvernului, apoi nimic mai drastic decît directiva sa dată vămilor pentru eventualitatea reîntoarcerii rătăcitorului Carol, ordonînd arestări, urmăriri, opriri la graniţă... După restauraţie, devine suporterul cel mai firesc al lui Carol al II-lea. Credinciosul Manoilescu rămîne înlemnit şi este obligat să accepte evidenţa: pentru rege (ca şi pentru oricine l-a avut de partea sa), Argetoianu este nepreţuit. Prin aparenţa sa de „energie brută", cu „inteligenţa sa vie", cu hotărîrea sa de „dictator inteligent" (cîteştrei aprecieri le datorează lui Gafencu), Argetoianu e făcut să dureze. El ştie să organizeze alegeri şi să cumpere prietenii („camarila argetoianistă", spune Manoilescu), e capabil de orice, oferă deplină siguranţă celor care-l au de partea lor. „Nu e un om rău", spune la un moment dat Gafencu, „dar n-are *jenă*. Nu simte imposibilităţi morale".

Versalitatea sa politică nu a fost niciodată ceea ce se cheamă un „secret de stat": în iunie 1931, Gafencu nota în jurnalu-i că pe Quai d'Orsay „nimeni nu are încredere (...) în seriozitatea lui Iorga, nici în fidelitatea lui Argetoianu". În martie 1947, Adrian Holman, ambasador britanic la Bucureşti, transmitea premierului Attlee ştiri despre cel ce „poseda acel soi de necinste cinică" şi care fusese contactat la Paris şi în Elveţia de curieri sovietici foarte imaginativi în promisiuni; cam în aceeaşi vreme, Burton Berry, reprezentant american în România, trimitea la Washington veşti despre un „cal de cursă lungă al oportunismului politic" *(well known opportunist politician war horse)* care tocmai îşi lansa la Bucureşti noul său partid „Uniunea Naţională Muncă şi Reconstrucţie" (!).

Victima dublă

Chiar dacă destinul nu se poate cuantifica, mai rar, cu siguranţă, un aşa destin ironic precum cel al lui Argetoianu, o asemenea explozivă ascensiune şi un aşa penibil declin.

Despre detenţia lui vreau să spun un singur lucru, plecînd de la o amintire de familie filtrată pînă la mine prin suişurile şi coborîşurile a patru generaţii. Prin anii '20, dintr-un oportunism pe care nu am dreptul să-l judec, un străbunic l-a ales pe Argetoianu drept naş pentru unul dintre fiii săi, popă de ţară. Năşia a presupus apoi şi „obligativitatea" periodică a unor nocturne partide de poker, desfăşurate în restaurantul „Minerva" din Craiova. Aflu că Argetoianu fuma ca un şarpe, avea o gură mare şi un noroc porcesc la cărţi. Cînd îi văd teribila fotografie de la Sighet, mizeria figurii lui impunătoare de altădată, cînd citesc despre trupul său descărnat pe care atîrnau valuri de piele, atunci chiar că îmi doresc ca măcar străbunicul meu să fi pierdut – minimă satisfacţie pentru Argetoianu – straşnic de mulţi bani.

Andrei PIPPIDI
istoric

Cinicul mîntuit

Încă mai trăiesc oameni care l-au cunoscut pe Constantin Argetoianu (1871-1955), iar acesta, la rîndul său, apucase să-i vadă pe Kogălniceanu şi pe bătrînul Brătianu. Înseamnă că, la drept vorbind, viaţa politică a României independente a fost tare scurtă, dacă memoria unei singure generaţii a fost de-ajuns ca s-o acopere prin această legătură directă cu întemeietorii. Despre marile transformări la care fusese mai mult martor decît protagonist – **inde ira!** – Argetoianu a lăsat versiunea sa personală, infinit de subiectivă, în amintirile sale postume. L-a ispitit şi pe el, ca pe Chateaubriand, o revanşă tîrzie şi definitivă asupra contemporanilor. Numai că aceste **Mémoires d'outre-tombe** şi-au propus doar să dezvăluie dedesubturile murdare ale lumii pe care a străbătut-o autorul, intrigile de culise şi climatul moral impur care dezminţeau ifosele democratice. Într-un cuvînt, intenţia lui Argetoianu a fost să acuze înaintea unei instanţe viitoare, fără să ia seama, de altfel, că se autodenunţa, ca instigator sau măcar complice. Efectul literar, nefiind căutat decît arareori, rezultă din chiar această spontaneitate îmbelşugat bîrfitoare, din violenţa resentimentelor, dintr-un supraomenesc dispreţ faţă de oricine. Acum şapte ani, cînd s-a tipărit primul volum din cele pînă acum zece, am mărturisit că a apărut „o **comedie umană** românească". De atunci, entuziasmul faţă de această formidabilă probă de „literatură de sertar" n-a scăzut cîtuşi de puţin. Atîta doar că, în general, comentariile au venit numai din partea criticilor literari, care, în materie de istorie, nu ştiu mai mult decît cititorul obişnuit. Pentru a înţelege cîtă nedreptate conţin judecăţile autorului asupra oamenilor şi faptelor ar fi fost de ajuns altădată cunoaşterea sumară a victimelor înverşunării de pamfletar a lui Argetoianu. Astăzi, cele mai multe sînt simple nume, cărora un istoric e singurul ce le mai poate restitui fiinţa autentică.

De o examinare critică amănunţită nu e aici loc, nici nu i-a venit încă timpul. Ediţia pe care o avem deocamdată, de o valoare cu totul aproximativă (ca şi descifrarea manuscrisului), nu precizează unde se află originalul. Prin urmare, e imposibil de verificat afirmaţia editorului, din postfaţa la volumul I, că amintirile ar fi fost redactate „în anii 1933-1937". Totuşi, adevărul pare a fi altul, iar data exactă ne interesează pentru a vedea cum se schimbă atitudinea autorului faţă de cîte un personaj: de pildă, două-trei scene penibile cu regina Maria sînt scrise înainte de moartea ei, după care evocarea ei capătă un ton de înduioşată admiraţie. Tot prin datare se adevereşte ipoteza noastră că Argetoianu a pus mîna pe condei ca să răspundă versiunii neconvenabile pe care alte memorii, paralele, o acreditau despre comportarea sa în timpul războiului şi în anul în care deţinuse, în cabinetul Iorga, ministerele-cheie, Internele şi Finanţele. E vorba chiar de autobiografia lui N. Iorga, **O viaţă de om,** publicată în 1933.

Din pasaje răzleţe, despre care e greu de spus dacă au fost adăugate sau fac parte din textul de bază, reiese că partea cea mai veche a memoriilor lui Argetoianu a fost scrisă în 1934: este actualul volum III, care se referă la anii 1916-1917. Volumele IV şi V, care continuă relatarea războiului, pot fi datate după 1935, al doilea dintre ele fiind, clar, din 1938. Acel **hors d'oeuvre** pe care-l reprezintă însemnările de călătorie în Egipt din 1935 au fost publicate în 1938, sub titlul **În căutarea trecutului**, şi ele vor fi reeditate în viitorul volum XI. Între timp însă, Argetoianu începuse din 1936 povestirea anilor 1930-1931, care formează volumul IX, şi a continuat între 1937 şi 1939 cu paginile consacrate guvernării Iorga şi anilor următori, pînă în 1934 (vol. X).

Ceea ce avem în volumul I ca amintiri de copilărie şi adolescenţă, pînă în 1888, deci partea căreia i s-a remarcat marea valoare literară, au fost scrise în 1937, iar în 1938 a fost scris volumul V, despre anul 1918. Evenimentele din 1919-1922 sînt descrise în volumul VI, datînd din 1940-1942. În 1943 au fost redactate volumul VII, referitor la perioada 1923-1926, şi volumul II, rememorare a războiului balcanic şi a anilor 1914-1916. În sfîrşit, volumului VIII, cu privire la intervalul 1926-1930, i se poate atribui o dată după 1934. Nu se ştie de ce tomul care ar fi trebuit să cuprindă epoca 1888-1913 (studiile de medicină şi drept la Paris, urmate de o carieră diplomatică) n-a fost încă publicat, deşi editorul citează din el.

Oricum, n-a existat un plan sistematic. Altfel, nici izbucnirile pătimaşe nu s-ar fi menţinut la acelaşi nivel de intensitate, de care depinde direct expresivitatea literară a textului. Argetoianu a avut la dispoziţie însemnări zilnice, pe care începuse să le ţină din 1914 (primii doi ani pierduţi în 1916). El însuşi declară: „n-am ţinut – şi cît de rău îmi pare – un jurnal regulat în tot timpul războiului" (din acea vreme a reprodus notele din ianuarie şi februarie 1918, privind negocierile de la Buftea cu reprezentanţii Puterilor Centrale). Alte pagini de jurnal care au fost integrate în memorii sînt cele din ianuarie 1927. Argetoianu a folosit şi însemnări ale mamei sale de la Odessa, din 1917, precum a intercalat şi alte materiale: scrisori, manifeste comuniste, rapoarte ale Siguranţei etc. Notele sale personale s-au păstrat, parţial, pentru 1934-1935, şi intacte pentru deceniul următor, pînă la plecarea în Elveţia în 1944.

După întoarcerea autorului şi cu încuviinţarea sa, manuscrisul memoriilor a circulat discret în Bucureşti. Prin 1947, un apropiat al lui Argetoianu, Dinu Cecropide, aducea în casa unui fost ministru averescan caietele a căror lectură cu glas tare, unul cîte unul, făcea deliciul celor cîţiva invitaţi, oameni politici din diverse partide (amintire comunicată de domnul Şerban Papacostea). Povestea e interesantă, fiindcă aşa se citeau, în veacul al XVIII-lea, cronicile muntene cu care aceste memorii se aseamănă atît de mult. După mărturia lui Del Chiaro, „fiecare boier păzeşte cu grijă un manuscris cu vieţile domnilor din trecut, în care este atît de mult schimbat adevărul încît viaţa domnilor e descrisă, atît de bine, cît şi în rău, după cum acel domn a fost binevoitor sau duşmănos faţă de neamul acelui boier. Unii se silesc ca fiii lor să se pătrundă de mici de asemenea istorii, astfel încît să li se întipărească în minte cît mai puternic, şi cu timpul ele devin o tradiţie de netăgăduit".

Confiscate la arestarea autorului în 1950, memoriile au fost, din 1967, data la care a început să apară „Magazin istoric", utilizate ca propagandă antimonarhică, aceleaşi pagini şi încă altele fiind apoi incluse în antologii ruşinoase. Era pe atunci o întrebare, pentru cei care nu cunoscuseră existenţa lor, dacă memoriile erau autentice, apocrife sau scrise sub presiune în închisoare, cum a fost cazul cu cele ale lui Ion Mocsonyi-Stîrcea. Acum nu mai încape nici o îndoială: Argetoianu le-a scris liber şi nesilit de nimeni. A săvîrşit un act de trădare – cum ar putea fi numit altfel? – faţă de regele său, faţă de oamenii care i-au dat încrederea lor, nebănuind cum îi încondeia în taină, faţă de clasa sa. Regele murise în exil, oamenii muriseră la închisoare şi Argetoianu alături de ei, fără a-şi mărturisi secretul. Dar clasa al cărei crepuscul fusese gravat în aquaforte de seniorul de la Breasta era distrusă, umilită, şi totuşi supravieţuia prin existenţa individuală a celor rămaşi în libertate. Mi-aduc aminte, din copilărie, pe o stradă din Bucureşti, o doamnă în negru: voluminoasă, cu paşi greoi, trecea Valentina Argetoianu. Văduva se recăsătorise la bătrîneţe cu „Togo" Catargi, laureat al Premiului de Stat pentru minerii pe care-i picta cu mîini de arhiduci.

În momentul în care vedeau lumina tiparului aceste amintiri pline de venin, ele au servit cum nu se putea mai bine propaganda comunistă. Acest rezultat nu fusese desigur premeditat. Dar e de neînţeles cum Argetoianu a revenit în ţară în 1946, ca să înfiinţeze ridicolul partid Uniunea Naţională „Muncă şi Refacere", deşi ştia foarte bine că avea responsabilitatea dizolvării Partidului Comunist şi era conştient de pericolul înfeudării României de către Uniunea Sovietică. Odată, se întreba chiar dacă-i va fi îngăduit să mai păstreze din moşia de la Breasta barem biserica ctitorită de strămoşii săi lîngă care ar fi dorit să-şi aibă mormîntul. Şi, într-adevăr, la vreo zece ani după sfîrşitul războiului, vechile portrete din conacul Argetoienilor erau transformate în gazete de perete, cu fiţuici ţintuite în pioneze pe obrazul boierilor din secolul al XVIII-lea. Nu se aşteptase la aşa ceva autorul memoriilor? Ba da. Regele Mihai – nimeni altul – îşi aduce aminte o conversaţie cu bătrînul om politic, în care acesta i-ar fi spus: „Războiul ca războiul, dar să vedeţi cînd va izbucni pacea!..."

Regimul comunist n-a refuzat renegările. Tot din copilărie îmi revine amintirea unui ex-diplomat, de o imensă morgă, care îşi negociase pensia şi intrarea în Uniunea Scriitorilor, cu romane care defăimau vindicativ lumea foştilor săi colegi din legaţii şi din Ministerul Afacerilor Străine. A fost cumva un tîrg şi în cazul lui Argetoianu? Manuscrisul memoriilor era gata de tipar şi lecturile în cerc închis aveau, poate, rostul de a sonda reacţiile.

O dată mai mult, o dată **prea** mult, va fi crezut că o să-i păcălească şi pe ăştia. Avea un lung exerciţiu al ipocriziei. O viaţă întreagă, încheiase carteluri şi făcuse, în dreapta şi în stînga, declaraţii de prietenie veşnică, fără să se ţină de cuvînt nici o zi. Culmea, se laudă cu duplicitatea lui, pe care o înalţă la rangul de metodă politică. Trecuse prin toate partidele: am numărat şase pînă în 1938. Mare elector în Oltenia lui, trata ţara întreagă ca pe fieful său: de aceea, alegerile din 1931 au avut violenţa brutală pe care o denunţa Gafencu, aflat atunci în opoziţie. Ca ministru de Interne în guvernul Iorga, a organizat chiar el campanii de presă contra prim-ministrului (am dovezile!). La sfîrşitul unei colaborări împotriva naturii – fiindcă nu erau, în toată viaţa politică românească, doi oameni mai puţin potriviţi să se înţeleagă –, s-a răzbunat pe N. Iorga, al cărui portret în memorii e o infamă caricatură. Cum a fost totuşi cu putinţă ca acest bizar tandem să funcţioneze, vreme de un an? **Prin bună-creştere,** care era normală în clasa politică de atunci şi lipseşte astăzi. Relaţiile s-au menţinut corecte în public, Iorga vorbind ironic de „foarte ex-colegul meu", iar Argetoianu afectînd o politeţe rece faţă de „domnul profesor", căruia, în schimb, în caietul deschis seară de seară, îi comenta orice gest cu cea mai vulgară zeflemea.

Cinic? **Un fanfaron de cinism.** Ca atunci cînd, în pragul războiului, îi spunea Marthei Bibescu: „Ei, dac-am şti care-i mai tare, ne-am da de partea lui" (ceea ce era o politică foarte patriarhală, pe care ar fi înţeles-o şi Neculce). Ceva mai tîrziu, după ce superioritatea militară a Germaniei se afirmase agresiv, nu s-a sfiit să declare: „Trebuie să facem o politică de canalii". Îndemna astfel la pactizarea cu legionarii, care, şi ei, nu se vor lăsa înşelaţi, fiind gata să-l omoare. Dar scena cea mai uimitoare se petrece în timpul dictaturii regale, la Ateneu, unde, în sala drapată în albastru, culoare oficială, în faţa uniformelor albe ale Frontului Renaşterii Naţionale, Argetoianu îşi prezintă propriul guvern şi programul politic. În loc să patetizeze, încheie sarcastic şi, fără voia lui, profetic: „Aduceţi-vă aminte de vorba românească **Fereasca Dumnezeu de mai rău!**".

Şi atunci, bilanţul? Din punctul de vedere al realizărilor politice, nici nu merită să vorbim, deşi omul avea o deosebită aptitudine de a gîndi economic şi financiar, cum o dovedesc unele pagini foarte interesante din memorii. Urmărind cu tenacitate scopuri egoiste, a fost un sediţios, şi cînd încerca să torpileze reforma agrară în plin război – alt capitol memorabil al acestor confesiuni – şi cînd, printr-o acţiune sistematic subversivă, a adus dictatura în locul unor partide erodate şi compromise. Ca istoric, pretenţia lui de a scrie „cu grija unei desăvîrşite sinceităţi şi unui adînc respect al adevărului" nu poate fi luată în serios. Ca scriitor român, mă tem că ar trebui creată o categorie aparte pentru Argetoianu şi pentru Petru Dumitriu, cel din **Bijuterii de familie**: au jucat amîndoi acelaşi rol nefast, cu acelaşi incontestabil talent.

Dar judecarea unui destin uman şi a unei psihologii complexe n-are voie să procedeze atît de superficial. Dacă Argetoianu ar fi murit, septuagenar, într-un confortabil refugiu elveţian pentru marii clienţi de cazinou şi dictatorii rataţi din Lumea a Treia, verdictul nostru ar fi intransigent. I-a fost însă dat să moară curăţind latrinele la Sighet. Deschideţi volumul V, la p. 186: fotografiat în zeghe şi cu boneta ocnaşului trasă pe frunte, omul are figura lui din anii de temniţă, ultima. Spre deosebire de celelalte chipuri ale lui Argetoianu, care semănau a industriaş american sau a Buda puhav, aici e o fizionomie tragic devastată, cu obrazul supt şi ochii înfundaţi în orbite, privind înăuntru. E singurul lui portret care are grandoare.

Abia acum, înjosit, înfrînt, cu energia sleită în tîrguieli zadarnice, îl recunoaştem drept ce era cu adevărat. Moşneagul gîrbovit nu fusese nici bun, nici loial. Strămoşii săi din epoca fanariotă vor fi fost şi ei aprigi, clevetitori, intriganţi şi lăudăroşi. Ca niciodată pînă atunci, în lunga lui viaţă, acest puşcăriaş arăta a boier de viţă veche.

Constantin Argetoianu şi Nicolae Iorga

Nicolae MANOLESCU
critic şi istoric literar

Politică şi literatură

Constantin Argetoianu înfăţişează cazul, mult mai rar la noi decît acela al literatului devenit politician, şi anume al politicianului devenit literat. *Memoriile* sale sînt operă tîrzie, după o viaţă consacrată politicii. Şi dacă nu e nici o surpriză să constaţi calitatea scrisului în *Istoria contimporană* a lui Maiorescu (prefaţă la remarcabilele discursuri parlamentare) sau în *Mustul care fierbe* a lui Goga, amîndoi literaţi înainte de a face politică, nu se poate să rămîi nesimţitor la talentul literar al unui om eminamente politic, cum a fost Argetoianu, la darul lui de expresie, hotărît superior aceluia vădit de alţi, destui, oameni politici, precum Marghiloman ori Duca, dedaţi şi ei la dulceaţa jurnalelor ori însemnărilor personale. Argetoianu este mai mult decît un memorialist oarecare, este un prozator excepţional. *Memoriile* lui se citesc, în primul rînd, pentru stilul lor original, cultivat şi spontan, precis şi nuanţat, capabil să fixeze pe hîrtie portrete, scene, gesturi şi trăsături morale sau fizice. Numeroase exemplare din fauna politică românească îşi capătă, în scrisul lui Argetoianu, dreptul la neuitare. Aproape nu mai are importanţă adevărul istoric: ne aflăm într-o foarte bună literatură, cu personaje vii, care sar din pagină şi rămîn nemuritoare. Autorul spune el însuşi: „Eu mă voi mărgini şi de astă dată să relatez aci cîte am văzut în jurul meu, căci fac şi lucrurile văzute de mine parte din Istorie (...) *Mais c'est par les petits côtés de l'Histoire que les grands prennent toute leur valeur.*" Chiar acesta e unghiul din care Argetoianu priveşte faptele şi protagoniştii. E ca un cronicar spunînd ce a văzut şi ce a auzit, fără să cruţe pe nimeni, nici pe sine. Şi-a pus, în definitiv, semnătura, ca ministru, pe „un act de capitulare", cum a fost Pacea de la Buftea, a fost aşadar „coadă de topor" în guvernul de o lună al generalului Averescu, acela căruia i-a revenit urîta misiune de a pecetlui înfrîngerea ţării. Caracterizările ghilimetate îi aparţin, apărîndu-şi onoarea terfelită de adversarii săi, de Marghiloman şi de Brătianu îndeosebi, nu ascunde că a greşit şi nu înţelege să-şi compromită cariera politică legînd-o exclusiv de împrejurările excepţionale de la începutul lui 1918. Dar nu scrie *Memoriile* ca să se justifice. Nu acesta e *stilul* omului. Am vorbit de calitatea stilului său literar. Trebuie s-o adăugăm pe aceea a stilului personalităţii sale umane.

M-am întrebat, citind *Memoriile*, ce le deosebeşte de atîtea pagini scrise sau cuvîntări ale politicienilor de astăzi. Fără îndoială, acest stil al unei anumite demnităţi personale care nu se regăseşte obligatoriu în stilul artistic al politicienilor. Argetoianu e un memorialist *rău*, dar nu vulgar; e un polemist teribil, dar nu revanşard; notaţiile lui în *aqua forte* pot fi nimicitoare, dar nu sînt meschine, căci nu izvorăsc din aroganţă şi nu urmăresc să-l aşeze, cu orice preţ, pe autorul lor mai presus de ceilalţi. Aici trebuie căutată diferenţa. „Principalul merit al acestei mărturii, am mai spus-o, e sinceritatea, scrie Argetoianu la sfîrşit. Am judecat oamenii după capul meu, şi aşa cum i-am judecat i-am arătat aci (..) N-am încercat să trag Învăţăminte (cu Î mare), nici să stabilesc Răspunderi (cu R mare). Dacă voi fi izbutit să prind cîteva trăsături exacte, Învăţămintele şi Răspunderile se vor contura de la sine în mintea cititorilor mei." Iată un proiect, nu de moralist, ci de romancier!

Exemplele (am în faţă volumul 5, tipărit de Stelian Neagoe la Editura Machiavelli) sînt cu ghiotura. Îţi cad singure în mînă, dacă o întinzi. Cel mai puternic, prea amplu ca să-l reproduc, e dat de scena întîlnirii „fraţilor" ardeleni, cu Maniu în cap, la Bucureşti, imediat după război. Mulţi vor fi şocaţi, citindu-l. Nu-l recomand ţărăniştilor slabi de inimă. Altul se referă la apariţia, decorativă şi inutilă, a Marucăi Cantacuzino şi a lui G. Enescu în Iaşiul refugiului din februarie 1918: „...Imaculata *pransesa loantenă*, nevăzută tot timpul războiului, abandonase o clipă pridvoarele mănăstireşti şi trăgînd după dînsa pe Enescu cu o trîmbiţă în gură şi cu unghiile în negru – se pusese şi ea în fruntea unei coloane de vestale şi se plimba cu curaj între Palatele Regale, casa generalului Berthelot şi gară". Să mai dau unul, în care îşi fac apariţia reprezentanţii Basarabiei abia alipite la patria-mumă, care înfiinţaseră Sfatul Ţării: „naivul popor de peste Prut căzuse în mîinile unui soviet de pezevenghi adunaţi de pe stradă, pe jumătate bolşevizat, pe jumătate naţionalist (...) Ion Inculeţ mi s-a arătat ce era, de la prima întîlnire, o rîmă, în neantul căreia un făcător de minuni umflase un stomac şi proiectase o pereche de urechi şi un nas formidabil, un nas menit să miroase la distanţă şi să descurce în tufişul vieţii poteca cea bună." Că aceia care se dădeau drept reprezentanţi ai românilor basarabeni abia o rupeau pe româneşte, asta e o altă poveste, încă şi mai tristă.

Fără *Memoriile* lui Argetoianu, arta prozatorilor români ar fi fost mai săracă. Politicieni şi naţionalişti, *cetiţi-le noaptea!*

Cristian POPIŞTEANU
istoric

Eternul suspect subversiv – Conu Costică

După luni de insomnii şi agitaţii interminabile, „fondatorii" revistei **Magazin istoric** se puseseră ferm de acord din 1966 măcar într-un singur punct: să sprijine ideea profesorului Titu Georgescu ca **la pièce maîtresse** în numărul unu al preconizatei publicaţii să fie memoriile lui Constantin Argetoianu. „Complotiştii" erau Constantin Antip, Nicolae Minei, Dumitru Almaş, Stelian Neagoe, Al. Gh. Savu şi subsemnatul, iar autorul prezentării şi selecţiei, tînărul istoric M. C. Stănescu. Tacit, potrivit stilului său din acel moment, Ion Popescu-Puţuri, starostele Institutului de studii istorice şi social politice îşi dăduse acordul. Ierarhiile superioare au avizat şi ele includerea în sumar. De fapt, doar Popescu-Puţuri şi într-o oarecare măsură primul director al **Magazinului istoric**, Dumitru Almaş, ştiau cine fusese Constantin Argetoianu în politica românească. Noi, toţi ceilalţi ignoram dimensiunea reală a personajului, dar fuseserăm nu cuceriţi, ci de-a dreptul subjugaţi de palpitantele sale pagini de memorii pe care M. C. Stănescu, Titu Georgescu şi Stelian Neagoe ni le strecuraseră spre lectură, aproape filîndu-le, ca la citirea cărţilor la o partidă de poker.

Într-adevăr s-a dovedit a fi o partidă de poker la care **lansîndu-l pentru prima oară** pe Argetoianu – memorialistul, **Magazin istoric** a tras Chinta regală. Şi astăzi, după aproape 32 de ani, mulţi, foarte mulţi cititori mi se adresează: «de ce nu mai publicaţi ceva ca Argetoianu?». Unii pronunţă chiar Argentoianu.

Atunci, în aprilie 1967, apărea pentru întîia oară în faţa milioanelor de cititori ai **Magazinului istoric** – intrînd şi în circuit literar şi istoriografic – cel mai prodigios autor de memorii din cîţi a cunoscut România.

Nu am spus întîmplător că publicarea fragmentelor din memoriile lui Argetoianu era ca o partidă de poker. La care rişti, cîştigi şi pierzi.

Noi am cîştigat primele manşe.

Dar n-am vrut să ne ridicăm şi să lăsăm locul, crezînd că vom putea publica mulţi ani serialul Argetoianu. Succesul de public era imens, dar oamenii lumii lui Argetoianu au fost scandalizaţi peste măsură. Sute de domni şi doamne l-au şi ne-au înjurat pentru cinismul şi poltroneria descrierilor sale nude. Aceşti critici erau însă lipsiţi de putere. Cu adevărat primejdioşi şi în final cîştigători au fost însă... ilegaliştii. În cercurile Comitetului Central (ar fi nevoie de scrisul lui Argetoianu pentru a surprinde ţesătura de relaţii şi influenţe din aceste cercuri ce-au făcut arierplanul politicii cîteva decenii) a început după apariţia primului număr un vuiet «se reabilitează burghezo-moşierimea» (aveau să urmeze cu trecerea anilor alte şi alte vuiete despre alte şi alte „reabilitări"). Vuietul s-a amplificat: «Nu pentru a-l publica pe Argetoianu în tiraje de masă (100.000 pînă la 200.000 de exemplare pe lună) a luptat clasa muncitoare şi s-au sacrificat comuniştii!».

Şi totuşi am continuat.

Pînă cînd s-a cerut de către importanţi membri ai partidului comunist ca Gh. Stoica, Gh. Vasilichi, Ştefan Voicu suspendarea apariţiei **Magazinului istoric.** În şedinţe, inclusiv ale Comitetului Central (e adevărat Argetoianu era deseori doar pretextul, iar alteori momentul de invidie al altor publicaţii). Am avut şi am admiraţie pentru colegii mei care au reuşit să amîne întreruperea serialului Argetoianu un an de zile.

Următoarea rundă în relaţia **Argetoianu–Magazin istoric** am trăit-o în 1971, dar şi în anii următori. În apropierea aniversării schismei din mai 1921, care a spart partidul socialiştilor români în adepţii afilierii la Internaţionala comunistă creată de Lenin la Moscova ca secţie a acesteia, şi cei care au votat împotrivă, acelaşi autor M. C. Stănescu ne-a adus în manuscris cel mai veridic şi suculent reportaj al arestării kominterniştilor în urmă cu 50 de ani. „Reporterul" nu era nimeni altul decît Constantin Argetoianu, la vremea aceea ministru de Interne în guvernul format de el împreună cu mareşalul Averescu. Nu s-a scris în publicistica şi literatura istorică românească o relatare mai pertinentă ca acest capitol din Argetoianu, în care evenimentele sînt descrise aproape cinematografic.

Au urmat îndelungi discuţii cu secretarul CC al PCR cu secţia de propagandă – care au continuat peste ani, cu alţi şi alţi secretari – care ne relevau „nocivitatea" textului, rămas pînă la urmă o simplă notă „auto-demascatoare" din care şi în această formă anemică răzbătea geniul memorialistic al lui Argetoianu.

Ceea ce este cu adevărat fabulos în începuturile pătrunderii memoriilor lui Constantin Argetoianu în cetatea literelor este că, în acest timp, concomitent cu interdicţiile şi gravele acuze aduse în conclavurile puterii comuniste, un grup de dactilografe transcriau de zor, zi de zi, fără zăbavă, sutele de caiete (totalizînd se spune aproximativ 50-60.000 pagini de text) pentru... conducerea superioară. Ani şi ani de zile Argetoianu, eternul suspect-subversiv (ale cărui îndeletniciri politice au fost atent supravegheate de timpuriu de serviciile secrete autohtone şi străine) furniza lectura secretă şi interzisă pentru cei din vîrful piramidei, dintre care unii, realmente dotaţi şi instruiţi, o gustau şi o degustau.

Apocrifă sau nu, vorba de spirit de la arestarea sa din 1950 rămîne antologică. Adresîndu-se ofiţerului venit – cu o întreagă poteră să-l ridice în miez de noapte, fostul premier l-a întrebat dacă e sigur că nu e o confuzie de nume. La răspunsul căpitanului că în mod sigur nu e, Argetoianu, mergînd încetişor să-şi ia vălijoara pentru închisoare i-ar fi spus: „Staţi prost, măi băieţi, ascultaţi-mă pe mine. Dacă veniţi voi să mă umflaţi pe mine, un boşorog de 80 de ani în mijlocul nopţii, înseamnă că staţi prost, foarte prost" (circulă şi alte versiuni ale aceleiaşi scene, esenţa rămînînd identică).

Judecată istorică.

Dan BERINDEI
istoric

„Moaşa guvernelor în pline dureri"

Despre Constantin Argetoianu, doctorul Nicolae Lupu spunea că era „moaşa guvernelor în pline dureri" şi, într-adevăr, remarca sa este confirmată în cîteva rînduri, datorită şi faptului că Argetoianu a dat dovada de o „mobilitate" politică singulară. Deşi membru fondator şi chiar creator de partide, el nu avea, în realitate, un adevărat ataşament pentru viaţa politică şi nici nu era membrul „devotat" al unui partid sau al unei doctrine de partid. El a aparţinut, timp de cîteva decenii, lumii politice, a fost prezent şi activ, dar, în realitate, s-a reprezentat mai ales **pe sine,** fiind un permanent... şi trecător „tovarăş de drum"!

„Am trecut, scria el, în cariera mea drept un mare sforar în politică, cînd adevărul este că „politica" nu m-a interesat niciodată (dacă m-ar fi interesat n-aş fi aşteptat vîrsta de 42 de ani ca să mă amestec într-însa) şi că toate abilităţile mele au constat într-o absolută sinceritate şi într-o exclusivă praticare a liniei drepte". **Sforar în politică** şi **abil,** Argetoianu neîndoielnic că a fost, iar **linia dreaptă** nu a reprezentat decît din punctul de vedere al propriilor sale viziuni şi interese o constantă şi nu a fost o caracteristică a atitudinilor sale faţă de forţele politice ale vremii, faţă de ceilalţi oameni politici, dar, totodată, este de reţinut şi acceptat dezicerea sa de „politică", care a fost pentru el mai mult un „mijloc" pentru a fi prezent în cetate decît „un scop în sine".

„N-am fost niciodată, mai scria el, nici o singură clipă, om de partid. Concepţia de partid m-a dezgustat întotdeauna". Este adevărat că trecerea inteligentului şi cinicului Argetoianu dintr-un partid în altul a fost repetată.

Lipsa sa de statornicie a mărturisit-o chiar cel în cauză, recunoscînd, totodată, că viaţa de partid n-a fost pentru el decît **un mijloc.** „...am crezut, scria el, că nu mă pot lipsi de puterea partidelor şi în folosul ideii mele m-am servit de toate, sau cel puţin am încercat să mă servesc de toate. Cu nici un partid n-am putut să mă înţeleg, nici chiar cu cele pe care le-am creat, fiindcă interese de ordin secundar le-au îndepărtat constant de crezul pe care-l slujeam eu". În realitate, el n-a fost un „membru de partid" nici cel puţin în cele înfiinţate de el, avînd în vedere incapacitatea sa de a se încadra şi supune doctrinar unor formaţiuni de care nu-l lega decît gîndul de a se folosi de ele!

Ideile lui Argetoianu erau în general de dreapta, iar intrarea sa în politică a legat-o de problema apărării marei proprietăţi, dar, totodată, el a demonstrat un pragmatism evident. Despre sufragiul universal scria că acesta era „prost, dar inevitabil"! A fost şi părintele legii conversiunii agricole. Aproape inexplicabilă a fost reîntoarcerea sa din Elveţia, după cel de-al doilea război mondial, cînd inteligentul şi atît de lucidul om politic a revenit pentru a se oferi victimă represiunii. Avea să piară la Sighet, lăsînd în urma sa amintirea unui om politic deosebit de înzestrat, a unei inteligenţe sclipitoare, dar şi a unei maleabilităţi morale, care aparţine deseori lumii politice şi pe care el, cel puţin, a avut meritul şi sinceritatea de a o înfăţişa cu seninătate contemporanilor săi.

Z. ORNEA

Versatilul Constantin Argetoianu

E probabil că inenarabilul Constantin Argetoianu este figura emblematică pentru politicianismul românesc, veros şi versatil, din perioada dintre războaie. Născut în 1871 la Craiova, din părinţi avuţi, a studiat, la Paris, cursurile a trei facultăţi: medicina, dreptul şi literele. Medicina n-a practicat-o decît în perioada războiului din 1913, cîteva luni, dreptul şi literele, dublate de buna lui cultură şi de cuvenitele proptele, l-au ajutat să-şi găsească un bun loc în diplomaţie, trecînd de prin 1898, în treptele de jos ale îndeletnicirii, prin legaţiile României la Constantinopol, Roma, Viena, Paris. Şi asta timp de aproape 15 ani. În 1913 abandonează diplomaţia, revine în ţară şi, fireşte, îmbrăţişează cariera politică. A ales, desigur, Partidul Conservator, devenind, în 1914, senator şi apărînd, cu îndîrjire, marea proprietate ameninţată de proiectele reformatoare ale PNL în frunte cu Ionel Brătianu. Pornirea antiliberală şi antiliberalistă se va menţine ca o constantă multă vreme. În dispozitivul Partidului Conservator, măcinat de forţe dizidente, se apropie de Nicolae Filipescu şi, împreună cu acesta şi sub conducerea lui, e un furibund militant pentru intrarea imediat în război a României de partea Antantei. A participat, în anii neutralităţii, la toată campania înverşunată a Acţiunii Naţionale, cuvîntînd la adunări şi scriind la *Epoca*. Dimensiunea antiliberală şi antibrătienistă urcă, acum, cu o octavă mai sus. Şi după intrarea noastră în război, în august 1916, îşi menţine tonusul, mai ales că înfrîngerile repezi ale armatei române le pune, furios, pe seama exclusivă a liberalilor, cu deosebire a Brătienilor. Aşa, mereu critic acerb, se comportă şi în refugiul de la Iaşi, unde era parlamentar de pe urma alegerii sale, ca senator, în 1914. Din păcate pentru Argetoianu, Partidul Conservator era în insolubilă dificultate. Marghiloman şi ai lui rămăseseră la Bucureşti iar N. Filipescu, liderul său, murise în 1916. N-avea, deci, practic, partid. Dornic de rostuire şi menţinere în scena vieţii politice, se apropie, de prin 1917-1918, de generalul Alex. Averescu, cu care pregăteşte o nouă grupare politică. Va fi „Liga Poporului" devenită curînd Partidul Poporului. Generalul avea, atunci, carismă, era adulat de ţărănime şi Argetoianu, bine plasat în anturajul „şefului", se pregătea să joace o carte mare. Dovadă e faptul că, în primul guvern Averescu (ianuarie-martie 1918), Argetoianu este ministru al Justiţiei, participînd la tratativele pentru semnarea armistiţiului cu trupele adversare. Dar Ionel Brătianu, Barbu Ştirbei şi, mai ales, regele Ferdinand nu-l agreau pe general, în care vedeau un pericol. Şi astfel a luat repede sfîrşit guvernul Averescu şi primul ministeriat al lui Argetoianu (ce-i drept, la această mazilire rapidă a contribuit şi doleanţa germanilor de a trata condiţiile de pace cu un guvern Al. Marghiloman). Resentimentele lui Argetoianu împotriva liberalilor se accentuează pînă la ură efectivă. A venit dezlegarea fericită pentru ţară de la sfîrşitul anului 1918. Cota de popularitate a generalului Averescu creştea, încît Argetoianu îşi făcea planuri de mărire, văzînd în Partidul Poporului un berbece care să-i pună la pămînt pe liberali. Dar, se tot plînge Argetoianu în extraordinarele sale memorii, generalul, imprevizibil, nu-l asculta, călcînd mereu în strâchini, ruinîndu-şi popularitatea. Ajunge la guvernare în martie 1920 (Argetoianu fiind ministru de Finanţe schimbînd, în iunie, portofoliul pentru cel de Interne) pentru a fi demis în decembrie 1921, tot, ce-i drept, în urma insistenţelor lui Ionel Brătianu. Dar partidul lui Al. Averescu s-a compromis iremediabil în perioada guvernării, mai ales de pe urma unei corupţii scandaloase. Ce-i drept, Argetoianu n-a fost implicat în aceste afaceri veroase. Însă Partidul Poporului era, practic, scos din cursă, devenind efectiv dependent de voinţa lui I. I. C. Brătianu, pe care culmea, Argetoianu l-a ajutat. Castelanul nostru de la Breasta se gîndea să creeze un partid agrarian, care să corecteze reforma agrară în favoarea menţinerii, în bună măsură, a marei proprietăţi, deşi Const. Graroflid, ca ministru al Agriculturii, în guvernul Averescu, refuzase să-l asculte pe Argetoianu. Constatînd falimentul generalului Averescu, omul nostru îl abandonează în decembrie 1923, autoprezentîndu-se el preşedinte al Partidului Poporului. Fireşte, generalul l-a exclus şi, atunci, Argetoianu cu minuscula sa grupare fuzionează, în 1924, cu simbolicul partid al lui N. Iorga, apoi cu Partidul Naţional condus de Iuliu Maniu. Dar Argetoianu era, aici, o figură de plan secund mult după Maniu, Iorga şi alţi lideri ardeleni. Cînd s-a perfectat fuziunea dintre ţărănişti şi naţionali în P.N.Ţ., Argetoianu şi-a dat, în octombrie 1926, demisia din Partidul Naţional. După un interstiţiu de guvernare general Averescu, în iunie 1927 se revine la un guvern liberal, condus de Ionel Brătianu. Cine era, în acest guvern, titular la Agricultură şi Domenii? Nimeni altul decît omul nostru, Const. Argetoianu. Antiliberalul şi antibrătienistul intransigent, a acceptat propunerea lui I. I. C. Brătianu de a intra în Partidul Naţional Liberal, devenind chiar membru al Comitetului Executiv al, incontestabil, celui mai puternic partid politic al ţării. Om de principii ferme, nu-i aşa?, Const. Argetoianu! A rămas în guvernul liberal şi în formaţiunea ministerială condusă de Vintilă Brătianu, de după moartea intempestivă a lui Ionel Brătianu. Şi nu s-a clintit din Comitetul Executiv al P.N.L. pînă imediat după restauraţie.

Dar s-a produs actul restauraţiei din 8 iunie 1930, cînd prinţul Carol a devenit rege al României. Argetoianu a ştiut să păstreze bune raporturi, mai demult, cu cel ce se urcase pe tronul ţării şi, fireşte, le-a consolidat din capul locului. Repede, a găsit un prilej pentru a forţa excluderea sa din partidul liberalilor, anticarlişti notorii. Dimpotrivă, Argetoianu devenise omul zilei. Intuind predispoziţiile suveranului, i-a înaintat un proiect de program menit să instaureze un guvern de autoritate pe deasupra partidelor şi împotriva lor. Suveranul şi-a însuşit, satisfăcut, acest program, dar declara, dilatoriu, că nu poate dizolva imediat parlamentul (şi, deci, guvernul) care l-a proclamat rege. Promitea că va pune, de îndată ce va fi cu putinţă, programul lui Argetoianu, pe care îl numea „al nostru". Între timp, lucrurile la Palatul Regal s-au complicat mult. A fost adusă în ţară, în ciuda promisiunilor contrarii, Elena Lupescu. Aceasta, împreună cu regele, au creat, repede, odioasa Camarilă Regală, coruptă şi stăpînă atotputernică pe treburile ţării. „Programul nostru" se tot amîna. Dar rămîne faptul că Argetoianu, trecut, pînă acum, prin cinci sau chiar şase partide, este cel care a iniţiat un program menit să lovească mortal în pluripartitism, democraţie şi chiar în constituţie. Prima tentativă de realizare a programului va fi experimentată în aprilie 1931 sub guvernul N. Iorga, eşuată în iunie 1932, în care Argetoianu, ca ministru de Finanţe şi de Interne, era factotum. Dar eşecul s-a datorat nu atît nehotărîrii regelui sau megalomaniei lui N. Iorga, ci izbucnirii crizei economice din 1929, ale cărei consecinţe marele nostru finanţist nu le prevăzuse. El credea că fenomenul se va limita la spaţiul american, necuprinzînd, în zona de prăbuşire, şi Europa. De aceea imaginase un plan de asanare economică menit să scoată ţara din criză. A eşuat lamentabil tocmai pentru că nu intuise mondializarea crizei economice – demonstrîndu-se, astfel, un finanţist improvizat în ciuda marilor sale pretenţii. Menţinea – se putea altfel? – relaţiile bune cu regele şi apropiaţii săi, tot sperînd că suveranul va trece la aplicarea programului din 1930. Tentative s-au făcut. Dar toate eşuate, mai ales că în decembrie 1933 regele a comis eroarea (astfel calificată de Argetoianu) de a-i chema la guvernare pe liberali, intenţionînd, în acest fel, să-i anemieze ca partid, prin întreţinerea dihoniei interioare şi a dizidenţelor. Argetoianu îşi crease o minusculă grupare politică, Uniunea Agrară, devenită, apoi, Partidul Agrar, cu care se tot afera, sperînd că va fi chemat în fruntea bucatelor, administrînd democraţiei, pluripartitismului şi Constituţiei lovitura spre care aspira. Cînd, în 11 februarie 1938, regele s-a decis să-şi instaleze propria dictatură, şef al guvernului a devenit patriarhul Miron Cristea, Argetoianu trebuind să se mulţumească numai cu un portofoliu ministerial. Şi asta numai pentru o lună, întrucît în viitoarele guverne carliste nu mai e nici ministru. Suveranul îl trădase pe cel ce venise, în iunie-iulie 1930, în întîmpinarea predispoziţiilor sale spre guvernare personală. Argetoianu era iritat. Asta nu înseamnă că în 1939, din 28 septembrie pînă în 23 noiembrie, nu a girat şefia unui guvern efemer. Versatilitatea sa funciară pînă la urmă i-a fost fatală. Actul de la 23 august 1944 l-a găsit în Elveţia, unde se afla din primăvară. A văzut că cele două mari partide istorice funcţionează şi că Gh. Tătărescu e chiar vicepremier. Şi-a oferit, deci, serviciile. A revenit în ţară în 1946 (o versiune acreditează că cu promisiunea înşelătoare a sovieticilor), a înjghebat repede o grupare politică, prezentîndu-se la alegerile din toamna acelui an 1946. O vreme a avut domiciliu obligatoriu. Dar în 1950 e arestat, încarcerat la Sighet, unde moare în 1952, la 81 de ani, în mari chinuri şi suferinţe. Cum spuneam, ambiţia şi versatilitatea originară i-au fost, finalmente, fatale, demonstrîndu-se că el, capul lucid şi politicianul experimentat, nu a înţeles nimic din dictatura comunistă, pe care, naiv, credea că o va putea păcăli. Păcălitul a fost, în această din urmă oară, el. De pe urma sa n-a rămas mai nimic, dintr-o activitate politică versatilă de peste patru decenii. Au rămas însă memoriile, publicate după 1989 în zece volume, care se recomandă, prin calităţile expresive şi vocaţia portretistică, ca o pagină remarcabilă a literaturii române de tip subiectiv. Năzuise să fie o personalitate de prim ordin a istoriei politice româneşti şi s-a realizat în cele ale scrisului, avînd ca obiectiv narativ tot viaţa politică a vremii sale. Şi, oricît ar produce mirare, *Memoriile* l-au salvat, readucîndu-l în memoria posterităţii. Vorba lui Lovinescu, ironia lucrurilor e mai teribilă decît cea a oamenilor.

Viorica MOISUC
istoric

Puncte de convergenţă: Constantin Argetoianu şi Louis Barthou

Destine şi vieţi paralele: Constantin Argetoianu şi Louis Barthou. Contemporani ai evenimentelor ce au marcat sfîrşitul secolului al XIX-lea şi prima jumătate a secolului XX, implicaţi direct şi indirect în zbuciumatele transformări din Europa anilor 1914-1920, dar şi în aşezările politico-diplomatice europene postbelice, Barthou şi Argetoianu au fost, fiecare în felul său, personalităţi care au dominat scena politică a ţărilor lor pe parcursul mai multor decenii, concepţiile şi filozofia lor au avut o rază de acţiune mare pe eşichierul politico-social al timpului. Printr-o stranie coincidenţă, sfîrşitul lor a fost asemănător. Barthou a căzut sub gloanţele teroriştilor ustaşi, în octombrie 1934, pentru că a crezut în valorile perene ale democraţiei internaţionale, securităţii şi păcii; Argetoianu a fost răpus de regimul de teroare stalinist, în 1952, pentru că a crezut în idealurile reinstaurării democraţiei în ţara lui...

***

Aristocratul Constantin Argetoianu, coborîtor din vechi familii de boieri olteni, înrudit cu tot ce avea mai sclipitor această clasă ce-şi trăia cu frenezie apusul, a văzut şi a înţeles ca nimeni altul cum se transforma societatea românească la sfîrşitul veacului al XIX-lea, cum se străduia ea să „intre" în Occidentul pe care-l admira cu nesaţ, dar pe care nu-l înţelegea, îl copia în ceea ce avea el mai strălucitor dar distona flagrant cu realităţile mioritice... Vasta cultură a lui Argetoianu, desăvîrşită în înaltele şcoli franceze, era aşezată temeinic pe o educaţie modelată după percepte şi principii tradiţionale. Toate acestea au făcut din Argetoianu un observator fin al realităţilor timpului său pe care le-a transcris cu o acurateţe extraordinară şi cu un talent inegalabil pentru „cei de mîine".

Plebeul Louis Barthou venea dintr-o familie modestă de mici negustori, republicani bearnezi. Dotat cu o inteligenţă superioară, cultivată în şcoala franceză, Barthou şi-a modelat personalitatea de-a lungul anilor de ucenicie în viaţa publică, ajungînd pînă la cele mai înalte trepte în ierarhia politică a ţării sale.

Contemporanilor, Barthou şi Argetoianu li s-au impus printr-o vastă cultură, prin spontaneitatea reflecţiilor şi judecăţilor, prin spirit caustic şi curajul de a-şi exprima opinia în cele mai diferite probleme, devenind persoane incomode pentru mulţi; amîndoi au avut destui duşmani, n-au fost lipsiţi nici de denigrări sau de atacuri violente în presa de diferite orientări politice.

Este interesant cum românul C. Argetoianu se identifică în gîndirea politică cu L. Barthou atunci cînd se definesc noţiuni ca „om politic" , „politician", „interese generale", „interese particulare". Astfel, definiţia unui om politic, prin comparaţie cu alte ocupaţii, este, după Barthou, următoarea: „În timp ce celelalte profesii urmăresc scopuri particulare... politica se confundă cu interesul general. Un om politic este, prin definiţie, un om care aparţine tuturor. El nu exercită o profesiune; el îndeplineşte un mandat... El este supus controlului permanent al unei critici severe... **Politicianul** şi omul **politic** sînt – pentru Barthou – noţiuni diferite, ca şi politica şi intriga... Politicianul trăieşte din politica pe care o exploatează ca pe o meserie... Un mandat este pentru el o profesiune din care vrea să obţină, pe cît este posibil, onoruri şi bani. Pe politician nu-l preocupă interesul general şi viitorul. Se ocupă numai de el şi de avantajele pe care le poate avea din combinaţiile în care intră... Politicianul seamănă cu omul politic tot atît cît seamănă un cabotin cu un artist. Unul are plan de perspectivă, competenţă, seriozitate, pasiune, talent, dăruire; celălalt, doar expediente. Unul face politică; celălalt se hrăneşte doar din intrigă". Barthou consideră, reluînd o mai veche judecată a lui Victor Hugo, că „ceea ce este ruşinos pentru un om politic este schimbarea opiniei din interes personal, indiferent dacă banul sau situaţia avantajoasă te fac să treci brusc de la alb la tricolor sau viceversa" (**Le Politique**, Paris, 1923, p. 56-70). Slujirea, de către omul politic, a intereselor generale primordiale ale ţării lui a fost crezul lui Louis Barthou.

Constantin Argetoianu, pe aceeaşi linie de gîndire, acuză cumplit clasa politică românească („Corcituri levantine amestecate cu sînge ţigănesc ce constituiau societatea noastră aleasă... alcătuiseră un fel de bursă politică pentru specularea valorilor personale"), în 1914, cînd „se juca soarta ţării noastre şi a lumii întregi", iar politicienii şi camarila regală făcuseră „un adevărat vicleim în care cele mai scîrboase ambiţii căutau să-şi facă jocul la adăpostul declaraţiilor patriotice" (**Pentru cei de mîine, amintiri din vremea celor de ieri**, vol. II, *Humanitas*, Bucureşti, 1991, p. 104-105).

Sosit din străinătate chiar în acele momente grele, Argetoianu fusese impresionat că în ţară „toată lumea făcea politică europeană şi nimeni politică românească – vreau să spun prin aceasta că toată lumea se preocupa de soarta Europei şi nimeni de a României". **Să fim români** – îşi intitula C. Argetoianu un articol publicat în *Epoca* din 22 august 1914, în care scria: „Să ne revenim în fire şi să ne dăm în fine seama că datoria noastră, singura noastră datorie către ţară şi neam este să păstrăm intactă moştenirea zilei de ieri şi să pregătim dacă se poate posibilitatea pentru mîine a unei zile tot atît de mănoase... În acea zi nu trebuie să fie vorba nici de Franţa, nici de Austria, nici de Rusia, nici de Germania, ci numai de România".

De ce behăi, de ce paşti iarbă?

Heinrich Zimmer a ales să-şi numească lucrarea, publicată în 1951, despre gîndirea şi înţelepciunea indiană *Filozofiile Indiei* (traducere românească: Sorin Mărculescu, Humanitas, 1997). În primul capitol („Întîlnirea între Orient şi Occident"), el argumentează pe îndelete îndreptăţirea unei asemenea încadrări precum şi reticenţele multor savanţi de la începutul secolului în a acorda „cugetării hinduse titlul onorant de «filozofie»". „India – spune Zimmer – a avut, şi mai are încă, propriile ei discipline în domeniile psihologiei, eticii, fizicii şi teoriei metafizice. Dar preocuparea primordială – în opoziţie frapantă cu interesele filozofilor moderni din Occident – a fost întotdeauna nu informarea ci transformarea: o prefacere radicală a naturii omului şi, cu ea, o reînnoire a modului său de a înţelege atît lumea exterioară cît şi pe cea a propriei sale existenţe; o transformare pe cît de completă cu putinţă, astfel încît să poată duce, dacă e încununată de succes, la o totală convertire sau renaştere". A renaşte înseamnă, în acest caz, a-ţi descoperi şi realiza natura veritabilă, capabilă să guste realitatea în sine, voalată de vastele aparenţe ale manifestării. Este vorba, spune Zimmer, despre „un gen de transmutaţie alchimică a sufletului", de obţinerea unei luciditâţi nu doar intelectuale ci centrale („o schimbare a inimii") care operează în miezul fiinţei, dezlegînd-o din legăturile ignoranţei, ale acelei vrăji care face posibilă lumea.

Şi, pentru a ilustra *trezirea* la condiţia autentică, autorul alege o savuroasă fabulă animalieră de factură populară, la care Ramakrishna recursese în secolul trecut pentru a-şi face inteligibilă învăţătura. E vorba despre un pui de tigru orfan, adoptat din milă maternă de un ciopor de capre sălbatice. „Tigrişorul s-a făcut mare şi grija lor şi-a aflat răsplata, căci puiul a învăţat limba caprelor, şi-a adaptat glasul la behăitul lor blînd... La început i-a venit cam greu să pască firele subţiri de iarbă cu dinţii săi ascuţiţi, dar s-a descurcat oarecum." Într-o noapte, blînda turmă e atacată de un tigru bătrîn şi fioros. Dată fiind ambigua sa condiţie, tigrişorul – adolescent acum – rămîne pe loc spre deosebire de tovarăşele sale, dar, după o clipă, „scoţînd un behăit disperat, smulge un fir de iarbă şi începe să-l mestece... Deodată puternicul năvălitor întrebă: «Ce faci aici printre capre? Ce tot mesteci acolo? De ce scoţi sunetul ăsta prostesc?... Ai capul rotund de tigru, e ca al meu. De ce-ţi închipui oare că eşti capră? De ce behăi? De ce paşti iarbă?»"

Exasperat, bătrînul carnasier îl duce în vizuina lui şi-l sileşte să înghită o halcă însîngerată de carne. Plin de spaimă şi greaţă la început, apoi cam nepriceput la mestecat, tigrişorul „era cît pe ce să scoată încă un scîncet neputincios, cînd deodată prinse să simtă gustul sîngelui. Îl cuprinse uluirea, se repezi cu poftă la carnea rămasă. Începu să simtă o satisfacţie neobişnuită pe măsură ce carnea cea nouă îi cobora pe gîtlej... O forţă ciudată, incandescentă îi invadă întregul organism şi-l făcu să se simtă exaltat, îmbătat. Plescăi din buze, se linse pe bot. Se ridică şi-şi deschise gura cu un căscat puternic, ca şi cum s-ar fi trezit după o noapte de somn – o noapte care-l ţinuse îndelung, ani şi ani, sub vraja ei".

După ce urletul lui de delectare, după ce răgetul triumfător („răgetul trezirii") izbucneşte, bătrînul îi pune întrebarea ultimă, care fixează nivelul de interpretare al fabulei: „Ei, acum ştii ce eşti cu adevărat?". Transformarea, „trezirea" este un eveniment al cunoaşterii; se consumă în termeni de cunoaştere. Întrebarea nu a fost „ei, acum simţi ce eşti cu adevărat?", ci „ştii ce eşti cu adevărat"?

„A cunoaşte" însemnînd aici descoperirea dar, mai ales, asimilarea Sinelui, întîlnirea intimă cu o realitate pentru care discursivitatea, construcţia pas cu pas a raţionamentului sînt inadecvate. E vorba despre o cunoaştere abruptă, care ia act dintr-o dată de nucleul autentic al fiinţei şi de capacitatea ei de a se uni cu principiul ultim. Iar dacă *hrana* a fost aleasă drept expresie a acestui alt tip de cunoaştere este pentru că – printr-o inversiune simbolică – alimentul spiritual nu este asimilat; el asimilează, transformă, *din lăuntru,* pe cel ce îl înghite, conferindu-i propria lui, nouă, calitate.

Comentînd parabola cinei celei mari *(Luca,* 14, 16-23), Meister Eckhart spune că, meditînd la hrana proprie acestui ospăţ, Augustin a auzit un glas: „sînt alimentul adulţilor; creşti, maturizează-te şi consumă-mă! Însă nu tu mă vei transforma în tine; Eu te voi transforma în mine". Pentru Eckhart (predica „Homo quidam fecit cenam magnam"), însăşi plasarea ospăţului la cină în ceasul serii spune ceva esenţial despre natura hranei pregătite de divin: în primul rînd, este vorba despre o hrană ce nu se oferă decît prietenilor, intimilor, celor apţi de proximitatea cu El. Apoi este vorba despre o hrană ultimă, căreia nu-i mai poate succede, calitativ, nici un alt aliment. Sigur că parabola trimite explicit la euharistie, însă simbolismul hranei – în sens de asimilare transformantă – operează pentru toate modalităţile de efort spiritual. Origen spune că pentru un lector aflat în stare de rugăciune, de atenţie adunată şi dăruită, Scriptura devine hrană, mestecare a Cuvîntului. E un echivalent noetic al euharistiei. Origen compară acest cuvînt divin cu carnea mielului căruia trebuie, prin hermeneutică, să-i descoperi sensul, sucul secret (cf. J. Boesse şi J. Lacoudre, „Pères grecs et latins", în *Encyclopédie des mystiques,* coord. M.-M. Davy, Paris, 1972).

Fabula tigrului ajuns, temporar şi cu oarecare dificultate ce-i drept, capră ne propune în rezumat: spune-mi ce aliment accepţi sau după ce aliment tînjeşti sau către ce aliment îţi îndrepţi efortul, ca să-ţi spun în ce ai şanse să te transformi.

Corelativ acestei teme, fabula ne vorbeşte despre adecvare, despre hrana pentru care am fost modelaţi: acea hrană care face să ne descoperim natura autentică şi ne poate alimenta destinul veritabil. Inadecvarea s-ar traduce, în acest caz, prin fadoare şi insuficienţă: e senzaţia searbădă şi frustrantă a firelor de iarbă mestecate anevoie de colţii unui carnasier în opoziţie cu gustul exaltant al cărnii şi al sîngelui. Fabula ne mai vorbeşte, în sfîrşit, despre uitare, despre acomodarea cu o hrană carentă dar la îndemînă, care ne poate asimila propriei ei calităţi şi propriului ei nivel de realitate.

În sensul acesta, postul în genere – şi cel pascal mai ales – este, pentru creştini, un exerciţiu periodic de reamintire şi de luciditate. Într-un prim moment, el este un exerciţiu relativ anevoios de *distanţare:* renunţi pentru un timp la suculenţa hranei curente. Te rezumi, în ce priveşte alimentul imediat, la ierburi. Însă bine condusă, insaţietatea ce rezultă de aici poate figura şi poate trezi un alt nivel de insaţietate: anume pofta pentru carnea „vîrtoasă" despre care vorbea apostolul Pavel, pofta de a cunoaşte gustul sîngelui şi al vieţii christice, poftă la fel de nesfîrşită ca şi cel ce te asimilează astfel şi te uneşte cu sine. Postul ar fi acea perioadă de maturizare a gustului despre care vorbea Augustin: e o necesară limpezire a cerului gurii pentru a-l face apt să sesizeze savoarea spiritualelor. Şi, în măsura în care noua savoare e resimţită, ea are, cred, un efect de cunoaştere: realizezi cine eşti şi în ce vei fi transformat.

Relatată de Zimmer, fabula indiană se încheia aşa: „pentru a întregi iniţierea tînărului său discipol în ştiinţa tainică a propriei lui naturi adevărate, maestrul adăugă: «Hai, să mergem acum împreună la vînătoare...»". Dovada certă că ai perceput gustul divinului ar fi, deci, decizia de a o porni la vînătoare pe urmele lui. Or, pentru cel lansat într-o astfel de urmărire, substanţa imediată a lumii îşi menţine suculenţa: însă e, probabil, suculenţa uşor sălcie, firavă şi insuficientă a ierburilor.

Beneficiul alterităţii

Am tradus în numărul trecut al *Dilemei* cîteva extrase din lucrarea „Géopolitique de l'Orthodoxie" (Dunod, 1994) datorată lui François Thual, istoric şi sociolog de formaţie, specializat în geopolitică. Cu titlu de nouă achiziţie pentru disciplina în sine, cartea demonstrează că, pentru „reprezentările geopolitice", pentru „imaginea şi ideile pe care un grup politic şi le formează în ce priveşte situaţia sa geopolitică şi cea a vecinilor", dimensiunea religioasă este departe de a fi neglijabilă. Ceea ce ne interesează în mod special este însă faptul că această nouă teză are ca suport examenul lumii ortodoxe în evoluţia ei din ultimele două secole, adică, *grosso modo,* de cînd se confruntă cu modernitatea.

Investigînd situaţia tuturor ţărilor preponderent ortodoxe şi a comunităţilor din diasporă, Thual constată – extrasele din numărul precedent au arătat-o – că, în această zonă, religiosul şi problematica naţională, de la formele ei calme pînă la ideologiile naţionaliste, sînt inextricabil asociate şi îşi aduc servicii reciproce. Frapante – prin acumularea de date şi analize – sînt, după mine, trei puncte. În primul rînd, mobilitatea uneori stupefiant contradictorie cu care ortodoxia este instrumentată (şi se lasă instrumentată) pe linie ideologică şi politică. Ea poate servi la fel de bine pentru teoria unui „război sfînt" împotriva comunismului sovietic (cazul României în al doilea război mondial) şi pentru revigorarea Uniunii Sovietice, în acelaşi moment de conflict: „după şocul invaziei germane, Stalin înţelege că, pentru a salva URSS-ul, trebuie să relanseze naţionalismul rus în masele ţăranilor şi muncitorilor... şi că numai forţa emoţională a credinţei ortodoxe poate dinamiza acest naţionalism". E ceea ce a salvat, opinează autorul, Biserica rusă de la eradicare fiindcă ea a răspuns plină de convingere solicitării. Perioada războiului rece va prilejui un lung schimb de acuze reciproce între Bisericile din blocul comunist şi cele din lumea liberă (Grecia, Patriarhatul ecumenic de la Constantinopol) vizînd, după caz, colaborarea cu imperialismul apusean şi catolic ori cu cel sovietic.

Un al doilea punct, des invocat în lucrare, ar fi demisia brutală de la conştiinţa *comuniunii.* Sciziunea produsă de războiul rece, spune Thual, a fost impusă de către factori strategici unui univers deja traversat de grave curente antagonice. „După fenomenul naţional, fenomenul comunist venea să tulbure universalitatea Ortodoxiei". Cît priveşte primul aspect, materialul nu este decît prea bogat. Pretenţiile naţionaliştilor greci, bulgari, sîrbi de a edifica, fiecare, un imperiu ortodox „al celor trei mări" (cu capitala la Constantinopol, în primele două cazuri), susţinerea unora împotriva altora de către puterea ţaristă ori sovietică, conform intereselor de moment, dă doar un exemplu dintre cele mai dezolant spectaculoase ale acestei demisii.

În sfîrşit, ar fi de amintit „obsesia asediului". Are curs, mai mult ori mai puţin explicit formulată, teoria că, lumea ortodoxă fiind singura depozitară a „adevăratei credinţe", ea este înconjurată de duşmani. Astăzi, de pildă, mediile ortodoxe greceşti nu se mai tem de pericolul turcesc ori de comunism ci de încercuirea musulmană (Albania, Turcia şi Macedonia în curs de islamizare fiind reperele acestei obsesii). Conflictul reaprins în Kosovo, cu ororile aferente, este alimentat de aceeaşi iresponsabilă fixaţie. Evident că, în astfel de medii, reticenţa faţă de Occident, perceput ca impunîndu-şi din afară ordinea şi valorile, trece prin mefienţa profundă faţă de Biserica catolică, mereu bănuită de intenţii expansioniste în ciuda transformărilor iniţiate de Conciliul Vatican II.

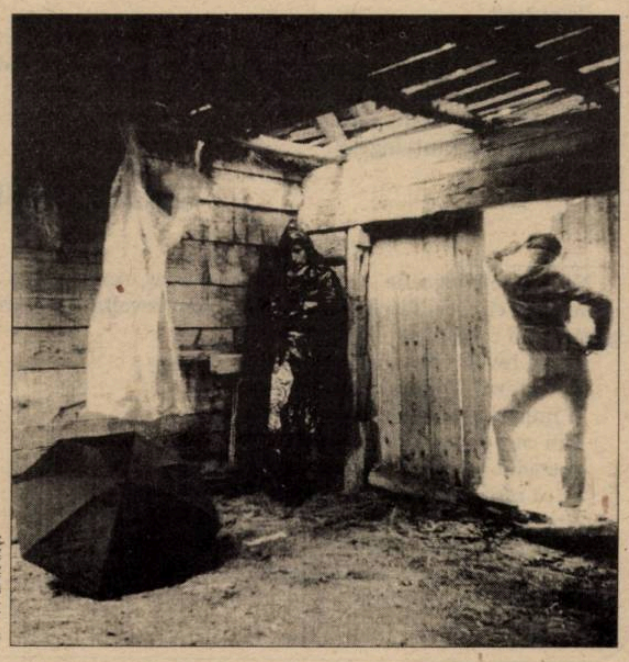

© V. Dorolţi

Dincolo de bogăţia informaţiei şi de analiza echilibrată, lucidă, comprehensivă a datelor, lucrarea lui F. Thual are şi beneficiul de a furniza o imagine a Ortodoxiei – ca fenomen socio-politic dar, mai ales, ca modelator de mentalitate colectivă –, o imagine percepută de ochiul „celuilalt". Iar asemenea oglindă pusă în faţă de „străin" (şi dublată de propria noastră reflecţie onestă), ne poate face să percepem relieful unor trăsături ce ni se păreau fie de la sine înţelese, fie neglijabile ori irelevante. Ceea ce e familiar, general acceptat, lesne justificabil devine astfel problematic, „ne-natural", fertil pentru interogaţie.

Nu este vorba nici să acceptăm această oglindă drept normă, nici să o respingem pentru că, exterioară fiind, ar conţine fatalmente distorsiuni. Reflecţia – distanţată pentru a fi mai realistă, mai adecvată – privind „atmosfera" actuală a Ortodoxiei nu trebuie să asume necondiţionat perspectiva observatorului occidental. Examenul acesta e de făcut pornind de la datele tradiţiei proprii, de la experienţa ei spirituală intrinsecă. Iar, în ce priveşte anamorfozele actuale din spaţiul ortodox, această tradiţie are de formulat critici încă şi mai severe, şi mai substanţiale decît constatările uimite ale analistului cu mentalitate democratică.

Însă privirea celuilalt ne poate declanşa atenţia, ne poate servi drept punct de pornire pentru a realiza *distanţa,* masivă şi cîteodată ignorată, între construcţia ideologică şi adevărul intern al tradiţiei, pentru a realiza *contradicţiile* între cele două, prea îndelung ocultate de discursul oficial.

Pagină realizată de
Anca MANOLESCU

Album

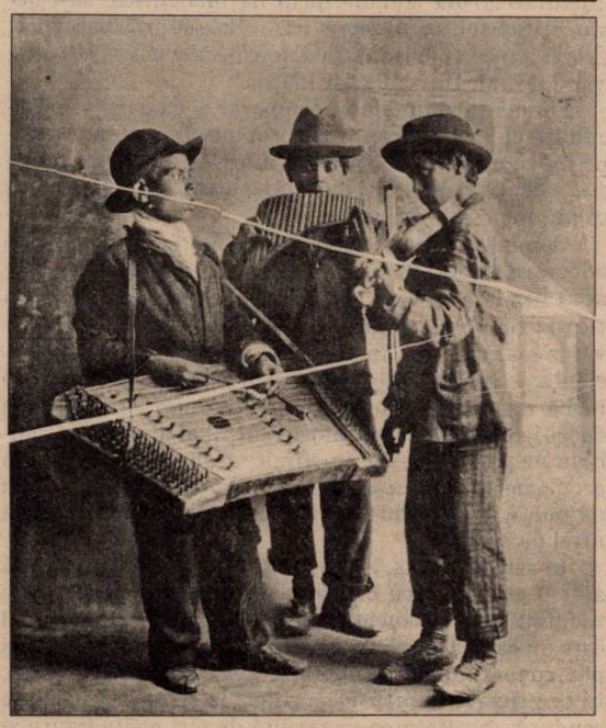

Casa şcoalelor

Dragă Iulia,

Ce pot să-ţi doresc acum cînd nu mai avem decît 1 lună de şcoală, cînd vom face „marele pas" (citat din Corina Mîndrean), decît împlinirea tuturor speranţelor, idealurilor şi dorinţelor pe care ţi le-ai propus. Îţi doresc să intri cu brio la „Sanitar", unde sînt sigură că vei intra printre primele. (Iartă exprimarea). Îţi doresc (iarăşi „îţi doresc") să ajungi actriţă de teatru (cinema) aşa cum ai visat. Sînt sigură că vei reuşi şi acolo. Crede-mă că eşti foarte f.f.f.f... talentată. Aş vrea să fiu şi eu ca tine, dar nu cred că am să pot vreodată, deşi mi-am propus de „N" ori. Ştiu că nu-mi dai dreptate (sau mai ştii?) dar totuşi aşa este. Te rog să mă ierţi dacă te-am supărat vreodată cu ceva şi nu te supăra că „am jucat cu cărţile pe faţă" (???).

Doresc ca această „scrisoare" banală să nu te indispună prea tare. În legătură cu filmul pe care vrei să-l facem în S.U.A. SÎNT DE ACORD. Şi în încheiere o maximă despre bunătate: „Ce este bunătatea? O frumuseţe pe care o percepi direct cu sufletul." (Al. VLAHUŢĂ)

Veşnic prietena ta din clasa a VIII-a A,
Ioana

Amintire pentru Iulia, de la Doris!

Dragă Iulia, mă bucură faptul că mi-ai dat şi mie acest carneţel în care-ţi pot oferi şi eu o amintire. Ce-ţi poate dori cineva decît: 1. Să-ţi atingi ţelul propus, acela de a deveni actriţă, crede-mă că îţi doresc din suflet aceasta şi vreau să-ţi aduc totodată la cunoştinţă că voi fi o adevărată admiratoare a ta (crede-mă). Ştiu că ai să-ţi atingi ţelul precum mai ştiu că ai să reuşeşti la „Sanitar". Te rog să mă scuzi pentru că-ţi scriu „pe tonul ăsta". Şi eu aş dori să fiu ca tine. Nu rîde dar să ştii că pot să afirm că „m-am îndrăgostit" de felul cum reciţi poeziile. Da, poţi să faci asta formidabil, dar mai e şi talentul de care nu cred că are rost să mai vorbim. Te-am văzut la serbare şi m-am convins. Deci: f.f. mult succes în carieră, în viitor, la examen! Încearcă şi vei vedea că vei reuşi. (Asta i-am mai spus şi Ioanei care mă impresiona într-un mod deosebit! Întreab-o!) De asemenea mai cred că filmul vostru (al tău şi al Ioanei) va avea succes. De altfel, scuză-mă, m-am înţeles cu Ioana şi a fost de acord să „facem" şi noi unul (Ioana, tu şi eu) pe care-l vom numi „Peripeţii în Africa". Desigur îl vom turna în Africa. Închei, această „scrisoare", urîndu-ţi încă o dată toate cele bune, succes în viaţă, viitor, examen, carieră, să ţi se împlinească dorinţele şi visurile. Rămîi ca pînă acum, tînără, frumoasă şi o bună prietenă. Cu toate că te-am cunoscut numai anul acesta (mai bine), dar să ştii că mi-ai devenit o prietenă adevărată. În încheiere vreau să te asigur că voi fi întotdeauna o admiratoare a ta cît şi a lui „Mama Tembo" (Ioana). (Abia aştept să-ţi văd primul film). De asemenea aş vrea să închei cu: „Nu plînge cînd greul vieţii te apasă şi nici nu plînge de al tău destin căci după chin viaţa e mai frumoasă cum după soare cerul e mai senin". Succesul, Fericirea, Norocul să-ţi însoţească paşii în viaţă, iar „Cometa dragostei" să lucească asupra ta.

Cu drag veşnic admiratoarea ta din a VIII-a B,
Doris

(Dintr-un carneţel de amintiri al unei eleve din anii '80)

Curiozităţi. Aimez-vous Brecht?

E curios.

Nu li se pretinde să se ducă la doctor, se presupune că sînt sănătoşi.

Nu li se pretinde să fie mai buni la suflet, e limpede că sînt.

Nu li se pretinde să-şi iubească soţiile, amantele şi copiii, aici totul e O.K.

Nu li se pretinde să fie inteligenţi sau şi mai inteligenţi, nu e nici o nevoie.

Nu li se pretinde să nu înjure, să nu scuipe, să nu fie vulgari, „nu asta e problema" şi n-are importanţă (dacă au humor).

Nu li se pretinde să nu fie importanţi – să fie!

Nu li se pretinde să renunţe la humorul care-l au cu prisosinţă.

Nu li se pretinde nici să nu spună în şedinţe şi la chefuri bancuri proaste, inerent proaste, asta e viaţa.

Nu li se pretinde să fie mai autentici şi să mănînce frumos, fără să plescăie, că nu-s copii, iar dacă mănîncă peşte sau rahat sau altceva, să tacă.

Nu li se pretinde să-şi cinstească părinţii, că altfel...

Nu li se pretinde să respecte cele 10 porunci şi nici să se trezească şi să se culce murmurînd „Tatăl nostru" – se presupune că o fac şi dacă nu o fac, nu e cea mai mare nenorocire, lumea nu e rea.

Nu li se pretinde să ştie ce numeşte Caragiale o nenorocire – Domnia Sa o defineşte ca „prost lucru".

Nu li se pretinde să tranşeze între Caragiale şi Eminescu, între post şi prost modernism, între Cărtărescu şi Boerescu, între datorie şi pasiune, între Marx cel tînăr şi Mircea cel Bătrîn, cu atît mai puţin între Malraux şi Thomas Mann.

Nu li se pretinde să fie culţi, se presupune că sînt.

Nu li se pretinde imposibilul.

Nu li se pretinde – decît aşa, sarcastic – să stea la cozi, să-şi scoată abonament la metrou, să dea la sapă, azi „ce e sarcasmul?" tinde spre „ce e amorul?"

Nu li se pretinde să fie supraoameni, să se delimiteze de Nietzsche sau, faute de mieux, să ştie pe dinafară poezia lui Brecht, aceea intitulată „Soluţia."*

(Nu li se pretinde să ştie ce înseamnă „faute de mieux", iar dacă nu le place Brecht, cu atît mai bine pentru orientarea lor).

Nu li se pretinde să pună ceva în paranteză, dimpotrivă – să nu pună nimic în paranteză, totul să le fie esenţial.

Nu li se pretinde – decît ironic şi ce-i azi o ironie? – să facă totul.

Dar ce? Li se cere de peste tot, din stînga, de la dreapta, de sus şi de jos, din Vest şi Est, chiar din Nord-Vest şi Sud-Est, să renunţe la orgoliile lor de oameni politici.

Atît li se cere.

E puţin?

E enorm!

Fireşte că nu pot renunţa la orgoliile lor. Şi au dreptate: ce le-ar mai rămîne? Ce-ar mai rămîne din ei?

Ar însemna să dispară.

Trebuie să-i înţelegem.

Radu COSAŞU

*) Minimă bibliografie – „Soluţia" lui Brecht, scrisă după 17 iunie 1953 cînd cei din Berlinul de Est s-au revoltat împotriva guvernului comunist:

După revolta din 17 iunie
Secretarul Uniunii Scriitorilor
A împărţit pe aleea Stalin manifeste
Din care reieşea că poporul
A trădat încrederea partidului
Şi că numai prin muncă îndoită
Ar mai putea s-o recîştige.
N-ar fi fost mai simplu
Ca guvernul să suspende poporul
Şi să aleagă un altul?

Viaţa satului

Hora, azi

Locul de desfăşurare este fostul grajd (de fapt saivan) al CAP-ului, cumpărat de un întreprinzător şi transformat într-un loc de distracţii: bar, biliard, sală de festivităţi (nunţi, botezuri şi... pomeni), bal. Bine că este aproape de casa noastră. Pe la zece seara se aude deja muzică. Tineretul începe să simtă chemarea (gol în stomac, nu mai pot sta locului). Bătrînele: „...iar o să ne zdupăie toată noaptea". Bunică-mea: „...pe vremea mea nu se făcea nedeia noaptea! Joacă acolo ca huhurezii..." şi către mine „...fetele de familie nu mergeau la astfel de distracţii, să se amestece cu toţi nespălaţii, să joace în ţărînă..."; eu, în replică: „eu nu sînt din alea!" Bine că măcar problema întoarcerii acasă este rezolvată, datorită distanţei mici. Rămîne problema companiei. Dacă nu stau în sat decît o lună pe an, cunoştinţele se numără pe degete. Noroc că toate sînt ahtiate după baluri, deci este aproape imposibil să nu găsesc pe cineva cu care să stau şi cu care să intru în horă. În cel mai rău caz, m-aş mulţumi şi numai cu privitul (cu jind). Mă îmbrac comod, dar cam jerpelit (pantofi vechi, geacă demodată). La intrare, în drum, e plin de maşini; nu sînt numai Dacii, ci şi basculante, dube, semidube, chiar tractoare (se deplasează, fiecare cum poate; unii vin pe jos de la mai mult de 10 km, trec dealuri prin „glonţane", străbat păduri, „păşuni cu tufăriş", înarmaţi cu lanterne, nimic nu-i poate opri). Muzica se aude din ce în ce mai tare. Cum intri înăuntru, te cuprinde o stare de bună dispoziţie. E fum, dar nici vorbă de „ţărînă". Se observă imediat cine e „băştinaş" şi cine e „de la oraş". Aspectul tipic al băştinaşilor: băieţi – pumeţi, pantaloni mov, flanele „de gata", cu modele sau cămăşi albe; freze turtite, pe o parte, şi codiţă; fete – pantofi cu tocuri cui sau chiar şlapi, fuste negre, drepte, nici lungi, nici scurte, bluze în culori tari (predomină roşul aprins, dar şi mov), părul prins în coadă de cal cu fundă; pline de aur. Găsesc cunoscuţii şi rămîn cu ei (de obicei cu cîte o fată). La început stăm şi ne uităm la cei care joacă. Muzicanţii nici nu se văd de înghesuială. O horă durează cam un sfert de oră. Plăteşte cel care ia hora „nainte" sau, dacă se intră cu bilet, nimeni. Hora o încep cîţiva băieţi. Intră şi alţii. Fetele intră numai după ce a intrat prima fată. De-ai dracului, băieţii prelungesc cît mai mult intrarea primei fete. Adevărul este că pînă atunci se joacă cel mai bine. Cînd se dă intrarea liberă, apar şi tot felul de puşti care ar trebui să fie în pat la ora aia. Hora se aglomerează (stai minute întregi fără să faci un pas, umăr lîngă umăr) sau se rupe. Se formează cîte trei cercuri concentrice de dansatori. Cînd ţi-e lumea mai dragă şi ai intrat în ritm, ori se rupe, ori se termină. Te pierzi de cunoscuţi, nimereşti lîngă tipi dubioşi. Dar buna dispoziţie se menţine. Se joacă trei feluri de hore: hora de mînă, sîrba şi ungurica (danţ). Hora de mînă şi sîrba mi se par în opoziţie totală: prima, caracterizată prin paşi mai complicaţi, efort fizic redus, corp maleabil, într-un cuvînt – raţională, în timp ce a doua, mai simplă ca paşi, dar mult mai solicitantă, corpul rigid, instinctivă. Eu una nu mă prea descurc la sîrbă. Mai primeşti şi cîte un compliment „grosolan", de genul: „Să ştii că arăţi mişto". De agăţat, se agaţă clasic: „Nu cumva eşti din Tîrgu-Jiu? (sau Motru, Severin etc.). Parcă te-am mai văzut..." (poante, bineînţeles). Se bîrfeşte en-gros: „Ia uite-o şi pe aia...". Pe la trei noaptea se răreşte lumea. Abia atunci se poate juca cum trebuie. Dacă te uiţi în faţă, vezi că se joacă perfect, în acelaşi ritm, o corelaţie superbă între parteneri. Şi cînd te gîndeşti că sînt aşezaţi cum se nimereşte, şi sînt destul de eterogeni ca mediu (ţărani, orăşeni), vîrstă (oameni în toată firea, copii, tineret), ocupaţii (şoferi, mineri, învăţătoare, ingineri, economişti, secretari, elevi, studenţi, casnice, fără ocupaţie, hoţi, beţivani).

Este surprinzător cît de mulţi orăşeni se descurcă la joc, dar există ţărani care habar n-au, abia se tîrăsc.

S. Irina

HUMANITAS
Cartea care dăinuie

În librării primul volum din seria GHIDURILE HUMANITAS:

GEORGE BĂLAN
(coordonator)
Cum să ascultăm muzica

Următoarele apariţii ale seriei:

TEA LUCA
Ghidul gazdei perfecte

IRINA NICOLAU
Ghid pe harta sărbătorilor

Preot VASILE RĂDUCĂ
Ghidul bunului creştin de azi

Elementul Nuți

Excelent organizată, *Platforma dansului contemporan românesc* (desfășurată între 26 și 28 februarie la Sala Atelier a Teatrului Național) a pus clar în evidență un clivaj între generații. Dacă piesele cele mai interesante (**animalom, piesă pentru mai tîrziu, trei piese de Beckett, publicitate**) aparțin unor coregrafi tineri pe care îi unește dorința de a experimenta și refuzul patetismului, cele penibile au venit din partea unor oameni care au fost, la vremea lor, deschizători de drumuri în dansul românesc contemporan... Nu este un paradox, ci – probabil – o fatalitate: după o fază ludică și o alta lucidă (de propria valoare) urmează, cum se vede, una în care gesturile apăsate, pitorescul caricatural și pompozitatea poncifă – la limita șușelor de café-șantan – se vînd ca „performanțe" în sine. Nici unul dintre spectacolele acestor profesioniști eclipsați nu a scăpat de clipele de ridicol – că e vorba despre kitschimaginea finală a unui „orgasm folcloric" în care dansatoarea-coregrafă rămîne cu brațele întinse precum Statuia Aviatorilor cu luminițe pe mîini sau, într-un altul, de veșnica pomenire a unei vibrații de mucava semnalizate de candele... încît ajungi să crezi că singura revelație comună tuturor acestor coregrafi adormiți este *elementul Nuți* (Nuți este candelăreasa-șefă de la Bellu)!

Pericolul este ca, în dansul românesc, să se perpetueze o direcție bombastică, răsuflat-performantă (frînturi din acest „stil" răsfrîngîndu-se chiar și în cîteva momente – gen *„Angst pe plajă"* – din, altminteri meritoriul, **sărbătoarea primăverii...**). Însă cred că tinerii coregrafi prezenți la *Platformă...* au găsit acul cu care să dezumfle balonul – mai întîi, printr-o (semnificativă!) insistență pe sugestii preluate din „teatrul fără cuvinte" beckettian, apoi, prin „patinarea" fără complexe pe teritorii învecinate (de pildă *performance*, în **publicitate** și **exerciții de admirație**). Ca și remarcabilul **animalom**, acestea două par să atingă – în „joaca" lor aparent „iresponsabilă" – ceva esențial și definitoriu pentru condiția noastră postmodernă... (**Alex. Leo ȘERBAN**)

FUNDAȚIA PENTRU O SOCIETATE DESCHISĂ ROMÂNĂ
ȘI INSTITUTUL CULTURAL FRANCEZ DIN ROMÂNIA ANUNȚĂ
Programul de burse „Masterat la Școala Normală Franceză"

Programul este destinat studenților din anul trei de studii în România.

Pot aplica studenți de la profile tehnice și umaniste. Nu vor fi acceptate solicitările studenților de la Medicină și Arte Frumoase.

Cei 10 studenți care vor fi declarați admiși vor urma timp de doi ani cursurile Școlii Normale din Franța, la finalul cărora li se va atribui titlul de master.

O foarte bună cunoaștere a limbii franceze este indispensabilă.

Data-limită de depunere a dosarelor este 15 aprilie 1998.

Formularele de înscriere și informații suplimentare pot fi obținute de la sediile Fundației pentru o Societate Deschisă și ale Centrelor Culturale Franceze din București, Cluj, Iași și Timișoara.

București: Calea Victoriei 155, bl. D1, sc. 7, et. 3
tel: 01-659.74.27; fax: 01-312.70.53 — **luni-joi 14.00-17.00**
Cluj: Str. Țebei nr. 21,
tel: 064-42.04.80; fax: 064-42.04.70 — **luni-joi 14.00-17.00**
Iași: Str. Moara de Foc. nr. 35, et. 7,
tel: 032-25.29.90; fax: 032-25.29.26 — **luni-joi 14.00-17.00**
Timișoara: Str. Semenic nr. 10,
tel.: 22.14.70 / 22.14.71; fax: 22.14.69 — **luni-joi 13.30-16.30**
Arad: Birou de informații, Bd. Decebal nr. 2-4
tel./fax: 057-28.40.00 — **luni-vineri 14.00-18.00**

Nu ratați

„British Dance Festival" – 4-27 martie 1998. În cadrul acestui festival, au loc spectacole de dans modern (în București, Cluj, Iași, Timișoara, Constanța), conferințe despre dansul britanic, întîlniri ale trupelor engleze de dans cu dansatorii români, o expoziție de fotografie etc. În București, spectacolele vor fi găzduite în Sala Mare a Teatrului Național pe 13-14 martie („Phoenix Dance Company"), 16-17 martie („Yolande Snaith Theatre Dance"), 20-21 martie („Random Dance Company"), 24-25 martie („Russel Maliphant"). De asemenea, în perioada 4-27 martie, puteți vizita, în foaierul Teatrului Național bucureștean, extraordinara expoziție de fotografie a lui Chris Nash, inspirată din lumea dansului și intitulată „A Glance at the Toes" („O privire fugară către vîrfurile picioarelor"). (**C.P.-B.**)

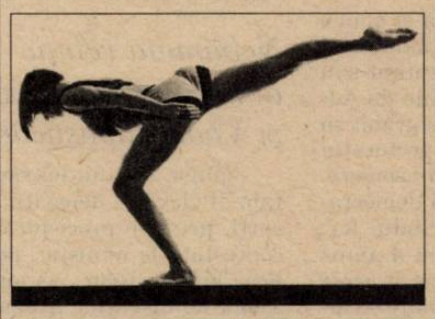

retro CINEMA scop

xxxx **Prêt-à-porter/Crimă în lumea modei** – Sophia Loren și Marcello Mastroianni (cu o scenă-rapel la **Ieri, azi, mîine**), Lauren Bacall și Jean-Pierre Cassel, Anouk Aimée și Rupert Everett, Julia Roberts și Tim Robbins, Kim Basinger (la fel de bună ca în **L.A. Confidential**) și multă altă lume bună (inclusiv din industria-țintă: Gaultier, Lacroix, Rykiel...) într-o „reglare de conturi" cu M.S. Moda a unui bătrîn regizor (Robert Altman) cu dinții mai ascuțiți ca oricînd! Chiar dacă inegal, este „peticit" cu momente de jubilație... Un ocol obligatoriu pentru amatorii de vitriol.

xxxx **Hoții** – După **Trestiile sălbatice** de acum doi ani, André Téchiné este prezent pe marile ecrane cu un film intens, viu, dureros de adevărat... Un subiect „șocant" (o profesoară de filozofie – Catherine Deneuve – și un polițist – Daniel Auteuil – iubesc o aceeași Juliette!) tratat cu o finețe a tonului și o eleganță care – spre deosebire de „tușa Sautet" cu care s-au obișnuit intelectualii noștri – nu se ferește de scene tari. De fapt, Téchiné reușește aici o analiză pe mai multe nivele a unui grup de oameni legați întîmplător (sau prin relații de familie la fel de întîmplătoare!), „modulînd" planurile, construind un hazard polifonic în care, cum spune el, „nimeni nu are ultimul cuvînt". Deneuve și Auteuil sînt superbi ca rivali aduși față-n față de personajul evanescent al Juliettei (Laurence Côte, César-ul speranței feminine anul trecut). Chiar dacă unul dintre episoade (descinderea în lumea hoților de mașini) nu este la înălțimea restului, filmul rezervă unul dintre cele mai bune „finaluri" de poveste din ultimul timp: acela al unei emoții laconice, „peste care trece viața"... (**a.l.ș.**)

xxxx = nu ratați

Cronica literară de tranziție

Note de lectură

Maniheisme rigide și... sulfuroase la Gabriel Andreescu*. Toți cei care nu aderă la viziunea sa asupra relațiilor cu UDMR sau cu statele vecine sunt puși într-o lumină „dubioasă". Fostul ambasador al Franței, Bernard Boyer: *„nu a părut că dorește un dialog... (era) purtător de cuvînt al prietenilor săi din PDSR..."* (p. 23). În loc să-i dea de gîndit faptul că ambasadorul *„compara concepția maghiară cu fostele teorii naziste"*, G.A. preferă să critice leneșa Constituție franceză *„care nu se obosește să recunoască minoritățile"* (id.). Radu Vasile: *„legătură – vizibilă ori ocultă, cumpărată sau cîștigată – cu strategii cuplului Iliescu-Năstase... poziție anti-UDMR"* (p. 44). Doamna Karen Fogg, ambasadoarea Uniunii Europene e și ea „suspectă": *„dorea nu să ne asculte, ci să ne explice"* și manifestă o *„ciudată antipatie față de UDMR"* (p. 24). Octavian Paler: *„locul intelectualilor de tipul lui, într-o societate de complexitatea celei moderne, nu poate fi decît marginal"* (p. 142). Consilierul prezidențial Dan Petre: *„mi-a dat mîna, uitîndu-se pe deasupra mea. Așa ceva pînă atunci nu făcuse"* (p. 151). Augustin Buzura: *„efort de om bolnav, așa cum și era... Ieșire paranoică... Mercenar al regimului Iliescu... L-am urmărit înghesuind-o, îndelung, pe Zoe Petre; lîngă un canat al ușii. O acaparase cu stilul acela dizgrațios... Furia unui om bolnav, cu vizi-uni stîngace, cînd nu caraghioase..."* (pp. 155-157). Nici Al. Paleologu (v. p. 64) sau Al. Zub nu sunt cu totul în ordine. Ba chiar nici Președinția și Emil Constantinescu: *„Constantinescu dezavua graba unor afirmații făcute de Severin la Budapesta. El spunea: «**nu a existat mandat**» pentru Severin și «**bilingvismul și Universitatea 'Bolyai' nu formează probleme interne ale României**»... Am realizat că președintele își formase o echipă pentru politica externă care-și era suficientă sieși"* (p. 139)... ● Poate și din cauză că e convins că *„dexteritatea beletristică are o valabilitate foarte restrînsă"* (p. 130), scriind, în altă parte *„el invoca ca argument"* (p. 89), constat cu uimire că G.A. nu stăpînește sensul unui cuvînt ca „ditiramb": *„A început cu o ditirambă* (sic) *la adresa lui Ulici..., cu un ton atît de rău încît a creat stupoare. «Un tip ignorant», a spus..."* (p. 155). Dar „ditiramb" (folosit de obicei la plural, „ditirambi"), nu înseamnă, cum crede aici G.A., „critică aspră", ci dimpotrivă: laudă exagerată, urcare în slăvi...

***

Am citit o carte cu multă substanță, pe a cărei pagină de titlu scrie așa: International IDEA, *Democrația în România*, traducere din engleză de VISUAL PERSISTENCE**. Nu știu ce sau cine este „Visual Persistence", dar am remarcat, cu neplăcere, că nu traduce deloc la nivelul la care s-ar cuveni pentru o editură cu prestigiul pe care-l are, pe drept cuvînt, Humanitas. Voi da cîteva exemple, din mult mai multe posibile. La p. 43, e vorba de *„Emil Constantinescu, profesor și fost **decan** al Universității din București..."*. Nu există „decan" al Universității; confuzia cu „rector" e de neadmis. ● Dacă în alte rapoarte, echivalarea e corectă, în cel intitulat *Îndeplinirea aspirațiilor tranziției*, noțiunea de „comisie", ca instituție componentă a Senatului României, e mereu tradusă (de fapt, e o calchiere eronată după englezescul *„committee"*) prin **„comitet"** (pp. 27, 28, passim), ceea ce e fals. ● *„Noua majoritate va folosi mai bine **procesul** de mediere..."* (p. 115). Un proces nu se „folosește", iar medierea e o „procedură", nu un „proces". ● Făcînd referire la un text realizat în colaborare, traducătorul produce formulări grosiere: *„potrivit **lui Ștefoi-Sava,** Guvernul a furnizat* etc." (p. 118). Trebuia: „potrivit *raportului / documentului Ștefoi-Sava*" etc. sau ceva similar. ● Inabilitatea sintactică naște exprimări pentru care un liceean ar fi depunctat: *„comisiile parlamentare ar trebui să aibă dreptul de a **obliga prezentarea** membrilor executivului..."* (p. 119), adică de „a-i obliga să fie prezenți"... ● Alte exemple, în același sens, al stîngăciei puerile: *„serviciile **se presupun a fi** sub supravegherea CSAT..."* (p. 108); sau: *„...**mass-media** urmează a fi **monitorizată**"* (p. 171); „mass-media" e un plural, înseamnă „mijloacele de informare în masă", așadar acordul trebuia să fie la plural: „monitorizate"; sau: *„membrii Parlamentului...s-au considerat **drept apărători decît supraveghetori** ai serviciilor secrete"* (id.); sau: *„...Noica și **căutarea sa a «românismului»**"* (p. 66); sau: *„...deplasarea în alte țări **în afara** celor vecine sau **Greciei**"* (în loc de „a Greciei"). ● Inadecvarea terminologică duce la obscurități: *„Turianu a acceptat **pe evidența sa** o plîngere a opoziției"* (p. 121). ● Oricît ar fi de necrezut, se ajunge pînă la crase anacoluturi: *„Acesta **este un mod pentru Parlament de a se sustrage răspunderii sale**, căci **deși răspunderea finală** pentru o asemenea «legislație» se poate spune că este a Parlamentului, ceea ce nu se va întîmpla în practică, și nici publicul nu va percepe acest lucru ca atare"* (p. 120). Fraza, șubredă și-n prima parte, e „în aer", nu are sfîrșit. ● Prin unele note de subsol (pp. 67, 106), traducătorul a pus textul în concordanță cu actualitatea. N-a făcut-o, însă, consecvent, astfel că, deși apărută la sfîrșitul anului trecut (prefața e datată „octombrie 1997"), cartea conține fraze ca: *„Un semn mai puțin încurajator este faptul că **actualul șef al SRI**, care trebuia înlocuit și care are un trecut foarte controversat, **nu dă semne că ar pleca**"* (!!? – p. 108). ● Denumirile unor instituții nu concordă cu cele reale; astfel, la p. 45, se vorbește de *„Partidul Național Țărănesc Creștin **și** Democrat"* (în loc de *„...Creștin-Democrat"*) sau, la p. 41, de *„Ministerul **Educației** și **Învățămîntului**"*, ceea ce este un hibrid bizar. Prin lege, denumirea acestui minister este „Ministerul Învățămîntului" (cum e și firesc); de la o vreme, instituția a autoadoptat denumirea de „Ministerul Educației Naționale" (nevalidată de Parlament). Oricum, combinația de la p. 41 e fantezistă. ● Unele gafe ating culmi ale ridicolului, cum e cea în care e confundat un document cu... un avion: vorbindu-se de convenții internaționale la care România e membră, se enumeră printre acestea și *„**Charter-ul** European pentru Limbi Regionale și ale Minorităților, **Charter-ul** European pentru Autoadministrare Locală"* etc. (p. 163). Dar, pentru numele lui Aurel Vlaicu!, „charter-ul" e un tip de cursă aviatică, aici cuvîntul necesar era „carta"!

George PRUTEANU

*) *Solidaritatea alergătorilor de cursă lungă – Jurnal tematic*, Ed. Polirom, Iași, 1998, Col. „Ego", 192 p.

**) Ed. Humanitas, Buc., 1997, 232 p.

Pagini realizate de
Cezar PAUL-BĂDESCU

SFATUL PUŞTANILOR

Partener (social) la 15 ani

Toamna lui '97: guvernul se confruntă cu un val de proteste de stradă destul de neobişnuite; elevii de liceu au declanşat o grevă la scară naţională. Ei se agită în faţa Palatului Victoria, strigă „Vrem cultură, nu tortură!" şi fac *la une* în cotidiane şi în jurnalele de actualităţi TV. Ce îi nemulţumeşte? Organizarea examenului de bacalaureat – problemă care atrage încă o dată atenţia asupra marii întîrzieri a reformei în întregul sistem de învăţămînt şi grăbeşte retragerea ministrului de atunci al Educaţiei, Virgil Petrescu...

Ianuarie '98: noua echipă ministerială pare să fi tras învăţăminte din episodul de astă-toamnă; Andrei Marga emite un ordin prin care înfiinţează *Consiliul Consultativ al Elevilor*, format din 40 de reprezentanţi ai judeţelor şi şase ai Capitalei, cu care ministerul se va întîlni o dată pe trimestru. Graţie acestei iniţiative, liceanul român ar urma să devină, din potenţial scandalagiu ajuns la masa tratativelor cu guvernul sub presiunea străzii – un partener de discuţie, crede Gheorghe Rădulescu, director general al Direcţiei Învăţămînt Preuniversitar în Ministerul Educaţiei Naţionale (MEN) şi responsabil cu organizarea Consiliului Elevilor: „Vom propune ca acest organism să fie trecut şi în Legea Învăţămîntului. Atribuţiile lui? Ei vor hotărî cam ce vor. Deocamdată ne-am axat pe bacalaureat, aceasta însă e doar pornirea. Vedeţi, reforma a început în învăţămîntul românesc iar elevii trebuie să-şi spună şi ei cuvîntul."

Partener de hîrtie

Pe hîrtie, elevii dobîndiseră dreptul de a-şi spune „şi ei cuvîntul" încă din '95, cînd Legea Învăţămîntului prevedea participarea lor, printr-un reprezentant sau doi (în funcţie de mărimea şcolii) la Consiliile de Administraţie ale Liceelor. Puţini directori s-au grăbit să pună în practică această prevedere, însă. Inspectoratul din Bucureşti, de exemplu, se vedea nevoit să-i someze, chiar a doua zi după apariţia generosului şi democraticului ordin ministerial, să se arate, la rîndul lor, generoşi şi democratici. Astăzi, dl Rădulescu a ajuns să promită măsuri coercitive: „Deşi noi am cerut acest lucru, nu sînt convins că în toate unităţile şcolare se întîmplă aşa ceva. O să dăm cîteva exemple, vom face controale şi, acolo unde nu găsim procesele verbale semnate de elevi, trecem la destituirea a doi-trei directori şi s-a rezolvat problema. Nu ne mai rugăm de ei! Mai am şi informaţia că elevii nu sînt chemaţi la anumite consilii de administraţie. Ce au de ascuns şcolile? Alţii i-au chemat în consilii pe elevii cei mai timizi, din clasa a IX-a..."

Democrat la 15 ani: trei scenarii

De ce ţin atîta „forurile", în ultima vreme, ca elevii să participe la viaţa administrativă a liceului lor? Pentru că aceasta e, teoretic, prima treaptă în formarea Consiliului pe ţară. Reprezentantul pe liceu va face parte, la rîndul lui, din Consiliul judeţean. Acesta îşi va delega un reprezentant la vîrf, în Consiliul pe ţară. Cu alte cuvinte, forurile ţin la respectarea „regulilor democratice ale reprezentării", stă scris în ordinul ministrului Marga. Cum funcţionează, de fapt, aceste reguli democratice? În fel şi chip, încît te întrebi ce se înţelege prin democraţie la 15 ani... Iată doar trei modalităţi de desemnare a adolescenţilor-lideri. Diana Dumitrache, elevă în clasa a XI-a la liceul „Jean Monnet" o evocă pe prima, cea normală: „La noi a fost chiar democratic: s-a făcut publicitate, fiecare clasă şi-a desemnat liderul şi apoi s-au ales doi reprezentanţi în Consiliul Administrativ – unul pentru clasele IX-X şi unul pentru XI-XII. Au fost exact ca nişte alegeri într-un stat: campanie electorală cu afişe, cu discursuri în clase sau în sala de muzică, cu buletine de vot, ştampile, urne, tot... Ca la carte!". Dan Stoenescu, de la „Şincai", în schimb, a ajuns reprezentant la nivel de liceu, sector şi ţară fiindcă s-a călit în focul manifestaţiilor de stradă: „La noi directorul a numit ca reprezentant al liceului pe cine a avut media cea mai mare – 9,92. Normal, elevilor nu le-a convenit... Iar eu, care-am participat la demonstraţiile din octombrie, la negocierile cu inspectorii şi apoi şi cu dl prim-ministru, am fost cel mai cunoscut şi, automat, am fost împins în faţă de mase! Am spus şi la minister care este situaţia şi pînă la urmă dl director a acceptat ca eu să fiu reprezentantul." În fine, la Liceul Economic „Virgil Madgearu", elevii au propus, profesorii au dispus, explică Marius Dumitraşcu: „Fiecare clasă şi-a ales un reprezentant, dirigintele l-a propus în consiliul profesoral iar acesta a decis care este cel mai reprezentativ. Nu au fost alegeri, nu au fost întrebaţi ceilalţi elevi de la celelalte clase dacă eu, musai, trebuie să fiu cel ales."

Nebănuita relaţie dintre intrarea României în NATO şi Vodă Lăpuşneanu

Ajunşi, într-un fel sau altul, în Consiliul pe Capitală al elevilor, delegaţii (ei sînt 33 la număr, traşi la sorţi, printr-o procedură ce a stîrnit nemulţumiri şi contestaţii la minister, pentru a reprezenta cele 96 de licee bucureştene...) s-au întrunit de cîteva ori, deja. Tema de discuţie? Acelaşi obsedant bacalaureat. Într-una dintre aceste şedinţe, ţinută la Şcoala Centrală, inspectoarea Iunona Staş le-a explicat celor prezenţi cum se va desfăşura bac-ul în 1999: mai dificil, cu mai multe probe, cel de tip A va da posibilitatea înscrierii la facultate. Tipul B nu va da decît dreptul de a urma o şcoală postliceală, în vreme ce tipul C va oferi o diplomă, şi atît. Examenele vor putea fi date, probabil, de 5 ori, de-a lungul a 10 ani, de tînărul care va ţine să-şi schimbe, la un moment dat, viaţa. Pentru viitor, MEN se va declara mulţumit cu un procent de promovare a bac-ului de 40%...

Foială în bănci, comentarii: puţin speriaţi, elevii din sală propun ca noua viziune să fie pusă în practică după anul 2000. Inspectoarea promite că va comunica mai sus opinia lor, dar avertizează: „Dacă voi propuneţi ca acest tip de bacalaureat să intre în vigoare numai peste patru ani, foarte bine! Dar, atenţie, ne asumăm o întîrziere, care întîrziere ne-a făcut să nu intrăm în NATO, să nu intrăm nici acolo, să nu intrăm nici dincolo... Şi n-o să intrăm! Vă rog să încercaţi să fiţi foarte responsabili!"

Faţă cu asemenea argumente, ce-i de făcut? Asistenţa, evident, cedează. Toată lumea se declară de acord cu bac-ul pe trei nivele, începînd cu anul viitor. Se trece la discutarea programelor pentru examenul de bacalaureat din 1999. Ministerul a promis ferm să ţină cont de părerile elevilor, să simplifice materia şi chiar să premieze programele cele mai inspirate (deşi mai corect ar fi să spunem *rezultatul tăieturilor operate inspirat de liceeni* în programe). După un preambul teoretic care dovedeşte că bătălia canonică e un subiect fierbinte, aflat pe buzele tuturor, se negociază, între corul liceenilor şi inspectoare, programa de literatură română: Dimitrie Cantemir? (Oftaturi). Rolul *Daciei literare*? Nuu! Costache Negruzzi – *Alexandru Lăpuşneanu*... Nuu! Păi cum, nu trebuie să ştiţi şi voi măcar replicile celebre pe care toată lumea le spune la orice petrecere? (Rumoare, se oftează.) Vasile Alecsandri – *Pasteluri*... Daa! Nicolae Filimon – *Ciocoii vechi şi noi*... Nuu! Ba da, măi, lăsaţi-l, că e primul roman românesc! Titu Maiorescu... îndrumător cultural... Hmm... Nuu! Daa! Mihai Eminescu – *Scrisoarea I*, da sau nu? Da! Da! O.K.! *Glossă*, da sau nu? Nuuu!

...Mai tîrziu, întrebat cu perfidie reportericească dacă va fi de acord cu, să spunem, o programă de literatură pentru bac în care să figureze cinci-şase scriitori, directorul general Rădulescu va răspunde, la rîndul lui: „Nuuu!".

Disfuncţionalităţi şi sacrificii – ca în marea politică

Observaţie generală: elevii-lideri folosesc, frecvent şi nonşalant, termeni din vocabularul adulţilor cu care li s-a dat şansa să negocieze – *disfuncţionalităţi, amendament, ordonanţă de urgenţă*. Dincolo de aceste vorbe, ei recunosc că întrunirile lor au un scop foarte concret, deocamdată: bac-ul, bac-ul şi iar bac-ul. În anul acesta şi în anul viitor. Mulţumiţi de faptul că Ministerul a făcut publice şi metodologia de examinare pentru '98, şi lista facultăţilor care iau în calcul, pentru admitere, notele de pe preţioasa diplomă de bac, ei reflectează, totuşi, şi la reforma învăţămîntului, şi la propria lor situare în contextul acestei reforme şi al tranziţiei, în genere. Cosmin Cosma, reprezentant al judeţului Galaţi în Consiliul pe ţară al elevilor, nu contestă noile măsuri, dar îşi pune o întrebare veche de cînd lumea: *De ce eu?...de ce să mi se întîmple tocmai mie?*: „Învăţămîntul liceal e bazat pe aspectul informativ şi nu e bine. Ştiu că e o problemă care a devenit slogan, de-acuma. Şi ştiu că pot trece ani pînă îl înnoieşti, de acord. Profesorii ne-au spus: pentru a face o reformă mai rapidă, acţionezi prin şoc. Schimbi o examinare şi-atuncea imediat se pliază tot sistemul, de la bază, din cauza schimbării de la vîrf. Da, dar atunci avem iarăşi generaţii de sacrificiu! Şi mă-ntreb: de ce să fiu eu cel care trebuie să se sacrifice? O fi vorba de o materie pe care, de bine, de rău, am făcut-o patru ani, dar de ce să fiu examinat mai

Humanitas *ţine cu elevii*

Rugaţi să spună care este cea mai bună propunere din cele 27 cîte s-au adunat după Consiliul Naţional Consultativ al Elevilor, cîţiva interlocutori au căzut de acord că, în afară de ideile concrete, legate de manualele sau materiile de bacalaureat, există, pe lista aceasta de puncte nevralgice, o idee, mai generală, dar extrem de importantă: ea se referă la lipsa unor cadre şi a unor informaţii menite să-l ajute pe liceanul român în orientarea profesională. *Iar în discuţiile purtate de elevi cu funcţionarii MEN cîteva voci au mulţumit pentru lista facultăţilor şi a noilor condiţii de admitere dar au adăugat: „Avem nevoie, totuşi, de ceva mai mult... Mai multă informaţie...".*

Informaţia nu circulă (sau circulă prost) în România – iată un loc comun, adăugat, deja, seriei de adagii-diagnostic, de „blesteme" despre care mulţi s-au obişnuit că ne-ar apăsa, în chip fatal. Prin cărţile Departamentului Practic, editura Humanitas *ţine să demonteze adagiul cu pricina şi să ofere informaţie: multă, excelent organizată, frumos pusă în pagină. Iată că acestui „avem nevoie de mai mult", rostit de elevii de clasa a XI-a şi a XII-a, îi răspunde o foarte recentă apariţie* Humanitas: Ghidul viitorului student. *Realizat de Doina Jela Despois, ghidul se străduieşte să răspundă următoarelor întrebări: Cum să-ţi alegi o facultate? Cum e admiterea? Ce presupune reforma învăţămîntului? Care sînt ocupaţiile pentru care te pregăteşti şi ce presupune fiecare? Cum să treci, cît mai firesc, de la statutul de licean la cel de student? Şi, de fapt, ce înseamnă să fii student? Cum locuiesc şi cum vorbesc studenţii? Ce facultăţi există (de stat, particulare) şi ce adrese au? Cum arată centrele universitare şi oraşele în care se află ele – unde vei petrece, probabil, cîţiva ani buni?*

A formula atîtea răspunsuri e, fără îndoială, o întreprindere dificilă, tocmai fiindcă „la noi informaţia nu circulă şi, dacă circulă, nu e sigură etc". Doina Jela Despois povesteşte cum s-a putut sparge acest cerc vicios: „Am cumpărat zilele trecute un ghid al Bucureştiului, publicat în '97. Imaginaţi-vă că telefoanele de acolo sînt cu şase cifre! Marea dificultate, în realizarea unui ghid utilitar, este că el nu se poate face decît într-un spaţiu social cu repere fixe. Or, în România, doar clădirile le mai poţi găsi în acelaşi loc – se schimbă nume de străzi, nume de instituţii şi aşa mai departe. Aşa că am dat sute de telefoane pentru a verifica, reverifica, răsverifica o informaţie. Un exemplu: a fost foarte greu de stabilit o adresă din Ştefan Furtună. E Ştefan Furtună, Mircea Vulcănescu sau Constantin Noica? Unde începe una şi se termină cealaltă? Nimeni nu se gîndeşte să astupe gropile de pe Ştefan Furtună, să schimbe aspectul străzii înseşi, ceea ce ar fi esenţial, dar numele i se schimbă... Am încercat, totuşi, să dăm repere fixe sau să avertizăm, în unele cazuri, că ele s-ar putea schimba. La început am scris 100 de scrisori prin care am rugat universităţile să coopereze. Contrar opiniei curente potrivit căreia nimeni nu reacţionează la astfel de apeluri în România, am primit şi răspunsurile – sacoşe întregi de pliante... Nu ne-am bucurat de nici un sprijin, ci doar de obstrucţii, din partea fostei echipe de la MEN. Am lucrat, în schimb, excelent, cu Ligile Studenţilor."

Scris accesibil şi alert, ilustrat de Dan Perjovschi, Ghidul... *e o carte plăcută (care nu se adresează doar absolvenţilor de liceu, ci şi elevilor mai mici şi, evident, părinţilor, profesorilor...). Prin el, echipa de la* Humanitas *„ţine să se despartă – explică interlocutoarea mea – de cei care se plîng de dezastrul din învăţămînt şi să facă un pas spre a-l diminua". (D.V.)*

drastic după ce aflu cu cîteva luni înainte «măi băieţi, s-ar putea să nu luaţi bac-ul, vedeţi şi voi ce faceţi...»".

Prima întîlnire pe ţară

Cosmin a devenit unul dintre cei 7 vicepreşedinţi ai Consiliului pe ţară al Elevilor. Vineri, 20 februarie, acesta s-a ţinut, pentru prima oară, la MEN, în Bucureşti. Cum delegaţii erau, majoritatea, elevi de clasa a XII-a, iar în privinţa bac-ului lor totul este hotărît, scopul întîlnirii a fost unul organizatoric. Participanţii (mulţi dintre ei între două nopţi de călătorie cu trenul, plătite de Inspectoratele judeţene) s-au cunoscut, şi-au ales şefii, şi l-au ascultat pe ministrul Educaţiei vorbind despre parteneriat, cîteva minute bune. Discuţiile au fost impetuoase şi dezordonate dar toată lumea se scuza: „Aşa e la început!". În plus, în sala de şedinţe şi pe holuri, sub privirile bănuitoare ale funcţionarilor ministeriali, liceenii mai vorbăreţi s-au lăsat, cîteva ceasuri, răsfăţaţi de camerele de filmat ale posturilor de televiziune. Consilierul Cătălin Baba, responsabil, potrivit aceluiaşi faimos ordin ministerial, cu organizarea Consiliului Consultativ al Elevilor, îşi împărtăşeşte opinia despre menirea acestei întîlniri în premieră: „Ideea este de a avea parteneri de dialog social în rîndul beneficiarilor sistemului educaţional." Şedinţa de azi – un exerciţiu democratic? „Din partea mea, e şi un exerciţiu fizic: după cum vedeţi, am transpirat...Desigur, este un exerciţiu de normalitate." Bartos Zoltan, reprezentant al învăţămîntului în limba maghiară din Harghita, însă, e mult mai sceptic în privinţa menirii Consiliului din care face parte: „Ne-au pregătit acasă ca să nu ne aşteptăm la rezolvarea unor probleme: un ordin e un ordin, o lege e o lege – nu se poate schimba chiar aici şi acum. Scopul venirii noastre? Mai mult unul de reprezentaţie, decît de reprezentare: sîntem nişte marionete!".

Proaspăt ales preşedinte al Consiliului pe ţară, aflat, aşadar, în vîrful piramidei democratice a noului organism, Răzvan Bădărău, reprezentant al judeţului Prahova, se arată, şi el, paremiologico-prudent: „Probleme există la orice nivel, şi-n primul rînd există la nivelul şcolii. Într-un fel, sîntem între ciocan şi nicovală: pîinea şi cuţitul se află în mîna profesorilor. Trebuie schimbată temelia; degeaba schimbăm vîrful, degeaba schimbăm metodologia dacă nu schimbăm materia, care trebuie organizată aşa încît elevul să aibă plăcere s-o înveţe, să pună accent pe inteligenţă, nu pe acumulare de informaţie. Cu consiliul, sper ca, în acest an de zile, să punem pe picioare ceva şi colegii noştri mai mici să vină să continue."

Sfîrşit de consiliu

20 februarie, după-amiaza: întrunirea în plen s-a sfîrşit. Consilierul Baba, Răzvan şi cei şapte vicepreşedinţi au rămas să lucreze, printre sticlele de suc pe jumătate golite şi cartoanele cu prăjiturele. Cei aleşi îşi împart ţara (judeţele de care vor răspunde): „Prahova să ia Muntenia! Hai, mai ia tu din Transilvania!". Apare o echipă TV întîrziată: interviuri, în care abundă, iarăşi, termeni precum *disfuncţionalitate* etc. Interlocutorul meu, un elev cu ochi visători, albaştri, care tocmai îmi vorbeşte despre felul în care vor pune pe picioare un veritabil *network*, se scuză: vrea să se aşeze pe alt scaun, ca să intre şi el în cadru... Gata, operatorii mai ciugulesc în fugă ceva fursecuri şi pleacă în trombă. Din tot ce s-a discutat în şedinţă, au rezultat 27 de propuneri... Se deliberează: să aibă preşedintele drept de *veto*? Martorul poate constata că tinerii nu ştiu, de pe la orele de cultură civică, ce implicaţii poate avea o astfel de decizie. Dar uite, intuiesc... Democraţie şi intuiţie! Ministerul le lasă libertatea să-şi precizeze, mai departe, atribuţiile. Nedeprinşi cu autonomia universitară, elevii şi-ar dori să poată influenţa mai mult facultăţile. Ei se gîndesc şi la un sistem de protecţie socială mai bun pentru absolventul de liceu şomer. (E bine că se gîndesc... El există, totuşi – dar MEN şi Ministerul Muncii nu par să comunice prea bine: aşa e la români.) Nu s-au hotărît dacă vor lua atitudine faţă de grevele cu care ameninţă sindicatele profesorilor lor. Răzvan susţine deja că învăţămîntul obligatoriu de 8 ani e o aberaţie, ar fi necesari cel puţin 9 ani de învăţămînt obligatoriu...

Aceşti adolescenţi vehiculează ideile lor, ideile profesorilor lor sau ale Ministerului, care şi i-a luat drept aliaţi? Cîte ceva din toate, probabil. Sînt ei, pentru moment, o curea de transmisie între un minister dornic să accelereze reforma şi nişte profesori obosiţi, nemulţumiţi de salarii şi, mai cu seamă, jigniţi că noile regulamente îi trimit să examineze, la bac, alţi elevi decît ai lor, din alte licee – pentru a se evita corupţia? S-ar putea. Un lucru pare, totuşi, sigur: deveniţi parteneri sociali cu acte în regulă, liceenii nu vor mai ieşi în stradă. Iar cînd şi dacă vor ieşi, vor fi mai bine organizaţi decît în toamna anului trecut.

Delia VERDEŞ

Scrisori de departe

Bloomington sau întoarcerea la clasicism

Oriunde ai ajunge în America, ţi se spune „asta nu-i America". Dacă eşti pe Broadway, în Times Square sau Soho, nu ai decît să vezi ce înseamnă cu adevărat America pe Wall Street, acolo unde se fac banii lumii sau la Rockeffeler Center, sau din Empire State Building, doar că ţi se va spune imediat că New York-ul nu este America. Va fi să cobori spre Washington, să vezi acolo ce înseamnă monumentalitate albă pe orizontal, un oraş într-o pădure de cireşi japonezi sau, şi mai bine, America ar putea fi definită de Marile Canioane dacă nu ar exista California, locul unde raiul îşi găseşte o exemplificare, doar că e suficient să faci drumul de la Las Vegas, oraşul kitschului nederanjant, făcut cu profesionalism cît să te binedispună, pînă la europeanul Boston cu aerul său englezesc, aristocratic şi repede în Florida unde Miami îşi consumă amestecul de art nouveau cu voluptatea oceanului. Şi dacă tot nu eşti lăsat să găseşti America, e bine probabil să vezi San Francisco, o carte poştală perfectă pe care minorităţile semnează fără prejudecăţi, să ajungi măcar o dată în viaţă în Livingstone şi repede în Seattle sau Chicago, şi tot aşa să traversezi lumi, spaţii, tabieturi, alergat de bănuiala cum că America ar fi mereu în altă parte. Eu am ajuns la Bloomington, venind din Manhattan pe care mă încăpăţînam să-l cred şi să-l proclam America. Limuzina Universităţii Indiana s-a întins repede ca un crocodil negru uriaş, leneş pe autostrada care traversa din Indianapolis spre Bloomington păduri şi mici coline cu aer scandinav. Ningea insistent şi toate se aşezau pe pămînt. Linişte, tihnă, zăpadă, o lume cu reacţii încetinite, un spaţiu din cărţile Fraţilor Grimm. A doua zi le povesteam studenţilor de la catedra de română a Cristinei Zarifopol cum mă apasă peisajul acela tăcut, cerul geometrizat de dîrele albe ale avioanelor cu reacţie, imaginea de poveste la gura sobei spusă de vreo bunică, oraşul sub nori coloraţi, cu particularitatea lui nedisimulată – universitate, campus, operă, teatre, muzee – de parcă nu ar exista pe lume decît studenţi şi iubitori de cultură. Iar studenţii m-au liniştit zîmbind, ştiind că vin din New York-ul devorator – „Şi asta e America". Zilele petrecute la Bloomington au avut cu adevărat ceva magic. Întîlnirile cu studenţii şi profesorii de la Universitatea Indiana, vizitele la biblioteca şi la editura universitară, prieteniile la prima vedere, senzaţia răspîndită de seriozitate, generozitate, noblеţe, transpuse în preocupări constante, sentimentul unor legături profunde în marea familie intelectuală, sub semnul energiilor pozitive, toate aveau aerul unei conspiraţii ale cărei semnificaţii urmează probabil să le înţeleg mai tîrziu. Se spune că la Bloomington cei veniţi pentru prima oară vor dori neapărat să se mai întoarcă. Şi aici este o magie. Sigur, cînd spui Bloomington, te gîndeşti imediat la profesorii români Cristina Zarifopol, Matei Călinescu, Maria Bucur, la Nicolas Spulber, Ronald Fedstein sau Ilinca Zarifipol, şi tot aici se află Virginia Zeani, Foiaş şi mulţi alţi universitari americani, mentori ai studenţilor care au ales România pentru specializările lor. Experienţa polonezilor care au deschis la Indiana un centru de studii poloneze ar fi de urmat, nu doar pentru că există laolaltă atîţia remarcabili profesori români, dar şi pentru că în America lumea universitară tinde să capete o tot mai mare greutate, fiind consultată de către instituţii oficiale sau de presă în majoritatea momentelor de criză. Deocamdată, în prestigioasa editură a Universităţii Indiana, va apărea prima revistă academică, „ROMANIAN QUATERLY", dedicată vieţii contemporane româneşti, scrisă de politologi, economişti, istorici şi sociologi americani, alături de cei din Europa de Vest şi din România. La Universitatea Indiana mai sînt familiare şi numele profesorilor Emil Constantinescu şi Andrei Marga şi tot aici au ţinut conferinţe o seamă de scriitori şi politologi români, printre care Andrei Codrescu, Vladimir Tismăneanu, Dorin Tudoran, Mircea Mihăieş, Gabriela Adameşteanu...

De la „valorile clasicismului" bine susţinute de Cristina Zarifopol, o energie în slujba studiilor româneşti, m-am întors oarecum melancolică în New York-ul meu temporar şi seara mă aflam la Carnegie Hall în speranţa că voi prinde un bilet la concertul „romantic" al lui Jose Feliciano. Am avut din nou noroc. Aproape ireală acea imensă sală unde mii de cupluri de toate vîrstele ţineau ritmul bolerourilor latino-americane, iar aplauzele aveam senzaţia că vor arunca sala în aer. Jose Feliciano este orb. Cineva îi schimba chitara sau îi aranja între melodii microfoanele, era o atmosferă tandru-explozivă şi nu ştiu de ce mi-am amintit o scenă trăită recent într-un muzeu. Într-o galerie pentru orbi. Un bărbat îşi trecea palmele de-a lungul statuilor, era îngrozitor de liniştе şi el mîngîia marmora fascinat, încît aveam senzaţia că doar el vedea şi încă ceea ce eu nu voi ajunge niciodată. America este şi această întîlnire profundă şi de cîte ori nu ne descoperim orbi şi nu am dori să pipăim pentru a înţelege, contrazişi mereu de realitate într-o lume în care imaginaţia şi-a consumat aproape toată fantezia.

Carmen FIRAN

New York, februarie 1998

Telalii fără fruntarii

Fiul ingrat

Era acum aproape o lună, în încheierea uneia din conferinţele pe care prestigiosul lingvist Sorin Stati le-a ţinut la Universitatea bucureşteană. Cum se întîmplă în urma prelegerilor interesante, dezbaterea liberă în rîndul auditoriului invadase „spaţiul" alocat întrebărilor din sală. O problemă teoretică a reuşit pînă la urmă să o înfunde: etichetele de pe produse şi firmele de localuri publice pot fi considerate sau nu *enunţuri*?! De la catedră, corifeul structuralismului ne privea tribulaţiile polifonice cu un soi de regret părintesc: să fi fost oare totul în zadar?!...

Era acum aproape un an. Suspendasem vremelnic rubrica de faţă, cu bănuiala că enunţam idei prea evidente şi prea larg împărtăşite: o fericită senzaţie de inutilitate a raţionamentelor, o graţioasă impresie că mă înţeleg cu semenii printr-un soi de telepatie. Atunci am avut surpriza să citesc, pe una din coloanele „copilăroase" din pagina 12, o deloc ingenuă scrisoare a unei deloc dilematice cititoare de *Dilemă*, care a avut menirea să mă readucă pe pămînt.

Scrisoarea începea, aşa, ca din întîmplare, cu impresiile de lectură – toate la superlativ – prilejuite de o recentă reeditare, pe atunci foarte în vogă prin cercurile „culturale", a prozei lui Ştefan Bănulescu. Nu mi-au putut scăpa însă intenţiile profunde ale acestui preludiu atît de diferit de subiectul principal al scrisorii: dorinţa de a poza în chip de intelectuală distinsă şi *très à la page* şi, în consecinţă, de a cîştiga, prin rostirea unui fel de parolă, acceptarea unor oameni rafinaţi, „branşaţi" deopotrivă la acelaşi cod cultural „înalt" şi „ales". Cititoarea continua prin a deplînge, pe un ton între *Iosif Sava* şi *pensionar fără gratuitate pe RATB* (mă rog, dacă există vreo diferenţă...), starea de criză a culturii, a societăţii, a naţiunii... – tot năduful fiindu-i declanşat de descoperirea în cutia de scrisori a unui fluturaş de reclamă pentru un medicament antitabagic!!! Nu lipsea din scrisoare comentariul, ce se dorea polemic şi sarcastic, al textului publicitar cu pricina: acesta din urmă era, chipurile, o inepţie, o încălcare a bunului-simţ, o siluire a sacrosanctei intimităţi spirituale etc.

Textul incriminat era integral redat în continuare, spre judecată şi oprobriu. L-am citit, convins că voi detecta niscai dezacorduri, ceva anacoluturi, vreo cît de plăpîndă deficienţă logică de genul pleonasmului, vreo cît de discutabilă chichiţă stilistică de tipul cacofoniei... Nimic. Compunerea era corectă gramatical, avea logică (mai multă decît scrisoarea ce pretindea s-o denunţe), iar stilul nu-i diferea de cel al obişnuitelor anunţuri de gen: emfază, hiperbole, superlative, exclamaţii...

Revolta cititoarei de *Dilema* şi de Bănulescu avea, evident, altă pricină. Domnia-sa proscria însăşi intenţia de a folosi limba, scrierea, mijloacele de difuzare în masă pentru aşa o futilă îndeletnicire ca aceea de a recomanda o marfă. Din locurile comune la modă, nu-i scăpase mirarea că hîrtia suportă asemenea profanări: cum e posibil ca sublima limbă literară a lui Ştefan Bănulescu să devină un instrument de josnică negustorie?!

Atunci mi-am dat seama că nu s-a vorbit îndeajuns şi îndeajuns de serios despre publicitate, despre cultura minoră, despre fenomenele culturale în general. O fi logosul creaţie divină, iar scrierea o fi fost la începuturi monopol sacerdotal, dar nişte umile personaje precum negustorii şi notarii, dacă nu au reinventat-o, sigur au răspîndit-o în lumea largă. Datorită strămoşilor acelor inoportuni expeditori, distinsă doamnă, putem să scriem azi la revistă, ca să ne comunicăm gîndurile; şi datorită lor ne putem azi delecta, eh, cu scrierile lui Ştefan Bănulescu.

Un fiu îndestulat care-şi alungă părinţii la azil ne provoacă dezgust moral. Dar un intelectual ce repudiază formele primitive şi istoriceşte premergătoare ale propriei culturi e de două ori dezgustător: mai întîi prin similara lipsă de recunoştinţă filială; mai apoi, prin elementara ignoranţă care îi subminează şi îi neagă însuşi statutul profesional şi social.

Florin DUMITRESCU

CONTEMPORANI, MARTORI, CITITORI

Sfidare şi destin

(O relatare a lui Alexandru Paleologu)

Văzut de aproape, Argetoianu – pe care-l cunoscusem la Jockey-Club, abia întors din Elveţia, în 1946, deşi îl ştiam şi dinainte, din casa unor rude de ale mele oltenești, rude şi cu el – frapa printr-o anumită disproporţie care-l avantaja, totuşi. Aşezat la birou, făcea figură impunătoare: tors greoi, puternic, bine înşurubat în scaun, capul, foarte mare, expresiv, cu fălci late şi tenul ciupit de vărsat. Cînd se ridica, observai că are picioare subţiri şi poartă încălţăminte delicată, pantofi cu număr neaşteptat de mic. Descreştea, parcă, spre sol. La Jockey-Club continua să vină în haină neagră şi pantalon raiaţi, cu toate că strada era adesea plină de oameni prost îmbrăcaţi, aduşi la mitingurile organizate de comunişti. Curios, cel despre care ştiam că era o „caţă" teribilă – dar nu sută la sută şi cu orice preţ, aveam să văd asta citindu-i memoriile, unde există şi accente de admiraţie faţă de unele persoane şi împrejurări – nu vorbea mult: fie spunea un cuvînt de spirit, fie făcea o observaţie la care nimeni nu se aştepta, fie, cu o expresie lapidară, punea lucrurile la punct, dovedind irelevanţa discuţiei de pînă atunci, în care oamenii se antrenaseră cu vehemenţă. Îl amuza vădit să desumfle atitudinile pătimaşe, iluziile, îmbătările cu apă rece. Regăseam acuitatea formulărilor care-l făcuseră faimos în lumea politică sau în saloane; îmi amintesc că prima vorbă de spirit pe care o reţinusem de la el, o citisem în adolescenţă, într-o relatare de la Parlament. Într-o şedinţă unde un deputat gorjean se lăuda cu acţiunile întreprinse în judeţ, sfîrşind prin a spune: „pe scurt, domnilor, pe mine se sprijină tot Gorjul", Argetoianu dăduse o replică memorabilă: „Domnule, dvs. sînteţi un adevărat «soutien-gorge»". Cinismul ce i se impută atît, n-avea, de fapt, nimic de-a face cu stilul sfidător propriu sistemelor totalitare: brutal, vulgar siluind evidenţa, stil al vieţii publice de care am avut parte în comunism. În momente culminante, pe plan uman şi pe plan naţional, Argetoianu cedează foarte mult, face amendă onorabilă, renunţă la antipatii, la formule maliţioase sau agasante – vezi portretul regelui Ferdinand bolnav, sau acele cîteva rînduri, în care evocă grandoarea unei persoane – dna Yvonne Ghica-Comăneşti, infirmieră în saloanele de soldaţi în timpul primului război mondial. Rămîne încă un subiect de uimire motivul pentru care Argetoianu s-a întors din Elveţia în 1946, într-o ţară cotropită de ruşi şi de comunişti. „Am venit să mor la Breasta, în patul meu", este şi nu este un motiv. Omul bătrîn spune aşa, dar, după reforma agrară din '45 – te întrebi dacă acel loc frumos, Breasta, mai era ceva sigur. N-avea cum să mai fie, bineînţeles. Se spune că l-a adus în ţară lipsa de bani, i se atribuie chiar o formulă antologică prin care rezuma situaţia: „Imposibil a rămîne, imposibil a pleca". Dar au mai fost oameni de vîrsta lui, rămaşi în Occident, care n-au avut bani şi, totuşi, s-au descurcat, nu s-au întors. S-a spus că, mare francmason fiind, francmasonii nu l-ar fi lăsat la greu, fiindcă ei niciodată nu te lasă. Nu ştiu cît de tare „nu te lasă", de fapt. Poate că avea încă un oarecare curs ideea că „se mai poate face ceva din interior" – şi a cedat acestei tentaţii. În '44, ar fi fost de crezut, chiar în '45, cu „greva regală" – dar în '46, nu mai mergea, era clar că guvernul Groza a fost instalat pe durată. Să fi fost în joc dorinţa de putere, voluptatea culiselor? Partidul lui „Uniunea Naţională Muncă şi Refacere" n-avea nume relevante, nu-i putea da mari speranţe de viitor. Nu cred că-şi imagina că va muri în închisoare – cu toate că, fiind un om informat, ştia cum se murise în Rusia, după Revoluţie, şi nu-i de conceput că nu se gîndise şi la asta. Atunci de ce a venit înapoi? Deocamdată adevărul nu-l ştim: să zicem că a fost ultima sfidare, a sorţii, gest care face din el aproape un personaj matein, sub pecetea tainei.

Împreună cu prinţul George Valentin Bibescu, la Mogoşoaia

Politica trebuie să meargă

(Fragment dintr-o discuţie cu Sanda Tătărescu-Negropontes)

Cine l-a cunoscut pe Argetoianu dar nu l-a auzit povestind – ci numai dînd replici în Parlament sau punînd în circulaţie formule memorabile, în saloane – a ratat pe unul din fermecătorii genului, pe care eu aş îndrăzni să-l alătur lui Sadoveanu. Eu l-am auzit povestind, zile întregi, cînd familia noastră, într-o vară, prin 1939, a fost invitată la Breasta: acolo omul se dezvăluia în adevăr, aşa cum cred că era în profunzime – destins, hazliu, deştept fără dispreţ. Olteni amîndoi – şi Tătărescu şi Argetoianu se deosebeau în multe privinţe, dar îi unea aceeaşi dragoste pentru locurile natale; expresia pare astăzi consumată, „bătută", dar la acea vreme însemna ceva şi făcea legătura între oamenii atît de diferiţi cum erau tata şi bătrînul boier cu o viaţă politică tumultuoasă şi paradoxală. De ce spun asta? Eu cred că felul lui detaşat, sfidător cu care privea lumea din jur era rezultatul unor decepţii succesive, mai multe decît cele pe care le recunoştea public. Visul – avusese fără îndoială unul – nu şi l-a împlinit: după război n-a ocupat locul care credea că i se cuvine, cu Iorga n-a realizat mare lucru, doctrină politică n-a avut, partid – nu, deşi a fost şi întemeietor de partide. Lucru cert, nu era o persoană care să-şi apropie oamenii: dar cum altfel se face un partid? Cultiva o sinceritate dizolvantă, care-ţi aduce aliaţi temporari şi duşmani durabili, aşa că niciodată n-a avut forţă de partid, prieteni, fani – cum se spune astăzi. Dacă-mi aduc bine aminte, chiar a şi scris odată că nu-i place politica (!) Totuşi, a fost prezent pe scena politică românească – în partide, în guverne, în sforării aproape trei decenii. Fiindcă, prin natura ei, viaţa politică are nevoie de toate energiile unui timp, de cît mai multe soluţii. O istorie reductivă valabilă 50 de ani sub comunişti, dar care-şi prelungeşte efectul şi acum, ia în discuţie doar două-trei profiluri de politicieni români, două-trei variante de a fi. Ceea ce ar trebui să se ştie este că o viaţă politică normală implică diversitate de opţiuni şi persoane, flexibilitate, ofensive şi replieri în concesii. Politica trebuie să meargă, să curgă; ţara nu se poate opri, trebuie guvernată, dacă se ajunge la „singura soluţie" e dezastruos. E de la sine înţeles că, odată ajuns la putere – altminteri de ce mai faci politică, dacă nu să iei puterea? – trebuie să faci o treabă de ispravă, să laşi în spatele tău ceva realizat efectiv. Argetoianu n-a reuşit ceva durabil, o spun cu regret pentru om, deşi era un bun român. Dar îşi iubea ţara fără iluzii. De aceea, cred, a şi revenit în 1946 în România: ca şi tata, a nutrit iluzia că se poate întreprinde ceva din interior, fiindcă din exterior nu se putea miza pe vreo şansă. S-a confruntat însă cu o lume pe care, el, omul avizat în alte împrejurări, cinicul, familiarul culiselor puterii şi al sforăriilor, n-avea cum s-o biruie: comunismul funcţiona după nişte „reguli" care lui îi erau străine. A pierdut în politică, a cîştigat, postum, în celebritate, scriindu-şi memoriile.

Ultima călătorie

(O mărturie a lui Radu Ionescu)

Arestarea lui Argetoianu, în 1950, s-a petrecut, cum se obişnuia, în crucea nopţii; bătrînul a fost sculat din somn, apartamentul fiică-si, Marie-Jeanne, unde locuiau şi fetele acesteia, a fost percheziţionat cu temei, în stilul timpului. Ei bine, în aceste condiţii, seniorul de la Breasta şi-a făcut, după cîte am aflat, o ieşire din scenă pe măsură, a căutat să-şi ţină rangul. Cu toată nerăbdarea şi asprimea celor care veniseră să-l ridice, s-a îmbrăcat cu tabiet şi n-a uitat să-şi ia cele două inele, nu de mare valoare, trebuie spus, dar *ale lui*. Fără ele se simţea dezbrăcat. A durat ceva pînă şi-a ales şi pledul: în vremea lui, nu se pleca în călătorie fără acest accesoriu. Nu încape îndoială că nu-şi făcea iluzii asupra sorţii lui: ştia ce se întîmplase pînă atunci cu clasa căreia îi aparţinea. Plecarea în ultima călătorie s-a făcut, chiar în acele condiţii, boiereşte. Netimorat, bravînd, a spus celor ce-l arestau: „slab partid, foarte slab partid sînteţi voi, dacă aţi ajuns să arestaţi şi-un boşorog ca mine".

Deşi se spune că a murit, de fapt, în 1952, familia a aflat ştirea abia în 1955 (an în care închisoarea de la Sighet, unde, începînd din 1950, fuseseră întemniţaţi politicienii români marcanţi, a fost desfiinţată – *n. red.).*

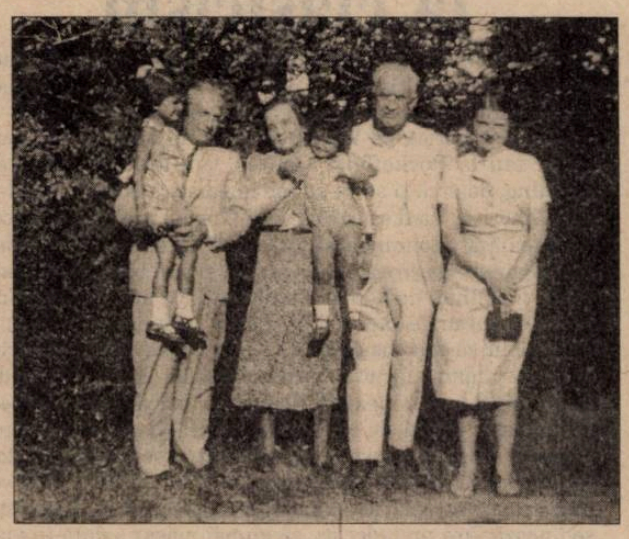

C. Argetoianu pe domeniul său de la Breasta, în parcul conacului, în mijlocul unei familii aflate în vizită

Pagină realizată de
Tita CHIPER

Redacţia DILEMA ● Aleea Alexandru 38, sector 1, cod 71273 Bucureşti ● Telefon: 230.23.84 ● Telefax: 230.75.59 ● e mail: fcr@algoritma.ro ● Abonamentele interne se pot contracta la oficiile poştale. Publicaţia se află la poziţia 2106 în Catalogul publicaţiilor interne RODIPET S.A. Pentru nereguli, adresaţi-vă redacţiei la dl. Marian Burtea. ● Pentru Bucureşti se pot face abonamente şi la TOTALPRESS, tel. 650.47.90 ● Abonamentele pentru străinătate şi angajamentele de difuzare se pot încheia şi la sediul redacţiei, tel. 230.08.45; 230.14.03 ● Abonamente anuale în străinătate: 100 $ SUA sau monedă convertibilă în contul 46101001094013000-7 BRCE ● ISSN 1221-30-55

● Anul VI ● Nr. 267 ● 13 - 19 martie 1998 ●

CONSILIUL EDITORIAL: Augustin BUZURA, Andrei CODRESCU, Ştefan Aug. DOINAŞ, Peter GROSS, Z. ORNEA, Andrei PLEŞU
REDACŢIA: Magdalena BOIANGIU (red.-şef adj.), Ilieş CÂMPEANU (secr. gen. de red.), Tita CHIPER, Radu COSAŞU, Bogdan GHIU, Andrei MANOLESCU, Cezar PAUL-BĂDESCU, Iaromira POPOVICI, Alex. Leo ŞERBAN, Elena ŞTEFOI (red.-şef), Mircea VASILESCU, Delia VERDEŞ
RESPONSABIL DE NUMĂR: Tita CHIPER
PREZENTARE GRAFICĂ ŞI SECRETARIAT: Dan STANCIU
CORECTURĂ: Gabriela MAŞEK, Nina PRUTEANU
REDACTARE COMPUTERIZATĂ : Ela PETRAŞCU
EDITARE TEXT: Vali CIOBANU, Delia DONEN
DIFUZARE: Marian BURTEA
TIPAR: ROMCARTEXIM, Bd. Iancu de Hunedoara nr. 58-60, sector 1, Bucureşti.

Anul VI
nr. 268
20 - 26 martie 1998
16 pagini 1500 lei

INTERNET:
http://ns.algoritma.ro/dilema
http://www.dntb.ro/dilema

DILEMA

SĂPTĂMÎNAL DE TRANZIŢIE

DIRECTOR FONDATOR: ANDREI PLEŞU

BEŢIA DE CUVINTE, AZI

- anchetă despre vag -

Fundația culturală româno-germană Sibiu
Biblioteca

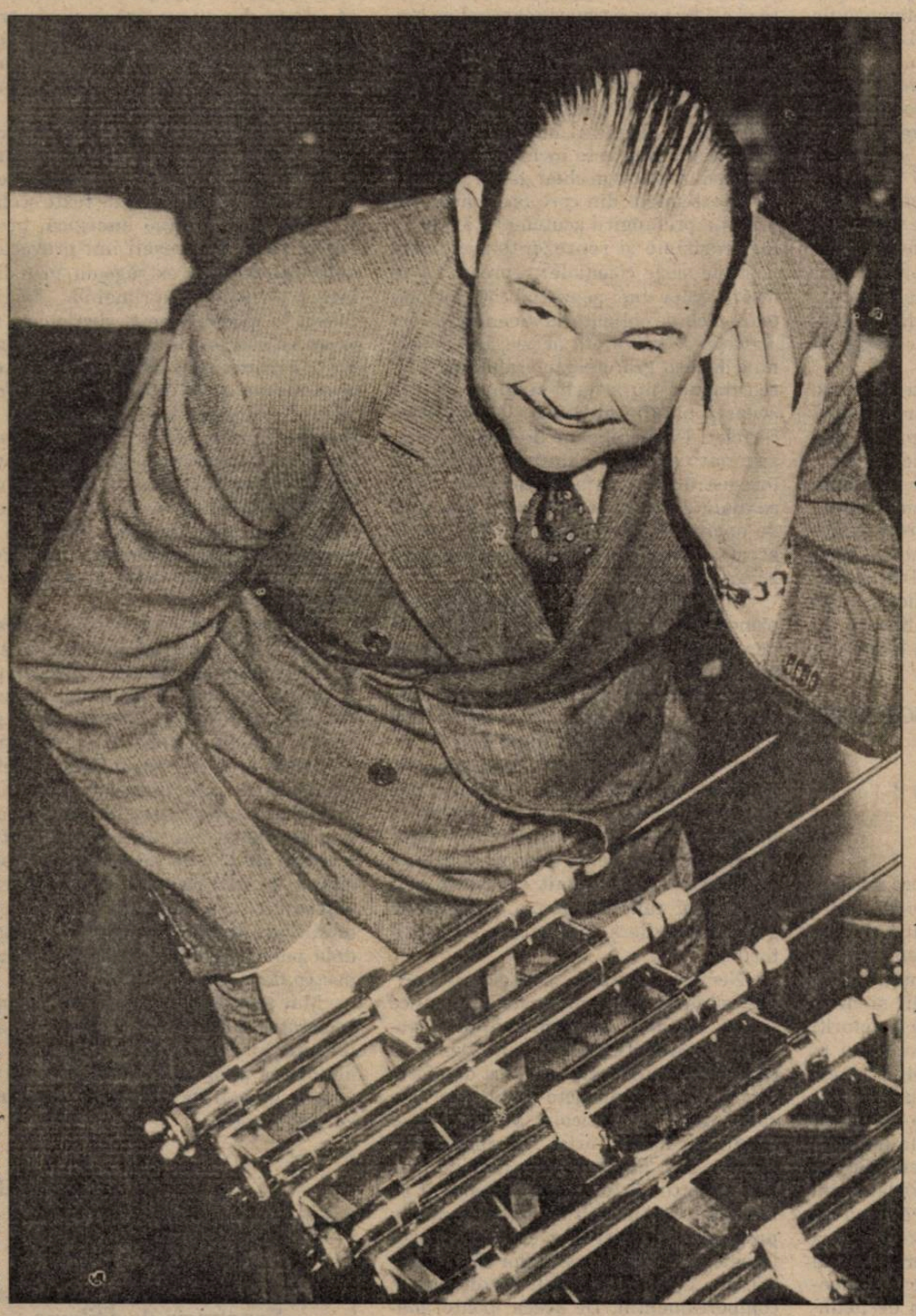

● *algoritm* ● *asanare morală* ● *Banca Mondială* ● *buget* ● *business* ● *capitalism* ● *CEFTA* ● *centre culturale* ● *coaliţie* ● *competenţă* ● *comunicare* ● *corupţie* ● *criză* ● *democraţie* ● *diplomaţie* ● *disciplină economico-financiară* ● *dosarele Securităţii* ● *drept la informare* ● *economie de piaţă* ● *economie reală* ● *editor* ● *FMI* ● *guvern* ● *implementare* ● *integrare europeană* ● *interesul naţional* ● *investitor* ● *justiţie* ● *legitimitate* ● *liberalism* ● *liberalizare* ● *libertatea presei* ● *luminiţa de la capătul tunelului* ● *macrostabilizare* ● *management* ● *marketing* ● *moderator* ● *NATO* ● *oameni de afaceri* ● *partide politice* ● *politici monetare şi fiscale* ● *premier* ● *privatizare* ● *procesul comunismului* ● *program* ● *proprietate* ● *protecţie socială* ● *reformă* ● **restitutio in integrum** ● *restructurare* ● *retehnologizare* ● *separaţia puterilor în stat* ● *societate civilă* ● *sondaj de opinie* ● *stat de drept* ● *strategie* ● *terorişti* ● *transparenţă* ● *UE* ● *vînătoarea de vrăjitoare* ●

EDITOR: FUNDAŢIA CULTURALĂ ROMÂNĂ

În acest număr:

Sever AVRAM, Bogdan FICEAC, Gilda LAZĂR, Nicolae MANOLESCU, Valentin NEGOIŢĂ, Dan PAVEL, Mihai TATULICI, Marius TUCĂ

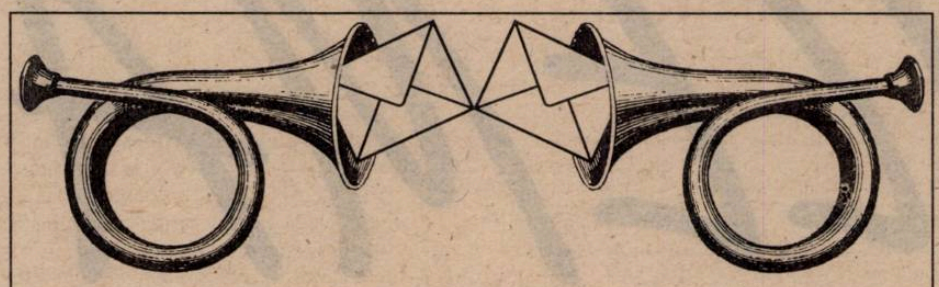

Dilematici din toată ţara, vă ascultăm...

„– Adevărul nu se confundă întotdeauna cu dreptatea.
– Unde ai citit asta?
– În toate cărţile bune...“
(WILLIAM FAULKNER – „LECŢIA DE CHIMIE“)

Nr. 264: „Plăcerea“

Cerebralismul agramat

Citind pe Internet revista *Dilema*, privirea mi-a fost captată de prezenţa numelui marelui dirijor Wilhelm Furtwängler (1886-1954), într-un articol intitulat **Abuzul de plăcere.** Îl cunoşteam pe autor, dl R. Rădulescu, dintr-un mai vechi articol, **Semidoctismul romanţios**, în care romantismul era urît ridiculizat, global, fără nuanţe. Arta e, desigur, şi o chestiune de gust. Cineva poate să asculte numai Chopin cîntat de Cortot sau să asculte numai Telemann şi Vivaldi redat de formaţiile care jură pe „Aufführungspraxis“. Romantismul poate deveni, astfel, şi un obiect al detestării private, cu implicaţiile psihologice privindu-l pe insul căruia orice expresie, concept sau valoare conexabile cîmpului de valori „romantic“ i se par, *ab initio,* demne expunerii între ghilimelele infamiei. Dar a-ţi exhiba public o asemenea meteahnă, şi nu pentru a solicita ajutor ci cu dorinţa, mai ştii, de a crea un val de opinie în acest sens, implică un cu totul alt grad de responsabilitate. Nimeni nu ar trebui lăsat să solicite public vopsirea tuturor firelor de iarbă în roşu pentru că el se închină la secera&ciocan, aşa cum nimeni nu este îndrituit, ca legionar, să ceară vopsirea tuturor geamurilor în verde pentru ca asfinţitul de soare să nu îi mîhnească sensibilitatea la roşu. Nu-mi place mie romantismul, gata, orice „afectivitate“ devine „blegoasă“, orice „romantic“ e un „romanţios“ incurabil? Oare, pe lîngă „Reziduurile romantice“, o temă numai bună pentru (o) *Dilema* nu ar fi şi „cerebralismul agramat“?!

Revenind la ultimul său articol, dl R. Rădulescu reuşeşte perfomanţa sinistră de a demola critic, crede dînsul, o galerie impresionantă, atît prin numărul cît şi prin colosala dispariţie a personajelor. Sînt înghesuiţi, în produsul gîndirii dumnealui, pe lîngă victima preferată (dl Iosif Sava), Domingo, Carerras şi Pavarotti, violoniştii nenumiţi care îndrăznesc să facă uz de vibrato în – şi să „trăiască“ muzica lui – Bach, Dumitru Farcaşu, Herbert von Karajan, Marin Constantin, un iepuraş dintr-o reclamă, realizatorii emisiunii „Viaţa satului“ şi Wilhelm Furtwängler. Un asemenea ghiveci tematico-ideatic pune sub semnul dubiului însăşi ordinea cerebrală a autorului, lucru grav mai cu seamă atunci cînd lecţiile ni se dau în numele „cerebralului“, opus mecanic „afectivului“, „trăirii“, ca într-un manual mediocru de psihologie vulgarizată.

Mă voi opri asupra a ceea ce mi s-a părut atacul cel mai inept al autorului. Dl R. Rădulescu îndrăzneşte să îl acuze pe Wilhelm Furtwängler de fraudă muzicală, susţinînd că dirijorul ar pretinde „că imaginează construcţii muzicale somptuoase ca nişte catedrale şi dînd la iveală nişte interpretări de o lungime insuportabilă, plate ca trotuarul“.

Am toate motivele să mă îndoiesc că dl R. Rădulescu ar fi ascultat sutele de înregistrări furtwängleriene care, din Franţa pînă în Rusia şi din SUA pînă în Japonia, se constituie în comori muzicale incomparabile, preţuite de sute de mii de muzicieni şi melomani. Mă îndoiesc, de asemenea, ca dl R. Rădulescu să fi pus mîna pe, necum să fi aprofundat, măcar o parte din vasta bibliografie Furtwängler, incluzînd, pe lîngă scrierile maestrului însuşi, cărţi precum cele ale lui Prieberg, Ardoin, Pirie, Gillis, Riess, Schönzeler, H. Schonberg, Gavoty, Herzfeld, Specht, Höcker, Matzner, Riezler, Thärichen, Olsen, Kaiser şi încă altele. Altfel nu ar fi avut (sper) obrăznicia de a încerca să „pună la punct“, în fraza citată, un artist de o atare anvergură, cu inconştienţa cu care un elev de gimnaziu ar descoperi „greşelile“ de versificaţie ale lui Eminescu. Şi ce opune dl R. Rădulescu artei lui Furtwängler? „Asimilarea unui limbaj şi a unei retorici“, „articularea diferită a sunetelor“ şi iar „articulare“, „retorică“, „sintaxă“. Cu asemenea rudimente penibile – zaţul jargonului folosit astăzi de o parte a interpreţilor muzicii baroce – şi cu o ironie făinoasă şi nesărată, îi poţi da lecţii unui Wilhelm Furtwängler?! El nu ştia că „muzica e un limbaj“ şi trebuia să fie „învăţat minte“ postum de dl R. Rădulescu?!...

(Lipsa de spaţiu ne sileşte să comprimăm, aici, scrisoarea corespondentului nostru, lăsînd, de o parte, o pagină de citate din opiniile unor mari muzicieni care-l slăvesc pe Furtwängler.)

Severa Florica Musicescu (profesoara lui Lipatti) l-a numit pe Furtwängler „un Dumnezeu al muzicii“. Cella Delavrancea nu putea să pomenească numele lui Furtwägler fără să adauge „marele“ sau „cel mai măreţ dintre dirijori“ sau „cel mai extraordinar şef de orchestră al timpurilor noastre“.

Ei, şi ce-i cu asta, se va întreba poate cititorul? Dl R. Rădulescu are dreptul constituţional la o opinie aparte. Aşa este. În istoria culturii române a existat un caz asemănător, mă refer la magistratul comentator Anghel Demetriescu, cel care l-a demascat pe măruntul impostor romantic Mihai Eminescu. Trebuia şi muzica să îşi aibă un Demetriescu al ei. Cine vrea însă să aplice cazului de faţă şi comentariul lui Călinescu (în **Istoria...**), este de asemenea liber să o facă. Pe răspunderea proprie.

Samir GOLESCU

Tot despre „abuzurile“ d-lui R. Rădulescu

Prezentele rînduri se doresc nu neapărat o replică, mai degrabă o nuanţare a diagnosticului pus de scriitorul Răzvan Rădulescu (în numărul tematic 264 al *Dilemei* consacrat hedonismului) care într-un articol foarte incitant şi chiar sarcastic pe alocuri decelează la feluriţi interpreţi (de la rapsozi populari la iluştri maeştri ai baghetei) simptomele unei maladii pernicioase aproximată terminologic în formularea **abuz de plăcere.** Dincolo de pertinenţa unor observaţii (comentariul vizînd semnificaţia autentică a plăcerii – **di letto**) detectăm şi unele regretabile exagerări, ca de pildă suspectarea unor artişti de marcă în sensul că ar „simula plăcerea“ (corul Madrigal) ori şi-ar produce exclusiv pentru sine un soi de hedonism de neîmpărtăşit (cazul taragotistului Dumitru Fărcaşu). Autorul textului amintit nu agreează supralicitarea efectelor prin manifestări exterioare menite a amuţi de plăcere „masa“ de spectatori. Exemplele pe care le oferă ocolesc, surprinzător, tocmai teritoriul cel mai supus plezirismului gratuit: muzica uşoară, pop-ul contemporan şi genurile mai mult sau mai puţin adiacente unde se pot descoperi din belşug „efecte speciale“ ale unei oralităţi adesea deficitare, masacrante pentru auditoriul avizat, dar prizată în neştire de sute de mii de fani. Răzvan Rădulescu este niţel alergic la fizionomiile aferate, savant compuse ale unor muzicieni aflaţi în faţa pupitrului (Karajan dirijînd cu ochii închişi) sau a instrumentului („olimpianul“ pianist Richter) şi îl deranjează faptul că un interpret supraponderal (Dumitru Fărcaşu) face eforturi zadarnice, desuet-ridicole de a transmite o stare de unică transă la care consumă doar cei mai lesne impresionabili. Înregistrarea de studio este însă rece şi impersonală, necomunicînd vreo anume plăcere. Cel puţin ciudat, acest punct de vedere care corelat cu afirmaţia potrivit căreia corul „Madrigal“ se bucură de o glorie nemeritată, cucerită prin efecte facile, denotă incapacitatea de a înţelege modalitatea în care aceşti artişti înţeleg să trăiască şi să interpreteze muzica. Este adevărat că şi cei trei mari tenori coborînd pe stadioane după 1990 au făcut concesii facilului, dar nicicînd nu au dovedit lipsă de bun-gust prin reeditări de „performanţe de bîlci“ (desfid pe oricine ar îndrăzni să spună că în repertoriul lor concertistic **live** este inclusă vreo piesă lipsită de valoare în chiar genul „minor“, de divertisment din care face parte). În privinţa prelungirii acutelor (ocaziile au fost rarisime şi reprezentau exclusiv nostime şarje colegiale) reproşul că se lasă în voia unei senzorialităţi cotropitoare trebuie obligatoriu amendat de observaţia că niciodată acest „mic delict“ nu a depăşit graniţele tolerabilului. Marea muzică nu a ieşit vulgarizată din această bătălie mediatică a megaconcertelor. Dacă milioane de fani au achiziţionat casete şi compact-discuri cu înregistrări din astfel de concerte (după ce înainte nici nu ascultaseră vreo arie de operă) chiar dacă ei vor rămîne la acest nivel al percepţiei şi tot este un progres imens.

Articolul d-lui Răzvan Rădulescu cuprinde însă şi un comentariu acid, foarte percutant, just în esenţa sa la adresa unei interpretări în manieră romantică (vibrativ insuportabil) a unei suite de Bach la o serată muzicală a d-lui Iosif Sava care a încurajat complice acest vinovat „abuz de plăcere“. Exemplele se pot înmulţi, dacă ar fi să amintim doar de supărătoarele edulcorări aduse în plan interpretativ de orchestrările unor miniaturi chopiniene, unde se abuzează de rubato-uri, se comit excese în privinţa unor rallentando-uri, denaturînd grav intenţiile şi indicaţiile compozitorului.

Neexistînd vreun „poliţist cultural“ care să facă ordine în aceste domenii ce ţin de inefabil, „administrarea“ emoţiilor este dificil cuantificabilă. Dar de la semnalarea unor supralicitări de efecte pînă la severe verdicte axiologice este cale lungă, iar articolul amintit, prin tonul său inchizitorial, va vexa multe spirite, deşi nu punem la îndoială bunele intenţii ale autorului, exasperat de fenomenul abuzului de plăcere care a proliferat, hipertrofiat şi de impactul imagistic al transmisiunilor TV necruţătoare cu orice detaliu fizionomic şi comportamental. De aceea, poate, marele test al receptivităţii şi trăirii plăcerii genuine a muzicii rămîne contactul viu în sala de concert cu arta interpretativă de valoare. Cel puţin acolo nu mai ai răgazul să cercetezi iscoditor chipul transfigurat de emoţie al dirijorului, pentru simplul motiv că, fără să te ignore totuşi, îţi întoarce spatele în mod elegant. Sau îţi mai dă şi cu tifla, aidoma lui Celibidache dirijînd autoironic şi ludic peste poate întîia rapsodie enesciană la Ateneul Român.

Prof. Dorin PĂCURAR
Str. Paul Chinezul 9, Lugoj

N. Red.: Conform obiceiului nostru, dl Răzvan Rădulescu, incriminatul, va răspunde, în numărul viitor, acestor obiecţii ale corespondenţilor noştri.

Sinele nostru de pionier...

Ştiam că era plăcere senzaţia pe care o aveam cînd priveam semnul de întrebare pe care profesoara îl punea la sfîrşitul rîndului: a scrie este un mod inevitabil de a fi fericit, îmi încheiam eu eseul care ţinea loc de analiză literară, comentarii stilistice sau alte aberaţii pe care eram obligaţi să le scriem ca încununare trimestrială a efortului nostru intelectual (în devenire). Şi obişnuiam să adaug: dar eu nu sînt de vină pentru asta. Era plăcerea supremă de a intui stupefacţia adultului căruia îi scapă tot ce e mai important în singurătatea atentă a adolescentului.

Tot plăcere simţeam şi atunci cînd îmi recitam cu voluptate frazele traduse în franceză, copiate după manuale de conversaţie sau culegeri de texte şcolare. Corectate de o mînă energică, propoziţiile pline de greşeli îmi provocau o suferinţă din care extrăgeam, prin distilare, o bucurie inexprimabilă: „Nadia a folosit la început aceste dicţionare, dar acum ea şi-a procurat altele, mai mari“. Sau: „Jacques mi-a adus nişte reviste pe care nu am avut încă timp să le frunzăresc“. Inconsistenţa lor comică mă fascina. Era o plăcere aproape desăvîrşită în încercarea mea de a evita suferinţa provocată de literele roşii care se insinuau fără drept de apel peste încercările mele îndrăzneţe de a pătrunde taina unei Atlantide: „căutarea mea franţuzească“, cum ar numi-o Andrei Makine.

Conform unei teorii personale despre hedonismul nostru inconştient, de zi cu zi, îmi propuneam să evit suferinţa prin ce aveau copilăria şi lipsa mea de experienţă mai fetişist: colecţionarea greşelilor. Îmi dau seama acum că toţi cei de vîrsta mea au trecut prin astfel de momente, cînd grotescul, penibilul, eroarea elementară cu tot ce înseamnă ea mai şocant şi mai denigrator, puteau provoca delicii de neînchipuit. Pur şi simplu pentru că realitatea sumbră şi sufocantă care ne acapara, oferea triumfătoare motivul retragerii în sinele deja ponosit, rigid, colectiv (!). Sinele nostru de pionier. (...)

Mai sîntem cei care acum, formînd societatea colcăitoare şi tribală a adolescenţilor, ne hrănim Plăcerea din amintirea unor semne de întrebare sau a unor greşeli de ortografie însemnate cu creion roşu.

Ioana GRECU
Şoseaua Naţională nr. 57, Bl. A1, et. 7, Iaşi

Propuneri de *Dileme* pentru viitor:

- **Istoria şi geografia**
- **Decalogul presei**
- **Bărbatul**

Ghinionul Paul Goma (II)

Memoria ca dosar de poliţie

Din ţinerea de minte Paul Goma şi-a confecţionat o armă şi deopotrivă o carte de nobleţe. Este, se recomandă el însuşi, cel care nu uită. Dar nu pentru că ar fi înzestrat cu o memorie fenomenală: ci pentru că şi-a convertit ţinerea de minte în criteriu etic. Memoria lui nu este bună ori slabă: este o memorie *cinstită*.

Prin acest transfer în planul eticului, capacitatea de înregistrare, de stocare şi de reproducere, adică normele comune în funcţie de care este apreciată memoria cuiva, nu mai contează. Unei memorii aşa-zicînd *morale* nu-i poţi pretinde exactitate, corectitudine, precizie; acestea sînt nimicuri, fleacuri, prostii; cum să constrîngi *eticul* să se supună vulgarei probe a faptelor?! Să se împiedice în adevăr?! O memorie *etică* nu are de-a face cu adevărul; îl poate ignora, îl poate ocoli, îl poate deforma: adevărul nu este domeniul ei. O memorie *cinstită* nu se preocupă de adevăr; se ocupă de *bine* şi de *rău*.

Mai exact, de *buni* şi de *răi*.

Paul Goma îşi utilizează memoria în acelaşi chip în care un procuror îşi întrebuinţează dosarele: pentru a distinge între *buni* şi *răi*. Fatalmente, *bunii* sînt însă puţini; şi, de fapt, o singură persoană scapă de rechizitoriu, de judecată şi de ghilotină: Paul Goma însuşi. Instanţă supremă, absolută, rival sau dublu al divinităţii, el e, concomitent, martor, anchetator, procuror, judecător şi călău. El depune mărturie, el investighează, el întocmeşte actul de acuzare, el judecă, el ucide (simbolic, pe hîrtie).

Răii sînt ceilalţi.

Spre deosebire de aproape toată lumea românească, decretată de el ca fiind amnezică şi de aceea moralmente foarte decăzută, Paul Goma îşi revendică privilegiul cvasi-unic de a-şi aminti de toate ticăloşiile, mai mari sau mai mici, ale conaţionalilor. De a-şi aminti şi de a da pe faţă, necruţător, ce-şi aminteşte. Dimensiunea morală a memoriei este subordonată astfel funcţiei justiţiare.

Ca un computer al Interpolului, ţinerea lui de minte este una specializată. Înregistrează contravenţii, infracţiuni, delicte, de ordin moral însă şi ai căror autori sînt, de preferinţă, figuri ale vieţii cultural-politice româneşti, din ţară şi din exil. Altfel spus, Paul Goma are o memorie-catastif, de judecată de apoi (cine, oare, publica pe vremuri, şi unde?, un serial intitulat „ La judecata de apoi a poeţilor"?! Am uitat...!). O memorie-dosar. Sau, mai degrabă, prin întindere, o memorie-arhivă, în care sînt depozitate dosarele compromiţătoare ale mai tuturor figurilor proeminente ale vieţii cultural-politice româneşti de vreo 30-40 de ani încoace. În treacăt fie spus, atît *Jurnalul* lui Paul Goma cît şi *Cartea albă a Securităţii* au fost prevăzute cu cîte un util „indice de nume"; desigur, pentru a fi consultate ca nişte fişiere.

Izvorul din care Paul Goma îşi adapă scrisul aceasta e: o memorie vigilentă. Vigilentă şi liberă, chiar dacă libertatea este în mod normal o însuşire oarecum dificil de pus în relaţie cu memoria. Dar mîndria lui Paul Goma, public declarată, este că nu îşi cenzurează memoria. „Mă consider o fiinţă normală cu o memorie normală – în comparaţie cu cea *sub*-normală a compatrioţilor. O memorie nativă medie, corect cultivată, convenabil întreţinută – şi ne-contrariată, necenzurată de însuşi posesorul – face figură de excepţie pe plaiurile mioritice cînd e comparată cu ne-memoria, ba cu mîndria de a nu reţine toate «fleacurile», a maselor largi de români" – astfel se înfăţişează cea mai nouă prezentare a propriei memorii, expusă de Paul Goma în *Dilema amneziei sau amnezia dilemei*, articolul din *Curentul* (joi, 5 martie a.c.).

Să vedem ce produce o memorie liberă, „necenzurată". Articolul din *Curentul* este un fel de răspuns, o reacţie în orice caz, la un text al meu, apărut vara trecută în *Dilema*. Se numea *Mica scleroză* şi pornea de la răspunsul pe care, menţionam acolo, îl dădusem unui ascultător al „Europei Libere", instituţie al cărei redactor sînt, la întrebarea acestuia dacă nu considerăm necesară o dezbatere despre *Jurnalul* lui Paul Goma. „Nu", răspunsesem acelui ascultător, dar fără să dau explicaţii; iar în articolul din *Dilema*, amintind episodul, încercam să explic de ce Paul Goma, fiind totuşi unul dintre puţinii care nu ezită să exploreze perioada 1964-1989, mai degrabă descurajează decît stimulează rememorarea acelui timp. Titlul articolului meu, *Mica scleroză*, conţinea o aluzie la titlul unui roman al scriitorului polonez Tadeusz Konwicki, *Mica apocalipsă*. Paul Goma găseşte acest titlu (titlul articolului meu) „zăpăcitor, trimiţător aiurea". Aşa este, recunosc: trimitea la un scriitor disident polonez şi la un roman despre disidenţă din care lipseşte cu desăvîrşire dimensiunea eroică. Personajul din *Mica apocalipsă* nu este un atlet pietros al rezistenţei, ci – asta e! – un ins „dilematic". Dar poate că Paul Goma nu a auzit de Konwicki; nu era obligatoriu; poate că, totuşi, a auzit, dar nu a citit acest roman; poate că l-a citit şi nu i-a plăcut, cine ştie?!

Mic exerciţiu de exactitate

Fapt e că Paul Goma, pentru a-şi reveni, poate, din zăpăceală, repovesteşte, mai pe lung şi cu bogate divagaţiuni polemice, fraza despre răspunsul dat de mine la „Europa Liberă", apoi citează – exact – data apariţiei articolului meu *(Dilema* din 22-27 august 1997), dar mă demască, necruţător, că am trucat scenariul.

Transcriu această demascare, după *Curentul:* „Numai că... Noi-Iorgulescu i-am răspuns ascultătorului că nu, nu socotim necesar să vorbim la Europa Liberă despre Goma ... – însă *abia* după ce Goma, contactat telefonic de însuşi Noi (-Iorgulescu), cu propunerea de a angaja «un dialog despre *Jurnal*», i-a răspuns – adevărat, nu atît de sec precum tatăl articolelor de fond de la «România literară» naivului ascultător al Europei libere, însă fără apel, astfel: «Nu dialoghez cu Iorgulescu de la *Dilema* Europei libere – *şi* de la Europa *Dilemei* libere – şi susţinător al lui Petre Roman».

Cu alte cuvinte, şi mai pe scurt, aş fi dat acel răspuns DUPĂ ce îi propusesem lui Paul Goma să dialogăm despre *Jurnal,* iar el mă refuzase, dîndu-mi şi o replică usturătoare. Ceea ce spusesem ascultătorului şi relatasem în articolul din *Dilema* era, deci, un trucaj menit să mă pună pe mine într-o poziţie avantajoasă faţă de Paul Goma.

Dar Paul Goma este măcar neatent la cuvinte şi înţelesuri; ascultătorul nu-mi ceruse să-l aduc pe Paul Goma la microfon, întrebase doar dacă socotim ori nu necesară o dezbatere despre *Jurnalul* lui Paul Goma. Chiar dacă aş fi intenţionat să organizez o asemenea dezbatere, prezenţa autorului nu era cîtuşi de puţin obligatorie. Faptul că Paul Goma mă refuzase ori nu era fără legătură şi cu întrebarea, dar şi cu răspunsul, fiindcă, încă o dată, nu fusese vorba de prezenţa lui Paul Goma la microfon.

Mai mult. Din păcate, din păcate pentru memoria „corect cultivată" a lui Paul Goma, din iunie 1995, adică de aproape trei ani, Radio Europa Liberă NU MAI ARE emisiuni de dezbatere a unor cărţi. Singura emisiune de dezbatere existentă în programele radioului se numeşte *FAŢĂ ÎN FAŢĂ,* este moderată în mod obişnuit de directorul Departamentului român, Nestor Ratesh, şi are un caracter eminamente politic. Nu puteam, aşadar, să-l invit pe Paul Goma la „un dialog" despre cartea lui – fiindcă nu aveam cum, nu aveam unde să-l difuzez.

Este însă adevărat că i-am telefonat lui Paul Goma. L-am invitat la emisiunea săptămînală realizată de mine, „Oameni, destine, istorie". Este o emisiune cu un singur invitat, o emisiune memorialistică, de confesiuni autobiografice, oarecum „intimistă", nicidecum una de „dezbatere".

Şi i-am telefonat la trei luni DUPĂ ce dădusem, la radio, acel răspuns ascultătorului. Cum eu nu am o memorie atît de ... liberă ca a lui Paul Goma, dar ajutat de faptul că la Europa Liberă se arhivează textele difuzate, am verificat, mai întîi, cînd anume a fost transmis răspunsul: pe 10 august, în emisiunea duminicală „De vorbă cu ascultătorii", reluată a doua zi, dimineaţa, luni, 11 august. Două săptămîni mai tîrziu, pe 22 august, povesteam episodul în *Dilema*.

Dar la Europa Liberă se arhivează şi notele telefonice individuale. Există un sistem simplu şi eficient. Fiecare redactor are un „pin code", un număr secret, ca la cărţile bancare, pe care îl foloseşte pentru telefonie internaţională. Se formează, de la orice aparat telefonic din instituţie, numărul dorit, auzi un scurt semnal sonor, compui numărul tău secret, se face legătura, vorbeşti. La sfîrşitul lunii primeşti o listă cu toate telefoanele pe care le-ai dat, listă pe care sînt trecute numerele chemate, data şi ora convorbirii, durata şi preţul. Le marchezi pe cele personale şi le plăteşti. Aceste note telefonice se păstrează, desigur. Am putut verifica, prin urmare, CÎND am vorbit cu Paul Goma (tel. 00/33/143583044). Pe toată durata anului 1997 există o singură convorbire efectuată de mine la acest număr, care de altfel nu figurează pe nici o notă telefonică a vreunui alt redactor al Departamentul Român. Conform notei telefonice (act oficial!), convorbirea a avut loc la 10 octombrie 1997, ora 19 şi 27. A durat 54 de secunde şi a costat 24,75 coroane cehești, adică aproximativ 80 de cenţi sau 5 franci francezi.

Aşadar, toată demascarea lui Paul Goma este un fals. Nu i-am telefonat *înainte* de a da acel răspuns ascultătorului, cum scrie el, sigur pe memoria lui cea „normală", ci trei luni mai tîrziu (o lună şi jumătate DUPĂ apariţia articolului din *Dilema).* În al doilea rînd, nu-i puteam cere să participe la un „dialog", fiindcă „dialoguri" despre cărţi nu mai există de aproape trei ani în programele Radioului. În sfîrşit, răspunsul usturător pe care Paul Goma pretinde că mi l-ar fi dat, transcriindu-l cu ghilimele, adică foarte exact („memorie corect cultivată"), este o invenţie. În cele 54 de secunde, cît a durat – verificabil, atestat – convorbirea noastră, răspunsul pe care îl furnizează în articolul din *Curentul* nu putea fi dat: nu era timp. Căci se presupune că am zis „Alo!", am întrebat dacă e Paul Goma la telefon, l-am salutat şi i-am explicat ce anume doresc. M-a refuzat, într-adevăr, dar fără să-mi dea lunga replică „tăioasă" reprodusă în *Curentul*. Aceasta e confecţionată ulterior, în mod cert pe la sfîrşitul lui decembrie 1997 – începutul lui ianuarie 1998. Pentru că şi la 10 august 1997, data difuzării răspunsului meu, dar şi la 10 octombrie 1997, data reală a convorbirii noastre, Andrei Pleşu încă nu fusese propus de Partidul Democrat pentru funcţia de ministru, iar criza politică dintre partidul lui Petre Roman şi PNŢCD încă nu izbucnise; aşadar, nu avea nici un sens să fiu acuzat că aş fi „susţinător al lui Petre Roman", cum face acum Paul Goma, probabil trăgînd această concluzie din faptul colaborării mele la revista întemeiată de Andrei Pleşu. Ar fi ca şi cum cineva îşi reaminteşte *cu exactitate* de o convorbire din 1913, în care s-ar fi discutat despre „primul război mondial"! Acest *protocronism* este, de fapt, încă un indiciu logic de contrafacere.

Şi, cum nu mai vorbisem la telefon cu Paul Goma de prin 1995, primăvara, de la München, refuz să cred că Paul Goma, cu memoria lui „corect cultivată", chiar a uitat cam cînd anume îi telefonasem. Nu vorbim atît de des la telefon încît să nu mai ştie, măcar aproximativ, cînd s-a întîmplat.

Dar Paul Goma avea nevoie să-şi afirme public, încă o dată, vînjoşenia morală, prin contrast cu nemernicia mea.

(va urma)

Mircea IORGULESCU

Vechi probleme, noi partide

Discuţiile despre reformă continuă în ritmul şi în stilul de-acum ştiute. La fel şi cele despre buget, a cărui aprobare în Parlament nu va mai avea loc nici în luna martie (a spus-o chiar preşedintele Camerei Deputaţilor). Tot preşedintele Camerei Deputaţilor se declară mulţumit de competenţa şi (!) eficienţa executivului, considerînd că vina pentru menţinerea crizei o are presa (parcă am mai auzit noi asta...). Şi, peste toate, mai apare şi un partid nou, pus pe fapte mari. Confuzia vieţii politice din România nu face decît să sporească, în timp ce obiectivele euroatlantice se depărtează pe zi ce trece.

Un partid „de sinteză"

Partidul Naţional-Român se declară neoliberal şi vrea, după declaraţia ideologului său, Ovidiu Trăsnea, să facă „sinteza" între liberalismul clasic şi social-democraţie. Putem înţelege de aici că vizează ocuparea centrului politic şi, astfel, posibilitatea de a avea, din capul locului, un cuvînt greu de spus în facerea şi desfacerea alianţelor, la stînga sau la dreapta, după cum bate vîntul. Dacă va avea forţa (politică şi financiară) necesară, va putea deveni, într-adevăr, un punct de atracţie şi va racola cadre de frunte din alte partide. Probabil că nu peste mult timp îl vom vedea reprezentat în Parlament, dacă va reuşi să atragă cîţiva deputaţi sau senatori, profitînd de nemulţumirile acestora şi de imperfecţiunile legislative. Oricum, va fi un partener în plus de luat în seamă la orice negociere. Unele partide au văzut în crearea PNR o diversiune, mai ales că printre protagoniştii săi se află Virgil Măgureanu (care a refuzat funcţia de preşedinte al partidului declarînd că „avem lucruri mult mai importante de făcut" le va face, fără îndoială, de pe poziţia de „simplu" secretar general al PNR, ceea ce înseamnă în primul rînd şef de cadre).

Trecerea peste prag

Aproape că nu mai contează dacă cineva a avut un plan diversionist, pentru că, indiferent de intenţii, tot la confuzie se ajunge. Denumirea (preluată de la un partid istoric) nu spune nimic despre doctrină şi, în plus, tradusă pe europeneşte, dă naştere unor ambiguităţi neplăcute. La o privire sumară, descoperim că numai în Franţa mai există o formaţiune politică cu o oarecare importanţă care să aibă cuvîntul „Naţional" în titulatură, şi nu e partid, ci „Front", cel al celebrului Le Pen. Dar să zicem că e greu să mai găseşti o denumire originală într-o ţară cu sute de partide înregistrate la tribunal. Ideologia declarată, cea neoliberală, loveşte implicit în încercările de reunificare liberală, abia reluate de curînd. Iar situarea „la centru" (cu salvarea de la dispariţie a PDAR cu tot) înseamnă tocmai aşezarea la răscruce, pe unde trece lume multă şi, eventual, disponibilă. Altminteri, nu mai era nevoie de un nou partid de centru şi nici măcar de un „nou partid" în general. Spectrul politic e oricum excesiv fragmentat; combinat cu sistemul electoral proporţional, bazat pe liste de partide, acest fapt va duce în continuare la dificultăţi în realizarea unei majorităţi parlamentare şi, deci, a unui guvern stabil. Dacă adăugăm graba fiecărui partid de a-şi pune oamenii în posturi cheie (căci pînă acum asta au înţeles cel mai bine politicienii noştri din deţinerea puterii), slaba prezenţă în viaţa publică a societăţii civile, goana după spectaculos ieftin şi ineficient a presei (care-şi pierde astfel prestigiul şi autoritatea), înseamnă că ne îndreptăm spre instaurarea pe termen lung şi foarte lung a unui *sistem politic clientelar* în care doctrinele şi programele vor conta cît negru sub unghie. „Oamenii" vor fi importanţi, adică dacă „partidul nostru" are pe cine trebuie, unde trebuie, dacă poate oferi posturi, dacă poate intermedia afaceri etc. Un prim pas pentru evitarea unei astfel de perspective ar fi introducerea unui sistem electoral mixt (căci, la lipsa de experienţă de vot a românilor, nici cel exclusiv uninominal n-ar fi bun, riscînd să ducă la majorităţi copleşitoare). Prima jumătate de pas au decis-o, căzînd de acord, PNŢCD şi PDSR: pragul electoral va creşte, se pare, la 5 %. Şi ţărăniştii, şi oamenii d-lui Iliescu s-au gîndit, probabil, că în acest fel ar putea scăpa, cu puţin noroc şi cu o campanie bine ţintită, de inamicul nr. 1: PD. Oricum, dincolo de duşmănii de partid, creşterea pragului electoral ar aduce multe clarificări în spectrul politic. În asemenea condiţii, să înfiinţezi un partid nou, cu lideri semianonimi (singurul cunoscut, dl. Măgureanu, are o imagine mai degrabă negativă în opinia publică), cu o doctrină „neoliberală" (dar cîte partide nu s-au declarat astfel?) şi cu declaraţii de „reformă a reformei" e o garanţie sigură a creşterii confuziei pe scena noastră politică. Cu voie sau fără voie.

Mircea VASILESCU

Statul de drept

Gînduri

În România de astăzi înţelepţii nu au, ca în Grecia lui Platon, vocaţie etică. Ei nu mai sînt capabili să distingă între bine şi rău şi nu posedă ştiinţa rafinată de a scormoni prin universul uman în căutarea virtuţilor. Înţelepţii de astăzi ştiu politică, sînt specialişti în imagine şi citesc în sondaje ca Pythia în oracol. De aceea, le place să li se spună *„analist politic“*, *„politolog“* sau, în formă elevată, *„domn' profesor“*. Ei au certitudini, ei au explicaţii pentru orice, ei ştiu... Incompetenţi (am văzut, stupefiat, un talk-show cu trei dintre cei mai citiţi comentatori politici care se întrebau, încurcaţi, ce-o fi scriind în Constituţie despre subiectul pe care erau chemaţi să-l discute în faţa telespectatorilor) ori direct stupizi (am auzit un mare editorialist pronunţîndu-se epocal despre un demnitar român: „eu cred că fură pentru că şi el e om!“), aceştia sînt conştiinţa vie a cetăţii. Produşi la „Ştefan Gheorghiu“ şi reciclaţi la şcoala capitalismului românesc post-decembrist (Doamne, ce formaţie!), ei livrează criteriile, ei produc judecăţile, ei manipulează etichetele.

Într-o împrejurare oarecare, dl Andrei Pleşu evoca o idee a lui Bronislaw Geremek: în ţările fost-comuniste, nu e bine să laşi politica pe mîna politicienilor. Îndrăznesc să extind aprecierea cunoscutului intelectual polonez şi să spun că nici „critica“ vieţii politice nu e bine s-o laşi pe mîna celor care se recomandă a fi pregătiţi anume.

La Cluj-Napoca, ortodocşii şi greco-catolicii au fost în pragul conflictului interconfesional. Totul din cauza unei hotărîri judecătoreşti care nemulţumeşte Biserica Ortodoxă. Ştiu, de cîtva timp, că ierarhii bisericilor noastre, indiferent de rit, privesc cu reticenţă orice „amestec“ al justiţiei pămîntene în treburile lor. Tribunalul nu este bine primit în biserică. Ceea ce ştiam este, iată, confirmat de o declaraţie a Î.P.S. Bartolomeu Anania prin care se invocă un acord intervenit între ortodocşi şi catolici prin care se stabileşte, între altele, că orice divergenţă între părţi va fi soluţionată prin dialog, interzicîndu-se expres apelul la justiţie. Că preotul nu recunoaşte autoritatea judecătorului, pot înţelege. Dar că biserica nu priveşte cu ochi buni legea pămîntească, legea cetăţii, nu pot înţelege. *„Desfiinţăm deci noi Legea prin credinţă? Nicidecum! Dimpotrivă, întărim Legea.“* – scria Sfîntul Apostol Pavel romanilor (3;31).

Se solicită intervenţia decisă a preşedintelui Constantinescu pentru oprirea delirului inexplicabil în care au intrat politicienii români începînd din ianuarie. Opoziţia dă semne că ar fi de acord cu alegerile anticipate, ceea ce presupune ca preşedintele României să fi dizolvat Parlamentul. Ar fi, cu adevărat, o intervenţie decisă. Consider, însă, că aceasta este o soluţie extremă şi că, pînă acolo, mai există variante plauzibile. Şi, mai mult, ceea ce ar trebui făcut tot nu se va face pentru că schimbarea Parlamentului nu înseamnă schimbarea clasei politice.

Modificarea Codului de Procedură Civilă este un moment important al reformării justiţiei noastre. Dacă comparăm starea „noiembrie 1996“ cu starea „martie 1998“ pentru sistemul judiciar român, vom constata multe şi serioase schimbări. Acesta este un domeniu în care guvernul Ciorbea a făcut ceva!

Sever VOINESCU

SPAŢIUL PUBLIC

Aprindeţi lumina!

Presa românească a momentului actual nu se ocupă decît de „temele“ gata făcute, de ce îi servesc politicienii. Este, acesta, un mod de-a te lăsa manipulat, de a te oferi, potenţial, manipulării, ca să zic aşa, de la rădăcină, din capul locului. Presă noastră nu depăşeşte aproape deloc nivelul imediatului, al pre-formatului, al deja făcutului. Nu investighează – şi nu doar, nu atît pe teren (căci nici asta nu face), cît cu mintea, în corpul celor ce se petrec. Nu vine, ea, cu propriile ei „teme“ şi obiecte de discuţie care să atace frontal – deşi aparent ocolit – puterea asupra limbajului a celor care deţin Puterea (aşa-numita „clasă politică“), putere de a ne *face* viaţa publică, de-a ne-o dicta. Logocraţia politicului nu este pusă în nici un fel în discuţie de puterea care ar trebui să fie – şi care pretinde că e – presa. Presa noastră nu face altceva decît să amplifice: e un loc gol, o cameră de rezonanţă în care orice şoaptă, spusă de aproape oricine, devine vuiet, cînd nu bolboroseală. Presa noastră nu a atins încă pragul *văzului*, ea este de ordinul *auzului*, al *sonorului*. Chiar şi cea scrisă e doar aparent, ca aspect exterior *scrisă*. Presă – literalmente – *fono-graf*, care transcrie ce se aude.

Lăsasem săptămîna trecută în suspensie ceva. Şi anume, discutarea unei măsuri a Ministerului Educaţiei Naţionale, aceea privind posibilitatea, pentru elevii buni la învăţătură, de a parcurge mai multe clase într-un an şcolar. (Informaţiile sînt preluate după cotidianul *Evenimentul zilei* de marţi, 3 martie 1998.)

Ceea ce nu poate să nu frapeze, de la bun început, sînt condiţiile de candidatură. Astfel, pentru ciclul primar, elevii trebuie să fi obţinut în anul precedent media generală minimă 9,50. De ce doar o singură condiţie, de ce numai anul precedent, de ce numai 9,50, cînd, se ştie, în ciclul primar notele şi mediile de 10 abundă, constituie, cel mai adesea, regula?

Mai departe. Pentru ciclurile gimnazial şi liceal (tratate, aşadar, uniform, nediferenţiat), media generală minimă din anul precedent (aceeaşi întrebare ca mai sus: de ce doar din anul precedent?) trebuie să fie 9,00 (idem: prea mică!), media generală la fiecare materie în parte trebuie să fie minimum 8,50 (mult prea puţin, după părerea mea), iar media generală la *purtare*, 9,50 (se ştie că nota la purtare nu se scade decît în cazuri excepţionale, deci sînt admise, pentru elevii consideraţi „merituoşi la învăţătură“, şi anumite abateri de la disciplină!).

Şi, culmea, comisia care va trebui să evalueze dosarele de candidatură va fi alcătuită *numai* din directorul unităţii şcolare de care aparţine elevul candidat, un alt profesor din respectiva „unitate“ şi un altul din afara ei.

Nu-i prea puţin, nu-i insuficient, nu-i suspect de uşor, de permisiv pentru a putea să vorbim de încurajarea *adevăratei* performanţe la învăţătură? Ba da, cred eu. Şi totul „sună“ (sîntem, nu-i aşa, în domeniul „spuselor“ şi „auzitelor“!) mai curînd a dorinţă de expediere, de a scăpa cît mai repede de elevi, nu de a-i încuraja şi testa, apoi, sever, înalt.

Cînd nu se pricepe la ceva, presa noastră, brusc, „informează“ şi nu „comentează“. Din balcanică (meridională, să zicem) devine, pe neaşteptate, *british*. Focalizată numai asupra gesturilor şi vorbelor celor mai mărunte pînă şi ale celor mai mărunţi oameni politici, ea scapă, de multe ori, esenţialul. În loc să scalde arena/scena în lumină, să aducă spaţiul public la vizibilitate şi să facă din el un spaţiu al vizibilului, ea proiectează cîte un spot firav asupra cîte unui ungher, de preferinţă din culise, lăsîndu-ne asaltaţi de întuneric.

Bogdan GHIU

Economie

Românul cu cont în bancă

Aflăm, din sondaje, că din doi români, unul are cont în bancă. S-a dus timpul cînd a fi clientul unei bănci era, pentru românul de rînd, un lucru rar.

Astăzi, cînd şi CEC-ul a devenit bancă, nimeni nu-şi mai ţine economiile „la ciorap“; sau „sub saltea“. Pentru că inflaţia ar spulbera grabnic valoarea banilor economisiţi.

Românul se duce la bancă din trei motive: 1) ca să-şi protejeze economiile de inflaţie; 2) pentru că a învăţat că timpul face bani din bani... în bănci; 3) pentru că nu prea are alte soluţii, fiind încă puţini acei concetăţeni ai noştri obişnuiţi cu afacerile sau cu valorile mobiliare. Aşadar, banca rămîne un adăpost sigur pentru economiile populaţiei. Apoi, în condiţiile în care inflaţia depreciază leul, românii nu se prea înghesuie în magazine, unde cu bani tot mai mulţi cumpără tot mai puţine mărfuri.

Fără îndoială că depozitul bancar e un plasament sigur. Fiindcă băncile sînt ţinute din scurt. Doar gestionează bani publici. Ele sînt supravegheate de Banca Naţională.

De remarcat şi implicarea statului în garantarea depozitelor populaţiei (garantare explicită, prin legiferări clare, nu implicită sau tacită). Prin aceste garanţii explicite, asigurate printr-o instituţie specializată: Fondul de garantare a depozitelor populaţiei, se dă încredere publicului şi sînt stimulate economiile băneşti ale populaţiei.

Populaţia, pentru a-şi plasa banii economisiţi, are totuşi un spaţiu sigur de mişcare: depozitul bancar. Lucrurile nu sînt însă la fel de sigure cînd e vorba să ia bani. În ţările dezvoltate, o bună parte a populaţiei apelează la bănci, care dau credite pentru case, mobilă, automobile ori pentru consum. La noi, populaţia se teme de creditul bancar.

Dobînda, cu deosebire, constituie un factor de inhibare. Nu numai în ce priveşte populaţia, care nu prea apelează la credite bancare, ci mai ales în privinţa agenţilor economici. Unii teoreticieni spun că dobînzile mari nu numai că sînt descurajatoare, dar au şi un efect inflaţionist. Într-o primă etapă, această judecată poate fi adevărată. Dar pe măsură ce se reduce cererea şi se restabileşte echilibrul pe piaţă, efectul lor este altul – de calmare a creşterii preţurilor.

Ceea ce se pierde uneori din vedere este faptul că dobînzile nu se ridică la niveluri înalte pentru o veşnicie. Măsura este temporară. Scopul dobînzilor mari este curăţirea economiei de toxine, astfel încît reluarea investiţiilor şi a creşterii producţiei să se facă pe un fond sănătos. Dar fără măsuri de reformare în economia reală acest moment se va tot îndepărta de noi ca o Fata Morgana.

Unii spun: să se dea credite pentru investiţii şi nu pentru consum. Două precizări sînt necesare în acest sens. Prima – băncile româneşti nu se înghesuie să dea credite de consum. A doua – rostul creditului bancar nu este, în primul rînd, de a finanţa investiţiile. Resursele băncilor româneşti se constituie, în general – ca şi în cazul băncilor comerciale străine – pe termen scurt. Or, investiţiile productive, de exemplu în noi tehnologii, sînt plasamente pe termen mediu sau lung. Ar fi, deci, riscant să se facă investiţii apelînd preponderent la credite bancare. În toate economiile de piaţă, resursele pe termen scurt sînt folosite pentru finanţări curente de producţie sau comerciale. Sau pentru creditarea populaţiei. Pentru investiţii se folosesc resursele pe termen mediu şi pe termen lung, care, de regulă, vin de pe piaţa de capital.

Să revenim la dobînzile înalte. Ce rost au ele? Să tempereze inflaţia. Desigur, prin reducerea cererii agregate din economie. Şi a cererii de bani a populaţiei. Firesc, comprimarea cererii afectează şi investiţiile. Dar, acesta este preţul pe care orice societate, bogată sau săracă, îl plăteşte atunci cînd vrea să aducă în jos inflaţia. Iar în acest an, cel mai cumplit război pe care îl avem de purtat este cel cu inflaţia.

Fără îndoială că şi investiţiile sînt importante. Să nu uităm, însă, că numai parţial investiţiile din România sînt finanţate din credite interne. În principal, investiţiile sînt finanţate din surse externe. Aşa a fost şi înainte de 1989, aşa este şi în prezent. Apoi, se impune să fie luat în calcul şi capitalul străin care intră în ţară sub formă de investiţii directe sau de portofoliu. Investiţiile, deci, îşi au propriile surse de finanţare şi n-au de ce să intre în competiţie nici cu creditele de producţie solicitate de întreprinderi, nici cu achiziţiile populaţiei.

Acestea fiind condiţiile, românul cu cont în bancă este, deocamdată, doar depunător. El creditează sistemul bancar din micile lui economii. Această stare nu poate avea însă viaţă lungă. De îndată, ce vom scăpa de inflaţie, va fi nevoie de o extindere rapidă a creditelor date de bănci populaţiei, de la cele ipotecare, pentru locuinţe, pînă la împrumuturile pentru bunuri de folosinţă îndelungată.

Adrian VASILESCU

Presa despre...

Bugetul şi campania electorală

Austeritate financiară, bogăţie de strategii

● „Bugetul de stat pe 1998 se bazează tot pe amărîtul de salariat." ● „Unde se va opri Virgil Măgureanu? Fostul director SRI a fost ales secretar general al nou înfiinţatului Partid Naţional Român". ● „Teodor Meleşcanu crede în varianta Radu Vasile. El a declarat sîmbătă, la Braşov, că actualul executiv nu mai guvernează ţara de cîteva luni". ● „Funar a perturbat la Cluj manifestările de la Braşov dedicate aniversării a opt ani de la înfiinţarea PUNR". (Titluri culese din **Naţional**, 16 martie 1998) ● „Oamenii de bun-simţ – observă totuşi că, aşa cum pe bună dreptate afirma preşedintele Senatului, domnul Petre Roman, «o anume persoană nu poate fi nici cauza, nici soluţia crizei» şi atunci se întreabă de ce, dacă o simplă demisie deschide drumul spre o nouă înţelegere, PNŢCD nu acceptă un asemenea pas strict necesar ori de ce nu sînt găsite, prin imaginaţia şi bunăvoinţa PD, formule echivalente cu demisia premierului. La urma urmei nu este oare politica «arta imposibilului»? (Adrian Severin – *Partidele de margarină în postul crizei*, în **Ziua**, 16 martie) ● „Se ştie că repunerea economiei pe baze logice se face cu sacrificii. Se vorbeşte mereu de preţul mare ce trebuie plătit pentru îndreptarea lucrurilor. Este ceea ce se face acum în România. Suntem în faza de vîrf a acestei grele perioade. (...) Ţinînd seama de cele de mai sus, înlocuirea premierului ne apare mai degrabă ca rezultat al unei isterii bine orchestrate, puse la cale în primul rînd de PD, la care s-au asociat, desigur, Opoziţia, unii ziarişti şi care a găsit ecou în rîndurile oamenilor necăjiţi". (N. Burghelea – *Oameni de sacrificiu*, în **Cotidianul**, 16 martie) ● „Iliescu a fost întîmpinat la Cluj cu flori, Năstase s-a plimbat în voie pe la Constanţa, Târgovişte şi Braşov, premierul Ciorbea a invitat specialiştii partidului la sfat în Palatul Victoria, iar mîine, fruntaşii pedeseriştii vor fi primiţi de preşedintele Constantinescu. În aparenţă, miza n-ar fi decît votarea Bugetului, pentru care ţărăniştii pot spune, după vorba veche, că te faci frate cu dracu' pînă treci puntea. În realitate însă, multiplele contacte – ştiute şi neştiute – dintre reprezentanţii puterii şi partidul nr. 1 al opoziţiei croiesc drum unei şanse reale de înscriere a politicii româneşti pe coordonatele normalităţii." (Horia Alexandrescu – *Avantaj PDSR*, în **Cronica română**, 16 martie) ●"Cîţiva miniştri îşi anunţă deja nemulţumirea pentru procentajul din PIB acordat prin buget. Să nu ne grăbim să tragem concluzia că noul buget va duce la demisiile în lanţ ale acestor miniştri. De cîţiva ani încoace, indiferent de forţa politică aflată la putere, miniştrii se declară nemulţumiţi de banii pe care urmează să-i primească de la noul buget. Asta nu-i împiedică, însă, să rămînă mai departe în Guvern. Supărările publice privind banii fac bine la electorat." (Ion Cristoiu – *Criza politică a intrat în faza hîrjoanei*, în **Libertatea**, 16 martie) ● „Lungul, obositorul război dintre PD şi PNŢCD, ca şi eforturile disperate ale Cabinetului Ciorbea pentru a reuşi trecerea bugetului prin furcile caudine ale Parlamentului acaparează într-atît scena politică românească, încît aproape pierdem din vedere evenimente la zi, cu implicaţii directe în viaţa populaţiei. Cred că e cazul, din acest punct de vedere, să ne oprim o clipă asupra recentelor date furnizate de Comisia Naţională pentru Statistică. Aflăm, prin intermediul cifrelor ceea ce, de altfel, ştiam prea bine graţie propriilor noastre buzunare, şi anume faptul că inflaţia a luat-o razna." (Sorin Holban – *Practica ne omoară*, în **Jurnalul naţional**, 16 martie) ● „Bugetul este oglinda unei economii care, deocamdată, nu este performantă. Dar, în acelaşi timp, este imoral să se pretindă la nesfîrşit sacrificii unei populaţii care nu mai are certitudinea că aceste sacrificii sunt o investiţie într-un viitor mai bun. O populaţie obligată mereu să plătească erorile grave ale unor administraţii care nu ştiu ce vor sau nu au curajul să facă ceea ce trebuie, din motive politice sau din interese de grup." (Eugen Ovidiu Chirovici – *O curbă de sacrificiu fără precedent*, în **Curierul naţional**, 16 martie) ● „Asistăm în acest zile, din păcate, la un adevărat şotron politic în care fiecare sare unde vrea, din idee în idee, însă nu spre bine, ci spre rău, numai şi numai să apară în faţă avantajat de sondaje (...) Miza votării bugetului a intrat şi ea în joc, lăsînd să se întrevadă un licăr de speranţă determinat de înţelegerea unora că bugetul nu este un fel de legitimare a domnului Victor Ciorbea, ci o posibilitate de a face o schimbare reală nu numai în plan economic, ci şi în cel al mentalităţii." (Eliade Bălan – *Şotronul politic*, în **România liberă**, 16 martie)

Cine cu cine şi împotriva cui?

● „Tărăniştii deschid licitaţia pentru înlocuitorul lui Victor Ciorbea. ● PNŢCD tratează cu PD ca la operetă. ● Diaconescu – convins că bugetul va trece fără democraţi. ● Virgil Măgureanu vrea să acapareze centrul. ● Raţiu îl dă în judecată pe Măgureanu. ● Preşedintele Constantinescu se antrenează să-şi facă mat adversarii politici. ● Incidentul interconfesional de la Cluj, speculat politic: Senatorul Matei Boilă vorbeşte de «seminarişti ortodocşi iresponsabili». Secretarul de stat pentru culte e invitat la Sala Omnia. Vasile Văcaru cere autosesizarea Comisiei de disciplină." (Titluri culese din **Adevărul**, 17 martie 1998) ● „Pentru PNŢCD, alegerile anticipate sunt ca o clătită fierbinte, pe care nu-ţi vine nici să o arunci, nici să o ţii în mînă. Tărăniştii sunt convinşi că guvernarea a ieşit prost pînă acum din cauza aliaţilor, care mai mult le-au pus beţe în roate decît i-au sprijinit. Sunt, de asemenea, conştienţi că ea va merge rău şi de acum încolo. O campanie electorală agresivă, îndreptată nepărtinitor împotriva Opoziţiei şi a actualilor aliaţi ar putea duce la o strîngere a rîndurilor în jurul unui partid, a electoratului care a votat o alianţă. Apoi, perspectiva alegerilor le-ar permite să se degajeze şi ei de actuala guvernare, a cărei responsabilitate apasă, în prezent, doar pe umerii lor şi ar împiedica o răbufnire socială." (Vladimir Pasti – *Ne îndreptăm spre alegeri anticipate*, în **Curentul**, 17 martie) ● **Radu Vasile** : „Preşedintele şi premierul trebuie să formeze om echipă care să reprezinte România" . (Interviu în **Naţional,** 17 martie).

Elena ŞTEFOI

DE JUR ÎMPREJUR

Modelul Pinochet

Intrarea generalului Pinochet în Senat a fost însoţită de manifestaţii de stradă şi de turbulenţe care l-au obligat pe preşedintele Frei să declare că ţara trece printr-un „moment dificil" şi să facă un apel la compatrioţii săi chilieni să nu „se lase tîrîţi de climatul de exasperare".

Exasperarea a fost creată de longevitatea activă şi sfidătoare a generalului. Instalat la putere acum un sfert de secol printr-o sîngeroasă lovitură de stat, în cursul căreia a fost ucis preşedintele ales Allende, Pinochet întrerupea evoluţia democratică a ţării: pentru America Latină, 46 de ani fără dictatură erau deja un record. Nemulţumirile interne create de reformele marxiste ale lui Allende, dar şi amestecul prea puţin discret al Statelor Unite au creat contextul unei victorii relativ facile. Cîteva mii de morţi şi dispăruţi au concretizat disponibilitatea regimului militar de a duce represiunea pînă la ultimele ei consecinţe.

Ceea ce a singularizat însă regimul Pinochet faţă de regimurile asemănătoare de pe continent a fost desfăşurarea cu succes a programului său economic de dezvoltare a pieţei libere. A durat cam un deceniu pînă cînd consilierii săi, tinerii economişti americani, absolvenţi ai Universităţii din Chicago („Chicago Boys") au izbutit să însănătoşească economia şi să-i asigure surse interne de dezvoltare şi finanţare. Industria a fost privatizată, exporturile sînt înfloritoare, fondurile private de pensii s-au dovedit a fi un succes. Aceste succese l-au determinat pe dictator să accepte, în 1989, desfăşurarea unor alegeri prezidenţiale libere. Au fost atît de libere încît le-a pierdut. Generalul Pinochet a rămas şeful armatei şi preşedinţii Aylwin şi Frei au condus succesiv ţara. Ritmul creşterii economice a rămas constant, instituţiile democratice au devenit funcţionale, dar nu s-a putut iniţia nici o acţiune pentru clarificarea trecutului. Pinochet avea şi are în continuare armata de partea lui şi în ultimii opt ani trupele au mai ieşit de două ori pe stradă, mărginindu-se doar la ameninţări. Echilibrul este fragil în continuare, deoarece dincolo de cifrele cu care se făleşte în statisticile mondiale, Chile este o ţară care se situează pe ultimele locuri (lîngă Brazilia şi Columbia) în ceea ce priveşte inegalitatea veniturilor.

Prin Constituţia elaborată sub îndrumarea lui, Pinochet devine senator pe viaţă, coleg cu mulţi dintre cei pe care i-a persecutat pe vremuri, ceea ce a şi provocat protestele din săptămînile trecute. În cadrul unor ceremonii fastuoase prin care generalul s-a despărţit de armată, foştii săi colegi au declarat ca să se audă: „armata nu are a-şi cere scuze de la nimeni şi orice afront adus generalului Pinochet va fi considerat ca o ofensă adusă armatei".

Modelul Pinochet, evocat nu doar de Fujimori în Peru dar şi de Lebed în Rusia, pretinde competenţă economică, devotamentul militarilor şi longevitatea dictatorului. La 82 de ani fostul preşedinte, fostul comandant suprem, acum senator pe viaţă, beneficiază de imunitate şi faţă de procesele pe rol iniţiate în străinătate de către adversarii săi şi faţă de eventualitatea declanşării lor în ţară.

Dacă generalul va izbuti să moară în patul lui, modelul Pinochet îşi va fi dovedit succesul. Valabil însă doar pentru iniţiatorul său.

Magdalena BOIANGIU

Regrupări

Un scrutin oarecum neînsemnat la scară planetară, cel din landul german Saxonia Inferioară, determină semnificative regrupări ideologice pe plan internaţional. Victoria lui Gerhard Schröder, candidatul Partidului Social Democrat german a stîrnit, prin dimensiunile ei, un sentiment de sfîrşit de epocă: după 16 ani de putere, cancelarul Kohl (intrat deja în istorie prin rolul său în unificarea Germaniei) pare să-şi fi epuizat resursele. Foarte puţini îl dau cîştigător pentru alegerile generale din septembrie. Dacă e adevărat că Schröder va învinge, atunci patru ţări importante din Europa – Anglia, Franţa, Germania, Italia – vor avea prin voinţa electoratului guverne de stînga. Ce fel de stîngă? Cea sever doctrinară (afirmată în discurs, nu şi în practică) de prim-ministrul francez Lionel Jospin sau cocteilul de centru servit de Tony Blair?

Varianta anglo-saxonă

Comentatorii francezi, destul de ofuscaţi, observă că Blair îl preferă pe Clinton. Desigur, e şi o problemă de stil şi de generaţie, de stilul unei generaţii. Dar Blair îl consideră pe preşedintele american un „tovarăş de centru-stînga" şi nutreşte chiar planul unei alianţe instituţionalizate. „Confruntat cu provocările mondializării, Blair vrea să-şi alcătuiască propria sa organizaţie. Cu principii: liberalismul social; cu un nucleu dur: Noii Laburişti şi Partidul Democrat american. Şi un calendar: o întîlnire Blair-Clinton în mai, cu ocazia întîlnirii G8 de la Birmingham şi apoi o conferinţă a partidelor, cîndva la sfîrşitul lui 1998 sau începutul lui 1999. «Nu vor exista examene de admitere» precizează cu generozitate Blair. Dacă francezii, germanii sau italienii vor să vină, vor fi bineveniţi..."

E bizar acest elan organizatoric din partea acestui reprezentant atipic al stîngii britanice, ea însăşi cu un specific care nu se dizolvă în concepţiile social-democrate europene. Se proiectează o nouă Internaţională – iniţiativă paradoxală din partea unui om care nu crede în organizaţii. După vizita la Washington, Blair a vrut să pună bazele unui nou edificiu teoretic. Cînd priveşte Europa, îi observă – prea vizibil după gustul său – pe urmaşii acelei «loony left» (stînga delirantă) marginalizată de el în propriul partid. Pe malul celălalt al Atlanticului îi redescoperă pe pionierii de «centre left» (centru-stînga) singurii capabili după părerea lui să facă faţă concepţiei de dreapta asupra mondializării. Pionierii se numesc Clinton, desigur, dar şi Fernando Henrique Cardoso. «Vorbim exact aceeaşi limbă» spune el despre preşedintele Braziliei.

Britanic, Tony Blair nu rezistă la atracţia marilor spaţii transoceanice. Ciupeşte în mers vechea Internaţională socialistă şi dezbaterile ei lipsite de vigoare începute acum un an sub supravegherea distrată a lui Felipe Gonzalez. Deşi nu şi-a propus-o, Blair contribuie la bipolarizarea stîngii europene. Blair sau Jospin? Centru-stînga sau socialism? «Modernism» sau «arhaism»? Adaptare (pînă unde?) sau fidelitate faţă de valori (pînă cînd)? (**Le Nouvel Observateur**, 19-25 februarie 1998)

Secolul XXI

Chiar şi stînga, să-i zicem convenţională, predică schimbarea. Dominique Strauss-Kahn, ministru al Economiei şi Finanţelor din guvernul socialist francez: „După succesul şi apoi epuizarea modelului social-democrat postbelic, gîndirea de stînga trebuie din nou reconstruită. Trebuie inventat progresul secolului XXI. Este o provocare majoră, pentru stînga franceză şi europeană, pentru că doar încrederea în progres o poate structura. Este o provocare dificilă pentru că încrederea s-a erodat şi mulţi consideră acum că progresul tehnic este un pericol, progresul economic – o minciună, progresul social – un miraj şi în concluzie progresul democratic – o amăgire. Pentru a face faţă, stînga trebuie să inventeze noi reglementări. Doar ea o poate face, pentru că liberalii nu s-au debarasat de iluzia pieţei fără reguli şi instituţii".

Viziuni planetare

Secretarul general al Partidului Democratic al stîngii din Italia, Massimo d'Alema, fost comunist, regăseşte şi el suflul marilor proiecte: „Nu este o întîmplare că atît cetăţenii italieni, cît şi cei francezi, englezi, mexicani, argentinieni au încredere în stînga, ei refuză cu toţii o societate dominată de piaţă, producînd efecte sociale devastatoare. O stîngă mulţumită să reziste va pierde. Trebuie mers înainte. Avem nevoie de o integrare europeană mai intensă şi nu doar pe terenul politicii economice. Mă refer la politica externă şi la cea de apărare. Deoarece ne-a rămas de construit pacea (...) O pace durabilă implică, în afară de respectul pentru reguli, capacitatea de a vieţui alături de oameni «diferiţi». Aşa revine laitmotivul «educaţiei pentru celălalt». În faţa comunităţii mondiale se află un obiectiv ambiţios".

Tot aşa cum dreapta politică s-a adaptat sfidării comuniste şi şi-a recentrat politicile în vederea evitării exploziilor sociale, stînga democratică de la sfîrşitul mileniului trebuie să facă faţă problemelor secolului XX (eşecul comunismului), ale secolului XXI (globalizarea), precum şi celor ale secolelor trecute: tribalismul, războaiele etnice şi subdezvoltarea. (**M.B.**)

Argument

„Cum să faci lucruri din cuvinte, cu ajutorul cuvintelor“ *(How to do Things with Words, Quand dire, c'est faire)* îşi propunea (şi reuşea) să arate o celebră carte postumă a unui filosof englez (J. L. Austin) devenit celebru în postumitate graţie tocmai acestei cărţi. Cuvintele fac, într-adevăr, lucruri, nu sînt nimic, dar fac aproape totul. Există, totuşi, o diferenţă: între cum *să faci* – tu, persoană, individ conştient, cu intenţii mai mult sau mai puţin precise – lucruri cu cuvinte şi cum *se fac* cuvintele lucruri – de la sine, singure, automat, cu sau fără voia oamenilor. Cuvintele (se) fac lucruri. Cînd ideile sînt vagi, cînd cuvintele menite a exprima idei şi a le face realitate nu acoperă, de fapt, idei, lucrurile care, astfel, se fac capătă o existenţă nu doar autonomă, ci de-a dreptul anarhică. Cuvintele produc automat lucruri, dar, necontrolate ideatic, cuvintele generează în spaţiul public fantome de idei, semiexistenţe periculoase şi amăgitoare, false realităţi şi realităţi false. Trăim într-o realitate publică alcătuită aproape exclusiv din cuvinte, cuvinte care *capătă* realitate fără a *deveni* propriu-zis realitate.

Am conceput dosarul numărului de faţă al *Dilemei* ca o anchetă: o anchetă despre vag. De peste opt ani, în spaţiul public românesc s-a vorbit, mai mult sau mai puţin intens, despre anumite teme şi idei care nu au fost lămurite pînă la capăt, asupra cărora, periodic, se revine, care sînt pe buzele tuturor, au ocupat, uneori, pagini întregi de ziare şi ore întregi de dezbateri televizate, cuvinte care ne obsedează pasiv, fantomatic, bîntuindu-ne cu golul lor, dar asupra cărora s-a instaurat un fel de consens tacit şi pe care, chiar dacă vrem, nimeni nu prea pare a putea să le lămurească. Sînt idei vagi, nelămurite, confuze, care plutesc în derivă prin spaţiul nostru public, care ni se par tuturor implicit evidente, dar care, prin vagul lor, ne determină gesturile, acţiunile şi discursurile. Nu sînt neapărat nişte prejudecăţi decît, cel mult, ca urmare a prejudecăţii noastre că ştim despre ce este vorba în cazul lor.

Am invitat mai mulţi oameni implicaţi în mişcarea publică de idei de la noi să întocmească o listă a acestor idei vagi, indiferent de domeniu, şi să descrie felul în care ele ne influenţează viaţa. Unii au răspuns invitaţiei noastre, alţii nu. Ce-a ieşit, puteţi vedea în cele ce urmează. **(B. G.)**

Dan PAVEL
analist politic

Nevoia de cartezianism

Citind întrebările pe care mi le-a adresat *Dilema*, mi-am dat seama că de cîţiva ani încoace nu fac altceva decît să încerc a-mi preciza anumite lucruri vagi, că de atunci încoace ele s-au tot înmulţit, dar că de fiecare dată cînd am reuşit să-mi clarific cîte ceva, fie că am predat un curs nou, fie că am scris o carte, un studiu, un eseu sau o polemică. De fapt, cam cu asta se ocupă o bună parte dintre intelectualii critici români — să destrame imperiul vagului care s-a extins asupra vieţii noastre politice şi morale, fără a cruţa economia, afacerile şi domeniul statului de drept. Democraţia noastră este vagă, la fel şi concepţiile noastre liberale, legea în România este ceva extrem de vag; la fel şi noţiunile noastre etice sau normele şi procedurile noastre contractuale (deşi, dimpotrivă, ele ar trebui să fie precise, exacte). Avem chiar o amintire vagă cu privire la comunism — de aceea mai sînt unii care îl regretă –, iar ceea ce ştim despre modul în care s-a prăbuşit comunismul este mai mult decît vag. Nu cred că există vreun popor modern care să accepte a trăi în vag, iar românii sînt doritori de certitudini, chiar dacă cei care le pot oferi sînt atît de puţini sau (mai ales) dacă ideile acestora sînt distorsionate pînă ajung la consumatori.

Revoluţia carteziană a însemnat şi introducerea în discursul filosofic a ideilor clare şi distincte. Democraţiile liberale sînt acele regimuri politice în stare să aducă în spaţiul public ideile clare şi distincte ale gînditorilor politici. Dar nu tot ceea ce au gîndit aceştia din urmă poartă marca exactităţii şi clarităţii. De la Machiavelli încoace, tot ceea ce au gîndit gînditorii politici s-a înfăptuit în practica politică a liderilor, statelor, partidelor, naţiunilor. Chiar marile experimente totalitare ale extremei drepte şi ale extremei stîngi au avut la bază ceea ce a primit numele de *iraţionalism deliberat*. Putem interpreta marile înfruntări ale acestui secol — dominat de lupta a trei mari forţe (democraţia liberală, naţionalismul, comunismul) — ca o luptă între promotorii ideilor clare şi distincte şi susţinătorii mitului politic. Vagul este cultivat atît de proşti, de needucaţi, cît şi de cei extrem de sofisticaţi, care merg fie pe linia revelaţiei, fie pe aceea a provocării şi exaltării forţelor instinctuale, legitimate prin mit, ideologii extremiste, credinţe iraţionale sau proiecţii teleologice aberante.

Cel mai mare teoretician al democraţiei din acest secol, italianul-american Giovani Sartori, susţinea că între condiţiile democraţiei, cea mai puţin invocată este aceea că ideile greşite cu privire la democraţie fac ca o democraţie să meargă prost. Acum, dacă ar face cineva experimentul să îi testeze pe Iliescu, Diaconescu, Roman, Constantinescu, cu ai lor consilieri cu tot, cu privire la teoria modernă a democraţiei, va avea surpriza să constate cît de vagi sînt noţiunile cu care aceştia operează. La noi există prejudecata că între teoria politică şi practică nu este mare legătură. Este prejudecata inculţilor. În democraţiile occidentale, cei mai importanţi oameni politici au drept consilieri interni şi externi experţi de prima mînă în problemele cele mai diverse. Aceasta pentru că ştiinţa politică este o cunoaştere cu caracter empiric, factual, descriptiv, care acumulează, analizează, compară, sintetizează şi interpretează ceea ce s-a petrecut în viaţa politică reală, pentru a oferi politicienilor variantele de acţiune practică cele mai adecvate deciziilor pe care aceştia urmează să le ia. În mare parte, aceasta este şi rolul serviciilor de *intelligence*, care sînt în principal un fel de institute-mamut de analiză politică, iară nu servicii de poliţie politică, cum au fost în timpul comunismului şi cum nu au încetat să mai fie la noi în anumite privinţe.

Exemplul cel mai simplu care poate fi invocat în ceea ce priveşte modul vag în care acţionează politicienii actuali este ignorarea de către ei şi consilierii lor a teoriilor moderne ale partidelor politice, în rîndul cărora un loc important îl joacă teoriile coaliţiilor de partide. După noiembrie 1996, în România s-a intrat într-o nouă vîrstă a politicii democratice, cea a coaliţiilor. De atunci se află la putere o coaliţie compusă din trei alte coaliţii (CDR, USD, UDMR). În mod normal, ele trebuiau să evite criza ce a intervenit ulterior prin stabilirea unor norme, proceduri precise, exacte cu privire la situaţiile de neînţelegere care pot interveni în asemenea ocaziii. În loc de aceasta, multitudinea de partide şi lideri implicaţi în acest joc diletant al guvernării nu a făcut decît să stabilească cîteva principii vagi ale reformei. În Ungaria (ca să folosim un exemplu drag lui Funar şi Vadim, dar şi altora), protocolul tehnic al actualei coaliţii conţine mai mult de o sută de pagini. Lipsa unui asemenea protocol a condus, la noi, la situaţii absurde de confruntare, de care nimeni nu avea nevoie în situaţia pragmatică în care se impunea continuarea reformei. Desigur, pînă la urmă ţărăniştii şi pediştii tot s-ar fi certat; la fel s-ar fi întîmplat între naţionaliştii din partidele româneşti şi udemeriştii. Însă toate acestea s-ar fi produs abia cu şase luni înainte de alegeri, în campania electoraă.

Teoria cea mai precisă a democraţiei liberale este cea cu privire la *libertăţile negative* (vezi toată literatura liberală de la John Locke la Isaiah Berlin). Fundamentul economic al libertăţilor negative, al libertăţii omului, este proprietatea individuală. Acest lucru nu l-au înţeles nici pedeseriştii, pediştii, socialiştii etc., dar nici măcar ţărăniştii sau liberalii, pentru că altminteri primii nu l-ar fi atacat, iar cei din urmă ar fi ştiut să explice oamenilor că dacă acest drept nu este garantat, atunci nu poate fi vorba nici de o autentică economie capitalisă, nici de o reală democraţie liberală. Ca să nu insist excesiv asupra acestui punct despre care s-au scris biblioteci şi s-au votat mii de legi în lumea liberă, nu am să spun decît că în momentul în care comunismul s-a instaurat în anumite ţări, prima sa grijă a fost să anuleze garanţia proprietăţii private individuale. Comunismul nu a făcut altceva decît să fure proprietatea individuală, iar pe această bază să anuleze şansa libertăţii individuale, care erau ameninţări mortale la adresa sa.

Printre noţiunile cele mai vagi cu putinţă la noi sînt cele de ***cultură politică*** şi ***societate civilă***. La noi îi auzi pe tot felul de politicieni imbecili şi intelectuali diletanţi afirmînd că de aceea merg lucrurile prost, pentru că „poporul“ sau „alegătorii“ nu au cultură politică. O asemenea aberaţie provine dintr-o accepţie vagă cu privire la conceptul cu pricina. ***Cultură politică*** au şi canibalii sau boşimanii, după cum au avut spartanii din Antichitate, naziştii lui Hitler sau comuniştii de pretutindeni. De fapt, nu putem înţelege de ce comunismul autohton a fost atît de represiv fără a studia cu atenţie cultura politică a comunismului. *Cultura politică înseamnă modul de raportare individuală sau colectivă la felul în care funcţionează puterea ca întreg sau la diferite componente ale acesteia, dar mai ales modul în care individul se concepe pe sine în raport cu sistemul politic.* Doar în cultura politică democratică individul crede că poate să influenţeze sistemul ca întreg şi/sau anumite componente precise ale acestuia (puterea executivă, judecătorească sau legislativă, administraţia locală sau poliţia etc.). Cînd spun că nu există cultură politică, cei despre care pomeneam mai sus vor să spună că este slab dezvoltat unul dintre tipurile acesteia, anume cultura civică, proprie democraţiilor liberale. Nu mai continuu discuţia, pentru că ea este clarificată de Almond şi Verba, în cartea (tradusă în româneşte) *Cultura civică. Atitudini politice şi democraţie în cinci ţări*, care este una dintre cele mai importante cărţi de referinţă din *comparative politics*.

Altă aberaţie născută din ambiţiile unor lideri şi intelectuali critici este de a fi confiscat ***societatea civilă*** în numele unei anume părţi a baricadei politice. Numai că societatea civilă este ceva extrem de complex, avînd cel puţin trei segmente distincte: *civic*, *noncivic*, *anticivic*. *Segmentul noncivic* este alcătuit din toate acele societăţi, organizaţii spontane care nu împărtăşesc neapărat valori democratice, cetăţeneşti, dar care nu se împotrivesc acestora, deşi se împotrivesc statului. Cel mai elocvent exemplu este al mafiilor care proliferează în toate ţările foste comuniste, după cum sînt puternice în toate marile democraţii, fie că vorbim de SUA sau de Italia. *Segmentul anticivic*, deci care se împotriveşte valorilor democratice şi liberale, este alcătuit din organizaţii spontane extremiste, radicale, naţionaliste (cum ar fi Uniunea „Vatra Românească“ sau Societatea „Avram Iancu“ sau Cuibul „Horia Sima“), fundamentalist religioase (care există pretutindeni în lume, fiind ortodoxiste, catolice, protestante, mozaice, islamiste — acestea din urmă luptînd împotriva încercărilor de modernizare din Algeria, Egipt, Turcia, după cum au pus la cale atentate chiar şi în SUA, la World Trade Center) etc. Important este care dintre aceste componente predomină. La noi nu predomină segmentul civic, fără îndoială. Nici măcar segmentul care se pretinde civic nu susţine în mod consecvent neapărat valori democratice sau liberale.

Noica făcea distincţia dintre adevăr şi exactitate. Problema cu vagul este că el intră în contradicţie atît cu exactitatea, cît şi cu adevărul. O societate care trăieşte preponderent în vag are mari probleme cu modernizarea. Vagul nu poate fi eliminat — ar însemna să trăim într-o societate robotizată —, dar se simte nevoia unor repere exacte, a unor norme precise, a unor contracte lipsite de ambiguitate. Altminteri nu se poate realiza nici instituţionalizarea democraţiei, nu au valoare nici cuvîntul dat, nici obligaţiile contractuale, dar mai ales promisiunile electorale. Cînd imperiul vagului este omniprezent, nimic nu funcţionează. Vagul are virtuţi estetice, dar şi *kitsch*-ul sau urîtul au. În politică şi morală, vagul prelungit poate conduce la situaţii de criză, la nevoia exagerată de exactitate şi ordine, de certitudine şi stabilitate, ceea ce împinge către soluţii radicale, chiar totalitare. Iar din punct de vedere moral, acestea sînt cele mai vagi regimuri politice.

Gilda LAZĂR
editor senior al cotidianului *Curentul*

Vagul concret, interesantul

Am acceptat provocarea lansată de *Dilema*, de a participa la alcătuirea unui număr despre vag, convinsă fiind din start că însuşi demersul întocmirii unei liste a ideilor, temelor sau noţiunilor neclare care bîntuie spaţiul public românesc va avea o finalitate nedefinită. Nedefinită tocmai prin lipsa de finalitate. Pentru că inventarul unei asemenea liste s-ar putea întinde fie pe o jumătate de filă, fie pe cîteva numere ale revistei, fără ca lista sau fiecare element al ei în parte să fie lămurit, clarificat pe deplin, încheiat.

Pentru orice filolog, primul impuls atunci cînd se pune problema sensurilor unui cuvînt sau ale unei sintagme este să apeleze la dicţionar, căutînd o definiţie cît mai comprehensibilă. Prin definiţie, însă, „vag", ca adjectiv, adesea adverbial, nu capătă valenţe depline decît în relaţie cu un substantiv sau verb. *„Vag" este acel ceva „lipsit de limpezime, de claritate, de precizie; neclar, nelămurit, nesigur, confuz".*

O metodă empirică de detectare a vagului, la îndemîna oricui; presupune lansarea unei întrebări simple: „cum vi se pare acest tablou (sondaj, program etc.)?". De regulă, răspunsul se reduce la un singur cuvînt — „interesant" — atît de vag, încît poate să însemne orice sau nimic.

O caracteristică rezultată în urma radiografierii vagului din realitatea politică, economică, socială, culturală, morală este cronicizarea mecanicistă. Mecanismul e simplu.

1. Se lansează cu emfază o noţiune importată dintr-o limba străină sau dezgropată după ani de uitare din fondul firesc de cuvinte al limbii române. Un concept care sună bine — gen ***economie de piaţă*** — pe care prea puţini, inclusiv promotorii lui cei mai înfocaţi, îl pătrund pe deplin, cu toate că, pentru o mînă de iniţiaţi, numiţi „specialişti" sau „profesionişti", sensul ideii este de la sine înţeles, fără ca aceasta să se traducă neapărat prin „clar".

2. Apoi, ideea respectivă se transformă în obiectiv sau ţintă oficială — ***trebuie să construim economia de piaţă*** — şi este repetată obsesiv, ca o mantra, de parcă repetarea ca atare ar fi suficientă pentru învăţare — învăţare ca pătrundere şi înfăptuire a semnificaţiei aflate dincolo de învelişul de sunete şi nu doar ca memorare superficială.

3. Prin repetare, noţiunea se banalizează şi începe să nu mai sune frumos şi interesant, ci numai firesc, natural ca forţa gravitaţională — cel care ar spune că nu pricepe un lucru aflat pe buzele tuturor ar fi luat de fraier. Dacă, de exemplu, l-ai lua la bani mărunţi şi l-ai scutura puţin pe un demnitar care, în discursurile sale publice, foloseşte din două în două fraze sintagma ***economie de piaţă***, ai realiza, probabil, că pentru el piaţa cu pricina este Matache Măcelarul, iar legile ei se confundă cu vechiul mercurial. Puţini ziarişti ar încerca, însă, să pună o astfel de întrebare, pentru a nu părea stupizi sau neinformaţi. Şi, totuşi, vă mai amintiţi celebrul caz în care o serie de personalităţi publice erau chestionate în legătură cu formula apei? O noţiune elementară care, ca orice noţiune elementară, cuprindea în ea o doză de pudoare.

4. De la banalizare, prin uz şi abuz de folosinţă a termenului, se ajunge în final la golirea totală de conţinut, la acel „înşirînd cuvinte goale, ce din coadă au să sune". Oamenii devin plictisiţi să audă mereu aceleaşi lucruri şi li se pare inutil să mai încerce să înţeleagă ceva despre o temă după ce aceasta şi-a pierdut interesul noutăţii. Se produce fenomenul apariţiei acelui tip de barieră intelectuală numită popular lehamite.

Aşadar: LANSARE, OFICIALIZARE, REPETARE, BANALIZARE, GOLIRE DE SENS. Acesta este drumul pe care se ajunge la îngroparea marilor idei.

Aşa s-a întîmplat cu — enumăr la întîmplare — ***economie (socială) de piaţă***, ***luminiţa de la capătul tunelului***, ***reformă***, ***privatizare***, ***procesul comunismului***, ***dosarele Securităţii***, ***terorişti***, ***corupţie***, ***restructurare***, ***asanare morală***, ***buget***, ***comunicare***, ***drept la informare***, ***guvern***, ***program***, ***FMI***, ***Banca Mondială***, ***coaliţie***, ***oameni de afaceri***, ***restitutio in integrum***, ***proprietate***, ***justiţie***, ***separaţia puterilor în stat***, ***stat de drept***, ***democraţie***, ***algoritm***, ***legitimitate***, ***competenţă***, ***macrostabilizare***, ***diplomaţie***, ***NATO***, ***politici monetare şi fiscale***, ***CEFTA***, ***UE***, ***societate civilă***, ***libertatea presei***, ***criză***, ***liberalism***, ***liberalizare***, ***sondaj de opinie***, ***premier***, ***partide politice***, ***centre culturale***, ***transparenţă***, ***integrare europeană***, ***disciplină economico-financiară***, ***strategie***, ***investitor*** etc. etc., expresii şi termeni intraţi în vocabularul curent pe cale neologică, precum francezul „vague", sau preluaţi din nou, după o perioadă de timp, din fondul vechi, ca latinul „vagus".

„Oameni de afaceri"

Editorialistul unui cotidian de largă circulaţie remarca recent că această sintagmă — evident vagă — duce automat cu gîndul la miliardarii de carton, cu Mercedesuri, vile şi bodyguarzi, cultivaţi de presă ca vedete ale vieţii publice înainte de a fi arestaţi şi scăpaţi de puşcărie din cauza furunculozelor rebele. Puţină lume îşi dă seama că întreprinzătorul care şi-a transformat în magazin o cameră din cele două ale apartamentului de bloc sau agricultorul care a luat în arendă pămînt şi care-şi risca astfel întreaga agoniseală sînt, în felul lor, oameni de afaceri, pe care nu-i protejează nimeni material sau legislativ şi a căror situaţie s-a înrăutăţit simţitor după 1996.

„Investitor", „atragerea investiţiilor străine"

În general, cele două entităţi se confundă, întreprinzătorii români fiind doar rareori, şi atunci cu mari semne de întrebare (a se vedea cazul fraţilor Păunescu), consideraţi printre cei care aduc capital economiei naţionale. Directorul general al Companiei Coca-Cola declara deunăzi cu năduf că mesajul guvernului către investitorii străini este „faceţi investiţii mari în ţară şi, dacă aveţi succes, vă vom băga mîna în buzunar". Cum să-ţi vină investitorul străin într-un mediu politic volatil, cînd nu ştie ce surpriză legislativă îi rezervă ziua de mîine? Pentru o companie serioasă, nu contează atît cum îl cheamă pe ministrul de finanţe sau de cîte ori se schimbă guvernul într-un an, ci contează stabilitatea, predictibilitatea şi coerenţa măsurilor economice. Orice companie străină îşi întocmeşte din vreme un plan anual de afaceri (planul nu a fost inventat de comunişti). Dacă sistemul de taxe şi impozite se schimbă, ca în 1997, de patru ori în douăsprezece luni, planul este dat peste cap, iar investitorul exasperat îşi face valiza şi pleacă acolo unde poate să facă afaceri în siguranţă. El nu are înclinaţii spre sacrificii patriotice, pe el îl interesează profitul.

„Comunicare"

Unii înţeleg prin asta dreptul de a spune ce le trece prin cap la orice oră din zi şi din noapte, în orice stadiu s-ar afla problema în cauză, fără să mai consulte pe nimeni. Alţii sînt nevoiţi, ulterior, să îi corecteze pe primii. De obicei urmează reacţiile, contradictorii, care generează noi explicaţii ale primei surse. Din mesajul distorsionat nu mai rămîne nimic. Preşedintele Constantinescu recunoştea de curînd că traversăm o serioasă criză de comunicare. Ceea ce nu se întîmplă la nemţi sau la americani. Am văzut, de exemplu, cum, în fiecare zi, la aceeaşi oră, purtătorii de cuvînt sau omologii lor de la Departamentul de Stat, Pentagon, CIA, Casa Albă şi Consiliul Securităţii Naţionale discută între ei după ce s-au consultat cu superiorii, se informează reciproc şi decid asupra formei de transmitere a aceluiaşi mesaj. Mesaj care este comunicat coerent de patru-cinci instituţii diferite. Cît am lucrat în aparatul nostru guvernamental nu numai că n-am reuşit niciodată să discut cu colegii mei de la preşedinţie şi guvern înainte de a lansa un mesaj, dar am mai stîrnit şi suspiciuni cu astfel de demersuri...

Mă opresc aici cu detalierea. Propunerea de a alcătui o listă-dicţionar este cît se poate de tentantă şi poate constitui oricînd o temă de cercetare pentru Institutul Academiei care, după cîţiva ani de muncă serioasă, ar reuşi, probabil, prin definiţii cît se poate de concrete, sau cît mai apropiate de concret, să lămurească o parte din noţiunile vagi care ne bîntuie de vreo opt ani încoace. Inevitabil însă, tomul rezultat ar fi destinat unui segment îngust, al publicului specializat.

Doar o singură observaţie înaintea ultimului punct. La noi, vagul se asociază sistematic termenilor concreţi şi serioşi, care presupun un proces sau o acţiune coordonată. Ca dovadă, întîmpinate iniţial cu ilaritate şi vădit neînţelese, cuvinte precum ***implementare***, ***sicofant***, ***sinergie***, ***politolog*** şi-au găsit ulterior locul firesc în vocabularul preţios curent.

Sever AVRAM
preşedintele Fundaţiei „EUROLINK – Casa Europei"

Sindromul Burebista faţă cu Europa unită

Cu cît este mai puternic clamată ca Idee *passe-partout*, pe toate claviaturile, revenirea României în matca ei presupus europeană se îndepărtează parcă tot mai tare de aceasta, la nivelul mentalităţilor profunde, aidoma unei Fata Morgana. În improvizarea acestor discursuri de genul celor ale Fiului Risipitor, au fost puse la bătaie toate tipurile de mistificare şi de reciclare retorică vreodată imaginate; şi totuşi...

La ora actuală, integrarea europeană nu mai joacă doar rolul unui etalon competiţional generic, ci a devenit acel turnesol apt să reveleze, pînă în străfunduri, orientarea de esenţă, norma comportamentală, sensul de evoluţie globală al cutărui sau cutărui partid, instituţie ori factor de decizie. Cred că, după experienţa unei dictaturi personale, românii aveau realmente nevoie de această probă, la care să fie supuse, rînd pe rînd, păcatele lor „capitale", la ceas de cumpănă. Cum nici un popor adevărat nu este scutit de asemenea scăderi, confruntarea de acum cu Sfidarea europeană s-ar cuveni să ne fie de bun augur şi să ne priască cumva tuturor. Privind din unghiul celor cărora condiţiile puse de Uniunea Europeană le par doar expresia unei trădări ipocrite a Occidentului, supunerea la acest test rămîne, totuşi, relevantă, deoarece indignarea lor capătă astfel obiect şi ei se pot răfui, măcar verbal, cu nişte *reguli de conduită* destul de clare, dovedind astfel explicit cît de mult le trece acestora prin cap să le asume.

Caracterul „naţional-unitar" indiscutabil al statului

Factor de mîndrie paşoptistă pentru unii, formulare oripilantă pentru alţii, încrederea în acest soi de unicizare pe criterii de trib continuă să fie fluturată, nu atît din nostalgii paseiste, cît ca temperare a pretenţiilor unor lideri radicali ai elitei maghiare. În restul Europei, un concept pur şi simplu căzut în desuetudine, care nu mai provoacă decît intermitente inflamări discursive ale grupurilor conservatoare sau explicit naţionaliste. Acceptînd rolul tradiţiei şi ponderea originilor, europenii vorbesc de statul post-suveran sau post-naţional, pregătindu-se psihologic pentru o formulă federalistă de organizare politică şi pentru o societate multi- sau inter-culturală.

Grupurile de interese şi lobby*-ul ca expresie a unor „forţe oculte"*

Concepte practic ininteligibile pentru majoritatea politicienilor de la noi, utilizate în presă în accepţie preponderent peiorativă, fiind grosier confundate cu clientelismul de clan fanariot, respectiv cu sforăria şi şmecherismul de partid şi de stat (pile, cunoştinţe, relaţii). În ochii Europei, imposibilitatea cristalizării unor grupuri semnificative de interese la nivelul societăţii atestă imaturitatea, dacă nu cumva paralizia organismului social-politic. Coincidenţa, în multe puncte, a intereselor mafiote cu însuşi aparatul de stat, exprimată *pe faţă* în cursul guvernării anterioare, ori incapacitatea coagulării unor forţe/partide *de jos în sus*, dinspre nevoi spre lideri, înclinaţia spre complicităţile de tip partidocratic între anti-reformiştii din ambele părţi ale spectrului, vorbesc de la sine nu despre fragilitatea democraţiei autohtone, ci despre inaptitudinea/inapetenţa Schimbării a unei întregi generaţii de „conducători" (mal)formaţi *de* „epoca Ceauşescu", indiferent de palierul ierarhic la care erau plasaţi: diriginţi de şantier proletar sau onctuoşi directori din MAE.

Da, transferului de suveranitate, dar cerem reliefarea „specificului naţional"

Aici irump un lung şir de paradoxuri şi alternative à *la* Farfuridi, din care nu dăm semne că putem ieşi. Procentele mari de adeziune publică la integrarea europeană a ţării n-au fost urmate de o coerenţă exemplară în afirmarea flexibilităţii noastre faţă de organizarea pre-federalistă a UE. Pendulăm şi aici între arbitrarea surorilor noastre balcanice, dar tragem cu ochiul la chiverniseala tihnită a Europei Centrale. Doar damnaţiunea noastră istorică să fie de vină?! Nu spune nimeni c-ar trebui să ne poleim mimetic cu fireturi cezaro-crăieşti de ocazie, sau să ne impunem vreun model conformist, de dragul Occidentului. Nu vom fi luaţi însă serios în seamă cîtă vreme doar Bucureştiul va continua să dea tonul deciziilor, perpetuînd mixtura sa inconfundabilă de şacalism mieros cu şnapanismul ciocoilor puşi pe fapte mari, pînă la următoarea mazilire domnească. Pentru tot soiul de asociaţii de prietenie, chiar pentru o Casă a Americii Latine, s-au găsit aici, demult, spaţii opulente, nu şi pentru Institutul European sau pentru o Casă a Europei care să găzduiască în mod obiectiv o *dezbatere publică* asupra tipului de societate spre care ne îndreptăm, altfel decît cele de genul „noi şi amicii de canastă dăm cărţile pe faţă"! La televiziune, lipsesc liderii de opinie, ciocnirile de idei, partenerii de ideal. Proliferează doar moraliştii de ocazie, moderatorii rapsodic-tentaculari şi marionetele lor cu ifose de vedetă. Deşi vorbesc despre restul ţării în termeni de „apeluri din provincie", televiziunile zise naţionale ilustrează frecvent doar o Balcanie ţîfnoasă, înecată în colbul frustrărilor miticiste.

***

Cum se poate vedea colecţia ideilor de-a gata, a falselor teme şi inducţii se dovedeşte o pepinieră generoasă. Mi s-ar putea replica faptul că nici Europa unită n-o duce prea bine cu Spiritul. Şi Comisia Europeană seamănă a bastion al birocraţilor de carieră, prinşi ades într-un păienjeniş de tip clientelar, nu o dată blamat chiar în ţările membre. Totuşi, la Bruxelles mai există încă destul spaţiu pentru (auto)critică, corecţie din mers, variante alternative, negociere a soluţiilor şi decenţă a reciprocităţii de a formula un răspuns, de a încerca nu schimbul de aroganţe şi îngustimi personale, ci disponibilitatea minimală pentru un dialog neformalist.

Confortaţi pînă la perplexitate cu blazonul nostru getodac, atît de siguri de rotirea lumii în jurul augustei noastre descendenţe/persoane, am uitat, pare-se, să-l mai privim pe Celălalt, pe vecinul european, altfel decît ca pe un rival, un profitor, un străin. Din preaplin de pluralism democratic, cum cred sincer unii oameni politici? Mai degrabă, Europa, ca sistem de reguli severe şi responsabilităţi, ca aspiraţie la o comunitate de destin, ca reînvăţare a lui „a fi împreună" riscă să le rămînă o *terra incognita* vocaţiei lor de apostoli ai neamului. Iar prin ei, şi nouă, românilor de rînd, dornici să ieşim de sub narcoza epopeică a unui Burebista de paradă.

Bogdan FICEAC
redactor-şef adjunct al cotidianului *România liberă*

Despre utilitatea cultivării vagului în politică

„Reforma“

Un factor foarte important de accentuare a confuziei în care pluteşte societatea românească actuală îl constituie vehicularea unor termeni deveniţi foarte familiari pentru mai toată lumea, al căror înţeles rămîne, însă, necunoscut. Să dau un exemplu de mare actualitate: termenul de ***reformă***. S-a observat şi în comunicatele partidelor implicate în actuala criză politică că toată lumea face apel la „accelerarea reformei“, la „deblocarea mecanismelor reformei“, se formulează acuzaţii reciproce că reforma nu merge bine din cauza unuia sau a altuia, dar chiar şi la unii lideri sindicali am observat o întrebare extrem de lucidă: „ce înseamnă reforma?“, pentru că nici ei nu înţeleg ce anume înseamnă „reforma“ în viziunea unuia sau a altuia dintre partide. Înseamnă privatizare, sau nu, înseamnă restructurare urmată abia apoi de privatizare, înseamnă restituirea proprietăţilor şi repararea nedreptăţilor din regimul trecut, înseamnă crearea unei infrastructuri, înseamnă stabilirea unor priorităţi naţionale sau, în fine, crearea unui cadru legislativ care să permită, apoi, libera iniţiativă după modelul liberalismului în general etc.? Ce înseamnă, pînă la urmă, „reformă“? Cred, prin urmare, că un factor deosebit de important pentru detensionarea crizei şi pentru clarificarea societăţii româneşti este lămurirea acestui concept.

Pe de altă parte însă, nu ştiu cît de interesate ar fi partidele politice în lămurirea lui. Vagul public este, pînă la urmă, foarte folositor din punct de vedere politic, pentru că, atunci cînd îţi stabileşti termene concrete şi responsabilităţi concrete şi, dintr-un motiv sau altul, pur obiectiv să spunem, nu neapărat subiectiv, nu reuşeşti să le respecţi, eşti extraordinar de vulnerabil. Chiar printre directivele NKVD-ului din 1947 exista una specială referitoare la programele pe care trebuie să le aibă în vedere activiştii de partid: să nu dea niciodată termene precise, să nu formuleze niciodată responsabilităţi şi directive precise, ci toate programele pe care le fac să fie cît mai stufoase, cît mai generale, lipsite de orice precizare, în aşa fel încît întotdeauna referirile la respectivele programe să poată fi întoarse în fel şi chip, după cum convine, în funcţie de interesele momentului. Părerea mea este că pe fondul acestor mentalităţi însuşite vreme de cincizeci de ani s-a grefat o anume mentalitate politicianistă, pentru că la noi sînt încă foarte rari adevăraţii oameni politici; adevăraţii oameni politici, puţini cîţi există, sînt marginalizaţi şi culpabilizaţi de ceilalţi, şi îndepărtaţi, încet încet, din locurile în care ar putea să facă, totuşi, ceva pentru România. Cred, deci, că, pe fondul mentalităţii păstrate vreme de cincizeci de ani, în care această ambiguitate era voit cultivată, s-a ajuns la concluzia, tacită, că ea este extrem de folositoare pentru interesele de grup şi într-o perioadă de tranziţie precum cea pe care o traversăm. Aşa că ea a fost amplificată, folosită aproape zilnic, şi iată că efectele ei negative se constată tot mai grav de la an la an şi de la lună la lună. Constatam recent că pînă şi bulgarii, la care noi ne tot referream în mod negativ, vorbind de *„bulgarizarea“* economiei, de *„bulgăroi cu ceafa groasă“*, au lămurit ce anume înseamnă *restituirea proprietăţilor*, le-au şi restituit, au lămurit ce anume înseamnă şi *deschiderea dosarelor Securităţii*, le-au şi deschis, şi-au revenit şi încep să aibă chiar şanse mai mari decît România de a fi admişi în NATO şi în Uniunea Europeană, şi s-ar putea chiar ca, foarte curînd, „bulgarizarea“ României să devină un termen pozitiv.

„Interesul naţional“ (al fiecăruia)

Şi în acest caz, nu cred că există formaţiune politică sau chiar comentator politic care să nu lupte pentru ***„interesul naţional“***. Nu ştiu, însă, cîţi dintre oamenii obişnuiţi, cîţi dintre politicienii noştri au o viziune foarte clară despre ce anume înseamnă interesul naţional. Dacă am provoca o discuţie foarte serioasă pe tema aceasta între politicieni, cred că ea ar dura la nesfîrşit şi nu ar duce la o lămurire completă a ceea ce înseamnă „interesul naţional“: să ne integrăm în structurile euroatlantice sau să nu ne integrăm şi să fim independenţi, să clădim democraţia sau să mărim nivelul de trai, sau să facem economie de piaţă etc.? Efectiv, nimeni nu ştie exact ce înseamnă „interesul naţional“, dar, pe de altă parte, în numele „interesului naţional“ se desfăşoară extraordinar de violente lupte mediatice, se pronunţă discursuri fulminante, acuzaţii reciproce, fiecare acuzîndu-l pe celălalt că nu serveşte „interesul naţional“ şi că acuzatorul este, de fapt, adevăratul apărător al acestui „interes naţional“... Iată, deci, încă un termen păstrat de foarte mulţi, în mod voit, în vag tocmai pentru a nu fi interpretat mai tîrziu într-un fel sau altul şi a putea fi folosit în orice moment ca armă de luptă în numele „interesului naţional“.

„Capitalism“ şi „capitalism sălbatic“

S-a tot spus, mai ales de către partea stîngă a spectrului politic, că în România, după Revoluţia din 1989, a început un „capitalism sălbatic“, şi iată unde ne-ar fi adus el. Chiar dacă ar fi să folosim noţiunea marxistă de capitalism ori criticile formulate de Marx la adresa capitalismului, am vedea că, şi acolo, capitalismul era înţeles ca o societate în care munca unor categorii era exploatată sălbatic de alte categorii mai restrînse, fiind, însă, totuşi, vorba despre nişte întreprinderi, despre nişte muncitori care munceau şi erau exploataţi. Or, la noi, după 1989, marile averi nu s-au făcut prin muncă şi prin exploatarea muncii. Miliardarii aşa-numiţi „de carton“ au apărut ca urmare a învîrtirii unor hîrtii, pe bază de simple semnături, din comisioane şi alte operaţiuni de acest gen, prin care averea statului a fost trecută în averea particulară. Nu a fost vorba nici măcar de o baracă construită sau de un loc de muncă creat, care să explice, prin exploatarea „sălbatică“ a muncii, apariţia marilor averi. Au existat, într-adevăr, şi întreprinzători onesti, şi oameni care s-au zbătut infernal ca să reuşească să facă ceva pe cont propriu, dar aceştia nu se numără printre marii miliardari ai momentului actual. Sau, oricum, sînt extrem de rare cazurile de bogăţie dobîndită prin respectul legii şi prin mecanismele economice ale capitalismului. În România, după 1989, nu a existat capitalism, ci pur şi simplu vid legislativ şi jaf generalizat.

„Procesul comunismului“

O altă sintagmă care a provocat foarte multă agitaţie inutilă a fost, după părerea mea, şi „procesul comunismului“. În viziunea celor care au lansat-o, această sintagmă nu urmărea, de fapt, decît decomunizarea României într-un mod asemănător defascizării şi denazificării produse după cel de-al doilea război mondial în Italia, Germania şi în celelalte ţări atinse de aceste flageluri. Această decomunizare nu a fost, prin urmare, suficient explicată, dar nu numai atît: ea a fost preluată de cei care nu aveau nici un interes să dea drumul unui astfel de proces, pentru că el le-ar fi barat accesul către puterea economică, administrativă, financiară ş.a.m.d., deci către controlul ţării, şi a fost deturnat către lozinci de genul „cei care vor procesul comunismului vor să-i bage în puşcării pe toţi foştii membri de partid şi familiile lor“, ceea ce era, evident, absurd, căci ar fi fost vorba de aproximativ cincisprezece miljoane de oameni care ar fi urmat să fie închişi. Prin procesul comunismului, nu se avea, efectiv, în vedere decît o asanare de ordin moral a societăţii, în sensul eliminării tuturor pervertirilor istorice, reparării nedreptăţilor trecutului, iar dacă ar fi fost să fie vorba, într-adevăr, de puşcărie, aici nu ar fi trebuit să ajungă, în urma unor procese judiciare, decît aceia care au comis crime împotriva umanităţii, conform Codului Penal în vigoare şi în România de ani de zile. Este vorba de foştii torţionari din închisorile comuniste, de cei care au ucis sau au ordonat exterminări în masă. Mi se pare că un astfel de lucru nu are nici măcar o conotaţie politică, ci are în vedere pur şi simplu latura exclusiv penală a faptelor. Dar, tocmai pentru a evita organizarea unor astfel de procese foarte concrete, s-a creat o vîlvă întreagă că procesul comunismului ar însemna, cum spuneam, urmărirea tuturor membrilor de partid etc. etc. Mi se pare, însă, că şi cei care au iniţiat ideea acestui proces nu au avut suficientă claritate atunci cînd l-au propus, şi nici suficientă putere de a explica oamenilor ce se înţelege, de fapt, prin „procesul comunismului“, iar pe de altă parte, cei care au fost împotriva lui au avut suficient de multă putere pentru a distorsiona total sensul acestei sintagme şi pentru a o transforma într-un fel de ameninţare la adresa întregii naţiuni.

„Vînătoarea de vrăjitoare“

Această sintagmă sună foarte fioros, dar se aplică unor procese, cred eu, absolut necesare societăţii româneşti, şi anume necesităţii de a asana societatea românească de rămăşiţele, pervertirile, falsurile unei perioade de nu mai puţin cincizeci de ani de regim totalitar. Nu este cîtuşi de puţin vorba de o „vînătoare de vrăjitoare“, ci de un lucru pe care cehii, nemţii, ungurii, polonezii, bulgarii l-au făcut, într-o măsură mai mare sau mai mică, pe un termen mai lung sau mai scurt, şi concretizat într-o *lege a lustraţiei*, prin care se interzice, pentru un anumit număr de ani, numirea în funcţii publice (fie din toată administraţia, fie doar din justiţie şi învăţămînt) a foştilor membri ai poliţiei politice şi ai aparatului de partid — aşadar a celor plătiţi ca să facă propagandă regimului comunist, nu a membrilor de partid obişnuiţi.

Legea lustraţiei este un alt termen necunoscut în România. Ea este percepută ca o scoatere în afara legii a unor partide, ca o interzicere a dreptului de liberă exprimare pentru anumiţi foşti membri de partid, ca o interzicere a dreptului de liberă asociere, a dreptului de vot etc. Nu este, însă, vorba decît de interzicerea, pe o anumită perioadă, a numirii în funcţii publice, lucru care nu are nimic de-a face cu drepturile omului, care sînt invocate tot timpul în astfel de discuţii.

Valentin NEGOIŢĂ
director executiv al săptămînalului *Capital*

Presa românească şi noul terminologic: necesitatea traducerii

Din 1990 încoace, de la celebrul ***„a implementa“*** şi pînă la ***„stand-by“***, care sînt împrumutaţi, au pătruns în limbă şi nimeni nu a simţit nevoia să-i explice şi să-i traducă, şi pînă la termeni mai mult sau mai puţin consacraţi, cunoscuţi în limba română, cum sînt ***„reformă“*** sau ***„buget“***, există nenumărate astfel de cuvinte noi sau cu semnificaţii noi care, însă, au ajuns să se uzeze, lumea s-a plictisit de ele, de abuzul lor lipsit de orice discriminare. Dar, pe de altă parte, termenii aceştia nu au cum să nu rămînă şi să nu fie folosiţi. Nici măcar oamenii politici nu-i înţeleg, însă, pînă la capăt, nu fac decît să preia nişte clişee. Clasa noastră politică foloseşte cu o plăcere nedisimulată aceste clişee, care „dau bine“, impresionează masele şi au ajuns, aproape, o modă.

Coborînd la nivelul nostru, al oamenilor de presă, cred că, în bună parte, se poate recunoaşte o vină, aceea de a nu ne arăta preocupaţi de decelarea — folosesc şi eu un termen preţios —, de traducerea unor cuvinte, mai ales a acelor cuvinte care, chiar dacă au existat în limba română, nu au fost folosite, au fost păstrate în vocabularul pasiv. Exemplul revistei *Capital* este destul de relevant în acest sens: în general, noi nu folosim un limbaj pretenţios, şi tocmai prin asta ne-am şi cîştigat, probabil, bună parte dintre cititorii nespecialişti; folosim un limbaj economic destul de echilibrat şi, mai ales, tradus în limba română curentă. Modelul nostru îl constituie presa anglo-saxonă, care foloseşte, de multe ori, fără să se ruşineze, traduceri şi explicaţii, în paranteză, pentru anumiţi termeni tehnici mai puţin uzitaţi sau foarte specializaţi, după care recurge la prescurtări şi la sigle. Deci se poate! Chiar dacă un ziar ca *Financial Times* nu se adresează, pînă la urmă, publicului larg, ci unui public de cunoscători, de oameni aparţinînd lumii afacerilor, şi el simte nevoia să recurgă la traduceri în engleza curentă a unor termeni mai puţin obişnuiţi. Mai nou, prestigiosul *Wall Street Journal* a început să dedice, aproape zilnic, un colţ de pagină identificării şi explicării, cu exemple concrete, a unor termeni care acum intră în limba engleză curentă. Este vorba, cel mai adesea, de inveţii lingvistice noi. Zilele trecute am întîlnit, de exemplu, termenul de *„Zulu Way“*, care desemna o tehnică de marketing extrem de agresivă. Explicaţia termenului era chiar, mai mult decît atît, pentru a fi cît mai clară, însoţită de o reprezentare grafică a unui luptător Zulu cu suliţă-n mînă! Deci, educaţie făcută prin ziar. Ceea ce, la noi, nu se poate să nu recunoaştem, lipseşte cu desăvîrşire. Nu numai din presa cotidiană, dar chiar şi din cea săptămînală, care are timp şi spaţiu. Presa românească ar trebui să-şi cultive în primul rînd propriii ziarişti, care să ajungă, astfel, să înţeleagă despre ce este vorba în ceea ce scriu, nu doar să preia, aşa cum fac acum, din gura politicienilor sau a tehnocraţilor, termeni pe care îi livrează aşa cum i-au primit, neexplicaţi, lucruri extrem de preţioase care nu fac decît să-l îndepărteze pe cititorul obişnuit. Ziaristul are un rol extrem de important în a înţelege în primul rînd el despre ce se vorbeşte, şi în a-i ajuta, apoi, pe cititori să înţeleagă. În fond, tocmai în asta constă meseria de jurnalist: în a media informaţii. Şi în aceasta constă, pînă la urmă, măiestria unui ziarist: în a se face înţeles sau în a face înţelese nişte opinii venite din partea unor tehnocraţi sau a unor oameni politici. Este inevitabilă pătrunderea de termeni noi în limba română, orice limbă se îmbogăţeşte. Exemplul englezei, care adoptă tot felul de jargoane tehnice, este, din acest punct de vedere, elocvent. Numai că jurnaliştii anglo-saxoni nu se prefac a cunoaşte aceşti termeni, ci, aşa cum spuneam, îi explică, ajutîndu-i să-şi găsească un loc în limbă. Presa românească ar trebui să procedeze, şi ea, la fel, într-un mod cît se poate de firesc. Să facă, pur şi simplu, educaţie, în propria ogradă în primul rînd, fireşte, dar şi în masa cititorilor. Ea nu va fi în nici un caz respinsă. Cu excepţia cîtorva iniţiaţi, care nu depăşesc 5%, restul oamenilor se vor simţi chiar băgaţi în seamă şi vor fi atraşi. Or, reţeta succesului constă tocmai în a te face citit de cît mai mulţi oameni. O datorie a presei ar fi, aşadar, aceea de a găsi limbajul potrivit, de a traduce cuvintele împrumutate din limbi străine, dar şi unele cuvinte uzate, păstrate în vocabularul inactiv al limbii şi care, treptat, reapar în limbă cu sensuri noi, precise, tehnice. Ce înseamnă, de pildă, ***broker***, ***consulting*** sau ***SVM*** (societate de valori mobiliare)? Unii oameni au curajul să întrebe, alţii nu. Chiar şi traducerea prin „societate de valori mobiliare“ reprezintă o fază primară, care are la rîndul ei nevoie să fie tradusă. Trebuie, prin urmare, tradus în mai multe trepte, pînă se ajunge la înţelegerea oamenilor nespecializaţi în diferitele domenii. Ce-i aia ***RASDAQ***? Altă poveste! În ultimii doi, trei ani asistăm, se poate spune, la o adevărată ofensivă asupra oamenilor obişnuiţi cu nişte noţiuni dintre cele mai seci. Terminologia din sfera bursieră este dintre cele mai complexe şi mai greoaie, pentru că mulţi termeni, din lipsă de echivalent, pentru moment cel puţin, trebuie preluaţi din limba engleză, în special. În era comunicării şi a globalizării afacerilor, viaţa devine pe zi ce trece mai complicată, şi dacă nu vom face efortul să ne exprimăm pe înţelesul mediu, nu neapărat simplu, există riscul de a nu ne mai putea face înţeleşi, de-a ne sparge în grupuleţe, ca într-un adevărat Turn Babel. Înţelegere, adjudecare a termenilor şi, în primul rînd, traducere a lor într-o limbă română cît mai inteligibilă, fără riscul, repet, de a plictisi pe nimeni. Cam acesta ar fi apelul meu.

Mihai TATULICI
director al revistei *Privirea*, realizator de emisiuni la Pro TV

Patru mii de milioane de metri cubi de apă pe secundă

„Editor“

Unul dintre cuvintele care definesc cel mai bine vagul, astăzi, în România este, cred, unul legat de meseria de gazetar: acela de *editor*. Dacă vă uitaţi în casetele tehnice ale diverselor publicaţii, o să puteţi constata că *editor* înseamnă totul, de la „director“ pînă la „reporter“. Şi aceasta pur şi simplu pentru că noţiunea nu este definită exact. Apoi, ea este încărcată, balcanic, de o sumedenie de conotaţii administrative, pentru că la noi *job description*-ul (adică „fişa postului“, *n. red.*) nu este perceput ca un nivel de profesionalitate bine definit, ci ca un nivel administrativ-profesional-contextual. Ca aproape toate lucrurile din Orient. Motivul principal al acestui fenomen general îl constituie faptul că preluăm forme occidentale, pe care, însă, nu avem capacitatea să le traducem. Noi nu le importăm cu totul, cu tot ce înseamnă ele, nu ştim ce înseamnă noţional ele, ca realitate, nu le facem o traducere foarte aplicată, adică nu ne uităm dacă există vreo deosebire între realitatea noastră şi realitatea din care importăm şi, prin urmare, nu le adaptăm. Noi luăm o locomotivă foarte puternică din Suedia, o aducem la Electroputere, şi constatăm după ce o facem că are opt sute de kilograme în plus şi că reprezintă, în general, o pierdere!

„Marketing“

Am avut ocazia, la Salonic, la congresul mediilor europene, să intervin pe un subiect asemănător. Eu am prezentat, acolo, o comunicare despre relaţia la nivel noţional dintre Est şi Vest: deocamdată noi nu putem comunica pentru că nu avem aceleaşi noţiuni. Am dat, atunci, cîteva exemple: *editor*, *management*, *marketing*, *business*. Şi m-am oprit asupra celui mai accesibil. Încă de pe vremea lui Ceauşescu, în România apăruseră noţiuni de marketing. Numai că ele apăreau ca fiind mînuite de o categorie de elită, că undeva, în afara Bucureştiului, există un institut (CEPECA, *n. red.*) de superprofesionişti care-i învaţă pe alţii *marketing*! Toată lumea se întreba ce-o fi oare *marketing*-ul, dar nimeni nu se ducea la dicţionar să vadă exact despre ce-i vorba. Totul era şuşoteală, vorbărie, bîrfă, dar nimeni nu se ducea într-o bibliotecă, să ia un dicţionar aplicat şi, din pură curiozitate, să-şi propună să vadă ce înseamnă *marketing*. După mai mulţi ani de la Revoluţie, au început să apară în România cărţi de marketing. Culmea e că nici măcar apariţia pe piaţă a acestor cărţi nu reuşeşte să satisfacă nevoia generală de înţelegere a noţiunii respective. Nici astăzi oamenii nu ştiu că *market* înseamnă „piaţă“ şi că *marketing* înseamnă, prin urmare, profesiunea de a te mişca pe piaţă, de a şti cum să vinzi, care e foarte simplă. Ceva ce noi facem de sute de ani! Încă din Evul Mediu românesc, noi făceam, inconştient, *marketing*!

„Management“

Toată lumea foloseşte acest cuvînt, cu accente foarte variabile, semn că nimeni nu-i ştie sursa exactă, nu ştie cum este cuvîntul la el acasă. Se pronunţă ba *menEgement*, ba *mEnegement*, şi în multe alte feluri. Variablitatea aceasta a accentelor reprezintă semnul lipsei de certitudine. Cînd, de fapt, cuvîntul nu defineşte altceva decît capacitatea de a te descurca, care pentru noi constituie, aproape, o vocaţie naţională. Cu toate acestea însă, managementul a ajuns să fie perceput ca un fel de religie abstractă. Cînd el, de fapt, este un lucru foarte simplu: există un şef care trebuie să construiască relaţia de muncă în aşa fel încît să scoată nişte bani! Şi e bun sau nu, se pricepe la asta sau nu! Religiozitatea cu care noi ascundem conţinuturile, respectul pe care noi îl avem faţă de tot ceea ce nu cunoaştem defineşte una dintre slăbiciunile fundamentale ale societăţii noastre. Care asta este: *o societate care nu a comunicat*. O societate care nu a avut parteneri. Noi sîntem, aici, „la porţile Orientului“, marii şi eroicii „apărători ai Occidentului“, dar, de fapt, noi nu am vorbit cu nimeni. Pe aici toată lumea a trecut în goană. Peste noi, pe lîngă noi, nu contează: nimeni nu s-a oprit să ne întrebe cine sîntem, să vorbească un pic cu noi despre *bussiness*, despre *marketing*, nimeni nu ne-a luat în serios. Din cauza aceasta, nici noi nu avem capacitatea să comunicăm, cu alţii şi, mai ales, între noi, unde e surzenie totală.

„Business“

Şi pentru ca mecanismul să fie şi mai cumplit, există noţiuni care au o circulaţie pe piaţă de natură să trimită în comic toată această asimilare a lumii occidentale, pentru că, pînă la urmă, totul este o chestiune de asimilare a civilizaţiei occidentale: cuvîntul *business*, pe care cu toţii îl folosim toată ziua, şi care a evoluat de la *bişniţă* pînă la ceva de neatins. Există prin oraş anumite locuri unde apar nişte plăci foarte frumoase pe care scrie *Business Center*: mamă, ne spunem cu toţii, cine ştie ce se întîmplă acolo! Nu se întîmplă nimic deosebit, este pur şi simplu un centru de bişniţă, dacă e să traducem imediat!

Ei bine, această ascundere a conţinuturilor, căci despre aşa ceva este vorba, ne handicapează total. Noi nu vom putea asimila nici un conţinut occidental cîtă vreme nu ne vom simţi confortabil în prezenţa acestor noţiuni. Noi ne simţim, dimpotrivă, strîmtoraţi, timoraţi, timizi: inhibaţi. Tocmai această inhibiţie, această relaţie inexistentă generează VAGUL.

Acelaşi mecanism ajunge să îi inhibe şi pe conducătorii societăţii româneşti, pentru că ei, chiar dacă au ajuns să decodeze noţiunile, chiar dacă ştiu ce înseamnă ele, au, totuşi, în spate un nivel de inhibiţie al clasei sociale sau al categoriei profesionale din care provin şi care i-a propulsat, care îi face să nu se exprime normal, să nu traducă normal cuvintele, să folosească un limbaj hibrid, în care *business*, de pildă, apare la mijlocul propoziţiei, dar fără ca vorbitorul să ştie cu precizie ce funcţie are acest cuvînt în acel context. Aceasta este noua clasă cosmopolită, clasa care foloseşte jumătate de limbaj anglo-saxon, jumătate românesc. Situaţii similare s-au întîlnit în perioadele în care marile puteri coloniale au cucerit coloniile, şi, chiar dacă nu ne face plăcere, va trebui să recunoaştem că România se află, acum, în etapa de a fi un fel de ţară africană care încă nu a fost cucerită, dar este pe cale de a fi cucerită. Fără armate: cu cuvinte, cu imagini, în mod abstract, necorporal. Chiar dacă nu ne place, din această situaţie nu putem ieşi decît într-un singur fel: asumîndu-ne răspunderea de a asimila noile conţinuturi. Ceea ce ne place cel mai puţin, ceea ce ne deranjează cel mai mult. Regula de aur a românului este să spună că Niagara varsă patru mii de milioane de metri cubi de apă pe secundă, nu ca americanul care spune „nu ştiu cît varsă“. Cum să treacă românul peste inhibiţia că el ştie toate lucrurile acestea, cum să recunoască el că, de fapt, nu le ştie?! Dacă ar recunoaşte că nu le ştie, ar ajunge foarte repede să constate că, de fapt, le ştie. Asta e!

Marius TUCĂ
redactor-şef al cotidianului *Jurnalul naţional*, realizator de emisiuni la Antena 1

Nu există idei, ci doar cuvinte goale de sens

Pădurea şi „restituirea pădurilor“

Am început să tresar, de pildă, ori de cîte ori aud cuvîntul *pădure*. Fie că aud versul cîntat, pe vremuri, de grupul Phoenix, „Fată verde cu părul pădure“, fie că întîlnesc acest cuvînt într-o poezie — şi poeziile în care cuvîntul *pădure* apare sînt, la noi, foarte multe —, automat, de-o vreme, aşadar, cînd îmi este dat să aud acest cuvînt, închipuiţi-vă că îmi apare în faţă figura parlamentarului Vasile Lupu, şi nu pot să nu mă gîndesc, la fel de automat, la restituirea pădurilor, la felul în care sînt masacraţi copacii, la bătălia politică dusă, pînă acum, în jurul pădurii. Pot spune că acest contact prelungit al meu, de noapte de noapte, cu oamenii politici români a ajuns să mă deformeze şi să-mi influenţeze percepţia normală a lumii. Uneori, îmi place să mă cred poet şi încerc să scriu. Dacă mi se întîmplă să îmi vină sub condei cuvîntul *pădure*, gata, s-a zis, nu mai pot să scriu nimic.

„Reformă pe pîine“

Aşa cum şi *pîine*, cuvîntul, atît de banal, *pîine*, a încetat să mai aibă înţelesul firesc pe care ar trebui să-l aibă. Sigur, nici pîinea nu prea mai are gust, dar de cînd prim-ministrul Victor Ciorbea a pronunţat formula *„reformă pe pîine“*, pîinea a căpătat, pentru mine cel puţin, un alt înţeles. Automat, cînd spui *pîine*, te gîndeşti la „reformă pe pîine“.

Nu ştiu, însă, dacă avem de-a face, în dezbaterile care animă spaţiul nostru public, cu idei propriu-zise, fie ele şi goale, fără fond, sau nu este vorba decît de cuvinte. Cred că majoritatea lucrurilor care sînt, în clipa de faţă, pe buzele tuturor nu sînt idei, ci doar cuvinte care nu acoperă nici un fel de idee.

„Capitalism“

Facem pariu că nici un politician român nu ştie ce înseamnă *capitalism* — vorbesc de definiţia pe care o găsim în dicţionar, de o definiţie acceptabilă, în termeni accesibili tuturor. Noi extragem, cum spuneam, nişte şabloane, şi le folosim: *„reformă“*, *„economie de piaţă“*, care sînt cele mai des folosite, dar care nu sînt altceva decît nişte cuvinte goale care sună bine, nimic altceva... Lipsite de orice înţeles... Cuvintele au ajuns să fie folosite în mod exclusiv demagogic. Cuvintele aceastea care ar fi trebuit să fie esenţiale şi să aibă înţelesuri de primă importanţă pentru viaţa noastră, au ajuns să aibă nişte înţelesuri pur demagogice.

„Restructurare“, „lichidare“, „retehnologizare“, „restructurare prin lichidare“

Hai să vorbim, totuşi, şi despre o idee. Nimeni nu înţelege ce înseamnă *restructurare*. Ce înseamnă *restructurare*? Ce înseamnă *lichidare*? Haideţi să-i punem pe politicieni să explice ce înseamnă *restructurare* şi *lichidare*. Închipuiţi-vă că eu intru în fiecare seară aproape în contact cu ei, pe de o parte, şi cu oamenii prin telefon, pe de altă parte. Politicienii noştri nu ştiu ce înseamnă *restructurare* şi *lichidare*, despre care vorbesc atîta. Sigur, pentru cei din opoziţie, cele două cuvinte pot să însemne cu totul altceva decît pentru cei de la putere. Însă nici unii, nici ceilalţi nu dau un înţeles clar al acestor două noţiuni. *Privatizare* să spunem că e mai simplu. Dar ce înseamnă *restructurare*? Unii or să spună că *restructurare* înseamnă retehnologizare — alt cuvînt! Cu ce cuvinte am ajuns să discutăm în viaţa asta, în loc să vorbim despre lucruri mult mai fireşti, pentru că s-a uitat să se vorbească despre *carne*, *unt*, *ouă*, *pîine* nu mai spun, pentru că revenim la *„reforma pe pîine“*! Pentru unii, aşadar, *restructurare* înseamnă „retehnologizare“, pentru alţii, „lichidare“. Chiar s-a folosit expresia „restructurare prin lichidare“. Nu vă doare deja capul de asemenea cuvinte care nu au nici un sens şi care nu sînt decît nişte tiribombe făcute să sune pe deasupra capetelor noastre? E o nebunie! Eu nu-mi amintesc să fi auzit cinci vorbe de duh — ce cinci, două! — de la oamenii politici pe care i-am avut de doi ani încoace invitaţi la emisiune. Vorbe de duh nu există! Nu există decît vorbe goale! Vorbele de duh nu vin, dimpotrivă, decît din partea oamenilor care sună la telefon, care sînt mult mai lucizi decît politicienii şi trăiesc în viaţa reală.

COCOPO şi COCOPA

Limba română a fost, în tot acest timp, violată într-un mod îngrozitor. Închipuiţi-vă ce sentiment poate să provoace pronunţarea cuvîntului COCOPO sau COCOPA! Limba română moare în aceste cuvinte. Parcă sînt nişte obiecte cuvintele astea, atît sînt de urîte! Coaliţia de astăzi o să rămînă în istorie ca aducătoarea pe lume a acestor cuvinte. În plan lingvistic — despre planul ideilor nici nu se poate vorbi! —, coaliţia şi oamenii ei politici au produs aceste cuvinte: COCOPO şi COCOPA. Probabil că în curînd vom avea COCOPI, COCOPU, COCOPE, şi aşa mai departe. Cam la astfel de rezultate au ajuns limbajul şi gîndirea omului politic român de astăzi: la COCOPO şi la COCOPA!

De la vorbă la faptă: cazul Ilie Şerbănescu

Pînă acum, Ilie Şerbănescu s-a descurcat foarte bine ca ministru. Pentru că nu a dispus de pîrghiile necesare unor decizii efective. De-acum, însă, va trebui să vedem ce face. Cele scrise de analistul economic Ilie Şerbănescu erau nişte lucruri admirate de foarte multă lume. Domnul Şerbănescu a continuat, însă, să facă pe analistul economic şi în noua lui calitate de ministru. Aceasta a ţinut pînă acum cîteva zile, cînd i s-a înfiinţat ministerul. De-acum încolo să-l vedem pe domnul Şerbănescu! Acum, abia, vom vedea dacă există un conţinut efectiv a ceea ce spus, dacă poate să pună în practică ceea ce a susţinut prin analizele sale. Exemplul domnului Ilie Şerbănescu este excelent, pentru că în momentul acesta se pot separa apele. Vom vedea cît este, în România, *propoziţie* şi cît *faptă*. Se vor întîlni, acum, cuvintele aruncate în eter cu cuvintele care trebuie să devină realitate. Nişte cuvinte care pot fi, foarte bine, goale, trebuie, acum, să devină nişte cuvinte pline.

„Moderator“

Ce înseamnă *moderator*? Un om care moderează o discuţie. Eu, unul, nu mă consider moderator. Sau sînt moderator de foarte puţine ori. În cazul discuţiilor televizate, nu poţi fi moderator decît atunci cînd ai de-a face cu păreri opuse. Atunci cînd, însă, nu este nici o opoziţie de idei, cînd nu există nici o competiţie de argumente, nu ai, pur şi simplu, ce să moderezi. Ce să moderezi într-un astfel de caz? Două tăceri? Sau două păreri asemănătoare? Nu ai cum! Eu încerc, tocmai, să creez dezbaterea de idei, care nu există. Mulţi se vor „moderatori“. Eu nu vreau şi nu pot să fiu moderator decît atunci cînd există o competiţie de idei, o dezbatere, dar nu pot să fiu moderator în momentul în care chemi doi politicieni aparţinînd aceluiaşi partid, dar pe care trebuie să-i chem împreună, pentru că reprezintă, să zicem, două ministere diferite. Cum aş putea eu să fac pe moderatorul între cei doi? Eu trebuie să fiu, într-un astfel de caz, reporterul care pune întrebări şi-n stînga, şi-n dreapta. Nu cred, prin urmare, că există, la noi, în momentul de faţă, moderatori în adevăratul înţeles al cuvîntului. Şi aceasta pentru simplul motiv că nu prea există, în România, dezbatere de idei, ci, cel mult, întrecere de demagogii. Iată un cuvînt cu înţeles clar, care riscă, însă, să se strice: poţi să numeşti *moderator* pe cineva care participă, prin forţa împrejurărilor, la o bălăcăreală? De aceea susţin că eu nu sînt moderator. Dacă aş spune că sînt moderator, aş strica, aş altera înţelesul acestui cuvînt. Or, eu nu vreau să fac acest lucru. Prea multe cuvinte — aşa cum, sper, am reuşit să arăt — au fost alterate şi golite de orice sens.

Z. ORNEA

De la geneză la constituire

Niciodată un corp de idei nu-şi înregistrează apariţia pe scena publică deodată. Totdeauna cunoaşte o fază antemergătoare cînd începe să-şi anunţe timid prezenţa, întreţinînd, cînd şi cînd, atmosfera de idei a timpului. E faza preludivă, încîntătoare şi fremătătoare, cînd acel corp de idei pluteşte în atmosfera ideatică a vremii. Pînă să se adune, să se consolideze, saturînd atmosfera timpului, mai trece timp. Dar faza preparativelor e fecundă, activă, generînd elanuri spirituale şi idealuri, pe care unii le promovează. Aceştia sînt antemergătorii, lampadoforii, deschizătorii de drum. Şi asta deopotrivă pentru un corp de idei generoase, anunţînd progresul social ca şi cele retrograde, întunecate pentru ceea ce propun şi susţin. Să mai adaug că unele dintre aceste idei (dacă nu chiar cele mai multe) nu-şi au geneza în solul natal. Ele vin, de obicei, din afară, mai cu seamă din Europa din apus. Vorba lui Lovinescu: ideile circulă. Graniţele teritoriale nu sînt pentru ele zăgazuri. Născute aiurea, ele îşi găsesc aderenţe, care încep să militeze pentru propăşirea şi împămîntenirea lor. Şi, adesea, fac o carieră strălucitoare, cu ecou extraordinar dincolo de timp, trecînd în posteritatea lor. Să evoc, cu titlu de exemplu, două astfel de ansambluri de idei care au trecut, suitor, de la faza *nascendi* la aceea a consolidării într-un curent de idei de reală audienţă în spiritul epocii.

Să mă refer, mai înainte, la paşoptism. Cu rădăcini bine reliefate în ideile revoluţiei franceze din 1789, ale căror ecou se prelungea, revoluţia de la 1848 a fost un fenomen general european. Italia (mai întîi Elveţia) a cunoscut, încă din 1847, primele forme de manifestări revoluţionare. Dar, datorită Franţei, revoluţia de la 1848 a înregistrat dimensiuni cu adevărat continentale. Nicolae Bălcescu, care a trăit clipele revoluţiei la Paris, cu înlăturarea regelui Ludovic Filip şi proclamarea celei de a doua republici, îi scria la 24 februarie 1848 prietenului Vasile Alecsandri: „naţia cea mare s-a ridicat şi libertatea lumii s-a mîntuit". A fost, neîndoielnic, o mişcare revoluţionară în care ideile socio-politice s-au îngemănat inextricabil cu cele naţionale. La noi însă, pînă a ajunge să se manifeste organizat şi ca un curent de idei, se înregistrează fenomene preludive de incontestabilă însemnătate. Analiştii citează, în mod curent, apariţia, încă din secolul al XVIII-lea, a unor societăţi secrete, toate de provenienţă masonică. Aşa a fost Eteria în Ţara Românească, de care s-a apropiat, prin legămînt, şi Tudor Vladimirescu. De altfel, răscoala din 1821 condusă de Vladimirescu este unul din momentele preludive la ceea ce avea să se producă la 1848. Dinicu Golescu iniţiază şi conduce, în 1822, o societate secretă cu propensiuni progresiste. Iar nu mult mai tîrziu Ion Eliade Rădulescu întemeiază „Societatea literară", expresia legală a unei societăţi secrete, cu scopuri reformatoare pe plan cultural. Apoi, acestei societăţi i se vor alătura Ion Cîmpineanu şi alţii, întemeindu-se „Societatea Filarmonică", ale căror statute s-au publicat în *Curierul Românesc* în 1835. Obiectivele erau culturale, dar şi politice, năzuind pătrunderea în Obştească Adunare pentru a o reforma. Scopurile ei au fost fixate în două documente din 1838, cunoscute sub numele de *Act de unire şi independenţă* şi *Constituţia*, acesta din urmă înscriind principii moderne şi înnoitoare. În 1839, în Moldova, la Iaşi, comisul Leonte Radu şi adepţii săi întemeiază societatea secretă „Conjuraţia Confederativă", avînd ca ideal crearea unei confederaţii între Moldova, Ţara Românească şi Serbia. Un an mai tîrziu, în 1840, mişcarea lui Cîmpineanu e întocmită de aceea a lui Dimitrie (Mitică) Filipescu (la care se alătură şi tînărul, de 20 de ani, N. Bălcescu), care urmărea ţeluri republicane şi împroprietărirea ţăranilor. Dar probabil cea mai importantă organizaţie secretă a fost „Frăţia" (de certă provenienţă masonică) întemeiată în 1843 de Bălcescu, Ion Ghica, Christian Tell, Al. Golescu-Arăpilă. Avea statute, organizaţii pe grupe de cîte zece persoane şi ca deviză formula „Dreptate! Frăţie!". Ramificaţiile ei pătrunseseră şi în Moldova, în grupurile studenţilor români de la Paris. În Ţara Românească corespondentul ei legal era „Societatea literară" (1843). Activi în forţă au fost studenţii români de la Paris, cu legături bune în cercurile progresiste din capitala Franţei (de altfel, în 1844 sau 1845 fraţii Brătianu şi C.A. Rosetti devin masoni în loja „L'Athénée des Etrangers", de coloratură republicană, apoi afluînd spre alta, împreună cu alţi studenţi români). Toate aceste societăţi secrete (unele, s-a văzut, cu corespondentul lor legal) au fost momente preludive, care anunţau ridicarea de la 1848. Cînd şi cum s-au produs revoluţia în cele două ţări româneşti (altă configuraţie a avut mişcarea revoluţionară de la 1848 în Transilvania), se ştie. Paşoptismul românesc – atîta vreme cît a durat – a urmărit, prin documente anume *(Constituţia de la Islaz* şi, respectiv, *Dorinţele partidei naţionale în Moldova)* să reformeze organismul românesc, modernizîndu-l pentru a fi sincron cu Europa de Apus şi de Centru. Incontestabil, începuturile României moderne sînt aşezate, acum, în revoluţia de la 1848. Cu toate că a fost înfrîntă, exponenţii ei au dus mai departe legatul, în perioada unionistă (cînd foştii paşoptişti s-au înapoiat din exil) şi, apoi, tîrziu, pînă spre sfîrşitul secolului al XIX-lea. Fundamentele României moderne au fost turnate de către unii dintre foştii paşoptişti din tinereţe, acum deveniţi oameni politici pragmatici (cu deosebire I.C. Brătianu), întemeietori şi conducători ai Partidului Liberal care, nu trebuie uitat, a guvernat ţara din 1876 pînă în 1888, creînd instituţiile (nu numai) ei moderne, capitaliste. Preludivul de dinainte de 1848 s-a consolidat, devenind curentul de idei dominant, cu o carieră strălucită, care s-a păstrat pînă spre 1940. Că acum – în interbelic şi, poate, mai înainte – liberalismul doctrinar mai avea vagi şi, poate, neconcludente asemănări cu paşoptismul înnoitor de la mijlocul secolului trecut, e foarte adevărat. Dar era, incontestabil, o prelungire, mult modificată, a acestuia. Însă e, fără îndoială, că fiul lui Ion C. Brătianu, Ionel, este cel care, încă în 1914, iniţiase proiectul unei reforme agrare (anunţată încă în Constituţia de la Islaz) şi a lărgirii dreptului la expresia politică, care aveau să se înfăptuiască în 1919-1921. Ceea ce era difuz înainte şi în timpul anului 1848 s-a realizat tîrziu (în unele cazuri) aproape la un veac de la începutul apariţiei. Dar nu poate fi ignorat procesul circulaţiei motivelor ideologice de la etapa ivirii pînă la realizare. Şi tot acest legat reformator paşoptist, de la momentele de început pînă la consolidarea din 1848, a fost înnoitor în toate, propunînd construcţia României moderne. De aceea, tocmai, a iscat împotrivirea rechizitorială a curentelor de idei de extrema dreaptă pînă tîrziu în interbelic.

Se ignoră cu totul astăzi că în deceniile opt şi nouă ale secolului trecut mişcarea social-democrată a avut în România adepţi importanţi, recomandîndu-se ca un curent cultural şi de idei. A avut şi ea o fază tulbure de început, prin anii şaptezeci ai secolului trecut, cu influenţe narodnice (venite din Rusia vecină), anarhiste şi atîtea altele, culese de tinerimea studioasă în Apusul Europei. Treptat, această tulbureală de început se afinează şi, în anii optzeci şi, mai ales, nouăzeci se constituie, cum spuneam, ca un curent cultural de reală audienţă, cu revistele *Contemporanul* (1881-1891), *Literatură şi Ştiinţă* (1893-1894). Pe atunci ideile egalitar social-democrate (mai cristalizate în Germania şi Franţa) au cucerit aproape tot ceea ce avea tineretul intelectual mai distins. Erau social-democraţi activi în partid nu numai C. Dobrogeanu-Gherea (unul dintre întemeietori), dar şi G. Ibrăileanu, C. Stere, dr Ion Cantacuzino (marele om de ştiinţă de mai tîrziu), dr. D. Voinov, Dimitrie Racoviţă (fondatorul speologiei româneşti), Nicolae Iorga, Const. Mille, Traian Demetrescu, fraţii Bacalbaşa, poetul Dimitrie Anghel şi fraţii săi, poetul Ştefan Petică, fraţii Ion şi Gh. Nădejde, dr. N. Lupu (viitorul lider ţărănist), D.D. Pătrăşcanu, Const. Kiriţescu şi multe alte nume care în epocă spuneau ceva. Acest curent de idei s-a remarcat prin crearea unei noi orientări – la noi – în critica şi estetica literară, întemeind critica modernă de tip analitic, a contribuit la purificarea ambianţei ştiinţifice, ducînd un război neîmpăcat împotriva plagiatului şi a împrumutului nemărturisit. De asemenea, acest curent cultural a întreţinut idealurile echităţii sociale, ale toleranţei şi respectării drepturilor omului, ale democratismului militant. Pînă tîrziu în deceniile interbelice foştii social-democraţi din tinereţe au apărat, în spiritul public românesc, valorile democratismului. Gruparea de la *Viaţa Românească* (revistă întemeiată, în 1906, de doi foşti social-democraţi, Stere şi Ibrăileanu) şi filiala ei bucureşteană, reprezentată de ziarele *Adevărul* şi *Dimineaţa* (întemeiate şi conduse, pînă la primul război de Const. Mille), au fost centre de iradiere ale apărării democratismului. Ca şi la paşoptism, idealurile tinereţii nu s-au risipit în neantul tuturor uitărilor trădate.

Alexandru DUŢU
istoric

Modelul comunitar şi comunitatea europeană

Mare parte din controversele dintre europenişti şi autohtonişti se datoresc unui insuficient apel la izvoare. Atunci cînd Adrian Marino afirmă că Biserica Ortodoxă a propagat slavonismul şi ne-a rupt de Europa (Occident), el nu ţine seama de studiile fundamentale ale lui P.P. Panaitescu şi nici de cercetările istorice mai recente. Atunci cînd apărători fervenţi ai Bisericii Ortodoxe acuză Occidentul că impune norme juridice contrare mentalităţii autohtone, ei vorbesc despre o mentalitate mai curînd plăsmuită decît aprofundată. Istoria trebuie chemată în ajutor, în asemenea cazuri. Dar o istorie care să ţină seama şi de prejudecăţile care-i fac pe istorici să nu vadă realitatea în toată complexitatea ei. Şi mă refer de îndată la faptul că noi nu ne cunoaştem tradiţia culturală în toată bogăţia ei. Una din cauzele acestei ignoranţe este faptul că, respinsă de paşoptişti, cultura „veche" a fost recuperată de istoria literară care a văzut peste tot, mai ales din îndemnul lui George Călinescu, „un efort artistic conştient". Efortul, probabil, a existat din partea unor oameni care cunoşteau normele retoricii: dar nu se poate susţine că istoricii care au meditat asupra destinului românesc, precum Miron Costin sau Dimitrie Cantemir, au fost autori de cronici pitoreşti (vezi „invazia lăcustelor"!) sau autori de romane cu cheie (cum este lupta dintre munteni şi moldoveni!). Căutînd peste tot valori estetice, interpreţii culturii vechi au trecut în umbră gîndirea cărturarilor şi au reţinut pasajele realizate artistic. Mare parte din cultura „veche" a apărut ca un efort artistic greu de descifrat pentru că nu se conforma canoanelor estetice moderne.

40 de ani de „protecţie socială" (unii la închisoare, alţii sub supraveghere permanentă) au blocat străduinţele celor care au dorit să pătrundă în profunzimi şi să treacă de aspectele formale. Anexa celor 40 de ani (cei 7 ani costelivi) nu au încurajat apariţia unor analize temeinice asupra fondului de idei din cultura „veche" românească. Dimpotrivă, dezbaterea politică a încurajat doare revizuiri parţiale operate în numele unor revendicări. Or, este evident că românii nu au încetat să discute probleme politice, datorită faptului că au dispus de forme statale (fapt care este neglijat adesea, deşi este vorba de un aspect esenţial al trecutului nostru). Chiar dacă nu au apărut gînditori politici de talie europeană în cultura noastră (filosofi care să atace problema puterii, ca Montesquieu, sau a guvernării, ca Hobbes şi Locke), nu se poate crede că românii nu s-au întrebat care este conţinutul puterii princiare, care sînt relaţiile dintre principe şi supuşi, cum funcţionează Statul.

O analiză rapidă a gîndirii politice româneşti din secolele de mare importanţă pentru evoluţia ideilor politice europene, 16-18, ne îndeamnă să afirmăm că trei surse apar în expresiile politice româneşti privind societatea şi viaţa politică: tradiţia bizantină, care aduce în circuit român pe Agapet, pe Fotie, dar şi pe Isocrate; opera lui Aristot, în special **Etica Nicomachea**; opera patristică, cu referiri la viaţa în societate mai ales la Sf. Ioan Gură de Aur şi la Sf. Vasile cel Mare. În momentul de cristalizare a expresiei politice, în epoca brîncovenească, dobîndesc o pondere deosebită în discursul politic conceptele de „politic", „patrie", „binele comun". Am descris contextul semantic în care apar aceste concepte într-un articol din „Polis", 1996, 3; ceea ce trebuie subliniat aici este faptul că oglinzile principilor, textele aristotelice şi cele patristice fundamentează un model comunitar, organicist. Acest model este de îndelungată tradiţie europeană şi el domină în gîndirea politică medievală occidentală: modelul pune accent pe „un scop şi sfîrşit de obşte" (cum spune Sf. Vasile cel Mare), adică pe într-ajutorare şi pe dorinţa, în comun acceptată, a mîntuirii sufletului. Biserica Ortodoxă produce o „cultură comună", care nu separă comunitatea pe nivele culturale diferite şi care este ghidată de valoarea religioasă. Această cultură comună propune un „bine comun" care cimentează solidarităţile. Puterea princiară are nevoie de acest ciment social, iar Biserica încearcă să-l transforme în iubirea aproapelui.

Modelul comunitar sau organicist face carieră în cultura românească şi el domină gîndirea politică a lui Eminescu şi a majorităţii gînditorilor români, cu excepţia celor atraşi de nihilism, cum este Cioran. În secolul 19, cultura noastră cunoaşte modelul individualist sau contractualist care a apărut în Occident, în secolul 17, ca urmare a unei veritabile „revoluţii intelectuale". Prin legislaţia adoptată, dar şi prin contactele directe, generaţia paşoptiştilor caută să impună modelul contractualist într-o societate pilotată de modelul comunitar şi acesta mi se pare a fi resortul crizei care străbate cultura noastră pînă azi, reflectîndu-se în disputa stranie dintre europenişti şi autohtonişti.

O excelentă carte a lui Philip Mellor şi Chris Shilling, **Re-forming the Body** (Sage, 1997) subliniază faptul că orice construcţie politică este inspirată de o anume percepere a corpului: atunci cînd corpul este „volatil" şi comunitatea este dominată de sacru construcţia politică va fi tradiţională; atunci cînd corpul se individualizează şi capătă oarecare autonomie predomină ideea asociaţionistă şi construcţia politică va fi de inspiraţie protestantă; atunci cînd emoţiile vor reveni, dar pe plan senzual şi fără să detroneze controlul raţional al pasiunilor construcţia politică va fi barocă. Astăzi, susţin autorii, trăim în corpuri politice ambivalente care sînt pline de tensiuni.

Părerea noastră este că identitatea europeană poate fi mai lesne formată pornind de la corpul politic tradiţional, comunitar, în care solidaritatea nu este o convenţie, ci o stare inspirată de realităţi. Modelul predominant în România poate transmite valori comunităţii europene; cu o singură, imensă condiţie, anume de a dezvolta spaţiul public, dominat de „binele public", care este altceva decît „binele comun". Acest „bine public" a fost precizat de modelul individualist.

Poate că problema cea mai acută şi mai autentică a vieţii spirituale e cum să dai loc în tine Celuilalt, cum să obţii golul lăuntric în care el să se reverse şi să opereze. Despre atenţie, despre un grad al atenţiei capabil să prefacă fiinţa într-un receptacul calm şi lucid vorbesc cele două texte propuse aici: cîteva dintre notaţiile Simonei Weil (La pesanteur et la grâce, *Paris, 1948) şi istoria cuprinsă într-o veche lucrare de inspiraţie taoistă şi zen despre arta mînuirii armelor. Ea e scrisă probabil de un maestru aparţinînd unei şcoli de scrimă fondată în sec. XVII, versiunea din care am tradus aici fragmente fiind adusă din Japonia de K. von Dürckheim şi publicată în revista* Hermès *nr. 4, Paris, 1966-1967.*

Simone WEIL

Atenţia şi voinţa

Nu să înţelegi lucruri noi ci, prin răbdare, efort şi metodă, să ajungi la înţelegerea, cu toată fiinţa, a unor adevăruri evidente.

*

Paliere de credinţă. Cînd adevărul cel mai banal invadează *sufletul întreg*, el operează ca o revelaţie.

*

Atenţia absolut neamestecată este rugăciune.

*

Poetul produce frumosul prin atenţie fixată pe real. La fel se întîmplă în actul iubirii. A realiza că omul înfometat şi însetat din faţa ta există în aceeaşi măsură ca şi tine e de ajuns; restul vine de la sine.

Valorile autentice şi pure ale adevărului, frumosului, binelui sînt generate, în activitatea unei fiinţe umane, printr-un acelaşi, unic act: obţinerea unei *deplinătăţi* a atenţiei în aplicarea ei asupra obiectului.

Învăţătura nu ar trebui să aibă altă ţintă decît să formeze, prin exerciţiul atenţiei, oameni capabili de un asemenea act. Toate celelalte avantaje ale instruirii sînt lipsite de importanţă.

Studii şi credinţă. Ruga nefiind decît *atenţie* în forma ei cea mai pură, iar studiile propunînd o gimnastică a atenţiei, orice exerciţiu şcolar ar trebui să constituie o refracţie a vieţii spirituale. Un anume mod de a realiza o versiune latină, de a rezolva o problemă de geometrie (nelăsat la voia întîmplării), constituie un antrenament al atenţiei pentru a o face mai aptă de rugăciune.

*

Metodă pentru înţelegerea imaginilor, simbolurilor, etc. Nu încercarea de a le interpreta, ci *privirea* lor pînă cînd lumina izbucneşte. Mai general, metodă de a-ţi exersa inteligenţa – care constă în a privi.

Aplicarea aceleiaşi metode pentru a discerne realul de iluzoriu. În cazul percepţiei sensibile, atunci cînd nu eşti sigur de ceea ce vezi, te deplasezi *privind* şi realul apare. În viaţa interioară, timpul ţine loc de spaţiu. Cu timpul te modifici; iar dacă, în cursul acestor modificări, privirea rămîne orientată spre acelaşi lucru, iluzia ajunge pînă la urmă să se destrame şi realul apare. Cu condiţia ca atenţia să fie privire, nu ataşament.

*

Singurătate. În ce îi stă oare preţul? Fiindcă te afli doar în prezenţa materiei; cerul, chiar, ori stelele, luna, copacii în floare sînt lucruri de mai mic preţ (poate) decît un spirit uman. Preţul ei constă într-o posibilitate superioară de atenţie. Dacă am putea obţine acelaşi grad de atenţie în prezenţa unei fiinţe umane...

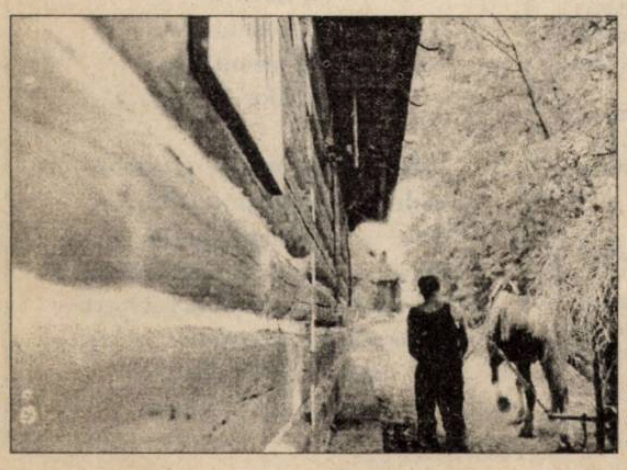

© S. Tétu

K. von DÜRCKHEIM

Minunata artă a unei pisici

Era odată un maestru de scrimă pe nume Shoken. În casa lui se pripăşise un şoarece mare care aducea multe necazuri. Chiar şi la lumina zilei, îndrăznea să mişune peste tot. La un moment dat stăpînul casei izbuti să-l închidă într-o odaie şi puse pisica din gospodărie să-l prindă. Însă şoarecele îi sări în gît, muşcînd-o atît de tare încît, biata, se îndepărtă mieunînd jalnic. La fel păţiră şi alte pisici din vecinătate, bine cunoscute totuşi pentru vitejia lor. Mînios, stăpînul se hotărî să ucidă el însuşi şoarecele. Dar acesta izbutea să se ferească de toate loviturile învăţatului maestru care sparse uşi, vase şi multe altele în timp ce şoarecele se mişca iute ca fulgerul, ocolindu-i atacurile; în cele din urmă, sări şi-l muşcă de obraz.

Şiroind de sudoare, Shoken îşi chemă atunci servitorul: «Trăieşte, mi se pare, prin preajmă, pisica cea mai vitează de pe lume. Du-te şi adu-mi-o». Sluga i-o aduse. Mare deosebire între ea şi celelalte nu părea să fie: nu arăta nici prea inteligentă nici prea fioroasă. Cu toate că nu-i stîrnise cine ştie ce încredere, maestrul de scrimă o duse totuşi în odaie. Calmă şi tăcută, fără să aibe aerul că se aşteaptă la ceva nemaipomenit, ea înaintă. Şoarecele tresări şi rămase nemişcat. Cu cea mai deplină simplitate, pisica se apropie lent de el, îl apucă şi-l scoase afară.

Seara, toate pisicile învinse se adunară în casa lui Shoken, poftiră cu mult respect pisica cea bătrînă la locul de cinste şi o rugară să le vorbească despre arta graţie căreia avusese o atît de lesnicioasă izbîndă. Izbucnind în rîs, ea le zise: «Voi, tinerii, cu toată vitejia voastră, ignoraţi adevărata Cale. De aici înfrîngerea, atunci cînd sînteţi puşi în faţa unui lucru despre care nu aveaţi cunoştiinţă. Dar spuneţi-mi mai întîi cum v-aţi antrenat».

Una se apropie şi vorbi: «Mă trag dintr-o stirpe celebră pentru captura şoarecilor. De aceea m-a hotărît să urmez acceaşi cale. Ştiu să sar peste oprelişti mai înalte de doi metri. Ştiu să mă strecor în bortele minuscule unde numai un şoarece poate pătrunde. Din copilărie m-am exersat în artele acrobatice. Chiar trezită din somn, încă ameţită, de văd un şoarece pe grindă, îmi adun minţile şi am nevoie de un singur salt ca să-l prind. Însă acesta a fost cel mai puternic din cîţi am întîlnit, iar înfrîngerea a fost groaznică. Mi-e ruşine».

Bătrîna răspunse: «Exerciţiile tale nu au urmărit altceva decît o simplă tehnică, o artă pur fizică. Pentru cei vechi, predarea acestei discipline era doar una din formele Căii. Şi cu toate că era foarte simplă, tehnica lor purta în sine cea mai înaltă înţelepciune. Lumea de azi nu se mai ocupă decît de tehnică. Multe lucruri au putut fi inventate, desigur, după reţeta: „obţii cutare ori cutare lucru dacă faci cutare ori cutare lucru". Însă ce obţii astfel? Numai abilitate. Părăsind calea tradiţională şi utilizînd abuziv inteligenţa, a fost instaurată competiţia între tehnici. Sigur că inteligenţa este o funcţie a spiritului; însă dacă nu se înrădăcinează în Cale, dacă vizează exclusiv abilitatea, ea generează falsul şi rezultatul e nefericit. Reculege-te deci şi antrenează-te de aici înainte în direcţia cea justă».

O pisică mare, tigrată se apropie şi zise: «Cred că numai spiritul este important în arta noastră de războinici. Dintru început m-am exersat deci în această direcţie. Acum spiritul meu, îmi pare, e dur ca oţelul şi liber; e plin de spiritul ce umple pămîntul şi cerul. De abia zăresc duşmanul că acest spirit atotputernic îl vrăjeşte şi, înainte încă de luptă, victoria îmi aparţine... Cît despre tehnică, puţin îmi pasă de ea. E de ajuns să-mi fixez adversarul şi el îmi pică în ghiare. Însă şoarecele acesta misterios a sosit lipsit de formă şi a plecat fără să lase urmă. Nu ştiu cine e».

Bătrîna îi răspunse: «Nu te-ai ostenit decît pentru dobîndirea unei forţe psihice şi ea nu ţine de ceea ce se numeşte în mod legitim *bine*. Tocmai conştiinţa forţei de care vrei să te foloseşti pentru a învinge acţionează împotriva izbînzii. Eu-l tău intră în joc. Însă dacă eu-l celuilalt e mai puternic, ce vei face? Dacă vrei să-ţi înconvoi duşmanul doar prin propria ta forţă, superioară, el ţi-o va opune pe a sa. Te crezi singura puternică, iar pe ceilalţi slabi?... Dar, mai ales, de ce fel de spirit trebuie să dai dovadă cînd te afli în faţa a ceea ce nu poate fi învins prin nici o forţă spirituală contingentă? Un dicton spune: „un şoarece încolţit muşcă şi pisica". În faţa morţii, duşmanul nu mai depinde de nimic. Îşi uită viaţa, slăbiciunea, pe sine însuşi; e liber să învingă ori să rateze. Nu mai urmăreşte să-şi păstreze viaţa. De aceea voinţa îi e mai tare ca oţelul. Cum ar putea fi învins de o forţă spirituală pe care doar tu singură ţi-o atribui?

O pisică cenuşie, matură, se înclină şi spuse: «Adevărat e ce spui. Oricît de mare e forţa psihică, ea posedă o formă. Însă orice are formă, fie ea cît de subtilă, poate fi sesizat, prins. De aceea e timp îndelungat de cînd îmi exersez puterea inimii. Nu eu sînt cea care pun în acţiune această forţă pentru a doborî eu-l celuilalt (cum făcea a doua pisică). Nici nu intru în luptă cu el (cum făcea prima). Eu mă „împac" cu cel pe care-l am în faţă, mă fac una cu el, fără nici un fel de împotrivire. Dacă el e mai puternic, cedez, mă las, aşa zicînd, în voia lui. Într-un fel, arta mea e să prind o jerbă de nisip într-un năvod moale şi suplu. Oricît de puternic, şoarecele ce mă atacă nu găseşte nimic în care să se sprijine, nici un punct din care să se lanseze. Însă şoarecele acesta nu a acceptat jocul. A venit şi s-a retras, insesizabil, asemenea unei divinităţi. N-am întîlnit niciodată aşa ceva».

Atunci bătrîna răspunse: «Ceea ce tu numeşti conciliere nu decurge din Fiinţă, din marea Natură. E o conciliere voită, artificială, o viclenie. Cauţi să te sustragi astfel, în mod conştient, agresivităţii duşmanului. Dar dacă te gîndeşti la ea, fie şi pe furiş, duşmanul îţi descoperă intenţia. Tot ceea ce întreprinzi cu intenţie conştientă împiedică vibraţia originară a marii Naturi, îi blochează isvorîrea din sursa secretă, îi tulbură cursul mişcării spontane. De unde vine oare atunci miraculoasa eficacitate? Doar negîndind la nimic, nevoind nimic şi nefăcînd nimic, doar lăsîndu-ţi mişcarea în voia vibraţiei Fiinţei, vei fi lipsit de o formă ce poate fi acaparată. Or, nimic pe pămînt nu se poate manifesta ca antiformă. Astfel vei fi lipsit de duşmani care să ţi se poată împotrivi. Numai cînd te-ai eliberat de orice conştiinţă a eu-lui, numai cînd acţionezi „fără a făptui", fără intenţie şi fără viclenie, numai atunci te afli pe adevărata Cale. Abandonează orice intenţie, antrenează-te să obţii non-intenţionalitatea şi lasă să acţioneze Fiinţa».

Apoi bătrîna a mai adăugat ceva uimitor: „să nu credeţi că ceea ce v-am spus ar reprezenta învăţătura cea mai înaltă. Nu de mult, într-un sat vecin trăia un motan. Ziua întreagă dormea şi nimic nu lăsa să bănuieşti că ar fi avut ceva de-a face cu o forţă spirituală. Zăcea doar, la fel cu o bucată de lemn. Nimeni nu-l zărise prinzînd şoareci. Însă oriunde venea să se tolănească, şoarecii dispăreau. L-am întrebat într-un rînd cum s-ar putea explica faptul. De trei ori i-am pus întrebarea şi n-am primit răspuns. Tăcea nu fiindcă n-ar fi voit să-mi răspundă ci fiindcă, era limpede, ignora răspunsul. Mi-am dat atunci seama: „cel ce ştie ceva, nu ştie". Motanul acesta se uitase pe sine şi, odată cu sine, uitase toate lucrurile din jurul său: devenise *nimic*, atingînd astfel gradul cel mai înalt de non-intenţionalitate. Putem spune că aflase Calea divină a războinicului: „A învinge fără să ucizi. Mă găsesc cu mult înapoia lui".

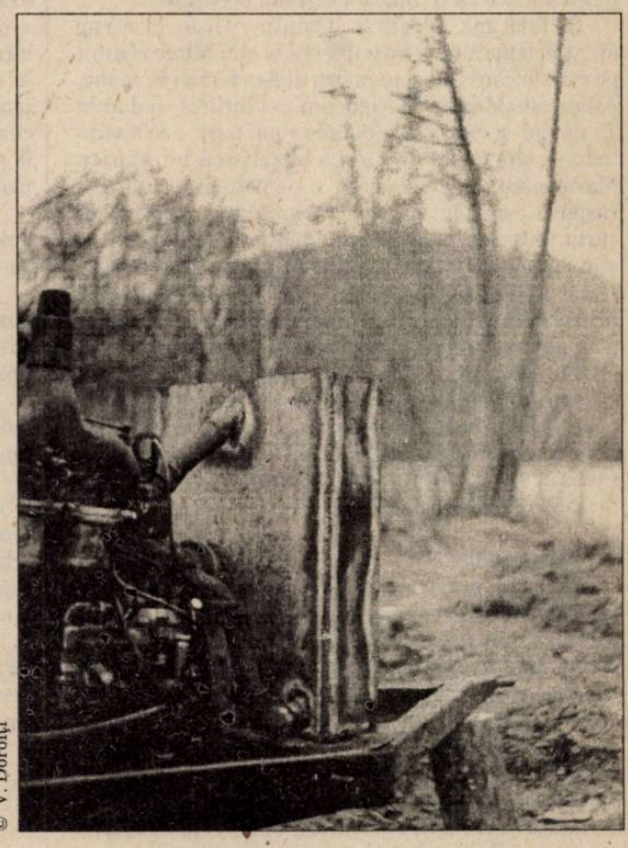

© V. Dorolţi

Pagină realizată de
Anca MANOLESCU

Istorie măruntă

Publicăm, în cele ce urmează, „cuvîntul către cititor" ce deschide memoriile lui Ilie Lunca. Ilie Lunca a fost un om simplu, de meserie veterinar, născut în 1914. El nu şi-a scris amintirile, ci şi le-a dictat unei dactilografe, la care mergea duminică de duminică şi pe care o plătea cu 100 de lei (10 lei pagina). Prin urmare, Ilie Lunca nu a fost un scriitor, ci un povestitor, un urmaş citadin al povestitorilor populari. Fostul veterinar şi-a terminat de povestit viaţa în decembrie 1988, după care „a pus lucrarea deoparte, alături de discurile cu romanţe şi coruri celebre, aşteptînd să-şi găsească de la sine un drum" (Irina Nicolau). Atitudinea lui Ilie Lunca este semnificativă: pentru el, importantă a fost doar povestirea şi nu produsul scriptural. Acesta din urmă a fost, însă, recuperat de Muzeul Ţăranului Român, care l-a publicat (într-un tiraj de 100 de exemplare), cu intenţia declarată de a constitui, în timp, o Arhivă de istorie măruntă. Viaţile oamenilor simpli sînt la fel de importante ca cele ale personalităţilor, iar memoriile inspirate de existenţele anonime spun foarte multe lucruri despre viaţa comunităţii şi despre natura umană în general. Atunci, de ce să nu fie băgate în seamă? **(C.P.-B.)**

Scrisoare către cititor

Stimate cititor,

Cînd vei vedea această carte o să fii mirat, şi pe drept cuvînt, că literatura este plină de amintiri, de întîmplări ale unor mari politicieni, conducători de oşti, artişti, actori, sportivi de performanţă, exploratori, oameni care în viaţa lor au lăsat urme pe care omenirea le respectă, care au avut relaţii cu sferele înalte ale societăţii şi care au schimbat fie istoria, fie atitudinea faţă de viaţă, faţă de artă, faţă de disciplinele sportive, etc.

Şi ai dreptate. Cartea pe care o ai în faţă nu se ocupă de asemenea lucruri ieşite din comun. Ea este scrisă cu întîmplări zilnice ale unui copil care a plecat şi a parcurs viaţa cu greutate şi cu izbînzi, şi s-a bucurat tot timpul de dragostea celor cu care a trăit şi de aprecierile lor.

Zic eu, stimate cititor, să-ţi aminteşti de *Scrisoarea III* a lui Eminescu, cînd Baiazid îi spune lui Mircea că a distrus şi a făcut una cu pămîntul vestitele oşti ale apusului. La care Mircea îi răspunde că el îşi apără sărăcia şi nevoile şi neamul. Adică, vreau să zic că eu nu am performanţele marilor oameni, dar am scris viaţa aşa cum am trăit-o, că probabil în ea fiecare găseşte şi o întîmplare a lui, şi care dacă nu-i vor produce alte sentimente, cel puţin va zice că în multe părţi am dreptate.

Şi iară mă adresez, stimate cititor, şi atrag atenţia asupra unei întîmplări a acelui Mîrcea Giuca pe care folcloristul şi membru al Academiei Române, Athanasie Marian Marienescu, l-a întîlnit cînd avea 79 de ani şi cînd cînta balade româneşti acompaniindu-se singur la vioară. La întrebarea lui Marian Marienescu, că de ce cîntă şi pentru cine cîntă, i-a răspuns aşa: Cînt pentru plăcerea mea, pentru bucuria „goştilor" (oaspeţi), şi pentru ca tineretul să ştie faptele de vitejie ale trecutului şi să nu le uite. Acestui tineret se adresa cîntăreţ al neamului Mîrcea Giuca, ale cărui balade, cea mai mare parte, s-au adunat şi tipărit în volumul „Novăceştii".

Eu mă adresez tinerilor colegi ca să vadă cum s-a muncit şi în ce condiţii, pe vremea cînd trăiam epoca romantică a profesiunii, şi cînd eram purtat de entuziasmul tinereţii şi de bucuria că ceea ce făceam cei pentru care făceam, o primeau cu dragoste şi o apreciau.

Stimate cititor,

Ai multe probleme de rezolvat, şi cu slujba, şi cu familia, şi sarcini civile, şi poate greu îţi faci timpul ca să citeşti aceste însemnări. Eu însă zic, cum spune Minulescu, că: citeşte-le noaptea. Nu-ţi vor produce coşmaruri, ci poate că te vor îmbucura, şi „primeşte de bine", cum spun bănăţănii, aceste şiruri scoase din inimă, şi iartă de „proasta voroavă", cum ar zice cronicarul, dacă ar fi lucruri care să nu-ţi placă, fiindcă ele se adresează, fără să creadă că a reuşit, sufletului, bunelvoinţe, înţelegerii şi posibilităţilor de iertare ale cititorului.

N-aş vrea să te amăgesc.

Rămîn al dumitale,

Ilie LUNCA

El Niño, atotcuprinzătorul

Deşi afară s-a răcit şi de la primăvara din februarie am trecut brusc la toamna şi iarna de martie – ideea de El Niño nu mă părăseşte. Se ştie ce e El Niño, chiar dacă dl Tucă nu l-a chemat la miezul său de noapte, chiar dacă dl Cristoiu nu i-a consacrat un editorial pentru a-l demasca şi înfiera că-i put picioarele.

El Niño e un fenomen anormal al naturii, dîndu-ne mult din hazul dlui Jourdain care descoperea că făcea proză, fără să ştie, de cînd s-a născut. El Niño – după cum dezvăluia „România liberă" în prima ei pagină şi cine poate lua uşor ce apare pe prima pagină a „României libere"? – a lucrat, fără să ştim, şi în '39, şi în '57, şi în '58, şi în '66, şi în '77, şi în '94, „anii celor mai ridicate temperaturi din ultimele 6 decenii au fost caracterizaţi de prezenţa fenomenului El Niño", încît ce-am trăit în februarie '98, „cea mai mare căldură din ultimii 100 de ani", nu a fost cu totul surprinzător. Liniştit dinspre partea humorului şi naturelului – două griji obsedante ale frivolităţii mele detestabile – nu-mi pot îngădui să rămîn la aceste aspecte.

El Niño e mult mai mult: grandios, groaznic, enigmatic, El Niño e dramatic – conform ultimelor ştiri: „El Niño a distrus un oleduct în Ecuador", „El Niño a produs incendii devastatoare în Indonezia şi alunecări de teren în Peru" între care putem insera şi strigătul bucureştean din acele zile de februarie: „Nu ne mai chinuiţi, domnule Dabela, caloriferele duduie, e cald afară, cuptor în casă!". Dincolo de dramatic, „El Niño scrie istoria planetei" – titrează „Evenimentul zilei", iar eu, încă din actul III al „Scrisorii pierdute", cînd aud de istorie mă pierd, ca tot dascălul, ziaristul şi eseistul român. Sub acest titlu s-a rezumat comunicarea cercetătorului australian Richard Grove, la un simpozion din Canberra care, ca nimeni altul, a pus în legătură pe El Niño nu numai cu criza politică şi financiară din Indonezia, nu numai cu înmulţirea muştelor, ţînţarilor, şobolanilor, inundaţiilor şi epidemiilor pe oriunde trece, dar a ajuns pînă la a explica Revoluţia Franceză prin influenţa lui, atunci, între 1785-1788, cînd recoltele foarte slabe din ţara dlui Jourdain s-au asociat cu ierni foarte aspre, primăveri ploioase şi veri uscate. El Niño, astfel, poate ajunge să dea idei. În lumea asta a noastră, flămîndă şi sătulă de materie şi antimaterie, de ideologie şi utopie, de paranormal şi betafizică, de obscur şi „pupă-mă'n creştet!" – explicaţia australianului, venită de pe continentul acreditat ca „ultimul ţărm" în caz de, mi se pare, înainte de toate, cuprinzătoare. Ea mă mulţumeşte ca realist şi antirealist ce sînt, ca determinist şi idealist, ca scriitor, ca ficţionar, ca visător: o anomalie uriaşă a naturii poate produce idei uriaşe în natura umană. Ignorînd prezenţa lui El Niño în mijlocul nostru, de-a lungul ultimilor 6, 60 sau 600 de ani, ratăm o penultimă şansă în găsirea explicaţiei concise şi complexe (ăsta-i cuvîntul!) pentru tot ce ni se întîmplă de atîta amar de vreme.

Dacă El Niño, „scriind istoria planetei", s-a putut răsfrînge în Revoluţia Franceză, de ce nu l-am putea introduce şi în istoria patriei noastre? Fără a ne mai întinde pînă la '48, limitîndu-ne la acest februarie '98 cînd s-a înregistrat cea mai mare căldură din ultima sută de ani, nu El Niño ar sta la baza crizei noastre revoluţionare, reformiste şi democratice de n-are încotro? Şi dacă această ipoteză poate să pară prea largă, prea generală, cunosc patru situaţii locale – ca patru puncte cardinale – pe care El Niño le poate explica mai bine ca orice şi oricine. Voi fi punctual – cuvîntul cel mai îndrăgit azi, la noi:

numai obsedantul El Niño poate dezlega enigma care se ascunde în această afirmaţie a unui politician liberal: „Ciorbea, dacă nu e o calamitate, e o catastrofă";

numai El Niño şi consecinţele lui ne permit să înţelegem această realitate descoperită cu prilejul nopţii în care sataniştii români urmau să devasteze (dar nu le-au devastat) cimitirele române: au existat „cimitire fără probleme", după cum au formulat bodyguarzi serioşi;

numai El Niño atotcuprinzătorul ne poate elucida fantasticul din banalitatea aceea petrecută la Roşia Montana unde primarul, fie şi beat, a întocmit şi a înmînat unei perechi proaspăt căsătorite, un act de deces;

şi tot El Niño, „drăguţul", că n-o fi doar demon, ne îngăduie să apreciem la adevărata ei valoare – aici, la noi, unde nu există indignare mai vehementă decît în faţa unei babe care se piaptănă cînd ţara arde – performanţa echipei noastre de coafori şi coafeze care a cîştigat la Wiesbaden, „Cupa Europei la coafură-frizerie-cosmetică", întrecînd echipele celor mai bogate ţări din lume, exact grupul celor 6!

Dacă nici cu El Niño nu ne vom pricepe să dezlegăm ceea ce trăim, nu ne mai rămîne decît să răspundem la întrebarea acelui corespondent occidental care l-a lăsat pînă şi pe Ceauşescu, fără glas: „cu cianură, aţi încercat?".

Radu COSAŞU

La închiderea ediţiei: joi, 12 Martie, trei directori generali a trei importante societăţi de turism au anunţat că locurile de cazare în hotelurile lor, pentru vacanţa de vară, la mare, au fost deja contractate „peste aşteptări", în proporţie de 95%-130%. Rămîneţi cu explicaţia El Niño!

Bazar

Lipscani

În zona tradiţional-comercială a oraşului (Lipscani şi străzile adiacente) te aştepţi la mult pitoresc; te aştepţi să descoperi, să ai revelaţii negustoreşti. În locul lor ai cel puţin bucuria denumirilor de magazine, fără prea mare legătură cu produsele pe care le comercializează. Într-un amalgam socialisto-postrevoluţionar convieţuiesc în pace *Curcubeul* cu *Aram*, *Căprioara* cu *Shorbek*, *Silueta* cu *Atlantis Leather*, *Bumbacul* cu *Familia*. Înăuntrul oricăruia dintre ele poţi găsi, practic, de toate: de la sutiene la cearşafuri, galerii de perdele, site pentru chiuvete şi ibrice de cafea. Pe vremea lui Ceauşescu şi chiar după '89, Lipscaniul s-a conturat drept zona în care poţi găsi lucruri ieftine şi inimaginabile, de pildă, un sutien de bumbac pentru o lăuză sau o căptuşeală pentru o fustă corai. Consignaţiile din zonă, de pe strada Covaci, îţi depăşesc zona personală de căutări; acolo poţi găsi case întregi „făcute pachet": mobile, genţi, tablouri, solniţe, sfeşnice, păpuşi, maşini de scris, patefoane, cîntare, tăietoare de ouă (?), leagăne de nou-născuţi din lemn, haine oprite la vamă (aşa le caracterizează vînzătorul). Poţi să cumperi de acolo cel puţin un perete de sufragerie: o vitrină bărînească, o oglindă zdravănă şi multe tablouri. Nu lipseşte cel clasic, cu pepenele tăiat felii pe o tavă apetisantă, cuţitul odihnindu-se alături, nici fecioara în fustă înflorată plîngînd pe-o piatră la mijloc de rîu. Nici nudurile lascive, dar nu foarte, nici pisicile lingîndu-se, nici carul cu boi de un strănepot al lui Grigorescu. Odată ce ţi-ai amenajat căminul cu minunăţiile de pe Covaci nu-ţi mai rămîne decît să-ţi întemeiezi o familie. Pentru aceasta, te ajută numaidecît magazinul *Familia; Închirieri Confecţii Ocazii*. Cuvîntul „închirieri" frapează ochii trecătorului de pe oricare trotuar. În interior, o doamnă supraponderală cu pălăriuţă îţi prezintă o filozofie paradoxică: era mai bine pe vremea *preşedintelui* (subliniat) Ceauşescu, dar noi închiriem rochii de mireasă dinaintea americanilor. De 40 de ani lucrez aici, şi vin oameni în limuzină să închirieze un smoking pentru 100.000 lei. De ce să dai 700.000 pe o rochie de mireasă, ca apoi s-o ţii în dulap să ţi-o mănînce moliile? Mai bine o închiriezi, cu 100.000 şi o mai poartă şi altul după tine (o cureţi, şi gata). Iar cu restul de bani îţi iei un aragaz. Rochiile afişate arătau toate ca după talia celei ce le închiria: lălîi, fără măsură. Viitorul este al serviciilor, a conchis doamna cu pălărie.

Dacă la propria-ţi nuntă nu ai rochie personală, poţi, după un timp, să-ţi pavoazezi peretele cu ceva personal. Nu mă mai refer la tablourile cu pepenii, ci la gobelin-urile ce se vînd, pe 190.000 lei, la *Andreaua*, magazinul de peste drum. Aceste capodopere ale kitsch-ului de mercerie îţi oferă o îmbinare de tradiţie şi inovaţie: în cadrul bine stabilit al peisajului de bază poţi să-ţi manifeşti liber creativitatea. Atîta doar: să respecţi nuanţele iţelor indicate, prin numere de ordinul miilor, sub fiecare culoare. Astfel, lacul din peisajul gobelin-ului din vitrină e musai să fie cu albastrul 4208; la fel, frunzelor ce cad, alene şi tomnatec, pe căsuţa din pădure numai galbenul 4180 le poate da naturaleţe.

Viaţa de familie îţi va intra, astfel, pe un curs stabil şi trainic. Doar un capot de finet de 60.000 ţi-o mai poate întări. Şi pe-ăsta îl găseşti la *Trusoul*. Cînd familia îţi devine mai numeroasă, adresează-te la *Orient sunshine*: acolo vei găsi haine de copii.

Iaromira POPOVICI

HUMANITAS
Cartea care dăinuie

În librării
o carte esenţială
pentru orientarea
absolvenţilor de liceu:

Ghidul viitorului student
sub sigla *Humanitas Practic*
(Reforma învăţămîntului superior:
interviu cu ministrul Andrei Marga
● Facultăţi, specializări & perspective
de carieră ● Coordonatele tuturor
universităţilor de stat
& particulare din ţară)

Revista presei culturale

Taberele/tarabele intelectualilor români

Tema de dezbatere propusă de revista braşoveană *Interval*, nr. 2, 1997: **stagnarea intelectuală**. Propunerea porneşte de la „sentimentul că una dintre marile probleme ale comunităţii noastre intelectuale este că ea şi-a aşezat tabăra deasupra unor uriaşe zăcăminte radioactive de complet nejustificată mulţumire de sine." Tabăra ca tabăra, dar (îngăduit fie-mi acest calambur din folclorul copiilor) ce ne facem cu *taraba* (tarabele) comersanţilor de bunuri simbolice care şi-au împărţit cîmpul şi au ocupat poziţiile cu vad bun? – par să se întrebe mulţi dintre cei angajaţi în dezbatere, asemenea unor Bourdieu autohtoni multiplicaţi şi plini de amărăciune. • Ancheta propriu-zisă a pornit de la două întrebări: *ce idei noi vi se pare că s-au emis în cultura noastră după 1989?* Şi: *în ce măsură s-a primenit elita noastră intelectuală după 1989?* Organizînd reacţiile la această provocare, Andrei Bodiu a aşezat în prima parte a secţiunii răspunsurile, iar în cea de-a doua – articolele mai ample şi mai generale. Dînd foaie după foaie şi citind pe nerăsuflate (tema e interesantă, iar mintea ticăloasă a lectorului e avidă să mai afle, negru pe alb sau în subtext *cine cu cine* – în cîmpul simbolic? *cine – împotriva cui*? *care pe care*? Adică, vai, te trezeşti contemplînd dosarul tematic exact din perspectiva denunţată, cum spuneam mai sus, de analiştii tip Bourdieu...) citind, aşadar, pe nerăsuflate, vei observa că textele se înşiruie (excepţie: micul răspuns rău al lui Mircea Boari) pornind dinspre un *bine, de noi depinde acest bine, la urma urmelor* (Ion Bogdan Lefter, Vladimir Tismăneanu, T. O. Bobe) către un *rău* care s-ar putea îndrepta (cazul Universităţii din Braşov – Gheorghe Onuţ), culminînd cu *răul* rău de tot, disecat şi analizat sociologic (Cezar Paul-Bădescu, Liviu Ioan Stoiciu, Ştefan Ungurean, Sorin Matei). • Dar şi articolele din prima parte a revistei – *Zona liberă* – pot fi citite sub semnul temei dezbătute în anchetă, fiindcă vorbesc despre condiţia intelectualului român trăitor în tranziţie: Gheorghe Crăciun, Caius Dobrescu, Adrian Marino răspunzîndu-i lui Caius Dobrescu şi chiar excelentul studiu consacrat de Mircea Nedelciu televiziunilor publice şi private atacă, explicit sau implicit, problema stagnării/modernizării culturale. E drept, perspectivele sînt diferite. • Culmea stagnării: evocată în documentarul *Cum a înghe̦ţat România în poziţie de drepţi*, semnat de Marius Oprea – despre sovietizarea României. • Culmea dinamismului: evident, *Clubul Interval*! Poeme de Mihai Ignat, proză de Simona Popescu (fragmente din *Exuvii*) şi de Laszlo Petrovici Ofner. (Delia VERDEŞ)

Nu rataţi

Retrospectiva *AKI KAURISMÄKI* – **între 23-27 martie**
la Sala Auditorium
a Muzeului Naţional de Artă.

Un prieten comun

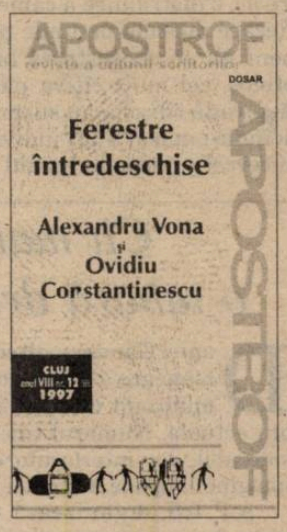

Revista „Apostrof" a publicat un nou *Dosar* cu titlul *Ferestre întredeschise. Alexandru Vona şi Ovidiu Constantinescu* – un mixaj de documente, portrete, fişe biografice, poeme inedite, rememorări şi interpretări critice. Interesul oricărui cititor va fi, desigur, acaparat de corespondenţa dintre cei doi scriitori, Alexandru Vona şi Ovidiu Constantinescu, corespondenţă care acoperă un interval considerabil: 1947 (anul redactării romanului *Ferestre zidite* şi al plecării lui Alexandru Vona din ţară) – 1993 (anul apariţiei romanului *Ferestre zidite* şi al morţii lui Ovidiu Constantinescu). Aceste scrisori dezvăluie povestea tăinuirii romanului lui Vona, al cărui manuscris a rămas în ţară, la Ovidiu Constantinescu, care, în cele din urmă, a dus la bun sfîrşit tentativele de publicare a romanului, ca pe un fel de misiune unică a vieţii lui. Dacă Ovidiu Constantinescu n-ar fi stăruit în încercările sale repetate de a scoate la lumină cartea prietenului său, aceasta ar fi rămas, cu siguranţă, necunoscută publicului.

Corespondenţa celor doi scriitori ne povesteşte indirect relaţia lor, de-a lungul a cîtorva decenii. Cele cincisprezece scrisori publicate în *Dosarul „Apostrof"* arată în ce fel un scriitor plecat în exil şi unul rămas în ţară pot fi la fel de nefericiţi.

Albert Samuel – numele adevărat al lui Alexandru Vona – se distanţează treptat de identitatea sa care-l legitimează drept scriitor român (autor al unui roman senzaţional, chiar dacă nepublicat); el îi încredinţează, într-un fel, destinul acestei identităţi lui Ovidiu Constantinescu, prietenului său din ţară: *„Îţi sînt foarte recunoscător că te ocupi de operele postume ale lui Alexandru Vona, tînăr poet bucureştean mort între 1948 şi 1950. Se poate învia din morţi?"*. Ovidiu Constantinescu refuză ideea acestei schizoidii şi rămîne în viaţă pînă în momentul în care Alexandru Vona încetează să mai fie o fantasmă, o amintire a anilor '40, ci un nume consacrat, autor al unui roman care a răvăşit toată lumea culturală românească. În martie 1991, Constantinescu îi scria lui Vona: *„O să te surprindă avalanşa de scrisori cu care cred te-am copleşit, dar ce să fac dacă tu te-ai distanţat de prietenul nostru Alexandru Vona şi nu vrei să te mai interesezi de el, atras fiind de alte preocupări"*. Acest „prieten comun" constituise, de fapt, motivaţia continuării unei corespondenţe şi a unei relaţii de atîţia ani. Acum, după ce Ovidiu Constantinescu şi-a îndeplinit misiunea, cînd s-a scris şi s-a vorbit atît despre *Ferestre zidite*, Alexandru Vona rămîne acelaşi Albert Samuel distant, înstrăinat, învăluit în mister şi laconic, exact ca în interviul radiofonic realizat în 1997 de Daniel Moşmoiu şi publicat în *Dosarul „Apostrof"* sub titlul ... *nu pot răspunde*.

„ – Care a fost, pe scurt, destinul *Ferestrelor zidite*, cu un succes fulminant astăzi?

– E o întrebare care ar cere un răspuns prea lung şi nu-l pot da acum."

Svetlana CÂRSTEAN

Cronica literară de tranziţie

Note de lectură (2)

Am mai comentat în aceste coloane cărţi cuprinzînd dialogurile de la *„Serată..."* ale d-lui Iosif Sava cu invitaţii săi. Recent, au mai apărut două volume de convorbiri, sub titlul *Lista lui Sava*, la Editura DU Style*. Ca de obicei, în stilul său de avocat a tot felul de diavoli (dar şi a tot felul de îngeri cu chemare), dl Iosif Sava reuşeşte şi acum să producă discuţii, una peste alta, interesante şi demne de conservat în tomuri. Cu atît mai neplăcut surprinzător mi se pare aspectul pe care vreau să-l relev în această notiţă. În cele două proaspete volume m-a frapat neglijenţa gravă în **transcrierea** spuselor. Fraze fără căpătîi, anacoluturi, ticuri verbale (*„deci"*-ul proliferează nestingherit), punctuaţie şchioapă (ori lipsă), favorizînd echivocuri sau nonsensuri – prea adesea, colocvialitatea inteligentă şi vie a *Seratei...* se transformă în text dezordonat, amorf şi viciat de suprafeţe opace. E clar că interlocutorii nu şi-au revăzut „partiturile" înaintea publicării. Nici n-ar fi fost strict necesar, dacă transcrierea ar fi fost încredinţată unor persoane competente sau dacă textul ar fi fost revăzut (fără „cenzură" sau „rafistolare", ci doar întru structurare gramaticală şi de punctuaţie) de un ochi priceput. Nici măcar de „autenticitate" (care, oricum, s-ar fi realizat într-un mod oarecum maliţios) nu se poate vorbi în pasajele astfel alterate, pentru că autenticitatea presupune buna înţelegere a intenţiilor vorbitorului, ale cărui repetiţii, întreruperi, intercalări, apostrofe, ezitări etc. trebuie bine surprinse şi puse în pagină printr-o frazare şi o punctuaţie adecvate.

***

Absolut impresionantă cea de-a doua carte a tinerei cercetătoare (şi... studente, la a doua facultate: filosofia, la „Babeş-Bolyai" din Cluj) Cecilia Caragea. După *Istoria vestimentaţiei europene* (1995 – pentru care a fost, pe drept cuvînt, premiată), într-o notă de frumoasă coerenţă lăuntrică, Cecilia Caragea oferă acest op de 270 de pagini pe o temă care, de n-ar fi fost alcătuit cu strunită eleganţă şi fluenţă erudiţie, m-ar fi lăsat rece (am şi motive!): *Istoria aranjării părului***. E atîta cultură, aici, bine asimilată şi galeş valorificată, de la Dante la Caragiale, de la Ovidiu la Jacques le Goff, de la cosmetică la arheologie, de la chimie la pictură şi cîte altele – încît fariseu aş fi dacă nu mi-aş asuma curajul de a fi profet în ţara mea, strigînd că, de n-o vor absorbi alte meleaguri, mlădios visitor va să aibă în eseul românesc acest nume: Cecilia Caragea. De la Pătăpievici încoace, nu am mai găsit, după Revoluţie, decît la această junǎ savantă, o aşa de iscusită folosinţă, simultană şi eficace, a minţii şi a bibliotecii.

***

Tot eseu, dar pe cu totul alte coordonate – şi aume, cele ţepoase, ale polemicii şi ale corijării catenelor de erori – face şi neîncadrabilul Gheorghe Stratan (fizician „la bază" şi istoric al ştiinţei *per diletto*) care, pasionat de Galileo Galilei, pune la punct, în volumul *Galileu! O, Galileu!**** (apud Urmuz) tot ce s-a scris greşit pre româneşte despre genialul italian în eseu, în teatru, în fizică, în biografie, în roman, în istorie. Dizertaţiunea are nerv şi erecţie dialectică pînă la puseuri de priapism, războindu-se cu egală aplicaţie cu tăieturile cenzurii comuniste sau cu cutare adjectiv, mări, imperfect, al lui Octavian Paler. Scrierea lui Gheorghe Stratan e aşezată pe un fond încăpăţînat de scotoceală analitică şi ştiinţă de carte.

***

Dacă Gh. Stratan lua de la Urmuz doar titlul, Pavel Şuşară merge mai departe şi îşi intitulează *Urmuz***** o plachetă zveltă, cuprinzînd 12 rondeluri şi un număr mai mare de poezioare burleşti, acestea din urmă întocmite, toate, nesmintit, pe dimensiunile şi structura „clasicei" fabule absurde a lui Urmuz, cea care începe cu *„Cică nişte cronicari..."* şi se sfîrşeşte cu *„MORALA: Pelicanul sau babiţa"*, şi presărate cu desene zurlii şi giumbuşlucoase de Dan Perjovschi. Această lirică politico-trăznită, emanată, cu amară jucăuşenie, în atmosfera înecăcioasă a anilor '90-'91, e plină de aluzii străvezii sau ziceri de-a-dreptul, şi-şi trage farmecul de nostimadă funambulescă din amestecul de nonsens ghiduş cu tăvăleala pamfletară prin catran şi puf: *„Salvador! O, Salvador! / Strigă el cu glas sonor – / Nu-l mai trage ca un zbir / Pe Tatu de patrafir"*. Sau: *„Cic-un grup majoritar / Plivea la Senat mărar"*. Sau: *„Hotentotul cel hazliu / Le-a pus dero în rachiu / Neştiind că S. Brucan / E la radio-Erevan"*. Sau: *„Nişte fete de la ţară / N-aveau uşă la cămară / Şi-au rugat pe Iosif Dan / Să le dea un Marţian"* ş.a.m.d. Suntem în spaţiul ludicului pur, glazurat cu tachinerii politiceşti, şi am fi nişte pedanţi morocănoşi dînd cu contorul Geiger după adînci valenţe estetice.

***

„Cică nişte cronicari..." e şi titlul unui mai de demult volum al criticului Cornel Regman care, reprezentant de seamă al spiritului calamburghezo-moşieresc, ne face acum***** o *restitutio in integrum* a cîtorva pogoane din hectarele de vorbe de duh pe care le-a moşierit. Clasic în viaţă al *witz*-ului, alături de Radu Cosaşu şi, în viitorul Pantheon, de Oscar Lemnaru, de Cioculescu, de Păstorel, Regman are un al optulea simţ, al cuvîntului din cuvînt – şi cîteva din găselniţele sale sunt antologice: *„Era noastră: **ideolitic**"* ● *„Guvernanţii noştri **fac tot penibilul** ca să iasă din criză"* ● *„Ajun de Crăciun 1989: mascaradă şi masacradă"* ● *„Nu puţini, în absenţa demnităţii, se mulţumesc cu demnităţi"* ● *„În intervenţia sa, Dan Zamfirescu a adus un pios ciomagiu memoriei lui E. Lovinescu"* ● *Qui bene biberi, bene pippidi* ● *„Luca Piţu pentru noi / Este Paul Goma Doi"* ● *„Stilul poeziei lui Ioanichie Olteanu s-a dovedit a fi cu totul ieşit din comună"*...

George PRUTEANU

---

*) *(Personalităţi româneşti la „seratele muzicale")*, Ed. DU Style, Buc., 1998, 2 vol., 400+400 p.

**) *(Consultant de specialitate Catană Monica)*, Ed. Uroboros, Timişoara, 1997, 272 p., 22.500 lei

***) Cu o prefaţă de acad. Horia Scutaru şi postfaţă de H.-R. Pătăpievici, Ed. Logos, Buc., 1997, 198 p.

****) *(E vremea rozelor ce mor) – cu cincisprezece desene de Dan Perjovschi*, Ed. Crater, Buc., 1998

*****) *Reflexii şi reflexe (Aforisme vesele şi triste)*, Cuvînt înainte de Alexandru Paleologu, Ed. Jurnalul literar, Buc., 1998, 88p.

Pagini realizate de
Cezar PAUL-BĂDESCU

TABĂRĂ DRAGĂ

Majoritatea tinerilor de ieri şi de azi au trecut cel puţin o dată în viaţă prin experienţa „tabără“, încă din copilărie. Unii au fost obişnuiţi de mici cu plecările în grup, cărora li s-au adaptat rapid, lăudîndu-se la vîrsta adolescenţei cu nenumărate tabere la activ şi considerîndu-se deja „taberişti“ hîrşiţi. Alţii au fost împinşi de la spate de părinţi şi s-au agăţat în gară cu ochii în lacrimi de fusta mamei, care încerca să-i încurajeze („Hai, dragule, că o să fie frumos, o să te joci cu mulţi copii!“ – ipocrizie părintească ce ascundea gîndul reconfortant la un concediu liniştit) ca mai apoi să devină obiectul nevinovatelor mişto-uri de vacanţă şi să numere zilele rămase pînă la întoarcerea acasă. În ambele cazuri, odată cu trecerea anilor rămîn amintirile: vagonul de tren pe care scria „Rezervat tabără“, camerele cu multe paturi, mult-aşteptatele ore de masă, răzvrătirile împotriva supravegherii profesorale şi perenul „Mai ţii tu minte cînd ne-am cunoscut în tabără la Predeal?“...

Ca forme organizate de petrecere a vacanţelor, taberele au supravieţuit, cum era şi firesc, schimbărilor de regim politic şi fluctuaţiilor economice, chiar dacă acum sînt privite altfel. Adolescenţii preferă plecările pe cont propriu, pentru a se bucura de o libertate totală, „Nu-mi spune nimeni ce am voie şi ce nu, nu mă întreabă nimeni unde am fost şi cu cine...“. Iar tabăra îşi păstrează tocmai farmecul jocului cu nişte norme mai mult sau mai puţin impuse şi al sfidării noţiunii de „organizare“.

Înainte de '90 taberele erau cu adevărat căutate, preţurile fiind accesibile în comparaţie cu cele de astăzi. Cele mai rîvnite erau taberele gratuite – recompense pentru olimpici şi pentru cei care primiseră diverse distincţii la „Cîntarea României“. Faimoase erau forumurile pioniereşti, unde participanţii beneficiau şi de un program şi de condiţii speciale. Unul dintre ele era organizat anual la Crevedia, lîngă Bucureşti. Cazaţi într-un fel de cămine de un confort discutabil, vajnicii pionieri aveau îndatoriri zilnice pe care şi le îndeplineau cu conştiinciozitate; ajutau la pregătirea mesei, la spălatul vaselor, la curăţenia camerelor. În schimb, în fiecare seară, aveau loc spectacole unde ploua cu invitaţi cunoscuţi de copii de pe ecranele televizoarelor: Mirabela Dauer, Mădălina Manole, Iurie Darie etc. Se organiza şi o discotecă în aer liber, unde puteai să inspiri cu nesaţ mirosurile ce veneau de la fermele de pui din apropiere. Pionierii priveau cu jind la colegii lor mai mari, UTC-iştii care „ştiau să se distreze“, în timp ce ei stăteau cuminţi la coadă în librăria taberei unde minunea minunilor! se găseau jucării chinezeşti „din alea cu cheiţă pe care dacă o întorci, se mişcă“. Programul zilnic conţinea vizite de lucru: la „Tricodava“ unde copiii primeau căciuliţe tricotate, la ferma de vaci unde se ospătau cu lapte şi caise fleşcăite ca apoi să-şi croiască nerăbdători cărări prin lanul de porumb. La finalul Forumului, participanţii obţineau diverse distincţii, de la pionier-sportiv, creator, fruntaş, pînă la pionieri-organizator – viitorul activist de mai tîrziu. Totodată ei puteau să păstreze ca amintire tricoul asudat pe care fuseseră obligaţi să-l poarte pe tot parcursul taberei, ca semn distinctiv.

Întîrziind încă puţin în sfera taberelor de dinainte de '89, trebuie menţionat că şi cele şcolare puteau conţine „acţiuni“: de obicei, acestea se limitau la excursii şi carnavaluri, iar pentru liceeni discoteci ce aveau loc în incinta taberei „ca să nu mai plece zănaticii cine ştie pe unde noaptea“. Se mai acordau şi distincţii, mai mult de formă, la clasele mici, de genul „cel mai cuminte elev din tabără“ sau „cea mai ordonată cameră“ şi, bineînţeles, diplome. Exista şi un folclor de tabără, însă din păcate puţine cîntări au rezistat pînă astăzi. Una dintre cele mai cunoscute se referea la „viaţa taberiştilor“, cu aluzii directe la masa zilnică: „La douăşpe macaroane/ Pînă seara mori de foame./ Iară seara fasolică,/ De te doare la burtică.“, cu scurte descrieri ale dormitoarelor: al fetelor – „Toţi pereţii sînt mînjiţi/ Numai cu pastă de dinţi.“ şi al băieţilor – „Toţi pereţii-s afumaţi/ Numai de ţigări «Carpaţi»“, şi cu o viziune apocaliptică asupra „zilei de plecare“ cînd „paturile n-au picioare“ şi „uşile sar din ţîţîni“.

Revenind în prezent, se pot observa cîteva caracteristici comune ale taberelor liceenilor de azi. Foştii „profesori supraveghetori“ sînt de obicei aleşi de către participanţi şi chiar dacă nu sînt aleşi, ei tind să fie cît mai „de gaşcă“ şi cît mai înţelegători. Bineînţeles au mai rămas chestionările de formă de genul „Unde ai fost noaptea trecută?“ şi mai există cazuri cînd se întreprind de comun acord escapade nocturne cu „săritul geamului“. În general, profii vin şi ei prin discotecă, fumează şi beau alături de elevii lor şi uneori se îmbată mai tare decît ei. În prima zi are loc o distribuire a camerelor aproape inutilă, căci „fiecare doarme pe unde poate, dacă doarme...“. Nimeni nu se oboseşte să facă controale în camerele fetelor, cel mult cîţiva părinţi drastici ce au venit să-şi vadă odrasla au surpriza să-şi găsească „fetiţa“, făcîndu-i masaj unui individ necunoscut, „cu plete şi cu cercel“, întins la bustul gol în patul ei.

Cît mai costă o tabără dragă, astăzi

Daniel Gănescu, director al Administraţiei Permanente a Taberelor Şcolare Bucureşti, pare mulţumit de felul în care „merg“ taberele la ora actuală. Numărul tinerilor clienţi a scăzut considerabil, dar interlocutorul meu nu ţine să ofere o imagine limpede a acestei scăderi.

A.P.T.S. organizează tabere pentru toate vîrstele: de la copii preşcolari pînă la elevi de liceu. Preţurile? Cele mai mici din reţeaua de turism: 35.000 lei/zi pentru perioada iarnă-primăvară, la care se adaugă transportul, cu o reducere de 50% pe tren pentru grupuri de peste 20 de elevi. Există două categorii de tabere: cele din bazele A.P.T.S. şi cele organizate în spaţiile agenţilor privaţi, preţurile negociindu-se direct cu deţinătorii acestora – cabane cum ar fi Diham, Poiana Izvoarelor, Valea cu Brazi etc. (caz în care taberele costă ceva mai mult, între 45.000-60.000 lei/zi). Dl. Gănescu îşi susţine cauza: elevii ar trebui orientaţi către taberele A.P.T.S.-ului (care practică un comision de 0% şi asigură asistenţă medicală, programe educaţionale etc.) şi nu către ofertele unor obscure firme de turism concurente. Motiv pentru care şi-ar dori să apară în şcoli şi licee două panouri turistice: unul în cancelarie şi unul accesibil elevilor. Pe aceste panouri, firmele de turism ar putea să-şi prezinte propriile oferte. „Noi ne asumăm întreaga responsabilitate. Elevii din bazele noastre au certificate de sănătate şi vaccinări, spre deosebire de cei din taberele firmelor de turism“, declară dl. Gănescu. A.P.T.S.-ul are parteneri în 30 de judeţe ale ţării, unde organizează aşa-zisele „tabere tradiţionale“. Veşnica orientare a elevilor din Sud către Valea Prahovei nu este educativă, căci ei pot cunoaşte şi alte zone...

Amintindu-ne nostalgic de celebrele expediţii de pe vremuri, plecări cu cortul în spate şi cu rucsacul burdusit de conserve, aflăm că ele mai există, organizate la cererea unor fundaţii nonguvernamentale cum ar fi „Cercetaşii României“, dar că cererea este mai mică, iar părinţii mai reţinuţi. Din cauza banilor, probabil. (**A.P.**)

Fiecare tabără are cuplurile ei cărora le poţi urmări evoluţia pe parcursul duratei sejurului: apar şi dispar de la o noapte la alta, apoi sînt comentate, bîrfite, se mai adaugă şi crizele de gelozie, se depistează dintru început „fetele uşoare“ şi „băieţii fluturaşi“. Aşa-zisele „vrăjeli“ constituie distracţiile cele mai picante de prin tabere. De precizat că puţine cupluri rezistă şi după.

Fiecare tabără are şi „blatiştii“ ei, astfel încît se ajunge ca într-o cameră de trei paturi să se înghesuie 10-15 oameni. „Blatiştii“ sînt priviţi iniţial cu suspiciune şi invidie: „Cum de au tupeul să vină pe banii altora?“. Cu timpul, devin centrul de interes al taberei, mai ales cînd „conducerea“ află de existenţa lor, cînd sînt daţi afară şi revin sau cînd, în ultimă instanţă, îşi pun spăşiţi cortul în faţa cabanei. De cum apar conflicte ei îşi cîştigă o simpatie tacită şi unanimă a „taberiştilor“.

Într-o tabără vei găsi tot timpul un grup de împătimiţi ai jocului de cărţi – interminabile partide de Wist şi Renz –, indiferent de vremea de afară, vei descoperi pe cineva care vrea să doarmă şi în aceeaşi cameră pe altcineva care vrea să asculte muzică la maximum. Într-o cameră cu 15 paturi, nervii nu-ţi rezistă mai mult de două nopţi: ori te încăpăţînezi în ideea de a te odihni şi pînă la urmă eşti nevoit să dormi în sala de mese, ori renunţi la ea şi te alături celor care chicotesc şi spun bancuri pînă-n zori. Totdeauna vei găsi pe cineva extrem de treaz şi extrem de plin de energie, alături de care să-i poţi stresa pe ceilalţi. Pe deasupra ai nevoie de o atenţie distributivă căci „se cam fură“ şi de promptitudine la masă căci „cineva a mîncat două porţii“.

Cele mai căutate sînt „taberele de creaţie“, o denumire generică ce maschează o tabără ieftină şi un paradis al distracţiilor. Majoritatea pleacă de la ideea că „creează alţii şi pentru mine“, aşa că în final fiecare concurs de creaţie are cîte 2-3 participanţi. Iar nostalgicii olimpici la matematică şi fizică oftează: unde sînt taberele de altădată în care se lucra cu adevărat? De amintit taberele SF, mici comunităţi în locuri izolate de tipul insule pierdute pe Dunăre, tabere de jurnalistică, unde participanţii străbat litoralul în căutare de ştiri de senzaţie pentru ziarele lor de tabără şi în final eşuează pe plajă sau pe o terasă cu multe halbe de bere.

Ultimele zile sînt cele mai jalnice: chete de mîncare, conserve ascunse pe sub pat, împrumuturi, speranţa unui mărunţiş pierdut în căptuşeala hainei. Aproape îţi doreşti o viaţă sigură acasă şi un somn liniştit din care să nu te trezeşti în interminabile solo-uri de baterie sau cu mustăţi şi barbă din pastă de dinţi sau împodobit ca un pom de Crăciun.

Adina POPESCU

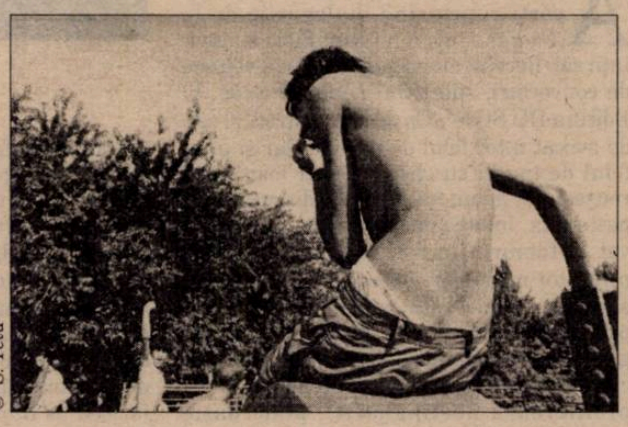

© S. Tétu

FUNDAŢIA PENTRU O SOCIETATE DESCHISĂ
anunţă
ORGANIZAREA ŞCOLII DE VARĂ „MODERNITATEA ŞI CRIZELE EI“ – TESCANI, 18-31 AUGUST 1998

Profesori: H.-R. Patapievici, Cristian Preda şi Ioan Ică jr. Şcoala va beneficia şi de prezenţa profesorului Andrei Pleşu.

Pot candida studenţi aflaţi minim în anul trei de studii sau absolvenţi de facultate. Vîrsta maximă a aplicanţilor: 30 de ani împliniţi în 1998.

Dosarul va cuprinde proiectul lucrării la care candidatul lucrează în prezent (şi care nu trebuie să coincidă în mod expres cu tematica şcolii) dactilografiat pe o pagină, motivaţia participării şi un CV.

Procesul de selecţie se va desfăşura pe baza dosarului şi a unui interviu.

Bibliografie pentru interviu:

● *În căutarea unei lumi mai bune* de Karl Raimund Popper. Editura Humanitas 1998.

● *Cele cinci feţe ale modernităţii* de Matei Călinescu. Colecţia Recuperări. Editura Univers 1995.

Toate cheltuielile ocazionate de organizarea şcolii (transport, cazare, masă, suport curs) sînt asigurate de către Fundaţia pentru o Societate Deschisă.

Data limită de depunere a dosarelor: 23 aprilie 1998. Acestea pot fi trimise şi prin poşta fundaţiei din Bucureşti.

Adresele filialelor Fundaţiei pentru o Societate Deschisă:

BUCUREŞTI: Calea Victoriei, nr. 155, bl. D1, sc. 7, et.3; Tel.: (01)659.74.27, 659.13.21, 650.63.25.
CLUJ: Str. Ţebei, nr. 21; Tel.: (064) 420.480.
IAŞI: Str. Moara de Foc, nr. 35, et.7; Tel.: (032) 252.920, 252.922.
TIMIŞOARA: Str. Semenic, nr. 10; Tel.: (056) 221.470, 221.471.
CENTRUL DE INFORMARE ARAD: B-dul Decebal, nr. 2-4, cam.110 B; Tel.: (057) 284.000.

Căsuţa noastră...

Vecinii mei cei iubiţi

Îmi cunosc toţi vecinii, ne încrucişăm paşii în fiecare zi, pe scară, pe palier, la uşa de intrare. Ne facem reciproc mici servicii, ne împrumutăm obiecte, ne întrajutorăm. Îi cunosc bine pe vecinii mei de la Cluj, îmi povestesc problemele lor familiale, pe care uneori le ghicesc după felul cum ridică vocea, după cum îi aud certîndu-se, pe scurt, există între noi o anume intimitate deşi ceea ce nu se spune marchează un soi de discreţie prin care eu încerc să-mi apăr ceea ce se numeşte *privacy* (nu cunosc nici un echivalent francez sau român pentru acest cuvînt englez). Împărtăşesc, împreună cu vecinii mei, o experienţă existenţială, chiar şi în accesele de proastă dispoziţie. Vecinii mei îmi aparţin, îmi sînt familiari. Această experienţă a vecinătăţii într-o lume urbană scoate la iveală amprenta rurală a vieţii româneşti căreia nu-i lipsesc nici farmecul, nici avantajele. Într-o societate în care obligaţiile administrative sînt într-un raport disfuncţional cu exigenţele muncii, vecina, vecinul, pensionari, mă scutesc de multiple deplasări pe la diverse instituţii RENEL, ROMTELECOM, la administratorul imobilului, lucruri pe care activităţile mele zilnice mă împiedică să le fac în timp util. Vecina îmi împrumută pîine cînd uit să cumpăr, sau vreun instrument de bucătărie pe care nu-l posed etc. La rîndul meu, le dau medicamente, o ajut pe nepoţică să-şi facă lecţiile la franceză, dau sfaturi în legătură cu proiectele de studii ale nepotului, care se pregăteşte pentru Universitate. La dimensiunile scării noastre alcătuim o micro-societate, cu cîrtitorul ei (aici o femeie) care nu mă suportă deloc fiindcă mă bănuieşte că vînd ungurilor Ardealul!

Această convivialitate are şi reversul ei. Toate mişcările mele sînt observate , invitaţii şi oaspeţii mei sînt înregistraţi. Viaţa mea privată este în permanenţă discutată, chiar dacă mie nu mi se spune nimic care m-ar putea şoca. Trebuie să fac orice sacrificiu ca să particip la anumite serbări familiale, nu doar pentru schimbul de daruri, ceea ce mi se pare normal şi conform unei morale cotidiene, ci în stilul ţărănesc, transportat într-un imobil practic fără izolare fonică şi unde petrecerea îmi tulbură liniştea. Uneori, taraful lăutarilor, care îi conduce pe tinerii însuraţei la primărie şi pe urmă la biserică, urcă solemn treptele scării de beton în vacarmul muzicii şi al strigăturilor. La fiecare etaj, locatarii ies în drumul cortegiului nupţial, ca la ţară.

Fiecare stil de viaţă are avantajele şi inconvenientele lui. Aici anonimatul este practic imposibil. Fiecare este urmărit de privirea tuturor ceea ce face să fii simultan protejat şi controlat. În anonimatul occidental eşti stăpîn pe mişcările tale, ai *privacy*, dar adeseori citeşti la rubrica de fapte diverse a ziarelor, cum într-un cartier de blocuri de la periferie a fost găsit cadavrul unui om singur, mort de cîteva săptămîni, fără ca cineva să fi observat. Aşa că nu ştiu cum e mai bine, ceea ce este omenesc. Uneori apreciez solidaritatea, îmi dă un sentiment de siguranţă; îmi calmează angoasele; alteori bombăn din cauza privirilor dezaprobatoare care mă urmăresc cînd urc pe scări cu ultima mea cucerire, sau a privirilor scotocitoare încercînd să ghicească ce-am adus de la piaţă. Viaţa de zi cu zi este într-adevăr dură pentru mulţi dintre vecinii mei: unii dintre ei şi-au scos frigiderul din priză

© N. Triculescu

şi au pus becuri cu o putere mai mică din cauza preţului energiei electrice. În traiul alcătuit din experienţe cotidiene reale şi nu din spectacolul dat în străinătate în cadrul vizitelor protocolare îmi dau seama cît de nedrepte au fost vremurile şi în ce măsură sîntem noi, occidentalii, locuind aici sau acolo, privilegiaţi. Dacă un singur om nu poate în nici un caz schimba evoluţia inexorabilă a lucrurilor, cel puţin ar putea, dacă este cît de cît interesat de aproapele său (nu printr-o retorică seacă specifică oamenilor politici, nici prin cea la fel de deşartă a majorităţii universitarilor), să dea dovadă de o oarecare umilinţă cînd observă felul de a fi al vecinilor lui.

Cluj, 6 martie 1998

Claude KARNOOUH

Coliba unchiului Tom şi Jerry

După ce am citit în *Dilema* propunerea *Căsuţa noastră – cuibuşor identitar,* am rugat 5 prieteni să-mi definească sec noţiunea în cauză. Răspunsuri: casa reprezintă: „coada la baie în fiecare dimineaţă", „apartamentul central al prietenului meu grec", „o investiţie importantă", „ceva ce rămîne moştenire", „vacanţa la ţară".

După cum vedeţi, casa poate însemna un loc tihnit, în care porţi papuci şi bigudiuri sau un motiv în plus de stres (chirie piperată, spaţiu impropriu, ţevi sparte, igrasie, vecini chellii, soacre care dau buzna). Dacă vîrsta ţi-e înaintată, eşti subit copleşit de atenţiile nepoţilor care vizează anumite alineate ale testamentului tău. Dacă eşti tînăr şi fără suportul financiar al familiei este posibil să stai pe unde apuci (gazdă, colegi, cămin), deci s-a zis cu viaţa ta sexuală. Nu vorbim aici de celelalte case: de toleranţă, de consemnaţiuni, de nebuni, de pensii, de copii sau de piatră. Vorbim despre acoperişul de deasupra capului.

Să luăm în discuţie locuinţa cetăţeanului Vasile. El a votat de fiecare dată cu speranţă şi trăieşte la demisol, graţie moştenirii de la răposata sa mamă. Apartamentul său consta în 2 camere confort II, baie şi bucătărie „chibrit" şi balcon *suspendat,* în care se ţin borcanele cu tochitură aduse de la ţară. Piesele de rezistenţă din dormitorul-sufragerie sînt Răpirea din Serai, ediţie revizuită şi adăugită, plus o lustră cu trei braţe. Alte obiecte însemnate: un aragaz cu 2 ochiuri, frigiderul Fram şi controversata maşină de tocat carne. Am omis să vă spun că, prin uniunea cu Geta, apartamentul a cîştigat un televizor color de producţie rusească, drept zestre. La etajul 2 stă şeful contabil. Desigur, acesta şi-a cumpărat anul trecut un prăjitor de pîine Futachi iar patronul **SC Nelly SRL** de la 4 şi-a schimbat pînă acum de trei ori mobila.

Pentru oamenii de rînd ai acestei patrii, casa înseamnă foarte puţin (un *recamier,* un dulap şi neapărat un televizor). Casele obţinute de tot cetăţeanul din salariul mediu, dotate cu toate sculele menajere, există în filmele americane. Dar, cu toată starea de sărăcie şi cu tot traiul indecent, cetăţenii în cauză sînt în stare să viеţuiască identic sub acoperişuri diferite. Cetăţeanul Vasile, şeful contabil, patronul de la **Nelly** şi mai ales nevestele lor trăiesc cu aceeaşi intensitate patimi, iubiri mistuitoare şi pasiuni ucigătoare alături de **Alejandro, Dona Luisa** şi **Cristal**, zilnic între orele 16,00-19,30. La demisol, etajul 2 sau în viluţa de peste drum, televizorul rulează cu sîrg telenovele. Naţiunea, agresată de tranziţii, remanieri şi vînători de corupţi, se relaxează. Energiile negative se voalează în spaţiul depersonalizat. Oamenii devin egali, uniţi în cuget şi-n simţiri.Ei visează, procrează şi telenovează în *coliba unchiului Tom şi Jerry.*

Iaşi, 4 martie 1998

Luminiţa LUPAŞCU

Televedenii

Pirogravura meteo

Unul din fenomenele interesante ale culturii de masă, meritînd fără îndoială un studiu amănunţit, este obiceiul prezentatorilor de programe muzicale, de la TV şi mai cu seamă de la radio, de a-şi orna discursul şi de a-şi motiva selecţia cu o sumedenie de „punţi" oratorice între o melodie şi alta. Titlurile acestora sînt traduse şi parafrazate, în aparenţă cu intenţia de a-l flata pe ascultător. De pildă, dacă melodia (în jargonul „branşaţilor", *piesa*) prezentată este una de dragoste, nu se va scăpa ocazia de a aminti ataşamentul postului faţă de public şi de a-i pretinde acestuia împărtăşirea respectivului sentiment. Dar motivele acestor intervenţii sînt, în ciuda primelor aparenţe, mult prea diverse, pentru a le putea sintetiza într-un singur alineat. Dintre toate, raţiunea cea mai adîncă, întrucît cea mai vecină emoţiei, pare a fi acea dorinţă a moderatorului de a se exprima *tout court*, de a fi prezent (şi deci autentic) pe acelaşi palier de frecvenţe cu idolii săi; acea poftă de trăncăneală pură şi simplă, de contact aproape lipsit de referent, ce pare înrudită cu pofta păsărilor de a ciripi, dar care, oricît de lipsit de sens, izbuteşte să întreţină o bună dispoziţie simplă, epidermică şi optimistă.

Că acest *gen* s-a dezvoltat pînă la adevărate forme manieriste, mai ales în cadrul radiourilor particulare, prin excelenţă muzicale, e de înţeles, dacă ţinem cont de rolul net funcţional al comentariilor-punte, de a umple un gol intermediar de program, pe parcursul căruia, cu tehnica *DJ*-ilor din discoteci, realizatorii-comentatori schimbă agili casete şi discuri în aparatele din faţa lor, asemeni unor piloţi care vorbesc în căşti cu baza, în timp ce butonează aparatura de bord. Atunci, cîteodată, cînd se mai agaţă vreo bandă sau se mai rătăceşte vreun CD, te vezi silit să tragi de timp şi să brodezi pe marginea dragostei nebune (pentru frecvenţa postului, firеşte) sau a făgăduielii de a fi nedespărţiţi (de ascultători, se-nţelege). Dincolo însă de acest „grad zero al vorbăriei", e sesizabilă şi foarte relevantă pentru dinamica fenomenelor culturale actuale – o oarecare intenţie estetică din partea oratorului, similară (pentru a rămîne în sfera artelor minore) cu aceea a pirogravării obiectelor de lemn strict funcţionale din casă.

Mult mai singular şi mai bizar este cazul – poate unic – de abordare a genului „ornat" tocmai în prezentarea buletinului meteorologic. Mă refer (cine nu şi-a dat seama e un fericit ingenuu!) la rubrica *Vremea,* care încheie ştirile de seară ale *ProTV*-ului. Anunţătorul vremii are de cele mai multe ori (a se vedea televiziunile străine) o aură mitică: el este omul de legătură cu formele cele mai pregnante de manifestare a Naturii; el face mijlocirea interpretativă între lumea imprevizibilă de afară şi pacea intimă a căminului. În subconştientul colectiv, meteorologul ocupă postul de prezicător, de vraci, de sacerdot. Printr-un aşa important statut, el este azi înrudit cu medicul: asemeni lui, are acces la nişte informaţii obscure, la nişte instrumente oculte, la un adevăr „de dincolo de noi", vorba serialului.

Gianina Corondan de la *ProTV* reprezintă tocmai opusul unei vestale – o comediantă! Ceilalţi colegi ai săi capătă, chiar involuntar, prin însăşi natura informaţiilor pe care le mijlocesc, o cîtime din aerul sacru al strămoşilor lor înzestraţi cu darul profeţiei. Domnişoara Corondan îşi parodiază statutul, poate la fel de involuntar, din dorinţa tipică actorului român de a şarja, de a improviza, de a face paradă de meşteşug, de *manieră*, de „pirogravură". E un caz de inadecvare tipologică, de răsturnare a polilor arhetipali, care poate că ar avea farmecul farselor carnavaleşti, dacă nu ar fi cotidiană; şi, mai ales, dacă nu ar încălca regula de aur a buletinelor meteo, atunci cînd pornirile istrionice o fac pe ucenica-sibilă să-şi bruieze singură mesajul strict referenţial (starea vremii) cu un pletoric comentariu ornamental.

Florin DUMITRESCU

Pagini realizate de Delia VERDEŞ

Nicolae MANOLESCU
preşedintele Partidului Alianţei Civice

Imperiul vagului

„Reformă“ şi „a treia cale“

Mi se pare că aproape toate ideile politice, economice, sociale, culturale, morale care circulă în momentul de faţă în mediile intelectuale sînt idei vagi. Începînd chiar cu ideea de ***reformă***. Nu cred că există idee mai vagă decît „reforma“, în momentul de faţă. Şi aceasta pentru simplul motiv, aş spune, că, în momentul în care această idee a intrat în circulaţie, foarte puţini au fost cei care au avut curajul să spună că reforma constă într-o trecere de la o economie şi o societate de tip comunist, centralizată, adică nedemocratică, la o economie de tip *capitalist*, bazată pe piaţă şi pe pluralism. Tranziţia noastră a fost multă vreme în situaţia de a avea un punct de plecare foarte clar, de care ne despărţeam, fără să aibă, însă, şi un punct de sosire, către care ne îndreptam. Foarte greu, după ani şi ani de bîlbîieli, a început să se spună, cu oarecare prudenţă, că, de fapt, noi vrem să construim capitalismul! Aceasta pentru că, probabil, s-a contat pe efectul negativ al unei asemenea afirmaţii, în ideea că patruzeci de ani care au făcut din capitalism *la bête noire* a lumii noastre, din punct de vedere electoral ar fi fost un risc enorm să le spui oamenilor că vrei să-i duci în capitalism. Elementul electoral a falsificat, aici, jocul.

Mai mult decît atît, cred că a fost şi o reticenţă de ordin subconştient, care ţine de faptul că mai multe generaţii au fost educate în ideea că istoria se mişcă după celebra schemă marxistă, de la comuna primitivă la comunism, şi că, în momentul cînd comunismul real a dat greş, societatea care urma să fie edificată trebuia să fie altceva decît cea capitalistă, pentru că întoarcerea nu era cu putinţă. Or, această schemă e bine implîntată în capetele noastre, ale tuturor, şi, la urma urmelor, pe denunţarea efectelor negative ale acestei scheme subconştiente se bazează toată cartea lui Furet despre *Trecutul unei iluzii*. El este printre cei dintîi care observă că noi sîntem construiţi mental şi intelectual pe ideea că nu există decît un singur drum şi că drumul acesta duce în comunism, de unde nu există întoarcere.

De aici, ***„a treia cale“***, altă idee vagă. „A treia cale“ *între* capitalism şi socialism. Dezavantajul celei de-a treia căi este acela că nimeni nu ştie foarte bine ce-ar putea să fie, de pildă, o economie care nu e nici centralizată, nici de piaţă, un stat care nu e nici totalitar, nici partener, o societate care nu e nici nedemocratică, bazată pe partid unic şi pe alegeri falsificate, dar nici plurală, cu mai multe partide şi alegeri libere...

Vagul constituţional

Idei neclare putem să căutăm şi în domeniul politic. Cîteva idei neclare, vagi, există în Constituţia României din 1991. Atunci cînd se vorbeşte, de pildă, de ***„ocrotirea proprietăţii“*** şi nu de *garantarea* ei. Cele două cuvinte nu sînt sinonime nici în limbajul uzual, nici în cel juridic. Ocroteşti ceva care este slab, o plantă sau un animal, o specie pe cale de dispariţie, un mediu în primejdie să fie deteriorat, o minoritate, un rudiment, o relicvă etc. Problema este, însă, aceea a *garantării proprietăţii*. Prin urmare, termenul de „ocrotire a proprietăţii“ care apare în Constituţie este unul dintre aceşti termeni vagi care a creat mari probleme de ordin practic. Una dintre piedicile în calea investitorilor străini a fost tocmai negarantarea proprietăţii în România. Nu numai prostiile care s-au făcut prin reforme echivoce, dar chiar şi acest termen din Constituţie, care nu dădea străinului, investitorului străin şi nici chiar celui român, certitudinea că, în România, proprietatea este garantată de stat.

Alt termen vag, în Constituţie, este acela care a înlocuit ***separaţia puterilor în stat***. Se vorbeşte în Constituţie de existenţa mai multor puteri în stat, ele sînt determinate, dar nu se spune *expressis verbis* nicăieri că aceste puteri din stat sînt separate. Deci separaţia puterilor în stat, ca principiu, nu există în Constituţie, fiind eufemizată, ocolită prin perifraze care îndulcesc şi adorm deopotrivă. Ceea ce a dus la menţinerea aceluiaşi vag în domeniul cu pricina.

„Protecţie socială“, „liberalism“, „social-democraţie“, „creştin-democraţie“ şi altele: vagul doctrinar

Acest vag este pe jumătate inconştient, pe jumătate voit. El rezultă, pe de o parte, dintr-o anumită formaţie intelectuală şi dintr-o anumită formaţie a oamenilor care au făcut Constituţia, care fac legile, deci a politicienilor care ei înşişi sînt produsul unei anumite societăţi şi al unui anumit mod de gîndire; dar el răspunde, desigur, şi unor intenţii precise. Ca efecte oarecum necesare ale formaţiei, nu se poate să nu observăm că toată clasa politică românească formată în comunism s-a temut de idei radicale *de dreapta*. A preferat ideile de stînga pentru că erau mai familiare. Or, ideile clar de dreapta – nu vorbesc de extremă dreapta, ci de dreapta – adică liberale, au părut oarecum nepotrivite sau, din raţiuni electorale, au fost evitate. În ceea ce priveşte intenţia, aceasta a existat şi ea, pentru că s-a profitat din plin, din punct de vedere economic şi politic, de acest vag pentru menţinerea anumitor structuri economice, pentru crearea unei reţele mafiotice în economie şi pentru menţinerea în politică, la putere, a unor anumiţi oameni.

Idei vagi există, aşa cum spuneam la început, în tot vocabularul politic al momentului actual. Bunăoară, ***„protecţia socială“***, pe care stăm de opt ani, pe care s-au construit sindicate puternice şi federaţii sindicale imense şi chiar cariere politice, totul punîndu-se în aceşti termeni şi ignorîndu-se cîteva lucruri esenţiale. Primul este că protecţia socială este cea mai costisitoare componentă a reformei: cel mai mult costă să faci protecţie socială. Al doilea: că protecţia socială nu are nici un sens într-o economie care nu produce. Protecţia socială se face după capitalizarea economică şi după ce ai ce să împarţi. În momentul de faţă, ideea vagă de „protecţie socială“ întreţine un fel de iluzie că anumite guverne apără mai bine decît altele interesele cetăţeanului şi induce o mare confuzie, pentru că, la urma urmelor, dacă luăm lucrurile în felul în care ele se desfăşoară practic, un buget de austeritate nu poate să ducă decît la o protecţie socială egală cu împărţirea sărăciei la mai mulţi.

Vagi sînt şi unele dintre ideile care definesc principalele poziţii politice. Vag este ***liberalismul***. Nu există, de fapt, decît în puţine cazuri, idei liberale extrem de precise în doctrinele partidelor care se presupun liberale. Vagă este şi ideea de ***social-democraţie***. Social-democraţia este, la noi, mai curînd o iluzie menită să adoarmă puţin masele, spaimele milioanelor de votanţi, care nu au nici un chef să sară de la stînga la dreapta peste bariera care le desparte. Şi la fel de vagă este şi titulatura de ***„creştin-democrat“*** adoptată de Partidul Naţional Ţărănesc. Corneliu Coposu a spus că a făcut acest lucru din raţiuni de oportunitate internaţională, pentru a putea adera la o Internaţională puternică, care să legitimeze pe plan extern Partidul Naţional Ţărănesc. Această titulatură este foarte vagă pentru că noi nu am avut niciodată creştin-democraţie, care a apărut în ţări catolice şi protestante. Îndrăznesc, chiar, să spun că un anume vag există şi în titulatura ***Partidului Naţional Ţărănesc***, fără „creştin-democrat“, cîtă vreme el nu mai este, de fapt, un partid ţărănesc, de stînga, aşa cum a fost în perioada lui Maniu şi Mihalache. El este, mai degrabă, la ora actuală, un partid conservator, dar această titulatură era riscantă pentru că se punea imediat întrebarea: *ce* vrea să conserve acest partid? Fără îndoială că ţărăniştii sînt, în momentul de faţă, principalul partid conservator din România, dar care nu are nimic, sau are foarte puţin de-a face cu naţional-ţărănismul din perioada interbelică. Este vorba, în cazul acestei titulaturi, tot cu o căutare a legitimităţii, de data aceasta interne, istorice.

© S. Gheţie

Nediferenţierea în economie şi în politica externă: „privatizare“, „economie de piaţă“, „integrare europeană şi euroatlantică“

Nu există aproape nici o idee din bagajul nostru actual care să nu fie, aşadar, vagă. Acum, ca să fim drepţi, era, dacă nu inevitabil, oricum necesar să se întîmple aşa. E foarte greu să se construiască pe nişte idei foarte clare o politică, o economie, o viaţă socială etc. Şi încă, economiştii au luat-o mai repede, pentru că, izbindu-se de nişte realităţi concrete, vrînd nevrînd au descoperit capitalismul cu toate componentele lui, la el acasă. În politică, acest lucru mai poate fi amînat. Poţi să rămîi, să spunem, cu o titulatură vagă, făcînd altă politică decît cea care ar decurge din titulatura aleasă. În economie, însă, nu s-a mai putut face aşa. Caracterul vag se vede, însă, şi în economie prin faptul că nici un partid, în momentul de faţă, nu militează pentru altceva decît pentru *privatizare*, *competiţie*, *economie de piaţă* şi aşa mai departe. Or, normal ar fi să existe şi partide *împotriva* acestor lucruri. Astfel de partide nu există în momentul de faţă.

Vagă este şi ideea de ***„integrare europeană şi euroatlantică“***, în măsura în care unul dintre reprezentanţii Uniunii Europene care a avut, acum vreo doi ani, o întîlnire cu parlamentari români, a observat cu stupoare că absolut toate partidele, de la extrema dreaptă la extrema stîngă, susţineau integrarea. Or, aşa ceva nu este normal. În Franţa, unde există Le Pen, în Germania, în Anglia, există partide care sînt împotriva integrării şi îşi asumă deschis această poziţie. Or, nu poţi să fii un partid naţionalist sau şovin şi, în acelaşi timp, să pretinzi că vrei integrare europeană! La noi, însă, un astfel de lucru este posibil, şi el se datorează tot vagului. Căci ce înseamnă, la urma urmelor, *idei vagi*? Transformarea unor idei în simple lozinci electorale. Noi am lucrat numai cu lozinci electorale, nu cu idei politice. Am cîştigat sau am pierdut alegeri pe sloganе.

Redacţia DILEMA ● Aleea Alexandru 38, sector 1, cod 71273 Bucureşti ● Telefon: 230.23.84 ● Telefax: 230.75.59 ● e mail: fcr@algoritma.ro ● Abonamentele interne se pot contracta la oficiile poştale. Publicaţia se află la poziţia 2106 în Catalogul publicaţiilor interne RODIPET S.A. Pentru nereguli, adresaţi-vă redacţiei la dl. Marian Burtea. ● Pentru Bucureşti se pot face abonamente şi la TOTALPRESS, tel. 650.47.90 ● Abonamentele pentru străinătate şi angajamentele de difuzare se pot încheia şi la sediul redacţiei, tel. 230.08.45; 230.14.03 ● Abonamente anuale în străinătate: 100 $ SUA sau monedă convertibilă în contul 46101001094013000-7 BRCE ● ISSN 1221-30-55

CONSILIUL EDITORIAL: Augustin BUZURA, Andrei CODRESCU, Ştefan Aug. DOINAŞ, Peter GROSS, Z. ORNEA, Andrei PLEŞU
REDACŢIA: Magdalena BOIANGIU (red.-şef adj.), Ilieş CÂMPEANU (secr. gen. de red.), Tita CHIPER, Radu COSAŞU, Bogdan GHIU, Andrei MANOLESCU, Cezar PAUL-BĂDESCU, Iaromira POPOVICI, Alex. Leo ŞERBAN, Elena ŞTEFOI (red.-şef), Mircea VASILESCU, Delia VERDEŞ
RESPONSABIL DE NUMĂR: Bogdan GHIU
PREZENTARE GRAFICĂ ŞI SECRETARIAT: Dan STANCIU
CORECTURĂ: Gabriela MAŞEK, Nina PRUTEANU
REDACTARE COMPUTERIZATĂ : Ela PETRAŞCU
EDITARE TEXT: Vali CIOBANU, Delia DONEN
DIFUZARE: Marian BURTEA
TIPAR: ROMCARTEXIM, Bd. Iancu de Hunedoara nr. 58-60, sector 1, Bucureşti.

● Anul VI ● Nr. 268 ● 20 – 26 martie 1998 ●

Anul VI
nr.269
27 mart. - 2 apr. 1998
16 pagini 1500 lei

INTERNET:
http://ns.algoritma.ro/dilema
http://www.dntb.ro/dilema

DILEMA

SĂPTĂMÎNAL DE TRANZIŢIE

DIRECTOR FONDATOR: ANDREI PLEŞU

ISTORIA ȘI GEOGRAFIA

Fundația culturală româno-germană Petre Șiotca Jimbolia
Biblioteca

EDITOR: FUNDAŢIA CULTURALĂ ROMÂNĂ

În acest număr:

Sever AVRAM, Lucian BOIA, Carol CĂPIȚĂ, Laura CĂPIȚĂ, Oana CHELARU-MURĂRUȘ, Adrian CIOROIANU, Victor NEUMANN, Florin ȚURCANU, Mihai-Răzvan UNGUREANU

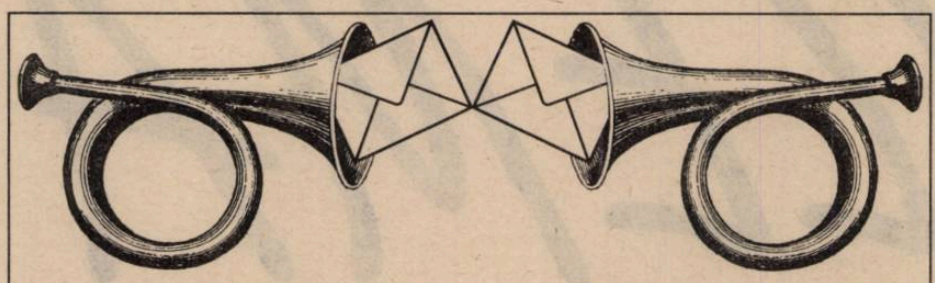

Dilematici din toată ţara, vă ascultăm...

„– Adevărul nu se confundă întotdeauna cu dreptatea.
– Unde ai citit asta?
– În toate cărţile bune...“
(WILLIAM FAULKNER – „LECŢIA DE CHIMIE“)

Nr. 264: *Plăcerea* (continuare)

...Dar despre neplăcere?

În numărul dvstră despre plăcere, nu aţi vorbit deloc – aşa cum ar fi stat bine unor dilematici! – şi despre... neplăcere. Căci neplăcerea şi nemulţumirea par a fi sentimentele predominante ale concetăţenilor noştri, care le arată prin toate metodele posibile: figuri încruntate, ochi care nu te privesc niciodată, voci totdeauna răstite, rîs care nu arată veselie, ci batjocură, şi, în general, apărarea printr-un arţag permanent – caracteristici ale celor care nu vor să vadă decît ce e urît în viaţă.

Şi să nu-mi spuneţi că nevoile şi sărăcia i-au făcut aşa. Şi cei din Occident, chiar dacă trăiesc în case mai frumoase, în oraşe mai curate şi într-o societate mai corectă, au aceleaşi necazuri ca toţi oamenii – şomaj, bani care nu sînt niciodată suficienţi, probleme familiale. (De cîte ori mă văitam „acolo“ despre viaţa noastră, aveau şi ei o plîngere similară – de exemplu, poate nu ştiaţi că ministrul învăţămîntului din Ontario nu şi-a terminat liceul!)

Dar, de la gospodina care te priveşte în ochi, îţi zîmbeşte şi-ţi spune „sorry!“ dacă te-a atins întîmplător în supermarket, de la pensionarii care te salută dimineaţa pe stradă, în cartierele liniştite, chiar dacă nu te-au văzut niciodată (ca la noi la ţară – altădată...) şi pînă la victimile catastrofelor, pe care le vezi la TV, se străduiesc cu toţii să se poarte cu calm şi politeţe.

Mă uit în fiecare seară la un concurs, pe un canal francofon. Animatorul se străduieşte să-şi facă participanţii să vorbească despre ei – şi cei mai mulţi povestesc cu plăcere despre tîrgurile şi sătucurile în care locuiesc (toate sînt frumoase, toate sînt importante!), iar pensionarii sînt cu toţii foarte fericiţi (imaginaţi-vă ceva similar la noi!!). Lui Mihai Călin nu i-a spus încă nimeni că ar putea face emisiunea cu ajutorul participanţilor – dar nici ei nu sînt dispuşi să-l ajute; am văzut acum cîteva seri o doamnă care cîştigase trei concursuri la rînd, cu un număr respectabil de milioane – şi care n-a scos nici o vorbă şi n-a avut nici un zîmbet!

Toate aste mi le-am reamintit privind deschiderea Olimpiadei de la Nagano. Deşi spectacolul era mediocru şi celebrii profesionişti japonezi filmau destul de prost, mi-a făcut plăcere să mă uit la toţi acei tineri care atingeau acolo apogeul carierei lor sportive: participau la o Olimpiadă! Li se citea fericirea în ochi, cei mai reţinuţi aveau un zîmbet larg, cei mai expansivi chiar ţopăiau – deşi evident, toţi ştiau cît de puţine medalii se vor da...

Ei bine, a fost şi o delegaţie în care nimeni nu zîmbea – toată lumea părea dusă la muncă obligatorie.

ing. Marina SOFRONIE
str. Maşina de Pîine nr. 69, sc. D, ap. 165
Bucureşti

Un răspuns al dlui Răzvan Rădulescu

Nu aş vrea să fiu acuzat de ipocrizie cînd afirm că, în definitiv, scrisoarea domnului Samir Golescu, aşa injurioasă cum este, m-a bucurat. Desigur, nu din prima. Mai întîi mi-a produs o disconfortabilă surpriză: pierdusem demult speranţa unei replici la articolele mele, şi îmi făcusem deja ideea că lumea muzicală românească prezintă multe asemănări cu sistemul nervos al unui vierme inelat. Mă relaxasem cu totul în această privinţă şi atacul domnului Samir Golescu m-a luat pe neaşteptate. Apoi, după ce am citit în întregime replica (revista *Dilema* nu o poate publica decît parţial) a trebuit să recunosc domnului Golescu un stil alert şi o justă mînuire a trucurilor polemicii (deşi previzibile, mi-au făcut plăcere). Mărturisesc că a doua parte a articolului de răspuns m-a plictisit. Nu sînt în mod particular sensibil la citate, iar faptul că muzicieni cu o reputaţie solidă ai acestui secol s-au declarat fascinaţi de arta lui Furtwängler este lipsit de importanţă într-o controversă. În sfîrşit, considerînd viteza cu care a venit replica, distanţa de la care a fost trimisă şi năduful cuprins în ea, mi-am imaginat că domnul Samir Golescu este un iubitor de muzică şi că, în măsura în care acest lucru este o raritate, trebuie mai curînd să mă bucur decît să mă întristez. Singurul fapt cu adevărat întristător aici este că în timp ce domnul Golescu reacţionează prompt şi în cunoştinţă de cauză din America, lumea muzicală autohtonă nu are nici o reacţie, ceea ce mă face să mă simt ca un pescar desfăşurîndu-şi undiţele pe malul unui lac din care ocolistul silvic a avut grijă să scoată tot peştele.

O ultimă precizare în legătură cu scrisoarea domnului Samir Golescu: nu am nimic împotriva lui Cortot cîntînd romantici, şi nici împotriva lui Furtwängler dirijînd muzica secolului nouăsprezece şi cea de mai tîrziu. Mă pot consola la gîndul că există şi interpretări mai fericite. În schimb Furtwängler dirijînd *Missa în si minor* de Bach, ce coşmar!

N.red.: Precizăm şi noi că dl Samir Golescu este *teaching assistant* la Universitatea din Illinois, SUA.

Nr. 263: *Secretele secretarelor*

Stimată Redacţie,

Sînt o cititoare constantă a *Dilemei* şi pot afirma că este singura revistă care **face cultură** în sensul cel mai larg al acestui cuvînt. Însă, articolele din nr. 263 sub tematica „Secretele secretarelor“ m-au pus pe gînduri, dacă pot spune aşa. Este adevărat, nu cunosc în profunzime ceea ce înseamnă a fi secretară, însă cunosc impactul pe care l-am avut cu ele, şi cred că niciodată n-a fost unul prea plăcut. Şi mai este adevărat, că n-am cunoscut personalul Facultăţii de Limbi Străine ori din alte locuri asemănătoare, dar ceea ce ştiu este că ori de cîte ori am nevoie de ceva de la secretariatul facultăţii mele (fie că e vorba doar de o banală adeverinţă sau de a lua notele de la examene sau chiar de a cere informaţii) îmi vine să fug, aceasta e senzaţia. Aş face orice altceva (de pildă să dau un examen dificil sau chiar să merg la dentist) decît să deschid uşa secretariatului Facultăţii de Psihologie unde sînt eu studentă (şi încă în anul IV şi cred că am cunoscut în aceşti patru ani vreo două secretare care s-au perindat prin acel birou şi toate erau la fel. Mă întreb cine oare le-a adus). Mina acră şi plictisită pe care o afişează şi tratamentul aproape impertinent şi plin de superioritate te fac să regreţi că ai dorit o simplă adeverinţă sau o informaţie. Te fac să te simţi la mîna lor, de parcă ar avea toată puterea de decizie. Toate aceste lucruri care mi se întîmplă (şi cred că nu numai mie) mă fac să mă întreb: unde sînt secretarele de care vorbiţi: calme, amabile, „plăcute ca o zi de primăvară“ şi eventual sexy, căci peste tot pe unde am mers (firme particulare sau instituţii de stat) nu am întîlnit astfel de persoane, care, să se comporte aşa natural nu pentru că şefu' e cu ochii pe ele pentru a nu-i „speria“ pe clienţi ori pentru că ştiu că vor primi o primă bunicică dacă au un x nr. de clienţi pe lună. De ce să vorbim cum ar trebui să fie şi nu cum sînt în realitate secretarele de azi şi de aici (din România) şi poate ar trebui să vorbim despre ce ar trebui să facem pentru a nu mai fi aşa, pentru a alege omul potrivit la locul potrivit şi nu pe principiul nepotismului. (...) Aşa încît, sîntem la bunul plac al dispoziţiei „domniei sale“. Şi nici nu cred că mediază real ceva (că ar trebui, asta e altceva), nu se „coalizează“ cu studenţii pentru că vorba ceea: studenţii trec, profesorii rămîn, şi deci n-are rost. Bineînţeles, trebuie să le respecţi programul, altfel... Dacă ai întîrziat 5 minute peste program îţi spun sec şi rece: „ieşi afară şi vezi ce scrie pe orar: program cu studenţii între 10-12“, apoi îţi arată ceasul: e ora 12 şi 5 vino tu luni. E adevărat e o chestiune de punctualitate şi politeţe să respecţi programul de lucru, dar n-o poţi face real dacă te deplasezi special pentru asta de la un alt curs ţinut în altă clădire (la mare distanţă) ori dacă ai curs sau uneori examen exact între aceleaşi fatidice ore 10-12. Poate că e puţin balcanism în ceea ce spun, dar n-ar fi oare mai simplu fie să prelungească programul, fie să pună aceleaşi două ore de audienţă cu publicul la intervale diferite, în aşa fel încît să poţi ajunge la timp.

Ca să nu mai vorbim de burse, pentru care trebuie să stai la coadă ca-n vremuri nu demult apuse şi cînd în sfîrşit ajungi în faţă ai teribila senzaţie că parcă ţi-ar da acei bani din propriul buzunar.

Altă dovadă de „bună organizare“ în probleme birocratice a Univ. Bucureşti este decontarea banilor pentru abonamentele RATB care nu se face aşa cum ar fi logic (la secretariatul fiecărei facultăţi) ci numai la (în) Facultatea de Drept, unde fireşte trebuie să stai la o coadă de sute de studenţi ai tuturor facultăţilor şi secţiilor Univ. Bucureşti cînd ar fi mult mai simplu altfel.

M-a surprins foarte mult faptul că nu apare nicăieri opinia nici vreunui student, atunci cînd e vorba de secretariatul facultăţilor, sau poate ar fi fost interesantă opinia studenţilor de la birotică (domeniu care le aparţine în exclusivitate aş zice eu).

Oricum, vor încerca să fac un mic sondaj de opinie printre colegii mei de la facultate şi vă voi trimite rezultatele.

Vă mulţumesc,
cu stimă şi cordialitate,

P.S. În cazul în care doriţi să publicaţi scrisoarea, ori fragmente din ea nu aş dori să-mi menţionaţi numele (mă aşteaptă licenţa).

N.red.: P.S.-ul spune tot şi v-am „lăsat“ indescifrabilă. Trimiteţi-ne – semnînd cu ce cod vreţi – sondajul promis.

Rupte din viaţă

Avort acasă

Totul se petrecea pe masa din bucătărie.

Puseseră o muşama. Sîngele se aduna într-o cratiţă.

Era norocoasă. Dăduse peste un medic de-adevăratelea care izbutise să ascundă o trusă de chirurgie de pe vremea cabinetelor particulare. Sculele metalice, negre de atîta folosinţă, păreau a semăna mai degrabă cu nişte instrumente de tortură. Dar, oricum, era o trusă de-adevăratelea. Doctorul îi ceruse şi nişte spirt pe care-l vărsase peste instrumente şi pe care-l aprinsese apoi, sterilizînd instrumentele.

I-a deschis trupul cu un fel de burghiu metalic care scîrţîia îngrozitor. Se ţinea de marginile mesei de bucătărie ca să nu ţipe. Muşamaua devenise lunecoasă. De pe trupul ei curgea o sudoare rece. Cînd n-a mai putut suporta durerea, a început să strige.

— Păi, dacă te-ai... a repezit-o doctorul.

— Nu m-am... Am făcut dragoste, a spus ea răspicat, ridicînd uşor capul.

Doctorul s-a oprit o clipă din lucru, surprins de îndrăzneala ei. Apoi, s-a aplecat din nou asupra însîngeratelor scule, scoţînd ce mai era de scos.

— Mda... poate că ai dreptate, a spus el după o lungă tăcere.

Mihaela MUDURE
str. Almaşului nr. 3, ap. 5
Cluj-Napoca

Propuneri de *Dileme* pentru viitor:

- **Decalogul presei**
- **Bărbatul**
- **Hyde Park pe Internet**

Ghinionul Paul Goma (III)

Cloaca Maxima şi Infailibila Metodă

Canalizarea centrală din vechea Romă purta numele de **Cloaca Maxima.**

O **Cloaca Maxima** este şi memoria etic specializată a lui Paul Goma. Aici sînt colectate, după însăşi mărturia posesorului şi administratorului său, murdăriile şi mizeriile morale provenite de la conaţionalii contemporani, cu o preferinţă vădită pentru figurile proeminente public din mediile intelectuale.

Dar sînt colectate în scopuri justiţiare, nicidecum igienice. Imunda materie adunată în această **Cloaca Maxima** la purtător este scoasă la lumina zilei şi revărsată torenţial în pagini de gazete disponibile, Paul Goma urmărind, prin această apocalipsă fecală, o purificare pe dos a lumii căreia el însuşi îi aparţine. Pentru a-l putea citi şi cita, masca de gaze, costumul de protecţie şi mănuşile sînt, de aceea, obligatorii. „Cine ştie, poate copiii încă nenăscuţilor de azi să facă ceva-ceva în această naţie de căcat" – se poate citi, de pildă, pe cea dintîi pagină a volumului al treilea din **Jurnalul** lui Paul Goma. Un Cioran de latrină?!

Nu. Nici măcar atît.

În dezvăluirile sale demascator-justiţiare, întemeiate aproape exclusiv pe propria-i memorie şi garantate, tot aproape exclusiv, prin calităţile **etice** ale acesteia, Paul Goma întrebuinţează repetitiv una şi aceeaşi reţetă.

Această reţetă este tehnic relativ simplă. Se iau cîteva elemente reale. Se schimbă natura şi ordinea relaţiilor dintre ele (cauzale, cronologice etc.). Se combină cu supoziţii şi născociri demonstrative, date drept evidenţe. Rezultatul este întotdeauna o plauzibilă ficţiune tendenţioasă.

Este un procedeu pe care ani de-a rîndul l-au folosit, intrîndu-le în reflexe, activiştii de partid în dările de seamă şi în rapoartele lor, anchetatorii şi procurorii comunişti în rechizitorii, securiştii care întocmeau fişe ori luau interogatorii şi declaraţii, toţi ajustînd şi potrivind realitatea şi faptele pentru a se conforma clişeelor regimului din diversele sale „epoci". Realitatea-reală era substituită prin ficţiuni demonstrative în a căror compoziţie intrau însă şi elemente reale, aşa cum intră pietrişul în compoziţia betonului.

Fără voie, cînd îşi auto-elogiază libertatea memoriei, Paul Goma spune, totuşi, adevărul: memoria lui este, într-adevăr, **liberă.**

Liberă să construiască ficţiuni, prin adăugiri şi omisiuni orientate, după tehnica ficţiunilor plauzibile tendenţioase. Folosindu-se de această **libertate** a memoriei, Paul Goma pune, vede şi numără steaguri unde vrea, ca un nou Pristanda; însă un Pristanda contaminat – iremediabil – de spiritul miliţienesc.

Deşi au fost – şi, probabil, încă vor mai fi – studiate şi analizate de istorici, lingvişti, sociologi, psihologi, ficţiunile plauzibile tendenţioase produse de regimurile totalitare comuniste şi-au găsit cel mai eficient antidot în anecdotele cu întrebări şi răspunsuri „de la Radio Erevan". Se începea, invariabil, cu „E adevărat că...?", se continua cu „Da, e adevărat că..., dar...", realitatea-reală şi adevărul faptelor fiind restabilite în chip ironic şi demontîndu-se totodată mecanismul mistificărilor. Procedeul poate fi aplicat şi în cazul compunerilor memorialistice justiţiare fabricate de Paul Goma; în cazul său, memoria nu e atît un depozit, cît un laborator. **Cloaca Maxima** a fost transformată, dintr-un canal colector, într-o uzină de produs dejecţii.

În lumea cultural-artistică, reţeta mistificărilor de acest tip a luat forma unei „metode de creaţie": **metoda realismului socialist.**

Aceasta e metoda pe care Paul Goma o respectă fidel, în formă ca şi în spirit. În toate rememorările sale etico-justiţiare există o **teză,** un **adevăr** dinainte stabilit, ilustrat apoi, „exemplificat", prin fapte şi detalii concrete. Deţinuţilor politici din perioada comunistă li se spunea „bandiţi", iar dosarele lor erau astfel întocmite încît să se **demonstreze** că sînt, într-adevăr, **bandiţi**.

Compunerile şi producţiile lui Paul Goma, fost deţinut politic, urmează cu o maximă fidelitate acelaşi model. **Bandiţii** sînt, de astădată , cei aflaţi dintr-un motiv sau altul pe *lista neagră* a lui Paul Goma; ei trebuie „demascaţi", „înfieraţi", „denunţaţi", prezentaţi caricatural, în ipostaze cît mai respingătoare, prin fapte, gesturi şi atitudini cît mai detestabile. Spre a obţine rezultatul dorit, Paul Goma nu recurge la imaginaţie, ci **îşi aminteşte**, dar în chip realist-socialist, producînd la nesfîrşit ficţiuni pestilenţiale cu geometrie variabilă, în funcţie, ca şi „modelul" pe care îl urmează, cel al propagandei de tip bolşevic, de „cerinţele" fiecărei „etape". Fără teamă de contradicţii eventuale. Spre exemplu, într-un text publicat la 7 februarie 1998, *Dilema* era o „foaie diversionist-cotrocenistă"; la 14 şi 21 februarie, tot 1998, *Dilema* se metamorfozase într-o publicaţie în care se „vîntură" «teorii» „pleşomăgurene" şi unde este „susţinut Petre Roman"!

Acest tezism de factură realist-socialistă al memorialisticii lui Paul Goma va fi determinat-o, probabil, pe Monica Lovinescu să scrie, după apariţia **Jurnalului,** teribila propoziţie „îmi pare rău că l-am cunoscut pe Paul Goma".

Fără alte explicaţii. Ar mai fi fost însă nevoie?! Altceva rămîne, totuşi, de explicat.

(va urma)

Mircea IORGULESCU

Două subiecte (veşnic?) noi

O ciudată acalmie pare să fi pus stăpînire, în ultimele zile, pe viaţa noastră politică. Bugetul a intrat în discuţia comisiilor parlamentare, aşa că vreo două săptămîni vom tot auzi, din diverse direcţii (apărare, sănătate, protecţie socială, cultură etc.) cît e el de mic, inadmisibil de mic (pentru apărare, sănătate, protecţie etc.), mai ales „dacă ne comparăm cu ţările din jurul nostru, pînă şi cu Bulgaria". Cine şi cum va vota bugetul, e o altă poveste, deocamdată cu final deschis (inadmisibil de deschis, dacă putem spune...). Conflictul dintre PNŢCD şi PD a intrat, şi el, pe o linie moartă. S-a spus totul, şi chiar mai mult decît atît. Rezolvarea o va aduce tot votarea bugetului. Unificarea liberală pare să înainteze, în sfîrşit, chiar dacă aripile aripilor se dau afară din partidele mici doar ca să-i pună beţe-n roate partidului mai mare. Sînt, probabil, ultimele zvîrcoliri ale vechilor certuri, desprinderi, desfaceri şi sciziuni care au măcinat liberalismul; acum el trece (are şansa să treacă) într-o altă vîrstă politică, bazată pe interese, iar liderii liberali nu mai pot neglija această realitate: între timp a crescut şi s-a structurat baza electorală care să susţină o politică liberală (mai bine zis, să aibă ceva de cîştigat de pe urma unei asemenea politici). Aşa că, pînă la noi tensiuni intra- sau interpartinice, lumea are timp să mai zăbovească asupra a două subiecte aproape uitate: reforma şi Europa.

Reforma

Despre buget s-a spus, în mediile politice şi în presă, că este unul „al sărăciei şi al disperării", că „nu poate fi mai bun decît starea economică" şi „arată că anul acesta va fi la fel ca anul trecut". Nu s-a accentuat suficient însă că este aşa pentru a face posibilă continuarea reformei. Mai mult decît atît, din sărăcia şi disperarea lui, bugetul **cere** continuarea reformei; fără o reformă mult mai consistentă decît pînă acum, creşterea economică zero şi inflaţia de 45 % sînt nişte previziuni mai mult decît optimiste. Or, în ultimul moment dinaintea predării proiectului de buget la Parlament, premierul a făcut un (liber ales) pas înainte, urmat de un (impus) pas înapoi: a declarat, după întîlnirea cu PDSR, că banii obţinuţi din privatizare vor constitui un fond de „restructurare". După replica seacă a miniştrilor bugetului şi privatizării (care au arătat că o asemenea schimbare de destinaţie este antireformistă), şeful executivului a fost pus la punct chiar de preşedintele PNŢCD. O atitudine asemănătoare a avut Victor Ciorbea şi în legătură cu ieftinirea benzinei: preţul va scădea, dar nu se ştie cu cît – a afirmat iniţial, pentru a spune apoi că „a fost greşit informat". Interpretările care s-au dat acestei atitudini au mers în două direcţii: ezitări, semne de slăbiciune, au zis unii; aş, manevre subtile, pentru a cîştiga susţinerea PDSR-ului ori pentru a mai potoli sindicatele, au replicat alţii. Şi într-un caz, şi în celălalt, nu sînt decît semne că din Palatul Victoria viitorul imediat se vede ca prin ceaţă şi, în orice caz, nu mai departe de votarea bugetului. Or, reforma e un proces de (încă) lungă durată şi care cere continuitate. Iată de ce, din păcate, ea va rămîne, multă vreme, un subiect mereu proaspăt. Iar dacă, aşa cum se vorbeşte, se preconizează alegeri anticipate pentru începutul anului viitor, după votarea bugetului (indiferent cum se va încheia) vom intra direct în campanie electorală. Şi-atunci partidele, care mai de care, ne vor povesti cu lux de amănunte de ce a mers prost reforma pînă acum şi cît de bine va merge ea (dacă votăm „cum trebuie") în 1999...

Europa

La Bucureşti s-au întîlnit, zilele trecute, preşedinţii Parlamentelor din cele zece ţări asociate la Uniunea Europeană. Preşedintele Parlamentului European s-a folosit de ocazie pentru a spune, încă o dată, că locul României este (sau va fi) în Uniunea Europeană. Protocolar vorbind, altceva nici nu putea spune. Dar nu puţini sînt cei dezamăgiţi, în asemenea ocazii, că nu ni se spune şi **cînd** ne vom ocupa cuvenitul loc. Există încă, nu doar în opinia publică, dar şi printre politicieni, impresia că intrarea în Europa este un cadou, ceva care „ni se dă", şi nu un proces care depinde în primul rînd de noi. Campaniile deşănţate dedicate „integrării în structurile europene şi euroatlantice" (căci aşa se spune acum, în formulă-standard) au indus sentimentul că responsabilitatea respectivei integrări este a ei, a Europei (care trebuie negreşit să ne vrea, şi încă repede), noi neavînd de făcut altceva decît să ne bucurăm după aceea. Or, dacă privim lucrurile cu mai puţin patos şi cu mai multă luciditate, constatăm, între altele, că Uniunea Europeană este ocupată pînă în 2002 cu introducerea monedei unice europene, care va împărţi cele 15 ţări membre în două categorii: cele „cu **euro**" (care vor îndeplini criteriile de convergenţă referitoare la inflaţie, deficit, datorie publică şi rata dobînzii) şi cele „fără **euro**" (care nu vor îndeplini criteriile de convergenţă şi vor intra în SME 2, adică un fel de „sală de aşteptare" pentru trecerea la moneda unică). Ceea ce înseamnă o nouă structură a Uniunii, mai greu de gestionat (ca să nu mai vorbim de eventuale dezechilibre provocate de introducerea pe piaţă a unei noi monede, cu toate consecinţele economice şi bugetare ce decurg de aici). Noile state membre ar intra într-o a treia categorie (= treaptă), presupunînd dificultăţi birocratice şi administrative suplimentare, imposibil de susţinut într-o perioadă atît de delicată, cînd chiar vechile state membre vor traversa un amplu proces de schimbare. Pentru că în paralel va avea loc şi o reformă instituţională a Uniunii Europene, care va cere un timp de adaptare, de rodaj. Pînă în 2002, deci, în nici un caz. Şi aproape sigur încă doi-trei ani după această dată nici nu poate fi vorba de noi aderări, pentru că există ritmuri diplomatice şi etape tehnice (negocieri, ratificări etc.) care nu pot fi eludate. Singura problemă care ar trebui deci să ne intereseze (în cazul că reuşim să ne dezvăţăm de campanii şi ne hotărîm să privim lucrurile aşa cum sînt) este ca măcar în anul 2002 să nu mai vorbim de „necesitatea accelerării reformei". În acest scop, putem să începem de pe acum cu un folositor exerciţiu de autosugestie: să înlocuim fraza „locul nostru e în Europa" cu „locul Europei e (şi) la noi".

Mircea VASILESCU

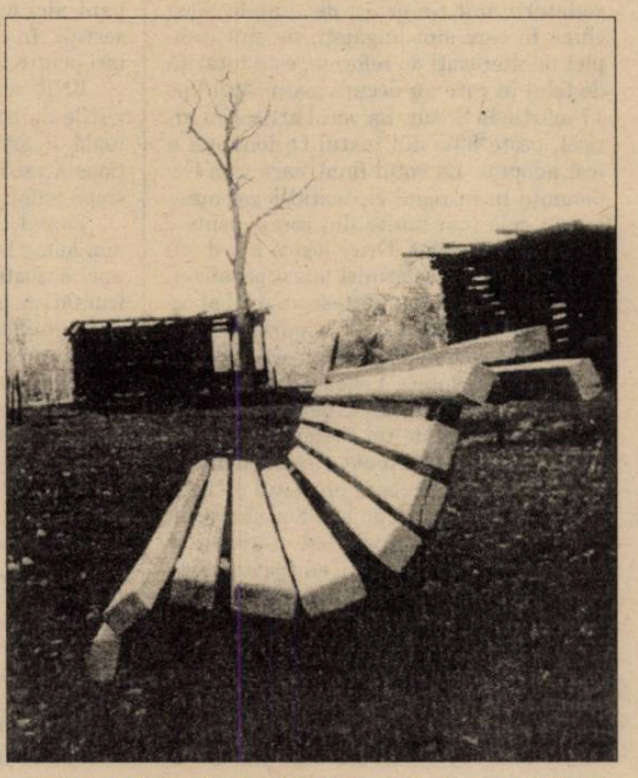

© A. Paul

Statul de drept

Senatul a greşit

Gestul senatorilor de a respinge prin vot Ordonanţa de Urgenţă nr. 22/1997 prin care se aduceau importante modificări şi completări Legii administraţiei publice locale este şocant. Senatorii României – persoane care au datoria să se aplece cu înţelepciune asupra legilor ţării – au crezut că votul referitor la un text de lege prin care se concretizează principiul constituţional al autonomiei locale este un vot „pro" sau „contra" Victor Ciorbea. Pentru legiuitorii instalaţi în sala „Omnia" o Ordonanţă prin care se redefinesc instituţii fundamentale ale administraţiei publice româneşti s-a redus la unul-două articole care puteau avea conotaţii politice şi electorale evidente. Textul care permitea primarului să fie şi membru al Guvernului este, în opinia mea, aşa cum am scris de cîteva ori aici, neconstituţional. Dar reducerea unei legi de o asemenea anvergură la un singur articol, care putea fi foarte bine eliminat, mi se pare a fi cea mai clară dovadă despre felul în care aleşii ştiu să-şi îndeplinească mandatul.

Preşedintele Senatului ne-a anunţat, carismatic, că acesta a fost un vot anti-Ciorbea. Am încremenit. În mintea primului senator al ţării, reforma administraţiei publice locale, întărirea autonomiei locale şi acordarea drepturilor ce se cuvin minorităţilor sînt prea puţin importante în raport cu mesajele politice de antipatie adresate unui om politic aflat în cădere liberă. Un alt ilustru senator a fost împotriva întregii Ordonanţe pentru că, moralmente, nu agreează cumulul de funcţii. Nu-mi vine să cred!

Dacă senatorii au citit cu atenţie ceea ce aveau de votat şi au decis că întreaga Ordonanţă trebuie respinsă, atunci stăm prost: senatorii români resping principiile autonomiei locale, resping dezvoltarea euro-regiunilor, se opun funcţionării administraţiei publice locale pe principii europene, acceptate unanim în lumea civilizată. Refuz să cred că lucrurile stau aşa. Cred, mai degrabă, în a doua variantă posibilă: domnii senatori nu au ştiut foarte exact ce votează. Domniile-lor au crezut că îl trimit pe Victor Ciorbea înapoi la Primărie. În realitate, au dat o lovitură reformei instituţionale care abia-abia demarase în România. Această a doua variantă, în care cred, dovedeşte ceva cel puţin la fel de grav ca ceea ce implică prima explicaţie. Faptul că senatorii au votat fără să ştie ce rezonanţă poate avea votul lor este, într-adevăr, înspăimîntător. Concluzia care ar putea fi trasă de aici, că senatorii sînt fie orbiţi de luptele meschine în care sînt angajaţi, fie sînt complet neinteresaţi de reforme, este întărită de felul în care au decurs „ostilităţile" pe 17 martie la Senat. La votul articol cu articol, peste 80% din textul Ordonanţei a fost adoptat. La votul final, care viza Ordonanţa în întregul ei, textul legal aprobat în cele mai multe din componentele sale, a fost respins. Orice logică a fost sfidată, orice elan reformist a fost paralizat.

În context, îmi amintesc un apel al organizaţiei sectorului X a partidului Y prin care se cerea parlamentarilor acestui partid să nu voteze Legea privind statutul funcţionarului public pentru că este o lege promovată de un membru marcant al partidului Z. Acest apel s-a făcut într-un moment în care proiectul de Lege invocat era departe de a fi fost finalizat. Semnatarii apelului habar n-aveau ce conţine Legea respectivă, ea era suspectă pentru că, între timp, Victor Ciorbea devenise neasimilabil.

Cred că a venit vremea să ne întrebăm foarte serios *cine* şi *cum* votează legile ţării noastre.

Sever VOINESCU

SPAŢIUL PUBLIC

Teme de la distanţă

Titlul articolului de faţă este, dinadins, redundant. Căci constituirea unui fapt, a unui fenomen al actualităţii în „temă" presupune o anumită „distanţă" (fie ea şi pur interioară). Or, una dintre „temele" actualităţii noastre româneşti mi se pare a fi, aşa cum în mai multe rînduri am încercat să sugerez, tocmai lipsa de *distanţă*, de *auto-distanţare*, absenţa *tematizării*, deci a discuţiei, deci a clarificării. Imediatul împiedică tematizarea. Paradoxal, acest *imediat* este realizat tocmai în mod intens *mediat:* presa şi politicul, *reprezentînd,* asta fac: *mediază*. Or, cine mediază are puterea – asupra a ceea ce, prin mediere, este făcut să treacă drept *i-mediat*. Iluzia imediatului, a participării la propria actualitate (şi, de multe ori, la propria viaţă) este provocată şi întreţinută de mediere şi de ceea ce se cheamă „mediatizare".

În *Despre ospitalitate (De l'hospitalité*, Paris, Calmann-Lévy, 1997), studiind „legile ospitalităţii", ieri şi azi, în Antichitatea greacă (Platon şi Sofocle) şi în prezentul strict, cercetînd ce a fost, ce este şi ce a devenit *străinul*, J. Derrida defineşte (fără a o numi ca atare) rolul filosofiei astăzi ca pe un efort „de a multiplica navetele între urgenţele care ne asaltează la acest sfîrşit de mileniu şi tradiţia căreia îi moştenim conceptele, lexicul, axiomele elementare şi presupus naturale şi de neatins. De multe ori, tocmai mutaţia tehnopolitico-ştiinţifică este cea care ne obligă să deconstruim, care, de fapt, deconstruieşte ea însăşi aceste pretinse evidenţe naturale ori axiome de neatins" (p. 45).

„Dintre nenumăratele semne de mutaţie ce însoţesc dezvoltarea e-mail-ului şi a Internetului (...), să le privilegiem, mai întîi, pe cele care transformă integral structura spaţiului căruia i se zice public" (p. 45).

„Astăzi, o reflecţie asupra ospitalităţii presupune, printre altele, posibilitatea unei delimitări riguroase a pragurilor şi a frontierelor: între familial şi nonfamilial, între străin şi nestrăin, cetăţean şi necetăţean, dar, mai presus de orice, între privat şi public, între dreptul privat şi dreptul public etc. În principiu, corespondenţa privată de formă clasică (epitolarul, cartea poştală etc.) trebuie să circule fără nici un control înăuntrul unei ţări şi de la o ţară la alta. Nu trebuie să fie nici citită, nici interceptată. La fel stau, în principiu, lucrurile şi în cazul telefonului, al faxului, al email-ului şi, fireşte, al Internetului. Cenzura, ascultările telefonice, interceptările reprezintă, în principiu, fie nişte delicte, fie nişte acte autorizate de simpla raţiune de stat, a unui stat însărcinat cu integritatea teritoriului, a suveranităţii, a siguranţei şi apărării naţionale. Ce se întîmplă, însă, atunci cînd un stat intervine nu doar pentru a supraveghea, ci pentru a interzice nişte comunicaţii private, sub pretextul că sînt pornografice – ceea ce, pînă la noi ordine, nu a pus în pericol securitatea publică sau integritatea teritoriului naţional? Presupun, fără a fi suficient informat, că argumentul cu ajutorul căruia această intervenţie a statului pretinde a se justifica e alegaţia conform căreia spaţiul Internetului este, tocmai, public, nu privat, şi, mai mult decît atît, de o accesibilitate publică (naţională şi internaţională) mult superioară în utilizarea ei, prin resursele ei, aceleia a reţelelor «porno» telefonice sau telematice. (...) ceea ce este pus în cauză, ceea ce se vede, astfel, «deranjat», deformat este, o dată în plus, linia frontierei dintre public şi nonpublic, dintre spaţiul public sau politic şi un «acasă» individual sau familial. Această frontieră se vede prinsă într-o turbulenţă juridico-politică pe cale de destructurare-restructurare, care sfidează dreptul existent şi normele stabilite" (p. 47-48).

Cum se „prinde" actualitatea noastră, locală, la această actualitate în curs de delocalizare? „Destructurării-restructurare" a spaţiului public, a relaţiei dintre public şi privat la nivel, să-i spunem, general – mai precis, generic – îi corespunde, la noi, *neconstituirea* ca atare a unui spaţiu public. Sîntem în două actualităţi deodată: şi în cea generică, şi în cea locală. Prinşi între o de-constituire şi o ne-constituire. Cum să facem să comunice cele două actualităţi?

Bogdan GHIU

Economie

De ce are BNR nevoie de pompe cu care să absoarbă banii?

Economia românească este victima unui paradox: avem şi totuşi n-avem bani. Din acest cerc vicios e greu să ieşim.

Aşadar, avem bani. Avem în sensul că, în sistemul bancar, ne confruntăm de multă vreme cu un fenomen ce dă dureri de cap şi băncilor comerciale, şi Băncii Naţionale: supralichiditatea monetară. Cu alte cuvinte, sînt prea mulţi bani în bănci. Şi lei, dar şi valută.

Şi totuşi n-avem bani. Fiindcă în economia reală e criză de bani. Nu sînt destui bani nici pentru afaceri, nici pentru investiţii. În consecinţă, nu sînt destui bani nici pentru consum.

BNR se vede în situaţia de a filtra fluxurile de bani îndreptate către economia reală. Soluţia este absorbţia la Banca Naţională a surplusului de lichiditate, pentru a stopa inflaţia.

Faptul că BNR absoarbe bani, care nu mai ajung în economia reală, a dat naştere unei dezbateri fierbinţi. De fapt, unei confruntări de poziţii, în balanţă fiind economia reală şi economia nominală. În mod corect, s-a conturat o convergenţă de opinii în sprijinul economiei reale, fiindcă în ultimă instanţă numai dezvoltarea acestui tip de economie poate asigura prosperitatea societăţii, prin echilibrarea marilor ei fluxuri: producţia şi consumul. Adeseori, însă, au fost puse accente ce pot conduce lucrurile pe o pantă periculoasă.

Să judecăm. În Parlament s-a intrat pe ultima sută de metri în procesul de adoptare a Legii Băncii Naţionale. În întregul ei, legea constituie o construcţie modernă, reprezentativă pentru acest sfîrşit de secol şi pentru intrarea în mileniul următor. Dar, la un moment dat, sub influenţa dezbaterilor din mediile politice, Senatul a operat o modificare în textul iniţial, în articolul 8. Astfel, unul dintre instrumentele prin care Banca Naţională intervine pe piaţa monetară – mă refer la regimul rezervelor obligatorii ale băncilor comerciale la banca centrală – a suferit o gravă amputare. Practic, a fost introdus un alineat nou, prin care se preciza: „Pentru depozitele în valută nu se constituie rezerve minime obligatorii". Ceea ce însemna, de fapt, instituirea unui regim discriminatoriu în dauna monedei naţionale: în timp ce, în băncile comerciale, formarea lichidităţilor în lei poate fi supusă unor restricţii, dacă realitatea economică o cere, lichidităţile în valută se pot constitui în mod discreţionar, prin sfidarea comandamentelor politicii monetare într-o etapă sau alta.

Banca Naţională a făcut un apel către Senat, solicitînd revenirea asupra acestei decizii. Desigur, pe bază de argumente raţionale şi nu emoţionale. S-a arătat că, în lumea de astăzi, în ţările cu sisteme bancare avansate, băncile centrale dispun de trei tipuri de instrumente de intervenţie pe pieţele monetare şi valutare. În prim-plan se situează refinanţarea de către banca centrală a băncilor comerciale. La noi, însă, acest instrument încă nu e folosit nici pe departe în felul în care el este înţeles în ţările dezvoltate, pentru că în România se fac operaţiuni de rescontare. E bine, însă, ca legea să dea acest instrument, anticipînd astfel viitorul apropiat. În al doilea rînd, în ţările dezvoltate, sînt folosite intensiv, ca instrument de intervenţie al băncii centrale, operaţiunile de piaţă monetară. Noi, în România, abia de anul trecut, din primăvară, am început să folosim acest instrument, cînd a fost adoptată o lege specială prin care BNR a căpătat dreptul de a deschide depozite pentru băncile comerciale. Tot anul trecut s-a mai făcut un pas în această direcţie, cînd BNR a cumpărat titluri de stat de la unele bănci comerciale, pe care a început să le revîndă, ca să scoată din piaţă o parte a surplusului de lichiditate. Atît timp, însă, cît în România nu va fi o piaţă secundară a titlurilor de stat, acest instrument de politică monetară va acţiona cu o eficienţă modestă. În fine, al treilea tip de instrumente de intervenţie îl constituie mecanismul rezervelor minimie obligatorii. Îl folosesc toate ţările, dar cu deosebire cele cu o inflaţie ridicată. Pentru aceste ţări din urmă, instrumentul respectiv este chiar primordial, pentru că limitează posibilităţile băncilor comerciale de a multiplica banii inflaţionişti şi de a pune astfel economia în situaţii dintre cele mai critice. În acelaşi timp, acest instrument se înscrie în arsenalul de intervenţii pe linia prudenţei bancare, în sensul că băncile vor avea la dispoziţie un stoc-tampon de lichiditate în cazul unei avalanşe de cereri de retragere.

Astăzi, în ţara noastră, rezervele minime obligatorii constituie cel mai important instrument de intervenţie pe piaţa monetară. În viitor, în perspectiva dezvoltării operaţiunilor de piaţă monetară, îndeosebi a pieţei secundare pentru titlurile de stat, rezervele minime obligatorii îşi vor diminua neîncetat rolul. Dar cum pînă şi marile bănci centrale, unde aceste rezerve mai au doar un rol simbolic, dispun prin lege de posibilitatea de a folosi în caz de nevoie acest instrument, nici BNR nu poate fi lipsită prin lege de posibilitatea de a-l utiliza în toată complexitatea lui. Mai ales că Legea BNR nu e făcută pentru un an şi nu are rolul de a rezolva problemele specifice crizei din anul curent. Ea este o lege făcută pentru decenii, o lege pentru secolul viitor. Şi dacă se adaugă şi faptul că noua bancă centrală a Uniunii Europene, ce va lua startul la 1 mai anul acesta la Frankfurt, are dreptul de a folosi, potrivit statutului său, toate cele trei tipuri de instrumente enunţate, cu atît mai mult nu poate fi justificată schilodirea lor în România.

Acestea au fost argumentele. Senatul a fost receptiv şi a revenit asupra primei decizii, prin Comisia de mediere. O dovadă că dialogul raţional este calea cea mai bună către soluţionarea oricăror probleme, chiar şi a celor spinoase.

Adrian VASILESCU

Presa despre...

Corupţia din Rusia

Numărul din luna martie al revistei **Transitions**, ultimul supravegheat de Michael T. Kaufmann în calitate de redactor şef, este dedicat analizei unui fenomen global: corupţia. Existentă şi persistentă ca factor perturbator chiar şi acolo unde statul de drept funcţionează eficient de sute de ani, corupţia se transformă într-o frînă a procesului de democratizare, părînd a fi echivalentul dacă nu substitutul democraţiei. Sistemul de schimburi în natură favorizat de comunismul privilegiilor de la sfîrşitul anilor '80 s-a combinat cu puterea pe care o dă acumularea de capital, de bunuri, de resurse ocupînd centrul vieţii economice şi influenţînd decisiv viaţa politică.

Rusia – piaţă extrem de atractivă a pus la vînzare din proprietatea publică, conform experţilor, bunuri în valoare de 3 trilioane de ruble. Nu este inclusă în această estimare valoarea pămîntului, a pădurilor, a minereurilor şi a cărbunelui, sau averea armatei. Desfăşurat în afara supravegherii publice, procesul de privatizare a transferat de la stat la persoane particulare controlul industriei şi al băncilor, precum şi al sistemelor de distribuţie. „Între 1988 şi 1993 vechile ministere au fost înlocuite de concerne, iar băncile de stat au fost transformate în bănci comerciale, reţelele de distribuţie ale statului au fost desfiinţate devenind pieţe de stocuri, firme mixte, şi mari complexe comerciale.

Privatizarea puterii economice s-a desfăşurat în afara oricărui control public sau analiză a bazei legale a procesului. Tradiţiile comportării pe vremea sistemului de comandă au avut şi ele un rol decisiv. Piaţa ilegală a pus stăpînire nu doar pe resursele monetare, ci a căpătat şi dreptul să administreze să organizeze şi să controleze oficialităţile de diferite ranguri" – scrie Svetlana Glinkina, directorul Centrului pentru Studii Est-Europene de la Institutul de studii internaţionale politice şi economice de la Moscova.

Peisajul atît de accidentat al corupţiei din Rusia a fost organizat de alianţa dintre partea cea mai activă a birocraţiei comuniste şi grupul alăturat ei care a ştiut să-şi direcţioneze cel mai rapid şi adecvat rapacitatea. Inutil de subliniat că, departe de a fi omogene şi solidare, grupurile în chestiune s-au agregat şi dezagregat succesiv şi multe din conflictele politice majore din Rusia îşi au rădăcinile în tensiunile create de inegalitatea redistribuirii prăzii.

Rolul birocraţiei

„Enormul avantaj acordat de monopolul aprobării sau respingerii cererilor de angajare în activităţi producătoare de profit a dat birocraţiei privilegiul de a controla accesul la bogăţie. În timpul procesului de privatizare s-au consolidat legături informale, reciproc avantajoase între oamenii de afaceri prosperi, oficialităţile statului şi instituţiile financiare care au dus la formarea unei oligarhii financiar-industriale intim legată de grupurile politice şi funcţionarii corupţi ai statului. Rivalitatea ne-economică şi lupta pentru putere între aceste structuri administrative corporative, aşa-numitele clanuri, au înlocuit mecanismele controlului de stat şi, în multe cazuri, mecanismele conducerii de către stat. În labirintul acestor neobişnuite alianţe, corupţia politică şi birocratică adeseori se confundă.

Şi unele aspecte ale «caracterului naţional» rusesc par să fi încurajat înflorirea corupţiei. Atît influenţa culturii asiatice cît şi valorile vechiului sistem stimulează respectul pentru rolul special al familiei şi al relaţiilor prieteneşti în viaţa cetăţeanului rus. Acţiunea acestor factori nu prea lasă spaţiul necesar apariţiei unei «birocraţii impersonale» acţionînd indiferentă la preferinţele şi simpatiile personale. Un alt aspect al mentalităţii ruseşti este puţinul respect pentru litera legii, fenomen prezent încă în epoca feudală. Una dintre cele mai serioase probleme puse de transformarea economiei este criza morală care o însoţeşte, lovind populaţia, chiar în pragul unor transformări covîrşitoare."

Criza morală despre care scrie Glinkina este considerată de un cercetător de talia lui Richard Pipes drept fundamentală: „Se poate argumenta că cea mai gravă problemă a Rusiei nu este cea economică... Cea mai funestă moştenire a comunismului se află în sfera morală şi psihologică: problemele economice sînt mai curînd o consecinţă decît o cauză a situaţiei grele în care se găseşte acum Rusia".

Criza morală

Realitatea crizei morale nu este contestată de nimeni. Din punctul de vedere al comuniştilor ea este generată de înlocuirea idealurilor umaniste cu domnia banului. Fără a intra în vreo polemică privitoare la idealurile umaniste şi raporturile lor cu realitatea comunismului este totuşi permisă întrebarea cum de au dispărut efectele unei educaţii cu o durată de peste şapte decenii? Corupţii de azi nu sînt alţii decît oamenii noi ai societăţii pe care unii o regretă într-un mod, vai, la fel de interesat.

Dinspre dreapta politică, criza morală este văzută ca un efect al incapacităţii societăţii de a-i pedepsi cum se cuvine pe reprezentanţii activi ai comunismului.

Violenţa este implicată în ambele tipuri de contestaţie şi o revoluţie morală care începe prin discriminări şi continuă cu masacre, are puţine şanse să mai rămînă morală. Dilema economiilor post-comuniste este şi aceea că noua ordine este introdusă de oamenii ordinii vechi. Desigur, de către cei mai oportunişti şi lacomi dintre ei. Reforma economică nu poate aştepta pînă ce gardienii morali (numiţi şi recunoscuţi de către cine?) vor izbuti să educe un grup semnificativ de specialişti incoruptibili care la rîndul său să-i educe pe actorii economici în spiritul cinstei şi al respectului legii.

În Rusia, la vîrf acţionează alianţa birocraţiei cu baronii capitalului speculativ, păziţi sau ucişi de mafioţi. Ce se întîmplă la nivelul oamenilor de afaceri care au întîrziat la prima împărţire a prăzii. Continuă Glinkina:

„Prietenii îşi ajută prietenii"

„Observînd cum se desfăşoară procesul de redistribuţie la vîrf, oamenii de afaceri care n-au apucat să-şi dezvolte legăturile cu cei din Olympul economic nu văd nimic rău în desfăşurarea unor acţiuni ilegale, ţinînd seama de condiţiile actuale din Rusia. Îi poţi auzi adeseori pe oamenii de afaceri afirmînd că e imposibil să deosebeşti activităţile ilegale de cele legale sau că orice operaţie economică implică un anumit grad de comportament ilegal. În aceste condiţii, un sperţ, care asigură rezolvarea problemei, este considerat un gest normal şi ajutorul dat unui prieten ca să obţină o licenţă, un contract cu statul sau o poziţie într-o întreprindere de stat este o dovadă de responsabilitate morală.

Aceste atitudini, răspîndite într-un segment al populaţiei mult mai larg decît cel bănuit, împiedică iniţiativele care încearcă să stopeze haosul legal din economie sau să limiteze dezvoltarea economiei ilegale şi participarea la ea. În această economie ilegală – din partea umbroasă a vieţii – se rezolvă problemele îmbogăţirii personale şi de acumulare a capitalului iniţial dar şi supravieţuirea fizică a majorităţii populaţiei. Rezultatul a fost marginalizarea muncii şi a activităţilor obişnuite şi rolul central al economiei paralegale pentru venitul familiilor.

Toate ţările post-comuniste s-au confruntat cu absenţa reglementărilor în materie de control politic şi legal. Nici una nu a moştenit o definiţie clară a conceptului de administraţie şi nici suficiente mecanisme de supraveghere ale abuzurilor de putere. Dar în special în Rusia, complicaţiile obiective şi eşecurile reformelor economice au agravat situaţia. Din aceste motive, la care se adaugă şi altele, societatea rusă a devenit dependentă de oficialii corupţi.

Să nu exagerăm!

Alţi doi specialişti, Peter Rutland şi Natasha Kogan de la Wesleyan University – Connecticut sînt, în linii mari, de acord cu această analiză a situaţiei, insistînd şi asupra remediilor. Primul lor argument este că dimensiunile pe care presa le acordă statului corupt şi legăturilor cu mafia sînt exagerate.

„Este dificil de separat mitul de realitate. Ar fi utilă diferenţierea între diversele tipuri de activitate criminală şi nu utilizarea atît de comodă a amalgamului care se ascunde în termenul „Mafia rusească". Există deosebiri între violenţa crimei organizate şi procedeele folosite de relaţiile obscure ale capitalismului la nivel înalt care-şi folosesc legăturile pentru a obţine contracte guvernamentale. Cele două se pot intersecta: cei care au pierdut bătălia politică pot apela la violenţă pentru a-şi intimida oponenţii – dar diferenţierea funcţionează totuşi. Situaţia nu este mult diferită de cea a guvernelor democratice din ţările în care există practica asasinatului politic, dar guvernarea este întemeiată totuşi pe mandatul popular, şi nu pe frică. (...) Este însă în interesul tuturor să exagereze rolul Mafiei. Este interesul legitim al poliţiei – ca să obţină un buget satisfăcător. Elţîn are tot interesul să vorbească despre ameninţările Mafiei pentru a-şi consolida demersul autoritar. Opoziţia susţine că Mafia este subprodusul dacă nu chiar produsul reformei. Reformatorii explică prin corupţie ritmul lent al schimbării. Pentru gazetari, Mafia este un subiect senzaţional. Guvernele străine se folosesc de dovezile existenţei Mafiei pentru a da bani serviciilor menite să le apere ţările de mafioţii străini. Mafia însăşi beneficiază de imaginea crimei organizate ca forţă covîrşitoare, deoarece frica este principalul ei fond de comerţ".

Specificul naţional

Discursurilor moralizatoare ale Occidentului le lipseşte puterea exemplului: Statele Unite şi Europa Occidentală, America Latină şi „tigrii" asiatici luptă permanent cu corupţia, cu crizele şi cu violenţa generată de ea.

Discutînd despre Rusia, o şcoală de gîndire presupune că ea este în mod fatal subjugată corupţiei şi că statul de drept este un lux pe care Rusia nu şi-l poate permite, din motive istorice şi culturale. Cealaltă şcoală de gîndire consideră că simpla translare a celor mai eficiente prevederi legale din Occident ar fi suficientă. Însă, susţin Rutland şi Kogan „statul rus este o parte a problemei, nu o parte a soluţiei (...). A recomanda (soluţiile occidentale n.t.) echivalează cu punerea guvernului rus în faţa dilemei oului şi a găinii. Instaurarea instrumentelor legale prin care poate fi indiguită corupţia se amînă pînă la deplina constituire a statului de drept. Dar avînd în vedere poziţiile puternice pe care se află corupţia şansa afirmării instituţiilor liberale se apropie de zero. Proiectul liberal al societăţii legale poate fi la fel de departe de realitate ca şi planul lui Nikita Hruşciov de a depăşi, în anul 1980, Statele Unite".

Democraţia este compatibilă cu corupţia şi viaţa politică oferă multe exemple de politicieni corupţi ajunşi la putere pe valul unor campanii anticorupţie (Lukaşenka, Meciar). Pe de altă parte un stat „puternic" poate determina organizaţiile criminale să-şi plaseze rădăcinile în straturile profunde ale societăţii, acolo unde se văd mai greu.

Soluţiile vor apărea din interiorul societăţii şi unele începuturi se şi pot observa, aşa cum reiese din alte articole din revista **Transitions**, pe care le vom prezenta în viitor. (**M.B.**)

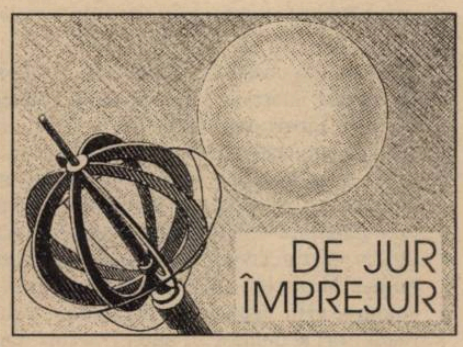

Primeniri

Multe speranţe se leagă de „victoria în alegeri" (cu 99% din voturi) a lui Zhu Rongji, noul prim-ministru al Chinei. Beneficiarii liberalizării economice speră că fostul primar al oraşului Shanghai va şti şi va putea să impună măsurile necesare dezvoltării ulterioare. Mandatul dat de Congresul Deputaţilor Poporului se referă în mod expres la extinderea spaţiului în care capitalul străin şi autohton pot interveni stimulînd iniţiativa particulară. De asemeni el va trebui să regleze soarta industriilor de stat care lucrează în pierdere, precum şi a funcţionarilor care le-au construit, le-au falimentat-o şi acum le protejează. Planul de restructurare prezentat Congresului prevede închiderea a 15 ministere, crearea a patru noi şi concedierea a 4 milioane de funcţionari publici în următorii trei ani.

Zhu Rongji este un tehnocrat care şi-a făcut stagiul de disidenţă încă înainte de Revoluţia Culturală, după „strîngerea de şurub" care a urmat lozincii maoiste „să înflorească toate florile" (1957). În China de mai multe ori cînd opozanţii ezitau să-şi exprime public dezacordul cu politica oficială au fost stimulaţi s-o facă prin lozinci care chemau la sinceritate şi politici care promiteau respectul pentru adevăr. De îndată ce aceste deschideri erau luate în serios, represiunea se năpustea cu ferocitate şi aceste experienţe succesive explică în multe situaţii comportamentul oficialilor dar şi al intelectualilor şi nu în ultimul rînd al maselor din China. În timpul Revoluţiei Culturale „marele cîrmaci" a scos conflictul de putere în stradă şi haite excitate de tineri fugăreau şi pedepseau cu cruzimea curajului anonim şi colectiv pe cei desemnaţi de autorităţi ca duşmani. Elevii de atunci sînt acum generaţia matură care trebuie să se adapteze reformei economice, iar supravieţuitorii din tabăra victimelor ar trebui să creadă că de data asta e „de-adevăratelea".

Zhu Rongji îl înlocuieşte la conducerea guvernului pe Li Peng, cel care a ordonat represiunea din Piaţa Tienanmen. La Shanghai, unde era pe vremea aceea primar, el a izbutit să-i trimită pe demonstranţi acasă cu un discurs promiţător şi ambiguu în acelaşi timp. Tot în postul de primar al Shanghaiului a dovedit el şi profesionalism economic dar şi prudenţa şi flexibilitatea necesare reformei pe plan naţional. După experienţa URSS unde Gorbaciov a declanşat o reformă despre care nu ştia nici cum s-o înceapă, nici în ce fel s-o continue şi mai ales cum se va termina, Partidul Comunist Chinez este ferm hotărît să controleze procesul prin care economia să devină eficientă, fără a afecta combinaţia politică care îi asigură puterea. Preşedintele Zemin e dispus să patroneze de departe acest proces şi să intervină doar cînd apar derapaje. Ambianţa internaţională este favorabilă acestui tip de soluţie. Faptul că China n-a fost contaminată deocamdată de criza care a răvăşit sud-estul Asiei este considerat suficient pentru a-i legitima pe conducătorii chinezi, de la orice ideologie s-ar revendica ei. Şi doar paznicii purităţii se vor întreba în ce măsură mai este comunist un partid care renunţă pînă şi la proprietatea colectivă asupra mijloacelor de producţie şi la idealul solidarităţii sociale. Cît sînt la conducere partidele comuniste nu pot fi fidele teoriei, pentru că puterea nu se menţine cu principii, ci cu poliţia. Cînd nu sînt la putere trebuie să intre în fel şi fel de alianţe impure sub raport doctrinar, pentru a fi într-o poziţie favorabilă în momentul declanşării crizelor.

Unii specialişti în economie susţin că, departe de a se fi încheiat, criza asiatică de abia urmează şi ea nu se va calma decît dacă politicile dictatoriale vor ceda din prerogativele pe care le deţin. Din reforma industriei de stat s-ar putea să apară o sută de milioane de şomeri. Dacă aceştia se vor uni şi se vor revolta, nu va fi suficient un discurs ca pe vremuri la Shanghai, vor fi necesare şi soluţii.

Magdalena BOIANGIU

Argument

În ziarele obsedate de articole scurte şi titluri de actualitate, istoria se lăfăie pe pagini întregi culese cu litere mici. Libertatea dobîndită în 1989 a însemnat şi dreptul de a cunoaşte adevărul despre trecut. Discuţiile despre limba în care trebuie învăţate în şcoală istoria şi geografia dovedesc că, în concepţia oamenilor politici însuşirea acestor cunoştinţe este fundamentală pentru conştiinţa identitară şi spiritul civic. Instituţiile româneşti a ceea ce Orwell numea Ministerul Adevărului au izbutit să falsifice prin eludare, prin deplasarea accentelor, prin minciună, prin reabilitări şi demascări succesive într-o asemenea măsură percepţia trecutului încît el a devenit pentru elevi, pentru maturii care au fost elevi un depozit de date convenţionale, în dreptul cărora se poate scrie orice. Graba cu care după 1989 s-au schimbat semnele, eroii devenind criminali şi viceversa, a intensificat curiozitatea; dar istoria a încetat să mai fie percepută ca o ştiinţă.

Patima înflăcărează publicistica, dar nu sporeşte cunoaşterea. Confruntat cu o situaţie asemănătoare în 1988 (articolele istoricilor publicate în presa de mare tiraj contraziceau flagrant interpretările din manual), Gorbaciov a suspendat pentru cîţiva ani învăţarea istoriei în clasele superioare de liceu. Istoria oferă argumente pentru lupta politică, dar pentru a judeca îndreptăţirea acestor argumente ele trebuie inserate într-un cadru coerent. Oferă şcoala acest cadru? Cînd învaţă în limba română istoria şi geografia, capătă elevii obişnuinţa de a gîndi, de a înregistra contradicţiile, conflictele şi graniţele trecutului, astfel încît să se raporteze corect în dezbaterile prezentului? Aşa cum arată cu exemple concrete colaboratorii acestui număr, învăţămîntul istoriei a fost modificat atît de superficial, încît sporeşte confuziile anterioare.

Sé spunea despre Ceauşescu că neputînd să modifice geografia, a schimbat istoria. Geografia a rămas o disciplină marginală şi poate şi din această cauză integrarea europeană şi euro-atlantică este discutată în termeni atît de îndepărtaţi de realitate. Concluziile ar fi mai degrabă pesimiste, dar majoritatea colaboratorilor care au contribuit la acest număr sînt tineri istorici, „produse", prin negare, ale şcolii ceauşiste. Dacă ei au ajuns la discursul modern din paginile următoare, înseamnă că în lupta cu prostia, ignoranţa şi reaua-credinţă nu e totul pierdut. (**M.B.**)

Mihai-Răzvan UNGUREANU
istoric

Ce se ştie, ce se aude, ce se citeşte...

„Dacă doreşti să afli gradul de diletantism al unui istoric, inventariază mai întîi clişeele scrisului său", răspundea Louis Gottschalk la întrebarea cîtorva studenţi dornici să afle modul în care pot fi selectate, cu maxim profit intelectual, părţile bune ale bibliografiilor de specialitate. Dialogul pornise, de fapt, de la o nelinişte „legitimă": cum descoperi, în noianul de titluri şi autori, cărţile potrivite pentru examene, de pe urma cărora să rămîi cu suficiente cunoştinţe şi după ce te alegi cu nota rîvnită, tomurile la care să revii neobosit ori de cîte ori circumstanţele obligă? Cum să separi autorii credibili de poligrafii lipsiţi de conştiinţa propriului deficit de valoare? Cum să identifici mitografii? Un răspuns probabil ar oferi, drept criteriu de lectură, cantitatea de clişee aglomerate într-un volum: calitatea ştiinţifică variază invers proporţional cu numărul acestora. Multe sinteze – amintea celebrul sociolog – suferă din cauza stereotipiilor de raţionament, a inconsistenţelor logice, a fragilităţii demonstraţiilor. Suferinţa lor capitală se recunoaşte în folosirea abuzivă a locurilor comune. Clişeul este destinat unei înţelegeri sumare a trecutului şi blochează interpretarea profundă a evenimentelor şi a proceselor istorice. Cu toate acestea, trece drept cel mai întîlnit caz de judecată istorică şi, în consecinţă, proliferează. Este aşadar natural să se bucure de găzduire la intelectele mediocre, nefamiliarizate cu exerciţiul critic şi salvate de la scepticism graţie unei bune doze de suficienţă.

Gottschalk adăuga sentinţei, spre lămurire, un exemplu definitiv prin claritatea sa: de o propoziţie precum *„Columb a descoperit America la 12 octombrie 1492"*, care musteşte de ambiguităţi şi de presupoziţii, te împiedici la tot pasul. O versiune rafinată – deşi nu perfectă dar, oricum, onorabilă şi satisfăcătoare pentru pretenţiile studenţilor în istorie – ar trebui să sune astfel: *„Într-o zi – în mod convenţional notată «12 octombrie 1492» – un grup de marinari, condus de un ins numit, în română, Cristofor Columb, a debarcat pe o insulă care, probabil, este aceeaşi ce astăzi poartă numele de «Insula Waitling»"*. Cu toate acestea, dacă ar proceda astfel de fiecare dată cînd s-ar afla în situaţia de a transmite, concis şi în timp scurt, date istorice elementare, profesionistul n-ar apuca să isprăvească nici măcar introducerea la tema dizertaţiei sale. Pe de altă parte, expunerea sinceră a tuturor punctelor discutabile ar conduce la instalarea unei conduite interpretative hiper-relativizante, cu efecte dezastruoase asupra spiritelor slabe. Atunci istoricului nu i-ar rămîne decît să cadă la pace, printr-un compromis onorabil, cu „încremenirile teoretice" ale istoriei, spunînd unora (vulgului, evident) ceea ce aceştia doresc să audă şi pot pricepe, iar altora, mai răbdători şi mai inteligenţi, ceea ce a aflat în urma investigaţiilor ştiinţifice.

Cu asemenea probleme se confruntă profesionistul şi cînd i se cere să explice concepte al căror conţinut semantic este fatalmente vag, îndeosebi datorită utilizării lor nediscriminatorii. Inventarul este enorm, Arthur Maverick, autor sincer, le enumera pe sărite: „revoluţie", „libertate", „democraţie", „proletariat", „feudalism", „capitalism" ş.a.m.d. Va proceda perfid, alegînd un tip de discurs pentru mase şi alt mod de adresare către publicul avizat. I se poate reproşa istoricului lipsa de sinceritate, însă el, de fapt, protejează minţile obişnuite cu judecarea sumară a tecutului de întîlnirea cu realitatea, cu faţa schimonosită a istoriei. *Double-speak* – „discursul ambivalent" orwellian – îşi găseşte, deci, o aplicare perfectă în cazul de faţă.

Istoricul cu oarece pretenţii se străduie din răsputeri să spargă vraja malefică a cuvintelor-cheie, ţintind către trecut ca spre un orizont tangibil. El este aidoma marinarului care, nevrînd să dea crezare hărţilor, redesenează geografia atingînd cu mîna toate ţărmurile. Este adevărat că etichetele îl împiedică să-şi formuleze precis concluziile şi că îl obligă – fie doar prin simpla enumerare – să se raporteze la ele ca la nişte cîştiguri ale cunoaşterii. Din această ultimă cauză, va căuta să le evite pentru a nu pune în chestiune nici profesionalismul, nici probitatea sa. Istoricul este conştient, totodată; că reluarea stereotipurilor de interpretare sub propria semnătură le conferă nobleţe ştiinţifică, le (re)consacră, dîndu-le viaţă nouă şi autonomie simbolică. Precum Anteu reîmprospătîndu-şi puterile la atingerea Pămîntului-Mamă, tot aşa stereotipurile îşi extrag capacitatea de persuasiune din relaţia cu istoricul. În consecinţă, numai el poate să le curme drumul spre memoria noastră, eliberîndu-ne de convenţii şi împăcîndu-ne cu trecutul, comod sau incomod, convenabil sau nu.

Victor NEUMANN
istoric

Două discipline socio-umane fundamentale dar nu şi suficiente

Istoria şi geografia sînt discipline complementare şi acest lucru îl vom înţelege corect de îndată ce vom accepta că explicitarea fenomenelor trecutului presupune aşezarea lor în spaţiu. Descrierea faptelor istrorice se face în şi prin intermediul unui areal. Fiecare din gesturile umane poate fi mai lesne analizat şi interpretat prin intermediul geografiilor locale, regionale, naţionale sau continentale. Aceasta şi explică faptul că folosim sintagme de genul istoria Timişoarei, istoria Banatului, istoria României, istoria Europei, istoria Americii. E o primă încercare de identificare a omului sau a grupului uman în funcţie de locul unde s-a născut ori unde îşi desfăşoară activitatea. Geografia contribuie nu doar la fixarea perimetrului terestru în care se mişcă cercetarea şi/sau prezentarea mai multor activităţi umane, dar ea este un reper important spre a stabili trăsăturile specifice ale acestora. Numai astfel istoricul este în măsură să dezvăluie varietatea tradiţiilor cultural-lingvistice şi religioase, să motiveze cum anume a fost cu putinţă păstrarea obiceiurilor într-un spaţiu, în ce fel ocupaţiile omului au depins de formele de relief, cum anume însăşi gîndirea şi reflexele mentale au fost influenţate de o zonă bine delimitată geografic.

© A. Paul

Fernand Braudel a fost între primii cercetători care au întrevăzut rosturile profunde ale relaţiei dintre istorie şi geografie. Cînd a scris istoria lumii mediteraneene în epoca lui Filip al II-lea, el a găsit că este important să indice extraordinara influenţă pe care a avut-o Marea Interioară asupra vieţii economice şi politice a populaţiilor care au trăit în preajma ei. Braudel construise o istorie de tip imperial, pornind dinspre prezent spre trecut şi admiţînd doar dimensiunea pămînteană a acesteia. Astfel s-a născut teoria „duratelor lungi" ale istoriei.

Se înţelege, istoria este cu mult mai mult decît consemnarea faptelor noastre pămîntene. Supralicitarea relaţiei istorie-geografie nu avea să treacă neobservată de analiştii fenomenelor politice al căror discurs tindea să instituie identitarismele naţionale. Etapele superioare (sau „etajele superioare" cum le numea Emmanuel Le Roy Ladurie), includ religia, cultura laică, evoluţia gîndirii umane din antichitate şi pînă astăzi. Productivă în sensul cunoaşterii legăturilor omului cu pămîntul, relaţia dintre istorie şi geografie sugerează şi un alt aspect, de data aceasta destructiv: împiedică individul să gîndească şi să acţioneze liber, în funcţie doar de propria-i conştiinţă. Dependenţele de spaţiu, de geografia locurilor natale, de miturile regionale/naţionale transferate de la o generaţie la alta nu îngăduie persoanei dezvoltarea spiritului critic şi perspectiva comparativă asupra lucrurilor. Se întîmplă ca aceleaşi dependenţe să blocheze iniţiativele şi elaborarea judecăţilor dincolo de tradiţiile cu mesaje restrictive. Mai exact, se opun competiţiei şi concurenţei. Un asemenea mod de a privi istoria şi-a arătat roadele în cursul regimurilor totalitare, fascimul şi comunismul exploatînd cu dibăcie derivatele ideologice ale raportului istorie-geografie, derivate ce serveau conservării societăţii închise.

Iată pentru ce nu ne este indiferentă poziţia omului de ştiinţă, respectiv, sensibilitatea sa cu privire la relaţia dintre cele două discipline. Mai explicit, semnele mele de îngrijorare se referă la preferinţa pentru discursul istoric sentimental în dauna analizei raţionale. Adică, folosirea geografiei locale, regionale, naţionale, continentale ca o condiţie sine qua non a vieţii noastre spirituale. Or, istoria culturii şi a gîndirii politice europene şi universale arată că o asemenea tendinţă este nu doar falsă, dar şi nocivă. Aşa cum limbile sînt doar un mijloc de comunicare, la fel şi spaţiile nu sînt decît un pretext pentru o aşezare mai mult sau puţin temporară. Teoria lui Leo Frobenius privitoare la reciprocitatea raportului spaţiu-cultură pare a fi serios amendată de ceea ce se petrece în uriaşul laborator uman numit Statele Unite ale Americii, ţara emigranţilor din toată lumea. Nu vreau să spun că sînt adeptul globalismului, dar nici nu iau în considerare afirmaţiile categorice ale unor istorici (regionalişti, naţionalişti, europenişti) potrivit cărora omul, asemenea unei plante, nu se mişcă şi nu produce în afara locului în care a văzut lumina zilei.

Florin ŢURCANU
istoric, asistent la Facultatea de Ştiinţe Politice, Bucureşti

Istoria contemporană şi criteriul politic

Pe 7 martie a.c. s-a desfăşurat, la Bucureşti, sub patronajul Consiliului Europei şi al Ministerului Învăţămîntului un seminar consacrat „reformei predării istoriei în România cu referire specială la istoria secolului XX".

Tema seminarului a orientat de la bun început discuţiile către o chestiune de ordin politic: aceea a rolului predării istoriei contemporane în formarea unor cetăţeni ataşaţi valorilor democratice şi ideii de unitate europeană.

Asumarea acestui rol a fost salutată de unii dintre universitarii prezenţi ca o condiţie esenţială pentru înnoirea studiului istoriei contemporane şi pentru îmbunătăţirea statutului acestei discipline în Universitate.

Unul dintre distinşii mei colegi a afirmat, cu această ocazie, că nu poate preda istorie contemporană la Facultatea de Istorie din Bucureşti fără a ţine seama de obiectivele politice actuale ale României şi, în primul rînd, de cele externe. Istoria, adăuga el, trebuie studiată acum cu faţa întoarsă către viitor. Importanţa acordată istoriei contemporane ar trebui să sporească în Facultate în primul rînd pentru că România se află pe drumul integrării europene.

Cred că trebuie să evităm, neapărat, pericolul unei noi confuzii între finalitatea cercetării şi predării istoriei contemporane şi obiectivele politice. Dacă istoria contemporană are o mare suprafaţă de comunicare cu actualitatea politică, aceasta nu înseamnă că obiectivele prezentului politic trebuie să devină şi obiectivele istoricului.

Specificitatea studierii istoriei rezidă tocmai în scopul ei major care este înţelegerea trecutului.

Ştim cum s-a făcut istorie contemporană în România pînă în 1990. Nu trebuie să ne lăsăm tentaţi, chiar şi pentru o cauză nobilă, să definim rolul şi problematica studierii istoriei contemporane în funcţie de criteriile unei noi ideologii politice. Cunoaşterea istoriei instituţiilor europene şi euro-atlantice, la care făcea referire colegul meu, este, fără îndoială, importantă şi necesară. Ea nu trebuie să invoce, însă, o justificare de natură politică.

Parazitat mereu de exigenţele brutale ale ideologiei comuniste, ocolit, decenii în şir, de majoritatea studenţilor valoroşi ai Facultăţii de Istorie, domeniul istoriei contemporane are astăzi la noi o reputaţie şi un statut intelectual de neinvidiat. El a rămas cel mai sărac în interogaţii şi probleme, cel mai închis la dezbaterea metodologică şi teoretică.

Cred, însă, că şi reputaţia şi statutul acestei discipline s-ar îmbunătăţi dacă istoricii perioadei contemporane ar înţelege să redefinească relaţia domeniului lor cu politicul. Ei trebuie să impună în această relaţie criteriile lor profesionale specifice, să formuleze conform acestor criterii problemele disciplinei lor, să edifice nu doar punţi de legătură cu sensibilităţile şi atitudinile politice, ci şi bariere în calea acestora.

Absenţa spiritului critic din predarea istoriei contemporane în Universitate, pînă în 1990, a avut urmări directe şi durabile asupra predării disciplinei în învăţămîntul preuniversitar. Generaţii întregi de profesori pregătiţi de facultăţile de istorie au dus în sălile de clasă şi au transmis elevilor lor o viziune unilaterală, săracă din punct de vedere intelectual, a istoriei secolului XX.

Dezvoltarea spiritului critic al elevilor, adică a unei facultăţi ce ţine de maturitatea intelectuală şi civică, reprezintă, probabil, cea mai profundă justificare a predării istoriei în gimnaziu şi în liceu.

Spiritul critic este, însă, şi el manifestarea unei gîndiri logice elaborate. Învăţarea istoriei ar trebui să fie, în şcolile noastre, un exerciţiu de gîndire logică. La fel ca un istoric, însă la nivelul său, elevul trebuie să poată face distincţii, să analizeze, să claseze, să situeze în timp surse, evenimente, personaje.

Lucrurile nu stau aşa în învăţămîntul preuniversitar şi atunci să nu ne mai mire aberaţiile pe care le scriu la testul de istorie mulţi candidaţi la admiterea în facultăţile de istorie, drept sau ştiinţe politice.

Istoria este, în acelaşi timp, singura disciplină şcolară care studiază în mod sistematic (sau ar trebui să o facă) existenţa umană. Din acest punct de vedere, studiul istoriei înseamnă studiul diferenţei. Cunoaşterea şi acceptarea diferenţei este marele pas spre toleranţă, adică spre una dintre valorile civismului democratic.

Civismul este însă asimilat în România naţionalismului. Dacă dezvoltarea gîndirii logice şi critice se va transforma într-un obiectiv principal al predării istoriei la noi, această echivalenţă nelegitimă şi primejdioasă va deveni, treptat, marginală.

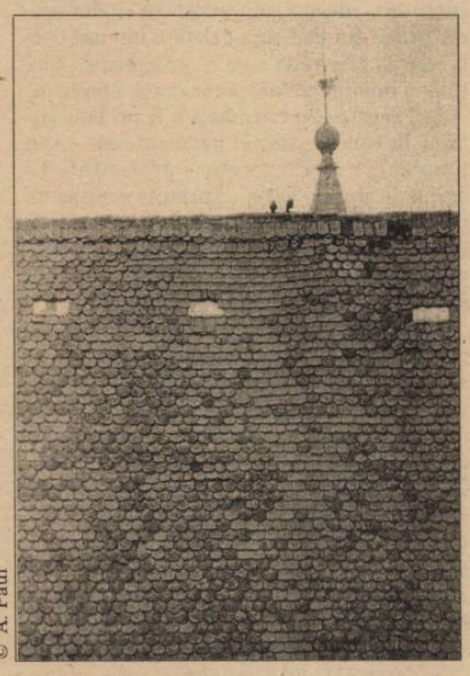
© A. Paul

Oana CHELARU-MURĂRUŞ
lector universitar

Gîlceava (bi)lingvistică

Printre multele gîlcevi ce ne-a fost dat să le trăim în această (post)-tranziţie nu putea lipsi, se înţelege, nici gîlceava (bi)lingvistică (sic!). Aşadar, după „-iade" şi „-izări" (cîte vor fi fost), după dispute ortografice (soldate cu resurecţia unui etimologism *sui generis* fără bază etimologică), după scenarii integraţioniste – pentru ca „Europa să fie cu ochii aţinţi asupra noastră" –, după conspiraţia spionilor şi divorţuri politice în lanţ, iată-ne scoţînd limba unii la alţii, bilingvistic (iertat fie-mi pleonasmul!), pe româneşte şi pe ungureşte (şi viceversa).

Scandalul plăcuţelor bilingve din Ardeal ar părea comic, dacă obstinaţia fanatică a vopsitorilor din ambele tabere nu ar fi transformat totul într-un absurd război al nervilor, cu efecte explozive în lanţ.

Nevoia de denominaţie bilingvă a locurilor are o motivaţie psihologică şi simbolică şi nu una pur indicială. E greu de presupus că un minoritar, chiar total monolingv, trăind într-un anumit spaţiu etnic, nu fixează în conştiinţă coordonatele geografice ale poziţiei sale şi implicit eticheta lor lingvistică, să zicem oficială. E, de altfel, un fapt pe care îl experimentează orice turist aflat într-o arie lingvistică total străină, spaţiul şi timpul imediate (numele localităţii, ora locală) fiind jaloanele minimale ale plasării eului în cîmpul epistemologic. Cercetări recente asupra semanticii numelor proprii relevă statutul privilegiat şi lipsit de ambiguitate al denumirilor geografice, care „sînt singurele care corespund exact definiţiei tradiţionale a numelui propriu ca nume care nu trimite decît la o idee singulară, la un obiect unic" (cf. M.N. Gary–Prieur – „Grammaire du nom propre", Paris, 1994). Aşadar, în vreme ce topicul monolingv are o funcţie indicială fundamentală, legînd în mod nemijlocit şi univoc expresia lingvistică de un referent determinat (oraşul, strada etc.), dublarea lui în limba unei minorităţi etnice nu funcţionează ca o alternativă semantică (precum sinonimele substantivelor comune), ci ca un indice derivat ce semnalează nu numai obiectul geografic unic, ci şi prezenţa „celuilalt", a minoritarului, în ariile în care ea atinge cote semnificative. Că toponimele devin în aceste cazuri indicator de compoziţie etnică nu văd de ce ar fi motiv de zavistie. A le respinge pe temeiul că ele trezesc conotaţii istorico-politice care lezează sensibilitatea naţională mi se pare a fi, la finele acestui secol, un complex ce se cere surmontat. Toponimia trebuie să rămînă bilingvă, în ariile bilingve, oricît de greu le-ar fi celor două tabere să treacă peste factorii de natură subiectivă.

Din păcate, disputa s-a prelungit şi în chestiunea manualelor şcolare de istorie şi de geografie a României destinate minorităţilor etnice. Rezumarea argumentelor pro şi contra în problema limbii de predare mi se pare superfluă, căci „războiul" s-a purtat în mass-media pînă la saturaţie. Deşi împărtăşesc pe deplin, ca profesor de limba română, ideea că orice locuitor al României trebuie să posede corect şi profund, în toată complexitatea ei stilistică, limba naţională şi oficială în stat (am constatat personal dificultăţile reale ale majorităţii studenţilor de la secţia maghiară a Universităţii Bucureşti de a utiliza corect şi nuanţat limba română în studiul lingvisticii generale), nu pot să nu accept ca lingvist şi dreptul minorităţii etnice de a-şi dezvolta pe toate palierele stilistice limba maternă, care nu poate fi condamnată să rămînă la stadiul de dezvoltare al conversaţiei cotidiene. Disputa în problema manualelor mi s-a părut de aceea sterilă, fiindcă arsenalul argumentelor era de ambele părţi perfect construit. Ce mi s-a părut că au pierdut din vedere beligeranţii a fost faptul că se raportau la un anumit tip de manuale în uz din şcoala românească de azi, depăşite de mult sub raportul încărcăturii informaţionale şi a metalimbajului folosit. Dacă minoritarii ar trebui să înveţe istoria şi geografia României, utilizînd manualele expozitive şi greoaie, dificile chiar şi pentru vorbitorii nativi de limba română, atunci sînt tentată să le aprob rezistenţa. Nu vom putea fi convingători utilizînd manuale anacronice şi o retorică de secol al XIX-lea. A face limba română asimilabilă şi plăcută unor etnici neliniştiţi de perspectiva asimilării culturale presupune strategii didactice inteligente şi o anume „relaxare" a stilului argumentativ, oricît de lezaţi ne-am simţi în orgoliul naţional.

Visez nişte manuale de istorie şi geografie pentru minoritari redactate bilingv (pe două coloane paralele), cu o selecţie echilibrată a informaţiei, în care partea expozitivă să alterneze cu grile de fixarea cunoştinţelor fundamentale şi cu exerciţii stilistice de redactare în ambele limbi. Imaginez nişte manuale care să nu uite că se adresează unor minoritari şi prin urmare să dezvolte, în paralel cu informaţia ştiinţifică, strategii variate şi agreabile de însuşire a limbii naţionale, în condiţii grafice demne de secolul XXI.

Oare nu de aici trebuie să pornim? Pînă una alta, „lung e drumul Clujului", dar mai lung spre Kolosvár.

Desfiinţarea geografiei

În septembrie trecut, ministrul Educaţiei Naţionale din Italia, Luigi Berlinguer a propus o reformă în urma căreia geografia – obiect *marginal* după el – urma să dispară din programa de învăţămînt a şcolilor medii. Două luni mai tîrziu Italia a scos o nouă monedă de 1000 de lire (bimetalică şi poligonală) cu două erori grosolane: Germania unificată era cît fosta Republică Federală şi Olanda dispăruse cu totul de pe harta Europei... Ministrul de Finanţe, Carlo Azeglio Ciampi a trimis un mesaj de scuze ambasadorului Germaniei. Urmează ca Berlinguer, colegul său, să se întrebe dacă, după asemenea gafe, Italia însăşi nu va deveni la rîndul ei o ţară marginală.

Desfiinţarea geografiei? O idee bizară în ţara lui Marco Polo. În cîţiva ani, ţara va trece în mîinile unor tineri care vor crede că Macedonia este o salată şi la întrebarea care este capitala principatului Monaco vor răspune „Rainier". (...) Ce se va întîmpla cu marea Caspică, Kilimandjaro şi aurul din Transvaal? În timp ce-şi vor petrece vacanţele în Maldive, italienii nu vor şti unde e Germania... Ministrul are parte de o contestaţie puternică. Este criticat din mai multe direcţii: parlamentari şi universitari, profesori de şcoală medie şi editori de manuale s-au unit împotriva lui Berlinguer.

Apărătorii geografiei insistă asupra ideii că această disciplină este din ce în ce mai legată de economie, de politică, de antropologie. Albanezii au debarcat la Otrante, urmaţi de kurzi. Tinerii italieni trebuie să se întrebe cine sînt „ceilalţi", ce înseamnă Kurdistan şi de ce oamenii aceştia îşi părăsesc locurile natale pentru a se aşeza în alte părţi. Gianni Sofri, profesor de geografie politică şi economică la Universitatea din Bologna consideră că „geografia trebuie apărată din două puncte de vedere. În primul rînd pentru că nevoia de geografie îl însoţeşte dintotdeauna pe omul care a vrut să ştie cine sînt ceilalţi, unde şi cum trăiesc. Geografia, chiar şi cea imaginară, îşi are rădăcinile în visele copilăriei. Acum, odată cu apariţia noilor state în Europa de Est sau cu criza pieţelor financiare din Asia de Sud-Est ceea ce se petrece în alte părţi, ne priveşte şi ne implică într-o mult mai mare măsură. Africa este un continent uitat, dar Mandela este o personalitate mondială. Nigeria, prin reprezentanţii săi, poate fi întîlnită în fiecare seară pe trotuarele din Milano. Etniile, culturile şi regiunile se exprimă prin date concrete pe care tinerii italieni trebuie să le înveţe, în primul rînd prin programele şcolare."

(după *L'Espresso*)

Laura CĂPIŢĂ
istoric, Institutul de Ştiinţe ale Educaţiei

Carol CĂPIŢĂ
istoric, Facultatea de Istorie, Bucureşti

Manualele alternative de istorie: o problemă de interpretare

Deşi pare să fie o „problemă internă" a sistemului educaţional, manualele şcolare stîrnesc în mod firesc pasiuni şi diatribe la fel de încinse ca orice altă problemă a momentului. Ne vom referi cu precădere la manualele de istorie, dar sîntem siguri că unele probleme identificate se pot regăsi şi în dezbaterile cu privire la manualele altor obiecte de studiu.

Factori...

Caracterul *public* al manualului. Un manual reprezintă, în bună măsură, o provocare la adresa societăţii. Elevi şi părinţi, profesori şi savanţi, toţi se raportează la manual ca educatori, educaţi sau autori. În rîndul specialiştilor din domeniu există o intensă dezbatere cu privire la ceea ce ar trebui să conţină manualul şcolar: „cunoaştere aprobată" – deci ceea ce se consideră a fi un bun cîştigat în cadrul ştiinţei patronatoare – sau probleme controversate – prezentate ca ofertă de studiu. Ultima variantă conţine un potenţial educativ semnificativ mai mare, căci înlesneşte autonomia de gîndire şi capacitatea de a lua decizii, abilităţi ce pot influenţa dramatic destinul oricărui individ.

Caracterul *politic* al manualului. România rămîne, datorită tradiţiei şi a situaţiei economice, o ţară în care principalul mijloc de punere în practică a curriculum-ului (un termen ce ar necesita nişte lămuriri şi o definiţie pentru uzul agorei) îl constituie manualul. Deciziile cu privire la structura şi obiectivele sistemului educaţional sînt decizii politice; una dintre interfeţele cele mai evidente ale sistemului sînt manualele. Cu atît mai mult manualul de istorie, căci acesta acţionează ca instrument de formare a conştiinţei civice (evident, fără a se substitui disciplinei educaţie civică). Modul de înţelegere a trecutului, de solidarizare cu setul de valori transmise din generaţie în generaţie formează, într-un fel, tipul de cetăţean.

Dimensiunea *economică* a manualului. România rămîne o ţară săracă, cu reflexe pe măsura situaţiei născute din tranziţie. Piaţa cărţii rămîne un domeniu extrem de sensibil la parametrii economici.Un manual şcolar reprezintă o carte cu o piaţă de vînzare sigură şi de durată. Credem că puţine sînt cărţile care să fie vîndute în zeci de mii de exemplare.

Dimensiunea *simbolică* a manualului. Aşa cum arată unele studii recente, manualele sînt un instrument privilegiat de transmitere de bunuri simbolice; ele pot coagula, alături de solidarităţi fireşti, discursuri identitare, idiosincrasii, locuri comune şi presupuneri implicite („underlying assumptions").

Totuşi, ce reprezintă şi ce sînt manualele „alternative"? Termenul este înşelător, căci *nu este vorba în mod esenţial de alternative la nivelul conţinuturilor* – deci al informaţiei ce urmează a fi transmisă elevilor – ci de *propunerea de demersuri didactice* paralele. Desigur, informaţiile sînt similare şi nu neapărat identice; în ultimă instanţă, manualele pornesc de la o programă comună ce stabileşte obiective, conţinuturi şi repere pentru construirea demersului didactic. Altfel spus, caracterul alternativ al manualelor este dat de lectura particulară a programei în uz – selecţia obiectivelor considerate a fi importante, a informaţiei istorice care prin predare poate duce la atingerea obiectivelor asumate; în sfîrşit, selecţia mijloacelor concrete ce urmează a fi folosite în clasă în timpul predării-învăţării. Din păcate, în lipsa unei formări profesionale adecvate, textul programei (sau al „curriculum"-ului) este greu decodat. În cazul istoriei, majoritatea cititorilor sînt preocupaţi doar de „conţinuturi" şi trec foarte uşor peste celelalte elemente constitutive ale programei – obiectivele şi activităţile de învăţare; componentele care orientează învăţarea sînt trecute în regim secund. Dar, elementele componente ale discursului didactic sînt articulate într-o manieră nouă. Aspectele explicite şi cele implicite sînt complementare. Unele manuale au introdus unele lecţii care să prezinte deopotrivă profesorului şi elevului modalităţile de lectură; cu toate acestea, din observaţiile apărute în mass-media sau în discuţiile avute de autori, existenţa acestora pare să fi trecut neobservată. Factorii de bruiaj sînt şi de altă natură. Selectarea manualelor s-a făcut prin concurs; două dintre criteriile aplicate au fost preţul estimat (după negocieri cu Banca Mondială, ponderea din punctaj dată de acest criteriu a fost redusă) şi gradul de raportare la curriculum. Evident, editurile şi autorii au fost puţin motivaţi să inoveze; puţini au fost aceia dispuşi să îşi asume riscuri.

...procese...

Elaborarea manualelor alternative de istorie rămîne încă în dezbaterea specialiştilor din domeniu. Problema centrală, în opinia noastră, este definirea scopului şi a utilizării manualului. Din această perspectivă, programa şcolară – chiar dacă nu impune un model – nu este şi nu poate fi neutră. O lectură atentă a acesteia va demonstra că propune un model de manual care să fie instrument de lucru în clasă, deci să ajute înţelegerea prin participarea directă a elevului la reconstituirea trecutului, nu să dea înţelegeri gata făcute (de şi pentru adulţi). Una dintre soluţii este creşterea ponderii imaginilor şi a textelor istorice, selectate pe baza relevanţei lor pentru elevi şi nu pentru profesori – manualul se adresează primilor, chiar dacă alegerea lor aparţine celor din urmă! Din simplu instrument de înmagazinare a informaţiei şi a unor aproape mitice „teme pentru acasă", manualul trebuie să fie un instrument de lucru în clasă, asemeni tablei sau hărţii. În absenţa schimbării utilizării manualului, reforma conţinuturilor îşi pierde din eficacitate. Un exemplu este semnificativ: în anul 1992 a fost publicat sub egida UE un manual de istorie „european", redactat de 12 istorici, cîte unul din fiecare ţară comunitară şi publicat în limbile respective. Departe de a fi reprezentat o ruptură cu tradiţia, acest manual nu se deosebeşte semnificativ de cele uzuale. Deşi există lecţii referitoare la spaţiul european, acest manual arată foarte clar faptul că există probleme de definiţie: Europa tinde să devină un concept cu varii înţelesuri. Absenţa punctelor de vedere comune asupra obiectivelor şi, implicit, a conţinuturilor este evidentă. România, cu un trecut dificil şi complicat, cu reconcilieri de multe ori imposibile sau puţin probabile, dar cu atît mai necesare, are nevoie de o reflecţie serioasă asupra modelului civic pe care îl are în vedere. O bună parte a manualelor noi sînt victime ale absenţei acestei reflecţii. Studiul minorităţilor, al istoriei femeilor, marginalilor, analizele dedicate reprezentărilor colective rămîn încă prea puţin reprezentate în noile manuale. Anecdoticul – în sensul minimal al termenului – şi locul comun ocupă un loc prea mare. Este încurajatoare iniţiativa actualei echipe guvernamentale de a organiza un grup de reflecţie asupra manualelor. Punerea de acord a factorilor implicaţi (în special MEN şi Institutul de Ştiinţe al Educaţiei, dar şi editurile) cu privire la structura conceptuală a manualului şi a utilizării acestuia în clasă ar reprezenta un sprijin important pentru autorii de manuale şi pentru profesori.

Problemele organizatorice complică şi mai mult starea de fapt în problema manualelor. Reforma a debutat cu restructurarea programelor de studiu şi nu cu planul de învăţămînt, ceea ce a dus la situaţia paradoxală de a avea un curriculum nou, manuale noi, dar nu şi un plan de învăţămînt nou (practic, noile conţinuturi şi manuale urmau să fie introduse în aceeaşi schemă orară). Proiectul Băncii Mondiale – al cărui rol nu poate fi ignorat, chiar şi dacă ne gîndim numai la finanţarea proiectului de reformă – a avut inconsecvenţe surprinzătoare la nivelul politicii manualelor. Deşi tipărirea manualelor a fost finanţată, publicarea materialelor auxiliare (ghidul profesorului şi caietul elevului) – vitale în momentul în care cerem profesorilor şi elevilor deopotrivă o schimbare de activitate şi atitudine – nu a fost sprijinită. Situaţie gravă, căci manualul nu trebuie să fie singura sursă de informare (la nivel didactic şi al conţinuturilor), el nu poate fi fetişizat. Rezultatul a fost reacţia negativă a cadrelor didactice puse în faţa unor noi abordări ale disciplinei. Materialele auxiliare trebuiau să ofere profesorilor şi elevilor modele de lectură a noilor conţinuturi – dar absenţa acestora – motivată economic, căci ghidurile, deşi mult mai reduse ca volum, au preţuri de două-trei ori mai mari decît manualele – a dus la o stare de confuzie. În plus, calendarul reformei – în opinia noastră, foarte strîns – nu a permis o verificare pertinentă a noilor manuale în clase, chiar dacă unii autori au putut verifica module izolate ale manualelor propuse. În sfîrşit, existenţa unei politici de lungă durată, vitală într-un domeniu în care schimbările şi rezultatele sînt evaluabile mai degrabă în termeni de decenii, este primejduită de un „complex al fondatorului": fiecare nouă echipă ministerială consideră că înainte nu s-a făcut mai nimic şi că totul trebuie luat de la capăt şi într-un ritm şi mai alert. Modificările la modificările Legii Învăţămîntului – şi întîrzierile de rigoare – sînt numai unul dintre efectele acestei stări de lucru.

Semnificativ este faptul că, după ştiinţa noastră, nu există vreun partid politic care să fi prezentat un program coerent şi aplicabil de reformă a învăţămîntului. Faptul că s-a apelat la tehnocraţi arată în opinia noastră dezangajarea partidelor politice de problemele unui domeniu în care, poate, nu sînt multe de cîştigat, dar multe de pierdut.

...şi rezultate

După aproape nouă ani de zile, rezultatele sînt parţiale. Sigur, apariţia noilor curricula şi manuale este un început, la fel ca şi structurarea unei concepţii minimale asupra învăţămîntului românesc. De fapt, reforma ca proces presupune luarea în considerare a tuturor actorilor implicaţi în procesul lung de remodelare a sistemului educaţional. Pregătirea iniţială a profesorilor, programele, manualele şi materialele auxiliare, concepţia managerială – tot sistemul trebuie schimbat pe baza unei concepţii coerente care să aibă în vedere toate aceste aspecte şi interdependenţe. Poate cea mai importantă concluzie ce se poate desprinde din experienţa acestor ani este că reforma nu este un eveniment, ci un proces care trebuie să se permanentizeze; cu condiţia ca cei implicaţi să ştie foarte bine ceea ce vor şi să aibă mijloacele de evaluare a rezultatelor propunerilor făcute.

„Bătăliile pierdute sînt în istoria turcilor"

Am stat de vorbă cu mai mulţi elevi de la cîteva licee bucureştene despre cum li se predă istoria şi geografia şi cum le înţeleg ei. Am constatat că adesea aceştia păstrează o distanţă critică faţă de profesori, chiar şi atunci cînd îi apreciază. Aproape mereu au cîte o observaţie ironică la adresa lor. La *Şcoala Centrală* am întîlnit cîteva fete care-şi caracterizau profesorul de istorie ca fiind „bătrîn şi rău", plin de neînţelegere în privinţa lecţiilor făcute de ele cu profesorul anterior. Acela, un tînăr absolvent, reuşea să le facă să înţeleagă atmosfera diferitelor epoci trecute şi să-şi imagineze evenimentele aşa cum probabil s-au întîmplat. Numai că între timp el a devenit preparator la Universitate, în locul său venind o „fosilă care urlă în clasă". Le face în toate felurile şi le spune că Ştefan cel Mare îşi iubea nevasta. Ele au auzit însă că „marele domnitor era şi un mare *fustangiu*". Pe Vlad Ţepeş, din ceea ce li s-a spus, îl consideră un personaj pozitiv al istoriei noastre, „a făcut reforme necesare cu rezultate bune pentru Ţara Românească". Nu cred în adevărul cronicilor străine, de care li s-a vorbit, care-l descriau drept un om de o „cruzime anormală". Despre războaiele cu turcii învaţă că, în ciuda raportului numeric defavorabil, prin „pîrjoliri ale terenului, ambuscade şi isteţime" şi „liru-liru", cum zic ele, românii reuşeau totdeauna să cîştige. „Noi nu învăţăm niciodată despre bătăliile pierdute, dar ele sînt cu siguranţă trecute în istoria turcilor". Revenind la comportamentul profesorului, elevele îşi amintesc de teribila criză pe care i-a provocat-o vederea unei haine pe o bancă (şi nu în cuier). A ţipat şi a făcut urît. „Extrafresh", zic fetele.

În ceea ce priveşte Geografia predată în anul lor (clasa a XI-a), tot ce ştiu este că „manualul e verde şi subţire şi despre mediul înconjurător". Pomenind şi la *Colegiul Sf. Sava* de Geografie, am fost întîmpinat cu hohote de rîs. La fel şi la *Caragiale*. O materie care pare complet în afara sferei generale de interes. Unii elevi mi-au mărturisit că se întreabă cum de suportă profesorii respectivi să vadă că nu interesează pe nimeni ceea ce predau ei. Aşadar, problema Geografiei e destul de clară şi ea trebuie aruncată în curtea Ministerului Educaţiei Naţionale.

Am continuat cu Istoria. Un băiat de la *Caragiale* mi-a spus că profesoara de anul trecut îi obliga să tocească şi astfel, cunoştinţele le-au intrat în minte cu forţa. Anul acesta au o profesoară mult mai „liberală" şi nimeni nu mai învaţă nimic. În privinţa obiectivităţii cu care le sînt prezentate faptele, crede că profesoara fiind româncă, accentuează *în mod normal* lucrurile bune făcute de români. Cea de anul trecut făcea mai multe corelaţii între evenimente, în timp şi în spaţiu şi totul era mai relativ.

Una dintre ideile înrădăcinate printre elevi este aceea că *românii în istorie totdeauna s-au apărat*. Singura excepţie pe care o ştiu de obicei, este expediţia în Uniunea Sovietică a mareşalului Antonescu. În general sînt conştienţi că li s-au predat o mulţime de lucruri care nu sînt adevărate dar pe care generaţii de-a rîndul le-au învăţat aşa. Despre unele au aflat adevărul din surse extraşcolare, despre altele nu. Acestea le-au rămas în minte drept bune. Am întîlnit şi un elev în clasa a XII-a, la *Şcoala Centrală*, pasionat de Istorie (fiul unui profesor universitar de Istorie), detaşat complet de clişeele manualelor şi ale profesorilor. În cîteva cuvinte mi-a descris întreaga situaţie: manualele sînt foarte vechi şi foarte puţin retuşate după 1989; cele de istorie a românilor sînt pline de greşeli şi de multe ori nu poţi înţelege nimic din ele; schema marxistă e încă evidentă; profesoara lor le dictează fără şir; èl ştie că victoria lui Mihai Viteazu de la Călugăreni a fost *à la Pirrus* dar colegii săi, nu; despre incursiunile lui Petru Rareş în Ardeal sau în Pocuţia nu li s-a pomenit o vorbă, iar expediţiile de jaf făcute de daci în teritoriile romane au fost asemuite unor *incidente de frontieră;* li se spune că românii au avut mereu terenul de partea lor, că s-au bătut în mocirle, defileuri şi păduri, fiind totdeauna în defensivă; nu se face nici o corelaţie cu Geografia şi nu se învaţă boabă de geografie istorică.

Astfel de viziuni asupra istoriei nu se transmit în şcoli comunale sau din mici tîrguri de provincie, ci chiar în liceele cele mai importante din centrul capitalei. Schimbările din învăţămîntul românesc par a fi, cel puţin la nivelul Istoriei, numai cu titlul de excepţie sau de experiment, şi atunci făcute doar sub imperiul mentalităţilor mai avansate ale elevilor sau prin curajul cîte unui profesor mai nonconformist. În rest, inerţie, bună pace şi Vlad Ţepeş.

Andrei MANOLESCU

Lucian BOIA
istoric

Toate-s noi şi vechi sînt toate

(reflecţii pe marginea unui manual)

Am amînat ani de zile scrierea acestor rînduri, în speranţa că lucrurile se vor îndrepta. Dar la noi schimbarea se petrece încet, iar pe alocuri nici nu se petrece. De ce ar face manualele şcolare excepţie de la regulă?

Comunismul ne-a lăsat moştenire nu numai structuri economice aberante şi sărăcia generalizată, ci şi un sistem întreg de reprezentări puternic ideologizate despre lume, om şi istorie. Despărţirea de trecut presupune, pe lîngă reforma economică şi instituţională, şi nu mai prejos de ea, deprinderea cu un nou mod de a gîndi. Şi dacă generaţiile care au trecut prin deceniile totalitare vor purta inevitabil cîte ceva din povara acelor ani, tînăra generaţie cel puţin trebuie scutită de bîlbîieli postcomuniste.

Ce poate fi mai urgent astăzi decît să explici tinerilor lumea în care trăim, modul în care s-a format civilizaţia modernă, valorile ei, primejdiile ei, direcţiile ei actuale. Istoria ultimelor două-trei secole este, fără îndoială, o materie de cea mai mare însemnătate, care trebuie să ofere cîteva repere indispensabile pentru o minimă orientare în contemporaneitate. Să vedem cum stau lucruile.

Am în faţă ultima ediţie, din 1997, a manualului (pentru clasa a X-a) de **Istorie universală modernă şi contemporană** (autori: prof. univ. dr. Camil Mureşan; prof. univ. dr. Vasile Cristian; prof. univ. dr. Vasile Vesa; prof. Eugen Vârgolici; ediţie revăzută de prof. univ. dr. Camil Mureşan şi cu unele lecţii noi redactate de prof. Mihai Manea). Nici o specificare cu privire la ediţia dintîi, dar pentru cine nu ştie o spunem noi: actuala formă nu este altceva decît versiunea „revizuită" a manualului de „probleme fundamentale ale istoriei moderne şi contemporane" care circula înainte de 1989. La opt ani de la Revoluţie, un text avînd girul regimului comunist continuă să fie folosit, în proporţie, să zicem, de 75% (ţinînd seama de „revizuiri"), pentru a-i învăţa pe elevi istoria în spirit modern, european şi democratic!

Este drept, autorii par să se fi despărţit de comunism. Şi, pentru a-şi dovedi sincera convertire la un alt sistem de interpretări, au procedat cît se poate de radical. L-au dat afară pe Marx din istorie. Nici nu mai merita să rămînă după cîte rele a pricinuit! Un capitol întreg s-a volatilizat: marxismul, Comuna din Paris, mişcarea muncitorească, socialistă... Mai pot fi regăsiţi Marx şi Engels, fără nici un comentariu, într-o simplă înşiruire de teoreticieni socialişti, la capitolul destinat „culturii omenirii în epoca modernă". Bine că rămîn „oameni de cultură", tot e ceva. Cum şi ce au gîndit, şi ce s-a petrecut cu mesajul lor, nu se spune elevilor. Penibilă soluţie. Cum să-l scoţi pe Marx din istorie? Istoria ultimului veac şi jumătate stă într-o măsură apreciabilă sub semnul lui. Cum să explici comunismul fără Marx? Cert este că manualul nu oferă nicăieri o caracterizare, nu mai spunem o analiză, a fenomenului comunist. Pentru elevii care îl parcurg, comunismul rămîne o etichetă şi nimic mai mult. Cîte ar fi fost de evocat: de la utopia „ştiinţifică" şi „eliberatoare" a lui Marx la materializarea ei sub forma celor mai sinistre dictaturi! Cît material pentru o meditaţie istorică inteligentă şi responsabilă! Manualul se mulţumeşte să menţioneze revoluţia din Rusia şi instaurarea regimurilor comuniste în Europa centrală. Aceste evenimente apar izolate; neraportate la proiectul global comunist, ele nu se prind în logica istoriei.

Eliberaţi de orice bănuială de marxism, prin sacrificarea lui Marx, autorii se complac nestingheriţi în schema marxistă a istoriei, sau mai bine zis într-o schemă marxist-leninist-stalinistă, fiindcă nu toate i se pot imputa lui Marx; nimic de mirare, o dată ce **structural** manualul este cel dinainte de 1989. Epoca debutează, „firesc", cu revoluţiile burgheze: după cum se ştie, în versiunea comunistă a istoriei, acestea ar fi deschis calea orînduirii capitaliste. Ele dovedeau că aşa, şi nu altminteri, funcţionează mecanismul istoriei, aşa se trece, prin violenţă revoluţionară, de la un stadiu istoric la altul, prefigurînd aşadar şi anunţînd revoluţiile proletare, instauratoare ale comunismului. Faptul că istoricii occidentali aşează începutul epocii moderne în veacul al XVI-lea nu ne deranjează pe noi. Treaba lor! Noi mergem după sistemul manualelor sovietice din anii '50, începem cu „revoluţia burgheză din Anglia". Să fie atît de greu de priceput că mersul spre modernitate este un fenomen complex şi evolutiv, întins pe mai multe secole, şi care nu poate fi în nici un caz condensat în simpla succesiune a trei revoluţii?

Este drept, şi aici s-a petrecut o modificare, ilustrînd „detaşarea" de discursul comunist. Revoluţiile, cele trei (Anglia, Statele Unite şi Franţa), nu mai sînt numite **burgheze,** ci **moderne**. Acum, ce să spunem? „Revoluţie burgheză" avea un sens, cu care putem fi sau nu de acord, dar „revoluţie modernă", totuşi, ce vrea să însemne? Probabil, pur şi simplu, o revoluţie care se petrece în epoca modernă (spre a le deosebi de eventualele revoluţii antice sau medievale!). S-a înlocuit în titluri **burghez** prin **modern**, socotindu-se că aşa sună mai convenabil, mai puţin marxist, şi, iată, „reforma istoriografică" este gata. În cuprinsul capitolelor mai iese la iveală şi vorba cealaltă, uitată în urma unei revizuiri cam rapide. Titlu: **Marea Revoluţie Franceză / formă clasică a revoluţiei moderne.** Text: „...Marea Revoluţie Franceză a fost o **revoluţie burgheză clasică**".

„Modernă", „burgheză", „clasică", ce vor să spună etichetele respective? Manualul nu le explică. Schema Revoluţiei franceze rămîne într-adevăr cea „clasică", marxist-leninistă, cu ignorarea întregii dezbateri istoriografice recente privitoare la fenomenul revoluţionar francez. Deschizătoare a atîtor evoluţii, bune sau rele, în istoria ultimelor două secole, Revoluţia de la 1789 ar fi meritat o interpretare, din cît mai multe unghiuri, ar fi meritat „gîndită", cum spunea François Furet (**Penser la Révolution française**, 1978). „Gîndirea" istoriei nu pare însă a fi preocuparea esenţială a autorilor acestui manual. Deranjează îndeosebi justificarea aproape fără nuanţe a terorii iacobine, intens valorizată în istoriografia comunistă. Lenin îşi aflase în iacobini un model. Astăzi sînt tot mai numeroşi istoricii care văd în sîngeroasa dictatură din 1793-1794 un „derapaj" greu de justificat şi o precursoare, în multe privinţe, a totalitarismelor moderne (inclusiv prin organizarea „industrială" a morţii). Manualul nostru nu pare să fi auzit de asemenea interpretări. Revoluţia se încheie, glorios, cu iacobinii! Iconografia consolidează această viziune istorică: singurele portrete reproduse sînt cele ale lui Robespierre, Danton şi Saint-Just. Un asemenea mod de tratare nu aparţine abordărilor istoriografice recente; poate fi întîlnit însă în stare pură în mai vechile manuale sovietice. Dar sovieticii îşi justificau prin iacobini propriul lor proiect totalitar şi represiv. Pedagogia democratică, atît de necesară societăţii româneşti, nu are cum să se regăsească într-un discurs istoric adaptat unei cu totul alte ideologii.

O surpriză de nu mai mici proporţii ne rezervă caracterizarea **naţiunii**. Citäm: „Naţiunea se prezintă ca o comunitate de **viaţă economică,** marcată în special prin **relaţiile de schimb**, prin constituirea unei **pieţe unitare**", alături de alte elemente, socotite a fi teritoriul comun, limba, cultura şi o anume factură psihică (p. 42). Dar aceasta este, cu modificări stilistice neesenţiale, definiţia dată de Stalin în 1913 (în **Marxismul şi problema naţională**)! Definiţie perpetuată în manualele comuniste şi rămasă anonimă după denunţarea „cultului personalităţii" şi aruncarea mumiei dictatorului. Să zicem că ar fi corectă, dar dacă este corectă de ce nu se menţionează numele lui Stalin? Drepturile de autor se cade să fie respectate. În fapt, dincolo de încărcătura ei ideologică, caracterizarea apare desuetă, cu totul în afara discuţiei prezente în jurul conceptului de naţiune, axate în mult mai mare măsură pe ideologie decît pe „piaţă" (vezi în acest sens excelenta lucrare a lui Dominique Schnapper, **La communauté des citoyens. Sur l'idée moderne de nation**, 1994; se face distincţia îndeosebi între cele două „tipuri ideale", divergente şi complementare: modelul german, cu accent pus pe etnicitate, şi modelul francez, structurat pe ideea contractului social şi a suveranităţii populare).

Fiindcă tot vorbim despre definiţii, la capitolul „Caracteristici ale dezvoltării statelor lumii între 1870 şi 1914", se întrevede în filigran chipul lui Lenin. Faimoasele cinci trăsături ale imperialismului formulate de el, chiar dacă nu sînt expuse ca la carte, pot fi reperate cu uşurinţă (din nou, se înţelege, fără citarea autorului). Dezvoltarea inegală a economiilor capitaliste, concentrarea capitalului, fuziunea capitalului industrial cu cel bancar, exportul de capital, împărţirea lumii – substanţa argumentaţiei este leninistă. Nu pretindem că trăsăturile sesizate de Lenin ar fi neadevărate. Dar tot pe la 1900 se petrec în Occident şi alte evoluţii, nu mai puţin semnificative: modernizarea structurilor politice, progrese ale democraţiei, ameliorarea generală a condiţiilor de viaţă, adaptări şi perfecţionări ale sistemului care au scutit partea bogată a lumii de revoluţia proletară promisă de Marx. Evoluţiile acestea conduc spre Occidentul democratic şi prosper de astăzi. Lenin, firește, nu vrea să ia în seamă datele noi ale capitalismului, susceptibile de a anula proiectul comunist. Dar de ce nu le iau în seamă autorii manualului? Oare nu putem gîndi în spiritul vremii noastre şi cu mintea noastră? Fără apel (deghizat) la Lenin şi la Stalin, chiar nu se poate în România anului 1998?

© V. Dorolţi

Dacă manualul nu explică ce înseamnă comunismul, ne oferă în schimb o „interpretare" a fascismului. „**Fascismul** a fost curentul de gîndire şi doctrina cercurilor de dreapta. El a aflat sprijin în rîndul micii burghezii, al intelectualilor rataţi, de multe ori, al elementelor marginale ale societăţii, dezorientate şi deziluzionate după primul război mondial. Principalul scop al statelor fasciste a fost înăbuşirea libertăţilor democratice, pregătirea de a obţine prin forţă avantaje economice şi politice pe plan extern (agresiunea armată)". (p. 95)

Remarcabilă definiţie. Observaţi că nu se spune nimic despre ideologia fascismului sau a diverselor „fascisme" (fiindcă, totuşi, fascismul italian, nazimul german, franchismul spaniol şi legionarismul românesc nu sînt chiar acelaşi lucru). Frazele sînt goale de conţinut, cititorul rămîne doar cu impresia că „nu a fost bine", atîta tot. Curent al cercurilor de dreapta? Aici avem de ales între ignoranţă şi provocare. În România, dreapta se află acum la guvern. În plan european, liberalii, conservatorii, creştin-democraţii se înscriu în acest perimetru. Despre ei este vorba? Sau, poate, despre extrema dreaptă (dar scris negru pe alb este „dreapta", nu „extrema dreaptă"). Intelectuali rataţi? Poate, din înălţimea de unde privesc autorii manualului. Printre ei, Heidegger, Cioran, Eliade... Nu era mai corect să se explice cum mulţi dintre intelectualii anilor '30, şi rataţi, firește, dar printre ei nu puţini mari intelectuali, au fost tentaţi de mirajul „lumilor noi" (inclusiv în versiunea cealaltă, comunistă)?

Spaţiul nu ne permite să mergem mai departe. Aproape fiecare frază invită la o replică. Rezultatul ar fi o lucrare simţitor mai întinsă decît cele 140 de pagini ale manualului în care sînt îngrămădite, expediate telegrafic, uscate, evacuate de spirit, lipsite de înţeles, trei secole şi jumătate de istorie. Nimic pentru a explica adecvat conceptele, nimic pentru a stimula gîndirea elevilor, nimic pentru a-i apropia de istorie (totul însă pentru a-i îndepărta). Înşiruiri seci şi, din loc în loc, consideraţii care nu mai au nimic de a face cu stadiul prezent al tratării problemelor respective şi cu actuala mişcare de idei.

La vremuri noi, manuale noi. Este timpul ca învăţămîntul românesc să-şi găsească noi instrumente de lucru.

© V. Dorolţi

Z. ORNEA

Tot în mitografie

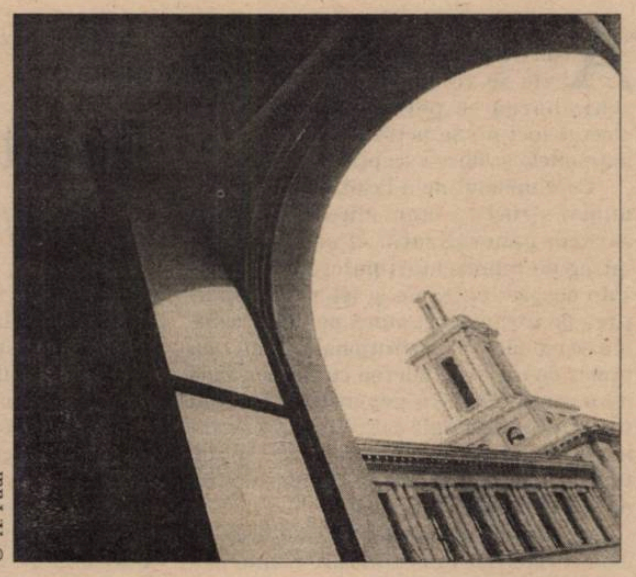
© A. Paul

Chestiunea identităţii naţionale a preocupat mult spiritul public încă din secolul al XIX-lea şi preocupă şi azi. Ba, aş spune, înregistrează faze acutizate, de e să amintim numai cazul fostei Iugoslavii vecine, unde conflictul interetnic e o realitate apăsătoare. Ideea de apărare a etnicităţii apare în medii în care existenţa statului e consolidată, cred unii sociologi. Dar tot ei demonstrează că, adesea, vrajba interetnică se datorează tocmai inexistenţei unei organizări statale, militîndu-se pentru dobîndirea ei. Asta deşi unele state au apărut şi există fără ajutorul naţiunii. Aici intervine, hotărîtor, factorul cultural. Sociologul şi politologul englez Ernest Gellner, într-o carte încă din 1983, *Naţiuni şi naţionalism. Noi perspective asupra trecutului*, tradusă anul trecut şi în româneşte, observa: „Doi oameni sunt de aceeaşi naţionalitate dacă şi numai dacă împărtăşesc aceeaşi cultură, unde cultura semnifică pe rînd un sistem de semne, idei şi asociaţii, tipuri de comportament şi căi de comunicare. Doi oameni sunt de aceeaşi naţionalitate numai dacă se *recunosc* reciproc ca aparţinînd aceleiaşi naţiuni." Observaţie dreaptă privind preeminenţa factorului cultural, respingîndu-se astfel implicit criteriul sangvin sau cel antropometric pe care raseologii extremişti le socoteau definitorii pentru constituirea unei etnii şi, prin consecinţă, a unei naţiuni. Tot în spaţiul factorului cultural se instalează şi dimensiunea religioasă. Pentru că, se ştie, tot în fosta Iugoslavie sau, de pildă, în Irlanda etniile vorbesc aceeaşi limbă, deosebirile fiind numai de natură confesională. Şi vrajba, starea de beligeranţă efectivă, e o prea tristă realitate împovărătoare.

Se admite, aşadar, că limba (componentă esenţială a factorului cultural), adesea asociată cu un tip specific de confesionalitate, este un element hotărîtor al definirii etnicităţii. În afara limbii – se afirmă – etnicitatea sau identitatea naţională se risipeşte, autoanulîndu-se. E un punct de vedere judicios. Nu şi-au păstrat românii identitatea naţională, cu ajutorul limbii (şi al culturii în genere), deşi, statal, unele provincii româneşti erau subjugate de imperii hrăpăreţe vecine? Fără îndoială. Deşi se cunosc cazuri, cum ar fi, de pildă, poporul evreu care şi-a supravieţuit sieşi fără limbă unitară şi fără statalitate. Dar acesta din urmă e un caz limită, care nu poate fi luat, operaţional, în calcul. Excepţia nu face regula. Să admitem, deci, adevărul incontestabil că limba (ca şi factorul cultural în general) e un mijloc esenţial pentru apărarea identităţii naţionale. În epocă modernă, cea a statalităţii, între stat şi etnicitate relaţia de echilibru, necesară, e adesea încălcată. Statul s-a constituit din naţiunea majoritară, înglobînd în spaţiul său şi minorităţi etnice. Recensămîntul populaţiei din România anului 1930 atesta, de pildă, existenţa a 25% minoritari în ansamblul populaţiei. Democratismul unei ţări moderne a dovedit, printre altele, şi prin egalitatea de tratament acordată etniilor minoritare. Poate că, la acest capitol, un indicator esenţial e crearea condiţiilor pentru cultivarea limbii materne. Şi aceasta se poate realiza – cum altfel? – prin şcoală, în care limba maternă să poată fi folosită în deplină libertate. Sigur, există o limbă a statului, întotdeauna şi necesar a populaţiei majoritare. Şi toţi cei ce trăiesc liber în cadrele acelui stat datori sînt, chiar dacă unii frecventează şcoli în limba minorităţii lor, să o ştie perfect. „Fiul meu de la facultate" mi-a relatat acum vreo doi ani cazul unui student din enclava Tirolul de Sud, componentă a Italiei. Locuitorii acestui mic ţinut se consideră austrieci şi studentul nostru a frecventat, pînă la liceu inclusiv, şcoli cu predare în limba germană. Studiile superioare, cu specialitatea Informatică, le-a urmat în Viena. Avea, din această pricină, un handicap fatal în cunoaşterea perfectă a limbii italiene. În consecinţă, cînd a ajuns în anul al III-lea de studii s-a zbătut să obţină o bursă Erasmus pentru a-şi putea încheia facultatea la Roma. Şi a izbutit. Asta, stăruia el, pentru că la terminarea studiilor, obţinerea unui post, chiar în capitala provinciei natale, presupunea un examen foarte sever care să demonstreze perfecta cunoaştere a limbii italiene. Şi asta în perfect democratica Italie! Deci, acum, la sfîrşitul studiilor superioare, se perfecţiona în limba statului în care trăia şi pe care – menţiona – nu voia să-l abandoneze, fie şi pentru Austria. Voia să rămînă ceea ce este: un austriac din Tirolul de Sud al Italiei, considerată patria sa. Dar, iată, că neglijarea perfectei cunoaşteri a limbii oficiale a ţării (Italia), prin frecventarea exclusivă a şcolilor cu predare în limba maternă, i-a creat un fatal handicap. Găsise un mijloc de a-l depăşi. Însă asta nu însemna că ar recomanda altora, mai tineri, să nu mai frecventeze şcoli în limba maternă.

La noi, azi, minorităţile naţionale se bucură de libertatea perfectă a organizării şcolilor în limba maternă. Controverse încinse au iscat segmente ale modalităţii de predare în aceste şcoli pentru minoritatea maghiară, incontestabil cea mai ponderoasă din toate. Cu prilejul discutării în parlament a noii legi a învăţămîntului, a apărut pe tapet, brusc, modalitatea predării, în şcolile minoritarilor, a istoriei şi geografiei. În Senat, anumiţi senatori (printre ei şi cei ai majorităţii parlamentare, deci ai Puterii) au ajuns la decizia că aceste două discipline şcolare trebuiesc predate, şi în şcolile cu limba maghiară, numai în limba română. Nu cred în supremaţia acestui punct de vedere care, în Senat, a triumfat totuşi. Esenţial mi se pare calitatea programei analitice şi, mai ales, a manualelor. Cu un manual îmbîcsit şi retardat nu se va obţine mare lucru, chiar dacă predarea s-ar face exclusiv în limba română sau, eventual, în cea maghiară. Manualele noastre şcolare – chiar cele alternative – sînt încă vestigii monumentale ale mentalităţilor din deceniile dictaturii. Cele de istorie, mai ales, sînt tot aglomerate cu bătălii, nume de numeroşi voievozi (domnitori) şi nici pentru perioada modernă viziunea nu s-a prea modificat. Factologia şi un anume tonus eroic (adesea vecin cu naţionalismul sadea) formează nota specifică a manualelor de istorie. Şi asta e o expresie a mentalităţii şi nivelului de cunoştinţe al profesorilor din şcolile noastre de toate gradele. Am ascultat – invitaţi fiind amîndoi să conferenţiem la cursurile de vară de la Vălenii de Munte – cuvîntul dlui Lucian Boia, universitar, autorul curajoasei şi fermecătoarei cărţi *Istorie şi mit în conştiinţa românească*, despre mitografia concentrată din manualele noastre şcolare (inclusiv cursurile universitare). E o realitate întristătoare pînă la îngrijorare. Aceasta ar trebui să constituie mai întîi obiectul de preocupare al celor interesaţi de reformarea structurilor învăţămîntului nostru. Celelalte – azi instalate în primul plan – depind necondiţionat de soluţionarea chestiunilor esenţiale. Apoi are, poate, oarecare raţiune predarea în limba română a geografiei şi istoriei patriei. Dar cele generale, cu obiect universal? De ce trebuie statuat ca istoria – să spunem – antică sau cea, tot europeană, medievală, modernă sau contemporană trebuie predate, în clasă, exclusiv în limba română? E istoria altor popoare şi limba în care se narează copiilor n-are, cred, nici o importanţă. Aceste postulate, afirmate cu atîta tărie în parlament, ţin, fără îndoială, tot de moştenirea mitografiei care continuă să stăpînească destule medii ale spiritului public.

Sever AVRAM
analist politic

Chirurgia plastică a identităţii sau uzurparea Utopiei

Eroizarea istoriei şi, mai cu seamă, a originilor – presupus angelice – ale românităţii nu este un exerciţiu de reconstrucţie simbolică care să-i fi bîntuit cumva doar pe romanticii noştri „exaltaţi", cum unii lasă să se creadă, cu vădite intenţii demolatoare, de dragul tiflei post-moderniste... Destule alte exemple, îndeosebi din rîndul gintei noastre latine, au susţinut constituirea mitizantă a unor discursuri ale statelor/liderilor moderni de pe continent. Ceea ce ar fi de evaluat serios de către un istoric, într-o zi, ar fi efectele asupra mentalităţilor publice ale acestui soi de autoglorificare, disproporţionată în raport cu anvergura realistă a episoadelor respective. Ne-am putea consola întrucîtva amintindu-ne că în Franţa, bunăoară, regîndirea semnificaţiei profunde a revoluţiei de la 1789, a republicanismului ca tip de societate ideală etc. a început-o, cu nici două decenii în urmă, compozitorul Serge Gainsbourg, cînd s-a încumetat să pună pe un ritm rock parodic imnul naţional, într-un concert public, pentru care puţin a lipsit să nu înfunde puşcăria. Cartea istoricului François Furet a venit abia ceva mai tîrziu. Chiar şi astăzi, catalanii, provensalii ori scoţienii sînt, dincolo de orice conotaţii extremiste, la ora unei **febre identitare** ce implică, aproape inevitabil, reinvestirea şi repunerea în scenă a principalelor mărci şi nuclee „epopeice", menite să refacă cumva heraldica naţională, ocultată sau supusă variilor distorsionări narative ale „cuceritorilor", fie ei castilieni, triburi normande ori englezi.

Aparent, cu românii lucrurile ar sta – pe planul conservării identităţii, al asumării ei relaxate – ceva mai bine, chiar mult mai bine. Părem să uităm astfel prea uşor că actuala configuraţie statală în care existăm este o creaţie foarte recentă, istoriceşte vorbind, şi chiar şi aşa, continuu supusă distorsiunilor, instabilităţii, succesivelor repuneri în chestiune ale unor părţi de teritoriu, frontiere, înrudiri cu alte comunităţi din vecinătate, revendicate ori renegate. Cel mai mult ne trădăm **frustrările abisale**, probabil, în polemicile – în bună parte, condiţionate de manualele şi „documentarele" TV îngurgitate copios (nemaivorbind de epopeea naţională cinematografică, pusă la cale de Dumitru Popescu et Comp.!) – cu sau asupra maghiarilor. Am văzut pe prea puţini fiindu-le jenă să se revendice de-a dreptul din stirpea lui Burebista, dar dispreţuind cu un aer de evidentă superioritate cultul maghiarilor pentru Atilla, regele Ştefan sau Carol Robert de Anjou. Culmea este introducerea în discuţii aparent serioase, „intelectuale", a acestui gen de legitimări (să le numim culturale?) care să sprijine nobleţea noastră unicizantă, neşansa noastră geografică de a fi fost plasaţi într-o mare de migratori şi hulpavi expansionişti. Aceste locuri comune din multe conversaţii nu sînt nici întîmplătoare, nici neglijabile, atîta timp cît dezvăluie, foarte curînd, decompensări psihice mult mai grave, căznit camuflate de mecanismele auto-compasiunii şi resentimentului en-gros. Consistenţa şi intensitatea preţuirii acestor origini/istorii – „mai bune" ca fond decît ale altora – ies la iveală abia atunci cînd constaţi tratamentul aplicat de mulţi conaţionali memoriei colective: vandalizînd vestigiile şi cultivînd porumb peste ele la Sarmizegetusa, lăsînd în paragină anonimă locul unde Cuza a devenit domn şi al Ţării Româneşti, instalînd cîrciumi în fortăreţe medievale sau temple, expediind la mica publicitate moartea lui Cezar Baltag sau a lui Corneliu Baba sau negăsind soluţiile unui muzeu memorial pentru Mircea Eliade, Nichita Stănescu sau Cioran. Să mai continui? Există însă şi reversul medaliei; semnalul sonor de interludiu la Radio România este cîntecul naţionalist, fără cuvinte, ce-i drept, cu versurile binevoitoare: **„Nu vrem** să cucerim popoare, sub **mîndrul sceptru** românesc!" (subl. mea).

Din mărinimie, iată, ne abţinem de la expansiune, dar, dacă am vrea-o, am fi oricînd capabili! Acest gen de subtext, poate abuziv indus de mine, dă cumva destul de clar seamă de potenţialul de energii negative, cum s-ar spune, gata să-l fluturăm altora, la nevoie, chiar dacă, la o adică, nu ne credem atît de tari. Să recunoaştem că o asemenea asumare ar putea funcţiona ca o compensaţie faţă de ingratitudinea pe care geografia politică ne-a arătat-o mai tot timpul. Mă întreb însă ce-ar putea gîndi pe această temă estonienii, armenii sau chiar polonezii. Toate sau mai toate popoarele europene au avut prilejul să-şi cultive un imaginar ultragiat de atrocitatea istoriei, chiar auto-victimizant, masochist. La ora modernităţii tîrzii, într-un fel, a bilanţului doctrinelor hegemoniste care au sfîrtecat continuu Europa creştină, **imobilismul prosternant**, ca şi lehamitea drapată în inocenţă şi-au cam trăit pretutindeni traiul şi ar fi cu cale să facă loc, în fine, reîntronării Dialogului şi cumpănirii prevăzătoare faţă de ispita aventuristă a tranşării conflictelor prin monologul, zadarnic rafinat, al forţei brute. Chiar şi noi, românii, mai avem încă şansă, cu condiţia de a favoriza emergenţa unui alt stil de a concepe politica, de a ne asuma **modernizarea mentală**, de a depăşi schizoidia între ceea ce-i permis stăpînului şi ce poate pretinde sluga. Sau: între România mocirlei, a Bărăganului extins ca veresie generală şi România ca „Bal de cristal" dîmboviţean, cu perle false şi intrigi otrăvite, de veac fanariot, eternizîndu-se.

Pr. Tiberiu-Ioan VIŞAN

Ofertă adresată politicienilor noştri

Părintele Vişan, care a mai publicat în această pagină, e unul dintre puţinii preoţi care au autenticitatea de a rosti criza: criza Bisericii (împreună cu a sa proprie) şi criza societăţii de azi, pentru care Biserica ar putea fi un reper şi un ferment al însănătoşirii dacă ea însăşi s-ar decide, cea dintîi, să-şi aplice un tratament restaurator. În contrast cu suficienţa fără fisură a celor mai multe voci ecleziastice oficiale, în contrast cu perpetua îndreptăţire în care ele se complac, eludînd crizele de tot soiul ori încercînd să constituie Biserica într-o victimă fără responsabilitate, textul de faţă are tonul exasperării. *Al unei* alarme, *cu calitatea specială de a porni tocmai de la un slujitor al Bisericii.*

Este trist – ca să nu spun înnebunitor – să constaţi că soarta proprie şi a majorităţii oamenilor din România depinde doar de jocul politic. Analizînd viaţa, observi că, oricît de numeroase au fost schimbările „de formă" efectuate pe scena societăţii după Decembrie 1989, ele au rămas încă lipsite de fond. De ce? Pentru că „startul" în Democraţie a fost inechitabil. O poziţie privilegiată „înainte" a însemnat o şansă deosebită „după"!

Dacă, în numele unei pseudo-morale, un regim dictatorial poate controla şi răsturna orice fără nici un scrupul, în Democraţie se jubilează în lipsa dovezilor incriminatorii. Dar Justiţia? Legile?! Cine va crea însă legi corecte, acoperind fapte incorecte? E nebun acela ce luptă împotriva lui însuşi. De aceea mizeria noastră democratică pare controlată şi întreţinută. Marile vicii se dovedesc mult mai întreprinzătoare, mai pătrunse de instinctul înnoitor al organizării decît marile virtuţi. Răspunzînd unor „necesităţi reale", primele ştiu să vegheze – mai bine zis să pîndească – orice lipsă de vigilenţă din partea adversarilor. Privaţi un fumător înrăit de ţigări şi veţi constata cît de inventive sînt inteligenţa şi imaginaţia lui pentru a-şi satisface dorinţa. Ce argumentaţie violent filozofică va construi, de cîte „sacrificii" nu se va dovedi capabil! Pentru ce să ne mirăm dar că aceia care au gustat din viciul Puterii (nu şi din virtutea ei) ştiu atît de bine să o păstreze. E absurd a le cere să renunţe. Nu o vor face din o mie şi unu de motive. Atunci ce ne rămîne de făcut?

Să compensăm impertinenţa prin curaj, să simţim la fel de intens necesitatea moralităţii, să solidarizăm „restul" de onestitate inteligentă din ţara aceasta.

Însă unde se află Sf. Biserică şi ce rol are ea în creuzetul realităţii? Puternică şi sigură de misiunea ei, ar avea întotdeauna ceva de spus împotriva „moralităţii" politice. Este just oare să acceptăm oamenii în Trupul Sf. Biserici fără a participa la destinul lor? Sînt ei simpli „clienţi" de pe urma cărora se poate beneficia? Pot fi semenii noştri „turma lui Christos" şi totodată „masa" manipulabilă a politicienilor? Îi vom părăsi oare la nesfîrşit scuzîndu-ne că nu este menirea noastră a ne implica în social, prin urmare în politic? Înţelepciunea la care facem mereu referire o infirmăm, din nefericire (ca şi în trecut), prin laşitate, iar laşitatea nu ne onorează nici în faţa lui Dumnezeu, nici în faţa oamenilor. Scuze şi pretexte vor exista permanent, dar nu şi pentru noi cei îmbătrîniţi în compromis.

De ce n-ar putea Sf. Biserică media conflictele sociale? Nu ar fi normal să-i aparţină toate treptele şi nuanţele Cuvîntului, toate nivelele Lui de comunicare?

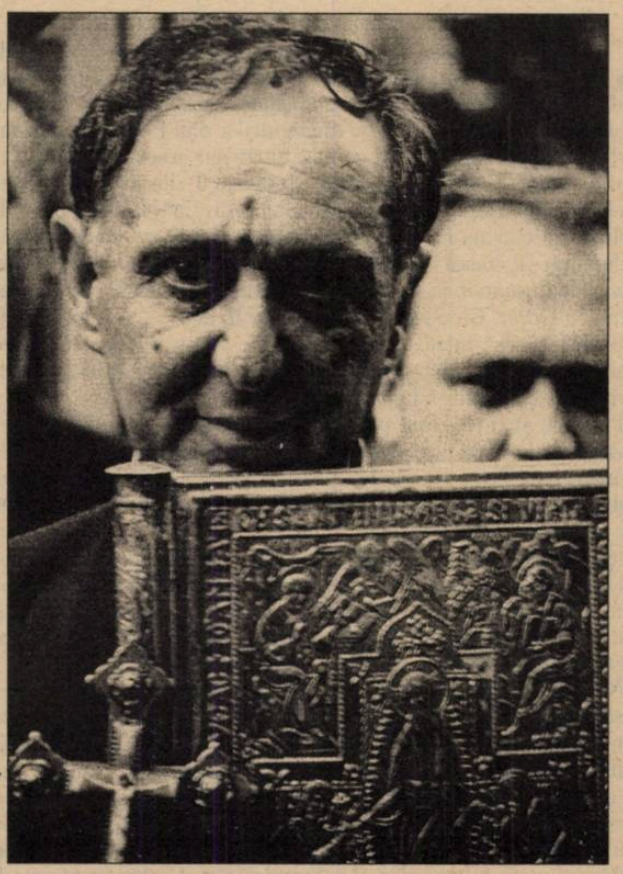

© S. Ghetie

De ce nu s-ar regăsi în sînul ei intelectualul de elită şi omul de rînd? Am văzut agonia la care a fost supusă de regimul dictatorial. Cum îşi va împlini ea misiunea în democraţie? Unde ne vom însuşi „bunul simţ" şi luciditatea respectului faţă de Dumnezeu şi semeni? Unde ne vom vindeca de duhul suspiciunii, al fricii, al violenţei, al răutăcirii, inoculate şi cronicizate în trupul şi sufletul nostru? Cum şi cînd vom renunţa la ură şi vom fraterniza în numele Celui pe care pretindem că-L iubim? Crucificată între politic şi economic, Sf. Biserică poate redefini pilda jertfei Mîntuitorului. În complexitatea vieţii moderne, lumina înţelegerii ei pare a fi talantul pe care-l avem de investit în criza acestei lumi! Dea Dumnezeu să nu-l fi îngropat prea adînc în pămîntul steril al pre-judecăţilor noastre, al blestemelor, ameninţărilor şi îndoielilor noastre!

Este îngrozitor să trăieşti fără speranţă în urma unei Revoluţii născute din Speranţă. În timpul totalitarismului visam o zi a eliberării, a decenţei, a echităţii, a toleranţei, a „restaurării" umane, dar azi ţi se face lehamite că exişti şi te simţi trădat în ceea ce s-a păstrat nealterat în fiinţa ta! Am mai spus-o şi o repet: regret că n-am murit în Decembrie '89 (în zilele de 22, 23 şi 24 eram în Bucureşti); regret că nu am plecat împreună cu toţi acei tineri curajoşi care strigau „vom muri şi vom fi liberi". La ce bun o continuă supravieţuire? O „democraţie simulată", imorală, este noua mască a vechii dictaturi. E ridicol că trebuie făcută „reforma economică" înaintea „reformei morale"! Vameşul Zaheu nu a spus: „Iată, jumătate din averea mea, Doamne, o dau săracilor şi, dacă am nedreptăţit pe cineva cu ceva, întorc împătrit" *(Luca,* 19, 8) înainte de a-şi schimba mentalitatea. Păstrînd în întreaga configuraţie a Statului oameni fără caracter, vom constata – fără surprindere – că banii publici se vor „restructura" doar în buzunarele acestora. Prin faptul că Mîntuitorul a exclamat „Daţi deci Cezarului cele ce sînt ale Cezarului şi lui Dumnezeu cele ce sînt ale lui Dumnezeu" *(Matei,* 22, 21), el nu ne-a programat schizofreniei ori slujirii a doi Domni. A solicitat doar discernămîntul, simţul realităţii, echilibrul altruist al fiinţei, dincolo de orice meschinărie.

Prin urmare Domnilor Politicieni fac următoarea ofertă, absurd de serioasă: „Preot ortodox român, conştient de laşitatea interminabilă în care a trăit şi trăieşte – într-o lume în care confuzia valorilor pare la rîndul ei interminabilă –, conştient de lipsa de sens a unei asemenea vieţi, se oferă „gratuit" pentru o eventuală execuţie publică. În felul acesta veţi înţelege poate mai curînd că „jocurile" Domniilor Voastre sînt vieţile noastre!"

Anca MANOLESCU

Spectacole

Cîteva reportaje TV ne-au prezentat, săptămîna trecută, două „manifestări" ecleziale clujene. Manifestări de forţă, dar nu în sens calitativ, ele sînt fazele cele mai recente ale conflictului de proprietate între ortodocşi şi greco-catolici. Curtea de apel Bucureşti hotărîse repunerea în posesia celor din urmă a fostei lor biserici episcopale. Toţi consumatorii de televiziune din România au putut vedea demna îmbulzeală ce a avut loc în ziua programată pentru transfer: ortodocşii ce ocupau biserica şi greco-catolicii care încercau, cu legea civilă de partea lor, să o cucerească s-au înfruntat fizic în faţa unui public larg, purtîndu-şi ghionţii pînă în altar. Un lucru e liniştitor: beligeranţii erau numai bărbaţi.

Reacţiile imediate la această stingheritoare privelişte – modestă explozie a unei tensiuni cronicizate – au fost încă şi mai iresponsabile, şi mai banal fantaste. Dl Funar a acuzat UDMR-ul de instigarea greco-catolicilor, a căror confesiune se datorează tocmai faptului că sînt români, iar nu unguri. (E drept că şi unii prezentatori TV vorbeau cu o inocentă lipsă de informaţie despre „catolici".) Un parlamentar PD de Cluj, în ce îl priveşte, vedea aici o maşinaţiune a PNŢCD-ului. Or, dacă PNŢ are într-adevăr la origine o componentă transilvană, pentru care linia greco-catolică era realmente importantă, partidul actual mizează pe ortodoxie într-un mod mai degrabă vag, convenţional şi festiv. (Nu punem la socoteală iniţiativa „religioasă" singulară a unui PNŢCD-ist care vrea să interzică prin lege avortul, ceea ce ar fi contrar nu numai unor minime exigenţe de societate democratică, dar, în primul rînd, stilului de acţiune al unei religii.)

Oricum, se pare că nici participanţii la conflictul în sine, nici cei care profită de el spre a-şi acuza proprii adversari nu cred de cuviinţă să ţină seama de realitatea imediată, de datele şi de pericolele ei precise. Ele nu sînt decît materia – dispreţuită în sine – a unor plicticoase, deja previzibile scenarii. Nu soluţiile posibile ale crizei par să îi intereseze pe oficialii de toate culorile, ci potenţialul ei publicitar, apt să fie pus în scenă după plac. Faţă de interpretările lor, sceneta lui Florin Călinescu de la „Chestiunea zilei", cu gros grotescul ei meci de box, reprezintă cea mai onestă versiune.

Poate că tocmai aici stă una din ciudăţeniile acestui incident confesional: el e tratat exclusiv după categoriile şi exigenţele *mise-en-scène*-ei. În loc să fie alertaţi de faptul că Biserica ortodoxă a ajuns să se dea în spectacol, responsabilii ei organizează – ca la festivaluri şi concursuri – o contra-reprezentaţie. Siliţi să părăsească spaţiul în litigiu al bisericii clujene, ei profită de spaţiul stradal pentru a cîştiga un spor de „vizibilitate socială". Un spor de vizibilitate care nu poate fi decît îndoielnic atîta vreme cît pune în atenţia publică o instituţie incapabilă să-şi asume crizele dar mereu înclinată să şi le justifice. Procesiunea celor trei mii (ori două mii cinci sute) de preoţi ortodocşi din Ardeal nu avea alt mesaj decît că „ei există". Dincolo de tăcerea semi-încruntată cu care au defilat, nu ni s-au oferit decît frînturi dintr-un discurs al confuziei. Confuzie ce pare special întreţinută pentru a permite orice fel de mutări ulterioare. Pe de o parte, Î.P.S. Sa Bartolomeu Anania a vorbit despre „dezbinarea românilor" – care nu e decît prea evidentă, în acest caz, şi nu necesită declaraţii ci un exerciţiu pragmatic de colegialitate confesională. A oficia o slujbă pentru acei „neprieteni" care sînt românii greco-catolici nu face, s-ar părea, decît să adauge un titlu la dosarul „dezbinării".

© A. Paul

Pe de altă parte, episcopul Vadului, Feleacului şi Clujului a vorbit despre decizia ortodocşilor de „a sta în picioare", cu ajutorul unei cruci ferme. Dar tocmai crucea – şi principiul ei de unitate transfigurantă – sînt stînjenite, contrazise, slăbite de ambele tabere, care – ambele – se reclamă de la lecţia ei.

Or, între semnificaţiile pe care crucea ni le propune se numără şi exigenţa *discernămîntului.* Prin intersecţia verticalei şi orizontalei ei, crucea ne vorbeşte despre *diacrisis,* despre selecţia mereu necesară între accidental şi adevărul esenţial ce se ascunde, dar se şi cere descoperit în particularul vieţii noastre imediate. Crucea ne vorbeşte despre recuperarea verticalei pornind de la toate detaliile contradictorii ale *amplorii* orizontale în care sîntem situaţi. Nici una din tabere nu pare prea sensibilă la această lecţie; nici una nu pare să acorde vreo atenţie discernămîntului, judecăţii „verticale" a situaţiei. Tactica lor e mai degrabă una de pură *reactivitate:* fiecare vrea să dea exclusiv o replică – în acelaşi registru – celuilalt, fiecare ţine să răspundă exact pe acelaşi nivel, încercînd să obţină eventual un *efect* (scenic) avantajos. Ceea ce e straniu dacă ne gîndim că biserica obiect de litigiu stă sub semnul „Schimbării la faţă".

Poveşti adevărate

Într-o zi m-am trezit că vine şeful de post, Nichifor, din sat şi m-o luat, zice „te pregăteşti că trebuie să mergi pînă la primărie". M-o dat acolo şi zice „uite, v-am adus pe tovarăşu' Mihoc Nicolae". De faţă erau primaru' satului, Vasile Reuţ, secretaru' Vasile Mospan, plus vreo 24 care nu i-am cunoscut, numa' pe Ştefănescu, care era la finanţe, şi pe Ţurcanu, care era prim secretar în Suceava. Şi cînd m-o predat lor, o spus: „Ei, dumnealui ne face nouă greutăţi. El nu seamănă om rău. Vom sta de vorbă şi s-a asocia cu noi ca să fie şi el în rîndul nostru." Şi o-nceput să-mi spuie ca să mă-nscriu la colectiv. „Noi pentru acestea am venit, ca cei năcăjiţi să aibă de toate." Şi m-o-ntrebat cît pămînt am, ce meserie am, am spus că-s agricultor, şi-o-nceput să mă lămurească cît venit îmi vine, şi cîte.... multe, multe. Ş-o poruncit să-mi facă o cerere ca să mă-nscriu. O făcut-o Ştefănescu, şi o zis ca s-o iscălesc.

Eu am refuzat, n-am vrut s-o iscălesc. El atuncea a scos tocu' din buzunar şi mi l-o pus în mînă. N-am vrut să-l ieu. O făcut semn la ceilalţi, o mai venit vreo trei, patru şi m-o prins, m-o strîns ca legat, mi-o pus tocu-n mînă ş-o început să iscălească cererea. Cînd am văzut, m-am făcut o sforţare şi cînd am trîntit tocu', s-o fărîmat. Şi el o spus să-i plătesc 120 de lei tocu'. I-am spus „da' nu te-am pus să mi-l pui în mînă, pentru ce să ţi-l plătesc?" Ei s-o-nfuriat, m-o luat din nou să-mi facă calcule, cît îmi dau pentru copii, cît îmi dau pentru pămînt, pentru cai, pentru atelaje, toate vin plătite, şi eu am să trăiesc cum nici n-am gîndit, ca-n poveşti.

Am refuzat, „nu-mi trebuie nimic, pot să muncesc, să-mi cîştig munca cinstit". Ei o făcut altă cerere. Şi mi-o pus-o iară în mînă. Ştefănescu mi-o împletit mustaţa uite-aşa, aşa ia tot o făcut şi mă strîngea de mustaţa stîngă, şi ăştialanţi toţi m-o prins să iscălesc cererea. (Atunci) Ştefănescu mi-o smuls musteaţa. Şi-am văzut că picura sîngele pe podeală şi aiştia căuta numaidecît să iscălesc, m-am înfuriat aşa de tare că am crezut că îs nebun. Am fărmat şi cererea ceea. N-o putut-o iscăli, tătă am boţit-o. Am pus mîna pe un scăuieş ş-am început: „pentru asta m-aţi chemat aici? Ca să vă bateţi joc de mine?" şi-am dat să ies afară din primărie. La care m-o oprit toţi şi mi-o dat ghioage că nu ştiam cîte mi-o dat toţi. Pînă şi prim secretaru' mi-o dat ghioage la tîmplă şi la inimă. Şi mi-o făcut alt calcul şi altă cerere.

Cererea ceea a putut s-o iscălească, cu mîna mea, dar cu forţa lor. Ş-o luat-o, ş-o ducea. „De-acum eşti tovarăş cu noi" ş-o-nceput să deie toţi mîinile cu mine. Şi eu, tăt plin de ghioage, am început să dau, aşa, mîna cu fiecare-n parte, da' ochii mei urmăreau cererea. Şi cînd am văzut că... parcă eram ieşit din minte... unde pune cererea, m-am repezit, am luat o mînă de cereri plus a mea care era deasupra, şi cînd am pus mîna pe-a mea toţi o strigat şi îmi dau ghioage, să las. Celelante le-am lăsat şi pe-a mea am făcut-o ferfeniţă. O-nceput tăţi să-şi bată joc de mine, mă ţineau cu capu' într-o parte şi din cealantă îmi dau cu ghioagele, c-amu nu mai simţeam. Eu am spus aşa: „oameni buni, dacă-mi daţi tot aurul din România, eu tot nu mă-nscriu în colectiv, şi dacă mă-mpuşcaţi, tot nu mă-nscriu în colectiv". Ştefănescu o spus „aista-i trebuie muiate oasele".

M-o luat şi m-o băgat într-o cameră în fund, m-o-nchis acolo. Am stat totată ziua acolo pînă către sară, copiii m-o căutat, da' nu m-o găsit nicăieri, spuneau că nu-s la primărie. Şi eu stăteam închis acolo, nemîncat, bătut, cu musteaţa smulsă, cu-n ochi nu videam, pe sub coaste tot eram bătut, tot eram numai ghioage, şi stăteram aşa şi mă rugam la Dumnezeu să facă ce-o vrea cu mine, numa' să-mi mîntuiască sufletu'.

De la o bucată de noapte, m-am trezit că intră trei bărbaţi în cameră, unu' care era şef de organizaţie la noi în sat pe timpu' cela: „Ăsta-i omu' care nu vrea să se-nscrie în colectiv? Se-nscrie el îndată." Şi o poruncit să mă scol în picioare. M-am sculat în picioare. Şi m-o trîntit cu capu' de podeală aşa de rău că am ameţit. S-o suit unu' pe piept la mine, unu' pe picioare şi unu' îmi da pumni la inimă. Şi mi-o dat atîţia pumni că nu i-am putut număra. Şi pe urmă am simţit numa' că izbea aşa, ca-n pămînt, şi nu mai ştiam ce-i cu mine. După care n-am mai simţit nimica. Cît am stat eu în nesimţire nu pot să ştiu, dar la un moment dat m-am trezit că mă doare tare inima. Cînd am ridicat mîna, aşa m-o săgetat tot trupu', ş-am pus mîna la inimă şi abie-abie am putut să întorc puţin capu' şi să întind un picior. Da' nu mai ştiam unde sînt.

A doua zi spune de la primărie că eu am semnat cererea de colectivizare. S-o dus vestea că, iată, şi Mihoc o semnat. Dar eu n-am semnat-o. Aceia care m-o bătut o pus degetu' pe tuş ş-o pus degetu' meu pe cerere.

(Povestea aparţine ţăranului Nicolae Mihoc şi a fost reprodusă din culegerea de mărturii intitulată Boul roşu *şi editată de Muzeul Ţăranului Român)*

Parabola română cu Stalin şi Hitler

... Va să zică, memoria nu m-a înşelat – Arghezi a rostit într-adevăr, în iunie '56, la primul Congres al scriitorilor din RPR, acela care avea să-l reabiliteze după 10 ani de interdicţie, parabola despre Hitler şi Stalin, „în noaptea de 23" (august '44, nu decembrie '89). Acordînd o firească atenţie dezvăluirilor dlui P. Ţugui, „Adevărul literar şi artistic" din 3 martie 1998 publică în chenar această învăţătură de minte, desprinsă din cuvîntarea poetului: „În acele 3 zile decisive din August '44, ziarele din Bucureşti aşteptau deznodămîntul final la telefon, cu două forme de plumb la maşina de tipar. Pagina întîia, cu litere mari, începea, una, cu proclamaţia „Trăiască Stalin!" şi cealaltă cu „Trăiască Hitler!"... Cînd trupele germane ajungeau în piaţa Buzeşti, maşiniştii primeau ordine să pregătească pagina cu Hitler. Cînd se retrăgeau, puse în derută, venea ordinul să fie dat afară Hitler şi să intre în maşină Stalin. Intelectualitatea noastră repeta acelaşi regretabil zig-zag politic întotdeauna între cele două extreme. O convingere şi o credinţă i-au lipsit"...

Prin '90 şi ceva, i-am povestit lui George Pruteanu cum ne-a marcat această parabolă pe noi, puştii blamaţi ai adevărului integral şi l-am rugat să-l întrebe pe Petru Dumitriu, spre care criticul se îndrepta în vederea unui amplu interviu, dacă-şi mai aduce aminte de acest episod din romanul postbelic al literaturii române. Am aflat din „Pactul cu diavolul" nu numai că romancierul nu-şi aminteşte nimic, dar chiar că, hotărît, contestă posibilitatea unei asemenea „şopîrle", la urma urmei „o reptilă", în cuvîntarea celui mai viclean dintre „blestemaţi": „Imposibil! Da' ce era prost? Ştia şi el să fie prudent!", exclamase „Petru" la Metz, după 40 de ani de la evenimente. Ei, uite, că nu fusese şi găsise cum să ne deschidă ochii.

Nu sînt dintre cei care stau ca blegii, fermecaţi de succesele memoriei lor. Voi scrie imediat că acest curs scurt de morală practică era prima lecţie la lumina zilei despre duplicitatea noastră intelectuală dar şi naţională, rostită de o autoritate în materie, de un maestru care niciodată nu s-a îngrozit sau măcar îngreţoşat în faţa ei. Arghezi însuşi – fără de care în ultima jumătate de veac, nu se poate exprima nimic consistent pe româneşte, de la psalm la pamflet – avea să ne-o reamintească prin tot ce a scris şi a fumat din '56 pînă la sfîrşitul vieţii şi mai ales al volumului său „Cu bastonul prin Bucureşti" (ESPLA 1957) unde străluceşte neuitatul articol „Partidul" cu care, binefăcător de crud vorbind, ne-a mîntuit pe toţi reporterii „harnici şi talentaţi" ai proletcultismului; prin anii '60 nici unul dintre noi, dedaţi, ei da, cît de cît, cu vicleniile, n-am mai fi pus pe hîrtie asemenea linguşeli, recunoscînd că nici nu aveam limba lui. Cu toată liniştea se poate afirma că nici măcar Arghezi – din polul sud sau nord al geniului său – nu avea şi nu are dreptul să impute intelectualităţii noastre „regretabilul zigzag" între extreme, absenţa unei convingeri şi a unei credinţe. Dar cine? În tăcerea higienică, sper, care se lasă după această întrebare – aş continua aşa:

Cu atît mai puţin memorialistica dlui P. Ţugui, manipulată viguros pentru a ne convinge cum s-a bătut dînsul, ca „şef al secţiei" de propagit, să fie înfierat studiul lui Sorin Toma, dar fără să sufle o vorbă – dacă tot ne-am apucat de o treabă fetidă şi necesară – despre înfierarea în acelaşi raport al lui Beniuc, la acel Congres, a lui Labiş, numit „Lăbuş, cîine de pază al reacţiunii" pentru poeziile sale din '56; o să mi se spună că trebuia mai întîi salvat Arghezi, les grosses bêtes, şi după aceea căprioarele, les biches; voi răspunde, s'il vous plaît, maiakovskian: „lăsaţi-o, voi, deştepţii, mai încet!" Şi ar fi oare pervers să ne întrebăm dacă, azi, dl Ţugui se simte „vinovat" că mulţumită şi eforturilor lui, Arghezi a scris „Partidul", ceea ce nu-i chiar ca Labiş scriind, la 17 ani, despre un comunist sau ca dl Grigurcu, tinerel, slăvind tancurile sovietice, pe care, iată, nu-i iartă nimeni, nici de la dreapta, nici de la stînga Tatălui.

Şi atunci – revin – cine? Cei care socotesc că fascismul – nicicum egal, mai „bun"! – nu s-a comparat în rele cu comunismul? Cei care s-au salvat, dincolo, fugind de „secţia" dlui Ţugui...? Ar fi o idee pentru o autoritate morală, cu o condiţie, din ce în ce mai presantă după '89: să ni se dovedească, atesteze, clarifice etc., dacă tot vor „proces", cum au combătut ei, totuşi, fascismul? Sînt ei neprihăniţi? Au fugit în munţi cînd au ocupat hitleriştii România? Au ridicat baricade, au ieşit în stradă în numele democraţiei, cînd au venit legionarii la putere? Au făcut o grevă a scrisului împotriva lui „Radu Gyr la cultură"? Sau au trecut la complicităţi, adecvări la obiect şi tăceri ruşinate în jurnale intime? Rigoarea acelei pete de sînge intelectual – a se reciti în jurnalul lui Rebreanu, reacţia academicienilor la asasinarea lui Iorga – le cere să înceteze a invoca, drept alibi, azi, argumentul penibil al „celor 5 luni de dictatură" care nu s-ar compara cu cei 50 de ani...

În melodrama română, duplicitatea are faima cea mai rea dintre păcatele vieţii. Ea e tratată cu cea mai facilă scîrbă. Mai nimeni din cîţi cunosc nu o priveşte cu acel fior impus de o dramă, dacă nu de un blestem. Şi nimeni nu e dispus să ducă această dramă pînă la tragic, acolo unde duplicitatea devine creatoare şi, blestemata, produce operă şi înfloreşte în viclenie. În melodrama română şi viclenia are nume prost. E un şlagăr ancestral: „mai bine deştept decît viclean". O întreagă literatură a dictaturii la români devine romanţioasă fiindcă evită viclenia victimelor, nu chiar atît de nenorocite pe cît s-ar dori.

Radu COSAŞU

Vremea autobiografiei

Despre bunici şi nepoţi

Nimic nu se poate compara cu acele ritualuri ale copilăriei, cînd viaţa îţi este ritmată de o puzderie de mici-mari evenimente. De cele mai multe ori, nepoţi şi bunici, ieşiţi de sub tirania unui orar fix, se regăsesc în oficierea unor ceremonii cotidiene, în care nimic nu este simplu sau banal. Printr-o înţelegere tacită, cumpărarea unei rochii, coacerea unor plăcinte, o vizită cu bunicii la rude, o poveste reluată, toate capătă o importanţă fără seamăn.

În casa bunicilor, nimic nu se făcea la întîmplare sau în virtutea inerţiei. Alegerea unei rochii era întotdeauna legată de un eveniment religios (Crăciunul, Lăsatul Secului, Paştele, Sfîntă Maria Mare sau Moş Nicolae). Ne trezeam de dimineaţă în ziua respectivă, ne luam nerăbdătoare micul dejun şi ne găteam de plecare. Bunica ştia să se facă frumoasă: îşi punea rochia de caşmir şi baticul de mătase. Luam întotdeauna tramvaiul 12, străbăteam aproape jumătate din Bucureşti şi coboram la Sfînta Vineri pentru a colinda magazinele de pe Lipscani. Şi o făceam pe îndelete, întîrziind în cabinele de probă sau pe fotoliile din piele. La întoarcere, ne opream la vreo simigerie sau la vreo cofetărie, pentru a ne „ospăta" după expediţie. Acasă, îi povesteam bunicului tot ce văzusem.

Pelerinajele de la Curtea de Argeş puneau toată casa în mişcare: alegeam găina cea mai grasă, crapul cel mai mare, brînza cea mai bună, perele cele mai galbene, cozonacul cel mai pufos; ne găteam şi plecam din noapte pentru a fi acolo dis de dimineaţă.

În jurul mînăstirii, stăteam înşiraţi pe pietrele albe de rîu, ascultînd slujba. Fiorul ce trecea prin rîndul oamenilor se prelungea pînă la noi. Adormirea Maicii Domnului se petrecea atunci, acolo, în mijlocul nostru. Urma apoi iarmarocul, împînzit pe toate străzile, zgomotos, duhnind a mici şi a bere, tărcat cu bărcuţe zburătoare şi păpuşi de turtă dulce.

Cel mai mult însă îmi plăceau serile de iarnă, cînd bunicul, cu un pahar de vin roşu alături, povestea despre cum ţinuse cîrciumă, despre călătoriile lui cu poloboacele prin ţară. „Jupînul", cum îşi spunea, străbătuse ţara în lung şi-n lat, căutînd să aducă ţuica şi vinul cele mai bune. Erau vremuri de glorie şi belşug, cînd în faţa cîrciumii trăgeau căruţele încărcate de peşte, cînd măcelarul venea să ofere carnea cea mai proaspătă, iar oamenii puteau sta nestingheriţi la taclale. Însă mîndria cea mai mare a bunicului era faptul că ridicase casa şi cîrciuma doar prin munca lui şi a bunicii. Amîndoi proveneau de altfel din familii de ţărani numeroase, unde munca era la mare preţ.

Despre frontul rusesc de la Stalingrad, unde fusese rănit, povestea ca un adevărat ţăran: cum creştea floarea-soarelui înaltă de nu te vedeai din lan cînd treceai călare, cum făceau ruşii umbră pămîntului degeaba, umblînd tot timpul ameţiţi de votcă şi cîntînd la „balalaici", în timp ce pămîntul era în paragină – lucru de neiertat după bunicul, o „păcotoşenie cum nu s-a mai văzut", căci şi munca şi odihna fuseseră lăsate de Dumnezeu cu un anumit scop.

Nu mă plictiseam ascultîndu-l, ba chiar, cînd nu aveam chef de citit, îl rugam să ne mai povestească, deşi unele poveşti le ştiam deja. Şi bunicul se supunea cu plăcere acestui ritual.

Totul avea sens în copilărie: şi plivitul straturilor de flori şi măturatul curţii, şi odihna şi plăcintele de duminică, delicioasele plăcinte gustate în veranda încălzită de soare şi răgazul de după-amiază.

Doina IOANID

Golul şi plinul

În fotografiile lui Chris Nash (expuse în foyerul Teatrului Naţional în perioada **British Dance Festival**: 4-27 martie), corpurile coregrafilor/dansatori sînt ca nişte tăieturi în hîrtie. Nash i-a surprins, în general, în abandonul artei lor şi, deşi există indiciile clare ale mizanscenei, ceea ce frapează este nu atît extravaganţa acesteia cît zvîcnirile excepţionale (sau tihna) trupurilor. Din punct de vedere „istoric", fotografiile sînt în descendenţa lui sir Cecil Beaton (vezi imaginea lui Peter Derby, care trimite direct la un procedeu beatonian de prin anii '40), însă fără decorurile sofisticate ale acestuia. Dimpotrivă, Nash privilegiază fundalul neutru (stil poster) – într-un mod care mai aminteşte grafismul unui fotograf gay american, Joseph L. Ziolkowski; corpurile par mai curînd – cum spune un – breşe în suprafaţa hîrtiei, sfîrtecări nervoase conducînd ochiul înspre *inima golului:* acel punct dincolo de vidul imediat perceptibil.

Chris Nash

Desigur, Nash este modest; „slujba fotografului – spune el – (este) să vîndă spectacolul! Responsabilitatea mea este să-i pun în cea mai bună lumină – la propriu şi la figurat – pe dansatori şi coregrafi." Bucuria este de a vedea cît de mult *„la figurat"* există în fotografiile sale şi cît de mult pot transcende „pozele" comanda comercială (Nash a lucrat pentru publicaţii ca **Vogue, Elle, Time Out** sau **The Guardian**!)... Departe de a fi strict documentare (există imagini ale unor nume „inconturnabile" ale dansului contemporan precum Michael Clark, compania Rambert sau Javier de Frutos), fotografiile lui Nash prelungesc misterul mai mult decît îl divulgă – ca în **poza** (emblematică) intitulată simplu „Josef": *Nadj*, fireşte!

Dacă Nash combină minimalismul funcţional al fundalului cu grafismul baroc al „obiectului", John Blakemore (expus la Galeria Etaj 3/4) pare să evolueze de la construcţia aproape zen a cadrului (vezi amestecul de gol şi plin din seria „Rocks and Tide" din 1977), trecînd prin cadrul „măturat de vînt" din „Wind Series" (1981) şi prin obsesia scaieţilor („Thistle Series", '80, '83) la disciplina vag hockneyană din „Tulipomania" ('88-'89) pentru a ajunge, în cele din urmă, la „peisajele himerice" din 1990 şi, mai ales, la incredibila metafizică din „The Garden – Fragments of a History" (1991)... Adică, la o înţesare a cadrului cu „naturi moarte" cvasitransparente. O transparenţă descoperită de Blakemore într-un tablou din 1930 al lui Klee, *Ad Marginem,* şi pe care a ales s-o investigheze în fotografiile sale cu un elan melancolic, aplicat şi sistematic. Căci, contrar părerii comune, moartea şi descompunerile de tot felul nu „evacuează" suprafaţa, ci o aglomerează în profunzime cu straturi de palimpsest vegetal.

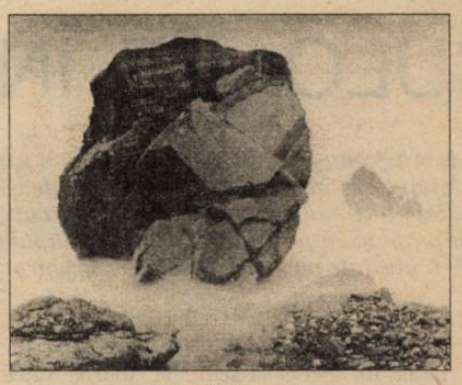

John Blakemore

John Blakemore este la antipodul ostentaţiei solare a Semnului din fotografiile lui Chris Nash: semnele sale – întotdeauna, multiple, în ciuda unui semn central – complotează nocturn pentru a lega, în şoaptă, reţele, plase genealogice herborescente, acoperind fiecare gol aparent cu memoria contabilă a plinului de dinainte. Rezultă această articulaţie somptuoasă care umple cabinetul de curiozităţi al imaginarului pînă în punctul în care – ironie a privirii leneşe! – plinul începe să „pară" transparent...

Alex. Leo ŞERBAN

HUMANITAS
Cartea care dăinuie

Noi apariţii

ARTHUR GOULD LEE
Coroana contra secera şi ciocanul Povestea Regelui Mihai al României
în seria Istorie

Dr. H. TARNOWER / S. SINCLAIR-BAKER
Regimul medical Scarsdale
în seria Cărţi practice/traduceri

Lansare Humanitas la Tîrgul de carte. Leipzig / martie '98

ANA BÂRCĂ / DAN DINESCU
The Wooden Architecture of Maramureş
în seria Artă românească

Design: IOAN CUCIURCĂ /
Editor: ADINA KENEREŞ
Versiune engleză:
JAMES BROWN

Nu ratați

Expoziţia ION GRIGORESCU – **Documente 1967-1997**, la Sălile Kretzulescu ale Muzeului Naţional de Artă. *„O mare parte din lucrările anilor '70, expuse acum, au fost cunoscute iniţial doar cîtorva prieteni, iar în anii '90 au fost văzute de Kristine Stiles şi Ruxandra Balaci... un capitol de sertar..."* (I.G.)

Cronica literară de tranziţie

„Scandalul" Eminescu

Faptele sunt următoarele: numărul 265 al *Dilemei* a fost consacrat lui Eminescu. Redacţia a invitat un număr de literaţi foarte cunoscuţi şi un număr de literaţi mai puţin cunoscuţi să spună ce înseamnă Eminescu pentru ei şi, în genere, cum li se pare că e văzut şi prizat astăzi poetul. Textele care au rezultat au provocat un lanţ de reacţii, caracterizabile, în linii mari, prin nota comună de dezaprobare mergînd pînă la indignare (Ion Rotaru, Leonida Lari, Fănuş Neagu, Eugen Simion, Adrian Păunescu ş.a.). S-au rostit/scris chiar vorbe grele, ca „blasfemie", „demolarea valorilor naţionale" sau „conspiraţie bine concertată împotriva lui Eminescu". Cazul e suficient de interesant pentru a-i dedica această cronică literară de tranziţie.

Am citit cu mare luare-aminte numărul cu pricina, din care, întîmplător, rubrica mea lipsea deoarece eram plecat din ţară. Aş minţi să spun că nu m-au frapat unele propoziţii, de o nonşalanţă dusă pînă la obrăznicie. (Precizez că acestea nu se găsesc în articolele semnate de N. Manolescu, I. B. Lefter, M. Cărtărescu, Z. Ornea sau în interviul acordat de Al. Paleologu). Dar nici prin cap nu mi-a trecut că azi, în 1998, ele ar putea fi obiect de „scandalizare" a opiniei literare. Ţinînd seama de caracterul lor superficial (simple „impresii", nu studiu argumentat) şi de prea puţina autoritate a semnatarilor, un *guarda e passa* şi o ridicare din umeri mi s-ar fi părut îndeajuns.

Dar, pentru deslușire, să încercăm o sintetizare şi o clasificare a propoziţiilor incriminate. Ele pot fi încadrate în următoarele categorii:

1) Declaraţii de indiferenţă faţă de poezia şi proza lui Eminescu (*„poezia lui M.E. mă lasă rece... şi proza lui M.E. mă lasă rece... nu am nici o afinitate cu poezia lui M.E.* etc.). Nu cred că, într-un context normal, acest tip de informaţie, emisă de o persoană care nu e un titan al gîndirii, nu e un reputat director de conştiinţe, ar fi zguduit agenţiile internaţionale de ştiri. Pe cetăţeanul X.Y. îl lasă rece scrierile lui Eminescu. Întrucît nici sensibilitatea estetică, nici gustul, nici discernămîntul literar nu pot fi decretate ca obligatorii, omul e profund nevinovat. Muritor şi ***rece***, el îşi mărturiseşte la gazetă o infirmitate, un handicap. De ce să dăm cu piatra într-un biet surd şi orb?!

2) Ironii, mai suple sau mai din topor, la adresa întruchipărilor muzicale şi grafice ale universului eminescian, de care poetul nu e cîtuşi de puţin răspunzător.

a. Muzică. Cuiva nu-i plăcea cum se striga la cutare spectacol: „Eminesc-!", şi sala răspundea „uuu!"... (Frumos sau nu, oricum Eminescu ***nu e în chestie***, nu el regiza spectacolul). Doi dintre articlieri au rezerve faţă de cîntecul regretatului cuplu Teodorovici pe versurile lui G. Vieru „Eminescu să ne judece..." (Din nou: fie acest cîntec genial, fie mizerabil, ce are a face Eminescu, de vreme ce nu l-a compus el?!). Altcineva tachinează transformarea unor poeme eminesciene în romanţe, *„cîntate de Revelion înaintea Perinţei"* – şi, încă o dată, prin glisare frauduloasă, iese prost Eminescu, de parcă **el** ar fi comandat romanţele languroase şi **el** ar fi stabilit grila de programe...

b. Picturi, sculpturi, emisiuni TV. Lui Cutărescu nu-i place statuia lui Anghel de la Ateneu, lui Cutărel nu-i place statuia lui Han de la Constanţa, lui Cutărică nu-i plac frescele lui Bălaşa de la Universitatea din Iaşi, iar Cutăreanu e sarcastic de mama-focului faţă de cum se „dă" Eminescu la televiziune. Sunt oare aceste situaţii prilej de jale şi revoltă academică? Faptul că ei transferă, iar, asupra ideii-de-Eminescu, nemulţumirile provocate lor de nişte obiecte grafice, e incorect în plan logic-moral. Chiar dacă respectivele opere (mă refer la tablouri şi statui) n-ar avea valoare estetică (o au!), ce vină are Eminescu?!

3) Ieftine tentative de minimalizare a figurii literare a poetului pe motive ţinînd de interpretarea vieţii sale personale. S-a dovedit ştiinţific că Eminescu a văzut marea, aşa că versurile sale despre respectiva întindere de apă îşi pierd automat aureola mitică: ce mare lucru să scrii versuri despre mare după ce ai şi văzut-o la faţa locului?!... Eminescu n-ar avea anvergură, de vreme ce a murit de sifilis şi nu de „nebunia specifică geniului"... Eminescu n-ar avea cum să fie un poet de amploare, de vreme ce a iubit o biată „duduie provincială" şi nu vreo arhiducesă sau măcar vreo celebră gînditoare metafiziciană cu doctorat la Sorbona... Platfusul mental al acestui tip de raţionamente de ţaţă sare în ochii oricui are un bun liceu la bază şi mă scuteşte să mai zic ceva.

4) Critici la adresa „festivismului" şi a manierei excesiv ceremonios-apologetice în receptarea actuală a operei eminesciene. Aici, în linii mari, semnatarii au dreptate. Stilul encomiastic, închinăciunea, canonizarea etc. nu duc la nimic bun, a spus-o, încă de acum 60 de ani, şi Călinescu. Mi-amintesc că, prin anii '80, lăudîndu-l pe regretatul tînăr istoric literar Mircea Scarlat care observa că, în privinţa sensibilităţii olfactive şi a fineţurilor pe această linie, Macedonski e superior lui Eminescu, mi-am atras tunetele şi fulgerele „unei anumite părţi a presei", care-l apăra cam jandarmereşte pe Eminescu. Eminescu trebuie citit cu spirit critic şi respect, nu în transă.

5) Dubii asupra etichetei „poetul naţional". E de analizat ce sens are această sintagmă. Că Eminescu e un autor de însemnătate naţională, e dincolo de orice discuţie. Că scrisul său înglobează mult din spiritul şi sufletul românesc, în cîtimea sa imuabilă, e, cred, incontestabil. Dar e tot atît de adevărat că acel articol hotărît, din „poetul naţional", poate inhiba sau crispa, dînd impresia că vrea să spună „cel **unic şi oficial**", poziţie care şi pe dulcele Mihai l-ar *mîhni peste măsură...* Nu e mai „naţional" Eminescu decît Arghezi, sau decît Vasile Voiculescu, sau Blaga, sau Bacovia, sau Goga.

6) Prostii sau insolenţe sub orice critică. La unison, doi dintre semnatari supun unei incontinente băşcălii faptul că Eminescu e reprezentat gol în statuia din faţa Ateneului. Pe amîndoi, nu-i duce mintea la altceva decît să se prăpădească de un rîs gros, gîdilaţi de uimirea că „năframa" (sau „ştergarul") din jurul şoldurilor poetului stă acolo fără să fie bătută în cuie. Această hlizeală e ceva atît de penibil, încît mi-e şi jenă să le mai amintesc că şi Rodin l-a înfăţişat pe Balzac (figură mult mai puţin lirică şi cristică) gol din cap pînă-n picioare, **fără** năframă. Batjocura la care se pretează unul dintre autori, imaginînd o statuie eminesciană cu cap rotativ şi becuri în dreptul ochilor, e descalificantă, ca şi, două pagini mai departe, gluma trivială, chiar porcoasă, a altuia („bigoţii literaturii" ar practica felaţia sub veşmîntul lui Eminescu). La un asemenea nivel, nu te mai miri că acest din urmă articlier n-are frison nici măcar în faţa tragismului morţii, trîntind un concesiv şi sinistru „totuşi" în pasajul: *„soţii Teodorovici, în prezent decedaţi ca urmare a unui **totuşi** regretabil accident"*.

Spirite atît de mici şi seci nu sunt de luat în seamă.

George PRUTEANU

N. red.: *Din nefericire, relaţiile redacţiei noastre cu dl George Pruteanu nu sînt de natură – iată – să favorizeze un dialog direct (cum ar fi normal, în acest caz). Dl Pruteanu ne trimite de fiecare dată textul său printr-un intermediar – facem această precizare şi pentru a arăta că distinsul senator, chiar şi cînd se află în ţară, nu are deloc de a face cu „temele"* Dilemei. *Dacă am fi putut discuta direct cu dl Pruteanu, l-am fi lămurit că numărul respectiv al* Dilemei *nu punea în discuţie valoarea poetului, ci mitologizarea lui. În legătură cu chestiunea în cauză, s-au pronunţat, cu acea ocazie, şi nume sonore, şi altele mai puţin cunoscute (numai că este mult mai „prudent" să polemizezi doar cu cele din urmă). Însă, cum dialogul nu poate să aibă loc, publicăm textul dlui Pruteanu, în virtutea deschiderii noastre către cele mai diverse opinii.*

Pagini realizate de
Cezar PAUL-BĂDESCU

PETE DE CULOARE ÎNTR-UN ORAŞ CENUŞIU

Bucureştiul şi-a „acreditat" imaginea de oraş cenuşiu şi foarte murdar, fără şanse de a deveni un nou „mic Paris". Estimat per total, sau judecat statistic, oraşul nu şi-a schimbat radical imaginea sumbră. Au apărut, însă, pe ici pe colo, pete de culoare (chiar la propriu), iniţiative particulare mici, dar sezizabile prin originalitate. Mă refer, în special, la locurile fără o imediată utilitate practică, a căror destinaţie este fericirea măruntă, de moment (dar necesară) a clientului: localuri şi magazine. Au început să se înmulţească localurile cu profil şi cu poantă: există, de pildă, unul gen benzinărie, intitulat „Gas Station". De asemenea, îşi fac simţită prezenţa (ce-i drept, încă timid) magazinele de obiecte fără utilitate practică imediată: suveniruri, gadget-uri. Salutăm toate aceste iniţiative ca pe nişte semne de normalizare şi destindere şi prezentăm cîteva dintre ele.

Suveniruri, gadget-uri, poante...

În sediul fostei librării Humanitas, în curtea interioară ce se face din Calea Victoriei este acum un butic pe care scrie *Cadouri Suvenir*. Vitrina te atrage, de la început, pentru că îi ghiceşti mai greu profilul: vezi acolo o mulţime de obiecte, plăcut îngrămădite, a căror alăturare îţi sugerează un soi de *intimitate casnică*. Magazinul poate fi considerat de *decoraţiuni interioare* – acel tip de accesorii mărunte şi aparent inutile, capabile să confere căldură unui loc impersonal; genul de kitsch nesupărător, de care ne înconjurăm de bunăvoie şi cu plăcere (pînă la urmă, în lumea de imitaţii şi de serie în care trăim, ce nu e kitsch?). În culori verzi-portocalii, de natură tomnatecă, magazinul îţi oferă căni, farfurii, şervete de masă, cutii, lumînări, cuiere, clopoţei, purceluşi şi monştrişori de ceramică, plante uscate şi parfumate, împletituri de nuiele. Unele ies din gama coloristică pastelată, îndrăznind să-şi găsească locul în cea a culorilor vii: purceluşii de ceramică, de pildă, sînt foarte albaştri, cu puncte galbene şi bot roz. Magazinul îţi propune un model de locuinţă fără pretenţii, dar intimă şi confortabilă. *Patroana, Carmen Dumitrescu,* ne descrie, pe scurt, relaţia dintre cumpărători şi obiectele puse în vînzare: omul intră în magazin, face un *coup de foudre* pentru un anumit obiect, apoi îl cumpără. De aceea nu se poate spune că un obiect se vinde mai bine decît altul. Carmen a deschis magazinul pentru că e pasionată de tipul ăsta de obiecte, pe care în Occident le poţi găsi la tot pasul, dar aici nu prea există...! Cel de-al doilea magazin al ei (de fapt primul, în ordine cronologică), *Gang*-ul, situat tot într-o curte interioară (o altă pasiune a patroanei sînt curţile interioare) s-a vrut un magazin pentru cei care vor să se îmbrace *altfel* decît în toate buticurile. Nu e vorba de haine pretenţioase, ci de un soi de îmbrăcăminte naturală, neostentativă, dar cu personalitate.

Magazinul *Hippie Hippie Shake*, de lîngă Sala Lahovary a teatrului Ţăndărică, e construit pe acelaşi tipic, dar mai puţin bogat în sortimente. Şi de acolo poţi cumpăra haine din coşuri mari, împletite, eşarfe de mătase dar şi clopoţei, sfeşnice, cutiuţe, lalele de lemn, bej deschis... Ideea de haină-n coş este, evident, o adaptare la spaţiu, dar îţi poate oferi şi plăcerea descoperirii, după o lungă cotrobăire... Magazinele mici, de acest tip, mai au meritul de a te elibera de complexul magazinului universal, mare şi gol, cu totul la vedere...

Dacă magazinele sus-menţionate cultivă culorile calde, pastelate, *Bruno* de pe bulevardul Brătianu este mai îndrăzneţ: culorile lui sînt de genul celor ce se purtau astă-vară la mare: roz, galben, portocaliu... Principala marfă a magazinului sînt bomboanele. Lor li se adaugă gadget-urile, de tipul dinţilor de vampir sau al prafului de strănutat şi veşnicele căni, cutiuţe, păpuşele. Bomboanele ar putea intra cu uşurinţă în categoria decoraţiunilor interioare: în afară de vreo două sorturi (dintre care unele clasice, de ciocolată) nu sînt prea bune la gust, şi-ţi trebuie răbdare să le mesteci. Le ierţi, însă, lipsa de gust, pentru că sînt de foarte multe feluri, poţi să-ţi alegi singur din ele şi se cheamă simpatic: *„Lumînări încăpăţînate", „Balonaşe pîrţîitoare", „Pufuleţi visători", „12 minuni de lemn dulce", „Inimioare îndrăgostite", „Şoricei graşi / nostimi".*

Tot un soi de gadget-uri îţi oferă şi foarte micul magazin de la intrarea în barul *Hard & Heavy:* doar că sînt, în general, adresate rockerilor. Pe lîngă arhicunoscutele medalioane cu cap de mort, Spice Girls, Bon Jovi sau Nirvana poţi găsi, de pildă, un inel ce-şi schimbă culorile după stările sufleteşti ale purtătorului: dacă arată verde, înseamnă că posesorul e stresat; albastru – că e îndrăgostit, verde-albastru – relaxat; roşu – emoţionat şi negru – nervos.

Magazinele enumerate mai sus se bucură de o *concepţie*, de o *idee de pornire*, de o unitate a gustului (sigur, nu întotdeauna cel mai nimerit, dar oricum) şi de o doză remarcabilă de simţ al umorului. Altfel, nestructurate şi neunitare, un soi de gadgeturi şi suveniruri se găseau şi se găsesc încă la tarabe. *Taraba de piaţă sau cartier* reprezintă mica tentaţie permanentă a cumpărătorului sub pretextul (şi la adăpostul) necesităţilor practice, de la detergentul de spălat wc-uri pînă la muşamaua cu Mickey, la brelocul fosforescent sau care ţiuie ca să-l poţi găsi mai uşor nu-i decît un pas. De asemenea, demonstraţiile practice ale eficienţei unor produse se transformă, ades, în simple reprezentaţii teatrale: în faţa magazinului Unirea, de pildă, se desfăşoară, de nenumărate ori pe zi, procesul de curăţire publică a unui foarte murdar covor cu un produs-minune (nici nu-i mai reţin numele); dintre grupul compact de privitori, foarte puţini cumpără: sînt însă, aproape în număr constant, mereu prezenţi la *show*.

Cum să-ţi omori timpul în grup – barurile cu personalitate

Tot o „punere în scenă" o reprezintă multe din (relativ) noile baruri şi băruleţe răsărite, ici-colo, prin capitală. Ca şi în cazul magazinelor, se poate observa apariţia localurilor de „concepţie". A trecut vremea, grăbită, a teraselor cu mese de plastic la care se serveşte bere şi cola. Ele există, dar nu rezistă în faţa noutăţii.

În zona Piaţa Unirii, poţi să mănînci sau să laşi un mesaj la *Maestro's Baghetta*. Mic, cu 4-5 mese, împărtăşind din culorile magazinului de cadouri din fosta librărie Humanitas (verde, portocaliu), localul îşi permite un amestec cosmopolit de meniuri: un uriaş cartof copt cu multe legume şi sosuri, împrumutat, aflăm de la personalul restaurantului, din Turcia (deşi poate părea ceva tipic englezesc) şi o varietate de clătite în chip manifest franţuzeşti. Întreg localul, de altfel, arată ca un uriaş cartof copt cu mazăre, porumb şi maioneză. Pînă şi bileţelele de pe pereţi sînt scrise pe file portocalii. Farmecul micului fast-food este chiar această posibilitate de comunicare: hîrtia şi creionul afişate pe un perete îţi lasă posibilitatea să laşi mesaje unui interlocutor existent sau inexistent. Unele dintre ele sînt chiar adresate cartofului copt. Altele, localului: *„Toată lumea ştie: aici e meserie"; „Dacă viaţa e iubire / Şi-a trăi e a iubi / Dacă vrei să mănînci bine / Mănîncă la grafitti".* Există şi mesaje universale, fără legătură directă cu localul: *„Trei lucruri minunate pe pămînt: o băutură înainte şi o ţigară după". „Marx is dead, Lenin is dead, I feel sick too!". „Spiderman is gay. Superman."* În sfîrşit, o a treia categorie de răvaşe sînt cu adresabilitate directă: *„Menelau, sună-mă! Ga-bone."*

Secţie de răvaşe are şi un alt băruleţ din zonă, intitulat *„Hot Stop"*. Denumirile în engleză sînt, de altfel, o altă caracteristică a băruleţelor de concepţie. *„Hot Stop"* e foarte mic, doar o bucată de culoar; se salvează prin poante şi formule, deoarece oferta reală e minimă: pe lîngă bere, cola etc. există *cremwurşti*, cu, conform listei, *„bună dispoziţie"* şi *capucino* – *„adevărat"*. Pe pereţi sînt caricaturi (pe cînd la *Maestro's Baghetta* erau măşti, o altă modă) iar locul unde se lasă mesaje se numeşte *„Celularul de plută"*. Barul este şi arată curat.

În zona Lahovary, pe străduţa ce duce spre Icoanei, într-un subsol, se iţeşte, discret, barul *La Burlane*. Despre el, se ştie că este al lui Dan Bittman, cîntăreţul (de fapt acest lucru l-a confirmat şi barmanul cu care am vorbit). Denumirea de *La Burlane* este îndreptăţită de existenţa unei încrengături de burlane deasupra tejghelei. Tînărul barman-şef nu a ştiut să ne explice filozofia burlanelor: să fie boem, nonconvenţional... Interesant este că barul are trei încăperi: două cu mese şi scaune metalice, cu spătare în forme neregulate şi perne albastre cu soarele, luna, stelele (stai pe un petec de cer); cea de-a treia, un soi de separeu, are banchete de lemn, cu perne moi, confortabile, gen canapele. Se pare că acesta din urmă, mai intim, se închiriază cel mai des pentru petreceri. Publicul preponderent al localului sînt: dimineaţa şi pe la prînz – elevii (de pildă de la Şcoala Centrală) şi, mai pe seară, studenţii.

Tot două categorii de public îşi propune şi *Gas Station,* un local spre Piaţa Romană, între magazinul Vox Maris şi Institutul de Etnografie şi Folclor. Cînd dai să traversezi strada spre Vox Maris, simţi în spate o uşă metalică şi neagră, înaltă, gen armură medievală, deasupra căreia scrie „Gas Station". Farmecul clădirii stă în opacitatea uşii, care, aproape mereu închisă, nu te lasă să ghiceşti ce e în spatele ei: îţi trec prin minte tot soiul de trăznăi – parcă, din anumite unghiuri, aduce a templu păgîn... Speculaţii stupide. Nu e decît un bar, în stil american, dar întemeiat nici mai mult, nici mai puţin, decît de preşedintele oamenilor de afaceri turci, ne spune un tînăr *„assistant manager"*. Barul este conceput să semene cu o benzinărie: înăuntru există o pompă de benzină cu contoar; pe pereţi şi tavan o capotă, uşi de maşină şi cîteva roţi, toate negre. Asta se întîmplă la parter, unde locul este amenajat pentru bar – ziua şi seara – discotecă (există un D.J. şi se organizează seri cu profil – de pildă, mediteraneeană). La etaj, localul devine restaurant, cu meniu internaţional şi mese de papură. Dintre tablourile de la parter te frapează unul gen bandă desenată, intitulat *Highway 51,* un soi de sinteză a culturii populare: Marylin Monroe se vede în vitrina unui magazin de pe autostrada 51, aranjînd-o pe ici-colo, în stînga ei stă Humphrey Bogart, în „trenciul" lui à la Casablanca; printre alte exponate, în vitrina magazinului e un ursuleţ de pluş (teddy bear); Elvis e pe stradă, în faţa aceleiaşi vitrine, în timp ce din partea cealaltă soseşte James Dean; o chitară zace aruncată pe stradă. Barul încearcă să-şi păstreze specificul automobilistic şi în cocktailuri (băuturi mult-dorite de publicul românesc de filme americane, în care eroii nu scăpau ocazia să comande aşa ceva, cu pai, în scena barului): există cocktailuri Gas Station, Motor Oil, Driver sau Wheel.

Dacă majoritatea iniţiativelor private de pînă acum au pornit de la modele occidentale, există şi localuri „de concepţie" ce-şi propun un soi de reînviere a tradiţiei. Astfel, cîrciuma *La Taifas,* de pe Gabriel Péri, (sora mai mică a *Bistro*-ului *Athénée*) doreşte să creeze o atmosferă românească, interbelică. Gravurile de pe pereţi spun acest lucru destul de explicit: sînt desenate acolo scene din Bucureştiul de altădată, oameni porniţi la distracţii, muzicanţi, clădiri renumite bucureştene.... Mesele şi scaunele sînt de lemn, restul decorului se compune din vase de alamă, butoiaşe de lemn, plante uscate. Tot din decor apar lăutarii, ce se apropie de mesele mai „răsărite" (de pildă de cea a lui Ilie Năstase, venit acolo cu un grup, aproape nu s-au dezlipit). Pe mese sînt şervete mici, în pătrăţele şi lumînări în sticle de Calvados Boulard. Meniul e o tablă măricică, scrisă cu creta. Una din chelneriţele brune, asortate cu atmosfera, ţi-o aduce cu totul la masă. Mîncarea e „de casă": există jigo de berbec şi cîrnaţi cu fasole uriaşă. Patronul, un fost profesor de sport plecat în străinătate, a vrut un loc gen „Craii de Curtea veche". Cert e că a reuşit să creeze un local, care, chiar dacă uşor kitsch, te îndeamnă la taifas şi la huzureală de durată.

Locurile prezentate mai sus nu sînt decît cîteva din petele de culoare ale Bucureştiului. Rolul listei nu a fost nicicum să epuizeze, ci doar să semnaleze. Invazia noului nu a estompat cu totul prezenţa distracţiilor bucureştene de cînd lumea. Dar despre acestea, într-un număr viitor.

Iaromira POPOVICI

INSTITUTUL EUROPEAN
NOUTĂŢI

Colecţia ESEURI DE IERI ŞI DE AZI

Gheorghe Grigurcu
Imposibila neutralitate
Cuvînt înainte de Gabriel Dimisianu
Din sumar: E posibilă neutralitatea? Colaboraţionişti mai vechi şi mai noi. Cine se teme de adevăr? Tăcerea nu e cel mai eficace mijloc de apărare. Manipularea valorii şi altele.

Adela Hagiu
Romanul poetico-filosofic
Din sumar: Amor-Amiciţia. Chiasmul. Psyche. De bello. Boală. Joc. Catastrofă. Filosofie.

În aceeaşi colecţie, în pregătire:
Thomas Carlyle, *Semnele timpului* • Henri Bergson, *Introducere în metafizică*

Iaşi • Str. Cronicar Mustea nr. 17 • C.P.: 161 • cod 6600
Tel-fax: 032-230197• tel 032-233800
e.mail: rtvnova@mail.cccis.ro • http: //www.nordest.ro/home.htm

Mămico, ce afaceri bune faci tu!

– Interviu cu Lucreţia Voinescu, preşedinte al Comisiei pentru Întreprinderile Mici şi Mijlocii din cadrul Uniunii Generale a Industriaşilor din România, 1903 –

Ce experienţă economică aveaţi în 1990, cînd v-aţi hotărît să intraţi în afaceri?

Am avut ghinionul sau şansa să cunosc destul de bine industria românească, de la chimie şi pînă la centrala atomoelectrică de la Cernavodă, fiindcă meseria mea era dezvoltarea tehnologiilor noi – eu m-am specializat în roboţi industriali. Făceam parte dintr-o echipă trimisă în zonele în care se înregistrau probleme tehnologice extrem de grave şi care nu mai puteau fi ignorate, aşa cum se obişnuia, deoarece costau vieţi omeneşti. Vă dau un exemplu care m-a marcat: la Baia Mare, am făcut un proiect de depozitare automatizată a miniului de plumb; închipuiţi-vă că acest praf foarte toxic era manevrat de muncitori care stăteau la gura sacului şi inhalau... Nivelul de contaminare era atît de mare încît oameni în vîrstă de treizeci de ani rămăseseră fără dinţi, aveau două-trei dezintoxicări la activ şi, de obicei, spre patruzeci de ani, mureau. Această meserie m-a făcut să cunosc bine economia românească şi să mă mir adeseori, fie de soluţiile propuse, fie de lipsa, pur şi simplu, a soluţiilor viabile pentru multe întreprinderi româneşti a căror soartă s-a discutat după revoluţie. Tot această meserie mi-a adus şi un premiu al Academiei în domeniul automatizării, premiu acordat contra curentului, ca să spun aşa, fiindcă, în fapt, sistemul era departe de a agrea ideea automatizării industriei.

Ca preşedintă a unei firme de construcţii, aţi devenit destul de cunoscută prin proiectul de iluminare a clădirii CEC-ului din Bucureşti. Aţi apărut pe canale TV străine, în reportaje care încercau să ilustreze schimbările din România, inclusiv prin faptul că aici există, iată, femei de afaceri. Ce înseamnă a fi femeie *de afaceri?*

Părerea mea e că trebuie să gîndeşti în primul rînd din perspectivă economică şi în principiu să uiţi că eşti femeie sau bărbat. Întotdeauna, evident, îmi analizez partenerul de afaceri. Dacă, să spunem, e bărbat, în clipa în care constat că mă respectă ca persoană, e simplu: ne uităm ochi în ochi şi discutăm afaceri. În clipa în care, însă, constat dispreţul lui faţă de mine ca femeie – şi am avut de înfruntat şi întrebări de genul „Ce caută femeia asta destul de drăguţă, cu fusta ei scurtă, aici, în construcţii?“ – eu una n-am spus nimic, am lăsat să se creadă că sînt naivă... dar am obţinut un contract în condiţii nesperat de bune! Această atitudine aş numi-o flexibilitate. Iar flexibilitatea este, cred, o calitate feminină, deşi, evident, nu se întîlneşte numai la femei. În general, totuşi, egalitatea aceea dintre femei şi bărbaţi proclamată în perioada comunistă, formală sau neformală – nu discut acum acest aspect – a lăsat nişte urme. Încă din studenţie puteai constata că bărbaţii începuseră să accepte într-un fel sau altul ideea de parteneriat; în mediul de la Politehnică erau şi fete şi băieţi şi aceştia din urmă recunoşteau măcar faptul că fetele scriau şi desenau îngrijit sau că, de multe ori, la lucrări, ele le mai şopteau cîte ceva marilor bărbaţi ingineri în devenire. Şi acest parteneriat incipient subzistă, consider eu, în mediul de afaceri românesc. Cu riscul de a şoca, aş spune că mediul de afaceri e parcă mai ostil femeilor în Occident, în ciuda faptului că, acolo, discursul politic şi ideologic este întotdeauna favorabil faimoasei egalităţi a şanselor. Multe din episoadele mele negre, ca preşedinte de companie, s-au petrecut, culmea, cu parteneri străini. Ei se arată mai totdeauna uimiţi că vii din Est, ştii o limbă străină şi mai eşti şi femeie. Se uită la tine de-a dreptul stupefiaţi! E limpede: şi-au fabricat o imagine stereotipă despre noi.

Fără îndoială, logica economică e aceea care dictează comportamentul oricărui om de afaceri. Această logică vă dictează să angajaţi mai puţine femei sau să nu acceptaţi femeile cu copii, fiindcă, mai devreme sau mai tîrziu, vor avea probleme de familie, vor lipsi de la slujbă, vor da randament mai mic ş.a.m.d.?

Evident că mă interesează randamentul, dar nu văd unde e problema dacă o salariată a mea face un copil: nu pot decît să regret că am pierdut o persoană pricepută. Şi dacă este foarte pricepută, îi şi spun, atunci cînd intră în concediu: „Te rog să te întorci tot la mine, te aştept.“ În principiu, nu văd ce motive poate avea un patron să nu angajeze femei. Pe de altă parte, există limite ale termenilor în care eşti dornic sau dispus să cîştigi, pe care tu, om de afaceri, ţi le stabileşti cu limpezime. Sînt foarte multe trepte albe şi negre între care te poţi mişca, iar cele mai negre merg pînă la evaziune fiscală şi contrabandă. Pe această scală, orice companie îşi va stabili şi atitudinea faţă de femei. Firma care îşi face o politică din respingerea femeilor pur şi simplu decide să nu acorde drepturile legale, garantate în general angajaţilor. Fiindcă, să nu uităm, legea garantează concediile de maternitate sau pentru creşterea copilului, iar aceste concedii sînt plătite din alţi bani, din alte surse, încît tu nu eşti păgubit dacă respecţi legea, eşti păgubit doar dacă foloseşti forţă de muncă la negru. Poate doar în cazuri speciale, de şcolarizări în străinătate, rişti să nu-ţi amortizezi investiţia, dar nici atunci, fiindcă întotdeauna aceste specializări se fac în baza unui contract cu termeni foarte precişi. Altfel, e clar că nu poţi opri pe nimeni să plece de la compania ta, fiindcă nimeni nu e sclavul nimănui. Eu cred că oricine vrea să cîştige doreşte angajaţi competenţi şi atît. În ce mă priveşte, pot să spun că am evitat să angajez femei pentru muncile foarte dure, pentru că mi se pare aberant să reinventăm simbolul femeii sovietice macaragiu ori zidar de dragul ideologiei egalităţii. Femeile înseşi nu ţin să facă astfel de munci. Nu am avut nici măcar una care să vină şi să se ofere să facă săpătură manuală, de exemplu. Pe de altă parte, dacă ar veni şi dacă ar da randament, bineînţeles că aş angaja-o, de ce nu? Fiecare cu capacităţile lui.

Sigur că legislaţia garantează nişte drepturi şi sigur că, la modul ideal, în economie, ca peste tot, ar trebui să primeze principiul competenţei. Totuşi, cum explicaţi felul în care arată la ora actuală ofertele de serviciu din gazete? Multe dintre ele formulează explicit condiţia excluderii femeilor. Şi nu e vorba de munci grele.

Eu aş zice că e o dovadă de neseriozitate şi că neseriozitatea aceasta o întîlnim pretutindeni în România, deocamdată. Lucrurile se vor cerne pînă la urmă. În orice caz, dacă te lupţi şi dacă eşti foarte bună, ajungi unde vrei şi poţi să intri şi într-un post de decizie. Însă mă tem că în primul rînd femeile sînt cele care se complac în poziţii de rangul doi şi nu vor să îşi asume responsabilităţi. Poate că nici nu trebuie blamată această tendinţă. În fond, nu toate femeile trebuie să fie energice, să „tragă“ sau să conducă firme. Pe urmă, să ştiţi că eu cunosc multe cazuri ale unor studente care se angajează ca secretare, cu un salariu mic, pentru că aşa îşi calculează ele că le rămîne şi timp să mai citească pentru examene. Să nu privim lucrurile unilateral. Aceste tinere îşi calculează un randament mai mic şi o leafă mai mică, fiindcă acestea sînt dublate de absolvirea unei facultăţi. Există discriminări, se ştie, pe piaţa forţei de muncă, dar realitatea, cred eu, e mai complexă şi simplificarea ei riscă să ne ducă pe nişte piste false. Poate că riscăm să intrăm într-un nou stereotip: femeia exploatată. Şi mai este ceva: femeile suferă de pe urma rezultatelor propriilor lor acţiuni: ele educă, ele sînt mame şi profesoare. Educaţia discriminării o dăm tot noi. Deci să nu plîngem. Poate că la mentalitatea femeilor ar trebui întîi lucrat. Gîndiţi-vă cîte mame consideră că un băiat nu trebuie să pună mîna pe o cratiţă. E aici un raport foarte delicat, pe care o mamă trebuie să înveţe să-l păstreze: fiul ei nu trebuie nici să-şi piardă identitatea de băiat, dar nici să devină un mic macho. Cîte femei, însă, reuşesc sau măcar încearcă să-şi convingă soţul şi copilul să împartă responsabilităţile căminului şi să ajungă la soluţia unui parteneriat în propria familie? Şi încă ceva: solidaritatea feminină nu funcţionează, mă tem. Nu mă întrebaţi pe mine de ce, întrebaţi-i pe sociologi sau pe psihologi. În cariera mea, din păcate, eu chiar între femei am avut probleme, între femei m-am înecat cel mai mult şi am avut dificultăţi. Dar, ca să fiu dreaptă, exemplele cele mai remarcabile de voinţă şi perseverenţă le-am întîlnit, în viaţă, tot la femei. Să vă relatez o istorioară, a unei muncitoare dintr-o fabrică de confecţii, foarte sărmană. Ei i s-a întîmplat să vadă la cineva o maşină de cusut foarte frumoasă, semi-profesională. Şi-a pus în cap să o cumpere, fie ce-o fi. A plîns trei nopţi la rînd pentru asta şi l-a bătut la cap pe soţul ei atît de mult încît omul a plecat să lucreze în Israel pentru un an. Între timp, în casa lor de la marginea oraşului, femeia a organizat o mică şcoală de croitorie, luîndu-şi cîteva fete ucenice. Cînd a venit bărbatul ei cu toţi banii agonisiţi, au cumpărat alte maşini de cusut şi ea şi-a deschis un atelier. Nu vă spun cît de terminată era femeia asta, nici dinţi în gură nu mai avea, dar pe ea a interesat-o să iasă la liman şi uite că a ieşit. A avut un scop şi pentru scopul acela a făcut totul. Şi totul a pornit de la ceva foarte concret: o maşină de cusut cumpărată cu imense sacrificii. Poate că aşa se explică faptul că, în România tranziţiei, femeile s-au angajat mai mult pe drumul acesta, al şanselor, mici sau mari, pe care le oferă economia şi au lăsat deoparte politica. Eu cred că au făcut-o din spirit practic: s-au gîndit că poate n-are rost să se zbată prin parlament cu toţi nebunii şi că e mai bine să facă o afacere. S-au gîndit că trebuie să dea de mîncare copiilor. Ce vreţi, aşa e de cînd lumea! Întotdeauna femeile au dat de mîncare. Şi eu am gîndit în felul ăsta. În '90, mi-am spus: „Doar n-o să stau să-mi plîng neputinţa. Mai bine să fac un lucru practic“. Şi iată că am ajuns să construiesc ceva, iată că timp de şapte ani, două sute de persoane – deci două sute de familii – au mîncat fiindcă au lucrat în compania mea. Poate că ăsta e primul pas, să arăţi că se poate porni de la nimic şi se poate construi ceva şi dacă eşti femeie. Fiindcă eu n-am pornit de la stat, cu active, cu pasive, ci am luat-o de la zero şi am dovedit că se poate. Cînd, în '91, am negociat pentru prima oară cu un trust internaţional, am fost foarte intimidată. Dar m-am descurcat. Totul e ca sistemul să nu-ţi pună frîne, să fii lăsat liber.

Televedenii

Ce mai zic, dom'le, ăştia?

Pentru tot românul opinia e gata formată, oricît ar încerca să i-o clintească sporadicele iniţiative comerciale *ad-hoc*. Jurnalul televiziunii centrale este şi azi ceea ce a fost ani de zile: un monitor oficial, o dare de seamă a politicii puterii şi, inevitabil, un mijloc de propagandă a acesteia: un organ de stat şi, fatalmente, de partid. Alternanţa la guvernare nu i-a schimbat decît polaritatea; concurenţa din peisajul mediatic nu i-a influenţat decît aspectele exterioare. Ce folos să deghizezi amvonul într-un „studiou deschis“, cu invitaţi („Ce ne puteţi spune, domnule Opriş?“ trebuie tradus cu „Ce avem voie să spunem...?“) şi dialoguri cu trimişii speciali („Spune-ne, te rog, Codruţa, de cînd a început şedinţa?“ şi altele asemenea se vădesc întrebări ce doar mimează preocuparea) după modelul importat mai întîi de televiziunile comerciale! Recitarea sună fals: căci este simplă recitare, simplă clamare actoricească a ceea ce trece pentru guvernanţi drept interes public; un rol deprins prin stagii peste hotare, dar sortit adaptării la mediul românesc: acela de ziarist anchetator, de vestitor popular – care nu se suprapune întocmai funcţiei de anunţător oficial...

Telespectatorul de azi continuă să urmărească această voce de herald împărătesc cu prudenţa cu care citea pe vremuri *Scînteia*, cea în aparenţă seacă şi monotonă, dar în realitate purtătoare a unor semnale subtile, a unor mesaje sibilinice, a unor variaţii infinitezimale ale discursului politic oficial. O *Scînteie* cu adevărat plicticoasă se vădea de fapt prietenoasă: tonul tern şi egal constituia un indiciu al normalităţii; orice emfatizare peste normă a lozincilor apărea dubioasă: era semnul unei noi măsuri dictatoriale. Astăzi, unul din indiciile cele mai preţioase ale seismelor politice la vîrf este nervozitatea crainicelor de la *Jurnal*. Cînd apar blazate şi urmăresc *prompter*-ul cu nepăsare (spun „Slovacia“ în loc de „Slovenia“ sau „PDSR“ în loc de „PSDR“) e semn de linişte. Fetele se gîndesc pesemne la problemele lor fundamentale: ce coafură să-şi mai facă, ce rochii să-şi mai croiască... Dar cînd privirea le stă mai fixă ca oricînd pe literele *prompter*-ului; cînd apar nervoase, cu sprîncene dictatoriale şi intonaţie crîncenă, ori, dimpotrivă, înfricoşate, cu machiaj anti-lacrimi şi ton deprimat – atunci ceva s-a întîmplat acolo, sus. Iar dacă ştirile propriu-zise ajung să o confirme, situaţia e într-adevăr gravă.

Că telejurnalul poate fi un program comercial, un *show*, o emisiune-vedetă – este o descoperire tîrzie a românilor. Nu a fost o revelaţie bruscă, ci un proces greoi, anevoios, dar ireversibil (ca însăşi democratizarea, s-ar grăbi să adauge cei de la *România liberă*), surprins şi analizat pe larg la vremea respectivă de Bogdan Ghiu în a sa cronică TV. Performanţele „revoluţiei în direct“, cu toate montajele şi trucajele care au făcut-o „cea mai mare minciună a secolului“, au întărît tentaţia de a vedea în televiziune mai mult decît o redută a comunicării politice, un centru de putere. Afirmarea mai multor televiziuni concurente a corespuns o vreme cu descentralizarea, cu reformarea în consecinţă a mai multor *centre*, a mai multor linii de forţă în cîmpul politic. Dar marea descoperire, care a dejucat pesemne multe vise de mărire, a fost că această atomizare nu duce la o multiplicare aritmetică a tribunelor (şi a tribunilor), ci la impunerea ca protagonist politic a cetăţeanului simplu. Telejurnalul comercial (aici epitetul stă pentru apreciere) inversează nu doar polaritatea politică (putere-opoziţie, stînga-dreapta etc.), ci inversează şi ocheanul prin care se văd evenimentele. Telespectatorul descoperă libertatea de gîndire o dată cu redactorul care descoperă adevărata miză a politicii în sistemele democratice: punctul de vedere cetăţenesc. „Ce mai zic, dom'le, ăştia?“ a devenit un fel de „Ce mai zicem noi?“. Revizuirea de ipostază impune şi o revizuire de limbaj: „fumigenele“ ideologice şi limba de lemn nu mai semnifică specializarea doctorală, ci lipsa de transparenţă. Şi aici, şi de această dată, *mass-miezurile* independente dictează norme politicienilor. În timp ce TVR-ul le aşteaptă, anacronică, ordinele...

Florin DUMITRESCU

Pagini realizate de Delia VERDEŞ

Adrian CIOROIANU
asistent, Facultatea de Istorie, Bucureşti

Retorica sîngelui şi a lacrimilor (sau nu numai cum, dar şi ce învăţăm)

Probabil că în lipsa crizei guvernamentale din ultimele luni o altă dezbatere ar fi monopolizat interesul general: punctele din programul UDMR referitoare la predarea istoriei şi geografiei în limba maghiară. De altfel, nu am nici o îndoială că această dezbatere – întreruptă la un moment dat, tot din motive politice, cam în coadă de peşte – va fi, la reluarea sa, cel puţin la fel de disputată ca şi la deschiderea ei (ne aducem aminte de „protocolul secret din 3 decembrie", „varianta Pruteanu" şi tot ce a urmat). N-aş vrea, aici, să rezum problema în cîteva rînduri, cu atît mai mult cu cît este una complexă şi necesită o dezbatere serioasă, responsabilă şi dezinhibată. Înclin să cred că de un maxim bun-simţ: nu separare, ci multiculturalism; nu identificare după limbă, ci unirea în idee. Cînd vom trăi mai bine, rezolvarea va veni de la sine; pînă atunci, totul rămîne, mai mult decît orice, un joc al orgoliilor atinse, rănite şi inflamate cu schimbul.

Totuşi, ipoteza de la care pleacă acest eseu este că, mai important decît limba în care învăţăm istoria (din motive evidente, aş vrea să mă opresc la această disciplină), este, pînă la urmă, **ce învăţăm** sub titulatura de istorie. Ca punct de plecare propun mereu alimentata confuzie pe care o resimte un corector în faţa anumitor lucrări semnate de către candidaţi la admitere în facultatea de profil din Bucureşti. Toamnă de toamnă, echipa de corectori trece prin trei faze distincte: amuzament, uimire, stupefacţie; pe scurt, începi prin a fi distrat şi sfîrşeşti prin a fi alarmat de ceea ce ţi se propune – pentru că, în ultimă instanţă, o lucrare de admitere este, în termeni de *marketing al cunoaşterii* o propunere lansată de candidat referitoare la o anumită perspectivă asupra subiectului dat. Mi se pare simptomatic faptul că anonimul candidat, absolvent al unui liceu oarecare, contează din partea corectorului, în primul rînd, pe un naţionalism subînţeles şi pe o xenofobie apriorică, sau, în orice caz, pe o ipocrizie a discursului public (pe principiul că „jidanul este evreul care tocmai a ieşit pe uşă"). Cu alte cuvinte, din pagină corectorului i se face semn cu ochiul, în sensul că „acum sîntem noi între noi, ştim noi care-i adevărul, nu contează ce spun alţii şi ce sîntem noi obligaţi să spunem în mod oficial..." Fenomenul este, evident, cu atît mai vizibil cu cît candidatul este mai puţin pregătit, dar, în ideea că dragostea de patrie suplineşte multe, urmează pateticele mărturii de dragoste de ţară, răscolitoarele proteste în faţa mîndriei naţionale ultragiate, o dramatizare pînă la refuz a istoriei (preponderent conflictuale) sau personalizarea excesivă a ei, pe care cadidaţii le produc neinvitaţi. În fiecare toamnă, din paginile sutelor de lucrări de la admitere, curg inutile valuri de sînge şi lacrimi şi mii de lamentaţii – o retorică a suferinţei care pentru o bună parte dintre cei implicaţi înseamnă *patriotism*.

Am preferat o oarecare distanţă în timp, drept care exemplele pe care le voi oferi provin din lucrările date la sesiunea de admitere la Facultatea de Istorie din Bucureşti, din septembrie 1994. Spun de la bun început că las cu regret la o parte erorile clare sau ortografierile extravagante (gen *„P.P. Carp – căpetenie a geto-dacilor", „Adunările Ad-hoc a dus la distrugerea în masă a Puterilor Centrale"* sau *„Const. I. C. Brăteanu va fuziona cu Ghe. Brăteanu"*), precum şi pe cele în care discursul de manual se amestecă plin de farmec cu discursul gazetei de ieri (precum pomenirea unui „patriarh *Miron Mitrea*" în loc de *Miron Cristea*, sau a unui Partid al Convenţiei Democratice prin anul 1930 s.a.), toate produse ale unor oameni care, în mod normal, nu ar fi trebuit să termine niciodată liceul, necum să mai bată şi la uşile unei facultăţi. Ce mă interesează, în schimb, sînt interpretările în cheie patriotardă, îmbibate de clişee şi de un şovinism implicit; se va observa lesne un ton fatalmente defensiv şi dedicat lamentaţiei, precum şi tendinţa uluitoare (datorită perenităţii ei, întîlnită surprinzător la elevi de după 1989, care se presupune că nu au mai citit revelaţiile istoriografice ale lui N. Ceauşescu) de a regla cu orice preţ conturile cu vecinii, cu străinii în genere. Iată-l, bunăoară, pe Franz Sulzer, autor de secol XVIII, precursoral lui Roesler: candidaţii îl reperează cu aproximaţie, ştiu că apare într-un (binevenit, dar nu asta e problema) capitol polemic al manualului de clasa a XI-a, dar iată şi interpretările date: F.S. este *„autorul teoriei conform căreia dacii nu sînt urmaşii romanilor şi că maghiarii ar fi ajuns înaintea dacilor în Transilvania"*; altădată, el este ministru maghiar implicat în Dictatul de la Viena şi *„deci, printr-un petic de hîrtie a fost hotărîtă soarta naţiunii române ce a mutilat grav teritoriul României"*; noroc cu Bela Kun – după alte opinii „han tătar" sau **„mare** personalitate politică a chinezilor" sau **„marcantă** figură a iluminismului" (subl. n.) sau chiar „fruntaş al Gărzii de Fier" – care vine, potrivit unui alt candidat, să spele păcatele lui Sulzer: B.K. este *„ministru de Externe maghiar care în 1919 recunoştea justeţea poziţiei noastre faţă de Transilvania"*. Nici Traian nu stă mult mai bine din acest punct de vedere, cu atît mai mult cu cît candidaţii ţin morţiş să evidenţieze cîteva idei considerate ca monopol naţional: vechimea *noastră* imemorială pe acest pămînt şi faptul că poporul nostru s-a născut creştin. Potrivit unui candidat, Traian *„a fost atras de superioritatea spirituală a dacilor"*, o teză descinsă direct din romanele lui Coruţ (superioritate care se poate explica prin aserţiunea altui candidat: *„începuturile creştinismului la Dunărea de Jos se situează în sec. III-II î.Ch."*); aflăm apoi că *„duşmanii creştinismului au fost dintotdeauna romanii, care au desfăşurat adevărate masacre în rîndul dacilor"*. Dacă alteritatea iese aşa de şifonată, în schimb în privinţa *alor noştri* lucrurile sînt mult mai clare: *„Un nume răsunător al marii uniri din 1918 l-a avut Avram Iancu, «Craiul Munţilor», care era aşteptat dincolo şi dincoace de Carpaţi"* (o explicaţie a acestei aşteptări ar fi că: „românii erau constituiţi în trei ţărişoare şi anume Moldova, Ţara Românească şi Principatului Transilvaniei, care aparţinea pe nedrept regimului de la Budapesta"); pe cît de clare lamentaţia de rigoare: *„noi acuma sîntem celebri în Occident prin acest fals mit al lui Dracula, prilej de a remarca că uneori ne facem cunoscuţi prin ceea ce nu ne reprezintă"*, iar altcineva vine cu o completare: *„Matei Corvin l-a exilat pe Vlad Ţepeş la Buda, acesta fiind un sfîrşit moral şi politic care nu a putut fi evidenţiat la maxima lui valoare"*; totuşi, candidatul la Istorie este prin definiţie optimist: *„un lucru de care trebuie să fim siguri şi cu care trebuie să ne mîndrim este acea vigoare pe care nu numai Vlad Ţepeş a inspirat-o neamului românesc, dar şi toţi domnitorii neamului românesc, indiferent de aprecierile pe care le-au căpătat* (din afară, n.n.). *Ei sunt* **ai noştri** *şi ne-au scris istoria şi faptele de vitejie"* (subl. n.).

În mod firesc, după citirea unor asemenea lucrări (ai căror autori, fatalmente, nu au ajuns studenţi) trebuie să ne uităm şi către manualele acelor ani. Bineînţeles, mi se poate replica, nu există o relaţie cauzală între cuprinsul manualelor noastre pentru liceu şi absurdităţile pe care un profesor-corector le gustă în fiecare toamnă. Da şi nu, nu şi da. Nu e locul aici pentru o analiză a discursului istoric al manualelor noastre şi nici nu îmi propun un studiu de imagologie (deşi acesta nu ar fi nici pe departe neinteresant); am făcut doar o analiză cvasi-statistică a iconografiei prezente în manualele de istorie pe baza cărora elevii de liceu îşi desăvîrşesc pregătirea în domeniu (şi pe baza cărora, la rigoare, se îndreaptă spre facultăţile de profil). În privinţa manualelor de istorie naţională (**Istoria Românilor din cele mai vechi timpuri pînă la revoluţia din 1821,** manual pentru clasa a XI-a, Bucureşti, 1992 şi **Istoria Românilor de la 1821 pînă în 1989,** manual pentru clasa a XII-a, Bucureşti, 1994), datele sînt următoarele şi vin în sprijinul ideii mele privind personalizarea şi dramatizarea excesiv conflictuală (*histoire-bataille*, cum spun francezii) a istoriei naţionale: din cele 121 de fotoilustraţii ale primului manual (exclusiv hărţile), 26 reprezintă figuri de conducători politici, 11 reprezintă diferite arme, 9 scene de luptă, în timp ce în paralel apar doar 4 figuri de oameni de cultură şi doar 1 (una!) înfăţişînd o scenă de viaţă cotidiană. Manualul de clasa a XII-a este la fel de permisiv cu oamenii politici (63 de ilustraţii) şi cu scenele de luptă sau de evenimente politici cu participare de masă (35), mult mai îngăduitor cu oamenii de cultură (30), dar are aceeaşi reţinere faţă de scenele de viaţă cotidiană – doar 4, şi aceasta dacă includem aici şi fotografia unei închisori comuniste! După cum ne aşteptam, ceva mai echilibrate sînt manualele de istorie universală (**Istoria universală antică şi medievală**, manual pentru clasa a IX-a, Bucureşti, 1994 şi **Istoria universală modernă şi contemporană**, manual pentru clasa a X-a, Bucureşti, 1993): în primul, apar 20 de personalităţi politice, 8 scene de luptă, 5 de viaţă cotidiană şi 5 figuri de artişti, iar în al doilea 22 de personalităţi politice, 18 scene de luptă, 6 figuri de oameni de cultură şi două scene de viaţă cotidiană. Dacă mai adăugăm că din cele 89 de personalităţi politice imortalizate în ambele manuale de istorie naţională doar 7 sînt femei – Ana (soţia lui Alexandru cel Bun), Despina (soţia lui Neagoe Basarab), regina Elisabeta, regina Maria (cu două apariţii), Ecaterina Teodoroiu, Ana Pauker şi, inevitabil, Elena Ceauşescu –, vom spune deci cu uşurinţă că istoria la români este nu numai preponderent conflictuală, personalizată şi profund dramatizată, dar şi eminamente masculin(izat)ă!

Una peste alta, cineva îmi poate spune că, decît mari adevăruri în *bilingvă*, mai bine greşeli în româneşte. Nu mi se pare foarte contemporană ideea, nici patriotică şi nici europeană, şi nici, că veni vorba, în consonanţă cu noblețea rădăcinilor noastre.

Trei variante

În Bosnia sînt în vigoare trei feluri de manuale de istorie, fapt elocvent pentru situaţia politică. Manualele sîrbeşti îl prezintă pe asasinul de la Sarajevo din 1914, al lui Franz-Ferdinand ca pe un erou revoluţionar, în timp ce în cărţile musulmane şi croate el este considerat un terorist. Despre cel de al doilea război mondial există trei lecturi diferite; versiunea sîrbă: „croaţii au fost ustaşi extremişti în solda regimului nazist"; versiunea croată: „cetnicii (sîrbi) i-au persecutat pe numeroşii antifascişti croaţi"; ultima versiune: „ei (musulmanii) s-au luptat eroic cu cetnicii şi ustaşii".

Personalitatea lui Iosif Broz, cunoscut sub numele de Tito, părintele Iugoslaviei, este, la rîndul ei, subiect de controversă: „călău al poporului" (sîrbii), „un sibarit care şi-a întemniţat toţi adversarii politici", (croaţii) „eliberatorul naţional" (musulmanii). Descompunerea Iugoslaviei, în 1991, este tratată şi ea diferit: fiecare naţionalitate a fost victima agresiunii şi şi-a exercitat dreptul legitim de apărare. Crimele pe scară largă produse de sîrbi şi croaţi nu sînt evocate decît doar cînd sîrbii şi croaţii au fost victime, iar, în ceea ce-i priveşte pe musulmani ei pun accentul pe alianţa sîrbo-croată creată pentru a elimina însăşi prezenţa lor.

„Raţional ar fi fost ca deocamdată manualele să treacă sub tăcere toate evenimentele tragice care au marcat regiunea – crede Srdjan Dizdarevic, preşedintele Comitetului Helsinki din Bosnia. Nu aş dori o cenzură, ci doar un răgaz pentru calmarea adversităţii. Imediat după un război atît de atroce, copiii ar avea nevoie de calm şi nu să audă tot timpul că celălalt a fost dintotdeauna un duşman şi aşa va şi rămîne. Speram că autorităţile îi vor scuti pe copii de rivalităţile postbelice. Dar elevii rămîn la mijloc. Naţionaliştii nu vor să slăbească presiunea exercitată asupra şcolii."

Acest tip de învăţare are efecte imediate. În recreaţie, în curtea şcolii, copiii se despart nu în funcţie de sex, sau de prietenii, ci potrivit apartenenţei etnice. O graniţă invizibilă îi separă. Cînd o minge, din greşeală, ajunge de la un grup la altul urmează tratative îndelungate. Cînd rezultatele sînt echivoce, se iau la bătaie şi îşi spun unul altuia „musulman împuţit" sau „croat împuţit". Elevii sînt încă în cursul primar dar şi-au însuşit deja ceea ce politicienii şi juriştii denumesc „mecanismul segregaţionist". Reconcilierea se amînă cu o generaţie.

(după *Le Monde*, 14 februarie 1998)

Redacţia DILEMA ● Aleea Alexandru 38, sector 1, cod 71273 Bucureşti ● Telefon: 230.23.84 ● Telefax: 230.75.59 ● e mail: fcr@algoritma.ro ● Abonamentele interne se pot contracta la oficiile poştale. Publicaţia se află la poziţia 2106 în Catalogul publicaţiilor interne RODIPET S.A. Pentru nereguli, adresaţi-vă redacţiei la dl. Marian Burtea. ● Pentru Bucureşti se pot face abonamente şi la TOTALPRESS, tel. 650.47.90 ● Abonamentele pentru străinătate şi angajamentele de difuzare se pot încheia şi la sediul redacţiei, tel. 230.08.45; 230.14.03 ● Abonamente anuale în străinătate: 100 $ SUA sau monedă convertibilă în contul 46101001094013000-7 BRCE ● ISSN 1221-30-55

CONSILIUL EDITORIAL: Augustin BUZURA, Andrei CODRESCU, Ştefan Aug. DOINAŞ, Peter GROSS, Z. ORNEA, Andrei PLEŞU
REDACŢIA: Magdalena BOIANGIU (red.-şef adj.), Ilieş CÂMPEANU (secr. gen. de red.), Tita CHIPER, Radu COSAŞU, Bogdan GHIU, Andrei MANOLESCU, Cezar PAUL-BĂDESCU, Iaromira POPOVICI, Alex. Leo ŞERBAN, Elena ŞTEFOI (red.-şef), Mircea VASILESCU, Delia VERDEŞ
RESPONSABIL DE NUMĂR: Magdalena BOIANGIU
PREZENTARE GRAFICĂ ŞI SECRETARIAT: Dan STANCIU
CORECTURĂ: Gabriela MAŞEK, Nina PRUTEANU
REDACTARE COMPUTERIZATĂ: Ela PETRAŞCU
EDITARE TEXT: Vali CIOBANU, Delia DONEN
DIFUZARE: Marian BURTEA
TIPAR: ROMCARTEXIM, Bd. Iancu de Hunedoara nr. 58-60, sector 1, Bucureşti.